Briefwisseling van Hugo Grotius. Deel 8

Hugo de Groot

editie B.L. Meulenbroek

bron
Hugo de Groot, *Briefwisseling van Hugo Grotius. Deel 8* (ed. B.L. Meulenbroek). Martinus Nijhoff, Den Haag 1971

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/groo001brie08_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m.

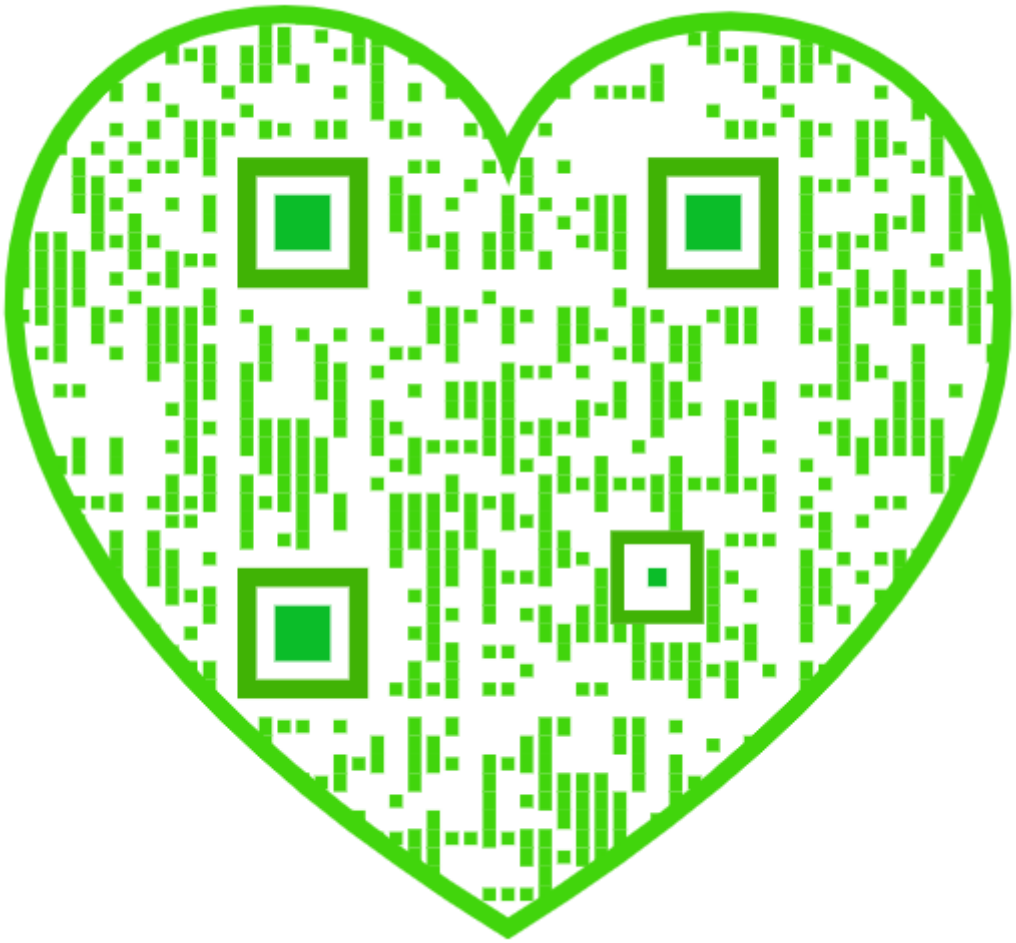

Ter Inleiding.

Dat dit deel van onze uitgave van Grotius' Briefwisseling wat langer is uitgebleven dan verwacht mocht worden moge zijn verontschuldiging vinden in zijn omvang. Het bevat de correspondentie van het jaar 1637, 491 brieven genummerd 2911 t/m 3401, twaalf bijlagen en vier registers.

Het hier beschreven correspondentie-jaar onderscheidt zich voor Grotius niet door bijzonder opvallende gebeurtenissen. Het is een jaar van tamelijk vervelende ambtelijke beslommeringen, van studie en van een intensief gevoerde briefwisseling.

Al eerder - men zie deel 6, *Ter Inleiding*, p. IX - was gebleken dat Grotius aan zijn ambassadeurschap niet louter vreugde mocht beleven. In 1637 werden de spanningen groter en de tegenwerking sterker, met name van bepaalde Zweedse zijde. Schmalz gaat nog maar net niet openlijk tot obstructie over en ook Epstein, die vóór Grotius' komst in Parijs de Zweedse zaken had behartigd, laat zich niet onbetuigd.

Dit bleek al in februari. Grotius was op het stuk van protocol bijzonder gevoelig; niet zozeer omdat hij stond op zijn eigen aanzien als ambassadeur, maar veeleer omdat hij bedacht was op de eer van het land dat hij vertegenwoordigde. En dat soort kwesties gold in die dagen zwaar.

De officiële ontvangst van de nieuwe Staatse gezant Willem van Liere gaf aanleiding tot moeilijkheden van dergelijke aard, toen de Zweden hun plaats in de stoet innamen vóór de Engelsen. Bij de twist die hieruit ontstond werden zelfs de zwaarden getrokken. De berichten omtrent het gebeurde in de *Gazette de France* waren niet naar de zin van Grotius en hij drong - zonder succes - op rectificatie aan. Dat de persoonlijke verstandhouding met de Engelse gezant Scudamore in genen dele onder het incident geleden had haast hij zich Oxenstierna te verzekeren. Zijn bij herhaling uitgesproken bereidheid Zweden elders - met name in Engeland - te dienen houdt met de hem in Parijs in de weg gelegde moeilijkheden verband.

Hij is de grote pleitbezorger van Bernhard van Saksen-Weimar wiens herhaalde verzoek om meer hulp van de zijde van de Franse koning hij warm ondersteunt.

Nog steeds houden de Zweden de ratificatie van het verdrag van Wismar op en in Hamburg vinden nieuwe besprekingen plaats. In Londen praat

Van Beveren met de Engelse regering en Caspar van Vosbergen komt naar Parijs om over het subsidieverdrag met Frankrijk te onderhandelen.

In februari stierf Ferdinand II. Zijn zoon en opvolger Ferdinand III moest al direct in de ring om zijn keizerlijke titel te verdedigen. Frankrijk gunde hem voorlopig alleen die van koning van Hongarije.

Met de dood van Wilhelm V van Hessen-Kassel ontviel de anti-Habsburgse alliantie de steun van de laatste nog overgebleven bondgenoot onder de Duitse vorsten. Zijn weduwe Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg bleef lang besluiteloos in haar keuze van partij. Een soortgelijke kwestie deed zich voor in Italië met de dood van de hertog van Savoye, Vittorio Amedeo. De hertogin Christine, zuster van Lodewijk XIII, moest bovendien moederziel alleen optornen tegen de intrigues van haar zwager, de kardinaal Maurizio, en van prins Tommaso Francesco, met broer Lodewijk als blaffende hond die niet beet. En dan is er nog de kwestie van de Dantziger tol en de gebroeders Spiring die de gemoederen bezig houdt en die in 1638 nog meer van zich zal doen spreken.

Ook in het vaderland waren er nog steeds lieden die tegen de Parijse balling bleven stoken. De beschuldiging van socinianisme, door Grotius al zo vaak onder verwijzing naar zijn *De Satisfactione Christi Adversus F. Socinum* van 1617 weerlegd, bleef opgeld doen. Van Reigersberch vertelt er over in zijn brief van 1 december. Terwijl diens bemoeienissen met de vroedschap van Rotterdam omtrent Grotius' achterstallige wedde almaar vruchteloos blijven moet deze zelf in brief na brief de klaagliederen van Marini aanhoren die al in vele maanden geen cent van zijn Zweedse opdrachtgevers heeft gezien. Grotius' voorspraak bij Oxenstierna zal tenslotte vrucht afwerpen.

Intussen wordt de wetenschappelijke arbeid voortgezet: de *Historia Gotthorum* vindt voortgang en *De imperio summarum potestatum circa sacra* komt gereed maar zal eerst na de dood van de schrijver het licht zien. Een oprechte vreugde bezorgt hem Vondel door de Gijsbrecht aan hem op te dragen. En door dit alles heen lopen de zorgen om de kinderen en het medeleven met het wel en wee van familie en van vrienden.

Van de 491 brieven zijn 173 nooit eerder in druk verschenen. Het zijn de nos. 2913, 2915, 2918, 2919, 2920, 2925, 2928, 2930, 2935, 2936, 2940, 2942, 2943, 2944, 2945, 2946, 2948, 2950, 2951, 2952, 2956, 2958, 2961, 2962, 2963, 2964, 2968, 2974, 2978, 2980, 2984, 2985, 2990, 3005, 3006, 3009, 3011, 3012, 3023, 3025, 3026, 3033, 3034, 3037, 3040, 3041, 3048, 3049, 3050, 3056, 3058, 3059, 3063, 3065, 3069, 3073, 3075, 3082, 3084, 3094, 3101, 3102, 3103, 3106, 3110, 3117, 3119, 3121, 3125, 3127, 3129, 3131, 3136, 3138, 3139, 3140, 3141, 3144, 3147, 3150, 3154, 3156, 3160, 3161, 3162, 3166, 3170, 3172, 3173,

3174, 3175, 3178, 3179, 3184, 3187, 3188, 3191, 3192, 3195, 3200, 3201, 3202, 3205, 3206, 3210, 3123, 3214, 3222, 3223, 3224, 3227, 3228, 3233, 3234, 3235, 3237, 3243, 3244, 3250, 3252, 3254, 3255, 3262, 3263, 3265, 3266, 3267, 3274, 3276, 3277, 3278, 3282, 3283, 3289, 3290, 3296, 3298, 3302, 3305, 3307, 3311, 3312, 3317, 3323, 3325, 3326, 3327, 3330, 3331, 3334, 3339, 3344, 3347, 3348, 3349, 3351, 3352, 3357, 3358, 3361, 3365, 3367, 3368, 3369, 3378, 3383, 3385, 3386, 3391, 3393, 3397, 3400, 3401.

De nos. 2919, 2920, 2932, 2935, 2940, 2942, 2943, 2945, 2952, 2956, 2961, 2963, 2964, 2967, 2968, 2980, 2984, 2985, 2990, 2996, 3003, 3005, 3006, 3012, 3040, 3045, 3050, 3054, 3056, 3058, 3059, 3065, 3069, 3075, 3090, 3094, 3099, 3101, 3102, 3103, 3108, 3116, 3117, 3119, 3121, 3125, 3131, 3138, 3139, 3140, 3144, 3150, 3154, 3160, 3161, 3162, 3172, 3174, 3175, 3179, 3187, 3188, 3195, 3201, 3206, 3213, 3214, 3218, 3222, 3227, 3230, 3233, 3235, 3237, 3243, 3244, 3254, 3266, 3278, 3296, 3298, 3299, 3307, 3311, 3317, 3325, 3326, 3331, 3339, 3347, 3349, 3351, 3352, 3357, 3358, 3361, 3366, 3367, 3368, 3369, 3378, 3382, 3385, 3386, 3391, 3401 komen niet voor in de *Lijst der Uitgegeven en Onuitgegeven Brieven van Hugo Grotius* 1626-1645. De brieffragmenten nos. 2932, 2967, 3045, 3054, 3090, 3099, 3108, 3116, 3218, 3230, 3366 en 3382 zijn ontleend aan Caspar Brandt en Adriaan van Cattenburgh, *Historie van het Leven des Heeren Huig de Groot*, Amsterdam MDCCXXVII, waarin ook een vertaling van brief no. 3188 staat afgedrukt.

Allen die ons ook bij de totstandkoming van dit deel hun onmisbare steun hebben gegeven mogen verzekerd zijn van onze grote erkentelijkheid. Zonder wie ook te kort te doen wil ik in het bijzonder hier mijn dank uitspreken aan de medewerkers van het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage, van de handschriftenkamer van de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam en van die van Leiden; zonder enige terughoudendheid hebben zij alle denkbare medewerking verleend.

Een bijzonder woord van dank verdient ook Prof. dr. Jan Reychman te Warschau voor de tijd en moeite besteed aan de oplossing van hem voorgelegde problemen betreffende Polen.

De registers zijn samengesteld door de medewerkers van het Grotius Instituut, die ook de correctie van de drukproeven hebben verzorgd. Het notenmateriaal is met veel geduld en bekwaamheid bijeengebracht door Dr. C.M. Schulten, als wetenschappelijk hoofdambtenaar aan het instituut verbonden.

B.L. Meulenbroek.

2911. 1637 januari 1. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Anglicae res manent, quo fuerant, loco; et sicut fedus aliquod fieri posse non desperem, ita in bellum et ipsi se venturos negant et Galli tantam rem sperare desinunt. Pacis igitur eos conciliatores potius quam armorum socios sperare debemus. Allubescunt illis commercia et quod animo praeceperunt vasti maris imperium. Tum vero ad bellum desunt pecuniae, quamdiu publici conventus ut regibus infesti metuuntur.

Galli nostris prosperis ostendunt se laetari nec immerito, cum per ea magnis sint exempti periculis; neque tamen desinunt moras nectere in solvendis pecuniis, quas nobis debent.

Dux Bernhardus[2] et exercitus ejus tam a cardinalis Valettae[3] quam a Longavillani[4] copiis magno satis intervallo destitutus - namque hi[5], cum illum hosti objecissent, se ad interiora ac tutiora retulerant[6] - in periculo fuit: acceptoque ab hostis assultu non levi damno coactus fuit se in Lotharingiam Mottam usque recipere, quo ad duas leuccas eum est hostis secutus a 20 Xbris, ut hic numeramus, ad quartum inde diem perpetuo receptum ejus sane prudenter institutum infestans. Nec quicquam profuit duci Bernhardo aut Turenae Vicecomitem[7] aut ipsum ducem Longavillanum, quorum ille cardinalis Valettae, hic suas regebat copias, in auxilium advocare, quippe quibus excusationes et trahendi artes non deerant. Nunc nonnullis auctus copiis Gallorum Condricurtum venisse dicitur et ex iis, quos hostium cepit, discere mandatum Gallassio[8], in Germaniam ut eat, sed relictis ad Galliae finem peditum quatuor millibus, equitum loricatorum duobus, Croatis omnibus, quibus adjuncturi sunt Burgundi Comitatenses sex suorum millia, nisi pax quaedam propria[9] inter utramque Burgundiam coit, quod et ab ipsis et ab Helvetiis optatur. Dux Bernhardus exhaustum laboribus multarumque rerum inopia militem quaerit refovere in Alsatia idque ei conceditur a rege[10].

Ab insulis[11] Gallos et tempestates hybernae rejecerunt et auctae ex Hispania Italiaque hostium vires. Nec video[12] quicquam spei esse Gallis de maris

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 62. Gedrukt *Epist.*, p. 292. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar (1604-1639), veldheer in Zweedse dienst.
3 Louis de Nogaret d'Epernon, kardinaal de La Valette (1593-1639).
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville (1595-1663).
5 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
6 De copie te Uppsala heeft hier - ten onrecht - retulerit.
7 Henri de La Tour d'Auvergne (1611-1675), burggraaf van Turenne.
8 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in het leger van keizer Ferdinand II.
9 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
10 Lodewijk XIII.
11 Saint-Honorat en Sainte-Marguerite.
12 Ontbreekt in de copie te Uppsala.

rebus, nec Aquitania ab hoste ut liberetur, ante ver novum, cum mador decedet terris.

Vallem Telinam duabus e partibus e Tirolensi et Comensi agro aggredi constitutum Hispanis et caesarianis[1] novo in id et contra Galliam icto per Ognatium[2] federe, cui et Germaniae corpus illigare Hispani pace ac pretio nituntur.

Feuquerius[3] in horas hic exspectatur, ut cum Davausio[4] Coloniam eat. Exspectatur et a Sedano qui a comite Suessionensi[5] responsa ad fratrem regium[6] referat; cui et ipsi mulcendo, ut et[7] reginae matri[8], varia adhibentur lenimenta incerto adhuc eventu.

Placentiae subventum mittunt Galli per Genuatem oram quatuor millia, utinam ne sero. Meretur id ducis[9] constantia omnem pacem, quae ipsum a Gallis dividat, aspernantis[10]. Pecuniis quaerendis multum hic incumbitur; se rem per se semper difficilem magis[11] etiam implicatam reddunt erectique[12] ubique per duorum principum[13] cum aula dissidium plebis animi.

Dabam Calendis Ianuariis, ut hic quidem numeramus, anni 1637[14], quem, Illustrissime Domine, tibi felicem precor.

Tuae Illustrissimae Dominationi omni observantia addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. A.^{o} 1637 d. 18/28 January.

2912. 1637 januari 1. Aan Willem de Groot[15].

1 De troepen van keizer Ferdinand.
2 Don Iñigo Veléz de Guevara y Tasis, graaf van Oñate, Spaans ambassadeur te Wenen.
3 Manasse de Pas, markies van Feuquières (1590-1640).
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (1595-1650).
5 Louis de Bourbon, graaf van Soissons (1604-1641).
6 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans (1608-1660).
7 In de copie te Uppsala staat in plaats van ‘ut et’ abusievelijk ‘et par’.
8 Maria de Medici (1573-1642).
9 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
10 Deze zin ontbreekt in de copie te Uppsala.
11 De copie te Uppsala heeft ten onrechte: magnis.
12 De editie der *Epist.* mist ‘que’.
13 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans, en Louis de Bourbon, graaf van Soissons. Voor dit conflict zie men o.m. VII no. 2892, p. 587.
14 De copie te Uppsala heeft hier abusievelijk: MDCXXXVI
15 Gedrukt *Epist.*, p. 865. Betreffende het gedeelte vanaf: Ostendendum praecipue... vergelijke men dl. VII no. 2907, p. 616 n. 14.

Misi, mi frater, ad te per Graswinckelium[16] hinc abeuntem libros omnes a Mileterio[17], novo ecclesiarum conciliatore et contra eum scriptos, in quibus Arminiani undique vapulant. Subjeci cogitationem, an non aliquid responsi e

16 Simon Graswinckel; zie over hem dl. VI, no. 2345, p. 329 n. 12.
17 Théophile Brachet de la Milletière (tegen 1596-1665), protestants theoloog. Voor de bedoelde werken zie no. 2907, p. 614 nn. 10, 14 en 15 (dl. VII), en no. 2965, p. 102 nn. 4 en 5.

Batavis properari debeat. Nunc quaedam addo specialia mea annotata, quibus prout optimum arbitraberis, uti poteris.

Haec scribebam Calendis Ianuariis anni 1637. Eum et secuturos Deus tibi, uxori[1], liberisque[2], parentibus[3], consanguineis, affinibus et amicis nostris felicem salutaremque donet.

Librum meum de Veritate Religionis Christianae[4] transtulit in Anglia viri praenobilis D. Coventrii filius[5].

Tui amantissimus ut debeo frater
H. Grotius.

Lutetiae.

Ostendendum praecipue videtur voluntatem Dei seriam omnes salvandi et mortem a Christo pro omnibus toleratam esse *ἀσύστατον* cum voluntate absoluta non dandi plurimis media ad salutem omnino necessaria. Vanam esse distinctionem voluntatis praecepti et complacentiae in hoc negotio. Respondendum iis argumentis, quibus Camero[6] postremo stabilire voluit omnimodam dependentiam voluntatis ab intellectu et vindicanda argumenta in contrariam partem allata. Video, quod dicit Mileterius de libertate hominis circa conversionem, non longe abire ab iis, quae dixerunt multi in Germania protestantes. Stultum effugium: impossibilitatem moralem - quamvis aliunde attractam - nihil dare excusationis. An non haec impossibilitas non sit physica, maxime in infantibus. Ostendendum ipsum Daillaeum[7] ejusque socios eos esse, qui lectores decipiant verbis aliud sonantibus aliud significantibus Deoque idem tribuant.

2913. 1637 januari 1. Van Willem de Groot[8].

Frater optime,

Recurrens novus annus omnia tibi, uxori, liberis familiae felicia me, ut voveam, admonet nec immerito; cum enim opera mea tibi non possit esse usui, restat, ut precibus pro te, ut et facio, apud Deum intercedam.

1 Alida Graswinckel.
2 Johan, Jacob II, Maria, Alida, Anna, Titia, Françoise; Titia overleed op 17 januari 1637.
3 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
4 Hier kan bedoeld zijn de in 1632 te Londen verschenen vertaling: *True Religion explained, And defended against the Archenemies thereof in these times. In six Bookes. Written in Latine by Hugo Grotius, and now done in English for the common good* (Ter Meulen-Diermanse, no. 1015) van de hand van Christopher Davenport, die zich soms Franciscus Coventriensis noemde.
5 Grotius verwart Francis Coventry, zoon van de grootzegelbewaarder Thomas Coventry, met Christopher Davenport; vgl. VII no. 2907, p. 616 n. 13.
6 John Cameron (1579?-1625 of 1626); zie over hem IV, p. 4 n. 5.
7 Jean Daillé, Frans protestants theoloog.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op VII, no. 2879; beantw. d. no. 2941.

Parentes nostri[9] pro aetate satis commode valent, uxor mea[10] sanitati pristinae restituta est, infans[11] valet, quas ob res Deo immortali maximas me gratias agere par est.

9 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
10 Alida Graswinckel.
11 Françoise de Groot, geboren op 18 november 1636.

Pauci jam sunt dies cum Spiringium vestrum[1] invisi, qui suo nomine scribi jussit honorificam admodum tui apud viros Sueciae primarios fieri mentionem, optare se ipsum te Sueciam aliquando perlustrare reperturum illic homines minime ingratos.

Adsunt jam nobis cum uxore[2] Datesilarius[3], quibuscum hodie vestri memoriam, celebravimus. Jusserunt illi et suis verbis salutem vobis nuntiari.

Losecatium nostrum[4] nondum ad vos advenisse ex litteris XII praeteriti mensis ad me datis[5] intelligo. Audio navem, qua vehitur cum tribuno Maisonneuvio[6] aliisque, reflante vento in Angliam delatam, ibique adhuc nuper haesisse; ubi ad eos aant. pervenerit, quaeso, intelligam.

In Gothicis te antiquitatibus[7] versari lubens intelligo: spectat hoc ad ornandum illud[8] regnum, a quo tu ornaris.

Petrus tuus[9] nondum ad nos venit; curabo, ut illi et hort(a)mentis et exemplo ad discendam ex parte praxim praeeam, quae tu ei das in mandatis de describendis formulis et legendo Cujacio[10], faciam ut sciat, neque ea, quae ipsi perquam sunt salutaria oblivioni tradat.

Plura non addam, neque enim habeo scriptu digna; illud solum monebo legi hic avide scriptum de pace Pragensi[11], quod a te profectum multi sibi persuadent.

Vale.

Tibi obedientissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, Calendis Januarii 1637.

1 Petter Spiring Silvercrona, Zweeds resident.
2 Johanna van Erp, een zuster van Thomas Erpenius, hoogleraar in de Oosterse talen te Leiden en boezemvriend van Grotius.
3 Abraham Daetselaer, koopman in garen en lint te Gorinchem, bij wie Grotius na zijn ontsnapping uit Loevestein in de boekenkist werd binnengebracht.
4 Diderik van Losecaat († 1645), zoon van Frederik van Losecaat en Adriana de Groot.
5 No. 2879 (dl. VII).
6 Isaac de Perponcher, heer van Maisonneuve († 1656), kolonel in Staatse dienst.
7 Dit werk verscheen eerst in 1655: *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm: Ab Hvgone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta. Praemissa sunt ejusdem prolegomena. Vbi Regum Gotthorvm Ordo & Chronologia, cum Elogiis. Accedunt nomina appellativa & verba Gotthica, Vandalica, Langobardica, cum Explicatione. Auctorum omnium ordinem Tabula Contentorum indicat.* Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, MDCLV. Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
8 In het handschrift staat ‘illuc’.
9 Pieter de Groot.
10 Jacques Cujas (1522-1590), Frans rechtsgeleerde; voor zijn werken zie Alexandre Cioranesco, *Bibliographie de la littérature française du seizième siècle*. Collaboration et Préface de V.-L. Saulnier, Professeur à la Sorbonne. Paris, Librairie C. Klincksieck, 1959, pp. 226, 227, 228.
11 *Deploratio pacis Germanicae, sive Dissertatio de pace Pragensi, Tam infaustè quam injustè inita Pragae Bohemorum 30/20 Maii: M.DC.XXXV. In qua artes et technae Austriacorum, vaecordia Saxonum, pericula Protestantium, & aequitas belli à Francis & Suecis jure prolati evidentissimè ostenditur, Avthore Jvsto Asterio, J.C.*[to] *Ierem. VI §. 14. & VIII §. 11. Sanabant contritiones populi mei ad ignominiam, dicentes, Pax, pax: & non erat pax.* Iuxta Exemplar Lvtetiae Parisiorvm, Sumptibus Sebastiani Cramoisy, Typographi Regii ordinarii, viâ, Iacobaeâ, sub Ciconiis, MDCXXXVI. Cvm Privilegio Regis; Knuttel, *Pamfl.*, no. 4410. Asterius = Stella = Johannes Tilmanus; zie VII no. 2744, p. 370 n. 3.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède vers le Roy Trèschrestien A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 25 Jan.

In dorso: 1 Ian. 1636. (!) W. de Groot.

2914. 1637 januari 1. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime Domine,

Suspectae multis modis sunt causae et circumstantiae mali ejus, quod nuper duci Bernhardo[2] evenit, quae a Ponica[3] satis dissimulata literis aliorum cognovi. Non de nihilo illi fuerat id, de quo scripsi ante[4], cum cardinali Valetta[5] certamen. Nam ita voluere Galli, ut ducis copiae - erant equitum quatuor, peditum duo millia - contiguas hosti sedes haberent, Gallicae autem eo praesidio tutae ad duodecim aut quindecim leucas interius sine periculo incommodoque hiemem agerent. Quod ubi factum, ut per captivos transfugasque fieri solet, hosti innotuit, primum multis impressionibus is factis non levia duci damna intulit, postremo graviora metuentem coegit die 20 Decembris novi cal. et sequente triduo, recipere se Mottam usque in Lotharingia, quo eum ad duas usque leucas secutus est Gallasius[6].

Laudatur ducis et prudens animus et vigilantia, tam in hoc quam in illo olim a Maguntiaco receptu, quod eum fecit sine gravi suo malo. Praecedebat peditatus et duae equitum turmae in machinarum sarcinarumque tutelam. Tergum ipse duobus equitum millibus tuebatur.

Vicecomes Turenae[7], frater Bulionii ducis[8], multum missu ducis rogatus, ut auxilio ipsi veniret, absentiam cardinalis Valettae - is Meti tum erat - excusabat. Neque magis properavit dux Longavillanus[9], qui Normannicas turmas regebat.

Captivus quidam e primoribus copiarum Isolani[10] dixit accepisse Gallasium mandata eundi in Germaniam, sed oblatam occasionem tam benignam ex divisis hostium copiis prius ab illo arreptam. Longavillanus ad Castellum Chenetium duci condixerat, ut ibi de eo, quod agendum restaret, agerent. Sunt ei duo peditum millia, equites mille ducenti.

Haec nos fidae literae docent. At Ponica a rege[11] et cardinali[12] in hac urbe blande exceptus, ut cujus consiliis versari ducem non ignorent, ait Condrecurtii nunc esse ducem cum aliquibus a Longavillano auxiliis, ut Gallasium ab interioribus arceat - metuebatur enim, ne et Mosam transiret, quod tamen ego non arbitror - aut

1 Gedrukt *Epist.*, p. 291; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 287.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Tobias von Ponikau, raad en gezant van Bernhard van Saksen-Weimar.
4 Zie VII, p. 607 (no. 2903).
5 Louis de Nogaret d'Epernon, kardinaal de La Valette.
6 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in het leger van keizer Ferdinand II.
7 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
8 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
10 Johann Ludwig, graaf Isolano (1586-1640), generaal van de cavalerie in dienst van de keizer.
11 Lodewijk XIII van Frankrijk.
12 De Richelieu.

instet recedenti. Impetravit dux ut Alsatiae campis militem exhaustum sibi refovere liceat; ut Rhenum transgredi liceat, si eo se ferat Gallasius, non obtinuit, sed et occasione eum aliquid, etiam iniussu regis, tale ausurum frustra, ut credam, laborat Ponica. Scio enim, quam arcte Gallicis imperiis alligatus sit. Non desino interim et ducis et Ponicae amicitiam colere.

Ex Aquitania scribit regi Espernonius[1] nunc quidem adversus hostem in locis humentibus nihil agi posse; sperare se cum vere eum posse pelli. Id se eveniat, non puto moram fore in cardinali, quominus indutiae fiant, per quas maneat Pignerolum et Lotharingia quo sunt loco, nam de insulis[2] recuperandis abit spes. Tempestates saevae Gallos ab earum aditu prohibuere, interim ex Hispania Italiaque advenit eo magna vis navium militumque. Classis Gallica ad Villam Francam, Hispanica ad Mergas ac Vadum se continent. Non est autem harum insularum possessio cum Lotharingia ullo modo comparanda. Et quominus bellum ducat cardinalis, multa obstant, praecipue quod concepta animo tributa in agros et urbes non audet in rem conferre, quamdiu duo principes regii sanguinis[3] ipsius actus obtrectant pacemque laudant et captant gratias populi, adeo ut frater regius etiam de convocandis Galliae universae ordinibus facere verba sit ausus.

Spem probandi matrimonii[4] facit ei rex, si in aulam veniat; sed emanere perstat et urbem tutiorem poscere.

Cum ad comitem Suessionensem Fiascum[5], virum nobilem et utrique amicum, mitteret, nequid ei sequius in itinere eveniret, Chavigniacum Butillerii[6] ad se a rege missum obsidem retinuit observarique eum jussit. Nuper etiam dixerat nolle se aulam conspicere, quamdiu regnaret cardinalis. Nunc dicitur remissius loqui, sic tamen, ut fraudes, nec immerito, suspectet. Comiti Suessionensi graviores etiam causas esse, cur sibi metuat, judicant omnes, quare Sedano exiturus non putatur, rogavitque, ne copiae ullae regis ad se intra decem leucas accederent. Tentat adhuc Campaniae studia.

Missus est ad viduam Bulionii ducis[7], ejus, qui nunc est ducis[8], matrem[9], Iustellus[10] ejus hic res agens, ut eam admoneret, nequid Sedani pateretur moveri, quod regno esset noxium, et honesta verba retulit. Etiam Espernonius a fratre regio ad amicitiam invitatus amica, sed intra obsequium regi debitum stantia respondit. Haec omnia cum tam adversa omnium ordinum in se voluntate in unum tempus et quidem manente bello congruentia, non mirum est, si cardinalis animum vehementer exagitant.

1 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon. Hij was gouverneur van Guienne.
2 Saint-Honorat en Sainte-Marguerite.
3 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans, en Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
4 Het omstreden huwelijk van Gaston met Margareta van Lotharingen, dat op 3 januari 1632 in het geheim gesloten was.
5 Charles-Léon, graaf van Fiesque.
6 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny (1608-1652).
7 Henri de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon (1555-1623).
8 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
9 Elisabeth van Nassau (1577-1642).
10 Christophe Justel (1580-1649), Frans protestants canonist en particulier secretaris van Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.

Nostris victoriis fruitur: neque tamen de pecunia solvenda Heufdio[1] spes fit, nisi particulae et mense Februario.

Feuquerius[2] hodie hic futurus putatur: an iturus Coloniam nescio, quando regis consilium locum priorem Davausio[3] adjudicarit, quod ante legationem parlamenti Parisiensis pars fuerit.

Ex Anglorum legatis[4] didici, ut in bellum veniant, spem non esse: neque ultra id urgeri a Gallis. Posse se concessa militum conscriptione navibusque, si opus sit, ad littorum tutelam datis utiles se facere Gallis aliisque. Pecunias a se non exspectandas, quod parlamentum convocari non possit ob turbidos multorum in plebe animos. Satis se intelligere, etiamsi praeter Inferiorem Palatinatum redderetur et superior, nulli id fore usui, quamdiu Germania bello vastaretur. Pacem optari a se; an Coloniam mittere debeant, visuros, ubi Arundelius[5] - is nunc apud Batavos navigationem parat - in Britanniam advenisset.

Cum diceret mihi comes Licestrius auditum sibi foedus, quod Tua Sublimitas cum Gallis fecerat, in Suedia esse improbatum, dixi nihil plane conventum fuisse, sed duas formulas ad reginae[6] regisque arbitrium relatas.

Venetus legatus[7] multo sermone persuadere mihi voluit Gallos aures nullis praebere conditionibus, sed tantum rem rejicere ad conventum Coloniensem. Nisi eo mitterent et protestantes, apparituram hostibus discordiam et inde secuturas pactiones, quae socios essent disgregaturae.

Respondi me multis e locis doceri non plane ad conditiones obsurduisse Gallos. Si ipsis pontificis[8] habenda esset ratio, nobis quoque non spernenda, quae a regibus principibusque protestantibus in bonum publicum proferrentur. Coloniae totam auctoritatem penes pontificis legatum[9] fore. Civitatem iniquam protestantibus; nulla fide hospitia; aditus sub custode. Posse et alibi rem praetractari et tamen nihil absolvi sine communi omnium, qui in bello sunt, voluntate. Me tamen an Suedia Coloniam aut ad alium aliquem in vicinia locum missura esset aut minori aliquem cum nomine, ideo ignorare, quod pridem nullae venissent litterae partim ventis obstantibus partim quod inter Gallos Batavosque non essent dispositae naves ad curandas literas.

Ex Italia discimus quatuor Gallorum millia datura operam, ut per Genuatem agrum Placentiae extremo in periculo positae subveniant, dubium an non post tempus. Parmensem ducem[10] in tantis malis praestare fidem Galliae neque cum Hispanis pacisci velle nisi ea probante.

Ex Rhaetia: tribunos quidem aliquot stipendiorum solutione pacatos; sed manere difficultates de Valle Telina iisque turbari animos ejus, qui nunc habetur, conventus.

1 Johann H(o)eufft, bankier te Parijs en Zweeds zaakgelastigde.
2 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
3 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
4 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
5 Thomas Howard, graaf van Arundel.
6 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
7 Alvise Contarini di Nicolo.
8 Urbanus VIII.
9 Martio, kardinaal Ginetti.
10 Odoardo Farnese, hertog van Parma.

Ex Hispania habemus Ognatum comitem[1] cum mareschallo Castagnetta[2] imperatoris[3] res agente ita convenisse, ut Vallis Telina tum a Comensi parte tum a Tirolensi invadatur; coganturque Galli quae in Italia habent dimittere; auxilia et pecunias Hispanus[4] imperatori ut det ea lege, ut imperator exercitum XL millium partim in Italico partim in Gallico fine habeat cum machinis omnique paratu. Idem exercitus, si pax cum Gallo fiat neque in eam veniant Batavi, in Batavos mittatur.

Post haec cum imperatore conventa Ognatus Ratisbonae multa in electores[5] largitur, ut etiam cum corpore Germaniae perpetuum Hispania foedus habeat; alteri alterius tutela curae sit; hostes communes; pax nulla seorsim.

Ex amicis Gallis disco probatum regi novum cum Batavis foedus, per quod impediantur cum Hispano pacisci, etiamsi rex arma in Belgicam non inferat, quod priore foedere cautum pecunia redimitur. Cardinali feliciter evenisse res a nostris ad Wittstockium gestas[6], quibus factum, ut precipites ad pacem, ipsi noxiam, Gallorum animos in spe bona retineret; dari ab eo operam, ut Menottus monachus[7] a Sabaudo[8] huc missus, acer aulae inspectator, hinc Coloniam amoveatur; offerri fratri regio solutionem annuorum in posterum e quaestorum manu sine interventu Bulionii[9] aerarium regentis; de iis, quae antehac deberi coepere, facturum regem, quantum regni res permitterent, nempe ne quam praesentem pecuniam ad amicos parandos frater regius habeat. Permitti illi quoque, ut omnes, quos habuit, domesticos ad se revocet. Sed Riverium[10], cujus maxime desiderio tenebatur, quominus eum e Bastilia adduceret Chavigniacus, ajebat morbum ipsius obstare. Est autem Bastilia locus non tantum, ut alii carceres, taedio solitudinis, verum multis etiam victu exitialis.

Ad matrem Suessionensis missi his diebus praefectus aerarii Bulionius et secretarius status Noyerius[11] voluere monstrari regi literas, quas ad filium scriberet et ab eo acciperet vicissim. Dixit omnia sua, et haec quoque regi exposita, ceterum videre satis se tum ex hoc postulato tum ex eo, quod Liancurtius[12] jussus esset, omnia, quae ei Sedani dixisset comes Suessionensis regi dare et perscripta et signata, quaeri filium suum criminandi obtentus. Augebit ejus suspiciones, quod apud Maseriam, non ita longe Sedano, pars est Gallici militis.

Reginae matri[13], ut in Galliam veniat, ipsi etiam Hispani suasores sunt gravati ejus hospitio et utilem ejus operam sperantes aut ad pacem promovendam

1 Don Iñigo Veléz de Guevara y Tasis, graaf van Oñate, Spaans gezant in Duitsland.
2 Don Sancho de Monroy y Zuñiga, markies van Castañeda, Spaans gezant in Wenen.
3 Keizer Ferdinand II.
4 Philips IV, koning van Spanje.
5 Zie voor hun namen VI, p. 381 n. 13.
6 De slag bij Wittstock, 4 oktober 1636 nieuwe stijl.
7 Hier zal bedoeld zijn de jezuiet Pierre Monod (1586-1644); vgl. VII no. 2903, p. 608 n. 8.
8 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye, prins van Piemonte.
9 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
10 Louis Barbier, abbé de La Rivière, gunsteling van Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans. Hij was op 5 maart 1636 opgesloten in de Bastille.
11 François Sublet de Noyers, seigneur de Noyers, baron de Dangu (1589-1645), staats-secretaris van oorlog (1636-1643).
12 Henri-Roger du Plessis, heer van Liancourt († 1648).
13 Maria de Medici.

aut ad augenda Galliae dissidia. Cardinalis eam verbis lactare creditur, ut spe reditus ea Coloniae promoveat - missum enim eo dicitur et Coignaeum[1] et Vieuvillam[2] -, quae ipse suo esse ex usu judicabit. Et quia regina mater eam, quam facienda est ante[3], actorum obliterationem vult prodesse etiam Sancto Germano[4] et Chantelupio[5], dicit cardinalis pati se posse, ut eorum nominibus non espressis generaliter omnibus caveatur, quos regina mater pro suis sit agnitura.

Pignerolum ut reddatur, quantum nititur Sabaudus, tantum ne id fiat, laborat cardinalis id Italiae et pontificis interesse dictitans.

Cardinalis Valetta parlamentum Metense ex ea urbe Tullos amovere non potuit. Frater ejus dux Valetta[6], qui in Aquitania est, nonnihil suspectus regi esse coepit ob contractam non ita dudum cum comite Suessionensi amicitiam. Rex e domesticis comitis Suessionensis ipse eligit, quibus de comitis reditibus honoraria praestentur, ut illos sibi obliget, ceteros inopiae metu terreat.

Cum Riceliacus patrem Iosephum capucinum[7] ad cardinalatiam purpuram pontifici commendet, etiam imperator et Hispanus suos commendant capucinos, ut hoc obtineant, an potius ut illud impediant.

De augendis salis et vini vectigalibus consultatur hic, sed anxie, ob motuum formidinem.

De Anglis quominus forte quicquam speremus, etiam ad alia hoc accedit, quod in ver classem parant rursum Batavos coacturam ad emendum piscandi jus Batavis contra editio[8] testantibus, nequis quid eo nomine pendat.

De Tuae Sublimitatis Stralsundiorum adventu rumor hic spargitur. Addunt quidam venire eam ad conventum Coloniensem.

Scribebam haec ipso initio, ut quidem in Gallia tempus putamus, anni 1637, quem, Excellentissime atque Illustrissime Domine, reginae[9], regno Tuaeque Sublimitati prosperum toto animo precor.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Captivi sic ajunt abiturum Gallasium, ut relicturus sit ad finem Gallicum pedites quater mille, loricatos equites bis mille, Croatos omnes et quicquid copiarum habuit duc Carolus[10], quibus adjuncturi sint Burgundi comitatenses de suo

1 Jacques Le Coigneux († 1651).
2 Charles, markies van Vieuville.
3 Deze plaatsing van ‘ante’ verdient de voorkeur boven die in de uitgave der *Oxenst. Skrifter*, waar het vóór ‘eam’ staat.
4 Mathieu de Morgues, sieur de Saint-Germain, vertrouweling van Maria de Medici en berucht pamflettist.
5 De oratoriaan Jacques d'Apchon de Chanteloube († 1641), vertrouweling van Maria de Medici.
6 Bernard de Nogaret d'Epernon de La Valette (1592-1661).
7 François Leclerc du Tremblay (1577-1638) - père Joseph -, de bekende gunsteling van De Richelieu.
8 Karel I had op 10 mei 1636 een edict uitgevaardigd, waarbij het verboden werd om zonder toestemming van de koning te vissen in de Engelse zeeën; zie voor dit edict Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh II*, p. 306 en Samuel Muller, *Mare Clausum*, p. 376.
9 Christina van Zweden.
10 Karel IV, hertog van Lotharingen.

delectu sex millia. Sed jam nunc certe cognosco Helvetiorum opera paratas a principe Condaeo[1] pactiones, per quas Burgundia Hispanica et Gallica bello eximatur, et adesse nunc, qui rem ad regem referat[2]. Eo gratior erit haec res Gallicanis Burgundicis, quod tres milliones, quos ad alendum ibi militem prorogare, repetendum de provinciis aliis, poscuntur, corradere non possunt. Quatuor milliones dabit Pauletta[3], id est annuum, quod datur, ut dignitates emptas etiam vendere liceat. Sed de XXXVIII millionibus, quos aegre reperient Galli, pars major, id est XX milliones nullum sui usum debent, quippe obligati ad solvendos reditus, pro quibus solvendis civitates jam olim, et haec maxime, fidem suam regio jussu interposuere.

Fiescus apud Suessionensem manere mavult. Pro eo huc alter veniet, Miniettus[4] nomine, qui quid sit allaturus, adhuc latet.

Dubitare cogor, an non in arcano illud, quod nunc patefit de Burgundiis, negotium confectum fuerit, quo tempore ad Gallasii impetum expositus fuit dux Bernhardus.

Pictones, audio, ad fratrem regium misere sociatum consilia. Multum metuo, ne illi principes homines apud se habeant, qui nulla[5] Galliae, nulla principum cura sibi tantum lucrum e turbidis quaerant.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

2915. 1637 januari 1. Aan N. van Reigersberch[6].

Mijnheer,

Ick heb gesonden aen mijn broeder De Groot[7] het heele proces van monsieur De la Miletière[8], ende zijne tegenspreeckers soo in 't latijn als in 't Franchois, waerin oock veel is van de predestinatie ende aenclevende poincten. UE. can het bij gelegentheyt mede overloopen, ende met te beter kennisse, als de occasie sich toont, daervan spreecken.

De graeff van Licester[9] in discourse comende hadde garen van mij gehadt eenigh expedient tot accommodatie van het different tusschen Hollant ende Engelant nopend de zee ende visscherije. Ick heb mij gecontenteert affectie te

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 Niet geïdentificeerd.
3 De *paulette* of *droit annuel*, een belasting op de ambten, ingesteld op initiatief van de financier Charles Paulet (1604). In 1636 was deze belasting voor de duur van 8 jaar verlengd, zie hierover de *Déclaration ... pour la continuation du droit annuel, jusques en l'anneé 1644, en faveur de tous les officiers, tant de judicature et de finance qu'autres, qui sont receus à payer ledit droict aux parties casuelles. Verifiée en la Grande Chancellerie de France, le 8 Novembre 1636.* Paris, A. Estiéne, P. Mettayer, C. Prévost et P. Rocolet, 1636.
4 Deze Mignet heb ik niet nader kunnen identificeren.
5 De lezing 'nullo' der *Epist.* is ongetwijfeld slechts een zetfout.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 4 a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Beantw. d. no. 2947.
7 Willem de Groot.
8 Théophile Brachet de la Milletière, protestants theoloog. Voor bedoelde zending zie men no. 2912.
9 Robert Sidney, graaf van Leicester, Engels extra-ordinarius gezant te Parijs.

thoonen sonder verder te gaen om redenen; hijselve is zeer geaffectioneert tot het gemeene beste. Gedacht d'passage, die in mijn bouck staet De iure belli[1]: Ex patria tot meis laboribus ornata indigne eiecto[2] ende dat ick groot gelijck hadt alsoo te spreecken; wenschte zeer mij in Engelant te zyen gelijck oock doet den ordinarisse[3].

Van Galas'[4] vertreck nae Duytschlant heeft men hyer wel opinie uyt het seggen van de gevangenen, maer tot noch toe toont hij hem wel sterck ende heeft hertoch Bernhard[5], dye sijn quartier nae bij 't zijne hadde - de Franchoysen haerselven verre van daer tot op XVI mijlen buyten peryckel gelegert hebbende - doen wijcken ende vyer dagen naegevolcht, totdat zij hem gedreven hebben binnen La Motte ende haerselve op twee mijlen bij hem gelegert.

Monsieur De Tureine[6], die de trouppes van de cardinael de La Valette[7] commandeerde ende de hertog van Longueville[8] nyet haest genouch gereedt zijnde om hem te seconderen met een deel van dewelcke hij nu - soo ick verstae - wat gesterckt zijnde sich gelegert heeft te Condrecourt hoopende, soo Galas nae Duytschlant vertreckt, zijn volck wat te ververschen in den Elsas, dye men hout te zijn vyerduysent te paerd, tweeduysent te voet.

In Guienne sterckt sich de vijant, maer Espernon[9] geeft hoope deselve tegen de voorsomer - wanneer de landen wat drooger sullen zijn - te verjagen.

Aen de colonnels Grisses is wat gelds [ge]geven, maer het mescontentement over de Valteline ontstelt als ... hier de vergadering, dye nu gehouden werdt.

Plaisance is in groote noodt ende staet te vrezen, dat de vyerduysent Franchoisen, die door het Genuees willen gaen tot secours, te laet sullen comen.

Op de eylanden hebben de Franchoysen nyet connen uytrechten om de tempesten; oock zijn de eylanden uyt Spaignie ende Italië met volck ende schepen versterckt. De Spaensche vloot is bij Vay ende Morgues, de Fransche bij Villa Franca sonder in desen tijdt yet uyt te rechten.

Tot het oorlogh soude men hyer wel middelen van doen hebben ende men spreeckt van de costen op het sout ende wijn te verhoogen, maer werdt gebrieft (?), dat de gemeente ergens in oproeren mochte comen gestijft door de mescontentement van 's conincx broeder[10] ende den graeff van Soissons[11], met dewelcke noch gehandelt werdt. Le comte de Fiesco[12] gecomen bij 's conincx broeder nae Sedan werdt met antwoord van de graeff van Soissons - dye altijdt in vrese blijft ende hem nyet en derft adventuyren te hove te comen - te Blois verwacht blij-

1 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres. In quibus ius naturae & Gentium: item iuris publici praecipua explicantur.* Parisiis, Apud Nicolavm Bvon, in via Iacobaea, sub signis S. Claudij, & Hominis Siluestris. MDCXXV. Cvm privilegio regis.
2 *Op. cit.*, p. 18 (ed. De Kanter-Van Hettinga Tromp).
3 John Scudamore, Engels ordinarius gezant te Parijs.
4 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in keizerlijke dienst.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
7 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
10 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
11 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
12 Charles-Léon, graaf van Fiesque.

vende middelertijdt monsieur de Chavigny[1] in ostage daer te Blois, alwaer hij bij den coning was gesonden.

Aen de coninginne-moeder[2] werdt hoop gegeven van haer wedercomste, opdat zij middelertijdt goede dyensten te Colen soude doen, dan men seyt, dat zij stut Coigneux[3] ende Vieuxville[4]; de Spaignaerden willen haer wel quyt sijn, hoopende, dat zij in Vrancrijck wat de stucken omwaeien (?) soude, maer de cardinael[5] sal hem nyet haesten ende zijn stuck soecken vast te beleggen.

De Engelschen toonen geene acclamatie om in oorlogh te comen. De Franchoysen insisteren oock nyet meer daerop, seeckere brieven seggende, dat anderen de restitutie van de Pals - daar zij op hoopen - onnut soude zijn; opiniastreren bij haeren tol op de haering.

Ognati[6] heeft met den keyser[7] een verbont besloten van hem met gelt ende volck te assisteren midts dat hij altijdt houde XL[m]. man, soo in Italiën als op de frontieren van Vrancrijck, om de Valteline oock uyt het Tirol aen te tasten, de Franchoysen uyt de Italiën te verdrijven ende in haer eygen lant aen te tasten. Soo met Vrancrijck een paix gemaeckt werdt ende Hollant daer nyet mede in en comt, dat dye XL[m]. man sullen tegen Hollant gebruyckt werden. Nu arbeyt hij oock met giften aen de churfürsten[8], oock met het rijck een eeuwigh verbont ende ligue offensyff ende defensyff te maecken met verbintenisse van geen vrede te maecken dan tesamen ende vind veele, dye luysteren.

Ick hoor den coning alhyer het nieuwe tractaat met Vrancrijck[9] heeft geapprobeert. Het leger van hertogh Bernhard in sulcken peryckel ende dat men daermede Galas uyt Bourgogne getrocken heeft nae Lorraine om dat landt te be ... den geeft veele bedencken.

't Schijnt men aen beyde zijde van de geallieerde niet en vraeght ende de paix ofte tresves wel eens mocht maecken t'haere coste. Picardië blijft in ruste. Van ons te betaelen maeckt men hyer geen werck. Daer werdt ernstelijck gehandelt van een neutraliteyt tussen het hertogdom ende 't graefschap van Bourgognie.

Den 1 January XVI[c]XXXVII.

Ick wensche uE. ende alle de onsen dit ende andere jaeren geluckigh.

Van den 1 (?) december zijn geweest de laeste, die ick van uE. heb gehadt. Andere crijgen over Engelant, oock door coopluyden schepen, die afgaen of van Amsterdam oft Rotterdam. Wij moeten alle wegen besoecken, alsoo op de ordinarisse passage geen ordre en is ende Vrancrijck geen ordre en begeert sijnde tevrede de advysen door expressen te crijgen, als het noodt is.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den I Ianu. 1637 wt Paris.

1 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
2 Maria de Medici.
3 Jacques Le Coigneux.
4 Charles, markies van Vieuville.
5 De Richelieu.
6 Don Iñigo Veléz de Guevara y Tasis, graaf van Oñate.
7 Ferdinand II.
8 Zie voor hun namen VI, p. 381 n. 13.
9 ‘Vranckrijk’ is een verschrijving voor ‘Engelant’.

2916. 1637 januari 6. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

De heeren Staten van Hollant commen mergen wederom bijeen, doch met weynych apparentie van eenyge cassatie, alsoo niet alleen de Staten-Generael, sijn Ex.[tie2], Rade van State ende ambassadeur van Vranckerijck[3] alle swaricheden daertegens hebben voor het scheyden aen de Staten van Hollant voortgebracht, maer oock daernaer bij sijn Ex.[tie] deselve aen verscheyden steden door besendy[n]ge sijn doen vertoonen, soodat den staet sal blijven sitten met de lasten sonder ordre van nodyge finantiën daertoe.

Tot de Ceulsche vergaderynge is hier noch geen nominatie gedaen.

Voorleden saterdach heeft den heer Van Charnassé in de vergaderynge van de Staten-Generael vertoont, dat, alsoo den naem van Excellentie in Duytslant ende elders nu seer gemeen was gemaeckt, sijne M.[teyt4] was geresolveert mijn heer den prins te geven den titel van Altesse, oordelende denselven hier te lande oock behoort te werden gedefereert. Off sijn Ex.[tie] die propositie dienstych ende aengenaem sal wesen, wert bij veel getwijfelt, alsoo materie geeft van discourssen ende bedencken, gelijck de republycken dat eygen is.

Ick wensche dickwels met uEd. over verscheyde saecken te connen discoureren, onder andere, hoe verde in goet gemoet bonus civis praesentem debet amare reipublicae statum, cum in republica non sit contendendum de eo, quod civibus persuadere non possis, et semper noceat rigor, cui pares non sumus.

Den graeff van Arondel[5], die al wederom naer Engelant is vertrocken, heeft noch willen wesen ingehaelt, noch gelogeert, noch getracteert, gelijck men is gewent de ambassadeurs te doen, onder den naem aen desen staet niet was gesonden, inderdaet om nergens mede, soo eenyge meenen, hem te laten obligeren; heeft voorts in alle beiegenyngen hem seer aengaende hetgene te Regensburg is gepasseert bedeckt gehouden, ende audientie hebbende bij de heeren Staten-Generael alleen wt ende in de vergaderynge gegaen.

Den conynck van Denemarcken[6] hout hem tegens desen staet heel te onvreden, omdat vanwegen denselven tot Regensburge bij den keyser[7] aengehouden is tot affschaffynge van de tollen op de Elve.

Naermiddach meene ick Calaber[8] van Felix[9] wege presentatie te doen van dienst in de saecke, daertoe hij lestmael is versocht. Alle stucken sijn gereet om over te senden.

Ick wachte op het cijfer. Mijn brieven meene ick voortaen onder Aelianus'[10] couverte te doen gaen; desen neempt eenen anderen wech, omdat de wint goet is.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 10 a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 316. Ged. beantw. d. no. 2967.
2 Frederik Hendrik.
3 Hercule Girard, baron van Charnacé.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Thomas Howard, graaf van Arundel.
6 Christiaan IV, koning van Denemarken.
7 Ferdinand II.
8 Calaber is een schuilnaam voor Frederik Hendrik.
9 Pseudoniem van Grotius. Vgl. ter zake VII, p. 529 (no. 2854).
10 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.

Voor de pampieren sal ick sorgen ende in Caesars[1] dyngen niet versuymen.
Desen 6 Jann. 1637, dat Godt ons in voorspoet tot salycheyt late eyndygen.

Men hout voor seecker het huwelijck van den conynck van Polen[2] met des keysers dochter[3] geconcludeert, ende sijn hier brieven wt het Poolsche hoff, die seggen, dat de conynkx cleederen om mede te trouwen tot Dansyck worden gemaeckt.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.
In dorso schreef Grotius: 6 Ian. 1637 N. Reigersberg.
En boven aan de brief: Rec. 29 Ian.

2917. 1637 januari 9. Aan A. Oxenstierna[4].

Excellentissime Domine,

Nihildum boni aut Galliae aut Galliae amicis augurari possum ex hoc duorum principum[5] molimine. Fiescus[6], qui rumorem sparserat mansurum se Sedani, hac ignoratus cum Minietto[7] Blesas transiit suasor, ut creditur, futurus utrique, ne causam suam dissocient. Et sequuntur ambo hactenus id consilium, comes aperte testans se suam fidem fratri regio obligasse, hic vero illius desideria regi[8] sedulo commendans.

Reversus est Blesis in aulam Chavigniacus[9]; sed responsum non affert, quod per Chaudebonnum[10] se missurum dixit frater regius. Quod minime futurum frater regius speraverat, sed in hoc postulaverat, ut eo negato causam suam redderet favorabiliorem.

Rex matrimonium ejus[11], de quo rescindendo tantum in Gallia tantum Romae laboratum est, ratum habere se dixit ejusque decreti sui conscios fecit vocatos ad se parlamenti Parisiensis primores, sed ita ut incauto vox exciderit, coactum in id se, quam mox corrigens obligatum se id ut faceret, dixit. Verum frater regius tam subita mutatione deceptus scribam suum Goulasium[12] accusat, quod perperam in eo scripto, cujus exemplum transmisi, pro sermone conjunctivo disjunctivum posuisset. Se enim et uxorem et urbem sibi tutam simul, non horum alterum petiisse, cum tamen tota scripti series ei sententiae repugnet et ipse illud manu sua signaverit.

1 Codenaam voor Rotterdam.
2 Wladislas VII (IV), koning van Polen.
3 Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 293; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 292.
5 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans, en Louis de Bourbon, graaf van Soissons
6 Charles-Léon, graaf van Fiesque.
7 Zie no. 2914, p. 10 en n. 4 aldaar.
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.
9 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
10 Claude d'Eurre du Puy-Saint-Martin, heer van Chaudebonne († 1644).
11 Het omstreden huwelijk van Gaston met Margareta van Lotharingen; vgl. no. 2914, p. 6 en n. 4 aldaar.
12 Nicolas Goulas, gewoon kamerheer van Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.

Nunc, si rex, quod dicitur, eo it cum cohortibus, metus est, ne ille in Pictones se conferat, validam gentem et rerum nunc potentibus infensam. Neque enim quiescitur ab augendis tributis solo eo, quod in vini onera adjectum nunc est, in hac urbe effecturo duodecies centena francorum millia. Paria et in aliis urbibus et in sal et in lignum parantur tanta interim divitiarum ostentatione, ut caena, qua hodie regem excepturus est cardinalis[1], taxetur centum francorum millibus.

Comes Suessionensis Sedani in arcis ambitu hospitium habet fossa ab arce, porta ab urbe diremptus. Bis audivit missos a Thoma principe[2]. Displicet id regi ideoque per Iustellum[3], qui Sedano jam rediit, monuit matrem ducis Bulionii[4], quae Sedani est, et per literas ipsum ducem Bulionium[5], ne quid agi ibi paterentur sibi noxium. Sedanensis principatus sub tutela Galliae est, duris satis legibus, ut hostes habeat, quoscumque rex et ut regis militi pateat. Non plus duabus leucis abest inde pars exercitus ejus, qui sub Valetta cardinali[6] fuit.

Non dissimulavit apud me Iustellus in aula hac non extra suspiciones esse ducem Bulionium favoris in comitem Suessionensem, quocum vetus illi amicitia est. Additurque et altera causa alienus a cardinali Riceliaco principis Arausionensis[7] animus, apud quem tanta est ducis Bulionii gratia, ut per eum in praefectura Trajecti ad Mosam servetur, quanquam in pontificiam religionem transgressus, contra quam mos habet Batavae reipublicae. Sed Iustellus multis modis ducem suum purgare nititur et ostendere praemonito nemine Sedanum venisse comitem.

Princeps Condaeus[8] jam huc venit aulae ab aliis nudatae speciem additurus.

Pontificis nuncius[9] quotidie cum patre Iosepho[10] de indutiis agit. Sed novus hic nuntius de principum[11] alienationea Galliae rege haud dubie consiliis Hispanicis moram injiciet. Itaque nec liberi commeatus literae ab Hispania pro legatis Gallicis[12] venere et Gallasius subsistit recentia, ut videtur, ex nata occasione mandata exspectans.

Nantuam oppidum apud Bressam cepisse rumor eum fert, nescio an certus. At cardinali Valettae modica per Lotharingiam oppida Sanctavonis, Vaudrevangiae et Creangiae cessere, unde Siricium petere dicitur.

De Colonensi conventu ut in multum tempus dilato omnes hic loquuntur adjiciuntque nonnulli Davausium[13] interim per Britanniam et Batavos in Poloniam mitti. Gothofredus[14], de quo scripseram nuper[15], ad me reversus quaestio-

1 De Richelieu.
2 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano (1596-1656).
3 Christophe Justel; zie no. 2914, p. 6 n. 10.
4 Elisabeth van Nassau.
5 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
6 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
7 Frederik Hendrik.
8 Henri de Bourbon, prins van Condé.
9 Giorgio Bolognetti.
10 François Leclerc du Tremblay.
11 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans, en Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
12 Alphonse Louis du Plessis de Richelieu, kardinaal-bisschop van Lyon, Manasse de Pas, markies van Feuquières, en Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
13 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
14 Théodore Godefroy.
15 No. 2893 (dl. VII, p. 589).

nem proposuit, an is, qui principem vicinum offendisset, cum vasallus ipse esset alterius, principatum suum jure posset amittere; ego, qui Lotharingiam designare satis intelligerem, dixi non vasallo tantum alieno ob graves injurias posse quae teneret adimi, sed et domino superiori vasalli jus suum, si is non modo demere injurias neglexisset, sed et bellum indixisset vicino, sicut nunc imperatoris[1] nomine bellum regi Galliae indixisset cardinalis Hispanus[2]. Cum subjungeret arbitrari se effugi non posse, quin restituatur Lotharingia, ut etiam aliis principibus Germaniae erepta redderentur, quod se curaturum rex promisisset, dixit et Tuam Sublimitatem in omnibus, quae cum Saxone[3] acta sunt, majorem illorum principum quam commodorum Suediae habuisse rationem, quanquam ipsi pridem et res suas et amicorum turpi ignavia destituissent causasque dedissent graves, cur permitti possent suis ipsorum consiliis puniendi.

De cardinalium et legatorum contentione loquenti dixi in Hispania legatos regios cardinalibus non cedere. Cumque Riceliaci propriam esse diceret rationem ob eam, quam in regno hoc obtineret, auctoritatem, contentus fui respondere illam auctoritatem nullo certo nomine designari, unde nobis ejus dignitatem metiri liceat.

Alius quidam amicus meus rerum peritus narravit mihi rogatum se, ut consilium daret, quid de Lotharingia faciendum esset, respondisse nihil ea de re dici posse, nisi ab eo, qui nosset, quid animi habeant illi, quorum res Gallicae in manu sunt.

In Britannia ordinum conventus pecuniarum quaerendarum causa habetur.

Meti cardinalis Valetta praefectus et parlamentum contraria inter se edunt edicta sub regio nomine, hi ut maneatur Meti, ille ut Tullos abeant.

Crequiacum[4] rumor in cardinalis Lugdunensis[5] locum, quandocunque Coloniam eundum erit, destinat.

Qui Corbiam pro Hispano male tutatus est[6], Leodium se recepisse auditur.

Scribuntur sex milliones a rege Hispaniae[7] parari ad res Italiae, id est, ad exitium Parmensis[8] et ad irruptionem in Vallem Telinam.

Dicitur frater regius in nexum amicitiae ac foederis filiam suam[9], cujus dos annuos habet reditus millia francorum quadringenta, spopondisse Suessionensi.

Ponicae nostro[10] a rege dantur annui mille octinginti franci.

Superest, Excellentissime et Illustrissime Domine, res regni, reginae[11] Tuaeque Sublimitatis Deo sospitatori commendem.

Tuae Sublimitatis devotissimus cultor
H. Grotius.

Lutetiae, 9 Ianuarius novi Cal. 1637.

1 Ferdinand II.
2 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje.
3 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
4 Charles Créquy de Blanchefort de Canaples (± 1578-1638).
5 Alphonse Louis du Plessis de Richelieu, kardinaal-bisschop van Lyon.
6 George de Brimeu; vgl. VII, p. 510 n. 7.
7 Philips IV van Spanje.
8 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
9 Anne-Marie Louise d'Orléans (1627-1693).
10 Tobias von Ponikau, raad en gezant van Bernhard van Saksen-Weimar.
11 Christina van Zweden.

Cardinalis nescio an famam reveritus pro coena comoediam regi et reginae[1] dedit, magnificam sane, sed non tanto sumtu.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

2918. 1637 januari 9. Aan N. van Reigersberch[2].

Mijn Heer,

Monsieur Justel[3] is wedergecomen van Sedan ende bij mij geweest. Seit dat de coninginne-moeder[4] aen den graef van Soissons[5] heeft geschreven ende dat tweemael bij hem edelluiden sijn geweest vanwegen den prince Thomas[6]. Dat hier te hoof wat suspicie is dat den graef van Soissons te Sedan is gecomen met kennisse van den hertogh van Bouillon[7], welck dan voort redundeert op Calaber[8]. Hij heeft mevrouw van Bouillon[9] mondeling, den hertogh van Bouillon - dien hij seit papist, jae jesuytisch te sijn - door brieven vermaent niet te gedoogen dat iet te Sedan geschiede tot prejudice van den coning[10] ende tegen de conditiën van de protectie waerbij Sedan niet alleen is verbonden vijant te sijn van s'coninx vijanden, maer oock de stadt open te houden voor s'coninx volck. De trouppes vanden cardinael de la Valette[11] sijn al te voren naebij Sedan geweest ende blijven daer ontrent. Fiesco[12], die men meende dat in Sedan soude blijven, is met Mignet[13] ter sluyp hier door gepasseert. Men meent hij beide de princen inciteert. Sij blijven vast aen malcander ende seggen daertoe verbonden te sijn. Chavigny[14] is wedergecomen, maer brengt geen antwoord t'welck comen sal door Chaudebonne[15], ende sal sijn, soo men seit, dat monsieur[16] begeert sijn vrouw[17] ende een stadt van seureté conjunctim non disjunctim, seggende dat sijnen secretaris[18] in t'instellen vande acte, die ick uE. heb gesonden, hem heeft geabuseert, hoewel monsieur self die heeft geteickent. Den coning aen het parlement bij hem ontboden seggende, dat hij wel waer met sijn broeder ende dat hij t'huwelijck approbeerde ontviel onvroeds een woordt: on m'a constrainct de l'approuver, t'welck hij daernae corrigeerde ende seide on m'a obligé.

1 Anna van Oostenrijk.
2 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 4 b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
3 Christophe Justel.
4 Maria de Medici.
5 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
6 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
7 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
8 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
9 Elisabeth van Nassau.
10 Lodewijk XIII van Frankrijk.
11 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
12 Charles-Léon, graaf van Fiesque.
13 Zie no. 2914, p. 10 en n. 4 aldaar. Zie ook no. 2917.
14 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
15 Claude d'Eurre du Puy-Saint-Martin, heer van Chaudebonne.
16 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
17 Margareta van Lotharingen.
18 Nicolas Goulas.

Den cardinael[1] tracteert den coning vandage. Mijn huisvrouw is mede genoot op de comedie. Men seit het costen sa] 100^{m} gulden.

Middelertijdt is men in Bretagne besigh de Staten te houden om gelt te vinden. Den impost op de wijn werdt verhoogt un escu sur le muy t'welck te Parijs sal bedragen douze cent mille escus[2].

De nuntius[3] handelt dagelijcx met pater Ioseph[4]. De Spaignaerd[5] schijnt t'verleng te soecken hopende eenigh proffijt te doen met de inlandsche dissentiën van Vrancrijck, waerop Galas[6] schijnt te wachten ende sijn reis nae Duitschlant uit te stellen tot naerder last.

Veele meenen, soo den coning nae monsieur toe treckt, dat monsieur in Poictou hem sal begeven ende hulp vinden. Den prins van Condé[7] is hier, specimen partium.

Den cardinael de la Valette heeft wederbecomen in Lorraine, Vaudrevangt, St Avo, Creangt, plaatsen van seer groote importantie. Te Mets is het parlement met den gouverneur - dat is den cardinael de la Valette - in dissente: hij willende dat sij nae Toul vertrecken, sij niet willende ende geven contrarie placcaten uit.

Die voor Spaignie te Corbie laest heeft gecommandeert[8] wert geseit te Luick hem ende sijn gelt gesalveert te hebben.

De geruchten in Duitschlant gaen, dat de Sweden Wurtzburg ingenomen ende met Erfurd sijn geaccordeert.

Men seit ses millioenen uit Spaignien sijn gedestineert tot de saecken van Italië, dat is om den hertogh van Parme[9] voorts te ruïneren ende de Valteline op t'lijf te vallen.

Naedat ick dit had geschreven, heeft den cardinael mij oock doen bidden op de comedie, maer ick heb t'geëxcuseert.

Ick meen den agent van Engelant[10] sal mij ende uE. wel het plaisir doen van de brieven aen mij over Engelant te doen gaen, t'welck bijwijlen wel noodigh waer, alsoo wij hier dicmael vier of vijf weecken sitten sonder advysen, daer die van Venegië[11] altijd versche advysen heeft, t'welck mij in veele dingen hinderlijck is.

Vale, den 9 Ian. 1637.

Adres: Mijn heer Mijn heer Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant. In Den Hage.

1 De Richelieu.
2 Het betreft hier het edict van 31 dec. 1636: *Déclaration ... portant nouvelle imposition de 3 livres, sur chacun muid de vin entrant dans Paris ... au lieu de prêts et emprunts, dont S.M. a désiré estre secourue par toutes les villes et gros bourgs de ce Royaume, pour l'entretien et subsistance de ses armées*; vgl. no. 2914, p. 9.
3 Giorgio Bolognetti.
4 François Leclerc du Tremblay.
5 Philips IV.
6 Matthias, graaf Gallas, veldheer in dienst van de keizer.
7 Henri de Bourbon, prins van Condé.
8 George de Brimeu.
9 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
10 William Boswell, Engels agent in Den Haag.
11 Alvise Contarini di Nicolo.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 8 *(sic)* Ianu. 1637 wt Paris.

2919. 1637 januari 10. Van J.A. Salvius[1].

Excellentissime Domine,

Aliquammultas Ex. Vestrae literas cepi. Debuissem saepius respondere: sed ita occupor in procuranda pecunia, armis, commeatu pro militia, imo milite ipso, ut literis raro vacare possim. Quae quanquam parerga videantur professioni literatorum, hoc tamen tempore sine maximo ipsarumque adeo literarum damno intermitti nequeunt.

Victoriam Witstochianam majorem fuisse prima mea relatione[2] ipsa ejus persecutio ostendit. Etsi enim pars adversa magnopere eam extenuaret, eventus ta(m)en docuit, quantum ei virium exinde decesserit. Nostri duces ab Albi in Hassiam reliquias eorum persecuti nusquam ad repetendum conflictum sistere potuere. Hatzfeldius[3] cum 13 caesareanis et 12 Saxonicis legionibus vix 5000 milit. simul constantibus in ducatu Bergensi tandem substitit: Götzius[4] in comitatu Marcae Saxone[5] intra munimenta Albis compulso.

Banerius[6] igitur et Lesle[7] obiecta solitudine Westphaliae conversi de hybernis sibi quoque prospexere; ille occupato Erfurto Lipsiam nunc movens Thuringiam et Misniam sibi delegit, hic ducatus Brunsvicensem et Luneburgensem ab Hassia prope Visurgim fere Bremam usque suis partitus est.

Wrangelius[8] interim deserto Francofurto ad Oderam copias suas Stetinum reductas in vicinam Pomeraniam distribuit ab electore Brandenburgico[9] equitatu praevalente fere coactus.

Hic enim elector, oblatum a caesare[10] generalatum, ut vocant, in exercitus Silesiacos nuper acceptavit, scilicet ut gratitudinem Suecis debitam eo reddat testatiorem! Certe, fato quodam seculi hi duo electores in perniciem caussae communis nati videntur! a justo bello, honestaque pace juxta alieni.

De Galassio[11] instar udi caponis alis pendulis e Burgundia reduce cuncta vicinioribus vobis rectius constant quam nobis. Hoc interim exercituum statu putabamus utriusque partis exercitus hyemem refectioni lassati militis et legionum supplementis honestoque pacis tractatui tantum destinasse. Id quidem nostratibus potissimum cordi fuit.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 10. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 2959. Johan Adler Salvius was Zweedse hofkanselier en gezant en resideerde te Hamburg en Osnabrück.
2 No. 2783 dd. 9 oktober 1636 (dl. VII).
3 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in het leger van keizer Ferdinand II.
4 Johann, graaf van Götz (1599-1644), generaal-majoor in dienst van keizer Ferdinand II.
5 Johann Georg, keurvorst van Saksen.
6 De Zweedse maarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Alexander Leslie; zie V, p. 420 n. 2.
8 Herman Wrangel, Zweeds veldmaarschalk.
9 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
10 Ferdinand II.
11 Matthias, graaf Gallas, generaal-majoor in keizerlijke dienst.

Sed ab una parte Brandenburgicus cum Mansfeldio[1] e Silesia, ab altera Hatzfeldius Jean de Waertii[2] copiis auctus in nos reverti velle videntur bello brumali.

Quinimo fama est vicinos reges Septentrionis e Saxonia sollicitari, ut iunctis terra marique armis operisque cum utroque electore, vi Suecos ex imperio tandem exigant emissis, qui in Suecia classem regiam proditorie exurant. Sed Dominus in caelis irridebit eos et consilia eorum subsannabit!

De pace nihil certi. Elector Saxoniae respondit nuper duci Megapolitano[3] se nihil amplius de priori a se ante annum cum regni Sueciae cancellario[4] inchoato tractatu audire velle re tota in collegium electorale rejecta. Quidam faederatorum minister publicus mihi secreto scribit Ratisbona imperatorem[5] et regem Hungariae[6] non detrectare quidem tractatus cum regno Sueciae et Gallia, sed velle eos diverso loco. Conventum Coloniensem pro rege christianiss.^{o} alium pro nibis alibi, potissimum Viennae vel Pragae, destinare. Sed nisi universim tractemus, non sine caussa vereor, ne singulis egregie illudatur!

Rex Daniae[7] denuo interventum obtulit a S.R.M.^{te} Sueciae (a)nte bimestre acceptum. Sed an quicquam facturus vel effecturus sit, adhuc plane ignoratur. Finis autem conventus Ratisbonensis plura his de rebus procul dubio nobis aperiet.

Interim ex inclusis[8] videbit E.T. quid S.R.M.^{tas} domina nostra tam de conventu Coloniensi quam ratihabitione Sueco-Gallici faederis sentiat, et in quo aqua adhuc haereat. Videntur prudentiores Ordines Germaniae protestantes, adeoque ipse Saxo, olfacere, quantum praejudicii iam lateat sub pace Pragensi idque futuro tractatu Sueco-Gallico cum imperatore emendatum cupiunt sperantque.

Sed interim pios conatus nostros impediunt immerito nos bello prosequentes, ut plane verendum videatur, ne, si ita perrexerint, id beneficii ingrat(i)s minime obtingat: non sine magno rei evangelicae detrimento. Sed in ea tempora incidimus, quibus sana consilia passim exploduntur.

Hisce valeat E.T. et quia vetere finito novus jam annus ingreditur, Deum precor, ut auspicato incipiat et prospere nobis omnibus succedat finiatque.

E.T. observantissimus quoad vixero
J.A.S.

Hamburgi, die ult. Decemb. A.^{o} 1636.

Scribit ad me secretarius regius[9] Stocholmia, Davangourium[10] denuo hoc ipso mense Decembri ibi publice institisse, ut E. Vra Parisiis revocaretur. Responsum generale tulisse id quidem, si tantopere urgeretur, suo tempore tandem fieri

1 Philipp, graaf van Mansfeld.
2 Over Johan van Werth zie men VII no. 2558, p. 97 n. 16.
3 Adolf Friedrich, hertog van Mecklenburg-Schwerin.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 Ferdinand II.
6 Ferdinand, zoon van keizer Ferdinand II.
7 Christiaan IV van Denemarken.
8 Ontbreken.
9 Johannes Nicodemi van Ahausen, later Lilliesträom.
10 Charles Du Bois, baron d'Avaugour; zie VII no. 2514, p. 35 n. 8.

posse. Sed non est, quod Exc. T. eo nomine sollicita sit. Forte hominem simplicem liberius illic haberent in nulla consiliorum fundamenta penetrantem.

Valeat et faveat.

E.ae S.ae obs. eidem qui semper.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Feb.

2920. 1637 januari 12. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Vos lettres du 2[2], 9[3], 15[4] et 13/23 de Xbre[5] m'ont esté bien rendues, en contr' eschange i'espère que vous aurez receu les mienes et surtout celle qui parles des affaires de Transylvanie[6] dont ie vous prie avoir le soin convenable afin que le gran chancelier[7] en soit adverti le plus tost qu'il sera possible.

Les affaires Grisons sont en partie payez, et pourtant passeront tous ceux qui ne soient point cassez au service du roy[8], mais d'autre costé les mescontentements entre monsieur le duc[9] et l'ambassadeur[10] sont si grands que le dernier est prest pour s'en aller.

De la paix i'en croy fort peu si la France ne voudra commettre quelque lascheté en abandonnant les intérests d'Italie et d'Allemagne tout ensemble et rendant la Lorraine dont la restitution les Austrichiens poursuivent tant aussy bien que de Pinerol. Ie veux toutesfois espérer le contraire, et moyenant que la France soit en repos au dedans, le cardinal[11] ne manquera point de poursuivre son desseing avec l'aide de nos braves Suédois qui ores font trembler toute l'Allemagne. C'est bien un gran coup d'estat si le roy d'Hongrie[12] détint l'élection d'un roy de Romain come on croit qu'elle se fera asseurement le mois cy proche que avec le temps la maison d'Austriche pourra faire son revanche de la France qui ores luy fait tant de mal par les Suédois.

Je demeure, monsieur,

Tout le vostre

C. Marin.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Antw. op VII, no. 2900. Charles Marin of Marini (†1651) was nieuwsagent voor Zweden betreffende Zwitserland en de naburige landen.
2 No. 2863 (dl. VII).
3 No. 2871 (dl. VII).
4 No. 2889 (dl. VII).
5 No. 2900 (dl. VII).
6 No. 2909 (dl. VII).
7 Axel Oxenstierna, rijkskanselier van Zweden.
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.
9 Henri, hertog van Rohan, bevelhebber van de Franse troepen in Graubünden en de Veltlin.
10 François Lasnier (1602-1676).
11 De Richelieu.
12 Ferdinand, zoon van keizer Ferdinand II.

Je vous reccomande mon paquet qui contient la duplicate de ma dernière[13].

13 Waarschijnlijk no. 2909 (dl. VII).

De Chiavenne, ce 2/12 de Jenvier l'an 1637 à l'entrée duquel je vous souhaitte de par l'Eternel toute sorte de prospérité.

Les Contois recerchent par les Bernois le roy pour la neutralité, laquelle ie ne croy point qu'ils obtiendront.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 3 febr.
In dorso: 12 Ian. 1637 Marin.

2921. [1637] januari 12. Aan F. Sprecher[1].

Nobilissime Domine,

Litteras tuas, tum ob amicitiam nostram veterem tum ob integerrimum tuum de negotiis, quae ibi geruntur, judicium et exspecto semper avide et, ubi ad me pervenerunt, lego maxima cum voluptate: itaque et pro acceptis antehac et pro postremis datis 8/18 Decembris[2] gratias ago tuumque animum adeo rebus Suedicis et faventem et studentem amplector atque exosculor! Neque ei, quod debetur a me, testimonium apud magnum cancellarium[3] deerit.

Bannerii[4] magni successus rumoribus ad nos transvolant: nam certa, quo minus disceremus, venti diu jam est quod obstiterunt. Wrangelius[5] Francofurti ad Viadrum potitus ab iisdem rumoribus nuntiatur.

Gallicae res cum satis bono essent loco, post rejectos hostiles exercitus hinc trans Samaram inde trans Ararim concuti coeperunt, non quidem gravi modo ullo, sed metu internorum dissidiorum regis fratre[6] et Suessionensi[7], hoc Sedani, Blaesis illo, abalienatos ab aula animos satis aperte profitentibus. Regis tum aequitas, tum prudentia Deusque etiam inter summa pericula Galliae semper propitius graviora, ita speramus, arcebunt.

Nihil malim quam Rhaetis in commune, peculiariter autem protestantibus demi, quae super Valle Telina constituta non possunt ipsis non acerba esse, ut sic non modo captationes Austriacorum in irritum cadant, verum etiam volentioribus ad omnia sociis rex Francorum utatur.

Ducis Rohanii[8] prudentiam non minus quam fortitudinem admiratus sum semper. Itaque spero, sicut isto curante difficultati de dilatis stipendiis aliquid inventum est remedii, ita et ad benignum aliquod temperamentum perventuras illas jactatas jam sat diu pactiones. Hoc qualecum que futurum sit et quae causae ducem Rohanium cum D. legato Lanerio[9] commiserint, ex te, ubi commodum erit, discere mihi suave erit.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 294. Over Fortunatus Sprecher zie IV, p. 138 n. 9.
2 Deze brieven ontbreken.
3 Axel Oxenstierna.
4 De Zweedse maarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Herman Wrangel, Zweeds maarschalk.
6 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans, broer van Lodewijk XIII.
7 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
8 Henri, hertog van Rohan, luitenant-generaal van de Franse troepen in Graubünden en de Veltlin.
9 François Lasnier.

Annum quem inchoavimus, cujus die 2/12 haec scribo, publico Rhaetorum tibique privatim felicem precor.

Tuae Nobilitati studiosissimus
H. Grotius.

Lutetiae.

2922. 1637 januari 13. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Gisteravont naer eenyge dagen absentie eerst thuys gecommen sijnde weet ick niet, wat eenygen tijt herrewaerts hier is gepasseert.

Den titel van Altesse bij den conynck van Vranckerijck[2] sijn Ex.[tie3] gedefereert[4] wert aengenomen; is oock bij den heer Van Charnassé[5] alle Franse officieren gelast geen andere te gebruycken.

Den vorst heeft niet toegelaten, de steden bijeen soude commen, soodat op het aenhouden ofte licentiëren van crijsvolck noch niet is geresolveert.

Den heer van Somersdijck[6] is tot Haerlem geweest om die stat tot continuatie te disponeren.

Den Roomsen Conynck is gemaeckt[7]. Men spreeckt van Engelant te contenteren met het creëren van twee nieuwe keurvorsten. In Engelant minuteert men nieuwe placaten tot het heffen van de recognitie van de vissers van dese landen.

Renis[8] is met de meyt van de gevangenpoort ontcommen.

Aurelianus[9] staet heel wel bij Calaber[10], consequentelijck veel andere qualijck. Aeliani[11] vrienschap dient wel onderhouden.

Desen 13 Jann. 1637.

Den Roomsen Conynck is gemaeckt. Den generael Bannier[12] heeft Erffort ingenomen, alwaer men meent, hij sijn winterquartier sal houden. Wrangel[13] was naer Leipsich.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M. 10 b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 318. Tesamen met no. 2926 beantw. d. no. 2958.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 Frederik Hendrik.
4 De Franse gezant Hercule Girard de Charnacé had op 3 januari 1637 in de vergadering van de Staten-Generaal meegedeeld, dat Lodewijk XIII aan Frederik Hendrik de titel van *Altesse* verleend had. Voor de brief van Lodewijk XIII dd. 14 december 1636 zie Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh* II, p. 417.
5 Hercule Girard, baron van Charnacé.
6 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
7 Ferdinand, zoon van Ferdinand II, werd op 30 december 1636 te Regensburg tot Rooms koning gekroond.
8 Jhr. Frederik van Renesse van Baer. Zie voor de arrestatie, veroordeling en ontsnapping van Renesse dl. V nos. 2570, 2651 en Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh* II, p. 319.
9 Schuilnaam voor François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
10 Calaber is een schuilnaam voor Frederik Hendrik.
11 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
12 De Zweedse maarschalk Johan Gustavsson Banér.
13 Herman Wrangel, Zweeds maarschalk.

Adres: Mevrouw Mevrouw De Groot.
In dorso schreef Grotius: 13 Ian. 1637. N. Reig.
En boven aan de brief: Rec. 12 febr.

2923. 1637 januari 15. Aan Willem de Groot[1].

Literas a te, frater, trinas jamjam accepi, et datas 3, 9, 20 Decembris[2]. Puto alias recentiores Caleti obhaerescere ob certamen, quod obortum est inter naves et cursores de vehenii mercede.

Losecatius[3] apud nos bene est. Nos eum ut nostrum curabimus. Et spero ei hanc peregrinatiunculam non infructuosam fore.

Utenbogardum[4] ea, quam scribis, frui libertate gaudeo rogoque eum meo salutes nomine et senectutem ei optes prosperam qualem hactenus ei rara Dei bonitate concessam intelligo.

Spero jam receperis Mileterii[5] et contra Mileterium scripta[6], quae, siquid recte judico, necessitatem imponunt remonstrantibus latine aliquid scribendi et committendi inter se homines tanta confidentia sua placita venditantes[7].

Illud de Coddaeo, quod scribis[8], aequum est et gaudeo intelligi, quid intersit inter legitimos et conquisitos judices.

Suedi nostri an ad Coloniensem Conventum mittere debeant, etiamnum deliberant. Illud de minuendo manipularium numero vetus est certamen inter praefectos belli et ordines, sed in quo certamine plerunque hi vincuntur.

Bannerii[9] res, quantum intelligimus, bene procedunt procedentque, ut arbitror, donec eo se tulerit Galassius[10], cujus jam copiae apud Argentoratum comparent.

Parentes[11] rogo salutes. Ego eorum, ut primum potero, meminero. Saluta et puerperam tuam[12] cum ejus grege[13] et amicos.

Vale, 15 Ianuarii 1637. Qui annus tibi nostrisque omnibus sit felix.

Tui amantissimus frater
H. Grotius.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 865. Antw. op nos. 2862, 2870 en 2897 (dl.VII); beantw. d. no. 2936.
2 No. 2862 dd. 2 december 1636 (dl. VII), no. 2870 (dl. VII) en no. 2897 dd. 22 december 1636 (dl. VII). Grotius vergist zich in de data 3 en 20 december; vgl. de dorsale notities van ontvangst op no. 2862 en no. 2897.
3 Diderik van Losecaat.
4 Johannes Wtenbogaert (1557-1644), remonstrants predikant.
5 Théophile Brachet de la Milletière (tegen 1596-1665), protestants theoloog.
6 Zie VII, p. 614 (no. 2907).
7 De woorden: 'Spero jam ... venditantes' komen als postscriptum voor in de Amsterdamse copie van brief no. 2907 (dl. VII, p. 614); zie aldaar.
8 Willem Codde van den Burgh; zie no. 2862 (dl. VII, p. 545).
9 Johan Gustavsson Banér.
10 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber van Ferdinand II.
11 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
12 Alida Graswinckel; zij had het leven geschonken aan een dochter, Françoise, geboren op 18 november 1636. Françoise werd gedoopt door Johannes Wtenbogaert.
13 De kinderen Johan, Jacob, Maria, Alida, Anna, Titia en Françoise; Titia overleed op 17 januari 1637.

Puto receperis et D. Graswinckelii opus[1], cum brevi meo responso et ad te literis.

2924. 1637 januari 15. Aan A. Oxenstierna[2].

Excellentissime Domine,

Remissus a rege[3] est ad fratrem[4] Chaudebonnus[5] responsa non placitura adferens. Poposcerant et frater regius et Suessionensis[6] urbes ad sui tutelam, ille Nametum aut Brestam aut Blavettam, firma Britanniae Armoricae loca externisque auxiliis receptandis idonea, et pro transitu Salmurium; alter Viridunum et Stenaium. Rex offert longe a limite sita et ad modicam vim cessura illi cum Salmurio Andegavum, huic Sanctimenulium et Vitriacum Francicum.

Cum tam multum distent postulata a concessis, dicitur rex Fontem Bellaqueum ire atque inde cum copiis fratrem versus, qui ultra Ligerim Cheram amnem transiturus et, si vim sentiat imminere, regni partes aulae hujus odio accensas petiturus dicitur.

Comes autem Suessionensis, si tuto ei Sedani esse non liceat, putatur Trajectum ad Mosam se recepturus non nolente Arausionensi principe[7], qui non minus quam dux Bulionius[8] suspectus hic est illius consilia et participasse et fovere.

In eo mimo, quem cardinalis[9] regi nuper exhibuit, multa sunt dicta figurate in fratrem regium, sententiaeque omnes directae ut penitus infigeretur regis animo, exitiosam esse regibus ac regnis omnem adversus detrectatores obsequium quantumvis sanguine proximos misericordiam.

Dux Bernhardus[10] in Barrensi agro locisque circumsitis ubi militem disposuerit, huc se promittit venturum. Feuquerius[11], qui jam hic est, ne Davausio[12] cedat, mavult secundum a duce Bernhardo imperium ex pactis nimirum Parisiensibus[13], quam legationem, quod an et rex sit probaturus incertum adhuc est.

Interim friget Coloniae Guenettius[14], frigent et negotia: neque pro legatis

1 Betreffende Theod. Graswinckel en zijn geschrift tegen Seldens *Mare Clausum* zie men VII no. 2588, p. 143 n. 2.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 294; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 295.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
5 Claude d'Eurre du Puy-Saint-Martin, heer van Chaudebonne.
6 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
7 Frederik Hendrik.
8 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
9 De Richelieu.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar (1604-1639), veldheer in Franse dienst.
11 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
12 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
13 Bedoeld zal zijn het verdrag tussen Lodewijk XIII en Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, gesloten op 27 oktober 1635.
14 Martio, kardinaal Ginetti, pauselijk afgezant naar de vredesconferentie te Keulen.

Gallicis[1] literas commeatus misit Hispanus[2], sed significavit probaturum se ratumque habiturum, quicquid facturus est imperator[3].

Ab Anglia literae nunciant Arundelium[4], qui eo jam advenit, adferre conditiones ab imperatore, nec plane malas, nec tamen quales optaverat: id est, ut ego suspicor, restitutionem Palatinatus Inferni in praesens et gratis, Superni post pecuniam aliquam Bavaro[5] redditam, hac lege ut romana religio introducatur et ecclesiasticis reddantur pridem erepta: spem praeterea electoratus, si stirps mascula Maximiliani defecerit.

Pater tamen Iosephus[6], in quem se cardinalis exonerat, sicut de Anglis bene sperare se ait, ita de Suedis inclementer loquitur, quos ait contra fidem rege inconscio aures praebere hostibus.

Ego cum datur occasio, non cesso ostendere nostros ab omni vinculo cum Gallia liberos, tamen omnia ad id, quod in commune expedit, dirigere.

Captus est vir nobilis[7] literas a fratre regio ad Suessionensem ferens materiam haud dubie cardinali praebituras, ut non se sed regni quietem regisque jus impeti ostendat. Pecuniam ab Arausionensi datam Suessionensi mutuam, an ex vero feratur, nescio.

Indutias Hanovienses ad Majum usque probatas ab imperatore intelligimus.

Meti post occlusam curiam etiam primi praesidis[8] domum milite sepsit Valetta[9], nequis inde jus petat, neque tamen Tullos discedunt senatores, quod a rege, quo major sibi esset auctoritas, Valetta impetrarat.

Comes Egmondensis[10] in Angliam mittit, aliquam e Palatina Domo conjugem filio suo[11] moliens.

Multi hic damni dedit glacies plurimis navibus et quod inerat vino in amne corruptis.

Gallasii[12] copiae quaedam circa Argentoratum creduntur esse, ut Rhenum

1 Alphonse Louis du Plessis de Richelieu, kardinaal-bisschop van Lyon (1628-1653; geb. 1582), Claude de Mesmes, graaf van Avaux, en Manasse de Pas, markies van Feuquières. Over de benoeming van de Franse gezanten had Johan van Euskercke op 5 december 1636 aan de Staten-Generaal het volgende geschreven: 'De Heere Card.[l] van Lyons ende de Heeren van Avaux ende Fequieres sijn eyndelyck naer veele deliberatien genomineert voor Commissarissen van Sijne Ma.[t] van Vranckrijck totte generaele pacificatie, waer van de meergemelte Heere Ambassadeur *(i.c. Charnacé)* last heeft uwe Hoog: Moog: te verwittigen. De Heere van Avaux meende niet te gaen, en hadde alreede eenige van sijne dienaers afgedanckt, maer dat in sijne plaetse gesurrogeert soude worden de Heere van St. Chaumont ofte wel de voorsz. Heere van Charnacé ...' (ARA, Staten-Generaal, Lias-Frankrijk, no. 6764).
2 Philips IV van Spanje.
3 Ferdinand II.
4 Thomas Howard, graaf van Arundel.
5 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren (1573-1651).
6 François Leclerc du Tremblay, de bekende vertrouweling van De Richelieu.
7 De Rhodes; niet nader geïdentificeerd.
8 Antoine de Bretagne (†1638); zie voor het relaas Zeller, *La Réunion de Metz à la France, 2me partie La Protection.* Paris 1926, p. 285.
9 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
10 Lodewijk, graaf van Egmond (1600-1654), prins van Gavre, baron van Hamaide, heer van Fiennes, Armentières enz., kamerheer van Philips III van Spanje. In 1632 had hij zich aangesloten bij de samenzwering van de Zuidnederlandse adel tegen Spanje. In 1634 vluchtte hij naar Parijs.
11 Philips Lodewijk, graaf van Egmond, prins van Gavre (†1682).
12 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in dienst van de keizer.

transeant, et ipse Gallasius Basileae exspectatur internis Galliae motibus frustra speratis ad priora consilia rediturus.

Ab Heufdio[1] petiit pater Iosephus, ut Sublimitati Tuae scriberet satisfactum sibi de pecunia regno Suedico debita, quod a monitore Sanctichaumontio[2] profectum credibile est; at ille respondit non posse se id facere, priusquam certiora videat, quam sibi hactenus videre contigerit.

Ager Galliae, qui deseri passim ceperat, ejus tributi, quod taliam vocant, ad viginti milliones levatur; id damnum sarcietur auctis oneribus vini, ligni, salis et rerum aliarum, quarum omnes indigent.

In hoc ipso articulo accipio Sublimitatis Tuae literas Stocholmae 19 Novembris datas[3], pro quibus ut et pro perpetua Sublimitatis Tuae cura in me edocendo ornandoque gratias ago immortales propiora jussa, ubi res ferent, opperiens.

De legatis Coloniam mittendis quae in utramque partem disseruntur, ea, qua debeo, fide transcripsi.

Deus, Excellentissime atque Illustrissime Domine, res reginae[4], regni Tuaeque Sublimitatis sospitet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius[5].

Lutetiae, 5/15 Ianuarii 1637.

Chavigniacus, Butillerii filius[6], non tantum apud fratrem regium, qui ei ad tempus arrisit, in odio est, sed et apud regem ipsum plane refrigeratus, quod quae promiserat adeo praestare non potuerit, ut contra accenderit offensas.

Cardinalis Riceliacus in rebus est perplexis. Mittit Monbasonium[7] ad fratrem regium, Botruium[8] ad comitem, ut eos aut placandi aut fallendi vias inveniat.

De Turca[9] velim vera esse, quae mittit Marinus[10]. Sed qui hic fidem habent, rumores ajunt Ragotskium[11] in clientelam Turcae se transtulisse, sub lege Bethelemio[12] bona, quae habuit, restituendi.

In Italia non Placentinus modo ager, sed et Parmensis territorii bona pars ab Hispano tenetur.

Largitionibus id agunt Galli, ut conditiones duras Rhaetorum primoribus et per eos plebi approbent. Sed hae artes non semper succedunt et, ubi innotescunt, plures inimicos quam amicos parant. Sicut nunc in Batavis actum est, ubi qui pecunias a Charnassaeo[13] acceperant, coguntur dicere quantum et quam ob rem.

1 Johan Hoeufft, bankier te Parijs en Zweeds zaakgelastigde.
2 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
3 No. 2858 (dl. VII).
4 Christina van Zweden.
5 Onderschrift en naam ontbreken in de uitgave der *Epist.*
6 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, zoon van Claude le Bouthillier, heer van Pont en van Fossigny.
7 Hercule de Rohan, hertog van Montbazon (1568-1654).
8 Nicolas de Bautru, graaf van Nogent.
9 Amurath IV, sultan der Ottomanen.
10 Charles Marin of Marini, Zweeds nieuwsagent in Zwitserland.
11 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
12 Stephanus (Istovan) Bethlen von Iktar.
13 Hercule Girard, baron van Charnacé; vgl. ter zake VII, p. 486 en n. 10 aldaar.

Miros questus quotidie audio de milite ducis Bernhardi, cui minus dicunt esse et fidei et humanitatis quam ipsis Croatis.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

2925. 1637 januari 15. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Nae lang verwachten heb ick vandage ontfangen uwer E. bryeven van den XI[2] ende XVI december[3], wenschende wel, dat de ordre beter waer in t'bestellen van de brieven gintsch ende weder.

Ick heb uE. weeckelijck geschreven ende daerenboven door S.[r] Graswinckel[4] gesonden een verbreed cijfer ende daerom sal blijde sijn van den ontfanck wel onderrecht te zijn.

Ick hoor een fregatte te Calis is geweest met bryeven, apparentelijck verscher dan dye ick heb ontfangen, dewelcke de brieven ophoudt, omdat zij met den postmeester te Calis[5] op het deelen van het port, dat te Parijs betaelt werdt, nyet en connen accorderen. 't Waer goed, dat daerop ordre werd gestelt tot soulagement van de coopluyden ende dyenst van de gemeene saecke. Ick verwonder mij, dat de winden ons van beyde zijde soo lang belet hebben 't genut van de correspondentie, ende gelooff vastelijck, dat het niet is gebreck van goede ordre.

Sal garen weten, hoe het Aelianus[6] met Numerianus[7] maeckt.

Recommandere als voor desen te arbeyden tot een eynd te comen Cesar[8] ende van mijne papieren tot mijnheer Basius[9], daeraen mij merckelijck is gelegen.

Van de saecke van Hannibal[10] ende Cimon[11] heb ick uE. verscheyde advysen gegeven, dye van goede handt comen. UE. gelieve mij te doen weten, wye van Aristoteles'[12] volck beneficiën van Vindex[13] hebben genoten quantum et quo colore; waeren zij wijs, sij souden tegen sulcke corruptelen ordre stellen.

De Engelschen, hoor ick, equiperen sterck tegen de visscherije.

Men seit hier, dat mijnheer den prins van Orangie[14] gelt heeft geleent aen de

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 4 c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op nos. 2876 en 2890 (dl. VII); tesamen met no. 2904 (dl. VII) beantw. d. no. 2933.
2 No. 2876 (dl. VII).
3 No. 2890 (dl. VII).
4 Simon Graswinckel.
5 Monsieur Denoveau, postmeester te Calais.
6 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
7 Codenaam voor Amsterdam.
8 Codenaam voor Rotterdam; het betreft de pogingen door Grotius en voor hem ondernomen om zijn achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
9 Mr. Johan Basius.
10 Schuilnaam voor Ferdinand II. Grotius heeft erboven geschreven: de advysen.
11 Codenaam voor Staten-Generaal.
12 Codenaam voor Holland.
13 Codenaam voor Frankrijk.
14 Frederik Hendrik.

graeff van Soissons[1] ende dat hem oock presentatie is gedaen van sich te mogen retereren tot Maestricht; misschien is sulcx geschyet om hem van alle correspondentie met Spaignie te diverteren, maer hyer werdt alles lichtelijck geduyt tegen den prins van Orangie.

Den cardinael[2] is perplex, heeft Mombason[3] gesonden aen monsieur[4], Botru[5] aen den graeff van Soissons. Sij versochten tot haere verseeckertheyt frontiersteden, monsieur Nantes, Blavet off Brest ende tot passagie Saumur. Ick hoor, men wil hem presenteren Saumur ende Angers ende aen den graeff de plaetse van Verdun ende Stenay, St Menehou ende Vitry le Fransois, onseeckere plaetse ende onbequaem tot hetgunt, waertoe dye werden versocht.

Gallas[6], dye op eenige beroering in Vrancrijck hadde gewacht, schijnt nu te gaen over Rijn. Hij werdt verwacht te Basel ende eenige van sijne trouppes zijn gezyen bij Strasburg.

Den hertogh van Weymaer[7], als hij zijn volck in goede winterquartieren sal hebben geleyt, meent hyer te comen. Soude garen nae Duytschlant passeren, maer ick en meene nyet, dat Vrancrijck sulcx sal toelaeten.

De tresves van Hanou tot May is bij den keiser[8] geratificeert.

Middelertijdt gaet Banner[9] zeer voort ende is apparent meester te blijven van't velt, totdat Galas comt.

In Swede delibereert men noch op de approbatie van de projecten van de tractaten met Vrancrijck ende opt senden nae Colen. Hyer heeft men de opinie, dat sij handelen, 'twelck apprehensie geeft nevens de inlandsche difficulteyten. Dat is seecker, dat de Sweden haere saecken in de Fransche handen nyet en sullen stellen.

Den coning van Spaignie[10] heeft geen paspoorten alsnoch gesonden, maer seyt tevrede te zijn met hetgunt den keyser sal doen ende t'selve te sullen gestade doen.

Uyt Engelant hebben wij, dat Arondel[11] geen volle contentement heeft gecregen van den keyser ende Spaenschen, maer soo eenigsins, dat is, soo ick gisse, belofte van de restitutie van den Nederpals datelijck, van de Opperpals refunderende eenige costen aen den vorst van Beyeren[12]; midts herstellende de roomsche religie, nevens de evangelische ende de kerckelijcken in haere goederen; 't churfurstendom uytstellende, totdat het mansoor van Maximiliaen van Beyeren[13] soude mogen comen te ontbrecken.

1 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
2 De Richelieu.
3 Hercule de Rohan, hertog van Montbazon.
4 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
5 Nicolas de Bautru, graaf van Nogent.
6 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in dienst van Ferdinand II.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Ferdinand II.
9 Johan Gustavsson Banér, Zweeds veldmaarschalk.
10 Philips IV.
11 Thomas Howard, graaf van Arundel; zie over hem V, p. 318 n. 12.
12 Maximiliaan I van Beieren.
13 Maximiliaans oudste zoon Ferdinand Maria was op 31 oktober 1636 geboren. Op 25 juni 1652 huwde hij Adelheid Henrietta, dochter van Vittorio Amedeo van Savoye. Hij overleed op 26 mei 1679.

Een edelman genaemt De Rhodes[1] is gevangen, dye brieven bracht van monsieur aen den graeff van Soissons, waerop de cardinael nyet en sal naelaeten goede glossen te maecken.

T'ijs heeft hier veel schepen in de revieren met de wijn, dye daerin was, geruïneert. Chavignys[2] credyt bij den coninck[3] begint te manqueren.

De reste stel ick uyt tot advys van t'ontfangen van het cijfer.

Vale.

Den XV Jan. XVI^{c}XXXVII.

Ick heb uE. gebeden t'advys van de vrunden te willen vernemen, off onse Crayenburgh[4] soude connen zijn edelman bij mijnheer den prins van Orangie ofte in eenigh employ, dat wat gerelateert waer aengaende 't geschut ofte fortificatie; op andere plaetse can ick hem wel een compagnie doen hebben. Daer op onseeckere genade sijn tijdt te verlyesen is nyet geraeden, insonderheyt zyende, hoe weynigh werc men van mij maeckt.

Mijn huysvrouw can nu nyet schrijven, vindt haer nyet heel wel ende moet onargen medicijne innemen.

Van mijnheer den prins van Orangies vraechstucken[5] heb ick noch niet vernomen.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den XV Ianu. 1637 wt Paris.

2926. 1637 januari 20. Van N. van Reigersberch[6].

Mijn Heer,

Den snellen oostenwint doet mij desen senden den ordinaris wech, anders soude hij hebben gegaen onder couverte van Aelianus[7]. Het cijfer heb ick op gisteren wel ontfangen, waervan ick mij voortaen sal dienen.

Met Caesar[8] ben ick noch even naer; dan naer het scheyden van de vergaderynge sal ick trachten een eynde te crijgen.

Met Numerianus[9] yet te doen vinde ick in dese constitutie van saecken t'eenemael ongeraden.

Op Calaber[10] is geen fundament te maken, cinq[11] off six[12] van Cimons[13]

1 Zie no. 2924, p. 26 en n. 7 aldaar.
2 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
3 Lodewijk XIII.
4 Diederik de Groot.
5 Vgl. hierover VII no. 2854.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 10 c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 319. Tesamen met no. 2922 beantw. d. no. 2958.
7 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
8 Codenaam voor Rotterdam; Grotius heeft erboven geschreven: Rott.
9 Codenaam voor Amsterdam; Grotius heeft er 'Amst.' boven geschreven.
10 Calaber is een schuilnaam voor Frederik Hendrik.
11 In de tekst staan de woorden 'is geen ... cinq' in cijfer: 6.2 60.24.1100.21. 5.14.73.10.23.700.16.82.88.3. 32.82. 16.76.79.49.70. 588. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
12 In de tekst staan de woorden 'six van' in cijfer: 589 v.
13 Cimon is een codewoord voor Staten-Generaal; Grotius heeft erboven geschreven: St. Gen.

volck[1] ende Uffo[2] doen alles[3]. Suenno[4] denckt op niemant als op siin selven[5]. Apud Nordianum[6] plus quaerimoniarum quam virium. Indien Asmundus[7] yet van Urbanus[8] verneempt, heeft belooft het met Golilas[9] te communiceren.

Wat Dagerus[10] Vilmerus[11] heeft raeckende Magog[12] geproponeert, sal uEd. hebben verstaen; de propositie heeft Humult[13] aengenomen te senden. Veele vresen het daer[14] niet door (?) sal[15] bliven[16]. Off het crijsvolck sal werden gecontinueert, is noch niet finalijck geresolveert, doch twijfele niet, ofte sal geschieden, hoewel Hollant liever anders hadde gesien ende tot het gelt geen raet en weet.

Den generael Wrangel[17] heeft Brandenburge moeten quiteren, Berlin ende Sweits verlaten, ende sijn de keysersche[18] seer sterck wt Slesiën onder het commandement van den grave van Mansvelt[19] in Pomeren gecommen. Gallas[20], Hatsvelt[21], Gotsen[22], Picolomini[23], Ian de Waert[24] sijn in aentocht naer den generael Bannier[25], die in ende ontrent Erffurt met sijn leger leyt, sterck, soo men gist, in de twintych duisent mannen, ende hoewel ongelijck minder als de keysersche, die hem gaen besoucken, apparent nochtans haer sal verwachten, alsoo hem retirerende gebreck soude vinden van alles ende sijn leger vanselffs dissiperen.

De ministres van de Croon hebben weynych contentement, nu sij met haer

1 In de tekst staat het woord ‘volck’ in cijfer: 97.77.7.12.8.; ook voor ‘van’ en ‘ende’ zijn codetekens gebruikt.
2 François van Aerssen; Grotius heeft erboven geschreven: Arsens.
3 In de tekst staan de woorden ‘doen alles’ in cijfer: 105.20.82.73. 76.6.28.50.94. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
4 Schuilnaam voor Frederik Hendrik; Grotius heeft erboven geschreven: Pr. v. Or.
5 In de tekst staan de woorden ‘op siin selven’ in cijfer: 77.18.800.900. 2.3.703.56.21.62.24.7.66.50.88. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
6 Codenaam voor Holland. Grotius heeft erboven geschreven: Hollant.
7 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch; Grotius heeft erboven geschreven: N. Reig.
8 Codenaam voor Amsterdam; Grotius heeft erboven geschreven: Amst.
9 Pseudoniem van Grotius; hij heeft erboven geschreven: HdG.
10 Schuilnaam voor Hercule Girard de Charnacé; Grotius heeft erboven geschreven: Charnassé.
11 Codenaam voor Staten-Generaal; Grotius heeft er ‘Staten Gen.’ boven geschreven.
12 Schuilnaam voor Frederik Hendrik; Grotius heeft erboven geschreven: Pr. v. Or.
13 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona; Grotius heeft erboven geschreven: Spierinc.
14 In de tekst staan de woorden ‘vresen het daer’ in cijfer: 64.45.82.1200.33.24.21.57.75.70. 39.76.82.17. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
15 De woorden ‘door (?) sal’ staan in codetekens.
16 In de tekst staat het voord ‘bliven’ in cijfer: 74.102.103.95.82.21. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
17 Herman Wrangel, Zweeds veldmaarschalk.
18 De troepen van Ferdinand II
19 Philipp, graaf van Mansfeld.
20 Matthias, graaf Gallas.
21 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
22 Johann von Götz.
23 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
24 Jan van Werth, ruiter-overste in dienst van de keizer.
25 De Zweedse maarschalk Johan Gustavsson Banér.

macht de keyserse wt Vranckerijck ende van elders hebben doen retireren ende op haren hals gehaelt, andere dat aensien sonder eenyge hulpe te toonen.

Veele vinde ick hier mede van opinie, dat Engelant hem op d'een ofte d'ander wijse sal laten contenteren, ende meenen, den Nederpals sal werden gerestitueert ende een nieuw electoraetschap gegeven met eenyge landen, bij den keyser te assigneren. Voor desen staet is van dat rijck niet goets te wachten. Wat resolutiën hier daertegens sijn genomen, sal Beria[1] uEd. mede deelen, op wien ick mij voortaen diergelijcke saecken aengaende t'eenemael sal verlaten, want hij door intercessie van Sagillus[2] aen alles ende seer tijdelijck wert geholpen. Hij en versuympt oock niet bij alle occasiën Tanansius[3] te gebruycken, die bij veele heel goet acces vint.

Gert[4] gaet met Iovinianus[5] in groote confidentie, ende toont in allen deele Golilas[6] wel te willen ende groote opinie van hem te hebben. Ende alsoo ick nu uyt verscheyde van uEd. brieven hebbe gesien, dat Sigthunius[7] wel genegen soude sijn bij Humult[8] sijn outsten sone[9] als edelman te laten gebruycken, ende mogelijck hij dan, onder de oogen van Sibdagerus[10] leevende, dit hoff ende den staet kennen, hem tot neersticheyt ende meerder opmerckynge soude begeven, soo hebbe ick goet gevonden hetselve in sulcker vougen smaeckelijck te maecken, dat hij lust daertoe crijgende ick garen Sigthunius[11] het soude voorder dragen seggende wel te weten, dat Sigthunius[12] Humult[13] sooveel estimeert, hij hem niet garen yet soude weygeren, ende te meenen, hij seer soude connen werden door den soon gedient in de Franse ende latijnsche tale. Waerop oock is gevolcht, dat Humult[14] heeft getoont wel daertoe gesint te sijn, ende ick hebbe geseyt sulckx uEd. over te sullen schrijven, alsoo ick hem in alles vrienschap wil doen, soodat uEd. Sigthunius daervan sal konnen spreecken ende, in gevalle van die meenynge noch is, gelijck niet vremt soude wesen, soo mach hij mij door uEd. laten weten van mij te hebben verstaen de goede genegentheyt, die Humult hem toedraecht, ende dat ick oordeele, dat hem niet onaengenaem soude sijn, indien Sigthunius sijn soon eenygen tijt als edelman bij hem wilde laten ende dat hij, Sigthunius, hem, Humult, vrienschap souckende te doen, sijn soon presenteert tot sijnen diensten, te weten om te gebruycken in qualiteyt als Sigthunius sal verstaen te behooren.

Wat nu Craeyenburch[15] belanckt, dan bekenne ick dat ick mede ben ver-

1 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona; Grotius heeft erboven geschreven: Sp.
2 Codewoord voor geld; Grotius heeft erboven geschreven: gelt.
3 Codewoord voor geld; Grotius heeft erboven geschreven: gelt.
4 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona; Grotius heeft erboven geschreven: Spier.
5 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.
6 Pseudoniem van Grotius. Hij heeft erboven geschreven: H. de Groot.
7 Pseudoniem van Grotius. Hij heeft erboven geschreven: H. de Gr.
8 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona; Grotius heeft erboven geschreven: Sp.
9 Cornelis de Groot.
10 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch; Grotius heeft erboven geschreven: N. Reig.
11 Pseudoniem van Grotius. Hij heeft erboven geschreven: H. de Gr.
12 Grotius heeft erboven geschreven: H. de Gr.
13 Grotius heeft erboven geschreven: Sp.
14 Grotius heeft erboven geschreven: Sp.
15 Diederik de Groot van Kraayenburg.

legen. Uiit[1] dat van[2] Campe[3] kan Felix[4] oordeelen, wat[5] van[6] Gelhar[7] is te wachten. Bij Nordianus[8] ende Cimon[9] is niet te doen; dan met Suenno[10] kan het wederom veranderen, maer wat seeckerheyt heeft dat om daerop te raden? Knuyt[11] disponeert van Domalder[12]; reliqui volitant sicut umbrae[13]. Irenaeus[14] is evenwel van opinie, dat men Suenno[15] moet onde[r]houden[16].

De voorleden weecke heeft den raetpensionaris Cats[17] twee notable misslagen gedaen, die hem weynych reputatie ende gunste sullen veroorsaecken; want alsoo hij in de vergaderynge van Hollant, met goetvinden, soo hij seyde, van sijn Ex.tie[18] - die ick voordaen Hoocheyt sal noemen, alsoo de Staten van Hollant hebben geresolveert sulckx de collegiën aen te schrijven - dat goet waer ordre te stellen, dat niemant voortaen twee politycke ampten gesamentlijck souden bedienen, ende oock, dat Hollant behoorde in de Generaliteyt te beletten de resignatie, die den heer thesaurier Goch[19] - gaende met een teerynge - op sijn schoonsoon, den raet van sijn Hoocheyt Beaumont[20], voor hadde te doen, is hij in de vergaderynge datelijck bij den heer pensionaris Beaumont[21] tegens gesproocken, seggende daer noyt op was gedacht ende hij niemant soude connen noemen, daeraen deshalven was gesproocken. Den heer Goch is oock bij sijne Hoocheyt geweest, om deselve te onderrechten sulckx noyt in den sin te hebben gehadt; heeft oock sijne Hoocheyt geseyt den pensionaris Cats geen last tot sulcke propositie te hebben gegeven. Alle hetwelcke den heer Goch de notabelste leden van de vergaderynge heeft genotificeert ende den heer Cats willende bewimpelen, dat soo breet van de last van sijn Hoocheyt niet hadde gesproocken, is daerin gecontrolleert bij de notulen, die de pensionarissen daervan hadden gehouden. Hetselffde is hem in alles nopende de combinatie van ampten mede wedervaren, alsoo den heer

1 In de tekst staat het woord ‘Uiit’ in cijfer: 1.56.6.3. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
2 In de tekst staan de woorden ‘dat van’ in codetekens.
3 De naam ‘Campe’ staat in cijfer: 59.48.90.18.24. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven. Niet nader geïdentificeerd.
4 Pseudoniem van Grotius; hij heeft er ‘HdGr’ boven geschreven.
5 In de tekst staat het woord ‘wat’ in cijfer: 92.23.70. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
6 Het woord ‘van’ is in de tekst aangegeven met een codeteken.
7 Schuilnaam voor Frederik Hendrik; Grotius heeft erboven geschreven: Pr. v. Or.
8 Codenaam voor Holland. Grotius heeft erboven geschreven: Holl.
9 Grotius heeft erboven geschreven: Staten Gen.
10 Grotius heeft erboven geschreven: Pr. v. Or.
11 De naam ‘Knuyt’ staat in de tekst in cijfer: 100.73.95.97.93. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven. Johan de Knuyt (1587-1654), raad van Frederik Hendrik.
12 Codenaam voor Zeeland. Grotius heeft erboven geschreven: Zeelant.
13 Vgl. Lucretius IV, 42: ... aut umbras inter vivos volitare.
14 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch. Grotius heeft erboven geschreven: N. Reig.
15 Grotius heeft erboven geschreven: Pr. v. Or.
16 In de tekst staan de woorden ‘moet onderhouden’ in cijfer: 90.20.82.70.700.701.46.21.58.24.57.77.95.39.75.49. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
17 Jacob Cats (1577-1660). Zie voor deze kwestie de *Resol. v. Holland*, dd. 16 jan. 1637.
18 Frederik Hendrik. Zie voor deze titel de *Resol. v. Holland*, dd. 14 jan. 1637.
19 Johan van Goch (†1637), thesaurier-generaal.
20 Aarnoud van Beaumont, raad van Frederik Hendrik. Hij was op 17 januari 1635 getrouwd met Johanna van Goch.
21 Simon van Beaumont, pensionaris van Rotterdam.

va(n) Heenvliet[1], houtvester van Hollant, staende naer het ruwaertschap, mijnheer de(n) prins daerover hebbende aengesproocken, Cats gecregen heeft een desadv(eu). D'opinie is, dat Cats met particuliere insichten in dese saecke heeft gegaen, alsoo sijn schoonsoon Warnout[2], soone van den drossae[r]t Aerssens, mede staet naer het ruwaertschap ende men meent, sij oock yemant tot het tresaurierampt, soo wanneer sal vaceren, meenen te helpen.

Wt Sweden heeft Ingellus[3] advysen, dat de reine-mère[4] aldaer bij de rijxraden is geordonneert haer te retireren op haer douarie, ende de coninginne[5] onder de sorge van des coninx suster den hartoch[in] van Tweibruch[6], is gestelt, wiens soon[7], een prins van 17, achthien iaren, veele meenen, dat opgevoet wert in spem regni. De roine-mère heeft voor haer vertreck van Stocholm de raden ter maeltijt - soo men seyt - genoot, alwaer meer tranen heeft geschreyt als wijn gedroncken. Wat de oorsaecke is van dese resolutie, hebbe ick niet vernomen.

Den heer Spierynck seyt, dat, bijaldien het Franse gelt te lange soude wachten ende uEd. daer gebreck aen hebben soude, dat hij uEd. wel met eenyge partije hier soude accommoderen.

Sijn Hoocheyt sal de stucken, daer ick uEd. voor desen[8] van hebbe geschreven, met den eersten senden.

De Staten van Hollant sijn tegens haer gedeputeerde ter Generaliteyt[9] niet wel tevreden geweest, dat sij in de acceptatie van den gedefereerden titel soo verde sonder communicatie van haer principale waren gegaen, ende is daeruyt oorsaecke genomen van te resolveren, dat sij deselve een instructie souden doen concipieren, waertoe eenyge alreede sijn gedeputeert, maer daeronder is mede den heer Van Noortwijck[10], die in de vergaderynge van de Staten-Generael ordinaris compareert, die de armen sal soucken vrij te houden, gelijck mede den heer Cats niet garen sal sien, dat dien molen het coren werde onttrocken.

Sijn Hoocheyt sijnde aengedient, dat de heeren Staten door gedeputeerden hare resolutie met congratulatie over den gedefereerden tytel souden connen te kennen geven, seyt Cats dat soude hebben geseyt hetselve onnodych was, alsoo alrede was in het gebruyck van deselve, ende de heeren Staten-Generael daerover alreede hadden geresolveert, hetwelcke een seer significative antwoorde is.

1 Mr. Johannes Polyander, genaamd van den Kerckhoven, heer van Kerckhoven, Heenvliet en Sassenheim (1594-1660), luitenant-houtvester van Holland en West-Friesland.
2 Cornelis van Aerssen van Wernhout was in mei 1630 getrouwd met Anna Cats. Hij was een zoon van Johan van Aerssen van Wernhout (1579-1654).
3 Schuilnaam voor Hercule Girard, baron van Charnacé. Grotius heeft erboven geschreven: Charnassé.
4 Maria Eleonora, zuster van keurvorst Georg Wilhelm van Brandenburg.
5 Christina van Zweden.
6 Katharina (1584-1638), zuster van Gustaaf II Adolf, was in 1615 gehuwd met Johann Kasimir, paltsgraaf van Zweibrücken (1589-1652).
7 Karl Gustav (1622-1660).
8 No. 2916 dd. 6 januari 1637.
9 De afgevaardigden van Holland naar de vergaderingen van de Staten-Generaal op 3 en 7 januari waren Nicolaes van den Bouckhorst, heer van Noordwijk, Hendrik Nobel, Jacob Cats en Jacob van Broeckhoven. Het verlenen van de titel 'Altesse' was de oorzaak van enige wrevel. Men vond namelijk, dat ook de Staten-Generaal en haar ambassadeurs recht hadden op een voornamere titulatuur. Zie hierover Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh* II, p. 418.
10 Nicolaes van den Bouckhorst, heer van Noordwijk en Wimmenum.

UEd. soon Pieter[1] is van Amsterdam noch niet gecommen. Den ousten[2] sal wt Sweden met goet fatsoen dienen te scheyden, maeckende ende onderhoudende daernaer kennisse met de aensienlijckste van ionge iaren, mogelijck wat vrucht dat mettertijt geven sal. Ick sal hem hier hebbende niet laten sonder goede vermanyngen. Wensche uEd. selven te mogen sien, weet wel wij met nutte propoosten een vacantie ende meer souden connen passeren, maer den wech over zee is te vol difficulteyt ende peryckel ende die over lant niet te gebruycken, waerom ick den lust, die groot daertoe is, sal moeten speuren (?).

Bidde om mijn gewoonelijcke recommandatie.

Desen 20 Jann. 1637.

Adres (met andere hand): Aen Mevrou Mevrou De Groot tot Paris.

In dorso schreef Grotius: 20 Ian. 1637. N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 12 febr.

2927. 1637 januari 22. Aan L. Camerarius[3].

Illustrissime Domine,

Habemus rerum novarum haud ita multum, nisi quod pro certo jam habetur trans Rhenum ire iam[4] Gallassium[5] parte copiarum circa Burgundias relicta.

Metuendum est, ne interni motus belli externi consiliis impedimenta adferant. Rex[6] ad fratrem[7] misit quidem conditiones per Leonem[8], consiliarium regium, sed ita ut simul iter ipse paret Fontembellaqueum, inde Aurelianum et Blesas armis expressurus obsequium, ni sponte pareatur. Comiti Suessionensi[9] oblatum ab Hispano[10] militem satis constat: sed speratur prudentior[11] futurus quam ut exosae apud omnes Gallos genti causam suam immisceat.

Rex a civitatibus municipiisque magnas pecunias poscere instituit mutui nomine. Sed vix patientur[12] id effectum dari tempora. Certe princeps Condaeus[13] hujus urbis praefecturam, dum rex aberit, suscipere noluit, nisi hac lege, ne quicquam novi oneris injungeretur, malum alioqui providens.

1 Pieter de Groot, die voor zijn studie in het vaderland verbleef.
2 Cornelis de Groot; hij was door zijn vader naar Duitsland gezonden onder meer om er de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna te ontmoeten.
3 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 61. Gedrukt *Epist.*, p. 297. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
4 Het woord 'iam' ontbreekt in de copie te Uppsala.
5 Matthias, graaf Gallas.
6 Lodewijk XIII, koning van Frankrijk.
7 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
8 Charles Brulart de Genlis, prieur de Léon, gezegd Brulart de Léon (1572-1649).
9 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
10 De kardinaal-infant van Spanje, Don Fernando, had via Maria de Medici troepen beloofd. Ook Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano - hij was een zwager van Louis de Bourbon - deed dergelijke beloften.
11 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: prudenter.
12 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: patienter.
13 Henri de Bourbon, prins van Condé.

Interim gravissime premitur Placentia, etiam Rivaltae in proximo agro Parmensi potitis Hispanis. Classis otiosa desidet, non per hyemis tantum incommoda, sed per rerum quoque multarum penuriam.

Erit hic brevi dux Bernhardus[1] collocato bonis in locis ad agendam hyemem milite.

De Ragoskio[2] varie hic disseritur aliis a Turca[3] in fidem receptum aliis a Turca eum oppugnari dicentibus.

Tanta hic fervent negotia, ut de Coloniensi conventu cogitandi vix otium sit: nec sane properat Hispanus. Nuntii tamen pontificii, tum qui hic est[4], tum qui Bruxellis[5], non desinunt moliri conciliatores[6].

Scripsit Iustellus[7] librum pro domo Palatina[8] dignum sua eruditione. Non dubito, quin iam ad vos exempla pervenerint.

Duci Bernhardo a rege imperatum est ad ipsum, qui jam Fontembellaqueum abiit, quamprimum ut veniat.

Ratisbona scribitur Leopoldum[9], imperatoris filium, electorem Trevirensem fieri debere.

Deum rogo, Illustrissime Domine, tibi tuisque ut res det prosperas.

Tuae Illustrissimae Dominationi omni cultu addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 12/22 Ianuarii 1637.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: R. Hagae 1637 d. 3/13 Febr.

2928. 1637 januari 22. Van Willem de Groot[10].

Frater optime,

Post litteras, quibus Losecatii[11] ad vos adventus nuntiabatur, nihil a vobis accepi, scripsi tamen interea aliquoties. Nunc hoc scribam familiam nostram, quae nuper agnatione filiolae[12] augmentum ceperat, obitu Titiae nostrae[13], quae biennis erat, ad

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
3 Amurath IV, sultan der Ottomanen.
4 Giorgio Bolognetti, bisschop van Ascoli.
5 Richard Paul Stravius.
6 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk: conciliaturas.
7 Christophe Justel.
8 *Discours du Palatinat et de la dignité électorale, appartenant au prince, Charles-Louis, électeur palatin du Rhin, contre les prétentions et l'injuste possession du duc de Bavière...* (s.l.) 1636.
9 Leopold Wilhelm, zoon van Ferdinand II.
10 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 2955.
11 Diderik van Losecaat.
12 Françoise de Groot was geboren op 18 november 1636.
13 Titia was op 17 januari 1637 gestoven.

priorem numerum rediisse. Decubuerunt per hosce dies ex morbillis Jacobus[14] et Alethea[15], quibus valetudini restitutis eodem morbi genere laborare

14 Jacob de Groot (1628-1694).
15 Alida de Groot (1631-1693).

cepit et Titia, qua praeter expectationem recrudescente, quae morbillos comitari solet, febre, die hujus mensis decimoseptimo duabus ante diluculum horis animam Deo creatori placide reddidit. Ejus funus pater[1] tantae aetatis mecum ducere voluit comitantibus aliquammultis ex consanguineis et amicis.

Novi quod scribam vix quicquam jam se offert, nisi quod Celsitudinis titulus a rege christianissimo[2] in principem Auriacum[3] collatus jam hic passim usurpari incipit probantibus Hollandiae nostrae Ordinibus sed ringentibus ejus rei gratiam jam a Foederatis praeceptam.

De exauctorandis militibus necdum quicquam decretum est obnitente maxime principe, qui praesidia, si hoc fiat, denudanda putat defensoribus et praeterea infidam cum Germania pacem et religionem faederis Gallici habet obtentui ac insuper spem facit boni ex colloquio Agrippinensi eventus.

Ego interea audio ad eos, qui reipublicae nostrae clavo adsident, e caesaris aula scribi bono in loco esse tractatum regni Suecici cum imperio, quod mihi in memoriam revocat aureum illud Taciti dictum: Tarda sunt quae in commune postulantur[4].

Noster (?) Graswinkelius[5] iis, quas ad ipsum dedisti litteris[6] consternatus fuit dubius, quid sibi velit ista tui et Seldeni[7] comparatio, et quod subnectitur votum: interea sua jam paene absolvit. Multi hic judicant scriptum illud[8] non facile publica auctoritate lucem visurum et Joachimius[9] dicit defensionem dominii Veneti in mari Adriatico a Graswinkelio jam ante susceptam[10] causae nostrae facere praejudicium et auctoritatem scriptori adimere.

Audio imperatorem[11] Amelandiam[12] utpote imperii feudum propter investituram debito tempore non praestitam ad se retraxisse eamque genero ejus[13], qui jam ejus insulae potitur, item ex proceribus nostris Oetgesio[14], Bellimontio[15], exconsuli Dordrechtano et legato Aisemae[16], pro quadrantibus concessisse malo, ut mihi quidem videtur, exemplo et multis bonis non placituro.

Tu interea quam optime vale, et crebriusculas a te litteras ut videamus, operam des, rogo.

1 Jan de Groot (1554-1640).
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 Frederik Hendrik.
4 Tacitus, *Ann.* I 28: Tarda sunt quae in commune expostulantur.
5 Dirck Graswinckel.
6 No. 2887 (dl. VII).
7 John Selden; zie over hem en zijn *Mare Clausum* V, p. 515 en nn. 7, 8 en 9 aldaar.
8 D. Graswinckel werkte aan een verweerschrift tegen het *Mare Clausum* van John Selden. Zie hierover VII, p. 143 n. 2. Het is inderdaad onuitgegeven gebleven. De uitgave wordt thans voorbereid door het Grotius Instituut.
9 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, gezant van de Republiek in Londen.
10 *Theodori Graswinckell Delphensis I.C. Libertas Veneta sive Venetorum in se ac suos imperandi ivs. Assertum contra anonymum Scrutinii scriptorem*. Lugduni Batavorum, Ex Officinâ Abrahami Commelini MDCXXXIV.
11 Ferdinand II, keizer van Duitsland.
12 Over de moeilijkheden ontstaan rond Ameland zie Knuttel, *Pamfl.* nos. 4520 t/m 4536.
13 Ernst Zuhm, gehuwd met Catharina Cammingha.
14 Anthony Oetgens van Waveren.
15 Simon van Beaumont.
16 Foppe van Aitzema.

Salutem tibi, uxori, liberis[1], cognato[2] nomine suo nuntiari uxor mea[3] voluit.
Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim Hagae, XXII Januarii 1637.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède vera le Roy Très-chrestien A Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 12 Febr.
In dorso: 22 Ian. 1637. W. de Groot.

2929. 1637 januari 22. Aan A. Oxenstierna[4].

Excellentissime Domine,

Quantam mei curam gerat Sublimitas Tua, tum aliis antehac summae benignitatis indiciis cognovi tum ex postremis D. Spiringii[5] literis, per quas praeceptum mittit ad Heufdium[6], ut mihi persolvat non tantum, quae feci, impendia, sed et quae debentur mihi trimestria quaeque debebuntur Iunio tenus. Pro his beneficiis gratias ago Sublimitati Tuae Deumque precor, ut major quam hactenus mihi detur materia, in qua elaborem, ne indignus appaream tot ornamentis neve inutilis reginae[7], regno Tuaeque Sublimitati mea sit opera.

Ad conventum Coloniensem video non properari, dum Hispanus moras nectit spe Galliae motuum neque festinat cardinalis[8], cui bellum pace tutius, praesertim si bene procedat novum rei pecuniariae commentum jussis urbibus municipiisque ac vicorum etiam, quibus mercatus est, tantum regi[9] dare nomine mutui, quantum rex in singulas descripsit. Id autem tantum est, ut inde confici possint quadraginta et amplius milliones.

Accessit ad me iterum is, cujus antehac memini, Gothofredus[10]. Causas, cur putaret legatos a Suedia mitti Coloniam non debere, praeterquam quod civitas tota alieno a nobis sit animo, has afferebat, quod pontificis legati exsortes suae

1 Alleen Cornelia en Diederik verbleven bij hun ouders te Parijs.
2 De op p. 36 n. 11 vermelde Diderik van Losecaat.
3 Alida Graswinckel.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 295; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 297. aant.
5 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
6 Johan H(o)eufft, bankier te Parijs.
7 Christina van Zweden.
8 De Richelieu.
9 Lodewijk XIII. Dit doelt op de *Declaration dv Roy, portant decharge à tous ses sujets contribuables aux Tailles, de la moitié de ce qu'ils devoient porter en l'année 1637: des Tailles, Creiies & autres levées ordinaires. Et rejet de l'autre moitié par forme de prest & emprunt en ladite année seulement: Sur les villes & bourgs principaux de ce Royaume, à la charge d'estre rembourcez du principal & interest dudit emprunt, suivant ladite Declaration*, dd. 18 december 1636, afgedrukt in de *Gazette de France* 1637, no. 12, p. 41.
10 Théodore Godefroy. Vgl. no. 2881 (dl VII), p. 573.

communionis ne aspicere quidem cupiant adeo quidem, ut, qui Verbinum ad pacificationem Hispaniae Galliaeque missus fuerat[11], abiturum se dixerit, si Angli

11 Kardinaal Alessandro de Medici, pauselijk gezant, had te Vervins (1598) bemiddeld tussen Frankrijk en Spanje.

eodem admitterentur; deinde quod evitari nequiret certamen de dignitate atque ordine legatorum inter se haud dubie animos asperaturum.

Hic cum aliqua inseruisset pro regno Francico ad vindicandum ei locum ab Imperio Romano proximum, liberali dissertatione ostendi in conciliis, quae ad ecclesiastica pertinerent, nihil observatum aliud, quam ut pro tempore regnum quodque, quo ecclesiae et quidem romanae se aggregasset, locum obtineret. Id vero ad res civiles nihil pertinere. Et tamen ab Upsaliensi episcopo[1] principem locum deberi regno Sueciae magnifice in concilio Basiliensi disputatum. Ceterum, quum[2] quae plurimum ad conciliandam regnis dignitatem valent, antiquitas et finium amplitudo spectarentur, his Suediam facile vincere.

Opponenti possessionem regum Francorum dixi, ea si vera esset, non ultra tamen posse extendi quam adversum eos, qui cessissent. Nostros pridem nulla habuisse negotia extra sui septentrionis orbem, ubi concessissent nemini: ex quo propius ad has partes ipsos sua virtus tulisset, in foederibus rebusque aliis cum Francorum regibus ex aequo egisse.

Dicebat idem Gothofredus optimum fore, ut Gallia primum suam pacem faciat, quam Lotharingia reddita paucis retentis praesidiis obtineri non difficilem, addito ne pro confecta res habeatur, nisi et Suediae pax detur: ad quam deinde Gallos conciliatores fore.

Nihil ad hoc dixi mecum cogitans, si ita se res offerant, inverti pari jure posse eum, quem ipse proponebat, agendi ordinem. At alius vir rerum prudens e protestantibus tum sociis nostris tum iis etiam, qui abducti essent a nostra societate, non existimare nos e re esse communi eo loci mittere, ubi regnatura esset pontificis auctoritas. Paratos nos alibi agere de iis, quae ad protestantium salutem pertinerent, et re ipsa ostendere non tam nostra nobis commoda quam quae nobis ipsisque sint communia esse cordi. Addebat idem non abs re fore, si quis linguarum rerumque actarum sciens sine legati nomine Coloniae sit, non tam ibi pacturus quicquam quam quae agantur visurus auditurusque atque ea omnia et si quid socii aut amici suggerent perscripturus ad eos, quorum res Suediae per Germaniam in manu sunt.

Haec alia aliorum cogitata significanda duxi, si quid forte ad eam, quae in Suedia super hoc negotio suscepta est, consultationem lucis adferre possint.

Non dubitat Venetus legatus[3], quin Rivaltam, unde magis prematur Placentia, teneat Hispanus, qui agros Placentinum Parmensemque permisit coli, sed postulatas indutias negavit. Ut Galli rebus ibi extremis succurrant, vix quicquam spei non magis quam de iis, quae mari frustra speraverant.

1 Nicolaus Ragvaldi († 17 februari 1448), bisschop van Wexioë in 1429, aartsbisschop van Uppsala in 1438, bracht tijdens het concilie van Bazel (1431-1449), de kwestie ter zitting van 12 november 1434 naar voren; zie Beckmann-Wackernagel-Coggiola, *Concilium Basiliense V Tagebücher und Acten*, Basel 1904, p. 108: 'Feria sexta sequenti in generali congregacione episcopus Wexionensis ambaziator regis Dacie Norwegie Swecie recommendat regem suum recitando multas antiquas historias, quomodo descenderit a rege Gothorum et antecessores sui non minoris potencie [quam] Alexander fuerint et primi catholice fidei professores, et multa pro ejus claritate enunctiavit et conclusit, quod inter omnes reges locum primum et honorem tenere deberet, cum omnes alios reges aut quid generis potencia victoriis et fidei professione prepolleret, protestans, quod sedes assignate pro aliis regibus in hoc concilio et ordinacio suo regi minime deberet prejudicare et suo jure tempore suo gaudere valeret, requirens notarios sibi desuper conficere publica instrumenta'.

2 Dit woord ontbreekt in de uitgave der *Epist.*

3 Alvise Contarini di Nicolo.

Marinus[1] quas mittit literas, eae serius ad me venere quam quas nuper misi recentiores, sed ejusdem plane argumenti.

Quae accedit Parmensis ducis[2] epistola[3] elatior est quam pro presente rerum ejus statu, et vere ne scripta sit, an ab Italo aliquo Galliae favente supposita, dubito.

Dux Bernhardus[4] commoda ad transigendam hiemem militi suo loca in Barrensi agro circumque accepit itaque brevi hic futurus creditur.

Propiores ad vestram notitiam sunt res Polonorum, tamen quod ex ejus gentis literis discimus, reticendum non arbitror: consultari apud eos de tutandis contra Turcas Moschosque finibus et reficiendo in Borysthene Castello[aant.], quo Cosaccorum excursus prohibeantur deque nummorum aequo pretio.

Ragoskium[5] in Turcicam fidem receptum fama hic manet. Miror, quod Ratisbona scribitur in tuti commeatus literis, quae ibi scriptae sunt pro Batavorum legatis additum[6], ut in tutela essent fidei publicae ad conventus usque finem. Videtur enim pro imperii hostibus haberi quibus eum in modum cavetur.

Viderit haud dubie Sublimitas Tua causas, quas Hispani adferunt, cur Batavis ab imperio jus pacatorum affirmari publico pacto non debeat, ingeniosas satis. Haud parum refert ejus negotii, quis futurus sit exitus.

Mitto Gallicum Iustelli librum pro causa domus Palatinae[7]. In eo tamen quod defendit electorum in imperium delinquentium posteris jus ad electoratum perire non posse, contra se habet plerosque Germaniae iurisconsultos, et exempla tum in Palatina tum in Saxonica domo.

Iam nunc ex D. Thuano[8] disco Gallasium[9] cum parte exercitus trans Rhenum ivisse, quod tamen sibi nondum compertum ait Ponica[10] addens missos a duce[11] excursores in comitatum, qui captivos adducant, unde certiora cognoscantur.

De principum duorum[12] consiliis quid dicam, nescio. Ad comitem Suessionensem misit iterum princeps Thomas[13]; dicunturque ei Hispani offerre copias, quae sub ipsius nomine militent[14], quas augeri posse ab iis, quos in Gallia comes sibi faventes habet, qui efficere possint, ut clam ad ipsum dilabatur a se miles. His diebus Sedani exspectabatur frater regius cunctis in occursum paratis, nec aliud impedimento putatur fuisse quam quod obsepti erant regis cura transitus. Si

1 Charles Marin(i); zie over hem V, p. 436 n. 4.
2 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
3 Deze brief heb ik niet kunnen vinden.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
6 Deze gezanten worden nergens met name genoemd.
7 Voor het boek van Christophe Justel zie no. 2927, p. 36 n. 8.
8 François Auguste de Thou (1604-1642), intendant in het leger van kardinaal de La Valette. Hij was naar Parijs gestuurd om daar aan te dringen op intrekking van het bevel over te gaan tot een wintercampagne.
9 Matthias, graaf Gallas, Oostenrijks generaal.
10 Tobias von Ponikau, raad en gezant van Bernhard van Saksen-Weimar.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans, en Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
13 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
14 De uitgave der *Epist.* heeft ‘militant’.

perrumpere potuisset, putabatur eodem ventura regina mater[1]. Nunc rex de suo consilio Leonem[2] ad fratrem misit, ut aequis, quas rex obtulit, concessionibus contentus sit: simulque rex Fontem. Bellaqueum it, inde ut creditur, iturus Aurelianum et Blesas et quidem cum exercitu. Frater regius quin fugam sit capturus, non dubitatur. Sed an populos aliquos ad arma tracturus an mari quaesiturus iter in Angliam varie existimatur.

Princeps Condaeus[3] rege absente urbis hujus praefecturam accepit hac lege, ne onera intendantur, alioqui periculum prospiciens.

Multi putant cardinalem, ne internum bellum simul cum externo in se trahat, pacem cum Hispano[4] et imperatore[5] facturum, qualemcunque poterit, hoc excusabilius, quod culpam corruptae gloriae in eos sit rejecturus, qui regis obsequia exuerunt hoc inter cetera praetexentes, quod pacem omnino faciendam judicent.

Princeps Arausionensis[6] amicitia sedulo hic jam colitur: deditque ei rex in literis[7] Celsitudinis titulum nunquam antehac usurpatum possessoribus tum modici tum summi imperii jus quod attinet, diu disceptati.

Deus, Excellentissime atque Illustrissime Domine, reginam, regnum Tuamque Sublimitatem aspiciat propitius.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius[8].

Lutetiae, 12/22 Ianuar. 1637.

Haec postquam scripseram, intelligo comitem Suessionensem a Piccolominio[9] quatuor accepisse equitum millia; quorum is consiliis maxime utitur homines esse magni animi, sed non uni cardinali, verum et regi infestos ob ereptas dignitates aut non datas. Apud fratrem regium esse Rupifocaldium[10] potentem apud Pictones. Suspectos regi et duces Retzium[11], Bellae Insulae ad oram Armoricam opportunae ad receptanda auxilia dominum, et Longavillanum ducem[12], Normanniae praefectum, comitis affinem, et Sanctisimonium[13] nuper gratia regis ejectum, cujus in manu Bresta, Armoricae portus. Et hic adjiciunt quidam Blavettae in eadem ora praefectum Brissacum[14]. Espernonius[15] se regi purgavit.

1 Maria de Medici.
2 Charles Brulart de Genlis, prieur de Léon, gezegd Brulart de Léon.
3 Henri de Bourbon, prins van Condé.
4 Philips IV van Spanje.
5 Keizer Ferdinand II.
6 Frederik Hendrik.
7 Vgl. nos. 2922 en 2928.
8 Naam en onderschrift ontbreken in de uitgave der *Epist.*
9 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
10 François V, hertog van La Rochefoucauld (1588-1650). Hij was de vader van François VI, hertog van La Rochefoucauld, prins van Marcillac (1613-1680), de schrijver van de *Maximes*. Vgl. no. 2949 en Grotius' brief aan Oxenstierna van 2 januari 1638 (dl. IX).
11 Henri de Gondi, hertog van Retz en van Beaupréau, markies van Belle-Isle (1590-1659).
12 Henri d'Orléans, hertog van Longueville (1595-1663).
13 Claude de Rouvroi, hertog van Saint-Simon. Hij was in ongenade gevallen, omdat hij zijn oom Etienne de Rouvroi, baron van Saint-Simon, gouverneur van Le Catelet, had helpen ontvluchten; zie hierover VII no. 2744, p. 369.
14 François de Cossé, hertog van Brissac (1585(?)-1651).
15 Jean-Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.

Lugduni civitas novo isti oneri sub mutui nomine audenter se opponit et creditur latius manare exemplum. Rex jubet haud dubie ad arma respectans ducem Bernhardum illico ad se venire, ubicunque futurus est. Est autem nunc Fonti Bellaquei.

Legati Britannici[1] agentem suum[2] in Angliam mittunt, ut cum mandatis novis quamprimum redeat. Ajunt se nihil hic pacisci velle nobis inconsciis.

Scribitur Ratisbona electoratum Trevirensem dari Leopoldo, imperatoris filio[3]. Ita cuncta, quae adversus magnitudinem Austriacam structa erant, ad eam magis magisque stabiliendam vertuntur.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

2930. 1637 januari 22. Aan N. van Reigersberch[4].

Mijnheer,

Uwer E. brieven van den 29 dec. aen mij ende mijn huisvrouw[5] sijn ons geworden den 7 Ian. weinigh nae 't afsenden. Heb deselve ende oock uE. brief den 16 dec.[6] aen mijn huisvrouw geschreven wel ontfangen ende op alle advysen gelet.

Van mijn soon[7] t'huis te comen om niet ledich te sijn vinde ick goed. 't Hof van Denemarcken passerende te sien can niet schaden. Hoop hem daernae wat employ te doen hebben ende geduirende t'employeren de taelen, waer uE. van vermelt, te leeren. Bij andere s ..... hem te stellen non esset ex dignitate.

UE. gelieve niet te vergeten 'tgunt ick nopende Craienburg[8] heb geschreven[9]. Soo hij daer soude moeten de langen baen ingaen ende dan noch onseecker sijn van faveren, soo is beter, dat ick hem in anderen dienst stellen et quod mihi periit, ad perditum ducam[10].

Om de papieren bid ick sooveel ick magh om veele redenen.

De saeck met Cesar[11] sie ick wel, dat uE. genoech te harte gaet, soodat deselve geene nieuwe recommendatie van node heeft.

UE. weet, ick sal niet naelaeten deselve op d'eene off d'andere manier ten einde te brengen, waervoor ick ende alle de mijnen uE. sullen sijn geobligeert.

1 John Scudamore en Robert Sidney, resp. ordinarius en extra-ordinarius gezant te Parijs.
2 René Augier (of Oger), Engels agent in Frankrijk.
3 Leopold Wilhelm (1614-1662). Het bewuste schrijven dateert van 30 december 1636; zie *Gazette de France*, anno 1637, no. 14, p. 57.
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 4 e. Licht beschadigd. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. De latijnse passage gedeelt. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 128.
5 Deze brieven zijn niet meer aanwezig.
6 Niet meer aanwezig.
7 Cornelis de Groot.
8 Diederik de Groot.
9 Zie no. 2925 dd. 15 januari 1637.
10 Vgl. Catullus, VIII 2: et quod vides perisse perditum ducas.
11 Codenaam voor Rotterdam; het betreft de pogingen door Grotius en namens hem ondernomen om het achterstallige salaris, waarop hij als gewezen pensionaris recht meende te hebben, alsnog uitbetaald te krijgen.

Mijnheer Spierinck[1] heeft veel voor mij gedaen, ordre gestelt tot de betaeling van 't verschenen ende noch een halff jaer ende over het verschot. Ick bedancke sijne Gestr., uE. gelieve van gelijcke te doen. Wensche sijne Gestr. wederom te connen dienen.

De bijeencomste van Colen weet niemant noch wanneer sijn sal. Den coninc van Spaignie[2] heeft noch de passeporten voor de Franschen niet gesonden ende, soo ick can mercken, sal men daer niet senden, eer de saeck onder de hant eens sal sijn, soodat het maer een comedie en sal sijn. Noit isser tijdt geweest, die meer van node heeft gestaedige advysen van Vrancrijck als dese, totdat de paix gemaect ende bekent sal sijn. Sooveel veranderingen, sooveel vremde trecken vallen hier dagelijcx, doch ick sal garen doen, wat mij belast werdt. Wilt daerom bij Aelianus[3] uE. discoursen houden in seer indifferente termen op die materie.

Voor mij in Sweden te gaen soude niet te swaer vallen, soo daer grooten dienst waere doen. Om een speelreis waer het te verre in dese jaeren, die groote luchtverandering qualijck lijden. Om eenige erkentenisse te verwachten heb ick noch te geringe diensten gedaen. Wenschte wel eerst wat meer mijselve getoont te hebben, 'twelck ick niet en sal versuimen bij occasie.

De comste van Thucydides[4] in Duitschlant sal dependeren van de successen van vrede ofte oorlogh, die beide onseecker sijn.

Met Valerius[5] ende Aelianus was ick bij mijselve geresolveert te doen gelijck uE. mij is radende.

Van Arondel[6], dat hij alsoo eenigh contentement heeft, heb ick uE. geschreven ende houde het daervoor, dat de Engelschen haer met weinigh sullen laeten contenteren.

De electie van de Roomsche coning[7] hebben wij hier ende verwachten het verhael van de crooning.

Op Neefs[8] contenantie ende woorden wilt wel letten.

Ick verstae hier, dat den coning[9] den tytel van Altesse heeft gegeven aen mijnheer den prins van Orangie[10] wetende, dat de princesse[11] selve wenschte.

Wij verstaan Rivalta bij den Spaignaerden is becomen, waerdoor Plaisance te meer sal werden geperst. Ick en sie geen hoope van secours.

Galas[12] gaet over Rijn, soo ons geseit werdt, met een groot deel van zijn volck latende eenige aen dese zijde.

De galeien ende schepen van Vrancrijck doen niet ende sijn in quade ordre. Monsieur d'Arcourt[13] heeft willen vengeren de slagen, die den eertsbisschop van

1 Petter Spiring Silvercrona.
2 Philips IV.
3 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
4 Schuilnaam voor de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 Schuilnaam voor Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
6 Thomas Howard, graaf van Arundel; zie over hem V, p. 318 n. 12.
7 Ferdinand, zoon van Ferdinand II, werd op 22 december 1636 et Regensburg tot Rooms koning gekozen. Hij werd gekroond op 30 december 1636.
8 Frederik Hendrik.
9 Lodewijk XIII.
10 Frederik Hendrik.
11 Amalia van Solms.
12 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in dienst van de keizer.
13 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.

Bourdeaux[1] van Vitry[2] had ontfangen. Vitry is gecompareert tot het duel, maer Arcour heeft hem geëxcuseert, dat hij niet uyt en conde comen werdende belet door sijn volck.

Wat van de twee gemescontenteerde princen[3] werden sal, is quaed te seggen. Aen den graef van Soissons heeft den prins Thomas[4] volck, die op des graefs naem dienen sal (?), gepresenteert. Wil hoopen hij 't niet en sal aennemen. Maer 't geeft bedencken, dat men over eenige dagen monsieur te Sedan was verwachtende ende, 't welck men daerbij voegt, de reine-mère[5]. Maer monsieur heeft niet connen doorraecken alles door den coning beset sijnde. Den hertogh van Longueville[6] is te hoof suspect alsoff hij sijns swagers[7] saecken favoriseerde. Aen monsieur heeft den coning gesonden monsieur de Léon[8], conseiller d'Estat, met sijn uiterste mening; gaet nu nae Fontainebleau met intentie, soo monsieur niet en gehoorsaemt, met een leger nae hem te trecken. Monsieur en sal die comste niet verwachten, maer apparentelijck off eenige plaetsen soecken, daer mescontentement is, off over zee gaen nae Engelant.

Den coning eischt groote leninge van de steden ende bourgs, oock van dorpen ende gehuchten, daer marcten sijn; men meent sulcx (?) wel 40 millioenen soude bedragen. Maer 't uitvoeren sal beswaerlijck vallen in soo onstelden tijdt, 'twelck den prins van Condé[9] wel merckende heeft het gouvernement van dese stad geduirende des conings absentie niet willen aennemen dan onder conditie, dat geen nieuwe lasten alhier souden opgestelt werden.

Vale.

Den 22 Ian. 1637.

Ick en sal niet naelaeten uE. te vermaenen van mijne papieren, totdat ick deselve sal hebben ontfangen.

Gothofredus[10], professor et senator Genevensis, scripsit pro Imperio in Mare[11], Galliae iussu, ut puto.

Monsieur Justel[12] heeft een Fransch boeck uitgegeven[13] om te toonen, dat de churfürstendommen voor de kinderen niet connen werden verbeurt pro domo Palatino. Sed frequentiorem sententiam iurisconsultorum Germaniae ipsumque usum video esse in contrarium. Aequitas tamen ei favet.

1 Henri d'Escoubleau de Sourdis. Het voorval vond plaats in december 1636.
2 Nicolas de l'Hospital, markies, later hertog, van Vitry.
3 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans, en Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
4 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
5 Maria de Medici.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
7 Louis de Bourbon, graaf van Soissons, wiens zuster Louise gehuwd was met de hertog van Longueville. Zij stierf op 9 september 1637. De Longueville hertrouwde in 1642 met Geneviève de Bourbon, zuster van Louis II de Bourbon, bijgenaamd ‘de grote Condé’.
8 Charles Brulart de Genlis, prieur de Léon, gezegd Brulart de Léon.
9 Henri de Bourbon, prins van Condé.
10 Jacques Godefroy.
11 *Iac, Gothofredi IC. De Imperio Maris déque Iure Navfragii colligendi, Υπόμνημα. Ex Iure Romano, Ad Legem Ἀξίωσις seu Legem Deprecatio, 9. Digestis de L. Rhodia de Iactu.* M.DC.XXXVII.
12 Christophe Justel.
13 Voor de titel zie no. 2927, p. 36 n. 8.

Vidi hic Drusii Scholia[1], in totum sane erudita, ut omnia illius, edita Amstelodami anno, qui exiit.

Dusverre geschreven hebbende verstae ick, dat Lion opentlijck de leninge weigert ende dat andere steden schijnen het exempel te willen volgen; dat den graef van Soissons vier duisent paerden van Picolomini[2] heeft aengenomen hebbende bij hem eenige seer resolute edelluiden.

Den coning, die nu te Fontainebleau is, heeft belast hertogh Bernhard[3] niet te Parijs, maer bij hem terstont soude comen.

De Engelsche ambassadeurs[4] hebben haeren agent[5] nae Engelant afgevaerdicht om nieuwe last. Hij hoopt binnen ses weecken hier weder te sijn.

Onder de personen, die men suspecteert van de partije te sijn tegen de regiering, sijn den hertogh van Longueville, gouverneur van Normandië, swager van den graef, den hertogh van Rets[6], heer van 't eilant van Belle Isle op de custen van Bretagne, St Simon[7], gouverneur van Blaye ende Brissac, van Blavet op deselve cust. Rochefocant[8] seer naarstig in Poictou is bij monsieur.

Den hertogh van Espernon[9] heeft den coning laeten weten, dat hij te oudt is om hem met jonge, onbedachte luiden te engageren, maer dat sijn soon, den hertogh van Valette[10], sot genoech is om iet sulcx te doen.

Wij verstaen uit Regensperg, dat des keisers jongen soon Leopold[11] sal sijn eertsbisschop en churfürst van Trier, gelijck den cardinael van Savoye[12] eertsbisschop van Toledo. Men mompelt oock, dat Mompelgard bij den vijant belegert werdt.

UE. gelieve sich wel te wachten van propoosten te houden off ick iet begeerde van de Staten-Generael.

Mijnheer Van Oosterwijck[13] is hier te Parijs, sed sine strepitu. Heeft niemant gesien van de ambassadeurs, niemant hem.

In margine schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 22 Ianu. 1637 wt Paris.

1 *Cl. V. Ioh. Drusii Nova Versio Et Scholia In Iobvm, Conscripta auspiciis & sumptibus Ill. Praetentumque Ordd. Generalium Provinciarum Foederatarum. Opvs Posthvmvm, Nunquam ante editum, Cui adjectus est Authorum librorumque Catalogus cum indice triplici.* Amstelodami, Sumptibus Ioh. Ianssonii Bibliopolae, Anno MDCXXXVI. Typis Frederici Heynsii Typographi in Acad. Franekerana. Over Joannes Drusius zie men V, p. 30 n. 5.
2 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. Engels ordinarius en extra-ordinarius gezant te Parijs.
5 René Augier (Oger).
6 Henri de Gondi, hertog van Retz en van Beaupréau, markies van Belle-Isle.
7 Claude de Rouvroi, hertog van Saint-Simon.
8 François V, hertog van La Rochefoucauld.
9 Jean-Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
10 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette.
11 Leopold Wilhelm.
12 Maurizio van Savoye.
13 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.

2931. 1637 januari 23. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Drie dagen geleden heb ick uEd. int lange geschreven[2] van alles, dat van mij conde verwachten, ende specifice oock de consideratiën, die ick hebbe in Crayenburchs[3] avancement. Hetselffde nader ruminerende heb ick occasie gesocht ende gevonden om een van mijn vrienden goetduncken over de saecke te hooren, namentlijck dat van den[4] heer Wiits[5], dewelcke meent, tensij Felix[6] middel weet om seecker avancement elders te becommen, hij hier een preuve behoort te nemen; presenteerde, soo wanneer leger (?) vallen sal, Crayenburch bij hem te nemen, sijn tafel ende alles, wat hij sal hebben hem mede te deelen ende hem overal met hem te nemen om alles ordres te leeren, met intentie om op de occasie van avancement, vendel, lieutenant oft compangie te letten ende hem sijn Hoocheyt[7] te recommanderen, mijn verseeckerende opinie te hebben, dat sijn Hoocheyt wat voor Felix in het militaire sal willen doen, immers haest te sullen connen speuren, off daer genegentheyt toe is ofte niet, ende aleer daervan te diffideren, men preuve van een somer daertoe behoort te besteden. Ende alsoo ick niet en weet beter conditie, aant. soude connen werden gepresenteert ende Crayenburch, soo Felix hem tot het militaire destineert, in geen beter schole soude connen werden gebracht, soo dunckt mij, dat dit een gewenste gelegentheyt voor Crayenburch soude sijn. Boven de consideratiën van extractie ende vrienden, waerom de gemelten heer Crayenburch met alle middelen genegen is te favoriseren, heb ick hem Crayenburch gerecommandeert te sijn een iongman van capaciteyt, goet humeur ende fatsoen, Graecae et latinae linguae peritus, in het paerderijden ende andere exercitiën, een edelman betamelijck, geoeffent, ende bijsonder in mathematicis wel ervaren, soodat Crayenburch, ne mea commendatio mihi incutiat pudorem, sal dienen alle neersticheyt aen te wenden, dat andere hem sulckx mogen vinden als ick hem garen sage.

Dese aengeboden occasie achte ick soo veel dat, indien deselve wert geamplecteert ende gemenageert, buyten twijfel goede operatie soude doen, alsoo veel is van soo een considerabel officier geproduceert te werden voor een die in historiën ervaren hem weet aen te doen. Mijn wensch soude wesen, indien middel daertoe gevonden conde werden, dat Crayenburch, wachtende totdat een leger int velt gaet, ofte soo daer geen apparentie toe en ware, tot diep in den somer, hij ondertusschen hem wel oeffende soo veel hij kan in de talen ende andere exercitiën ende, ware het mogelijck, yet leerde van de Spaense ende Engelsche talen, met intentie om het Italiaens oock te leeren mettertijt, om soo wel onse militie als gevangenen van den viant tale ende antwoort eenychsints te connen geven; want weynych sijn

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 10 d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 323. Vermoedelijk tesamen met no. 2937 beantw. d. no. 2967.
2 No. 2926.
3 Grotius' jongste zoon Diederik, heer van Kraayenburch.
4 Het woord ‘den’ staat in codeteken.
5 Jacob Wyts (†1643), onder Frederik Hendrik sergeant-majoor-generaal, later president van de Hoge Krijgsraad. De woorden ‘heer Wiits’ staan in de tekst in cijfer met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven: 9.24.700.75.17. 4.6.31.3.2.
6 Pseudoniem van Grotius.
7 Frederik Hendrik, aan wie de Franse koning Lodewijk XIII de titel ‘Altesse’ had verleend.

der, die haer daermede wetende te behelpen ende darom het groot aensien geeft voor yemant die daerin uytmunt.

Uwe Ed. sal connen ordonneren hetgene dienstych oordeelt. Mijn invallen, soo veel ick die meene tot dienst van de mijne te connen strecken, kan ick niet naerlaten mede te deelen. Cappitain van den Bosch[1], die ick mede hebbe gehoort, is oock van opinie, dat sijn Hoocheyt voor Crayenburch wat soude doen. Wat schaet het, een somer een preuve daervan genomen? Daerboven: een compangie is hier weynych ofte seer spade te wachten.

Desen 23 Jann. 1637.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 23 Ian. 1637. N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 17 febr. 1637.

2932. 1637 januari 24. Aan N. van Reigersberch[2].

Het dunkt mij UE. aangaande, die in dienst is van de Justitie, best is alles aan te zien, en aller luiden vrindschap te onderhouden. Lees het leven van Atticus[3].

2933. 1637 januari 25. Van N. van Reigersberch[4].

Mijn Heer,

Vier dagen geleden heb ick ontfangen uwen van den 26 Decemb.[5] ende op gisteren die van den XV Jann.[6], drie die tusschen beyden gaen[7], weet ick niet, off noch op wech sijn. Het cijfer is mij wel behandycht.

De Staten van Hollant, nietiegenstaende groote devoiren bij haer gedaen, hebben tot noch toe niet connen resolveren tot continuatie van alle de troupes, hoewel mijnheer den prins[8] haer versouck(t), dat sij boven degene, die staen op de drie staten van oorloge: vijftych compangiën, het regiment van den heer Van Charnassé[9] ende vijffhondert man in garnisoen tot Emden, geen lasten sullen dragen, maer deselve werden betaelt wt de Franse penyngen. Veele steden soucken haer wel te accommanderen[10], maer met reserve dat het maer soude wesen voor

1 Johan van den Bosch; zie over hem dl. V, p. 235 n. 7.
2 Gedrukt Brandt-Cattenburg, *Leven* II, p.136.
3 Titus Pomponius Atticus (109-32 v. Chr.), wiens leven door Cornelius Nepos beschreven is.
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 10 e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 325. Antw. op nos. 2904 (dl. VII) en 2925; beantw. d. no. 2974.
5 No. 2904 (dl. VII).
6 No. 2925.
7 Ik weet maar van twee brieven tussen de genoemde data: no. 2915 dd. 1 januari en no. 2918 dd. 9 januari; de beide zwagers schreven elkaar wekelijks.
8 Frederik Hendrik.
9 Hercule Girard, baron van Charnacé.
10 Bedoeld zal zijn: accommoderen.

ses maenden ende dat van nu aff, dien tijt verlopen sijnde, men deselve soude houden voor gecasseert. Andere houden aen om die datelijck te doen casseren, opdat de aenblijvende wel mogen werden betaelt, wel gemonstert ende de finantiën gesuesteneert. Uffo[1] ende andere gebruycken bij Aristoteles'[2] volck inductiën, oock comminatiën[3], hetwelcke bedencken geeft, cur tanto studio hoc agatur. Dat Aisma[4] met ambassadeur[5] van Spierinck[6] heeft gesproocken, hadde hij geschreven, alsoff bij geval was geschiet. Ons Neeff[7] heeft de beste opinie van die man[8] niet[9]. Felix[10] mocht daer noch wel van hooren. Aelianus[11] maeckt het met Numerianus[12] wel, met Valerius[13] qualijck.

Men heeft hier opinie wt het schrijven van den heer Aisma, dat de croone van Sweden staet om apart met den keyser[14] te handelen; den graeff van Brandesteyn[15], in dienst van Sweden, soude sulckx hebben laten weten aen Weerdenberch[16], secreten raet van den keyser.

De tijdyngen, dat Gallas[17] [en] Ian de Waert[18] haer souden bij Hatsvelt[19], Gotsen[20] ende Picolimini[21] hebben gevoucht om Bannier[22] te gaen besoucken, continueren soo breet niet. Wij crijgen wt Duytslant tijdyngen, dat den generael Bannier L(a)uwenburch ende Leipsich heeft verovert.

Wat ick voor Crayenburch[23] alreede hadde gedaen, sal uEd. sien wt mijn schrijvens van den drie ende twintychsten[24], ende alsoo ick ende den vrient, daer ick mede hebbe gecommuniceert[25], dien voet den beste ende seeckerste vinden ende verde den profijtelijcksten ende corsten, ende uEd. concept licht soude haperen off int begin off int progres, soo heb ick, . ch .. ende .. horende inh .. ende de presen-

1 Schuilnaam voor François van Aerssen, heer van Sommelsdijk. Grotius heeft erboven geschreven ‘Arsens’.
2 Codenaam voor Holland.
3 In de tekst staan de woorden ‘inductiën, oock comminatiën’ in cijfer: 6.21.10.1.12.3.31.24.49. 20.46.19.8. 38.84.16.90.56.73.23.70.31.50.88.
4 Foppe van Aitzema. De naam ‘Aisma’ staat in cijfer: 23.103.63.67.76.
5 Het woord ‘ambassadeur’ staat in de tekst in cijfer: 121. Bedoeld is Iñigo Veléz de Guevara y Tasis, graaf van Oñate; vgl. Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh* II, p. 339.
6 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden. De naam staat in de tekst in cijfer met ‘Sp.’ erboven geschreven: 495.
7 Zie betreffende deze schuilnaam voor Frederik Hendrik: J. Fox, *Hugo de Groot en de Gravin van Hohenlohe-Langenburg* in *Nederlands Archievenbl.* 1962 1° afl., p. 40.
8 De woorden ‘van die man’ staan in codetekens.
9 Het woord ‘niet’ staat in de tekst in cijfer: 88.6.24.70.
10 Pseudoniem van Grotius.
11 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
12 Codewoord voor Amsterdam.
13 Schuilnaam voor Ludwig Camerarius.
14 Ferdinand II.
15 Christoffer Carl von Brandenstein (†1640).
16 Dr. Johann Baptista Verda von Werdenberg (1582-1648).
17 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in dienst van de keizer.
18 Jan van Werth, ruiter-overste in dienst van de keizer.
19 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
20 Johann von Götz, generaal-majoor in dienst van de keizer.
21 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
22 De Zweedse maarschalk Johan Gustavsson Banér.
23 Diederik de Groot van Kraayenburch.
24 No. 2931.
25 Jacob Wyts.

tatie aen mij gedaen, oock met Calaber[1] gesproocken vertonende, wat occasie Suenno[2] heeft om Crayenburch elders voordeel te doen hebben, doch hebbende hem gedestineert tot dienst van Gelher[3], dat hij, alvoren eenyge ander occasie waer te nemen, Crayenburch aen hem wil presenteren ... oft hij hem soude gelieven te gebruycken, vertonende de gunste van Cimon[4] ofte Aristoteles[5] spade soude bij commen ende hij daerop met tijtverlies niet mocht wachten. Waerop Gelher, vlijtelijck advouerende, dat het van Cimon[6] off Aristoteles[7] niet moste werden gewacht, aengeboden heeft hem, Crayenburch, te favoriseren, waer hij kan; dat hij dese somer een maent drie, viere het leger soude volgen; hem begeven in dienst te voet ofte te paerde ende dat hij bij mijnheer den prins alles sal doen om hem bij de eerste voorval te avanceren. Vraechde, off Crayenburch hier was. Ick seyde, hij was in Vranckerijck ende daer alle exercitiën leerde, dat hij was van goet fatsoen, goede studiën, in mathematicis wel ervaren, wel opgebracht, van goede hope, goede apparentie. Begeerde ick uEd., ten eynde het de vrienden van Crayenburch mededeelt, soude laten weten. Deselve zullen nu moeten beraden, off sij hem te voet ofte te paerde willen laten dienen ende wanneer over behoort te commen. Ick soude van opinie sijn, dat hij met eenyge goede advisen moste commen, om hem dan met eenen te presenteren. Den wech, die uEd. voorstaet, valt seer lanck ende costelijck. Mijn oogemerck is hem een compangie te doen hebben, sonder welcke Van den Bosch[8] seyt die professie niet en heeft te beduyden.

De vraechstucken sullen eerstdaechs werden gesonden[9].

Desen 25 Jann. 1637. Verte.

Ons Neeff seyt mij, dat het daer wert verdicht, dat sijn Hoocheyt gelt aen den grave van Soisons[10] soude hebben geleent, dat met weten van Zosimus[11] aen hem is geschreven, dat, indien sijn Altesse hier gelieffde te commen met voorweten van den conynck[12], dat hij niet alleen soude wellecom wesen, maer oock ontfangen naer men die van de extractie behoor(t) te ontfangen; indien het was sonder des conynckx goetvinden, dat men wenste accommodatie met den conynck conde werden gevonden ende wel soude doen middelertijt in een neutrale plaetse als Luyck hem te retireren.

Van Chavigny's[13] discredyt was verwondert.

Gallas seyt men, dat marcheert.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

1 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
2 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
3 Schuilnaam voor Frederik Hendrik; Grotius heeft erboven geschreven: Pr. v. Or.
4 Codenaam voor Staten-Generaal; Grotius heeft erboven geschreven: Staten Gen.
5 Codenaam voor Holland; Grotius heeft erboven geschreven: Holl.
6 Codenaam voor Staten-Generaal; Grotius heeft erboven geschreven: St. Gen.
7 Grotius heeft erboven geschreven: Holl.
8 Johan van den Bosch, luitenant-generaal van de artillerie.
9 Vgl. hierover no. 2925, p. 30, en de verwijzing in n. 5 aldaar.
10 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
11 Schuilnaam voor Hercule Girard de Charnacé, ambassadeur van Frankrijk bij de Staten-Generaal.
12 Lodewijk XIII.
13 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.

In dorso schreef Grotius: 25 Ian. 1637. N. Reig.
En boven aan de brief: Rec. 20 Febr. 1637. ap .... d ..

2934. 1637 januari 26. Van C. Huygens[1].

Quod ab affine Reigersberghio[2] in antecessum acceperis[3], rogat te princeps meus[4], ut paulisper hoc sibi vaces et, qua commodo tuo fieri possit, sententiam scripto exponas circa tres quaestiones schedula ista comprehensas.

Prima, ut intelligis, illustris est et apprime te digna, proposita pridem quoque nonnullis et praecipuis, sed communium et, quales hoc ferme forum occupant, trivialium caussarum patronis; quorum solutioni proinde trepide et *παραφόρως* datae non fuit visum acquiescere.

Quae sequitur, ut multifaria sit neque unius genii, minus nodi habet inspectis, quae accedunt, testamentis et quas impetravimus, ut ad singula feuda annotavi, strictius laxiusve testandi licentiis. Adeo hic stabiliendis magis aliorum opinionibus et responsis adhiberis, vir summe, quam ut quasi desperato ulceri archiater invoceris.

Tertia, ne fallaris, non iurisconsulti cuiuspiam, sed solius principis est, qui *περὶ τοῦ ἀδυνάτου τοῦ πράγματος* non semel monitus controvertere hoc tamen amat et in luce meridiana caecutire videri, cum sua interesse sentiat, ne vel haec diem faciat.

Quarto capite quid postuletur, vides. Addendum et hic tamen, ut, quam operte fieri possit, excutienda quaestio Gallis tradatur. Nosti scrupulum, et quam in illa gente non unius vulturis esset hoc cadaver[5], nisi caussam per se validam etiam armis tueremur.

Expectabimus, vir nobilissime, quam mox tantillum gravioribus curis subcidere volueris, qui quasi ludibundus haec tractare vales et secure feriari inter spinas, unde nec se magna ingenia sine sudore expediant.

Vale et me ama, excelsi nominis et virtutis tuae
cultorem addictissimum
C. Huygens.

Hagae Com., VII Cal. Feb. MDCXXXVII.

Rogaris item, quod omiseram, ut vernaculo sermone nostro potius quam latino aut Gallico respondeas atque ut haec scripta denique simul cum consilio remittantur.

1 Hs. Amsterdam, Bibl. Kon. Ned. Ak. v. Wetensch., cat. no. XLIV, 251 bis. Minuut in dezelfde collectie. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt J.C.G. Boot, *De Latijnsche Brieven van Constantijn Huygens, bewaard in een Handschrift der Kon. Akademie van Wetenschappen* in *Verhandelingen der Koninklijke Akadamie van Wetenschappen. Afdeeling Letterkunde. Achtste deel*. Amsterdam, C.G. van der Post, 1875, p. 35; Worp, *Briefw. C. Huygens* II, p. 224.
2 Nicolaes van Reigersberch.
3 Wellicht betreft het hier een advies, dat Frederik Hendrik aan Grotius gevraagd had inzake een erfeniskwestie; zie VII, no. 2859. Men vergelijke voorts Koninklijk Huisarchief, inventaris 14-VII nos. 3, 4, 5 en 6, en UB. Leiden, BPL., no. 919.
4 Frederik Hendrik.
5 Vgl. Martialis, *Epigr.* VI 62: cuius vulturis hoc erit cadaver?

Boven aan de brief staat: Grotio, et ab eo remissa.

2935. 1637 januari 27. Van S. Bielke[1].

Magnifice ac Generose Domine, Legate, D. amice plurimum observande,
Facies rerum per Germaniam nunc ea est, ut Vrangelius[2] ac Leslaeus[3] per hyberna exercitus dispositos habeant, Banerius[4] vero solus in motu sit. Postquam enim rationes belli suadere visae sint, ut Vrangelius Francofurto ad Oderam relicto prope hisce Pomeraniae locis consisteret cum exercitu, hostiles copiae sub Klitzingio[5] ac Saradetzkio[6] discedentem secutae ac nonnullos a reliquo corpore se iunctos lacessere ausae non sine clade repulsae, nec ultra Pr.ntzloviam Marchiae oppidum progressae sunt; ubi aliquamdiu quidem substitere sparsa fama comitem Mansfeldiae Philippum[7] cum peditatu ac re armamentaria - nam equitatu maxime constabant, ex Caesareo[8], Saxonico[9], ac Brandeburgico[10] milite conflatae - subsecuturum e Silesia. At nullus venerat; iamque Banerius finibus Thuringiacis instare nunciabatur, cum hae subito retrocessere Havelam versus, ubi capto Veteri Brandeburgo, amplo nec munito satis oppido paucisque militibus firmato in stativa inter Spream Oderamque inde concesserunt paulisper: mox cum Banerium iam Misniam ingressum constaret, in Lusatiam ac Silesiam properantes plane a nobis retractae sunt.

Nostri interim partim per praesidia dispositi partim in hyberna per Neo-Marchiam deducti sunt, ut complendis, quoad ejus fieri possit, cohortibus vacent ac ne occasionibus, si quae sese e propinquo abscessu hostium ostentent, desint.

Leslaeus iam inter Albim ac Visurgim cum exercitu suo eique iunctis Hassiacis copiis nonnullis situs est, ut supplementa paret, Westphaliae possessa loca tueatur ac duci Lunaeburgico[11] a latere sit.

Banerius vero cum Hatzfeldium[12] Götziumque[13] diu frustra insecutus fuisset nec attigisset, stabilitis in Hassia primum landtgravii[14] rebus nutantibus in Thuringiam rediit, ubi Erffordiam maximo ad bellum iis in locis gerendum momento ob rerum omnium copiam futuram urbem pactione cepit inque fidem, a qua desciverant, postliminio adactam, misso sito praefecto[15], quod invenerat tuendam reliquit praesidio urbano.

Castellum tamen urbi adiacens - Cyriaci-burgum appellant - per suos custodiendam dedit. Verum ista ex transactione adiecta luculentius haurientur.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 14. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 2970. Sten Bielke was Zweeds gezant in Pommeren.
2 De Zweedse maarschalk Herman Wrangel.
3 Alexander Leslie, graaf van Leven, Schots officier in Zweedse dienst.
4 Johan Gustavsson Banér.
5 Johann Kaspar von Klitzing (†1644), Brandenburgs officier in Saksische dienst.
6 Wenzel von Zaradetzky (Zahradeck).
7 Philipp, graaf van Mansfeld.
8 De troepen van Ferdinand II.
9 De troepen van Johann Georg, keurvorst van Saksen.
10 De troepen van Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
11 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
12 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
13 Johann, graaf van Götz (1599-1644), generaal-majoor in dienst van de keizer.
14 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
15 Banér liet als gouverneur te Erfurt achter Christoffer Heinrich von der Goltz; vgl. *Gazette de France* 1637, p. 82.

Inde in Misniam perrexit ac Torgaviam ad Albim sitam occupavit. Capti in ea urbe feruntur supremi vigiliarum praefecti duo vulgo General Major Wiltzdorff[1] ac Dehne[2] ac multa praeterea vexilla maxima praesidiariorum parte in stipendia transcripta, cum paulo ante Hala Saxonum nullo edito defensionis ullae indicio cum arce sibi iuncta se dedidisset. Iam Witeberga vel alius aliquis locus potitur, de quo postea.

Elector interim Brandeburgicus, qui una cum Moguntino pacis conciliandae curam ab imperatore[3] electorumque[4] collegio Ratisbonae sibi commissam ait, marchionem Sigismundum[5] subdelegatum suum brevi huc missurus nunciatur, forte ut tentamento pacis in medium proiiciat.

Ea vero cuiusmodi sint futura, tunc adparebit. Sane iam vel serio animum ad pacem cum regno Sueciae faciendam adiungere caesar dicitur nullas honestas conditiones detrectaturus. An id fiat Suecos forte a sociis divellendi causa, quo hisce gravior postea incumbat, an vero cum his quoque una pacisci imperiumque filio suo, nunc Romanorum regi facto[6], pacatum tradere cupiat, an ob vires accisas longoque exhaustas bello tempori ac necessitati tandem cedere cogatur, id brevi evidentius patescet.

Mihi certe eo redactus videtur consumpto pene Gallassii[7] exercitu in Gallia Hatzfeldii a praelio Wittstochiensi nondum refecto Saxonico novis cladibus subinde altrito imminutoque Götziique solo non sufficiente oneri nec unde novae in posterum parari possint copiae, tanta militum ac pecuniae inopia, satis liquido; ut aut pace honesta utrinque rebus suis tandem prospiciat vel extremam fortunam subire cogatur; praesertim si in partes quoque serio tandem Anglus[8] veniat.

Sed M.D. Vra huc diiudicabit pro sua prudentia. Ego, quod superest, Deum precor, ut ipsi novi huius anni pluriumque subsequentium initia, decursus ac metas quam felicissima esse velit jubeatque.

Magnificae ac Generosae D.V.[rae]
ad officia paratissimus
Sten Bielke.

Dab. Stetini d. 17 Ian. anno 1637.

Boven aan de brief: Rec. 24 febr. 1637.
In dorso schreef Grotius: 17 Ian. 1637 Bielke.

1 Siegmund von Wolfersdorf.
2 Moritz August Dehn, Saksisch generaal-majoor.
3 Ferdinand II.
4 Voor hun namen zie VI, p. 381 n. 13.
5 Sigismund von Brandenburg.
6 Ferdinand, zoon van keizer Ferdinand II, was op 30 december 1636 te Regensburg tot Rooms koning gekroond.
7 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in dienst van de keizer.
8 Karel I.

2936. 1637 januari 27. Van Willem de Groot[9].

Frater optime,

9 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 2923; beantw. d. no. 2965.

Litteras ad me, patrem[1] et affinem[2] a te, filio[3] et cognato[4] datas XV. Januarii[5] decimum post diem hic recte accepi; tantum momenti in ventis et clementia maris est.

Utenbogardo[6] nuntiabo quae jussisti, sed scripta Mileterii[7], quorum mentionem facis, non recepi atque ideo minus commode explicare consilium tuum de committendis inter se adversariis potero, sed spero et huic malo cito adfore medelam.

Audio enim D. Salmasium[8] ante aliquot dies salvum Brielae appulisse ibique etiamnum haerere primum se uxoremque[9] a nausea reficiendi, et postea infidae glaciei causa, quae neque pediti securum iter neque navigiis ullum hactenus concessit: veniet vir amplissimus tempori, ut anniversariae rectoris magnifici[10] inaugurationi possit interesse.

De exsauctorandis aliquot stipendiariis scripsi proxime[11]; friget jam ea contentio victis eo certaminis genere quos tu vinci solitos verissime pronuntias.

Bannerii[12] aliorumque in Germania Suecorum res non male procedunt, et major iis habendae pacis quam nobis spes affulget.

Quae Datesilario[13] nuntiari desideras nuntiabo; quae ad Aijsemam[14] scribis, curabo, quanquam vellem inscriptionem a te non omissam, nequid in titulis errem.

Dominus senator Honartius[15], Johannes Forestius[16] aliique certatim ludunt in Celsitudinis titulum principi[17] delatum, ille vero etiam majorem vovet, agnoscis veteres Herculis columnas[18]. Barlaeus noster[19] et sua deesse noluit, qui et elegantissima oratione praesepe Christi celebravit[20], ipse interea, propter

1 Jan de Groot.
2 Hun beider zwager Frederik van Losecaat, wiens zoon Diderik te Parijs ten huize van Grotius verbleef.
3 Diederik de Groot.
4 Diderik van Losecaat.
5 Alleen de brief aan Willem, no. 2923, is bewaard gebleven.
6 Johannes Wtenbogaert.
7 Théophile Brachet de la Milletière. Voor deze geschriften zie men no. 2912.
8 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise - Salmasius -, hoogleraar te Leiden. Het betreft hier diens terugkeer uit Frankrijk, waar hij zijn verlof had doorgebracht.
9 Anne Mercier.
10 Adolf Vorstius (1597-1663) droeg begin februari 1637 het rectoraat van de Leidse universiteit over aan Petrus Cunaeus.
11 No. 2928.
12 Johan Gustavsson Banér, Zweeds veldmaarschalk.
13 Abraham Daetselaer, koopman in garen en lint te Gorinchem, bij wie Grotius na zijn ontsnapping uit Loevestein was binnengebracht.
14 Foppe van Aitzema; vgl. no. 2928, p. 37 n. 16.
15 Rochus van den Honaert, lid van de Hoge Raad; zie voor deze kwestie no. 2926, p. 34 n. 9.
16 Joannes van Foreest, burgemeester van Hoorn en lid van de Hoge Raad.
17 Frederik Hendrik; hem was door de Franse koning Lodewijk XIII de titel ‘Altesse’ verleend.
18 Men leze ‘fovet’ i.p.v. ‘vovet’; ‘Herculis columnas’ hier proverbiaal.
19 Caspar Barlaeus.
20 *Casparis Barlaei Homilia in praesepe, sive Nativitatem Domini et Servatoris nostri Jesu Christi. Recitata in Illustri Amstelodamensium Gymnasio, 27. Decemb. 1636*, Amstelodami, Apud Johannem Blaev. 1637.

carmen illud Judaei operibus praepositum[1], pessime a tenebrione quodam exceptus.

Parentes[2] nosque omnes - praeter cognatam Oversciacam[3] Lamotio[4] vice-centurioni mixtam, quam his diebus pestilentia Heusdae absumsit - valemus et vobis paria optamus.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim Hagae, XXVII Ianuarii 1637.

Has ab affine[5] ad filium litteras ante aliquot dies scriptas quaeso et tradas.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède vers le Roy Trèschrestien A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 19 Febr. 1637.

In dorso: 27 Ian. 1637. W. de Groot.

2937. 1637 januari 27. Van N. van Reigersberch[6].

Mijn Heer,

Onder het couvert van Aelianus[7] ende door den ordinaris wech heb ick uEd. soo op huyden als over drie dagen[8] geschreven, wat ick soo bii Wits[9] als Calaber[10] voor Crayenburch[11] hebbe gedaen, bestaende daerin, dat, denselven Crayenburch desen somer het leger hier volgende ende de wapenen dragende onder een compangie, beyde genegentheyt toonen hem te willen voorderen, den eenen oock met

1 Barlaeus had een epigram geschreven voor het werk van Menasse ben Israel *De Creatione Problemata XXX: Cum summarijs singulorum Problematum, & indice locorum Scripturae, quae hoc opere explicantur*, Amstelodami, Typis & sumptibus Auctoris, MDCXXXV. In dit epigram vond Nicolaas Vedelius (1596-1642), hoogleraar aan de Illustre School te Deventer, aanleiding om Barlaeus te beschuldigen van joodse sympathieën, socinianisme en goddeloosheid. Vedelius liet onder het pseudoniem Philippus Faber anoniem - wellicht was de Utrechtse privaatdocent Maarten Schoock de schrijver - verschijnen *Vorstius redivivus, seu examen vindiciarum Casp. Barlaei quas analysi epigrammatis seu in R. Manassis Ben-Israël librum de creatione opposuit.* Harlem 1636. Van remonstrantse zijde antwoordde men hierop in 1637 met *Lucianus redivivus capistratus ad impediendos illius morsus, quibus nuper in clarissimum Barlaeum aliosque multos saeviit mordax animal in scripto suo vere satanico et diabolico, cui titulus est Vorstius redivivus et in lucem emissus sub nomieu* (sic) *Philippi Fabri*.
2 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
3 Alydia Born van Overschye.
4 Louis de Monjion, gezegd La Motte; hij was op 23 juli 1617 met Alydia Born van Overschye getrouwd.
5 Zie p. 53 n. 2.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 10 f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Vermoedelijk tesamen met no. 2931 beantw. d. no. 2967. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 328.
7 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
8 No. 2933.
9 Jacob Wyts. In de tekst staan de woorden ‘bii Wits’ in cijfer met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven: 22.6.1000. 4.31.3.2.
10 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
11 Grotius' jongste zoon Diederik de Groot, heer van Kraayenburch.

presentatie in het leger van huys, tafel ende peert, mitsgaders allerley goede instructiën ende onderwijsyngen. Ick sal hierop voorts verwachten de resolutie, die bij de vrienden van Crayenburch sal werden genomen. Het is best desen wech als den corsten werde gecosen ende, soo yet voor den outsten[12] bij Calabe(r) in tijden ende wijlen mochte vallen te doen, dat te reserveren.

12 Cornelis de Groot.

Gisteren spreeckende met een van Numerianus'[1] volck, hem recommanderend(e) dengenen, die bij haer is, seyde, dat hij bij haer faveur sal vinden. Hij verhaelde mij, hoe dat hij, ten tijde Ulbo[2] bij haer was, hij denselven drie dagen hadde geaccompangeert ende verscheyde propoosten waren gevallen van Humelus[3], onder andere, wat getuygenisse van Golilas[4] een van Caesars[5] volck bij Aristoteles[6] hadde gegeven van sijn moderatie ende goet beleyt, waerover Uddo[7] sulcken vermaeck nam, dat hij den vertelder bij de hant greep ende seyde blijde te sijn dat Sigthunius[8], dien eerlijcken man, sooveel vrienden hier hadde, dat men haer altijt contrari hadde diets gemaeckt. Replicerende daerop Backer[9] seyde, dat niemant Golilas quaet en wilde als schelmen ende rabauwen, maer alle eerlijcke luyden hem hoochelijck estimeerden. De voorss. (?)[10] oordeelde Magog[11] tot Humelus[12] niet qualijck is genegen, maer dat hij hem bij Trolho[13] niet garen soude sien; het selve gevoelen heeft hij van andere Nordianus'[4] vrienden. Dan soo lange Aurelianus[15] ende sijn maximen vogue hebben, soo is voor Felix[16] niet te doen. Haldanus[17] schijnt wat meer op sijn stuck begint te letten; den[18] titel geeft ombrage[19].

De Staten van Hollant connen seer qualijck verstaen tot het aenhouden van alle de crijsluyden; eenyge steden sijn om nader last, Haerlem ende Amsterdam houden harst tegen, den adel ende Delft accommoderen haer meest.

Captus[20] wint geen credyt, Gelher[21] oordeelt, dat nodych is tegens de corruptelen te versien. Ai[s]ma[22] is bij ons Neeff[23] susspect[24].

1 Codenaam voor Amsterdam.
2 Schuilnaam voor Axel Oxenstierna. Grotius heeft erboven geschreven: Rijcxcanc.
3 Pseudoniem van Grotius. Hij heeft erboven geschreven: HdeGroot.
4 Pseudoniem van Grotius. Hij heeft erboven geschreven: HdeGr.
5 Codenaam voor Rotterdam. Grotius heeft erboven geschreven: Rot.
6 Codenaam voor Holland. Grotius heeft erboven geschreven: Hollant.
7 Schuilnaam voor Axel Oxenstierna.
8 Pseudoniem van Grotius. Hij heeft erboven geschreven: HdeG.
9 Jacob Backer, afgevaardigde ter Staten-Generaal en meermalen burgemeester van Amsterdam. In de tekst staat de naam in cijfer: 22.23.12.700.8.24.17.
10 De woorden ‘de voorss.’ staan in de tekst in code, met de decodering door Grotius erboven geschreven.
11 Schuilnaam voor Frederik Hendrik. Grotius heeft erboven geschreven: Pr. v. Or.
12 Grotius heeft erboven geschreven: H de G.
13 Codenaam voor Amsterdam. Grotius heeft erboven geschreven: Amst.
4 aant. Codenaam voor Holland. Grotius heeft erboven geschreven: Hollants.
15 Schuilnaam voor François van Aerssen. Grotius heeft erboven geschreven: Arsens.
16 Pseudoniem van Grotius.
17 Codenaam voor Holland. Grotius heeft erboven geschreven: Hollant. Voor de moeilijkheden ontstaan door het verlenen van de titel ‘altesse’ aan Frederik Hendrik door Lodewijk XIII zie de nos. 2922 en 2926.
18 Het woord ‘den’ staat in de tekst in code met de decodering erboven geschreven.
19 De woorden ‘titel geeft ombrage’ staan in de tekst in cijfer: 70.31.93.24.7. 60.24.100.5.70. 20.16.6.86.76.99.75. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
20 Schuilnaam voor Jacob Cats; vgl. no. 2926, p. 33.
21 Schuilnaam voor Frederik Hendrik. Grotius heeft erboven geschreven: Pr. v. Or.
22 Foppe van Aitzema. De naam staat in de tekst in cijfer: 76.56.67.83. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
23 Frederik Hendrik; vgl. voor deze schuilnaam voor de prins J. Fox, *Hugo de Groot en de Gravin van Hohenlohe-Langenburg* in *Nederlands Archievenbl.* 1962 1° afl., p. 40.
24 Het woord ‘susspect’ staat in de tekst in cijfer met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven: 2.64.94.63,18.75.38.32.

Den graeff van Soissons[1] is geantwoort, indien met goetvinden van den conynck[2] hier gelieffde te commen, dat niet alleen wellecom soude sijn, maer oock ontfangen, naer sijn huys ende qualiteyt meriteert, maer soo het waer tegens wille van den conynck, dat beter soude doen hem met sijne M.[teyt] te verdragen ende ondertusschen in een neutrale plaetse als te Luyck off elders hem te retireren. Den brieff is met Zosimus[3] gecommuniceert ende met sijn goetvinden geschreven, naer mij ons Neeff seyt, die vremt vint andere discourssen daer werden gehouden.

De stucken, daer ick uEd. voor desen van hebbe geschreven[4], commen nu over ende heeft ons Neeff begeert, ick uEd. de saecke in de beste termen soude willen recommanderen; seyde mij uEd. van alles kennisse te hebben als die saecke door uwe handen sijnde gepasseert; vertrout, dat uEd. naer de genegentheyt, die uwe Ed. altijt tot hem hebt getoont, oock hierop sult gelieven te letten. Ick sal antwoorde van de receptie verwachten ende daervan rapport doen daer het behoort.

Den generael Bannier[5] heeft Leipsich ende Lauwenburch verovert. Hatsvelt[6], Gotsen[7] seyt men, dat marcheren naer de Weser om Lesle[8] te besoucken, met denwelcken den lantgrave[9] is geconiungeert, die de keysersche[10], naer men van Wesel schrijft, verwachten.

Men heeft opinie de croone van Sweden met den keyser apart presenteert te handelen ende dat wt het schrijven van den heer Aytsma[11] van Regensburch, die seyt, dat den grave van Brandesteyn[12] hetselve Weerdenberch[13], keysersche raet, hadde laten weten. Ick mercke, dat men hier noch hoopt, dat Engelant hem met Vranckerijck soude connen coniungeren.

Het ijs heeft in het Texel seer groote schade gedaen; het verlies, onlankx soo door ijs, storm ende nemen van scepen tot Amsterdam geleden, wert geëstimeert tusschen twee ende drie millioenen.

Aelianus[14] is met Numerianus wel, doch met Valerius[15] kan niet accorderen.

Soo lange den een burgemeester[16] bij Caesar[17] s(ijn) (h)uys hout, vrese ick weynych sal connen vorderen; hebbe dese weecke nieuwe instantie gedaen, doch is daerop geëxcipieert.

De papieren sullen met het coffer, soo die staen, werden gesonden.

Ick bidde om mijn gebiedenisse.

Desen 27 Jann. 1637.

1 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 Schuilnaam voor Hercule Girard, baron van Charnacé.
4 Zie VII, no. 2854, Vgl. ook no. 2916.
5 De Zweedse maarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
7 Johann, graaf van Götz.
8 Alexander Leslie, graaf van Leven, Schots officier in Zweedse dienst.
9 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
10 De troepen van keizer Ferdinand II.
11 Foppe van Aitzema.
12 Christoffer Carl von Brandenstein.
13 Dr. Johann Baptista Verda von Werdenberg.
14 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
15 Schuilnaam voor Ludwig Camerarius.
16 Vgl. hiervoor no. 2977, p. 128 en dl. VII, p. 540 en n. 8 aldaar.
17 Codenaam voor Rotterdam.

De stucken die onder mij sijn, sende ick niet, omdat het pacquet te groot is; sal wachten tot eenyge occasie, die haest sal presenteren met de comste van den secretaris[1] van den heer Ponica[2], die hier is.

Adres: Mevrouw De Groot. Tot Paris.
In dorso schreef Grotius: 27 Ian. 1637. N. Reig.
En boven aan de brief: Rec. 19 Febr. 1637.
In margine nog: niet ontf. *en:* scr[ijven](?) te doen weten.

2938. 1637 januari 29. Aan L. Camerarius[3].

Illustrissime Domine,

Multiplicem tibi gratiam debeo, quod die hujus mensis 25 binas abs te accipio litteras, XX et XXX Decembris datas[4], chartis legi dignissimis comitatas et ipsas per se uberes. Perplacet illud de pace Antalcidae[5]. Aysemam[6] impetraturum puto, ut imperatori[7] et ipsius partes sectanti Germaniae Batavi pro pacatis habeantur, in speciem scilicet et mansuro more bellum gerendi sub persona. Gaudeo probari tibi ducis Rohanii[8] laborem ea in arte, in qua sane excellit.

Captivi, quos cepit dux Bernhardus[9], ajunt Galassium[10] cum VI millibus ivisse trans Rhenum. Caeteras ejus copias satis magnas cis Rhenum mansuras sub duce Carolo[11] additis, quos is habuit quosque e Comitatensibus conscripsit novos. Ab his percursari quae inter Ararim Rhodanumque sunt Lugdunum fere usque captis ibi et arcibus et a parte eorum obsideri Montempellicardum literae illis ex locis nuntiant.

In maritima Aquitaniae ora manet Hispanus. Vere futurum, ut pellatur, spem dat Espernonius[12], si modo ab internis motibus quiescat Gallia, quod rex[13] unice optat misso ad fratrem[14] D. Leone[15].

1 Niet geïdentificeerd.
2 Tobias von Ponikau, raad en gezant van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 63. Gedrukt *Epist.*, p. 298. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag. De copie te Uppsala bevat enige onnauwkeurigheden.
4 De brieven van Camerarius aan Grotius ontbreken.
5 Antialcidas, ook wel Antalcidas genoemd, was de Spartaanse generaal die na de Peloponnesische oorlog een bondgenootschap tussen Sparta en Perzië bewerkstelligde om de Griekse Staten tot gehoorzaamheid aan Sparta te dwingen. In 386 v. Chr. werd de vrede van Antalcidas of koningsvrede gesloten, waarbij onder meer Athene en haar bondgenoten gedwongen werden de steden van Klein-Azië aan Perzië af te staan.
6 Foppe van Aitzema, afgezant van de Staten-Generaal naar keizer Ferdinand II.
7 Ferdinand II.
8 Henri, hertog van Rohan. De opmerking slaat op het boek van De Rohan, *Le Parfaict Capitaine. Avtrement L'Abregé des Gverres de Gavle des Commentaires de Cesar. Avec qvelqves remarqves sur icelles, suiuy d'vn Recueil de l'Ordre de gverre des Anciens, ensemble d'vn Traitté particulier de la Guerre*. A Paris Chez Iean Hovzé au Palais, en la Gallerie des Prisonniers, à la Renommée. M.DC.XXXVI. Vgl. nos. 2790 en 2878 (dl. VII).
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 Matthias, graaf Gallas.
11 Karel IV, hertog van Lotharingen.
12 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
13 Lodewijk XIII van Frankrijk.
14 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
15 Charles Brulart de Genlis, prieur de Léon, gezegd Brulart de Léon.

Mari nihil agitur et Crequiacus[1] bello Italiae infelici semet exuit. De Placentia in exspectatione ac metu sumus.

Legatio Coloniam multas habet moras. Non vult cardinalium opera reges uti pontifex[2], et ipse Lugdunensis[3] haud satis par negotiis. Putantur eo ituri Crequiacus, S. Chaumontius[4] et Davausius[5], excusato Feuquerio[6].

Angli legati[7] spem nobis dant aliquam foederis, cujus rei causa Ogerius[8] in Angliam iverit. Quale id sit futurum foedus, nec ipsi dicunt et conjectatio est difficilis. Meliora augurarer, si parlamentarium conventum tolerare posset illa aula et si de mari cum Batavis certamen sopiretur. Tuos monitus subjicere legatis non desino et ostendere, quantum sit captare temporis articulum.

Quae de redditis a comite Arundelio[9] literis causaque ejus rei scribis, eadem hic ab Anglis intelligo. Suediae sententiam super pactis a S. Chaumontio[10] delineatis exspecto cum primis magni cancellarii[11] litteris unaque de legatione[12] ad Coloniensem conventum. Mihi neque locus satis aequus videtur protestantibus neque salva fore dignitas, ubi pontificis legatus[13] res digito temperabit.

A duce Megalopolita[14] serio cupi pacem ut credam, facit rerum ipsius status pace quam bello futurus melior.

Danus[15] quod agit, quo agat animo, plurimum refert. Si minaciter agit, apud gentem magnanimam veterumque injuriarum nondum satis oblitam parum proficiet.

Landgravii[16] memores spero Gallos fore, non quod semper faciant quod debent, sed quod praesens eos necessitas impellat. Nobis tamen nihildum dant, sed daturos se dicunt.

Batavis onera crescunt in annos ex edaci foenore idque haud dubie multos agit in belli taedium.

Regem Romanum et electum et inauguratum constat[17]. Id novam pariet controversiam Coloniae de jure *προεδρίας* praeter veterem illam Hispanos inter et Gallos. Angli an eo missuri sint, dubitare se ajunt. Vellem cum Suedis apertius agerent bene semper de domo Palatina meritis. Classis eorum valida haud dubie alio utilius mitti posset quam adversum piscatores.

1 Charles Créquy de Blanchefort de Canaples.
2 Urbanus VIII.
3 Alphonse Louis du Plessis de Richelieu, kardinaal-bisschop van Lyon.
4 Melchior Mitte de Miolans, markies van Saint-Chaumont.
5 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
6 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
7 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius gezant te Parijs.
8 René Augier (of Oger), Engels agent in Frankrijk.
9 Thomas Howard, graaf van Arundel.
10 Het betreft hier het op 30 maart 1636 gesloten verdrag van Wismar, waarvan de ratificatie door de Zweden werd opgehouden.
11 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
12 Tot definitieve samenstelling van een Zweedse afvaardiging ter Keulse conferentie is het nooit gekomen.
13 Martio, kardinaal Ginetti.
14 Adolf Friedrich, hertog van Mecklenburg-Schwerin.
15 Christiaan IV van Denemarken.
16 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
17 Ferdinand, zoon van Ferdinand II, was op 30 december 1636 te Regensburg tot Rooms koning gekroond.

Banerium[1] circa Erfurtum agere et nos hic discimus. Optimum est consilium, ut imperator, quando aliena parum cordi habet, suarum rerum damno ad pacem trahatur.

Iam nunc intelligo regem non ire Aurelianum, quod creditum fuerat, sed in itinere subsistere misso ad fratrem cum bonis conditionibus Chavigniaco[2].

Venit ad me et Feuquerius, incertus an iturus sit Coloniam. Nunc in praefecturam suam it Virodunensem. Is Crequiacum iturum non putat. Misit jam imperator suo regisque Hispani[3] nomine literas tuti itineris pro Galliae legatis.

Dux Bernhardus hic futurus creditur intra octo aut decem dies. Laborabit, ut auctus copiis trans Rhenum sinatur ire. Sed metuendum, ne propiores curae id impediant.

Fama hic resurgit de nuptiis futuris inter Polonum[4] et imperatoris filiam[5].

Nuncius pontificius[6] ab hac urbe ad regem profectus est dixitque amicis bona in spe pacis se esse.

Legatus Hispaniae[7] cum rege Angliae[8] diu collocutus scribitur.

Erfurtum jam in manu esse Banerii multorum literae significant.

Deus te tuosque servet, Illustrissime Domine.

Illustrissimae Dominationi

Tuae omni cultu atque observantia addictissimus

H. Grotius.

Lutetiae, 19/29 Ianuarii 1637.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Hagae A.^{o} 1637 d. 9/19 Febr.

2939. 1637 januari 29. Aan A. Oxenstierna[9].

Excellentissime Domine,

Quid de principum[10] motu, ex quo multa pendent, futurum sit, difficilis etiamnunc est divinatio, nisi quod omni modo id agit cardinalis[11], eorum ut in se consensum distrahat.

1 De Zweedse maarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
3 Philips IV.
4 Wladislas VII (IV) van Polen.
5 Cecilia Renata.
6 Giorgio Bolognetti.
7 Don Iñigo Veléz de Guevara, graaf van Oñate y Villa Mediana.
8 Karel I van Engeland.
9 Gedrukt *Epist.*, p. 297; *Oxenst. Skifter* 2. afd. II, p. 301. Gecit. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 94.
10 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans, en Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
11 De Richelieu.

Oblatam comiti per Botruium[12], quam signaret, cautionem mitto. Sed eam

12 Nicolas de Bautru, graaf van Nogent.

ille repudiavit, ut cavillationibus obnoxiam et quia Monsorium ita infirmum est eoque situ ut[1] ad securitatem cujusquam conferre nihil possit.

Leo[2], qui apud fratrem est regium, scripsit suspectiorem se quam ut multum proficere queat: rogat mittatur alius.

Interea Aurelianensis civitas dubitare coepit an regem[3], si in fratris principis[4] ipsorum peculiaris malum armatus adveniret, recipere deberent. Et cardinalis ob nova onera ibi quoque invisum se sciens dubitat, an eo loco citra periculum esse possit.

Frater vicissim regius exercitui regis videt se fore imparem. Deinde dicitur eum spes, quam in duce Valetta[5] et eo, quem is habet, milite collocaverat, fefellisse.

Ita mutuus metus rem ad quietem videtur adducturus rege quidem substituro in itinere inter Fontem Bellaqueum et Aurelianum, fratre autem tutam habitationem sibi suisque habituro, ubi nunc est, Blesis.

Ad haec firmanda expressit a rege satis invito cardinalis, ut Chavigniacus[6] mitteretur, quanquam irrisus nuper multum a domesticis fratris regii, quos ipse antehac non tam gratia quam comitatu ipsius depulerat, quos inter Riverius[7] e carcere reversus mira fratris regii comitate ac gaudio fuerat acceptus.

Lafortius[8] nuper ad cardinalis colloquium admissus aperte ei dixit, si sibi custodienda itinera obvenissent, si videret ea transire fratrem regium modico comitatu, se id dissimulaturum idemque facturos alios, quibus eam curam mandare rex vellet insito omnibus cavere eorum offensas, qui summae spei propinqui sunt adeo.

Duci Bulionio[9] cur diffidant qui hic possunt plurimum, causa non levis est. Nam cum nuper ad eximendum obsidio Ermesteinum mandatum a rege accepisset et imperium in reliquias Brezaeani[10] exercitus, primum Chavigniacus Charnassaeum[11] sibi addictum socium ejus imperii ascripsit ignaro patre Iosepho[12]; cumque intelligitur aegre id pati dux Bulionius, revocatae subito sunt copiae ita, ut prius in Gallia essent, quam ipse mare ingressus esset.

Principi quoque Arausionensi[13] creditur memoria eorum, quae ad eripiendum ei principatum facta sunt[14], haerere firmius quam ut inani Celsitudinis titulo possint obliterari.

Crequiacus[15] sero ab armorum per Italiam regimine abducitur, postquam illius et Sabaudi[16] vetera dissidia res occasionesque egregias perdiderunt. Par-

1 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk ‘aut’.
2 Charles Brulart de Genlis, prieur de Léon, gezegd Brulart de Léon.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
5 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette.
6 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
7 Louis Barbier, abbé de La Rivière.
8 Jacques Nompar de Caumont, hertog van La Force (1558-1652).
9 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
10 Urbain de Maillé, markies van Brezé.
11 Hercule Girard, baron van Charnacé.
12 François Leclerc du Tremblay - père Joseph -, de vertrouweling van De Richelieu.
13 Frederik Hendrik.
14 Voor de moeilijkheden betreffende het prinsdom Oranje zie men dl. IV, p. 242 n. 4.
15 Charles Créquy de Blanchefort de Canaples.
16 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.

mensem[1] coactum iri, ut cum Hispano transigat, nisi perire velit, multi aestimant. Ita Montisferratensis Mantuani regio manebit ab aemulis aut etiam inimicis duobus hinc Sabaudo, inde Parmensi circumsessa communisque belli poena in ipsum incumbet.

Misit tandem imperator[2] suo regisque Hispani[3] nomine literas tuti commeatus pro iis, quos Gallia mittet ad Coloniensem conventum; erunt autem hi Sanctichaumontius[4] et Davausius[5] laborante adhuc, ut se excuset, Feuquerio[6], qui ad praefecturam suam abit Viridunensem, ibi cum erit, morbum forte causaturus.

Angli[7] non negant se in eo esse, ut aliquid cum Gallis paciscantur, cujus rei absolvendae causa missus in Angliam est Ogerius[8]. Cum vero ad arma eos venturos credi non sinit fuga omnis parlamentaris conventus et nihil remittens illa de mari cum Batavis contentio, quale futurum sit, quod moliuntur, foedus, incerta conjectatio est, nisi quod eo inclinat, ut credantur adjuturi se invicem ad pacem constituendam e suo utrorumque usu sepositis aliorum rationibus, praesertim Suediae.

Principi Condaeo[9] hujus urbis praefectura non per scripturam et approbationem parlamenti, ut solet, sed sola regis voce data est ut rege jamjam huc reversuro.

De Burgundiis bello eximendis haeret adhuc negotium. Interim quos bello cepit dux Bernhardus[10] huc venturus cis paucos dies, ii Gallasium[11] ajunt cum sex millibus transrhenana petere; ab iis, qui mansere et quos sub se habuit habetque dux Carolus[12], obsideri Montipelliscardum; addunt aliorum literae percursari ab iis quae inter Ararim Rhodanumque; capi et incendi arces et trepidationem Lugdunum usque pervadere. Ionvellam hostis etiamnunc tenet.

Regem Hungariae[13] non electum tantum sed et inauguratum more majorum Galli in editis chartis praetensum regem Romanum vocant, quod Trevirensis[14] abfuerit suffragium quodque in medio armorum aestu peracta sint comitia. Non est dubitandum, quin haec nova dignitas novam etiam Coloniae suscitatura sit de legatorum ordine controversiam, cum veteribus exemplis constet reges Romanos ab imperatoribus proximum sibi locum vindicare non ferentibus id Gallis.

Multi ad me adferunt valde sollicitam esse hanc aulam, ne Suedi sine se hoc bello se extricent.

1 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
2 Ferdinand II.
3 Philips IV.
4 Melchior Mitte de Miolans, markies van Saint-Chaumont.
5 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
6 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
7 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius gezant van Engeland te Parijs.
8 René Augier (of Oger) Engels agent in Frankrijk.
9 Henri de Bourbon, prins van Condé.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Matthias, graaf Gallas.
12 Karel IV, hertog van Lotharingen.
13 Ferdinand, zoon van keizer Ferdinand II.
14 Philipp Christoph von Sötern, keurvorst van Trier. Hij bevond zich in Spaanse gevangenschap; vgl. V, p. 473 n. 1.

Cardinalis Riceliacus pontificem[1] excitat in controversia de Ferrariam spectantibus finibus, cum Romae operam suam ad ea promovenda, quae pontifici placent, multum jactaverit.

Princeps autem Condaeus ita ambit cardinalis gratiam, ut Brezaei filio[2] filiam suam[3] nuptum offerat nolentem quamvis et nolente matre[4].

At comitis Suessionensis mater[5] regem filio suo infensum adire veretur, quanquam non ignorare potest rex multa filios facere, quae matres nolunt.

Comes Guichius[6], propinquus cardinalis, amotus ab aula gratiaque, quod nuper ad fratrem regium missus multo vino linguam non tenuerit in iis, quae ut maxime arcana ipsi fuerant credita.

Dux Carolus decem millia scribitur habere, eos augeri novis e comitatu Burgundiae militibus.

Mari nihil agitur et in ora Aquitanica manet hostis, munitior quam ut facilis expulsu sit futurus.

Haec scribenti intervenit Feuquerius accinctus itineri Viridunum. Nescire se dicit, an Coloniam iturus sit, nec id optare, sed facturum quod rex voluerit. Putabat e re fore, ut sine legati nomine aliquis a Suedia sit Coloniae et vicissim e Gallia aliquis Lubecae aut ubicunque de pace in Germania agetur, utque non tantum nihil definite paciscantur alteri sine alteris, sed et mutuo se, quae agentur quaeque offerentur, faciant participes. Promisi me scripturum quae dixerat.

Reviviscit hic rumor de futuris Polonum[7] inter et imperatoris filiam[8] nuptiis. Gallasius ipse Friburgi adhuc esse dicitur.

Nuntius pontificius[9] amicis dicit in magna se spe esse pacis. Interim multum militem ab imperatore scribi, magnos commeatus Brisaccum et Heilbronnam ferri undique scribitur.

Metu seditionis in hac urbe jubentur opulentiores in armis esse. Tum vero quanquam sperare jubemur fratris regii cum rege concordiam, multae cohortes a limite Ligerim versus eunt.

In Angliam simul venerat Arundelius[10], legatus Hispanicus[11] per duas horas cum rege Angliae[12] collocutus est. At ex hac urbe nuntius jam nunc acceptis ex Brabantia literis ad regem subito profectus est.

Cum in sermone percunctaretur Feuquerius, quis futurus esset legatorum ordo, quid Suedi et quantum et quamdiu in Pomerania postularent, ecquid pro

1 Urbanus VIII.
2 Jean-Armand de Maillé, hertog van Brezé (1619-1646).
3 Anne-Geneviève de Bourbon (1619-1679), de latere hertogin van Longueville. Zie over dit voorstel Tallemant des Réaux, *Historiettes* I, p. 986. Dit huwelijk heeft geen doorgang gevonden. Wel is de dochter van Urbain de Maillé, markies van Brezé, genaamd Claire-Clémence de Maillé Brezé (†1694) in 1641 getrouwd met Louis II de Bourbon, prins van Condé (1621-1686), bekend geworden als 'le Grand Condé'.
4 Charlotte Marguerite de Montmorency (1594-1650).
5 Anne de Montafié, de moeder van Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
6 Antoine de Gramont, graaf van Guiche; hij was getrouwd met Françoise-Marguerite de Chivré, een verre nicht van De Richelieu.
7 Wladislas VII (IV) van Polen.
8 Cecilia Renata.
9 Giorgio Bolognetti.
10 Thomas Howard, graaf van Arundel.
11 Don Iñigo Veléz de Guevara, graaf van Oñate y Villa Mediana.
12 Karel I van Engeland.

libertate Bohemiae aut electoratus illius jure in alium transferendo essent acturi, partim silentio partim indefinita dissertatione ista declinavi.

Deus, Excellentissime atque Illustrissime Domine, rebus regni, reginae[1] Tuaeque Sublimitati faveat.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus

Hugo Grotius[2].

Lutetiae, 19/29 Ianuarii 1637.

Regi persuasum est comitem, cum Corbia adhuc obsideretur, in necem cardinalis cepisse consilia eoque ei est implacabilis.

Nonnulla suspicio est Gallos jam certos esse, quibus conditionibus cum hostibus possint depacisci, quia nos quoque aurem praebere ad pacis leges, quod ante nolebant, video nunc eos facile pati.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

2940. 1637 januari 29. Van P. Spiring[3].

Wohledler Vester, und hochachtbarer, insonders grossgünstiger vielgeehrter Herr und wehrter freundt.

Nach hertzlichster wüntschungen vonn Gott dem allmechtigen eines glückselligen, gesunden fried und Freuden reichen Newen Jahrs, auch allem dehm, was E.E. Hr. unnd dessen geliebsten Angehörigen zu Seel unnd Leib gedegelichsten prosperitet gereichen mag.

Berichte E.E. Hrl. ich hirmit dienstfr., das mir dessen sehr angenehmes schreiben von 17 Stanti[4], diesser tagen wol behändigt worden, woraus den Inhalt gerne verstanden unnd bedancke mich kegenst E.E. Hr. zum unntherthänigsten, vor gecommunicirte avisen, wie ich dann hingegen E.E. Hr. diesses inliegendens übersende nicht zweyfelende E.E. Hrl. werde mein jüngstes von hier aus den 18/28 Xbri aan E.E. Hrl. abgefertiges schreiben[5] nebenst einer Rechnung wie viel meiner Meinung nach und conforme E.E. Hrl. vor diessen eingegeben eigenen aufsatz biss zum ultimo Junij diesses instehenden 1637 ten Jahrs noch zukombt nemblich Lbs. 13204.- wohl empfangen. E.E. Hrl. auch von Monss. Joan Heufft[6] gute zu sage

1 Christina van Zweden.
2 Onderschrift en naam ontbreken in de uitgave der *Epist.*
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 13. Eigenh. oorspr. Daar de brief in Den Haag geschreven is en bovendien een nieuwjaarswens bevat, zal de datering nieuwe stijl zijn.
4 Ontbreekt.
5 No. 2906 (dl. VII).
6 De Parijse bankier Johan H(o)eufft, die zowel voor Frankrijk als voor Zweden financiële zaken behartigde.

wegen richtiger contentirunge solcher erwehnten somme (?) geschehen sein werde,
dessen erfolg vonn E.E. Hr. seiner Zeits zuvornehmen erwarte.

E.E. Hr. wole auch S. Excell. den Herrn ReichsCantzlers[1] wegen E.E. Hr. guttragenden vorsorge alsauch dessen was zu E.E. Hrl. gutten diensten gereichen mag, ann mir nichts manquiren solle, sich gänzlichsts versichert halten. Sonnsten auch so werden E.E. Hr. briefe so wohl nacher Hamburg an H. Jacob Verporten Adrianssen[2] alss auch an andere gehörige örte richtig bestellet, soll auch so wol bey mir als bey denn meinigen iederzeit ferner willigst erfolgen, bedarff also keiner Excuse.

Ins überige wolle E.E. Hrl. benebenst dessen vielgeliebten Angehörigen vonn miir und meiner Haussfrauwen[3], Dienstfr. gegrüsset unnd Göttlicher gnädigen schirmhaltunge gantz treulichst empfohlen sein.

In stetter verbleibunge E.E. Hrl. treu dienstwilligster
Petter Spiering von Norshollem.

Datum Haag, den 29 Januarij A°. 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 20 febr. à midy.

2941. 1637 januari 30. Aan Willem de Groot[4].

Literas tuas Calendis scriptas Ianuarii[5] die mensis ejusdem accepi quinto et vicesimo. Pro bonis votis gratias habeo tibique et tuae[6], parentibus[7] et liberis[8] eadem precor.

Gaudeo innotuisse te D. Spiringio[9] eumque de nobis benigne loqui. Dabo operam, ut amicitia ipsius dignus sim.

Daetzelarium[10] et uxorem ejus[11] velim resalutari.

In eo, quod mihi commendaverant, negotio quod facere potui, id ad te nuper misi.

Losecatius[12] bene valet; dabimus operam, ne sine profectu hic fuerit.

Petrum[13] rogo cures et deinde ad nos mittas.

Scriptum de Pragensi pace[14] meum non esse facile vos, quibus nasus est, judicabitis. Placet interim et mihi multis partibus.

1 Axel Oxenstierna.
2 Jacob Adriaensz. Verpoorten, koopman te Hamburg.
3 Jaene Dore, weduwe van Jan de Bommert; zij was op 13 april 1636 met Spiring gehuwd.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 865. Antw. op no. 2913; tesamen met nos. 2955 en 2965 beantw. d. no. 2978.
5 No. 2913.
6 Alida Graswinckel.
7 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
8 Johan, Jacob, Maria, Alida, Anna, Françoise. De brief, no. 2928 - waarin het overlijden van Titia (17 jan. 1637) werd meegedeeld - bereikte Grotius pas op 12 februari 1637.
9 Petter Spiring Silvercrona.
10 Abraham Daetselaer, koopman te Gorinchem.
11 Johanna van Erp.
12 Diderik van Losecaat.
13 Pieter de Groot, Grotius' tweede zoon.
14 *Deploratio pacis Germanicae*, 1636; zie no. 2913, p. 4 n. 11.

Si quid intelligere potes de Duraei[15] negotio in Suedia, rogo, me doceas.

15 Johannes Duraeus - John Durie - (1596-1680), protestants godgeleerde in Engeland; zie over hem VI, p. 172 n. 5.

Ubi scripturus eris, literas tuas cum Reigersbergianis[1] conjunge.

30 Ianuarii 1637.

Est liber Anglice pridem editus equitis Edwini Sandis[2] versus in Italicum cum additamentis a fratre Paulo[3] non addito nomine; inde translatus Gallice ab Adeodato[4] Genevae hoc titulo, Relation de l'Estat de la Religion etc.[5]. Hunc ego librum, quia ad purgandos a pravis judiciis homines plurimum valet, velim ab homine linguarum gnaro verti in Batavicum sermonem, utile id publico nec inutile typographo fore spondens. Amplius cogitabo.

E re esse judico ut circa Majum huc Petrus veniat. Interim de Diderico[6] aliquid sum constituturus.

Has literas ante dies octo cum mittere voluissem, post retinui, siquid forte dignum nuntiari accideret. Sed nihil est, nisi quod inter regem[7], qui Aureliani est, fratremque ejus[8], qui Blesis nuntii commeant, incerto eventu.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

2942. 1637 januari 30. Van Ch. Marini[9].

Monsieur,

J'ay respondu à toutes vos lettres, espère aussy que vous aurez receu les miennes et surtout celle qui parle des affaires de Transylvanie et des demandes du gran seig.r[10] vous priant d'en avoir soin que tout soit prontement executé.

Par deçà nous n'avons rien de nouveau hormis la prise de Rivalte sur le Plaisantin et Parmesan où les Espagnols font le maistre et n'y a personne qui leur résiste.

L'élection du roy des Romains[11] est finalement avec un bonheur admirable de la maison d'Austriche tombée sur le fils de l'empereur qui ne pense point à la

1 Nicolaes van Reigersberch.
2 Sir Edwin Sandys (1561-1629), *A Relation of the State of Religion, and with what hopes a. policies it hath beene framed and is maintained in the severall states of these westerne parts of the world.* S. Waterson, 1605. Dit werk is verschillende malen herdrukt.
3 Fra Paolo Sarpi (1552-1623). *Relatione dello stato della religione, e con quali dissegni et arti è stata fabricata e maneggiata in diversi stati di questi occidentali parti del mondo; tradotta dall' inglese del cavaliero Edoino Sandis ... con aggiunte notabili* (s.l.), 1625.
4 Jean Diodati (1576-1649) had tijdens zijn verblijf in Venetië (1605-1608) samengewerkt met fra Paolo Sarpi.
5 *Relation de l'estat de la religion, et par qvels desseins et artifices elle a esté forgée et gouuernée en divers Estats de ces parties occidentales du monde. Tirée de l'anglois du chevalier Edwin Sandis, avec des additions notables.* Genève, P. Aubert, 1626. Dit boek is in 1641 te Amsterdam door L. Elzevier herdrukt.
6 Diederik de Groot.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
9 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin of Marini was nieuwsagent voor Zweden betreffende Zwitserland en de naburige landen.
10 Cornelis Haga, Staats gezant in Konstantinopel. Bedoeld is brief no. 2909 (dl. VII, p. 618).
11 Ferdinand, zoon van Ferdinand II, was op 30 december 1636 tot Rooms koning gekroond.

paix mais est résolu de décider tout par la force des armes. J'espère que le roy de France[1] prendra des conseils plus masles pour abaisser la grandeur de ceste maison conjontemen[t] avec la Suède et se gouvernant avec prudence les moyens ne leur manqueront pour continuer la guerre pour beaucoup d'années l'ennemy estant jà hors de France et l'Allemagne demeurant en proye aux braves Suédois.

Au reste ie me remet à l'enclose de mon.r le gran chancelier[2] et vous souhaittant de par l'Eternel toute sorte de prospérité demeure, monsieur,

Vostre serviteur très humble
Marin.

Ex loco noto, 20/30 Januarij 1637.

Adres (met andere hand): M.r Grotius.
Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 22 febr.
In dorso: 30 Ian. Marini.

2943. 1637 januari 31. Van Ch. Marini[3].

Monsieur,

Peu après que ie vous ay envoyé mon paquet du 20/30 de Jenvier on m'a asseuré que les François ont secouru Plaisance dont i'advertis monsieur le gran chancelier[4] et luy envoy la duplicate de ma pénultième.

Les ambassadeurs Grisons[5] sont de retour de Tyrol et portent des gran offres aux Grisons pour la restitution de la Voltoline in pristinum religionis ac justitiae (?) statum, si transitum per suas terras liberum reliquerint Austriacis.

Gallas[6] doit retourner en Allemagne pour y faire les recreues et au printemps aller avec des puissantes forces contre les Suédois, un autre devant succéder en sa place pour faire la guerre en France. I'ay donné advis de tout au gran chancelier et pour fin demeure, monsieur,

Vostre serviteur très humble
Marin.

De Chiavenne, ce 21/31 Jenvier 1637.

1 Lodewijk XIII.
2 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 Georg Jenatsch, Johannes Schorsch en Meinrad Buol. Zij waren op 15 november 1636 in Innsbrück aangekomen. Na het sluiten van het Innsbrück op 17 januari 1637 keerden zij terug.
6 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in dienst van keizer Ferdinand II.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 21 febr.
In dorso: 31 Ian. Marini.

2944. 1637 februari. Aan N. van Reigersberch[1].

Mon frère,

Monsieur Ulfsparre[2], een van de aensienlijckste edelluiden van Sweden, heel nae maegschap van mijne Heeren den grooten Truchsaet van Sweden[3], sijne voocht, ende van Mijn Heer den rijcxcancellier[4], heeft hier sijnde met mij een vrundschap gemaect, die ick hoop dat duiren sal; ende daerom heb ick sijne Ed. treckende nae Hollant met meninge om daer eenige maenden te verblijven goed gevonden aen uwe Ed. te addresseren hoopende, dat hij metter daet sal bevinden, dat vrunden oock vrunden sijn van de vrunden van haere vrunden. *Εἰ πάντα τῶν φίλων χοινά, μάλιστα οἱ φίλοι χοινοί*[5].

UE. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Tot Parijs, den .. febr.[6] 1637.

Adres: Mijn heer Mijn heer van Reigersberg, raetsheer in den Hoogen Raet van Hollant, In Den Haghe.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den .. febr. 1637. Recommandeert de vrienschap van Ulffsparre, een voornemen Sweesen edelman.

2945. 1637 februari 1. Van S. Bielke[7].

Magnifice ac Generose Domine D. Amice observand.[me],

Longe gratissima fuit epistola M.D.V.[rae] quam d. 18. Decembr.[8] anni proxime elapsi ad me dedit, quod inter alia ea quoque, quae Ponica[9] ex Anglia[10] redux de Anglorum[11] consiliis retulit quaeque nunc in Lactuca[12] maxime agitantur, ex iis certior fio.

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr.
2 Göran Ulfsparre, later landdrost van Calmar, vrijheer van Brosevik.
3 Gabriel Gustafsson Oxenstierna.
4 Axel Oxenstierna.
5 Theophrastus, frg. 75 (ed. Wimmer) bij Plutarchus, *Moralia, ΠΕΡΙ ΦΙΛΑΔΕΛΦΙΑΣ* 490 E, in de uitgave van W.C. Helmbold (Loeb Class. Libr.): VI, p. 314.
6 De datum is opengelaten.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 14. Eigenh. ondertek. Beantw. d. no. 2982. Sten Bielke (1598-1638) was gezant van Zweden in Duitsland.
8 Ontbreekt.
9 Tobias von Ponikau, raad en gezant van hertog Bernhard van Saksen-Weimar. De naam 'Ponica' staat in de tekst in cijfer: 47.17.6.8.22.27.
10 De naam 'Anglia' staat in de tekst in cijfer: 49.46.9.7.37.27.
11 'Anglorum' staat in de tekst in cijfer: 80.78.56.60.59.66.63(=69?).23.
12 Codewoord voor Frankrijk.

Diversa sunt, quae de[13] utriusque gentis praesenti intentione ex diversis adferuntur locis.

Fletwodius[14] ab Anglia nuper in Sueciam missus mirum quantum regis sui[15]

13 De tekst geeft abusievelijk ‘de quae’ met door Grotius het cijfer 2 boven ‘de’, het cijfer 1 boven ‘quae’ geschreven.
14 George Fleetwood (1605-1667), Schots officier in Zweedse dienst.
15 Karel I van Engeland.

post frustratam Arondelii[1] legationem in causam communem accensa studia praedicat oblata liberrima facultate per Angliae ac Scotiae regnum militem conscribendi; foederis cum Gallo ineundi notificatione facta; classis pro avertendo a regno Sueciae ac confoederatorum ditionibus periculo semper excubaturae pollicitatione; ac denique quid praeter ista Angliae regem poscatur, exquisitione. Domino Camerario[2] quoque nuper de classis Anglicae parte Palatino principi[3] concedenda nonnulla significata sunt, quae ipsum ab M.D.V.[ram] retulisse non dubito.

Christianissimi quoque regis[4] nomine non cessant ministri Gallici, Sancti Chaumontius[5], Baro Rortaeus[6], Davaugourius[7] vetera ista inculcare, ratificationem foederis, conjunctionem armorum tractatuumque; tum nihil separatum Galliam velle.

At ego maximi momenti existimo ea esse, quae Ponica[8] retulit haud facile inductum[9] iri anglos, ut pro honore propinquorum statum suum pacatum periculis involvant, commerciis nunc lucrosis exuant utut inter rorem aliquid forte conscribant milites ac in speciem nonnulla offerant[10], quae tamen eiusmodi sunt, ut nullo ipsorum constent vel impendio[11] vel damno nisi forte[12] imminentem sibi quoque Austriacorum crescentem potentiam tandem agnoscant; vel impetu animi generoso ducti, quo jam saepius in bellum antehac lati sunt, tot sibi factas a caesare [13] illusiones armis ultum eant.

De Gallis vero quod narrat M.D.V.[ra], id ita sese habere mihi persuasissimum est. Eo cuncta nostra ita curantur, ut licet separatas a nostris Gallos rationes habere nolimus, donec hoc bellum cum utriusque commodo[14] confectum fuerit, illorum tamen insperata secessio nobis insigne damnum ne adferat, praestaret tamen Gallos retineri in partibus; idque vel maxime laborare M.D.V.[ram] non dubito. Nec mea quid sententia maior hoc tempore fructus ex ista coniunctione

1 Thomas Howard, graaf van Arundel.
2 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
3 Karl Ludwig (1617-1680), zoon van de in 1632 overleden keurvorst van de Palts, Frederik V, de Winterkoning.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
6 Claude de Salles, baron van Rorté.
7 Charles Du Bois, baron d'Avaugour.
8 Tobias von Ponikau. In de tekst staat de naam ‘Ponica’ in cijfer: 47.17.6.8.22.27.
9 De woorden ‘haud facile inductum’ staan in de tekst in cijfer: 57.70.81.10. 13.70.12.71.60.74. 79.78.10.81.12.45(=68?).81.61.
10 De woorden ‘iri ... offerant’ staan in de tekst in cijfer met de ontcijfering erboven geschreven: 8.66.89. 70.78.56.60.73.76. 93.68. 5.4.17. 14.17.24.42.66.72. 82.66.73.64.55.62.65.69.73.66.93.61. 103.27.28.93.61. 67.63(=69?).93.30. 82.80.12.27.28.48.30. 82.72.66.71.12.93.60.2040. 89.62.81.73.60.81.80.78.68. 12.17.16.61.72.66.12.71.79.67. 24.93.62.12. 60.93.12.66.73.76.79.34. 74.20.93.70.24.28. 48.68.93.68. 89.62.68.74.66.4(=8?).17.66.72.61. 70.60.71.65.93.89.10. 13.17.4.26.75. 12.73.62.67.12.4.71.11.70.6.28. 61.89.60.71.3.74.67. 27.12. 89.62. 32.29.33.12.37.33.30. 35.17.31.62.93.60.7.70. 73.1010.75.66.80.62.68.
11 De woorden ‘eiusmodi ... impendio’ staan in de tekst in cijfer met de ontcijfering erboven geschreven: 74.79.93.76.61.73.10.8. 40.48.35.38. 93.68. 62.63(=69?).60.7.17. 89.64.67.73.66.93.61. 12.17.24.21.26.72.78.68. 93.85.60. 89.61.64.74.62.10.71.73.
12 De woorden ‘damno nisi forte’ staan in de tekst in cijfer: 10.27.30.31.17. 1050.71.76.79. 13.17.66.68.72., met de ontcijfering erboven geschreven.
13 Ferdinand II.
14 Dit woord is in margine aangevuld.

percipi posset quam si vel Gallassii[12] Porseno[3] vel ali[4] ae c[5] aesare[6] ae copi-[7] ae continuo in[8] Lactuca h[9] aererent, quibus distraherentur vires imperatoris[10] ne totas in nos convertere posset[11].

Scripsi eam in rem duci Bernhardo[12], earumque literarum exemplum hisce addidi[13], ut mens mea de toto hoc negotio plenius, tum quae a postremis meis apud campi-mareschallum Banerium[14] feliciter gesta sunt, ex iis hauriri possint.

Sigismundus marchio Brandeburgicus[15] requisito a me nuper ac impetrato commeatu intra paucos dies huc venturum se ait. Pro electoris Brandeburgici[16] legati caesarei ad futuros pacis tractatus subdelegato se gerit, ac de pr[17] aeparatoriis[18] nonnullis mecum acturum refert; ubi venerit mihique de tota constiterit, non intermittam perscribere.

Interim M.D.V.[ra] optime factura est, si regi Galliae, vel ejus ministris caeterisque Gallici nominis, ubi de tractatibus nostris fama ad eos forte pervolitat, quam confirmatissime persuadeat nihil a nobis separatim a regno Galliae agitari nec per communicationes, si quae forte institui possent, aliud quaeri quam ut mens caesaris exploretur, ac studium pacis universalis securae, honestae ac regno Galliae non minus quam Sueciae utilis, quam generalissime ac sine ullo conjunctarum causarum praejudicio edatur; id, quod Galli faciunt ipsi quotidie, nec a nobis invidetur.

Caeterum haec M.D.V.[ra] pro sua prudentia vel absque hac mea mentione quam rectissime novit.

1 De woorden ‘mea ... Galassii’ staan in de tekst in cijfer met de ontcijfering erboven geschreven: 61.72.70. 65.81.79.10. 67.72.62.68.72.78.68.71.70. 61.70.79.91.66. 57.59.12. 68.74.61.64.73.66.72. 13.66.93.12.68.81.76. 72.20. 71.67.68.70. 12.17.6.8.81.78.12.68.71.73.62.75. 64.72.66.12.8.64.71. 64.59.67.19.72.68. 65.93.80.61. 76.79. 93.85.60. 56.70.83(=1030?).80.1080.109.
2 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in dienst van de keizer.
3 Codewoord voor leger; Grotius heeft erboven geschreven: exercitu.
4 De woorden ‘vel ali’ staan in de tekst in cijfer: 93.72.60. 70.60.71. met de ontcijfering erboven geschreven.
5 De letter ‘c’ staat in de tekst in cijfer: 12. met de ontcijfering erboven geschreven.
6 De letters ‘sare’ staan in de tekst in cijfer: 76.80.66.74. met de ontcijfering erboven geschreven.
7 De letters ‘copi’ staan in de tekst in cijfer: 12.73.64.71. met de ontcijfering erboven geschreven.
8 De woorden ‘continuo in’ staan in de tekst in cijfer: 12.73.62.68.71.62.93.91. 79.24. met de ontcijfering erboven geschreven.
9 De letter ‘h’ staat in de tekst in cijfer: 57. met de ontcijfering erboven geschreven.
10 Ferdinand II.
11 De woorden ‘(hae)rerent ... posset’ staan in de tekst in cijfer met de ontcijfering erboven geschreven: 66.74.66.72.62.68. 65.93.71.11.81.67. 10.71.67.68.66.27.57.72.66.72.62.68.81.66. 69.71.66.72.67. 71.61.64.72.66.70.68.73.66.71.67. 62.72. 68.73.68.80.76. 71.62. 24.17.67. 12.17.24.81.75.66.68.72.66.72. 64.73.1080.74.68.
12 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
13 Dit afschrift ontbreekt.
14 Johan Gustavsson Banér.
15 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
16 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
17 De letters ‘pr’ staan in de tekst in cijfer: 64.66. met de ontcijfering erboven geschreven.
18 De letters ‘paratoriis’ staan in de tekst in cijfer: 25.27.66.80.68.73.66.109.76. met de ontcijfering erboven geschreven.

Deus M.D.V.ram quam diutissime incolumem conservet.
Ill.ri Dom: V.trae ad officia et studia paratissimus
Sten Bielke.

Dabantur Stetini, die 22 Ian. A.o M.DC.XXXVIIo.

Adres: A Monsieur Mons.r Hugo Grotius, Ambassadeur Ordinaire pour Sa Majesté et la Couronne de Suède auprès de Sa Majesté christianissime Resident à Paris.
Met andere hand: 16 st.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 2 Martii 1637.
In dorso: 22 Ian. 1637 Bielke.
In margine: postrema ante hanc 17 Ian.

2946. 1637 februari 2. Van J. de Groot[1].

Seer lieve ende waerde zoon ende dochter de Groot,

Uwer E. moeder[2] ende ick wenschen uwer E. met alle derzelver huysgesin alle geluck ende zalicheyt in dit nieuwe jaer.

De oorsaecke, dat ick nu seeckere tijdt geleden aen uwer E. niet geschreven en hebbe, is geweest, dat ick gestadelick gehoopt hebbe yet besonders te mogen schrijven vant point van de attestatie van de heeren alhyer tot Delff, waertoe ick tot noch toe niet en hebbe connen geraecken door verscheyden beletselen de voorss. heeren overgecomen, want aengaende de pensionaris Camerling[3], dewelcke de beleyder van hetzelffde stuck heeft aengenomen te willen sijn, schijnt wel de eere te willen hebben van de comparitiën in deze gelegentheyt in Den Hage waer te nemen, zulx dat hij geheele weecken lang nu deze twee voorleden maenden in Den Hage is geweest gheen andere leedige tijdt hebbende dan saterdaechs na de middach, sondaechs, end 's maendaechs voor de middach, op welcke verscheyden daghen hij thuys gecomen wesende noch dickwils andere occupatiën vondt de stadt aengaende, zulx dat hem qualick eenige bequaeme ledige tijdt overschyet; doch is willich ende bereyt ende heeft tot verscheyden tijden den anderen heeren daerom aengesproocken. Daerop dan gevolcht is de swaricheyt van de dochter van neeff van Adrichem[4], dewelcke onze buyerman van Santen[5] getrout hadde, dye eyntelick van kinde is gestorven, waerop gevolcht is, dat dezelve onze neeff van Adrichem van het podegra is bevangen hebbende daerover lange tijt gehouden ende alsnoch houdende het bedde, waerboven oock zijne huysvrou[6] mede met een quaet been zit, anders hadde hij aengenomen de vergaderinge te leggen op het stadthuys in

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 23. Eigenh. oorspr.
2 Aeltgen Borre van Overschie.
3 Mr. Johan Camerlingh, pensionaris van Delft.
4 Maria van Adrichem, dochter van Joost Jacobsz. van Adrichem.
5 Pieter van Santen.
6 Catharina van der Eijk.

burgermeesters camer. Ick en zal niet naelaeten bij alle gelegentheyt aen te houden opdat wij eens tot een goet eynde mosten comen.

Door alle steden, dorpen ende gehuchten, jae door de geheele lucht door-

clinckt alhyer de galm van Zijne Hoocheyt[1] ende Son Altesse; Godt gheve, dat nae de Palmesondach gheen Goede Vrijdach en volge.

Men spreeckt oock, dat wij eerstdaechs alhyer verwachten de ordre van de cousebant voor de zoon van Zijne Hoocheyt[2], hetwelcke sommige voor wat besonders houden, overmits zijne jonckheyt etc.

Hyermede, Seer Lyeve ende waerde zoon ende dochter de Groot, Godt almachtich wil uwer E. ende ons allen verleenen tgunt hij weet, dat ons zalich is.

Metter haest tot Delff, den 2^{en} Februarii 1637, st. novo.

Al uwer L. goetgunstige goede vader
Jan de Groot.

In margine staat:

Nu hebben wij wederom het ongeluck, dat de swager van den pensionaris Camerling, te weten mons.^{r} Le Sage[3], griffier van Sijnen Hoocheyt, op ghisteren van de apoplexie gevaerlic sijnde op huyden overleden is, waerdoor den dach van ghisteren ende oock van heden wij aen den pensionaris niet en hebben gehadt.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Martii.

2947 1637 februari 2. Van N. van Reigersberch[4].

Mijn Heer,

Die van den 1[5] ende 8 Jann.[6] heb ick vier, vijff dagen naer die van den XV[7] ontfangen; desen gaet nu over Engelant om te sien, off dien wech corter sal vallen. Hoe den heer resident van Engelant[8] de sijne bestelt, sal ick bij occasie vernemen. Dat het ongeryff ende onlust geeft, dat de brieven soo lange sockelen, kan ick wel oordeelen.

De pampieren van mijnheer den prins[9] sijn onder mij; wachte op occasie, alsoo het pacquet te groot is om met een bode te senden; evenwel indien niet haest ander gelegentheyt valt, sal door bodenhanden moeten gaen, alsoo sijn Hoocheyt naer het advys verlanckt.

Den brieff, bij uEd. aen den advocaet Graswynckel[10] geschreven heb ick gesien ende de copie eenyge hier getoont, omdat het subiect ende maniere van schrijven dient geweten. Den inval is goet ende wert gepresen.

Off het advis van de Sweetse handelynge met den keyser[11], bij Aitsma[12] gegeven, seer autentyck is, wert seer getwijfelt, alsoo Aytsma seyt, dat D.

1 Frederik Hendrik.
2 Willem II, prins van Oranje, graaf van Nassau (1626-1650).
3 Mr. Guillaume le Saige. In zijn plaats werd op 23 april 1637 Laurens Buijsero benoemd.
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 10 g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op. o.m. no. 2915; beantw. d. no. 2985. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 330.
5 No. 2915.
6 Ontbreekt.
7 No. 2925, beantw. d. no. 2933.
8 William Boswell.
9 Frederik Hendrik; vgl. ter zake no. 2925 dd. 15 januari.
10 Mr. Dirck Graswinckel.
11 Ferdinand II.
12 Foppe van Aitzema.

Salvius[1] hem diergelijcke advis hadde gegeven ende den heer Camerarius[2] tijdyngen van D. Salvius heeft t'eenemael daervan verschillende. Den gemelten heer Aisma wert allenskens meer ende meer verdacht gehouden ende, het concept van neutraliteyt tusschen den keyser te procureren ende Meurs tot een hartochdom te doen erigeren niet sijnde gesuccedeert, sal hem niet aengenaem maecken. Is thuys ontboden.

Den graeff van Arondel[3] verclaert, naer hier wt Engelant wert geschreven, dat den keyser geen meenynge en heeft het Palatinaet te restitueren ende dat de Spaense[4] ende Beijervorst[5] de oorsaecke daervan sijn. Op het ongeluck, de gemelte grave overgecommen, die ontrent Groenwits al sijn bagagie, veel costelijckheyt ende rariteyten, in Duyslant gecocht, op de riviere heeft verloren, het schip, daer het in was, sijnde affgelopen, vallen verscheyde bedenckyngen ende de gemeentste opinie is, dat sijn eygen volck het heeft gedaen, hoewel de Dunckerckers ende andere daer mede worden verdacht gemaeckt.

De Staten van Hollant hebben voorleden saterdach eindelynge geconsenteert in het aenhouden valle[6] de compangiën voor den tijt van ses maenden, mits dat hondertseventhien compangiën sullen werden betaelt wt de Franse pennyngen ende vijftych van hondertvijftych koppen gereduceert tot honderttwintych. Nu is men besych om Zeelant te besenden toe te staen het last- ende veylinggelt, tot verval van de costen op de veylynge van de zee van nieuws beraemt.

Gotsen[7] ende Hatsvelt[8], den anderen op het commandement niet connende verstaen, werden geseyt met hare troupen van den anderen te sijn gescheyden.

Van het veroveren van Leipsich is noch geen seeckere tijdynge.

Den commandeur[9] ende stat Hanou sijn soo verde met den keyser verdragen, dat de plaetse den grave[10] soude in handen werden gegeven, die deselve met sijn garnisoen sal mogen besetten ende met het rijck neutraliteyt houden. Nu is den grave verlegen om te vinden de penyngen om de stat te victuailleren ende het volck te betalen nodych. Den grave van Arondel siende de importantie van die plaetse tot recouvrement van den Pals heeft haer van sijn reyspenyngen ses duysent rijxdaelders gedaen, met belofte van den conynck[11] te recommanderen meerder assistentie. Ondertusschen wert bij desen staet bij den grave devoir gedaen.

Aelianus[12] ende Valerius[13] sijn het gans niet eens; Valerius is vol ialousie tegens hem. Felix[14], die aen Aelianus' vrienschap meest is gelegen, sal echter Valerius buyten ombrage dienen te houden; heeft dese weecke aen Iovinianus[15]

1 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerend in Hamburg.
2 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
3 Thomas Howard, graaf van Arundel.
4 Philips IV.
5 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
6 ‘Valle’ is een verschrijving voor ‘van alle’.
7 Johann, graaf van Götz, generaal-majoor in het keizerlijke leger.
8 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
9 James (Jacob) Ramsay; zie over hem dl. VII no. 2733, p. 353 n. 10.
10 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
11 Karel I van Engeland.
12 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
13 Schuilnaam voor Ludwig Camerarius.
14 Pseudoniem van Grotius.
15 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.

doen vernemen, off hij in lange geen brieven hadde ontfangen, apparent vreesende de correspondentie nu elders valt. Beria[1] heeft groote gelegentheyt om veel te penetreren; dan off hij alles wel sal connen digereren ende distribueren, twijfelt Scarinus[2].

Lindanus[3] heeft belooft naer het scheyden van de vergaderynge, dat met het eynde van dese weecke wesen sal, Humelus'[4] saecke bij Caesar[5] bij de hant te nemen.

Dat de ridderschap van Hollant mijn heer den prins van Orangie, als in Hollant gebore(n), affcomstych van die over de tweehondert iaren in hare ordre sijn geweest ende soo notabelijck in Hollant gegoet - soo hout d'extentie van de acte, bij alle de edelen gesegelt ende onderteyckent - hebben beschreven, sal uEd. mogelijck al hebben gehoort, maer off sijn Hoocheyt, die ick weet, dat de aenbiedynge van de acte seer aengenaem is geweest, oock de saecke ende comparitie aennemen sal, is noch bij sijn Hoocheyt niet verclaert.

Op de vrage, bij mij aen uEd. voor desen gedaen: quatenus etc.[6], wilde ick wel uEd. consideratiën verstaen, om redenen, die uEd. wel kan oordeelen.

Den oversten Hogendorp[7], die hier is, spreeckt met seer groote affectie van uEd.; is een intieme vrient van den heer Spierynck.

Een Oost-indis schip[8], te Hoorn voor eenygen tijt wtgelopen ende in de Spaense zee masteloos door storm geworden sijnde, niet dervende Engelant aendoen, is wederom commende ontrent Brouwershaven vergaen, het volck ende gelt gebercht.

Wat resolutie uEd. met Krayenburch[9] nemen sal, verlange ick te hooren. In omnem eventum is het dienstych Magog[10] te onderhouden.

Desen 2 Feb. 1637.

In dorso schreef Grotius: 2 Febr. N. Reig.
En boven aan de brief: Rec. 3 Martij.

2948. 1637 februari 5. Van J.A. Salvius[11].

Excellentissime Domine
Domine honorandissime,

Quia divina bonitas armorum nostrorum iustitiam insigni victoria nuper beavit, non committendum putavi, quo minus ea ad E.T. referretur.

1 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
2 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.
3 Schuilnaam voor Simon van Beaumont.
4 Pseudoniem van Grotius.
5 Codenaam voor Rotterdam.
6 Zie no. 2916, p. 13.
7 Gijsbert van Hogendorp.
8 De *Nieuw-Hoorn*. Dit schip vertrok kort na 6 januari 1637 van Texel naar Oost-Indië en verongelukte vóór Brouwershaven op de Wolsacken.
9 Diederik de Groot, Grotius' jongste zoon.
10 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
11 Hs. Leiden, UB., L 1003. Eigenh. ondertek. Beantw. d. no. 2975. Gedrukt *Handelingen Maatschappij Nederl. Letterkunde*, 1862, p. 95. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerend in Hamburg.

Banerius[1] praesidiis firmato Erfurto in Misniam movens cum Hala Saxonum numerum quidem minorum oppidorum occupavit, potissimum vero Albi incumbentem Torgaviam. Naumburgo discedens statuit quidem proxime Lipsiam adoriri, sed quia ex interceptis literis intellexit sex legiones Saxonicas Eulenburgi haerere ignaras adventus sui, iter illac instituendum ratus eas quidem semihora ante accessum in fugam conversas, ita tamen per praefectum equitatus Stalhanschium[2] presse insequitur, ut capto cum octo signis tribuno Schleunitz[3] multisque in fuga caesis una fere cum reliquis ad portas Torgaviae accesserit.

Binis legionibus haec urbs antea, quarum altera praetoria erat, defendebatur; sex iam aliis aucta nostratibus vel omnimodam dare repulsam vel saltem honorificae deditionis gloriam extorquere conabatur. Sed vi coactis ea gratia tandem facta est, ut depositis quinquaginta duobus signis et equis armisque libere - volentes - excederent. Duo tantum generales vigiliarum praefecti, Dehn[4] et Wilsdorff[5], Dresdam deducti. Caetera turba, ut equos armaque retineret, paucis exceptis in sacramenta Suecorum transivere.

Hac urbe capta non tantum fluvio Albi et inferioribus urbibus Wittembergae ac Magdeburgo fraenum impositum est, sed et communicatio cum Wrangelio[6] aperta et elector[7] octo legionibus nudatus auctusque Banerius: non sine divinae prudentiae miraculo! Facta autem haec sunt 3/13 Ian. prout ipse Banerius de 9/19 eiusdem Torgavia ad me scribit.

His effectis paria quidem Wittembergae Lipsiaeque destinabat; et rumor est saltem alterutram nunc ei cessisse. Sed quia Hatzfeldius[8] cum Götzio[9] copiis Piccolominei[10], Darmstadiensibus et Georgii Luneburgici[11] - qui eos hostilitate in Suecos professus vocavit - adaucti Visurgi per Hamelam tranato graviores Leslaeo[12] incumbebant; opinor eum relictis obsidionibus properasse ad landgravium[13] et dictum Leslaeum, ut iuncti, quemadmodum ipse scribit, denuo hosti pugnae copiam offerant.

Ab eo tempore minores duae victoriae, altera tribuni Pfuel[14], altera comitis Hoditzii[15], fama sparguntur, ut monstrant inclusa[16]. Sed quia earum certus non sum, pro certis referre nondum audeo.

Wrangelius contractis omnibus suis viribus denuo in Neomarchiam movit, si potest, Landsbergae negocium facturus. Nam copiae istae Polonicae, quae praeterito autumno ex superiori Germania in Silesiam venerunt, ob non soluta stipendia

1 De Zweedse maarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Torsten Stålhandske, Zweeds generaal-majoor.
3 Joachim von Schleinitz, officier in dienst van de keurvorst van Saksen.
4 Moritz August Dehn (Dähn), generaal-majoor in dienst van de keurvorst van Saksen.
5 Siegmund von Wolfersdorf - ook genaamd Willsdorff - Saksisch, generaal-majoor.
6 De Zweedse veldmaarschalk Herman Wrangel.
7 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
8 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
9 Johann, graaf van Götz.
10 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
11 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
12 Alexander Leslie, generaal-majoor in Zweedse dienst.
13 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
14 Adam von Pfuel, overste in Zweedse dienst.
15 Zdenko, graaf von Hoditz, overste in Zweedse dienst.
16 Ontbreken.

rebellarunt caesis in Moravia viginti sex nobilibus domibusque spoliatis omni violentiae genere instar verorum hostium grassantes.

Quos ut compescat Mansfeldius[1], legiones suas iam eo traduxit aperta a tergo via Wartam usque Wrangelio.

Interim dum eventum nostrorum armorum e Misnia et Thuringia, hostilium e ducatibus Brunsvicensibus expectamus, scribit marchio Brandeburgicus Sigismundus[2] legato Bielcke[3] commissum ab imperatore[4] et collegio electorali negocium pacis cum Suecia, electoribus Moguntino[5] et Brandenburgico[6]: se vero ab iis subdelegatum petere salvum conductum, ut Stetinum ipse veniat, de praeparatoriis, ac primo quidem armistitio et neutralitate pro hero suo, acturus.

Cum vero iuxta fateatur eos potestatem in forma nondum cepisse, e propositis suspicio adhuc est tentationis solum et temporis fallendi caussa haec fieri.

Saxo[7] Ratisbonae postulavit se ab omni imposterum tractatu nobiscum excusari.

Comes Brandenstenius[8] scribitur etiam salvum conductum a caesare[9] petiisse et impetrasse; specie quidem tractatus facilitandi, re autem vera, ut se, ex multorum sententia, vicissim insinuet. Quicquid tamen fuerit, brevi docebit tempus.

Franciscus Albertus Lawenburgicus[10] et Arnimb[11] putantur nova consilia cudere, ut Daniam et Poloniam in Suecos instigent. Hic iam petit Poloniam, ille e Dania ad imperatorem pergit. Sed rebus Banerii prospere cedentibus talia cum Deo evanida fore sperabimus. Cum tamen Polonus[12] duodecim navium armaturam in portubus Borussiae ordinibus tam regni sui quam ducatus Prussici nuper proposuerit idque directe contra ultima induciarum cum regno Sueciae pacta, non omnino ea res contemnenda videtur. Rex Daniae[13] tranquillus adhuc senatum coëgit; quid consilii capturus, ignoratur.

Regni Sueciae cancellarius[14] de 3/13 Decembris Stocholmia mihi scribit[15] se mense Ianuario Calmariam venturum, ut inde paulatim in Germaniam revertatur.

Atque his Excellentiam Tuam divinae protectioni, me autem suo favori animitus commendo.

Excellentiae Tuae
Observantissimus quoad vixero
J.A. Salvius m.p.

Hamburgo, die 26. Ian. 1637. stilo loci.

1 Philipp von Mansfeld, generaal in dienst van de keizer.
2 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
3 Sten Bielke, Zweeds gezant in Pommeren.
4 Ferdinand II.
5 De aartsbisschop-keurvorst Anselm Casimir Wambold von Umstadt.
6 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
7 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
8 Christoffer Carl von Brandenstein.
9 Ferdinand II.
10 Franz Albrecht, hertog van Saksen-Lauenburg (1598-1642).
11 Hans Georg von Arnim.
12 Wladislas VII (IV) van Polen.
13 Christiaan IV van Denemarken.
14 Axel Oxenstierna.
15 Vanaf hier eigenhandig.

Hisce finitis accipio literas a Dn. Lesleo et Stalhanschio Pfulii victoriam veram esse. Caesas ac dissipatas ab eo sex legiones, quatuor tribunos et quatuor tormenta capta, 1000 pedites in captivitatem abductos.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 24 Febr. 1637.

2949. 1637 februari 6. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime Domine,

Si quando necessaria fuit in scribendo diligentia, nunc eam maxime a me requiri arbitror, quo tempore res hic omnes in eo sunt motu, qui ad externas etiam deliberationes plurimum ponderis adferre possit.

Cum et Feuquerius[2] mentionem injecerit, an temporaria possessione eorum, quae in Pomerania tenemus, vellemus esse contenti, et comes Licestrius[3] sperare se dixerit nihil nos habere velle de Germania, nisi dominorum voluntate, tentor credere foedus aliquod inter Gallos Anglosque cudi, quale scripsi antehac[4].

Illud video nunquam magis trepidasse hanc aulam, ne a Suedis deseratur, tam malo suo tempore hoste quatuor in finibus loca insidente Galliae, ipsa autem intus adeo discordante.

Itaque Heufdio[5] promittunt intra annum se soluturos quod Suediae ex foedere debent, voluntque, ut ipse tanquam de praesente pecunia fidem suam Sublimitati Tuae obliget, quod video eum, quae est prudentia, non facturum iis verbis, quibus obstringi posset, quanquam spem facile et accepturus et daturus est nec quicquam in sua sedulitate patietur desiderari.

Sed quod maxime ipse metuit, hoc est, ne brevi totius aulae circumagatur facies. Comes perseverat nihil credere.

Frater regius[6] quid facturus sit, variant conjecturae. Ante paucos dies navi Ligerim ingressus fugae famam sparserat: rediit Blesas. Brionus comes[7] bis eo commeavit et ad regem[8] rediit missus iterum Chavigniacus[9].

Spem conciliationis adferebant quae heri literae venere Aureliano, ubi rex est et cardinalis[10].

1 Gedrukt *Epist.*, p. 298; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 304. Gedeelt. in vertaling bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 94, waar de brief foutief gedateerd wordt op ‘einde van Loumaandt’, en p. 95. aant.
2 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
3 Robert Sidney, graaf van Leicester, extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
4 No. 2939.
5 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
6 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
7 François-Christophe de Levis-Ventadour, graaf van Brion (†1661).
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.
9 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
10 De Richelieu.

Princeps Condaeus[11] et alii hic proceres non putant id animi fore fratri regio, ad regem cardinali comitatum ut veniat utque, si[12] ipse audeat, non ausuros qui nunc apud ipsum sunt horum, quae nunc sequitur, consiliorum auctores.

Quod si ille aliqua perrumpit, et aut Sedanum longo ambitu penetret aut

11 Henri de Bourbon, prins van Condé.

12 Dit woord ontbreekt in de uitgave der *Epist.*

adjungat se ad nobilitatem populosque regentibus infensos, quae sint inde occasiones hosti nasciturae, quod periculum Galliae, nemo non videt.

Ex hac urbe, quae quotidie in seditionum est metu, machinae aliquot Aurelianum pertrahuntur. Et in oppidis omnibus ad Ligerim aliisque circum Blesas aucta praesidia, obsessa quantum fieri potest equitatu itinera. Ad comitem Suessionensem[1] missi a regina matre[2] nunc Cognaeus[3] et Fabionius[4] augent metum.

Vectigal vinarium et mutuo petitas pecunias passim recusat populus nec est, qui cogere audeat. At comitis Russiaci[5] - is sororem ducis Bulionii[6] in matrimonium habet - bona annotantur, quod nuper comitem Suessionensem e Gallia discedentem in itinere hospitio exceperit, ne quis circa fratrem regium idem impune se laturum speret.

Parmensem[7] cum Hispano[8] transegisse pacificante Ethrusco[9] credunt Itali.

Nisi frater regius jussis pareat inque regis sit potestate, vix putatur Coloniam iturus Davausius[10], quod pater ipsius[11] fraterque[12] impense semper fratris regii gratias captaverint. Id si est, Feuquerius non defugiet legationem, qui iter Viridunense distulit, ut cum duce Bernhardo[13] colloqui possit; in dies hic exspectatur.

Ex principe Condaeo legatoque Licestrio intelligo literas tuti commeatus ab imperatore[14] itemque a cardinali Hispano[15] scriptas pro legatis Galliae[16] literas sociorumque ejus, reginae[17] nimirum coronaeque Suediae, ducis Sabaudi[18], Ordinum Batavorum. Ita Galli sine postulatu nostro me ne admonito quidem nostrum egere negotium seque venditarunt Austriacis, tanquam nos haberent inter accessiones suas.

Venit ad me his diebus quidam e publicanorum genere: ajebat electorem Brandeburgicum[19] mercatoribus quibusdam cessisse id, quod ipsi restabat ex

1 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
2 Maria de Medici.
3 Jacques Le Coigneux.
4 Luca Fabroni. In de uitgave der *Epist.* staat abusievelijk ‘Fabionius’.
5 François VI de La Rochefoucauld, graaf van Roucy (†1680).
6 Julienne-Catherine de La Tour (†1638), zuster van Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
7 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
8 Philips IV.
9 Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
10 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
11 Jean-Jacques de Mesmes, seigneur de Roissy (†1642).
12 De president Henri de Mesmes of Jean-Antoine de Mesmes, seigneur d'Irval. Welke van de twee broers bedoeld wordt, heb ik niet met zekerheid kunnen vaststellen; vgl. ter zake dl. VII no. 2598, p. 158 n. 7. Jean-Antoine de Mesmes evenwel was in 1630 raad van Maria de Medici, zodat hij wellicht het meest in aanmerking komt.
13 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
14 Ferdinand II.
15 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje.
16 Alphonse Louis du Plessis de Richelieu, kardinaal-aartsbisschop van Lyon, Manasse de Pas, markies van Feuquières, en Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
17 Christina van Zweden.
18 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
19 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg. Wellicht betreft het hier de financiële

pecunia olim a domus suae principibus credita Henrico IV[1] rebus arctis ipsius. Summam, quae restaret, esse CIX millium et CLXV francorum. Si a cardinali et Bulionio impetrare possem solutionem, hoc obtentu, quod ad reginam reginae nostrae parentem[2] res ea pertineret, cessura mihi XX millia. Ego, qui satis scirem non eam meam esse hic gratiam, ut vetus debitum tamdiu flagitatum reciperem, et pecuniae, si unquam, nunc maximam esse inopiam, tamen, ut rem certo cognoscerem, nihil respondi nisi velle me documenta inspicere. Dedit mihi exemplum chirographorum, delegationum et apocharum, quae retinui. Reliquum esse, quantum dixerat, apparet.

Iis inspectis dixi minime decorum mihi fore si commendarem ejus negotium, qui hostis esset Suediae. Nam matris reginae negotium hic verti mihi non constare, si quando elector Brandeburgicus ad Suedicam amicitiam se referret, tum visurum me, quid mei esset officii. Iuris mercatoribus cessi documentum reddidi[3]. Sed ejus loco mandati [proposui][4] instrumentum ad recipiendam solutionem signatum ab electore vacuo relicto spatio, in quo nomen procuratoris scriberetur.

Haec autem sic tractavi et perscribenda judicavi, ut, si quid forte reginae dominae nostrae matri debeatur ab electore Brandeburgico vel dote aliave causa, cogitemus, an suo tempore hinc servari possit. Si poterit, mihi satis grande lucrum erit, officii praestiti conscientia.

Comitis Suessionensis mater[5] ab hac urbe jussa discedere est. Iamjam dicit mihi legatus baro Scudamorius[6] missum ad regem Daniae[7] Wyckium[8], qui hic res Angliae egit, in Suediam vero Barclaium[9], narraturos quae in comitis Arundelii[10] legatione evenerunt, simulque significaturos paratum regem Angliae[11] ad fortia pro Palatinatu consilia, si socios reperiat, quae conditio tam laxa est, ut ad multa effugia pateat. Fama tamen hic spargitur quindecim millia militum ab Anglia landgravio[12] datum iri.

Campio[13] nobilis a comite[14] missus ad fratrem regium Aureliani retentus est, ne spem concordiae inter fratres turbaret. Mitto postremam regis epistolam[15] ad fratrem, cui an pariturus sit, scire avet haec civitas.

1 Hendrik IV van Frankrijk.
2 Maria Eleonora van Brandenburg (1599-1655), zuster van keurvorst Georg Wilhelm. Zij was in 1620 met Gustaaf II Adolf gehuwd.
3 Dit woord ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
4 Conjectuur van de uitgevers der *Oxenst. Skrifter*.
5 Anne de Montafié.
6 John Scudamore, ordinarius Engels gezant te Parijs.
7 Christiaan IV van Denemarken.
8 Henry de Vic.
9 John Berkeley (†1678).
10 Thomas Howard, graaf van Arundel.
11 Karel I van Engeland.
12 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
13 Alexandre de Campion (1610-1670).
14 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
15 Deze brief, dd. 2 februari 1637, staat afgedrukt in Avenel, *Lettres du Card. de Richelieu* V, p. 744.

Rupifucaldius pater[1] novandi suspectus, quod magna ejus apud Pictones sit potentia, filium suum[2] regi misit obsidem.

Mater Suessionensis regiis literis jussa Drosam oppidum ire negat id valetudinem suam pati satis libere additque impermixtam se filii de abitu consiliis gnarumque id patri Iosepho[3].

Deus, Excellentissime atque Illustrissime Domine, reginae, regno Tuaeque Sublimitati prosper adsit.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6 Februarii 1637 novi Cal.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

2950. 1637 februari 6. Aan N. van Reigersberch[4].

Mijn Heer,

Ick ben geweest bij den man van Martianus Capella[5]. Vremde propoosten van Calaber[6]. Van anderen verstae ick, dat wederom Vindiciani[7] iet voor gehadt hebben op de plaetse, daer Josine de Bie[8] gewoont heeft. Ick verwacht uE. advys van de receptie van 't cijffer ende jargon.

Paus[9] afstelling werdt hier seer beclaegt. Men soude garen Constans' gesel[10] soecken wel te stellen met Spartacus[11]. Maer hij lacht daermede. Dit volck blijven bij haer oude voornemen.

Men vreest hier seer voor eenige handeling van Sweden.

Men weet noch alhier van monsieur[12] niet seeckers te oordeelen. Den coning[13] ende cardinael[14] sijn te Orléans ende doen van hier geschut derrewaert comen. De steden oock ende wegen rondom Blois sijn sterck beset. Over drie, vier dagen wat

1 François V, hertog van La Rochefoucauld (1588-1650).
2 François VI (1613-1680); vgl. no. 2929, p. 41 n. 10.
3 François Leclerc du Tremblay, capucijn, de bekende gunsteling van De Richelieu.
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 4 f. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 2977.
5 Wellicht wordt hier bedoeld Henri de Bourbon, prins van Condé, aan wie Grotius zijn uitgave van Martianus Capella (anno 1599) had opgedragen. Zie voor dit werk Ter Meulen-Diermanse, no. 411.
6 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
7 Vindex is een codenaam voor Frankrijk.
8 Josine de Bie, weduwe van Jan de Hertoge van O(r)smael, heer van Valkenburg, had te Orange gewoond. Zie over haar IV, p. 246 n. 11.
9 Dr. Adriaen Reyniersz. Pauw.
10 Constans is een pseudoniem van Maria van Reigersberch. Met ‘Constans’ gesel' wordt Grotius bedoeld.
11 Schuilnaam voor François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
12 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
13 Lodewijk XIII.
14 De Richelieu.

aant. monsieur in sijn galeije op de Loire gegaen. Alle sijn volck maecten haer gereede tot de vlucht, maer quame weder. Sedert is den graef van Brion[15] tweemael nas aant.

15 François-Christophe de Levis-Ventadour, graaf van Brion.

hem gesonden ende vandage Chavigny[1]. Men meent evenwel niet, dat hij bij den coning sal comen, soolang den cardinael bij den coninck is, ende dat hem de vlucht, soo hij wil, niet wel en sal connen afgesneden werden. Off hij de cours sal nemen nae Engelant ofte nae Sedan ofte nae eenige gemiscontenteerde quartieren, werdt verscheidelijck gediscoureert.

Hier in de stadt is groote vreese van seditie ende men dorft de middelen op de wijn ende leninge niet in 't werck stellen.

De communicatie van de reine-mère[2] met den graef van Soisson[3] door Coigneux[4] ende Fabroni[5] werdt oock geapprehendeert. Des graefs van Russy[6] - die de suster[7] van den hertogh van Bouillon[8] heeft getrouwt - goederen werden aengetast, omdat den graef van Soissons gaende nae Sedan bij hem is gelogeert geweest. Hij selff is het peryckel ontgaen nae Sedan.

Den hertogh van Parma[9] seit men, dat gehandelt heeft door intercessie van den grooten hertogh van Toscane[10].

Hertogh Bernhard[11] wachten wij hier van uir tot uir.

De paspoorten van den keiser[12] ende cardinael-infant[13] begrijpen Sweden, Savoyen ende de Vereenigde Nederlanden onder den tytel van geallieerde van Vrancrijck. Off dat in Sweden soo sal verstaen werden, weet ick niet.

De gravinne van Soissons[14] is belast van hier nae Dreux te vertrecken.

Den coninc van Engelant[15] heeft gesonden nae Denemarck[16] ende een ander nae Sweden[17] om 't wedervaeren van den graef van Arondel[18] daer bekent te maecken ende te sien, off hij compagnie can crijgen om wat goeds te doen. Men seit hier, dat den coning van Engelant vijftienduisent man sal geven aen den landgraef[19].

Champion[20], een edelman, comende van den graef van Soissons nae monsieur, hoewel met paspoort gegaen sijnde, is te Orléans opgehouden. De gravinne van Soissons, hoewel last van des conings hant selve ontfangen hebbende om nae Dreux te vertrecken, blijft hier excuserende haere indispositie ende dat sij noch huis noch meublen heeft anders als te Parijs daerbij doende, dat sij geen kennis gehadt en heeft van haers soons voornemen om te vertrecken ende dat père

1 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny. Zie bijlage no. 1, p. 827.
2 Maria de Medici.
3 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
4 Jacques le Coigneux.
5 Luca Fabroni.
6 François VI de La Rochefoucauld, graaf van Roucy.
7 Julienne-Catherine de La Tour.
8 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
9 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
10 Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Ferdinand II.
13 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje.
14 Anne de Montafié.
15 Karel I.
16 Henri de Vic. Hier is waarschijnlijk een woord uitgevallen.
17 John Berkeley.
18 Thomas Howard, graaf van Arundel; zie over hem V, p. 318 n. 12.
19 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
20 Alexandre de Campion.

Ioseph[1] sulcx wel weet. Rochefocaut[2], die suspect was alsoff hij in Poitiers iet roerde, heeft sijn soon[3] gesonden nae den coning tot seeckerheit.

Den 6 febr. 1637.

In margine schreef Grotius: Gelijck ick laestmael heb geschreven, uE. gelieve hem wel te wachten van te toonen iet voor mij te begeren, al waer het uit een andere naem als de mijne. Ende wilt de papieren gedencken. Mij dunct, dat ick sie, dat het quaedt, dat mij gedaen is, mij noch ergens te pas sal comen.

Voor marginale en dorsale notities zie bijlage no. 1, p. 827.

2951. 1637 februari 8. Aan N. van Reigersberch[4].

Mon frère,

D'heer Schmalckius[5], secretaris van Sijn Excellentie Mijn Heer den rijcxcancellier van Sweden[6] ende by sijnen heer in goede gunste, is hier gecomen tot Parijs ende bij ons wat verbleven, daernae met neef Peter Reigersberg[7] gegaen nae Italie, doch vóór hem wedergecomen, ende nae eenigh verblijf hier te Parijs gaet nu weder nae Sweden, doch meent eenigen tijdt in Hollant te plisteren. Hij hout gemeenelijck bij ordre van Mijn Heer den rijcxcancellier met mij correspondentie.

Bidde uE. daerom den voorschreven Heer Schmalckius soo om mijnentwille als om Mijn Heer des rijcxcancelliers wille alle vrundschap te toonen.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Tot Parijs, den 8 Febr. 1637.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Reigersberg, raedt in den Hoogen Raede in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 8 febr. 1637 wt Paris. Recommandeert Smalkius, secretaris van den heer rijxcancelier.

2952. 1637 februari 11. Van de Ridderschap in de Elzas[8].

1 François Leclerc du Tremblay, capucijn, de bekende gunsteling van De Richelieu.
2 François V, hertog van La Rochefoucauld.
3 François VI de La Rochefoucauld, prins van Marcillac.
4 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr.
5 Peter Abel Schmalz.
6 Axel Oxenstierna.
7 Pieter van Reigersberch, zoon van de in 1632 overleden rentmeester-generaal van Zeeland Bewester-Schelde Johan van Reigersberch, Maria's oudste broer.
8 Hs. Den Haag, Kon. Bibl., coll. Cornets de Gr. IV 13 k. Orig.; niet met namen ondertek., voorzien van acht wapenzegeltjes.

Woledler, Gestrenger, groszgünstiger Hochgeehrter Herr Ambassador,

Zu Ihre Königl. May.^{t} inn Franckreich[9] unndt Herzog Bernhardts[10] fürstl. Gnd. haben wir unszern Syndicum Dr Miegen[11] mit brieffen abgeordnet unnd den

9 Lodewijk XIII.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar. Hij kwam op 11 februari 1637 voor een tweede bezoek in Parijs aan; vgl. no. 2958, p. 93.
11 Dr. Johann Ludwig Mieg (1609-1671).

betrübten armseeligen Zustandt des Landts und dieszer Riterschafft angehörigen auf das aüserst ruinirten Underthanen underthänigst zu erkennen gegeben.

Weiln aber nit weniger von den Schwedischen Soldaten, sonderlich der Guarnison in Bennfeldt und derselben Commendanten[1] unsz und unszern Underthanen gleichmässig viel Übertrang beschihet unnd dergleichen sachen zugemutet werden, die sowol wegen Landtkündigen Unnermöglichkeit nit zu übertragen alszauch wegen unszerer wolhergebrachten Rechten nit eingeraumbt werden können. Alss haben wir gemelten unserm syndicum befeligt, dem Herrn Ambassador unsere beschwerdten fürzutragen und die remedirung zu suchen, damit der alle zeit geführten intention, sonderlich aber Ihre Königl. May: inn Franckreich uns gnedigst ertheilten salvaguardien, wir würcklich genüssen und erfrewt werden möchten.

Betten demnach unser Hochgeehrter Herr wolle offt gedachtem unserm Syndico nit allein wasz er inn unserm nammen anbringen würdt glauben zu stellen, sondern uns auch eine willfährige antwortt g. günstig widerfahren lassen.

Verbleiben hiengegen zu erweisung aller angenemmen dienstgefälligkeiten

des Herrn Ambassadors

dienstwillige
des Heil. Röm. Reichs freier
Ritterschafft im Undern Elsas
verordnete Räht Auszschusz
und Mitglieder.

Strassburg, den 11 Februarij 637.

Adres: A Monsieur Monsieur Crotius, Ambassadeur Ordinaire de la Couronne de Suède à Paris.

In dorso schreef Grotius: 11 febr. 1637 Ritterschaf van de Elsas
en: 11 febr. 1637 Noblesse d'Elsace.
Boven aan de brief: rec. 18 martij.

2953. 1637 februari 12. Aan S. Bielke[2].

Illustrissime Domine,

Chemnitium[3], etiamsi mihi literae tuae Illustrissimae Dominationis[4], cujus apud me semper maxima erit, ut esse debet, auctoritas, non commendassent, satis

1 Arendt von Quernheim.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 301. Antw. op no. 2954 (dl. VII). Voor geadresseerde, Sten Bielke, zie men no. 2945, p. 67 n. 7.
3 Martin Chemnitz (1598-1645). Hij bevond zich te Wenen in krijgsgevangenschap. De bemiddeling van Grotius was ingeroepen om zijn vrijlating te verkrijgen; zie dl. VII no. 2896, p. 596 n. 6.
4 Zie no. 2896 dd. 22 december 1636 (dl. VII).

conciliabat et nota virtus et communes literae et patris[5] dignitas et avi[6] summa cum pietate eruditio ac praeclara horum omnium in rem communem merita.

5 Martin Chemnitz (1561-1627), rechtsgeleerde.
6 Martin Chemnitz (1522-1586), luthers theoloog.

Recte evenit, ut paulo post acceptas eas literas huc veniret dux Vinariensis[1], quem illico ejus negotii causa conveni repperique jam admonitum nec minus id cordi habentem quam ego habebam. Itaque scripturum se sine mora dixit ad hostium duces nec ante quieturum quam virum optimum restituisset luci ac libertati.

Compellavi eadem de re D. Ponicam[2], cujus magna apud ducem gratia est, ut adjutor is mihi esset ad peragendum hoc opus. Credo enim praestiturum quod suscepit, ego insuper non dormitabo.

Venit huc cardinalis Valetta[3] pridem, jam nunc et dux Vinariensis parum concordes. Spes fit duci fore, ut seorsim exercitum habeat cumque eo in Alsatiam aut ultra mittatur distrahendo hosti liberandaeque Galliae a molestis hospitibus.

Magno cum gaudio accepit haec civitas omnisque Gallia regem[4] Aurelianum et Blesas inter fratri[5] collocutum multis utrimque lacrimis verum amorem redditum testantibus. Putatur cum rege in urbem hanc venturus, dum durat nobilis in hoc suburbio S. Germani mercatus.

Quid facturus sit comes Suessionensis[6], ad quem comes Brionus[7] index rerum transactarum a fratre regio missus est, haud dum liquet, nisi quod Sedani mansurus creditur potius quam se commissurus eorum fidei, qui ipsum totius hujus motus tam alieno tempore suscitati reum agunt.

Matrimonium fratris regii cum Lothariga[8] tanta vi per Galliam, tanta Romae oppugnatum nunc ut valeat, convenit.

Haec scribenti interveniunt datae ad me Decembri Illustrissimae Dominationis Tuae literae[9], quarum liberalitas in me edocendo ea, quae ad Fuhram Viadrumque geruntur, magno me beneficio obstringit. Erit mihi magno usui haec scire, ut rerum Suedicarum commemoratione eorum, qui hic plurimum possunt, animos excitare queam ad res pari fortitudine gerendas: quare rogo Illustrissimum Dominationem Tuam, quotiescumque materia aderit - et spero saepe adfuturam - majoraque negotia id permittent, me eorum, qui gerentur, gnarum facere, ne grave ducat; ego ne quid in mea diligentia desideretur, curabo Deumque precibus adibo, Illustrissime Domine, ut Illustrissimae Dominationi Tuae semper favens adsit.

Tuae Illustrissimae Dominationi omni cultu observantissimus
H. Grotius.

Gallassius[9] Friburgi aegrotat.

2/12 Februarii 1637.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Tobias von Ponikau.
3 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
6 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
7 François Christophe Lévis-Ventadour, graaf van Brion.
8 Margareta van Lotharingen.
9 No. 2910 (dl. VII).
9 No. 2910 (dl. VII).

2954. 1637 februari 12. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Non multum quidem nunc est, quod scribam: est tamen aliquid epistola dignum.

Ante hos dies V regi[2] coram conciliatus est Aureliani in urbe frater regius[3] magnis utrinque fraterni amoris vere reducti indiciis. Subsistet Blesis per dies aliquot inde venturus, ut dicit, in hanc urbem amotis a sua familia 10 ferme, qui regi displicebant.

Apud comitem[4] Suessionensem est nunc Brionius[5], qui a fratre regio literas ad eum attulit significantes se suo[6] transacto negotio jam ad ipsius bene ponendum anniti; quod an fieri possit, multum ambigitur, praesertim cum ejus comitis mater[7] jam inexorabili regis jussu pressa ab hac urbe Creilam discesserit. Sed graviora saepe mala sanavit tempus speroque ducem Bulionium[8] ejusque matrem[9] ita se temperaturos, ut neque in regis obsequio claudicent neque regium sanguinem minoris quam oportet aestiment.

Habemus in hac urbe ducem Vinariensem[10], quem quotquot hic sumus legati omni ope adjuvabimus, ut cum proprio exercitu mittatur in eas partes, unde maxime negotium hosti faciendo Banerium[11], in quem undique tantus fit concursus, sublevare possit.

Rex puto cras Versaliae erit. Regni intus res se bene habent.

Vides me litteras quamvis breves malle mittere quam te ulla parte rerum, quas sciri intersit fraudare.

Deus te, Illustrissime Domine, cum familia sospitet.

Illustrissimae Dominationi omni cultu observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XII[12] Febr. 1637 n. cal.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. Hagae A. 1637 d. 16/26 Febr.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 64. Gedrukt *Epist.*, p. 302. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
4 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
5 François Christophe Lévis-Ventadour, graaf van Brion.
6 De copie te Uppsala heeft hier abusievelijk: ‘sub’.
7 Anne de Montafié.
8 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
9 Elisabeth, prinses van Oranje, gravin van Nassau (1577-1642).
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Johan Gustavsson Banér, Zweeds maarschalk.
12 De editie der *Epist.* dateert de brief - m.i. ten onrechte - op 16 februari.

2955. 1637 februari 12. Aan Willem de Groot[1].

Literas, frater carissime, tuas 22 Ianuarii datas[2] jamjam accipio.
Filiae[3] migrationem ad vitam meliorem quod Christiane fers, laudo gaudeoque non ignarus ipse talium casuum. Quod pater[4] tanta aetate vegetus sit, magnam Deo debemus gratiam.

Celsitudinis titulum Galliae exemplo principi Arausionensi[5] Anglia quoque detulit. Hollandi vero nostri sero in re tantilla de federatorum conventu queruntur, cum ipsi in rebus majoribus pridem potestatem suam exarmaverint. Iidem homines de minuendo militum numero eandem cantilenam saepe frustra repetent: nam in eo contra ipsorum desideria Gallis et principi bene convenit.

De colloquio Agrippinensi adeo nihil boni sperant Suedi nostri, ut plane decreverint eo neminem mittere. Interim audiunt quae ab imperatore[6] quaeque a Dano[7] proponentur, sed ita ut semper ad pacem communem, honestam ac stabilem sua dirigant consilia.

De Graswinckelio[8], cui ego omnia opto felicissima, non plane vanum est, quod dicit Ioachimius[9]. Miror, qua causa quoque obtentu ejus argumenti scriptionem Cunaeus[10] detrectavit.

De Amelandia festivum commentum est, sed de possessione quid fiet? Et qui placet socero generi factum[11]?

Hic nihil est, nisi quod ante quinque hos dies Aureliani frater regius[12] regem[13] vidit et cardinalem[14] a sedente hoc exceptus. Multae inter fratres lachrimae fidem faciunt mansurae concordiae. Comes interim Suessonensis[15] desertus Sedani manet: et mater ejus[16] ab hac urbe jussa discedere Creiliam se transtulit.

Uxor nostrique omnes[17] tuam ac tuos[18] cum parentibus[19] et amicis salutamus.

12 Februari 1637. Dolet mihi, quod meis imperatis Petrus filius[20] non melius paret. Propellendus est[21].

1 Gedrukt *Epist.*, p. 865. Antw. op no. 2928; tesamen met nos. 2941 en 2965 beantw. d. no. 2978.
2 No. 2928.
3 Titia. Zij was op 17 januari 1637 gestorven.
4 Jan de Groot.
5 Frederik Hendrik.
6 Ferdinand II.
7 Christiaan IV.
8 Dirck Graswinckel.
9 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, ordinarius gezant van de Republiek in Engeland.
10 Petrus Cunaeus, hoogleraar te Leiden.
11 Ernst Zuhm. Hij was getrouwd met Catherina van Cammingha.
12 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
13 Lodewijk XIII van Frankrijk.
14 De Richelieu.
15 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
16 Anne de Montafié.
17 Alleen Cornelia en Diederik verbleven bij hun ouders in Parijs.
18 Alida Graswinckel. Voor de namen van de kinderen zie no. 2941, p. 64 n. 8.
19 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
20 Pieter de Groot.
21 De woorden ‘Dolet .... Propellendus est’ zijn aangevuld uit de *Clavis ep. Grotii*.

Tui amantissimus frater
H. Grotius.

2956. 1637 februari 12. Van I. Jasky[1].

Monseigneur,

La grande humanité que vostre Excellence fait paroistre en toutes ses actions excusera la hardiesse que ie prens de l'importuner par ceste-cy. Ce que i'espère d'autant plus, puisque ie ne le fais, que pour faire part à vostre Excellence de ce qui se passe à la diète présente[2] et tesmoigner mon devoir que ie luy ay.

I'envoye cy-ioint à vostre Excellence les points[3] qui se traitent à ceste diète. Mais puisque la pluspart des palatins ne sont encore arrivez, on n'a pas fait grand chose. Sinon que l'affaire de ceux de Danzig a esté disputée dans la chambre des mess. les députez de la noblesse.

A sçavoir ceux de Danzig avoit obtenu il y a quelque temps un privilège du roy[4], que les dr(a)ps qui venoyent d'Angleterre ne pouvoyent estre débitées en Pologne, sans qu'ils fussent sellés du seau de la ville de Danzig. A quoy mess. les députez de la Litvanie s'opposent, mais l'affaire n'est pas encore vuidée. Il y a trois sepmaines que la diète s'est commencée et elle durera encore autant. Ie crois que quand touts les mess. palatins seront arrivez qu'on déliberera sur les autres points proposez.

On fait icy des préparatifs pour le mariage du roy, mais on ne sçait encore quelle sera l'espouse. On parle bien de la princesse d'Austriche[5], mais il n'y a rien d'asseuré.

Ie ne manqueray pas, monseigneur, de vous advertir de tout ce qu'il se passera cy-après en la diète présente.

Cependant ie prie bien humblement vostre Excellence de croire qu'il n'y a personne au monde qui soit plus véritablement que moy, monseigneur,

de vostre Excellence
le très humble serviteur
Jasky mp.

De Varsau, le 12 de Février l'an 1637.

2957. 1637 februari 12. Aan A. Oxenstierna[6].

Excellentissime Domine,

Ternas jam literarum congeries Caleti retineri audio, ventisne adversantibus

1 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer 556, 1. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3010. Israel Köhne genannt von Jasky (1573-1641) was een invloedrijk persoon in zijn geboorteplaats Dantzig.
2 Voor de punten van bespreking op deze rijksdag zie *Gazette de France*, anno 1637 p. 53 en Khevenhiller, *Annalivm Ferdinandeorvm*, tom. XII, p. 2353.
3 Zie hiervoor bijlage no. 2, p. 827.
4 Wladislas VII (IV) van Polen.
5 Cecilia Renata.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 299; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 306. Antw. op nos. 2724 en 2886 (dl. VII).

an quod navigia desint an et arte eorum, qui sua mala hoc praecipue tempore nolunt innotescere, haud dixerim.

Postquam postremum scripseram[1], salutavi principem Condaeum[2], hujus nunc urbis praefectum.

Cum is multum de Batavis quereretur, dixi iis tamen solvi promissa, Suedis non solvi. Et cum de Pavio[3] injectus sermo esset, dixi ejus solius opera factum, quod tam multa mihi in obeunda mea legatione injecta essent impedimenta. Puto eum aliquid nostrorum sermonum significasse regi[4] aut cardinali[5].

Venit deinde ad me Heufdius[6] paulo jam quam ante explicatius loquens missas ad Sanctichaumontium[7] literas delegatorias pro iis, quae nobis deberentur ex foedere Wismariensi[8], si id probaretur, ad finem usque anni 1636. Pro veteri reliquo ex foedere anni 32[9] se fidem suam obstricturum ita tamen, ut rogaturus sit Spiringium[10], si quae res turbidae ex transverso interveniant, venia ut sibi detur, qui injectum sibi a potentibus officium recusare non potuerit. Addebat velle ad me venire praefectum regiae pecuniae Bulionium[11], et venit is postridie regis jussu, cujus et literas mihi praelegit.

Quae mihi indicavit haec erant. Adfore brevi hic ducem Bernhardum[12] - is heri advenit - retentum hactenus nonnullis in illis locis, unde venit, seditionibus. Propositum regis eum auctis copiis in Alsatiam mittere. Optare regem, ut Gallia, Suedia, Batavi naves hominesque mittant in oram Hispaniae, credo, ut si nihil aliud bello in Hispanum[13] nos quoque illigent. Delineatum cum Anglis foedus: cumque ea scriptura ivisse in Angliam Ogerium[14]; sensum hunc esse, ut promittat jam nunc Anglia nihil se facturam, quovis Austriaca invalescat, naves det Galliae utendas quindecim, militem apud se permittat legi. Tum vero ni tres intra menses rex Angliae[15] ab imperatore[16] impetret restitutionem Palatinatus utriusque cum electorali dignitate - dempto, quod Gallia, si pertendatur Maximiliano Bavaro[17], dum vivit, relinqui debere electoratum, velit pacem non eo minus accipi -, tum ut in belli societatem cum Gallia veniat invitenturque Suedi et Batavi se adjungere fidemque dare et accipere nullius pacis [nisi] in commune admittendae.

1 No. 2949 dd. 6 februari.
2 Henri de Bourbon, prins van Condé.
3 Dr. Adriaen Reyniersz. Pauw, de voormalige ambassadeur van de Staten-Generaal in Parijs. De editie der *Epist.* leest 'Pavone'.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 De Richelieu.
6 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
7 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
8 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636.
9 Het neutraliteitsverdrag van 29 januari 1632, gesloten tussen Gustaaf II Adolf en de Ligue. Frankrijk trad hierbij als bemiddelaar op.
10 Petter Spiring Silvercrona.
11 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, surintendant des finances.
12 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
13 Philips IV.
14 René Augier (Oger), Engels agent in Frankrijk.
15 Karel I.
16 Ferdinand II.
17 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.

His dissertatis addebat compositum negotium regem inter fratremque[1]. Sperari idem de comite[2] - missus ad eum est Brionius[3] ejusque exspectatur reditus - et, quo magis impellatur missum se ad matrem ejus[4] petitum regis nomine, ut si Drosam non potest, certe in praetorium aliquod aut suum aut regis discedat. Id regno, id ipsi, id filio expedire. Addebat feminam esse liberioris linguae quam ferrent haec tempora.

Post haec de pecuniis eadem dixit, quae pridie dixerat Heufdius, ipsumque simul Heufdium - nam una venerat, sed in conclave non intraverat - advocari ad nos jubet clareque dicere, quod fecit, suscepturum se onus solvendae pecuniae, quae ab anno XXXII nobis deberetur.

Me vero rogabat - quod et ante Heufdius fecerat -, cardinali Riceliaco ut scriberem contentum me eis, quae proponerentur. Sed hoc defugi dicens mihi quidem flagitationem injunctam, recipiendi autem curam Heufdio. Itaque rectius fore, si quod Sublimitati Tuae scripturus esset, id signatum daret cardinali legendum mittendumque.

Urgebam, ut praesens pecunia mitteretur, qua in rebus adeo urgentibus uti Tua Sublimitas posset, et mecum idem ab Heufdio postulabat Bulionius paratum se dicens usuras pendere. Sed Heufdius illud de usuris non recusans ajebat se Spiringio potestatem facturum, ut partem aliquam ejus pecuniae, quando vellet, sumeret ipsique solutionem injungeret: puta ad LXXX francorum millia.

Eodem die post meridiem venit ad me comes Licestrius[5], cui cum de iis rebus locutus essem, quae mihi Bulionius dixerat - quanquam enim is rem latere voluerat, id tamen ita intelligendum sensi, ne apud eos taceretur, quorum esset hoc negotium -, dixit mihi nihil conventum multumque timere se, ne praescripta illa lineamenta evanescerent, maxime quod ad bellicam pertineret societatem. Valde autem se metuere, ne pacem praeripiat Suedia.

Respondi indefinite ostendisse semper Suedos ac Tuam maxime Sublimitatem, quantopere cordi ipsis esset salus eorum, quos religio metusque communis nobis conjungerent.

Ad res Batavas cum delapsus esset sermo, dixit mihi Angliae regem ad Galliae regis exemplum jussisse salutari Celsitudinis titulo Arausionensem principem[6], qui tamen in acceptando hoc nomine cunctari dicitur.

Die, qui hunc est secutus, venit me salutatum princeps Condaeus. Repetivit, quae Bulionius Heufdiusque dixerant ita, ut appareat mihi rem ipso conscio gestam.

Inter conventiones regis fratrisque dicebat esse, ut valeret matrimonium tamdiu disceptatum[7]. Neque se unquam sensisse aliter - credo, quod feminam illam desperatae fecunditatis esse intellexerit - et credere se idem mihi semper visum. Dixi sententiam, quae valere talia conjugia vellet, esse haud dubie receptiorem.

1 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
2 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
3 François Christophe de Levis-Ventadour, graaf van Brion.
4 Anne de Montafié.
5 Robert Sidney, graaf van Leicester, extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
6 Frederik Hendrik.
7 Het betreft hier het omstreden huwelijk van Gaston met Margareta van Lotharingen.

Cepit inde de aliis theologicis controversiis loqui, de eucharistia maxime deque pontifice. De hoc facile inter nos convenit omnia, quae regum quaeque episcoporum essent, sibi per vim vindicanti pontifici obsisti aliter nequisse quam ut etiam concessa eriperentur, ut fieri solet in liberis civitatibus, ubi primorum aliquis dominatum parat invadere.

De Anglico foedere vix quicquam sperabat et comitis Licestrii id optantis dicebat nullam esse in aula Anglica auctoritatem. Neque dissimulabat eas esse Galliae res, ut festinatae pacis egerent.

Haec ut ab illis didici, ita suo ordine commemorare duxi officii mei. Inter alias causas, quae Gallos de nobis sollicitos faciunt - sunt autem satis multae ex rerum ante actarum conscientia - haec est, quod Ratisbonensia imperatoris ad monitus electorum responsa huc pervenerunt, unde apparet id omni modo velle imperatorem, ut seorsim cum Suedis, seorsim cum Gallis agatur, et cum Suedis prius, si fieri potest.

De Italiae rebus, quanquam bene nos sperare voluerat Bulionius dicens Sabaudo[1] ad res bene gerendas multum copiarum subministrari, aliter rerum peritos omnes judicare video neque eos dubitare, quin ipse pontifex[2] volens an quod tempora aliter non ferant, Hispani rebus se aptet ita, ut nuper in arcano per comitem Carpegnam[3] duci Parmensi[4] suasor fuerit, se ut ad Hispani partes referret.

Placentiam audimus Hetrusco[5] permissam ut sequestro. Ducis Parmensis conjugem[6] inde egressam venisse Parmam. In iis, quae me vetant de Anglis sperare quae optantur, haec sunt, quod pontificis res agens Londini[7] sacellum ibi apertum habeat more nuntiorum, quod post Arundelii[8] adventum non modo legatus Hispanicus[9] longum cum rege Angliae habuerit colloquium, qua de re monui antehac[10], sed et una cum rege Arundelii magnifico convivio interfuerit, quod falsa comperitur jactata fama de Cottingtono[11] refrigerato apud regem planeque rerum potentes manent, qui fuere antehac.

His addam, quod vix credibile sit, novum romanorum regem[12] ita palam se ingesturum fuisse Palatino negotio, nisi speraret aliquid se conficere posse, quo amicitias pararet utiles imperium inchoanti.

Frater hic regius Blesis mansurus creditur et Sedani comes Suessionensis apertioribus inter ipsos et cardinalem odii causis quam ut tuto una esse possint.

Spargitur hic rumor quidam mihi non creditus, cujus tamen apud me etiam princeps Condaeus meminerat, velle imperatorem suum, quod Bohemiae est, suffragium dare Palatinae domui, id autem, quod Palatinorum fuit, relinquere Bavaro ejusque posteris.

1 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
2 Urbanus VIII.
3 Graaf Orazio Carpegna.
4 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
5 Ferdinando de Medici, groothertog van Toscane.
6 Margherita de Medici (1612-1679). Zij was in 1628 met Odoardo gehuwd.
7 George Conn.
8 Thomas Howard, graaf van Arundel.
9 Don Iñigo Veléz de Guevara, graaf van Oñate y Villa Mediana.
10 Vgl. no. 2939, p. 62.
11 Francis, lord Cottington (1578?-1652).
12 Ferdinand, zoon van Ferdinand II.

Die hujus mensis octavo sub vesperam advenit huc dux Vinariensis[1]; vidi eum inter primos die decimo; suum studium in rem Suedicam desideriumque placendi Tuae Sublimitati large praedicat. Quo magis credam serio haec dici est, quod Gallicam amicitiam et cardinalis Valettae[2] praegravem potestatem expertus vix ultra tolerare hanc sortem potest. Neque tacet Ponica[3], nisi seorsim, cui imperet, accipiat exercitum, id eum acturum, ut a Gallia se liberet. In illud ut proprias habeat copias sibi uni parentes, opem meam invocant, quae, si quid possim, ei defutura non est. Nam et ante ejus adventum id negotium per legatos alios commendaveram ac ipse per me in sermone tum apud Condaeum principem tum apud Bulionium. Ait dux Gallasium[4] non sine periculo aegrotare Friburgi.

Pater Iosephus[5], homo inquies, Stellae Bipontino[6], qui contra pacem Pragensem latine scripsit, mandata dedit scribendi edendique causas, ob quas illegitima censeri debet, quae facta est nuper regis romani electio. Praecipuum argumentum, quod a Bavaro olim se accepisse ajunt, hoc est, quod rex romanus non ut imperator majore suffragiorum parte fieri possit, sed consensus ad id omnium requiratur, nempe quia extraordinaria neque necessaria sit haec dignitas. Miror consilium, cum scripta talia irritent hostem, vires autem ejus non imminuant.

Quod saepe ex aliis audiveram, contra quam hic vulgaverat rumor, verum esse ex duce ipso cognovi, Gallasio non multo minus fuisse XX (!) millibus, cum ipsi Vallettaeque ultra XX millia non essent.

Venturus huc jam dicitur frater regius multisque utrimque lachrimis cum rege collocutus. Purgavit autem ita se, ut omnem culpam in comitem Suessionensem transtulerit, cujus posthac satis dura erit conditio nihil aliud illi relinquens quam perpetuum sub hoc regno exilium aut reditum cum summo periculo libertatis. Mater ejus Creilam discessit adsitum Esiae amni oppidum.

Dum haec scribo, literae mihi redduntur Tuae Sublimitatis datae 13 Augusti[7] et posteriores 3 Decembris[8] cum chartis adjunctis, pro quibus summaque Sublimitatis Tuae in me benevolentia gratias habeo maximas.

An literas meas ullas Galli interceperint, nescio: non videntur mihi ullae intercidisse. Si quas tamen aperuerunt, nihil repererint a me maligne scriptum: secutus semper sum aut vera aut credibilia.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
3 Tobias von Ponikau.
4 Matthias, graaf Gallas.
5 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, capucijn, de bekende vertrouweling van De Richelieu.
6 In 1636 schreef Johannes Tilmanus zijn *Deploratio pacis Germanicae, sive Dissertatio de pace Pragensi*; zie VII, p. 370 n. 4. Het volgende jaar verscheen *Examen Comitiorvm Ratisbonensivm, sive Disqvisitio Politica de nupera Electione novissime Regis Romanorvm. In qua perspicue ostenditur, neque Conventum Electoralem Ratisbonae rite institutum, neque designationem Regis Romanorum legitime celebratam esse. Avthore Jvsto Asterio, J.C.to.* Iuxta Exemplar Hanoviae, Apud Eleutherium Meinhardum, MDCXXXVII. Cum Privilegio Veritatis. In dit werk zijn opgenomen de brief dd. 3 september 1636 van de raadsheer van de keurvorst van Keulen aan de bisschop van Würzburg (VII, p. 521 n. 15), en het protest van Karl Ludwig van de Palts dd. 27 januari 1637 te Hamptoncourt. Zowel de uitgave der *Epist.* als die der *Oxenst. Skrifter* hebben in plaats van 'Pragensem' abusievelijk 'Parmensem'; vgl. de brief aan Oxenstierna dd. 5 september 1636 (no. 2744, dl. VII, p. 370).
7 No. 2724 (dl. VII).
8 No. 2886 (dl. VII).

Cum Bulionius a rege ad me venerit, videntur nonnihil de sua in me acerbitate remisisse. Quod si tamen pertendunt, mihi omnis erit grata sedes, ubi reginae[1] regnoque utilem me praebere potero.

De conventu Coloniensi video, quae regni curatoribus[2] placuere cum iis, quae hic semper sensi dixique et quae ad Tuam Sublimitatem scripsi, congruere. Pacificator Coloniae erit legatus pontificis[3], qui[4] quo nos loco habeat, non ignoramus. Cum eo agere nos non possumus. Agent Galli nosque volent suam accessionem fieri. Praeterea quam dignitatis regni Suedici studiosi non sint, multis argumentis possem ostendere.

De Vismariae delineatis pactionibus dixi semper exspectare me a Suedia literas, quibus nunc acceptis ad earum tenorem sermones dirigam.

Redibo ad regii fratris negotia, ut quae postea didici adjiciam. 8 Hujus mensis ex novo Calendario is princeps Aureliani cum cardinali locutus est per tres horas: coenavit deinde cum rege. Decem de domesticis suis carissimos antehac a suo comitatu removit rege ita volente: haec deditio magis quam pax est.

Mutuae illae, quas rex oppidis pagisque indixerat, pecuniae tot impedimenta tot excusationes reperiunt, ut vix quarta pars ejus, quae sperata erat, pecuniae summae ad regem perventura videatur.

De Burgundia utraque bello eximenda non procedit negotium.

Rex Dordani est, inde Versaliam, qui locus hinc diei distat itinere, sicut creditur, venturus.

Venit hac hora me resalutatum dux Vinariensis. Perstat poscere proprias, cui imperet, copias negatque, ni id fiat, sibi in hac militia duraturam potentiam.

Venit et legatus Angliae ordinarius[5], qui ita nos de Anglis jubet sperare, ut nihil definite promat.

Ne longior sim, desinam, si prius, Excellentissime atque Illustrissime Domine, Dei tutelae reginam, regnum Tuamque Sublimitatem commendavero.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus

H. Grotius[6].

Lutetiae, 2/12 Februarii 1637.

Ransovius[7] ait Vallettae et ducis Bernhardi copias fuisse ad XII aut XIII millia, Gallasii ad XXIV$^{m.}$, quod annoto, quia ab eo quod ex duce intellexeram, multum differt.

Angli Legati negant in Anglia constitutum quid, Coloniam missuri sint necne.

Heufdius non dedit mihi exemplum ejus epistolae[8], quam ad Sublimitatem Tuam mittendam prius monstraturus erat cardinali, quod tamen mihi se daturum dixerat.

1 Christina van Zweden.
2 Gabriel Gustafsson Oxenstierna, Jacob de la Gardie, Karl Karlsson Gyllenhielm, Gabriel Bengtsson Oxenstierna en - als plaatsvervanger van de rijkskanselier - Axel Banér.
3 Martio, kardinaal Ginetti.
4 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk ‘cui’.
5 Jolin Scudamore.
6 De woorden ‘Tuae Sublimitatis .... H. Grotius’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*
7 Josias, graaf van Rantzau; zie over hem. VI, p. 327 n. 13.
8 Over deze brief heb ik geen nadere bijzonderheden kunnen vinden

D. Schmalchius[1] jam a nobis abit.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

2958. 1637 februari 12. Aan N. van Reigersberch[2].

Mijnheer,

Ick heb hier sedert wynigh dagen vele visyten gehadt van d'heer Bulion[3], surintendant van de financiën, bij ordre van de coning[4], van mijnheer de prins van Condé[5], van de graeff van Licester[6], van hertogh Bernhard[7]. Elckeen vreest dat Swede haer sal ontslibberen: geven goede woorden, Vrancrijck oock gelt, om te zyen, off zij daerdoor connen becomen de approbatie van het tractaet bij de marquys de St Chaumont[8] tot Wismar geconcipieert[9].

D'heer van Oosterwijck[10] in alle propoosten toont affectie. Ick heb hem oock goede dyensten gedaen ende sijne qualiteyten geroemt soo bij den voorss. heer Bulion als bij d'Engelschen[11]. Ick wilde wel weten, wat men daer hout van zijne predicant[12].

Ick heb met den prins van Condé op 't stuck van de religie veel gedisputeert. Ick vrese voor den graeff van Nassau[13] ende mij dunckt hij onlancx brieven heeft ontfangen van den paus[14] door beleyt van den biechtvader[15] van de coninginne van Engelant[16]. Daernae heb ick [over] hem verstaen, dat hyeronder sal volgen.

Uyt Regenspurg hebben wij nyet alleen advysen, maer papieren van importantie, waerbij blijckt dat den keyser[17] soeckt met Sweden apart ende met Vrancrijck apart te handelen om den bant te breecken.

Den graeff van Licester heeft mij geseyt, hoe dat den coning van Engelant[18] den tytel van hoocheyt mede heeft goed gevonden te geven aen den prins van Orangie[19]. Dit doet mij geloven, dat Vrancrijck ende Engelant in eius operis zijn

1 Peter Abel Schmalz, secretaris van Oxenstierna.
2 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 4 h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op nos. 2922 en 2926; beantw. d. no. 2977.
3 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
4 Lodewijk XIII.
5 Henri de Bourbon, prins van Condé.
6 Robert Sidney, graaf van Leicester, extra-ordinarius gezant van Engeland in Frankrijk.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
9 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636.
10 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, ordinarius Staats gezant te Parijs.
11 John Scudamore en Robert Sidney, resp. Engels ordinarius en extra-ordinarius gezant te Parijs.
12 Daniel Middelhoven.
13 Maurits van Nassau, zoon van Willem, graaf van Nassau-Siegen.
14 Urbanus VIII.
15 Robert Philips (†1647), oratoriaan.
16 Henriette Marie de France (1609-1669), dochter van Hendrik IV.
17 Ferdinand II; hij overleed op 15 februari en werd opgevolgd door zijn zoon Ferdinand III.
18 Karel I.
19 Frederik Hendrik.

om de Nederlanden in oorlogh te houden, al waer het dat ellewaert vrede quaem te werden. Tot wij sullen verwachten wat Oger[1] uyt Engelant sal brengen.

Mij werdt geseyt, dat de coning van Vrancrijck aen den prins van Orangie bescheyt heeft gesonden van op Orangie nyet te pretenderen, dan soo verre sulcx nae de Fransche rechten gelt is uE. genouch bekent.

Hartogh Bernhard is hyer. Souckt een leger op hem selve te hebben om nyet langer gecnocht zijn aen den cardinael de la Valette[2]. Ick sal hem helpen sooveel ick can.

Mij dunckt, den graeff van Nassau sich tot de lutherschen wil begeven. Ick arbeyde om hem te houden in de moderatie.

De Franchoysen solliciteren noch gestaedigh om mij van hyer te hebben, maer mijnheer den rijcxcancellier[3] verseeckert mij, gelijck oock d'heer Salvius[4], dat sulcx mij in 't hoff van Sweden nyet alleen geen quaed, maer veel goeds doet.

Dusverre geschreven hebbende ontfang ick uE. brieven van de XIII[5] ende XX[6] January.

Indyen mijnheer Spierinck[7] met mijn oudste soon[8] can zijn gedyent, ick wil sijne E. Gestr. zeer garen daermede geryven nyet twijffelende, off het sal mijnheer den rijcxcancellier mede aengenaem zijn. Sijne Ed. Gestr. sal hem qualiteyt geven nae zijne discretie. Artens'[9] credyt geeft Constans' gesel[10] veel bedencken ende can Calaber[11] te minder verwachten.

Uyt Sweden verstae ick, dat zij nae Colen niet en senden. Dye van hyer staen mede noch nyet gereedt om te vertrecken, te weten Feuquière[12] ende Davaux[13]. St Chaumont sal d'eerste zijn.

Van de coninginne-moeder in Sweden[14] had ick noch [uyt] niemant anders alhyer yet sulcx verstaen.

Indyen Cats[15] begint in de ongenade te comen, wie sal succederen? An Fabius[16]?

UE. comste alhyer ende communicatie soude mij zeer aengenaem sijn ende heb daerom dickmael gewenscht ende geschreven. UE. gelyeve te zyen, wat can geschyeden.

1 René Augier (Oger), Engels agent in Frankrijk.
2 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Johan Adler Salvius, hofkanselier en gezant van Zweden residerende te Hamburg en Osnabrück.
5 No. 2922.
6 No. 2926.
7 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
8 Cornelis de Groot.
9 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk; in de tekst in code: 23.17.93.82.88.94. met de naam door Van Reigersberch erboven geschreven.
10 Constans is een pseudoniem van Maria van Reigersberch; met Constans' gesel wordt Grotius bedoeld.
11 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
12 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
13 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
14 Maria Eleonora van Brandenburg.
15 Jacob Cats.
16 Schuilnaam voor Simon van Beaumont, pensionaris van Rotterdam.

Ick ben mijnheer Spyering geobligeert vanwegen de sorge, dye hij voor mij wil dragen. Ick hoop mons.r Heufd[1], aen denwelcke de Franchoysen haer nu verbonden hebben tot betaelinge, voor mij sal sorgen; van de dispute, dye hij mij maeckt op 't stuck van de wissel ofte waerde van 't goet, dat mij hier veel importeert, heb ick sijne Ed. Gestr. geschreven. UE. doet wel dye kennisse wel te onderhouden. Ick en sal oock aen mijne zijde nyet ontbreecken om alles te doen, dat mogelijck om te thoonen, dat ick zijne vrundschap hooch estimere.

Vaert wel met alle de vrunden.

Den XII february XVIcXXXVII.

UE. gelieve met den eersten mij mijne papieren, dye bij d'heer Basius[2] zijn, te bestellen sonder langer uitvlucht. Mij is daeraen gelegen.

Dedi nuper[3] exemplum sapientis viri in vita privata turbida ac nutanti republica, T. Pomponium Atticum[4]. Dabo nunc egregii viri in honoribus versantis oppressa republica M. Lepidum[5], de quo iudicium Taciti Ann. IV[6] et specimen eius Annal. lib. III[7] in narratione de Clutorio[8]. Cum quo loco confer quid idem de socero suo[9] scribit illo loco: sciant quibus moris illicita mirari etc.[10]. Nec omittendum eiusdem elogium de L. Pisone Pontifice[11] Annalium VI[12].

Apparentelijck sal men over eenige tijdt beginnen te spreecken van een duc van Brabant te maecken[13].

12 febr. 1637.

Adres: Mijnheer Mijnheer Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder De Groot, den 12 febr. 1637 wt Paris. Outsten soon bij Spierynck. Ad politicam quaestionem.

1 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
2 Rekenmeester Johan Basius.
3 In no. 2932 dd. 24 januari 1637.
4 Titus Pomponius Atticus; zie no. 2932, p. 47 n. 3.
5 M. Lepidus (†33 na Chr.); hij was consul in 11 na Chr. en pro-consul van Asia in 26/7.
6 Tacitus, *Ann.* IV 20 en IV 56.
7 Tacitus, *Ann.* III 50.
8 Clutorius Priscus, Romeins eques en dichter. Hij had een gedicht op de dood van Germanicus gemaakt, waarvoor hij van keizer Tiberius een geschenk kreeg. Toen Drusus, zoon van de keizer ziek werd, beroemde hij zich erop, voor diens eventuele dood, al een gedicht klaar te hebben, dat hem nog meer zou opleveren. Vanwege deze uitlating aangeklaagd, werd hij door de Senaat, in aanwezigheid van de keizer, ter dood veroordeeld, welk vonnis onmiddellijk werd uitgevoerd, 21 n. Chr.
9 Cn. Iulius Agricola; zie dl. VI, p. 123 n. 5.
10 Tacitus, *Agricola* 42, 19: Sciant, quibus moris est illicita mirari, posse etiam sub malis principibus magnos viros esse.
11 Calpurnius Piso Caesoninus Frugi. Pontifex, consul in 15 v. Chr. Hij onderwierp Thracië in 13-11 v. Chr. en werd door keizer Tiberius tot praefectus urbi benoemd (± 14 n. Chr.). Zijn beleid wordt zeer geprezen. Hij stierf in 32 op tachtigjarige leeftijd en kreeg een staatsbegrafenis.
12 Tacitus, *Ann.* VI 10 v.
13 De woorden ‘van ... maecken’ staan in de tekst in cijfer en code: 24.1001(= 1000).21.260.196.3.50.16.23.24.12.30.82.49. met door Van Reigersberch de betekenis erboven geschreven.

2959. 1637 februari 12. Aan J.A. Salvius[1].

Excellentissime Domine,

Literas Excellentiae Vestrae datas fine anni[2], qui exiit, laetus accipio, tum quod multa inde disco, quae me scire ad implendum munus refert, tum quod video me apud Excellentiam Vestram eo esse loco, quo esse cupiam maxime.

Respondere incipiam a parte postrema, quae me proprie tangit, quod cardinalis Riceliacus hinc me amotum vult: ejus rei de causa gaudeo a regni moderatoribus[3] vestraque Excellentia ita ut se res habet mihique testis conscientia judicari. Efficiet haec tam aequa de me existimatio, ut tales molitiones fortius etiam quam ante contemnam.

De Banerii[4], Leslaeii[5], Wrangeliique[6] rebus edoceri praesertim a tam gnaro omnium, gaudeo gratiasque ago.

Brandeburgicum electorem[7] miror id agere, ut Suedorum odia praeter ea, quae in commune peccata sunt, privatim insuper in se accersat.

Gallassius[8] suorum sex millia Rhenum transduxit relictis caeteris apud ducem Carolum[9] cum eo, quem is habuerat, milite et novo, quem dedit comitatus Burgundiae: ad hos a Gallia abstrahendos rex[10] ducem Bernhardum[11] copiis ejus adauctis in Alsatiam aut ulteriora mittit, quod mihi significavit his diebus per praefectum aerarii Bulionium[12]. Ipse dux in hac urbe est regisque adventum exspectat.

Rex commotus fratris[13] comitisque Suessionensis[14], regii sanguinis[15], et hujus discessu ab hac urbe turbido Aurelianum se contulerat, ut in fratrem, cujus maxima ob propinquam spem successionis est auctoritas, simul armorum minae simul blandimenta ad concordiam admoveret. Post multas conciliatorum itiones reditionesque venit quinto ante hunc die Aurelianum frater regius et cum cardinali Riceliaco, in quem ante satis inclementer invectus fuerat, per tres collocutus horas[16], coenavitque cum rege et Blesas habitationem sibi solitam regressus promisit se in urbem venturum manente etiamnum eo, qui nunc hic celebratur, mercatu. Ita desertus comes Suessionensis irae regis et Sedanensi exilio relinquitur, matre[17]

1 Gedrukt *Epist.*, p. 301. Antw. op no. 2919. Johan Adler Salvius was Zweeds hofkanselier en gezant. Hij resideerde te Hamburg en Osnabrück.
2 No. 2919.
3 Zie voor hun namen no. 2957, p. 91 n. 2.
4 De Zweedse maarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Alexander Leslie (± 1580-1661), officier in Zweedse dienst.
6 Herman Wrangel, Zweedse veldmaarschalk.
7 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
8 Matthias, graaf Gallas, generaal-majoor in keizerlijke dienst.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen.
10 Lodewijk XIII van Frankrijk.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
13 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
14 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
15 Het is niet uitgesloten dat hier een woord is uitgevallen.
16 Hier is wellicht een woord uitgevallen, ofwel ‘collocutus’ dient te worden aangevuld met ‘est’.
17 Anne de Montafié. In de tekst der *Epist.*, onze enige bron voor deze brief, staat ‘Mater’, kennelijk een drukfout.

ejus, majoris animi foemina quam potentibus expediat, ab hac urbe in Creilam oppidum relegata.

Ad Coloniensem conventum legati a Gallia: suffectus in locum Lugdunensis[1] S. Chaumontius[2], Feuquerius[3], Davausiusque[4] nondum itineri parati sunt, Feuquerius etiam ante Virodunum ad praefecturam suam iturus, ibi ut mandata exspectet. Magnis rationibus suffulta mihi videntur quae de legatione ad eum conventum quaeque de ratis habendis, quae Wismariae[5] perscripta utrimque fuerant, rectores Suediae constituerunt. Certum est neque Coloniam urbem esse aequam protestantibus neque ubi legati pontificii[6] cuncta reget auctoritas, nostris aut dignitatem aut commoda constitura.

Reges Septentrionis facient quod ex suo publicoque usu est, si ad aequam pacem reperiendam consilia sua dirigant: proprie autem Danus[7], si sapit, id curabit, ne per protestantium Germaniae servitutem ad ipsum manet periculum.

Quae Ratisbona ad vos scripta sunt plane congruunt cum iis, quae ad nos quoque pervenerunt imperatoris[8] data electoribus[9] responsa; nec dubium est, quin imperatoris rebus id maxime expediat Gallos a Suedis, Suedos a Gallis distrahere. Sed pax ea demum firma videtur futura, quae sancietur mutuis nexibus eorum, quorum interest modum aliquem ponere Austriacae magnitudini.

Ratisbonae electo rege romano[10] coronato insuper ipso et uxore[11] nihil admodum quod agatur, restat nuntiaturque nobis, non minus quam vobis, reliqua consultationum Viennam transferri.

Saxo, si quod non in nostros modo, sed et in se ipsum perperam admisit, incipit agnoscere; spes quidem difficilis, sed tamen aliqua corrigendi.

Angli quid facturi sint, valde etiamnunc incertum est. Ivit in Angliam cum delineatione aliqua foederis, qui Angliae res sub legatis[12] hic egit, Ogerius[13]. Mittitur in Suediam Barclaius[14], vir nobilis, in Daniam Wyckius[15], qui et ipse hic res egit Anglicas. Sed aula illa adhuc in manu est eorum, quorum fuit hactenus, et post Arundelii[16] reditum non modo legatus Hispanicus[17] per horas duas a rege[18] auditus est, sed et idem rex idemque legatus apud eundem Arondelium epulo excepti sunt.

1 Alphonse Louis du Plessis de Richelieu, kardinaal-aartsbisschop van Lyon.
2 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
3 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
5 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636 tussen Frankrijk en Zweden.
6 Martio, kardinaal Ginetti.
7 Christiaan IV van Denemarken.
8 Ferdinand II.
9 Zie voor hun namen VI, p. 381 n. 13.
10 Ferdinand, zoon van Ferdinand II.
11 Maria Anna (1606-1646), dochter van Philips III van Spanje.
12 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius gezant te Parijs.
13 René Augier (of Oger), Engels agent in Frankrijk.
14 John Berkeley.
15 Henri de Vic.
16 Thomas Howard, graaf van Arundel; zie over hem V, p. 318 n. 12.
17 Don Iñigo Veléz de Guevara, graaf van Oñate y Villa Mediana.
18 Karel I van Engeland.

Principi Arausionensi[1] rex primum Galliae, deinde et Angliae Celsitudinis dedere titulum, quo in illa, cui praeest, republica, vivat augustior.

Fit hic in Gallia liber[2], qui electionem regis romani, ut non jure factam, multis argumentis incuset.

Nihil addam, Excellentissime Domine, praeter vota, ut Deus Excellentiam Vestram diu reginae[3], regno amicisque, inter quos me numero, servet incolumem atque florentem.

Excellentiae Vestrae observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 2/12 Februarii 1637.

2960. 1637 februari 13. Van M. Bernegger[4].

Silentium ecce rumpo, vir maxime, quod hactenus apud me duravit non oblivione tui - quis enim oblivioni locus in eo viro, qui novis quotidie in publicum meritis, novis virtutis, dignitatis, eruditionis miraculis etiam incuriosissimorum quorumque mentes advertit? - sed quia reverentius videbatur tantum aevi nostri decus tacita veneratione suspicere quam intervenire cogitationibus publice profuturis tempusque communi utilitati operatum nugis eximere. At nunc evenit, quod pudorem meum vincat aut, quomodo tu pro humanitate tua benignius interpretaberis, efficiat, ut salvo pudore meo ad te possim scribere.

Filius meus[5] missu publico Lutetiam abit, ibi ut mandata sua rite exponat, ut alia observatu vel digna vel necessaria recte atque ordine exsequatur, quam potiorem certioremque normam, quod tutius subsidium optem, quam si hunc audacissimis votis morem geris, ut brevi alloquio interque id levibus monitis, ut pro tui ingenii atque eruditionis vastitate tibi videbuntur, sed quae ipsi maximo usui esse poterunt, hominem beare digneris.

Pluribus verbis indicare conarer, quam alte in animum meum descensurum sit hoc beneficium sed quia et tu intelligis - quid enim ignoras? - et ego quoties dabitur grata mente testaturus sum, repeto pudorem, quem posuisse mihi videbar, dum haec scriberem.

Et quoniam necesse fuit molestiam tibi literis meis creari, dabo operam, ut quam levissima sit et quam brevissima.

Salve, vir magne, etiam a cliente tuo tuique ingenii admiratore maximo, quales esse solent qui id possunt intelligere, Freinshemio[6], qui ante has tres septimanas familiae meae non poenitendus gener accessit, beatum se praedicaturus, si qualemcunque in gratia et patrocinio tuo locum una mecum obtinere potuerit.

13 Febr. 1637.

1 Frederik Hendrik.
2 Voor dit werk van Johannes Tilmanus - bekend onder de namen Asterius en Stella Bipontinus - zie no. 2957, p. 90 n. 6.
3 Christina van Zweden.
4 Copie Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg, Sup. Ep. 32 (4°), f. 205^{1}. Gedrukt *Grotii et Berneggeri Ep. mutuae*, p. 54. Beantw. d. no. 3029.
5 Matthias Bernegger had 3 zonen: Johann Kaspar (1612-1675), Tobias (geb. in 1625), Johann (geb. in 1627). Hier zal Johann Kaspar bedoeld worden.
6 Johann Freinsheim (1608-1660), filoloog en historicus. Hij was in januari 1637 met Berneggers dochter Elisabeth gehuwd.

Adres (met andere hand, in margine): Hugoni Grotio Lutetiam.

2961. 1637 februari 15. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Il y a quelque variation icy touchant l'estat du duc de Parme[2] lequel on disoit s'estre accordé avec les Espagnols qui pour telle fin eussent levé le siège de Plaisance. Toutesfois mes dernières nouvelles d'Italie disent ores le contraire et plusieurs gens de qualité asseurent qu'on bat icelle cité plus furieusement que iamais par (?) quatre endroits surtout d'une isle y prochaine, les Espagnols se desfians des promesses du duc s'ils n'ont premièrement en son pouvoir tout son Estat, et du secours François nous n'avons rien de certain de façon que estant abbandonné il faudra qu'il transige avec les Espagnols selon leur volonté. On fait gran amas et d'argent et de gens partout, et croit-on que l'Esp. aye desià ensemble 4 million d'or pour la guerre de cest' année en Italie et la Flandre oultre ce qu'on mandera en Allemagne.

De deçà dépend tout de la diète des Grisons qui se tiendra en peu de iours et veux-ie espérer que le désir de se conserver en la liberté ancienne prévaudra plus que les intérêts particuliers ou faussez promesses des impérialistes.

Dieu maintiene cependant nos Suédois en leur prospérité et me face la grâce de vous pouvoir faire paroistre en effect come ie vous honore et désire estre utilement, monsieur,

Vostre serviteur très humble et très affectionné
Marin.

Ex loco noto, 5/15 Febr. 1637.

Op de adreszijde met andere hand: M.r Grotius.
Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 6/16 Marty.
Onder aan de brief: Parma Diète
In dorso: Marini 15 febr. 1637.

2962. 1637 februari 16. Van Willem de Groot[3].

Frater optime,

Spero has, quas jam scribo, litteras secundo vento brevi in manus tuas perventuras. Certius tamen est iter terrestre, cujus aliqua spes a Brabantia expectatur, quanquam vereor et eam cum tota pace Coloniensi decolaturam. Quod aliqui hic mercatores publico programmate palam fecerunt singulis septimanis Sceveringa soluturam scapham, qua ad tos litteras deferat, id vero ego quoniam publica auctoritate non fulcitur neque a partibus Galliae paria offeruntur, assis non aestimo.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr.
2 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Antw. op no. 2912; beantw. d. no. 2988.

Ad tuas[1] ut veniam, scias Graswinkelium[2], qui Mileterii libros et contra eum affert[3], nondum comparere, namque et nostra et suarum nuptiarum[4] spe post habita, i(n) Angliam, tanquam illac melius ad nos transfretaturus navigavit. Notata tua[5], donec libros videro, servabo neque minus tamen interea tecum sentio, ita uti judicas, scribendum adversus homines haud firma compage inter se cohaerentes. Sed de his alias latius.

Daetselario[6] quae ad Aissemam[7], novum jam Amelandiae tettrarcham sed imaginarium, scripsisti, misi, ut sciat tibi quae commendasti cordi esse: inserui et alia quae ipsius commercia proprie spectant.

Apud nos, ut verum fatear, parum geritur; neque manipularium numerus ullo pacto minuitur, ut tu recte conjectabas, iis, qui publicam armorum necessitatem te[n]uitati virium nostrarum praeferendam ducunt, haud dubie praevalentibus.

In comitiis Hollandiae multa discutiuntur, nihil decernitur, de rebus eorum, qui hactenus militibus stipendia solverunt, nihil actum de mandatis, quae Faederatis danda credebantur tantundem. Interea magnis animis agitatum, an nobiles Hollandiae soli, omnes vicos et agrestes totamque apud nos campestrem ditionem repraesentent, quam qualitatem sibi in diplomate principi Arausionensi[8], ut nobilitatis nostrae principi dato, sibi refragantibus civitatibus asscripserunt! Et audio tuam pro nobilibus auctoritatem allegari, qui id ipsis concedere alicubi non sis gravatus.

Soli jam Suedi gnaviter rem gerunt, jam enim certos de Banerii[9] victoria nuntios ad te pervenisse arbitror. Nupera illa dico, nunc enim iterum in eo res esse audio ut paucos intra dies cum Gotsio[10] proelii avido et cum magno equitatu advolante manum conserturus aut eum opere facto, qui nobis mos est, exclusurus sit.

Hermesteinii defensor post male tentatam obsidii dissolutionem ab Hassis monitus se suaque uti propere dedat, respondit nuntios eos post tres menses redire demum debere, magno sane animo, dummodo edulia, vestimenta aliaque necessaria non desint.

Parentes nostri[11] jam non incommoda fruuntur valetudine.

Petrus[12] vester ad nos nondum venit, sed eum sub initium Quadragesimae expectamus.

1 No. 2912.
2 Mr. Simon Graswinckel. In 1635 was hij procurator van de Duitse natie in Orléans. Blijkens no. 2450 (dl. VI) was hij op 24 januari 1636 al uit Parijs vertrokken en blijkens no. 2503 (dl. VII) was hij op 10 maart 1636 terug in Den Haag. Vervolgens moet hij weer naar Frankrijk zijn vertrokken en vandaar eind 1636 (zie no. 2912 dd. 1 januari 1637) via Engeland naar Holland zijn teruggekeerd.
3 Zie no. 2912, p. 2 en n. 17 aldaar.
4 Dat Simon Graswinckel in 1637 in het huwelijk getreden is, lijkt mij onwaarschijnlijk. Hij huwde op 28 mei 1641 met Agatha van der Goes.
5 Vgl. hierover no. 2912, p. 3.
6 Abraham Daetselaer; zie over hem III, p. 229 n. 5.
7 Foppe van Aitzema; voor de Amelandse kwestie zie no. 2928, p. 37 n. 12.
8 Frederik Hendrik.
9 De Zweedse maarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Johann, graaf van Götz, generaal-majoor in het keizerlijke leger.
11 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
12 Pieter de Groot.

Losecatium[1] melius apud vos ibi, quam apud suos hic esse scio, quare in hoc sum, ut in paucos menses prorogetur ejus commeatus.

Vale, frater optime, cum uxore et liberis[2] amicisque a nobis omnibus.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XVI Febr. 1637.

E Selandia audiuntur rumores aliqui, quasi plebs illic minus audiens dicto sit magistratibus.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède A Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Martii.

En in dorso: 16 Febr. 1637 W. de Groot.

2963. 1637 februari 16. Van Rijngraaf Otto[3].

Unsern günstfreundtl. gruss in allem geneigten willen zuvor Edell, Vester, insonders geliebter Herr undt freundt.

Es zweifelt uns nicht, der Herr Ambassadeur werde nunmehr von dem Betzen[4], welchen wir wiederumb naher Paris abgeferttiget, verstanden haben, zue welcher intention wir eine reyss hieraus gethan. Under dessen ist unnss ein Schreyben von dem Herrn Ambassadeurn uf der post zu kommen[5]. Und wie wir auss seinem darinn gethanen vorschlag - darfür wir Ihme dancksagen - unserer sachen halber seine guter beharrende affection verspüret, also ersuchen wir den Herrn günstfreundtl., er wolle seiner vielvermögenheit nach ernannten Betzen alle befördersame addresse geben damit dieses werckh einmahl zue endtschaft kommen.

Was in Sachsen, und anderer orthen hieraussen sich verlauffe, haben wir Herrn Hertzog Bernhardts[6] frl. gl. solches überschickent, und würdt dem Herrn Ambassadeurn der Betz hiervon auch bericht thun, dieweilen dann nunmehr bey Ihr. Frl. Gnd. ankunft ohne Zweifell wichtige consulationes vorgehen werden, alss wolle der Herr Ambassadeur sich belieben lassen unss von den gemeinen intentionen part zue geben undt unsser gedächtniss bey den hohen Königlichen Ministris zu erfrischen; was unss von einem und andern orth zue kommen würdt, wollen wir nit underlassen, dem Herrn Ambassadeurn solches iedes mahls auch zue communiciren.

1 Diderik van Losecaat.
2 Alleen Cornelia en Diederik waren bij hun ouders in Parijs.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 18. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 2908 (dl. VII)?
4 Friedrich Betz; zie over hem VI no. 2489, p. 546 en n. 7 aldaar.
5 Misschien no. 2908 (dl. VII) dd. 29 december 1636.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Verpleiben demselben, damit zue allen angenehmen gefälligkeiten bereit und willig, unss damit Göttlicher bewahrung empfehlendt.

Dess Herrn Ambassadeurs dienstwilliger
Otto, wildt unndt Reinngraff.

Datum Strassburg den 6 february 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 13 martii n.s.
Onder aan de brief staat: An H. Grotius.

2964. 1637 februari 17. Van I. Vixeisem[1].

WollEdler Vester und hochachtbarer Innsonders grossgünstiger hochgeehrter Herr,
Nach herzlicher anwundschung von dem lieben Gott alle gedei unnd behägliche Prosperiteten und offerierungh meine gefliessene, willigste dienste, so geschicht dieses ann E.E. Hrrl. auf befehll meines hochgeehrten Herrn Herrn Petter Spiring[2] welcher vor 3 tagen nacher Amsterdam gereiset, und mir anbefohln dieses an E.E. Herl. zu lassen abgehen, nebenst übersendung beigehenden avisen. Noch hat wolgemelt(er) mein hochgeehrter Herr mir anbefohllenn E.E. Herrl. diennstlich zu melden, das die H.H. Staadten Generall einige Deputierte[3] zu monsieur de Charnacee[4] gesandt, und bey dehnen selben werben lassen, Ihnen zu berichten mit was Dessein Ihr Königl. Maytt. in Franckreich[5] diesen bevorstehendenn Sommer den Krieg in Teutschlandt vermeinte zu führen, woruff Ihnen, der von Charnacee zur antwort werden lassen, die H.H. Staadten Generall soltenn Ihmb erstlich auf seine gethane Proposition[6] anntworten, alss dan er Ihnen auch berichtenn wolte, mit was Dessein Ihr Königl. Maytt. in Franckreich diesen Sommer den Krieg führen wolten, sind also die H.H. Staadten Generall, irzo dess Herrn vonn Charnacee Proposition zu beantworten, im werck, wass nun E.E. Herrl. dessfals a Costij vernehmen und erfahren möchte, ist meines hochgeehrten Herrn dienstfrl. bitte Ihmb solchess unbeschweret zu communicieren, welchess mein hochgeehrter Herr umb E.E. Herl. mit aller genehm- und behegligkeit zu erwiedern, sich verobligerende Innss übrige E.E. Herl. thue Ich der gnediegen obacht gottess trewlich empfohlen.
E.E. Herrl. alzeit dienstfertigster
Isaac Viexeisem
secr.

Haag, den 17 febr. 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 3 martii.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 13. Eigenh. oorspr. De schrijver, Isaac Vixeisem, was secretaris van Petter Spiring, raad van financiën van Zweden in Duitsland.
2 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
3 Deze deputatie stond onder leiding van Floris van Pallandt, graaf van Culemborch.
4 Hercule Girard, baron de Charnacé.
5 Lodewijk XIII.
6 Deze propositie is van 16 december 1636 (Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. St.-Gen., lias Frankrijk no. 6764).

2965. 1637 februari 19. Aan Willem de Groot[7].

Mi frater,

7 Gedrukt *Epist.*, p. 865. Antw. op no. 2936; tesamen met nos. 2941 en 2955 beantw. d. no. 2978. Voor het postscriptum betreffende Pieter de Groot zie men *Clavis Ep. Grotii*.

Hac hora tuas accipio 27 Ianuarii datas[1].
Recte faciet Utenbogardus[2] amicique alii, si de eo, quod scripsi, cogitent.

Mileterii scriptum postremum[3], cui respondit Daillaeus[4], miseram. Priora ejus[5] habebit puto V.A. Salmasius[6], quem recte ad vos venisse gaudeo, velimque eum mei memorem vivere, sicut ego ipsum maximi facio. Memineris de Barnaba quod scripsi[7]; latinum qui mihi describat, rogo, aliquem pro me conducas.

Bene satis procedunt res Suedicae. Post Erfurtum captum Hamburgo et Lipsia pactionibus adscita. Ad pacem invitamur, sed optamus communem.

Titulos Aysemae[8] - novis enim nactus est - norit D. van der Mylen[9].

Si quis amicorum huc venerit, non ingratum erit Honertii et Foresti circulationes cernere[10]. Nam Barlaeanum epigramma[11] vidi. Hujus nihil est non lectu dignum. Itaque et Praesepe[12], si potes, mitte. Carmen Iudaei operibus praefixum[13] non vidi.

Losecatio[14] tuas literas dedi.

1 No. 2936.
2 Johannes Wtenbogaert, remonstrants predikant.
3 Théophile Brachet de la Milletière, protestants theoloog. Het ‘scriptum postremum’ is zijn *Christianae concordiae inter catholicos et evangelicos in omnibus controversiis instituendae consilium* van 1636.
4 Jean Daillé (1594-1670), protestants theoloog. Théophile Brachet de la Milletière had vóór 12 september 1637 aant. aant. zijn *Christianae concordiae inter catholicos et evangelicos* gepubliceerd (zie VII, p. 388 n. 14). Blijkens zijn *Le moyen de la paix chrestienne en la réunion des catholiques et des évangéliques* - (voor de titel zie p. 308 n. 7) -, p. 17 had Jean Daillé drie maanden na het verschijnen van de *Christianae concordiae inter catholicos et evangelicos* hierop gereageerd met een werk in het Frans en het Latijn. Beide titels van het werk van Jean Daillé zijn: *Examen de l'advis de Monsieur de la Milletière sur l'accommodement des differents de Religion.* Charenton 1637, en *Ioannis Dallaei adversvs Milleterianam de conciliandis religionibvs sententiam, Disputatio. Divisa in partes duas; quarum prior est de Primatu, de Eucheristia, iustificatione, Sanctorum invocatione, & precibus pro mortuis. Altera de Natura, & Gratia, & aeterna Praedestinatione.* M.DC.XXXVII. Hoewel beide titels het jaar 1637 vermelden, meen ik dat ze in december 1636 reeds gedrukt en beschikbaar waren. De in dl. VII, p. 615 n. 7 vermelde *Lettre de Jean Daillé* moet dus vervallen en vervangen worden door bovenvermelde titels. Het kwam vaker voor, dat een boek, verschenen op het einde van een jaar, gedateerd werd op het volgende jaar; vergelijk no. 3342.
5 In 1628 had De la Milletière te Parijs uitgegeven: *Lettre à M. Rambours, ministre du Saint Evangile, pour la réunion des Evangéliques aux Catholiques* en in 1634 eveneens te Parijs: *De universi orbis christinai aant. pace et concordiâ, per eminentissimum cardinalem ducem Richelium constituendâ* in het Frans vertaald onder de titel: *Discours des moyens d'établir une paix en la chrétienté par la réunion de l'Eglise Prétendue Réformée, proposé à M. le cardinal de Richelieu.* Paris 1635. Dit werk gaf aanleiding tot een correspondentie, die werd uitgegeven als *Lettres de MM. Rivet, de La Milletière et Du Moulin*. Sedan 1635.
6 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise, hoogleraar te Leiden.
7 Vgl. dl. VII p. 465 n. 16.
8 Foppe van Aitzema; vgl. ter zake VII no. 2868, p. 552 en n. 10 aldaar.
9 Cornelis van der Myle.
10 Rochus van den Honaert en Joannes van Foreest; vgl. no. 2936, p. 53 en nn. 15, 16 en 17 aldaar. Men zie ook no. 2926.
11 Caspar Barlaeus, *Epigramma in problemata Menassis ben-Israel. Cum analysi et brevibus noti* ... s.l. 1636.
12 *Casparis Barlaei Homilia in praesepe;* zie no. 2936, p. 53 en n. 20 aldaar.
13 Zie hierover no. 2936, p. 54 n. 1.
14 Diderik van Losecaat.

Parentes[1] optimos, uxorem tuam dulcissimam[2] ac liberos[3], sororem[4] cum marito[5] et sobole[6], tum vero omnes, qui nos sanguine aut affinitate attingunt aut amicitia, saluto.

Tui amantissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 19 Februarii 1637.

Petrum[7] mone, nostro ut arbitratu vivat.

2966. 1637 februari 19. Aan A. Oxenstierna[8].

Excellentissime Domine,

Cum de litteris meis amplius cogito, inducor, ut credam earum, quas ad Sublimitatem scripsi Tuam, nullas visas Gallis. Alioqui res certas dicerent nec confugerent ad suspiciones, ut facit Sanctichaumontius[9]. Ceterum potuisse fieri, ut meas ad aliquos legatorum Suedicorum literas viderint aut ab ipsis legatis, quod nihil in iis esset, quo possent Galli offendi, amice monstratas aut ab eorum domesticis non anxie custoditas, haud negem. Sed ex illis literis nihil magni deprehenderint.

Legatus Batavorum[10], qui a Venetiis huc habitatum venit, cum saepe per amicos significasset velle se mecum ea, quae inter legatos sociorum sunt commercia, ac veterem, quam habuimus, amicitiam colere, et a me paris animi accepisset responsa, cum per dies aliquot in urbe pro ignoto latuisset, nudiustertius misit ad me legationis suae publicum secretarium Euskerckium[11] ac per eum rogavit, ut urbem postridie palam inituro carrucam de more mitterem. Id recepi me facturum misique carrucam et gratulatorem nudiustertius.

Miserant eodem legati Angli ambo[12] suas carrucas et homines. Nostri locum cepere ante Anglos et tenuerunt aliquamdiu. Cum rixa oriretur et educerentur gladii - Angli omnes suos domesticos miserant, ego paucos, ut moris est -, mareschallus Lafortius[13], qui legato introducendo missus a rege[14] fuerat, interposuit se: cum nostri se nihil iniqui facere ostenderent, dixit Lafortius temporibus Henrici III[15] decretum, hic ut Angli Suedos praecederent. Nescio, an eo tempore

1 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
2 Alida Graswinckel.
3 Voor hun namen zie no. 2912, p. 3 n. 2.
4 Adriana de Groot.
5 Frederik van Losecaat.
6 Behalve een zoon Diderik hadden Frederik van Losecaat en Adriana de Groot nog twee dochters, Esseline en Anna.
7 Pieter de Groot; hij bevond zich om studieredenen in het vaderland.
8 Gedrukt *Epist.*, p. 302; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 311. Gedeelt. vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 97.
9 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
10 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
11 Johan van Euskercke.
12 John Scudamore en Robert Sidney, resp. ordinarius en extra-ordinarius gezant te Parijs.
13 Jacques Nompar de Caumont, hertog van La Force.
14 Lodewijk XIII van Frankrijk.
15 Hendrik III (1574-1589; geb. 1551), koning van Frankrijk.

legatio aliqua a Suedis in Galliam venerit. Gallorum autem judicium nobis obstare non posse satis patebat.

Dixere nostri antiquitate se regni, causa justissima, niti. Cum impar futurum esset vi certamen, nostri conditionem, quam ferebat Lafortius, quod sine juris nostri detrimento fieret, accepere, ut mea et Angli ordinarii carruca pariter discederent; quod factum est. Sed nostris aliud iter ingressis nova rixa de ordine nata est inter extraordinarii legati Angli et Mombasonii[1] carrucam, quae Lafortium sequebatur, atque eo usque incaluit, ut Gallorum unus ab Anglis interficeretur herique nobiles Angli in singularem pugnam provocarentur.

Ego sicut ante publico nomine ita heri privato per meorum unum legato Batavo omnia, quae a me proficisci possunt, liberaliter obtuli. Nunc Anglorum exemplum speculabor, ut aut legatum Batavum apud me exspectem, quod antehac Danos fecisse scio aut, si Angli praeiverint, eum ut peregre adventantem salutem. Quid faciendum sit, postquam a rege auditus fuerit, videbimus. Ego sicut dignitatis regni, quam debeo, habebo curam, ita in honesta humanitate concedam nemini. Carrucario nostro, quod dixisset se mareschalli Lafortii imperiis non teneri, heri Galli malum minati sunt. Spero tamen intra verba rem staturam.

Mitto indicem copiarum Gallasii[2], qui verus hic creditur.

Menottus[3], qui hic pro Sabaudo[4] est, existimat inter Eusebium[5] et Olivarium agi[6] de pace[7]. Idem existimant Liliarii[8].

Hostis nihil movere intelligitur: fieri potest, ut internas Galliae turbas speret. Manet enim in metu comes Suessionensis[9] aditusque est Sedani a principe Thoma affine[10], quo tempore et mater regia[11] et frater regius[12], qui nunc causam suam segregavit, Sedani exspectabantur, obtulitque principibus quater centena millia ducatorum praesentia, in annos ..[13] duodecies centena millia ea lege, ut exercitum alerent pedestrem ad decem, equestrem ad sex millia et, quae sibi vi aut pactione quaesivissent, oppida ea retinerent.

Rex, ut ex adjuncto scripto[14] datur cognosci, veniam offert comiti, sed is generosior est quam ut eam accipiat et cautior quam ut ei fidat. Nemo est, qui dubitat, quin, si mansisset Lutetiae, carcer ei domus futura fuerit.

1 Hercule de Rohan, hertog van Montbazon (1568-1654).
2 Matthias, graaf Gallas.
3 De naam ‘Menottus’ staat in de tekst in cijfer: 23.33.78.73.1090.2010. Bedoeld wordt de jezuiet Pierre Monod.
4 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye. ‘Sabaudo’ staat in de tekst in cijfer: 67.27.11.102.10.73.
5 Schuilnaam voor De Richelieu.
6 De woorden ‘Olivarium agi’ staan in de tekst in cijfer: 73.60.71.81.80.66.72(=71).[93].23. 70.91(=9).79. Het betreft Gaspar de Guzmán, graaf-hertog van Olivarès.
7 Het woord ‘pace’ staat in de tekst in cijfer: 64.27.12.72.
8 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. Engels ordinarius en extra-ordinarius gezant te Parijs. ‘Lilium’ (Lelie) is een codewoord voor Engeland.
9 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
10 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano. Hij was gehuwd met Marie de Bourbon, zuster van Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
11 Maria de Medici.
12 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
13 Hier moet een telwoord zijn uitgevallen.
14 Zie voor dit schrijven Aubery, *Memoires Povr L'Histoire Dv Cardinal Dvc de Richeliev* II, p. 17.

Frater regius nondum huc venit morbum excusans et est obnoxius articulorum doloribus nimia venere. Domesticis, quos a se ablegavit[1], de impunitate rex cavit.

Dux Wittenbergicus[2] res suas cum imperatore[3] composuisse scribitur et Mons Pellicardi extra periculum esse.

Hispani ad Vincentii promontorium classem parant, credo, ut parati sint, si quid forte Angli moveant; quod tamen vix sperare Batavos video.

Ex Italia significatur nobis Bremum, castellum firmum Sabaudi, in Hispanorum venisse potestatem. Cum Parmensi[4] clam pontificem[5], per Pandolfinum[6] ab Ethrusco[7] missum agi, ut bello eximatur. Idem dux Ethruscus non rogatus, ut puto, pro Batavis literas commeatus proprias, non quales ante scriptae erant cum Gallis communes, ab imperatore sumpsit.

Missus fuit Ratisbonam a cardinali Hispano[8] Stephanus Gamara[9], tum ut gratulatione de nato puero apud Bavarum[10] fungeretur tum ut Batavorum postulatis de pace cum Germania firmanda obstaret daretque operam, ne a Belgico fine abstraherentur Waertius[11] et Picolominaeus[12]. Dux Vinariensis[13] ne cum Hassiacis se jungat, ibidem metuitur.

Rex et cardinalis[14] cras hic futuri putantur.

De suspendendis per indutias armis inter Gallum et Hispanum[15] sermones audio, sed parum certos.

Regii fratris uxor[16] - ita enim nunc hic loquimur - ventura huc non creditur, nisi locum impetret ab injuriis satis tutum.

Rem addam ridiculam. Princeps Thomas et cardinalis Sabaudus[17] testationem Romae perscribi fecere ducem Sabaudum, fratrem suum, satis marem non esse. Ita liberis[18], quos regis Galliae soror[19] peperit, controversiam intendunt status: dicerem et ipsam traduci adulterii, nisi adultera dici non posset, quae maritum non habet.

Dixit mihi is, quem nominavi modo, Euskerckius, a Gallorum res regentibus

1 Vgl. hierover no. 2957, p. 91.
2 Eberhard III, hertog van Würtemberg.
3 Ferdinand II.
4 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
5 Urbanus VIII.
6 Giovanni Domenico Pandolfini.
7 Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
8 De kardinaal-infant don Fernando.
9 Estevan de Gamarra, Spaans diplomaat.
10 Ferdinand Maria van Beieren (1636-1679), zoon van Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
11 Johan van Werth, ruiteraanvoerder in keizerlijke dienst.
12 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
13 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
14 De Richelieu.
15 Philips IV.
16 Margareta van Lotharingen, met wie Gaston in 1632 in het geheim gehuwd was.
17 Maurizio van Savoye (1593-1657).
18 Luisa (1629-1692), Francesco Jacintho (1632-1638), Carl' Emanuele II (1634-1675), Margherita (1635-1663), Adelaide (1636-1676), Caterina (1636-1637). Vgl. voor deze kwestie brief no. 3302 dd. 17 oktober 1637 aan Nicolaes van Reigersberch.
19 Christine (1606-1663), dochter van Hendrik IV van Frankrijk.

affirmatum sibi probata in Suedia pacta Wismariensia[1]. Hoc amplius cardinalis Riceliacus Menotto res Sabaudi hic agenti dixit Tuam Sublimitatem vere primo venturam ad gerendum in Germania bellum; id enim ipsam pollicitam Sanctichaumontio.

Existimo hac publica testatione juris nostri facta ita, ut modo narravi, in posterum posse me honeste defugere tales concursus, qui causas praebent sanguini et caedibus, a quibus abhorreo. Et id in posterum sequar, nisi aliud Tua Sublimitas mihi praeceperit. Batavo legato si hoc officium negassem, haud dubie non erant defuturi, qui id in signum male affecti in rempublicam illam animi mei caperent. Gaudeo improbari ab hoc legato quaecunque adversum me fecit Pavius[2].

Video metui, ne Aenipontana Rhaetorum legatio[3] turbas det animosque a Gallis magis etiam avertat.

Sunt, qui Persarum de Turcis victoriam recentem magnis verbis celebrant: sed nullas dum vidi literas ejus auctoritatis, cui credi omnino debeat.

Iamjam veniunt ad me duo missi ab utroque legato Anglico; quaerunt, an meo jussu mei homines fecerint dixerintque ea, quae fecerunt dixeruntque. Dixi mandasse me meis, quod mihi mandatum esset, ut dignitatem regni Suedici, tanquam omnium regnorum inter christianos antiquissimi et maximi, tutarentur. Neque id factum in Angliae injuriam, cum etiam in foederibus cum Gallia initis alterae semper tabulae Suediae nomen priore loco ferrent. In modo agendi si quid peccatum esset, a me non mandatum, qui ideo tam paucos misissem, ne ad vim faciendam missi crederentur. De loco atque ordine paciscendi quicquam neque me potestatem habuisse neque meis dedisse. De cetero me velle exspectari a me omnia, quae ad fovendam amicitiam inter regna interque legatos et me privatim pertinerent. Ad haec nullo dato responso comiter a me discesserunt.

Iam audio missa a Gallis quatuor millia hominum mari duce Harcurtio[4], ut Parmensi subveniant: serum, ut vereor, auxilium.

Dicitur Anglia subtracto publico nomine privatorum ope velle sublevare rem Palatinam.

Deus, Excellentissime atque Illustrissime Domine, det reginae[5], regno Tuaeque Sublimitati omnia prospera.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus

H. Grotius[6].

Lutetiae, 9/19 Februarii 1637.

2967. 1637 februari 19. Aan N. van Reigersberch[7].

[Mon frère,]

1 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636.
2 Adriaen Pauw, voormalig extra-ordinarius gezant van de Staten-Generaal te Parijs.
3 Van dit gezantschap maakten deel uit Georg Jenatsch, Meinrad Buol en Johannes Schorsch; vgl. no. 2943, p. 66 n. 5.
4 Henri de Lorraine (1601-1666), graaf van Harcourt en Brionne.
5 Christina van Zweden.
6 De woorden ‘Tuae Sublimitatis cultor devotissimus’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*
7 Gedeeltelijk gedrukt in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 136. Antw. op vermoedelijk nos. 2931 en 2937; beantw. d. no. 2977.

Wat belangt de Polityke questie over eenigen tydt aan my voorgestelt[1], geeft my gelegenheit om U Ed. zeer te raden te lezen de brieven van Cicero aan Atticus, ook ad familiares, om daar uit het oordeel van treffelyke luiden van dien tydt over zulke questien te verstaan. Maar om den zin, die dikmaal duister is, wel te vatten, zoude UE. dienen voor af te laten gaan de geschiedenis van dien tydt, beschreven bij Appianus[2] in het twede boek van den burgerlyken oorlog[3], by Dion Cassius[4] en Plutarchus[5] in de levens van Caesar, Pompejus, Crassus, Cicero; ook 't geen van 't leven van Cicero bij Manutius[6] is geschreven.

2968. 1637 februari 21. Van Christina van Zweden[7].

Christina Dei gratia Suecorum, Gothorum Wandalorumque designata Regina et Princeps haereditaria, Magna Princeps Finlandiae, Ducissa Estoniae et Careliae Ingriaeque Domina.

Gratiam et favorem Nostrum singularem.

Nobilis et magnifice Nobis sincere fidelis,

Cum ad Nos hisce demum diebus referretur Corbiam esse recuperatam Gallassiumque[8] ad confinia Rheni recessisse afflicto non parum exercitu, eo nomine congratulandum Christianissimo Regi[9] existimavimus et ut literas adiectas, cuius exemplar una mittimus[10], debito modo Ser.[ti] Ipsius reddi cures, abs te benigne requirimus.

Non dubitamus quidem te inde pro tua prudentia animi Nostri intentionem facile dijudicaturum et in exponendo affectu ac intentione Nostra operam daturum, ut amicissimi regis in Nos studium reciprocum obfirmare et conservare queas.

Hoc tamen te admonendum duximus Nobis gratum fore, si argumentis convenientibus Christianissimum regem inducere possis, ut et Ipse copias suas ad

1 Zie no. 2916 dd. 6 januari.
2 Grieks geschiedschrijver uit Alexandrië (± 90-± 170); hij kwam als advocaat naar Rome en beschreef de Romeinse oorlogen volgens geografische indeling in 24 boeken: *Ῥωμαικὴ Ἱστορία* of *Bella Civilia*.
3 Het tweede boek behandelt de oorlogen in Italië. Het bestaat nog slechts fragmentarisch; zie *Appian's Roman History with an English translation by Horace White, M.A., LL.D. In four volumes*. The Loeb Classical Library. London-New-York MCMXII-MCMXIII, vol. I, 42 vv.
4 Voor Cassius Dio Cocceianus en zijn *Ῥωμαικά* of *Ῥωμαικὴ ἱστορία* zie IV, p. 259 n. 9.
5 Plutarchus (±46-na 120), Grieks schrijver van o.m. *Βίοι παράλληλοι*. Zie voor de hier genoemde *'Vitae' Plutarch's Lives with an English translation by Bernadotte Perrin. In eleven volumes*. The Loeb Classical Library. Londen-New-York MCMXIV-MCMXXVI, vol. III (Crassus), vol. V (Pompeius) en vol. VII (Caesar en Cicero).
6 Aldus Manutius -Aldo Manuzio- (1449-1515), Venetiaans drukker en humanist.
7 Hs. Stockholm, RA., coll. Gallica, brev. till legaten Hugo Grotius 1635-1638. Orig. d. regenten eigenh. ondertek. Beantw. d. no. 3022.
8 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in dienst van de keizer.
9 Lodewijk XIII van Frankrijk.
10 Ontbreekt.

Rhenum transferat et cum primis ducis Bernhardi[1] conatus eo promoveat, ut is propius ad Germaniae confinia accedere possit ipsique a Christianissimo eum in finem quantum unquam poterit favoris ac adiumenti exhibeatur. Nos autem in legendo novo milite et aliis futurae aestatis bello necessariis adparandis occupatas esse nihilque intermissuras ex parte Nostra significare poteris eorum, quae communi caussae promovendae utilia iudicaverimus.

Caetera omnia, quae in rem Nostram fuerint, propriae tuae prudentiae ac dexteritati committimus et te Divino Numini benigne commendamus.

Dabantur in arce Nostra Stockholmensi, d. XI Febr. A^{o}. MDCXXXVII.

Sac. Reg. M.^{tis} regnique Sueciae respective Tutores et Administratores,
Gabriel Oxenstierna Gustavi
R.S. Archidapifer
Carolus Gyllenhielm
R.S. Ammiralius
Jacobus De La Gardie
R.S. Marschus
Axelius Oxenstierna
R.S. Cancellarius mp.
Gabriel Oxenstiern L.B. in Möereby et Lindholm
R.S. Thesaurarius.

Adres: Nobili et Magnifico Nobis sincere fideli Nostro apud Christianissimum Galliarum Regem Legato ordinario Domino Hugoni Grotio clementer.

In dorso schreef Grotius: 11 febr. Regina regi et mihi 1637.

2969. 1637 februari 23. Van N. van Reigersberch[2].

Mijn Heer,

Ick en heb tot noch toe uwe van den sesten[3] ofte veerthienden Februari niet ontfangen.

Die den heer Van Oosterwijck[4] den 14 heeft geschreven seggen ons, dat men daer in alarm was over particuliere handelynge van de crone Sweden met den keyser[5], ende om die te stuyten den prince van Condé[6] ende monsieur de Bulion[7] bij uEd. waren geweest met toeseggynge van promptelijck te furneren hetgene aen de vijffmael hondertduysent guldens resteerde. Ende dat is het eenyge, dat den gemelten heer van Oosterwijck in alle sijne brieven van uEd. heeft vermaent.

Den conynck van Engelant[8] heeft een agent[9] naer de coningi(n)ne van

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 10 h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tesamen met no. 2977 beantw. d. no. 2996.
3 No. 2950; van de 14de is er geen brief aan Van Reigersberch, wel van de 12de, nl. no. 2958.
4 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
5 Bedoeld wordt de op 15 februari overleden Ferdinand II; het nieuws van zijn dood had Parijs nog niet bereikt.
6 Henri de Bourbon, prins van Condé.
7 Claude de Bullion, surintendant des finances.
8 Karel I.
9 John Berkeley.

Sweden[1] gesonden om die Crone te animeren, met belofte van gelt, volck ende scepen desnoot, tot continuatie van het oorloge tegens den keyser, ende wert desen staet gerecommandeert alles, dat nodych is, bij te brengen om de Sweden in wapenen te houden. Den conynck van Engelant heeft mede den conynck van Denemarcken[2] besonden om deselve tot assistentie van den keurvorst[3] te disponeren, immers te belethen, dat geen beletsel bij en brenge. Evenwel horen wij niet, dat in Engelant verder resolutie is genomen als van den palsgrave toe te staen te mogen equiperen een vlote van particuliere scepen, soodat sij tot noch toe bij andere meer roeren als bij haer selven. De genegentheyt van particuliere tot de coninginne[4] ende haer huys is in Engelant groot, maer sonder parlament, daer den conynck niet toe sal verstaen, sullen geen middelen tot een oorloge gevonden werden. De reste is van weynych consideratie.

Wt Duytslant hebben wij niet ende aen de veroverynge van Leipsich ons over viere dagen verseeckert sie ick, dat nu noch wert getwijfelt.

D'opinie is, dat men vrouch in het velt sal gaen.

Vanwegen de stat van Amsterdam comt den burgemeester Oetges[5] in de Generaliteyt, Vlamynck[6] in de Gecommitteerde Raden, Neck[7] in den Raet van Staten.

Aissema[8] seyt men op wech ende en slaept dat van Amelant noch niet.

Den lantgrave[9] is tot Cassel ende wert met den oversten Waerdenburch[10] gehandelt om in des lantgraven dienst te gaen.

De Franse advisen seggen ons van veel scepen, die Collaert[11], admirael van Dunckercke, in Biscayen bij hem heeft, wel tot vijftych in getale, ende wert den viant dagelijx machtyger in zee. Mergen meen ick naer Rotterdam te gaen.

Desen 23 Feb. 1637.

Wij hebben hier tijdyngen, dat tusschen de coninginne van Sweden ende den conynck van Vranckerijck[12] gesloten is een nieuwe alliantie met verbintenisse, dat de croone van Sweden sonder Vranckerijck niet en sal handelen. Een edelman met het tractaet, bij de coninginne geteyckent, is hier door gereyst.

Vin(d)ende hier een van degene, daer ick te Rotterdam mede te doen hadde, oordeelde ick, dat daer niet wt was te rechten, sende daerom mijn dienaer met een brieff om te weten, wanneer een bijeencomste is te wachten van meenynge, soo die geen operatie doet, morgen ofte overmorgen selffs te gaen.

In dorso schreef Grotius: 23 Febr. 1637. N. Reig.

En boven aan de brief: Rec. 18 Martij.

1 Christina van Zweden.
2 Christiaan IV van Denemarken.
3 Karl Ludwig (1617-1680), oudste zoon van de in 1632 overleden Winterkoning, Frederik V van de Palts.
4 Elisabeth Stuart, zuster van Karel I.
5 Anthony Oetgens van Waveren (1585-1658).
6 Dirck Cornelisz. de Vlaming van Oudtshoorn (1574-1643).
7 Jacob van Neck.
8 Foppe van Aitzema.
9 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
10 Jhr. Diederigh van Waerdenburgh.
11 Jacques Collart.
12 Lodewijk XIII.

2970. 1637 februari 27. Aan S. Bielke[1].

Illustrissime Domine,

Regem[2] conveni dies jam quintus est eique cum fratre[3] concordiam restitutam gratulatus exposui, quanto in periculo res Suedica per Germaniam foret coorientibus tot undique exercitibus in eos hostilibus, ni mature rex arma in eas partes moveret, quam ad rem optimam dari occasionem agente nunc in hac urbe promtoque ad accipienda et exsequenda mandata Vinariensi[4] fortissimo duce.

Dixit rex fratrem nunquam conjunctiorem sibi fuisse multumque eum esse in gaudio, quod turbis ac difficultatibus esset expeditus. Res Suedorum egregias per Germaniam a duce Vinariensi sibi explicatas. Nec incognitas sibi hostium coitiones, cum jam ver appetat[5], nihil se omissurum, quo socios sublevet neque se suam causam a Suedica segregaturum.

Non omisi ostendere, quantus labor esset magni cancellarii[6] eo, qui nunc est, Suediae statu retinere animos ad perstandum in bello gravi ac sumptuoso; quare omnino necessarium, ut ejus consilia fortibus amicorum factis adjuvarentur.

Dixi eadem Bulionio[7], aerarii praefecto, quem nuper ad me rex miserat, qui et in caeteris opem suam promisit et de[8] pecuniis maxime, quae propria ipsius cura est, dixit se omnia ordinavisse, quae desiderari a Suedia possent. Pro vetere debito spopondisse Heufdium[9]. De iis, quae deberi nuper caepissent ex Wismariensi - sperant enim probatum iri -, federis delineatione ad S. Chaumontium[10] data mandata.

Multum haud dubie Suedorum armis debet Gallia, per quae stetit, quo minus in regni intima hostis hoc anno penetraverit. Video pecunias, ut in bello sperato diutius durante, difficulter expediri, militem tarde[11].

Hae causae et regentum discordiae Gallos Italia excussere, quod videns Parmensis dux[12] pacem seorsim fecit Ethrusco[13] conciliante recepitque tum, quae bello perdiderat aut jam jamque erat perditurus, tum quae per regnum Neapolitanum fiscus ei abstulerat. Neutrarum eum partium futurum ajunt Galli et probare se ajunt, quod vetare nequierunt. Prudentiores, dum, quo in periculo Parmensis fuerit, considerant et quis fuerit conciliator, non dubitant arcana intercessisse pacta in rem Hispani[14], quae tempus deteget.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 304. Het gedeelte 'Regem conveni ... sperando defatigatos' is gelijkluidend aan het begin van Grotius' brief aan Camerarius (no. 2971), waarvan wij een afschrift bezitten in de UB. te Uppsala, cod. 388a, ep. 65. De verschillen die de uitgave der *Epist.* vertoont t.o.v. dit afschrift worden hier reeds gesignaleerd. Antw. op no. 2935.
2 Lodewijk XIII; zie voor de tekst van Grotius' begroeting bijlage no. 3.
3 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Vgl. Livius XXII c. 1: Iam ver adpetebat.
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 Claude de Bullion.
8 De copie te Uppsala heeft de lezing: in.
9 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
10 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
11 De copie te Uppsala heeft de lezing: tandem.
12 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
13 Ferdinando de Medici, groothertog van Toscane.
14 Philips IV.

Sabaudo[1] mitti hinc[2] dicuntur XII cohortes sive regimenta, quae si propere eo adveniunt et non nimium absunt numeri ab eo, quod dicuntur, quae frequentissima est his temporibus et summo cum periculo juncta labes, poterit Bremum, quod ab hoste premitur, simulque ducis nonnunquam ad Hispanos respectans animus retineri.

Rhaetis multitudo imperat eoque magis metuenda ibi studiorum inconstantia praesertim non omittentibus Austriacis magna illis ostentare si se a Gallicis vinculis expediant, quod illis, ut maxime velint, difficile sit futurum; ita arcte non pactis solis, sed praesidiis tenentur.

Mari nihildum boni prospicio nec sane ulla pars virium curata est negligentius.

Frater regius comoedias spectat, forum, quod nunc hic celebre est mercibus, ambit, laetatur otio; negotium nec ipse habet nec exhibet cuiquam.

De comite Suessionensi[3] quid futurum sit, incertum est; multi non exilium ei tantum, sed et inopiam minantur.

Coloniam legati[4] ante Majum hinc ituri non videntur. Ransovius[5] in Daniam it non sine mandatis a rege hoc.

Ex Anglia Ogerius[6] benigne se auditum scribit et sperare nos jubet aliquid boni pridem sperando defatigatos.

[Tuae Illustrissimae Dominationi omni cultu observantissimus
H. Grotius.]

Has obsignaturus eram, cum Tuae Illustrissimae Dominationis accipio literas datas 17 Ianuarii[7] plenas rerum et chartis utilibus hoc tempore comitatas, pro quibus omnibus gratias ago, utarque eis pro bono publico apud regis ministros, ducem Vinariensem aliosque.

De rebus prosperis reginae[8], regno, ducibus[9] gratulor. Videtur mihi imperator[10], si pacem serio vellet, alio quovis potius quam illis, quos ad hanc rem delegit, fuisse usurus. Tum vero Gallassii[11] et quae Rhenum transierunt et quae citra eum manserunt non modicas esse copias dux Vinariensis captivorum relatu affirmat quantumque ex omnibus locis intelligimus, eae sunt hostium vires, ut neque ad belli paratus segnes esse debeamus nec ita facile et propere nobismet ipsis pacem, qualis optando est, polliceri. Non dubito, quin Suedia sapientibus nixa consiliis parata in utrumque[12] sit futura.

1 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
2 De copie te Uppsala heeft: heic.
3 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
4 Alphonse Louis du Plessis de Richelieu, kardinaal-aartsbisschop van Lyon, Manasse de Pas, markies van Feuquières, en Claude de Mesmes, graaf van Avaux. Zie hierover no. 2924, p. 26 n. 1.
5 Josias, graaf van Rantzau; zie over hem VI, p. 327 n. 13.
6 René Augier (Oger), Engels agent in Frankrijk.
7 No. 2935 dd. 17 januari oude stijl.
8 Christina van Zweden.
9 Zie voor hun namen no. 2957, p. 91 n. 2.
10 Bedoeld wordt de op 15 februari overleden Ferdinand II. Vgl. no. 2969, p. 108 n. 5.
11 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in dienst van de keizer.
12 Vgl. Vergilius, *Aen.*, II 61: in utrumque paratus.

2971. 1637 februari 27-7 maart. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Regem[2] conveni dies jam quintus est eique cum fratre[3] concordiam restitutam gratulatus exposui, quanto in periculo res Suedica per Germaniam foret coorientibus tot undique exercitibus in eos hostilibus, ni mature rex arma in eas partes moveret, quam ad rem optimam dari occasionem agente nunc in hac urbe promtoque ad accipienda et exsequenda mandata Vinariensi[4] fortissimo duce.

Dixit rex fratrem nunquam conjunctiorem sibi fuisse multumque eum esse in gaudio, quod turbis ac difficultatibus esset expeditus. Res Suedorum egregias per Germaniam a duce Vinariensi sibi explicatas. Nec incognitas sibi hostium coitiones, cum jam ver appetat[5], nihil se omissurum, quo socios sublevet neque se suam causam a Suedica segregaturum.

Non omisi ostendere, quantus labor esset magni cancellarii[6] eo, qui nunc est, Suediae statu retinere animos ad perstandum in bello gravi ac sumptuoso; quare omnino necessarium, ut ejus consilia fortibus amicorum factis ajuvarentur.

Dixi eadem Bulionio[7], aerarii praefecto, quem nuper ad me rex miserat, qui et in caeteris opem suam promisit et de[8] pecuniis maxime, quae propria ipsius cura est, dixit se omnia ordinavisse, quae desiderari a Suedia possent. Pro vetere debito spopondisse Heufdium[9]. De iis, quae deberi nuper caepissent ex Wismariensi - sperant enim probatum iri - federis delineatione ad S. Chaumontium[10] data mandata.

Multum haud dubie Suedorum armis debet Gallia, per quae stetit, quo minus in regni intima hostis hoc anno penetraverit. Video pecunias, ut in bello sperato diutius durante, difficulter expediri, militem tarde[11].

Hae causae et regentum discordiae Gallos Italia excussere, quod videns Parmensis dux[12] pacem seorsim fecit Ethrusco[13] conciliante recepitque tum, quae bello perdiderat aut jam jamque erat perditurus, tum quae per regnum Neapolitanum fiscus ei abstulerat. Neutrarum eum partium futurum ajunt Galli et probare se ajunt, quod vetare nequierunt. Prudentiores, dum, quo in periculo Parmensis fuerit, considerant et quis fuerit conciliator, non dubitant arcana intercessisse pacta in rem Hispani[14], quae tempus deteget.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 65. Gedrukt *Epist.*, pp. 304 en 307. Het gedeelte 'Regem conveni ... sperando defatigatos' is gelijkluidend aan no. 2970.
2 Lodewijk XIII; zie voor de tekst van Grotius' begroeting bijlage no. 3.
3 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Vgl. Livius XXII c. 1: Iam ver adpetebat.
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 Claude de Bullion.
8 De copie te Uppsala heeft de lezing: in.
9 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
10 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
11 De copie te Uppsala heeft de lezing: tandem.
12 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
13 Ferdinando de Medici, groothertog van Toscane.
14 Philips IV.

Sabaudo[1] mitti hinc[2] dicuntur XII cohortes sive regimenta, quae si propere eo adveniunt et non nimium absunt numeri ab eo, quod dicuntur, quae frequentissima est his temporibus et summo cum periculo juncta labes, poterit Bremum, quod ab hoste premitur, simulque ducis nonnunquam ad Hispanos respectans animis retineri.

Rhaetis multitudo imperat eoque magis metuenda ibi studiorum inconstantia praesertim non omittentibus Austriacis magna illis ostentare si se a Gallicis vinculis expediant, quod illis, ut maxime velint, difficile sit futurum, ita arcte non pactis solis, sed praesidiis tenentur.

Mari nihildum boni prospicio nec sane ulla pars virium curata est negligentius.

Frater regius comoedias spectat, forum, quod nunc hic celebre est mercibus, ambit, laetatur otio; negotium nec ipse habet nec exhibet cuiquam.

De comite Suessionensi[3] quid futurum sit. incertum est; multi non exilium ei tantum, sed et inopiam minantur.

Coloniam legati[4] ante Majum hinc ituri non videntur. Ransovius[5] in Daniam it non sine mandatis a rege hoc.

Ex Anglia Ogerius[6] benigne se auditum scribit et sperare nos jubet aliquid boni pridem sperando defatigatos.

Hucusque cum scripsissem, redduntur mihi tuae nobilissimique filii tui[7] datae, illae postridie Calendas, hae X die Februarii[8] una cum rebus per Germaniam gestis ex relatu ipsius Banerii[9] aliorumque, pro quibus gratias ago maximas gaudeoque ipse iis[10] cognitis et publico gratulor. Mea vota ac labores eodem tendere, quo tua tendunt monita, ut[11] cunctatione omni abrupta Suedicorum facta egregia vi sociorum sustententur adjuventurque eorum consilia, qui per constantem virtutem ad communem certamque pacem viam quaerunt ex iis, quae modo scripseram cognosces.

De Anglia tecum suspendo conjecturam. Pontifex[12], ex quo Galliae res in Italia lapsae sunt, more ejus aulae Hispani[13] captat gratias, arma tamen ejus non extra finium tutelam et jus, quod ipsi cum Venetis controversum est muniendum, pertinere arbitror.

A Coloniensi conventu Suedos prudenter abstinere judico, in speciem quidem id obtendentes, quod nec ab hostibus nec ab eo, qui se conciliatorem profitetur, rogati sint, sed revera, ut arbitror, majore latente causa, quod, quicquid ibi agetur, haud dubie in perniciem protestantium erit comparatum.

1 Vittorio Amedeo, hertog von Savoye.
2 De copie te Uppsala heeft: heic.
3 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
4 Alphonse Louis du Plessis de Richelieu, kardinaal-aartsbisschop van Lyon, Manasse de Pas, markies van Feuquières, en Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
5 Josias, graaf van Rantzau; zie over hem VI, p. 327 n. 13.
6 René Augier (Oger), Engels agent in Frankrijk.
7 Joachim Camerarius.
8 Niet meer aanwezig.
9 Johan Gustavsson Banér. In plaats van het voorafgaande ‘ex relatu’ heeft de copie te Uppsala abusievelijk: et relatu.
10 De copie te Uppsala heeft: ipsis.
11 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: et.
12 Urbanus VIII.
13 Philips IV.

Ego quae a Ratisbona scribebantur de Suedis ad propriam pacem invitatis, spargenda et hic et alibi censui, ut amicis excuterem torpedinem nostrique contemptum. Nihil nostros[1] malle quam pacem in commune bonum, modo et alii, quorum id interest, id sibi ostendant cordi esse et publice et privatim dixi dicamque donec definitius aliquid constitutum a nostris cognovero.

Eodem tenore ad me quo ad te scripsit magnus cancellarius accepique ea, quae Avaugurio[2] responsa sunt, ad quam normam sermones meos dirigo. Si amici omnes aut hostes fiunt aut sua consilia a nostris separant, eo facilior Suedis erit ratio sibi et amicorum reliquis consulendi.

De Erenbreitstenio nihil hic compertum habemus; utinam quae scribis affirmet fama certior.

Magnus cancellarius, ut puto, priusquam de itinere suo quicquam constituat, diligenter explorabit, sociorum animi ad pacem an ad bellum sint proniores et, si bellum malint, an ea parent et qua cura oportet, quae ad repellendas tantas hostium vires sunt necessaria.

Haec nunc habebam; quae posthac tempus suggeret, ad nullum potius quam ad te relaturus.

Deus, Illustrissime Domine, tibi tuisque semper sit favens.

Illustrissimae Dominationi Tuae omni cultu addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XXVII Febr. n.C.A.^{o} MDCXXXVII.

Novissimo, quo literae mittebantur, die haec epistola[3] me forte avocato, a meis claudi mittique neglecta est. Ea nunc venit cum accessione[4].

Literae Londinio nos plane in spe de Anglis praesertim de navibus Palatino commodandis concepta confirmant: itemque de Gallico foedere, quod utinam ratum faciat, qui hic cis paucos dies exspectatur Ogerius. Legati[5] ipsi perplexe satis loquuntur: Galli nolunt me dubitare.

Dux Bernhardus sperat intra Aprilem traditum sibi iri proprium exercitum: qua in re ipsi collaborare non desino simulque Gallos jubere securos esse de colloquiis hostium nobiscum, cum nulla, nisi quae in commune bona sit, pax placitura sit Suedis. Idem dux Bernhardus ex Anglia brevi ad se qui mittatur exspectat.

Comes Suessionensis dicitur metu publicationis bonorum quaerere rationes, per quas se in eorum, quibuscum ipsi hactenus minus convenit, amicitiam restituat.

1 De copie te Uppsala heeft: nos.
2 Charles Du Bois, baron d'Avaugour.
3 De uitgave der *Epist.* heeft hier tussen () de toevoeging ‘die 27 Februarii scripta’. In de copie te Uppsala is het schrijven van 7 maart echter als postscriptum aan dat van 27 februari toegevoegd. Laatstgenoemde brief heeft, blijkens de aantekening boven aan de brief, op 11 maart zijn bestemming bereikt. Heeft een ijlbode de 10 dagen, die een brief van Parijs naar Den Haag gewoonlijk nodig had, tot vier kunnen reduceren? Dit is voor die dagen niet uitgesloten; vgl. Zischka, *Het wereldverkeer door alle eeuwen. Geschiedenis, invloed en techniek van schrijven, seinen, drukken, rijden, varen en vliegen.* Bewerkt door Will. Kortekaas naar het nog onuitgegeven boek *Lebensadern der Gemeinschaft.* Nederland's Boekhuis, Tilburg 1951, p. 34; p. 187.
4 De copie te Uppsala heeft abusievelijk de lezing ‘occasione’.
5 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.

Ehrenbreitstenio multum timet dux Bernhardus. Dicitur fames obsessos ad foedissima compellere alimenta.

Galli cum Suedis fedus quibuslibet conditionibus expetunt parati ejus causa etiam hostes se imperatoris[1] profiteri. Haec tot virium conjunctio magni nos aliquid sperare hoc anno jubet.

Mitto quae Suessionensis ad regis fratrem et super regis de se edicto scripsit[2]. Secundet Deus idemque, Illustrissime Domine, te ac tuos servet.

VII Martii n.C. anni MDCXXXVII Lutetiae.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. A.^{o} 1637 1/11 Martii.

2972. 1637 februari 27. Aan Willem de Groot[3].

Barnabae epistolam[4] Graece, quam a me descriptam dederam V.A. Salmasio[5] utendam, ab ipso ad V. Cl. Labbaeum[6] missam recte accepi. Restat, ut, si eum videas, significes eam ad me pervenisse oresque latinae versionis veteris, in qua sunt quaedam, quae in Graeca desiderantur, describendae tibi sit copia.

Magno cum studio colligo quae nobis restant ex prima illa Christiana aetate, qualis est Clementis Romani epistola[7] in Anglia a Patricio[8] edita.

Petrum nostrum[9] alia ex causa quam sua ex culpa a vobis hactenus abesse gaudens intelligo. Nihil enim in liberis pejus imparentia.

Vale cum parentibus[10] omnibusque tuis[11] et nostris.

Tibi devinctissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 27 Febr. 1637.

1 Bedoeld wordt de op 15 februari overleden Ferdinand II.
2 Het is niet onmogelijk, dat hier gedoeld wordt op de overeenkomst tussen Lodewijk XIII en Gaston en hetgeen daarin over de graaf van Soissons wordt gezegd; zie Avenel, *Lettres du Card. de Richelieu* V, p. 747. Voor de brief zie men Aubery, *Memoires Povr L'Histoire Dv Cardinal Dvc de Richeliev* II, p. 20 en Le Vassor, *Histoire de Louis XIII* t. 9, p. 150 v.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 866.
4 Voor de zg. *Brief van Barnabas* zie V, p. 132 n. 5.
5 De Franse filoloog Claude de Saumaise -Salmasius-.
6 De rechtsgeleerde Charles Labbé.
7 *Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ πρώτη Clementis ad Corinthios epistola prior. Ex laceris reliquiis vetustissimi exemplaris Bibliothecae Regiae eruit, lacunas explevit, Latine vertit, et notis brevioribus illustravit, Patricius Junius Pet. F. Scotobritannus Sere^{mo} Brittanniarum Fr. et Hib. Regi Carolo a Bibliothecis [volgt: Fragmentum epistulae secundae].* Oxoniae, Excud. Joh. Lichfield, Acad. Typogr. 1633; vgl. V, p. 132 n. 3.
8 De Engelse graecus Patrick Young -Junius- (1584-1652).
9 Pieter de Groot.
10 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
11 Zie voor hun namen no. 2912, p. 3 n. 2; Titia was inmiddels - op 17 januari 1637 - overleden.

2973. 1637 februari 27. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque Illustrissime Domine.

Die mensis hujus 23 novi cal. regem[2] in urbem reversum salutavi domuique ejus restitutam concordiam gratulatus exposui simul ea, quae ad res communes pertinent, iis verbis, quae perscripta mitto.

Respondit felice satis memoria ad singula: sibi fratrique[3] optime convenire nec unquam eum fuisse laetiorem quam quod tantis se molestiis expediisset. Intellexisse se, quas Suedi res gererent, a duce Vinariensi[4], et cum ver nunc appetat[5], promoturum se arma hostem versus neque unquam se sua commoda a Suedorum commodis separaturum.

Interim video ubique deesse hic pecunias.

Parmensis[6] haud dubie jam pacem non tantum fecit, sed et sua recepit, tum in quibus locis bellabatur, tum in regno Neapolitano. Putant aut putari volunt Galli principem eum neutras posthac secuturum partes; et commento satis transparente die anticipato misere literas, quibus permitterent, quod jam vetare non poterant, ut speciem famamque amicitiae servarent.

Creditur secuturus Sabaudus[7] hoc exemplum, quando Bremo, non quidem amisso, ut ex rumore scripseram[8], sed in arcta redacto videt res Gallicas in Italia nihil habere spei. Mittit ei rex XII cohortes, sed valde inanes et ita tarde se molientes, ut ante Majum Alpes attingere nequeant.

Interim multa fient: et sicut Parmensis creditur rebus suis deploratis medio conscioque solo Ethrusco[9] pacem redemisse arcanis pactionibus Hispani[10] ad utilitates directis interque eas de tradenda Hispanis Sabioneta, portu egregio, Genua, non longe, imo ad Padum, quae a duobus litigantibus ipsius custodiae permissa erat, ita et Sabaudum credibile est amicitia, ut solet, pro temporum ratione usurum suaeque saluti ac dignitati consulturum posthabita societate parum certa.

Rhaeti Aeniponte reversa legatione[11] nihil magni accepere, nisi ut, si agere cum Austriacis velint, compedibus se Gallicis liberent. In arcano dictum legatis, ut, si quas fauces Vallis Telinae suae potestatis facere possent, auxilia ipsis ab imperatore[12] Austriacisque non defutura.

Rohanius[13] legatum regis Lanerium[14] sibi adversantem quaesitis jurgiis inde

1 Gedrukt *Epist.*, p. 303; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 315. Ged. vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 98.
2 Lodewijk XIII; voor de tekst der begroeting zie bijlage no. 3.
3 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Vgl. Livius XXII, 1: Iam ver adpetebat.
6 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
7 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
8 No. 2966 dd. 19 februari 1637.
9 Ferdinando de Medici, groothertog van Toscane.
10 Philips IV.
11 Van dit gezantschap maakten deel uit Georg Jenatsch, Meinrad Buo en Johannes Schorsch; vgl. no. 2943, p. 66 n. 5.
12 Ferdinand II; hij was inmiddels - op 15 februari 1637 - overleden.
13 Henri, hertog van Rohan.
14 François Lasnier (1602-1676).

amovit. Nunc id laborat, ut illas odiosas adeo pactiones Clavennenses[1] conventui, quem[2] curiae Rhaetorum [agunt][3], insinuet, quod factu satis arduum nunc praesertim invalida adeo re Gallica, nec egit quicquam nec quicquam acturus peritis rerum speratur.

Ransovius[4] parat se Danico itineri res Gallicas ibi, quantum, poterit, promoturus. Et ex hominibus non vanis intelligo ingentia munera hinc in Suediam Daniamque mitti: in Suediam, ne ea seorsim pacem faciat; in Daniam vero, ut pax concilietur e maximo Galliae usu.

In comitem Suessionensem[5], nisi pareat, id est nisi in maxima se induat pericula, dura parantur. Sunt qui frangi his ajunt ejus animum et respicere interdum ad spretum diu matrimonium. Alii in fortuna quamvis aspera perduraturum putant, idque probabilius videtur iis, qui ingenium ejus introspexere.

Ab Anglia Ogerius[6], quem eo a legatis[7] missum scripseram[8], spem per literas praebet auditus a rege aliquoties et a regis consilio. Sed qui illam aulam penitus norunt, ajunt eos hieme semper bellum minari, aestate nihil agere.

Non placet Gallis Batavorum conatus ad firmandam novis pactis cum Germania amicitiam, praesertim cum imperator Arausionensi principi[9] magna pollicitari dicatur. Sed quod cum Gallia habent foedus, eos bello cum imperatore aut Germania non illigat.

Heri Bulionium[10], aerarii praefectum, qui ad me nuper regio imperio venerat[11], accessi, retuli quae Avaugurio[12] responsa sunt super Coloniensi conventu et causis, cur eo Suedia non mitteret: de duabus delineationibus foederum Wismariae factorum[13] et de eo, quod maxime peteret Suedia, ut imperatori bellum rex Galliae indiceret. Loquebatur, quasi res ea non difficilis erat, contra quam ego censeo spectatis et quae hactenus sunt acta et eo, qui nunc est, Galliae statu. Et in hoc mecum sentit, qui ad me postea scripsit ducis Vinariensis jussu Ponica[14]. Is dux multis modis se Sublimitati Tuae commendat eique fidam a se operam pollicetur.

Quod regi dixeram, idem Bulionio dixi: e re fore, ut is princeps quam primum proprio cum exercitu Rhenum transeat hostiumque partem a nostris alioqui tanto copiarum hostilium concursu periculum adituris abducat.

Video valde metuere Gallos, ne Suedi seorsim bello exeant. Idem de Gallo pergit metuere Sabaudus, ut scripsi nuper[15]. Non is sum, qui inanibus multum

1 Het verdrag van Chiavenna, onder bemiddeling van Frankrijk tussen Graubünden en de Veltlin gesloten op 7 februari 1636.
2 De uitgave der *Epist.* heeft ‘quae’.
3 Aangevuld in de editie der *Oxenst. Skrifter*.
4 Josias, graaf van Rantzau.
5 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
6 René Augier (Oger), Engels agent in Frankrijk.
7 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
8 No. 2939 dd. 29 januari 1637.
9 Frederik Hendrik.
10 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
11 Vgl. no. 2957 dd. 12 februari 1637.
12 Charles Du Bois, baron d'Avaugour.
13 De uitgave der *Epist.* heeft ‘facta’.
14 Tobias von Ponikau.
15 Vgl. no. 2966 dd. 19 februari 1637.

movear; tamen et minuta observare hominis est non indiligentis. Video Gallos, cum Anglis nihil debeant, observare tamen magis eorum quam nostram amicitiam: plus ab iis honoris deferri eorum legatis. Gazettarum opifex[1], qui nihil nisi consultis potentibus edit, historiam certaminis nostros inter Anglosque[2], cum praeterire facile posset, nugis suis inseruit Anglorum de industria praeposito nomine, et a me primum per Hebsteinium[3], lucri ipsius participem, deinde per domesticorum eorum unum monitus, ut in nova charta nostrum praeponeret nomen diceretque non compositam controversiam, quod ipse factum falso affirmaverat, noluit dixitque se solis regis ac cardinalis[4] imperiis teneri, quamquam ego et minas adjeceram significans futurum, ut Suedia ostenderet sibi quoque ad dolorem suum vindicandum vires non deesse.

Quo magis rerum longinquarum ignari, quales multi sunt, mirantur Suediae regnum de loco primo contendere, eo magis mihi placet institutum meum demonstrandi ex collectis undique testimoniis regni ejus antiquitatem: ac rogo, siquid est a fratribus Magnis[5] praetermissum, eo quod pertineat, siquid inscriptionum legumve veterum, id ut nanciscar daturus operam, ne desim ornandis iis, a quibus ornatus sum, neque indignum me ea, quam mihi adscivi, patria.

In sermone post orationem cum rege itidemque cum Bulionio, non omisi ostendere, quanto labore agendum esset Tuae Sublimitati, ut sub pupillari regno languentes animos ad consiliorum fortia excitaret ideoque vividis sociorum actibus addendum pondus ejus auctoritati, ne sumptuum sanguinisque fusi pertaesa multitudine, dulcedine otii praeceps decurreret.

Frater regius octo sunt dies, quod in hanc urbem venit. Comicis ludis quotidie distinetur et inter fabularum actus multis ipse fabula est. Prudentes extra aulam viri exitio proximam hoc anno fuisse Galliam fatentur, nisi eam Suedorum per Germaniam virtus labantem fulsisset.

1 Théophraste Renaudot (1584-1653), Frans medicus en journalist.
2 Bij de entree van de Staatse ambassadeur Willem van Liere, heer van Oosterwijk, waren moeilijkheden ontstaan over de volgorde van de karossen van Hugo Grotius en John Scudamore; zie ook no. 2966. Vgl. *Gazette de France*, anno 1637, p. 110: ‘Le 17e, le sieur d'Osterwich, Ambassadeur ordinaire des Provinces unies du Païs-bas, fit son entrée en cette ville: d'où le Mareschal de la Force & le comte de Brulon le furent recevoir jusqu'à S. Denis: où la noise survenuë avec effusion de sang entre les cochers & valets de pied de l'Ambassadeur ordinaire d'Angleterre & ceux de Süede, ne s'entendans point l'un l'autre, ni tous deux ensemble les François qui les vouloient reconcilier, fut toutesfois appointée. Cet Ambassadeur Hollandois vient de Venize, où il a exercé neuf ans la mesme charge’. Voor Grotius' kritiek op de wijze van voorstellen van de affaire door Renaudot zie men no. 3232.
3 Johan Epstein, Zweeds agent te Parijs.
4 De Richelieu.
5 Johan Magnus (†1544), aartsbisschop van Uppsala en de geograaf Olaus Magnus (1490-1558). Zij schreven over de oude Zweedse geschiedenis; men zie de *Gothorvm Sueonvm Qve Historia Avtore Io. Magno Gotho Archiepiscopo Vpsalensi*, M.D.LIIII en de *Historia Olai Magni Gothi Archiepiscopi Vpsalensis, de Gentivm Septentrionalium uariis conditionibus statibusúe, & de morum, rituum, superstitionum, exercitiorum, regiminis, disciplinae, uictusque, mirabili diuersitate. Item de bellis, structuris, instrumentisque mirabilibus. Item de mineris metallicis, & uarijs animalium generibus, in illis regionibus degentium. Opus, omnibus cuiuscunque conditionis hominibus magno usui futurum, rerum cognitione delectationeque refertum, expressis figuris pictis illustratum. Historias mvltas Admirandas (Qvas Avtor apud alios quaerendas & legendas Lectori reliquit) quibus uelut exemplis & testimonijs, uix credenda probantur & obscura illustrantur, ne ab alijs longius petendae sint, suis ubique locis inseruimus. Cum Caes. Maiest. Gratia & priuilegio.* Basileae, Ex Officina Henricpetri. M.D.LXVII.

Coloniam dicuntur legati[1] hinc ante Majum non ituri et pontifici[2] quidem, ut se jactet, nolle id colloquium declinare cardinalem: ceterum ignaro et pontifice et aliis agere cum Oli[va]rio[3].

Chavigniacus[4] cardinalis ope gratiam auctoritatemque recepit.

In nostro cum Anglis certamine Batavorum quotquot aderant Suedis faverunt.

De Lactucis[5] multam nobis hic casus querendi materiam dedit. Credo facilius se de nobis triumphaturos sperant, si nos prius Liliariis[6] triumphandos objecerint.

Deus, Excellentissime atque Illustrissime Domine, reginae[7], regno Tuaeque Sublimitati propitius adsit.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius[8].

Lutetiae, 17/27 Februarii 1637.

Viri in aula Anglica potentis[9] literae ajunt offerri inde Gallis decem millia Scotorum et duo equitum millia sub ductu landgravii[10]; sed multos opinari arcanas cum imperatore pactiones istis artibus obumbrari.

2974. 1637 februari 27. Aan N. van Reigersberch[11].

Mijnheer,

Naedat ick de uwen van den 27 Ianuary[12] had ontfangen ende beantwoordt[13], is mij behandight inverso ordine die van den 25[14] comende met den brief van de heer Spierinck[15]. Mijne drie[16], die uE. vermiste, hoop ick, dat ter handen sullen sijn gecomen.

De const van de regieringe in uE. quartieren, merck wel, bestaet daerin, dat men eerst resolveert 't volck aen te houden, daernae moet men wel de middelen vinden off credyt. Men seit hier, datter rijcdom genoech in 't lant is om meer te contribueren dan men doet. De redenen, waerom sulcx geschiet, behalven de resistentie aen den vijant, sijn wel te vatten.

1 Alphonse Louis du Plessis de Richelieu, kardinaal-aartsbisschop van Lyon, Manasse de Pas, markies van Feuquières, en Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
2 Urbanus VIII.
3 Gaspar de Guzmán, graaf-hertog van Olivarès. De woorden ‘agere cum Oli[va]rio’ staan in de tekst in cijfer: 29.56.75.66.33. 22.48.16. 73.7.55.66.72(= 73).
4 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
5 Lactuca is een codewoord voor Frankrijk.
6 Lilium (Lely) is een codewoord voor Engeland.
7 Christina van Zweden.
8 Onderschrift en naam ontbreken, in de uitgave der *Epist.*
9 Niet geïdentificeerd.
10 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
11 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 4 i. Eigenh. oorspr. Niet. ondertek. Antw. op o.a. no. 2933.
12 No. 2937.
13 No. 2967?
14 No. 2933.
15 Petter Spiring Silvercrona; wellicht no. 2940.
16 Vgl. no. 2933, p. 47 n. 7.

Dat Aelianus[1] met Numerianus[2] wel is, is goed ende can uE. daerin iet helpe[n], 't sal mij lief sijn.

'T advys, dat gegeven werdt nopende Brandestein[3] ende Wardenberg[4] heb ick door d'heer Spierinck ontfangen. 'T is waer, dat Ubboos meesters[5] tot noch toe met Vindex[6] niet en sijn verknocht. Ende voorgenomen handeling tot Colen, alwaer de onsen niet en senden, geeft nieuwe beletselen. Van hier maect men geen reeckening voor Mey daer te sijn.

Nopende Craienburch[7] sullen wij den tijdt verwachten ende sien, wat best is. UE. gelieve in hem te reccomanderen wat maetelijck te gaen om niet te failleren in 't garand.

De papieren van Magog[8] wachte ick ende sal doen, wat ick can om den man te contenteren.

'T schrijven van Claus[9] is voorsichtich ende can niet qualijck geduit werden. 'T is waer, dat Chavigny[10] was niet wel bij den coninc[11], door toedoen van pater Ioseph[12]. Dan nu is hij herstelt hebbende door het beleit van mijnheer den cardinael[13], die hem sijn soon noemt - ut quidam putant *κατα* (?) *κυριολεξίαν*[14] -, de eere gehadt van de saecke van Gudmundus[15] te accommoderen, hoewel in der waerheit het beleit van Leon[16] daer meeste oorsaeck van is.

Schmalckius[17] heeft hier veel met Heufd[18] alleen gesproocken. Twijffele, off hij Sagillus[19] bij ordre van Fasto[20] heeft genoten. Ick mercke wel, dat hij daer niet

1 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
2 Codenaam voor Amsterdam.
3 Christoffer Carl, graaf van Brandenstein.
4 Dr. Johann Baptista von Werdenberg.
5 Van Reigersberch heeft erboven geschreven: Sweden. Ubbo is een schuilnaam voor Axel Oxenstierna.
6 Codewoord voor Frankrijk.
7 Grotius' jongste zoon Diederik.
8 Schuilnaam voor Frederik Hendrik. Van Reigersberch heeft er 'prins' boven geschreven.
9 Schuilnaam voor Louis de Bourbon, graaf van Soissons. Van Reigersberch heeft erboven geschreven: conte de Soissons.
10 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
11 Lodewijk XIII van Frankrijk.
12 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, de bekende gunsteling van De Richelieu.
13 De Richelieu.
14 De uitdrukking komt voor bij Eusthatius, *Comm. Hom. Il.* 624, 41.
15 Schuilnaam voor Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans. Van Reigersberch heeft erboven geschreven: Monsieur.
16 Charles Brulart de Genlis, prieur de Léon, gezegd Brulart de Léon. De naam 'Léon' staat in de tekst in cijfer: 7.24.20.49. met de ontcijfering door Van Reigersberch erboven geschreven.
17 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna. De naam 'Schmalckius' staat in de tekst in cijfer: 2.12.9.16.23.7.12.8.31.35.33. met door Van Reigersberch abusievelijk 'Schmalakius' erboven geschreven.
18 Johan Hoeufft, bankier te Parijs. In de tekst staat de naam 'Heufd' in cijfer: 37.50.1.5.10. met de naam door Van Reigersberch erboven geschreven.
19 Codewoord voor geld. Van Reigersberch heeft erboven geschreven: gelt.
20 Schuilnaam voor De Richelieu. Van Reigersberch heeft erboven geschreven: Car dinael.

afkeerigh van en was. Soo dat is, soo sullen sij hem hoopen tegen Gotilas[1], die hem nochtans alles goedt gedaen heeft, te gebruicken.

'T gunt hier geseit wierd van Bremo[2] was geseit uit vrese, maer de plaets hout noch.

Den hertogh van Parma[3] heeft zijn accoord gemaect. De Fransoisen seggen om neutrael te blijven ende hebben het niet connende beletten geapprobeert. Maer de entremise van den hertogh van Toscane[4] ende de extremiteiten, daer den hertogh in was[5], doet geloven, dat het niet en is geschiet sonder eenige secrete articulen tot voordeel van Spaignië, waeronder is, soo veele meenen, dat Sabioneda, een plaetse op de Poo, gedepositeert bij twee twistende partijen aen den hertogh van Parma, in handen sal comen van Spaignië, 't welck voor de situatie soude sijn van groote importantie.

's Coni[n]cx broeder[6] is hier sedert dagen, is veel in de Comédie ende geeft materie van discoursen. Den graef van Soissons[7] werdt met confiscatie gedreicht. Evenwel meent men niet, dat hij herrewaert sal comen.

Ick laet niet dagelijcx te recommanderen dat den hertogh van Weimar[8] met een goed leger nae Duitschlant magh werden gesonden. 'T gebreck van gelt retardeert veel.

Nae Colen meent men niet dat de gesanten[9] van hier gaen voor Mey. Den cardinael en haest hem niet.

Ransou[10] gaet nae Denemarq om te sien, off hij dat hoff nae de intentie van dit hoff can disponeren, waertoe oock eenige groote schenckagie sullen werden gebruict.

Uit Engelant geeft Oger[11] wat hoope, maer die wijs sijn twijffelen daeraen.

De Fransoisen seggen, dat sij twaelff regimenten senden nae den hertogh van Savoye[12], maer de saecken sijn in Italiën met Vrancrijck sooveel verloopen, dat men niet wel middel en siet om die te herstellen ende te vresen is, dat den hertogh van Savoye heymelijck ende apart sal handelen.

Men seit hier, dat den keiser[13] een hertogdom in 't rijck ende den tytel van prince de l'Empire aen den prins van Orange[14] doet presenteren.

Den 27 february 1637.

1 Pseudoniem van Grotius. Van Reigersberch heeft erboven geschreven: Gr.
2 Vgl. no. 2966.
3 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
4 Ferdinando de Medici, groothertog van Toscane.
5 De woorden ‘ende de ... was’ zijn in margine toegevoegd.
6 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
7 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Voor Frankrijk waren aangewezen: Manasse de Pas, markies van Feuquières, Claude de Mesmes, graaf van Avaux, en de kardinaal-aartsbisschop van Lyon, Alphonse Louis du Plessis, hertog van Richelieu, broer van de eerste minister.
10 Josias, graaf van Rantzau.
11 René Augier (Oger), Engels agent in Frankrijk.
12 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
13 Ferdinand II, wiens dood op dat ogenblik nog niet in Parijs bekend was, was op 15 februari 1637 overleden; hij werd opgevolgd door zijn gelijknamige zoon.
14 Frederik Hendrik.

Ick sende uE. mijne harangue gedaen aen den coning den 23 deser[1], maer geeft nyemant te syen. Hij was den coning heel aengenaem ende den hertogh van Weymar heeft mij zeer bedanckt.

Ick recommandere uE. mijne saecke met Caesar[2], de papieren ende de onderhoudinge van vrundschap met alle bekenden.

Nopende Caesar mijne eintelicke meninge is, lettende op 't gunt gepasseert ende uE. mij schrijft, dat uE. haer sal presenteren de saecke te stellen aen arbiters uit de collegie van Iustitiën - al waeren oock eenige daeronder van de rechters - ofte advocaten. Ende soo dat binnen een maent niet en werdt aengenomen, de saecken te betrecken in rechte. Hoc noris firme constitutum.

Dit geschreven hebbende become ick uEd. brieven van den 18 Ian.[3] ende van den 9 febr.[4]. Tot naerder antwoort sal dit daerbij vougen.

Ick geloof de regierders van Sweden sullen luisteren wat de vijant ende wat de vrunden haer presenteren, sijnde tot noch toe onvercnocht. Cimons[5] volck houde ick te seer verbonden aen Vrancrijck[6] dan dat sij den cours van Sweden[7] die seer wijze is souden connen volgen. Ondersoect wel, off Aissma[8] iet doet sonder [den] prince van Orange[9]. Die loos sijn, handelen op veele marcten. Ick wilde wel sien de copiën van dat van[10] Amelant[11].

De nieuwe ofte verhooging van oude middelen, sijn soo vremd niet, ende tot weghneming van de principale objectie is temperamentum te vinden. Dat de edelen[12] voor het plattelant[13] moeten sorgen is waer. Maer de reden soo in de beschrijving gestelt, is partijdig ende can Calaber[14] hatelijck maecken bij de steden[15]. Doch het sal evenwel Magog dienen tot sijn stuck, dat, soo ick sie, sterck voortgaet, sal te post loopen.

Dat men seit van in Engelant wat te doen op des palsgraefs[16] naem, sunt

1 Zie bijlage no. 3.
2 Codenaam voor Rotterdam.
3 Niet aanwezig.
4 Niet aanwezig.
5 Cimon is een codenaam voor Staten-Generaal.
6 De naam ‘Vrancrijck’ staat in de tekst in code: 313. met door Van Reigersberch erboven geschreven: Vrankerijk.
7 De naam ‘Sweden’ staat in de tekst in code: 525. met door Van Reigersberch erboven geschreven: Sweden.
8 Foppe van Aitzema. De naam ‘Aissma’ staat in de tekst in cijfer: 23.6.2.5.16.76. met door Van Reigersberch erboven geschreven: Aisma.
9 Frederik Hendrik. De woorden ‘prince van Orange’ staan in de tekst in code: 467. ט. 445. met door Van Reigersberch erboven geschreven: den prince van Orange.
10 De woorden ‘van dat van’ staan in code: טדט met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
11 De naam ‘Amelant’ staat in de tekst in cijfer: 23.16.24.7.23.21.3. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
12 De woorden ‘de edelen’ staan in de tekst in code: ב 24.10.50.7.75.21. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
13 De woorden ‘het plattelant’ staan in de tekst in code: 9.24.3.700. 18.28.23.1001.82.62.48.73.93. met de ontcijfering door Van Reigersberch erboven geschreven.
14 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
15 Het woord ‘steden’ staat in de tekst in code: 568. (= stad) met toegevoegd ‘en’ voor het meervoud; Van Reigersberch heeft erboven geschreven: steden.
16 Karl Ludwig van de Palts.

nugae. Autant vaut bien batu que mal batu. Den ondanck is het selve ende het effect niet het selve.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 27 feb. 1637 wt Paris.

2975. 1637 februari 27. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime Domine,

Regem[2] conveni dies jam quintus est eique cum fratre[3] concordiam restitutam gratulatus exposui, quanto in periculo res Suedica per Germaniam foret coorientibus tot undique exercitibus in eos hostilibus, ni mature rex arma in eas partes moveret, quam ad rem optimam dari occasionem agente nunc in hac urbe promtoque ad accipienda et exsequenda mandata Vinariensi[4] fortissimo duce.

Dixit rex fratrem nunquam conjunctiorem sibi fuisse multumque eum esse in gaudio, quod turbis ac difficultatibus esset expeditus. Res Suedorum egregias per Germaniam a duce Vinariensi sibi explicatas. Nec incognitas sibi hostium coitiones, cum jam ver appetat[5], nihil se omissurum, quo socios sublevet neque se suam causam a Suedica segregaturum.

Non omisi ostendere, quantus labor esset magni cancellarii[6] eo, qui nunc est, Suediae statu retinere animos ad perstandum in bello gravi ac sumptuoso; quare omnino necessarium, ut ejus consilia fortibus amicorum factis adjuvarentur.

Dixi eadem Bulionio[7], aerarii praefecto, quem nuper ad me rex miserat, qui et in caeteris opem suam promisit et de[8] pecuniis maxime, quae propria ipsius cura est, dixit se omnia ordinavisse, quae desiderari a Suedia possent. Pro vetere debito spopondisse Heufdium[9]. De iis, quae deberi nuper caepissent ex Wismariensi - sperant enim probatum iri -, federis delineatione ad S. Chaumontium[10] data mandata.

Multum haud dubie Suedorum armis debet Gallia, per quae stetit, quo minus in regni intima hostis hoc anno penetraverit. Video pecunias, ut in bello sperato diutius durante, difficulter expediri, militem tarde[11].

Hae causae et regentum discordiae Gallos Italia excussere, quod videns Parmensis dux[12] pacem seorsim fecit Ethrusco[13] conciliante recepitque tum, quae bello perdiderat aut jam jamque erat perditurus, tum quae per regnum Neapolitanum fiscus ei abstulerat. Neutrarum eum partium futurum ajunt Galli et probare

1 Gedrukt *Epist.*, p. 304. Het gedeelte 'Regem conveni ... sperando defatigatos' is gelijkluidend aan no. 2970 aan S. Bielke. Antw. op no. 2948. Johan Adler Salvius was hofkanselier en gezant van Zweden, residerend te Hamburg en Osnabrück.
2 Lodewijk XIII; zie voor de tekst van Grotius' begroeting bijlage no. 3.
3 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Vgl. Livius XXII c. 1: Iam ver adpetebat.
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 Claude de Bullion.
8 De copie te Uppsala heeft de lezing: in.
9 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
10 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
11 De copie te Uppsala heeft de lezing: tandem.
12 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
13 Ferdinando de Medici, groothertog van Toscane.

se ajunt, quod vetare nequierunt. Prudentiores, dum, quo in periculo Parmensis fuerit, considerant et quis fuerit conciliator, non dubitant arcana intercessisse pacta in rem Hispani[1], quae tempus deteget.

Sabaudo[2] mitti hinc[3] dicuntur XII cohortes sive regimenta, quae si propere eo adveniunt et non nimium absunt numeri ab eo, quod dicuntur, quae frequentissima est his temporibus et summo cum periculo juncta labes, poterit Bremum, quod ab hoste premitur, simulque ducis nonnunquam ad Hispanos respectans animis retineri.

Rhaetis multitudo imperat eoque magis metuenda ibi studiorum inconstantia praesertim non omittentibus Austriacis magna illis ostentare si se a Gallicis vinculis expediant, quod illis, ut maxime velint, difficile sit futurum, ita arcte non pactis solis, sed praesidiis tenentur.

Mari nihildum boni prospicio nec sane ulla pars virium curata est negligentius.

Frater regius comoedias spectat, forum, quod nunc hic celebre est mercibus, ambit, laetatur otio; negotium nec ipse habet nec exhibet cuiquam.

De comite Suessionensi[4] quid futurum sit, incertum est; multi non exilium ei tantum, sed et inopiam minantur.

Coloniam legati[5] ante Majum hinc ituri non videntur. Ransovius[6] in Daniam it non sine mandatis a rege hoc.

Ex Anglia Ogerius[7] benigne se auditum scribit et sperare non jubet aliquid boni pridem sperando defatigatos.

[Excellentiae Vestrae observantissimus
H. Grotius.]

En resumo calamum, quia, dum in eo sum, ut has obsignem, Tuae Excellentiae litteras accipio datas 26 Ianuarii[8], pro quibus, quanto rerum cognitu et utilium et jucundarum sunt pleniores, eo plus debeo.

Quae iis nuntiantur laeta erunt regi ac ministris regiis, a quibus gravissima pericula non alia re ulla hoc anno quam Suedica virtute depulsa sunt. Sed qui lucerna uti volunt, opus est affundant oleum[9]. Ego in mea hic diligentia nihil desiderari patiar.

Brandeburgicus[10] novam in nos hostilitatem accepto ductu copiarum imperatoris[11] professus, deinde id unum agens, ut quomodo Borussia nobis extorta est, sic et Pomerania nobis extorqueatur, minus idoneus mihi videtur ad reperiendas pacis vias. Aptiores futuros puto qui a nobis absunt longius.

1 Philips IV.
2 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
3 De copie te Uppsala heeft: heic.
4 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
5 Alphonse Louis du Plessis de Richelieu, kardinaal-aartsbisschop van Lyon, Manasse de Pas, markies van Feuquières, en Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
6 Josias, graaf van Rantzau; zie over hem VI, p. 327 n. 13.
7 René Augier (Oger), Engels agent in Frankrijk.
8 No. 2948 gedateerd 26 januari oude stijl.
9 Vgl. de parabel bij *Matth.* 25, 1-14.
10 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
11 Ferdinand II; hij was op 15 februari overleden, doch het nieuws van zijn dood was nog niet in Parijs bekend.

Danum[1] publico in nos quicquam facturum vix puto. Polonus[2] quod contra pacta fecit, poterit usum habere, si alibi pax nobis contingat.

Propius ad Germaniam accedere magnum cancellarium gaudeo. Credo priusquam mare transeat, introspecturum penitus et hostium et sociorum consilia.

Haec urgente articulo, quo mitti literae debent, in id maxime addidi, ut Excellentiae Tuae literas a me acceptas lectasque et nihil a me optari magis quam multas ut tales accipiam, appareret.

2976. 1637 februari 27. Aan P. Schmalz[3].

Nobilissime Domine,

Quicquid a nobis tibi gratum proficisci potuit, et exiguum est et tibi tuo jure debitum. Itaque gratias illas, quas tam liberaliter agis, lubens admodum tibi remitto paratus semper amicitiam Tuae Nobilitatis, quam plurimi facio, omnibus officiorum generibus colere alereque.

Quae ad te e Suedia scripta commemoras, congruunt satis cum temporum ratione et responso, quod Avaugurio[4] datum est. Ego in omni meo sermone, etiam eo, quem ad regem[5] his diebus habui, ita ostendo fortem nostrorum animum, ut non taceam difficultates, tum quae ex pupillari regno circa tales deliberationes nasci solent, tum quae imminent ex tanto hostilium exercituum in nos concursu, nisi amici et valide et abscissa omni contatione partem hujus procellae avertant.

De ducis Bernhardi[6] literis puto non male Tuam Nobilitatem constituisse. Nam et alias recentiores in meo fasciculo misit postremo, quo scripsi, die. Haud dubie is princeps multum sua referre existimat, ut Suedi in bello maneant.

Galli ajunt putare se nihil actum iri in Poloniensi conventu ante mensem Majum.

Vale quam optime.

Tuae Nobilitatis studiosissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 27 Febr. novi Cal. 1637.

Adres (met andere hand): Monsieur Monsieur Smalckius à La Haye.

En verder (eveneens met andere hand): [Praesent.] Hagae die 27 Februarii/9 Martii 1637.

1 Christiaan IV van Denemarken.
2 Wladislas VII (IV) van Polen.
3 Hs. Stockholm, RA. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Ep. ex Mus. Meerm.*, p. 40; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 582. aant.
4 Charles Du Bois, baron d'Avaugour.
5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

2977. 1637 maart 2. Van N. van Reigersberch[7].

Mijn Heer,

Tusschen den ses ende sevenentwintychsten Februari hebbe ick ontfangen de

7 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 10 i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 335. Antw. op nos. 2950, 2958 en 2967; beantw. d. no. 2996.

uwe van den 6[1], 12[2], 19[3] van deselve maent, daerop niet anders dient tot antwoort als dat ick, aleer Aelianus[4] van uwen outsten[5] te spreecken, op mijne consideratie nader schrijven sal verwachten, gelijck mede ronder verclarynge, wat met Crayenburch[6] sijt geresolveert. De gepresenteerde conditie dunckt mij niet te verwerpen, te meer alsoo degene, die se doet, niemant heeft hem bestaende, daervoor hij soude willen sorgen.

Dat van de reine-mère van Sophi[7], soo niet met al sijn omstandycheden, weet ick dat ten principalen vastgaet, hoewel hier ook weynych off niet daervan wert gesproocken.

Aisma[8] meenen veele, dat bij Cimon[9] niet weder comen sal; dat hij met Calaber[10] niet wel en is, soude ick durven verseeckeren.

Van Vilmarus[11] wachte ick niet anders als seer goede correspondentie met Golilas[12]; hij is Ioviniani[13] out confident vrient, een seer goet naturel, excepto communi nobilitatis[14] malo. Bij occasie wilde ick, dat Felix[15], nevens aenbiedynge van dienst, de memorie van vrienschap ververste. Humult[16] mirabiliter inescat[17] homines cibo, potu, argento[18], ende met siluer[19] te aesen mocht wel gout[20] vangen.

Den heer rijxcancelier[21] comt in Pomeren met volle macht om te oorlogen ofte te handelen. Den marckgraeff Sigismundus[22], oom van den marquis van Brandenburch[23], heeft versocht een pasport om te Statyn te commen, hetwelck geïnterpreteert wert een voorbereydynge tot handelynge, dewelcke in Engelant seer wert

1 No. 2950.
2 No. 2958.
3 No. 2967.
4 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
5 Cornelis de Groot.
6 Diederik de Groot.
7 Maria Eleonora van Brandenburg. Sophi is een codenaam voor Zweden.
8 Foppe van Aitzema; de naam staat in de tekst in cijfer: 23.6.2.16.76. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
9 Codenaam voor Staten-Generaal.
10 Codenaam voor Frederik Hendrik.
11 Hoewel met deze codenaam in brief no. 2926 de Staten-Generaal worden aangeduid, moet hier de Staatse gezant te Parijs, Willem van Liere, heer van Oosterwijk, bedoeld zijn.
12 Pseudoniem van Grotius.
13 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.
14 Het woord ‘nobilitatis’ staat in de tekst in cijfer: 21.20.22.31.7.56.3.83.70.56.63. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
15 Pseudoniem van Grotius.
16 Codenaam voor Petter Spiring Silvercrona.
17 Het woord ‘inescat’ staat in de tekst in cijfer: 31.49.24.94.59.83.3. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
18 Het woord ‘argento’ staat in de tekst in cijfer: 76.17.36.50.73.70.77. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
19 Het woord ‘siluer’ staat in de tekst in cijfer: 63.6.7.14.75.71.
20 Het woord ‘gout’ staat in de tekst in cijfer: 36.84.95.70. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
21 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
22 Sigismund van Brandenburg (1592-1640), zoon van Johann Georg (1525-1598), keurvorst van Brandenburg.
23 Friedrich Wilhelm van Brandenburg (1620-1688), later de Grote Keurvorst genaamd. Van 1634 tot 1638 bevond hij zich in de republiek der Verenigde Provinciën.

geapprehendeert ende hier niet garen soude werden gesien. Den heer Spierynck[1] dese occurrentie menagerende presseert seer het subsidie, tot welcke eynde saterdach in de Generaliteyt, sondach bij sijn Hoocheyt[2] propositie heeft gedaen, waervan de provintiën met recommandatie rapport sal werden gedaen.

Wt hetgene Oger[3] in Engelant rapporteert schijnt, dat hope genomen wert tusschen Vranckerijck ende Engelant wat mochte werden gesloten, alwaer Engelant meer toe sal haesten om Sweden te beter te animeren.

Een vlote scepen, van Nantes commende naer dese landen van in(?) de twintych seylen is aen Engelants eynde beiegent van 8 Dunckerckers, 4 conynxscepen, 4 fregatten. De vier conynckxscepen attaqueerden twee ende twee de twee convoyers, die bij de Nantes-vaerders waren. Ontseylde scepen tot Rotterdam ingecomen relateren, dat sij vier uyren dapper hebben hooren schieten, daernaer niet meer, waerwt sij vreesen de oorloochscepen sijn vermeestert en een groot deel van de vlote, waer naer toe de fregatten haer hadden begeven, genomen. Wederom een groot verlies voor dese landen, die niet als dagelijckx te veel werden beschadycht in de principale zenuwe van haer welvaren.

Wat tusschen den[4] ambassadeur[5] van[6] Engelant[7] ende Humullus'[8] volck[9] is gepasseert heeft Golhar[10] Iovinianus verhaelt ende verstaet wel, dewijle Sigthunius[11] de last heeft, die hij aen Engelant[12] heeft verclaert te hebben, niet anders heeft connen doen. Evenwel sal dese rencontre geen goet doen om nader correspondentie tusschen Sophi ende de Lelie[13] te maecken. Suenno[14] was curieux te weten, wat mijn brieven daervan hielden; seyde niet te hebben. Gestillus' man[15] heeft een lanck verhael van alle particulariteyten daervan gemaeckt.

Van Savoye hoorde Magog[16] nieuw toe, meent de Lelie de eerste v[i]site[17] niet sal willen doen.

Dat Venetië formaliteyt gebruyckt, hout men hier vremt, ende wert mij geseyt, den ambassadeur[18] hier is te verstaen gegeven, dat, indien het niet wert ge-

1 Petter Spiring Silvercrona, gezant en raad van financiën van Zweden.
2 Frederik Hendrik.
3 René Augier (Oger), Engels agent in Frankrijk.
4 Het woord ‘den’ staat in de tekst in codeteken zonder ontcijfering.
5 John Scudamore; zie no. 2973, p. 118 n. 2. Het woord ‘ambassadeur’ staat in de tekst in code: 121. Grotius heeft er ‘Amb’ boven geschreven.
6 Het woord ‘van’ staat in de tekst in codeteken zonder ontcijfering.
7 De naam ‘Engelant’ staat in de tekst in code: 125. Grotius heeft er ‘Eng’ boven geschreven.
8 Pseudoniem van Grotius.
9 Het woord ‘volck’ staat in de tekst in cijfer: 1.20.7.c.8. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
10 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
11 Pseudoniem van Grotius.
12 De naam ‘Engelant’ staat in de tekst in code: 125. Grotius heeft er ‘Engelant’ boven geschreven.
13 Codewoord voor Engeland.
14 Schuilnaam voor Frederik Hendrik. Grotius heeft erboven geschreven: Pr. v. O.
15 Gestillus is een codewoord voor Staten-Generaal. Met Gestillus' man wordt ongetwijfeld bedoeld de Staatse gezant in Parijs, Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
16 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
17 Het woord ‘visite’ staat in de tekst in cijfer: 1.2.31.32.24. met een onjuiste ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
18 Francesco Michiel.

repareert, men geen ambassadeur van dese staet naer Venetiën senden sal. Laet mij eens weten, hoe tsedert de gevallen dispute de Engelsche ambassadeurs[1] haer in uwe Ed. regard dragen, ende continuelijck hetgene in die ende andere saecken soo veel weetbaer is.

Ick sal niet versuymen Felix' diensten aen Golhar bij alle gelegentheyt te presenteren. De quade officiën, die de Latouw[2] tegens Gohlar bij Sophi doet, meen ick niet, dat van Aristoteles[3] commen. Calaber heb ick geseyt de aenbiedynge bij den conynck van Vranckerijck[4] gedaen. Laudabat constantiam et fidem et fatebatur eiusmodi hominum magnam esse penuriam.

Picolomini[5] is vertrocken. Den lantgrave[6] doet nieuwe lichtynge.

Aisma wert geseyt tot Franckfort te sijn ende op commende wech. Dat van Amelant sal noch moyte geven.

Beria[7] verseeckert van sijn goede genegentheyt. Van Burno[8] gelove ick noch hetgene ick voor desen hebbe geschreven.

De stucken van Calaber sal uEd. nu hebben ontfangen[9]; soo uEd. yet nader derhalven dient te weten, ofte soo wanneer die wederom sent, sult gelieven hetselve door mijne handen te doen gaen.

Tis apparent, ende Vranckrijck doet daertoe instantie, dat men dit iaer vrouch in het velt sal gaen. Tot Ceulen ende int graefschap Emden wert voor den keyser[10] sterck geworven.

In de Generaliteyt is met meerderheyt van stemmen, tegens protest van Hollant, geconcludeert den handel in Brasil aen de Compagnie te behouden; dan op nader aenhouden van Holland wert die resolutie gesurcheert tot bijeencomste van de vergaderynge.

Met Caesar[11] niettegenstaende alle devoiren ben ick, mits de sieckte van den eenen burgemeester[12], niet nader connen commen, doch Algelsus[13] heeft aengenomen een tijt te doen bestemmen, hetwelck, alsoo de Staten morgen sijn beschreven, voor het eerste niet sal vallen.

Den Metersman[14] is op sijn wonynge. Voor de pampieren sal werden gesorcht ende voor al, daerin uEd. dienst kan geschieden.

Desen 2 Martii 1637.

1 John Scudamore en Robert Sidney, resp. Engels ordinarius en extra-ordinarius gezant te Parijs.
2 Codewoord voor Frankrijk; bedoeld wordt de Franse gezant in Den Haag, Hercule Girard, baron van Charnacé.
3 Codenaam voor Holland. Grotius heeft erboven geschreven: Hollant.
4 De woorden ‘conynck van Vranckerijck’ staan in de tekst in code: 496. Grotius heeft erboven geschreven: Roy de France.
5 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini.
6 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
7 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
8 Wellicht schuilnaam voor Ludwig Camerarius.
9 Vgl. no. 2925 p. 30 en de verwijzing in noot 5 aldaar.
10 Ferdinand II, wiens dood - hij was op 15 februari overleden - te Parijs nog niet bekend was; hij werd opgevolgd door zijn zoon Ferdinand.
11 Codenaam voor Rotterdam.
12 De burgemeesters van Rotterdam waren Abraham Jansz. de Reus, Willem Allertsz van Couwenhoven en Pieter Sonmans.
13 Schuilnaam voor Simon van Beaumont, pensionaris van Rotterdam.
14 Metersman is een schuilnaam voor Mr. Johan Basius.

In dorso schreef Grotius: 2 Martij 1637. N. Reigersberg.
En boven aan de brief: Rec. [1] 8 Martij[1].

2978. 1637 maart 3. Van Willem de Groot[2].

Frater optime,

Ternas a te eodem die litteras accepi XXX Ianuarii[3], XII Februarii[4] et XIX ejusdem mensis[5] datas, pro quibus omnibus gratias tibi summas habeo, imprimis vero pro iis, quae de reconciliatione fratris regii[6] et de Suecorum ad pacem communem propensione scribis.

Salmasium[7] nondum vidi, cum occasio se offeret ejus, quod de Barnaba[8] scripsisti memorero.

Carmina Honarti[9] et Foresti[10] mitto, sed demtis auctorum nominibus; prius tamen illius est duo sequentia hujus.

Cunaeus[11], nequid erres, non detrectavit scribendi adversus Seldenum[12] provintiam, nam ea ipsi nunquam fuit oblata: sed rogatus fuit de Seldeni opere sententiam suam dicere, quam ille paucis verbis fuit complexus et deinde id muneris a Faederatis Graswinkelio[13] est injunctum, qui jam opus suum absolvit.

Amelandiae affectatio magnam auctoribus praebet invidiam et calumniandi ansam apud Faederatos iis, qui Hollandiae ejusque rectoribus iniquiores paulo sunt. Tenor investiturae ab imperatore[14] concessae ipsos onerat odio popularum et jam exempla Belgica ad singulas civitates jam nunc coituras ad comitia missa sunt. Possessionem ut nanciscantur, non est verisimile, cum Frisii Cammingam[15] protecturi credantur neque immerito, cum ille centum annorum possessione se tueri possit.

1 Blijkens een mededeling van Grotius in zijn antwoord aan Van Reigersberch dd. 18 maart (no. 2996) werd de brief gelijktijdig met die van 23 februari (no. 2969) ontvangen. Een aantekening van Grotius op laatstgenoemd schrijven vermeldt als datum van ontvangst 18 maart, zodat ook hier 18 maart gelezen moet worden. Het is namelijk onwaarschijnlijk, dat een brief op 2 maart uit Den Haag verzonden reeds op 8 maart in Parijs zou zijn aangekomen.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Antw. op nos. 2941, 2955 en 2965; beantw. d. no. 2994.
3 No. 2941.
4 No. 2955.
5 No. 2965.
6 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
7 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise -Salmasius- was van verlof uit Frankrijk teruggekeerd.
8 Voor de zg. *Brief van Barnabas* zie V, p. 132 n. 5.
9 Rochus van den Honaert.
10 Johan van Foreest.
11 Petrus Cunaeus -van der Cun- hoogleraar te Leiden. Op 21/22 december 1635 hadden de Staten van Holland hem verzocht een onderzoek in te stellen naar het *Mare Clausum* van John Selden *(Res. Holl.*, p.293).
12 John Selden (1584-1654); zie over hem en zijn boek V no. 2126, p. 515 nn. 7, 8 en 9.
13 Dirck Graswinckel, heer van Holy; vgl. VII, p. 143 n. 2.
14 Of het nieuws van de dood van Ferdinand II, gestorven op 15 februari, in Parijs al bekend was, staat niet vast. Zijn zoon Ferdinand was op 30 december 1636 tot Rooms koning gekroond. Hij volgde zijn vader op als Ferdinand III.
15 Pieter III van Cammingha, Vrij- en Erfheer van Ameland (1587-1638); voor de Amelandse kwestie zie no. 2928.

Quomodo frater regius concoqueri potuerit illam cardinalis[1] receptionem a sedente factam, intelligere aveo; velim etiam ex te audire disputationem, quae inter tuos domesticos et Anglos in ingressu Lirii[2] intercessit ejusque exitum et ecqua jam tibi cum illo legato sit consuetudo.

Monui typographum iterumque monebo de libro Edwini Sandis[3], quem nomen suum tantum commodasse ajunt operi a fratre Paulo[4] conscripto.

Petrus[5] ubi ad nos venerit, quem jam in singulas horas expecto, monebo, ut omnia sua ex animi tui - ut debet - sententia componat ejusque studia, quoad potero, promovebo.

Videbis ex adjuncta pagina[6], quam inclementer alienam tibi sententiam affingat Cloppenburgius[7] in scripto Belgice jam edito, et latine - ut audio - brevi edendo[8]. Monui Reigersbergium[9], utpote unum ex iis, quos sibi patronos ipse delegit - dedicavit enim librum supremae et provintialis curiae adsessoribus - ut eum de errore suo commonefieri curet. Usuras sane Christianis esse interdictas, quae vere tales sint, nemo negaverit; stipulationem ejus quod rependitur in compensationem usus praestiti Cloppenburgius admittit et tu §. 22[10] directis verbis negas cum divino aut naturali jam pugnare, quod cur videre noluerit nescio.

Multi hic sunt de victoria Banerii[11] nupere iterum reportata sermones, cum magna caesarianorum[12] clade et ipsius Gotsii[13] nece, sed prudentiores ea omnia pro comperto non habent.

Illud certum Dunkerkanos potitos esse classis, quae ex Andegavensi littore patriam nostram cum magna vini copia petebat, et ita quidem, ut vix paucae evaserint, quae res vereor, ne Selandorum animos jam ante concitatos magis efferet. Duas naves bellicas in potestatem hostium venisse ajunt, magno cum patriae damno et dedecore: profecto nisi rebus maritimis melius prospicitur, actum est de nobis.

Vale, frater optime, et nos amare perge.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, III. Martii 1637.

1 De Richelieu.
2 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, ordinarius Staats gezant in Parijs. Zie voor de moeilijkheden tijdens zijn intocht no. 2966, p. 103.
3 Sir Edwin Sandys; vgl. no. 2941, p. 65 n. 2.
4 Fra Paolo Sarpi; vgl. no. 2941, p. 65 n. 3.
5 Pieter de Groot.
6 Ontbreekt. Het betreft *Onderwysinge van woeker, interessen, coop van renten, en allerley winsten van gelt met gelt.* Amst. 1637.
7 Johannes Cloppenburg (1592-1652), predikant in Den Briel.
8 *Ioh. Cloppenbvrgl De Foenore et Vsvris, Brevis Institvtio, Cum ejusdem Epistola Ad Cl. Salmasivm.* Lvgd. Batav. Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXL.
9 Nicolaes van Reigersberch.
10 *De iure Belli ac Pacis* II c. XII § XXII, ed. De Kanter-Van Hettinga Tromp, p. 354.
11 Johan Gustavsson Banér, Zweeds veldmaarschalk. Wellicht wordt hier bedoeld het *Extract uyt seeckere Missive, gheschreven uyt Torgau den 9. Januarij 1637. oude stijl, verhalende de Heerlijcke Victorie so bij den Heer Veldt-Maerschalck Johan Bannier nu onlanghs teghens de Saxische Armade is geobtineert ... Ghedruckt in s'Graven-Hage by Lvdolph Breeckevelt,... 1637.* (Knuttel, no. 4475).
12 De troepen van keizer Ferdinand II.
13 Johann von Götz.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède A Paris.
In dorso schreef Grotius: 3 Martii 1637 G. de Groot.
En boven aan de brief: rec. 18 Martii.

2979. 1637 maart 3. Aan F. Sprecher[1].

Pergratae mihi fuere literae, ut sunt omnes tuae, quas ad me 7 Februarii[2] dedisti; neque omisi quaecumque iis continebantur cum amica tui mentione ad magnum cancellarium[3] perscribere, qui nunc, quo proprior sit Germanicis rebus, Calmariam advenit.

Post Witstochiense praelium[4] simul cum Torgavia capta VIII cohortes, quas regimenta vocant, Saxonum Suedicas res secutae sunt caesique hostium non pauci tum a Pfortio[5], tum ab Hodilsio[6] nostris. Pax Suedis offertur per marchionem Brandeburgicum Sigismundum[7], subdelegatum ab electoribus Maguntiacensi[8] et Brandeburgico[9], qui potestatem ejus negotii ab imperatore[10] acceperunt, sed nulla pax nostris placet, nisi communis et ex omnium usu.

Hic in id laboratur; ut comes Suessionensis[11] ad exemplum regii fratris[12] se in regis[13] restituat gratiam.

Est hic et dux Vinariensis[14] id urgens maxima cum diligentia, ut quamprimum agat aliquid, quod rebus Germaniae conducat.

Vallis Telina impeti ab hoste dicitur, cui jam supersunt copiae Parmensi ac Placentino territoriis bello exemptis. Quid contineant Clavennenses, quorum meministi, articuli[15], breviter edoceri abs te cupiam et si quid porro dignum cognitu in Rhaetia contingat.

Vale, vir praestantissime et amicissime.

Tuae Nobilitati observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 3 Martii novi Cal. 1637.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 305. Geadresseerde, Fortunatus Sprecher von Bernegg (1585-1647), was Zwitsers staatsman en historicus.
2 Ontbreekt.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 De slag bij Wittstock, geleverd op 4 oktober 1636.
5 Dit moet Adam von Pfuel zijn; zie p. 74 en n. 14 aldaar.
6 Hier zal bedoeld zijn Zdenko von Hoditz.
7 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
8 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.
9 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
10 Ferdinand II; zijn dood (op 15 februari) was in Parijs wellicht nog niet bekend.
11 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
12 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
13 Lodewijk XIII van Frankrijk.
14 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
15 Het verdrag van Chiavenna, gesloten op 7 februari 1636 tussen Graubünden en de Veltlin onder bemiddeling van Frankrijk. De artikelen van dit verdrag bleven voortdurend een geschilpunt tussen de verschillende partijen.

2980. 1637 maart 5. Van S. Bielke[1].

Magnifice ac Generose Domine, Domine Amice plurimum observande,

Transiit hac nuper baro Rortaeus[2], christianissimi regis[3] olim apud aulam Brandeburgicam, nunc vero - ni fallor - Hamburgi ordinarius residens, ad comitia Polonica, quae hoc mense celebrantur, iter habens.

Is in transitu me allocutus tria proposuit nomine regis sui, absque tamen literis fidei, quas ad Excell. Dn. regni cancellarium[4] tantum se habere professus caeterum heic quoque suffecturas arbitrabatur, postquam suae Excell.[ae] vices per Germaniam ego sustinerem. Eae tamen non monstratae, multo minus lectae sunt.

Proposuit ergo: 1. Vetus illud ac tritum: Firmiter adhuc animo stare regi Galliae sententiam, quae nolit admittere separatos ullos a regno Sueciae tractatus; velit bello insistere, donec universalis pax utrique regno commodis justisque legibus coalescat. Ei rei argumento esse, repulsos tam valide Hispani[5] caesarisque[6] adsultus in Galliam ac in conventum Coloniensem non alia lege adsensum datum, quam ut in eo regni quoque Sueciae cum caesare lites dirimerentur. Rogare ergo regem christianissimum, ne particularibus tractatibus, si qui forte ab hoste oblati forent, - uti nuper adeo electorem Brandeburgicum[7] fama sparserat a caesare mandata nonnulla accepisse, quae mihi per marchionem Sigismundum[8] communicaturus sit - locus daretur; cum ii distrahendis tantummodo animis ac viribus foederatorum servirent nec syncerae tamen rei quicquam continerent: maxime quod certo constaret, in Ratisbonensi conventu planissime decretum esse, ne a sanctionibus pacificationis Pragensis[9] vel latum, quod ajunt, unguem[10], recederetur, utcunque in novos tractatus cum Suecis Gallisque consensum sit. Ad conventum potius Coloniensem - qui universalis foret pacis -, deputati quantocius mitterentur. Interim vero bello acriter insisteretur.

2. Deinde iter se ex mandato regis sui certorum negotiorum causa in Poloniam ad comitia nunc instituere. Cumque rex Poloniae[11] per Zawachium[12] aliosque ministros suos haud obscuram significationem ediderit, fieri fortassis posse aliquando, ut rex Poloniae vel Silesiae recuperandae ac una caesaris adcrescenti potentiae ipsi Poloniae non minus quam caeteris vicinis regnis formidolosae, repaguli ponendi causa in partes belli adversus caesarem veniret; eo sibi in mandatis datum esse, ut a me exquireret, an consultum ducerem, ut baro de Rorte regem Poloniae huc inducere conaretur; vel si id obtineri a rege non posset, ut

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanwinsten 1911 XXIII, no. 14. Orig. Eigenh. ondertek. Beantw. d. no. 3001.
2 Claude de Salles, baron van Rorté.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Axel Oxenstierna.
5 Philips IV.
6 Ferdinand II; zijn dood (op 15 februari) was in Parijs waarschijnlijk nog niet bekend.
7 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
8 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
9 De vrede van Praag, gesloten op 30 mei 1635.
10 Plautus, *Aulular.* 57: Si ... unguem latum excesseris.
11 Wladislas VII (IV).
12 Johan Zawadski.

saltem ab auxilio caesari ferendo nostrisque rebus incommodando abstraheret; nam ex consilio meo caeterorumque coronae Sueticae ministrorum ista vel prosecuturum vel omissurum.

3. Denique si forte sua regia M.tas Sueciae[1] alias ob causas Polonica arma in Silesiam translata nollet ac ipsa potius Silesiae occupandae studeret, id ut significaretur, enixe petiit. Utpote futurum sibi in negotiatione sua lumini. Quippe regem christianissimum eo casu quatuor millia Cossaccorum in Polonia conscribere constituisse jamque regis Poloniae adsensum ei rei impetrasse, quem praeterea pecuniam subministraturum haud obscure innuebat. Eos se Cossaccos campimareschalli Wrangelii[2] imperio subditurum, ut iis pro bono causae communis uteretur, si vellet, modo diribitoria ac stationes assignaret in Pomerania vel Marchia, vel si mallet, ut Silesiam, qua regno Poloniae contermina est, ingrederentur - id, quod rege Poloniae vel auxiliante vel non impediente haud difficile futurum esset - ac mox se Wrangelio ab hac parte Silesiam invasuro coniungerent, in eam se partem iturum.

Respondi ad 1. laudabiliter facere regem christianissimum, quod in proposito perseveret non admittendi separatos a regno Sueciae tractatus ac belli continuandi, donec pace utrique regno fida consopiri possint exorta dissidia. Eo animorum viriumque distractioni praeclusum iri occasiones ab hostibus procul dubio quaesitas, quo desertae parti graviores inde incumbant. Haud diversas a Sacra R.a M.te regnoque Sueciae rationes hactenus initas nullosque particulares tractatus institutos. Nam Megapolitani ducis[3] negotiationem non nisi universalem spectasse pacem.

De Brandeburgico electore quae fama sparserat, eae[4] talia esse, ut cuivis Gallico ministro patere possint; - uti adeo quae hactenus acta sunt, ex consilio meo per Salvium[5] baroni de Rorte communicata sunt, ne quid huisce negotii christianissimum regem clam esset -; generales nempe ad pacem honestam, tutam ac securam invitationes ac vice versa animi a tali pace non aversi demonstrationes. Caeterum in re ipsa nihil hactenus gestum vel susceptum nec adhuc certo constare, an elector Brandeburgicus ab imperatore[6] plenipotentiam tractandi habeat. Licere cuivis etiam foedere alteri alligato audire, discursus instituere. At ubi ad tractatus ventum fuerit, heic aliam rem esse. Ita enim utrinque se gerere convenientissimum fore, ne separando rationes nostras, quas commune jungit periculum, hostibus fiamus obnoxii; quaeque plura in eam sententiam dici solent.

De bello continuando quod admonemur, in omnium oculis esse praeclaras Banerii[7], Leslaei[8], Wrangelii actiones, quae cum ipsae loquantur, non necesse esse hanc rem ultra sermone prosequi.

Conventum quod spectaret Coloniensem, ex responso ab administratoribus

1 Christina van Zweden.
2 Herman Wrangel, Zweeds veldmaarschalk.
3 Adolf Friedrich, hertog van Mecklenburg-Schwerin.
4 Verschrijving voor ‘ea’.
5 Johan Adler Salvius.
6 Ferdinand II; vgl. p. 132 n. 6.
7 Johan Gustavsson Banér.
8 Alexander Leslie, generaal-majoor in Zweedse dienst.

regni Sueciae[1] haud pridem Dno D'Avaugour[2] Stocholmiae dato procul dubio intellexisse baronem Rortaeum, quam graves ob causas conventum illum declinare necesse habeant S.R.M.tas regnumque Sueciae. Eas me rationes tam validas ac praegnantes deprehendere, ut diversum non ausim suadere Dnis administratoribus, donec viderim conventum Coloniensem vel alium quemcunque convenienti modo institui.

Ad alterum de rege Poloniae in partem belli trahendo vel, ne noceat, praecavendo, respondit animadvertere me haud facile inductum iri caesarem ad aequa pacis consilia, ni vel insigni adhuc victoria res nostrae auctae forent, vel alii quoque reges ac principes in societatem armorum descenderent, in quibus Polonia, si periculum sibi imminens juste vellet ponderare, haud leviores quam alia vicina regna inveniret causas caesari se opponendi, quod patens undique sit irruptioni nec munimentis ac propugnaculis, ab ea praesertim per se, obvallato, maxime quod perpetua suspitione torqueatur, insidiari libertati suae domum Austriacam. Tum ita in universum comparatum esse hoc negotium, ut quo plures nobis amicos ac hosti hostes parare possimus, eo res nostras stabiliores, hostiles vero magis fluxas efficiamus. Ip ipsum saepius inter Sueticos Gallicosque ministros fuisse disceptatum nec aliter me meminisse, quam in eo rem fuisse aliquando, ut tractatui Vismariensi[3] huiusce nonnihil insereretur. Ut eas ob causas pluresque arbitrarer plurium momenti ad caesarem in consilia pacis inducendum adferre posse, si non Poloni saltem, sed et alii quacunque adducti causa vires caesaris distrahere vellent. Caeterum suadere vel dissuadere rem tanti momenti particulariter, id a speciali mandato dependere, quo nunc quidem destituerer, vellem tamen regni administratoribus quantocyus referre.

Alteram tamen secundi huius articuli propositionem quantum attinet; non peccare posse Dnum Rortaeum in eo, si regem Poloniae a nocendo abstrahat. Denique quod ista non nisi ex consilio R.ae M.tis ac regni Sueciae ministrorum peracturum confirmat, in eo adfectum R.ae M.tis christianissimae elucere, cui pari studio et adfectu respondere R.am M.tem Sueciae, Suaeque M.tis ministros, ut firmiter credat me serio rogare.

Ad. 3: Haud diffiteri me quidem Silesiae occupandae consilium Wrangelio suadere, imo necessitatem imponere tum vicinitatem provinciae, tum hostiles, quae in ea stabulantur, copias, quibus nisi mature obviam eatur, verendum sit, ne auctiores factae ipsam, quod aliquoties antefecere, denuo invadant Pomeraniam. Prudentis autem esse periculo occurrere foris, non domi.

Cassaccorum conscriptionem quod spectat, posse forte eam rem usui non nemini esse. Diribitoria tamen ac stationes in Pomerania dari non posse, quod pro Suecicis copiis nimis angusta sit. Marchiae dispositionem ad Banerium spectare. De Silesia rem esse ancipitem: Sed ut ut in ea stationes acquiri possent, videri tamen non eum, qui speratur, fructum ex ministerio Cassaccorum istorum trahi posse, si unius Dni auspiciis colligantur, alterius regantur; cum id genus hominum ex levissima quaque causa tumultuari ac discessum agitare soleant. Cum si regem christianissimum pro suo in bonum publicum inclinati animi adfectu - qui

1 Zie voor hun namen no. 2957, p. 91 n. 2.
2 Charles Du Bois, baron d'Avaugour, Frans diplomaat, residerend te Dantzig.
3 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636 tussen Zweden en Frankrijk. De ratificatie ervan kwam maar moeizaam tot stand.

maximi semper a nostratibus fit - res Sueticas hisce in partibus iuvandi lubido incessit, posse majore cum utilitate rem administrari, si colligendis vel Cossaccis vel melioribus equitibus pecunia Wrangelio subministretur. Ei notas esse vias, quibus parari possint tales homines. Transcribendos vero in obsequia Suetica. Ita impedimentis de stationibus locoque delectus, tum licentiae tollendae prospectum fore.

Ad ista Rortaeus nonnulla regessit, quae, ne excrescat epistola quam par est longius, nunc omitto; id recensendum: noluisse de pecunia adsentiri, quod sibi ipsi in mandatis datum, ut Cossaccos conscriberet, affirmaret.

Ita vale dicto coeptum iter prosecutus est. Me vero in ancipitem cogitandi curam ista conjecerant haud facile quid sibi vellent, assequi valentem.

De tractatu quidem quae memorabantur ac prosequendo bello, satis adparere abstrahendis a separato tractatu animis nostrorum dicta, quo Gallis interim res suas agere ex arbitrio ac commodo suo liceat. Verum regem Poloniae in bellum nobiscum venire, pecuniam subministrare velle ac coetera, Oedipo divinatore indigere videntur.

Caeterum ut de marchione Sigismundo, quod supra attigi, exequar, prae se tulit is velle huc venire expositum mandata nonnulla ab imperatore electori Brandeburgico commissa super inceptando novo tractatu eamque in rem jam a me commeatum impetraverat. Verum inter medias hasce spes praesidiarii Custrinenses ex mandato electoris, uti ajunt - nam is quidem nunc Custrini est - eruptione facta pauculos nostrorum Berowaldii per stativa locatos interceperant majora damna meditati in repulsi mox poenas audaciae dedissent injecto a nostris igne in suburbium, quo totum ab ea parte conflagravit. Eo parum synceri subesse injecta mihi suspicio est.

Hanc ergo ob causam, et simul quod plenipotentia caesarea electorem destitui ipsos mussitare videam electorales ministros, haud facile huc venturum marchionem suspicor. Sin tamen congressus expetitur, instituetur is forte medio aliquo loco, de quo, ubi certi quid constiterit, perscribam.

Interim adversus Banerium in Misnia feliciter agitantem Leslaeumque ad Salam situm validae coeunt copiae praelium aliquod decretorium, uti rumor est, spirantes. Sed aderit illis numinis divini auxilium, quo fastum ac duritiem hostilem infringant, victriciaque arma iustae causae vindices porro proferant. Wrangelii copiae postquam Landsberga ab hoste deserta nobis cessit, nunc in Drisae trajectu occupando laborant. Deus iis quoque successum largiatur.

Cuius protectioni M. ac G.D.V.^{ram} quam commendatissimam cupio.

M.^{cae} ac Gn.^{sae} Dom. V.^{rae} ad officia
et studia paratissimus
Sten Bielke.

Dabantur Stetini, d. XXIII Febr: A.^{o} M.DC.XXXVII°.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 Martii.

2981. 1637 maart 6. Aan Willem de Groot[1].

1 Gedrukt *Epist.*, p. 866. Tesamen met nos. 2988 en 2994 beantw. d. no. 3009.

Comes Egmundus[2], qui se et Geldriae scribit ducem, cum lites habeat in

2 Lodewijk, graaf van Egmond (1600-1654); zie over hem no. 2924, p. 26 n. 10.

Hollandia partim coeptas partim quae brevi enascentur, misit ad me, quaesitum ecquem ei iurisconsultum possem commendare.

Dixi fratrem mihi esse in isto foro jam diu versantem et comitibus Hohenloiis[1] aliisque utilem.

Rogavit ad te scriberem, ipsius negotia ut tuae curae esse velles. Puto nec dedecori id tibi nec incommodo fore, dum ne te procul a domo et clientelis patiaris abduci. Nam illud monendus non es, ita ibi fidem constare adversus ipsum debere, ut et boni civis subditique officia accurate serves.

Veniet, ut puto, ad vos Setonus[2], Scotus nobilis pontificius, diu in aula romana exercitus, qui nunc Egmundo se dedidit. Ejus amicitia caute tibi utenda est.

Tuus toto animo frater
H. Grotius.

6 Martii 1637.

2982. 1637 maart 7. Aan S. Bielke[3].

Illustrissime Domine,

Triduo postquam literis Illustrissimae Dominationis Tuae 17 Ianuarii scriptis[4] responderam[5], accepi literas 22 ejusdem mensis datas[6].

De Anglia meliora nos sperare jubent, quae inde veniunt literae. Editas ibi electoris Palatini[7] objectiones[8] adversus regis Romani electionem[9]: dari ei naves, dilectus Gallis, et amicis eorum Germanis permitti, et alia illa Fletwodiana[10].

1 Jan de Groot was raad van de graven van Hohenlohe, in welke functie hij later door zijn zoon Willem werd opgevolgd.
2 Wellicht betreft het hier de Schot W. Seton. Deze was in Rome bibliothecaris van Scipio Cobellutio geweest. In 1627 kwam hij met een aanbeveling van Lucas Holste (vgl. III, p. 194) naar Parijs. Daar onderhield hij vriendschappelijke betrekkingen met onder meer de gebroeders Dupuy, Nicolas Rigault, Jean Louis Guez, seigneur de Balzac, en Jean-Jacques Bouchard. Zie over hem R. Pintard, *Le libertinage érudit*, Paris 1943, p. 206-207, die hem ten onrechte John noemt.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 307. Over geadresseerde, Sten Bielke, zie men VII, p. 241 n. 9. Antw. op no. 2945.
4 No. 2935.
5 No. 2970.
6 No. 2945.
7 Karl Ludwig, keurvorst van de Palts, oudste zoon van de in 1632 overleden Winterkoning Frederik V.
8 *Manifestvm Sive Dedvctio Serenissimi Principis Ac D. Domini Caroli Lvdovici Comitis Palatini Rheni, S.R.I. Archidapiferi & Electoris, Ducis Bavariae &c. Ad Romanam Caesaream Maiestatem, & ad Omnes Christianos Reges, Electores, Principes & Ordines Imperij Continens Ius Svccessionis In Electoratv, ac Principatibus Comitatus Palatini ad Rhenum, Sessione, Voce, Suffragio, Ditionibus, ac Subditis. Anno Domini MDCXXXVII.*
9 Ferdinand, zoon van Ferdinand II, was op 30 december 1636 te Regensburg tot Rooms koning gekroond.
10 George Fleetwood.

Bellum in[11] Tulipam[12] nemo sperat nec in[13] Hannibalem[14] nisi alieno

11 De woorden ‘Bellum in’ staan in de tekst in cijfer: 11.72.60.112.69.61. 37.63.
12 Codewoord voor Spanje.
13 De woorden ‘nemo sperat nec in’ staan in de tekst in cijfer: 24.72.61.59. 76.82.33.66.76(=70).68. 24.72.12. 55.63.
14 Codenaam voor keizer Ferdinand.

numine[1]. Paucos intra dies, qui exspectatur hic, Ogerius[2] efficiet norimus certiora.

Plane eadem, quae sunt in fine epistolae, jam dixeram regi[3] regiisque ministris explorare nostros, quid hostes cupiant: caeterum omnia ab iis dirigi ad communem cum Gallia amicisque caeteris pacem: id eis accepta epistola ipsis ejus verbis multo asseverantius confirmavi.

Dux Vinariensis[4] hic est; literas ad se destinatas nondum accepit, sed meo exemplo pro literis usus est. Monachus[5] ab[6] Eusebio[7] in Hispaniam[8] missus est, votivi a regina[9] solvendi specie. Is de pace aget cum Olivare[10].

In Italia fides Hispani[11] refecta est, ex quo classis Americana in Hispaniam advenit. Apud Gallos tum ibi tum in Valle Telina multa laborant inopia pecuniae et, quae per Galliam quaeruntur, rationes novae, ut ista nuper de mutuis pecuniis a civitatibus vicisque sumendis, adeo non bene procedunt, ut parlamentum Rhotomagense gravibus sub poenis interdixerit, ne quod rex jusserat, fieret. Sed ad coërcendam hanc periculosam regno libertatem senatorum aliquot poena[12], rex ipse paucos intra dies Rhotomagum proficiscitur.

Ebrestenii fames multum hic timetur neque plane secura est Gallia a Sanctonico littore, cui imminere classe hostis creditur. Nuntii interim pontificii[13] inducias intra mensem unum aut alterum, pacem non ita multo post sperari jubent.

Coloniam missio magis magisque prolatatur, cum tamen literae commeatus pro legatis[14] jam ab imperatore[15], quales petebantur, venerint.

Urgemus hic negotium ducis Bernhardi Vinariensis[16], ut brevi exercitum

1 De woorden ‘nisi alieno numine’ staan in de tekst in cijfer: 78.79.76.37. 70.7.71.72.78.59. 78.57(=69).61.71.63.33.
2 René Augier (Oger), Engels agent in Frankrijk.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar. De woorden ‘Dux Vinariensis’ staan in de tekst in cijfer: 10.69.20. 81.71.78.70.66.71.72.63.66(=67).71.34.
5 Simon Bachelier, provinciaal van de Miniemen te Champagne.
6 De woorden ‘Monachus ab’ staan in de tekst in cijfer: 16.17.78.80.22.14.2050(=2010).27.11.
7 Schuilnaam voor De Richelieu.
8 De woorden ‘in Hispaniam’ staan in de tekst in cijfer: 71.63. 57.71.76.82.80.78.71.80.61.
9 De woorden ‘votivi a regina’ staan in de tekst in cijfer: 81.73.77.55.101. 42(= 49).66.72.9.71.78.70. Bedoeld wordt Anna van Oostenrijk.
10 Gaspar de Guzmán, graaf van Olivarès; zie VI, p. 197 n. 4. De woorden ‘Is de pace aget cum Olivare’ staan in de tekst in cijfer: 71.67. 10.33. 82.70.12.72. 80.9.72.68. 12.81.16.91.60.55.81.80.66.72.
11 Philips IV.
12 Wellicht is een woord ‘affecturus’ uitgevallen. Het parlement van Rouaan had geweigerd edicten van de koning te bekrachtigen; vgl. no. 2929, p. 38 n. 9.
13 Giorgio Bolognetti en Richard Paul Stravius, nuntii van paus Urbanus VIII resp. te Parijs en te Brussel.
14 Franz von Hatzfeldt und Gleichen, Johann Ernst Fugger en Ferdinand Siegmund Kurz; zie VI no. 2413, p. 436.
15 Ferdinand II was op 15 februari overleden; het bericht van zijn dood was nog maar nauwelijks tot Parijs doorgedrongen (zie brief no. 2987 dd. 12 maart aan L. Camerarius). Hij werd opgevolgd door zijn zoon Ferdinand III.
16 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

accipiat. Sperat id futurum intra Aprilem; sedem belli[1] sperat inter Rhenum et Danubium[2].

Comes Suessionensis[3] longum exilium bonorumque jacturam metuens quaerit vias, quibus recuperet amicitiam eorum, quorum potentiae se imparem sero sentit.

Cum Suedia foedus placere sibi Galli ajunt, etiam illis, quas magnus cancellarius[4] Wismariae scripsit conditionibus[5].

Deus, Illustrissime Domine, Illustrissimam Dommationem Tuam servet.

Tuae Illustrissimae Dominationi observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 7 Martii novi Cal. 1637.

2983. 1637 maart 7. Aan A. Oxenstierna[6].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Postquam postremum[7] scripsi, habui apud me Bulionium[8], ducem Vinariensem[9], legatos ambos Angliae[10] et Batavum[11].

Bulionius omnia, quae nuper dixeram, probabat. Paratum regem[12] imperatorem[13] pro hoste habere deque ea re instrumentum, si accipiendi mandatum haberem, mihi tradere, rata facere, quae Tua Sublimitas Wismariae[14] praeformasset.

De duce Vinariensi mittendo bonis cum copiis serio regem agere.

Causas, cur ad Coloniensem conventum non mitterent Suedi, regi non improbari, visurum, an mediorum interpositu ei difficultati remedium inveniri possit.

Dixi vicissim me quidem nullam specialem potestatem habere acceptandi id, quod de bello in imperatorem conscripturi essent; ceterum si vellent mihi tradere, missurum me et laboraturum, ut instrumentum, quo rata fierent reginae[15] nomine, quae Wismariae a Tuae Sublimitate praeformata erant, ad me perveniret. Optare

1 In de tekst staan de woorden ‘intra Aprilem; sedem belli’ in cijfer: 79.78.107.80.70.101.79.60.33.16. 76.75.10.72.61. 11.74.45.234.89.
2 De woorden ‘Rhenum et Danubium’ staan in de tekst in cijfer: 66.14.75.78.69.61.75.68. 10.70.63.69.11.79.69.61.
3 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 Het betreft hier de moeilijkheden ontstaan over de ratificatie van het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 305; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 318. Gedeeltelijk vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 98.
7 Waarschijnlijk no. 2973 dd. 27 februari.
8 Claude de Bullion, surintendant des finances.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extraordinarius Engels gezant in Parijs.
11 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
12 Lodewijk XIII.
13 Ferdinand II was op 15 februari 1637 overleden, doch zijn dood was nog nauwelijks tot Parijs doorgedrongen (zie brief no. 2987 dd. 12 maart aan L. Camerarius). Zijn zoon volgde hem als Ferdinand III op.
14 De ratificatie van het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636.
15 Christina van Zweden.

me, ut de Anglia res e voto succederet et collaturum, siquid meae esset opis. Rogare praeterea, ut de duce Vinariensi, quantum posset, deproperaretur negotium et quidem ut ei Rhenum traansire (!) liceret[1]. Recepit hoc sibi curae fore.

Postea ex Heufdio[2] intellexi instrumentum illud de hostilitate in imperatorem missum ad Sanctichaumontium[3]. De bello publice imperatori indicendo, sicut Hispano[4] indictum est, nullum verbum.

Accepi postea literas Illustrissimi Domini Bielkii[5] de commeatu dato Sigismundo marchioni[6]: nostris id propositum, ut explorarent hostium animum, verene pacem cuperet, an simularet tantum aut tempori ducendo studeret; ceterum nihil separatim a Gallia ab iis agitari, sed ostendi animum non alienum a pace, quae Suedis amicisque Galliae maxime in commune sit bona.

Hujus rei haud dubie laetissimae Gallis nuntium ut adferrem, Bulionium convenire volui. Sed cum is se excusasset ob articulares dolores, quibuscum conflictatur, eadem per Heufdium, cui omni hora ad eum patet aditus, significavi.

Dux Bernhardus poscit a rege XX millia, iniquum forte ut aequum ferat. Propositum ei Rheni transitus occupare duos, ad Rinfeldum, unde Brisacum premat[7], et pontem Argentorati[8] tum vero ponere se inter Rhenum et Danubium[9]. Praeterea multum a se Alsatiae[10] curavi regi commendari. Sperare se habiturum quae oportet intra Aprilem[11].

Legati Anglicani de foedere deque proposito suo obscure perplexeque loquebantur. Indicia habeo, cur credam eos de coniugio[12]. Caesaris[13] cum Cicerone[14] non desperare[15]. Comes Licestrius etiam de rixa, quae inter nostros nuper evenerat[16], loquebatur. Dicebat ne auditum quidem id, quod nos diceremus. Dixi auditum pridem in concilio Basiliensi[17]; explicui, quam late pateret regnum Suediae et quousque extenderet; quae ejus esset antiquitas etiam externorum testimoniis comprobatae. Praeter Tacitum[18] veteresque scriptores alios usus sum

1 De woorden ‘Rhenum traansire liceret’ staan in de tekst in cijfer: 66.14.33.31.48.61.266. 107.27.80.35.32.55.4.33. 60.37.12.52.66.33.28.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
3 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
4 Philips IV.
5 Sten Bielke; zie over hem VII, p. 241 n. 9.
6 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
7 De uitgave der *Oxenst. Skrifter* leest het cijfer 101 hier ten onrechte als ‘vi’; het kan nl. ook ‘pr’ betekenen; vgl. verderop ‘Aprilem’.
8 In de tekst staan de woorden ‘Rheni transitus ... pontem Argentorati’ in cijfer: 66.14.33.35.37. 107.80.78.76.79.77.2010. 59.22.112.81.82.70.4.33. 44.63(=69?).73.76. 80.10.66.55.119.78.13.75.60.10.79.48.61. 81.35.10.33. 84.79.67.27.22.69.23. 101.75.61.80.77. 72.38.82.73.78.68.72.6(=16?). 27.66.56.72.63.68.73.66.27.3.55.
9 In de tekst staan de woorden ‘inter Rhenum et Danubium’ in cijfer: 79.78.77.72.66.4.14.85.63.64(=69).61. 33.38. 10.27.41.48.11.37.8(=48).30.
10 De naam ‘Alsatiae’ staat in de tekst in cijfer: 70.60.76.80.77.79.98.
11 Het woord ‘Aprilem’ staat in de tekst in cijfer: 701.101.71.60.85.6.(=16?).
12 Het woord ‘coniugio’ staat in de tekst in cijfer: 12.59.78.55.81.56.55.73.
13 De keizer: zie p. 138 n. 13.
14 Codenaam voor het huis van de Palts.
15 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk ‘desperata’.
16 Vgl. no. 2966.
17 Het concilie van Bazel (1431-1449); vgl. no. 2929.
18 Vgl. VII no. 2734, p. 355.

et Brigittae[1] authoritate et librorumt eiam multorum, qui Romae probati editique essent.

Dicenti in Gallia olim aliter visum respondi non putare me eo tempore, quo diceretur, ullam hic fuisse a Suedis legationem; res nostras aliquamdiu in solo Septentrione versatas; ideo minus cognitum in his partibus, post illa Gothorum arma Suedicum nomen.

Pontificis utenti auctoritate dixi nihil me de ea constare, sed solere eam potentiam omnia constituere non tam ex ratione quam suo ex usu: et si qua tyrannidis tempore gesta essent, ea dejecta tyrannide rescindi.

Ordinem sumendum ex tempore, quo regna christiana facta essent, quod ille urgebat, non concedebam et dicebam concedi non posse sine magno rei christianae malo. Praecludi enim certe impediri viam antiquorum regnorum paganis aut mahumetanis regibus a christianam religionem, si dignitas eorum, puta Turcae aut Persae, in infimum gradum dejiceretur, puta post Bohemiam. In ecclesiis quod cantatur - non eripit terrestria, qui Regna dat caelestia[2] -, id ad omnia dignitatum momenta pertinere. Testatus sum me nihil praeterea dare privato affectui, cum Angliae, siquis usquam, essem amantissimus.

Literae ab Anglia ajunt editum ab electore[3] scriptum contra electionem regis Romani[4] dari electori utendas naves a rege, primoribus mercatoribus, quibus accessurae essent a Batavis aliquae; permitti ipsi et militem scribere; brevique aliquem ex Anglia futurum apud Vinariensem ducem.

Ego Anglos arbitror cum Tulipa[5] pacem in[ir]e[6].

Ehrenbreitsteinum foeda fame, ut audio, premitur. Germani praedictionibus credula natio jactant a Maestlino Tubingensi astrologo[7] ante annos quindecim

1 Birgitta van Zweden (1302-1373), nationale heilige van Zweden; haar feest, oorspronkelijk op 7 oktober, de verjaardag van haar canonisatie door paus Bonifacius IX, werd door Urbanus VIII naar 8 oktober verplaatst. Van haar *Revelationes* zijn o.a. de volgende edities tot stand gekomen: *Revelationes S. Brigittae, olim a Card. Turrecremata recognitae, nunc a Consalvo Duranto ... notis illustratae* ... Romae, apud S. Paulinum, 1606. *Revelationes S^{tae} Brigittae, olim a Card. Turrecremata recognitae et approbatae, et a Consalvo Duranto, ... notis illustratae, et hac postrema editione, facta collatione cum Mss. Vat. aliisque antiquis codicibus, emendatae ... (Una cum Regulis S. Salvatoris, sermone de Virg. excellentia, necnon quatuor orationibus eid. Sanctae divinitus revelatis. His accedunt SS. Brigittae et Catherinae, ejus filiae vitae ac miracula plura a beata Brigide edita).* Romae, apud L. Grignanum, 1628. *Revelationes S. Birgittae, olim a Card. Turrecremata recognitae et a Consalvo Duranto, a Sancto Angelo in Vado, ... notis illustratae ... Adjuncta itidem synopsi approbationis et privilegiorum Ordinis S. Birgittae, opera et labore RR. PP. ejusdem Ordinis. - Revelationes SS. Virginum Hildergardis et Elizabethae, ... in Martyrologium Romanum relatarum* ... Coloniae Agrippinae, ex officina B. Gualtheri, 1628. Grotius vermeldt de *Revelationes* in zijn *Historia Gotthorvm, Elogia*, p. 144.

2 Hymne van Caelius Sedulius, christelijk-latijns dichter uit de eerste helft van de vijfde eeuw. *A Solis ortus cardine* 31 v.: non eripit mortalia qui regna dat caelestia. (Zie J.W. Schulte Nordholt, *Hymnen en Liederen. Een Bloemlezing uit de Latijnse gezangen en gedichten van de Kerk der eeuwen. Verzameld en vertaald door.* MCMLXIV Paul Brand - Hilversum Antwerpen; W. ten Have - Amsterdam, p. 38 en p. 208 v.). Zie ook Migne, *P.L.* XIX, kol. 765.

3 Paltsgraaf Karl Ludwig, oudste zoon van de in 1632 overleden Frederik V, de Winterkoning; vgl. no. 2982, p. 136 n. 8.

4 Ferdinand, zoon van Ferdinand II. Hij was op 22 december 1636 te Regensburg tot Rooms koning gekozen en de 30ste d.a.v. gekroond.

5 Codenaam voor Spanje.

6 De woorden ‘pacem in[ir]e’ staan in de tekst in cijfer: 25.70.39.52.6(=16?). 37.24.72.

7 Michael Moestlinus of Maestlin (1550-1631), wiskundige en astronoom.

dictum Ferdinando II cuncta prospera fore; Ferdinando vero III adversa et quae ille quaesivisset, hunc perditurum; iidem ruptos glacie arcus duos pontis Ratisbonae in omen male successuri conventus ea in urbe habiti trahunt.

In Italia cuncta Hispano proclivia et pecuniae non desunt, cujus rei inopia juxta regentium discordias labefecit res Gallicas. Nunc discordiis adfertur remedium avulso Crequiaco[1] magnisque auxiliis promissis, quibus summo cum jure imperaturus sit Sabaudus[2], cui et spes fit dandi nominis Celsitudinis regalis, quod pridem ambit, ut multis minoribus datum Celsitudinis titulum aliquo fastigii additamento obumbret. Post Parmensis[3] defectionem papa[4], Veneti, Itali ceteri, Hispani ad gratiam, ut mos est humani ac praesertim Italici ingenii, se componunt.

Venetus hic legatus[5] nuper ad me miserat epistolam a se conceptam ad Serenissimam Reginam dominam nostram; monui, ut ad serenissimae titulum potentissimae adderet, nam et regem sic scribere. Literas curandi - continebant significationem destinati Coloniam senatoris Pesari[6] - cum ego obtulissem operam, alia via uti maluit. Credo cum literis Gallorum, quorum suscitatu scripsisse se dicebat. Rogavit me, putaremne induci posse Suedos, ut Coloniam et ipsi mitterent. Dixi putare me, siquis medius non certos faceret hostes, id expetere tum visuros Suedos. Daniae regem[7] pridem conciliatoris sumpsisse partes: neque facile eum posse repudiari.

Audio venisse jam imperatoris de commeatu legatorum literas, quales hic cupiebantur. Tamen qui hinc Coloniensem ad conventum ituri sunt[8], putant satis tempori se ituros mense Septembri, cum antehac Majus nominaretur. Interim pontificis hic nuntius[9] audet nobis intra sesquimensem indutias et intra sex menses pacem polliceri. Et sane videntur a Gallis multa pacis impedimenta futura tolli: probatum quippe a rege fratris conjugium[10], quanquam addito, quod et in acta parlamenti relatum est, venire se eo coactum, deinde apposita lege, ut secundum mores ritusque Galliae de integro solennia peragerentur, quae, si ita ferat occasio, obtentum dare possunt mutandae sententiae.

Parlamentum Metense, quod recens contra veterem morem introductum fuerat et sine dubio difficilem habiturum[11] fuisset in pace tractationem, paulatim silentio indicto destruitur.

Maximus nodus in Pinerolo est. Nam de Lotharingia facilior videtur fore sub aliqua lege restitutio.

1 Charles Créquy de Blanchefort de Canaples.
2 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
3 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
4 Urbanus VIII.
5 Alvise Contarini di Nicolo.
6 Zuane Pesaro.
7 Christiaan IV.
8 Zie voor hun namen no. 2982, p. 137 n. 14.
9 Giorgio Bolognetti.
10 Betreffende het huwelijk van Gaston Jean-Baptiste de France met Margareta van Lotharingen en de pogingen het door de Franse bisschoppen ongeldig te doen verklaren zie men VI, p. 233 n. 9.
11 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk de lezing ‘habitura’.

Interim praefecti Sanctonici[1] literae significant timere se, ne Hispana classis ad Rupellam aut Oleronem insulam veniat, dum Sardiniae inhiant[2] Lactucarii[3].

Pecuniae quam difficile hic expediantur, documento est parlamentum Rhotomagense, quod nuper sub poena capitali vetuit effectum dare id, quod rex imperaverat, de pecuniis mutuis - nempe ita mutuis ut nunquam redderentur - in civitates ac vicos indicendis: qua re laesam summam potestatem suam rex querens, parat ire Rhotomagum aliquos senatorum exemplum facturus ceteris, ne talia audeant, quanquam excusant illi se, quod quo tempore regis frater et Suessionensis[4] moturi aliquid metuebantur, ea quibus apud se quies civilis turbari potuerat, qualicunque remedio praecavissent. Rex senatores parlamenti Parisiensis his diebus alloquens obedientiam dicebat potiorem esse sacrificio et periclitante re summa etiam Romanos ad libera dictatorum confugisse imperia.

Comes Suessionensis quae ad regis fratrem scripserat, quoque modo venia regis uti noluerit, videbit Tua Sublimitas ex charta adjuncta[5]. Territatur minis confiscationis missusque nunc ad eum Hilario[6] capucinus monachus: creditur sermonem injecturus de Combalettae[7] matrimonio; quod ne sibi aliquando noceat princeps Condaeus[8] timens, filium suum[9], Puylaurentii[10] quondam uxori[11] aut alteri cuivis cardinalis[12] cognatae studiose offert.

Alius monachus e minimorum ordine[13] in Hispaniam ivit, velut votum persoluturus, reginae[14] nomine beato Isidoro[15], quem illa caelitem maxime veneratur: creditur ab Eusebio[16] mitti[17], ut agat de pace[18].

De amplis conditionibus, quas imperator Suedis offert, loquuntur multa Angli Gallique non sine metu. Is eos, ut spero, ad amicitiam Suedicam retinendam quaerendamque excitabit.

Italica ad Marinum[19] plerumque perveniunt rumore sero, saepe et per Gallos

1 Jean de Gallard, graaf van Brassac.
2 De woorden ‘Sardiniae inhiant’ staan in de tekst in cijfer: 67.80.66.10.79.3(=31?).71.98. 71.41.14.37.70.41.77.
3 Lactuca is een codewoord voor Frankrijk.
4 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
5 Ontbreekt; Vgl. Le Vassor, *Histoire du regne de Louis XIII*, tome IX, p. 150.
6 De capucijn Hilarion.
7 Marie Madeleine de Vignerot, dame de Combalet; zie over haar III, p. 314 n. 5.
8 Henri de Bourbon, prins van Condé.
9 Louis II de Bourbon, prins van Condé (1621-1686) - later bekend als ‘de Grote Condé’. In 1641 huwde hij Claire-Clémence de Maillé Brezé, een nicht van De Richelieu; vgl. no. 2939, p. 62 n. 3.
10 Antoine de Laage, hertog van Puylaurens.
11 Marguerite-Philippine de Coislin.
12 De Richelieu.
13 Simon Bachelier.
14 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
15 Isidorus van Sevilla (±560-636), kerkvader en kerkleraar, patroonheilige van Madrid. Hij was een encyclopedisch geleerde, die veel heeft gedaan voor de culturele verheffing van het Spaanse volk.
16 Schuilnaam voor De Richelieu.
17 Het woord ‘mitti’ staat in de tekst in cijfer: 23.79.77.119.79.
18 De woorden ‘de pace’ staan in de tekst in cijfer: 10.52. 64.70.22.33.
19 Charles Marin(i), nieuwsagent voor Zweden betreffende Zwitserland en naburige landen.

vitiato, ut ex Parmensis negotio apparet. Laudanda interim quae intelligit sedulo perscribentis diligentia.

Fuit rursum apud me Gothofredus[1]; ait debere Vindicis[2] Curiique[3] populos inter se convenire, ut hi de Othonis[4] vicinisque terris, illi de Tullo[5] tantundem utrique retineant. Ego sive bello sive pace, Excellentissime atque Illustrissime Domine, regno, reginae Tuaeque Sublimitati precor prosperrima.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus

H. Grotius[6].

Lutetiae, 7 Martii novi Cal. 1637.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

2984. 1637 maart 7. Van A. Oxenstierna[7].

Nobilis et magnifice Domine legate,

Plures hisce diebus literae tuae mihi omnes recte redditae sunt. Ex quibus consiliorum ac rerum Gallicarum et viciniae statum nobis accurate licuit cognoscere.

Fateor equidem et me et caeteros Illustrissimos Dominos regentes[8], dominos collegas meos, prudentissimis hisce tuis scriptis ac relationibus plurimum delectari.

Quibus ut teipsum et nobis et aeternitati reddis commendatissimum, ita gratissimum etiam erit, si idipsum scribendi officium, ut omnino confidimus, imposterum quoque pari diligentia ac libertate prosequi perrexeris.

Dolemus certe hostium artes eam vim in Gallia obtinuisse, ut denuo novae simultates videantur esse exortae. Quae cum communi causae hoc praesertim tempore sint perniciosissimae, nihil magis in votis habemus quam ut istae omniaque dissidiorum fomenta tempestive possint componi, quo tanto securius publico bono promovendo ab omni parte invigilare liceat.

Discedit iam a nobis residens Gallicus baro Davencourtius[9]. Is ad nos ex itinere pridem regressus quae denuo proposuerit quidve responsi a nobis tulerit, hisce tibi duxi communicandum, ut cognitis inde rationibus ac consiliis nostris, quae in rem fuerint, tanto melius urgere iisque convenienter cooperari poteris.

1 Théodore Godefroy. De naam 'Gothofredus' staat in de tekst in cijfer: 9.59.10.33.34.75.53.2010. (= Godesedus).
2 Vindex is een codenaam voor Frankrijk.
3 Curius is een codenaam voor Zweden.
4 Codenaam voor Pruisen.
5 Codenaam voor Lotharingen.
6 Onderschrift en naam ontbreken in de uitgave van de *Epist.*
7 Hs. Stockholm, RA., coll. Gallica, brev till legaten Hugo Grotius 1635-1638. Orig. eigenh. ondertek. m. eigenh. postscriptum. Beantw. d. no. 3032.
8 Zie voor hun namen no. 2957, p. 91 n. 2.
9 Charles Du Bois, baron d'Avaugour.

Heufdium[10] curam tui iuvandi suscepisse libentissime cognovi neque deero commodis tuis ac honori promovendo, ne te istius, quam in ornando et in serviendo reginae[11] ac patriae meae collocas, operae, fidei ac diligentiae poeniteat.

10 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
11 Christina van Zweden.

Haec pauca obiter indicare teque Divinae tuitioni amicissimae commendare volui.
Dominationis Tuae amicissimus
Axelius Oxenstierna m.p.

Dabantur Stocholmiae, die 25 Februarij Anno 1637.

Rex Angliae[1] literis suis ad me[2] et misso tribuno Fletwod[3] spem facit jungendi nobiscum adversus detentoris palatinatus consilia et arma: spem dico praeberi et offerri; an subsequutus effectus, docebit dies. Cuncta non sunt clausulis (?) limitata, nisi (?) quicquam adhuc praeter spem adparet.

Heufdius si tibi minus satisfecerit, providebo aliunde, ut, quod esse velim, me semper fore sentias faventissimum tui.

Adres: Nobilissimo Domino Hugoni Grotio, Sacrae Regiae Majestatis Sueciae Consiliario et ad christianissimum Galliae Regem Legato Ordinario.

In dorso schreef Grotius: 25 Febr. Cancell. 1637.

En boven aan de brief: Rec. 16 Aprilis.

2985. 1637 [maart] 7. Aan N. van Reigersberch[4].

Mijnheer,

Ick had uE. bryeff van den IX february[5] al op den ordinarissen dagh beantwoordt[6], als ick den uwe van de II[7] ontfang, soo aen mij als dye aen mijn huysvrouw[8].

1 Karel I.
2 Dd. 25 okt. 1636 (Stockholm, RA., Oxenstiernaska Samlingen E 595).
3 George Fleetwood.
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 5 b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 2947. De datering door Grotius op 7 mei is onjuist. Van Reigersberchs schrijven van 2 februari is door Grotius blijkens dorsale notitie ontvangen op 3 maart. De 'ordinarissen dagh', waarop hij de brief van 9 februari - die ontbreekt - heeft beantwoord, is vrijdag 27 februari geweest (no. 2974; zie aldaar, postscriptum). Hierop pas in mei terug te komen is wel rijkelijk laat. Bovendien is er al een brief van 7 mei (no. 3063) zonder dat in een van beide op de andere wordt gezinspeeld, terwijl ook Van Reigersberch in no. 3080 dd. 18 mei de ontvangst van één brief, niet van twee brieven van 7 mei bericht. Maar er is meer: de *Gazette de France* van 11 april 1637, p. 216 vermeldt betreffende het vertrek van de Staatse gezant Van Liere uit Parijs: 'Le 7° ... Le mesme jour, le sieur Osterwic, Ambassadeur de Holande en cette Cour, pa[r]tit de cette ville pour aller faire un voyage en Holande'. Als Grotius zijn brief aan Van Reigersberch schrijft, is Van Liere nog in de stad en op 16 juni schrijft Nicolaes (no. 3118): 'Wij hebben nu hier den heer van Oosterwijck, die ick hebbe gevisiteerd ...'. Daar komt nog bij, dat het optreden van Lodewijk XIII tegen het parlement van Rouaan, waarvan Grotius schrijft, dat het gaat geschieden, in maart heeft plaatsgevonden. Op grond van dit alles dateer ik de brief op 7 maart in plaats van op 7 mei.
5 Ontbreekt.
6 No. 2974 dd. 27 februari. De dag, waarop Grotius gewoonlijk aan zijn zwager schreef, was de vrijdag.
7 No. 2947.
8 Maria van Reigersberch. De bedoelde brief ontbreekt, wel is er een brief van Nicolaes aan Maria dd. 9 februari 1637; zie Rogge, *Br. Maria van Reigersb.*, p. 312.

Het jargon gemaeckt uyt oude Sweedsche naemen, daerin is Beria[1], Humelus[2] etc. can ick onder uwe papieren nyet vinden. Bidde uE. een ander te maecken nemende de naemen uyt eenige historie ende mij met den eerste 't selve over te senden. Men seyt mij, dat nu de fregat gereguleerdt is ende seeckerder dan de wegh over Engelant.

De papieren van mijnheer den prins[3] verwacht ick. Ick verstae, dat oock geordonneert is, dat de ambassadeurs eerst aen sijn hoocheyt tanquam *πρόβουλοι* een rapport sullen doen.

Mijn schrijven aen Graswinckel[4] dunckt mij wel gefundeert ende meene hem nyet anders te antwoorden. Maar soo Engelant[5] met Vrankrijck[6] aenspant ende, gelijck men hyer hoopt, wat doet voor [het] palatinaet[7], sal dye questie apparentelijck bijgeleght werden.

't Is waer, dat Sweden[8] bij [den] keyser[9] tot pacification apert[10] werdt versocht, maer heeft Grotius[11] last te verclaeren, dat het is om te hooren[12] ende daer uyt te oordeelen nyet om yet te doen sonder conynck van Vrancrijck[13].

Ick heb van de neutraliteit concepten gesien, die niet verre van den andere en loopen ende dat van Meurs[14] soude keyser[15] niet costen. Hier (?) heeft men vrees voor dat van den neutraliteit, alsoo men oordeelt, dat het apparentie heeft. Maer wat wil dat seggen, dat uE. luiden willen weten van den man van Vrancrijck[16] aldaer wat haer desseing is in Duitschlant.

1 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
2 Pseudoniem van Grotius.
3 Frederik Hendrik.
4 Dirck (Theodoricus) Graswinckel. Vermoedelijk betreft het hier een verloren gegane brief, tenzij Grotius zijn schrijven van 24 juli 1636 (dl. VII, p. 275) bedoelt, hetgeen mij niet waarschijnlijk voorkomt.
5 De naam ‘Engelant’ staat in de tekst in code: 125. Van Reigersberch schreef erboven: Engelant.
6 De naam ‘Vrankrijck’ staat in de tekst in code: 313. Van Reigersberch schreef erboven: Vrankrijck.
7 De naam ‘palatinaet’ staat in de tekst in code: 459. Van Reigersberch schreef erboven: palatinaet.
8 De naam ‘Sweden’ staat in de tekst in code: 525. Van Reigersberch schreef erboven: Sweden.
9 Ferdinand III. Het woord ‘keyser’ staat in de tekst in code: 290.
10 De woorden ‘pacification apert’ staan in de tekst in code: 453. 23.18.44.17.3. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
11 De naam ‘Grotius’ staat in de tekst in code: 220. Van Reigersberch schreef erboven: Grotius.
12 Het woord ‘hooren’ staat in de tekst in cijfer: 9.20.46.45.24.21. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
13 Lodewijk XIII. De woorden ‘sonder ... Vrancrijck’ staan in de tekst in cijfer: 2.20.88.10.50.71.496. Van Reigersberch schreef erboven: sonder conynck van V ....
14 Vgl. no. 2947, p. 72. De naam ‘Meurs’ staat in de tekst in cijfer: 16.75.35.17.2. Van Reigersberch heeft erboven geschreven: Meurs.
15 Het woord ‘keyser’ staat in de tekst in code: 290. Van Reigersberch schreef erboven: keyser.
16 Hercule Girard, baron van Charnacé. De naam ‘Vrancrijck’ staat in de tekst in code: 313. Van Reigersberch schreef erboven: Charnassé.

Hartoch Barent[1] arbeit hier stadigh. Vreest lang opgehouden te werden, niet sonder reden. Gelt[2] is hier quaedt te vinden.

[De] conynck van Vranckerijck[3] gaet nae Rouan[4] om 't parlement[5] te castijden vanwegen 't verbot tot haer gedaen tegen 't gebot van lening[6]. Eenige sullen apparentelijck gerelegeert werden. Selve sal uE. raed volgen nopende Valerius[7] ende Aelianus[8].

Ick blijf van opinie den oudste soon[9] van Constans[10] bij Aelianus te laeten zijn om werck te hebben ende de saecken soo van Sweden[11] als van Hollant[12] te leeren. 't Fatsoen sal hij door uE. ende anderer vrunden ommegang crijgen. Tot een ledichganger wil ick hem niet houden. Van den derden[13] stae noch wat in bedencken ende sal uE. adviseren. Wilt bij provisie mijnheer Wijts[14] seer bedancken van mijnentwege ende mijnen dienst presenteren.

Nopende Rotterdam[15] gelieve uE. mijne laeste ordre te volgen, alsoo ick sie, dat wij anders tijd sullen verliesen.

Ick en twijffele niet off den prince[16] van Orange[17] sal de aenbieding van den adel[18] aennemen aliaque honorum multiplicata aut nova[19].

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar. De naam staat in de tekst in code: 262. Van Reigersberch schreef erboven: hartoch Barent.
2 Het woord ‘Gelt’ staat in code: 146. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
3 De woorden ‘conynck van Vranckerijck’ staan in de tekst in code: 496. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
4 De naam ‘Rouan’ staat in de tekst in cijfer: 17.46.1.23.21. met de ontcijfering door Van Reigersberch erboven geschreven.
5 Het woord ‘parlement’ staat in de tekst in code: 456. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
6 Het woord ‘lening’ staat in de tekst in cijfer: 7.24.21.6.49.11(?). Van Reigersberch schreef erboven: ‘Leninh’, het laatste cijfer als 9 lezend. Voor het desbetreffende edict zie men no. 2929 p. 38 n. 9.
7 Schuilnaam voor Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
8 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
9 Cornelis de Groot. Het woord ‘soon’ staat in de tekst in cijfer: 2.20.46.21. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
10 Pseudoniem zowel van Grotius als van Maria van Reigersberch.
11 De naam ‘Sweden’ staat in de tekst in code: 525. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
12 De naam ‘Hollant’ staat in de tekst in code: 352. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
13 Diederik, Grotius' derde en jongste zoon.
14 Jacob Wyts.
15 Het betreft de pogingen van Grotius om zijn achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
16 Het woord ‘prince’ staat in de tekst in code: 467.
17 De naam ‘Orange’ staat in de tekst in code: 445. Boven deze twee codecijfers heeft Van Reigersberch geschreven: Prince van Orange.
18 Het woord ‘adel’ staat in de tekst in cijfer: 23.39.50.7. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven. Op 26 januari 1637 had de ridderschap van Holland aan Frederik Hendrik verzocht om als eerste edele op te treden.
19 Tacitus, *Ann.* I, 9, 2: Nomen imperatoris semel atque vicies partum aliaque honorum multiplicata aut nova.

Op de vrage quatenus[1] heb ick uE. voor desen[2] geantwoordt. 't Is mij lief, dat den heer Hogendorp[3] onser ten goede gedachtich is. Wilt sijne gestr. onse gebiedenisse doen. 't Loopen van 't Oostindisch schip nae Brouwershaven[4] toont dat de saecken van den compagnie met Engelant noch niet wel en staen.

Ick dancke uE. van het devoir bij uE. gedaen in de saecke van ons gelt. Peter[5] sal ick hier ontbieden, soo haest ick op den jongste sal hebben geresolveert.

De Heer van Oosterwijck[6] heeft mij gisteren de visyte weder gegeven. Soude garen mijne historie (?) hebben, maer het en is mijne meeninge niet. 't Schijnt hij last heeft mij in 't gunt het publyck aengaet te respecteren als ambassadeur, maer in mijn particulier mij geen eer aen te doen. Wilt daer nae vernemen. 't Can sijn dat dat niet publyckelijck en is geresolveert maer geadviseert bij Mus[7] off Arsens[8]. Ick en sal by hem niet weder gaen eer ick van uE. daervan wel sal sijn onderrecht. Hij self seide eenige ordre te hebben[9]. Misschien comt die ordre van Calaber[10], die mij niet veel goeds en wil, soo veel ick can mercken.

In Italië is aen de Spaensche zijde gelt, aen de Franche niet. Men belooft den hertogh van Savoye[11] den titel, daer hij lang nae gestaen heeft, van altesse royale.

't Huwelijck van monsieur[12] is niet absoluit geconsenteert, maer mids dat het werde gesolemniseerd naer de coustumen van Vrancrijck, ende in de acten van het parlement is gestelt het woordt, dat den coninc[13] wel gebruict, maer gecorrigeert had, qu'il estoit forcé de le consentir: alle open gaeten om weder daeruit te [v](?)aeren, als men sal willen.

Wat den graef van Soissons[14] aen monsieur ende op de declaratie van den coning[15] heeft geschreven sal uE. sien bij mijnheer Spierinck[16]. Een monick, Hilarion[17] genaemt, is nae hem toe: men meent door een huwelijck[18] voorslagen te vinden tot accommodatie.

Men vreest voor een inval van de Spaensche bij Rochelle. Ebredstein is in noot. Men doet hier wat men can om Sweden in nieuw verbont te trecken. Den coning gaet nae Rouaen om een exempel te statueren tegen de ongehoorsaemheit van het parlement, 't welck verbot gedaen heeft à peine de vie van in 't werck te stellen 's conincx gebot[19] van de leningen over steden ende dorpen. Den coning

1 No. 2947, p. 73 en de verwijzing in n. 6 aldaar.
2 In een verloren gegane brief, waarschijnlijk van vrijdag 30 januari, die in de wekelijkse reeks ontbreekt.
3 Gijsbert van Hogendorp.
4 De *Nieuw-Hoorn*.
5 Pieter de Groot, die om studieredenen in het vaderland verbleef.
6 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, de nieuwe Staatse gezant te Parijs.
7 Cornelis Musch, griffier van de Staten-Generaal.
8 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
9 De woorden ‘t Can sijn ..... ordre te hebben’ zijn in margine toegevoegd.
10 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
11 Vittorio Amedeo.
12 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
13 Lodewijk XIII.
14 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
15 Zie p. 142, n. 5.
16 Petter Spiring Silvercrona.
17 De capucijn Hilarion.
18 Nl. met Marie Madeleine de Vignerot, dame de Combalet; vgl. no. 2983, p. 142.
19 Voor het edict van Lodewijk XIII zie men no. 2929, p. 38 n. 9.

seit, dat in de autoriteit gedeelt. Sij seggen selve gedaen te hebben om de tumulten te[gen te] gaen in een tijdt daer men vreesde remuementen van monsieur ende den graef van Soissons.

Den 7 mey 1637.

Ue. sal wel doen sijn brieven voortaen aen S.r Heufd[1] ofte Olivier[2] door de fregatte te laeten gaen.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 7 Mey 1637.

2986. 1637 maart 9. Aan Willem de Groot[3].

Domus Egmundana, mi frater, satis tibi omnibusque historiae studiosis et claritate sua et magnis in rem Belgicam meritis et praeterea suis etiam adversis nota est. Ejus haeres amicus, qui nunc in Gallia agit[4], cum intellexisset me in foro Hagiensi fratrem habere, tua voluit opera uti measque ad te literas petiit, quas negare non potui. Est enim res per se illustris tantis familiis praebere consilium resque tractare si non publicas certe publicis proximas. Neque vero dubito, quin ita fidem sis praestiturus Egmondano comiti, ut simul locorum in quibus vivas statusque et ejus praesidum respectum non omittas.

Vale, mi frater.

Tuus tui amantissimus frater
H. Grotius.

9 Martii 1637.

2987. 1637 maart 12. Aan L. Camerarius[5].

Illustrissime Domine,

Rediit ab Anglia, qui missus a legatis Anglicis[6] eo fuerat, Ogerius[7] refertque quas non hinc tulerat conditiones, sed alias novas.

1 Johan H(o)eufft, bankier te Parijs.
2 Herhaaldelijk genoemd als correspondentie-adres.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 866. Vgl. voor de inhoud no. 2981 dd. 6 maart eveneens aan Willem de Groot.
4 Lodewijk, graaf van Egmond.
5 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 66. Gedrukt *Epist.*, p. 308.
6 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extraordinarius Engels gezant te Parijs.
7 René Augier (Oger), Engels agent in Frankrijk.

[Palatino] electori[8] vult concedere rex[9] suarum navium XV et privatis permittere, eundem ut suis juvent navibus praedas agendi causa, sed petita auctoritate a Galliae rege per literas Marcae[10]. Paratus est praeterea polliceri nihil

8 Karl Ludwig, keurvorst van de Palts. Het woord ‘Palatino’ ontbreekt in de copie te Uppsala.
9 Karel I van Engeland.
10 De brieven van Marque en Represaliën werden afgegeven aan degenen, die zich over de behandeling, hun door buitenlanders aangedaan, hadden te beklagen. Hiermee kregen particuliere vaartuigen het recht tot kaapvaart.

se opis imperatori[1] Hispanove[2] praestiturum neque seorsim cum eis acturum quicquam, permissurum praeterea eorum hostibus, ut per Britanniam ad definitum numerum legant militem. Haec cuncta valitura, donec conventus Anglorum, Suedorum, Gallorum, Batavorum, protestantium Germaniae principum non praeteritis et Danis instituatur Hamburgi aut alibi, ubi consentiatur ad promovendam restitutionem excitorum bonis protestantium, et simul in ea, quae Galli, Suedi, Batavi rebus suis commoda volent postulare. Quod consensu aequum videbitur, id Anglos breve intra tempus ad imperatorem perlaturos: qui nisi ea concedat, tum se cum caeteris arma foedere jam in id praeformato juncturos.

Vult rex Angliae intra 3 menses incipi eum conventum. Eo finito intra mensem se ad imperatorem velle mittere. Neque obstare se Coloniensi conventui: sed ibi tanto plus valitura postulata, si junctim ex consensu fiant. An Gallia hanc accessionem virium tanti sit factura, ut propter eam velit se ad pacem interea sine Anglis haud faciendam adstringere, nondum certo affirmare audeo. Video nutare consilia. Sed si omnino Gallis constitutum est hujus aestatis fortunam bellicam experiri, videntur, quicquid ab Anglis haberi potest, apposituri lucro[3].

Sunt sane egregii paratus: magnae dantur Sabaudo[4] copiae; dux Vinariensis[5] exercitum se sperat habiturum XX millium, pabulandi tempus exspectans.

Neque segnius hostis rem gerit. Omnes, quae Wormatiae, Spirae vicinisque locis erant, copiae Rhenum transiere; Vallis Telina a lacu Comensi et ab iis locis, unde Rhenus fundit sese, assultatur.

In Aquitania Oceano adsita bellum itidem strepere incipit castello Talatanguino ad ipsum Galliae Hispaniaeque terminum Gallorum impetu extorto Hispanis die XXIV Februarii n. calendarii.

Leganesius[6] a romanensibus Helvetiis transitum ad se VIII millibus postulat.

Imperatoris mors hic creditur. Obiisse dicitur XV Februarii n. Cal.[7]. Id se verum est, novae circa pacis colloquia difficultates exorientur apud eos, qui Hungariae regem[8] nolent ut regem Romanum agnoscere.

Pecuniis quaerendis servet hic multorum labor.

Hoc ipso ecce tempore tuas accipio VI/XVI Februarii datas. Ad partem earum pro responso erunt quae supra scripsi.

Exspectamus de Lipsia, caeterisque Suedorum successibus nuncios. De praelio rumor, qui hic fuerat, evanescit. Erat autem dupliciter vulgatus, ut hic varii pro nobis contraque nos sunt hominum animi.

1 Ferdinand II was op 15 februari 1637 overleden; het bericht van zijn dood was nog maar nauwelijks tot Parijs doorgedrongen. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Ferdinand III.
2 Philips IV.
3 Vgl. Horatius, *Carm.* I 9, 14:

quem Fors dierum cumque dabit, lucro
appone.

4 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
7 Ferdinand II.
8 Ferdinand III (1608-1657). In 1626 was hij tot koning van Hongarije gekroond. Zijn verkiezing tot Rooms koning dateert van 22 december 1636.

Ad Coloniensem conventum Curtius[1] et Fuggerus[2], item Mediolanenses duo[3] parare se dicuntur ad Pascha ferme. Literae imperatoris pro Galliae aliisque legatis venere, quales exspectabantur.

In cardinalis Hispani literis nomen Batavorum desiderari audio.

Ad comitem Suessionensem[4] qui iverat monachus[5] in regis gratiam eum restituendi causa[6], is nondum reversus est. Frater regius[7] in aula hac agit laetus quod se turbis emoverit. Ita est cur[8] de quiete interna regni optime speremus, eamque firmabunt, ni fallor versa in externum bellum arma animique.

Rediit a Sardinia classis Gallica diruta turre, cui nomen Floristano, captisque ibi hostium signis aliquot.

Deus, Illustrissime Domine, tibi tuisque adsit.

Tuae Illustrissimae Dominationi
omni studio observantiaque addictissimus
H. Grotius.

XII Martii a. MDCXXXVII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. Hagae C.A.^{o} 1637 d. 15/25 Martii.

2988. 1637 maart 12. Aan Willem de Groot[9].

Literae a vobis, mi frater, non optime huc perveniunt, nam, cum alii habeant 3 scriptas Martii, ego tuas a 16 Februarii[10] nunc demum accipio. Si per Brabantos iter non succedit, ad Oliverium[11] mittendae erunt literae per Caletum. Illud a Scevelinga iter, quo venerunt nescio an tuae, certe senatoris Reigersbergii[12] literae, non compendium nobis in praesens, potius dispendium attulit. Sed tentanda omnia.

1 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau (1592-1659).
2 Johann Ernst Fugger, rijksgraaf van Kirschberg en Weissenhorn (1590-1639).
3 Francisco de Mello en Antonio Ronquillo, kanselier van Milaan.
4 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
5 De capucijn Hilarion.
6 De copie te Uppsala heeft hier: ‘gratia’, mogelijk onder invloed van het voorafgaande ‘gratiam’.
7 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
8 De woorden ‘est cur’ volgens in de uitgave der *Epist.*, na ‘regni’.
9 Gedrukt *Epist.*, p. 866. Antw. op no. 2962; tesamen met nos. 2981 en 2994 beantw. d. no. 3009.
10 No. 2962.
11 Henry Olivier, koopman te Parijs; correspondentie-adres.
12 Nicolaes van Reigersberch.

Graswinckelium[13], qui Mileteriana[14] et Daillaeana[15] habet, spero jam apud vos esse. Gaudebo scire, quid faciendum ibi censeatur.

13 Simon Graswinckel.
14 Théophile Brachet de la Milletière; vgl. no. 2912, p. 2 en n. 17 aldaar.
15 Jean Daillé.

Quo consilio D. Aysema[1] titulum illum sumserit, velim per te edoceri, quaeque de ipso ibi sit existimatio.

Miror de coercenda eorum potestate, qui conventum federatorum ineunt, tam segniter cogitari. Agros nobilitas curat, non tamen sola, nam et civitates et eorum municipes late possident: ideoque commune negotium est, sed primae partes primi ordinis, qui ferme agros, non urbes habitat.

De Baneirio[2] felices nuntios opperimur. Interim a Sardinia turrim Floristastanam, in fine Cantabrico Talantiquinum castellum cepere et utrunque diruere Galli. Nunc magnae res in exspectatione sunt: ducis Vinariensis[3] expeditio verna et Anglorum mari molimina. Ermesteinio timetur.

Petrus[4] poterit huc venire mense Maio. Losecatio[5] nihil hic perit, discit quae disci oportet.

In Zelandia si magistratus parum valent ad compescendam plebem, haud miror, cum sumantur plerumque homines, quales evehit, quoties voluit Fortuna jocari.

Vale, frater dulcissime, cum tuis[6] nostrisque.

Tui amantissimus frater
H. Grotius.

12 Martii 1637.

2989. 1637 maart 12. Aan A. Oxenstierna[7].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Quod reversus ab Anglia apportavit Ogerius[8] non parvo discrimine remotum ab eo, quod Galli praeformaverant partim ex ore comitis Licestrii[9], sed uberius postea ex praefecto aerarii Bulionio[10] intellexi.

Vult rex Angliae[11] suarum navium quindecim utendas dare Palatino[12], et Galliae rex[13] iis ntvibus alias adjungere subditis suis liberum facit. Paratus ad hoc est polliceri se neque recta neque obliqua via adjuturum res imperatoris[14] aut Hispani[15], neque seorsim ulla cum illis pacta facturum, permissurum se, ut, quibus bellum cum

1 Foppe van Aitzema.
2 Johan Gustavsson Banér.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Pieter de Groot; hij verbleef om studieredenen in het vaderland.
5 Diderik van Losecaat.
6 Zie voor hun namen no. 2912, p. 3 n. 2.
7 Gedrukt *Epist.*, p.307; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 321.
8 René Augier (Oger), Engels agent in Frankrijk.
9 Robert Sidney, graaf van Leicester, extra-ordinarius Engels gezant in Parijs.
10 Claude du Bullion, surintendant des finances.
11 Karel I.
12 Karl Ludwig, keurvorst van de Palts.
13 Lodewijk XIII.
14 Het nieuws van de dood van Ferdinand II was nog maar juist in Parijs bekend geworden (zie brief no. 2987 dd. 12 maart aan L. Camararius); hij werd opgevolgd door zijn zoon Ferdinand III.
15 Philips IV.

imperatore Hispanoque est, iis militem scribere per Britanniam liceat, sed ad definitum numerum haud sane, ut audio, magnum.

Vicissim petit, ne Suedi, Galli, Batavi absque ipsius conscientia assensuque bellum aut indutias faciant, donec eorum omnium instituatur conventus, Danique insuper, in quo constituant singuli quas putent pacis leges aequas suisque rebus convenientes fore invicemque se obligent, nisi ea obtineantur, arma se non posituros.

Is conventus ut intra tres menses habeatur, postulata deinde omnium intra mensem perferantur ad imperatorem, qui ea nisi acceptet, tum Angli ad arcendam inferendamque vim cum aliis illis omnibus foedus se facturos, cujus jam nunc conditiones perscriptae sunt, spondet.

Intelligo inter alia aperte eos voce scriptoque testari eo se tendere omnia, ut protestantibus quae habuere restituantur. In illis omnibus esse et Vespasianum[1] puto[2].

Video haesitare Gallos, an ob hanc accessionem se ad bellum trahendum obstringere debeant. Sed si omnino hac aestate bellorum fortunam experiri decreverunt, apponent forte lucro[3] quantulumcumque est, quod offertur.

Propositum autem hoc ipsis multae sunt conjecturae. Primo confirmor in eo, quod scripsi antehac[4] legatos hinc Coloniam non ituros ante Septembrem mensem, quanquam imperatoris legati Fuggerius[5] et Curtius[6] itemque ab Hispano duo Mediolanenses[7] parare se ad pascha dicuntur.

Dux Vinariensis[8] ait suum exercitum esse X millium; totidem alios addi a rege, quod his temporibus multum est. Queritur tamen toto millione in stipendium promisso fraudari se a Bulionio.

Cardinalis Valetta[9] alium habiturus est exercitum; ambo pabuli tempus nec quicquam ultra exspectant.

Qua parte ad Pyrenaeos montes Aquitanicus accedit Oceanus, prope a Fontarabiae, quod nunc flumen Hispaniae Galliaeque est terminus, castellum Talantiguinum nomine struxerat Hispanus; id ei dux Valetta[10] 24 Februarii eripuit et solo aequavit. Id Gallis spem facit et cetera, quae ibi sunt, Hispanorum castella, quorum praecipuum est Socovae, posse recuperari: quod si fiat, haud magni futura sint pretii, quae Gallorum alibi ex hoc bello tenet Hispanus, dum vero et imperatoris mors[11], quam multae literae nuntiant, spem facit Gallis fore, ut mandatis, quae de pace cum Suedis conficienda data fuere, per mandantis mortem exstinctis haud facile reviviscat negotium, quod regi Hungariae[12] de jure ad romanum regnum controversiam putent motum iri a Suedis non minus quam a Gallis fit Anglisque.

Interea per Germaniam prosperos Suedorum successus animo praesumunt flagraturasque bello ipsas domui Austriacae avitas terras. Ita domestici mali

1 Codenaam voor Pommeren.
2 Het woord ‘puto’ staat in de tekst in cijfer: 82.81.77.59.1009.
3 Vgl. Horatius, *Carm.*, I, 9, 14.
4 Zie no. 2983, p. 141.
5 Johann Ernst Fugger.
6 Ferdinand Siegmund Kurz.
7 Francisco de Mello en Antonio Ronquillo.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
10 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette.
11 Ferdinand II, gestorven op 15 februari: vgl. no. 2987 dd. 12 maart aan L. Camerarius.
12 Ferdinand III; vgl. no. 2987, p. 149 n. 8.

sensu venturos ad accipiendam pacem qui nunc deberi sibi putant, ut eam[1] ipsi dictent.

Rex pecuniae faciendae praeter ingentes illas mutui nomine collationes in oppida vicosque descriptas nova edicta magno numero - quadraginta arbitror - in alias provincias mittit. Rhotomagum ipse perfert, ubi qui jussibus ejus obstiterant senatores poenas dant intempestivae libertatis, septem munerum functione interdicta, duo amissis dignitatibus non servato, quod pro ipsis pependerant, pretio. Id linguarium mutos faciet alios.

Scriptum[2], quod ab electore est editum Palatino, non mitto; multa credo habere exempla D. Camerarium[3]; ego unum, quod habeo, descripsi ex eo, quod legendum mihi dederat Anglicus legatus[4].

Locum conventui illi, quem Angli animo conceperunt, destinari Hamburgum video. Galli dant operam, ut controversia de mari Anglos inter Batavosque ad quietem certe temporariam deducatur, quod sane necessarium judico neque desino allaborare.

Itali omnes vellent spectatores esse eorum, quae agentur per Germaniam atque ipsi interim otio frui aut ex convento aut versis illuc bellantium viribus. Parmensis[5] praeivit, cujus urbem Placentiam tenebat Ethruscus[6], sed praesidio stipendium Hispanus dabit.

Vallis Telina inde a Comensi lacu, inde ab ea parte, quae Rhenum fundit, assilitur aegre res sustentante Rohanio[7], cujus inopiae medentur nonnihil Veneti.

Qui ducis Vinariensis norunt res ajunt equites ei esse bis mille et centum, peditum per praesidia distributa millia quatuor. Sed haec augentur in majus, nequid desit, quo Suedi animari possint ducendum ad bellum, Dolae urbis obsidium repeti velint Gallici Burgundiones. Sed patientia, machinarum usus, obsidendi oppugnandique artes unde Gallis? Dux Longavillanus[8] arcem quandam - Fauciniaca dicitur - Catalauno Campaniae non procul oppugnat.

Fuit apud me pater Menotus[9], in aula Sabaudica valde potens Iesuita. Ait et bellum et pacem Suedorum in manu esse. Certum illud ait de monnacho in[10] Tulipam[11] hinc misso[12].

Comiti Suessionensi[13] cum affinitate cardinalis[14] ostentatur spes dignitatis comitis stabuli. Rex in acta parlamenti referri jussit se ei ignoscere ejusque comitibus - sicut et fratri suo[15] se ait ignovisse - dummodo intra mensem faciat, quod subdito convenit. Ita indulgentiae regiae beneficium ei velut per vim ingeritur.

1 De uitgave der *Epist.* heeft 'tum'.
2 Zie voor dit geschrift no. 2982, p. 136 n. 8.
3 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
4 Wellicht John Scudamore, ordinarius Engels gezant in Parijs.
5 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
6 Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
7 Henri, hertog van Rohan.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Pierre Monod.
10 De woorden 'de monnacho in' staan in de tekst in cijfer: 10.74. 16.15.24.29.12.14.59.79.6. Bedoeld wordt Simon Bachelier.
11 Codenaam voor Spanje.
12 De woorden 'hinc misso' staan in de tekst in cijfer: 14.37.24.12. 61.71.1080.40(=42).
13 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
14 De Richelieu.
15 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.

Nec desunt minae in contumacem. Etiam aulae magisterium, quem honorem ille habuit hactenus, in Condaei filium[1] transfert curiosorum destinatio.

Miror ex certis testibus me cognoscere partem maximam classis, per quam ora Neapolitana ac vicinum mare a Gallorum vi defensum est, constitisse ex Batavis, qui captos se ajunt, et capti sunt non bello, sed magna mercede. In ea republica tum alia quaedam tum res maris, qua ea stat maxime, curatur satis negligenter.

Habet suos Mediolani homines Sabaudus[2] itemque Genuae et Florentiae, quos satis notos illis tolerari gens suspicax Itali ad parum fidae cum Gallis amicitiae argumentum trahunt. Qui aliquid de Tuscis consiliis scire videri volunt, ajunt id apud Clodium[3], ut Tullius[4] et Numa[5] sequerentur in manu[6] Oryza[7]. Ego id non affirmaverim.

Ad exemplum Galliae in Neapolitano etiam regno dignitates magno venire incipiunt.

Dicitur qui Mediolano praeest, Leganesius[8], octo millibus transitum Helvetios romanenses poscere, sed haec minora sunt. Id, quod maxime me torquet, est ne[9] Lactucae[10] et Angli[11] aliquid nos celent[12].

Dux Vinariensis pergit se commendare Tuae Sublimitati suumque praedicare in rem Suedicam studium. Ait se Gallis qua potest uti.

Rex Angliae consuluit judicum praecipua auditoria, an jus ipsi esset sine parlamento indicere, quae exigit regni necessitas. Responsum tulit, quale voluit. Sed in praesens laetum, ob favorem in domum Palatinam, quo postremo sit evasurum rescisso vetere principem inter populumque benevolentiae vinculo, dies docebit.

Rediere a Floristano Galli, id in Sardinia municipium turrisque est, quam captam diruere nullo alio facto ibi operae pretio.

Haec habebam, Excellentissime atque Illustrissime Domine, cum precibus ad Deum pro reginae[13], regni Tuaeque Sublimitatis rebus prosperrimis.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius[14].

Lutetiae, 2/12 Martii 1637.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Louis de Bourbon, prins van Condé; vgl. no. 2983, p. 142 n. 9.
2 Vittorio Amedeo.
3 Codenaam voor Spanje.
4 Codenaam voor Lotharingen.
5 Codenaam voor de Palts.
6 De woorden ‘sequerentur in manu’ staan in de tekst in cijfer: 32.74.18.75.103.66.33.78.77.69.4. 37.24. 61.27.78.48.
7 Codenaam voor Urbanus VIII.
8 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
9 Het woord ‘ne’ staat in de tekst in cijfer: 78.75.
10 Codenaam voor Frankrijk.
11 De woorden ‘et Angli’ staan in de tekst in cijfer: 74.77. 80.78.96.74(=71).
12 De woorden ‘nos celent’ staan in de tekst in cijfer: 31.59.76. 12.98.60.74.78.68.
13 Christina van Zweden.
14 Het onderschrift ‘Tuae Sublimitatis ... H. Grotius’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*

2990. 1637 [maart] 12. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick ontfang soo datelijck de uwen van den 17 february[2] daer anderen veele jonger brieven hebben. Om die cortelijck te overloopen: monsieur[3] is hier, denct nergens nae als om sijn plaisir te nemen. Wat den graef van Soissons[4] sal doen, is onseecker. Den coning[5] heeft in 't parlement doen registreren, dat hij hem pardonneert - gelijck oock seit aen monsieur gepardonneert te hebben - mids dat hij binnen een maent sich stelle in debvoir. Men spreect, soo hij luistert, hem connestable te maecken, soo niet, hem sijn goet ende staten te benemen ende de qualiteit van grand maistre te geven aen den soon[6] van den prins. Men weet noch niet off hij de propositie, die Hilarion[7] hem doet, sal aennemen off met 's coninx consent vertrecken in Italië off Hollant.

Van 't getal, dat den coning geseit werd te hebben, ontbreeckt veel aen het effectivement. Eenige regimenten sijn quaelijck van 300 man.

Hertogh Bernhard[8] hoopt 20^{m} man te hebben. Ick wensche het waer mach vallen ende sal sijne Forst. Gen. mijne jongste soon[9] medegeven als edelman, alsoo ick mercke sulcx aengenaem te sijn. 't Is oorboir, dat hij nae de Hollandsche crijgh oock de Duitsche sie ende die tale voor 't eerste leere. Blijve evenwel geobligeert aen deghenen die hem haer faveur hebben gepresenteert.

De Milaensche gesanten van Spaignie[10], oock Fugger[11] ende Curtius[12] van de keiserschen maecken haer gereed tegen Paeschen, ende de paspoorten van den keiser[13] voor de Franche[14] ende andere gesanten sijn soo men die begeert hadde. In die van den cardinael-infant[15] ontbreeckt de naem van de Staten-Generael.

Van Ermestein heeft men hier geen goede moet. De geruchten van dat aen de Sweden aparte handeling werd gepresenteert, hebben hier goed gedaen soodat wij

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 4 g. Antw. op een brief van 17 februari, die ontbreekt. Ondanks de datering door Grotius op 12 februari en Van Reigersberchs dorsale notitie moet de brief van een latere maand, hoogstwaarschijnlijk van maart zijn en wel, daar 1° Grotius' schrijven een antwoord is op een brief van Van Reigersberch dd. 17 februari; 2° Grotius de verovering op 24 februari van het fort Talantiguin (Talatanguin) vermeldt en 3° over de dood van keizer Ferdinand II spreekt, die op 15 februari had plaats gehad en waarvan het nieuws eerst tegen half maart de Franse hoofdstad bereikte. (Zie no. 2987 dd. 12 maart aan L. Camerarius).
2 Ontbreekt.
3 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
4 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
5 Lodewijk XIII.
6 Louis II de Bourbon, 4de prins van Condé (1621-1686), zoon van Henri de Bourbon, prins van Condé.
7 De capucijn Hilarion.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Diederik de Groot.
10 Francisco de Mello en Antonio Ronquillo, kanselier van Milaan.
11 Johann Ernst Fugger.
12 Ferdinand Siegmund Kurz.
13 Bedoeld zal nog zijn Ferdinand II; het bericht van zijn dood had Parijs nog slechts in de vorm van geruchten bereikt.
14 Voor hun namen zie men no. 2924, p. 26 n. 1.
15 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje.

ons over d'heer Aysma[1] niet en hebben te beclagen. Echter heb ick de heeren alhier door last verseeckert, dat wij niet en willen sluiten dan in 't gemeen. Wij sullen sien, wat den marquys van Brandenburg[2] tot Statijn sal seggen ende dan met onse vrunden spreecken. Aysma[3] mocht wel bij[4] den keiser[5] blijven. Soo hij met Calaber[6] niet vast en gaet, soo is hij los.

De Engelschen willen schepen geven tot vijftien voor den palsgraef[7] ende particulieren toelaeten hem met schepen bij te staen mits nemende lettres de marque du roy de France. Presenteren noch eenige andere cleine dingen, die men niet en weet, off Vrancrijck soo hooch sal achten, dat sij daerom haer sal willen obligeren van sonder Engelant niet te handelen. Daerop werdt op gedelibereert. Hoe 't Sweden verstaen sal, weet ick oock niet: maer wel dat Vrancrijck vrij wat meer verwacht hadde.

Soo dat waer is, dat uE. schrijft van den grooten Mogor[8] 't is eene goede tijding voor de Hollandsche Oostindische Compagnie. Wat met graef Maurits'[9] comste in Brasyl sal ommegaen, sullen wij hier verlangen te weten.

De stucken van mijnheer den prins[10] verwacht ick met devotie. Ick dancke uE. van 't advys nopende 't schrijven aen Humult[11]. Ick sal uE. nieuw jargon verwachten.

Talantiguin, een fort bij den Spaignaerden gemaect niet verre van Fontarabië, 't welck het gescheit is tusschen het Fransche ende Spaensche gebiet, is den 24 febr. bij den Fransoysen overrompelt ende gedestrueert. In Sardeigne hebben de Fransoisen oock ingenomen ende gedestrueert la tour de Oristan ende eenige vaendelen aldaer becomen ende sijn sonder iet grooter geëffectueert te hebben wedergekeert. 't Gerucht van dat sij Calari souden hebben becomen, werdt niet waer bevonden.

Soo den keiser doot is[12], gelijck men hier seit, sullen nieuwe difficulteiten haer openbaren, alsoo eenige den coning van Hungaren[13] voor roomsch coning niet en sullen willen erkennen.

Den coning stelt te Rouaen twee raedsheeren af, suspendeert van de bedieninge seven om schrick te maecken van iet te seggen tegen de bevelen. Ende in Engelant hebben de principale camers van justitie verclaert, dat den coning van Engelant[14] voor noodsaeckelijcke oorsaecken lasten mach opstellen sonder het parlement. Soo gaet alles nae de absolute heerschappie overal.

1 Foppe van Aitzema.
2 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
3 De naam ‘Aysma’ staat in de tekst in cijfer: 23.14.2.16.48.
4 Het woord ‘bij’ staat in cijfer: 22.43.
5 Het woord ‘keiser’ staat in de tekst in code: 290.
6 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Shah Dzjehan (1592-1666). Mogor is een verschrijving voor Mogol. aant.
9 Johan Maurits van Nassau.
10 Frederik Hendrik.
11 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
12 Ferdinand II was gestorven op 15 februari 1637.
13 Ferdinand III. Hij was op 22 december 1636 te Regensburg tot Rooms koning gekozen en de 30ste d.a.v. gekroond.
14 Karel I.

Binnen Plaisance sal den hertogh van Toscane[1] guarnison hebben, maer het selve sal onderhouden werden met gelt van Spaignië. De Valtoline werdt aen twee zijden geattaqueert.

Ick ben verwondert uit neef Peter Rei(g)ersberg[2] te verstaen, dat de meeste schepen, die dit jaer in 't rijck van Napels tegen Vrancrijck gedient hebben, sijn uit Hollant houdende haer off sij genomen waeren, inderdaet met gelt daertoe gecocht[3].

De Fransoysen alhier verstaen, soo Vrancrijck om Sweden te contenteren - gelijck sij seggen te willen doen - sich vijant verclaert tegen den keiser, die dit jaer Vrancrijck in Bourgognie heeft geattaqueert, dat de Staten-Generael uit crachte van het tiende artyckel van het tractaet schuldigh sullen sijn van gelijcke te doen.

De protestatie van den palsgraef[4] heb ick gelesen. Hij doet voorsichtich dat hij van sijn vaders actiën swijgende insisteert op de natuir van het leen ende 't recht van 't bloet.

De Fransoisen arbeiden om de questie tusschen de Engelschen ende de Staten-Generael nopende de zee in slaep te wiegen.

UE. gelieve geen brieven meer te senden aen die hier sijn van Cimons[5] wegen, alsoo sij opgehouden werden. Dat moet af sijn. Sent a(e)n Ian Surendonc[6] à la rue de St Martin ende bestaen divers. 't Waer goed dat d'heer Spierinck[7] oock ieman(t) te Calis had, daeraen men de brieven bestelde.

Te Parijs, den 2/12 febr. (sic) 1637.

Niet alleen en werden de brieven hier bij de ambassadeurs ofte haere agenten opgehouden, om de verschte tijdingen te hebben, maer oock Glarges[8], die te Calis is, send aen Sr Euskercke[9] de brieven die aen Olivier[10] senden, omdat hij weet, dat wij hem gebruicken. Soodat ick dicmael veertien dagen tijding laeter heb dan een ander. Hiertegen moeten remediën bedacht werden. De schepen, die uit Hollant comen, brengen haere brieven meest aen Glarges. Wilt hierop letten ende met mijnheer Spierinck ende anderen spreecken, opdat ick mijnen dienst wel magh uitvoeren, 't welck mijn meeste lust is.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 12 feb. 1637 wt Paris.

1 Ferdinando de Medici, groothertog van Toscane.
2 Pieter van Reigersberch; zie over hem VI, p. 47 n. 3.
3 Het betreft hier Hollandse schepen die in de Middellandse Zee diensten verrichtten ten behoeve van de Spaanse vloot te Napels. De Staten-Generaal werden hierover geïnformeerd door Josua van Sonnevelt, Staats agent te Venetië en door Hercule Girard, baron van Charnacé, de Franse ordinarius gezant in Den Haag.
4 Zie no. 2982, p. 136 n. 8.
5 Codewoord voor Staten-Generaal.
6 Correspondentie-adres.
7 Petter Spiring Silvercrona.
8 Cornelis de Montigny de Glarges, agent van de Staten-Generaal te Calais.
9 Johan van Euskercke, gezantschapssecretaris van de Republiek te Parijs.
10 Henry Olivier, correspondentie-adres.

2991. 1637 maart 12. Aan J. Witten[1].

Amplissime Domine,

Quanti te semper fecerim, ignorare non potes, si tuas virtutes meque candidum virtutum aestimatorem bene nosti.

Valde dolet mihi, quod literas, quas scripsisse te memoras, ad me non miseris. Est etiam in publicis rebus non optimis aliquod ex amicorum colloquiis solatium: et meministi, quam apertus inter nos semper et honestissimi praepositi testis sermo fuerit; quo magis doleo tuis consiliis non ubique fuisse eam, quam voluissem, auctoritatem. Germaniae enim communis patriae amantissimus cum sis inque eis rebus exercitatissimus, non potuerunt tua cogitata sperni sine illius malo. Placet illud, quod magno D. cancellario[2], priusquam is mare transiret, adfuisti quodque ibi mei facta est mentio, quae non potuit non in me esse benignissima a summo amico meo ad summum fautorem, et tu recte judicasti non alium facile reperiri posse, qui Germaniae melius velit, quam ego, ne Germanum quidem. Et magno D. cancellario ob hoc quoque multum debeo, quod his difficillimis temporibus meas hic in Gallia, ut ita dicam, excubias putat esse non inutiles. Si ipsi posthac cum tuo bono visum fuerit me in Germaniam avocare, curram festinus ac neminem ibi quam te communemque amicum veterem D. Salvium[3] libentius amplectar.

De meo in patriam reditu cura te libero. Patria est, ubi bene est[4] nobis, ubi bene agendi seque ostendendi detur occasio. Suediae totum me dedi, Suedus sum adoptione animoque toto. Per Batavos transitus legato semper patebit, plus non desidero. Interim ipsorum etiam rebus quippe ad communes non leve momentum habentibus quantum possum opitulor ejusque rei plurimos habeo testes.

Angli nunc mari aliquid pro Palatino[5] conantur nec tamen suo nomine; Gallosque et nos sollicitant, ne ab hoc bello, nisi Palatina protestantiumque rebus bene positis, exeant. Id nunc in Gallia consultatur, inde in Suediam transitura deliberatione: sed ut Anglis Batavisque conveniat, in soporem collocanda est illa de Neptuni vinculis controversia aliaeque similes, quae amicitias turbant. Confer quod potes, potes autem multum, auctoritate, gratia, peritia: ego plane amicus Anglis, Batavis non inimicus adjutorem me promitto.

Galli in Sardinia turrim Floristanam; in limite, Galliam Cantabriamque inter, Castellum Talantigium et ceperunt et diruerunt utrumque.

Vale, vir mihi semper amicissime.

Tuus quem satis ut spero notum habes
H. Grotius.

12 Martii 1637.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 309. Beantw. d. no. 3049. Geadresseerde, Johan Witten (†1645) was raadsheer van Adolf Friedrich, hertog van Mecklenburg.
2 Axel Oxenstierna.
3 Johan Adler Salvius, hofkanselier en gezant van Zweden, residerende te Hamburg en Osnabrück.
4 Vgl. Cicero, *Tusc.*, V 37: patria est, ubicumque est bene.
5 Karl Ludwig van de Palts.

2992. 1637 maart 18. Aan S. Bielke[1].

Illustrissime Domine,

Dabis veniam, si pauca quam nihil malo scribere.

De imperatoris morte[2] convenit jam consentientibus nuntiis. Adversus novum regis romani[3] titulum scribitur hic, sed liber nondum prodiit[4], et an proditurus sit permissu publico, plurimum dubito. Si Galli in apertum bellum cum rege romano veniunt, una trahuntur ex foedere Batavi.

Cum Anglis etiam nunc de conditionibus disputatur: interim mittitur ab imperatore ad Bavarum[5] Curtius[6], quasi ut ei persuadeatur, de Palatinatu ut decedat repensatione accepta, serione an ut Angli lactari, ut solent, se sinant.

At qui Coloniam destinatus erat Davausius[7] litera una mutata in Poloniam mittitur gratiosus ibi impetrata aut extorta Prussiae concessione. Quid ibi acturus sit, conjectura non adeo nobis, quibus pernotae sunt res istarum partium, difficilis futura est.

Cum parlamento Rhotomagensi res tributaria transacta est restitutique senatores qui libertatem alieno tempore usurpaverant.

Helvetii pontificii petitum a Leganesio[8] transitum VIII^{m} militum permisere. Creditur non tam concesso usurus Hispanus[9] quam dissidia serere, quod illi et apud Rhaetos non male succedit, qui suos nunc Mediolani legatos[10] habent ita, ut verum appareat illud Papinii[11].

Et qui mos populis venturus amatur[12].

Valli Telinae velim melius prospici et comitem Suessionensem[13], qui Sedani Hispanis aures praebet ad quietem deduci.

Constantinopoli quae veniunt literae nos docent pacatas Transilvaniae res et clade a Persis accepta vires imperii in ejus ultionem exardescere.

Deus cuncta ad bonum commune regat idemque, Illustrissime Domine, Tuae Illustrissimae Dominationi adsit propitius.

Tuae Illustrissimae Dominationi
omni cultu observantiaque addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 8/18 Martii 1637.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 311. Over geadresseerde, Sten Bielke, zie VII, p. 241 n. 9.
2 Ferdinand II was gestorven op 15 februari 1637.
3 Ferdinand, zoon van Ferdinand II, was op 22 december 1636 tot Rooms koning gekozen en de 30ste d.a.v. gekroond.
4 *Examen Comitiorvm Ratisbonensivm, sive Disqvisitio Politica de nupera Electione novissimi Regis Romanorvm ... Avthore Justo Asterio. Iuxta Exemplar Hanoviae, Apud Eleutherium Meinhardum. 1637.* De schrijver, Johannes Tilmanus - ook wel Stella of Asterius genoemd -, onderhield betrekkingen met Grotius.
5 Maximiliaan, keurvorst van Beieren.
6 Ferdinand Siegmund Kurz.
7 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
8 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
9 Philips IV.
10 Francisco de Mello en Antonio Ronquillo.
11 Publius Papinius Statius; zie over hem IV, p. 216 n. 2.
12 Vgl. Statius, *Theb.* I, 170.
13 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.

2993. 1637 maart 18. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Dolet mihi, quod tanto temporis dispendio tu meas, ego tuas, quas maximi facio, literas accipimus, quae si recte curarentur, pridem a me habere debueras quae scire expetis.

Argumentum ejus quod dico et hoc sit, quod tuas 23 Februarii hodie demum recipio. Non pigebit repetere quae scripsi, ut siquae forte mearum interciderint, earum damnum sarciatur.

Fratri regio[2] concessa est uxor[3] ea lege, ut secundum mores Francicos de integro fiant nuptiae. Ventura tamen hoc rerum statu non creditur. Reditus sibi attributos ipse posthac e provinciarum quaestoribus, non e Bulionii[4] recipiet manu. Qui sectam ejus hoc tempore secuti sunt, eos a se pacto id ipsis innoxium fore dimisit.

Comiti Suessionensi[5], siquid agat regi[6] quod displiceat, non modo se non adfuturum, sed et obstiturum promisit. Quid a comite Suessionensi reversus Brionius[7] regi portarit, necdum scitur. Creditur comes aut apud Batavos aut apud Novumcastellum regis permissu victurus. Rex edicto in acta parlamenti relato ait se oblivisci eorum, quae ab eo perperam facta sunt, dum intra dies XV officium faciat.

Cum Rhotomagensi parlamento rex agit, ut tributaria quaedam edicta nova probentur. Quinque sunt, quibus maxime contradicitur.

Ogerius[8] quae attulit, non parum distantia ab iis, quae Galli perscripserant, disputantur hic et dedolantur. Displicet, quod ad maritimos electoris Palatini[9] conatus a Gallis auctoritas petitur quodque paciscendi libertas per novam formulam adimitur Gallis; donec in communi conventu, quid ab imperatore[10] peti debeat, convenerit: quod forte futurum nunquam est, ob diversa eorum, qui bellum cum Austriacis habent inter se et ab Anglis studia ac cogitata. Non desino laborare, ut tollantur, quae foedus morantur difficultates: ac praecipue, ut illa de mari cum Batavis, si componi plane non potest, sopiatur controversia: quod in Gallica foederis praeformatione positum ab Anglis silentio praeteritum Galli queruntur. Sed quando ipsas formulas non vidi, nihil explorati possum perscribere.

Quid Barclaius[11] ferat e Suedia, discendum nostrum utrique erit. Verum est pro D^M pridem debitis Heufdium[12] fidem suam Suediae obstrinxisse. Missae et ad S. Chaumontium[13] literae ad persolvendas pecunias ex Wismariensibus

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, Ep. 67. Gedrukt *Epist.*, p. 310. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
3 Margareta van Lotharingen.
4 Claude de Bullion, surintendant des finances
5 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
6 Lodewijk XIII.
7 François-Christophe de Lévis-Ventadour, graaf van Brion.
8 René Augier (Oger), Engels agent in Frankrijk.
9 Karl Ludwig, keurvorst van de Palts.
10 Ferdinand III.
11 John Berkeley.
12 Johan H(o)eufft, bankier te Parijs.
13 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.

pactis[1], cum professione perscripta imperatorem a rege Galliae pro hoste haberi: quibus rebus praestitis nullam fore in ratis habendis pactis Wismariensibus moram dicere me magnus cancellarius[2] jusserat. Publica tamen belli denunciatio imperatori regive romano[3] facta nulla est, nisi forte sufficit ipsi Galliae indictum bellum a cardinali Hispano[4] etiam imperatoris - ita enim loquebatur - nomine. Existimant autem Galli, cum imperatoris arma Burgundiam impetierint, si ipsi in Suedorum gratiam hostes aperti fiant imperatori ejusve successori, etiam Batavos ex foedere Lutetiae facto[5] eorundem hostium hostes fieri debere neque posse manere medios.

Quae inter me ac aerarii praefectum Bulionium acta sunt de illa vetere pecunia deque aliis ad Wismariensia pacta pertinentibus, ea ducis Bernhardi[6] huc adventum praecesserant: ejus autem negotium, ut scilicet cum magno exercitu mittatur adjutum res Germaniae, et regi et regiis ministris commendavi[7], non sine fructu; nam et hoc pars est pactorum Wismariensium.

De Lipsia Banneriique[8] victoriis caluit hic aula rumoribus. Sequatur praesagia par eventus. Ehrenbreistenio quoque illatum aliquid commeatuum, quod dictum hic est, utinam verum sit aut fiat.

Ad Coloniensem conventum tardae fiunt progressiones. Ut scripsi[9], satis in tempore ad Septembrem mensem ibi se futuros Galli putant. Et si certa est, ut hic creditur, mors imperatoris[10], dubium jus romani regis novos nodos injiciet. Paratum enim hic scriptum[11] est, sed nondum editum, quo electio ista in controversiam rapitur.

Bene valere principem Arausionensem[12] ejusque puerperam[13] gaudeo.

Pecuniae reperiendae si ibi multae se objiciunt difficultates, minus mirandum est in statu Polyarchico, cum in hoc monarchico res ista quotidie magis magisque intricata sit. Sed diuturna bella sine illis incommodis esse non possunt. Multum autem rei communis referet, ut quamprimum Batavi se moveant.

Magnum cancellarium puto de suo in Germaniam adventu aut mansione in patria ex sociorum actibus circa pacem bellumque constituturum.

Curtius[14], imperatori a consiliis, ad Bavarum[15] ivit, ut illum repensatione oblata eo adducat, Palatinatum ut reddat veteribus dominis electioque fiat alterni

1 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636.
2 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
3 Ferdinand III; hij was bovendien zijn vader, Ferdinand II, die op 15 februari was overleden, als keizer opgevolgd. Het bericht van diens dood was nog maar nauwelijks tot Parijs doorgedrongen.
4 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje.
5 Gesloten op 8 februari 1635.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Wellicht tijdens een audientie.
8 Johan Gustavsson Banér, Zweeds veldmaarschalk.
9 Zie no. 2983.
10 Ferdinand II; vgl. boven, n. 3.
11 Zie voor dit boek van Johannes Tilmanus -Stella, Asterius- no. 2957, p. 90 n. 6.
12 Frederik Hendrik.
13 Amalia van Solms. Op 10 februari 1637 had zij het leven geschonken aan een dochter, Henrietta Catharina (1637-1708).
14 Ferdinand Siegmund Kurz.
15 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.

juris. Id serione agatur, an ut opera venditetur Anglis, si forte spe nova lactari se patiantur, tu rectius judicabis.

De imperatoris morte certi jam adferuntur nuncii.

Mittuntur Sabaudo[1] XII^{M} militum.

Deus publica negotia ac tua simul, Illustrissime Domine, cordi sibi velit esse.

Illustrissimae Dominationi Tuae omni cultu devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XVIII Martii nov. Cal. A.^{o} MDCXXXVII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. Hagae A.^{o} 1637 d. 16/26 Martii.

2994. 1637 maart 18. Aan Willem de Groot[2].

Literas, mi frater, tuas 4 Martii datas[3], jamnunc est quod accipio.

Comes Suessionensis[4], contra quem frater regius[5], si quid regi[6] displicens faciat, suam promisit operam et cui rex minas confiscationis intentat, quid facturus sit, incertum est. Multi putant eum in Batavos aut Novum castellum, quod Longavillani ducis[7] est, cum regis permissu abiturum. Scripsit ad cardinalem[8] se ex Hilarione monacho[9] intellexisse benevolum ipsius cardinalis in se esse animum. Crediturum se rebus.

Carmina[10] cum voluptate legi. Vides, quo se ferant omnia.

Sententia Cunaei[11] de Seldeni libro[12] quae fuerit, scire cupiam. Graswinckelii editionem[13] exspectabimus. Faveo ejus laudibus et quem pro Venetis scripsit librum[14] praedicare non desino.

1 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 866. Gedeelt. vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 135. Antw. op no. 2978; tesamen met nos. 2981 en 2988 beantw. d. no. 3009.
3 Bedoeld is de brief van 3 maart, no. 2978.
4 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
5 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 De Richelieu.
9 De capucijn Hilarion.
10 De gedichten van Rochus van den Honaert en van Johan van Foreest.
11 Petrus Cunaeus -van der Cun-, hoogleraar te Leiden; vgl. no. 2978, p. 129 n. 11.
12 John Selden; zie over hem en zijn *Mare Clausum*, V no. 2126, p. 515 nn. 7, 8 en 9.
13 Voor de uitgave van het manuscript van Dirck Graswinckel zie men VII no. 2588, p. 143 n. 2.
14 *Theodori Graswinckell Delphensis, I.C. Libertas Veneta sive Venetorvm in se ac suos imperandi ivs. Assertum contra anonymum Scrutinii scriptorem.* Lugduni Batavorum, Ex Officinâ Abrahami Commelini. MDCXXXIV.

Quid de investitura ista Amelandica[15] porro futurum sit, jucundum erit cognitu. Frater regius omnium rerum securus dat se saginae ventrique.

15 Voor de kwestie betreffende Ameland zie men no. 2928, p. 37 n. 12.

Rixa illa carrucarum nostros inter Anglosque[1] amicitiam nostram non rupit. Vidi eos[2]. Nam meae erant vices. Videre me. Licestrio et causas exposui et easdem dixi a nostris prolatas in consilio Basiliensi[3].

Sandis[4] quae habuit, scripsit ipse, sed ea ex colloquiis viri maximi fratris Pauli[5] didicerat. Idem ad quaedam capita notas addidit jam egregias et defoecando lectorum judicio. Rogo legas.

Petrus[6] discat tum alia, quae opus est, tum parere iis, quibus omnia post Deum debet. Pessime fecit, quod hanc hyemem perdidit[7]. Volo Petrum mense Maio hic esse. Ubi titulum iurisconsulti sumserit, remittam eum, ut Hagae sit aliquamdiu.

Cloppenburgii de foenore particulam[8] vidi et inde ingenium id genus hominum et in me animum agnosco. Optime congruunt quae in Batavicis Institutionibus[9] quaeque in Iure belli ac pacis[10] scripsi. Non male Cujacius[11] usuras ait licitas, foenus illicitum. Usuras esse repensationem ejus quod abest. Foenus lucrum ex pecunia praestita[12]. Quae adjeci in libro de Iure belli satis me a calumnia liberare debuerant. Sed plerique illorum hominum feneratores sunt maximi.

In illo compendio ex pecunia duo sunt spectanda, primum ne justitia violetur, deinde ne caritas justitia violetur, si plus sumitur quam propter officium opus est et occasio alienae infelicitatis in quaestum vertitur. Caritas, si non ultro egentibus de copia nostra donamus sub specie mutui, non tantum usum temporarium, sed sortem ipsam, sub honesta mutui specie, quo minus doleat accepisse. Sed haec omnia quia neque optimas artes perdidicerunt neque spiritum dilectionis ut acciperent operam dederunt, nunquam intelligent.

Emtio redituum longe aliud est quam usura. Tum vero quod naturalia et moralia non distinguunt, error est pernitiosus. Morum praecepta honesta sint per se, non omnia ex naturae etiam rectae dictatu debita. Itaque multa Deus praecepit in lege Mosis, plura in Evangelio optima, quae tamen, si naturam spectes, citra vitium omitti possunt; sic tamen, ut etiam citra praeceptum laudabiliter praestentur.

Adduxi Iustini locum: *τὸ κατὰ φύσιν βιοῦν οὔπω πεπιστευκότος ἐστι*[13]. Haec illi si ignorarent a magistris parum perspicacibus saepe factiosis decepti, paterer.

1 Het conflict was ontstaan over de vraag, welke koets voorrang had bij de ontvangst van Willem van Liere, gezant van de Republiek in Parijs; vgl. o.m. no. 2966.
2 John Scudamore en Robert Sidney, resp. Engels ordinarius en extra-ordinarius gezant te Parijs.
3 Het concilie van Bazel (1431-1449).
4 Sir Edwin Sandys; vgl. no. 2941, p. 65 n. 2.
5 Fra Paolo Sarpi; vgl. no. 2941, p. 65 n. 3.
6 Pieter de Groot, die om studieredenen in het vaderland verbleer.
7 De woorden ‘Petrus ... perdidit’ zijn aangevuld uit de *Clavis Ep. Grotii*.
8 Johannes Cloppenburg en zijn *Onderwysinge van woeker, interessen, coop van renten, en allerley winsten van gelt met gelt*. Amst. 1637; hij citeert Grotius' *De Iure Belli* in c. VIII.
9 *Inleiding tot de Hollandsche rechts-geleertheyd. Beschreven by Hugo de Groot*. In s' Graven-Hage, By de Weduwe van Hillebrant Iacobsz. van Wou. 1631, III 10.
10 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres*, ed. B.J.A. de Kanter-Van Hettinga Tromp, Lugd. Bat. MCMXXXIX, lib. II c. XII § XX.
11 Jacques Cujas (1522-1590), Frans rechtsgeleerde.
12 Zie J. Cujas, *Opera* (ed. 1623) II, p. 27.
13 Justinus, *Ep. ad Zen.* 2 (Migne. *P.G.* 6, kol. 1185); *De Jure Belli ac Pacis*, lib. I c. II § VI.

Sed quod insultant ultro eruditioribus, quod bene dicta calumniantur, id ostendit homines esse desperatae sanitatis: a quibus abesse quam longissime conducit animi *εὐεστὼ* quaerentibus.

Salmasium[1], ubi commodum erit, de Barnabae[2] latina versione compella. Rumoribus, qui hic quotidiani de nostrorum aut victoria aut clade, nihil temere credo. Exspecto certos auctores. Nam et aula de nostris prosperrima credi vult: et monachorum iesuitarumque factio contraria omnia spargit. Itaque *δεῖ ἐπέχειν*.

De matre[3] minus recte esse doleo optoque meliora et patri[4] ut, quae hactenus habet a Deo, bona perpetua ei sint.

Res maris adeo apud vos curari negligenter, non ego solus, sed omnes, qui hic sunt, rerum periti mirantur.

Vale, frater carissime.

Tuus toto animo *φιλαδελφώτατος*
H. Grotius.

18 Martii 1637.

2995 1637 maart 18. Aan A. Oxenstierna[5].

Excellentissime Domine,

Angli[6] iis foederibus, de quibus scripsi nuper[7], non id tantum agunt, ut Ciceroni[8] consulant, sed et ut Vespasianus[9] Caio[10] decedat. Id enim trahi, ut restitutio[11] Violarum[12] sine qua nolunt pacem[13] fieri.

Scriptum illud, quod hic fieri coeperat[14], quo electio in regem romanum[15] vitii arguitur, jam confectum est: an prodituru sit cum privilegio, nescio.

Cum Verre[16] Eusebius[17] speciatim agit. Dux Vinariensis[18] in spe sua manet.

1 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise -Salmasius-, hoogleraar te Leiden.
2 Over de zg. *Brief van Barnabas* zie men V, p. 132 n. 5.
3 Aeltgen Borre van Overschie.
4 Jan de Groot.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 309; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 324. Gedeeltelijk vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 99. aant.
6 Het woord 'Angli' staat in de tekst in cijfer: 80.35.96.37.
7 Zie no. 2989 dd. 12 maart aan Oxenstierna.
8 Codenaam voor het huis van de Palts.
9 Codenaam voor Pommeren.
10 Codenaam voor Zweden.
11 De woorden 'trahi, ut restitutio' staan in de tekst in cijfer: 107.80.57.71. [69.] 68.66.74.103.79.77.81.77.71.59.
12 Viola is een codewoord voor de evangelische liga.
13 De woorden 'nolunt pacem' staan in de tekst in cijfer: 78.73.7.69.78.77. 25.27.39.72.61.
14 Voor de titel van dit geschrift zie men no. 2957, p. 90 n. 6.
15 Ferdinand, zoon van Ferdinand II, was op 22 december 1636 tot Rooms koning gekozen en op de 30ste d.a.v. gekroond.
16 Schuilnaam voor Karel IV, hertog van Lotharingen.
17 De naam 'Eusebius' staat in de tekst in cijfer: 108.19.72.50.37.2010. Eusebius is een schuilnaam voor De Richelieu.
18 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Curtius[19] a consilio imperatoris[20] missus ad Bavarum[21] dicitur, ut ei

19 Ferdinand Siegmund Kurz.
20 De uitgave der *Epist* heeft abusievelijk ‘Imperatori’.
21 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.

persuadeat decedere de Palatinatu repensationem ab Austriaca domo alibi recepturus. Additur et cum Brandeburgico[1], agi, ut is quoque in Silesia accipiat possessiones pro Pomerania, quae concessa Suedis pacem sit factura.

Galli cum Anglis etiamnunc disputant voluntque illam de mari cum Batavis controversiam ante omnia componi, quod ipsum in Gallica foederis praeformatione comprehensum in sua Angli de industria omiserant.

Comes Suessionensis[2] quid per comitem Brionium[3] nuntiarit, latet hactenus. Putatur cum regis[4] venia iturus in Batavos aut Novum castellum, quod Longavillani[5] in Helvetio fine oppidum est. Interim, quod rex de comite in publicum edidit[6], mitto. Condonat ei qui peccasse se negat.

Apud reginam matrem[7] omnia potest Coignaeus[8], antehac fratris regii[9] cancellarius, putaturque Chantelupium[10] et Sanctogermanum[11] brevi de gratia demoturus; quae via an reditum reginae matri in Galliam datura sit, dubito.

Inter regem et parlamentum Rhotomagense de novis tributariis edictis disceptatur. Parlamentarii novem edicta probare parati sunt, de quinque controversiam movent.

Frater regius scripto[12] promisit se comiti, si quid agat, regi quod displiceat, non modo non fauturum, sed obstiturum quoque.

Dux Bulionius[13] ejusque mater[14], quod colloquia comiti cum Hispanis Sedani non impedierint, suspiciones hujus aulae non evadunt.

Helvetii pontificii non sine mercede transitum octo millibus militum in usum Leganesii[15] concessere: dubitatur nunc, usurine eo sint Hispani, an tantum Gallis invisos facere Helvetios satis habituri. Nam idem et apud Rhaetos agunt, quorum legati[16] hoc ipso tempore sunt Mediolani. Timetur etiamnum Valli Telinae praesertim, quod machinae nonnullis in locis ut Mantelli et Rivae desint.

Ratisbona quae veniunt literae ajunt laborari, ut electio romani regis a Trevirensi antistite[17] probetur aut certe a capitulo addita promissione, ne novus eligatur antistes, nisi qui acta probaverit. Suedis pecunias offerri, sed impensa protestantium; Suedos vero magna postulare, restitutionem sacrarum profana-

1 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
2 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
3 François-Christophe de Lévis-Ventadour, graaf van Brion.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 *Lettre dv Roy, escrite avx Generavx d'armées & Gouverneurs des Provinces*, dd. 9 februari 1637, gedrukt in de *Gazette de France*, anno 1637, p. 93-95. Van gelijke strekking is de *Declaration dv Roy, en favevr de Monseigneur le Duc d'Orleans, Frere vnique de sa Maiesté, & de Monsieur le Comte de Soissons. Verifieé en Parlement le douziesme Mars mil six cens trente sept;* gedrukt in de *Gazette de France*, anno 1637, p. 167-168, dd. 20 maart 1637.
7 Maria de Medici.
8 Jacques Le Coigneux.
9 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
10 De oratoriaan Jacques d'Apchon de Chanteloube.
11 Mathieu de Morgues, sieur de Saint-Germain.
12 Zie voor dit geschrift Le Vassor, *Hist. Louis XIII*, IX, p. 141.
13 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
14 Elisabeth -Isabella-, prinses van Oranje, gravin van Nassau.
15 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
16 Niet nader geïdentificeerd.
17 Philipp Christoph von Sötern, keurvorst van Trier.

rumque rerum in veterem statum, foedus regni sui cum imperio contra hostes externos, concessionem Pomeraniae partisque de Meclenburgico utque cum Gallia itidem conveniat.

De Curtii legatione modo quod scripsi, id nonnulli existimant non eo pertinere, ut quod praefertur fiat, sed ut Angli trahantur spe ut hactenus. Nos hic in rerum Germanicarum magna versamur ignorantia ob incerta literarum per mare, ventos et insidias.

Filium meum natu minimum[1], qui per annos duos obsidionale illud bellum apud Batavos vidit, nunc in familiam do D. ducis Vinariensis, ut alterum bellandi genus castrense ac praeclare itidem addiscat atque in utroque utilem se aliquando praebeat regno Suedico, cujus rebus meorum omnium operas destino. Ego diligenter pergo in conquirendis omnibus, quae ad antiquitates ejus regni ortarumque inde gentium illustrandas pertinent[2].

Iam nunc Alsaticae nobilitatis literas[3] ad me perfert ejus ordinis syndicus[4] et querelas de praesidio Benfeldensi: scio multa talia surda aure debere praetervehi et necessitatem esse legem temporis. Negare tamen illis non potui, quin qualiacunque dicunt transmitterem, si quod forte levamentum publicis rebus non incommodaturum reperiat Tua Sublimitas.

Anglus legatus ordinarius etiam post rixam inter meos ipsiusque domesticos exortam dixit mihi Angliae regi[5] gratum fore, si ad amicitiam inter Suediam Angliamque fovendam eo mittar. Id non eo dico, quod hic me esse taedeat, sed ut constituat Sublimitas Tua, ubi potissimum opera possit esse reginae[6] regnoque utilis.

Deus, Excellentissime atque Illustrissime Domine, reginae, regno Tuaeque Sublimitati in utriusque bonum faveat.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius[7].

Lutetiae, 8/18 Martii 1637.

Video Marinum[8] incipere timere rebus Rhaeticis: nec sine causa.

Rogavit me per literas comes Georgius Fredericus Hohenloius[9], se ut Tuae Sublimitati commendarem.

1 Diederik de Groot.
2 Eerst posthuum verscheen de *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm: Ab Hugone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta. Praemissa sunt ejusdem prolegomena. Vbi Regum Gotthorum Ordo & Chronologia, cum Elogiis. Accedunt nomina appellativa & verba Gotthica, Vandalica, Langobardica, cum Explicatione. Auctorum omnium ordinem Tabula Contentorum indicat*. Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, MDCLV; Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
3 No. 2952.
4 Dr. Johann Ludwig Mieg.
5 Karel I.
6 Christina van Zweden.
7 Het onderschrift 'Tuae Sublimitatis .... H. Grotius' ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
8 Charles Marin(i); zie over hem V, p. 436 n. 4.
9 Georg Friedrich van Hohenlohe (1569-1645), heer van Weikersheim.

Davausius[1] it hinc legatus in Poloniam acturus de coniugio[2] Ciceroniano Liliorum[3] rogatu et de aliis non in rem[4] Sophis[5].

In literis commeatus caesareis est, quod accusent Galli, quod non pro singulis legatis Gallicis singulae sint datae, ut Galli fecerant, quodque non imperator[6] eas dedit, sed ejus nomine rex romanus[7] nempe volens pro tali agnosci. De imperatoris morte certi venere nuntii.

Scripsit ad cardinalem[8] comes Suessionensis se ex Hilarione monacho[9] intellexisse bene sibi velle cardinalem. Crediturum se, si res viderit; videtur velle manere Sedani, in quo oppido dicitur concessu ducis Bulionii mutasse praesidium introductis duabus centuriis.

Ad Sabaudum[10] XII^{m} militum mitti dicuntur.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

2996. 1637 maart 18. Aan N. van Reigersberch[11].

Mijn Heer,

Twee dingen comen mij nu ter tijdt quaelijck, t'eene dat ick het jargon van de oude Sweedsche naemen als Gothar, Gotilas etc. verloren heb wachtende een nieuwe van uE., het ander dat veele brieven soo quaelijck bestelt ende soo ick als uE. dicmael oude tijdingen crijgen als het Vranckrijck[12] off Hollant[13] goed dunct. Soo hier[14] als te Cales[15] werdt daerop gepast, waerin remedie dient gevonden. Wilt daervan met Aelianus[16] spreecken. Heu[f]d[17] is niet te verachten, maer dient veelen.

Ick sal beginnen van uE. leste brief van den 12 Maert[18], dien ick vandage ont-

1 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
2 Het woord 'coniugio' staat in de tekst in cijfer: 12.73.24.79.67 (= 69). 9. 79. 42.
3 'Lely' is een codewoord voor Engeland.
4 De woorden 'in rem' staan in de tekst in cijfer: 71.24. 66.72.61.
5 Codenaam voor Zweden.
6 Ferdinand II. Hij was gestorven op 15 februari 1637.
7 Ferdinand III, zoon en opvolger van Ferdinand II.
8 De Richelieu.
9 De capucijn Hilarion.
10 Vittorio Amedeo.
11 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 4 j. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op o.a. nos. 2969 en 2977.
12 De naam 'Vranckrijck' staat in code: 313.
13 De naam 'Hollant' staat in code: 352.
14 Het woord 'hier' staat in cijfer: 9.6.24.17. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
15 De woorden 'te Cales' staan in de tekst in cijfer: 3.50. 12.23.7.24.2. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
16 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
17 Johan Hoeufft, bankier te Parijs. De naam 'Heu[f]d' staat in de tekst in cijfer: 9.75.1.10. met door Van Reigersberch erboven geschreven: Heud.
18 Vergelijking met de inhoud van no. 2977 wijst uit, dat Grotius zich hier vergist en '2 Maert' bedoelt.

fangen heb op eene tijdt met die van den 23 Febr.[1], daer anderen hebben van den tienden.

Aen mijnen oudste[2] heb ick geschreven ende schrijve noch, dat hij herrewaert come ende dat hij mijne ordre sal vinden in Hollant. Crayenburg[3] heb ick goed gevonden edelman te maecken bij den hertogh van Weimar[4] om allerlei maniere van crijgh te leeren ende daernae te bequaemer te sijn om dienst te doen. UE. concept was niet quaed, can noch te passe comen: ende bedancke de vrunden.

Van de vrouw in Sophi[5] moeten wij meerder claerheit verwachten.

Wat van Aisma[6] sal sijn, sal ick met lust verstaen. Van Calaber[7] ende hem twijffele ick.

Wat uE. oude vrund[8] aengaet, ick heb hem eerst besocht op 't exempel van de Engelschen[9]. Hij is oock bij mij geweest. De vrouwen[10] van gelijcke gintsch ende weder. Maer alsoo hij mij niet in alles en tracteert als de Engelschen, soo sijn die visyten uit; sal evenwel niet naelaeten te doen, wat ick can, voor de Geunieerde Provinciën als geallieerde van ons rijck. De stijl is, dat de ambassadeurs van minder als coningen aen de ambassadeurs van coningen overal ende altijd de excellentie, ende soo men haer van gelijcke naem bijwijlen geeft sulcx moeten houden voor faveur. De ambassaden oock ter zijde gestelt ben ick niet minder als hij. De consten van Humult[11] - dit rade ick wat het beduit - sijn crachtigh. Nobis non licet esse tam beatis quibus dimensum datur[12]. Hij sal door die wegen Camerarius[13] overtreffen.

Mijnheer den rijcxcancellier[14] meen ick, dat op sijne overcomste delibereert ende sal willen sien, wat de vrunden ende vijanden sullen willen doen. Wij wachten de besoigne aan Sigismund van Brandenburg[15].

De Engelschen willen haer niet engageren, niet doen off weinigh, ons binden aen haere interesten, ende ons de onsen om haerentwil doen vergeten. 'T heeft geen apparentie. De Latouwen[16] evenwel schijnen iet met haer te willen sluiten, sed suae cuique res actae[17].

'T is wonder, dat de saecke van de zee niet beter en werdt beharticht in een staet, die t'eenemael daervan dependeert.

1 No. 2969.
2 Cornelis de Groot; hij was door zijn vader naar Duitsland gezonden onder meer om er de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna te ontmoeten.
3 Grotius' jongste zoon Diederik.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Codenaam voor Zweden; bedoeld wordt Maria Eleonora van Brandenburg.
6 Foppe van Aitzema, De naam ‘Aisma’ staat in de tekst in cijfer: 23.6.2.16.76.
7 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
8 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, ordinarius Staats gezant in Parijs.
9 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. Engels ordinarius en extra-ordinarius gezant te Parijs.
10 Maria van Reigersberch en Agatha van Zuylen van Nijeveld.
11 Pseudoniem van Petter Spiring Silvercrona.
12 Vgl. Martialis, *Epigr.*, IX, 12, 16: Nobis non licet esse tam disertis.
13 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
14 Axel Oxenstierna.
15 Sigismund, markgraaf van Brandenburg; zie no. 2977, p. 126 n. 22.
16 Latou is een codewoord voor Frankrijk.
17 Horatius, *Epist.*, I, 18, 84: tua res agitur.

Nae de moeiten, die tusschen het Leliesvolck[1] ende het Sophische is geweest[2], heb ick, alsoo het mijne beurte was, geweest bij de ambassadeur[3] en beide. Sij oock bij mij. Heb aen de eene verhaelt de redenen ende bewijzen, ende dat sulcx niet nieuw en was, maer gesustineert in het concilie van Basle[4] bij de onsen. Sedert noch hebben sij mij beide affectie getoont: ende ick haer dienst gedaen. Venetië heeft hier d'eer van coningen alsoo de guarde in wapenen werd gestelt als haere ambassadeur de eerste audiëntie heeft 't welck aen ambassadeurs van churfursten, Savoye[5], Cimon[6] niet en geschiet, oock nu niet geschiet. De reden, die men daertoe allegeert, soude te lang sijn te verhaelen.

Van t'gunt tegen Grotius[7] gedaen werdt, meen ick ten deele de oorsaecke te sijn bij Charnassé[8], die niemant en vertrouwt dan die gelt[9] neemt, ten deele bij Arsens[10] die tans wel staet bij de Latouwen. Ick sye wel waer sij heen willen. Sed quid mea?

Van Beria[11] ende Bierno[12] ben ick met mijn briefke de memorie quyt.

De stucken van Calaber sijn mij noch niet geworden. Off die te Calis met veele brieven werden opgehouden off hier te Parijs, weet ick niet. Maer wensche daerin te mogen arbeiden.

Dat Cimons volck vrough in 't velt quaemen, waer seer te wenschen. In de saecke van Brasyl sie ick dat Heu[f]d[13] gelijck oock in andere saecken seer is gepassioneert tegen Hollant[14]. Ick sal garen de insichte van beide zijden verstaen om daervan met oordeel te connen spreecken.

Ick recommandere uE. de saecken met Caesar[15] ende de papieren, soo haest geschieden can. Nu come ick tot den ouden brief.

'T gunt d'heer van Oosterwijck[16] nopende de apprehensie alhier van handeing van Sweden met den keiser[17] heeft geschreven is waer, ende oock dat den

1 Lelie is een codewoord voor Engeland.
2 Zie hierover no. 2973, p. 118 n. 2.
3 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester; het woord ‘ambassadeur’ staat in cijfercode: 121.
4 Het concilie van Bazel (1431-1449); over deze kwestie zie men no. 2929, p. 39 n. 1.
5 De toenmalige gezant van Savoye in Parijs was Claudio Girolamo de Chabò, markies van San Maurizio.
6 Codenaam voor Staten-Generaal.
7 De naam ‘Grotius’ staat in de tekst in code: 220.
8 De Franse gezant in Den Haag Hercule Girard, baron van Charnacé; de naam staat in de tekst in code: 202.
9 Het woord ‘gelt’ staat in de tekst in cijfer: 11.24.7.3.
10 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk. De naam ‘Arsens’ staat in de tekst in cijfer: 23.17.2.24.21.45 (= 33?).
11 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
12 Wellicht schuilnaam voor Ludwig Camerarius.
13 Johan Hoeufft, bankier te Parijs. De naam ‘Heu[f]d’ staat in de tekst in cijfer: 9.24.1.10.
14 De naam ‘Hollant’ staat in de tekst in code: 352.
15 Codenaam voor Rotterdam; het betreft de pogingen door Grotius en namens hem ondernomen om zijn achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
16 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant te Parijs.
17 Ferdinand III.

prins van Condé[1] ende mons.r de Bulion[2] tweemael bij sijn geweest. Ick soeck goede diensten te doen aen het gemeen ende stoot mij niet aen de ondancbaerheit ofte onbeleefdheit van die off dese.

Wil vernemen aen alle 't gunt aen Cimon ofte Calaber ofte andere van Grotius[3] werdt geschreven.

De sendinge van Barclai[4] uit Engelant nae Sweden is waer, maer niet soo breed als geseit werdt: ende twijffele, wat operatie sulcx sal doen. Hare insichten ende de onsen schillen veel.

Den Deen[5] sal het signael aen Engelant[6] volgen. In Engelant hebben de cameren van Justitie verclaert, dat den coninck[7] oock sonder parlement op de gemeente mach lichten dat noodich is. Dit souden sij, soo daer een parlement gehouden wierd, quaelijck connen defenderen. Sulcx dat (?) dit een seecker teicken is, dat men geen parlament en wil houden.

'T employ van de heer Oetges[8], Vlaming[9] ende Neck[10] is mij seer aengenaem. Bidde om mijne gebiedenisse aen alle de selve met presentatie van alle eerlijcke dienst.

Op de approbatie van het tractaet van Wismar[11] sal geen swaericheit sijn, soo boven de oude schult, die nu voldaen is, het nieuw beloofde ende alrede verschenen werde betaelt ende den keiser ofte roomsch coning[12] voor vijant verclaert, t'welck geschiedende verstaen de Fransoisen, dat de Staten-Generael volgens het tractaet van Pauw[13] mede gehouden sijn haer te verclaeren.

Curtius[14], keisers raed, is nae den Beyerfürst[15] gesonden om, soo men uitgeeft, hem afstand te doen [doen] van den Pals, nemende recompense in Oostenrijck. Off dit ernst is off om de Engelschen langer te amuseren, sal den tijd leeren.

Den graef van Soissons[16] heeft aen den grooten cardinael[17] geschreven, dat hij uit Hilarion[18], een capucijn, aen hem gesonden, verstaen heeft sijne affectie tot hem, dat hij blijde sal sijn de effecten te sien. Praetexo nihil.

De roomsch gesinde Switsers hebben den pas voor 8000 man aen Leganes[19]

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
3 De naam ‘Grotius’ staat in de tekst in code: 220. met door Van Reigersberch erboven geschreven: Gr.
4 John Berkeley.
5 Christiaan IV. Het woord ‘Deen’ staat in de tekst in code: 253. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
6 De naam ‘Engelant’ staat in de tekst in code: 125. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
7 Karel I van Engeland.
8 Anthony Oetgens van Waveren.
9 Dirck de Vlaming van Oudtshoorn.
10 Jacob van Neck.
11 Het verdrag van Wismar, gesloten tussen Frankrijk en Zweden op 30 maart 1636.
12 Ferdinand III.
13 Adriaen Reyniersz. Pauw.
14 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau.
15 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
16 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
17 De Richelieu.
18 De capucijn Hilarion.
19 Diego Mexia Felipes Guzmán, markies van Leganés.

toegestaen. De Valteline loopt peryckel. Mons.r de Rohan[1] is quaelijck gestut. Die van Venegië doen bij wijlen wat, heymelijck.

Tot Parijs, den 18 Maert 1637.

Mijnheer van Oosterwijck heeft een brieff aen mij van mons.r de Peiresc[2], raedsheer te Aix, maer geeft mij dye niet. Sendt mij oock niet weder een schrift, dat ick hem behandight heb van de geschiedenisse van de slagh bij Witstock.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 18 Maert 1637 wt Paris.

In margine met verwijsteken (het corresponderende teken in de tekst ontbreekt):

crijgen nu seeckere tijdinge van des keisers doot[3]. De paspoorten voor desen hier gesonden waeren niet van de keiser, maer van de roomsche coning uit des keisers naem, om alsoo erkent te werden. Sij waeren oock niet van elcke Fransche ambassadeur gedistingueert, maer voor allen in 't gemeen: anders als de Franschen.

Men claegt hier over den hertogh van Bouillon[4], dat hij den graef van Soissons de volle dispositie gegeven heeft over Sedan, oock hem twee compagniën laeten veranderen ende geseit heeft, dat hij wel tevrede soude sijn Sedan quyt te sijn als het maer voor een tijdt den graef van Soissons hadde mogen dienen. Dit alles geeft hier groote suspiciën ende men hoopt den prins van Orangie[5] den hertogh van Bouillon beter sal instrueren.

De saecken met het parlement van Rouaen sijn geaccommodeert ende de afgestelde herstelt[6], soo dat den coninc[7] in plaetse van daer te gaen comt te S.t Germain.

Men seit hier dat Cnuit[8] peryckel heeft geloopen in Zeelant ende een van de zijnen bij de gemeente is omgebracht.

De heer van Oosterwijck meen binnen veertien dagen te vertrecken. Ick en meen hem niet te sien.

2997. 1637 maart 18. Aan J.A. Salvius[9].

2998. 1637 maart 18. Aan P. Schmalz[10].

Nobilissime Domine,

Abs nobis quidquid tibi gratum proficisci potuit, id volentissimo animo

1 Henri, hertog van Rohan.
2 Nicolas Claude Fabry de Peiresc.
3 Ferdinand II was op 15 februari 1637 gestorven.
4 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
5 Frederik Hendrik.
6 Vgl. no. 2990 p. 156.
7 Lodewijk XIII.
8 Johan de Knuyt.
9 Gedrukt *Epist.*, p. 311. Gelijkluidend aan no. 2992 dd. 18 maart 1637 aan S. Bielke; zie aldaar, p. 159. Voor geadresseerde zie men no. 2948, p. 73, n. 11.
10 Hs. Stockholm, RA. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 310; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 583.

factum multoque esse quam vellemus minus dubitare te veto. Apud magnum cancellarium[1] esse te, nisi res potior retineat, vel ob hoc velim, ut ne ignarus sim eorum, quae D. Mullerus[2] Hebsteinium[3] diligenter edocet.

Gaudeo defunctum te duplici periculo maris et hostium recte ad Batavos venisse nostrosque tibi conspectos.

Quid constiturus sit de Germanico suo itinere, magnus cancellarius et per se momentum habet et nobis dabit de ceteris judicandi materiam.

Multi hic rumores fuere de nostrorum felice praelio captaque Lipsia. Ego certis auctoribus credo; ubi eos non habeo, contineo me intra vota.

De Polonorum consiliis non aliud quam tu judico. Videbimus, quid et portaturus sit, qui illuc mittitur, gratiosus in ea aula Davausius[4].

Bonum tibi obtigisse comitem itineris in Suedia gaudeo. Nostri omnes valent teque resalutant.

Dux Vinariensis[5] adhuc hic haeret nec moturus se est ante mensis hujus finem.

Classis Gallica in Sardinia capto tantum Oristano dirutoque nihil egit aliud.

Ad Sabaudum[6] XII^{m} militum mitti dicuntur.

Tuae Nobilitati addictissimus
H. Grotius.

[Lutetiae], 8/18 Martii 1637.

Adres: A Monsieur Monsieur Schmalchius, Secrétaire de Monseigneur le Grand Chancelier de Suède.

In dorso: [Praesent.] Hagae, die 16/26 Martii 1637.

2999. 1637 maart 20. Van J.A. Salvius[7].

Excellentissime Domine, Domine honorandissime,

Gratissimae sunt omnes, quotquot ab E. Tua ad nos perveniunt, literae. Sunt enim magni judicii, ut in plurimis hic facem bonis praeluceant.

Banerius[8] explorans hostium conditiones incidit 9/19 febr. in tres legiones caesareas sub ductu comitis de Monte-Cuculi[9], quos omnes ad Pegaviam partim cecidit partim fudit captis etiam plurimis interque eos tribuno Meiternich[10].

1 Axel Oxenstierna.
2 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris van Axel Oxenstierna.
3 Johan Epstein, agent van Zweden te Parijs.
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Vittorio Amedeo.
7 Hs. Leiden, UB., L 1003. Orig.; ondertek. en postscr. eigenhandig. Gedrukt *Handelingen Maatschappij Nederl. Letterkunde*, 1862, p. 98.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
9 Raimondo Montecuccoli (1609-1680).
10 Wellicht Heinrich Metternich.

Hostis cunctas jam vires contrahit, advocatis e Silesia Marazinianis[1] et e Rheno parte Galassii[2], ut ab utroque latere Albis nostros potentius adoriatur. Et est quidem Banerius paratus animo imperterrito rem pugnae committere justiciae caussae et bonitati divinae confisus.

Sed cum ab omnibus sociis et faederatis deseramur, orandus Deus est, ne quid in totius caussae praejudicium uno aliove modo eveniat.

Poloni, qui hactenus turbas in Silesia movere, hisce diebus mille Cosaccos deduxerunt ad Wrangelium[3]. Hic iam ad Wartam, Banerius ad Euleburg haerent: uterque spectantes, quo caesareani ad Muldam subsistentes post mortem imperatoris[4] potissimum tendant: ad pacem vel bellum. Multi filium[5] patre pacatiorem, alii consiliis Hispanicis magis obnoxium; atque ita ambigui rem casus adhuc suspicantur. Certe mors ista ante trimestre oportunior accidisset; nunc id saltem efficiet, ut consilia et actiones pacis bellique parumper sistantur.

Legatus Bielcke[6] 7/17 Martii cum marchione Sigismundo[7] congressus est ad Schwetam: auditurus, quid novi de pace apportet. Quantum a praemisso Transaeo[8] rescivimus, vult tantum de praeparatoriis conferre intellecturus, an regia M.[tas] Sueciae[9] tractare velit, ubi, quando, quomodo. Haec ubi resciverit, relaturum ad herum suum, hunc ad socium Moguntinum[10], caesarem et caeteros electores[11], ut suos quoque cum potestate ad constitutum tempus locumque expediant. Habere autem Brandenburgicum[12] ullam adhuc potestatem tractandi ab imperatore intelligere nondum potuimus.

Voppius ad Ayssema[13] heri in Bataviam transiit rationes redditurus legationis Ratisbonensis. Mutata religione priori sacra pontificia profitetur dignitate baronis feudisque Amelandiae et Lipperodae ab imperatore donatus. Agitasse eum multa pro amplitudine et stabilimento rei pontificiae aemuli hinc inde spargunt. In fraudem Sueciae quidquam egisse comperire non potui. Nec possum dicere eum pacem Suecicam Ratisbonae promovisse, ut eo nomine principalibus suis invisus sit. Hoc tantum mihi per literas significavit se intellexisse imperatorem inclinare ad tractandum nobiscum, si nostros Viennam vel Pragam ablegare voluissemus. Quod ego quidem tam magnum piaculum, ut in Batavia iam accipi dicitur, esse non puto. Adeoque si praeter intentionem Bataviae, Galliae et Angliae tractatus istos nostros promovisset, non tam id contra quam pro nobis ipsis fuisset. Si enim, quod res est, fateri licet, illuditur Sueciae, specioso titulo caussae communis, cum nemo amplius ullam nobiscum belli communionem habeat. Omnes equidem de pace

1 Rudolf Marazini, keizerlijk veldmaarschalk.
2 Matthias, graaf Gallas.
3 Herman Wrangel.
4 Ferdinand II. Hij was gestorven op 15 februari 1637.
5 Ferdinand III.
6 Sten Bielke; zie over hem VII no. 2658, p. 241 n. 9.
7 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
8 Joachim Transche av Roseneck.
9 Christina van Zweden.
10 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, aartsbisschop-keurvorst van Mainz.
11 Zie voor hun namen VI, p. 381 n. 13.
12 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
13 Foppe van Aitzema.

participare discupiunt: bellum nobis solis relinquunt. Batavia neutralitatem ab imperio ambivit et obtinuit. Gallia recusat in hunc usque diem imperatori bellum decernere. Anglia nec dum desinit frustraneis legationibus absumi: et ridiculum profecto esset, si privatorum classe mediterraneus recuperaretur Palatinatus! Subsidiola vero, si quae praestiterint, magis trahendo infortunio quam vere sublevandis nobis inservient. Tractum enim belli nobis persuadent, dum periculo damnoque nostro quisque res suas stabiliverint. Quo facto, quis non praevidet totam belli molem in nos solos devolutum iri. Socii et faederati in imperio desertis nobis hostilitatem insuper intentant. Danus[1] ob sensum vicini mali, per omnia nos sacra a bello dehortatur inimica, sine dubio, agitans, ni brevi liberetur. Polonis aliisque vicinis Sueciae attritu virium nostrarum via paratur oportunior ad jugulum nobis tandem frangendum.

Quae omnia nos merito movere debere videntur, ut nec Voppii nec alterius cujuscunque in promovenda pace operam refugiamus, quocunque etiam modo ab aliis accipiatur. Sed sicubi erro, libenter correctionem admitto et peto. Haec tamen E.T.[ae] soli pro confidentia nostra: quae publice spargi e re non est. Quod si tamen caeteri, quorum interest, non nomine, sed re, nec pace solum, sed etiam bello, communem nobiscum caussam habere voluerint, nihil in nobis desiderari videbunt. Etsi enim pacem propriam S.R.M.[tas] quacunque voluerit hora obtinere poterit urgentibus etiam dictis rationibus: quia tamen non ignorat, quantum referat Austriacae Domus potentiam prius saltem ad aequitatis libram reduci; non facile a bello resiliet, quamdiu spes ulla melior supersit.

Eo animo iam in Suecia legato Anglico[2], Flutwed[3], conditiones faederis offensivi et defensivi proposuit, quas singulis diebus jam hic exspectatus referet in Angliam. Optionem dat regi Britanniarum[4], ut vel directorium belli regno Sueciae relinquat se tantum ad subsidia in milite, pecunia, classe ferenda obstricto, vel suum proprium bellum faciat praefixo utriusque regni exercitibus eodem scopo et mutua semper correspondentia ac cooperatione stabilita: prout me articulos brevi missurum spero. Residentem etiam Gallicum[5] hoc ultimo decreto expedivit, si rex christianissimus[6] ipse quoque reipsa bellum imperatori denunciare voluerit, se pacta Wismariensia[7] rata habituram omniaque ex parte sua masculae executioni traditurum, donec pristini status securitas amicis et imperio restituatur.

Haec pro tempore scribenda habui, caetera fama publica constant.

Valeat E.T. ex voto faveatque.

E.S.[ae]

Observantissimo
J.A. Salvio m.p.

Hamburg, 10/20 Martii 1637.

Brandenstein[8] habuit ante sesquiannum potestatem a regni cancellario,

1 Christiaan IV van Denemarken.
2 John Berkeley.
3 George Fleetwood.
4 Karel I.
5 Charles Du Bois, baron d'Avaugour.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636.
8 Christoffer Carl, graaf van Brandenstein.

cum omnes a nobis deficerent, pacem in aula caesaris faciendi. Jam ante quindenam missis (hu)c S.R.M.tis literis ei penitus praescissa est.

Haec E.T.ae secreto, e(t conf)identer.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 22 April.
En in dorso: 20 Martii 1637 Salvius.

3000. 1637 maart 26. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime Domine,

Tristior est Vinariensis[2], quod minus ex voto res eat.
Comes Suessionensis[3] mutato ad suum arbitrium praesidio Sedani potens volente duce Bulionio[4] videtur obtenturus, ut concedatur ei, quod eripi non potest, non eis nunc Gallorum rebus, ut ad obsidium ejus oppidi parati sint. Putatur ergo permissurus ei rex[5], ut cum bona ipsius pace ibi maneat nihilque tentet regis rebus adversum, quippe si prematur parato adiutore Hispano[6].

Princeps Condaeus[7] ad Burgundiam abiit armatus a rege nova potestate, ut edicta tributaria in parlamento probari faciat, non aliter quam si rex praesens adesset, id est non exquisitis senatorum sententiis.

Quae in Sardinia gesta sunt, parum certe e gloria nominis Gallici, non ut in vulgus sunt edita, sed ut certis auctoribus accepi, mitto itemque postreman significationem voluntatis suae, quam Anglis post Arundelii[8] discessum dedit ante mortem imperator[9] eo, ut videtur, pertinente, ut electorale jus fiat alternum inter Bavaram et Palatinam domum.

Vidi his diebus legatos Angliae duos[10]: venit et ad me jussu Bulionii[11], qui cum eis colloquia agitat, Heufdius[12], deinde et agens Anglorum Ogerius[13]. Ajunt omnes regem Angliae[14] adduci non posse, ut bellantibus se societ, nisi explorata de integro novi imperatoris[15] circa pacem voluntate: interim passurum, ut navibus privatorum - de regiis enim negant - Palatinus[16] utatur auctoritate Galliae regis.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 311; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 327.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar. De naam 'Vinariensis' staat in de tekst in cijfer: 81.9(= 8).78.80.66.71.74.35.67.37.76.113.118.
3 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
4 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Philips IV.
7 Henri de Bourbon, prins van Condé.
8 Thomas Howard, graaf van Arundel; zie over hem V, p. 318 n. 12.
9 Ferdinand II; hij was op 15 februari overleden.
10 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. Engels ordinarius en extra-ordinarius gezant te Parijs.
11 Claude de Bullion.
12 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
13 René Augier (Oger), Engels agent in Frankrijk.
14 Karel I.
15 Ferdinand III, zoon en opvolger van Ferdinand II.
16 De paltsgraaf Karl Ludwig, oudste zoon van de in 1632 overleden Winterkoning Frederik V.

Batavica de piscatu controversia, quam ante omnia sopiri Galli non sine causa voluerant, manet nec quicquam ad perscriptam de eo Gallorum postulationem Angli responderunt. Laboratur tamen etiamnunc in eo.

Gallis placet, quod de conventu Hamburgi instituendo vocandisque eo praeter Suedos Gallosque Batavis, Danis, Germaniae protestantibus Angli proposuerant: sed ajunt se obligari Anglis causam nondum suam aperte sociantibus interim nolle. Creditur ad eum conventum idem, qui in Poloniam, iturus Davausius[1].

Suspicor aliquid convenisse inter[2] Alexandrum[3] et Vindicem[4], quod Sophin[5] lateat[6], de[7] Vespasiano[8]; quo eos tendere arbitrer, scripsi antehac[9], in eoque persisto multis adductus rerum verborumque argumentis. Eo in conventu tendet omnium conspiratio. Sunt qui existimant apud Augustum[10] actum iri non tantum de ea re, de qua scripsi nuper[11], sed et in spem erigatur adipiscendae dignitatis Annibalicae[12]. It Davausius Spiritus Sancti, quod vocant, insigni ornatior.

Is, qui in Hispaniam hinc ivit, monachus Bachelius[13] dicitur.

Cum Lotharingo[14] tum per alios tum per Chevreuziam[15] agitur.

Cardinalis Hispanus[16] potestatem accepit seorsim cum Batavis agendi. Ego, ne id fiat, et fidem reipublicae obstrictam Galliae et principis Arausionensis[17] prudentiam obstituram puto.

Demota hic est in Ponte novo ea, quae regi Galliae imperatoris dabat titulum, inscriptio.

Inter nova tributa etiam hoc cuditur, ut qui e publico salaria habent, quantum uno anno percipere solent, tantum bima die pendant ita, ut dimidium jam praesens conferatur.

Insulas duas in mari Ligustico[18] jam petere dicitur classis Gallica, munitiores ab omni re quam ut sperare expugnationem audeam.

Piccolominius[19] Bruxellis est metumque Galliae ad Picardiae Campaniaeque finem injicit.

De nostris per Germaniam rebus multum diversi hic rumores per urbem jactati sunt pronisque accepti animis aut ab iis, qui nobis favent ob commune periculum aut ab iis, qui religionis odio in nos inflammantur.

1 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
2 De woorden ‘convenisse inter’ staan in de tekst in cijfer: 39.42.31.81.33.41.71.67.112.85. 79.78.77.33.4.
3 Codenaam voor Engeland.
4 Vindex is een codewoord voor Frankrijk.
5 Sophi is een codenaam voor Zweden.
6 Het woord ‘lateat’ staat in de tekst in cijfer: 60.80.68.72.80.3.
7 De tekst der *Epist.* heeft abusievelijk ‘Me’.
8 Codenaam voor Pommeren.
9 Zie o.a. no. 2995, p. 164.
10 Schuilnaam voor Wladislas VII (IV) van Polen.
11 Vgl. no. 2995, postscriptum.
12 Hannibal is een schuilnaam voor de keizer.
13 Simon Bachelier.
14 Karel IV, hertog van Lotharingen.
15 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse (1600-1679).
16 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje.
17 Frederik Hendrik.
18 Saint-Honorat en Sainte-Marguerite.
19 Ottavio d'Arragona, hertog van Amalfi, prins van Piccolomini.

Mitto et epistolam brevem[1], quam per comitem Brionium[2] regi remisit comes Suessionensis, de quo, ad modo dicta, hoc adjiciam credi in hac aula non posse ejus animum flecti ad illud, quod proponitur, cum Combaletta[3] matrimonium, quanquam matre ejus[4] jam in id inclinata.

Haec scribenti intervenit comes Licestrius satis alieno tempore velut properans. Queritur de duritie Gallorum, qui, cum paratus sit rex Britanniae ad ea, quae ipsi postulaverant, si rei summa spectetur, nunc cessum eant foedusque in Hamburgensem conventum differant. Praesagire se sui regis offensam talem, ut eum suos legatos Hamburgum missurum non putet, decisurum eum potius cum Austriacis, quoquo modo poterit, eorumque rebus, ut potest, commodaturum.

Rogat me, ut quando Galli Suedorum Batavorumque consensum se ajunt opperiri, suadeam eis, ne occasionem forte elapsuram e manibus dimittant. Nihil in hoc periturum Suediae Batavorumque rebus, si rex Galliae id, quod sine ipsorum fraude fieri potest, polliceatur. Postea se et cum Suedis et cum Batavis acturos, ubi tentatae iterum pacis rationes erunt.

Respondi me omnia optima velle Angliae Palatinaeque domui. Et de eo, quod non viderim, foedere nihil mei esse judicii, generaliter tamen commendasse me Gallis amicitiam Angliae et quaecunque eas gentes arctiore vinculo possent adstringere. Neque tamen mirandum adeo, si societatem differant cum iis, qui bello immisceri adhuc nolunt et ne auxiliatorum quoque nomen habere cupiunt. Non esse credibile Gallos ante Hamburgensem conventum cum hoste transacturos. Id, quod maxime expeterent, salvum manere Anglis: satis obstare Gallis, ne id faciant, pacta Vismariensia, quae probata cupiant. Antequam vero Suedi Gallique inter se ac deinde cum hostibus convenire possint, longiore opus tempore quam intra quod incipi possit Hamburgensis conventus. Indicabam etiam ad res communes bene constituendas opus fore, ut ista cum Batavis de mari tollatur disputatio.

Ad hoc dixit nihil aliud quam regem Angliae in eo facturum, quicquid aequum esset[5], regique Galliae id precanti, quantum incolumi jure suo posset, obsecundaturum. Neque credibile esse classis suae, quam tuendis amicorum littoribus offerant, usum ullum adversus Batavos, quos nunc maxime amicos cupiant, fore.

Rogatus, an rex regias naves electori commodaret, dixit parum referre regiae essent an aliae ad bellum non minus validae. Ego tamen ad famam multum id interesse dicebam. Addidi exspectare me a Suedia aut Pomerania literas, quarum praescriptum sim secuturus, et, quantum per id liceat, daturum me operam, ut optime velle Angliae domuique Palatinae cognoscar.

Cum diceret egisse cum Suedis Gallos, egisse cum Batavis se inconsciis, haud mirum id dixi, cum Angli extra bellum positi res suas seorsim agerent. Inter eos, qui socii essent, consilia debere esse communia.

Cum cetera extra Palatinatus causam ad se non pertinere vellet credi, ostendi, quam formidanda esset vis Austriaca conjuncta cum Hispaniae armis, etiamsi

1 Ontbreekt, evenals de vorengenoemde stukken.
2 François-Christophe de Levis-Ventadour, graaf van Brion
3 Marie Madeleine de Vignerot, dame de Combalet.
4 Anne de Montafié.
5 De tekst der *Epist.* heeft ‘est’.

imperii splendor auctoritasque non accenderent, quae nunc illa domus sibi propria fecisset[1]. Galliae Suediaeque non ea esse incrementa, quibus invideri debeat: Batavos suis rebus contentos fore.

Haec fere longi satis sermonis rebus iisdem per alia, ut fieri solet, verba repetitis fuit materia. Mihi eae, quas significavi, conjecturae nondum evelluntur. Sed eas meaque omnia exactissimo Tuae Sublimitatis judicio suppono.

Illud omittendum insuper non est, quod dixit Licestrius: nullas regi suo in Hispanum justas belli causas; verbaque illa: procuraturum se, ut Palatinatus ad dominum redeat. Quae olim dixit mihi ipse de id praestandi obligatione, nunc ad solam commendationem retulit.

Venit et hoc in mentem aequum non esse, ut Galli, si forte, quod nescio, probatum jam in Suedia est foedus Vismariense, conditionem pacis nobis duriorem efficiant aliqua cum Anglis pactione, quam nobis inconsultis confecerint. Cum sua quisque[2] agit, melior est conditio occupantis.

Multi mihi indicant id agi ut tertia pars[3] orietur ex Sultano[4], Augusto, Pitamone[5], Galba[6], quibus accedant[7] Alexandrini[8] et lactucarii[9].

Sabioneda jam Hispanum[10] accepit praesidium, pretium pacis cum Parmensi[11]. Sabaudi[12] consilia pergunt suspectare omnes, qui Galliae benevolunt.

Creditur quae pro Homero[13] facit dux Bulionius[14] non facturus nolente Gracho[15], unde de ipsius in Eusebium[16] voluntate fit conjectura.

Deum rogo, Excellentissime atque Illustrissime Domine, cuncta ut det reginae[17], regno Tuaeque Sublimitati saluberrima.

Lutetiae, 16/26 Martii 1637.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius[18].

Equitatus hostilis ad Hesdinum apparet. Duci Vinariensi Gallicae offeruntur copiae tutando, ut puto, limiti. Et dicitur numerus a XX millibus ad VI millia

1 De uitgave der *Epist.* heeft: quae nunc illa domus sibi voluit, propria fecisset.
2 Het ‘quoque’ van de *Epist.* zal op een zetfout berusten.
3 De woorden ‘tertia pars’ staan in de tekst in cijfer: 77.72.66.77.79.80. 82.70.66.76.
4 Schuilnaam voor Christiaan IV.
5 Hier moet ‘Potamone’ gelezen worden; Potamo is een schuilnaam voor Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
6 Schuilnaam voor Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
7 De tekst der *Epist.* heeft abusievelijk ‘accedat’.
8 Alexander is een codenaam voor (de koning van) Engeland.
9 Lactura is een codewoord voor Frankrijk.
10 De uitgave der *Epist.* heeft de lezing ‘Hispani’.
11 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
12 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
13 Schuilnaam voor Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
14 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon. De woorden ‘dux Bulionius’ staan in de tekst in cijfer: 10.69.20. 43. 81.60.71.73.24.79.2010.
15 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
16 Schuilnaam voor De Richelieu.
17 Christina van Zweden.
18 Het onderschrift ‘Tuae Sublimitatis ... H. Grotius’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*

decrescere. Ni obtineat quod aequum putat, comiter missionem flagitat. Haec jam signaturo ipse intervenit. Queritur trahi se a Gallis, praesertim in re pecuniaria. Sperare tamen dari sibi Gallorum VI millia, quae cum suis copiis factura sint ferme XVI^{m}. Prodituram se intra mensem Aprilem.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3001. 1637 maart 27. Aan S. Bielke[1].

3002. 1637 maart 27. Aan L. Camerarius[2].

Illustrissime Domine,

Placet Gallis is, quem Angli proposuerant Hamburgi instituendus conventus eorum, quibus nunc bellum cum domo Austriaca est, Danorum praeterea et Germaniae protestantium, in quo quaerantur communiter quae ad pacem aequa sunt proponanturque imperatori[3], ut, si is respuat, foedus deinde fiat, cui Anglia accedat. Verum quod insuper volunt Angli, ut pro eo, quod se hostium rebus nihil opis allaturos neque de Palatinatu seorsim conventuros usumque navium sub Gallico nomine electori[4] permissuros spondent, jam nunc Galli se pacem sine ipsis non facturos promittant, in eo Galli res multum inaequales inter se ajunt comparari totumque hoc obligationis negotium ad communem illum conventum referre cupiunt. De eo jam disputatur Gallis honestum sibi nihil incipere novi, nisi sociis consultis dictitantibus, Anglis contra minantibus, ni ea obligatio antecedat, non missuros se ad conventum Hamburgensem, imo et seorsim suis se rebus consulturos. Ego, qui delineationes federum non vidi, quod unum possum, generaliter ea, quae ad amicitiam gentium coagmentandam faciunt, commendo et quod eo ducit, ut marina illa tempestas, quae Anglos cum Batavis collisura videtur, ad quietem deducatur aliquam: quo et a se laborari serio ajunt Galli: Angli vero eam rem aut silentio involvunt, ut in pactorum concepta formula factum ab ipsis intelligo, aut indefinitis quibusdam pronunciatis, puta facturos se quod aequum multumque tributuros Galliae precibus neque nunc ea esse tempora, ut classe in Batavos usuram Angliam credibile fiat, eludunt. In his omnibus operam dabo, ne quid in commune utile a me omittatur.

Galli post parum prosperos in Sardinia successus ajunt se occupatas ab Hispanis insulas[5] velle recuperatum ire: dubito, an id agant et, si agant, an possint. Adeo eas munitas esse a milite, ab operibus, ab omni belli apparatu e gnaris inselligo.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 312. Gelijkluidend aan no. 3302 dd. 27 maart 1637 aan L. Camerarius; men zie aldaar, p. 179. Het daar afgedrukte postscriptum behoort alleen bij de brief aan Camerarius. Voor geadresseerde zie men VII, p. 241 n. 9.
2 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 68. Gedrukt *Epist.*, p. 312.
3 Ferdinand III.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Saint-Honorat en Sainte-Marguerite.

Princeps Condaeus[1] in Burgundiam praefecturam suam ivit cum nova potestate, ut, quae rex[2] vult, edicta ita ibi in parlamenti acta referantur ac, si rex adesset ipse, id est non exquisitis senatorum sententiis. Ita gliscit quotidie dominatio.

Comes Suessionensis[3] regi scripsit de ipsius se optima adversum se voluntate non dubitare. Interim Sedani agit quae vult: putaturque rex ipsi concessurus, quod hoc tempore ei eripere difficile est, ibi ut maneat nihil noxium regno regive moliens. Non est hoc tempus, quo res moveri in Gallia oporteat.

Piccolominaeus[4] Bruxellis nunc agens metum Galliae facit. De Batavis quondam meis hic varie judicatur. Ego perstituros in federe cum Gallis inito non dubito principis praecipue Arausionensis[5] prudentiae confisus.

Valde expeto de rebus per Germaniam nostris saepe edoceri. Est enim id ad multa utile.

Mors regis Hungariae[6], sive is rex Romanus sive imperator dicendus est, affirmatur a multis, parum certa tamen fide.

Sabioneta jam praesidium cepit Hispanicum, qua se mercede, ut suspicati hic fueramus, Parmensis[7] a malo imminente redemit. De Sabaudo[8] male plerique pergunt existimare.

Deus, Illustrissime Domine, tibi tuisque adsit.

Tuae Illustrissimae Dominationi omni studio
observantiaque addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 17/27 Martii MDCXXXVII.

Huc usque cum scripsissem, literas accipio Illustrissimae Dominationis Tuae datas 23 Februarii[9], in quibus de Rortaei[10] prolatis ac responsis, quorum prudentiam maxime miror.

Certum habeo agere Eusebium[11] cum Verre[12] cumque Clodio[13]. Sed et quae cum Alexandrinis[14] aguntur suspecta sunt[15] video cudi (...) in am-

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
4 Ottavio d'Arragona, hertog van Amalfi, prins van Piccolomini.
5 Frederik Hendrik.
6 Ferdinand III. Hij was wel ziek, maar niet dodelijk en hij stierf eerst in 1657. Zijn vader, Ferdinand II, was op 15 februari 1637 gestorven.
7 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
8 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
9 Ontbreekt.
10 Claude de Salles, baron van Rorté, Frans gezant in Duitsland en Zweden.
11 Schuilnaam voor De Richelieu.
12 Schuilnaam voor Karel IV, hertog van Lotharingen.
13 Codenaam voor Spanje.
14 Alexander is een schuilnaam voor (Karel I van) Engeland.
15 De woorden ‘suspecta sunt’ staan in de tekst in cijfer: 76.81.67.82.72.39.77.80.32.81.78.77.

pclrtem(?)[1] ex lilio[2], Galba[3], Augusto[4], Pertinace[5], Sultano[6], quibus lactuca[7] posset accedere. Resuscitatur Augusti cum Cicerone[8] negotium: adduntur inania, ut spes honoris Annibalici[9] Augusta[10]. Fabio[11] haec talia injuncta sunt.

Ad Coloniensem conventum jam in itinere sunt imperatoris[12] legati[13]. Gallia an aperte titulum Romani regis aut imperatoris datura sit, nondum liquet. Interim si rem trahere volunt, quando literae commeatus pro legatis Romani regis imperatore[14] tum adhuc vivente nomen praeferunt, bella occasio est. Anglo non videntur eam controversiam moturi.

De Claudii[15] principe puto nec ipsos Vindicianos[16] quod dicunt credere. Ut a Callimacho[17] abstineat facile ab eo obtinebitur, vel per Tacitum[18]. Sed hoc Fragorum[19] malo redimere, ut antehac facere se dixere, injustum sit.

Illud de Cosaccis optime discussum est aptissimo responso. Galbae propinquum pergere in instituto valde e re sit utilitatisque inde oriturae causa, dissimulanda etiam non levia. Gallos nobis insidiari[20] non est dubium.

Deo, Illustrissime Domine, res publicas Tuaeque Illustrissimae Dominationis privatas commendo.

Tuae Illustrissimae Dominationi addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 16/26 Martii 1637[21].

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: R. Hagae A.^{o} 1637 .. Apr. st. nov.

1 De woorden ‘cudi (...) in ampclrtem (?)’ staan in de tekst in cijfer: 39.69.53.71.113.118.178. 79.63. 80.61.64.86.66.77.74.61.
2 Het woord ‘lilio’ staat in de tekst in cijfer: 60.71.7.37.42. Lily (Lilium) is een codewoord voor Engeland.
3 Schuilnaam voor Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
4 Schuilnaam voor Wladislas VII (IV) van Polen.
5 Schuilnaam voor Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
6 Schuilnaam voor Christiaan IV van Denemarken.
7 Codewoord voor Frankrijk.
8 Codenaam voor het huis van de Palts.
9 Schuilnaam voor Ferdinand III.
10 Vermoedelijk moet ‘Augusto’ gelezen worden; het betreft dan de hoop van Wladislas van Polen op een huwelijk met de dochter van Ferdinand II, Cecilia Renata. Het huwelijk vond inderdaad plaats en wel op 13 september 1637.
11 Schuilnaam voor Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
12 Ferdinand III.
13 Ferdinand Siegmund Kurz en Johann Ernst Fugger; vgl. no. 2990, p. 155 nn. 12 en 11.
14 Ferdinand II.
15 Codenaam voor Polen. Bedoeld wordt Wladislas VII (IV).
16 Vindex is een codenaam voor (Lodewijk XIII van) Frankrijk.
17 Codenaam voor oorlog.
18 Codenaam voor Poolse adel.
19 Codenaam voor Zweden.
20 De woorden ‘Gallos nobis insidiari’ staan in de tekst in cijfer: 9.70.60.115.73.76.24.42.11.71.67. 55.78.76.37.44.71.27.66.37.
21 Het postscriptum ontbreekt in de copie te Uppsala.

3003. 1637 maart 27. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Soo veel wij connen mercken staet het stuck tusschen Vrancrijck ende Engelant daerop, dat Engelant wilt, dat Vrancrijck sich datelijck verbind sonder haer nyet te handelen, waervoor zij beloven mede nyet te accorderen van de Pals sonder Vran[c]rijck, den vijant geen assistentie te doen ende soo te laeten, dat de churfurst[2] Engelsche schepen onder de bannieren van Vrancrijck gebruijcke: waernae zij verstaen, dat men tot Hamburgh soude vergaderen, elck zijn interesten bijbrengen, accorderen wat men den keyser[3] soude voorstellen, soodat nyet en werdt aengenomen, dat zij daermede willen comen in den ligue.

De Franchoysen willen haeren vrijheyt van te handelen om zoo weynigh nyet vercoopen: maer vinden goedt, dat men tot Hamburgh vergadere ende dat men daer met Sweden ende Hollant ende anderen, soo sij willen, een ligue besluyte daer Engelant income. Daerentusschen weten wij, dat Engelant gestaedigh handelt te Regensburgh ende t'haerens Vrancrijck laet oock nyet te luysteren. Sijn middelertijdt becommert soo voor handeling van Sweden als van Hollant. Om met dye te handelen, hooren wij den cardinael-infant[4] brede last heeft. Maer mijnheer den[5] prins van Orangie[6] sal wijser zijn dan dat hij hem van de croon van Vrancrijck soude willen afscheyden nae soo solemnele tractaten.

'T geeft hyer wat ombrage, dat den graeff van Soissons[7] van de stadt van Sedan ende van het garnisoen disponeert nae zijne geliefte met wille van den hertogh van Bouillon[8], dye men hout van de prins van Orangie te dependeren, doch wijse personen considereren, dat sulcx nyet en geschyet tot ondyenst van de coning[9], maer om een prins van 't bloed te brengen tot een redelijck accoord, 't welck men meent nyet te zijn buyten apparentie, in sulcker vouge, dat mijnheer den graeff van Soissons, terwijl men hem van daer nyet wel crijgen en can in dese tijden, naer consent van de coning daer sal mogen blijven, houdende sijne ampten ende goederen ende nyet attenterende tot ondynst van Vrancrijck.

Wij hooren, dat een deel ruyterye van den vijant is ontrent Hesdin.

Mijnheer den prins van Condé[10] is nae zijn gouvernement van Bourgogne met macht om edicten te doen verificeren in het parlement, alsoff den coning selff daer waere. Dat is sonder stemmen te hooren van de raiden.

Den saecken van den hertogh van Weymaer[11] gaet nyet soo wel voort als wel waer te wenschen; wij doen het best daerin als oock om de questie van de zee tusschen de Engelschen ende Hollanders te accommoderen ofte in stilte te brengen.

De Franchoysen in Sardeignie nyet ten beste gevaeren zijnde willen de eylan-

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 4 k. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Ferdinand III.
4 Don Ferdinando, kardinaal-infant van Spanje.
5 Er staat in de tekst abusievelijk tweemaal ‘den’.
6 Frederik Hendrik.
7 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
8 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
9 Lodewijk XIII van Frankrijk.
10 Henri de Bourbon, prins van Condé.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

den van Honorat ende S.t Marguerite, soo sij seggen, aentasten, maer dye daer bekent zijn seggen daer weynigh hoops van te zijn, om de starcke garnisoenen, fortificatie ende allerley provisie.

Men wil hyer alle, dye gagiën van den coning trecken, een jaer gagie doen opbrengen op twee jaeren dagh de helft gereedt[1]. Ende zijn alrede gevonden, dye gereed gelt daerop presenteren.

Sabioneda, gelijck ick geraemt had, is bezet met garnisoen van Spaignie. Alsoo heeft den hertogh van Parma[2] hemselve uyt de noodt bevrijt tot eens anders costen.

Mons.r Davaux[3] gaet ambassadeur nyet alleen nae Polen maer soo ick hoor oock nae Denemarcken.

Den 27 maert 1637.

Wij moeten zyen middelen te vinden om de brieven tot Calis wel te addresseren soo in 't gaen als in 't comen. Voor dese mael heb ick van uE. nyet gehadt; de leste was van den 2 Martij[4].

Wilt aenteckenen, door wyen uE. zijne brieven bestelt ende sich wachten van Cimons[5] volck alhyer.

Wilt wel vernemen, wat van hyer van mij geschreven werdt ende wat daer is ofte sal werden geresolveert ofte gediscoureert dienaengaende.

De waere geschiedenisse van Sardeigne sal uE. bij mijnheer Spierinck[6] vinden.

Adres (met andere hand): Mijn Heer Mijn Heer Van Reigersberg, raetsheer in den Hoogen Raede In Den Haghe.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 27 Maert 1637.

3004. 1637 maart 27. Aan J.A. Salvius[7].

3005. 1637 maart 28. Van A. Oxenstierna[8].

Magnifice ac generose domine legate, amice sincere dilecte,

Ex quo in patriam meam redii, tuae mihi singulis fere hebdomadibus - ut earum, quae ad me, cum in Germania essem, frequenter advenere, nullam men-

1 Voor deze edicten zie men Paris, Archives Nationales, AD+347, mars-avril 1637.
2 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
3 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
4 No. 2977.
5 Codewoord voor Staten-Generaal.
6 Petter Spiring Silvercrona.
7 Gedrukt *Epist.*, p. 312. Gelijkluidend aan no. 3002 dd. 27 maart 1637 aan L. Camerarius. Men zie aldaar, p. 179. Het daar afgedrukte postscriptum behoort alleen bij de brief aan Camerarius. Voor geadresseerde zie men no. 2919, p. 19 no. 1.
8 Hs. Stockholm, RA., coll. Gallica, brev till legaten Hugo Grotius 1635-1638. Orig. eigenh. ondertek. Vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 102. Beantw. d. no. 3053.

tionem injiciam - redditae sunt, ut sperem omnino aut nullas aut paucas in itinere interceptas esse; quarum omnium syllabum prima occasione ad te transmittam.

Singularum argumenta et mihi et reliquis dominis regni administratoribus[1], quibus eorum copiam semper feci, cognitu fuere perquam grata ac iucunda, ut plane tibi persuadere possis illis te comprobasse eum, qui eorum amore ac favore merito dignus censereris.

Praeterquam enim quod a Sacrae Regiae Maiestatis Dominae meae clementissimae[2] ac Regni Sueciae statusque nostri benecupiente profectae sint, verae insuper ac iustae prudentiae normam cumulate prae se ferunt.

Nam, ut reliquas taceam, quae mihi hesterna vespera tradita fuere abs te vero die 2 Februarii stylo veteri exaratae institutum inter principem Condaeum[3] et te colloquium vivis coloribus exhibent, unde non modo animo iucunditas ingeneratur, sed et prudentioribus non mediocris in consiliis fax praebetur.

Cum vero longo iam tempore nullae mihi literae ab Heufdio[4] allatae sunt, abs te amice contendo, velis pro solita tua industria operam tuam, quoad potes, adipiscendis in Gallia et subsidiis et promissorum subsidiorum residuo - de quibus potis[si]mum tecum locutus est princeps - accomodare ac, cum tota belli moles in nos paene solos videtur devoluta Gallis interea liberiorem spiritum ducentibus, velis regem[5] ac cardinalem Riceliacum eo disponere, ut quamprimum exercitus ad Rhenum sustinendo praevalidi hostis impetu et distrahendis eiusdem viribus expediatur, quo et ipsi tanto a se longius bellum transferant et absente e confinio Galliae hoste remotiorem belli sedem ad Rhenum faciant. Quo nomine quoque princeps Vinariensis[6], si praesens fuerit, oretenus, sin absens, literis abs te ac scripto compellari et sedulo in eam sententiam induci poterit ac ipse non tantum idem agat apud regem et cardinalem, sed et dempta mora hostem a nostris instructo exercitu munitus ad dictum vel similem modum alium divertat.

Plura hac vice non addo, sed quicquid in hisce expediundis industriae ac diligentiae requisitum fuerit, tuae prudentiae ac indefesso labori in solidum committo.

Quibus te divinae tuitioni amice commendo.

Nobilissimae dominationis tuae amicissimus
Axelius Oxenstierna mp.

Dabam Holmiae, die 18 Martij Anno 1637.

Adres: Sacrae Regiae Majestatis Sueciae apud Christianissimum Galliarum Regem Legato Ordinario, Magnifico ac Generoso Domino Hugoni Grotio, amico sincere dilecto. aant.

1 Zie voor hun namen no. 2957, p. 91 no. 2.
2 Christina van Zweden.
3 Henri de Bourbon, prins van Condé.
4 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

3006. 1637 maart 31. Van J. Ramsay[1].

Monsieur Ambassadeur,

Demselben sind meine bereitgeflissene dienste inderzeit anvor, unnd trage verlangen des H. Ambassadeurs gutte gesundtheit und wohlstandt zu vernehmen, wüntschende Ich demselben dieses ortts einige freindtschafft und gefallen erweisen könnte; wolte mich dazue so willig alls schuldig erfinden lassen. Von Newen auser diesem gedrucktem Keijserl. beikommenden patent[2], so beij einem botten, den eine hiesige partie aufgefangen, gefunden worden, welcher von den ausschreibenden fürsten fränckischen Craijses, selbige allen dieses Craijses incorporirten fürsten Graffen und herren zu insinuiren und einzulieffern, abgefertiget, ist nicht viel schrifftwürdiges einkommen, weil den noch zur zeit wenig davon, auch die fürsten dieses Craijses selbs nicht, wissenschafft haben, alls habe Ich solches dem herrn Ambassadeur zu communiciren nicht underlassen wollen, in sein belieben stellendt da er es von solcher importantz befindet, Ihr Königl. Maijtt. in franckreich[3] oder Ihr frl. Gnd. hertzog Bernhardten[4] davon partzugeben.

Ich habe zweij mahl an Ihre Königl. Maijtt.[5] underthenig geschrieben und was dieser ortten passiert berichtet; weis nicht, ob die schreiben, weil kein antwortt erfolget, zu rechte kommen mögen sein; Gelanget demnach an den H. Ambassadeur meine gantz dienstfreindliche bitte, derselbe doch nicht underlassen wolle, mich mit nechstem zu advertiren, was beij Ihnen in einem oder dem andern passieret, und er zu meiner nachrichtung vermeinet dienlich zu sein; alhir ist gross bekümmernuss beij jederman umb geldt aufzubringen, welches sehr schwer fält, so Ich an hiesigem mir anvertrauten ortte auch wohl gewahr werde, werde dennoch dem allgemeinen wesen zu besten, zu desselben Conservation zu vigiliren, mein bestes thun.

Wass mir gestern von einem gutten freindt zugesandt worden, hat der H. Ambassadeur aus inligendem mit mehrem zu vernehmen[6].

Befehle denselben für dismahl wie allezeit hiemit Göttlicher protection zu aller erwintschten prosperität, verbleibendt

des Herrn Ambassadeurs dienstbereitwilligster

Ja. Ramsay.

Hanaw, den 21 Martii Ao C 1637.

Adres: A Monsieur Monsieur Ambassadeur Grotius, à Paris.

In dorso schreef Grotius: 21 martii Ramsay 1637.

en: Ramsai 21 mart 1637.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 19. Eigenh. oorspr. Jacob Ramsay was gouverneur van Hanau.
2 Wellicht betreft het hier het schrijven van Ferdinand II, dd. 30 januari 1637, gedrukt in F. Chr. Khevenhiller, *Annalivm Ferdinandeorvm*, XII, p. 2182-2186.
3 Lodewijk XIII.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Vgl. Avenel, *Lettres de Richelieu* V, p. 404.
6 Bedoelde bijlage ontbreekt.

3007. 1637 april 2. Aan L. Camerarius[7].

Illustrissime Domine,

7 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 69. Gedrukt *Epist.*, p. 314. Geadresseerde was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.

Davausius[1] itineri se parat ante Pascha, ut creditur, iturus ad Batavos, Danum[2], Polonum[3].

Cum Anglis ducisque Vinariensis[4] etiamnum pendent negotia.

Piccolominius[5] apud Atrebates esse dicitur et Picardiae iterum minari.

Apud Rhaetos ii, quibus nolentibus est Gallica societas, Curia urbe occupata scriptis editis multa Gallos incusant, ut infestos libertati, Helvetiosque orant, ne transitum ei genti ad se dent. Rex[6], qui non ignorat ex non solutis stipendiis magnam ejus motus partem enatam, mittit pecunias ad LX^{m} scutatorum et verba leniendis animis et iis confirmandis, qui in amicitia Galliae perstant.

Interea non leves dilatae solutionis pendit usuras captante hoc internae discordiae tempus Hispano[7] tum a Comensi lacu tum e Tiroli.

Promittunt Austriaci Rhaetis jus imperii in Vallem Telinam libero, ut olim fuit, transitu: neque protestantes e Valle Telina ejectos volunt. Et tamen hi sunt, qui Gallis multo hac in parte durioribus favorem in protestantes tam saepe ac tam inclementer objectant.

Parmensis dux[8] scriptis ad amicos literis, quod pacem seorsim fecerit, excusat per exspectata diu et ad ultimum usque rerum suarum periculum Gallorum auxilia pecuniasque.

Genuam ab Hispania advenere duo milliones auri; tertius ibidem brevi futurus dicitur in usum rerum per Italiam Germaniamque. Neapoli quoque magnae colliguntur pecuniae; mittitur inde miles Mediolanum, inde ad Vallem iturus Telinam, et classis reficitur Sardiniaque custoditur diligentius.

Caesarianas[9] e Franconia copias ire in Bohemiam scribunt Helvetii; eas quae in agro sunt Wirtembergico, quo minus idem, ut jussae erant, faciant excusationem obtendere, quod refovenda sint militum corpora fracta belli hiemis que incommodis nec ante Majum possint digredi.

Haec nunc erant, pauca sane, quae habebam. Sed haec pauca tamen recentia meliora existimo multis iisdemque veteribus.

Ver novum nova parturit, quae secundet Deus idemque, Illustrissime Domine, tibi tuisque faveat.

Tuae Illustrissimae Dominationi omni cultu addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, II Aprilis n.c. A.^{o} MDCXXXVII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

1 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
2 Christiaan IV.
3 Wladislas VII (IV).
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Ottavio d'Arragona, hertog van Amalfi, prins van Piccolomini.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Philips IV.
8 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
9 De troepen van Ferdinand III.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. Hagae Com. A,^{o} 1637 8/18 Apr.

3008. 1637 april 2. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime Domine,

Reginae clementissimae dominae nostrae[2] literas cum illis ad Galliae regem[3] jam nunc accipio ac, quanquam ipse per me facere jam occupavi, quae facere jubet, tamen ex speciali mandato eadem repetam reginaeque responsa, quae haud dubie ei placitura erunt, sine mora perscribam[4].

Proficiscitur hinc intra Pascha Davausius[5] ad Batavos, Danum[6], Polonum[7] legatus.

In meis, quas perscripsi, conjecturis etiam sermones me confirmant eorum, qui ab aula ad me mittuntur.

Sperant Mantuani[8] ducis ministri sui ducis filiam[9], egregia forma ac virtutibus virginem, regi Polono[10] nuptum ire. Ego tamen ex Polonorum colloquiis literisque disco de Palatina[11] nondum abjectam cogitationem, quod et Angli jubentur credere.

Cum Anglis nihil, quod quidem palam notum est, convenit. Nec sane magni faciendum est de navibus, quod offerunt[12], cum illae naves, quanquam sub regis, ut proponitur, Galliae electorisque Palatini[13] nomine, nihil tamen facturae sint, nisi quod aulae Anglicae placeat quippe pertinentes ad subditos Angliae. Id autem non erit, ut loca aliqua Hispanici juris invadantur; cum Hispano[14] enim bellum sibi nolunt idque[15] profitentur, sed ut in praedam rapiantur Batavorum naves, quae permissu Hispani saepe in Hispaniam eunt, aut regem Hungariae[16] aut Bavarum[17] cogant facere quicquam, quod sua sponte facturi non essent. Quin et dubitari potest, daturine sint eas naves, an tantum id ostentent, cum etiam Batavis non ita dudum paria polliciti deinde se extricaverint. At certe quamdiu illa cum Batavis de mari disceptatio ad concordiam, saltem temporariam, non deducitur, non video, quid bene agi possit.

A Mediolano legati[18] ideo Coloniam tempore nondum ad res agendas idoneo properare putantur a Gallis, apud pontificem[19] moras pacis ut impetrent[20].

1 Gedrukt *Epist.*, p. 313; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 330.
2 Christina van Zweden.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Het werd 10 april; zie no. 3022.
5 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
6 Christiaan IV.
7 Wladislas VII (IV).
8 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua (1580-1637).
9 Maria-Louisa Gonzaga (1611-1667).
10 Wladislas VII (IV); hij huwde in september 1637 Cecilia Renata, dochter van keizer Ferdinand II en na haar dood (1644) in 1645 Maria-Louisa Gonzaga.
11 Elisabeth, oudste dochter van Frederik V van de Palts.
12 Vgl. hierover o.a. no. 2989 p. 151.
13 Karl Ludwig van de Palts.
14 Philips IV.
15 De uitgave der *Epist.* heeft ‘atque’.
16 Ferdinand III.
17 Maximiliaan, keurvorst van Beieren.
18 Francisco de Mello en Antonio Ronquillo.
19 Urbanus VIII.
20 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk ‘imputent’.

Piccolominius[1] apud Atrebates esse dicitur et Picardiae iterum minari.

Scripsit ad amicum in Italia Parmensis[2] causam, quae ipsum truserit ad pacta cum Hispano facienda, fuisse, quod auxilia, quae mari missuros se Galli dixerant, diu exspectata, ne rebus quidem Placentiae ad extrema redactis apparuerint neque solutae sint pecuniae, quae ad sustinendam partem sumptuum, unde praesidia sustentarentur tum Placentiae tum Parmae, ex foedere debebantur. Ministros rerum Gallicarum acriter incusans de rege reverenter, de cardinali[3] amice loquitur.

Intelligo et in Montisferratensi territorio maximeque Casali ob non soluta Gallo militi stipendia rem proxime seditionem aegreque indigenarum quamvis in summa inopia collationibus vitatum periculum.

At in Rhaetis non jam periculum, sed ingens motus coortus est, tum illa eadem ex causa, quod Rhaeticis cohortibus, quae Galliae militant, stipendia pridem non darentur tum, quod Galli, praesertim legatus Laparius[4], minacius ferociusque illic egerit, quam ferre possunt ingenia sueta libertati.

Itaque ter mille Rhaeti urbem Curiam suae potestatis fecere, factio haud dubie Hispanica, publicantque velle Austriacos, ut Vallis Telina ita ut olim sub imperio sit communi[5] Rhaetorum, maneant vetera foedera et ex eis liber transitus.

Iam ducem Rohanium[6] intra castellum, quod Francicum dicitur, velut obsessum tenent. Et pecuniario quidem malo rex mederi parat missis illuc LX^{m} scutatis. Sed animi multis male tractationibus exulcerati ad sanitatem ut redeant, optandum quidem est, utinam et sperari possit.

Sabaudus[7] quin clam cum Hispanis agat, nec Veneti dubitarunt nec Mantuani. Magnas res ab Hispano parari in hunc annum tum alia indicant tum sex milliones francorum, qui sedecim longis navibus Genuam perlati sunt, super quos tres alii exspectantur brevi, quae omnis pecunia partim Italico partim Germanico destinatur bello.

Helvetii conventum habent; gliscit ibi quoque favor in Austriacos, quem accendunt Rhaetorum e Curia urbe literae orantes eos, ne Gallis libertatis oppressoribus iter per Alpes in malum commune concedant.

Imperatoris[8] necem a veneno quidam profectam putant, quod dederint ei Walsteinianae mortis[9] propinqui vindices.

Recentes ab Helvetia literae nuntiant caesarianas[10], quae in Franconia sunt, copias in Bohemiam mitti. Imperatum idem iis, qui in Wirtembergico sunt agro, sed hos excusatione uti, quod fracti incommodis belli hiemisque ante Majum mensem movere se non possint. In Thuringia e fame solitudinem factam; af-

1 Ottavio d'Arragona, hertog van Amalfi, prins van Piccolomini.
2 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
3 De Richelieu.
4 Bedoeld zal zijn François Lasnier (Lanerius).
5 De uitgave der *Epist.* heeft hier abusievelijk 'communis'.
6 Henri, hertog van Rohan, bevelhebber van de Franse troepen in de Veltlin.
7 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
8 Ferdinand II. Hij was gestorven op 15 februari 1637.
9 Albrecht Wenzel Eusebius von Wallenstein, hertog van Friedland en Mecklenburg; hij werd op 25 februari 1634 vermoord.
10 De troepen van keizer Ferdinand III.

fectum capitis supplicio a Saxone[1] eum, qui Torgaviam Suedis dediderat[2].

Ex Italia praeter ea, quae supra memoravi, scribitur voluisse cardinalem Sabaudum[3] ad fratrem ducem venire, sed ei duci visum non convenire tempori, ne frater aperte addictus Austriacis Gallorum in se suspiciones irritaret.

Neapoli ex vectigalibus locatis millionem ducatorum factum; tantundem aut paulo amplius a collatione civitatis exspectari. Mitti inde auxilia Mediolanum; classem praeterea rebus necessariis instrui; Sabionedam vocabulo esse in potestate Stilianae[4], quae Medinae Hispano[5] nupta est; reipsa in Hispani possessione. Dissidia nata inter Siciliae rectorem[6] et Melitensem societatem satis gravia. Non dubitari, quin Parmensem inter et Hispanum pacta intercesserint, quae Gallos aliosque celantur. Sardiniam milite et armis firmari, ne Galli, quod nuper improspere evenit, repetant.

Cuncta Deus in bonum vertat commune, Excellentissime atque Illustrissime Domine, idemque reginae, regno Tuaeque Sublimitati benignus adsit.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius[7].

2 Aprilis novi Cal. 1637.

Ex literis Polonicis video cuncta ad nuptias parari incerto adhuc, quae nuptura sit. Rex ipse Davausio saepe affirmavit se tam deformem quam est Austriaca[8] ducturum nunquam. Video et inter ea, de quibus in conventu Polonico consultabitur, esse de sumptu in classem faciendo.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3009. 1637 april 3. Van Willem de Groot[9].

Frater optime,

Hic primus dies est, cum itinere terrestri denuo incipio scribere; faxit Deus, ut stata nobis in futurum sint innoxia litterarum commercia.

1 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
2 Torgau werd verdedigd door de Saksische generaal Siegmund von Wolfersdorf. Na de overgave van de stad werd Von Wolfersdorf samen met Moritz August Dehn, die in de nabijheid van Torgau een nederlaag geleden had, op last van de keurvorst van Saksen in arrest gesteld.
3 Maurizio van Savoye.
4 Anna Carafa, prinses van Stigliano.
5 Felipe Ramirez de Guzmán, hertog van Medina Las Torres.
6 Luis-Guillem de Moncada, prins van Paterno, hertog van Montalto.
7 Het onderschrift ‘Tuae Sublimitatis ... H. Grotius’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
8 Cecilia Renata, dochter van keizer Ferdinand II.
9 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Antw. op nos. 2981, 2988 en 2994; beantw. d. no. 3039.

Pro ternis, quas VI[10], XII[11] et XVIII[12] Martii ad me dedisti, litteris gratias

10 No. 2981.
11 No. 2988.
12 No. 2994.

ago immortales: imprimis vero pro prioribus, in quibus comitis Egmontii[1] fit mentio, de cujus tamen negotiis necdum quippiam intellexi, et pro posterioribus, quae Cloppenburgicis[2] respondent calumniis. Ego jam quod reponam non habeo, tentabo tamen, an fraterno in me affectui aliquo erga liberos tuos officiorum genere respondere possim.

Salmasium[3] de versione Barnabaeae epistolae[4] brevi interpellabo et Graswinkelio[5] tuum testabor amorem Petro[6] quoque, cujus jam diligentia satis mihi probatur, in discenda praxi et hortator et adjutor ero eumque sub Majum mensem bona tamen occasione ad vos mittam.

Amelandiae affectatores quomodo jam vapulent, versus hi a poeta non malo scripti[7] satis indicant: ipsi jam feudo renuntiarunt neque ulla spes de loco in foederatorum consessu obtinendo, cum praesertim ipsi foederati, quanquam frementibus Batavorum prudentioribus, omnia, quae in hoc negotio gesta sunt, irrita esse neque cum bono publico consistere posse censuerint.

Bellimontius[8] consul jam Dordracenus privilegio civitatis, quo consul extra urbem pernoctare vetatur, satis et tutus et excusatus est neque deerit Amstelodamensibus occasio, qua Oetgesium[9] etiam cum honore hinc evocent.

In comitiis Ordinum magnis adversus hosce et Ayssemam[10] - quem reversurum multi negant - animis certatum est. Amici, quanquam forte minus prudenter, consilia utriusque senatus rogari curaverunt, an illi in petenda dicta investitura satis fecerint juramento et fidelitati, quibus erga patriam adstricti sunt, et an patria in privilegiis juribus et preeminentiis suis illo ipsorum facto ullum damnum sit passura. Sed videtur uterque senatus moras nectere, cum post datum super praemissa quaestione consilium ab eo consessu, penes quem judicium de ea re esse debebat, nihil superesse videatur, quam ut ad delegatos rursus judices, infausta patriae nomina redeundum sit. Siquid posthac in hac materia occurret, faciam te certiorem neque enim injucundum erit cognoscere, quomodo haec alieni cupiditas refraenanda sit in republica, in qua tam multa praeter leges imprime fiunt.

Obiit hisce diebus Gochius[11], qui cognato Debyaeo[12] in thesaurarii munere

1 Lodewijk van Egmond; vgl. no. 2981 p. 135 n. 2.
2 Johannes Cloppenburg; vgl. no. 2994, p. 163 n. 8.
3 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise -Salmasius-, hoogleraar te Leiden.
4 Voor de zg. *Brief van Barnabas* zie V, p. 132 n. 5.
5 Dirck Graswinckel.
6 Pieter de Groot; hij bevond zich om studieredenen in het vaderland.
7 *Catalogus van de Tractaten, Pamfletten, enz. over de Geschiedenis van Nederland, aanwezig in de Bibliotheek van Isaac Meulman. Bewerkt door J.K. van der Wulp. Eerste Deel, 1500-1648.* Gedrukt te Amsterdam, bij de Erven H. van Munster & Zoon. 1866, no. 2418. Zie voor dit gedicht bijlage no. 4, p. 829.
8 Simon van Beaumont uit Dordrecht.
9 Anthony Oetgens van Waveren.
10 Foppe van Aitzema.
11 Johan van Goch, gestorven op 30 maart 1637.
12 De thesaurier-generaal Joris de Bie († 1628).

successit, neque desunt, qui sese, ut sufficiantur, ostentent: Volbergius[1], Verharius[2] e Batavis, Weda[3] aliique ex aliis provintiis.

Archithalassus Dorpius[4] cum octo aut decem navibus jam e portu solvisse creditur; speramus eum majora quam hactenus effecturum.

D. Camerarius[5] nostros instigare non desinit, ut primo tempore in hosticum castra moveant: id enim rebus Suedicis conducere non frustra judicat, ne Banerius[6] etiam ab hisce Hispanorum copiis, quae nobis oppositae sunt, aliquid quod me(tua)t habeat.

Res Gallicas non melius in Italia et alibi procedere dolent hic multi neque majore cum fructu in Sardiniam descensum quam olim in Siciliam fuisse.

Pater[7] adhuc satis belle valet, sed mater[8], cujus stomachus vix necessaria admittit, magis magisque languet: videbimus, ecquid salutis alluturus sit hic mensis cum sequente.

Vale, frater optime, cum uxore[9] et liberis[10] et nos amare perge.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, III° Aprilis 1637.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Très-chrestien A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 22 April.

En in dorso: 3 april 1637. W. de Groot.

3010. 1637 april 3. Aan I. Jasky[11].

Monsieur,

1 Thyman van Volbergen, thesaurier van Frederik Hendrik. Zijn candidatuur werd ondersteund door Zeeland.
2 Cornelis Verhaar. Andere candidaten voor deze post waren: Cornelis van Beveren, extra-ordinarius ambassadeur in Engeland, Govert Brasser, pensionaris van Delft, Simon van Beaumont, pensionaris van Rotterdam, Joannes van Foreest, burgemeester van Hoorn, en de rekenmeester Nanning van Foreest. Tenslotte werd Govert Brasser door de Staten van Holland voorgedragen; zie hierover *Resolutien van Holland anno 1635-1638*, p. 647.
3 Johan van Weede († 1658) uit Utrecht. Hij bekleedde belangrijke stads- en staatsbetrekkingen.
4 Filips van Dorp.
5 Ludwig Camerarius, ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
6 Johan Gustavsson Banér, Zweeds veldmaarschalk.
7 Jan de Groot.
8 Aeltgen Borre van Overschie.
9 Maria van Reigersberch.
10 Alleen Cornelia en Diederik bevonden zich bij hun ouders te Parijs; Cornelis was in Duitsland en Pieter in het vaderland.
11 aant. Gedrukt *Ep. ad Jaski*, p. 3. Antw. op no. 2956; de brief dd. 27 november 1636 ontbreekt. Beantw. d. no. 3069.

Les vostres tant du 27. Novembre 1636, que 12 du Fevrier[12] m'ont esté bien rendues, et ont augmentée l'obligation, que i'ay à vostre amitié.

12 No. 2956.

Entre les poincts qui seront mis en délibération en vostre Diète[1] il y en a d'importance. Quant au mariage, on espère icy que la fille du duc de Mantoue[2], princesse bien faite et de grande vertu, sera préférée à d'autres qui vous pourroient apporter des querelles.

Cependant la cour icy est empeschée pour donner une bonne armée à monsieur le duc de Veimar[3] et à voir si on peut attirer les Anglois à la guerre et à disputer la qualité au nouveau roy des romains[4].

L'assemblée destinée à Cologne recule tant par les disputes sur la forme des passeports, que pource que la Suède n'y envoye pas, à cause qu'elle n'a pas esté requise ny par partie adverse ny par les médiateurs.

Monsieur d'Avau[5] retourne en vos quartiers pour estraindre l'amitié entre la France et Pologne.

Aux Grisons ceux qui sont pour les traittez faicts cy-devant avecq la maison d'Austriche et contraires à la France s'estants rendus maistres de la ville de Coire, tâchent d'attirer les Suisses à leur party, à quoy le roy[6] espère de pouvoir remédier, envoyant en ces quartiers soixante mille escus pour l'entretènement des régiments et des affections. L'Espagnol[7] accoustumé à faire son profit des divisions attaque la Calteline du costé de Womo et du costé de Tirol et offre aux Grisons la souveraineté de la dicte Valteline tout'entière que les François en leur capitulations ont rogné, ostants aux Grisons l'administration de la justice et ne parlants point de bannir les protestants de la Valteline, ce que portent aussi les capitulations. If laut espérer, que le roy addoucira les conditions cy-devant arrestées, et par ce moyen se conservera les affections de ces peuples grandement ébranlées par la mauvaise conduicte des ministres de la France en ces quartiers, excepté le duc de Rohan[8], qui s'est tousjours gouverné avec autant de prudence envers les amys que de courage envers les ennemys.

L'armée navale de France ayant faicte descente en Sardaigne sans aucun effet s'appreste à cett'heure à attaquer les isles de S. Honorat et Margarita dans la mer Méditerranée prises et détenues par les Espagnols.

Voilà ce que nous avons pour le présent, à quoy ie n'adjouteray autre chose que le désir, que i'ay de vous tesmoigner que ie suis, Monsieur,

Vostre serviteur très humble
H. de Groot.

A Paris, le 3. Avril 1637.

1 Zie voor deze landdag no. 2956, p. 86 no. 2.
2 Maria-Louisa Gonzaga.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Ferdinand III.
5 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 De Spaanse bevelhebber in Noord-Italië Diego Mexia Felipes Guzmán, markies van Leganés.
8 Henri, hertog van Rohan, bevelhebber der Franse troepen in Graubünden en de Veltlin.

3011. 1637 april 3. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

D'heer Davaux[2], voor desen ambassadeur in Polen, sal haest daer in Hollant zijn ende van daer gaen nae Deenemarcken ende nae Polen.

Ick heb last ontfangen uijt Sweden van haere coninclijcke majesteijt[3] om te doen, dat ick voor desen uijt mij selve gedaen had, dat is het senden van de hertogh van Weymaer[4] met een goed leger te recommanderen: sal over sulcx binnen een dagh ofte twee tot desen eijnde audiëntie verstrecken.

Piccolomini[5] houd men te zijn te Atrecht.

In de Grisons is groote swaericheyt. Dye de Fransche vrundschap moede zijn, hebben haer meesters gemaeckt van de principale stadt Coire, geven manifesten uijt tegen Vrancrijck van wanbetaelinge, vergeting van tractaten, verd[r]ucking van de vrijheijt. 'T is waer, dat de Grisonsche regimenten in dyenst zijnde van Vrancrijck in lang nyet en zijn betaelt. Men (?) seyt oock, dat Lanier[6], ambassadeur van Vrancrijck, eenige van de principale Grisons, dye nyet en wilden nae hem luijsteren, heeft gedreijght te bastonneren. Dese Grisons, dye tegen Vrancrijck zijn, hebben geschreven aen de Switsers, dat sij doch geen passagie en souden geven aen de Franchoysen als vijanden van de vrijheijt. Seggen, dat het huijs van Oostenrijck haer presenteert te mainteneren in de volle souveraineteit van de Valteline sonder te spreecken van uijtbanning van de religie tevrede zijnde met de vrije passagie sulcx dye geweest is conform de voorgaende tractaten. Winnen hyer mede veel luijden, ende dye van Oostenrijck dese oneenicheijt tot haer voordeel gebruijckende vallen aen aen twee zijden van Como ende Tyrol verwachtende sulcx uijt Napels ende over Milaen ende uijt Duijtschlant. Den coning[7] syende de faute bij de zijnen begaen brenght bij twederleij remedie, tegen de wanbetaeling goet tot LX^{m} croonen, tegen het quaedt beleijt van de zijnen goede woorden ende beter conditiën voor de geallieerden, waermede ende nut de goede couragie ende beleijdt van de hertog van Rohan[8], dye minder gehaet is als andere Franchoysen, dye daer zijn, met hoope dat de saecken in goede ofte (?) immers in tamelijcken stant sullen gehouden werden, gelijck wij wenschen.

Te Milaen sijn gearriveert twee millioenen gouds in sestych galeijen, een werdt noch verwacht om gebruijckt te werden soo in Duijtschlant als in Italië. Te Napels werdt oock gelt bijeengeraept uijt de amodiatie van de gabellen ende uijt leninge van de stadt tusschen twee ende drye millioenen gouds. Sardeigne, daer den Franchoysen nyet anders als de luijden wacker gemaeckt hebben, werdt met volck, wapenen, amunitie ende fortificatie gesterckt.

s'Keijsers[9] volck, dye in Franckenlant zijn, soo wij uijt de Switsersche

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 4 I. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
3 Christina van Zweden; zie voor dit schrijven no. 2968.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
6 François Lasnier.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Henri, hertog van Rohan.
9 Ferdinand III.

bryeven vernemen, gaen nae Bohemen; dye in 't Wittemberger landt zijn excuseren haer van nyet derrewaert te connen gaen voor May door de ongemacken, dye sij soo in den somer in 't velt als daerna de winter hebben geleden.

3 April 1637.

UE. laeste zijn geweest van den IIe Maert[1]; oversulcx ontbreecken ons bryeven van drye weecken. Wilt met Aelianus[2] ende andere dencken op remedie. Mij dunct goed sal sijn, dat soo ick als uE. de opschriften doen stellen met een andere handt, oock eens anders cachet gebruijcken ende daerenboven de brieven aen nyeuwe personen addresseren als aen de advocaet Graswinckel[3] aldaer, aen Sr Guillaume Surendonck ofte aen Sr Frarijn (?)[4] ofte au marchand à l'empereur alhyer. Wij moeten alles versoecken.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso (met andere hand): Den 3 April 1637.

3012. 1637 april 6. Van M. Casaubonus[5].

Responsi huius tarditatem excusarem, vir amplissime, - neque enim deest, quod iustissime caussari possim - si tua tantum interesse putarem, quid rerum agam, ut memor tui vivam, intelligere, quantum publici interest omnium tuarum horarum tibi probe rationem constare. Iratas Musas semper habeam, nisi nunc quoque, cum te cogito, religio sit literis te meis vel tantillum interpellare. Sed cum inter caeteras virtutes tuas singularis emineat - quod iam non uno argumento didici - benignitas, ne intempestiva caeterarum reverentia hanc - cui tu tantum tribuis - minus advertisse videar ipse eaque vel eo nomine indignus, huiusmodi sermones in posterum missos faciam.

Gratam tibi fuisse qualemcumque observantiae erga te meae significationem, quam affini tuo, charissimo Reygersbergio[6], testatam esse studui - et testatior certe fuisset, si mora eius hic longior - valde gaudeo. At quod tantillum officium tu tanti facias, quanti facere te testes humanissimae et suavissimae tuae literae, non id sane meriti est mei, sed tuae summae benignitatis. Non ea est mea conditio - quae tamen fortasse aliquanto amplior esse potuisset, si id ego agerem -, ut magna polliceri possim. At hoc unum Sancte et ex animo polliceri possum, adeo me quicquid ego sum, tuum esse, ut beatissimum me creditурus sim, quoties ita feret occasio, ut aliquid quod tibi gratum sit, agere possim.

Quod si qui erunt deinceps e tuis, quibus has terras lustrare aut linguam addiscere - aut si quid aliud hic est, quod iis ignotum non esse e re sit ipsorum -

1 No. 2977.
2 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
3 Dirck Graswinckel.
4 Correspondentie-adressen, ook genoemd in VII, no. 2850 dd. 21 november 1636 aan Nicolaes van Reigersberch. aant.
5 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Ep. Mus. Brant.*, p. 146.
6 Johan van Reigersberch; hij was een zoon van Maria's broer Johan van Reigersberch, bij leven rentmeester-generaal van Zeeland Bewester-Schelde.

erit animus, offero tibi meas aedes libentissime, quamdiu erit ipsis commodum; imo nisi unius saltem mensis hospitium mihi concedant, - si nihil, quod obstet -, aegerrime me laturum tibi praenuntio.

Reverendissimus archiepiscopus[1] - cuius video te libenter meminisse in tuis gaudeoque - idemque dominus meus ac patronus indulgentissimus non cessat - inter tot ac tantas ecclesiae regnique curas - de literis apud nos novis quotidie consiliis beneficiisque bene mereri. Haud facile credas, quantam vim manuscriptorum omne genus, orientalium, Graecorum, latinorum ex plurimis non Europae modo, sed et Asiae locis maximis, opera et sumptibus conquisitorum et congestorum, in publicam Oxoniensis academiae bibliothecam nuper contulerit. Idem et praela et novos typos Graecos - nam hactenus rarus eorum in Anglia usus - Londini provideri curavit ad multorum veterum Graecorum codicum, qui hactenus lucem non viderunt et a multis seu vertendi seu transcribendi suscepti sunt, editionem. Iam Theophylactus[2] in Epistolas Graecus[3], tanquam primitiae futurae - *σύν ϑεῷ δ'εἰπεῖν* - segetis, ante plures menses eius auspiciis excusus prodiit. Etsi non potest, quin iam pridem exemplaria Lutetiam pervenerint, ut iam serum sit ad te mittere, haud tamen abs re facturum plane credidi, si bibliopolae Londinensi mandarem, ut unum ad te curaret, ea nimirum conditione, ut si iam tu unius es compos factus, istud ad Reygersbergium meum meo - bona tua cum venia - nomine perveniat.

Vale, vir summe, et amare perge,

Tibi deditissimum

Mericum Casaubon.

Cant[uari]ae VI. Kal. Apr. 1637.

Adres: Viro Amplissimo et Incomparabili Hugoni Grotio, Lutetiam Parisiorum.

In dorso schreef Grotius: Casaubon, 25[4] Martij 1637.

3013. 1637 april 6. Van Ch. Marini[5].

Monsieur,

1 William Laud.

2 Theophylactus (±1050-1107), Byzantijns theoloog, metropoliet van Bulgarije.

3 *Θεοφυλαχτου Ἀρχιεπισχοπου* [aant.] *Βουλγαριας ἐξηγησις των ἐπιστολων του ἁγιου Παυλου. Theophylacti Archiepiscopi Bulgariae in D. Pauli Epistolas commentarii: studio et cura Domini Augustini Lindselli, Episcopi Herefordensis, ex antiquis manuscriptis codicibus descripti, et castigati, et nunc primum Graece editi. Cum Latina Philippi Montani versione, ad Graecorum exemplarium fidem restituta.* [With the text. Edited by Thomas Baylay]. Gr. et. Lat. E Typographeo Regio: Londini, 1636.

4 Daar Grotius bij omrekening van de Romeinse kalender gewoonlijk niet inclusief rekende, kwam hij tot 25 in plaats van tot 27 maart. Casaubonus schreef oude stijl. Betreffende deze dateringskwesties zie men dl. VII, p. 423 n. 1.

5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Betreffende de schrijver zie men V, p. 436 n. 4.

Estant à Coire i'ay receu la vostre du 20 de Mars[6], espère aussy que vous aurez desià entendu le gran changement arrivé par l'inconsidération des François

6 Het origineel van deze brief, zoals van alle brieven aan Marini, is onvindbaar. Bovendien ontbreken de copieboeken van uitgaande brieven van 29 december 1636 tot 4 januari 1642.

aux Grisons qui, s'estant alliez avec l'empereur[1] et l'Espagn(ol)[2] ores que ils permettent le passage libre, ne veulent plus endurrer les François dans leurs pays leur ayant donné par un commun accord le terr.. du 5 de May[3] d'en sortir tout à fait. On attend avec gran désir ce que le roy[4] en fera et s'il voudra chastier quelques ministres lesquels l'ont (?) bouleversé si meschament cest estat.

Ie n'ose pas escrire plus sans chyfre qui me manque, mais le fairay à la premi[è]re occasion qui se présentera estant sur le point d'aller à Chiavenne pour en emmener ma famille à Zurig, car il ne fait plus seur pour moy d'estre en ce pays icy. C'est un gran deshonneur aux armes du roy lesquels n'ayant peu estre vaincus par force ont esté surpris par finesse Espagnole laquelle sçait m[i]eux faire s(es) affaires.

C'est ce pe(u) d(e) chose que ie vous puis communiquer en haste demeurant au reste, monsieur,

Vostre serviteur très humble
Marin.

De Coire, ce 26 de Mars/6 d'Avril 1637.

In margine: Je n'ay point des nouvelles si vous avez receu mes paquets touchant l'affaire de Constantinople.

Adres: A Monsieur Monsieur Hugo de Groz pour la Reine et Couronne de Suède Ambassadeur à Paris.
Cito.

Boven aan de brief schreef Grotius: 21 April.
In dorso: 26 Marty 163[7] Marin.
en: Marin 26 Mars 1637.

3014. 1637 april 7. Aan F. Lindenbrog[5].

Venit ad vos, vir clarissime, juvenis nobilis[6], amicus mihi, patre natus mihi dum viveret amicissimo, regis Galliae[7] legato apud Batavos, Benjamino Auberio Maurerio[8], ad quem non pauca leguntur ab Heinsio, Gevartioque[9] scripta.

1 Ferdinand III.
2 Philips IV.
3 Op 26 maart 1637 sloot Henri de Rohan een verdrag met Graubünden, waarbij hij zich verplichtte het land vóór 5 mei met zijn troepen te hebben verlaten.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Copie Parijs, Bibl. Nat., fonds Dupuy 675 f. 8; copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss., no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 314. Geadresseerde, Friedrich Lindenbrog (1573-1648), was jurist en filoloog te Hamburg.
6 Louis Aubéry du Maurier.
7 Lodewijk XIII.
8 Benjamin Aubéry du Maurier; zie over hem III, p. 136 n. 5.
9 Resp. de Leidse professor Daniel Heinsius en de filoloog Jan Caspar Gevaerts. Zie bijv. *Pvblii Papinii Statii Opera Omnia. Ianvs Casperivs Recensuit, et, Papinianarvm Lectionvm Lib. V. Illustravit. Accessit nùnc primùm Copiosissimus Index.* Lvgdvn. Batavor. Apvd Jacob Marcvm

Dedit se in comitatum viri eximii, qui in vestras partes legatus a rege Galliae proficiscitur[1], ut locorum rerumque sibi[2] notitiam pariat, virorum praeterea doctrinarum laude florentium amicitiam; quos inter cum nominis tui claritudo emineat, tibi eum praesertim commendandum putavi, ut ubi ex colloquio tuo, ut potest, multum profecerit, tum sentiat me sibi non fuisse inutilem.

Sic ego quod amicis debeo, cum de mea non possum, solvo de amicorum arca; quod ut me facere patiaris, rogo.

Ita diu valeas literisque simul et literatis hominibus prosis.

VII Aprilis MDCXXXVII. Lutetiae.

3015. 1637 april 7. Van N. van Reigersberch[3].

Mijn Heer,

Ick hope uwe Ed. het iargon nu sal hebben ontfangen ende mettertijt vernemen de devoiren, die bij ons werden aengewent om op behoorelijcken tijt de vruchten van onse advisen te mogen genieten. Met Aelianus[4] heb ick daervan gesproocken, die de sorge op hem heeft genomen.

Wij sijn eenen tijt herrewaerts hier seer wel gedient geweest ende toont de versheyt van brieven, dat die int commen nergens op werden gehouden. Cimons[5] volck laet mij die nevens andere op den rechten tijt toecommen; meene de faute elders als bij haer is, dat is, dat Aelianus den cortsten wech niet heeft doen nemen, hetwelck hij voortaen sal doen.

Het different, dat Humelus[6] met Gert[7] ter oorsaecke van Tanansius[8] heeft, indien het niet en is gevonden met het expedient bij Scarinus[9] aen Constans[10] geopent, sal sonder Ubbo[11] niet wesen te rechten. Beria[12] is vrij van sijn eygen humeur, dient evenwel niet onvereffent gelaten.

Van Golilas' soon[13] heeft Asmundus[14] Humult[15] gesproocken, die daerover met danckseggynge heeft geantwoort, maer niet runt verclaert, off hij genegen is denselve bij hem te nemen. De Duytsche tale comt daer meest te passe, want weynych off geen depesches bij sijn ordre int latijn oft Frans werden gedaen.

MDCXVI - opgedragen aan Benjamin Aubéry du Maurier, met epigrammen van Grotius en Heinsius.

1 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
2 Het woord ‘sibi’ ontbreekt in de Parijse copie.
3 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 10 j. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 337. Beantw. d. no. 3034.
4 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
5 Codenaam voor Staten-Generaal.
6 Pseudoniem van Grotius.
7 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
8 Codenaam voor geld.
9 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.
10 Constans wordt gewoonlijk gebruikt als een pseudoniem van Maria van Reigersberch een enkele maal van Grotius.
11 Codenaam voor de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
12 Schuilnaam, voor Petter Spiring Silvercrona.
13 Golilas is een pseudoniem van Grotius. Het betreft hier Grotius' oudste zoon Cornelis.
14 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.
15 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.

Van[1] Wijmar[2] hout Humult seer weynych; daerom heb ick niet geseyt, dat Golilas Crayenburch[3] hem doet volgen; siet niet garen, dat Wijmar over Rhiin gaet[4], veritus, ne sit Davus[5] in Germania. Smals(?)[6] was van ander gevoelen; sed Humult mihi videtur cum Wijmar[7] veteres etiamnum fovere simultates.

Met Caesar[8] ben ick even naer. De saecke van Amelant[9] schijnt wat te sluimeren, sijnde de stucken naer wederom bij de Staten sijn ontboden geweest voor de tweede mael de collegiën niet toegesonden. Somyge meenen genouch b[e]sluit (van de) Staten-Generael sij (?) gehouden[10].

Brieven van Hamburch al over drie weecken geschreven hadden hier geadviseert, dat Aisma[11] van daer naer dese quartieren was vertrocken; dan hebben hem hier tot noch toe niet vernomen, heeft oock geen apparentie commen sal, maer is mij geseyt, dat hij sijn Hoocheyt[12] heeft geschreven, dat hij op wech sijnde hadde vernomen de onsteltenisse, die hier is, ende hoe dwers opgenomen wiert een actie, daer soo wel in is geprocedeert, ende darom niet conde dienstych oordeelen in dese onsteltenisse hier te commen.

De entreveue van de Spaensen ambassadeur[13] heeft voor desen geëxcuseert bij rencontre te sijn geschiet; vint vremt, dat men een minister, die men sulcke handelynge vertrout, niet en vertrout, dat hij weet, hoe hij alderley personen moet hanteren.

Het versouck van Amelant seggen met wete van[14] Magog[15] is gedaen, sed negat Gelher[16].

In Vrieslant voert men de gemeene middelen in met goetvinden van de

1 Het woord ‘van’ staat in de tekst in code: V.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar. De naam ‘Wymar’ staat in de tekst in cijfer: 262., met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
3 Diederik de Groot.
4 De woorden ‘Wijmar over Rhiin gaet’ staan in de tekst in cijfer: 262. 20.1.24.17.45.9.6.3(= 31).21. 36.23.50.3. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
5 Davus is een type uit de Romeinse comedie, ‘een vijfde wiel aan de wagen’, bijv. in Terentius' *Andria;* zie ook Horatius, *Sat.* I, 10, 40-42, *Sat.* II, 5, 91-92, *Ars Poet.*, 237-239. Vgl. George E. Duckworth, *The Nature of Roman Comedy, A Study in Popular Entertainment*, Princeton, New Yersey Princeton University Press 1952, p. 173.
6 Peter Abel Schmalz, secretaris van de Zweedse rijkskanselier; in de tekst in cijfer: 62.16.76.25.33. met gedeeltelijke ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
7 De naam ‘Wymar’ staat in de tekst in cijfer: 262.
8 Codenaam voor Rotterdam; het betreft de pogingen door Grotius en namens hem ondernomen, om zijn achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
9 Vgl. ter zake no. 2928.
10 De woorden ‘genouch ... gehouden’ staan in de tekst in cijfer: 99.82.86(= 88?).46.64.12.57. 104.94.7.64.103.1001.]. 292.336. 63.6.1004. 60. 75.9.46.95.39.75.88.
11 Foppe van Aitzema.
12 Frederik Hendrik.
13 Don Iñigo Veléz de Guevara y Tasis, graaf van Oñate.
14 De woorden ‘Het versouck ... met wete van’ staan in de tekst in cijfer: 9.24.32.64.82.17.2.20.1.12.61. V. 83.42.82.28.76.21.70. 94.75.99.60.24.88. 90.75.32. 92.75.70.24. V. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
15 Schuilnaam voor Frederik Hendrik. Grotius heeft erboven geschreven: Pr. v. Or.
16 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.

Staten ende affsettynge van eenyge magistraten. Over den ontfanger-generael[1], die lange gevangen heeft geseten ende nu al eenen ruymen tijt is gedeporteert, sijn bij de Staten van Vrieslant versocht drie raden wt den Hogen Rade, drie wt het Hoff Provinciael om te assisteren de Raedt van het Hoff van Vrieslant, die door maesschap ende omdat eenyge alreede in die saecke sijn gebruyckt geweest[2], te oordeelen. Ick, die [bij] deselve commissie van de heeren Staten van Vrieslant was aengeschreven, hebben mij daervan geëxcuseert[3]; nescio an alii secuturi sunt meum exemplum.

De stat van Middelburg is tegens den heer Knuyt[4] dapper ingespannen ende is niet te geloven, hoeseer bij magistrae(t), kercke ende gemeente daer wert gehaet. Bij de andere steden vint support, dewelcke, de occasie menagerende, soucken met meerderheyt van stemmen ambulatoir te maecken ende Middelburch niet meer tours te geven als Tolen. Middelburch niet willende overstemmynge lijden heeft de vergaderynge van Staten verlaten. Daerover sijn gedeputeerde[5] van de ander steden in absentie van Middelburch gecommitteert aen sijn Hoocheyt als stadhouder gesonden, dewelcke sijnen se[c]retaris Iunium[6] heeft gesonden om Middelburch te induceren de vergaderynge bij te commen. Wat hij verrichten sal, moeten wij wachten.

De confusiën sijn hier overal groot, de ordre daertegens cleyne. Den viant wert dagelijckx stercker te zee, de verliesen vallen groot, de gemeente seer ongesint, soodat wij niet staen in de beste postuyre ende schijnt nu eerst haer operatie doet het verloop van het iaer 1618. Godt wil sijn beschermende ooge slaen over desen staet ende de regierders, die haer particulier genouch behertygen, het publyck soo behoort bij de hant doen nemen.

Wat remonstrantie de predicanten van Walcheren de Staten van Zeelant hebben gedaen, sal uEd. wt het nevensgaende[7] sien; daerbij hebbe ick gevoucht twee pasquillen, onlancx wtgegeven tegens de Heeren van Amelant[8].

In de plaetse van den overleden thesaurier Goch[9] wert gedestineert Volbergen[10], thesaurier van sijn Hoocheyt. Voor den heer Beveren[11] wert devoir bij

1 Jan van Bootsma. Vgl. ook no. 3028, p. 218 n. 7.
2 Misschien is hier iets uitgevallen.
3 Grotius heeft in margine aangetekend: Idem ego feci olim.
4 Johan de Knuyt; zie over deze aangelegenheid *Notulen Van de Ed: Mog: Heeren Staten van Zeelant, d'Anno 1637*, dd. 23-26 maart 1637, p. 72-79.
5 Mr. Corn. Rollant, secretaris van Zierikzee, Johan van Stapelen, secretaris van Goes, en de pensionaris mr. Boudewijn de Witte; zie de brief van de Staten van Zeeland aan Frederik Hendrik dd. 26 maart 1637 (*Notulen Staten van Zeelant* 1637, p. 87).
6 Jacob Junius.
7 *Remonstrantie, Van de Broederen ende Predicanten, ondert Classis van Walcheren sorterende, gedaen aen de Ed Mog.: Heeren Staten 's Landts ende Graeffelyckheydt van Zeelandt.* Ghedruckt ... 1637. Zie *Catalogus van de Pamfletten, Tractaten, enzv. aanwezig in de Provinciale Bibliotheek van Zeeland, bewerkt door J. Broekema. Eerste Deel. 1568-1795.* Gedrukt bij U.F. Auer en Zoon te Middelburg 1892; Knuttel, *Pamfl.* no. 4516. Ook in Muller, *Ned. Pamfletten.* Deze Remonstrantie is van 12 februari 1637 en ondertekend door Ysaacus Horenbekius, Jodocus Larenus, Carolus de Maets, Jan van den Brande.
8 Ernst Zuhm, Anthony Oetgens van Waveren, Simon van Beaumont en Foppe van Aitzema; vgl. no. 2928, p. 37 nn. 13, 14, 15, 16.
9 Johan van Goch.
10 Thyman van Volbergen.
11 Cornelis van Beveren; hij verbleef als extra-ordinarius gezant in Londen.

veele van Hollant gedaen, ende off wel apparentie is, dat faveur in Hollant sal vinden, soo sal in de Generaliteyt niet connen obtineren; ons Neeff[1] doet veel om een te hebben naer sijn sin.

Doet mijn gebiedenisse.

Desen 7 April 1637.

In dorso schreef Grotius: 7 April 1637. N. Reigersberg.

3016. 1637 april 8. Aan N.C. Fabry de Peiresc[2].

Nobilissime atque Amplissime Domine,

Accepi ab Oosterwickio[3], legato Batavorum, amico meo vetere et viri admodum *Φιλοπάτριδος*[4] filio, literas ad me tuas[5], pro quibus multis modis gratias debeo, quod et tu mei meministi mei semper amantissimus et mihi gratularis rem dulcissimam, amici consuetudinem. Et nunc quidem ille ad res suas recte ponendas in Batavos abiit desiderium mihi reditus sui relinquens, cui apud me non leve accessit pretium inde, quod tibi, ingeniorum animorumque optimo judici, non displicuit.

Procopii Graecae editioni Haeschelianae[6] quae deerant Roma Puteanorum[7] apud fratrem suum[8] commendatione accepisse gaudeo.

Verti in latinum sermonem Gothica et Vandalica[9] in honorem gentis, cui me in adoptionem dedi a patria ter venundatus.

Nosti legem XII tabularum. De Porphyrio[10] rogo pergas cogitare. Vere enim ita sentio magnam in eo rem christianam agi. Aethiopica ex Enochi Apocalypsi[11]

1 Frederik Hendrik; men zie voor deze schuilnaam voor de prins J. Fox, *Hugo de Groot en de Gravin van Hohenlohe-Langenburg* in *Nederl. Archievenbl.* 1962 1° afl., p. 40.
2 Copie Aix-en-Prov., Bibl. Méjanes, ms. 205-1023; copie Gem. Bibl., Rotterdam, coll. Rem. Kerk, cat. v. hss., no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 314; *ibid.*, p. 225; *Ep. ad Gallos*, p. 386. Antw. op VII, no. 2875; beantw. d. no. 3037.
3 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
4 Emmery van Liere, van 1584 tot 1618 gouverneur van Willemstad; hij was een trouw aanhanger van prins Willem van Oranje.
5 Deel VII, no. 2875.
6 David Hoeschel (1556-1617).
7 Pierre Dupuy (1582-1651) en Jacques Dupuy (1586-1656).
8 Christophe Dupuy (±1580-1654), Frans theoloog.
9 Eerst na Grotius' dood verscheen *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm: Ab Hvgone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta. Praemissa sunt ejusdem prolegomena. Vbi Regum Gotthorum Ordo & Chronologia, cum Elogiis. Accedunt nomina appellativa & verba Gotthica, Vandalica, Langobardica, cum Explicatione. Auctorum omnium Tabula Contentorum indicat*. Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, MDCLV; Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
10 Porphyrius (±232-304), neo-Platoons wijsgeer.
11 Peiresc was in het bezit gekomen van een manuscript, waarvan hij meende, dat het een geschrift was van de patriarch Henoch; zie hierover VII no. 2875, p. 561 n. 5, en Philippe Tamizey de Larroque, *Lettres de Peiresc aux frères Dupuy*, III, p. 600.

vide, an eadem sint, quae in Eusebianis[1] posuit Scaliger[2], pagina Notarum 244, unde desumptus est ille in Epistola Iudae[3] locus et alia nonnulla, quibus utuntur christiani scriptores veteres.

Hexaplon[4] eximii operis servasse aliquid magni sit.

Ego et in talibus curis te, ut soles, versari gaudeo plurimum et id doleo, quod publico me aeque utilem praestare non possim[5]. Publicum jam non partium, sed omnium eorum qui doctrinas amant, intelligo. Faciendo quae facis innumeros obligas. Sed in iis nemo est qui me[6] libentius debitum agnoscat.

Vale, vir praestantissime.

Tuae Nobilitati addictissimus devinctissimusque
H. Grotius.

Lutetiae, VIII Aprilis, MDCXXXVII.

Adres: Nicolao Fabricio Pieresio, Senatori Parlamenti Aquensis.

3017. [1637 april 8?] Aan H. Vögler[7].

Proficiscentem ad vos, vir amplissime, Theodorum Gothofredum[8], jurisconsultum regisque Galliarum[9] ministrum ad suggerendas veteres novasque historias, quarum est peritissimus, filium vero nobilissimi legum illustratoris Dionysii Gothofredi[10], cum pro amicitia, quam per multos annos sincera fide coluimus, commendare virtutes ejus ignorantibus deberem, cumulate simulque compendio id me praestiturum arbitratus sum, si eum in T.A. notitiam introducerem, qui et civitatis florentissimae princeps es et per omnem aetatem literarum fautor ac literatorum.

1 Eusebius van Caesarea (±260-±340).
2 Joseph Justus Scaliger (1540-1609); het betreft diens *Thesaurus temporum. Eusebii Chronicorum Canonum omnimodae historiae libri duo, interprete Hieronymo. Item auctores omnes derelicta ab Eusebio et Hieronymo continuantes, [viz. Prosper Aquitanus, Victor Tununensis, Joannes Abbas Monasterii Biclariensis, Idacius Lemicensis, Marcellus* [*i.e. Marcellinus*] *Comes.] Ejusdem Eusebii utriusque partis Chronicorum Canonum reliquiae Graecae ... opera ac studio J.J. Scaligeri. Ejusdem J. Scaligeri notae et castigationes ... Ejusdem J. Scaligeri Isagogicorum Chronologiae Canonum libri tres*. Lugduni Batavorum, 1606.
3 De brief van Judas, vers 14 en 15.
4 Over dit werk van Origenes van Alexandrië zie men VII no. 2875, p. 561 n. 7
5 Aldus alleen in de copie te Aix-en-Provence; elders: possum.
6 Dit woord alleen in de copie te Aix-en-Provence.
7 Copie Gem. Bibl., Rotterdam, coll. Rem. Kerk., cat. v. hss., no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 314. De brief is ongedateerd en staat in het Rotterdamse copieboek achter een schrijven aan N.C. Fabry de Peiresc van 8 april 1637 en vóór een aan M. Bernegger van 14 april. Geadresseerde, Hieronymus Vögler (Vogler) (1565-1642), was rechtsgeleerde en burgemeester van Hamburg.
8 Théodore Godefroy (1580-1649), Frans historicus en rechtsgeleerde.
9 Lodewijk XIII.
10 Denis Godefroy (1549-1621), rechtsgeleerde.

Credidi autem me, dum de ipso bene mereor, simul tibi quoque facturum rem non ingratam, qui experiendo didicerim, quam viri hujus eruditissimi probissimique non jucunda tantum, sed et utilis sit consuetudo.

Tuae Amplitudini addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae.

Adres: Hieronymo Vöglero, Consuli Hamburgensi.

3018. 1637 april 9. Aan P. du May[1].

Responsi ad literas aliquot tibi debitor, vir amplissime, nihil habeo, quod scribam potius quam in hoc nos laborare totos dies, ut bono cum exercitu brevi mittatur dux egregius Vinariensis[2] damna Burgundiae vestrae hostium damnis ulturus.

Qua de causa ex speciali reginae[3], Dominae meae, mandato allocutus his diebus regem christianissimum[4] pollicita accepi digna magno tanti principis animo.

Qui ab exercitibus Suedicis ad me veniunt, ajunt eos vegetos validosque esse: Banerii[5] apud Torgaviam, Leslaei[6] ad Salam, Wrangelii[7] partim ad Custrinum partim ad Dresam in Brandeburgico agro. Sollicitamur ad pacem per Sigismundum Brandeburgica e domo marchionem[8]. Sed Suediae rectoribus[9] stat sententia sine rege Galliae, cujus et merita et amicitiam faciunt maximi, nihil pacisci. Pacem optant, sed honestam, solidam, diuturnam, qualis ab hostibus prospera sua nimis confidenter urgentibus obtineri, nisi retusa eorum vi elatisque animis repressis non potest.

Ideo novi per Suediam dilectus fiunt cunctaque parantur bello necessaria instigatore praecipuo magno cancellario[10], qui nunc in Suedia cum sit, non minus utilem se rebus Germaniae praestat quam dum in Germania dux partium egit eo sua cuncta consilia referens, ut ex eventu ipso videat orbis christianus, quo proposito rex incomparabilis Gustavus[11] a Balthico mari ad Rhenum Danubiumque vincendo penetraverit quibusque votis intactum pavori sanguinem suum inpenderit.

Vale, vir nobilissime, et nos amare perge.

Tuae Amplitudini addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, IX Aprilis Anni MDCXXXVII[12].

1 Copie Gem. Bibl., Rotterdam, coll. Rem. Kerk, cat. v. hss., no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 316. Paul du May, heer van Saint-Aubin (1586-1645), was sedert 1611 raad in het parlement van Dijon.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Christina van Zweden.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Johan Gustavsson Banér, Zweeds veldmaarschalk.
6 Alexander Leslie, graaf van Leven.
7 Herman Wrangel, Zweeds veldmaarschalk.
8 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
9 Zie voor hun namen no. 2957, p. 91 n. 2.
10 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
11 Gustaaf II Adolf van Zweden, in 1632 bij Lützen gesneuveld.
12 In de copie is absusievelijk MDCXXXIII veranderd in MDCXXXII.

3019. 1637 april 9. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime Domine,

Resumtum ex quo hic consilium est Davausium[2] mittendi Coloniam, simul ab Estraeo[3] Roma literae venerant et, ut quidam suspicantur, aliae a Clodio[4]. Substiturusne ibi sit diu an ostensurus se paratum, priusquam omnes caesariani[5] Hispanique[6] adsint, deinde iter suum in Batavos et Hamburgum persecuturus, in obscuro est. Id constat pontificem[7], ut disputationes de rege romano[8] praecideret, ipsum dedisse pro legatis Gallicis[9] literas commeatus, quas perinde quasi ab iis, a quibus exspectari poterant, datae essent, valituras spopondit.

Ducis Vinarensis[10] res tarde procedit. Datus ei comes Halerius[11], qui Gallico militi ipsum secuturo imperet.

XII C millia francorum ei a mense Novembri ex pactis debebantur: de iis VII C millia dari propediem volunt, quam omnem ipse pecuniam erogari ait in praesens ad armandum militem expediendasque machinas cum equis coemendisque alimentis. Quod restat, id detracta parte aliqua numerare Galli volunt ad Junium mensem: ita duplex damnum dux facit, in summa et in tempore; quod ei accedente memoria non ita pridem millione toto se elusum voces interdum liberiores excutit: ni sui, quae debet, habeatur ratio, se seorsim sibi suoque militi consulturum. Scripsit ad militem, ut, undecunque poterit, se sustentet. Propositum ei his diebus fuerat, ut Dolam obsessum iret; id plane rejecit non tantum, quod Germaniae rebus juvandis se destinatum diceret, sed et quod sedendo attritum iri suas copias praevideret.

Mire perculit hic animos nuntiatus Sigismundi ducis[12] iter in Suediam.

Ex eo cum Anglis quotidie sociata consilia haud dubie ad praeformandam pacem, quam quae impedire poterant, multa jam sublata sunt concesso fratri regis[13], si vult, matrimonio et reditu in Galliam reginae matri[14] everso parlamento Metensi, quae res erat nova contra jura imperii; ad quae accessere jam nunc duae res aliae.

Insulam Margaritae, quae subjectam vi sua habet Honorati alteram, egressi e navibus Galli intrarunt 28 Martii eodemque die ac sequente duo cepere castella

1 Gedrukt *Epist.*, p. 314: *Oxenst. Skrifter* 2. afd II, p. 333. Gedeelt. vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 102.
2 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
3 François-Annibal d'Estrées (1572-1670).
4 Codenaam voor Spanje.
5 Ferdinand Siegmund Kurz en Johann Ernst Fugger.
6 Francisco de Mello en Antonio Ronquillo.
7 Urbanus VIII.
8 Ferdinand III. Hij was op 22 december 1636 te Regensburg tot Rooms koning gekozen en op 30 december d.a.v. gekroond.
9 Voor hun namen zie men no. 2924, p. 26 n. 1.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 François de l'Hospital, graaf van Rosnay (1583-1660), bekend onder de aanduiding ‘sieur du Hallier’. De tekst der *Epist.* heeft Haillaeus.
12 Markgraaf Sigismund van Brandenburg. Het gebruik van de titel ‘dux’ moet op een vergissing berusten; vgl. no. 3020 p. 208 n. 5.
13 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
14 Maria de Medici.

Hispanorum et receptus, quos reductus vocant, aliquos. Sed supersunt castella hostibus complura, unam egregie validum, quod si expugnare poterunt, classis sumtuum nunc demum ratio constabit recuperatis insulis illis, quae multum videbantur pacem moraturae.

Tum vero Rhaeti, ut scribere antehac[1] memini, turbare pergunt. Scribet historiam Marinus[2]. Fortuna Rohanio[3] adfuit, quod Curia urbe exierat, ubi eum comprehensuri fuerant hi, qui adversus Gallos arma ceperunt; deinde cum in castellum proximum se recepisset, paene obsessus fuit. Sed hoc quoque periculum advocatis aliunde Gallicis cohortibus et tempus colloquiis extrahendo feliciter vitavit.

Scripta[4], quae edunt Rhaeti illi, inclementia sunt in Gallos, tanquam fidei incuriosos et oppressores libertatis. Helvetii pontificii qui sunt, alunt hos conatus; qui protestantes sunt rogati, ut Gallis, si qui eo adventarent, iter praecluderent, misere qui res spectarent easque ad quietem aliquam, saltem temporariam deducerent. Jactant illi, qui Curiam tenent, parata sibi ab Hispanis Austriacisque auxilia; sed minae magis hae putantur esse quam propositum animi.

Eo autem cuncta tendere, ut Galli cogantur decedere castellis, quae in Valle Telina habent, ejusque vallis plenum imperium transitusque dandi ac negandi arbitrium Rhaetis, ut olim, permittere. Futurum autem videtur, ut eo impellat Gallos tum illa maximae Rhaetorum partis ab ipsis abalienatio, tum metus ingens ab hoste, tum e Comensi lacui proxima valle, tum e Tiroli Bormium ingruente.

Quod si eo venitur, jam illud quoque non leve pacis conficiendae obstaculum removebitur remque ad Mausoniana pacta[5], quibus stari volunt Austriaci, reducet. Quod si deinde de Pignerolo cum Sabaudo[6] aliquibus conditionibus conveniri possit et Lotharingus[7] particulae alicujus concessione cetera redimat, haud multum curaturis Alsatiam Gallis, si Socovam et Picardiae oppidula recipere possunt, confecta pax erit, quo etiam eos, qui in bello rem faciunt, publica egestas et vota omnium trahent.

Princeps Condaeus[8] cum eo modo, quo rex, ubi ipse adest, solet, edicta tributaria non perrogatis sententiis in acta Divione referri vellet, dilabente toto senatu parlamentario, cum actuario[9] relictus est solus. Eam ob causam ex potestate, quam acceperat, omnes senatores muneris sui functione interdixit. Est et illud aut inopiae aut male dispensati aerarii argumentum, quod cum rei communis plurimum intersit, quamprimum movere se Batavos, tamen pecuniae ipsis pridem debitae non modo non numerantur, sed ne promittuntur quidem nisi longa

1 No. 3008.
2 Charles Marin(i), nieuwsagent voor Zweden betreffende Zwitserland en naburige landen.
3 Henri, hertog van Rohan, bevelhebber der Franse troepen in Graubünden en de Veltlin.
4 Dit anti-Franse geschrift werd door de regering van Graubünden op 18 maart 1637 gepubliceerd.
5 Het verdrag van Monçon, gesloten op 6 maart 1626 tussen Frankrijk en Spanje, waarbij de kwesties betreffende de Veltlin geregeld werden.
6 Vittorio Amedeo.
7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 Henri de Bourbon, prins van Condé.
9 Antoine Joly de Blaisy, greffier civil du parlement de Dijon van 1618 tot 1649.

die: de quo legatus Batavus, qui nunc hinc discessit[1], graviter conquestus est, ut mihi abiturus dixit.

In comitatu Burgundiae oppidulum Sancti Amoris, quod dicitur, captum est a duce Longavillano[2] caesique hostium ducenti: an et arcem jam teneat, dubitatur.

Cum Davausio Coloniam ibit Gothofredus[3], historiarum novarum ac veterum sane peritus, et Stella Bipontinus[4] pacis Pragensis[5] criminatione famam assecutus; cujus liber, quo electionem regis romani in controversiam vocat[6], nondum prodiit et, ut puto, proditurus non est.

Elector Palatinus[7] ex Anglia in Batavos ire dicitur. Ego terriculamenta haec esse arbitror; revera Anglos accepturos quod obtinere poterunt. Et conatus isti mare praedis infestandi, etiamsi procederent, non multum nocere Hispanis possent, qui naves in propinquo non habent. Ita in aliarum gentium mercatores videtur incubitura, si modo se commorit, illa tempestas.

Omnia haec, quae aut fama aut conjecturis assequor, qua debeo libertate ac fide, Tuae Sublimitati scribo; nec me terret, quod pater Josephus[8] Priandio[9] res Mantuanas agenti, amico meo, dixit se et in id connisos antehac et nunc etiam conniti, ut ego hinc amovear, quod pro comperto habeant me Galliae rebus adversari. Ad quae responderi jussi parum mea referre, hic an alibi regno Suediae operam navem: me remoto venturum alium, qui non magis futurus sit in ipsorum potestate. Cum fidum me reginae[10] regnoque Suedico Tua Sublimitas, judex optimus talium, credat, si ipsi Suediae non bene velint, jam non diffiteri me causam esse, cur mihi diffidant.

Audimus a Bavaro[11] conscribi LX millia. Brissacum venisse in stipendia CL M ducatorum; romanum regem jam imperatorem vocari.

Haec scribenti intervenit Gothofredus[12]. Ait Fabium[13] primum ire ad Cimonem[14], inde ad Nervam[15] collaturum ibi cum Sophianis[16]. Intellectis amicorum de pace[17] sententiis petiturum Praecoqua[18]. Existimat rem ad Min-

1 Willem van Liere, heer van Oosterwijk. Hij was op 7 april uit Parijs vertrokken.
2 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
3 Théodore Godefroy.
4 Johannes Tilmanus (Jean Tilleman), ook bekend onder de namen Stella Bipontinus en Justus Asterius. Zie voor zijn *Deploratio pacis Germanicae, sive Dissertatio de pace Pragensi* no. 2913, p. 4 n. 11.
5 Betreffende de vrede van Praag zie men V, p. 292 n. 1.
6 Zie voor de titel van dit boek no. 2992, p. 159 n. 4.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, de bekende gunsteling van De Richelieu.
9 Giustiniano Priandi, resident van Mantua bij het Franse hof.
10 Christina van Zweden.
11 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
12 Théodore Godefroy, historiograaf. De naam 'Gothofredus' staat in de tekst in cijfer: 56.59.68.14.42.94.75.53.2010.266.
13 Schuilnaam voor Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
14 Cimon is een codewoord voor Staten-Generaal.
15 Codewoord voor Hamburg.
16 Sophi is een codewoord voor Zweden.
17 De woorden 'de pace' staan in de tekst in cijfer: 10.75. 82.70.22.33.
18 Codewoord voor Keulen. De uitgave der *Epist.* heeft de lezing: praecocia.

nernum[1] ire. Restituendos dejectos omnes, etiam Ciceronem[2] sic tamen, ut Suecis[3] aliquantum de Vespasiano[4], Vindici[5] de Tullo[6] maneat.

Jam nunc ad me venit ordinarius Angliae legatus[7] Dicit mihi ad se scriptum regem Poloniae[8] velle partem Silesiae accipere permutatione cum iis bonis, quae in regno habet Neapolitano; Piccolominium[9] ire Wormatiam; eo coire e Belgica et aliunde copias.

Haud dubie Batavos cum Hispano cardinali[10] de indutiis habere colloquia et a duce Bulionio[11] operam interponi. Davausii iter prolatari, donec appareat, quid inter Gallos et Anglos futurum sit. Super maris piscatusque controversia inter Anglos et Batavos proponi a Gallis quietas res in biennium.

Ego ad hoc dixi expeditius mihi videri, ut legati, qui hic sunt, ex mandato promittant nihil in Batavos motum iri ante Hamburgensem conventum, ibi ut aliquid mansurum constituatur iis verbis, quae neutram partium laedant. Si Angli in bellum velint se socios addere, videri mihi rescindendam istam Belgicae partitionem, quae satis praepropere Gallos Batavosque inter facta est, ut Anglis dematur aemulatio. Si cardinalis Hispanus adduci nequit, ut Princeps[12] sub amicitia Galliae Angliaeque malit esse quam alieni imperii minister, in id laborandum, tota ut Belgica libera fiat. Posse nolentes fame ad discidium ab Hispano[13] cogi, si mari cum Anglis Batavi oram maritimam, fines alios hinc Galli, inde Batavi et aliquis Suedorum in Westfalia exercitus obsideant. Sed haec ne surdis canam, multum metuo, sed parva est operae talis jactura.

> ----- Semper tibi pendeat hamus.
> Quo minime credis gurgite piscis erit[14].

Post legatum adit me dux Vinariensis. Ait Chavignium[15], credo quod intellexisset durius ducem locutum Noyerio[16], qui regis item a secretis res belli curat, bis ad aedes suas se absente fuisse. Ideo se ad eum itasse. Ostendisse, quam inique secum ageretur quantaeque e manibus occasiones elabi sinerentur. Apparebat cardinalem[17], ut plerumque nunc fieri solet, dum is valetudini suae otium quaerit, nihil eorum, quae acta erant, scisse. Promisit cum cardinali se acturum Chavignius speratque dux remedium suis questibus. Inaudierat et ipse Gallos seorsim pacem venari.

1 Codewoord voor vrede.
2 Codenaam voor het huis van de Palts.
3 Dit is de lezing der *Oxenst. Skrifter;* de uitgave der *Epist.* geeft de onbegrijpelijke cijfers: 24.22.43.2040., hetgeen n c b i i s oplevert. Misschien is bedoeld: 22.48.4.2040: Curius; Curius is n.l. vermoedelijk een codenaam voor Zweden.
4 Codenaam voor Pommeren.
5 Schuilnaam voor (Lodewijk XIII van) Frankrijk.
6 Codenaam voor Lotharingen.
7 John Scudamore.
8 Wladislas VII (IV).
9 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
10 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje.
11 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
12 Frederik Hendrik.
13 Philips IV.
14 Ovidius, *Ars Amat.*, III 425.
15 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
16 François Sublet, seigneur de Noyers, baron de Dangu.
17 De Richelieu.

Dixi credere me aures ab illis praeberi, sed eo animo, ut nihil absque sociis constituere cupiant. Idem nobis destinatum.

Hic nunc erat rerum status, quem ut alia omnia Deus, Excellentissime atque Illustrissime Domine, in bonum regni Suedici, reginae ac Tuae Sublimitatis regat.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus

H. Grotius[1].

Lutetiae, 9 Aprilis novi Cal. 1637.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3020. 1637 april 10. Aan S. Bielke[2].

Illustrissime Domine,

Davausius[3] cis paucos dies abiturus creditur Batavos primum petens, inde Hamburgum, ut cum Suediae, qui ibi sunt, ministris de pace agat.

Res ducis Vinariensis[4] ad pecuniarias quasdam tricas adhaerescit. Nec dubito, quin futurum sit, ut eae expediantur, quod ipse mihi rex[5] reginae nostrae[6] nomine id postulanti promisit, sed dolet mihi in occasionibus adeo fugacibus tempus amitti. Non desinam urgere negotium hoc, in quo multum rerum nostrarum verti intelligo.

Res Gallis prosperae in comitatu Burgundiae marique, in Alpibus adversae satis. Nam in comitatu Sancti Amoris oppidum arcemque aliquammultis hostium occisis cepit dux Longovillanus[7]. Mari insulam Margaritae, quae potior est obnoxiamque sibi habet illam Honorati, die 28 Martii n.c. ingressi Galli eo die ac postero duo castella et alios munitiores receptus suae potestatis fecere haud levi suorum damno. Multa alia castella unumque validissimum defendunt Hispani. Ea quoque expugnandi spes aliqua est Gallis, quod dicant rerum multarum inopia intus laborari, quanquam mihi videtur non difficilior ex Italia aditus in insulam esse quam ex Gallia fuit.

Cum Anglis nihildum apparet conventum. Quid electoris[8] in Batavos adventus portaturus sit, exspectabimus. Dixerat mihi rex multum referre, ut quamprimum Batavi se moveant. Et debemus nos quoque eo adniti. Sed praecipua impellendi vis in Gallica pecunia est, quae multo tardius condicto procedit. Neque id mirum, cum, quo diutius trahitur bellum, difficilius corrodantur nummi adeo quidem, ut cum

1 Het onderschrift ‘Tuae Sublimitatis ... H. Grotius’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
2 Gedrukt *Epist.*, p. 316. Gelijkluidend aan de nos. 3021 en 3024. Van no. 3021 aan L. Camerarius bevindt zich een copie te Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 70; de verschillen, die de uitgave der *Epist.* vertoont t.o.v. dit afschrift worden hier reeds gesignaleerd. Voor geadresseerde zie men no. 2945, p. 67 n. 7.
3 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Christina van Zweden.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 Karl Ludwig van de Palts.

nuper (?) princeps Condaeus[9] Divione non perrogatis sententiis ita, ut potestatem a rege acceperat, edicta tributaria quaedam in acta referri vellet,

9 Henri de Bourbon, prins van Condé.

senatores omnes abeuntes ipsum cum actuario[1] reliquerint, quo nomine princeps omnes muneris sui functione interdixit. Ii nunc ad regem misere purgatum se, si possint.

Pontifex[2] videns de regis romani[3] nomine controversiam moram injicere conventui Coloniensi, ipse pro Gallicis legatis[4] literas commeatus misit, quibus ubique paritum iri spopondit.

Calet hic rumor Sigismundum marchionem[5] in Suediam usque ire multumque id consilia ad pacem incitat.

Ad Alpes ut revertar: Helvetii rogati a Rhaetis, qui Curiae congregati ad VIII millia Gallorum res arctant[6], ne quos Gallos per juga ad se transduci paterentur quippe inimicos libertati, misere res visum et ad inducias conciliandas, donec in Badensi conventu[7] durabiliora remedia huic malo quaerantur. Creditur res eo perventura, ut Galli castellis, quae tenent, digressi liberam Vallis Telinae possessionem relinquant Rhaetis summumque, ut olim, imperium et jus dandi aut negandi transitus. Terrent Gallos non tantum animorum alienatio a Gallico nomine, sed et hostes duabus e regionibus Comensi et Tirolensi parati internas discordias in suum commodum rapere. Ut eorum Rhaetorum, qui minus exulcerati[8] sunt, studia retineantur, mittuntur pecuniae hinc magna nunc quidem celeritate, sed multo quam oportuerat tardius. Non didicere illi populi sine stipendiis militare.

Multum augere copias suas Bavarus[9] scribitur nec parva pecunia venisse Brisacum.

Duci Vinariensi a rege adjutor Gallis imperaturus datur Haillaeus[10], Vitriaci[11] frater, vir notae fortitudinis.

Deus tibi ac tuis, Illustrissime Domine, sit semper propitius.

Illustrissimae Dominationi Tuae omni observantia addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, X Aprilis MDCXXXVII.

3021. 1637 april 10. Aan L. Camerarius[12].

Illustrissime Domine,

Davausius cis paucos dies ....

1 Antoine Joly de Blaisy, greffier civil du parlement de Dijon van 1618 tot 1649.
2 Urbanus VIII.
3 Ferdinand III.
4 Voor hun namen zie men no. 2294, p. 26 n. 1.
5 Markgraaf Sigismund van Brandenburg.
6 De copie te Uppsala heeft - wat onwaarschijnlijk is - ‘auctant’.
7 De landdag te Baden gehouden van 29 maart tot 5 april 1637.
8 De copie te Uppsala heeft ‘opulenti’.
9 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
10 François de l'Hospital, graaf van Rosnay, sieur du Hallier.
11 Nicolas de l'Hospital, markies van Vitry (1581-1644).
12 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 70. Gedrukt *Epist.*, p 316. Gelijkluidend aan no. 3020 aan S. Bielke en no. 3024 aan J.A. Salvius, beide dd. 10 april 1637; men zie no. 3020, p. 207. Geadresseerde was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. Hagae A.^{o} 1637 d. 9/19 April.

3022. 1637 april 10. Aan Christina van Zweden[1].

Serenissima ac Potentissima Regina, Domina Clementissima,

Quod feceram antehac ex mandatis generalibus, id nunc largius praestiti ex Augustae Majestatis Tuae speciali mandato[2] gratulatusque sum regi[3] defensam Picardiam Burgundiamque, receptam Corbiam, dejectum a finibus cum damno Gallassium[4], significavique Majestatis Tuae animum optima ipse precantem paratusque magnos ad bellum hoc anno strenue gerendum, quam ad rem et novum in Suedia legi militem et alia congeri eam ad rem necessaria.

Tum vero rogavi, ut, quod caeptum esset, negotium cum duce Vinariensi[5] ei quamprimum finis imponeretur, ut is nimirum cum bono exercitu mitteretur in Germaniam cum potestate consilia, et si ferat occasio, arma jungendi cum Majestatis Tuae ducibus, adversus quos tantas consurgere hostium copias, ut, nisi eae distrahantur, difficile Suedis futurum sit tam fortiter partis insistere.

Addidi morem hunc esse Austriacae domui, ut quoties novus princeps bello imponitur, eximio conatu augeant militem, pecunias vel sub foenore corradant, ut famam ei circumdent, cujus in bellis magna vis est. Quanto id nunc facturos impensius, ut humano generi ostendant solam suae domus esse magnitudinem, quae imperii Germanici onus sustinere possit. Iam et Polonos a seditione ad obsequium revocatos accedere copiis e Gallia, Belgico, Germania, Silesia coëuntibus plurimosque milliones ad Germanici maxime belli alimenta Genuam perductos. Tantis eorum molitionibus vis par ut opponatur, magna diligentia animorumque conspiratione opus.

Ostendit rex gratam sibi esse Majestatis Tuae adversum se benevolentiam seque ipsi vicissim prosperrima fraterno optare animo nec quicquam omissurum, quod id rebus apertum faciat.

De duce Vinariensi jam factum, ad quod Majestas Tua hortabatur; iturumque eum cis paucos dies Germaniam versus ad ea agenda, quae Majestas Tua desiderat. Dandam operam ut eodem impellantur Batavi; forte cum tempore accessuros et Anglos.

Postquam ego ei gratias, ipse Majestati Tuae egisset, discessi. Sed cum dolore nunc ex ipso duce Vinariensi intelligo multum inter ipsum et regis ministros de pecuniis disconvenire. Nisi eo negotio bene composito abire eum non posse, quare ut id quam primum transigatur, et ego nunc et alii laboramus.

Res Gallicae extra fines partim prosperae sunt, partim tristiores. Bene evenit, quod classis Gallica exscensu facto in Margaritae insulam littus et castella minora

1 Gedrukt *Epist.*, p. 316. Antw. op no. 2968.
2 No. 2968.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in het leger van Ferdinand III.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

aliquot, quanquam multo suorum cum sanguine, tenuere atque ita nunc insulae ejus possessionem cum hoste castella et plura numero et unum validissimum tenente dividunt. Bene et hoc, quod sancti Amoris oppidum arcemque in Burgundiae comitatu cepit dux Longavillanus[1]. Sed haec gaudia sincera esse vetant Rhaetorum res, qui Curia urbe occupata ducem Rohanium[2] paene ceperunt. Mox et obsidere intra castellum, quo se receperat, voluere, sed ille accitis undique Gallorum cohortibus praevenit periculum. Durat interim motus magna cum infestatione Gallici nominis sollicitatique velut ad communis libertatis tutelam Helvetii misere, qui res inspectent et, si possint, inducias constituant. Iactant quidem hi, qui societatem Gallicam incusant, favere sibi Austriacam Hispanicamque domum. Sed revera eo videntur tendere eorum conatus, ut perterriti his minis Galli castella reddant, quae illis in regionibus tenent, Vallisque Telinae plenum imperium Rhaetis, ut olim habuere, restituant.

Deum precor, Serenissima ac Potentissima Regina, Domina Clementissima, ut Tuae Majestatis sociorumque actus prosperet.

Lutetiae, 10 Aprilis nov. Cal. 1637.

Nuntii a Rinfeldi odio duci[3] optimam spem praebent effecta dandi, quae animo conceperat.

Parmensis[4] Mediolani est.

Laudatur multum fortitudo Gallorum, quae in insula praelio ad manus deducto apparuit.

Tuae Maiestatis cultor ac subditus obedientissimus
H. Grotius.

3023. 1637 april 10. Aan N. van Reigersberch[5].

Mijnheer,

Mijnheer van Oosterwijck[6] is mij soo wel sijne E.[7] hyer laest geweest. Was wegen adieu seggen. Ick ben wederom bij sijne E. geweest, alsoo hij op 't vertreck stond. Uyt zijne bejegening can ick nyet wel oordeelen, off hij wil, dat de ambassadeurs van dye staet haer in alles gelijck houden met de ambassadeurs van de coningen, 't welck nyet wel en sal willen vallen, gelijck oock daeruyt te verstaen is, dat sijne E. ende alle zijne predecesseurs bij den coning zijn gebracht door een mareschal de France, de ambassadeurs van coningen door een prins, ofte dat hij in mijn persoon volgens eenige secrete ofte publycque last onderscheyt wil maecken tusschen mij als ambassadeur ende als particulier, 't welck ick nyet en sal lijden. Bidde uE. behendelijck nae den gront te vernemen.

1 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
2 Henri, hertog van Rohan, opperbevelhebber van de Franse troepen in Graubünden en de Veltlin.
3 De woorden ‘Rinfeldi odio duci’ staan in de tekst in cijfer: 66.79.115.41.54.33.60.10.37.59.10.37.59. 10.81.12.55.
4 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
5 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 4 m. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
6 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant in Parijs.
7 Wellicht is hier het woord ‘huysvrouw’ uitgevallen; vgl. no. 2996.

De heer van Oosterwijck hadde garen mijne historie[1] om te lesen, waervan hij voor XXXV jaeren een stuck tuo beneficio heeft gezyen. Maer ick meen alleen meester van dat werck te blijven om uyt te geven ofte t'onder te houden nae mijn goeddunken.

Calabers[2] papieren zijn noch nyet ter hand gecomen; had anders mij gereed gehouden ende ander werck daerom uytgestelt.

Mij dunckt, dat d'heer van Oosterwijck rede heeft om te clagen, dat hij tot Venegië drye jaeren is onbetaelt gebleven, ende dat hij hyer te Parijs, daer alles soo duyr is, de Heren Staten sijne gagie behooren te beteren, anders sal hij mede moeten gaen den ganck van zijne predecesseurs, waerop Neeff[3] staet te letten.

Ick heb al weder geen brieven van uE. gecregen, 't welck mij vremd dunckt. Mij werdt geseyt, dat voortaen de brieven sullen gaen over landt.

De tijdingen, dye wij hyer hebben, zijn, dat de Franchoysen den XXV-III ende XXIX martij in t'eylant van St Margarite zijn gelandt ende twee forten ende enige redouten hebben becomen. De Spaignaerden houden noch veel forten ende een zeer groote. De Franchoysen evenwel meenen daer binnen van veel dingen gebreck te sijn ende oversulcx meesters te sullen werden van de forten ende oversulcx van dat eylandt ende consequentelijck van het ander, 't welck door dit werdt gecommandeert. Soo sulcx is, soo sal de eer van de vloot werden gerepareert.

Den hertogh van Longueville[4] heeft St Amour becomen, een stadt ende casteel in de Franche comté. Hertogh Bernhard[5] heeft dispute over 't gelt 't welck zijn tocht wat sal retarderen. Over de Franchoysen, dye met hem gaen, sal commanderen mons.^{r} d'Haillier[6], broeder van Vitry[7].

De Grisons stellen zeer de pijpen. Met groot geluck is den hertogh van Rohan[8] ontgaen, dat hij te Coire nyet en is betrapt ende daernae niet belegert binnen het fort, alwaer hij hem had geretireert. Daer waeren maer 200 man in, maer heeft daetelijck daer enige regimenten in ontboden.

De papistische Switsers zijn voor dese malcontenten. De protestantsche Switsers bij haer versocht sijnde om den pas te sluyten aen de Franchoysen hebben gesonden om nae de stant van de saecken ende oorsprong van de moeyte te vernemen, ende te trachten tot stilstant. De malcontenten vanteren haer van hulp te reet hebben van Spaignie ende de keyser[9], ende 't is waer, dat Serbellon[10] van de Lac de Como ende andere trouppen uijt Tirol haer derrewaer[t] roeren, maer het desseing van de Grisons schijnt nyet verder te gaen dan om de Franchoysen door

1 *Hvgonis Grotii Annales et historiae de rebvs Belgicis.* Amstelaedami, Ex Typographejo Joannis Blaev. MDCLVII. Cum Privilegiis S.C. Majestatis; & Ordd. Belgicae Foederatae, nec non Holl. West-Frisiaeque, per annos quindecim. Over dit posthuum verschenen werk zie men Ter Meulen-Diermanse, p. 337 no. 741.
2 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
3 Frederik Hendrik.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
7 Nicolas de l'Hospital, markies van Vitry.
8 Henri, hertog van Rohan, bevelhebber der Franse troepen in Graubünden en de Veltlin.
9 Ferdinand III.
10 Johann, graaf van Cerbellon -Giovanni, graaf Serbelloni-.

vrees soo van binnen als buyten te dwingen om de forten, dye zij in hebben, aen de Grisons over te geven ende deselve te laeten de souverainiteit over de Valteline als voor dese ende de dispositie over de passagiën volgens het tractaet van Monson[1]. Indyen sulx gebeurt, is een groot beletsel van de vrede wechgenomen: om dewelcke te vorderen mons.r d'Avaux[2] gaet nae Hollant, voorts, soo men seijt, nae Hamburg ende dan nae Polen.

Den paus[3] om de dispute over de qualiteyt van den Roomschen coning[4] wech te nemen, heeft selff paspoorten gegeven voor de Fransche gesanten[5] ende belooft, dat deselve overal in 't rijck sullen werden gerespecteert.

Wat den churfürst palsgraeff[6] in Hollant sal doen, sal ons lusten te verstaen ende off men daer oordeelt, dat het de Engelschen wel menen off dat sij heymelijck eens zijn met den nieuwen keyser[7] ende Beyeren. Hyer en is noch met de Engelschen nyet gesloten dat men weet.

Den prins van Condé[8] willende volgens de macht hem gegeven sonder stemming te vragen edicten doen verificeren in het parlement van Dyon, is verlaeten geweest van het heele parlement, ende alleen gebleven met den gryffier[9]. Hyerover heeft hij alle dye van het parlement gesuspendeert van de bedyening van haere ampten tot naeder ordre.

Wij hooren, dat den vorst van Beyeren[10] LXm man licht ende dat tot Brisac aen een Spaensche commissaris[11] zijn gecomen CLm ducaten voor de soldaten, dat den Fransche coning[12] overal keijser werdt genaemt. 'T boeck tegen de electie van den Roomschen coning alhyer voorgenomen[13] is noch nyet uytgecomen.

Den hertogh van Parma[14] is te Milaen. Ick verstae, dat Piccolomini[15] gaet nae Worms, alwaer de bijeencomste sal zijn van de trouppes, dye nae Duytschlant gaen.

Tot Parijs, den X April XVIcXXXVII.

De bryeff van mons.r de Peiresc[16] is mij bij d'heer van Oosterwijck[17] gelevert.

De Engelschen seggen, dat de Hollanders handelen met den cardinael-infant[18]

1 Het verdrag van Monçon, gesloten in 1626 tussen Frankrijk en Spanje.
2 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
3 Urbanus VIII.
4 Ferdinand III.
5 Zie voor hun namen no. 2924 p. 26 n. 1.
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Ferdinand II was gestorven op 15 februari 1637. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Ferdinand III.
8 Henri de Bourbon, prins van Condé.
9 Antoine Joly de Blaisy, van 1618 tot 1649 griffier van het parlement van Dijon.
10 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
11 Niet geïdentificeerd.
12 Lodewijk XIII.
13 Het betreft hier het werk van Johannes Tilmanus; zie no. 2957, p. 90 n. 6.
14 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
15 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
16 No. 2875 dd. 11 december 1636 (dl. VII), door Grotius op 8 april 1637 beantwoord (no. 3016).
17 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
18 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje.

ende dat den hertogh van Bouillon[1] daertoe werdt gebruijckt; dat Vrancrijck op de questie van de visscherije stilstant van twee jaeren proponeert, maer dat den coning van Engelant[2] wel bij de Hollanders versocht werdt. Ick heb geseijt, soo Engelant mede in oorlogh wil comen, dat men de verdeelinge van Nederlant, dye tusschen Vrancrijck ende Hollant is geschyet, moet te nyet doen ende alles, dat men becomt, in vrijheijt stellen gelijck de Romeynen in Gryeckenlant gedaen hebben; dat men de onwilligen door den honger can dwingen, soo Engelant ende Hollant ter zee, Vrancrijck, Hollant ende Sweden te land de toevoering afsnijden; dat men hyer door een cort oorlogh soude maecken.

Den ambassadeur ordinaris[3] van Engelant schijt soo daetelijck van mij. Men doet hem ongelijck, dat men hem voor suspect hout vanwegen eenige vrunden, dye hij in Engelant heeft.

Wilt doch om mijne papieren dencken. Den secretaris van d'heer Ponica[4] is gecomen ende heeft mij niet gebracht. UE. laeste, dye ick ontfangen heb, sijn geweest vande II Maert[5]. Ick en can nyet weten, waer het hapert.

Adres (met andere hand): Mijn Heer Mijn Heer Reigersberg, raetsheer in den Hoogen Rade van Hollandt, Te ondervragen bij mijnheer Reigersberg, rekenmeester van Zeelant Tot Middelburg.

Port.

En met weer andere hand (van de bode?): 2 st. 2 d.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den X April 1637 wt Paris.

3024. 1637 april 10. Aan J.A. Salvius[6].

3025. 1637 april 11. Van J. de Groot[7].

Seer lieve ende waerde zoon ende dochter de Groot, uwer Eed. moeder[8] ende ick met alle ons huysgesin wenschen uwer Eed. ende alle derzelver huysgesin alle geluck, gesontheyt ende zalicheyt.

Seer lyeve ende waerde zoon ende dochter de Groot,

1 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
2 Karel I.
3 John Scudamore.
4 Tobias von Ponikau, raad en gezant van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 No. 2977.
6 Gelijkluidend aan nos. 3020 aan S. Bielke en 3021 aan L. Camerarius, beide dd. 10 april 1637; men zie no. 3020, p. 207. Voor geadresseerde zie men no. 2919, p. 19 no. 1.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanwinsten 1911 XXIII, no. 23. Eigenh. oorspr.
8 Aeltgen Borre van Overschie.

Hoewel ick alle naersticheyt doe om uwer Eed. zaecke alhyer bij de Heeren van der Dussen[9], Adrichem[10], Camerling[11] ende andere te bevorderen, zoe en

9 Eewout Jacobsz. van der Dussen.
10 Joost Jacobsz. van Adrichem.
11 Johan Camerlingh. Van der Dussen, Van Adrichem, Camerlingh en Cornelis van Beresteyn legden op 16 juni 1637 een verklaring van de onschuld van Grotius af; zie betreffende deze verklaring Brandt-Cattenb., *Leven* II p. 139.

hebbe ick doch de zelffde tot alsnoch toe niet konnen tot het gewenste eynde brengen, doordyen de Heeren zoe qualick bij den anderen sijn te crijgen, also de burgermeester van Adrichem gestadelick opte dachvaert ofte anders buyten de stadt is; oock de burgermeester van der Dussen als hij eenichsints van de comparitie in de vergaderinge der Gecommitteerde vrij is, zijn lust heeft om buyten de stadt op zijn hoffstede te wesen. Doch heeft de pensionaris Camerling alsnoch belooft in deze vacantie van Paesschen alle devoir te zullen doen om de zaecke tot een gewenscht eynde te brengen.

Hyer en passeert niet sonderlinges van importantie. De meeste praet is van de gepretendeerde Amelandtsche heeren, waervan dit het laetste is, dat dyesaengaende uytgecomen is.

Uwer Eed. weet, in wat eere altijdt de burgermeester binnen de stadt van Dordrecht plach te wesen. Nu gaen de burgers de burgermeester Beaumondt[1] voorbij sonder den hoet eens (?) aff te lichten, Oetgens[2] schaempt hem binnen Amsterdam te comen etc.

Hyermede, seer lyeve ende waerde zoon ende dochter de Groot, Godt almachtich wil uwer Eed. ende ons allen verleenen tgunt ons zalich is.

Metter haest tot Delff op Paeschavont 1637 st. novo.

Al uwer Ed. goetgunstige goede vader
Jan de Groot.

In margine:

Uwer Eed. zal uyt het schrijven van uwer Eed. broeder[3] ende anderen konnen verstaen, hoedat de pensionaris Brasser[4] bij de Heeren Staten van Hollandt met verde de meeste stemmen genomineert is tot tresorier-generael; ick hebbe op huyden zijner E. mijnen dyenste gepresenteert om zijne zaeck aen sijnen Gen. van Culenburch[5] te recommanderen ende dyesaengaende aen sijne Gen., dye iegenwoordich tot Culenburch is, te schrijven om zijne stemme open te houden, totdat hij alhyer zelver compt. De voorss. Brasser sprack van uwer L. broeder in cas van succes alhyer in zijne plaetse te comen. Cogita.

Adres: A Monsieur Monsr Grotius, Ambassadeur &c. à Paris.

In dorso schreef Grotius: 11 April 1637 Ian de Groot.

3026. 1637 april 11. Van Willem de Groot[6].

Frater optime,

1 Simon van Beaumont uit Dordrecht.
2 Anthony Oetgens van Waveren.
3 Willem de Groot.
4 Govert Brasser. Hij vervulde deze functie van 1637 tot 1652.
5 Floris II van Pallant (1577-1639), graaf van Culemborg.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr.

Legi hac septimana Mileterii scripta[7] etiam adversus Molinaeum[8]; nunc ad Daillaeum[9] perveni, exinde Utenbogardo[10] legenda tradam.

7 Théophile Brachet de la Milletière; vgl. nos. 2912 en 2965.
8 Pierre Dumoulin.
9 Jean Daillé.
10 Joannes Wtenbogaert.

Recte judicas nunc esse tempus, dum Carentonenses de modo defensionis inter se tam acriter disputant defendendae et propagandae veritatis.

In iis, quae de gratia et praedestinatione disputat Mileterius, sunt quaedam non contemnenda et notatu digna, sententiam vero ejus de primatu papae probare minime possum ut nec illud Molinaei singulas ecclesias monarchico regimine constare concedentis; in negotio de eucharistia dicit aliquid, quod verum quidem est, sed cum institutione Christi et verbis patrum non quadrat; interim laudandus est conatus, quanquam infelici successu.

Apud nos ministri magis magisque magistratui insultare incipiant, imprimis vero Selandi, qui minas precibus miscere seque ut tumultuum averruncatores efferre scripto publice edito[1] non sunt veriti, in quo et hi versiculi, verioris forte sensus, quam vellemus,

> Principium belli dederat populus furiosus
> Finis ab irata plebe tumultus erit[2].

Obiit hac septimana Henricus Rosaeus[3], malorum nostrorum ex parte auctor, cui si bonus quispiam et moderatior paulo vir succedat, forte aliqua hic conciliationis spes affulgeret.

Obiit et thesaurarius Gochius[4], in cujus locum suffici petiere Cornelius Bavarus Dordracenus[5], Brasserus noster[6], Bellimontius pater[7], Forestii duo[8], Verharius[9] et Volbergius[10], et aliqui quidem eorum magno ambitu; nudiustertius in conventu Hollandiae ejus provintiae suffragium tredecim votis Brasserus meruit et egregie erant animati nostri, ut in conventu foederatorum rem conficerent. Sed qui illic regnum possident moras nectere videntur, quippe leges, quae thesaurario praescribendae sint, examinare et super ea re cum consiliariis status agere constituerunt, quod ipsis negari non potuit.

Interea apud Frisios a deputatis Ordinum exauctorantur magistratus, cui rei occasionem praebuit ea, quae inter curiam et civitates jam ante aliquot annos nata et nutrita fuit dissensio[11].

Apud Selandos quoque magnae sunt turbae, quae aliquando in nervum videntur erupturae: ita ubique fere dissidiis certatur magno cum reipublicae detrimento.

1 *Remonstrantie, Van de Broederen ende Predicanten, ondert Classis van Walcheren sorterende, gedaen aen de ... Staten 's Landts ende Graeffelyckheydt van Zeelandt. Ghedruckt ... 1637;* zie ook no. 3015, p. 199 n. 7.
2 De tekst luidt in de *Remonstrantie* abusievelijk: Principium belli dederat populus // Furiosus finis ab irata plebe tumulte serit.
3 De Haagse contra-remonstrantse predikant Henricus Rosaeus (1577-1637).
4 Johan van Goch; over zijn opvolging zie no. 3009, p. 191, nn. 1, 2, 3.
5 Cornelis van Beveren.
6 Govert Brasser. Zijn opvolger werd - in 1638 - de fiscaal van Holland, Nicolaes van Kinschot.
7 Simon van Beaumont, pensionaris van Rotterdam.
8 Joannes van Foreest, burgemeester van Hoorn en de rekenmeester Nanning van Foreest.
9 Cornelis Verhaar.
10 Thyman van Volbergen.
11 Voor de moeilijkheden in Friesland zie men Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh* II, p. 426-436.

Multi sunt, qui Hermogenianum[1], quem nosti Brasseri[2] successorem destinant provectam Venuleii[3] aetatem urgentes, ut negotium promoveant. Ille se improbe Neptunum[4] accusare nolle testatur; tu quid censes?

Tu quamprimum quaeso eorum, quae in Galliis geruntur, certiores nos facias, ego vicissim officio meo non deero.

Vale, frater optime, cum uxore et liberis[5].

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XI Aprilis pridie tui natalis aut, si mavis, postridie[6] anni 1637.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.

In dorso schreef Grotius: 11 Aprilis 1637. W. de Groot.

3027. 1637 april 12. Aan Willem de Groot[7].

Vidi his diebus librum non editum Molinaei[8], in quo Testardi[9] et Amiraldi[10] sententias acri censura notat. Dignus est legi hoc argumentum tractaturo.

Non improbo, quod dicit Arminium[11] plus judicio valuisse quam Cameronem[12] et Cameronis sectatores. Itaque illum loqui inter se cohaerentia et his, quae semel posuit, consentanea: hos vero et loqui quae inter se pugnant. Quippe eum, qui a Deo serio desiderari credat hominum singulorum salutem, pariter debere agnoscere dari a Deo dona, per quae impossibilitas se convertendi - sive illa naturalis vocatur sive moralis, negat quicquam referre, dum vis sit eadem - superari queat.

Loquitur saepe in illos fratres suos satis inclementer; quaedam enim eorum negat se sine horrore legere potuisse: subrui ab illis fundamenta ipsamque pietatem et in fumum verti christianam religionem; ne micam quidem rationis nonnullis eorum dictis inesse; tribui ab eis Deo injustitiam, crudelitatem, *μισανθρωπίαν*.

1 Pseudoniem van Willem de Groot.
2 De naam staat in - moeilijk in druk weer te geven - code; voor voorbeelden van dit codeschrift zie men het facsimile van Willems brief dd. 28 december 1637, tegenover p. 822.
3 Bedoeld moet zijn de pensionaris Mr. Johan Camerlingh, die zijn ambt al sedert 1598 bekleedde.
4 Zie Publil. Syr. 264. Met Neptunus wordt hier op Frederik Hendrik gedoeld; vgl. ook no. 3362 aan Ludwig Camerarius dd. 28 november 1637.
5 Alleen Cornelia en Diederik verbleven bij hun ouders te Parijs.
6 Grotius was op 10 april 1583 op eerste paasdag geboren, hij vierde zijn verjaardag steeds op Pasen, ongeacht de datum. In 1637 viel het paasfeest op 12 april.
7 Copie Amsterdam, UB. Gedrukt *Epist.*, pp. 317 en 867 - de brief op p. 317, aan N.N., is onjuist gedateerd -; *Ep. eccl.*, p. 794. Vertaald Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 142.
8 Pierre Dumoulin; wellicht betreft het hier *Examen de la doctrine de messieurs Amyrault et Testard touchant la prédestination et les poincts qui en dépendent, par P.D.M.* Amsterdam, 1638.
9 Paul Testard; *P. Testardi εἰρενικον, seu synopsis doctrinae de natura et gratia.* Blois 1633.
10 Moïse Amyraut (1596-1664).
11 Jacobus Arminius (1560-1609).
12 John Cameron (1579?-1625).

Tantae irae causa praecipua est, quod eorum dictis convelli videat magnam partem canonum Synodi Dordrechtanae, cujus ipse quanquam absens inter praecipuos fabros fuit solusque causa, cur in Gallia, ne expensa quidem, probaretur.

Negat ulla esse Dei decreta conditionalia. Itaque et promissa et praecepta vult esse sine decretis praestandi aut vires dandi. Illud non immerito accusat in illis, quos dixi, quod negent Adamo datas vires quarum ope tentationem posset repellere. Neque male ostendit, quam ipsi impossibilitatem moralem vocant, reipsa esse naturalem ex ipsorum positis. Gratiam universalem secundum Arminium esse utilem, secundum ipsos inutilem.

Haec sunt quae inter legendum excerpta tibi in antecessum significanda duxi. Nunc eum librum transcribit Mercerius[1], ut Episcopio[2] mittat.

Scripsit hunc librum Molinaeus, postquam ei a rectoribus Sedani, ne in eo argumento quicquam scriberet, interdictum fuerat. Dixit se posthac taciturum neque hoc vulgandi scripsisse animo, sed ut nationali synodo[3], quae exspectatur, facilior sit dijudicatio.

Queritur Testardus, ex quo Molinaeus in se coepit scribere, etiam Rivetum[4] ab ea sententia, qua tolerandam hanc opinationum diversitatem crediderat, abiisse. Senatores tamen reformatae religionis mihi affirmant se in id laboraturos nequid definiatur maneatque sentiendi libertas repressa apud populum ista disputandi licentia.

Vale cum tuis[5] nostrisque.

Die Parasceves anni 1637.

Tui amantissimus frater

H. Grotius.

3028. 1637 april 12. Van N. van Reigersberch[6].

Mijn Heer,

Bij de brieven van den derden April sijn geen voor mij geweest ende hier hebben wij tegenwoordych niet ofte seer weynych.

De heeren Staten sijn mits de paesfeeste thuys gegaen om binnen acht dagen wederom hier te wesen.

Het schoorsteengelt is noch niet finalijck geconsenteert, omdat somyge steden hetselve vastmaecken aen het oplechgelt van de grainen, een middel dat lange heeft getrotteert, nu bij alle is toegestaen wtgesondert Amsterdam, hetwelck verstaet, dat men hetselve soowel soude moeten betalen van het inlants als wtheems gewas, daer andere difficulteyt in vinden, hoewel niet soude werden gedragen bij den lantman ofte eerst vercoper, maer naer gesoldert is geweest bij die

1 E. Mercier, over wie III, p. 344 n. 3, waar hij ten onrechte de voorletter J. heeft meegekregen. Men zie voorts zijn brief aan Episcopius van 13 februari 1637 (bijlage no. 5). aant.
2 Simon Episcopius (1583-1643), remonstrants predikant.
3 De synode van Alençon.
4 André Rivet.
5 Willems vrouw Alida Graswinckel en hun kinderen Johan, Jacob, Maria, Alida, Anna en Françoise.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 10 k. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 340.

het consumeert. Den voorslach is te heffen een gulden oft vijfthien stuyvers op yder last.

Tot het verantwoorden van de vijff speciën wert bij eenyge nieuwe instantie gedaen ende sal de noot ende schaersheyt van gelt de difficulteyten, tot noch toe daerin gemaeckt, moeten overwegen.

De stucken van Amelant sijn de collegiën wederom gesonden ende sullen deselffde naer de vacantie haer advis formeren; uEd. consideratiën daerop wenste ick ondertusschen te connen verstaen.

Vier, vijff dagen geleden ben ick nevens de heeren Scotte[1], Asperen[2], Persijn[3], Loenius[4], Dedel[5] vanwegen de heeren Staten van Vrieslant bij missive versocht tot Leuwarden te willen commen assisteren den Raet van Vrieslant in de iudicature van het proces van den ontvanger-generael Bootsma[6], bij den procureur-generael[7] tegens hem geïnstrueert, alsoo vele raden off hem bestaende off in de saecke sijnde geïnteresseert, de resterende te swack waren. Maer alsoo dit een criminelle saecke is, geëntameert door factie, den ontfanger, die lange gevangen heeft geseten ende gedeporteert is, de Alouwers een seer notabele familie in Vrieslant, die, voor desen het magnificat daer heeft geregiert, bestaet, hebbe ick (mij), hoewel de commissie niet eygentlijck delegatie is, daervan willen excuseren sijnde deselve bij alle de andere heeren aengenomen, waerop bij eenyge glosen werden gemaeckt.

Aitsma[8] is in Oldenburgerlant ende heeft vandaer sijne excusen, warom door raet van vrienden niet verder en comt, geschreven; doch eenen expressen is naer hem toe met brieven van aenmanynge om hier te commen. Ick kan niet geloven, dat hij het sal doen.

Brieven van den derden wt Engelant geve hope, dat met Vranckerijck sal werden gesloten, maer soo den conynck[9] met sijn usurpatie op de zee voort wil, gelijck het schijnt, soo is tegens Spaengen geen vigeur te wachten. Men schrijft wt Engelant, dat den conynck een schip doet bouwen van negenhondert lasten, daer op de statue van sijne M^{teyt}. achter staet te paerde ende leggen drie, vier scepters onder met een inscriptie: Ab Eduardo tertio[10] tria maria vindico.

1 Apollonius Schotte.
2 Paulus van Asperen.
3 Reynier van Persijn († 1639).
4 Johan Loenius († 1641).
5 Johan Dedel († 1665).
6 Johan van Bootsma († 1637), ontvanger-generaal van Friesland, werd in 1636 afgezet wegens wanbeheer, maar in 1637 vrijgesproken.
7 Dr. Johannes van Scheltinga (± 1590-1654).
8 Foppe van Aitzema.
9 Karel I van Engeland.
10 Edward III (1312-1377). Deze passage wijkt af van hetgeen Cornelis van Beveren, ordinarius gezant in Londen, op 27 maart 1637 aan de Staten-Generaal schreef: 'Het groote Schip dat sijn Ma.^{t} laet bouwen can dit Jaer niet ree sijn; sal groot sijn achtien hondert tonnen, of negen hondert lasten; voor op staet een Coninck te peerdt met een dreigent opgeheven staert, leggen ondert peerdt vier gecroonde Coningen ende daeronder int latijn, Ab Edgardo Quatuor Maria Vindico'. (Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. Staten-Generaal, Lias Engeland no. 5893). Zie hierover ook Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh*, II, p. 492-493. De kiel van dit schip, genaamd de 'Sovereign of the Sea' werd op 16 januari 1636 gelegd in aanwezigheid van de Engelse Koning; de tewaterlating volgde in oktober 1637. Zie voor een afbeelding van dit schip Philip Cowburn, *The Warship in History*, Londen-Melbourne 1966, p. 122-3.

Den oversten Ransou[1] comt met gelt wt Vranckerijck om op dese frontieren een leger te formeren van thien off twaelff duysent man ende te brengen in D(u)ytslant. Een persoon, die diepe in dat werck speculeert, meent het preparaten (sij)n om tot den vrede te commen, ofte vruchten van het misverstant tusschen hartoch Bernhart[2] ende den cardinael de la Valette[3], alsoo men licht, den gemelten hartoch over Rhijn sendende, voor hem minder sal sorgen. Oft dit werck de crone Sweden oock aenstaen sal, heeft sijn bedeincken; Aelianus[4] hebbe ick geen opinie, dat het smaeckt.

Den Admirael Dorp[5] leyt reet om in zee te gaen, ende sijn soowel bij de Staten van Hollant als Staten-Generael gedeputeerde naer Hellevoet gesonden om sijn vertreck te presseren.

Om het heffen van de middelen in Vrieslant te faciliteren werden eenyge magistraten bij den Rade van State, op authorisatie van de Staten-Generael, affgeseth.

Den heer Hogendorp[6] is hier ende meent haest te vertrecken naer den heer rijxcancelier[7].

Desen 12 April 1637.

In dorso schreef Grotius: 12 April 1637. N. Reig.

3029. 1637 april 14. Aan M. Bernegger[8].

Ea est tua facundia, vir doctissime, ut, quos intra silentium amas, eos maximo bono prives. Neque tamen queror, quod abs te compellor infrequentius, dum id ipsum non mihi, sed publico imputes. Studia enim, quae juvi, dum potui quantumque potui, nunc, cum id facere per negotia vix sinor, certe impedire nolo, tempora occupando, quae ipsis sunt debita.

Quod si literas tibi mittere non vacat, certe juvenes mihi saepe tales mitte, qualis hic est tuus, morum quoque filius[9], quem ni amem, oblitus sim omnium eorum, quae per omnem aetatem colui.

Pergere te in editione latinorum, qui historias scripsere[10], gaudeo. Cum enim omnia tempora ea lectione opus habeant, hoc certe maxime. Unde enim potius hauriant aut documenta rudes aut solatia infelices aut moderationem

1 Josias, graaf van Rantzau.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
4 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
5 Filips van Dorp (1587-1652), sedert 1629 luitenant-admiraal van Holland en daarmede van de gehele vloot. Op 27 oktober 1637 werd hij opgevolgd door Maarten Harpertsz. Tromp (1598-1653). Over deze commandowisseling zie Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh* II, p. 484.
6 Gijsbert van Hogendorp (1589-1639).
7 Axel Oxenstierna.
8 Copie Gem. Bibl., Rotterdam, coll. Rem. Kerk, cat. v. hss., no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 317; *Grotii et Berneggeri Ep. mutuae*, p. 57. Antw. op no. 2960. Matthias Bernegger (1582-1640), filoloog, historicus en wiskundige te Straatsburg.
9 Johann Kaspar; zie over hem no. 2960, p. 97 n. 5.
10 Dit werk is niet tot uitgave gekomen; vgl. Reifferscheid, *Quellen* I, p. 845 (Anm. 294, 38) en *ibid.*, p. 897 (Anm. 418, 17).

felices? Iuvat et hoc me, nam omnia tua ad me pertinere censeo, quod non minus favente Deo generos eligis quam filios educas. Et Freinshemio[1] gratulor, quem non mentiar, si vocavero *εὐπένθερον*.

Pergite magno animo promovere[2] literas, ut dici aliquando de vobis possit: Socer generque reddidistis omnia[3].

Vale, mi Berneggere.

Tuus toto animo

H. Grotius.

IV/XIV Aprilis MDCXXXVII.

Adres: Matthiae Berneggero, Professori Argentorati.

3030. 1637 april 17. Aan S. Bielke[4].

Illustrissime Domine,

Tandem in ingens Galliae ac sociorum malum erupit pressa diu Rhaetorum libera indignatio coëgitque Rohanium ducem[5] et Gallos circumsessos undique vitam, qua poterant, pactione redimere, pro qua pactione obses Curiae Rhaetorum honeste, sed diligenter custoditur ipse Rohanius. Promisit Gallos omnes ante V Maii excessuros Rhaetorum finibus ac Valle Telina castellis omnibus in manus Rhaetorum redditis, quorum praecipuum, quod ad Rhenum est, jam nunc Helvetiis permissum est; soluti Gallico sacramento, qui Rhaetorum illis militabant.

Quod in hac re pessimum est: habet domus Austriaca, quod per duo saecula quaerit, ut transitus compos commeabiles inter se Italiam Germaniamque habeat eoque vinculo dissitas possessiones mutuis auxiliis jungat.

Protestantibus Vallis Telinae libertatem habitandi Deumque colendi a Gallis ademptam permittit Hispanus vela vertens uti se ventus dat. Quantum hinc Venetis gentibusque aliis malum immineat, nemo non videt.

Parmensis dux[6] Mediolani magnis accipitur honoribus.

Ad insulare bellum acriter se movent Galliae Narbonensis civitates, et contra cum navibus longis Doria[7].

1 Johann Freinsheim.
2 De uitgave der *Epist.* heeft ‘provocare’.
3 Variant op Catullus XXIX, 24: socer generque, perdidistis omnia? - Vgl. Vergilius, *Catal.*, VI, 6: ut ille versus usquequaque pertinet // ‘gener socerque, perdidistis omnia.’
4 Gedrukt *Epist.*, p. 318. Gelijkluidend aan nos. 3031 en 3035. Wellicht een der brieven beantw. d. no. 3058. Van no. 3031 aan L. Camerarius bevindt zich een copie te Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 71; de verschillen, die de uitgave der *Epist.* vertoont t.o.v. dit afschrift worden hier reeds gesignaleerd. Voor geadresseerde zie men no. 2945, p. 67 n. 7.
5 Henri, hertog van Rohan, luitenant-generaal van de Franse troepen in Graubünden en de Veltlin.
6 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
7 Giannettino Doria, zoon van Carlo Doria.

Piccolominius[8] habere dicitur XXX hominum millia et iis alendis stipendia in menses ad C millia scutatorum, quae procella Galliae an Germaniae minetur,

8 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.

incertum est. Sed nec de pace induciisque ad eam ducturis silent sermones. Venere enim pro Gallicis legatis[1] singulis proque eorum amicis tales a cardinali Hispano[2], regis Hispani[3] nomine tuti itineris sponsores literae, quales Galli optaverant.

Deum precor, Illustrissime Domine, ut tibi tuisque semper faveat.

Tuae Illustrissimae Dominationi omni cultu addictissimus

H. Grotius.

Lutetiae, 7/17 Aprilis MDCXXXVII.

3031. 1637 april 17. Aan L. Camerarius[4].

Illustrissime Domine,

Tandem in ingens Galliae ....

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. A.^{o} 1637 ult. April.

3032. 1637 april 17. Aan A. Oxenstierna[5].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Multum mihi gaudii attulerunt Tuae Sublimitatis datae 25 Februarii vet. cal. literae[6], tum quod ea, quae Avaugurio[7] prudentissime responsa sunt, edocear, ad quae sermones meos dirigam, tum quod meam qualemcunque operam tam benigne ab Illustrissimis Suediae rectoribus[8] aestimari video: quod mihi ad intendendam diligentiam ingens erit incitamentum; atque utinam tam cetera mihi ad hanc legationem idonea adsint, quam fides et sedulitas nunquam sunt defutura.

Interni motus hodie in Gallia nulli sunt, quanquam haud parva eorum sunt semina. Frater regius[9] otio luxuque marcet. Comes Suessionensis[10], si nihil ei ultra noceatur, Sedani quietum se continebit, quanquam, ut credibile est, si pax fiat maneatque potestas penes quos nunc est, ea, quae libertatis suae causa fecisse se dicit quaeque fecit ejus in gratiam dux Bulionius[11], neque hic neque ille impune laturi: trahiturque in partem culpae Arausionensis princeps[12], quanquam multis

1 Voor hun namen zie men no. 2924, p. 26 n. 1.
2 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje.
3 Philips IV.
4 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 71. Gedrukt *Epist.*, p. 318. Gelijkluidend aan no. 3030 aan S. Bielke en no. 3035 aan J.A. Salvius, beide dd. 17 april 1637; men zie no. 3030, p. 220. Geadresseerde, Ludwig Camerarius, was ordinarius gezant van Zweden in Den Haag.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 317; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 336. Antw. op no. 2984.
6 No. 2984.
7 Charles Du Bois, baron d'Avaugour.
8 Zie voor hun namen no. 2957, p. 91 n. 2.
9 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
10 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
11 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
12 Frederik Hendrik.

in eum honorum velamentis ira obtegitur: credoque Davausii[1] inter mandata et hoc fore, ut statum rerum Batavarum animorumque motus ad pacem aut bellum introspiciat, Arausionensi persuadeat regem[2] ipsius causa nihil non facturum, deinde eat aut Hamburgum aut Coloniam, ut res tulerit.

Coloniae sunt jam praeter Guenettium[3] Alcala[4] et ab imperatore[5] substituti in aliorum[6] locum Questembergius Craniusque[7]; in itinere autem Franciscus Melo[8] et Mediolani cancellarius[9] ab Hispano[10].

A Lilio[11] nihil vegeti exspectandum et ex aliorum et ex ipsorum[12] sermonibus disco.

Intelligo Eusebium[13] ab Olivari[o][14] responsa accepisse super Mimnermo[15]. Non dubium est, quin Cajum[16] velit suarum rerum accessionem facere.

Urgetur ad pacem Gallia non tantum aerarii morbis difficilibusque remediis, sed et infelicibus per Italiam rebus.

Quod pridem a peritis praevisum fuerat evenit, ut Rhaetorum vexata nimis patientia tum per insolentiam eorum, qui a Gallis illuc missi non ad socios se, sed in provinciam advenisse arbitrabantur, tum per incuriam praestandae fidei in id furoris eruperit, quo Galli, ne Siculum in morem[17] ad internecionem caederentur, coacti sunt castellis finibusque se exituros polliceri ac, dum id plane effectum detur, veniunt sub Rhaetorum fide plane velut captivi. Ipsas pactiones[18] Caudinis illis[19] haud multum absimiles mitto, unde cognoscere est praecipuum castellorum ad Rhenum jam Helvetiis custodiri. Ita Hispani domusque Austriaca Gallorum magis peccatis quam sua vi aut prudentia id sunt adepti, quod per ducentos annos

1 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 Martio, kardinaal Ginetti (1585-1671).
4 Fernando Afan de Ribera, hertog van Alcalá.
5 Ferdinand III.
6 Johann Ernst Fugger, rijksgraaf van Kirschberg en Weisenhorn, en Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau; vgl. nos. 2982 en 2987. Op 24 september 1635 werden Franz von Hatzfeldt und Gleichen, Johann Ernst Fugger en Ferdinand Siegmund Kurz aangewezen voor het vredescongres te Keulen.
7 Hermann von Questenberg en Dr. Johann Krane. Betreffende de instructie voor Franz von Hatzfeldt und Gleichen, Hermann von Questenberg en Dr. Johann Krane zie *Acta Pacis Westphalicae*, uitgave Max Braubach en Konrad Repgen, Serie I, Band I, p. 355.
8 Francisco de Mello.
9 Antonio Ronquillo.
10 Philips IV.
11 Het woord ‘Lilio’ staat in de tekst in cijfer: 60.37.45.35(=37). 59. Lilium (‘Lely’) is een codewoord voor Engeland.
12 John Scudamore en Robert Sydney, graaf van Leicester, resp. Engels ordinarius en extra-ordinarius gezant te Parijs.
13 Schuilnaam voor De Richelieu.
14 Gaspar de Guzmán, graaf van Olivarès, hertog van San Lucar. De woorden ‘ab Olivari[o]’ staan in de tekst in cijfer: 80.43. 73.7.71.81.70.4.37.
15 Codewoord voor vrede.
16 Codenaam voor Zweden.
17 Zoals de opstand, bekend onder de naam van ‘Siciliaanse Vesper’, uitgebroken te Palermo op 31 maart 1282 en gericht tegen de Fransen.
18 De capitulatie van Henri, hertog van Rohan, in het Fort-du-Rhin, op 26 maart 1637.
19 Het Caudijnse juk, waaronder twee Romeinse consuls met hun leger tijdens de Tweede Samnitische Oorlog (328-304 v. Chr.) in 321 v. Chr. werden gedwongen door te gaan als teken van onderwerping.

venantur, ut transitum habeant, per quem res suas Italicas cum Germanicis connectant, non sine magno Venetorum aliarumque gentium periculo. Praeter copias a Tiroli et illas Cerbellonis[1] ad Comensem lacum etiam ad Constantiam miles apparet, Gallassiani[2] exercitus reliquiae.

Scribitur Palatinatus inferus in Hispani traditus potestatem, ita ut fuerat anno 1630, idque ex arcanis pactionibus Pragensibus[3].

Doria[4] naves longas parat ad defendendam contra Gallos insularum[5] possessionem.

Vinariensis[6] de Simonide[7] transegit aliquo suo damno. Vix videtur iturus[8] ante Majum medium et an in rosam[9], dubito. Dolam[10] enim primum aut ei vicina petere jubetur. Fingit id sibi non admodum placere.

Piccolominius[11] habere dicitur XXX millia inque eorum stipendia accipere CM scutatorum menstrua.

Hollandis pecuniam dare Galli differunt, quanquam ex postremis pactionibus Charnassaeanis[12] jam debitam, priusquam educant militem: illi oculatas habent manus neque verbis duci volunt.

Inter haec certamina elabuntur occasionum tempora multusque sermo ubique de indutiis saltem brevibus. Certe literae per Brabantiam ita ut in pace commeaturae brevi dicuntur. Et venere jam a cardinali Hispano[13] regis sui nomine tuti commeatus literae pro singulis Galliae legatis[14] proque sociis omnibus venere quales hic desiderabantur aliaeque similes ab Hispanico Romae legato[15], si forte illae a Bruxellis fefellissent.

Nuntius pontificius, qui Viennae agit[16], rogatus a cardinali Riceliaco, ut ad praecidendam tituli controversiam commeatus literae generali domus Austriacae nomine obtinerentur, noluit negotium tanti odii suscipere, cum pontifex[17] Ferdinandum III imperatorem agnoscat[18]. Ipsos quoque Gallos remissuros hoc certamen arbitror, interim videre, num quis ejus usus esse possit.

1 Van Johann, graaf van Cerbellon -Giovanni, graaf Serbelloni- bevelhebber van de Spaanse troepen in Noord-Italië.
2 Van Matthias, graaf Gallas.
3 De vrede van Praag, gesloten op 30 mei 1635; zie V, p. 292 n. 1.
4 Giannettino Doria, zoon van Carlo Doria.
5 Sainte-Marguerite en Saint-Honorat.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar. De naam ‘Vinariensis’ staat in de tekst in cijfer: 69.71.24.70.66.55.74.78.76.79.32.118.217.
7 Codewoord voor geld.
8 Het woord ‘iturus’ staat in de tekst in cijfer: 71.77.81.4.2010.
9 Codewoord voor Duitsland.
10 De naam ‘Dolam’ staat in de tekst in cijfer: 10.15.60.80.30.266.373.
11 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini.
12 Hercule Girard, baron van Charnacé, Frans gezant in Den Haag.
13 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje.
14 Copieën van de bedoelde paspoorten voor Frankrijk, Savoye, Mantua en Parma werden op 11 april 1637 door Richard Pauli-Stravius aan F. Barberini toegezonden (W. Brulez, *Correspondance de Richard Pauli-Stravius*, no. 438, p. 196).
15 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo († 1652).
16 Malatesta Baglioni, bisschop van Pesaro.
17 Urbanus VIII.
18 Ferdinand II was op 15 februari 1637 overleden en opgevolgd door zijn zoon Ferdinand, die koning van Hongarije en Bohemen was en - sinds december 1636 - Rooms koning.

Crequiacus[1] in Italiam remittitur volente Sabaudo[2], qui Mileraeium[3], cardinalis Riceliaci propinquum, illuc alioqui venturum magis metuebat, quam Crequiacum oderat.

Existimat Menottus[4], cujus memini antehac[5], ire Fabrum[6], ut Cimonem[7] Sophimque[8] spe Callimachi[9] lactet, cum Vindex[10] interim satis certus sit pacis[11].

Pacta, quae Rhaeti cum Austriacis nuper fecere, non habeo, sed, ut habeam, do operam. Per ea protestantibus libertas domicilii ac religionis in Valle Telina non eripitur, quam Galli in romanae aulae gratiam fidissimis sociorum abstulerant.

Post haec scripta venit ad me legatus Venetus[12]: quaerit, an quid accepissem a Suedia super oblato a Venetis conciliatorum officio.

Respondi ei ex formula responsi Avaugurio traditi, qua de re scripturum se Venetias et Viennam dixit.

Ostendit mihi literas ab eadem Vienna res Venetas agentis[13], unde disco noluisse imperatorem literas tuti itineris dare pro legatis landgravii[14], ducis Vinariensis, Argentorati, quod diceret sine ullo conciliatore externo patere illis, quippe subditis imperii, aditum ad pacem Pragensem.

Dixit mihi idem legatus Rhaetis datum iri ab Hispano XXV M scutatorum annua pro transitu per Vallem Telinam.

Cum Sanctichaumontius[15], cum abiret, mihi non valedixisset, quod erat moris, nec ego Davausio, cum a legatione rediit, ivi gratulatum. Ea causa est, cur alter alterum non viderimus. Ego salva dignitate regni aliter facere non potui. Ne Batavum quidem legatum[16], ubi huc advenit, salutassem prior - neque enim Davausius Venetiis id fecerat -, nisi praeeuntibus Anglis veritus fuissem, ne id velut privato odio factum exciperetur. Excellentiae ei titulum, quem nos dedimus, negare perstat Venetus.

Opto felicissima omnia, Excellentissime atque Illustrissime Domine, reginae[17], regno, Tuae Sublimitati.

1 Charles Créqui de Blanchefort de Canaples.
2 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
3 Charles de La Porte, markies, later hertog van La Meilleray.
4 De jezuïet Pierre Monod, afgezant van Vittorio Amedeo van Savoye, naar Parijs. De naam ‘Menottus’ staat in de tekst in cijfer: 61.74.31.73.1090.2010.
5 No. 2966, p. 104 n. 3.
6 Claude de Mesmes, graaf van Avaux. ‘Fabrum’ is een verschrijving voor ‘Fabium’; vgl. no. 3034, p. 226 n. 4.
7 Codewoord voor Staten-Generaal.
8 Codenaam voor Zweden.
9 Codewoord voor oorlog.
10 Codenaam voor Frankrijk.
11 Het woord ‘pacis’ staat in de tekst in cijfer: 29.8.39.2040; de cijfers geven overigens ‘apiciis’.
12 Alvise Contarini di Nicolo.
13 Giovanni Battista Ballarino, resident van Venetië in Wenen.
14 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
15 Melchior Mitte de Miolans, markies van Saint-Chaumont.
16 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
17 Christina van Zweden.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 7/17 Aprilis 1637.

Literae regis Hispaniae suis diebus jam per Galliam tuto transeunt. Sabionedae, cujus custodiam jam habebat a Parmensi[1] Hispanus, etiam proprietatem emit a Stiliana[2], Medinitorresii[3] uxore.

Rex Suessionensi permittit, ut per annum Sedani maneat. Rogat is indefinite id sibi concedatur et pecunia a rege in stipendium praesidii Sedanensis. Interceptas audio ejus literas Bruxellam missas, sed eas nihil magni continere. Captum, qui tulerat, sed evasisse.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3033. 1637 april 17. Van N.C. Fabry de Peiresc[4].

Monseigneur,

Je vous escripvis dernièrement[5] sur l'occasion du passage du S. de Ostervic[6], ambassadeur des Seigneurs Estats de Hollande auprez du roy[7], pour me ramentavoir en l'honneur de voz bonnes grâces et veux croire que Son Excellence se sera volontiers acquitteé des bons offices, qu'elle m'avoit promis en vostre endroict et de vous faire tenir ma lettre où je donnois advis à vostre Excellence du M.S. d'Henoch[8] en langue Aethiopienne, qui m'estoit tombé en main, et des diligences où je m'estois de trouver le moyen de le faire interpréter en une langue moins incogneue pour voir si ce pouvoit estre le mesme ouvraige qui est allégué par St Jude[9], et par Origène[10] ou aultres sainct Pères de la primitive église.

Mais n'ayant point eu de voz nouvelles je crains que ma lettre ne se soit esgarée parmi les papiers de monseigneur de Ostervic. Car monsieur Holstenius[11] à qui j'avoys donné le mesme advis m'escript du 7 mars vous avoir aultres foys ouy tenir quelque discours du texte grec du libvre d'Enoch, que vous aviez rencontré quel'que part sur lequel vous aviez mesmes faict quelque travail dont je

1 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
2 Anna Carafa, prinses van Stigliano, hertogin van Sabbionetta; zie over haar VI, p. 241 n. 7.
3 Felipe Ramirez de Guzmán, hertog van Medina Las Torres.
4 Copie Carpentras, Bibl. Inguimbertine, Ms. 1873, fol. 608.
5 VII, p. 560 (no. 2875).
6 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Over dit geschrift van de patriarch Henoch zie VII, p. 561 n. 5; zie ook no. 3016, p. 200 n. 11.
9 De brief van Judas, vers 14 en 15.
10 Origenes van Alexandrië; zie VII no. 2875, p. 561 n. 7. Vgl. Origines, *Contra Celsum* 54 (Migne, *P.G.* XI kol. 1268).
11 Lucas Holste (1596-1661); zie over hem III, p. 193 n. 14.

supplie très humblement vostre Excellence me vouloir mander ce que vous trouverez bon, que nous en puissions sçavoir, affin que nous n'y fassions que ce qui y pourra escheoir en ce cas.

Il ne s'est rien trouvé dans la bibliothèque de St Laurens concernant le Porphyre[1] que certain volume d'une catherne où sont alléguéz certains passages de l'oeuvre dont est question, mais la suicte du texte ne s'est point trouvée, à la disposition des amys, que j'ay employéz à ceste recherche.

J'ay pourtant réitéré mes instances pour une plus exacte perquisition et vouldroys bien avoir des meilleurs moyens de tesmoigner partout où se pourront estendre mes forces et mon petit crédit, que je suis de tout mon coeur, Monseigneur, très humble et très obéissant serviteur de vostre Excellence

de Peiresc.

A Aix, ce 17 avril 1637.

3034. 1637 april 17. Aan N. van Reigersberch[2].

Mijn Heer,

Ick verwonder mij seer dat ick in langen tijdt nochte van uE. nochte van iemant anders geene brieven uit die quartieren heb gehadt nae de uwen van den derde Maert[3]. Wilt letten, van waer het comt ende hoe het te remediëren. Soo de brieven, gelijck men ons doet hoopen, voortaen sullen gaen over Brabant, soo sullen wij misschien minder peryckel loopen van interceptie ofte ophouding dan nu.

Davaux[4] comt bij Hollant[5] om proffijt te doen met de onlusten, die men seit daer te sijn tusschen [den] prince[6] d'Orange[7] ende eenige van de Staten[8], hoop te geven

1 Porphyrius, Grieks neo-platoons filosoof (± 232-304).
2 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 4 n. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Ged. gedrukt in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 126. Antw. op no. 3015.
3 Niet aanwezig, tenzij bedoeld wordt de brief van 2 maart (no. 2977).
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux. De naam 'Davaux' staat in de tekst in cijfer: 10.23.1.48.35.15. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
5 De naam 'Hollant' staat in de tekst in code: 352., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
6 Frederik Hendrik. Het woord 'prince' staat in de tekst in code: 467., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
7 De naam 'Orange' staat in de tekst in code: 445., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
8 De woorden 'de Staten' staan in de tekst in code: 292., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.

van gelt[9] ende lang oorlog[10], hoewel wij verstaen brieven uit Spaengië[11] aen cardinael de Richelieu[12] sijn gecomen van vrede[13].

9 Het woord ‘gelt’ staat in de tekst in code: 146., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
10 Het woord ‘oorlog’ staat in de tekst in code: 345., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
11 De naam ‘Spaignië’ staat in de tekst in code: 304., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
12 De woorden ‘cardinael de Richelieu’ staan in de tekst in code: 202., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
13 Het woord ‘vrede’ staat in de tekst in code: 483., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.

Van tresves[1] werd seer gesproocken. Off het volck van Vindex[2] het wel meenen met Neef[3] off niet, staet te twijffelen. Ick heb verscheide discoursen van cloecke luiden daerop verstaen. Wilt letten off Arsens[4] in credyt continueert ende off de humeuren daer gaen nae tresves[5]. Ende, gelijck ick voor desen geschreven heb, vernemen, wat last Oosterwijck[6] gehadt heeft van Cimon[7] nopende ambass. Grotius[8], die noch op 't leste eenige bouverie heeft gemerckt. Ick sal oock garen verstaen, wat daer van de equippage voor den churfurst[9] werdt geoordeelt.

Tot het oorlogh in de eilanden[10] doet men uit Provence allerlei toerusting. Daerentegen Doria[11] maect hem rede met galeyen om de possessie voor de Spaignaerden in te houden.

De conspiratie van meest alle de Grisons tegen de Fransoisen heeft de saeck soo verre gebracht, dat den hertogh van Rohan[12] vresende met alle de Fransoisen omgebracht te werden een tractaet heeft gemaect, daerbij het fort van de Rhijn datelijck is gestelt in handen van de Switsers ende de Grisons die in dienst van Vrancrijck waeren van den eedt van Vrancrijck ontslagen ende Fransoisen beloven uit de landen van de Grisons ende de Valteline te vertrecken ende alle de forten, die sij in hebben, aen de Grisons te restitueren voor den 5 Maij, blijvende middelertijdt den hertogh van Rohan te Coire onder de macht ende sauvegarde van de Grisons, alwaer hij eerlijck bewaect werdt met 1200 man. Alsoo hebben de Spaignaerden nu becomen, daer sij twee hondert jaer om gearbeit hebben, een vaste passage om haere saecken van Italiën ende Tirool met de saecken van Duitschlant vast te cnoopen ende 't eene lant uit het ander te secoureren. Venegië heeft te vresen insonderheit nae dien sij de saecken van Vrancrijck, die in Italië soo quaelijck afloopen, onder de hant hebben gefavoriseert.

Alcala[13] van Spaigniën, Questemberg[14] ende Cran[15] van den keiser ofte coning van Hongrië[16] sijn te Colen, Melo[17] ende den cancelier van Milan[18] op

1 Het woord ‘tresves’ staat in de tekst in code: 548., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
2 Codenaam voor Frankrijk.
3 Frederik Hendrik.
4 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk. De naam ‘Arsens’ staat in de tekst in cijfer: 23.17.2.24.21.33., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
5 Het woord ‘tresves’ staat in de tekst in code: 548., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
6 Willem van Liere, heer van Oosterwijk. De naam ‘Oosterwijck’ staat in de tekst in cijfer: 20.46.2.3.24.17.4.6.31.12.8.; Van Reigersberch heeft erboven geschreven: Oosterwiick.
7 Codewoord voor Staten-Generaal.
8 De woorden ‘ambass. Grotius’ staan in de tekst in code: 220., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
9 Karl Ludwig van de Palts.
10 Saint-Honorat en Sainte-Marguerite.
11 Giannettino Doria.
12 Henri, hertog van Rohan, luitenant-generaal van de Franse troepen in Graubünden en de Veltlin.
13 Fernando Afan de Ribera, graaf van Alcalá.
14 Hermann von Questenberg.
15 Dr. Johann Krane.
16 Ferdinand III.
17 Francisco de Mello.
18 Antonio Ronquillo.

wegh. Wij verstaen den Onderpals wederom is gestelt in handen van den Spaignaerd gelijck die geweest is in den jaere 1630 volgens de secrete handeling van Prage[1]. Ick gelove de Engelschen weten, waermede sij haer willen laeten gaen.

Ons werdt oock geadviseert, dat Piccolomini[2] heeft 30^{m} man ende alle maent daertoe ontfangt 100 duisent croonen. Off dat sal sijn tegen Vrancrijck off tegen de Sweden, sal men sien.

De paspoorten voor de Fransche ambassadeurs[3] sijn bij den cardinal-infant[4] vanwegen den coninc van Spaignië[5] gegeven sulcx men die begeerde.

Den ambassadeur van Venegië[6] comt daer bij (m)ij, seyt dat hij noyt den tytel van Ex.^{tie} sal geven aen den ambassadeur van Hollant[7], ende dat de Staten-Generael, hoewel eerst haer wat gestoort toonende ende seggende geen ambassadeur nae Venegië te willen senden, haer evenwel bedacht hebben. Hij seyt mij oock, dat den nieuwe keijser geen paspoorten en wil geven voor de gedeputeerden van den landgraeff[8], h. Bernhard[9], de stad Straesburgh aleer de selve vrij staet de vrede van Prage[10] aen te nemen soo sij willen.

Vaert wel. Denckt aen alle onse saecken.

Tot Parijs, den XVII April XVI^{c}XXXVII.

Den coning van Spaignië heeft den eygendom van Sabioneda gecocht van de princesse van Stigliano[11], huysvrouw van Medina de las Torres[12].

De brieven van Spagnië passeren nu vrij door Vrancrijck. Daer zijn eenige brieven aen den coning[13] gebracht, dye den graeff van Soissons[14] had geschreven aen dye van 't hoff te Bruyssel. De persoon, dye se bracht, was bij eenige Franchoysen gevangen, doch is ontcomen. De brieven brengen sonderling nyet mede. Oversulcx is te hoopen, dat sulcx de saecke nyet verargeren en sal. De graeff van Soissons heeft van den coning vercregen een jaer tot Sedan te mogen blijven. Versoeckt permissie simpelijck ende dat het gelt voor het garnisoen van Sedaen aen hem gegeven werdt ende nu tegenwoordelijck hondert duysent gulden.

Op dese selve stont ontfang ick uE. lang verwachte brieff gedateert den VII April[15]. 'T jargon heb ick niet ontfangen. Wilt letten, door wyen het is gesonden. 'T meerder deel van uE. bryeff verstae ick nyet doordyen men mijn jargon - dubito an fraude meorum emtorum a Gallis - is afhandigh gemaeckt. Met het jargon misse ic oock de reden (?) van de hoope van de apparentie van de vruchten

1 Voor de vrede van Praag, gesloten in 1635, zie men V, p. 292 n. 1.
2 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
3 Zie voor hun namen no. 2924, p. 26 n. 1.
4 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje.
5 Philips IV.
6 Alvise Contarini di Nicolo.
7 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
8 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 De vrede van Praag, gesloten op 30 mei 1635; vgl. V, p. 292 n. 1.
11 Anna Carafa, prinses van Stigliano, hertogin van Sabbionetta.
12 Felipe Ramirez de Guzmán, hertog van Medina Las Torres.
13 Lodewijk XIII.
14 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
15 No. 3015.

van de advysen, ende daermede oock de getalen nae 609. In de getalen mist uE. altemet door het haesten.

Ick sal garen verstaen al het gunt vorder sal voorvallen van Aisma[1] ende Amelant[2], alsoo men daeruyt eenige illatiën can maecken.

Dat uE. gedaen heeft in een saecke van Vrieslant heb ick eertijds gedaen in een saecke van Gelderlant syende, dat de partijdschappen soo groot waeren, dat alles suspect soude zijn geweest, wat men had gedaen.

Ick en verstae niet wel, wat het is, dat de andere steden van Zeelant tot prejudicie van Middelburgh ambulatoir willen maecken, maer 't en geeft mij nyet wonder, si ingenium adeo *δεσποτικὸν* ibi displicet.

'T geeft mij wonder dat het stuck van de zee nyet beter werdt beharticht. De remonstrantie van de predicanten van Walcheren nopende de grove sonden[3] is goedt. Van 't exercitie van het pausdom heeft oock hyer bedencken, wat de vordere poincten aengaet schijnt, dat haer nyet anders dan de uijterste noodt soude connen excuseeren, meer in qualiteyt van goede burgers als van predicant. Maer het is quaedt van strant te stuyren, doch dancke uE. van de communicatie. Alle dye dingen geven ons occasie om wel te oordeelen van de tijden ende ons stil te houden.

De twee poesiën[4] heb ick oock gelesen. Ick geloof, dat daer wat passie in is: maer tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri[5].

Wilt ons van voornemende dingen bij wijlen wat laeten weten, ende vaert wel met de vrunden.

Die quo supra.

'T pacquet van Calaber[6] heb ick tot noch toe niet ontfangen.

Mons.r Heuf[7] wil, dat de mening van de heer Spierinck[8] nopende de waerde van 't gelt, waerin hij mij moet betaelen, naerder werde geëxprimeert. Daerentusschen hout hij 't op. Wat mijn gagie aengaet, ick heb aen mijnheer Spierinck geschreven noyt anders verstaen te hebben als van door rijcxd. Ende behoeven daer te minder difficulteit in te maecken, alsoo de reiscosten voortaen niet apparent en sijn te vallen ende oock dat geen boven vier off vijf dagen niet gevallen en sijn. Soo mijnheer Spierinck blijft difficulterende, bidde uE. sijne E. Gestr. te vragen, off hij goed vind, dat ick aen mijnheer den rijcxcancellier[9] daerover schrijve.

Nopende iet bij Cimon[10] voor Felix[11] te doen, als het niet heel en soude sijn ter eere ende reparatie van soo veel ongelijcx, sal beter sijn gelaeten, soo om geen nieuwe prejudicie als om geen nieuwe offensie te geven. Officie aldaer begeer ick

1 Foppe van Aitzema. De naam ‘Aisma’ staat in de tekst in cijfer: 23.14.2.16.48., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
2 De naam ‘Amelant’ staat in de tekst in cijfer: 76.42.50.7.83.49.32., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
3 Zie no. 3015, p. 199 n. 7.
4 Twee pamfletten, betreffende de Amelandse kwestie; vgl. no. 3015, p. 199 n. 8.
5 Vergilius *Aen.*, IV, 188.
6 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
7 Johan H(o)eufft, bankier te Parijs.
8 Petter Spiring Silvercrona.
9 Axel Oxenstierna.
10 Codewoord voor Staten-Generaal.
11 Pseudoniem van Grotius.

niet. De ambassade aldaer van Sweden is veel beter. Om particulier daer te woonen heb ick geen lust. De passagie can men mij niet beletten. Den tijdt can comen, dat het quaed, dat mij gedaen werdt eens op het hooft sal vallen van de auteurs. Dien tijdt wil ick patientelijck verwachten.

'T gunt ick uE. van d'heer van Oosterwijcks[1] bejegening geschreven heb, geeft mij achterdencken. Eusebius[2] mach hem houden, hoe hij wil, hij gebruickt Calaber, maer wil hem geen goedt.

Wilt Caesars[3] saeck soo haest als doenlijck in arbitrage brengen off in rechten trecken. Den tijd geeft ons ... judicie. Wilt oock helpen, dat mijn oudste zoon[4] t'huis magh comen. Hij cost mij daer te veel ende gewent sich ledich te sijn, t'welck twee groote quaden sijn.

In margine schreef Grotius: Scribit mihi m. cancellarius Straelsundi XXV febr. cal vet.[5]: 'Plures hisce diebus literae tuae mihi omnes recte redditae sunt. Ex quibus consiliorum ac rerum Gallicarum statum nobis accurate licuit cognoscere. Fateor equidem et me et caeteros illustrissimos dominos regentes dominos collegas meos, prudentissimus hisce tuis scriptis ac relationibus plurimum delectari. Quibus ut teipsum [et] nobis et aeternitati reddis commendatissimum, ita gratissimum etiam erit. Si id ipsum scribendi officium, ut omnino confidimus, in posterum quoque pari diligentia ac libertate prosequi perrexeris'.

Denckt om de papieren ende saecke met Caesar.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 17 April 1637 wt Paris.

Extract wt een brieff van mijnheer den rijxcancelier.

3035. 1637 april 17. Aan J.A. Salvius[6].

3036. 1637 april 17. Aan P. Schmalz[7].

Nobilissime Domine,

Amstelodami esse te, in urbe, in qua plurimarum rerum utilium discendarum ampla est copia, gaudens ex tuis 7 Aprilis datis literis[8] cognovi simulque non exolevisse apud te nostri memoriam, pro quo multum a nobis exspectes cupio.

1 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
2 Schuilnaam voor De Richelieu.
3 Codenaam voor Rotterdam.
4 Cornelis de Groot.
5 No. 2984.
6 Gelijkluidend aan nos. 3030 aan S. Bielke en 3031 aan L. Camerarius, beide dd. 17 april 1637; men zie no. 3030, p. 220. Voor geadresseerde zie men no. 2919, p. 19 n. 1.
7 Hs. Stockholm, RA. Gedrukt *Epist.*, p. 319; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 584. Eigenh. oorspr. Geadresseerde Peter Abel Schmalz was secretaris van Axel Oxenstierna.
8 Ontbreekt.

De Banerio[1] Kingioque[2] laetor. Arnhemium[3] recte nostri fecerint, si in Suediam vehant efficiantque primum, ut quae ejus ministerio contra Suedos acta sunt norint; deinde ut videant, an cum mareschallo Hornio[4] possit commutari.

De Polonica classe si quid discis propius, rogo, ut gnarus sim; de Casimiro[5] vix puto[6].

Spes nobis, sed non ex certo fonte, datur venturi cum exercitu in Germaniam cancellarii[7] mense Majo. De eo quoque, si quid certi accipis, fac nos quaeso participes.

Quid possit laesa liberi populi patientia, Rhaeti ostendunt, quorum conspiratione circumsessi Galli et Rohanius[8], ut rem suo nomine signem, ad deditionem venere polliciti se omnes de Rhaetorum finibus ac Valle Telina excessuros intra 5 Maji[9] castellis, quae tenent, in Rhaetorum traditis manus[10], quorum unum maximum jam ex consensu tenent Helvetii. Gallorum sacramento liberati duces Rhaeti et dum promissa praestentur, manet obses curiae Rhaetorum ipse Rohanius et procerum alii.

De insulis maris Ligustici[11] certatur adhuc ingressis Gallis, defensantibus Hispanis.

Spero inter dominos Camerarium[12] Spiringiumque[13], amicos meos tuosque, amicitiae conciliator fueris; quod si est, gaudeo.

Vale quam optime.

Tuae Nobilitati addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 7/17 Aprilis 1637.

Postquam has absolveram scribere, duas alias abs te accipio datas 24 et 31 Martii[14].

Danus[15] et Polonus[16] ita nobilitati suae sunt obnoxii, ut non facile eos

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 James King, Schots officier in Zweedse dienst.
3 Hans Georg von Arnim.
4 Gustaf Karlsson Horn (1592-1657), Zweeds veldmaarschalk. In 1634 werd hij door de keizerlijken tijdens de slag bij Nördlingen krijgsgevangen gemaakt. Eerst in 1642 herkreeg hij zijn vrijheid.
5 Johan Casimir, broer en opvolger van Wladislas VII (IV); zie over hem VII, p. 52 n. 11.
6 De woorden ‘de Casimiro vix puto’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*
7 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
8 Henri, hertog van Rohan, luitenant-generaal van de Franse troepen in Graubünden en de Veltlin.
9 De tekst der *Epist.* heeft in plaats van ‘5 Maji’ de woorden: unum mensem.
10 De tekst der *Epist.* heeft in plaats van ‘in Rhaetorum traditis manus’ de woorden: in Rhaetorum finibus ac Valle Telina traditis.
11 Saint-Honorat en Sainte-Marguerite.
12 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
13 Petter Spiring Silvercrona. Over zijn geschil met Camerarius zie men no. 2947 p. 72.
14 Deze brieven ontbreken.
15 Christiaan IV.
16 Wladislas VII (IV).

quicquam contra nos moturos arbitrer. Illa de Polonico itinere Avaugurii[1] sunt et ad me missa cum responso.

E Germania pauca accipio et pleraque ad Hebsteinium[2] scripta.

Colloquium marchionis[3] et Bielkii[4] commovet hanc aulam neque nocent nobis rumores ejusmodi.

Erit jam in Suedia post Fletwodum[5] Barclaius[6] ab Anglia. Noli quicquam inde vegetum sperare.

Ut imperatori aut regi Hungariae[7] - controversia enim ei de titulo movetur - bellum Gallia indicat, sperare hoc tempore tam malis Galliae rebus non audeo.

De Brandesteinio[8] recte factum.

Spiringius pauca erogando multum proficit, ut video.

Felix tibi iter ad magnum cancellarium opto.

Adres: A Monsieur Monsieur Schmalcius, Secrétaire de Monseigneur le Grand Chancelier de Suède.

In dorso staat met andere hand: [Praesent.] Holmiae die 12/22 Maji 1637.

3037. 1637 april 20. Van N.C. Fabry de Peiresc[9].

Monseigneur,

J'ay bien de l'obligation à vostre Excellence des tesmoignages qu'elle m'a donnéz par sa lettre du VIIIme de ce moys[10], de la continuation de l'honneur de ses bonnes grâces en conséquence des bons offices que le S.^{r} baron d'Osterwic[11], ambassadeur de messieurs les Estats, m'a daigné rendre auprez d'elle dont nous attendions le retour en France en bonne dévotion regrettans l'occasion du voyage qui le vous a ravi quasi aussitost, que vous aviez commancé d'en gouster la doulce conversation, mais puisque ce n'est que pour ses inthéretz domestiques il y a apparence, que son absence ne pourra attendu la necessité des urgentes affaires publiques, qui sont à présent sur le tapis, et ce que la nation suédoise y contribüe de valeur pour la liberté de tout le reste de la chrétienté, qui s'en alloit quasi opprimée sans eux faict grandement admirer les favorables succez de ce que vostre intervention y a opéré et les effects d'en espérer de la providence Divine qui a sceu tirer

1 Charles Du Bois, baron d'Avaugour.
2 Johan Epstein.
3 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
4 Sten Bielke.
5 George Fleetwood.
6 Johan Berkeley.
7 Ferdinand III.
8 Christoffer Carl, graaf van Brandenstein.
9 Copie Carpentras, Bibl. Inguimbertine, Ms. 1873, fol. 608. Antw. op no. 3016; beantw. d. no. 3089.
10 No. 3016.
11 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.

ce fruict du malheur particulier et des persécutions, que votre personne avoit rancontré dans sa patrie pour l'obliger à se donner en adoption à ceste belliqueuse nation comm'elle a généreusement sceu faire, et à rechercher ou accepter une si digne et si honnorable occasion de retraicte parmy les Françoys dont la nation n'est pas moings belliqueuse ne moings méritante du public en toutes les guerres et occurrences présentes non plus que moings digne de posséder comme je prie à Dieu, qu'elle face longtemps le bonheur de vostre sesiour auprez de son roy[1] et la participation, qui luy peult escheoir en l'honneur que vous faictes en ces nations septentrionalles par voz louables travaulx sur ces belles histoires de Procope[2] espérant, qu'aprez le gothique et la vandalique vous vous laissez enfin persuader comme touts voz amys et serviteurs sont obligez de vous en coniurer de poursuivre et de donner tout le reste ensemble, que le public ne sçauroit tenir de meilleure main que la vostre et dont il le semble avoir si patiemment souffert la privation et l'interdiction de son usaige hors de si peu de gens qui en avoient eu la communication, que pour vous en avoir une plus grande et plus méritoire obligation de toute sorte de redevances.

C'est pourquoy j'ose vous supplier de ne pouvoir faire l'un sans l'autre toutes les oeuvres de cest autheur ayant grand besoing de vostre main secourable et certaine dépendance entre elles, qui ne souffre pas, qu'elles soint commodement veües les unes sans les autres.

Pour le Porphyre[3] iusques icy il ne s'est rien trouvé dans la Bibliothèque de St Laurens de Florence qu'un certain volume d'une catherne ou sont seulement alléguez quelques passages et fragments de l'oeuvre dont est question. Mais de suite entière du texte il ne s'en est point trouvé au moings à la disposition des amys que j'y ay employez à ceste recherche.

J'ay pourtant réitéré mes instances pour en faire faire une plus exacte perquisition et vouldroys bien avoir de meilleurs moyens de vous tesmoigner ma dévotion partout où se pourront estendre mes forces et mon petit crédit.

Quant à l'ouvraige d'Henoch[4] je vous remercie très humblement de l'advis, qu'il vous plaict me donner. Desià Mr Holstenius[5] m'avoit adverty de Rome, qu'il vous avoit aultres foys ouy parler non s[e]ulement du texte grec que vous disiez en avoir rancontré quelque part, mais de quelque part, que vous y aviez faict dessus, dont il me tardoit bien de vous supplier de n'en pas frustrer plus longuement le public. Et si c'estoit chose, que vous voulussiez différer, et dont il ne vous fust pas grief de nous octroyer cependant la communication, vous m'obligerez grandement, quand ce ne seroit que la version de cez fragments du texte, que feu

1 Lodewijk XIII.
2 De posthuum verschenen *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm: Ab Hvgone Grotio partim versa, partim in ordine digesta. Praemissa sunt ejusdem prolegomena. Vbi Regum Gotthorum Ordo & Chronologia, cum Elogiis. Accedunt nomina appellativa & verba Gotthica, Vandalica, Langobardica, cum Explicatione. Auctorum omnium ordinem Tabula Contentorum indicat.* Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, MDCLV; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 735 en Grotius' brief aan de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna dd. 28 augustus 1636 (dl. VII, p. 354). Procopius van Caesarea was een Byzantijns geschiedschrijver uit de zesde eeuw.
3 Porphyrius (±232-304), neo-Platoons wijsgeer.
4 Zie hierover VII, p. 561, n. 5; zie ook no. 3016, p. 200 n. 11.
5 Lucas Holste.

Mons. de la Scala[1] a insirés dans son Eusèbe[2] desquels je vouldroys bien voir vostre version et voz sentiments, s'il ne vous estoit incommode, et sçavoir, si vous n'aurez pas veu quelque part le M.S. d'où Mons.r de la Scala l'a tirez, car il n'en dict rien et nous laisse en peine d'en chercher la source pour iuger de l'authorité et de la foy probatoire de cette pièce.

J'estime bien que comme aux choses apocriphes il y a souvent des choses mal compatibles, qu'il en a négligé une bonne partie, mais je vouldroys bien en avoir peu iuger aussi selon mon petit sens et en pouvoir tirer les conséquences, qui y peuvent escheoir. Tant est que mon volume Aethyopien est beaucoup plus gros, que ne pourroit estre la version de ce peu, que Mons.r de la Schala en a donné, et j'attends bien impatiemment l'arrivée du bon P. Capucin[3], qui m'a promis de travailler à la version entière de tout le volume, où il pourroit bien se prévaloir, je m'assure, de ce que vous pouvez avoir desià faict sur les dicts fragments du texte grec.

C'est pourquoy je vous supplie très humblement de nous en vouloir laisser prendre un peu de communication, s'il est loisible et de disposer tant plus absolument de moy en revanche comme vostre Excellence peult et doibt faire, Monseigneur, de vostre E.

de Peiresc.

A Aix ce 20 avril 1637.

3038. 1637 april 21. Aan P. Holing[4].

Literas a te, vir nobilissime, accepi binas; alteras[5] anni sunt, ni fallor, quatuor, Hamburgi cum essem, alteras[6], ex quo Lutetiae regni Suedici legatione fungor Erant autem hae posteriores tuae scriptae Memphide anno aerae christianae MDCXXXIV, traditae mihi per amicum et popularem tuum[7], qui te in Aegypto reliquerat.

Respondi[8] utrisque literis tuis ut debebam liberaliter pro amicitia nostra proque dignitate argumenti, quod tuae literae continebant.

Responsum Hamburgo Lutetiam misi ad Hotomannum[9], amicum communem, qui nunc pridem obiit; alterum dedi amico illi tuo Lubecensi, qui Venetias se missurum dicebat, unde porro in Aegyptum curarentur.

1 Joseph Justus Scaliger (1540-1609).
2 *Thesaurus Temporum. Eusebii Chronicorum canonum ... J.J. Scaligeri.* Lugduni Batavorum 1606.
3 De capucijn Gilles de Losches.
4 Copie Gem. Bibl., Rotterdam, coll. Rem. Kerk., Cat. v. hss., no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 319. Voor geadresseerde zie VI, p. 119 n. 4. aant.
5 Niet meer aanwezig.
6 Niet meer aanwezig.
7 In het begin van de jaren dertig onderhield Grotius contacten met een groep jonge juristen uit Lübeck. Hieronder waren o.a. Johannes von Warendorf, Theodorus Brömse, Dorne en Blumenhagen. Ook Dorne en Blumenhagen zijn naar het Oosten gereisd.
8 Voor het antwoord op de tweede brief zie no. 2207 (dl. VI, p. 119); Grotius' antwoord op Holings eerste schrijven is kennelijk verloren gegaan.
9 Jean Hotman (1552-1636), diplomaat en schrijver; zie over hem ook III, p. 1 n. 3.

Nunc cum juvenis quidam honestissimarum rerum expetens et ipse tibi quondam Lutetiae, unde domo est, notus in orientem iter instituat, periclitari volui, an forte haec epistola, si priores ad te, quod in tantis locorum intervallis metuo, non pervenerint, prosperiore fato te forte ab Aethiopia in Aegyptum reducem inveniat.

Quod prioribus tuae pietati consentaneum tibi commendaveram, hoc erat, ut per christianas orientis ecclesias quicquid posses veterum versionum Veteris Novique Testamenti, liturgias, acta conciliorum tum universalium tum nationalium et fidei expositiones corraderes. Specialiter memineram concilii Niceni, cujus plures canones Arabice exstant - credo ex nationalibus synodis additi - quam Graece latineque, unde ingens inter eruditos enata est disputatio; ut, quaecunque posses, ejus exempla nanciscereris, tum si quid aliud ad disciplinam, ordinationes, appellationes, totum denique ecclesiae regimen pertineat.

Illud quoque monueram, sedulo inquireres, quaenam sint antiquissima christianismi apud Abyssinos indicia, sitne aliquid antiquius Constantini[1] temporibus; tum circumcisio et alia quaedam, sintne ab antiquissimis seculis, quod Herodotus et alii quidam scriptores indicare videntur[2], an a Iudaeis, qui illuc pervenerint, an a primis christianis orientis, quos et sabbathum et alia multa observasse satis constat; tum vero cibis a Mose interdictis abstineant valetudinis causa, an ex Iudaismo; Eytychetem[3] quoque et Dioscorum[4] secutae sint illae ecclesiae fato quodam et reverentia Alexandrinae sedis, cujus velut colonias se profitentur, an quod sententiarum diversitatem ac momenta scrutatae illuc se inclinaverint.

Simile est quod de veteribus per Indiam ecclesiis, si quis inde forte tibi obtigerit aut ulla sit literarum occasio, scire percupiam, fuerintne christianae jam olim, et a Thoma[5], ut dicitur, an a Nestorii[6] discipulis, qui Romano pulsi imperio per loca Persis subdita atque inde longius se propagarunt: hae quoque dogma Nestorii acceperint, quod tales accepere magistros, an cum aliqua controversiarum ejus temporis notitia et affectu. Sic et a maronitarum, coptitarum[7], Graecaque lingua utentium ecclesiis non dubito, quin tua sedulitate habituri simus, unde vetustissima eorum dogmata, regimen, ritus cognoscamus.

De rebus harum partium nihil addam. Nam quia qui has fert, non festinat haesurus, ut puto, in Italia, vetera futura praevideo, quae scribam.

Hoc tamen dicam breviter Germaniae res esse miseras: vastitatem ubiquequalis in Arabum desertis; literarum, quod diuturno saevoque bello est conse, quens, internecionem maximam. Gallia Suediaque nec minus Batavia incipiunt cogitare, quid in pace sit boni et creditur Ferdinandus III, qui rex primum roma-

1 Constantijn I de Grote (±285-337), eerste christenkeizer van het Romeinse Rijk.
2 Herodotus II, 104; vgl. no. 1873 (dl V, p. 176).
3 Eutyches (378- na 454), archimandriet van Konstantinopel, dwaalleraar; zie VI, p. 120 n. 8.
4 Dioscorus I, 23ste patriarch van Alexandrië († 454); zie VI, p. 120 n. 5.
5 Volgens een sinds de 4de eeuw wijd verbreide traditie zou de apostel Thomas geijverd hebben voor de verbreiding van het christendom onder de Parthen en later in India; vgl. Ambrosius, *In Ps. XLV* (Migne, *P.L.* XIV, kol. 1143), Hieronymus, *Ep. LIX* (Migne, *P.L.* XXII, kol. 586), Paulinus van Nola, *Carm. 18 frg.* (Migne, *P.L.* LXI, kol. 672).
6 Nestorius, patriarch van Konstantinopel (428-431); zie over hem IV, p. 202 n. 5.
7 In de uitgave der *Epist.* staat abusievelijk ‘Cophtarum’.

norum dictus ab electoribus[1] patris morte imperatorium nomen accepit[2], alienior a iesuitarum consiliis ad mitiora et magis aequa protestantibus se vertere.

In Italia dominabitur multo quam antehac imperiosius Hispanus[3], quando Mutinensem[4], Parmensem[5], Rhaetos a Gallica abduxit amicitia ac de Sabaudo[6] Mantuanoque[7] sperat paria.

Galli insulam Margaritae, quam Hispani armis insederant, ingressi dubiam Hispano eam possessionem faciunt magnumque decus peperere repulsis a Burgundiae ducatu Hispanis et a Picardia praeter Capellam et Castelletum; nam Corbiam ipsi recepere. Tenet in litore Aquitanico et Socovam Hispanus Bajona non procul. Sed contra Galli ad haec pace, si bello non datur, recuperanda magna habent pignora Lotharingiam omnem et Alsatiae pleraque.

Batavorum bellum est, ut solet, sine magno processu et levi damno.

Angli Palatinatum pace sperant se obtenturos; arma non movent, sed minantur interdum.

Deum rogo, pacem det christianis tibique, vir egregie, felicem et bono rei christianae peregrinationem et ad tuos reditum.

Tuae Nobilitatis studiosissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XI/XXI Aprilis MDCXXXVII.

3039. 1637 april 22. Aan Willem de Groot[8].

Mi Frater,

Datas 3 Aprilis literas tuas[9] 22 ejusdem mensis recipio. Audio recentiores in hostium venisse manus; an et ad me, nescio. Terrestre iter an posthac apertum futurum sit, nescimus. Exspectant Galli, ut Belgae, qui ejusmodi commercia rescidere priores, eadem priores restituant.

De comitis Egmundensi[10] negotiis brevi adfuturos puto, qui tuam opem implorant.

De Salmasio[11] ubi commodum erit, memento. Et Graswinckelium[12] de mutua benevolentia dubitare ne sine.

Petrum[13] exspectabimus, ut et titulo ornetur iurisconsulti et auditorium Parisiense, quod nunc insignes advocatos habet, videat.

1 Zie voor hun namen VI, p. 381 n. 13.
2 Ferdinand II was gestorven op 15 februari 1637.
3 De bevelhebber van de Spaanse troepen in Noord-Italië was Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
4 Francesco d'Este, hertog van Modena.
5 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
6 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
7 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua.
8 Gedrukt *Epist.*, p. 867. Antw. op no. 3009.
9 No. 3009.
10 Lodewijk van Egmond; vgl. no. 3053, p. 261 en nn. 8 en 9 aldaar.
11 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise -Salmasius-, hoogleraar te Leiden.
12 Dirck Graswinckel.
13 Pieter de Groot.

Illam controversiam[14] quod attinet, de qua duo senatus consuluntur, sicut

14 De kwestie Ameland; zie o.a. no. 3009, p. 189

qui investiri se passi sunt[1], parum prudentes ac locorum, in quibus versantur, ignari fuisse videntur. Ita ab imperatore[2] et imperio feudum tenere; nunquam puto Nassavia domus dicet contra boni viri cujusque esse officium.

Ne ab externis potestatibus quisquam beneficio se astringi patiatur, utile forte esset legem figi; sed ex nondum fixa quis judicabit et quam multi rei fient, si id liceat? Delegatos judices perhorrescent, credo, omnes legum et aequi juris amantes, rem in ipsis etiam regnis odiosam.

Dorpius[3] quid effecturus sit, scire avebo et quid promoveat D. Camerarius[4] Batavos protrudendo.

Patri[5] valetudinem commodam gratulor, opto et matri[6].

Eodem tempore, quo illas Aprilis, simul tuas 17 Martii[7] recipio, ad quas opera eadem respondeo.

Gaudeo D. Spiringio[8] me meosque esse curae et Petrum iis se, quibus destinatur, studiis serio dare.

Aysema[9] quid facturus sit, scire aveo. Si quae fecit, principe[10] fecit inconscio, multa, non dicam contra patriae, sed contra prudentiae leges, peccavit.

Frisii Amelandiam, ut video, suae ditionis partem non dicunt. Hollandia pridem nihil ibi possidet. A bello pridem quiescit insula.

Vale, mi frater, cum nostris omnibus.

Tui amantissimus frater
H. Grotius.

22 Aprilis 1637.

Rogo per idoneos homines inquiri facias, numquid Oosterwyckius[11] de me mandatum Hagae acceperit et quale. Refert enim id mea magni.

Rogo et, ut Oudartii[12] jus tibi cordi esse velis et bonis commendes.

Spero libros Mileterii[13] et Daillaei[14] jam acceperis.

Si quid lectu dignum est in ullis literis posterioribus quam quas nunc receptas indicavi, repetendum erit, quando eas, quae postremum missae sunt, literas habent Dunquercani. Sed non magis id curandum quam quod in veteri est epigrammate:

.... Τοὺς δ᾽ὀιστοὺς
Ἔχουσιν ἑσπερῖται ....[15].

1 Simon van Beaumont uit Dordrecht, Anthonie Oetges van Waveren, Foppe van Aitzema en Ernst Zuhm; vgl. no. 2928, p. 37, nn. 14, 15 en 16.
2 Ferdinand III.
3 Filips van Dorp.
4 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
5 Jan de Groot.
6 Aeltgen Borre van Overschie.
7 Ontbreekt.
8 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
9 Foppe van Aitzema.
10 Frederik Hendrik.
11 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, de nieuwe Staatse gezant in Parijs.
12 Robert Oudart, notarius in Hamburg; zie over hem VI, p. 364 n. 8.
13 Théophile Brachet de la Milletière.
14 Jean Daillé.
15 Callimachus, frg. XXXVII (38) (ed. Pfeifer II, Oxon. MCMLIII, p. 90; zie ook id. vol. II (Oxon. MCMXLIX) ad frg. 70 (130), p. 75.

3040. 1637 april 22. Van Georg Friedrich van Hohenlohe[1].

Mein grs. gruss unnd genaigten Willen zuvor Wohl Edler Gestrenger besonders Lieber Herr Grot,

Mir ist des Herrn geliebtes vom 7/17 Martij[2] den 5/15 dis zu recht alhier eingeliebert, worauss Ich des Herrn gute getreue affection, so Er meiner Persohn halber, in disem meinem betrübten Zustandt mit bester recommendation gegen Ihr Gn. Hertzog Bernharden[3], so wohl der Cron Franckreich und Schweden, fürnembten officier geleist, und noch verner (?) zu aller begebenheit unvergessen zu thun, sich anerbietet, mit mehrerm Benohmen (?), thue mich solcher seiner wohlhabenten intention freundlichst bedanckhen, mit hoh eingelegter bitt, weiln seidthero meines jüngsten schreibens mir einen Graveschafft Weickersheimb sambt allen zu gehorungen genzlichen entzogen und durch Commissarien dem Teutschen Orden würcklichen eingeraumbt, wie dan die Hultigungspflicht zu meiner sustentation enteüssert in extrema gerathen, und fast dem ansehen nach in unsicherheit meiner Persohn und wenig übrigem gleichsamb peregrinirn muss.

Der Herr wolle in vorig meinen schreiben angedeut und ersuchter massen zu aller begebenheit, meines besten zu befürdern Ihme angelegen und befohlen sein lassen, sonderlich das bei vorstehender friedenstractation zu Cöln, welche, wie man allhier sagt, ihren fortgang noch gleiss haben soll, meiner zu volliger restitution nit vergessen werde, wie Ich dan das sonderbahre vertrauen zu Ihme hierinen setzen thue, und wan der Herr mir ichtwass so der feder nit zuvertrauen, mündtlichen zu endbieten, wolle dem Herrn solches über antwortern diss, Herrn Cumrell[4] unbeschwert andeuten, der mir solches fideliter zu referirn.

Das begehr Ich nach müglichkeit umb den Herrn hierwidrumb zubeschulten, der Ich verbleibe dess Herrn williger freundt,

Georg Fridrich
Grave von Hoheloo palz (?)

Datum Strassburg, den 12. April Anno 1637.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur pour la Couronne de Suède résident à Paris.

In dorso schreef Grotius: G. v. Hohenloo 12 April.

3041. 1637 april 23. Aan N. van Reigersberch[5].

Mon frère,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Groot, Aanw. 1911 XXIII, no. 18. Eigenh. oorspr. Over de schrijver zie men V, p. 255 n. 10.
2 Ontbreekt.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr.

Monsieur Abbesteeg[6] langen tydt gedient hebbende als predicant aen de

6 Willem Abbesteegh, predikant bij de Nederlandse ambassade te Parijs.

Ambassadeurs van de Heeren Staten-Generael in dese quartieren, alsoo nu d'Heer van Oosterwijck[1] sijnen eigen heeft[2], soude hem garen in eenigen anderen dienst begeven, t'sij in sijn vaderlant, t'sij daer buiten. Ende alsoo hij hem altijd hier seer moderaet ende beleeft tegen een yder, oock tegens ons, heeft gedraegen, soo heb ick hem niet willen weigeren mijn getuichenis.

Onder andere employen, daer hy t'oogh op heeft, is oock dat met d'heer Boreel[3] ofte iemant anders, die van wegen de Vereenigde Provinciën sal gaen nae Venegie.

UE. sal geen quaed werck doen, soo hij hem ergens can recommanderen.

UE. dienstwillige
H. de Groot.

Den 23 April 1637.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Reigersberg, raedt in den Hooge Raide in Hollant.

3042. 1637 april 24. Aan S. Bielke[4].

Illustrissime Domine,

Ad ea, quae postremum scripsi[5] haud multa addam, ne occupationes Illustrissimae Dominationis Tuae semper graves, hoc vero tempore gravissimas, onerem aut verborum inanibus aut rerum exiguis.

Post res Galliae afflictas in Valle Telina magno Italiae nec minore Germaniae malo Sabaudus[6] Bremo, Casali Mantuanus[7] haud immerito timent videnturque de Parmensis[8] facto non ita male sentire, ut non nisi celeriter succurratur, hic quidem pari via se liberaturus sit periculis, ille autem impleturus quorum pridem suspectus est.

Mittuntur eo copiae intereaque in Margaritae insula pugnatur jamque Galli praeter primos ab exscensu successus parvo castello quodam et aquae dulcis, quae ibi rara, puteo potiti sunt. Sed nova et ibi dissidia inter sacerdotem et militem archiepiscopum scilicet Burdegalensem[9] et Harcurtium[10] dissidia interjiciunt se rebus minime ejus mali egentibus.

1 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant te Parijs.
2 Daniel Middelhoven.
3 Willem Boreel.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 323. Wellicht een der brieven beantw. d. no. 3058. Over geadresseerde zie men no. 2945, p. 67 n. 7.
5 No. 3030.
6 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
7 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua.
8 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
9 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
10 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.

Dux Bernhardus[11] caesia per milites suos in Burgundiae comitatu cohortibus sive regimentis duobus et pecunia hic accepta laetus quaerit undique machinis trahendis equos, ut expeditioni animo sane magno se paret.

Davausius[12] valedixit amicis, etiam mihi, mitti se ad pacem communem fabricandam profitens. Hamburgumne prius an Coloniam iturus haud dixerim.

11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.

Solet enim haec aula consilia sua implicare et ipse satis est coelans sui. Ubi agat Illustrissima Dominatio Tua et cum marchione Sigismundo[1] nihil peractum dixi ei. Brissacum multum pecuniae venit ad commeatus coëmendos.

Veneti ad pacificandum se nobis ingerunt. Respondi eorum legato[2] itemque Davausio, ita ut Avaugurio[3] in Suedia responsum est.

Imperatorem hunc novum[4] - si tamen sic appellandus est - ab iesuitarum consiliis alieniorem esse quam fuit pater[5] passim creditur. Eodem ibit, sed alio itinere.

Anglorum in negotio nihil promotum est, quod quidem nos norimus.

Opto, Illustrissime Domine, Illustrissimae Dominationi Tuae rebusque Suedicis omnia prosperrima.

Illustrissimae Dominationi Tuae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae 14/24 Aprilis 1637.

3043. 1637 april 24. Aan L. Camerarius[6].

Illustrissime Domine,

Minus celeriter quam et vellemus et expedit perveniunt literae: quibus moris id fiat, nescio. Et jam postremas audimus interceptas mari ab hostibus. Nunc futurum, ut terra eant, spes nobis fit, utinam sic certius. Nam et ibi sunt, quas metuamus, insidiae.

Tuas 6/16 et 20/30 Martii[7] recepi 12/22 Aprilis. Insistam posteriorum vestigiis in respondendo; deinde siquid ultra est in prioribus, ne hoc quidem intactum relinquam.

Galli et Angli quid fecerint, nescio; nihil enim vidi. Ajunt utrique nihil sibi convenisse. Amplius addunt Angli, ne missuros quidem se Hamburgum, ni prius hic fedus coëat. De quo quod nihil sperent, ideo scilicet brevi discessum se parare ait Licestrius[8].

Non destiti adferre omnia, quae pertinerent ad ea amolienda, quae Angli aut cum Gallis aut cum Batavis habebant disceptabilia. Quid profecerim, nescio, nam quid dicant, apparet, quid agant, non item.

Galli ajunt se quicquid petitur facere paratos, si Angli bellantes aut aperta belli professione aut certe auxiliari milite ac pecunia juvent.

1 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
2 Alvise Contarini di Nicolo.
3 Charles Du Bois, baron d'Avaugour.
4 Ferdinand III.
5 Ferdinand II. Hij was gestorven op 15 februari 1637.
6 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 72. Gedrukt *Epist.*, p. 320. Geadresseerde was Zweeds gezant in Den Haag.
7 Ontbreken.
8 Robert Sidney, graaf van Leicester, extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.

Idem video dicere nostros Sueonas tanti nunc, quod apud eos est, luminis fulgore cuncta clarius quam antehac conspicantes.

Davausius[1] paratus itineri, quo eat, non dicit. Hamburgum puto et Coloniam; utro prius, non dixerim. Hamburgi sperat se ex nostris intellecturum, quid ipsis animi sit, ad pacem bellumque. Coloniae sunt, ut nosti, ab imperatore[2], ut eum Germani appellant, ne quid in causa controversa praejudicem, Questembergius[3] et Cranius[4].

At Herbipolitanus[5] in itinere subsistit idemque faciunt illi ab Hispano[6] Alcala[7], Melo[8] cancellariusque Mediolanensis[9] ideo, quod Gallos antevertere nolint: id est S. Chaumontium[10], et Davausium. Nam Feuquerius[11] se excusat ob aemulatum cum Davausio. Cardinalis ne quis mittatur, dudum inter reges convenit. Danus[12], Polonus[13], Germani Hamburgum an Coloniam missuri sint, videbimus. Est plane, ut in comoediis quibusdam, duplex scena. Maxime me cruciat, quod interim hostiles per Germaniam crescunt copiae. Hic cessatur adhuc; quanquam est, quod nos recreet: duae cohortes, id est regimenta, hostium a ducis Bernhardi[14] milite in comitatu Burgundiae caesae; ipse dux pecunia accepta, quantam satis judicat, trahendis machinis equos corradens undique et ut abire sibi liceat instans quotidie. Cum tamen Gallorum, non ex suopte ingenio, sed ex temporum necessitate cunctationes video, nolo opponere me Ranzovii[15] jam hanc aulam intelligentis conjecturae.

Ut princeps Arausionensis[16] quamprimum in apertum moveat, et Suediae et Galliae interest plurimum. Quare omni ope in id nitendum est. Neque omisi regi[17] quem his diebus ex mandato vidi, ostendere, quantopere ex usu sit tantae rei moras rescindere, id est, pecunias hic tractantium tricas, qui homines saepe regem cogunt suae viscosae tenacitatis graves poenas pendere, ut nunc fit apud Rhaeticas Alpes, qua de re supersedeo scribere, quia mala et quidem tam gravia semel indicasse satis in se habet taedii, ut non recoquatur haec crambe[18].

Ferdinandum III pro imperatore tota agnoscit Germania, etiam ecclesia

1 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
2 Ferdinand III; hij was zijn vader, die op 15 februari 1637 was overleden, opgevolgd.
3 Hermann von Questenberg.
4 Dr. Johann Krane.
5 Franz von Hatzfeldt und Gleichen, bisschop van Bamberg en Würzburg.
6 Philips IV.
7 Fernando Afan de Ribera, graaf van Alcalá.
8 Francisco de Mello.
9 Antonio Ronquillo.
10 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
11 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
12 Christiaan IV.
13 Wladislas VII (IV).
14 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar. Het woord ‘ducis’ ontbreekt in de copie te Uppsala.
15 Josias, graaf van Rantzau.
16 Frederik Hendrik.
17 Lodewijk XIII.
18 Vgl. Juvenalis, *Sat.* VII, 154: occidit miseros crambe repetita magistros. Het woord ‘crambe’ (Grieks *χράυβη*, vgl. Suidas, no. 1272 ed. Adler, vol I pars II, p. 119: *δὶς χράυβη θάνατος*) is zeldzaam en wordt proverbiaal gebruikt.

Trevirensis, cujusquam episcopi potius forte jus est[1]. Et quae pro Palatino[2] scripta sunt ita sunt temperata, ut intra arctissimos sua jura leniter tuendi stent limites anxie evitatis, quae potentes irritent.

Quid hac de re factura sit Suedia, avebo scire: tum quia res est per se cognitu digna, tum quia aliquid confert ad futuri judicationem. Stella[3] quem eo de argumento fecerat librum[4], is non prodiit nec proditurum unquam putavi. Caeterum de novo imperatore sic existimari video, eum ut superstitioni iesuitisque superstitionem ex usu suo versantibus minus obnoxium, ita dominationis cupiditate multum trahere de Hispano: quae res protestantibus usui an damno futura sit, varia est conjectatio.

Angli callidorum nomen merito ferent, si, quod volunt, efficere poterunt, ut fructum alieni belli, sumptuum, periculorum in se derivent ac suos: retineant commercia; recipiant aliqua pactione Palatinatum; nobis dictent interdictum non: Uti possidetis, sed: unde vi.

Pontificis[5] ne Galli quidem ullam, si sapiunt, habere rationem debent, cum non Italia tantum, sed et omni in posterum spe rerum Italicarum exciderint ita, ut posthac et Roma et quicquid per Alpes aditur respectare Hispani aut jussa aut cupita debeat. Itaque Pythias illa non *Διὰ λοξῶν θεσπισμάτων* sed *σαφέστατα* posthac *φιλιππίσει*[6]. Nisi Galli se et cito et valide moverint, haud mirum adeo foret, si Suedi nostri ea, quae ipsos propius tangunt, id est, oram Baltici maris, repetant et Germanis relinquant solidam, quam expetunt, rerum Germanicarum curam.

Invitum qui servat, idem facit occidenti[7].

Batavis offerri inducias et creditur hic et utile est id credi.

Ad pacta Wismariensia[8] quod pertinet, pro veteri debito anni XXXII cautionem suam Heufdius[9] interposuit. De noviter promissis ad S. Chaumontium missae sunt literae, quae quales sint, nescio: sed quod praecipuum caput est: de bello imperatori indicendo a Gallia, ejus nihil apparet tantumque abest, ut bellum sumatur novum: taedet veteris.

Nuncii literaeque Bruxellam commeant. Sed haec propius ex D. Salvio[10] discemus, postquam et D.S. Chaumontius illuc venerit.

Scribitur mihi inter D. Bielkium[11] marchionemque Sigismundum[12] nihil actum, nisi quod colloquia habita, de modo, loco, tempore.

1 De bisschop-keurvorst van Trier, Philipp Christoph von Sötern, bevond zich nl. in Spaanse krijgsgevangenschap.
2 Karl Ludwig, oudste zoon van de in 1632 overleden keurvorst van de Palts, Frederik V, de Winterkoning.
3 Johannes Tilmanus, ook bekend onder de namen Justus Astuerius en Stella Bipontinus.
4 Zie voor de titel van dit boek no. 2957, p. 90 n. 6.
5 Urbanus VIII.
6 Vgl. Aeschines, *Ctesiphon*, 130: *Φιλιππίζειν τὴν Πυθίαν φάσχων*.
7 Horatius, *Ars Poet.* 467.
8 Het verdrag van Wismar, gesloten tussen Frankrijk en Zweden op 30 maart 1636.
9 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
10 Johan Adler Salvius, hofkanselier en gezant residerende te Hamburg en Osnabrück.
11 Sten Bielke.
12 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.

De Brandeburgici electoris[1] destinatis haud dubium est, quin rem tetigeris.

In Pragensi pace[2] quid sit arcani subdolique, nemo melius quam faber talium Arnimbius[3] dicet, quem in nostrorum esse potestate aut fallor aut multum refert.

Saxo[4] vere inter ferrum et incudem est, positu sane non optabili.

De Ehrenbreistenio utinam ne tardum sit: nam magna inde mala nunciantur. Sed multa talia tolerando dies sanat.

Suessionensis[5] contentus est relinqui Sedani, *πρᾶγμα οὔτε ἔχων οὔτε παρέχων*[6].

Suedicae quantae dicantur transnavigaturae copiae, velim edoceri: nam hic rumor omnia auget et eorum, quos ista nosse par est, tacent literae. Et Veneto legato[7] et Davausio percunctantibus, an Venetos se bello interponere componendo nobis placeret, respondi, ut mihi praescriptum erat, si desideret imperator, ut mittamus Coloniam, si dignitas regni salva erit, si norimus, quid in pacificatione propositum sibi habeant, qui se medios profitentur, nos ad aequa omnia fore faciles.

De literis tuti commeatus a Ferdinando pro legatis Gallicis puto pontificem comminisci *σχέμμα* aliquod *πολιτικὸν*, quo evitetur de titulo controversia. Cardinalis Hispanus[8] sua ex parte desideriis Galliae satisfecit.

Seditiones apud Austriacae domus militem nullas hic audimus. De Lipsia quid in re sit, sciri et hoc interest. Levibus quotidie praeliis damna dari et accipi, mirum non est: neque inde pendet rerum summa. Thesauri Ehrenbreistenii carbones credo fient. Haud obscurum est validos esse in Anglia, qui sibi quam Palatinae domui melius volunt. Is morbus an ad sanitatem perduci possit, arrecta est totius Europae exspectatio.

Fledwodio[9] quid responsum sit, perscriptum ad me est. Utinam ad illa responsa apertius quid Barclaius[10] illuc missus adferat. Qui nucleum edere vult, frangat oportet nucem[11].

De legatis qui hic sunt, non est, cur non optima omnia exspectem. Sed meministi tituli in jure, quod cum eo, qui in aliena potestate est gestum dicitur esse.

Aysema[12], vir Germanicarum rerum callidus et Batavicarum non ignarus, miror quod se amicosque in res tam invidiosas induerit. Semper credidi eum mandatis arcanis niti, quod nunc contra esse intelligo.

1 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
2 De vrede van Praag, gesloten op 30 mei 1635.
3 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
4 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
5 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
6 Vgl. Herodotus I, 155: *οὐ παύσονται Δυδοί, ὡς οἴκασι, πρήγματα παρέχοντες καὶ αὐτοὶ ἔχοντες.*
7 Alvise Contarini di Nicolo.
8 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje.
9 George Fleetwood.
10 John Berkeley.
11 Vgl. Plautus, *Curc.*, I 55: qui e nuce nuculeum esse voit, frangit nucem.
12 Foppe van Aitzema.

Galli in Margaritae insula pugnant fortiter. Divisa est inter ipsos hostesque possessio et utrisque auxilia venere certantibus studiis inde Italiae, hinc Galliae Narbonensis.

Siquid post has, quas commemoravi, scripsisti, id puto in hostium venisse manus, si vera est fama.

Quare rogo siquid necessarium est scitu, repetere ne pigeat. Res eo in loco sunt ut, si unquam, orandus sit Deus, cuncta ut in optimum publicum vertat, cujus paternae bonitati, Illustrissime Domine, te tuosque commendo.

Illustrissimae Dominationi Tuae omni cultu devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 14/24 Apr. MDCXXXVII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. Hagae A.^{o} 1637 d. 3 Maii st. nov.

3044. 1637 april 24. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Venit ante hos dies quinque ultro valedictum mihi Davausius[2], quo eat et quorsum multis ambagibus obtegens, nisi quod pacis se communis procurandae causa mitti diceret et quidem Hamburgum, atque ita loquebatur, quasi eo transferri Colonia posset tota de pace actio, quod mihi tum ob alia tum ne offendatur pontifex[3], vix fit credibile.

Numquid aliquem ibi nostrorum reperturus esset interroganti dixi ibi esse D. Salvium[4]; an alii venturi essent, ignotum mihi. Negotium pacis rerumque aliarum in Germania D. Bielko[5] mandatum. De Tuae Sublimitatis itinere transmarino nihil me affirmato posse dicere.

Dicebat aequum putare Vindicem[6], ut Sophi[7] de Vespasiano[8] concedatur aliquid. Id aliquid videbatur exiguum esse. Ego totum jus ei explicavi.

De Alexandri[9] hominibus dicenti mihi videri eos id agere, ut alieno damno impensisque res suas agant, aliis idem videri ajebat. Quaerenti, an Veneti nobis conciliatores placerent, respondi ita plane ut Avaugurio[10] responsum est.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 319; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 339. Eigenh. oorspr.
2 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
3 Urbanus VIII.
4 Johan Adler Salvius, Zweeds hofkanselier en gezant residerende te Hamburg en te Osnabrück.
5 Sten Bielke.
6 Codenaam voor Frankrijk.
7 Codenaam voor Zweden.
8 Codenaam voor Pommeren.
9 Codenaam voor Engeland.
10 Charles Du Bois, baron d'Avaugour.

Poscenti, ut libere dicerem, ecquid grata Suedis fuisset obita ab eo antehac legatio[1], dixi me pro ea gratias regi[2] egisse verbis amplissimis. Tamen non tacuisse me etiam dolorem nostrum de amissa Prussia: cum id a nobis datum sit Germaniae rebus, eo justius nos a rege opem exspectare auxiliarem, tum in bellum tum in pacem nostro e commodo faciendam, in quo illud praecipuum, ut maneret penes nos Pomerania, magnum futurum pacis firmamentum, quod, si fallerent Austriaci, scirent paratos e Suedia vindices.

Commendavi ei etiam ducis Bernhardi[3] negotium, quod trahi non posset sine communi malo ac periculo crescentibus adeo per Germaniam hostium copiis.

De Colonia quanquam contradicturi non simus, si ab hoste invitemur, videri tamen mihi urbem et religionis et partium studio nobis infestam neque satis magna cum libertate ibi fore qui res nostras facturi essent. Angli vero - nam utrumque[4] vidi - negant credere se quenquam suorum iturum Hamburgum, nisi foedus hoc coëat.

Ego in meis antehac conjecturis persto eoque magis, quod abiturum se brevi hinc dicat Licestrius tanquam transacta re. Idem a me petit exemplum foederis quod anno 1631 Suediam Galliamque inter convenit; negavi habere me. Videntur existimare nos ex pactis ejus temporis satis obligatos non pacisci cum hoste nisi Germanis omnibus principibus restitutis ita, ut novum nobiscum foedus inire non teneantur. Sed cum aperte id non objiciatur mihi, respondere, quod alioqui difficile mihi non foret, supersedeo.

Video eosdem Anglos, de omnibus eis, quae pro Brandeburgico[5] super Pomerania dici possunt, plene edoctos. Galli quoque eam amicitiam spe, ni fallor, inani, quod putent id suffragium aliquando domui Austriacae posse subduci, fovent. Et hi et illi id agunt, ut Suedi suas rationes ad ipsorum commoda aptent.

Mitto postremas literas, quae inter regem cardinalemque[6] et comitem Suessionensem[7] commutatae sunt: tum quae ore postulari a rege jussit idem Suessionensis. Puto solo hostium metu impetraturum eum[8] ne quid sibi noceatur hoc quidem tempore.

A ducis Bernhardi milite in comitatu Burgundiae dicuntur caesae cohortes, quae regimenta dicuntur, hostium duae; alii aequatam cladem narrant.

At pactiones illae Rhaeticae mire aulam, mire Italiam sociosque omnes turbant. Rohanii uxor[9] cardinali coram objecit patri Iosepho[10] praedictum id a se ipsi neque allata, quae debebant, remedia ipso negante id dictum sibi.

Serbellonus[11] ad lacum Comensem habet IV M peditum, VI C equites. Orant

1 Zie VII p. 338 n. 16.
2 Lodewijk XIII.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
5 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
6 De Richelieu.
7 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
8 De uitgave der *Epist.* heeft hier abusievelijk ‘cum’.
9 Marguerite de Béthune († 1661).
10 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, de bekende gunsteling van De Richelieu.
11 Johann, graaf van Cerbellon -Giovanni, graaf Serbelloni-, commandant van de Spaanse troepen in de Cômasque.

eum Rhaeti, retro ducat copias, putaturque facturus, ubi ex Rohanii sponsione Galli Rhaetorum finibus ac Valle Telina decesserint. Bremo et Casali metui video, et ne tam Mantuanus[1] quam Sabaudus[2] seorsim pacem facere seque periculo eximere occupent.

In Margarita insula aliud castellum exiguum juxtaque puteus aquae dulcis, cujus tenuis in ea insula copia est, venere in Gallorum potestatem. Sed et ab Italia auxilia quaedam Hispanis advenere et archiepiscopi Burdegalensis[3] Harcurtiique[4] dissidiis Gallica consilia, ut fere ubique, turbantur.

Dicitur novus imperator[5], si ita appellare eum fas est, jesuitis edixisse, ne posthac laborem sumant consiliis publicis semet ingerendi, ut quibus patrem suum[6] minus feliciter usum judicet. Pro certo habeo nihil magis ex usu esse domui Austriacae ad muniendam vim imperii sui quam protestantium romanensiumque per Germaniam libratas tenere vires et utriusque partis modo gratia, modo metu res suas firmare atque provehere, ut Rudolfus[7] et ante eum Maximilianus[8] fecere. Sed ubi superstitione capti principes sacerdotibus se dant regendos, praevalent consilia violenta, periculosa, et pontifici[9] quam principibus, ut fortuna maxime faveat utiliora.

Intelligimus et antistitem Herbipolis[10] et Melonem[11] cum suo collega[12] iter suum tarde promoturos, ne Coloniam ante Gallos adveniant. Interim ab Hispano[13] Schinchinellius[14], hospitiorum metator, Coloniam venit.

Multum pecuniae et Brisacum et Hildeshemium venisse audimus ad parandos hosti commeatus. Dux Bernhardus accepta jam pecunia equos trahendis machinis conquirit.

Deum precor, Excellentissime atque Illustrissime Domine, ut pacis bellique res ad bonum ac gloriam reginae[15], Suedici nominis, Tuae Sublimitatis regat.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.[16]

Lutetiae, 14/24 Aprilis 1637.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua.
2 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
3 Henri d'Escoubleau de Sourdis.
4 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
5 Ferdinand III.
6 Ferdinand II, op 15 februari 1637 overleden.
7 Rudolf II (1552-1612).
8 Maximiliaan II (1527-1576).
9 Urbanus VIII.
10 Franz von Hatzfeldt und Gleichen, bisschop van Bamberg en Würzburg.
11 Francisco de Mello.
12 Antonio Ronquillo, kanselier van Milaan.
13 Philips IV.
14 Graaf Schinchinelli. De uitgave der *Epist.* heeft de lezing: Schinchinella.
15 Christina van Zweden.
16 Het onderschrift 'Tuae Sublimitatis ... Hugo Grotius' ontbreekt in de uitgave der *Epist.*

3045. 1637 april 24. Aan N. van Reigersberch[1].

Nopende de vraag by UEd. voorgestelt. 't Is zeker, dat een onderzaat kan Vasal (Leenman) zyn van een ander Prins, en ook van den Keizer en 't Ryk, die geen vyanden zyn van de Vereenigde Provincien verklaart. Zoo zyn de Graven van Nassauw Vasallen, en de Prins van Oranje wegens Meurs en Lingen, en alle die obligatien opereren alleen, wanneer die niet gehouden worden jus commune in rem. Het formulier is ook overeenkomende met de gebruiken der Leenen, byzonder van Duitslandt. Maar alzoo men weet de naaverknoping der belangen van de twee Huizen van Oostenrijk aan malkander, en dat het Ryk nu is genoeg in of een eigendom van dat Huis, en de Staat van de Vereenigde Nederlanden vol is van argwaan, jalousy en nydt, dunkt my, dat men kan zeggen, dat zy niet voorzichtig genoeg schynen gehandelt te hebben. Ondertusschen zyn, die hier over raadt gevergt worden, in gemoede verplicht te gaan met omzichtigheit, inzonderheit alzoo die van Vrieslandt niet zeggen Amelandt aan hen te behooren, en die van Hollandt niet zyn in eenige (bezitting) possessie maar voor al hebben zy zich te wachten van met zulke advyzen den weg te bereiden tot inbreuk van het gemeene (jurisdictie) rechtsgebied, alzoo de vryheit daar aan hangt; gelyk alle wyzen wel zullen bevroeden. Zoo men het neemt op giften te ontfangen van vremden, zoo moet men gaan in 't gemeen, en niet eenigen uitpikken.

Mijn huisvrouw naar Hollandt over te laten gaan, vind ik niet goed. Men zouw zeggen, dat het was om iets te komen verzoeken. Maar zoo ik eens daar door of voorby mogt reizen, zal ik haar mede nemen. Denk niet, dat my zeer gelegen is om in dat Landt te mogen wonen, daar de publyke ampten zoo bezwaarlyk en gevaarlyk zyn, en als een onbeampt man te leven na zulke voorgaande bejegening niet eerlyk zy. Als de bediening hier zal eindigen, weet ik wel, dat ik op andere plaatsen zal gebruikt worden: en hoop my zelven, zoo niet nodig, immers wel te zullen stellen door naarstigheit en getrouwheit.

Zoo de andere nieuwe Amelandsche Heeren door de Hoofdschouten hunner Steden zouden worden aangesproken, zou de zaak zich meer schynen te schikken tot een gemeen, dan buitengemeen Rechtsgeding, en overzulks Appel onderhevig zynde, zoude konnen komen voor het Hof en daar na voor den Hoogen Raad, welke Collegien zich niet zouden onttrekken daar over te oordelen, gelyk geschieden zouw met advys te geven.

1 Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 137/138. Over de aanleiding tot dit schrijven zie men Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 137.

3046. 1637 april 24. Aan J.A. Salvius[1].

Excellentissime Domine,

Multum Excellentiae Tuae debeo pro litteris 4/14 Martii datis[2], plus etiam pro earum ubertate inter tantas Excellentiae Tuae occupationes. Sequar earum ordinem.

De D. Banerii[3] prosperis rebus est, quod gaudeamus; interim satis apparet crescere undique hostium copias et difficile ei fore insessa loca tutari, ni socii se moveant. Itaque non desumus hic officio ad urgenda, quae de duce Bernhardo[4] cum bono exercitu mittendo capi coepere consilia. Pecunia jam accepta equos undique contrahit ad machinas trahendas. Propediem sperat se iturum; sed id propediem et diu duravit et quando futurum sit, definire non audeam. Interim narrat mihi duo hostium regimenta a suis caesa in Burgundiae comitatu, quod bonum initium omenque est; si caetera itidem ut optamus processerint, firmabuntur Banerii res dabiturque cum Vinariensi consilia forte et vires jungere.

De novo imperatore[5] - ita enim eum cum Germanis appellabo, quod sine fraude sit ejus controversiae, quam Gallia de nomine ei movet - existimant plerique non abesse quidem ab eo imperii ac gloriae sitim, mala Hispanica, sed animum ejus ab jesuitis remotiorem, quorum consiliis nimis violentis uti ipse nolit, patrem usum doleat.

Novit jam Excellentia Tua Coloniae esse Questembergium[6] ac Cranium[7] ab imperatore. Herbipolitanus episcopus[8] et ab Hispano[9] Alcala[10], qui Augustae esse scribitur, et Franciscus Melo[11] et cancellarius Mediolani[12] dicuntur sustinere iter, ne ante Gallos adveniant. Horum S. Chaumontius[13] dicitur Hamburgum iisse eodemque se tendere ait qui nunc in abitu est Davausius[14], qui haud dubie cum Excellentia Tua, quam ibi esse ei id inquirenti dixi, sermones de pace conferet. Ait regi[15] placere, ut aliquid nobis de Pomerania maneat. Ego quaesitum nobis in totam jus dixi eademque de re cum Anglis legatis[16], Brandeburgico[17] studere se parum dissimulantibus disputavi.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 321.
2 Ontbreekt.
3 Johan Gustavsson Banér.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Ferdinand III.
6 Hermann von Questenberg.
7 Dr. Johann Krane.
8 Franz von Hatzfeldt und Gleichen, bisschop van Bamberg en Würzburg.
9 Philips IV.
10 Fernando Afan de Ribera, graaf van Alcalá.
11 Francisco de Mello.
12 Antonio Ronquillo.
13 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
14 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
15 Lodewijk XIII.
16 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
17 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.

Inter Gallos Anglosque satis jam convenit, quamquam non id praeferant, aitque Licestrius brevi se discessurum, quod confectis rebus fieri solet. Numquam credere potui Sigismundum marchionem[1] idoneum esse ad pariendam nobis pacem, quae rebus nostris non sit adversa, cum praecipuus nodus in Pomerania sit.

Aysemam[2] de religione facturum quod fecit, nunquam dubitavi. Imperatoris eum gratiam colere satis apparuit, credidi tamen eum prudentiorem quam uti id faceret cum tam manifesta popularium offensa, nisi forte ab ipsorum se rebus extricare atque alio traducere vult. Valet ingenio et rerum germanicarum notitia majore quam habeat Batavorum quisquam. Cum tantis beneficiis acceptis imperatori se auctoraverit, etiamsi patriae fidem praestet, quod facturum sane spero, certe Suedicas res si tractet, non videtur eas tractaturus Suediae bono, quamquam alioqui satis intelligo pacis aequae suasores qualescumque non esse repudiandos. Nam de sociis quae scribis verissima sunt. Germani principes, quorum in gratiam arma a Suedis suscepta sunt, adeo a nobis servari volunt, ut in nos arma sua converterint extra landgravium[3] et ducem Bernhardum, qui uterque rerum Gallicarum facti sunt accessio.

Gallus imperatorem neque eum, qui est mortuus[4], neque ejus haeredem hostem suum nominat. Bellum cum Hispano gerit, a quo ut sua recuperet, facile Germaniae se rebus exuet.

Iam literae, jam nuntii Bruxellam commeant. Anglos ad transactionem super Palatinatum ferri satis apparet. Eam ut opimiorem sibi adipiscantur, in pacis negotio faciles erunt alieni largitores, nam ut arma moveant, sperandum non est. Quod vero de navibus Palatino[5] commodandis spargunt, ut res sequatur, de quo dubito, non alio spectaturum est, quam ut interclusa Batavis Germanisque Hispaniae commercia soli occupent. Id lucrum in populum regemque ingens pluris eis est quam Palatinae domus splendor.

Batavi et cum imperio bellum sibi nolunt et cum Hispano clam socios agunt. Ut in hosticum educant copias, cum Gallicae pecuniae ex stipulato eis non numerentur, sperare vix audeo. Quod illi ad res conferent nostras, pauxillum sane est ad tanta impendia.

> Veluti si cuncta minentur
> Flumina, quos miscent pelago subducere fontes,
> Non magis ablatis numquam decresceret aequor
> Quam nunc crescit aquis[6].

Danicam nobilitatem, cujus magna est in eo regno auctoritas, existimem non ita infestam esse nobis, ut non pacem aequam et diuturnam cum Germania nobis optet. Regis[7] impetus senescent puto cum aetate. Regis Poloni[8] media aetas, e rebus gestis gloria, favor apud suos et in Suediam spei reliquiae nobis non suspecta

1 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
2 Foppe van Aitzema.
3 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
4 Ferdinand II, gestorven op 15 februari 1637.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 Lucanus, *De Bello civili*, V 336-339 met in vs. 338 ‘descenderit’ in plaats van ‘decresceret’.
7 Christiaan IV (1577-1648).
8 Wladislas VII (IV).

esse nequeunt. Quaeri ab eo maritimas vires apparet; ad quas se amicitias applicaturus sit, nondum liquet, sed facile eas reperiet apud eos, qui nobis invident. Quod si est, optandum sane est ne nos bello alii illigatos deprehendat, ut olim Danus.

Haec ego eadem libertate eademque fiducia, tecta haec, quantum oportet fore, scribo, qua Tua Excellentia literas accepi servoque. Non impedient haec me cogitata, quominus Gallos ducemque Bernhardum impellam Anglosque incitem, quantum mearum erit virium.

Aequissima sunt, quae reginae[1] nomine dicta sint Flutwedo[2].

Barclajus[3] nihil, ut arbitror, certius adferet. Sed de duobus, quae optanda Anglis proposita sunt, neutrum accepturos puto. Quod autem offerunt quantillum est! ut militem conscribere apud se nobis liceat, nempe quod Hispanus saepe fecit, ut classis ipsorum otiosa et ad oram tutandam supervacua mari nostro naviget. Gallia omnis tantum abest, ut bellum nunc imperatori edicere incipiat, ad pacem non it, sed ruit frustraque sit cardinalis[4], si retinere eam velit:

> Fertur equis auriga, nec audit currus habenas[5].

Nec mirum cum exhausti sint populi tributis, terrae non ab hostibus tantum, sed et a suo milite, Vinariensis maxime copiis attritae: tum vero in Picardia Castelletum et Capellam, in Hispaniae confinio Ciboram et Socovam, in mari insulam Honorati totam, Margaritae maxima ex parte teneat hostis, classis tanta impendia perierint hactenus, defecerit Mutinensis[6] et Parmensis[7] et Rhaetia omnis; de Sabaudo[8] et Mantuano[9] metuantur paria. Pax autem cum differri diutius vix possit, quin ea futura sit optima, quae communiter a sociis fiet mutuaque sponsione pacta tutandi firmabitur, dubitandum non est; eam opto, in eam si quid modo possum, contribuam lubens.

Excellentiae Tuae observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 14/24 Aprilis anni 1637.

3047. 1637 april 24. Aan P. Schmalz[10].

Nobilissime Domine,

Quas Hagae 17 Martii dedisti[11] multo post, id est, 22 Aprilis novi Cal. accipio; et quanquam vetustas, cui maris tabellariorumque incerta jam saepe causam

1 Christina van Zweden.
2 George Fleetwood.
3 John Berkeley.
4 De Richelieu.
5 Vergilius, *Georg.*, I 514.
6 Francesco d'Este, hertog van Modena.
7 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
8 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
9 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua.
10 Hs. Stockholm, RA. Gedrukt *Epist.*, p. 322; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV p. 584. Wellicht beantw. d. no. 3078.
11 Ontbreekt.

faciunt, detraxit eam gratiam, quae a novitate est, tamen illa mihi sufficit, quae ostendit vivam semper mei apud te esse memoriam.

De Lipsia nihildum praeter rumores eosque incertis auctoribus accepimus.

Poloniae rex[1] quin parum fidam cum Suedis pacem colat, non dubito: neque illud circumspicere eum sibi maritimas vires, sed ad quas se applicaturus sit amicitias, dies docebit. Galli nobis pro beneficio imputant, quod eum ab Austriaca domo abstraxerint. Et puto nunc quoque talem operam venditaturus est, qui iter parat, Davausius[2]. Audienda omnia et rerum testimoniis magis quam verborum blanditiis credendum est. Gallia quin belli fessa sit, minime obscurum est, sed in paranda pace sua quisque consilia habet.

Magnus interim cancellarius[3], ut puto, opperietur eventus aliquos, unde de belli aut pacis successibus judicatio fieri possit, antequam mare transeat.

Quantum sit militis, quod in Suedia cogitur, scire cupiam. Hic omnia ejusmodi fama auget me non nolente[4], cum apud hujus urbis multitudinem perque omnem Galliam id usum aliquem sui praebeat.

Lefflerum[5] credo peritum esse rerum Germanicarum.

Rumores indefiniti de pacis conditionibus, quae Suedis proponantur[6], adeo rebus[7] nostris non nocent, ut etiam hic prosint plurimum. Eget interdum sociorum segnities talibus suscitabulis. Sed an Brandesteinius[8] an Aysema[9] apti sint ad eam conciliaturam, an vero nimium privati sui nostris publicis immisceant, alterius est dispectionis.

Anglica navigatio ad eosdem haerescit scopulos hostes fieri nolunt et quae offerunt aliis non tanti videntur, ut propterea pacis suae spem vinculis irretiant.

Nostras res quod attinet, cum praecipua difficultas pacis in Pomerania sit posita, non modo electoris Brandeburgici[10] opera ad pacem, sed et omnium eorum, qui ei magis quam nobis favent, non potest nostris non esse suspecta: aures tamen claudere parum sit decorum; satis sit, si animus prudentibus cogitatis praemuniatur.

De insula Margaritae pugnant quotidie Galli Hispanique. Magnum malum non Gallia tantum, sed et quicquid ab Hispani[11] imperiis liberum est accipiet hac pactione, quae duci Rohanio[12] in summas angustias redacto extorta est; metusque est, ne ea res et Mantuanum[13] pro Casali sollicitum terreat et suspecta pridem Sabaudi[14] consilia denudet. Videntur omnia ad pacem se praecipitare.

1 Wladislas VII (IV).
2 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 De tekst der *Epist.* heeft 'ridente'.
5 Jacob Löffler.
6 De lezing der *Epist.* luidt: proponuntur.
7 De tekst der *Epist.* heeft 'Suedis', kennelijk een verschrijving onder invloed van het voorafgaande 'Suedis'.
8 Christoffer Carl, graaf van Brandenstein.
9 Foppe van Aitzema.
10 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
11 Philips IV.
12 Henri, hertog van Rohan.
13 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua.
14 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.

Vale, vir clarissime.
Tuae Nobilitatis studiosissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 14/24 Aprilis 1637.

Adres: A Monsieur Monsieur Schmalchius, Secrétaire de Monseigneur le Grand Chancelier de Suède.

In dorso staat: Holmiae, die 19/29 Maji 1637.

3048. 1637 april 28. Van N.C. Fabry de Peiresc[1].

Monseigneur,

Despuis celle que je vous escrivis la semaine passée[2] ayant appris de monsieur Holstenius[3] par lettres du 4 de ce moys que vous aures autrefois travailhé sur le Josephe[4]. Et par lettres de monsieur Petit[5] du XXI qu'il partoit dans deux jours pour s'en aller à Allençon et quy ne sera pas, je m'asseure, sans passer par Paris et avoir l'honneur de vous salluer, je luy ay volleu envoyer là ce mot de lettre pour luy donner plus de courage, dans sa naturelle modestie et retenue, de vous requérir comme je fais dès à présent avec toutes les plus humbles suppliques possibles de luy voulloir despartir voz observations sur le Josephe soict pour les mettre à part en l'édition[6] qu'il prépare de cet autheur soict pour en insérer parmy les services ce que vous truveres bon de luy en communiquer sellon les ordres que vostre Excellence luy en pourra prescripvre estant marry de vous estre sy souvent à charge. Mais je scay le plaisir que vous prennes d'obliger tous vos serviteurs, et principalement quand vous obliges le public par mesme moyen comme il adviendra en moy en cas que vous trouvies bon de luy faire part de vos exercitations en ceste matière. Dont je vous seray en mon particulier très redebvable et demureray à jamais, Monseigneur, vostre très humble et très obéissant serviteur

De Peyresc.

A Aix, ce XXVIII apvril 1637.

1 Copie Carpentras, Bibl. Inguimbertine, ms. 1873, f. 609. Tesamen met no. 3037 beantw. d. no. 3089. Voor de schrijver, Nicolas Claude Fabry de Peiresc, zie men III, p. 219 n. 1.
2 No. 3037.
3 Lucas Holste; zie over hem III, p. 193 n. 14.
4 Flavius Josephus (geb. 37), joods-Grieks geschiedschrijver.
5 Samuel Petit; zie over hem IV, p. 195 n. 10.
6 Mij is geen Josephus-editie van Petit bekend evenmin als van Grotius.

3049. 1637 april 28. Van J. Witten[7].

Nobilissime ac Amplissime Domine,
Mirifice me senio confectum ac diversis morbis de sanitate deiectum recrea-

7 Hs. Amsterdam, UB., As 133a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 2991; beantw. d. no. 3148. Johan Witten was raadsheer van de hertog van Mecklenburg.

runt in litteris tuis XII Martii scriptis[1] verba illa: ‘Curram festinus. Swediae me totum dedi’. Non te latet, quam aegre semper tulerim tacitum discessum tuum, quo mihi tunc omnis sermo, de deposito Germaniae statu deque eius curandi modo abscissus fuit, atque hic error non aliter, quam praesentia tua resarciri potest.

Ab anno M.D.C. magno cum labore, magno cum taedio in eo probe perscrutando totus fui, atque mihi videor non solum Dei indulgentia invenisse remedia, sed etiam ipsorum rationes. Nosti illud Celsi[2]: Repertis iam medicinae remediis homines de rationibus eorum disserere coepisse, nec post rationem medicinam esse inventam, sed post inventam medicinam rationem esse quaesitam. Quicquid in uno atque altero notavi, omne illud candide ac syncere effundam in sinum tuum. Ac quia ego cursum, quem Deus mihi largitus est, iam peregi, in locum meum tibi elegi principem meum[3], qui te animitus amat, neque ipsef ugies easdem rationes, eosdem labores, atque cum eo meliori fato rem totam peregeris.

> Nam quom opulenti loquuntur, pariter atque ignobiles
> Eadem dicta, eademque oratio aequa non aeque valet[4].

Deum testem habeo mihi in omni opere propositum fuisse Bonum publicum quo semper cogitationes meas direxi; quod vero exinde nihil egregii prodiit, non culpa mea est, sed eorum, qui meis conatibus adversati sunt. Ac fortean aliorum sub manu iacta semina virescent incrementumque capient. Infinita puto eius generis exstare exempla, modo in illa quis inquirat.

Ego hic finio, ac licet totus senio morbisque fractus, adeo ut me ipsum iam desiderem, tamen te amplectendo, me me ipsum ad pauxillum temporis recuperaturum confido. Atque tunc et corde ac lingua proferam Simeonis illud: ‘Domine iam dimitte servum tuum in pace’[5]. Refert Calvinus Philippum Melanthonem[6] centies dixisse, cum fessus laboribus ac molestiis oppressus caput familiariter in sinum suum reponeret. Utinam utinam moriar in hoc sinu. In tuo ut moriar votum meum est.

Bene vale ac ut te novissime adhuc amplectar, curre festinus.

Nomine tuo addictissimus

MDCXXXVII, XXVIII Apr.

Apud utrunque cancellarium[7] omnem lapidem movebo, ut hac aestate avoceris, atque cum hoc maxime e re nostra ac vestra sit, repulsam iam non timeo.

Adres: Nobilissimo ac Amplissimo Viro, Domino Hugoni Grotio ad Christianissimum Galliae Regem, Reginae, Regnique Suedici, Legato. Lutetiam.

1 No. 2991.
2 Celsus, *De Medicina, Prooem.*, 36 (ed. Spencer, Loeb Class. Libr., p. 18). Aulus Cornelius Celsus schreef ten tijde van keizer Tiberius (14-37; geb. 42 v. Chr.) een zesdelig encyclopedisch werk, waarvan alleen het tweede deel *De Medicina* is bewaard gebleven.
3 Adolf Friedrich (1588-1658), hertog van Mecklenburg.
4 Ennius bij A. Gellius, *Noct. Att.* XI 4.
5 Lukas, 2, 29.
6 Philipp Melanchton (1497-1560), Duits hervormer.
7 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna en de hofkanselier Johan Adler Salvius.

In dorso schreef Grotius: 28 April 1635 *(sic)* Witte.

3050. 1637 april 29. Van B. Schörling[1].

Generose Domine Legate,

Wass sie bey der letzten Post auss Erffurt schreiben, ist ab beygelegtem original[2] zusehen; seither dem hören wir alhie weiters nichts.

H. Baner[3] undt Lesle[4] subsistiren auch noch zu Torgaw, undt erwarten des Succurses auss Schweden mit verlangen; hoffe auch, er solle bey diesem guten Wetter baldt zum Vorschein kommen.

Der Feindt ist nun mit seiner gantzen macht die Elbe passirt undt hawt an die unserige sich gesetzet; nichts desto weiniger vermeinen sich diese noch zu mainteniren undt der Feindt sich selbst consumiren werde.

Arnimb[5] ist nun nach Schweden; wolte Gott, es were schon vor 5. Jahren geschehen, so hatten wir unsern liebsten König[6] noch undt florentissimum rerum statum.

Der Hertzog von Mecklenburg[7] hat starck umb seine relaxation zu Stetin, aber vergeblich, angehalten.

Oster Montags in der Nacht hat der Chur Brandenb. Ritmeister Verhawer[8] des Herrn ReichsCantzlers Excell.[9] Leibcomp. unterm obrist. Lieut. Montron[10] in Berwaldt überfallen, meistentheils nidergemacht oder geschlagen sambt etlichen Cosaggischen Cavalliern, sed nos haec patienter tamdiu feremus, bies alles volck dem Teuffell uffgeopfferd, quod Deus avertat.

In conventu Pomeran. Provinciali nihil fere actum. Dominus Legatus Bielke[11] concedere noluit, ut apud electorem[12] ordinum desideria per deputatos ingeminarentur. Literis fieri forsan patietur, praevisis tamen illis et ab ipso perlectis.

Wass Monsieur de Wick[13] beym König von Dennemarck[14] aufgerichtet, wirdt der H. HoffCantzler[15] E. Exc. berichten.

Von des newen Keijsers thodt[16] wirdt noch viel geschrieben, undt soll auch gantz Pohlen voll davon sein. Die Zeit wirds geben.

Befehle E. Exc. hiemit eilig Gottes schutz undt bin deroselben getrewer diener.

B. Schörling.

Hamburg, den 19. April 1637.

1 Hs. Den Haag, ARA., Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 11. Balthasar Schörling was postmeester in Hamburg.
2 Bijlage no. 6.
3 Johan Gustavsson Banér, Zweeds veldmaarschalk.
4 Alexander Leslie, Schots officier in Zweedse dienst.
5 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
6 Gustaaf II Adolf.
7 Adolf Friedrich, hertog van Mecklenburg.
8 Hans von Vorhauer.
9 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
10 Paul de Montron († 1649), van 1639 tot 1641 was hij kwartiermeester-generaal.
11 Sten Bielke; zie over hem VII, p. 241 n. 9.
12 Georg, keurvorst van Brandenburg.
13 Henri de Vic.
14 Christiaan IV.
15 Johan Adler Salvius.
16 Een gerucht betreffend Ferdinand III; hij stierf eerst in 1657.

3051. 1637 april 30. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Literas XI Aprilis ad me abs te datas[2], legi cum ea, qua omnes tuas soleo, voluptate unaque cognovi tuo beneficio, quae mandata Sigismundus marchio[3] habuerit, et quid Pomerani primores consilii dederint super Pomeraniae interregno: pro quibus omnibus gratias ago maximas; ero autem in respondendo ob id brevior, quod ante hos 8 dies quaecunque digna scitu putavi scripsi[4] et ex eo nihil magnopere notandum evenerit.

Retentus est hic contra spem suam Davausius[5] Hamburgum, ut ait, primum iturus; inde aut Coloniam aut in Poloniam, ut res se dederint.

Ehrenbreistenio immissum ab Hanovia Ramsaei[6] cura navibus duabus frumentum, oryzam, oleum, lardum, medicamina a Francofurto ad nos scribitur.

In comitatu Burgundiae oppidula Dortamum, Megraudum, Tigeles, Sancti Claudii partim vi partim pactionibus Galli in suam potestatem accepere.

In Margaritae insula super ea, quorum memini antehac[7], cepere castellum, Arragoniae quod dicitur, et turrim Batiliam nomine; nunc maximum castellorum, quod Hispano[8] restat, XXX machinis verberant bis repulsis hostibus, ne XXV[9] navibus longis militem aliaque ferentibus in eandem insulam exscensum facere possent.

Dux Bernhardus[10] paucos ad abitum dies sibi dicit reliquos.

Rex[11] imperatorem[12] luget idemque vult facere legatorum si quis ipsum aditum velit.

Stellae liber[13] an proditurus sit videbimus. Ipse cum D. Gothofredo[14] Davausium comitatur.

Nec videntur hic quicquam promovere Angli[15] et Licestrius abitum parat.

Aequae videntur mihi, quae Fledwodo[16] propositae sunt in Suedia conditiones. Scriptum illud majus pro electoris[17] jure[18] spero mihi comitate Anglicorum legatorum[19] videre dabitur.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 73. Gedrukt *Epist.*, p. 324. Geadresseerde, Ludwig Camerarius, was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Ontbreekt.
3 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
4 No. 3043.
5 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
6 James (Jacob) Ramsay, de gouverneur van Hanau.
7 No. 3043.
8 Philips IV.
9 De uitgave der *Epist.* geeft: XXIV.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Lodewijk XIII.
12 Ferdinand III.
13 Zie voor de titel van dit boek van Johannes Tilmanus no. 2957, p. 90 n. 6.
14 Théodore Godefroy.
15 John Scudamore en Robert Sidney, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
16 George Fleetwood.
17 Karl Ludwig van de Palts.
18 Zie no. VII, p. 494 n. 3.
19 Zie hierboven, noot 15.

De imitanda Cadamensi pactione[1] prudenter mones, non desinam anniti. Nondum intelligere potui, an in formula delineati federis id comprehensum sit.

Aysema[2] puto se ad imperatorem transferet, cui pridem addictior fuit quam aut nostris aut Batavorum rebus expediret.

De mari certamen, si tolli poterit, optandum id quidem; si non poterit, ad temporariam quietem erit deducendum. In eo quoque negotio, si quid hic possim, mea non deerit opera.

Ex Arnhemio[3] quin multa disci possint, quae sciri his temporibus expedit, minime dubium habeo. Videntur Austriaci magnas spes bellicorum successuum concepisse animo, quod sociis, Lunemburgico[4] praesertim, leges adeo parum amicas non dubitant praescribere.

Epistolae, quae ab aula Bruxellensi ad Hispanos in Palatinatu scriptae in manus Ramsaei venere, testantur vim omnem armorum hoc tempore omissis Gallis in unos Suedos converti.

Conventum in Polonia discessisse nullo facto operae pretio relictis quin etiam dissidiorum seminibus ex Poloni non unius relatu literisque jam cognoveram. De classe tardum puto fore negotium, et multa quae interturbent. Quod autem sperant Galli posse a se tum regem[5] induci, ut Silesiam appetat, mihi videtur non admodum credibile.

Ut Batavi se quamprimum moveant, nos non minus quam Gallos optare inque id laborare par est.

Dixi D. Davausio maximum stimulum fore solutionem in tempore pecuniarum promissarum nec omisi ostendere, quantum malum cessando accepisset apud Rhaetos res Gallica, quod nunc maximis impendiis redimi nequiret.

Comitis Warfusaei filius[6] hic in Bastiliam datus est conquerente multum comite Egmundo[7] laesam publicam fidem, sub qua adolescens huc venerat. Quae Leodii acta regem commoverunt, ut id constituerent, haud ignota vobis erunt.

Haec postquam scripseram, duo intelligo certis auctoribus: discessisse jam Davausium et legatos Anglicos ex iis, quae proposita ipsis a Chavigniaco[8] sunt his diebus, spem concepisse foederis prope certam, quam tamen ego affirmare nondum ausim.

Gothofredus hic retinetur.

1 De vrede van Kadan (Kaaden) in 1534. De copie te Uppsala geeft: Cadensi. Over de vrede van Kadan schreef Johannes Tilmanus in zijn *Examen Comitiorvm Ratisbonensivm sive Disqvisitio Politica de nupera Electione novissime Regis Romanorvm*. 1637, p. 12 en 21; over dit werk zie men no. 2957 p. 90 n. 6.
2 Foppe van Aitzema.
3 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
4 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
5 Wladislas VII (IV).
6 Alexandre de Renesse († 1658), zoon van de op 16 april 1637 te Luik om het leven gebrachte René de Renesse, graaf van Warfusée.
7 Lodewijk van Egmond. Zijn zuster, Alberta van Egmond († 1621), was gehuwd geweest met René de Renesse, graaf van Warfusée en was de moeder van bovengenoemde Alexandre.
8 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.

Deus, Illustrissime Domine, te tuosque servet florentes.
Tuae Illustrissimae Dominationi observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 20/30 Aprilis MDCXXXVII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. Hagae Com. A.^{o} 1637 d. 3/13 Maii.

3052. 1637 april 30. Aan Willem de Groot[1].

Iam nunc tuas mihi tradit Meunerius[2].
Iudicia tua de Mileterii aliorumque scriptis[3] laudo. Libebit et Utenbogardi[4] aliorumque sententias nosse.

Heri ad me venit rector Collegii Sedanensis[5], qui in subsidium interdum et pastorale munus exercet. Dicit ita se existimare omnes, qui inter reformatos perspicacia valent, concessuros in Arminii[6] sententiam; maxime vero eos, qui Cameronem[7] sectantur, visuros eo se cogi, si positis consentanea loqui et non quae struxere ipsi destruere cupiant. Multum lucis adferet scriptum Molinaei[8] contra Testardum[9] et Amiraldum[10] *ἀνέκδοτον*, quod a Mercerio[11] describi antehac[12] feci indicium.

Scriptum pastorum Zelandiae[13] vidi et miratus sum. Sentient, quid fecerint qui illos huc licentiae provexere. Et tamen puto eos aliquid veri dicere. Sed haec in plebem spargi non optimi moris est.

Quis Rottaeo[14] sit successurus, fac quaeso sciam. Brassero[15] ad munus, quod petit, faveo. Quales sint magistratus illi, qui in Brilla demoventur[16], quomodo affecti erga rempublicam et sacra, scire cupiam.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 867. Antw. op no. 3026; tesamen met no. 3062 beantw. d. no. 3082.
2 Meusnier, een oude dienaar van Willem van Oldenbarnevelt.
3 Zie over deze geschriften de nos. 2912 en 2965.
4 Johannes Wtenbogaert.
5 Jean Brazy.
6 Jacobus Arminius.
7 John Cameron; zie over hem IV, p. 312 n. 7.
8 Pierre Dumoulin; voor dit geschrift zie no. 3027, p. 216 en n. 8 aldaar.
9 Paul Testard.
10 Moïse Amyraut.
11 E. Mercier; vgl. no. 3027, p. 217 n. 1 en bijlage no. 5.
12 No. 3027.
13 Zie no. 3026, p. 215 n. 1.
14 De Haagse contra-remonstrantse predikant Henricus Rosaeus. Hij was gestorven op 5 april 1637. De schrijfwijze 'Rottaeo' moet op een vergissing berusten.
15 Govert Brasser. Op 22 mei 1637 legde hij de ambtseed als thesaurier-generaal af.
16 Wellicht moet hier 'Frisia' gelezen worden; vgl. no. 3026, p. 215 n. 11.

Te quod attinet, primum velim per Dussenum[1] Adrichemiumque[2] sic rem praetentes, ne, ut Amstelodami aliquando, operam perdas. Si spes sit boni successus, nolim nimium te malis moveri, quae bene sentientibus evenere antehac. Poteris sine invidia Venuleio[3] conventus illos multis jurgiis nihil boni agentes relinquere, ipse curare urbem, quando is nunc est status, ut facilius partibus quam toti consuli possit. Et Hollandiae et federis morbi insanabiles prope sunt. Tamen interdum *τῶν δ' ἀπορητων πόρον εὗρε θεὸς*[4]. Illud e re tua crediderim stipulari, ut, si quando te privatae vitae velis reddere, id tibi liceat. Sunt enim interdum tempora, cum id et sapienter fit et cum gloria, etiam Stoicis auctoribus, quorum sententiam exprimit Seneca libro de Otio sapientis[5]. Et quia id evenire potest, censeam diligenter tibi scripturario labore retinendas et augendas clientelas, ut ego et is, cui ego successi Rotterodami[6], fecimus.

Petrum[7], ubi primum tuto venire poterit, hic exspectabimus. Patri[8] pro diligentia, quam meis impendit negotiis, summas habeo gratias.

De Oetgesio[9], Bellimontio[10], Aysema[11] siquid ultra actum fuerit, edoceri optem.

Haec postquam scripseram, venit me salutatum comes Egmondensis[12] multumque mirabatur, quod is, quem in Hollandiam ad res suas agendas miserat, te nondum accessisset sollicitus, numquid ipsi mali evenisset. Is autem, quem eo dicebat ivisse, non erat senator[13], de quo scripseram, sed alius praefectus domus comitis, Gallobelga[14].

Petrus ubi ad nos veniet, ferat secum exempla duo aut tria Belgicorum meorum de Veritate Religionis Christianae[15] et carminum aliorum postremamque editionem juris Batavi Institutionum[16].

Vale cum parentibus[17], uxore[18], liberis[19], amicis communibus.

1 Eewout Jacobsz. van der Dussen.
2 Joost Jacobsz. van Adrichem.
3 Schuilnaam voor Johan Camerlingh, pensionaris van Delft.
4 Euripides, *Med.* 1418: *τῶν δ' ἀδοκήτων πόρον εὗρε θεός*.
5 Vgl. Seneca, *De Otio* 1 (28), 4-3 (30), 2 en passim: in het gehele essay wordt het standpunt der Stoici besproken.
6 Mr. Elias van Oldenbarnevelt († 20 juli 1612).
7 Pieter de Groot.
8 Jan de Groot.
9 Anthony Oetgens van Waveren.
10 Simon van Beaumont uit Dordrecht.
11 Foppe van Aitzema.
12 Lodewijk van Egmond.
13 Wellicht de advocaat Ackerlaecken, die ook genoemd wordt in brief no. 3114 dd. 12 juni.
14 Hier kan sprake zijn van Jean de Housse, sieur de Hung.
15 *Bewys Van den waren godsdienst In ses Boecken gestelt By Hvgo de Groot.* Gedruckt in 't Iaer onses Heeren MCIↃCXXII (= MDCXXII); Ter Meulen-Diermanse, no. 143. Wat precies met 'carmina alia' bedoeld is, valt bij deze vage aanduiding moeilijk met zekerheid vast te stellen.
16 De editie van 1636: *Inleiding tot de Hollandsche rechts-geleertheyt. Beschreven by Hugo de Groot.* Tot Haerlem, Bij Adriaen Roman Boeckdrucker inde vergulde Parsse A.^{o} 1636; Ter Meulen-Diermanse, no. 762.
17 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
18 Alida Graswinckel.
19 Zie voor hun namen no. 2912, p. 3 n. 2.

Lutetiae, 20/30 Aprilis 1637.
Tui amantissimus frater
H. Grotius.

3053. 1637 april 30. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime Domine,

Siquid ad diligentiam adjicere possim, satis me inflammant Sublimitatis Tuae datae ad me 18 Martii veteris calendarii literae[2], cum operae meae sedulitatem Tuae Sublimitati rectoribusque regni[3] ceteris ita ostendunt probari, ut ultra quod optem nihil sit. Literas eas, quod arcani nihil continerent, duci Bernhardo[4] legendas misi, ut inde, quantae sit curae ipse Tuae Sublimitati, intelligat. Excepi eum epulo nudiustertius neque reginae[5] neque Tuae Sublimitatis immemores.

Quae praeterea in literis continentur, ea apud regem[6] ministrosque regios peracta sunt. Nam et dux Bernhardus abitui paratus est acceptis pecuniis et ait Heufdius[7] se vetus illud reliquum anni XXXII persoluturum D. Spiringio[8] ipsius jussu. Ipsum tamen chyrographum, quod ea de re fecit Heufdius, quanquam ostensurum se mihi pollicitus non ostendit, ita ut nescio, exceptio aliqua aut mora adjecta sit necne.

De novis pecuniis nihil habeo aliud quam quod et princeps Condaeus[9] et Bulionius[10] affirmant delegatoria praecepta ad eas persolvendas missa ad Sanctichaumontium[11].

Davausius[12] novo imperio regis hic in dies aliquot retentatur; significavit is mihi, cum ipsum resalutarem, magnum desiderium, insinuandi se in amicitiam Tuae Sublimitatis, multum se reginae gentisque Suedicae in se humanitati debere profitens.

Ex quo postremo scripsi[13], evenit, ut rex ob imperatoris mortem[14] lugubres vestes sumere decreverit et nobis legatis edicere, nequis ad se veniat nisi pari habitu. Et ut quidem ad tempus a rege salutando abstineam, video sine rerum detrimento posse fieri. Ut autem lugubribus induar, quanquam id e decore fore mihi persuadere comes Brulonus[15] voluit, probare non possum; quod alia mea sit

1 Gedrukt *Epist.*, p. 323; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 342. Antw. op no. 3005.
2 No. 3005.
3 Zie voor hun namen no. 2957, p. 91 n. 2.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Christina van Zweden.
6 Lodewijk XIII.
7 Johan H(o)eufft, bankier te Parijs.
8 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
9 Henri de Bourbon, prins van Condé.
10 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
11 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
12 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
13 No. 3044 dd. 24 april 1637.
14 Ferdinand II was gestorven op 15 februari 1637.
15 Anne, graaf van Brulon, belast met de introductie van de gezanten.

ratio missi a regina, cui in imperatorem bellum fuit, alia legatorum aliorum videoque meam hac super re cogitationem aliis talium prudentibus laudari. Dux Vinariensis aulae Gallicae in hac quoque re sequitur exemplum. Neque tamen eo minus dicitur Romae Estraeus[1] regis nomine significationem edidisse Ferdinandum Tertium pro legitimo imperatore a Gallis non haberi.

Belli negotia quiescunt adhuc praeterquam in insula Margaritae, ubi post prima illa castella cum exscensu capta etiam majus aliud, quod Arragonicum dicitur, et turris juxta Batila nomine in Gallorum venere potestatem bisque rejectus est hostis parans XXIV navibus longis militem aliaque necessaria in eandem insulam exponere. Maximum, quod Hispano[2] restat, castellorum jam triginta Gallorum verberatur machinis. Etiam in Burgundiae comitatu oppidula quaedam, Dortanum, Migraudum, Tigeles et Sancti Claudii partim vi capta sunt, partim vim deditione praevenere et de aliis in propinquo locis paria Galli sperant.

Venetus legatus[3] non ex imperio, ut dicebat, sed privatim sumta colloquendi libertate repetivit sermonem, qui nuper inter nos fuerat[4], de conciliatura ab ipsis oblata deque iis, quae, secundum quae Avaugurio[5] dicta erant, responderam. Putare se ajebat consensum Ferdinandi, ut Coloniam et nos mitteremus, satis appariturum, si literae tuti itineris pro legatis nostris perscriberentur. De eo, quod dixeram, curandum, ut dignitas sua regno Suedico constaret, rogabat id sibi enucleatius exponi. Interim non dubitare se, quin curaturus esset rex Galliae, nequid haberemus conquerendum. De conditionibus, ad quas dirigi posset haec conciliationis opera, visum iri in ipso conventu.

Ad haec dixi ego itidem non ex mandato, sed amica collocutione, Coloniam ut a nobis non praefracte recusari, ita nec quicquam esse, cur nos priores de eo loco ageremus, cum imperatoris aula nunquam nobis eam urbem proposuerit, sed Brunsvicum aut Francofurtum ad Viadrum nuper per Sigismundum marchionem[6], cui nos contra Hamburgum aut Lubecam ut nobis commodiora nominassemus; quod si harum altera placeat Ferdinando, non videre me quomodo nostri id possint defugere. Quod ad dignitatis curam pertineret, multa esse, quae in mentem venirent, unum jam dicturum me olim, cum rex Gustavus[7] viveret, incidisse ei quaedam controversa ejus generis cum imperatore, qui tamen rediisset postea ad aequa. De conditionum praecipuarum summa ut a pacificatoribus edoceantur partes bellantes, haud novum esse. Sic Henricum IV ad Verbinianum colloquium[8] non misisse, nisi postquam certus per pontificem[9] factus esset de quibusdam, super quibus disputari nollet. Fecisse idem Batavos ante indutias.

1 François Annibal, hertog van Estrées, markies van Coeuvres, Frans extra-ordinarius gezant te Rome.
2 Philips IV; de gouverneurs van Saint-Honorat en Sainte-Marguerite waren resp. Jean Tamaye en Miguel Perez de Goa.
3 Alvise Contarini di Nicolo.
4 Vgl. no. 3032 dd. 17 april 1637.
5 Charles Du Bois, baron d'Avaugour.
6 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
7 Gustaaf II Adolf.
8 Het verdrag van Vervins, gesloten op 2 mei 1598, tussen Hendrik IV van Frankrijk, Philips II van Spanje en Carl' Emanuele, hertog van Savoye.
9 Paus Clemens VIII. Hij had bemiddeld bij de totstandkoming van bovengenoemd verdrag.

Antehac a rege Daniae[1] ea nobis proposita, ex quibus justa esset suspicandi causa non serio ab hostibus pacem expeti. Id nunc quoque videndum nobis eoque justius, quod pupillari reginae aetate[2] cavenda sint omnia dissidiorum in regno semina. Olim in ea ipsa Coloniae urbe tracta per multos menses super Belgica pace colloquia[3], eo quod fundamenta prius solida jacta non essent, nihil effecisse aliud quam quod Belgas inter se commisissent.

Cum quaereret, an non ex marchione Sigismundo cognossemus super praecipuis pacis capitibus hostium voluntates, dixi eum de via ad pacem eundi egisse tantum, de loco scilicet ac tempore.

Scripsit ad me Hanovia Ramsaeus[4] aitque a se mitti exemplum literarum hostilium magni momenti. Sed id exemplum non apparet ac, quomodo disparuerit, nescio; sed dicit mihi qui res agit civitatis Hanoviae[5] se ab eodem Ramsaeo literas tulisse ad regem ac vidisse ac apud Chavigniacum[6] exemplum simile. Esse literas ab aula Bruxellae ad Boccabellam[7], qui res Hispanicas in Palatinatu agit, scriptas indicantes omnem primum vim exercituum e Germania Belgioque in Suedos verti; iis expulsis tum demum in Galliam vertenda arma.

Venit ad me et comes Egmundus[8]. Rogavit, numquid responsi accepissem ad eas literas, quas ipse reginae Tuaeque Sublimitati scripserat; negavi accepisse me quicquam. Rogabat praeterea, ut ego ceterique legati adjutores essemus ipsi, ut comitis Warfusaei filius adolescens[9] patrisque negotiis impermixtus, qui se quippe avunculo advocante publica regis accepta fide huc venisset jamque in Bastiliam contra eam fidem conjectus esset, inde eximeretur. Pater ejus juvenis inter eos fuit, qui ante annos aliquot in Belgica contra Hispanorum dominatum res moverant; nuper vero pertaesus longi exsilii gratiam sibi regis Hispaniae novo merito redimere voluit, urbem Leodium, in qua sedem fixerat, traducendo ad factionem episcopi[10], cui Hispanus favet ideoque contrariae factionis, cui favet Gallia, principem urbisque consulem Ruellium[11] nomine vocatum ad epulas introductis gladiatoribus paucis primum, deinde pluribus obtruncavit plebique ad id concurrenti persuadere conatus est factum hoc a se, quod cognosset id agere consulem, ut Gallis urbem traderet. Sed contra credens plebs occisum libertatis suae vindicem atroci ira corpus ipsius Warfusaei truncatum laceratumque suspendit ad patibulum. Nunc comes Egmundus affinis sui facinus detestans id laborare se dicit, ne filius, cui male cum patre convenerit, paterni criminis poenas luat neve ipse apud exteras gentes suspicionem adolescentis propinqui a se proditi incurrat.

1 Christiaan IV.
2 Christina van Zweden (1626-1689). Op 7 december 1644 nam zij zelf de regering in handen en deed afstand in 1654.
3 De zogenaamde ‘Keulse vredehandel’ begonnen te Keulen op 7 mei 1579.
4 James (Jacob) Ramsay, gouverneur van Hanau; zie VII, p. 353 n. 10.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
7 Niet nader geïdentificeerd.
8 Lodewijk van Egmond.
9 Alexandre de Renesse, zoon van René de Renesse, graaf van Warfusée, en van Alberta van Egmond, zuster van graaf Lodewijk.
10 Ferdinand van Beieren (1577-1650), sedert 1612 aartsbisschop en keurvorst van Keulen, en bisschop van Luik, Münster, Hildesheim.
11 Sébastien de La Ruelle.

Vitriacus[1], provinciae Narbonensis praefectus, in aulae offensas incidit crediturque iturus eo princeps Condaeus, ut e parlamento Divionensi quidam apud ipsum gratiosi in jus exercendi muneris sui restituantur.

Scribitur Francofurtum missas a Ramsaeo naves duas, quae frumenti ducentos saccos, oryzae quatuordecim, laridum praeterea oleumque et medicamina ferrent, Ehrbresteinium salvas pervenisse.

Hucusque cum scribendo pervenissem, intelligo certis auctoribus et discessisse jamjam Davausium et tantam spem factam Anglis legatis[2] ineundi cum Gallia foederis ex iis, quae postremo perscripta dedit Chavigniacus, ut vix putent aliquid evenire posse, quominus coëat; nisi quid jam arcani Gallis cum imperatore convenerit.

Comes Suessionensis[3] regi significavit, ne quem ad se amplius mitteret, nisi probare ac signare vellet quae nuper ipse regi proposuerat satis confidenter; tantum illi animorum fecit Hispanicae opis pollicitatio.

Cardinalis Riceliacus ita indies magis magisque infra se dejicit legatos regum, ut ego certe sine speciali mandato quidvis patiendi, praesertim cum contraria mandata Angli habeant, eum accedere non audeam, ne quid dicar diminuisse regni majestatem. Deus, Excellentissime atque Illustrissime Domine, reginae, regno Tuaeque Sublimitati faveat.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus

H. Grotius[4].

Lutetiae, 20/30 Aprilis 1637.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3054. 1637 april 30. Aan N. van Reigersberch[5].

De Koning[6] heeft den rouw aangedaan over des Keizers[7] dood. Begeert, dat alle Ambassadeurs, die hem spreken willen, van gelyken doen. Ik niet betamentlyk vindende rouw te dragen over eenen, die vyandt is geweest van Zweden, zal voor een tydt de visiten schorten. 't Zal over zes weken niet duuren.

1 Nicolas de l'Hospital, markies van Vitry.
2 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
3 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
4 Het onderschrift 'Tuae Sublimitatis .... H. Grotius' ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
5 Gedeelt, gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 103.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Ferdinand II; hij was op 15 februari 1637 overleden.

3055. 1637 april 30. Van G.J. Vossius[1].

Illustri Viro, Hugoni Grotio, Ger. Jo. Vossius, S.P.D.

Qui hasce ad te literas defert, is Henricus Ernstius[2] est, multum mihi amicus ob eruditionem et amorem illum, quo doctos omnes prosequitur, longeque acceptior ob eximiam animi integritatem summumque candorem.

Fuit is in academia Sorana, ubi jus est professus, Meursii nostri[3] collega. Sed serenissimus Daniae rex[4] maxima probitate viri intellecta voluit eum esse ephorum filii sui, illustris comitis Woldemari[5].

Est is natus ex matre admodum nobili[6] quamque rex prope uxoris habuerit loco. Nam et consentientibus eam regni proceribus adscivit et sacerdotali interventu conditioneque illa, ut nascituri comitum essent titulo insignes, cum ex legitima uxore[7] prognati in spem regni educentur et mox ducum titulo gaudeant.

Sed de istis, si voles, plenius omnia cognosces ex ephoro, qui gratissimum fore ajebat, si per ipsum potissimum aliquid ad te mitterem literarum.

Hanc ego scribendi occasionem eo avidius sum amplexus, quia jamdiu officium neglexi et Arlanderveniae dominus Guilhelmus Noomsius[8] interpellare non cessat de alteris ad te literis exarandis, quibus nomine ejus rogem, ut ne gravate onus illud procurandae ei equestris dignitatis decus suscipere in te digneris. Multos ego id menses facere neglexi, tantum quia putarem non admodum te capi negotiis hujuscemodi et probe meminissem jam antea te authorem fuisse, ut potius hoc exposceret a foederatae Belgicae legato[9], necessario ac propinquo suo.

Ajebat noster nec sibi ista excidisse, sed non libenter ei in ulla re obnoxium fore: eo ad te itasse, et quia superioribus literis[10] scripsisses, si opera illius propinqui sui uteretur et tua quoque commendatione opus videretur, non illi a te amici hominis officium defore: eo affectum se tuum sibi ulterius etiam polliceri in tantum, ut citra illius operam, quam nolit, haud gravate id honori ejus sis praestiturus. Addebat quoque rem te facturum non ipsi modo longe acceptissimam, sed etiam amicis caeteris, praecipue avunculis duobus, domino ab Osthoorn[11] et consulari Geelvinckio[12] nunc urbis quaestori. Et verum dicere scio; cum singulari eum amore complectantur. Nec sane ulli gravis vivit, comis et humanus omnibus, etiam Graviae familiae[13] peramicus; sic ut mutuae etiam sint vocationes. Eo

1 Gedrukt *Vossii Ep.*, p. 326; *Vossii Op. IV, Ep.*, p. 222. Antw. op no. 2885 (dl. VII, p. 580)? Beantw. d. no. 3169.
2 Heinrich Ernst (1603-1665), rechtsgeleerde en filoloog.
3 Johannes Meursius (1579-1639), historicus en klassiek-filoloog, hoogleraar te Sorø in Denemarken en voordien te Leiden.
4 Christiaan IV.
5 Volckmar -Valdemar Christian- (1622-1656), graaf van Sleeswijk-Holstein.
6 Christina Munk.
7 Anna Catharina van Brandenburg (1575-1612).
8 Willem Nooms, heer van Aarlanderveen (±1605-1637).
9 Dr. Adriaen Reyniersz. Pauw. Vgl. VI, p. 146 en n. 10. alaaar.
10 No. 2225 (dl. VI, p. 146).
11 Dirck de Vlaming van Oudtshoorn (1574-1643).
12 Jan Cornelisz. Geelvinck (1579-1651).
13 Willem Nooms had o.a. in 1626 een buitenlandse reis gemaakt met Cornelis en Dirck de Graeff, tijdens welke reis Grotius bezocht werd; zie III, p. 61 n. 6.

facilius confido, si absque incommodo tuo possis, hanc suscipies cogitationem; sin aliis item denegaris vel aliud sit, quod impediat, tribus id verbis perscribes; si non ob aliud, saltem ne hoc scribendi officium vel amicissimo homini vel familiae ejus videar negligentius egisse.

Caetera ex alteris literis cognosces, quas Hagam misi[1], ut per tabellarium citius perferantur. Nam de Ernstio metui, ne in via moram trahat. Iis inter alia hoc quoque Noomsianum negotium complector, ut celerius habeam aliquid de mente tua polliceri, vel si id fieri commode non possit, aliam insistat viam, ad quam scio non defore ei consilium tuum.

Illustri conjugi tuae et familiae universae ego, uxor[2], liberi[3] plurimam dicimus salutem.

Amstelodami.
MDCXXXVII.
Prid. Kal. Maias,
St. N.

3056. 1637 [mei]. Van B. Schörling[4].

Excellentissime Domine Legate,

Demnach eben ietzo der Herr Grubbe[5] auss Schweden alhier angelangt, wirdt der Herr HoffCantzler[6], wie ich dafür halte, diesmahl schwerlich an E.E. schreiben können, darumb ich mit diesem weinigen deroselben uffwarten sollen. Undt will nunmehr vor gewiss verlauten, dass die Kays. undt Sachsische die Elbe passirt, undt sich ietzo zwischen Torgau undt Berlin befinden sollen. Der H. Feldtm. Baner[7] hatt seine armée ins retrenchement gezogen, undt die Schantz gar starck besetzet. Auss Schweden continuirt die fürdersambe übersetzung der 8000. Man gut alt Volck. Der Gen. Lieut. Vitzthumb[8] undt Dromundt[9] befinden sich in ihren Posten Schwett undt Königsberg.

Mann hat auss der Marck eine fliegende Zeitung gebracht, der Churfürst vom Brandenburg[10] seye apoplexia gehlings thods gestorben undt der Graf von Schwartzenburg[11] darauff alsoforth von dannen hinweg gewandert were; will aber nicht continuiren, sondern vielmehr verlauten, dass der Churfürst zwar durch den Schlag gerühret, aber baldt darauff wider zu sich selbst kommen were.

1 Hierop reageert Grotius in brief no. 3169 dd. 17 juli.
2 Elisabeth Junius (1585-1659).
3 Zie voor hun namen VI, p. 95 n. 15.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. H. de Groot. Aanw. 1911 XXIII, no. 11. Eigenh. oorspr. De schrijver, Balthasar Schörling, was postmeester te Hamburg.
5 Lars Grubbe.
6 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant en hofkanselier residerende te Hamburg en te Osnabrück.
7 Johan Gustavsson Banér, Zweeds veldmaarschalk.
8 Johann Vitzthum von Eckstedt.
9 David Drummond, Schots officier in Zweedse dienst.
10 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
11 Adam, graaf van Schwartzenberg.

Landsberg dörffte auss gewissen ursachen wol quitiret, die thore darnider gebrandt undt alle werck so viel möglich ruinirt werden.

Der Gen. Lieut. King[1] hatt sich mit H. Landtgraff Wilhelm[2] conjungirt, undt will man sagen, sie gehen gegen Paderborn zu. Wass sie nun des ohrts verrichten werden stehet zuerwarten.

Auss Warschow vom 28 Martij melden brieffe, das der König[3] in Pohlen den extraordinari 2 wochentlichen Reichstag auff den 3 Junij nechst künfftig, die Creisstage aber auff den 10. Maij angesetzet. Da solcher Reichstag glücklich ablaufft, soll das König. beylager den 5. Septemb. alda gehalten werden. Dies matrimonium cum Austriaca[4] soll gewiss geschlossen sein undt dahin ein solennis legatio destinirt sein, cujus caput Princeps Casimirus[5], adjuncti Episcopus Culmensis[6], Palatinus Sziradens[7] et Dn. Guldenstern[8], Capitaneus Stumensis. E. Excell. befehle ich hiermit Gottes schutz undt bin deroselben dienstw.
1637

B. Schörling.

Adres: A Mon Seigneur Mons. Hugo Grotius, Conseiller de sa Maj.te de Suède, et son Ambassadeur à Paris. Paris.

Met andere hand (wellicht van de bode): 12 st.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 3 Junij n.st.

In dorso: Mey 1637.

3057. 1637 mei 4. Aan J.A. Salvius[9].

Excellentissime Domine,

Aelius Diodatus[10], vir in omni literarum genere florentissimus, praeterea magno pridem in pretio apud Galliae summates viros ob egregiem etiam civilium rerum peritiam, a magno cancellario Suediae[11], cum is hac transiret, promissum acceperat, fore ut quam pecuniam in honorem Suedici nominis D. Raschio[12] mutuam quondam dedit ipsius Diodati frater[13], eam aut a D. Raschio aut a regno Suedico recuperaret.

Nunc cum audiam ejus pecuniae persolvendae curam Tuae Excellentiae a magno cancellario esse injunctam, amicitiae, quae mihi cum Aelio Diodato perquam vetus est, et ipsi quoque aequitati hujus negotii negare non potui meas ad te

1 James (Jacob) King.
2 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
3 Wladislas VII (IV).
4 Cecilia Renata; het huwelijk vond plaats op 13 september 1637.
5 Johan II Casimir (1609-1672).
6 Jan Lipski.
7 Caspar von Dönhof.
8 Sigismund Guldenstern.
9 Gedrukt *Epist.*, p. 324. Mogelijk beantw. d. no. 3092. Geadresseerde, Johan Adler Salvius, was Zweeds gezant en hofkanselier; hij resideerde te Hamburg en te Osnabrück.
10 Elias Diodati.
11 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
12 Christoph Ludwig Rasch, gezant en hofraad van Zweden.
13 Wellicht Deodato Diodati.

preces, ut quam poterit primum justissima magni cancellarii voluntas exitum consequatur.

Id si sibi cordi esse velit Tua Excellentia, me primum sibi obstrinxerit, deinde et illum sibi officiosissimum virum perpetuo amicum paraverit.

Neque ultra Tuae Excellentiae tempora invadens omnia ei precor prosperrima.

Tuae Excellentiae observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 4 Maii nov. Cal. 1637.

3058. 1637 mei 6. Van S. Bielke[1].

Magnifice ac Generose Domine,

Literas M.D.V.[rae] omnes recte accepi; ex quibus inter alia foederis inter Galliam ac Britanniam conclusionem variis rationibus extrahi ac ducis Vinariensis[2] res ad quasdam tricas quominus procedant, adhuc haerere video.

Officit rei publicae ista cunctatio, dum momenta temporum depereunt interim ac hostium vires augescunt in Germania, quibus sola nunc objectatur Suecia. Quae si sustinendis iis denique amicorum destituta solatio forte non sufficeret, vel clade aliqua notabili, quam Deus clementer avertat, afficeretur, jam coeteri, ad quos commune spectat periculum, restituendae rei difficultates quam maximas inventuri essent, non sine summo omnium, quorum interest, detrimento ac discrimine.

Recte ergo facit M.D.V.[ra], quod ea, quae ad amicitiam earum gentium coagmentandam ac ducis Vinariensis progressum maturandum faciunt, commendat nilque in commune utile omittit.

Nostra interim per Germaniam omnia vetere ac firmo sunt loco. Banerii[3] exercitus Torgaviae adhuc subsistit. Hostiles v(ero) copiae omnes per Dresdam Albim transductae et nunc ab hac parte fluminis sitae sunt; forte quod ab altera commeatus ac pabulum jam defecerit, quae Bohemia, Lusatia, Moravia ac Silesia melius subministraturae putantur. An praeterea aliquid magni adversus Banerium moliantur vel in alias partes studia directa habeant, id brevi adparebit. Hactenus quidem omnis conatus frustra cessit magisque damna passi sunt, quam dedere tam numerosi hostium exercitus.

Vrangelii[4] copiae hactenus per stativa locatae sunt contentae objectu suo Pomeraniam adversus incursiones hostiles tegere, donec supplementis e Suecia auctae hostem ultro adgredi possint. Ea supplementa jam operose conquiruntur, omnisque adeo paratus bellicus instituitur in diversas partes distribuendus.

Nutantibus per Westphaliam ac ad Visurgim rebus erigendis a Banerio cum

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. H. de Groot. Aanw. 1911 XXIII, no. 14. Orig. eigenh. ondertek. Voor Sten Bielke zie VII, p. 241 no. 9. Wellicht antw. op nos. 3020, 3030 en 3042; beantw. d. no. 3105.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Johan Gustavsson Banér, Zweeds veldmaarschalk.
4 Herman Wrangel.

copiis nonnullis missum Kingium[1] jam landtgravio Hassiae[2] se junxisse credo. Si Rantzovio[3] successerit, quod jussu regis Galliae[4] in Belgio agitat, ac Melander[5] ab Ordinibus aliquid subsidii impetraverit, jam firmabuntur magis ab ea parte res evangelicorum.

De tractatu pacis ubique nunc altum est silentium, nisi quod Sigismundus marchio Brandeburgicus[6] scribit, retulisse se electori[7], quae nuper Vierradae mecum locutus est, hunc Caesari[8] seu Romanorum regi, a quo expectentur nova mandata.

Quid subsecuturum sit, incertum est. Id vero pro certo a me aliisque Sacrae Regiae M.[tis9] Regnique Sueciae ministris habetur, noxium ac damnorum esse omnem pacis tractatum, qui separatim instituitur, nec Suecia quidem praeteritis foederatis eo condescendet, quamdiu ab iis ipsa non destituitur aut res communis pari studio juvatur.

De marchione[10] pacificationis instituendae causa in Sueciam ituro, quae fama per Galliam sparserat, vana esse sciat M.D.V.[ra]; nec enim id unquam expetiit marchio nec mihi vel cuiquam coronae Sueticae ministro quidquam ea de re constat; ut ea propter haudquaquam necesse sit consilia ad pacem separatam in Gallia incitari.

Plura nunc non suppetebant, nisi votum pro incolumitate M.D.V.[rae], in quo finio, ac ipsi officia mea paratissima defero.

M. ac Gno.[cae] D.[nis] V.[rae] ad officia paratissimus
Sten Bielke.

Dabantur Stetini, die XXVI April. A[o]. M.DC.XXXVII[o].

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Iunii n.st.

3059. 1637 mei 6. Van J. de Groot[11].

Seer lieve ende waerde zoon ende dochter de Groot, uwer Eed. moeder ende ick, met alle de vrunden alhyer, wenschen uwer Eed. met alle derzelver geselschap aldaer alle geluck, gesontheyt ende zalicheyt.

Seer lieve ende waerde zoon ende dochter de Groot, uwer Eed. broeder[12] heeft

1 James (Jacob) King, generaal-majoor in Zweedse dienst.
2 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
3 Josias, graaf van Rantzau.
4 Lodewijk XIII.
5 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
6 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
7 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
8 Ferdinand III.
9 Christina van Zweden.
10 De contacten, die markgraaf Sigismund met Johan Adler Salvius en Foppe van Aitzema had, waren voor Frankrijk reden tot bezorgdheid; vgl. no. 2947, p. 72.
11 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. H. de Groot. Aanw. 1911 XXIII, no. 23. Eigenh. oorspr.
12 Willem de Groot.

door uwer Eed. laste aen derzelver moeder[1] aengetelt hondert Car. gulden om tot haerder nootdruft te gebruycken, waerover zij ende ick uwer Eed. ten hoochsten bedancken ende Godt almachtich bidden tzelve duysentvout te willen vergelden.

Ick hebbe tot nochtoe gestadelick aengehouden om alhyer van de heeren uwer Eed. bekent te mogen vercrijgen de acte[2] nu lange tijt versocht. De pensionaris[3] is, gelijck aldeur (?) is geweest, overbodich alles te doen, dat hem mogelick is, maer de schortinge is aen de heeren burgermeesteren van der Dussen[4] ende van Adrichem[5], waervan dese alsnoch doende is om tgunt aen het volbrengen van hetgunt alsnoch resteert aen de zaecken bij hem als gecommitteerde raedt begonnen ende dese met de dachvaerden, dewelcke hij voor anderen, als zijluyden daertoe niet en conden vaceren, heeft moeten waernemen, ende noch voor zich zelven wesende dit zijne drye maenden, dewelcke hij nootsaeckelick moet waernemen, doen sij beyde willich ende bereyt, zal niet naelaeten met alle naersticheyt ende beleeffdicheyt deze zaecke te bevorderen.

Hiermede, seer lyeve ende waerde zoon ende dochter de Groot, Godt almachtich wil uwer Eed. met alle den uwen verleenen tgunt hij weet dat zalich is.

Al uwer Eed. goetgunstige goede vader
Jan de Groot.

Verte.

Metter haest tot Delff, den 6^{e} May 1637 st. novo.

In margine staat:

Uwer Eed. zoon Pieter de Groot[6] doet zijne uyterste naersticheyt om zijn papegaeybouck[7] ten eynde te brengen, hetwelcke gedaen sijnde zoe zal hij wat moeten purgeren ende medecineren, om de veranderinge van de zee te mogen voorcomen; hij is door de groote continueerde arbeyt geheel mager geworden, ende zijne couleur en is niet gans (?) nae zulx als wel te wenschen waere, zulx dat wij meerder swaricheyt zullen moeten voorcomen, etc.

Ick wilde wel weeten, hoedat ick mijne bryeven aen onsen ende uwen Craeyenburger[8] bequamelick soude mogen seynden.

Aan de keerzijde staat:

1 Aeltgen Borre van Overschie.
2 Nl. de verklaring van Grotius' onschuld; zie Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 139 en 140.
3 Mr. Johan Camerlingh.
4 Eewout Jacobsz. van der Dussen.
5 Joost Jacobsz. van Adrichem.
6 Grotius' tweede zoon bevond zich om studieredenen in het vaderland en trof toebereidselen om naar zijn ouders in Parijs terug te keren.
7 Pieters latijnse vertaling van de *Inleiding tot de Hollandsche rechts-geleertheyd. Beschreven by Hugo de Groot.* In 's Graven-Hage, By de Weduwe van Hillebrant Iacobsz. van Wou. 1631. Deze vertaling is bij mijn weten nooit tot een uitgave gekomen.
8 Grotius' derde zoon Diederik.

Sijne Ex.e graeff George Frederick van Hohenloe[9] en kan zijne reconciliatie van zijne keyserlicke M.t[10] niet crijgen. Sijn graeffschap ende al wat daervan dependeert heeft Sijnen keyserlicke M.t de heeren van de Duytsche ordre geghe-

9 Georg Friedrich (1569-1645), graaf van Hohenlohe.
10 Ferdinand III.

ven; bedenckt eenich middel om zijne Ex.e hyertegen yetwes te mogen helpen. De eerste overste van de zelffde ordre is een graeff van Hohenloe[1] geweest, alsnoch tot Utrecht te syen is; zijluyden en behoorden de quaetste niet te wesen.

Adres: A Monsieur Mon.r Grotius, Ambassadeur à Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 8 Iulii.
In dorso: 6 May 1637 I. de Groot.

3060. 1637 mei 7. Aan S. Bielke[2].

Illustrissime Domine,

Tempus hoc, sicuti nihildum certi parit, ita multarum magnarumque rerum exspectatione est gravidum arrectis omnium animis, quid Hamburgi aucturus sit Davausius[3] et missurine eo sint et Angli, quae duo[4] maxime Coloniense de pace colloquium quanquam pontifice[5] impellente sufflaminant.

Tunc vero de bellicis rebus spes ac metus. Metus, ne exacto jam V Maii die decessum sit castellis omnibus, quorum quaedam Leceus[6], Gallorum tribunus, retinere velle dicebatur; sed pro suis pactis obses Rohanius[7] Rhaetorum magna in hoc negotio concordia et ad Colicum montem imminens, si pacta non impleantur, Cerbellonus[8] ipsaque hic Rohanii uxor[9] res conclamatas testificans faciunt procliviorem ad sinistra suspicionem. Accedunt magnae imperatoris[10] copiae ad Rhenum et ad Brigantinum maxime lacum, in Suevis, apud Ulmam, alibi, novique per Stiriam et vicina dilectus.

Contra haec in spem nos erigunt res prosperae in insula Margaritae, ubi maximum castellorum a Gallis tormentis supra XXX verberatur; magni paratus regis[11] eunte in comitatum Burgundiae adversus crescentes ibi hostes principe Condaeo[12], in Picardiam Vallettis duobus, duce[13] ac cardinali[14]; duce autem

1 Bodo van Hohenlohe. Reigersberch heeft zijn portret gezien in het Duitse Huis te Utrecht.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 325. Gelijkluidend aan no. 3061 aan L. Camerarius, waarvan wij een copie bezitten in de UB., Uppsala, cod. 388a, ep. 74. De verschillen die de uitgave der *Epist.* vertoont t.o.v. dit afschrift worden hier reeds gesignaleerd. Betreffende Sten Bielke zie men no. 2945, p. 67 n. 7.
3 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
4 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
5 Urbanus VIII.
6 Henri de Chaumont, baron de Lecques (1594-1678).
7 Henri, hertog van Rohan.
8 Johann, graaf van Cerbellon -Giovanni, graaf Serbelloni-.
9 Marguerite de Béthune, hertogin van Rohan (1595-1660).
10 Ferdinand III.
11 Lodewijk XIII van Frankrijk.
12 Henri de Bourbon, prins van Condé.
13 Met de hertog van La Valette wordt gewoonlijk Bernard de Nogaret d'Epernon, hertog van La Valette bedoeld. Hier betreft het echter Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale (1591-1639). Vgl. de brief aan Oxenstierna dd. 25 juni 1637, no. 3132, p. 370 n. 5, waar Grotius kennelijk doelt op een misvatting.
14 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.

Bernhardo[1] cum florentissimis, ut ait, copiis et suis et sub Haillerio[2] Gallicis eo, quo ipse expedire judicaverit, liberrima instructus potestate.

Resurgunt sermones de Poloni[3] cum Austriaca[4] matrimonio et qui ista[5] scire se affirmant, ajunt compertum illis, qui sub Warfusaeo[6] fuere, non militibus dicam sed latronibus, etiam in necem principis Arausionensis[7] sumpta fuisse consilia; quod si est, magna satis causa ei principi videtur esse, cur apertum bellum malit quam insidiosam pacem.

Gothofredus[8], amicus noster communis, in menses aliquot hic retinetur, donec maturescat pacis negotium. Video in eo rem esse, ut aliquid cum Anglis constituatur; quod quale sit futurum, multum etiam nostra refert.

Haec nunc erant, non multa neque magna, sed talia tamen, quae scire quam ignorare sit satius.

Deus te, Illustrissime Domine, cum familia sospitet.

Illustrissimae Dominationi Tuae omni cultu addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 7 Maii novi Calend. A. MDCXXXVII.

3061. 1637 mei 7. Aan L. Camerarius[9].

Illustrissime Domine,

Tempus hoc, sicuti nihildum ....

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. Hagae Com. A.^{o} 1637 d. 8/18 Maii.

3062. 1637 mei 7. Aan Willem de Groot[10].

Legi his diebus, mi frater, comoedias Aristophanis et memoria revolvens quod legeram a Platone Dionysio[11] dictum, si vellet rempublicam Atheniensem ejusque mores plane noscere, ne alio quam Aristophane ad id magistro uteretur, observavi

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
3 Wladislas VII (IV).
4 Cecilia Renata, dochter van de op 15 februari 1637 overleden keizer Ferdinand II.
5 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
6 René de Renesse, graaf van Warfusée.
7 Frederik Hendrik.
8 Théodore Godefroy.
9 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 74. Gedrukt *Epist.*, p. 325. Gelijkluidend aan no. 3060 aan S. Bielke en no. 3064 aan J.A. Salvius, beide dd. 7 mei 1637; men zie no. 3060, p. 269. Geadresseerde, Ludwig Camerarius, was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
10 Gedrukt *Epist.*, p. 868. Tesamen met no. 3052 beantw. d. no. 3082.
11 Vgl. Westermann, *ΒΙΟΓΡΑΦΟΙ*, p. 157 (54). Dionysius de Jongere was de tyran van Syracuse, bij wie de Griekse filosoof Plato enige tijd verbleef om bestuurshervormingen in te voeren.

plurima ibi esse monita, quae Batavos possent meliores sapientioresque efficere, praesertim cum et temporum magna sit similitudo ob pertinaciam Peloponnesiaci[1] Belgicique belli. Quare cum Batavae gentis ingenia eo jam ascenderint, ut in omni ferme scribendi genere palmam controversam antiquis facere audeant, miror ad illam veterem ac libertatis alumnam comoediam, praesertim ad Aristophanis exactissimum exemplar, nemini curam hactenus se vertisse.

Cogitare poteris, si in quem incidas, cui sit judicium ac lepor, an non is aut imitari velit festivissimum poetam aut etiam aliquam ejus fabularum vertere ea libertate, qua Euclio[2] versus est. Siqua sunt nimis Ithyphallica, possunt prudente ambitu declinari. Est quidem comicus ille reconditae eruditionis eoque non omnibus obuti intellectus. Sed Graece aliquid intelligentibus scholiastae, ubi exstant, alibi etiam latinae versiones Florentis Christiani[3] et aliorum facem praeferre poterunt.

Laudantur hic mihi ab amicis liber Puteani[4], cui titulus Linea Urbaniana, et libri partim mathematici partim meteorologici Galli cujusdam De Cartis editi in Batavis[5]. Si eos invenis, poteris cum caeteris, quae petii, per Petrum[6] mittere.

Venit et aliud in mentem. Inter Parrhatii[7] opera eximium fuit, quod Plinii verbis describam. Pinxit et *Δῆμον* Atheniensium argumento quoque ingenioso. Volebat namque varium, iracundum, injustum, inconstantem, eundem exorabilem, clementem, misericordem, excelsum, gloriosum, humilem, ferocem, fugacemque et omnia pariter ostendere. Qualis haec fuit virilis imago, talem muliebrem reipublicae Hollandicae, aut etiam Unitae velim fieri ab optimo pictorum Mireveldio[8], audeoque spondere immortalem ei operi gloriam. Velim pingi virginem, sed talem, cui virginitas sua oneri sit. Vides me non plane meorum oblitum.

Vale cum parentibus[9], uxore[10], amicis.

Tuus totus

H. Grotius.

Lutetiae, 7 Maji Novi Cal. 1637.

1 De Peloponnesische Oorlog (431-404 v. Chr.) was een conflict tussen Sparta en Athene ofwel tussen de Peloponnesische Bond en de Attisch-Delische Bond.
2 Figuur uit Plautus' *Aulularia* door Hooft bewerkt in zijn *Warenar*.
3 Florent Chrestien -Quintus Septimus Florens Christianus- (1541-1596), vertaalde o.a. in het latijn de werken van Aristophanes, op welke schrijver hij ook commentaren publiceerde.
4 *Erycl Pvteani Circvlus Vrbanianvs, Sive Linea APXMEPINH, Compendio Descripta: Quâ Dierum Civilium principium Hieraticum, in Orbe terrarum hactenus desideratum, constituitur, Ad Vrbanvm VIII. Pontificem Opt. Max. Lovanii*, Apud Ioan. Oliverivm, & Coenestenivm. M.DC.XXXII. Erycius Puteanus -Eerrijk de Putte- (1574-1646), historicus en filoloog te Leuven.
5 René Descartes (1596-1650). *Discours De La Methode Pour bien conduire sa raison, & chercher la vérité dans les sciences. Plus la Dioptrique. Les Meteores. Et La Geometrie. Qui sont des essais de cete Methode.* A Leyde De L'Imprimerie de Ian Maire MDCXXXVII. Auec Priuilege.
6 Pieter de Groot, Grotius' tweede zoon, die voor studie in het vaderland verbleef en toebereidselen trof om naar zijn ouders in Parijs terug te keren.
7 Parrasios, schilder en leerling van Evenor van Ephese. Zie voor de beschrijving bij Plinius *Nat. Hist.* XXXV, 36, 69 in de uitgave van Rackham (Loeb Class. Libr.) vol. IX, p. 312.
8 Michiel van Mierevelt (1567-1641).
9 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
10 Alida Graswinckel.

3063. 1637 mei 7. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Men seit hier, dat den president Rosa[2] in Hollant is, 'twelck ommesien doet, te meer alsoo den vijant ondertuschen oock myne maect van Perrone te willen aantasten.

't Boeck gemaect tegen de electie van den Roomsche coning bij Stella[3], die voor desen tegen de paix van Prage[4] had geschreven, werdt toegelaeten gedruct te werden, maer sonder naem van aucteur ofte van eenige stadt in Vrancrijck, 'twelck toont, dat men nae de vrede verlangt.

Wij sullen hooren, wat monsieur d'Avaux[5], die nu vertrocken is, te Hamburg sal doen.

Sonnendagh laestleden sijn de graven van Nassau - dat is graef Willems soon[6] - ende die van den Boreck[7] bij mij te predicatie ende te maeltijd geweest. Daernae sijn drie landgraven[8] ende twe graven van Isenburg[9] mij wesen besoecken.

Ick verlang seer nae mijne papieren; meene oock, dat eenige boecken, die ick in Den Hage gehadt heb, daerbij sullen sijn.

De Fransoisen vechten noch in 't eiland van St Margerite tegen het groote fort; senden den prins van Condé[10] niet nae Provence, gelijck voor desen scheen voorgenomen te sijn, maer nae de Franche Comté, alwaer eenige Lorrainsche trouppes haer vergaderen.

Den cardinael de Valette[11] ende sijn ouder broeder, den hertogh van Valette[12], gaen nae Picardie ende sullen het gebiet effen deelen. Mijnheer hertogh Bernhard[13], die binnen vier dagen vertrect, seit, dat sijn trouppes beter sijn dan voor desen hebbende paerden becomen, waer sij geconnen hebben: ende heeft volle mac(ht) te doen nae occasie.

De handeling van Colen is geschorst ende daerom werdt monsieur Godefroy[14], die geordonneert was om monsieur de St Chaumont[15] ende monsieur d'Avaux op

1 Hs. Amsterdam, UB. coll. RK., R 5 a. Eigenh. oorspr. De ontvangst van deze brief meldt Van Reigersberch op 18 mei (no. 3080).
2 Pierre Roose, president van de Geheime Raad in de Spaanse Nederlanden.
3 Voor de titel van dit boek van Johannes Tilmanus zie men no. 2957, p. 90 n. 6.
4 De *Deploratio pacis Germanicae, sive Dissertatio de pace Pragensi;* vgl. no. 2913, p. 3.
5 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
6 Maurits Frederik (1621-1638), zoon van Willem, graaf van Nassau-Siegen (1592-1642).
7 Niet nader geïdentificeerd.
8 Dit moeten geweest zijn Friedrich (1617-1655), Christian (1622-1640) en Ernst (1623-1693), halfbroers van Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel. Christian en Ernst hadden op 2 april een bezoek aan Lodewijk XIII gebracht. Friedrich was kort voor 10 april uit Londen naar Parijs vertrokken.
9 Welke graven van Isenberg bedoeld worden heb ik niet kunnen vaststellen.
10 Henri de Bourbon, prins van Condé.
11 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
12 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale; vgl. no. 3060, p. 269 n. 13
13 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
14 Théodore Godefroy, historicus en jurist; zie over hem III, p. 219 n. 5.
15 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.

't stuck van Lorraine ende andere poincten de paix raeckende te instrueren, voor eenige maenden hier opgehouden.

't Boeck tegen de electie van de nieuwen keiser sal, soo men seit, haest uitcomen, maer den auteur is verboden sijnen naem ofte de naem van eenige stadt van Vrancrijck daerbij te stellen.

Men begint hier weder wat te spreecken van het huwelijck van den coning van Polen[1] met des nieuwe keisers suster[2]. De Fransoisen seggen oock, dat eenige van de soldaten, die Warfusé[3] tot sijnen dienst hadde genomen, bekent hebben last gehadt te hebben om den prins van Orangie[4] ende graef Heindric van den Berge[5] om te brengen.

Wij verstaen de keisersche sterck sijn bij de Lac de Constance, in Swabenlant, bij den Rijn, in Ulm ende op andere plaatsen. Lecco[6], een Fransche overste, heeft laeten luiden 't fort Mantello ende eenige anderen te willen inhauden tegen het tractaet met den hertogh van Rohan[7] gemaect, maer nae dat madame de Rohan[8] seit heeft sulcx geene apparentie ende sal het tractaet[9] in alles moeten naegecomen werden. Cerbelloni[10] heeft sijne trouppes gereedt bij Colico in de Valteline in te vallen, soo eenigh gebreck mocht sijn in het naecomen van het tractaet, ende alle de Grisons sijn in wapenen om hetselve tractaet te doen executeren. Die van Venegië sien dit aen ende den hertogh van Savoye[11] begint te spreecken van neutralitijt.

Wij verstaen, dat de pinck, die brieven voor ons bracht, andermael bij de Duinkerckers is genomen. Soo daer iet in was, dat wij dienden te weten, werden alle de bekenden gebeden andermael de moeite te willen nemen van hetselve noch eens te schrijven.

Tot Parijs, den 7 May 1637.

Ick en weet niet, oft de papieren van Neef[12] bij de Duinkerckers sijn genomen, dan off daer eenige verandering in is voorgecomen.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef van Reigersberch: Broeder de Groot, den 7 May 1637 wt Paris.

1 Wladislas VII (IV).
2 Cecilia Renata, zuster van Ferdinand III.
3 René de Renesse, graaf van Warfusée.
4 Frederik Hendrik.
5 Graaf Hendrik van den Berg (1573-1638).
6 Henri de Chaumont, baron de Lecques.
7 Henri, hertog van Rohan, luitenant-generaal van de Franse troepen in Graubünden en de Veltlin.
8 Marguerite de Béthune, hertogin van Rohan.
9 Deze overeenkomst was tot stand gekomen op 26 maart 1637 tussen Henri, hertog van Rohan en de Zwitserse kolonels.
10 Johann, graaf van Cerbellon -Giovanni, graaf Serbelloni-.
11 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
12 Zie voor deze schuilnaam van Frederik Hendrik J. Fox, *Hugo de Groot en de Gravin van Hohenlohe-Langenburg* in *Nederlands Archievenblad*, 1962, p. 30 vv.

3064. 1637 mei 7. Aan J.A. Salvius[1].

3065. 1637 mei 8. Van Rijngraaf Johann Kasimir[2].

Unsern günstfreundtlichen gruss in allem guten willen zuvor Edeler Vester, insonders geliebter Her undt freundt,

Wiewohlen uns nicht zweifelt, ess werde der thötliche hintritt, welcher mit Weylandt dem Wohlgebornen Otto, Wildt: undt Rheingraffen[3], der königl. Maytt.[4] zue Schweden General Statthaltern undt Vice-directorn, unserm liebsten brudern nunmehr seeliger gedächtnus, den in dieses zu endtgehenden Monats zue Strassburg sich zugetragen, durch das gemeine gerücht albereits erschollen, undt dem Hern Ambassadeurn auch zu gehör kommen sein.

So haben wir jedoch - als wir vor lengst gethan hetten, da wir leibs ungelegenheit halber daran nit verhindert worden weren - nit underlassen können, demselben solchen traurigen fall auch zue notificiren, wie wir wissen, dass unssers lieben bruders seeligen ld. zu den Hern Ambassadeurn inderzeit ein sonderbahres vertrauen gehabt, undt dessen S.[e] ld. in vielen stücken erwiesene officia gegen uns offters gerühmet. Dieweil wir dan des Herrn ReichssCantzlers Excell.[5] eins undt anders zue überschreiben, vor nötig erachtet.

Alss haben wir solches an den Hern Ambassadeurn bester massen recommendiren, undt dar neben günstfreundtlich bitten wollen: Er wolle die gegen unsers brüders ld. seeligen gedächtnus demonstrirte gute affection uf uns continuiren, undt des jenigen, wessen S.[e] ld. an Hern Ambassadeurn oftermals, sowohl Ihmer eigenen Sach, als des gesambten Rheingrävischen Hausses halber ersuchet, zum besten eingedenk verpleiben, auch beykommendes schreiben neben den seinigen an Ihro Excell. mit nechster gelegenheit ohnschwert überschicken.

Insonderheit thäte uns der Her Ambassadeur höchlich obligiren, da er diejenige königl. General Salvaguardi auf alle Rheingräfische güter, welche unssers seeligen bruders ld. nit zu handen kommen, auf ein neues auf unssern Costen in ampla forma auss zu pringen sich belieben lassen wolte, dass seindt wir zu begebenden occasionen mit angenehmen gefälligkeiten hinwiederumb zue beschulden bereit, Verpleibent nechst Göttlicher empfehlung den Hern Ambassadeurs dienstwilliger

Johann Casimir,

Wildt unndt Rheingraffen Ob: unndt Ritter.

Datum Metz, den 28. Aprilis Styl. Vet. 1637.

1 Gelijkluidend aan nos. 3060 aan S. Bielke en 3061 aan L. Camerarius, beide dd. 7 me 1637; men zie no. 3060, p. 269. Voor geadresseerde zie men no. 2929, p. 19 n. 1.
2 Hs. Den Haag, ARA., Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 18. Schrijver was de Rijngraaf Johann Kasimir von Salm-Kyrburg (1577-1651).
3 Rijngraaf Otto (1578-1637).
4 Christina van Zweden.
5 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

3066. 1637 mei 8. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Video differri a Gallis in menses aliquot Coloniensem pacis actionem quanquam multum eam propellente Pontifice[2] ita, ut et minetur Guenettium[3] a se revocatum iri, ni veniant regum legati[4].

Argumentum opinionis meae hoc inter alia habeo, quod digresso jam Davausio[5] retinetur hic ad tempus aliquod, menses minimum duos, Gothofredus[6], qui paratum habet, quicquid in Lotharingum[7] aut Lotharingiam a Gallis dici potest, et ea, quae ad Pignerolum pertinent.

Dux Bernhardus[8] intra quatriduum abiturum se affirmat jamque in Campaniae finibus paratas suas et Halerii[9] se comitaturi copias.

Princeps Condaeus[10] omisso aut dilato illo de mutanda illa provinciae Narbonensis praefectura consilio it in Burgundiae comitatum.

In Picardiam Valettae duo, dux alter majorque natu[11], alter cardinalitia dignitate fratrem praefulgens[12], sed qui ita inter se fraterne compararunt, ut pari futuri sint jure imperaturique aut partito aut vicibus.

In Margaritae insula oppugnatur etiamnum a Gallis castellorum maximum.

In Valle Telina, Clavenna, Bormio, jam dies exiit, intra quem deseri cuncta a Gallis, quae insedere hactenus debuere. Quaedam jam tradita sunt. De quibusdam injecta mora, sed spe nulla effugiendi necessitatem, ut omnibus praedicat Rohanii uxor[13]. Veneti haec dolenter patiuntur.

De Poloni regis[14] cum filia ejus imperatoris[15], qui obiit, matrimonio, reviviscunt tum hic tum in Polonia ipsa, ut a Polonis edoceor, sermones. Galli ut in Ferdinandum III aperte ac sine dissimulatione hostilia induant, eo minus spero, quod Stellae[16], qui in novam electionem librum scripsit[17], edictum est, ut ipse mihi narravit, si edere librum vellet, ne aut suum ipse nomen aut ullam Gallicam urbem adscriberet.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 325; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 345.
2 Urbanus VIII.
3 Martio, kardinaal Ginetti.
4 Voor hun namen zie men no. 2924, p. 26 n. 1.
5 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
6 Théodore Godefroy, jurist en historicus. Voor de opdracht aan Théodore Godefroy om de Franse aanspraken te rechtvaardigen zie men Avenel, *Lettres du cardinal de Richelieu*, V, p. 705-706.
7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
10 Henri de Bourbon, prins van Condé.
11 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
12 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
13 Marguerite de Béthune; Henri, hertog van Rohan, was luitenant-generaal van de Franse troepen in Graubünden en de Veltlin.
14 Wladislas VII (IV).
15 Cecilia Renata; haar vader, Ferdinand II, was op 15 februari 1637 overleden.
16 Johannes Tilmanus.
17 Voor de titel van dit boek zie men no. 2957, p. 90 n. 6.

Sabaudi legatus[1] vires hostium, principis sui imbecillitatem affert praetextus, ut videtur, exeundi e bello.

Mitto - ita heic edita est - historiam illam tumultus Leodiensis[2], ajuntque Galli milites a Warfusaeo[3] conductos captosque fateri etiam in necem principis Arausionensis[4] comitisque Henrici Herembergensis[5] quosdam suorum emptos; quod si certis argumentis docetur, erit, cur abhorrere princeps Arausionensis debeat a pace, quam nunc Batavis offerre dicitur praeses Rosa[6] Belga, Hispanorum praecipuus minister.

Dux Bernhardus ob duo gaudet, quod et suae meliores sint quam antehac copiae quaesitis e rapto equis, et quod mittatur summa cum potestate bellum gerendi ex occasionibus.

Ex Germania et Helvetiis literae docent nos multum militis imperatori merentis esse ad Brigantinum lacum, multum in Suevia, conscribi alios in Stiria locisque vicinis viderique id propositum, ut Ferdinandus et Bavarus[7] sua diligenter servent, Germaniae miseriarum securi. Cerbellonus[8] quidem iter sibi stravit ad Colicum montem neque tamen irrupit exspectans, an quae cum Rohanio pacta sunt impleantur: quod si fit, jam Hispanis Rhaetisque pax erit ad leges novi Oeniponte facti foederis[9].

Diligenter servanda erunt hominibus nostris omnia dignitatis momenta omnes occasiones mire captantibus Gallis et praeter ceteros Davausio, ut se hic jactet.

Bonis auctoribus intelligo firmari aliquid Gallos inter Anglosque; verum id quid sit, silentio premitur. Davausius ejus rei puto exitum opperiens inter Lutetiam Caletumque haeret. Feuquerium[10] rumor aulae ait Coloniam mitti, si Davausio negotia se offerunt, ob quae in Sarmatiam eat. Sed haec talia cum in aula tam mutabili indies alio atque alio vultu spectanda sese dant, dubito interdum, scribenda sint necne. Sed levis est in tantis rerum dispendiis verborum jactura. Et aliquid scribendum est vel in hoc ipsum, ne mos scribendi interrumpatur. Ut cetera desint satis magna, mihi ad epistolam erit materia Deum precari, Excellentissime atque Illustrissime Domine, res ut regni, reginae[11], Tuaeque Sublimitatis prosperet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius[12].

Lutetiae, 8 Maii 1637.

1 Claudio Chabò, markies van San Maurizio.
2 Het bedoelde geschrift, no. 66 van de *Gazette de France*, dd. 5 mei 1637, draagt tot titel *Le Crvel Assassinat commis en la personne du sieur la Rüelle Bourgmestre de la ville de Liége: Par le Comte de Warfuzée & autres assassins*.
3 René de Renesse, graaf van Warfusée.
4 Frederik Hendrik.
5 Graaf Hendrik van den Berg; zie over hem III, p. 156 n. 8
6 Pierre Roose, president van de Geheime Raad in de Spaanse Nederlanden.
7 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
8 Johann, graaf van Cerbellon; zie over hem VI, p. 142 n. 15.
9 Het verdrag van Innsbrück, gesloten op 17 januari 1637.
10 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
11 Christina van Zweden.
12 Het onderschrift 'Tuae Sublimitatis ... H. Grotius' ontbreekt in de uitgave der *Epist.*

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque, Sueciae Senatori et Cancellario.

3067. 1637 mei 11. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Satis commendant Ulfsparrerum[2], cui has dedi literas, cognita ipsius nobilitas, propinquo sanguinis vinculo connexa cum D. Archidapifero[3], tutore ipsius, et cum maximo viro D. cancellario[4], cui et Suedia omnis et qui Suediae nos dedimus tantum debemus, quantum dici non potest.

Tum vero pares generi[5] virtutes satis ipse ostendet, praesertim tibi tam acris exactique judicii viro.

Dabo tamen illi, quod debeo, non quo opus habet, testimonium, dum heic Lutetiae fuit, cognitum mihi amicitia interiore talemque repertum, ut generis adeo splendidi commendatione non egeat.

Durum est quod rogo, ut tantis ornamentis refulgens sentiat meam quoque sibi amicitiam profuisse. Et tamen hoc ipsum a tua bonitate et ea, quae inter nos est atque esse debet, non communis duntaxat rei, sed et studiorum honestissimorum conjunctione, sperare audeo.

Deo te, Illustrissime Domine, tuosque et tibi caros omnes commendo.

Tuae Illustrissimae Dominationi observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 1/11 Maii[6] anni MDCXXXVII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. A.^{o} 1637 d. 13/23 Maii.

3068. 1637 mei 12. Van N. van Reigersberch[7].

Mijn Heer,

Versser brieven hebbe ick niet als van den 24 April.

Hier passeert niet. Het laet hem niet aensien, dat den conynck van Engelant[8] yet tegens Spaeingen off den keyser[9] bij de hant sal nemen, sijnde in dat rijck bij

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 75. Gedrukt *Epist.*, p. 325. Geadresseerde, Ludwig Camerarius, was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Göran Ulfsparre, later landdrost van Calmar, vrijheer van Brosevik.
3 Gabriel Gustafsson Oxenstierna.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 Friedrich Dorvilius, gehuwd met Maria Modesta Camerarius; vgl. VI, p. 59 en n. 6 aldaar.
6 De datum is in de copie van Uppsala met andere hand in margine toegevoegd.
7 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 10 I. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 342. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. De brief, die over Zweden is gegaan, heeft Grotius nooit bereikt, maar is aan de afzender geretourneerd; vgl. nos. 3128 en 3207.
8 Karel I.
9 Ferdinand III.

geaffigeerde billetten interdictie van de visscherie van harynck een yder gedaen, tensij alvoren daertoe is vercregen permissie van den conynck, dewelcke, voor yder last betaelt werdende twee Engelsche scellyngen, belooft de visschers in hare neerynge te protegeren, selffs tegens de Dunckerckers. Eenyge wt dese landen, gelijck wt Engelant wert geadviseert, hoewel de namen sijn onbekent, hebben alreede verloff van den conynck gehaelt, waertegens geoordeelt wert, dat bij placaet behoort te werden voorsien; maer eer dat bij die meest bij de neerynge sijn geïnteresseert kan werden toegestaen, begeren sij te weten, hoe men die offensie daerin sal geschieden, kan ende sal protegeren, hetwelcke een seer sware deliberatie wil vallen in dese gestaltenisse van saecken, dat den viant alreede soo sterck is in de zee, dat hij met vloten hem toont selffs op onse custen ende dagelijckx stercker wert, tot groot misneygen van de ingesetene van desen staet, die grotelijckx werden beschadycht. Accedit maxime aerarii angustia ende het weynych devoir bij de Hollantsche scepen van oorloge, sijnde den admirael[1] met sesthien scepen van oorloge eenyge weecken in zee geweest sonder eenyge Dunckerckers te hebben ontmoet, die dagelijckx ontrent het lant werde(n) vernomen ende haer sooseer verstouten, dat sij ontrent Petten een visscher genomen hebben, eenych volck bij haer hielden, totdat de reste aen lant voeren om twee tonnen biers te halen ende haer aen boort brachten. De binnenstromen werden oock seer onveyl gemaeckt ende hebben die van Breda de voorleden weecke twee waerden, wonende ontrent het Rat staende in Kille, met negen gasten bij haer gelogeert, gehaelt[2].

Tot Ceulen was den cancelier van Milanen[3] doch secretelijck aengecommen; de Melo[4] wiert oock verwacht, seer te onvreden, dat de Franse ambassadeurs[5] noch niet en waren verschenen, ende voorgevende op haer comste, soo niet haest geschiet, niet te sullen wachten. Ons geeft men hier te verstaen, alsoff de Françoisen, overmits de paspoorten voor de ambassadeurs van de Geunieerde Provintiën[6] bij de Spaense niet werden gedepescheert, niet wilden verschijnen, niet sijnde van meenynge als met deselffde ende coniunctim in eenyge handelynge [te] treden. Hoe verde dat gaet, sal hem nader openbaren.

Aelianus[7] prepareert hem om bij Sophi[8] te gaen, daer hij seyt te sijn ontboden ende garen eer den rijxdach, die nu wtgeschreven is, sal sijn gescheyden.

Soo uwe Ed. oordeelt yet door hem tot wedercomste van den outsten[9] is tewege te brengen, daerop soude connen werden [geleth]. Cimons[10] ambassadeur[11] vernemen wij niet; in sijne leste schreeff, dat hij met Aelius[12] van Simonides[13]

1 Filips van Dorp.
2 Zie *Res. Staten van Holland*, dd. 7 mei 1637, p. 667.
3 Don Antonio Ronquillo.
4 Francisco de Mello.
5 Zie voor hun namen no. 2924, p. 26 n. 1.
6 Deze gezanten worden nergens met name genoemd.
7 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
8 Codenaam voor Zweden.
9 Cornelis de Groot.
10 Codewoord voor Staten-Generaal.
11 Willem van Liere, heer van Oosterwijk. Het woord ‘ambassadeur’ staat in de tekst in cijfer: 121.
12 Schuilnaam voor De Richelieu. Grotius heeft erboven geschreven: Card.
13 Codewoord voor geld. Grotius schreef erboven: gelt.

hadde gesproocken, die hem seer beleeft hadde beiegent ende belooft goede addresse te geven bij het volck van Tanansius[1], quasi non omnia sed multum apud ipsos posset; soodat d'opinie van die man bij veele niet te groot en is, waeromme Felix[2] sijn actiën niet te nauw en houft te speculeren (?).

Met ons Neeff[3] heb ick bij faute van materie eenygen tijt herrewaerts niet gesproocken. Dat Humingus[4] bij Golhar[5] hem in goede postuyre hout toont hem in veele deelen; maer hoe hij ofte yemant bij Suenno[6] staet, weet ick niet, wie soude connen seggen. Abditi sensus, nec si scrutere ideo assequare. Doch Valerii[7] maximen schijnende gangbaer geeft reden te geloven dat hii crediet heeft[8].

In de saecke van Amelant[9] mecum facis et Iove iudicas aequo, ende inderdaet is meer misdaen met het beneficie als met het leen[10] te ontfangen; sed aliud latet, quod non patet, daeruyt de offensie spruyt, ende hoewel dat werck schijnt te slapen, is nochtans apparent wederom levendych sal werden gemaeckt.

Op het begeven van het thesaurierampt sijn veel menees gevallen, meest om den heer Brasser[11] daervan te frustreren, die bij Hollant wert gerecommandeert. Volberge[12] is van grote apparentie geweest, doch den Raet van State hebbende aengewesen eenyge actiën, daerin tot nadeel van het lant geseyt wert bij Volbergen voor desen te sijn gehandelt, heeft dat stuck wat verseth. Den heer van Somerdijck[13] sage garen gepromoveert den commys Verhaer[14], doch is iegenwoordych wel soo goeden apparentie voor den heer Brasser. Maer het advis van sijne Hoocheyt[15] om te weten, wie deselffde aengenaemst wesen sal, alsoo meest daermede heeft te doen, sal werden verstaen ende buyten twijfel gevolcht.

Ick verlange te hooren, dat uEd. de pampieren van sijne Hoocheyt[16] heeft ontfangen; degene, aen dewelcke deselve waren geaddresseert is van huys geweest; darom sullen die uwe Ed. trager ter hant sijn gecommen.

Desen 12 Mey 1637.

Soo ick desen soude sluyten ontfange ick schrijvens van den letsten Mey (sic)

1 Codewoord voor financiën, met de betekenis door Grotius erboven geschreven.
2 Pseudoniem van Grotius.
3 Frederik Hendrik.
4 Schuilnaam voor François van Aerssen. Grotius schreef erboven: Aersens.
5 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
6 Schuilnaam voor Frederik Hendrik. Grotius schreef erboven: Pr. v. Or.
7 Schuilnaam voor Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
8 De woorden ‘dat hii crediet heeft’ staan in de tekst in code: ד.9.6.1012. 700.7001.98.17.24.700.10.103.1013.3. 57.82.1015.5.3.
9 De woorden ‘van Amelant’ staan in de tekst in code: V.23.16.82.62.76.49.32.
10 Het woord ‘leen’ staat in de tekst in cijfer: 62.24.75.73.
11 Govert Brasser. Op 22 mei 1637 legde hij de ambtseed af.
12 Thyman van Volbergen was, voordat hij in 1635 benoemd werd tot thesaurier van Frederik Hendrik, commis van de ontvanger-generaal en secretaris van de Generaliteits Rekenkamer. Hij raakte betrokken bij het proces van Jan Schas, wiens malversaties op 7 april 1637 aan het licht waren gekomen.
13 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
14 Cornelis Verhaer; zie *Res. Staten van Holl.* dd. 9 april 1637.
15 Frederik Hendrik.
16 Zie voor deze aangelegenheid no. 2934.

van Constans[1], geene van uwe Ed.; onder Cimons pacquet gaen niet qualijck.

De heer Brasser is met alle de stemmen thesaurier gemaeckt.

3069. 1637 mei 14. Van I. Jasky[2].

Monseigneur,

La vostre du 3 d'avril[3] m'a esté bien rendue il y a trois iours, laquelle ne me tesmoigne seulement la continuation de la bonne affection que vostre Excellence m'a porté, mais m'informe aussy très particulièrement des affaires de la France, et des pays au de-là, ce qu'augmente tant plus l'obligation que i'ay à vostre Excellence.

Vous sçaurez d'ailleurs que nostre diète[4] s'est dissipée sans aucun fruict et ce par les disputes qu'ils avoyent les députez de la Lithvanie avec ceux de Pologne.

Ce pourquoy sa Majesté[5] s'est résolue de tenir une autre assemblée des estats laquelle se commencera le 3. de luin prochain en laquelle elle fera proposer trois points principalement: (1.) voir qu'on contribue, et façe quelques préparatifs pour s ... ser au Turc[6], qu'il menaçe quelque irruption dans la Pologne; 2. pour vuyder ces différents qu'il y a entre la Pologne et le grand czaar de Moscovie[7]; 3. qu'on voye l'obligation de la somme que le duc de Croy[8] demande à la République, et qu'on pourvoye au payement.

Le 23 d'avril les ambassadeurs de Moscovie[9] ont eu audiance de Sa Majesté. Et comme ils sont curieux en leurs cérémonies, ils n'ont voulu faire aucune proposition sans que le roy eust pris et leu luy mesme leurs lettres des créances et demandé l'estat de leur maistre.

Ce qu'estant fait, ils se plaignirent qu'on n'avoit donné aucune response à la dernière lettre du grand czaar, et que le créditiv que les ambassadeurs de Pologne[10] ont présenté au grand duc estoient sellé du petit seau, après ils prièrent Sa Majesté qu'elle députast des commissaires pour leur donner toute satisfaction selon le traité qu'ils avoyent fait il y a deux ans[11].

Les nopces de nostre (roy) avec la princesse d'Austriche[12] se feront à ce qu'on dit le 5 de septembre avec grande solemnité, ce qui font espérer les grands préparatifs qu'on fait à la cour.

1 Pseudoniem van Maria van Reigersberch.
2 Hs. Utrecht, RA., Arch. Van Boetzelaer nr. 556, 3. Eigenh. oorspr. Beschadigd. Antw. op no. 3010; beantw. d. no. 3115.
3 No. 3010.
4 Deze landdag was op 5 maart 1637 beëindigd.
5 Wladislas VII (IV). Deze landdag werd gehouden van 3 juni tot 18 juni 1637.
6 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
7 Michael III Fjodorowitsj Romanow (1596-1645).
8 Ernst Bogislaw, hertog van Croy (1620-1684), zoon van Ernst, hertog van Croy en Aerschot, en Anna van Pommeren, zuster van de op 10 maart 1637 overleden Bogislaw XIV van Pommeren (geb. 1580).
9 Simon Shakovskoi en de monnik Netshayer.
10 Oborski en Klirmotsky; vgl. de *Gazette de France* anno 1637, p. 337.
11 De vrede aan de Poljanovka, gesloten in 1634 tussen Rusland en Polen; de ratificatie vond in 1635 plaats.
12 Cecilia Renata.

L'évesque de Culm[1], le palatin Seradsky[2], monsieur Ossolinsky[3], thrésaurier de la cour, sont deputez pour conduire ladite princesse en Pologne Monsieur le frère du roy[4] la recevra sur les confins.

Le général Baudin[5] est icy, et a envie de faire sa demeure d'oresnavant en ce pais. Ce pourquoy il veut achepter des biens de champs, et fa(ire) venir aussy sa femme[6].

Le palatin Weyer[7], le colonel son neveu[8] et le colonel Artichewszy[9] ont pris la possession des P(rovin)ces de Butaw et Lawenbourg au nom du roy de Pologne.

C'est ce qui se passe en ce pais à quoy ie n'ay rien à adiouster, sinon que ie vous prie, monseigneur, très humblement de me conserve(r) l'honneur de vos bonnes grâces et me tenir tousiours pour celuy, qui désire de tout son coeur d'estre toute sa vie, monseigneur,

de vostre Excellence le très humble et très obéissant serv(iteur)
I.K.G. Jasky mpp.

Le 14 de May l'an 1637 à Danzig.

3070. 1637 mei 15. Aan S. Bielke[10].

Illustrissime Domine,

Convenit inter Gallos et Anglos, sed res clam habetur. Pertinent conventiones ad pacem obtinendam communi ex usu. Dicitur Hispanorum consiliis abstineri a properanda pace novi imperatoris[11], ut apud suos appellatur, animus ideoque negare literas tuti itineris pro principum protestantium in Germania legatis. Bellici successus nostrorum sociorumque multum ad amolienda haec impedimenta poterunt.

Videbimus cum ineunte Iunio, quid facturi sint dux Bernhardus[12] cum XVIII millibus, Gallis plerisque, cum non minori numero Valettae duo[13], quorum ille jam abiit comitatum Burgundiae versus, hi Picardiam primum petent ulteriora pro occasionibus dispositurI.

1 Jan Lipski.
2 Caspar von Dönhof.
3 Jerzy (Georg) Ossolinsky.
4 Johan II Casimir. Vgl. no. 3057, p. 265.
5 Wolf Heinrich von Baudissin (1597-1646).
6 Sophia von Rantzau (1620-1697).
7 Jacques Weyher, woïwode van Malbork.
8 Niet geïdentificeerd.
9 Elias Arciszewski.
10 Gedrukt *Epist.*, p. 326. Gelijkluidend aan de nos. 3071 aan L. Camerarius, waarvan wij een copie bezitten in de UB., Uppsala, cod. 388a, ep. 76. Met andere beantw. d. no. 3162. Sten Bielke was Zweeds gezant in Duitsland.
11 Ferdinand III.
12 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
13 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette en zijn oudere broer Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.

In Margaritae insula ad vallum exterius magni castelli, quod unum restat Hispanis, pervenere Galli. Dicuntur ad eos disturbandos conari aliquid a Neapoli et Hetruria classes.

De rebus Rhaeticis pessima nuntiantur. Vidi Rhaetorum ad Helvetios literas, quibus Gallos accusant, de quinque rebus promissis cum eo venere, nihil implesse. Reddi castella necesse erit Rhaetis, nisi jam reddita sunt. De transitu in posterum praecludendo Hispanis sperant adhuc aliquid mitigatis Rhaetorum animis accedente et Venetorum opera se impetraturos Galli. Sed multos pejora metuere video; culpa in Rohanium[1] reiicitur ad aulam exonerandam.

Novus imperator ad Saxonum preces tributorum levamenta orantium surdus esse scribitur: trahere et Vittenbergicos legatos[2], donec norit, an Lotharingiam reddere Gallus velit. Interim spongias eos facere, qui de publicis pecuniis nimios quaestus fecere; mitti ab eo 30 millia hominum in fines Burgundicos; potentiam omnem esse penes Trautmansdorfium[3]. Trevirensem[4] id agere, ut antistitium suum pontificis[5] permittatur arbitratui, nec parum ab eo accusari Magontiacensem[6], quasi et is ad opes Gallorum, cum eorum sociorumque validiores res essent, respexerit.

Polona nobilitas aversa dicitur ab Austriacis affinitatibus[7].

Venere jam Autunnacum Franciscus Melo[8] et Mediolanensis cancellarius[9]; sed Coloniam ante Gallos venire nolunt. Id ante autumnum futurum non videtur. In Alcalae[10] mortui locum destinat fama eidem legationi Mirabellium[11] aut Ognatium minorem[12].

Hic in reformatos nova cuduntur edicta, ut aulaea oppandant foribus, ubi transitura erit pompa die Sacramenti, aut mulctas solvant. His consiliis cum gratia captetur aulae romanae, nequit tamen cardinalitiam purpuram obtinere pater Iosephus[13].

Haec habui quae dicerem simulque precarer, Illustrissime Domine, tibi tuisque omnia felicia.

Illustrissimae Dominationi Tuae omni cultu devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 5/15 Maii A.^{o} MDCXXXVII.

1 Henri, hertog van Rohan.
2 Eén van hen was vermoedelijk dr. Andreas Burckhardt.
3 Maximilian, graaf van Trauttmansdorff.
4 Philipp Christoph van Sötern; hij was in Spaanse krijgsgevangenschap geraakt.
5 Urbanus VIII.
6 Anselm Casimir Wambold von Umstadt.
7 Het betrof het voorgenomen huwelijk van de Poolse koning Wladislas VII (IV) met Cecilia Renata, zuster van keizer Ferdinand III.
8 Francisco de Mello.
9 Antonio Ronquillo.
10 Fernando Afan de Ribera, hertog van Alcalá.
11 Antonio de Zuñiga y Davila, markies van Mirabel.
12 Iñigo Veléz de Guevara, graaf van Oñate y Villa Mediana, Spaans gezant in Engeland.
13 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, capucijn, gunsteling van De Richelieu.

3071. 1637 mei 15. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,
Convenit inter Gallos et Anglos ....

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Hagae Comitis A.^{o} 1637 18/28 Maii.

3072. 1637 mei 15. Aan A. Oxenstierna[2].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Cum scribat dux ipse Vinariensis[3] eas, quas abiens mihi ostendit, literas, parum est, quod de ejus rebus, quas ipsi quam aliis notiores esse par est, addam. Tamen reticere non possum Gallos, qui cum ipso sunt ituri, palam detrectare Rheni transitum et ducem ipsum interdum sic loqui, quasi hostis ipsius consilia ex suspicione antevertisset. Deinde solet haec aula, cui ille innexus est adeo, ut et major copiarum pars futura sit Gallicia, saepe aliud simulare, aliud agere, saepe consilia sumere extemporalia.

Supersedeo etiam de rebus Rhaeticis scribere, quando has partes suas bene implet Marinus[4]. Illud miror, quod Marini ad me veniunt literae, Sprecheri[5] non veniunt, quem Marinus mihi suspectum conatur facere neque tamen me de ea[6], quam de Sprechero semper habui, existimatione depellet. Civem bonum Rhaetiae eum esse arbitror, sed quia non totum se Gallis dat, literas ejus a Gallico legato[7], qui apud Helvetios est, intercipi.

Lilia[8] puto cum lactucis[9] convenisse non ad Callimachum[10], sed ad Mimnermum[11], utinam ne Sophis[12] malo. Nam de Vespasiano[13], quod antehac monui[14], magis magisque introspicere videor.

Cardinalis Riceliacus hominem ecclesiasticum facundum populique auribus gratum, Bernhardum nomine[15], his diebus ad se vocavit voluitque ex ipso scire, qualis sua apud populum fama esset. Is cum se excusasset nonnihil, coactus coepit

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 76. Gedrukt *Epist.*, p. 326. Gelijkluidend aan no. 3070 aan S. Bielke en no. 3074 aan J.A. Salvius, beide dd. 15 mei 1637; men zie no. 3070, p. 281. Geadresseerde, Ludwig Camerarius, was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 326; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 347.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Charles Marin(i); zie over hem V, p. 436 n. 4.
5 Fortunatus Sprecher von Bernegg (1585-1647), Zwitsers staatsman en historicus.
6 Het woord 'ea' ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
7 Blaise Méliand, Frans ordinarius gezant in Zwitserland.
8 Codewoord voor Engeland.
9 Codewoord voor Frankrijk.
10 Codenaam voor oorlog.
11 Codenaam voor vrede.
12 Codenaam voor Zweden.
13 Codenaam voor Pommeren.
14 Zie no. 3044 dd. 24 april 1637.
15 Claude Bernard (1588-1641).

dicere de omnium ordinum in cardinalem odio subverso aequo jure tributorum, in agros maxime, onere intolerabili. Cardinalis ut habet affectus aut certe eorum signa in potestate flens testatus est mala haec esse belli, quod pro regis[1] regnique gloria omitti non potuisset. Ceterum fidem suam se interponere quatuor intra menses pacem fore. Tum se effecturum, ut omnes ordines sibi gratiam haberent, cum visuri essent Galliam multo quam unquam fuit beatiorem. De Valettae[2] cum Arcesilao[3] conjunctione est item, quod dubitem.

Iubentur jam edicto regio hujus regni protestantes aulaea foribus obtendere die, cum sacramentum circumferetur. Ut audio, non facient. Mulctae indicentur, alibi graviores, alibi leviores arbitratu magistratuum. Reperta haec ad captandas aulae romanae gratias a patre Iosepho[4] maxime cardinalatum jamdiu frustra sperante animos protestantium mire turbant. Sed vana est sine viribus ira[5].

Oppidula duo Gallis cessere vix digna, quae nominentur, Saviniacum in comitatu Burgundiae, Chamblaium prope Metim.

In Margaritae insula ad maximi castelli vallum exterius Galli pervenere. Equitatus Gallicus qui in Valle Telina fuit, jam ad Genevam venit: nullam video spem sanandi hoc vulnus.

Vienna literae nos docent vim totam potentiae esse penes Traumensdorfium[6]. Advocari interdum episcopum Viennae[7], Wardenbergium[8], Chevinvillerium[9], Slavatam[10], Brunerum[11]. Mitti versus comitatum Burgundiae XXX millia. Bavaros duos[12] colligere militem. Polonae nobilitati non placere Austriacam affinitatem[13]. In locum Alcalae[14], qui mortuus est, Coloniam destinari Mirabellum[15] aut minorem Ognatium[16]. Parari naves et Neapolitanas et Etruscas in usum belli maritimi. Testamento imperatoris[17] cautum, ut bona, quae avita sunt domis Austriacae, sequantur primogenitum[18]; quod Leopoldo[19] non placere. Augustae viduae[20] relinqui bona, quorum reditus perveniant ad LXXX M florenorum. Inquiri avide in divitias publicis functionibus partas ac Walmerodii

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette. De naam ‘Valettae’ staat in de tekst in cijfer: 81.70.60.72.77.115.98.
3 Schuilnaam voor Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
4 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, de bekende gunsteling van De Richelieu.
5 Cf. Livius, *Ab Urbe cond.*, I, 10. 4.
6 Maximilian, graaf van Trauttmansdorff.
7 Anton Wolfradt (1581-1639).
8 Dr. Johann Baptista Verda von Werdenberg.
9 Franz Christoph von Khevenhüller-Frankenburg (1588-1650).
10 Wilhelm von Slawata, rijksgraaf van Chlum en Koschumberg (1572-1652).
11 Seifried Christoph von Breuner (1691-1651).
12 Maximilaan, keurvorst van Beieren, en Ferdinand van Beieren, keurvorst van Keulen.
13 Het voorgenomen huwelijk van Wladislas VII (IV) met Cecilia Renata, zuster van keizer Ferdinand III.
14 Fernando Afan de Ribera, hertog van Alcalá.
15 Antonio de Zuñiga y Davila, markies van Mirabel.
16 Iñigo Veléz de Guevara, graaf van Oñate y Villa Mediana, Spaans gezant in Engeland.
17 Ferdinand II, die op 15 februari 1637 was overleden.
18 Ferdinand III.
19 Leopold Wilhelm (1614-1662).
20 Eleonora Gonzaga (1598-1655).

filiis[1] ademtas ingentes pecunias dato illis duplo sortis quam pater privatus ad IV M dalerorum habuerat, et de quinque filiis cuique tantum, quantum in sorte fuerat. Exspectari, ut Sabaudus[2] se bello eximat. Literas salvi itineris protestantibus principibus ab aula caesariana negari, quod subditos suos ab externis curari nolit. Electorem Treverensem[3] orare, ut sinatur episcopatum permittere pontificis[4] arbitratui, accusarique ab eo Magontiacensem[5], quasi rebus Gallorum amicorumque Galliae prosperis easdem fovisset partes. Esse in aula Saxonis legatos[6], qui levamenta circulis Saxonicis precentur onerum, sub quibus gemunt. At Wittenbergensibus legatis[7], ut a Ferdinando II concessa implerentur, pro responso datum nihil morae futurum post redditam Lotharingiam a Gallis.

Video constare clam illata Ramsaei[8] providentia Ehrbresteinium alimenta; sed tamen metum non abesse, ni major vis hosti se opponat.

Venit jam Autunnacum Melo[9] et Mediolani cancellarius[10]; sed ultra ituri non sunt, nisi Galli Coloniam venerint. Id circa Autumnum fore putant Gothofredus[11] et Stella[12], qui id tempus hic opperientur.

Pontificii Helvetii volunt conventum Helvetiorum omnium convocari, ubi agatur de pacando Burgundiae comitatu, de residuis, quae a Gallia debentur, de Rhaeticis rebus.

Filium meum natu minimum[13] misi cum duce Vinariensi, ut percepta belli gerendi ratione utraque tum Batavica, ubi bis castris interfuit, tum Germanica utilis aliquando esse possit Suedico regno, cui et me et meos in solidum consecro, Deumque precor, Excellentissime et Illustrissime Domine, cuncta ut in bonum regni ejus reginaeque[14] ac Tuae Sublimitatis moderetur.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

5/15 Maii 1637.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 De kinderen van de Hofkammerrat Reinhard von Walmerode, die begin 1637 gestorven was.
2 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
3 Philipp Christoph von Sötern; hij bevond zich in Spaanse krijgsgevangenschap.
4 Urbanus VIII.
5 Anselm Casimir Wambold von Umstadt.
6 Niet geïdentificeerd.
7 Eén van hen was vermoedelijk dr. Andreas Burckhardt.
8 James (Jacob) Ramsay, gouverneur van Hanau; vgl. ter zake diens schrijven dd. 30 mei 1637, no. 3103.
9 Francisco de Mello.
10 Antonio Ronquillo.
11 Théodore Godefroy, jurist en historicus.
12 Johannes Tilmanus, ook wel Stella genaamd.
13 Diederik de Groot.
14 Christina van Zweden.

3073. 1637 mei 15. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

UE. brieven van den vijfden Mey[2] sijn mij door Sr Heufd[3] den 13 ter handt gecomen. Ben blijde soo particulierlijck geïnstrueert te sijn op 't stuck van Hulst om met kennisse daervan te mogen spreecken.

Nopende die hier van Cimon[4] is geweest, ick heb op 't laeste claerlijck de boeverie gemerckt. Ick ben wel onderrecht dat hij eenige ordre heeft gehadt, maer can niet wel weten van wie. Ick verstae niet anders van hem bejegent te werden als d'(?)Engelschen[5]. Ick vinde evenwel niet goed, dat men hiervan met Magog[6] spreect, maer wel dat men alles grondelijck verneme[7]. Meene met mij niet te laeten spotten. Heb dat volck voor mij noch voor de mijne, Godt loff, niet van doen. Als sij[8] mijn oude diensten betaelt sullen hebben, sal ick haer nieuwe doen. Ende heb haer noch nae sooveel quaed tractement meer eer ende dienst gedaen dan veele, die de beste officiën hebben. UE. sal de waerheit door goede vrunden uit des mans eigen mont wel verstaen. De communicatie met uE. wil ick wel onderhouden. Maer vragt nae Neef[9] gantsch niet, totdat hij hem betert ende vinde uE. consideratiën op 't stuck van Numerianus[10] bedenckelijck ten beide sijden.

Aen mijn oudste[11] heb ick geschreven. Mijne mening is soo hij daer geen werck en can crijgen. dat hij t'huis come, alsoo hem schadelijck is tot ledicheit sich te gewennen[12].

Wenschte d'heer Spierinck[13] voor sijn vertreck ordre stelde op de waerde van 't gelt. Ende mij dunct oock, dat ick hem op de qualiteit van raed bewijs genoech gesonden heb. Ende hij weet wel, mij sulcx van het beginsel af is toegeseit.

De brieven van mijn heer de rijcxcancelier[14] sal ick terugge verwachten. UE. gelieve in de saecke met Caesar[15] te doen als voor desen u geschreven[16] Oock van de papieren. Den ambassadeur van Venegië[17] als hij iet heeft, dat Nederlant

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 5 c. Eigenh. oorspr. Zowel in de tekst zelf als bij de marginale toevoegingen staan enige kruisen, die mogelijk als verwijstekens bedoeld zijn; tenzij ze door Van Reigersberch pro memorie geplaatst zijn.
2 Niet meer aanwezig.
3 Johan H(o)eufft, bankier te Parijs.
4 Cimon is een codenaam voor de Staten-Generaal. Bedoeld wordt Willem van Liere, heer van Oosterwijk, die voor een kort bezoek aan het vaderland Parijs had verlaten.
5 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extraordinarius Engels gezant te Parijs.
6 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
7 De passage ‘Ick ben wel onderrecht ... dat men alles grondelijck verneme’ staat in de tekst in margine.
8 Er staat ‘sijn’, kennelijk een verschrijving onder invloed van het volgende ‘mijn’.
9 Frederik Hendrik; zie voor deze aanduiding J. Fox, *Hugo de Groot en de Gravin van Hohenlohe-Langenburg* in *Ned. Archievenbl.* 1962, 1° afl., p. 40.
10 Codenaam voor Amsterdam.
11 Cornelis de Groot.
12 De zin ‘Mijne mening ... sich te gewennen’ staat in de tekst in margine.
13 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
14 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
15 Codenaam voor Rotterdam.
16 Zie no. 2974 dd. 27 februari.
17 Alvise Contarini di Nicolo.

aengaet, spreeckt met Euskercken[1]. Persisteert van geen tytel van Ex.[tie] te geven aen die van Nederlant nochte in 't ontfangen nochte anders gelijckheit te lijden.

Mijne jongste soon[2] is met den hertogh van Wimar[3] vertrocken. Peter[4] wacht ick hier.

Nopende 't accoord tusschen Vrancrijck ende Engelant hoor ick, dat iet is genoechsaem gesloten, maer can niet vernemen, dat Engelant iet vigoureux wil doen. Stellende alles uit, totdat men beraemt sal hebben een voet op de paix: die sij aen den keiser[5] willen voorhouden ende soo sulcx niet en werdt aengenomen, dan haer vougen met Vrancrijck ende anderen.

Die van de religie alhier werden belast tapijten voor haer huisen te spannen op des Sacramentsdagh tegens d'edicten[6], andersins boete te betaelen.

Savigny is van de Fransoisen becomen in 't graefschap van Bourgogne, Chamblay van Mets, plaetsen van cleine importantie.

In 't eilant van Ste Margarite is men gecomen tot aen de contrescarpe van het groote fort. De galeien van Naples ende Toscane schijnen noch iet tot ontset te willen tenteren.

De Fransche ruiterie, die in de Valteline is geweest, is al gecomen bij Genève. Evenwel laet men hier luiden te Parijs, dat men hoop heeft de saecke te redresseren, 't welck madame de Rohan[7] niet en gelooft.

De brieven uit Wenen leeren ons, dat Traumansdorff[8] in het grootste credyt is bij de keiser; dat den bisschop van Wenen[9], Wardenberg[10], Chevinviller[11], Slavate[12], Bruner[13] bij wijlen werden gehoort; dat men hoopt 30[m] man te senden nae Bourgogne; dat den Beyer[14] ende Coolschen vorst[15] groote lichtingen doen; dat in plaets van Alcala[16], die gestorven is, vanwegen Spaignie gedestineert werden Mirabel[17] off den jongen Ognate[18], maer willen niet te Colen gaen vóór de Franschen; dat bij testament bij den keiser[19] alle de erfgoederen sijn geërigeert in rechte van primogeniteit ofte maioraetschap, waermede die Leopoldt[20] niet wel en is te vrede; dat den nieuwe keiser groot ondersoeck doet op deghenen, die sijn vader gedient hebben, ende aen de kinderen van

1 Johan van Euskercke, gezantschapssecretaris van de Republiek te Parijs.
2 Diederik de Groot.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Pieter de Groot.
5 Ferdinand III.
6 Zie verderop no. 3086, p. 308 n. 4.
7 De vrouw van Henri, hertog van Rohan, Marguerite de Béthune.
8 Maximilian, graaf van Trauttmansdorff.
9 Anton Wolfradt.
10 Dr. Johann Baptista Verda von Werdenberg.
11 Franz Christoph von Khevenhüller.
12 Wilhelm von Slawata.
13 Seifried Christoph von Breuner.
14 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
15 Ferdinand van Beieren, keurvorst van Keulen.
16 Fernando Afan de Ribera, hertog van Alcalá.
17 Antonio de Zuñiga y Davila, markies van Mirabel.
18 Iñigo Veléz de Guevara, graaf van Oñate y Villa Mediana.
19 Ferdinand II; hij was op 15 februari 1637 overleden.
20 Leopold Wilhelm.

Walmerode[1] verre het meeste deel van 't goed heeft ontrocken; dat het hoff van de keiser voor de protestantse princen als sijnde ondersaeten geen paspoort en wil geven ende belooft aen de vorst van Wittenberg[2] sijn land te restitueren, soo hij te wege can brengen, dat Vrancrijck sulcx doet van Lorraine; dat de Saxensche gesanten[3] seer solliciteren om verlichtinge van de Saxensche creitsen van wegen de ondraechlijcke lasten; dat den churfürst van Trier[4] soeckt sijn bisdom te stellen in handen van den paus[5]; dat de Poolschen adel niet wel gesint en is tot het huwelijck met Oostenrijck[6].

Wij verstaen oock van andere plaetsen dat don Francesco de Melo ende den cancellier van Milan[7] sijn tot Andernach, maer niet en sullen naerder gaen nae Colen om redenen als voren. Men meent niet, dat voor den herfst daer iet te doen sal vallen.

Hertogh Bernhard is op wegh, hoopt rede te sijn tegen den 1^{e} luny met 18^{m} man.
Vaer wel, den 15 Mey 1637.

UE. brieven van den 15 Martii[8] comen mij nu eerst ter handen. Tot de opinie, die men van den prince van Oranje ende van Vrancrijck[9] daer heeft, soude Sigthunus[10] veel connen bij brengen ende heeft Getilas[11] Urbanus[12] doen hij daer bij was, daervan wat geïnstrueert.

De discoursen over Amelant[13] heb ick gesien. Sal garen het vervolg verstaen.....[14] heeft een persoon van qualiteit verseeckert, dat men vrede[15] sal hebben binnen vijff maenden[16]. Hoopt Hollant[17] evenwel bij oorloge[18] te houden.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Ha*o*ge.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 15 Mey 1637 wt Paris.

1 De kinderen van de Hofkammerrat Reinhard von Walmerode.
2 Eberhard III, hertog van Würtemberg.
3 Vgl. p. 285 n. 6.
4 Philipp Christoph von Sötern; hij bevond zich in Spaanse gevangenschap.
5 Urbanus VIII.
6 Namelijk het voorgenomen huwelijk van Wladislas VII (IV) met Cecilia Renata, zuster van de keizer.
7 Antonio Ronquillo.
8 Niet meer aanwezig.
9 De woorden ‘van’, ‘ende’ en ‘van’ staan in code, de woorden ‘prince’, ‘Oranje’ en ‘Vrancrijck’ in cijfer en wel resp. 467, 445 en 314.
10 Pseudoniem van Grotius.
11 Wellicht een pseudoniem van Grotius.
12 Codenaam voor Amsterdam.
13 De naam ‘Amelant’ staat in de tekst in cijfer: 23.16.24.7.76.49.3.
14 In de tekst in cijfer: 202. Wie hiermee wordt aangeduid, heb ik niet kunnen uitmaken.
15 Het woord staat in cijfer: 483.
16 De woorden ‘vijff maenden’ staan in de tekst in cijfer: 587. 16.23.24.49.39.50.73., met het woord ‘vijff’ door Van Reigersberch erboven geschreven.
17 De naam ‘Hollant’ staat in de tekst in code: 352.
18 Het woord ‘oorloge’ staat in de tekst in code: 345.

3074. 1637 mei 15. Aan J.A. Salvius[1].

3075. 1637 mei 16. Van D. de Groot[2].

Venerande Parens,

Lente satis procedit iter nostrum. Ejus initium credo ex D. Reigersbergio[3] intellexeris.

Eadem, qua is a nobis discessit vespera, ducem Vinariensem[4] Fontebellaqueo jam tunc regressum, attigimus. Troias, urbem Campaniae primariam, jam statim ingredimur, ubi per dies quinque aut sex videtur dux miraturus.

Ejus morae causam esse audio, cursorem hinc ad regem[5] mittendum Gallassii[6] adventum nunciaturum. Is longe fortior nostros in pugnam videtur tracturus.

Omnes aulicos mihi quam maxime video favere, et quidem ante alios D. Ponicam[7] et archidapiferum[8]. Jubente mihi dure, ut serum mensae accumberem, id diu excusavi; tandem, cum et alii id facerent, quibuscum Lutetiae coenavi, id facere coactus fui. Credo in itinere id ipsis moris esse.

Cum Wirtembergico principe[9] amicitiam colo, sed video eum vino et aleae esse propensiorem, quam ut ad illius exemplum omnino vitam meam dirigam. Dicit intellexisse se arma ducis Burgundias petitura, tuendo ducatui, oppugnando comitatui.

Multum de geometricis me interrogavit dux, etiam an ne libros, qui omnia ea, quae didici continerent, haberem; dixi habere me, sub spe illos quamprimo - nam in Hollandiam ejus rei gratia ad patruum[10] scripsi - recipiendi. Videtur Sua Celsitudo in iis artibus optime esse versata.

Nihil habens quod addam Deum precabor, Venerande Parens, ut te et omnia tua prosperet.

VI/XVI May MDCXXXVII.

Tibi obedientissimus filius
D. Grotius.

Dixit mihi D. Ponica se hodie ad te scripturum. Dies ad minimum octo hic nos mansuros video.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Royne de Suède à Paris.

1 Gelijkluidend aan nos. 3070 aan S. Bielke en 3071 aan L. Camerarius, beide dd. 15 mei 1637; men zie no. 3070, p. 281. Voor geadresseerde zie men no. 2919, p. 19 n. 1.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 27. Eigenh. oorspr.
3 Johan van Reigersberch, de tweede zoon van Maria's oudste broer Johan, bij leven rentmeester-generaal van Zeeland Bewester-Schelde.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in het leger van keizer Ferdinand III.
7 Tobias von Ponikau, raad en gezant van hertog Bernhard.
8 Vermoedelijk Wolf Dietrich Truchsess.
9 Roderich van Würtemberg-Weiltingen; zie over hem VII, p. 150 n. 8.
10 Willem de Groot.

Port.

In dorso schreef Grotius: 6 May 1637 P. (?) de Groot.

3076. 1637 mei 16. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

D'occasie nodycht mij meer tot schrijven als de materie, want gaende ter begravynge van de vrouw van Zuilecum[2] int geselschap van den heer Rivet[3] verstont ick wt hem, dat desen nacht vertrock monsieur d'Eggebel[4] ende dat hij met hem brieven affsont, warom ick goet vont, wetende dese seer cort over sullen gaen, te versoucken een onder sijn couvert te mogen bestellen, gelijck desen daeronder comt, geaddresseert aen den pedagoge van den natuyrelijcken soon van mijnheer den prins van Orangie[5], wt wiens handen uEd. die apparent sal ontfangen.

Den gemelten Eggebel is een edelman, lieutenant-collonel in dat rijck, hier cappitain van een compangie onder het regiment van monsieur le duc de Candale[6] ende domestycke van den heer cardinael[7], die oock wel staet bij den conynck[8] ende geduyrich wert gebruyckt om over te brengen importante depesches ende bootschappen aen desen staet. Het is maer vier dagen, dat hij hier arriveerde ende hadde tusschen Paris ende Den Hage maer drie dagen onder wege geweest.

Tsedert hij hier is geweest hebben de gedeputeerde, die de secreten sijn vertrout[9] nevens sijne Hoocheyt[10], seer dickmaels vergadert geweest ende begint men eenyge preparaten te sien tot een leger, waerwt wert geoordeelt, sijn Hoocheyt haest in het velt soude mogen gaen, hetwelck veele hanckt naer den haest, die men daer sal maecken.

Den opheff van Vranckerijck, naer men ons hier doet geloven, sal dit iaer groot sijn, doch uEd. kan dat best daer oordeelen.

De Staten van Hollant scheyden desen avont, hebben het haerstedegelt geconsenteert, inclineren om vijffmael hondertduysent guldens op de domeinen te negotieren; het oplechgelt van de grainen, cleyn segel over obligatiën onder de hant ende andere cleyne dyngen haperen noch. Naer het scheyden meene ick bij Caesar[11] devoir te doen.

Aelianus[12] heeft aengenomen van nieuws aen monsieur Heuft[13] te schrijven

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 10 m. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reig.*, p. 345.
2 Susanna van Baerle, vrouw van Constantijn Huygens, was gestorven op 10 mei 1637.
3 André Rivet, theologieprofessor in Leiden.
4 Monsieur d'Aigueberre.
5 Tassin, gouverneur van Frederik van Nassau (±1608-1672), een natuurlijke zoon van Frederik Hendrik.
6 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
7 De Richelieu.
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.
9 De leden van het Secreet Besogne.
10 Frederik Hendrik.
11 Codenaam voor Rotterdam.
12 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
13 Johan H(o)eufft, bankier te Parijs.

nopende het different, datter is over den wissel, ende, naer mij docht, sal oock ordre geven, dat het tractement als raet mede werde betaelt, doch sal hem mergen nader spreecken.

De Duynckerckers hebben eergisteren met vijfthien schepen haer voor het Goereetse gat getoont; een fregatte is voor Goeree geweest ende hebben een piloot, die sij gevangen hadden ende gebruyckt, in Den Briel aen lant geseth, waerop een cleyn schip is wt de Mase affgeveerdycht om den admirael[1], die op de cust van Vlaenderen is, te adverteren daerop te passen, alsoo sij bij faute van vivres te Dunckercke in sullen moeten lopen.

Mij verwondert seer geen tijdynge te crijgen van den ontfanck van het pacquet van ons Neeff[2], die apparent sal meenen uEd. weynych ijver heeft, want ick een tijt herrewaerts hem niet hebbe gesproocken, alsoo ick geen occasie hebbe gehadt ende uwe Ed. brieven voortaen soo mager valle, dat sij mij geene en geven. Apparent dat uEd. geen lust en heeft Iovinianus[3] wel te instrueren, gelijck oock den appetijt van Scarinus[4], naer alles nu gaet, niet te groot en is. Evenwel meent hij, dewijle alle dyngen soo grooten veranderynge onderworpen sijn, dat men noyt behoort te verflauwen. Bij occasie dat gesproocken wert van het maecken van een instructie voor den thesaurier, seyde sijn Hoocheyt, dat men den Rade van Staten ende Gedeputeerde ter vergaderynge van de Staten-Generael van gelijcke behoort te verbieden eenygen giften ofte gaven te nemen[5], waerop oock gevolcht is, dat bij de vergaderynge van Hollant aen de hare sulck verboth is gedaen ende gelast geen resolutiën, die niet sijn geresumeert, te houden voor gearresteert; doch sijn de corruptelen soo verde ingecroopen, dat het is te vreesen, dat men alle ordre sal connen eluderen.

Den heer Spierynck[6] meent haest naer Sweden te vertrecken; mergen meene ick hem te sien ende nader sijne resolutie op alles te vernemen.

Den heer van Oosterwijck[7] horen wij noch niet, wanneer dat comt.

Doet mijn gebiedenisse.

Desen 16 Mey 1637.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 16 May 1637. N. Reigersberg.

1 Filips van Dorp.
2 Frederik Hendrik; zie voor deze aanduiding J. Fox, *Hugo de Groot en de Gravin van Hohenlohe-Langenburg* in *Nederl. Archievenbl.* 1962, 1° afl., p. 40.
3 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.
4 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.
5 Het advies van de prins in deze werd in de vergadering van de Staten-Generaal op 12 mei, in die van de Raad van Staten op 14 mei en in de Staten van Holland op 15 mei behandeld.
6 Petter Spiring Silvercrona.
7 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant te Parijs; hij had de Franse hoofdstad voor een kort bezoek aan het vaderland verlaten.

3077. 1637 mei 16. Aan C. Salmasius[1].

Multum irati fuimus ventis[2], vir nobilissime, et ego, et Labbaeus[3] et tota cohors amicorum, quod te tamdiu detinuere, non quidem solum, quem tantus semper sequitur literarum comitatus, sed publico minus quam esse soles utilem. Itaque tu, si Lycaeum[4] sequimur, minus tunc beatus fuisti destitutus instrumentis ad egregias actiones necessariis. Si vero Porticum[5] audimus cuncta in animo ponentem, fuisti etiam tunc beatissimus. Caeterum redditum te lari tuo, redditum libris - non enim dixerim amicis, quorum ibi cara annona est - gaudemus omnes exspectamusque inde eos fructus, quorum nobis spem facis.

De foenore et usuris[6] - quae duo distingui vult Cujacius[7] titulo Digestorum de Nautico foenore[8] - quaestionem recte explicari vestris in locis hoc magis velim, quod jam ex eo tempore, quo fisci gessi patrocinium cognovi, post eos, quos Lombardos dicimus, improbissimos foeneratores esse plerosque ministrorum et seniorum.

Carolus Molinaeus[9] scripsit eo de argumento *μάλα φιλοσοφικῶς*. Sed quod legis totam vim ponit in originatione vocis דשנ, in eo vereor, ne fallatur, cum et חיברמ reperiatur inter vetita ac sic intellexerint Philo[10], Josephus[11] rabbini.

Cloppenburgius[12] praeter ea, quae hujus sunt argumenti propria, habet

1 Hs. Parijs, Bibl. Nat., latin 8594 f. 7. Eigenh. oorspr. Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674 (zonder postscr.). Gedrukt *Epist.*, p. 327 (zonder postscr.); *Ep. ad Gallos*, p. 429 (zonder postscr.). Beantw. d. no. 3149. aant.

2 Voor Salmasius' moeizaam verlopen terugreis naar Leiden zie men zijn brief aan Dupuy, dd. 16 februari 1637, afgedrukt in Gustave Cohen, *Écrivains Français en Hollande*, Paris 1920, p. 323.

3 De rechtsgeleerde Charles Labbé.

4 Het Lykeion is de plaats in Athene, waar Aristoteles doceerde.

5 Met Porticus -Stoa- wordt de leer van Zeno en de stoici aangeduid; Zeno gaf zijn lessen in de *στοά ποικίλη*, een bontversierde zuilengalerij te Athene.

6 Over dit onderwerp publiceerde Salmasius in 1638: *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio auctore*. Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXVIII.

7 Jacques Cujas (1522-1590); zie over hem V, p. 234 n. 3.

8 *Iacobi Cviacii Ivrisconsvlti Opera*, Francofvrti M.DC.XXII, *Tomus Secundus, Paratitla in libros quinquaginta Digestorum, siue Pandectarum*, p. 28.

9 Charles Du Moulin (1500-1566); voor bibliografische gegevens zie men Alexandre Cioranesco, *Bibliographie de la Littérature Française du Seizième Siècle*, p. 280-281.

10 Philo Judaeus uit Alexandrië (±30 v. Chr-45 n. Chr.), joods-hellenistisch wijsgeer. Men zie ter zake Philo, *Spec. Leg.* II 74-79 [ed. Colson (Loeb Class. Libr.) VII, p. 352-357] en id., *Virt.* 82-85 [ed. Colson (Loeb Class. Libr.) VIII, p. 210-213].

11 Flavius Josephus (geb. 37), joods-Grieks geschiedschrijver. Ter zake Flavius Josephus, *Ant. Jud.* IV, 266 [ed. Thackeray (Loeb Class. Libr.) IV, p. 602-604.] De Rotterdamse copie heeft voor de beide eigennamen het woord 'Philosophus', dat weer is doorgehaald.

12 Johannes Cloppenburg had in het Nederlands over de woeker geschreven (zie no. 2978, p. 130 n. 8). In mei 1637 vertaalde hij zijn geschrift in het latijn, welke vertaling eerst in 1640 verscheen onder de titel: *Ioh. CloppenburgI De Foenore et Vsuris, Brevis Institvtio, Cum ejusdem Epistola Ad. Cl. Salmasivm*, Lvgd. Batav. Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXL. Tijdens een verblijf in Brielle schreef Salmasius dd. 16 mei 1637 aan Vossius hierover het volgende: 'Certe jam in eo sum totus ex quo Briela redii, qua in urbe detentus plane per tres septimanas fui. Ibi saepe garriebam cum pastore Cloppenburgio, qui mihi suum de Usuris ostendit, et rogavit ut viderem, et si quid amplius ad eam rem haberem, ipsi per epistolam aut libellum communicarem, ut simul ederentur'. (*Salmasii* I, p. 223).

quasdam *γενικὰς ὑποθέσεις*, quas, ni fallor, defendere illi tam difficile erit quam magistratus Amstelodamenses de solio deturbare.

Tua hac de re cogitata eo magis intelligere expeto, quod pridem consulere te volui, qui sint *ἡμιόλιοι τόκοι* in Canone Nicaeensi[1].

De Arnobio[2] quaeso, ne differas. Notas ad Novum Testamentum[3], ubi prodierint, legam inter primos.

Escartii Physica et Mathematica[4] laudari intelligo. Est hic unum duntaxat exemplum, quod videre nondum contigit.

Videre lubebit, an non in edendis Casauboni literis[5] omissuri sint quasdam ad me, quas pridem Puteani[6] a me acceptas Elzeviriis[7] dederunt. Sunt enim in iis nonnulla, quae cum illorum locorum *χυρίαις δόξαις* non satis congruunt.

Heic Sirmondi Theodoretum, Auberti Cyrillum[8] brevi habituros nos speramus. Caeteroqui torpent librariorum officinae emortuis commerciis. Optanda pax vel eo nomine, ut resurgant studiorum adminicula.

Uxor te tuamque[9] amicissime resalutat. Tu vero sive nobis posthac latine, sive Gallice males scribere, eris nobis utriusque sermonis magister optimus.

XVI Maii MDCXXXVII Lutetiae.

Tuae Nobilitatis studiosissimus
H. Grotius.

Barnabam Graecum[10] recte accepi. Latinum si describere fratri meo[11] permittas, multum me iuveris. Quando rei nummariae[12] iniecta abs te est mentio, scire cupiam, an *χεντηνάρια* in Procopio recte Allemannus[13] explicasse tibi videatur.

1 Concilie van Nicea (gehouden in 325), can. 17.
2 De Arnobiusuitgave van Salmasius verscheen pas in 1645: *Arnobii Afri, adversùs Gentes Libri VII. cum recensione Viri celeberrimi.* Lugd. Batav. 1645.
3 Bedoeld worden de onuitgegeven *Annotationes in Novum Testamentum;* zie *Claudii Salmasii, Viri Maximi, Epistolarum Liber Primus. Accedunt, De Lavdibus Et Vita Ejvsdem, Prolegomena. Accurante Antonio Clementio.* Lugduni Batavorum, Ex Typographia Adriani Wyngaerden, MDCLVI, p. LXVIII, waar een lijst staat afgedrukt van onuitgegeven manuscripten van Salmasius.
4 Zie voor de titel van dit boek van René Descartes no. 3062, p. 271 n. 5.
5 Isaac Casaubonus († 1614); de uitgave van diens brieven kwam in 1638 tot stand: *Isaaci Casauboni Epistulae quotquot reperiri potuerunt, nunc primum junctim editae. Adjecta est epistola de morbi ejus mortisque causa: deque iisdem narratio Raphaelis Thorii.* Hagae Comitis, Ex officina Theodori Maire. MDCXXXVIII. Zij werden uitgegeven door Gronovius.
6 Jacques en Pierre Dupuy; zie voor deze kwestie VI no. 2381, p. 380.
7 Abraham en Bonaventura Elzevier te Leiden.
8 Voor de uitgave van Theodoretus door de jezuiet Jacques Sirmond en die van Cyrillus door Jean Aubert zie V, p. 376 n. 6.
9 Anne Mercier.
10 Over de zogenaamde *Brief van Barnabas* zie men V, p. 132 n. 5.
11 Willem de Groot.
12 De onuitgegeven *Libri De Re Nvmmaria;* zie *Claudii Salmasii, Viri Maximi, Epistolarum Liber Primus*, p. LXVIII.
13 *Procopii Caesariensis V.I. ANEKΔOTA. Arcana Historia, Qui est liber nonus Historiarum. Ex Bibliotheca Vaticana Nicolaus Alemannus protulit, Latinè reddidit. Notis illustrauit. Nunc primùm in lucem prodit triplici Indice locupletata.* Lvgdvni, Sumpt. Andreae Brugiotti Bibliopolae Romani. M.DC.XXIII, p. 5 en van de bijgebonden *Nicolai Alemanni in Historiam Arcanam Procopii Notae Historicae* eveneens p. 5.

Adres: A monsieur Monsieur de Saumaise.

3078. 1637 mei 16. Van P. Schmalz[1].

Illustrissime et Excellentissime Domine,

Octiduum est, ex quo Holmiam feliciter veniens res omnes prospero in statu reperi. Abiit sine meis ad Excellentiam Vestram literis proximus nuncius, quod oportuerit ire obviam regni cancellario[2]. Eum in arce Möreby, antiqua Oxensterniorum sede, nunc ad regni thesaurarium spectante inveni receptus eo vultu, qui et pristinum affectum et benevolentiam erga me ostenderent; de rebus omnibus interrogatus et vicissim, quantum quidem brevitas temporis permisit, informatus haec nunc habeo, quae Excell.[iae] V.[rae] communicem.

Classis transportandis in Germaniam militibus propemodum instructa hic in portu iacet peditatus conscensionem expectans - quantum quidem hoc in loco ingredi naves debent, nam per provincias distributus diversis e locis mare intrabit - ei ad Upsaliam lustrando abest Dominus de la Gardie[3], caeteris e provinciis alibi expedientur, omnino ut maturam transportationem sperare debeamus, nisi quod parumper retardet nondum maturum anni tempus praebendo equitatui pabulo.

E Germania hesternus dies omnia adhuc prospera attulit; Bannerii[4] literae docent fortem suorum animum esse et optimam spem de tuendis castris quae ad Torgaviam munitissima hebent; Leslium[5] discedere permisit, ut iunctus Kingio[6] et Hassiacis in Westphalia partem aliquam hostium trahat, multisque rationibus consilium suum senatui approbat. Quae de consiliis novi regis Romani[7] et aulae imperialis reformatione referuntur, certiora a vobis expectamus.

A Polono[8] vel Dano[9] nildum apparet esse, cur quidquam hostilitatis metuamus. Partem suae classis Danus in oceanum misit, et se reliqua cum parte insecuturum spargit; consilia se brevi prodent.

In caeteris ea hic rerum facies universa, is nostrorum animus, ut optima quaevis speranda videantur et, nisi totius orbis conspiratione deserti frustremur, gloriosa quaevis putare debeatis. Cuncta indies in melius instituuntur ingentesque insumsit labores Dominus cancellarius, ut et consiliorum ordo et administrandi ratio stabiliretur, reditus regni augerentur novo instituto hic telonio ad formam Amstelredamensium, a cunctis etiam nobilitate - quae semper exempta fuit - persolvendo; minae argenti, cupri et ferri rectius curarentur; educatio reginae[10] separatim a matre[11] fieret; aula reginae matris qua agit libidine querendi et conviciandi reformaretur; in academia Upsaliensi professorum indiligentia et juventutis petulantia tolleretur; Holmensi urbi inter caetera etiam mercatus gene-

1 Hs. Leiden, UB., cod. L. 1003. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Hand. Mij. Ned. Lettk.* 1862, p. 102. Wellicht antw. op no. 3047; beantw. d. no. 3137.
2 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
3 Jacob Pontusson de la Gardie, Zweeds maarschalk.
4 Johan Gustavsson Banér.
5 Alexander Leslie.
6 James (Jacob) King, officier in Zweedse dienst.
7 Ferdinand III.
8 Wladislas VII (IV).
9 Christiaan IV.
10 Christina van Zweden.
11 Maria Eleonora van Brandenburg.

ralis instar Francofurtensium privilegium indulgeretur; nova urbi facies, nova aedium et platearum forma imponeretur, cuncta non senescentis, sed surgentis reipublicae indicia. Occupant tales curae magnum Domini cancellarii animum: multa jam perfecta, multa restant. In Germaniam reditum certo meditatur, nildum licet constitutum sit.

Barclaius[1] publice nondum auditus est, quod senatores iam se congregent, in privato ita loquitur, quasi constitutum sit Alexandro[2] nil cum lactucis[3] ingredi nisi fragae[4] intersint et odore suo cuncta solident paratus totum Pindarum[5] electioni Sophorum[6] permittere. Caeterum haec a Xenocrate[7] ita accipiuntur, ut nil credat; inanibus tamen fidem facere Barclaius[8] vult, honore aurei periscelidis[9], quem Miltiadi[10] Alexandrum[11] dare velle refert in secreto. Quae fient postmodum nunciaturus sum.

Literae vestrae tres priori nuncio de dato IX, X, XI. Aprilis redditae sunt, gratissimae toti senatui. Ego nullas dum accepi, postquam Hagae fui; caeterum expecto, et quaeso, ne Excellentia Vestra unquam obliviscatur observantiae et affectus, quo in ipsum et domum eius flagro.

Excellentiae Vestrae
Humilimus et obsequentissimus servitor,
Smalze.

Holmiae, die 6/16 Maii 637.

Barclaius singulis e administratoribus una cum regina designata et domino Joanne Oxensternio[12] equum ex Anglia apportatum nomine sui regis dedit.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 25 Iunii

3079. 1637 mei 18. Van N. van Reigersberch[13].

Mijn Heer,

De Staten van Hollant, die voorleden saterdach tot ontrent thien uyren bleven vergadert met meenynge om eenyge pointen aff te doen ende te scheyden, sijn ge-

1 John Berkeley.
2 Codenaam voor Engeland; Grotius heeft erboven geschreven: regi Angliae.
3 Lactuca is een codewoord voor Frankrijk; Grotius heeft er ‘Gallis’ boven geschreven.
4 Fraga is een codewoord voor Zweden; Grotius heeft er ‘Suedi’ boven geschreven.
5 Codewoord voor oorlog; Grotius heeft er ‘bellum’ boven geschreven.
6 Sophi is een codenaam voor Zweden; Grotius heeft er ‘Suedi’ boven geschreven.
7 Schuilnaam voor de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna; Grotius heeft er ‘Canc’ boven geschreven.
8 De naam ‘Barclaius’ staat in de tekst in cijfer: 11.27.4.12.7.49.8.48.19.113. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
9 De woorden ‘aurei periscelidis’ staan in de tekst in cijfer: 27.48.4.33.8.273.5.52.4.8.19.12.33.7.37.10.71.32.246. met de ontcijfering door Grotius grotendeels erboven geschreven.
10 Schuilnaam voor Axel Oxenstierna; Grotius heeft er ‘Canc’ boven geschreven.
11 Grotius heeft erboven geschreven: Regem Angliae.
12 Johan Oxenstierna (1611-1657), zoon van de rijkskanselier.
13 Hs. Amsterdam, UB., 30 Ao 1. Eigenh. oorspr. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 347; gedeeltelijk in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 139. Meldt ontvangst van no. 3063; waarschijnlijk beantw. d. no. 3108.

nootsaeckt geweest noch twee, drie dagen bijeen te blijven, alsoo het schoorsteengelt, bij alle de leden geconsenteert, bij Leyden ende Delft niet wiert toegestaen, ten ware alvoren bij sijne Hoocheyt[1] ende eenyge geassumeerde heeren de doleantiën over de verpondynge waren affgedaen oordeelende te beswarelijck de arme luyden, daer beyde die steden hare competentie van hebben ende die alreede de verpondynge te lastych valt, noch van niews hare huysen met het haertstedegelt te beswaren.

Het oplechgelt, extensie van het cleyn segel sal apparent mede werden geconsenteert, waerop sal werden genegotieert gelijck mede op de domeynen ter somme van vijffhondert duysent gulden, hetwelcke niet te veel en kan maecken naer advenant hetgene alreede is verlopen ende jaerlijckx te cort comt, soodat degene, die de sorge van gelt te versorgen is gebleven, haer niet weynych becommert vinden om de ingesetene niet te verde te belasten ende de militie te houden buyten confusie. Evenwel toont hem noch weynych apparentie, dat de lasten staen te minderen, want van handelynge hooren wij niet ende staen de saecken niet om met draechelijcke conditiën yet te concluderen, soolange het huys van Oostenrijckx saecken blijven voor den wint gaen, soodat de d'ombrage, die men daer neemt, sonder reden is sijnde noch den president Rosa[2] noch yemant van consideratiën wt Brabant hier geweest.

Monsieur d'Avaux[3] verstaen wij wel, dat tot Hamburch is, maer niet tot wat eynde. Ondertusschen wert bij den conynck[4] groot devoir gedaen om het leger van desen staet in het velt te brengen, hetwelck licht sal geschieden, soo sijne M.[teyt] wat voren gaet ende de viant met vigeur aengrijpt, dat den staet van Vranckerijck dienstyger is als des viants legers wederom op sijn eygen bodem te verwachten ende niet alleen het bert te leenen maer oock de schijven te betalen. Alles wat nodych is om op te trecken wert hier geprepareert.

In Engelant seyt men is de vlote van den palsgrave[5] noch niet vaerdych, maer adviseert den heer Beveren[6], dat de Spaense meenen niet alleen het tractaet tusschen Vranckerijck ende Engelant te beletten, maer oock voorslagen doen om een nader unie met Engelant te sluyten met restitutie van den Pals, die sij seggen nu in hare macht is ende selffs te willen furneren de penyngen om den Bijervorst[7] te contenteren nodych ende te willen helpen maincteneren des conyncx[8] recht ter zee tegens desen staet. Een teycken, dat sij veele op de ministers van dat rijck vermogen, indien sij den conynck met sulcke voorslagen, gelijck licht sal gebeuren, den tijt ende occasie verder doen versuymen.

Het huwelijck tusschen den conynck van Polen[9] ende des keysers suster[10] hout men hier voor geconcludeert ende wert de suster van de keyser, naer ons de Duytse advisen seggen, coninckliick getracteert.

1 Frederik Hendrik.
2 Pierre Roose, president van de Geheime Raad in de Spaanse Nederlanden.
3 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 Cornelis van Beveren, extra-ordinarius gezant in Engeland.
7 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
8 Karel I van Engeland.
9 Wladislas VII (IV).
10 Cecilia Renata.

Men seyt hier, dat Aysma[1] hem tot Hamburch niet vertrouwende secretelijck vandaer naer Polen was gereyst, hetwelck den seeckersten wech is om door Slesiën in Oostenrijck te commen. Veele sijn van opinie, dat de saecke van Amelant, die noch niet en slaept, daerom is onvervolcht gelaten, omdat men heeft gehoopt, dat Aysma hier soude sijn te crijgen.

Van het arrivement van graeff Maurits[2] in Brasil hebben wij noch geen tijdinge ende en sijn de bewinthebberen noch niet eens, off dienstyger is ende pratticabel, dat den handel bij de compangie alleene werde gedreven off aen een yder vrij gestelt, drijvende Zeelant, de Mase, Groenyngen het eerste, die oock sijn [ge]stijft met een resolutie van de Staten-Generael, ende het meerendeel van Hollant, Amsterdam ende het Noorderquartier den vrijen handel; ter beyder sijden met wat te veel animositeyt.

De Negenthiene sijn iegenwoordych tot Amsterdam vergadert met een competent getal wt de Staten-Generael; sal goet sijn, soo de discorderende leden tot een gevoelen connen werden gebracht, want de compangie wel groote wijsheyt ende eenycheyt heeft van doen, soo sij sal uytvoeren, gelijck te wenschen is, het grote werck, dat haer soo lastych valt.

De Gecommitteerde Raden hebben op aendienyngen van den Rade van Staten desen morgen doen verseeckeren cappitain Ruysscher[3], geboortych in Vlaenderen, bij de infante[4] gebruyckt, daernaer bij den cardinael de Richelieu, ende oock in de Bastille gestelt, eyndelynge hier familier bij sijn Hoocheyt ende veele van de regierynge in schijn van secreten van den viant te ontdecken ende aenslagen op hare plaetsen te maecken, namentlijck op Dunckercke, inderdaet intelligentie houdende aen de andere sijde ende een aenslach hebbende gemaeckt om de stat van den Briel, het lant ende Goeree den Spaengaert te leveren, waervan de waerheyt haest sal blijcken, alsoo geseyt werden goede bescheiden in handen te sijn, ende men is gegaen naer Delft, waer hij woonachtych is, sijne pampieren te saiseren. Het ware te wenschen, dat de leste waer, die het met het lant niet wel en meent, opdat die noch vorder sijn mochten werden achterhaelt.

Besych sijnde met dit te schrijven comt mij voor, dat Aisma met sijn vertreck sal sijn ontgaen de moyte, die hij te Hamburch soude hebben gehadt, alsoo den commissaris Croese[5] al meer als 14 dagen geleden derrewaerts was gereyst met ernstych voorschrijven aen de magistraet van Hamburch om hem te willen saiseren ende herrewaerts over te senden.

Die van Amsterdam hebben tot noch toe niemant in de Generaliteyt gecommitteert ende schijnen geene van de burgemeesteren[6] genegen haer daer te laten gebruycken.

D'instructie tegens de corruptiën geconcipieert meent de vergaderynge van Hollant, dat niet naer behooren is gestelt, alsoo alleen wert verboden geen gout,

1 Foppe van Aitzema.
2 Johan Maurits, graaf van Nassau-Siegen.
3 Pieter de Ruysscher. Hij werd op 23 februari 1638 tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld. Over deze kwestie zie men Knuttel, *Pamfl.* nos. 4640 en 4641.
4 De kardinaal-infant don Fernando.
5 Op 25 april 1637 hadden de Staten-Generaal besloten om de commissaris Jacob Croese naar Hamburg te sturen.
6 Dr. Dirck Bas, Jacob de Graeff, Pieter Hasselaer en Dr. Gerard Schaep.

silver - gemunt ende ongemunt - baggen ofte gesteente sonder alvoren het aen die vergaderynge te hebben gecommuniceert ende daer wesende toegestaen, te mogen ontfangen.

Sijne Hoocheyt met eenyge geassumeerde desen morgen hebbende geantameert de besonge over de doleantiën van de verpondynge soo is het haerstedegelt oock geconsenteert.

Hier is voorgevallen, dat den collonel Brock[1] sijnde overleden naerlatende twee natuyrelijcke kinderen[2], daervan het eene is gelegitimeert bij den conynck van Engelant deselve over sijne erffenisse disputeren, bij welcke occasie mij in den sin is gecommen die questie daer veele andere van dependeren, hoe verde de wtheemsche soldaten in dienst commende van dese landen niet als auxiliaire troupes maer stipendiarii van den staet subditi blijven van haren originelen heere, ende hoe verde sij haer naer de wetten moeten reguleren van dit lant raeckende legitimatiën ende anderen; vinde wel eenyge fundamenten in libro de Iure belli et pacis[3], maer soo veel licht niet als ick daer in wel wensche.

Ick sal voor de pampieren sorgen ende uEd. garen bij alle gelegentheyt dienen.

Uwen brieff van den 7 Mey[4] hebbe ick wel ontfangen.

Desen 18 Mey 1637.

Adres: Mijn heer Mijn heer de Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 18 Mey 1637. N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 3 Iunii.

3080. 1637 mei 18. Van N. van Reigersberch[5].

Mon frère,

Desen middach hadde ick uEd. wijtlopych geschreven[6] ende mij quam in den sin, dat alsoo heel lange aenloopt, eer uEd. de stucken werden behandycht, ons Neeff[7] soude connen dencken yet bij mij int bestellen ofte bij uEd. in het expediëren soude connen werden versuympt, hebbe ick raetsaem gevonden ons Neeff, hoe het met dat werck stont, te onderrichten, hetwelcke oock seer nodych is geweest, alsoo ons Neeff niet en wiste, waer het haperde nochte dat die door andere handen dan de mijne waren gegaen; seyde, dat hem seer leet soude wesen, dat die pampieren werden vermist ende wel te wenschen, dat die door mijn handen waren gegaen ende in de uwe commende wel ende haest mochten werden geëxa-

1 William Brogg was gestorven op 13 maart 1636.
2 Niet nader geïdentificeerd.
3 *Hvgonis Brotii de ivre belli ac pacis libri tres. In quibus ius naturae & Gentium: item iuris publici praecipua explicantur.* Parisiis, Apud Nicolavm Bvon, in via Iacobea, sub signis S. Claudij, & Hominis Siluestris. MDCXXV.
4 No. 3063.
5 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., 30 Ao 2. Eigenh. oorspr. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 331.
6 In margine schreef Grotius: .... recepi ..... Het betreft brief no. 3079.
7 Frederik Hendrik; zie voor deze schuilnaam van de prins J. Fox, *Hugo de Groot en de Gravin van Hohenlohe-Langenburg* in *Nederl. Archievenbl.* 1962, 1° afl., p. 40.

mineert. Ick antwoorde naer deductie van de reden, waerom bij mij niet waren bestelt, dat uEd. garen de sorge in dat werck ende andere ons Neeff ten dienste om met vlijt ende ijver te verrichten soude aennemen[1]. Ons Neeff begeerde ick uwe Ed. wt sijnen name alles goets wilde bootschappen.

Raeckten voorts in propoost, hoe het tusschen Vranckerijck ende Engelant stont, waervan ick seyde geen ander kennisse te hebben als datter noch niet en was gedaen. Naer de reden ende waeraen het manqueerde vragende, wist ick niet daerop te seggen, maer nam aen uEd. te versoucken mij alle particulariteyten daervan te willen laten toecommen. Seyde hij uwe Ed. dat wel soude connen doen ende hem vrienschap soude geschieden; wil oock niet twijfelen, ofte uEd. sal genegen wesen om hetselve in de beste forme met alle omstandycheden te doen, om bij alle gelegentheyt te toonen vir viro quid praestet.

Wat contentement bij Sophi[2] van Felix[3] wert genomen, late ick niet als het wel te passe comt bekent te maecken, ut magis sua bona norint postquam amiserunt[4].

Ick schrijve dit in meerder geselschap geoccupeert.

Uwe Ed. seer dienstwillygen ende
geaffectioneerden broeder
N. v. Reigersberch.

Desen 18 Mey 1637.

De pampieren sijn ten huyse van monsieur Tassyn[5], die de affaires doet van mijnheer de prins ende den ontfanck heeft van Chasteau Renard[6]. Men soude daer eens naer connen doen vernemen; is een pacquet lanck gelijck een vel pampier, dick twee vyngeren.

Adres: Mijn heer Mijn heer de Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 18 May 1637 Reigersberch.

3081. 1637 mei 19. Aan L. Camerarius[7].

Illustrissime Domine,

Quem videre desiderasti librum de electione[8] regis Romani[9], eum tibi fert

1 Vgl. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 107.
2 Codenaam voor Zweden.
3 Pseudoniem van Grotius.
4 Vgl. Plautus, *Capt.* 142/3: Tum denique homines nostra intelligimus bona, // quom quae in potestate habuimus, ea amisimus.
5 Hij was gouverneur van Frederik van Nassau, die op de akademie van Monsieur Benjamin te Parijs studeerde; vgl. no. 3076, p. 290 n. 5.
6 Niet nader geïdentificeerd.
7 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 77. Gedrukt *Epist.*, p. 327. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
8 De uitgave der *Epist.* geeft 'contra electionem'.
9 Ferdinand III.

scriptor ipse Stella[1], in hac aula sane gratiosus datusque a rege[2] D. Davausio[3] ad res Germanicas adjutor. Ille, qui se multa tua bonitate discere posse sperat publico profutura, pro magno habuit tuam amicitiam mereri. Ego officium aditus[4] parandi, quod nemini literato eram negaturus, huic eximie literato et viris magnis probato lubens praestiti.

Plura non addam, nam gnarus eorum, quae hic geruntur, ipse ea perferet.

Vale, vir Illustrissime.

Illustrissimae Dominationi Tuae observantissimus
H. Grotius.

XIX Maii Anno 1637.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: A.^{o} 1637. Exhibuit mihi Stella 3 Iunii.

3082. 1637 mei 19. Van Willem de Groot[5].

Frater optime,

Negligentior jam paulo in scribendis litteris fui, neque enim post eas, quas Meusnerius[6] attulit, ullas ad te dedi ideoque aliquot epistolarum jam tibi sum debitor, quod inde evenit, quia de die in diem novam scribendi materiam expectabam ex Hulstana expeditione et causa Brasseriana[7], quarum illa segnitia ductorum pessime cecidit, haec vero praeterita septimana speratum nacta est exitum: est enim Brasserus ad dignitatem thresaurarii promotus, sed legibus, ut audio, satis duris.

Ego interea gratias tibi summas habeo pro consilio mihi dato; illud tamen superioribus addam congiarium Brasseri tantum fuisse sexcentorum florenorum, quod profecto parum est ei, qui quaestui forensi jam assueverit; deinde et mutationem domicilii non parvam incommoditatem allaturam in retinendis et multo magis in augendis clientelis. Agam cum amicis, ut quod e re fuerit consulant neque facile patiar, ut repulsam tulisse dicar; hoc enim ad meam existimationem pertinet. Instat pro filio[8] senator Meranus[9], pro Iohanne Voogdio[10] alii; etiam

1 Johannes Tilmanus -Stella-; voor de titel van het desbetreffende boek zie men no. 2957, p. 90 n. 6.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
4 De uitgave der *Epist.* heeft: adituro.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. H. de Groot. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Antw. op nos. 3052 en 3062; beantw. d. no. 3114.
6 Meusnier, een vroegere dienaar van de in 1634 te Brussel overleden Willem van Oldenbarnevelt; zie ook III, p. 132 n. 1.
7 De benoeming van Govert Brasser tot thesaurier-generaal. Grotius schrijft in margine: Brasser.
8 Niet nader geïdentificeerd.
9 Abraham van der Meer, raadsheer in het Hof van Holland.
10 Johan de Voocht, bewindhebber van de Westindische Compagnie.

Meermannus noster[1] ei ut cognato favet. Ego spatium deliberandi fore non dubito neque enim populares adhuc constituerunt, aliumne secundo loco suffecturi sint an minus.

Nescio, an jam ad te scripserim Salmasium[2] latinam Barnabae epistolam[3] non habere, cogitaturum tamen, an qua arte nancisci queat.

Petrus[4], ubi se bona obtulerit occasio, iter ad vos arripiet; ut libros, quorum meministi[5], afferat, curabo.

Oetgesii[6] et Bellimontii[7] negotium jam jacet neque urgentur senatores, sed Goesium[8] Hamburgum miserunt foederati, ut Ayssemam[9] huc vinctum adduceret, qui cum id sine permissu consulum facere non posset; interea temporis Ayssema fuga sibi consuluit.

Belga iste[10], qui a comite Egmuntio[11] ad nos venerat, ita negotium vidit constitutum, ut decreverit primo in Britanniam ad Setonum[12], deinde in Gallias ad comitem transfretare.

Hodie jussu Ordinum Foederatorum convenient vetus Amelandiae possessor[13] et affinis ejus Somfius[14], ut, si fieri potest, controversiae inter ipsos sopiantur.

Foederati praeterita septimana decretum egregium fecere de non accipiendis nisi publico assensu muneribus, quod utinam effectum sortiatur: Selandi vero constituerunt omnes suos extra provintiam ablegatos non jam, ut antea, ad vitam iis, quibus impositi sunt, muneribus invigilaturos, sed post triennium domum revocandos, quod an ipsorum rebus et publico conducibile futurum sit, dubitant multi.

Vale, frater optime, et nos ama.

Hagae, XIX May 1637.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

..... tuas VII. May[15] ad me datas ..... et Parrhisii commentum..... risi.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède A Paris.

Onder aan de brief met Grotius' hand: Mireveld.

1 Frans Dircksz. Meerman.
2 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise -Salmasius-, hoogleraar te Leiden.
3 Vgl. no. 3077, p. 293 en n. 10 aldaar.
4 Pieter de Groot.
5 Zie p. 258 nn. 15 en 16.
6 Anthony Oetgens van Waveren.
7 Simon van Beaumont uit Dordrecht.
8 De commissaris Jacob Croese.
9 Foppe van Aitzema.
10 Misschien Jean de Housse, sieur de Hung; vgl. no. 3052, p. 257.
11 Lodewijk van Egmond.
12 William Seton; zie over hem no. 2981, p. 136 n. 2.
13 Wytso Cammingha.
14 Ernst Zuhm, gehuwd met Catharina Cammingha.
15 no. 3062.

In dorso schreef Grotius: 7 Ma(ii)[16]. W. d(e Groot) 16(37).

16 Foutief onder invloed van Willems postscriptum.

3083. 1637 mei 19. Aan F. Lindenbrog[1].

Nuper Maurerium[2], qui sponte D. Davausium[3], regis Francorum[4] legatum, comitabatur, in notitiam tuam introduxi, vir doctissime. Nunc idem officium D. Stellae[5] negare non potui, multae eruditionis viro, aulae hujus potentibus caro quique regis mandato it, ut ejus, quem dixi legati labores sublevet peritia sermonis rerumque Germanicarum, quam aliquot scriptis ostendit. Ego qui norim, quam tua comitas omnibus pateat, eam ut imiter, non vereor viros literatos, qualis hic est, interdum et literarum amantes tibi excolendos tradere.

Vale, vir clarissime.

19. Maii Anni 1637.

Tuus

Hugo Grotius.

Onder aan links: Clarissimo Eruditissimoque Viro D. Friderico Lindenbrogio Hamburgum.

3084. 1637 mei 19. Aan N. van Reigersbergh[6].

Mon frère,

Ick hadde gemeent mons.r Godefroy[7], een persoon seer geleert in de historiën, aen uE. bekent te maecken. Maer de last, die hij had om te gaen met mons.r d'Avaux[8] is om eenige redenen verandert: ende gaet nu nae mons.r d'Avaux toe om deselve met de kennisse van de Duitsche tael ende Duitsche saecken te dienen mons.r Stella[9], die eertijds van de religie sijnde geweest hem tot de Roomsche kerck heeft begeven ende hier te hoof bekent gemaeckt selff bij den grooten cardinael[10] door een boeck jegens de Paix van Prage, waeruit occasie is genomen om hem oock te doen schrijven jegens d'electie tot een Roomsch coning[11]. T'boeck sal uE. sien, doch is uitgegeven sonder naem ende sonder de naem van eenige plaets in in Vrancrijck, om seeckere consideratiën de heeren alhier moverende. T'is een questie, die voor een tijdt can dienen, maer apparentelijck sal verdwijnen mettertijdt. UE. sal uit de conversatie van dese persoon veele dingen, die wetenswaerdigh sijn, connen verstaen.

1 Hs. Parijs, Bibl. Nat., Nouv. Acq. fr. 3.625 f. 28. Eigenh. oorspr. Copie Gem. Bibl., Rotterdam, coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Friedrich Lindenbrog (1573-1648) was jurist en filoloog te Hamburg.
2 Louis Aubery du Maurier; zie no. 3014, p. 196 n. 6.
3 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
4 Lodewijk XIII.
5 Johannes Tilmanus -Stella-.
6 Hs. UB., Leiden, collectie Pap. 2. Eigenh. oorspr.
7 Théodore Godefroy, jurist en historicus.
8 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
9 Johannes Tilmanus -Stella-.
10 De Richelieu.
11 Voor de titels van deze twee boeken zie men resp. de nos. 2913, p. 4 n. 11 en 2957, p. 90 n. 6.

Tot Parijs, den 19 Maij 1637.
UE. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Adres: A monsieur Monsieur de Reigersberg, Conseiller au Parlement A la Haie.
In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den XIX Mey 1637 wt Parijs. Addresse voor monsieur Stella, een geleert persoon.

3085. 1637 mei 20. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Quaternas abs te accepi literas uno tempore, id vero est nudiustertius: non multo melius curatas quam meae sunt, praeter postremas. Et tamen eodem die datas amicorum jam 8 dies sunt, quod accepi, in quibus Hulstae historiam, ex qua cum maerore disco animos Batavis non terra minus quam mari labascere, quae res quantum adferre reipublicae malum processu temporis possint, malo apud me cogitare quam malus ominator haberi.

Prima epistolarum tuarum IV exemplar erat ejus, quam accepi antehac et cui jam respondi. Adjiciam tamen nonnulla.

Scriptum illud magnum pro Palatino[2] supprimi audio nec proditurum. Stellae liber[3] prodiit quidem, sed tanquam Hanoviae, sine ipsius nomine vitandas ad offensas. Sed haec ipse dicet melius: puto enim eum ad vos iturum, ut eo itinere Davausium[4] adjutor futurus sequatur. Davausius ipse, puto, jam Hamburgi est, vectus Anglica nave, quod argumentum Seldenus[5] adjicere poterit ad sua de Maris Dominio.

Pontanus[6] si de me benigne locutus est, ut scribis, - neque enim librum[7] vidi - fecit hoc magis pro amicitia inter nos pervetere quam pro meis meritis. Fuit enim meum opus de Mari libero[8] optimo scriptum in patriam animo, sed aetate juvenili. Nunc et in Dania responderi[9] audio Seldeno, puto, non ut disputetur, an Mare in jus cujusquam proprium possit concedere, sed quanta cuique pars

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 78. Gedrukt *Epist.*, p. 327. Gedeeltelijk vertaald in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 110 en 129.
2 Hierover zie men no. 3051, p. 255 en de verwijzing in n. 18 aldaar.
3 Voor de titel van dit boek van Johannes Tilmanus -Stella- zie men no. 2957, p. 90 n. 6.
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux. In de copie te Uppsala staat 'Davatscium'.
5 John Selden, schrijver o.a. van *Ioannis Seldeni Mare clausum seu De Dominio Maris Libri Duo. Primo, Mare ex Jure Naturae seu Gentium, omnium hominum non esse Commune, sed Dominii privati seu Proprietatis capax, pariter ac Tellurem, ese demonstratur. Secundo, Serenissimum Magnae Britanniae Regem Maris circumflui, ut in dividuae atque perpetuae Imperii Britannici appendicis, Dominum esse, asseritur* -. Pontus quoque Serviet Illi, Londini, Excudebat Will. Stanesbeius, pro Richardo Meighen. MDCXXXV.
6 Johannes Isacius Pontanus (1571-1639).
7 *Joh. Isacii Pontani Discvssionvm Historicarvm Libri duo. Quibus Praecipuè quatenus & quodnam mare liberum vel non liberum clausumque accipiendum dispicitur expenditurque. Accedit, praeter alia, Casparis Varrerii Lvsitani de Ophyra regione & ad eam Navigatione Commentarivs*. Hardervici Gelrorvm, Excudebat Nicolaus à Wieringen Gymnasij Typographus. M.DC.XXXVII.
8 *Mare libervm sive de ivre qvod Batavis competit ad Indicana commercia dissertatio*. Lugduni Batauorvm, Ex officinâ Ludovici Elzevirij. Anno. M.DI.IX [1609].
9 Pontanus schreef zijn *Discvssionvm Historicarvm Libri duo* in opdracht van de Deense koning; vgl. VII, p. 195 n. 2.

cessura sit. Forte et Suedi in ea positione aliquid reperient sibi utile ad Balticum, Finnicum, Botnicum mare vindicandum. Iis ne vel imprudens adverser, intra silentium me contineo. *ἀκίνδυνον γὰρ ἐστι τῆς σιγῆς γέρας*[1]. Etiam Gothefredo[2], qui hic est, fratris sui librum eo de argumento[3] adferenti idem respondi, quod Angliae legatis[4] de Seldeno percunctantibus: probari mihi eruditionem scriptorum. Digna esse opera ingeniis excitatis et sublimibus. Cadamensis pactionis[5] mentionem non inutilem fecit in suo libro Stella.

Sed frustra aliquid constans in hac re a Gallis speramus, cum pontifex[6] jam pro electione pronuntiaverit, cujus auctoritatem qui oppugnare audeat, potentium nemo est: si qui sunt, quibus id facere sit animus, ii nihil possunt.

Valde erit e re arcana consiliorum adversus nostros, quorum auctor Arnhemius[7], ex ipso cognoscere. Et siquid didiceris, rogo sim particeps.

Brandenburgicum[8] esse agnatum Pomerani intellexi et scio, quae pacta Pomerani cum Suedis pridem fecerint. Sed an in investituris, quas vocant, simultaneis comprehensus antehac fuerit, siquid nosti, cupiam discere.

Davausius an in Poloniam iturus sit, incertum est. Si it, ait se daturum operam, ut Polonus[9] aut in communem societatem pertrahatur, quod sperandum non puto, aut certe retineatur, ne communi rei noceat. In oratione quae Galliae regis[10] mandatu in Polonia habita est, haec verba sola Palatinam domum spectantia invenio: Denique cum christianissima Majestas a suis et vestris legatis negotium matrimonii serenissimi regis Poloniae cum principe Palatina[11] ob certa obstacula, diversam nempe religionem, non posse constitui intellexerit, sed serenissimam Majestatem animum suum alio convertisse adverterit, nihil gratius jucundiusque christianissimo regi, nihil gratius Galliarum regno accidere posset, quam si sua Majestas in regno Galliae sibi consortem regni et vitae eligere vellet. Inde enim novus quidam animorum et affectuum utriusque gentis fructus emergeret, ex quo uberrimi fructus in rempublicam vestram, praesertim in bello, quod vobis a barbaris imminet, redundabit. Et haec quidem sunt, ibi quae legi.

Fedus, belli certe causa, ut inter Gallos Anglosque coëat, sperare se negant et hi et illi. Licestrius[12] ait sua si consilia valuissent, ante menses quinque regem

1 Simonides, frg. 69 (ed. Edmonds, Loeb).
2 Théodore Godefroy, jurist en historicus.
3 *Jac. Gothofredi, ... de Imperio maris deque jure naufragii colligendi ὑπομνημα, ex jure romano. ad legem Ἀξιωσις, seu legem Deprecatio, q. Digestis de I. Rhodia de jactu.* - Genevae, Apud A. Chouët, 1637.
4 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
5 Over de vrede van Kadan, gesloten in 1534, zie men no. 3051, p. 256 n. 1.
6 Urbanus VIII.
7 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
8 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg maakte aanspraak op de erfenis van de op 10 maart 1637 overleden Bogislaw XIV, hertog van Pommeren.
9 Wladislas VII (IV).
10 Lodewijk XIII. Claude de Salles, baron de Rorté, was begin februari 1637 uit Hamburg naar Polen vertrokken. Op 18 april 1637 stuurde hij uit Hamburg een verslag van zijn Poolse reis naar Parijs; voor dit verslag en de door hem gedane propositie zie men Paris, Archives des Affaires Etrangères, Pologne no. 3, f. 220 vv en f. 369 vv.
11 Elisabeth van de Palts, dochter van de in 1632 overleden Winterkoning, Frederik V, en Elisabeth Stuart.
12 Robert Sidney, graaf van Leicester, Engels extra-ordinarius gezant te Parijs.

suum[1] futurum fuisse hostem Austriacae domus. Galli Anglos ajunt nihil minus quam hoc voluisse, sed fama oblatae societatis voluisse res suas bene constituere. Audio Galliae legatos[2] desiisse Palatino tribuere, quod caeperant, electoris nomen, spe forte illa, quae tam diu fallit, amicitiae Bavaricae. Ac forte Anglia mediocri aliqua conditione depacisci contenta erit. Ex animo miseret me tam excellentis, adeo nunc desertae domus.

Dux Vinariensis[3] contra voluntatem tractus est hic nimis diu. Haeret ipse Trecis, et in hac urbe Haillerius[4]. Interim hostis loca suspecta insidet, multumque vereor, ne in solum Burgundiae comitatum incumbant haec arma, et Vallettae[5] in ea, quae in fine sunt Picardiae Germania interim permissa suis et aliorum periculis.

Fortia ubique apparere Suedorum consilia gaudeo, cum quia ad ipsorum gloriam id pertinet, tum quia in tanta aliorum segnitie res communis eo ferme solo adminiculo nititur. Aquila rapax animal, urtica vel tactu nocens quid parturiant videbimus.

Aysema[6] pridem Suedis adversus, quo tandem se applicaturus sit, videre desidero. Credo nusquam ei nobis nocendi majorem fore copiam quam in eo loco, quem obtinuit hactenus.

Video Dunquercanos magis magisque in maris possessione progredi patientibus si non et faventibus Anglis, Batavorum vero exolescente virtute, et quidem ea in parte virium, unde natae et qua steterunt hactenus eorum res.

Nobilissimus filius tuus[7] Schmalchiusque[8] spero recte jam in Suediam pervenerint: quibus, ut mihi amicissimis, omnia opto prosperrima.

Lubens intelligo gratias hic agi D. Salvio[9], quod D. Sanctichaumontio[10] cuncta, quae inter Sigismundum marchionem[11] ac D. Bielkium[12] erant acta, aperuerit. Inter bonos bene agier oportet.

Alcalae[13] mortuo fama subrogat, ut scripsisse puto, Mirabellium[14] aut minorem Ognatium[15]. Dicitur cardinalis Ginettius[16] mandata habere Roma ante meridiem vacandi suis catholicis, post meridiem iis, quos haereticos vocant, nempe ne permisceantur caelestia infernis. Ego ovibus auctor non sim rem suam ut lupo commendent.

1 Karel I.
2 Voor hun namen zie men p. 26 n. 1.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 François de L'Hospital, sieur du Hallier.
5 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette en Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
6 Foppe van Aitzema.
7 Joachim Camerarius (1603-1687).
8 Peter Abel Schmalz, secretaris van Oxenstierna.
9 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
10 Melchior Mitte de Miolans, markies van Saint-Chaumont.
11 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
12 Sten Svantesson Bielke; zie over hem VII, p. 241 n. 9.
13 Fernando Afan de Ribera, hertog van Alcalá.
14 Antonio de Zuñiga y Davila, markies van Mirabel.
15 Iñigo Veléz de Guevara, graaf van Oñate y Villa Mediana, zoon van de Spaanse gezant in Duitsland, Iñigo Veléz de Guevara y Tasis, graaf van Oñate.
16 Martio, kardinaal Ginetti, pauselijk afgezant naar Keulen.

Verum est monachum[1] hinc iisse in Hispaniam, ut reginam Galliae[2] voto liberaret, quo ea se Isidoro[3] obstrinxerat, caelitum creditorum uni. Nec abit a verosimili aliquid subesse majus inter cardinalem[4] et Olivarium[5].

Sic et inter Bavarum[6] patremque Iosephum[7] nova communicari consilia certum est. Spes ejus suffragio utendi aliquando ad demovendam ab imperio Austriacam domum mire his hominibus blanditur. Sed turpe est in eodem loco saepius cespitare.

Velim et landgravium[8] et siquid est in illis partibus sociarum virium, Ehredbredsteno consulere; et illas, quae e Suedia exspectantur, copias jam esse in media Germania, quo melius Banerius[9] et Wrangelius[10] res suas tutentur.

Rohanius[11] est in agro Bernate; scriptis[12] famam suam tuetur adversus eos, qui aliena culpa ipsum onerant. Putatur secessum sumpturus apud Venetos.

Interim ex formula pactorum tradita sunt Rhaetis castella omnia, qui ea dejecturi dicuntur; an satis prudenter, nescio. Hispanus[13] jus traducendi copias redimit annuis XX millibus scutatorum, magno Italiae, magno Germaniae malo.

Gallicos legatos[14] ante mensem Septembrem Coloniae futuros non puto. In id tempus retinetur hic Godofredus. Interim cardinalis quae ad bellum quaeque ad pacem faciunt, experiri non omittit. Cardinalis Hispanus[15] quas dedit pro legatis tuti itineris tabulas, equidem non vidi. Batavos omissos audio; quod cum iis seorsim agendum judicet, sicut et Suedos a Gallis distrahere percupiunt.

Marstallerus[16] si ad me venerit, videbit et virtutibus suis et tuae commendationi apud me constare, quod debet, pretium; quod si tales ad meam notitiam saepe introduxeris, habebis me non minus obligatum quam quibus id eris praestiturus.

Ad tribunum Kaplivium[17] curavi literas; ac rogo, quando in rebus majoribus utilis esse non possum, quod velim maxime, des mihi qualemcunque materiam, in qua ostendam, quam tua omnia mihi sint cordi.

1 Simon Bachelier.
2 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
3 De heilige Isidorus (±1080-±1130), patroon van de boerenstand, begraven te Madrid.
4 De Richelieu.
5 Gaspar de Guzmán, graaf-hertog van Olivarès.
6 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
7 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, de bekende gunsteling van De Richelieu.
8 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
9 Johan Gustavsson Banér, Zweeds veldmaarschalk.
10 Herman Wrangel.
11 Henri, hertog van Rohan.
12 Wellicht wordt hier bedoeld het manifest, dat afgedrukt staat in de *Mercvre François*, tome XXI, M.DCXXXIX, p. 294-303.
13 Philips IV.
14 Voor hun namen zie men no. 2924, p. 26 n. 1.
15 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje.
16 Wellicht betreft het hier Constantinus Marstallus uit Pommeren die in 1637 als student te Orléans werd ingeschreven.
17 Wellicht wordt hier Paul Kapliř, ridder van Sulevic, officier in Zweedse dienst bedoeld.

Crequiacus[1] in ea, quae Pado adjacent, it, quo et Cerbellonus[2] a Valle Telina duxit copias Bremo, ut conjectura est, imminens.

Leodiense factum atrox intelleximus. Luit paternum crimen immerens filius[3] in Bastiliam hic datus.

Haec ita sparsim scripsi, dum literarum tuarum ductum persequor. Habeo gratias maximas pro responso Pomeranis dato. Utile est habere talia, ad quorum normam sermones regamus.

Preces meas cum tuis jungo, Illustrissime Domine, pro bono publico tuoque et tuorum.

Lutetiae, XX Maii n. C. MDCXXXVII.

Illustrissimae Dominationi Tuae observantissimus
H. Grotius.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: R. Hagae 1637 d. 4 Iunii st. n.

3086. 1637 mei 20. Aan Willem de Groot[4].

Mitto ad te, frater, apertas meas ad Cl. Salmasium[5] literas; quas obsignes mittasque rogo, simul cum alteris, quae ad eundem sunt a Puteanis[6]. Scripsit[7] ipse mihi se, dum Brilae haeret glacie retentus, rogatum a Cloppenburgio[8], qui argumentum danisticum jam et latine tractare vult, ut operi ipsius epistolam adderet. At sibi epistolam molienti e rerum copia librum[9] exiisse, quem daturus sit publico ante Arnobiana[10].

Synodus jam habetur reformatorum nationalis Alenconii[11]. In ea provinciali, quae nuper habita est[12], placuit adversus Amirautium[13] Testardumque nihil

1 Charles Créquy de Blanchefort de Canaples.
2 Johann, graaf van Cerbellon -Giovanni, graaf Serbelloni-, bevelhebber van de Spaanse troepen in de Cômasque en aan de grenzen van de Veltlin.
3 Alexandre de Renesse, zoon van René de Renesse, graaf van Warfusée.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 868. Beantw. d. no. 3110.
5 No. 3077 dd. 16 mei.
6 De gebroeders Dupuy, waarschijnlijk Pierre en Jacques.
7 In een verloren gegane brief.
8 Johannes Cloppenburg; zie over hem en zijn boek no. 3077, p. 292 n. 12.
9 *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio, auctore.* Lvgd. Batavor. Ex officina Elseviriorum. MDCXXXVIII.
10 Zie over deze uitgave no. 3077, p. 293 n. 2.
11 De synode van Alençon. Het 'Menconii' van de *Epist.* berust stellig op een foutieve lezing van het handschrift.
12 Gehouden te Charenton in de maanden maart en april; zie *Bull. de la Soc. de l'Hist. du Protestantisme Français* VII p. 408.
13 Moïse Amyraut en Paul Testard.

tale statui, quale volebant Molinaeus[1] et Rivetus[2], sed abstineri a publica disputatione.

Rex[3] videtur velle, ut aulaea tendant in pompa Sacramentali[4]. Constituerunt censuris coërcere, si quis id faciat; mulctae si exiguntur, eas dependent.

Mileterius[5] adversus Daillaeum[6] magnum scribit librum[7] et quidem latinum, qui sermo minus illi succedit quam Gallicus.

Vale cum nostris tuisque. De Brasseri[8] ambitu video dubitari. Vide, ne tu te ante tempus fabulis praebeas.

20 Maji 1637.

Petrum[9] exspecto. Pontani[10] de Mari disertationem[11] videre percupiam. Miror Hollandos hoc tempore de suo in Amelandiam jure serio non cogitare. Audio Heinsium[12] metuentem, ne in Salmasii libros vapulet, multum ei blanderi allegato ad ipsum filio suo[13].

Tibi vere frater
H. Grotius.

3087. 1637 mei 22. Aan S. Bielke[14].

Illustrissime Domine,

Ad ea, quae scripsi septimo ante hunc die[15], addam pauca, quae priores meas sententias confirment.

Liber scriptus hic contra electionem regis romani[16] prodiit[17], sed tamquam

1 Pierre Dumoulin.
2 André Rivet, hoogleraar in de theologie te Leiden.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Het betreft hier het uithangen van tapijten tijdens het rondtrekken van de sacramentsprocessie; vgl. no. 2622, p. 187 n. 2 (dl. VII). Op de Synode van Alençon werd deze kwestie ter sprake gebracht; zie Aymon, *Tous les Synodes Nationaux des Eglises Reformées de France* II, p. 568.
5 Théophile Brachet de La Milletière.
6 Jean Daillé.
7 Het laatst door La Milletière in het latijn uitgegeven werk was toen - bij mijn weten - *Christianae concordiae inter catholicos et evangelicos in omnibus controversiis instituendae consilium ... de fidei per Christi gratiam dono et divina praedestinatione, par T.B.M.* 1636. Bovendien publiceerde hij in 1637: *Le moyen de la paix chrestienne en la réunion des catholiques et des évangéliques sur les différens de religion, divisé en 4 parties. Première partie. Réfutation de la procédure de M. Daillé en son Examen. Par T.B., sieur de L.M.* Paris, 1637.
8 Govert Brasser.
9 Pieter de Groot.
10 Johannes Isacius Pontanus.
11 Voor de titel van dit boek zie men no. 3085, p. 303 n. 7.
12 Daniel Heinsius was met Salmasius op slechte voet geraakt (V, p. 104 n. 8).
13 Nicolaes Heinsius.
14 Gedrukt *Epist.*, p. 330. Geadresseerde, Sten Svantesson Bielke, was Zweeds gezant in Duitsland.
15 No. 3070.
16 Ferdinand III; hij was op 22 december 1636 tot Rooms koning gekozen.
17 Voor de titel van dit boek van Johannes Tilmanus zie men no. 2957, p. 90 n. 6.

editus Hanoviae scriptoris celato nomine. Pari modo et quod est amplius in Anglia supprimitur liber magnus pro Palatini[1] jure scriptus[2].

Literae multis e locis affirmant Hispanum[3] quovis modo impendioque id agere, ut Palatinatus ambo restituantur Dominis. Electoris titulum dari coeptum Galli nunc Palatino detrectant dare Bavarumque[4], ut ante, respiciunt.

Multae hic de Brandesteinio[5] fabulae mire animos turbant.

Dux Bernhardus[6] Trecis in Campania haeret; proximus illi imperio Haillerius[7] etiam nunc hic est: pro Germania comitatum Burgundiae petere dicuntur, Capellam eique vicina Valetta[8].

Castellum illud, quod Hispanis unum in Margaritae insula restabat, die hujus mensis 12 in potestatem venit Gallorum. Putaturque altera Honorati, cujus aditus hosti difficiles faciunt partim abrupta partim classis Gallica, haud diu restitura.

Rhaetis castella, quae Galli tenebant, tradita sunt omnia, qui ea dejecturi putantur. Hac pactione impleta dimissus Rohanius[9] in agro se tenet Bernate seque scriptis[10] contra famae suae vulneratores tuetur recepturusque se creditur ad Venetos aulae huic se non audens credere. Hispani jus transeundi habebunt emptum XX millibus scutatorum annuis.

Pontifex[11] Romae factam regis Romani electionem confirmavit; id causae satis erit Gallis, ne quid in posterum ea de re mutiant.

De classe ab Anglis Palatino danda nihil sperare legati[12] nos jubent mutatis scilicet rebus.

Crequiacus[13] in Italiam it, ubi Bremo timetur, ex quo et Cerbelloni[14] copiae in eas venere partes compositis ex sententia Rhaeticis rebus.

Magni sunt in Petricoriis, Arvernis vicinisque locis motus rusticorum additis et nobilium nonnullis contra nova onera. Non mirum, si invenerit aemulos felix antehac paria molientium audacia, quibus pro poena immunitas parta est.

Comiti Suessionensi[15] Sedani per triennium manere permissum est.

Hae nunc res erant, quas meliores faxit Deus teque, Illustrissime Domine, servet incolumem in rebus florentibus.

Lutetiae, 12/22 Maii 1637.

Illustrissimae Dominationi Tuae observantissimus eique addictissimus H.Grotius.

1 Karl Ludwig van de Palts.
2 Zie p. 255 en de verwijzing in n. 18 aldaar.
3 Philips IV.
4 Maximiliaan I van Beieren.
5 Christoffer Carl, graaf van Brandenstein.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
8 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
9 Henri, hertog van Rohan; hij had het bevel gevoerd over de Franse troepen in Graubünden en de Veltlin.
10 Voor dit manifest zie men *Mercure François*, tome XXI (1637), p. 294 vv.
11 Urbanus VIII.
12 John Scudamore en Robert Sidney, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
13 Charles Créquy de Blanchefort de Canaples.
14 Johann, graaf van Cerbellon.
15 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.

3088. 1637 mei 22. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime Domine,

Magis magisque confirmor in eo, quod suspicatus sum, Gallos et Anglos tum inter se tum cum novo imperatore[2] clam convenisse. Rex Galliae[3] satis multo tempore a morte Ferdinandi II subito, cum minime id exspectaretur, lugere eum coepit. Suscepta calide, ut videbatur, contra novam electionem disputatio ita refrixit, ut liber Stellae[4] Hanoviae nomen praeferat dissimulato scriptoris nomine.

In Germaniam non it dux Bernhardus[5]: neque id cogitatum a Gallis, sed comitatum Burgundiae impetere.

Non magis ad Mosellam Valetta[6] it, qui Capellam versus se molitur. Contrarii rumores nobis fallendis sparsi.

Iam vero in Anglia suppressus liber magnus, qui pro Palatino[7] scribebatur[8]. De navibus ei dandis evanuit negotium, manet cum Batavia de mari certatio. Pomeraniam nobis invident utrique, ut Prussiam antehac. Nec demtus mihi de Polono et Palatina[9] metus, quamdiu alias nuptias non video, quanquam non ignoro, quae de caesarea[10] jactentur. Itaque in Hispanos hoc anno bellum erit, nec id forte longum.

De Valle Telina controversia, quae XX millionibus regi constitit, contra ipsum finita est. Reddita castella diruuntur a Rhaetis et annua XX millium scutatorum mercede habebit Hispanus[11] ex nova pactione jus traducendi copias. Sabaudum[12] belli haud obscure taedet. Is Bremo metuens Casali Mantuanus[13] - nam et eo ivit Cerbellonus[14] nihil in Valle Telina habens, quod agat- otium expetunt.

Margaritae insula tota Gallorum est castello, quod restabat, et dedito et jam a Gallis intrato. Speratur brevi secutura Honorati, quia cetera ejus rupibus inaccessa hosti, angustiae vero maris insulas inter, qua haec adiri facilis, Gallorum navibus tenentur. Iam si Capellam et Castelletum capere Valetta possit, quid restabit, nisi ut indutiae fiant ac per eas cum Lotharingo[15], quam maxime e suo usu poterunt, decidant Galli?

Scribitur Palatinatus uterque Hispano Bavarum[16] pecunia placante redire ad

1 Gedrukt *Epist.*, p. 329; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 349. Geciteerd in vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 126.
2 Ferdinand III.
3 Lodewijk XIII.
4 Zie voor de titel van dit boek van Johannes Tilmanus -Stella- no. 2957, p. 90 n. 6.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Voor de titel van dit boek zie men no. 3087, p. 309 n. 2.
9 Er was sprake geweest van een huwelijk tussen Wladislas VII (IV) van Polen en Elisabeth, de oudste dochter van Frederik V van de Palts, de Winterkoning; vgl. VI, p. 303 n. 13.
10 Cecilia Renata, zuster van Ferdinand III.
11 Philips IV.
12 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
13 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua.
14 Johann, graaf van Cerbellon.
15 Karel IV hertog van Lotharingen.
16 Maximiliaan I van Beieren.

dominos. De electoratu cognovi ex legati Anglici[1] sermone spem ab Anglis abjici, neque offenduntur, quod Galli nomen hoc, quod Palatino dare in Anglia coeperant, nunc subticent.

Duo sunt praeter mutabile gentis Gallicae ingenium[2], quae nobis nocent maxime: quod qui hic plurimum possunt, cardinalis[3] tuendae, Iosephus[4] parandae dignitati dum student, gratiosi esse volunt apud aulam romanam; alterum quod putant aliquando et Bavari et Brandeburgici[5] aliquem usum esse posse ad imperatorem faciendum extra Austriacam domum. Cardinalis etiam terriculamentis quibusdam nocturnis exagitari dicitur.

Rohanius[6] in Bernati agro se tenet scriptisque[7] culpam a se in alios rejicit; deductus est honeste Rhaetorum addito ipsi praesidio.

Comes Suessionensis[8] per triennium Sedani manere permittitur; nuper cum extra id oppidum deambularet, ex jactu globi a militibus temulentis, ut dicitur, periculum vitae adiit. Praesidio Sedanensi ipse de suo dat stipendia auxitque numerum praesidii a ducentis ad sexcentos nomine, reipsa ad trecentos tantum; id ipso non nolente praefecto[9] lucro cedit.

Ad causas multas pacis desiderandae a Gallis accedit, quod in Petricoriis vicinisque locis rustici se movent contra tributa. Dicuntur esse plus L millibus. Incitamentum illis audendi est, quod aliis in locis par seditio antehac non impune tantum fait, sed et onerum peperit levamentum; jam publicanos quosdam mutilatos neci dedere. Ea prima furoris alimenta.

Crequiacus[10] in Italiam iit liberiore quam antehac potestate, copiis non quantis exigunt res adeo depressae.

Ermensteinio invectum quod est, in mensem forte sufficiet: tum reditura necessitas, ni contra acre Iohannis Waertii[11] obsidium vi aliquid audetur, quod futurum vix videtur. Brandestenii[12] iter et quae mandata habere dicitur, non tam aulam quam plebem turbant. Wismariensia pacta[13] probata ajunt Galli, negant id se credere Angli.

In Bononiensem agrum his diebus incursum ab Hispanis. Romae pontifex[14] cum in Hispanorum gratiam cardinalem quendam[15] fecerit, proponit Gallis, an,

1 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
2 Vgl. Tacitus.
3 De Richelieu.
4 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, de bekende gunsteling van De Richelieu.
5 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
6 Henri, hertog van Rohan; hij had het bevel gevoerd over de Franse troepen in Graubünden en de Veltlin.
7 Voor dit manifest zie men no. 3087, p. 309 n. 10.
8 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
9 Antoine de la Marche de Comte (1599-1640).
10 Charles Créquy de Blanchefort de Canaples.
11 Johan van Werth, ruiteroverste in keizerlijke dienst.
12 Christoffer Carl, graaf van Brandenstein.
13 Het verdrag van Wismar tussen Zweden en Frankrijk was gesloten op 30 maart 1636, maar de Zweden hielden de ratificatie ervan op tot najaar 1637.
14 Urbanus VIII.
15 Wellicht Marcantonio Franciotti.

Mazarino[1] si ea detur dignitas, non Gallo sed gallizanti, id sibi imputari ferant. Eadem in aula probata est novi imperatoris electio nihil obnitentibus Gallis.

Amicus quidam veniens a patre[2] Fabii[3] certum me facit hominem e Rosa[4] quo Lactuca[5] utitur, fuisse apud Augustum[6] et multis rationibus dissuaso negotio de sorore[7] Hannibalis[8] spem magnam retulisse de Ciceroniana[9]. Multa sunt, quae, id ut credam, me impellunt: inter alia, quod orationem Galliae regis mandatu in conventu habitam Claudii[10] alio atque alio tenore circumferri video.

Fayetta[11], una virginum, quae reginam[12] sectantur, mire gratiosa apud regem poenitentiarii regis[13] suasu in monastica claustra se dedit magnaque molestia liberavit cardinalem, cujus consiliis adversari dicebatur.

Hanc epistolam ob gravitatem argumenti et quia video multa mari terraque pericula duabus viis mitto, semper Deum obsecrans, Excellentissime atque Illustrissime Domine, res ut regno, reginae[14] Tuaeque Sublimitati semper bene procedant.

Lutetiae, 12/22 Maii 1637.
Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3089. 1637 mei 22. Aan N.C. Fabry de Peiresc[15].

Nobilissime Amplissimeque Domine,

Non novum est, quod facis, cum de me melius, quam res fert, existimas. Si ea mihi esset, quam vellem, facultas, non deesset unquam mea opera adjuvandis iis, qui ad tuam tutelam pertinent, id est, viris litteratis.

1 Giulio Raimondo Mazzarini, pauselijk vice-legaat in Frankrijk.
2 Jean-Jacques de Mesmes († 1642).
3 Schuilnaam voor Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
4 Codenaam voor Duitsland.
5 Codenaam voor Frankrijk. De bedoelde diplomaat was Charles Du Bois, baron d'Avaugour (±1600-1657).
6 Schuilnaam voor Wladislas VII (IV) van Polen.
7 Cecilia Renata. De woorden ‘de sorore’ staan in de tekst in cijfer: 44.75. 34.59.66.42.4.33.
8 Schuilnaam voor Ferdinand III.
9 Elisabeth van de Palts. Cicero is een codenaam voor de Palts.
10 Codenaam voor Polen.
11 Louise-Angélique Motier de La Fayette. Op 19 mei 1637 was zij in het klooster gegaan.
12 Anna van Oostenrijk.
13 De jezuiet Nicolas Caussin.
14 Christina van Zweden.
15 Copie Aix-en-Prov., Bibl. Méjanes, ms. 205-1023; copie Gem. Bibl., Rotterdam, coll. Rem. Kerk, cat. v. hss., no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 330; *Ep. ad Gallos*, p. 444. Gedeeltelijk vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 111. Antw. op nos. 3037 en 3048. Geadresseerde, Nicolas Claude Fabry de Peiresc uit Aix-en-Provence, overleed op 24 juni 1637. aant.

Holsteinius[1] quoque eodem quo tu morbo laborans mea in majus extulit. Dixeram ei collegisse me fragmenta christianorum primi secundique saeculi diligenter. In iis erant et illa ex Epistola Clementis[2], quae nunc publici est juris, et alia ex Barnabae Epistola[3], quam nunc nactus sum prope totam; dixeramque ei, quod et tibi dictum volo, magno me ardere desiderio habendi e Graecia Pastorem Hermae[4] adeo praedicatum jam ab Irenaei temporibus[5] librum; fragmenta ejus, quae sunt apud Graecos cum ea, quam latinam habemus, versione non male congruere video. Sed ex ipsis Graecis ejus saeculi locutionibus multa daretur observare usui futura.

Illa ex Enocho[6] non verti; et nunc Gothicis[7] detineor.

De Iosephi[8] ea parte, quae legis praecepta continet, interpretanda notis additis cogitavi sane, sed eam cogitationem partim operum alia partim itinera, quibus jactatus sum, interscidere. Nunc cum id susceperit Petitius[9], magnae vir diligentiae et linguarum sciens, multum eo nomine gaudeo paratus conferre, quicquid potero, quod in hoc negotiorum aestu sane exiguum est.

Salmasius[10] ante Arnobiana[11] librum nobis dabit *δανειστικόν*[12]. Heinsii ad Novum Testamentum Notata[13] sub praelo sunt et Casauboni Epistolae[14]. Laudari video Cartesii[15] Galli partim Physica partim Mathematica[16] edita in Batavis, sed quorum unum, quod in hac urbe est, exemplar videre mihi nondum[17] contigit.

Vale, vir nobilissime, et perge amare non literatos tantum, sed et literarum amantes, quibus si meum adscribas nomen, id mihi honoris abunde erit.

Lutetiae, XXII Maii MDCXXXVII.

Tuae Nobilitati addictissimus
H. Grotius.

1 Lucas Holste; zie over hem III, p. 193 n. 14.
2 Voor de brief van Clemens zie men V, p. 132 n. 3.
3 Voor de brief van Barnabas zie men V, p. 132 n. 5.
4 Over de oud-christelijke schrijver Hermas en zijn geschrift *Pastor* zie men III, p. 230 n. 5 en *Dict. de Théologie Cath.* VI, p. 2268-2288.
5 De heilige Irenaeus van Lyon (geb. tussen 130 en 135), bisschop en kerkvader. Hij en Clemens van Alexandrië citeren herhaaldelijk de *Pastor* van Hermas.
6 Over dit vermeende manuscript van Henoch zie men no. 3016, p. 200 n. 11.
7 Zijn - posthuum verschenen - *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm*, Amsterdam 1655; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
8 Flavius Josephus, Joods-Grieks geschiedschrijver.
9 Samuel Petit (1594-1643), oriëntalist uit Nîmes.
10 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise -Salmasius-, hoogleraar te Leiden.
11 Zie voor de titel van dit eerst in 1645 verschenen werk no. 3077, p. 293 n. 2.
12 *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio, auctore*. Lvgd. Batavor. Ex. Officina Elseviriorum. MDCXXXVIII.
13 Zie VII, p. 134 n. 7. Het werk is in 1639 te Leiden verschenen.
14 Zie no. 3077, p. 293 n. 5.
15 René Descartes. De Rotterdamse copie heeft 'Escartesii'.
16 *Discours De La Methode Pour bien conduire sa raison, & chercher la vérité dans les sciences. Plus la Dioptrique. Les Meteores. Et La Geometrie. Qui sont des essais de cete Methode*. A Leyde De L'Imprimerie de Ian Maire MDCXXXVII. Auec Privilege.
17 De copie te Rotterdam heeft eveneens: nondum.

3090. 1637 mei 22. Aan N. van Reigersbergh[1].

Ik heb mij lang gereet gehouden tot dat werk. Omdat het te lang verbeidde heb ik iets anders begonnen: daar ik een einde of stilstant in wil maken, en terstont deze papieren in de hand nemen. - - -

3092. 1637 mei 22. Van J.A. Salvius[1].

Excellentissime Domine Legate,

Belli ratio in his oris haec est: Wrangelius[2] ad Oderam haeret Schwetae supplementa e Suecia expectans, Pomeraniae interim et Megapoleos tutelae intentus.

Banerius[3] et Lesle[4] Torgaviam tuentur. Landgravius[5] cum Kinge[6] ad Rintelium Wisurgi adjacent. Isti nullus praeter Brandenburgicum[7] hostis opponitur; qui quidem celum terrae miscet interna omnia externaque subsidia invocans, ut nobis Pomeraniam vi extorqueat.

Nam et Dano[8] Polonoque[9], quantum eorum intersit, ne Sueci pedem ibi figant, operose exaggerat et simul cum imperatore[10] consilium opemque singulorum imperii Ordinum literis evocat Pomeranis ipsis ad arma in nos capiendum instigatis.

Illis Götze[11], Hatzfeld[12], Saxo[13] propriis ac Darmstadiensibus nec non Luneburgicis copiis incumbunt. Qui aliquoties Torgaviam vi nostris eripere frustra tentarunt; loco, munimentis, annona, pabulo in aliquot adhuc menses securam. Quin et hostis non minus cum fame caeterisque castrorum incommodis quam nobiscum conflictatur: ut speremus Banerium tuto expectare posse tum militis e Suecia adventum, tum Winariensis[14] et sociorum diversiones.

Landgravius Cassellis Paderbornam meditatus est. Sed superventu junctarum Gelenii[15], Isolanii[16] et de Waerthii[17] virium coactus est Wisurgim fere Mindam usque repetere; ut et hostem ex Hassia eliceret et Melandro[18] Ruthwenoque[19] commodius augeretur; et, si gravior incumberet hostis, per pontem Mindensem receptum in Brunsvicensibus captaret a Banerio.

Id solum grave omnibus accidit, quod ubique fere cogantur defensive bellum trahere, donec socii hostem distraxerint. Et certe sociorum tarditate infortunia

1 Hs. Leiden, UB., cod. L 1003. Gedrukt *Handelingen Maatschappij Ned. Letterk.*, 1862, p. 104. Eigenh. ondertek. Beantw. d. no. 3133. Betreffende Salvius zie men no. 2919, p. 19 n. 1.
2 Herman Wrangel, Zweeds veldmaarschalk.
3 Johan Gustavsson Banér, Zweeds veldmaarschalk.
4 Alexander Leslie, graaf van Leven.
5 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
6 James (Jacob) King, generaal-majoor in Zweedse dienst.
7 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
8 Christiaan IV van Denemarken.
9 Wladislas VII (IV) van Polen.
10 Ferdinand III.
11 Johann, graaf van Götz, generaal-majoor in dienst van de keizer.
12 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in dienst van de keizer.
13 Johann Georg, keurvorst van Saksen.
14 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
15 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, wachtmeester-generaal; zie over hem VII, p. 457 n. 15.
16 Ettore Giovanni Ludovico Isolani, generaal der Kroatische ruiterij in dienst van Ferdinand III.
17 Johan van Werth.
18 Peter Melander, graaf van Holzapfel; zie over hem VII, p. 90 n. 11.
19 Patrick Ruthven, graaf van Fort en Brentford, luitenant-generaal in Zweedse dienst.

cuncta augentur! Monendi igitur videntur tam Batavi quam Galli ut per literas singulis dictorum ducum constantiam et auxilia prompta promittant.

Polonus faedera cum Moschis ac Tartaro[1] contra Turcam[2] tum matrimonialia tractat. Danus Hamburgenses commerciis vexat et legatos[3] ad electores catholicos ac imperatorem misit, sive pro firmando vectigali Albino sive pro episcopatuum securitate sive pro reassumando tractatu pacis. A neutro quidquam vel impedimenti vel solatii hoc Germanico bello speratur.

Prima die Maii convenit senatus regni ultima ejusdem Ordinum deputati Stocholmiae, extrema capturi pacis bellive consilia. Cujus conventus finem sequetur forte regni cancellarii[4] reditus in Germaniam. Interim peditatus iam petiit, equitatus ob pabuli tarditatem fine Maii petet portus regni, in Pomeraniam nostris subsidio trajecturi.

De pace haec habentur. Marchio Brandeburgicus[5] ante quindenam significavit legato Bielcke[6] se tandem plenam ab imperatore potestatem cepisse, ut de praeparatoriis futuri tractatus - loco, tempore, personarum mutua securitate ac potestate etc. - nobiscum ageret. Nos colloquium parumper distulimus, dum certiora e Suecia et sociis resciremus. An igitur et quando aliquid procedet, adhuc incertum est.

Franciscum Albertum Lawenburgicum[7] nuper Wienna discedentem jussit rex Romanorum[8] Banerio dicere, si potestatem serio pacem tractandi haberet, se ei conditiones non iniquas propositurum. Et quidem si Sueci pacem Pragensem[9] intactam sinerent nec agri quidquam ab imperio peterent - quem dare in ejus potestate non esset - se iis chartam biancam missurum ut in caeteris qualem vellent pacem inscriberent. Caeterum quid de Brandenstenio[10] - tantopere hactenus proclamato pacis parario - nuper mihi scribit Banerius, ex inclusis liquet: unde haud difficulter licet coniicere ipsum nec pacem nec bellum cuiquam amplius facile facturum.

D'avausius[11] ante paucos dies Diepa huc mari appulsus visitanti mihi respondit se nec in Daniam nec Poloniam nec Sueciam, sed hinc cum marchione St. Chamondio[12] recta Coloniam cogitare; spectare tantum prius, utrum Suecia simul eo mittere velit. Lutetia tamen ad me scribitur eos etiam Feuquerium[13] expectare, ut Hamburgi anti-conventum Coloniensi oppositum moliantur. Illi nos urgent, ne soli pacem tractemus. Assentior optimum esse, ut nonnisi communiter et universalem

1 Wellicht nog Inayet Ghirai.
2 Sultan Murád (Amurath IV); zie V, p. 435 n. 7.
3 Christian von Pentz (1600-1651), gouverneur van Gluckstadt en Friedrich Günther (1581-1655).
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
6 Sten Bielke, Zweeds gezant in Duitsland.
7 Frantz Albrecht, hertog van Saksen-Lauenburg.
8 Ferdinand III.
9 De vrede van Praag, gesloten op 30 mei 1635; zie hierover V, p. 292 n. 1.
10 Christoffer Carl, graaf van Brandenstein.
11 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
12 Melchior Mitte de Miolans, markies van Saint-Chaumont.
13 Manasse de Pas, markies van Feuquières.

pacem statuamus. Sed obtestor eos, ne solum pacem nobiscum communem velint. Veris enim faederatis tam damnum quam lucrum communia esse.

Si quid amplius seu pace seu bello memoratu dignum acciderit, non deero referentis officio. Interim E.T. Deo et me suo consueto favori animitus commendo.

Hamburgi, d. 12/22 Maii A.^{o} 1637.

E.T.^{ae}

Observantissimus, quoad vixero,

J.A. SALVIUS m.p.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 23 Iunii.

3093. 1637 mei 22. Aan P. Schmalz[1].

Nobilissime Domine,

Literis tuis delector quidem omnibus, cum sint semper et rerum nosci dignarum nuntiae et animi nobis optime volentis indices. Sed quas 21 Aprilis Hamburgo dedisti[2], hanc insuper commendationem habent, quod sitim meam, qua magna tenebar rerum novarum, explent. Nam a D. Salvio[3] quas accepi, erant datae 20 Martii[4]. Ex eo neque ab ipso neque ab ejus domesticis accepi quicquam.

Iter tibi minorique Camerario[5] felix et destinatorum prosperos utrique eventus opto. Valde mihi dolet inter patrem ipsius[6] dominumque Spiringium[7], viros mihi amicissimos, intercedere friguscula, quibus ego demendis, si quid possem, libens operam impenderem. Sed si tu in re presente nihil potuisti, nihil ego potero per epistolas, quarum minor vis atque efficacia est; adde quod absenti nec veras mali causas datur nosse.

De D. Spiringii magnificentia multa ad me ex Batavis scribuntur; habet, unde sumptum faciat. Abiturit nunc et ipse in Suediam. D. legato Camerario, quominus longinquum iter suscipiat, justa est ab infirmitate corporis excusatio.

Sicut classis et militis e Suedia magna hic est exspectatio, ita plebem terrent de Brandesteiniana[8] pacificatione rumores. Galli pacta Wismariensia[9] rata facta ajunt Anglis id non credentibus.

Miror reginam matrem[10] sibi ipsi impensarum modum statuere non posse.

1 Hs. Stockholm, RA. Gedrukt *Epist.*, p. 328; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 586. Geadresseerde was secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
2 Niet meer aanwezig.
3 Johan Adler Salvius.
4 No. 2999.
5 Joachim Camerarius (1603-1687). Medio maart 1637 was hij uit Den Haag naar Zweden vertrokken.
6 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
7 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
8 De onderhandelingen werden namens Zweden gevoerd door Christoffer Carl, graaf van Brandenstein.
9 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636; voor de ratificatie zie men no. 3088, p. 311 n. 13.
10 Maria Eleonora van Brandenburg.

Sed non sine causa Romani veteres, ut Livius nos docet[1], feminas sub perpetua tutela esse voluerunt.

Prudenter fecit, ut omnia, magnus cancellarius[2], quod ministerio regni Suedici auctoravit eos, qui jam magnam rerum Suedicarum non minus quam Germanicarum notitiam erant consecuti.

Danus[3] quid velit, multum refert, nam quod vult, valde vult. Vix verum puto, quod hic scribitur, eum in aplustribus aquilam ostentare signum acceptae ab imperatore[4] maris Baltici praefecturae.

Barclaium[5] ea ferre, quae Suedi proposuerant, quo minus credam, faciunt legati hic Angli[6], qui negant classem Palatino[7] dari, quod cum Gallis convenire sibi nequierit; et jus suum de mari in Batavos urgere velle videntur. Accedit, quod liber pro Palatino in Anglia scriptus[8] supprimitur, et dicitur Hispanus[9] redemptos a Bavaro[10] Palatinatus velle Palatino reddere sine electoratu.

Valde avebo videre, quid Seldeno[11] oppositurus sint Dani[12] et an de generali quaestione super dominio maris conventuri sint cum iis, quae Seldenus ponit. Rogo, et in Suediam cum veneris me de iis, quae agentur, saepe doceas mutuumque exspectes.

Rorteii[13] puto esse orationem in Polonico habitam conventu, quae ut legati Gallici oratio ad me missa est. Absterret Polonos ab affinitate Austriaca[14]; si de Palatina[15] res impediatur, Gallicam commendat. Ego de Palatina non esse rem desperatam puto; tamen et Mantuana[16] sperat eas nuptias.

D. Davausius[17] jam Hamburgi erit, videbit ibi D. Salvium, si potest et D. Bielkium[18], si qua spes est venturi in Germaniam D. cancellarii, eum exspectabit.

Bannerio[19], Wrangelioque[20] gaudeo res[21] bene succedere. Multum eos juvis-

1 Livius XXXIV, 2 (bij monde van M. Porcius Cato). Vgl. het commentaar op deze plaats van Joannes Doujatius: *Titi Livii Patavini Historiarum Decas Quarta*, Parisiis MDCLXXXII, p. 151.
2 Axel Oxenstierna.
3 Christiaan IV.
4 Ferdinand III.
5 John Berkeley.
6 John Scudamore en Robert Sidney, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Voor de titel van dit boek zie men no. 3087, p. 309 n. 2.
9 Philips IV.
10 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
11 John Selden; zie over zijn *Mare clausum* V, p. 515 en nn. 8 en 9 aldaar.
12 Het Deense standpunt werd verdedigd door Johannes Isacius Pontanus; zie no. 3085, p. 303 n. 7.
13 Claude de Salles, baron de Rorté; zie over deze 'oratio' no. 3087, p. 304 n. 10.
14 Cecilia Renata, zuster van keizer Ferdinand III.
15 Eerder was er sprake van een huwelijk tussen Wladislas VII (IV) en Elisabeth van de Palts.
16 Maria-Louisa Gonzaga.
17 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
18 Sten Bielke.
19 Johan Gustavsson Banér.
20 Herman Wrangel.
21 Het woord 'res' ontbreekt in de uitgave der *Oxenst. Skrifter*.

set, si in tempore appropinquasset ipsis dux Bernhardus[1], qui nunc etiam Trecis haeret et iturus videtur in Burgundiae comitatum; Capellam versus Valettae duo[2].

Res in Valle Telina improsperas, unde eductis copiis castellisque omnibus derelictis abire coactus est Rohanius[3], qui nunc in Bernati agro se tenet, compensat sub Gallorum potestatem redacta Margaritae insula, cujus maximum, quod unum Hispanis restabat, castellum die hujus mensis XII nov Cal. Gallis traditum est, qui nunc alteram Honorati insulam oppugnare dicuntur.

Crequiacus[4] in Italiam rediit, ubi Bremo aut Casali metuitur, in quam partem et Cerbelloni[5] se tulere copiae.

De Magdenburgi deditoribus[6] quod factum est judicium aequitate severitatem temperat.

Aysema[7] cur Hagam non venerit, Ordinibus Foederatis se excusavit ob morbum metumque inimicorum. Erat tunc Oldenburgi, nunc ad imperatorem ferre se dicitur, cui semper quam Suedis impensius favit. Interim negare nolim illud de Amelandia negotium odiosius, quam rei natura exigit, agitatum. Mursa haud dubie subfeudum est imperii. Ait princeps Arausionensis[8] ob negatam investituram se homagio adversus Cliviae principem[9] liberatum. Si qua fuit Clivii principis culpa, ea jus imperii nequiit imminuere. Itaque si Arausionensis pro eo homagium obtulit imperio, fecit quod aequum erat. Sed ajunt Galli actum amplius, ut is comitatus in ducatus fastigium attolleretur. Id an verum sit, nescio.

De literis ad D. Camerarium missis videtur mihi non inanis tua suspicio. De Brandesteinio miror, quid facturus sit Saxo[10].

Nostra domus tota te officiosissime resalutat. Rogo, si quid est, in quo possim hic tibi esse utilis, id ut norim.

Vale quam optime.

12/22 Maii 1637.

Tuae Nobilitati addictissimus
H. Grotius.

Scripsit ad te mea mater familias misitque literas per eam[11], quae est D. Spiringii[12].

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette en Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
3 Henri, hertog van Rohan; hij had het bevel gevoerd over de Franse troepen in Graubünden en de Veltlin.
4 Charles Créquy de Blanchefort de Canaples.
5 Johann, graaf van Cerbellon -Giovanni, graaf Serbelloni-.
6 Niet nader geïdentificeerd.
7 Foppe van Aitzema.
8 Frederik Hendrik.
9 Zie no. 3090. p. 314 n. 5.
10 Johann Georg, keurvorst van Saksen.
11 Jaene Dore, met wie Spiring in april 1636 te Delft gehuwd was; zij was weduwe van Jan de Bommert uit Amsterdam.
12 Het postscriptum ‘Scripsit ... D. Spiringii’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*

Adres: A Monsieur Monsieur Schmalcius, Secrétaire de Monseigneur le Grand Chancelier de Suède.

In dorso met andere hand: [Praesent.] Holmiae, die 17/27 Junii 1637.

3094. 1637 mei 25. Van A. Oxenstierna[1].

Magnifice et Generose Domine Legate, amice colende,

Cogitanti iam secunda vice in exteras nationes harum exhibitori, modesto iuveni Haraldo Andreae[2], consilio meo deesse nolui, in Gallias ut iret, ac, quod e re ipsius imprimis esse rebar, te, virum exellentem, per quem maxime proficeret, et patriae prodesse, quem sibi profectionis suae et experientiae adipiscendae scopum praefixit, perdisceret, conveniret.

Cui fini potiundo, cum is plurimum commendationi meae confidat, ut voti sui compotem fieri et conceptam spem explere se posse speret, facile a me desiderata impetravit, laudabile eius propositum, quo par fuit adiumento ac benevolentiae signo, secundandi.

Honestis apud nos parentibus[3] natum ac desiderio stimulisque - ut est bonae atque optatae indolis et expectationis iuvenis - addiscendarum publico bono et usui rerum accensum, si res tuae et graves obcupationes permiserint, benigne abs te admissum et promotum, aut in iis, quae augmentationi culturae ingenii atque experientiae conducunt, informatum, aut praesenti salutarique consilio, quid facto ipsi opus sit, adjutum, aut opera denique ipsius sive in describendis literis et actis sive expediendis negotiis aliis, quibus conficiendis par est, uti complacitum. Est quod in gratum hominem beneficia te contulisse, favorem abs te ei tributum atque operam accommodatam cum tempore in publicum redundasse et fido, cui tuto res concredere licebit, clienti favisse nec non mihi ipsi in eo rem gratam abs te praestitam fuisse certo tibi persuadere potes.

Si quid vicissim in tui tuorumque gratiam a nobis fieri posse senseris, erit mihi occasio tui gratificandi atque hoc ipsum benevolo erga te tuosque animo agnoscendi.

Quibus te divinae tuitioni commendatum nobisque ut diu superstitem ex animo quam rectissime valere cupio.

T. amicissimus
Axelius Oxenstierna mp.

Dabantur Stocholmiae, die 15 Maii, Anno 1637.

3095. 1637 mei 26. Van N. van Reigersberch[4].

Mijn Heer,

Men continueert ernstych, hoewel sijne Hoocheyt[5] nu volle acht dagen tot Honstelaerdijck is geweest, met alles vaerdych te maecken, dat tot optrecken nodych is, ende sijn de Gedeputeerde ter Generaliteyt serieuselijck vermaent te willen

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 19. Orig. Eigenh. ondertek.
2 Harald Appelboom (1612-1674). In 1631 studeerde hij te Franeker.
3 Anders Haraldsson Appelboom en Carin Andersdotter Hök af Partille.
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., 30 Ao 3. Eigenh. oorspr. Tesamen met nos. 3104, 3111 en 3118 beantw. d. no. 3136. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb*., p. 352.
5 Frederik Hendrik.

sorgen, dat een halff millioen[1] tot de legercosten voor het wtgaen van de maent Mey bij de provintiën pro rata van yders quote sonder faute mach wesen verschaft. Evenwel heeft het mijns bedunckens cleyne apparentie, dat yet bij desen staet voorgenomen sal werden, aleer den conynck[2] niet alleen marchere, maer wat aengegrepen sal hebben. Wat apparentie daertoe is, can uEd. daer best oordeelen.

Veele hier sijn ingenomen met seer grote concepten ende laten haer vorenstaen, dat het op Namur ofte Ceulen is aengesien, beyde plaetsen, daer seer groote macht ende vigeur toe soude werden gerequireert.

Hermesteyn[3], hetwelcke seer pericliteert ende prompt secours nodych heeft, hoopt men dat bij hartogh Barent van Weymeren[4] sal werden ontset.

Monsieur d'Avaux[5] schijnt te Hamburch meest te procureren een bijeencomste van de gesanten van Vranckerijck, Engelant, Sweden, Denemarcken ende desen Staet, daerin hij veel obstaclen vinden sal buyten de ordinaris dispute van préséance.

Tusschen Engelant ende Denemarcken is gans geen goede intelligentie ende spruit haer misverstant daeruyt, dat den conynck van Engelant[6] instantie hebbende gedaen tot meermalen om te gauderen van sijn contingent in de contanten ende juweelen bij de coninginne-douagiere van Denemarcken[7], sijne grootmoeder, naergelaten den conynck van Denemarcken[8] naer lange delayen souckt te betalen met een refuys seggende, hetgene sijne M.[teyt] van Engelant daerover soude competeren in te houden tegens het belooffde ende niet betaelde secours den conynck van Denemarcken toegeseyt ten tijde hij op de instigatie van Engelant de wapenen tegen den keyser[9] heeft aengenomen[10]. Sulcx wert ons wt die quartieren geadviseert ende verder, dat den biscop van Bremen[11] op de Elve over Bruntsbuytel (niet)[12] verde van Staden een sterck fort laet opwerpen om te beletten de (de)[13] scentie van volck, indien Engelant eenyge naer den Pals soude willen senden; gelijck mede geseyt wert bij den conynck van Denemarccken, hartoch van Holsteyn[14], ende den grave van Oldenburch[15] te sijn besloten geen inquartierynge in hare landen toe te laten de soldaten, die Engelant soude daer willen doen landen, daertoe noch weynych apparentie is, want wij van geen preparatiën daertoe nodych wt Engelant en vernemen, hoewel drie, vier dagen geleden in het hoff van de coninginne van Bohemen[16] tijdynge was, dat op de comste van een courier, bij den grave van

1 In margine schreef Grotius: Half millioen.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 Het tegenwoordige Ehrenbreitstein.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
6 Karel I.
7 Anna (1574-1619), dochter van Frederik II van Denemarken. Zij was gehuwd geweest met Jacobus I van Engeland.
8 Christiaan IV.
9 Ferdinand II.
10 In margine schreef Grotius: N.B.
11 Frederik, zoon van Christaan IV van Denemarken; zie over hem VII, p. 349 n. 9.
12 Bij het openen weggescheurd en door Grotius in margine hersteld.
13 Bij het openen weggescheurd en door Grotius in margine hersteld.
14 Dit moet slaan op Friedrich III, hertog van Holstein-Gottorp.
15 Anthon Gunter, graaf van Oldenburg.
16 Elisabeth Stuart, dochter van Jacobus I van Engeland, weduwe van de in 1632 overleden ‘Winterkoning’, Frederik V van de Palts.

Lijcester[1] gedepescheert, sijne M.[teyt] de Sweetse officieren permissie tot lichtynge hadde gegeven, waertoe sij tevoren niet hadden connen raecken, daerop glosen terstont wierden gemaeckt, alsoff oock voorder soude werden gegaen, doch ten schijnt niet, dat sulckx wert gemeent.

In wat pointen het tusschen Vranckerijck ende Engelant staet, wat apparentie van tractaet ende waeraen het hapert met alles wat daeraen dependeert, heb ick uEd. acht dagen geleden[2] ter begeerte van ons Neeff[3] versocht mij (p)unctuelijck te willen laten weten, hetwelck om off den vorygen brieff niet ter hant en ware gecommen, ick hier van nieuws repetere.

Den conynck van Denemarcken toont hem in alles seer goet keysers ende is wederom met die van Hamburch in misverstant over den tol op de Elve ende voeren sijne scepen, die hij daer gebruyckt, in hare vanen den swarten dubbelden arent.

Den hartoch van Holsteyn dagelijckx in prejuditie van den adel sijne autoriteyt souckende te vermeeren wert seer van denselven gehaet, ende adviseert een wt Holsteyn aen een heer, die mij den brieff heeft gecommuniceert, dat, indien de Sweden in die quartieren quamen, sij wt haet van den hartoch toeloop souden vinden. Den gemelten hartoch schijnt groter concepten te voeden als sijn fortune machtych is hebbende hem met een seer prejudiciabel contract ingelaten in den Persischen handel over de Moscou, waervan den conynck van Denemarccken dese dagen discourerende seyde, hij out was, maer wenste soo lange te mogen leven, dat hij soude mogen sien, hoe de crone Sweden het oorloge met den keyser, den hartoch van Holsteyn den Persiaensen handel soude becommen.

Den conynck van Denemarccken boven de alienatie, die hij als finitimus altijt van de croone van Sweden heeft gehadt, is daertegens des te meer gealtereert, omdat den hartoch van Saxen[4] in soo desolaten staet door de Sweetse wapenen wert gebracht, ende kan den hartoch van Holsteyn oock niet deguiseren de Sweetse niet gunstych te sijn.

De lichtyngen van den mareschal Ransou[5] oordeelt men, dat qualijck voort sullen willen, alsoo veele officieren in Duytslant seer tegens Vranckerijck sijn gemiscontenteert ende de heeren Staten niet alleen alle wervynge op dese frontieren hebben verboden, maer oock de gouverneurs belast deselve te beletten, oock met apprehensie van de officieren, gelijck oock tot Wesel ende Rees eenyge in apprehensie sijn genomen, ende is hetselve nodych geweest om te verhinderen de ruyteren ende knechten in dienste van desen staet aengelockt door het loopgelt hare compangiën te abandonneren, gelijck sij met groot getal alreede begonden te doen.

De Duinckerckers hebben haer nu eenygen tijt herrewaerts veel getoont op de custen ende voor de zeegaten, de lestmael den 19 deser met 14 scepen: 7 conynxscepen, 7 fregatten op ancker gelegen hebbende voor het Texel, ende heeft den admirael Dorp[6], die met 20 scepen in zee is, die nergens connen bejegenen, cruyste

1 Robert Sidney, graaf van Leicester, extra-ordinarius Engels gezant in Parijs.
2 No. 3080.
3 Frederik Hendrik; zie voor deze schuilnaam voor de prins J. Fox, *Hugo de Groot en de Gravin van Hohenlohe-Langenburg* in *Ned. Archievenbl.* 1962 1e afl., p. 40.
4 Johann Georg, keurvorst van Saksen.
5 Josias, graaf van Rantzau; zie over hem VI, p. 327 n. 13.
6 Filips van Dorp.

buyten de bancken voor Dunckercken om haer, als sij in willen, te attrapperen, doch comt nu tijdynge wt Zeelant, dat sy evenwel onverhindert in sijn geraeckt donderdach voorleden, maer vrijdach en wist den admirael dat niet. Soo sulckx is, sal nieuwe miscontentementen tegens hem baren sijnde het varende volck seer onpatientych ende den viant dagelijckx de gevangenen harder vallende eysschende nu van een jongen voor rantsoen, die sij tevoren om niet thuys sonden, hondert guldens, 200 van een bootsman ende .....[1] van een stierman van de vissers. Haer macht, die alreede is geclommen to(t... o)ff 18 conynckxscepen tusschen de dartych[2] ende veertych fregatten; dus gaende sal meerder worden ende ons bootsvolck, dat de voordeelen ende buyten volcht, verloopen.

Wt Brasil is geen tijdynge; dan hoopt men, dat in de Negenthiene iegenwoordych tot Amsterdam vergadert het different tusschen de Camers sal werden bemiddelt.

De Staten van Zeelant hebben een groten alarm, doordien den viant in Vlaenderen veel volckx ende royteryen versamelt; verstercken Casant met al het volck, dat sij wt de garnisoenen connen lichten, omdat sij meenen, hij het ooge derrewaerts heeft.

Soo datelijck wert ons de tijdynge gebracht. Het is heel wel bij den heer Spierynck[3] genegotieert, dat hij in dese groote schaersheyt van gelt noch heeft connen obtineren betalynge van drie maenden subsidie ter somme van 150000 gulden.

Den commissaris Croese[4] van Hamburch gecommen, daer hij was gegaen om te sien den heer Aisma[5] mede te brengen, relateert hem noyt te spraecke heeft connen commen, hoewel noch binnen Hamburch was ende recht, soo hij, Croese, quam om den burgemeester Vogelaer[6] te spreecken, den heer Aisma wt den huyse was gegaen. In het huys van Aisma vont de bagagie gepackt ende weynych pampieren, die hij met permissie van de magistraet heeft geconsigneert, alsoo desen staet niet en raeckten, medebrengende een declaratie van de verschoten costen in het vervolch van het leen van Amelant gedaen. Naer het schijnt soude de magistraet de apprehensie niet hebben gedeficulteert, maer apparentelijck naer advertentie van op de hoede te wesen.

De Compangie van Oostindiën om haer retour, dat sij nu alle dage van ses oft seven scepen hebben te verwachten, van alderley gevaer te preserveren, sent in zee vijff wel gemonteerde scepen elck gemant met 120 coppen ende voucht het lant 3 oorlochscepen daerbij.

Van Caesar[7], gelijck ick Constans[8] hebbe geschreven, wachte ick antwoorde op den lesten voorslach bij mij gedaen, die wel soude werden geaccepteert, indien

1 600? Het getal is door beschadiging weggevallen.
2 In margine schreef Grotius: ‘18’ en ‘30’.
3 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
4 Jacob Croese. Voor zijn rapport zie men ARA, Den Haag, coll. Aitzema no. 101, en G. Das, *Foppe van Aitzema*, p. 208.
5 Foppe van Aitzema.
6 Hieronymus Vögler (1565-1642).
7 Codenaam voor Rotterdam. Het betreft hier de pogingen door Grotius en namens hem ondernomen om zijn achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
8 Maria van Reigersberch; de brief is blijkbaar verloren gegaan.

ick goet conde vinden, dat twee raden ter wedersijden te kiesen niet als arbiters van rechten, maer als arbitratores de saecke souden examineren, daer ick niet wilde naer hooren om des te meer te toonen, hoeseer ick mij verseeckere op ons goet recht ende haer daerom te meer doen verstaen om onderlynge sonder tusschencomste van andere alles aff te maecken. Niet verder connende sie ick niet, wat swaricheyt is sulckx toe te staen, indien die van ons werden gecoren tevoren werden geïnstrueert, hoe verde sij tot accommodatie alleen souden mogen gaen, daerop ick uEd. goede meenynge oock nader diene te weten.

Crayenburch[1], die nu apparent al is vertrocken, weet ick niet met wat conditie den hartoch van Weymeren accompangeert ende wat dessein uEd. voorder met hem heeft. Indien geen beter ogenmerck alrede hebt genomen, soude men connen sien, oft yemant bij gelegentheyt van sijn Hoocheyt soude connen verstaen, oft een plaetse van edelman openvallenden hij hem daermede soude gelieven te vereeren.

Ick wachte op tijdynge van de pampieren ende voorts, wat ick diene te weten.

Desen 26[2] dynxdach ten twee uyren naermiddach 1637.

Adres: Mijn heer Mijn heer De Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 26 Mey 1637. N. Reig.

En in margine: Mey.

3096. 1637 mei 29. Aan S. Bielke[3].

Magnum sibi decus peperit Harcurtius[4] e Lotharinga domo dux regius, cum post Margaritae insulam etiam illam S. Honorati Galliae reddidit. Factae impletaeque conditiones 14 Maii novi Calendarii.

Castellorum, quae a Gallis receperant Rhaeti, videntur disjecturi nova servatis veteribus. Iam demum hinc abiit Haillerius[5] ad ducem Bernhardum[6], qui hoc ipso tempore ad exercitum suum venit. Magna facta est temporis occasionumque jactura. Carolus dux[7] in Burgundiarum confinio multum habet militis lateque Rheni utramque ripam insidet Galassius[8] restitutis et ad Drusenhemum munimentis.

Internum rusticae, sed cui et nobiles se miscent, seditionis tum apud Petrocorios tum in vicinis locis malum adeo non refrigescit, ut captis Bergeraco et Sanctae fidei oppidis inardescat speciemque accipiat corporis, legibus, judiciis, poena, confiscationibus et libellis alios ad eandem audaciam excitantibus. Ex multo majore numero XXXVI millia legerunt, quae exercitum facerent.

1 Diederik de Groot; hij bevond zich in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
2 In margine met andere hand: Mey.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 331. Wellicht beantw. d. no. 3162. Geadresseerde was Zweeds gezant in Duitsland.
4 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt.
5 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in het leger van Ferdinand III.

Multum vereor, ne resurgant Anglorum cum Batavis de mari certamina. Quod quamdiu erit, nihil ab Anglis forte sperari debet. Multique vagantur sermones de eorum cum imperatore[1] tacitis conventionibus.

A Mediolano bellum strepere incipit perlatis eo ex Hispania pecuniis ad CC M scutatorum, C M collectis e collatione plebis oppidanae. Manent interim intacta, quae Sabaudi[2] sunt, quod sociorum in ipsum suspiciones alit.

Rhaetorum legati sex[3] Mediolani jurant in pacta Oenipontana[4], per quae transitus Austriaco militi per Vallem Telinam datur. Eorum tres[5] eunt in Hispaniam aulae ejus gratiam publico suo sibique privatim paraturi.

Ad Aquas adhuc conventus est Helvetiorum, ut mos est gentis, tardigradus. Adsunt a Gallia et a Rhaetis legati[6], parum inter se concordes. De Burgundiae comitatu bellicis motibus eximendo laborari ab Helvetiis video, sed frustra, ut arbitror.

Haec quantumvis pauca scribere quam in uberiorem materiam differre scriptionem malui.

Deus, Illustrissime Domine, det Illustrissimae Dominationi Tuae prospera cuncta.

Lutetiae, 19/29 Maii 1637.

Illustrissimae Dominationi Tuae addictissimus
H. Grotius.

3097. 1637 mei 29. Aan L. Camerarius[7].

3098. 1637 mei 29. Aan A. Oxenstierna[8].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Rerum periti, qui me accedunt, plurimi non dubitant, quin Angli certi sint de tali restitutione Palatinatus, qua in praesens velint esse contenti, obligati[9] promisso in rebus ceteris ad pacem pertinentibus bonam operam navare novo imperatori[10] amicisque ejus, praecipue, ut arbitror, Brandeburgico[11]. Nec magis

1 Ferdinand III.
2 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
3 Georg Jenatsch, Johann-Peter Guler von Weinegg, Johann Simeon de Florin, Johann Gaudenz. Schmid von Grüneck, Ulrich von Albertini en Bernhard Gaudenzio. Zij keerden in juli naar huis terug.
4 Het verdrag van Innsbrück, gesloten op 17 januari 1637.
5 Op de bondsdag die van 5 tot 8 augustus te Chur werd gehouden werden zij benoemd, nl. Jacob Schmid von Grüneck, Andreas Sprecher en Rudolf Andreas de Salis-Zizers.
6 Niet nader geïdentificeerd.
7 Gelijkluidend aan no. 3096 dd. 29 mei 1637 aan S. Bielke; men zie aldaar, p. 324. Geadresseerde, Ludwig Camerarius, was ordeinarius Zweeds ambassadeur in Den Haag.
8 Gedrukt *Epist.*, p. 330; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 351.
9 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk ‘obligatos’.
10 Ferdinand III.
11 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.

dubium est, quin in hoc postremo idem cum ipsis velint. Itaque quotidie multa hic jactantur contra jus regno Suedico in Pomeraniam quaesitum. Galli etiam se cum hostibus vias pacis experiri minus quam antehac dissimulant dicentes a Suedis idem fieri, per Bannerium[1] maxime.

Ad ea, quae cardinalem Riceliacum ad pacem propellunt, accedit gliscens et cum tempore augmenta sumens in Petricoriis vicinisque locis seditio ita ex rusticis constans, ut multos etiam de nobilitate metu sui an regentium odio in se traxerit captis et Bergeraco et Sanctae Fidei non spernendis oppidis editisque libellis[2] plebem aliarum regionum ad paria invitans, tanquam pro rege[3] contra regis ministros, quod apud Gallos vetus turbandi velamentum est. Maximo odio exagitatur onus mercium solidus in libram. Etiam Fayettae[4], de qua scripseram[5], nuper discessus moerorem regi parit estque eam ob rem in offensa aliqua Chavigniacus[6], ejus rei minister.

Dux Bernhardus[7] multo quam oportuit serius ivit ad exercitum secutusque nunc primum eum est Haillerius[8]. Ibunt, puto, versus Burgundiae comitatum, quod simul erit tuendo ducatui contra ducis Caroli[9] arma. Multo interim milite Gallasius[10] utramque Rheni ripam insidet nimium nactus temporis ad antevertendos ducis Bernhardi conatus. Iam et alterum malum supervenit, quod equi, quos trahendis machinis comparari dux his in locis mandaverat, gravi culpa Gallorum, quibus id mandati datum est, reperiuntur labori impares. Id quoque rebus moram non exiguam adferet.

Unum habemus bonum, quod post Margaritae insulam etiam minor Honorati cessit invictae virtuti Harcurtii[11].

Intelligo et ex Heufdio[12] et ex aliis VIII C millia florenorum per literas ad Sanctichaumontium[13] missa, incertum ad nostros spe ejus pecuniae tentandos, ut pacta Wismariensia[14] probent, an vero ad largitiones privatim faciendas.

Ex Italia habemus Etruscas naves in Turcam ire neque nunc, ut antehac, jungere se Hispanicis. In eadem Etruria sumtibus leges poni augerique onus farinae injunctum. Mediolanum ex Hispania venisse CC M scutatos, C M ex indigenis collecta, in belli usus. Videri Rhaetos castellas in Valle Telina locisque vicinis nova dejecturos, servaturos vetera.

Sex ab iis populis legati[15] ivere Mediolanum jurare jussi in pacta Aeniponta-

1 Johan Gustavsson Banér, Zweeds veldmaarschalk.
2 Niet geïdentificeerd.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Louise-Angélique Motier de La Fayette.
5 No. 3088, p. 310.
6 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen.
10 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in dienst van Ferdinand III.
11 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt.
12 Johan H(o)eufft, bankier te Parijs.
13 Melchior Mitte de Miolans, markies van Saint-Chaumont.
14 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636. Voor de ratificatie zie men no. 3088, p. 311 n. 13.
15 Voor hun namen zie men no. 3096, p. 325 n. 3.

na[1], tres eorum[2] ultra proficisci in Hispaniam putantur, ut Vallitelinatibus ejus aulae gratiam praeripiant. Ad Aquas Helvetiorum habetur conventus[3], ubi et Galli suos et Rhaeti habent.

Ajunt Angli legati[4] sermones jactari variis in locis de reddendo Palatinatu inferiore gratis, superiore, si rex Angliae[5] sex milliones numeret Bavaro[6]. Addidi ego intelligere me velle Hispanum[7] partem ejus pecuniae de suo dare, ut amicitiam Anglicam redimat. Etiam de mari praevidere se nova cum Batavis certamina iidem legati mihi significant.

Dolens intelligo multos se reformatorum illis agrestium motibus addere metuoque, ne controversiae populari illa religionis se admisceat et arma de manibus extorta resumat. Sunt isti rerum novatores ingenti numero: sed ex eo numero exercitum fecere XXXVI millium, ne major oneri esset sibi ipsi. Nobilium quidam ab amicis moniti, ne se inconditae multitudini miscerent, dixere non ita se stupidos: sed exspectari ducem summae dignitatis. Pacem populo suo ut daret, etiam a Fayetta discedente oratus est rex, non sine utriusque lachrymis.

Gallasius ad Drusenhemum munimenta restituit.

Deum rogo, Excellentissime atque Illustrissime Domine, cuncta ut ad bonum gloriamque reginae[8], regni Tuaeque Sublimitatis regat.

Lutetiae, 19/29 Maii 1637.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3099. 1637 mei 29. Aan N. van Reigersberch[9].

Zoo veel tijdts ik ledig heb - dat niet veel is om de gestadige bezoeken en brieven - geef ik daartoe, vindende het werk wat verwart en duister[10].

1 Het verdrag van Innsbrück, gesloten op 17 januari 1637.
2 Voor hun namen zie men no. 3096, p. 325 n. 5.
3 De landdag te Baden, gehouden van 7 tot 11 mei.
4 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
5 Karel I.
6 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
7 Philips IV.
8 Christina van Zweden.
9 Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 108. Tesamen met no. 3090 beantw. d. no. 3111.
10 Vgl. voor deze kwestie no. 2934.

3100. 1637 mei 29. Aan J.A. Salvius[1].

3101. 1637 mei 30. Van J. Ramsay[2].

Monsieur,

Des Herrn angenehmes schreiben auss Paris vom 4.[en] huius[3] ist mir wol zukommen, thue mich dienstfreundlich bedanken der darin communicirten novellen, ausser den ich datlich nichts notabels auss Schweden den herrn weiss zu berichten.

Dieser orten ist auch eine zeit hero wenig schrifftwürdiges passiret. Ich für meine person hab auff alle mittel getrachtet, wie den guten leüthen zu Ehrenbreitstein geholffen werden mögte, undt über dass, was Ich ihnen den 1.[en] Aprilis von hierauss mit grosser mühe und sorgfältigkeit ahn proviant undt anderer notturfft zugeschickt, hab Ich von hinnen newlicher tagen ein schieff so mit mehrere früchten undt provision, alss das erste versehen gewesen, dahin abgehen lassen, welches Ich auch zu Franckfurt mit grosser mühe undt sonderbahrer list, alldieweil selbigen orts der pass des Maijns mit einem schieff, darauff viel mussquetirer mit aller kriegsnotturfft versehen, für welchen nicht das geringste schieff onhvisitiret vorbeij gehen kan, auch die vor die brücken gezogene kette nicht eher loss gelassen wirdt, es seije dan denen darzu bestellten leüthen von gedachtem schieff der verrichteten visitation halben, die gewöhnliche losung gegeben, gar starck verwahret, durch: undt weiters von dannen, Höchst undt Rüsselsheimb vorbeij, biss under Maintz gebracht, förchte aber, selbiges wegen contrariwindt undt kleine des wassers, nicht wol weiters, dem feindt zu entgehen, wirdt haben fortkommen können, zu dessen hab ich mein bestes gethan, undt mögte wol wünschen, dass die auff solcher vestung sich befindende Cavallier nicht mögten im stich gelassen werden, zu welchem endt Ich den Monsieur de Pichon[4], Chevalier de Malta, zu seiner reiss nacher Paris alle beförderung gethan, welcher auch biss nach Strasspurgt sicher undt glücklich ankommen, Monsieur de Brulh[5], ebenmessigen Chevalier de Malta aber, hab ich mit pferdten, geldt, undt was er sonsten benötiget, versehen undt zu I.F. Gnd. Herrn landgraff Wilhelm[6] nacher Hessen geschickt, deroselber zu remonstriren gedachter vestung noth undt beschaffenheit.

Was in Franckreich vorgehet undt was wegen eines feldtzugs diess jahr für speranz zu machen, pitte den Herrn dienstlich, mir hin wiederumb zu communiciren, denselben hiemit Göttlicher bewahrung zu allem wolergehen treülich empfehlendt, verpleibendt

des herrn allzeit bereitwilligster diener
Ja. Ramsay.

Datum Hanaw, den 20.[en] Maii Ao 1637.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 331. Gelijkluidend aan no. 3096 dd. 29 mei 1637 aan S. Bielke; men zie aldaar, p. 324. Voor geadresseerde zie men no. 2919, p. 19 n. 1.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 19. Eigenh. ondertek. Tesamen met no. 3102 beantw. in een verloren gegane brief van 14 juli 1637; vgl. no. 3181 aanhef. James (Jacob) Ramsay was gouverneur van Hanau.
3 Ontbreekt.
4 Jacques de Pichon.
5 François du Breuil.
6 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.

P.S. Dieses I. Königl. Maijtt.[1] zu communiciren und dero darauf fallende gnadige opinion mich wiederumb zu advertiren, pitte, wolle Ihm der herr gefallen lassen; habe seit meinem jüngsten ahn I. Königl. Maijtt. abgelassenen schreiben, darauf Ich, wie auch meine vorige und[er]schiedliche schreiben, biss dato kein antwort erhalten, nichts deroselben zu lesen würdiges zu berichten.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 6 Iulii.

3102. 1637 mei 30. Van J. Ramsay[2].

Monsieur,

Des herrn angenehmes schreiben ....[3].

P.S.

Auch kan Ich erheischender notturfft nach, dem herrn nicht bergen, was massen Ich nicht allein underschiedlich ahn I. Königl. Maijtt.[4] geschrieben, sondern auch dero hierinn liegenden Regiments Majorn[5], zu remonstrirung dieses orts beschaffenheit, abgefertiget, aber datlich nicht so viel alss eines worts zur antwort gewürdiget worden, undt habe nicht allein Höchstwolgedachten I. Königl. Maijtt. Regiment in die zweij jahr erhalten, sondern vom Novemb. verflossenen jahres biss nun in die zwantzig tausendt thaler auff dasselbige gewendet, undt will mir allein dieses orts conservation, welcher von importanz, daran dem gemeinen wesen mercklichen gelegen, zu schwehr fallen, weil alle mittel beij hiesiger Herr- und bürgerschafft verschwunden; darumb was I. Königl. Maijtt. würcklich dabeij zuthun, Ich mit grossem verlangen zu vernehmen erwartte. Ich für meine person, will gerne nach eüsserstem vermögen, wann mir die hülffliche handt gebotten werden mögte, mein bestes thun; allein aber die last zu tragen, ist mir länger unmöglich; darumb Ich solches dem herrn nich allein alss einem Königl. Schwedischen verpflichteten diener, sondern auch alss einem treüen patrioten zu dem gemeinen wesen zu verstehen geben wollen, mit dienstfrl. bitt, hierauff I. Königl. Maijtt. gnedigste schleünigste schrifftliche antwort undt zuverlässige resolution, weil periculum in mora, zu meiner nachricht zu procuriren.

Es wolle Ihm der herr belieben lassen, nach verlesung, auff dieses eingeschlossene schreiben, den gebührlichen Titul darauff zu setzen undt I. Königl. Maijtt. verpittschiret underthenig einzuhändigen.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 14 Julij.

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Groot. Aanw. 1911 XXIII, no. 19. Eigenh. ondertek. James Ramsay was gouverneur van de stad Hanau.
3 Van deze brief zijn tekst, datering en eerste postscriptum gelijkluidend aan die van no. 3101. Links boven staat het woord: ‘Duplica’ en aan de onderzijde wijst het woord ‘vertatur’ naar het tweede postscriptum.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Niet nader geïdentificeerd.

3103. 1637 juni 2. Van J. Ramsay[1].

Monsieur,

Ich habe zum zweitenmahl ahn Ihre Königl. Maijtt.[2] in Franckreich geschrieben. Weil ich aber datlich keine Antwort erhalten, stehe ich in denen Gedancken, es mögten vielleicht die Schreiben nicht zu recht geliefert worden sein. Alss hab ich noch einmahl diesselbe hirbey eingeschlossen sub sigillo volante zu dem Herrn fertigen wollen, mit dienstfr. Bitt, nach dero verlesung, beide Schreiben zuzusieglen, die Auffschrifft darauff zu setzen undt Ihre Königl. Maijtt. selbsten zu überliefern, auch höchst wolgedachter I. Königl. Maijtt. gnadiger opinion darauff mich wissen zu lassen, und eine Antwort zu sollicitiren, dadurch mich der Herr hinwiederumb zu allen annehmblichen vermögenden diensten Ihm wirdt verobligiren, wie ich ohne diess verplaibe

des Herrn allzeit
Bereit gefliessenster Diener
Ja. Ramsay.

Datum Hanaw, den 23^{en} Maij A.^{o} 1637.

Adres: Dem Wolledlen, Gestrengen und Vesten Herrn Hugoni Grotio, der Königl. Maijtt. undt Reiche Schweden geheimbten Rath undt wolverordneten Ambassadorn beij der Königl. Maijt. in Franckreich zu Paris. Meinem hochgeehrten Herrn. Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 17 Iuly.
In margine: lettres au Roy. 25 April. 22 Mey.
In dorso: 23 May 1637 Raamsay (*sic*).
en: payé port de Franqfort à Paris. 20 st.

3104. 1637 juni 2. Van N. van Reigersberch[3].

Mijn Heer,

De brieven van den XX Mey wt Londen confirmeren ons de tijdyngen, die te voren in het hoff van de coninginne van Bohemen[4] waren gecommen, als dat den conynck van Engelant[5] aen vier Sweetse collonels de lichtynge van 4000 mannen, te voren geweygert, hadde toegestaen, ende was daer hope, dat den grave van Licester[6] in Vranckrijck soude een tractaet concluderen. Den Spaensen ambassa-

1 Hs. Utrecht, RA. Prov. Arch. Boetzelaer, no. 555. Orig. Eigenh. ondertek. Jakob (James) Ramsay was gouverneur van Hanau.
2 Lodewijk XIII.
3 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK., M 11 a. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 357. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tesamen met nos. 3095, 3111 en 3118 beantw. d. no. 3136.
4 Elisabeth van Bohemen, weduwe van de in 1632 overleden Winterkoning, Frederik V van de Palts.
5 Karel I.
6 Robert Sidney, graaf van Leicester, extra ordinarius Engels gezant te Parijs.

deur[1] opposeerde hem seer tegens de geaccordeerde lichtynge voorhoudende, dat die maniere van doen soude renverseren het tractaet, daer hij speciale last toe hadde. Off die artificiën deselve cracht sullen houden als te voren, moeten nader tijdyngen ons seggen.

Men verwondert hem hier, dat de Franse belooffde penyngen soo traech overcommen ende wert geseyt een pyncke met een missive te wesen affgeveerdycht om den conynck[2] te vertonen, indien het gelt niet wert gepresteert, men oock van dese sijde geen staet en maeckt van gehouden te sijn hetgene daervoren is belooft.

Den heer Spierynck[3] staet op sijn vertreck, doch soude garen de drie belooffde maenden subsidie medenemen.

De bijeencomste tot Hamburch geleyt heeft geen groten voortganck. Cracou[4] heeft last bij provisie in plaetse van Aysma[5] te letten, wat daer passeert.

Den conynck van Denemarcken[6] equipeert alle sijne scepen, tot wat eynde weet men niet, maer is seecker, wederom is in nieuwe dispute met die van Hamburch over den tol op de Elve.

Den conynck van Polen[7] heeft oock op de leste vergaderynge te Warsou, die haest wederom bijeencomt, voorgehouden om middelen te vinden tot equipagie van twaelff off veerthien scepen.

Vilhmarus[8] heeft van nieuws grooten opheff met Vranckrijck[9] ende presseert Gelhar[10] Nordianus[11] seer om Sagillus[12], alsoo int velt wil [g]aen[13]. Magogs[14] soon[15] is bii[16] Gestillus[17] het capitainscap generael gedefereert[18].

Den viant is geweest in de Clunder, gecommen door de reviere à gué, heeft een houve off twee verbrant ende in de tnegentych soo paerden als koien wech gedreven.

Eenyge avonturiers van Breda hebben[19] een rijck steenbacker ontrent der

1 Iñigo Veléz de Guevara, graaf van Oñate y Villa Mediana, de Spaanse gezant in Engeland.
2 Lodewijk XIII.
3 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
4 Karel van Cracou, resident van de Republiek in Denemarken.
5 Foppe van Aitzema.
6 Christiaan IV.
7 Wladislas VII (IV).
8 Codenaam voor Staten-Generaal. Grotius heeft erboven geschreven: St. Gen.
9 In de tekst in code: 314. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
10 Schuilnaam voor Frederik Hendrik. Grotius schreef erboven: Pr. v. Or.
11 Codenaam voor Holland. Grotius heeft erboven geschreven: Hollant.
12 Codewoord voor geld. Grotius heeft er ‘gelt’ boven geschreven.
13 De woorden ‘int velt wil [g]aen’ staan in de tekst in cijfer: 6.21.3. 35.24.7.3.4.3(= 31 ?).62. 76.82.88. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
14 Schuilnaam voor Frederik Hendrik. Grotius heeft erboven geschreven: Pr. v. Or.
15 Willem II, graaf van Nassau, prins van Oranje († 1650).
16 De woorden ‘soon is bij’ staan in de tekst in cijfer: 94.46.77.49. 56.2. 22.6.31. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
17 Codenaam voor Staten-Generaal. Grotius heeft erboven geschreven: St. Gen.
18 De woorden ‘het capitainscap generael gedefereert’ staan in de tekst in cijfer: 9.50.32.38.76.18.6.3.48.6.21.94.12.24(= 23).47. 36.24.73.24.17.23.75.28. 60.82.10.24.51.24.71.75.1000.45.70. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
19 Hier ontbreekt een woord, bijv. ‘soucken’.

Goude, genaemt Tins[1] te lichten; het dessein is misluckt ende een van de entreprenneurs gevangen.

Wt Oosten noch Westen hebben wij geen tijdyngen. De vijfthien scepen van den viant, die lange het op dese custen hebben gehouden, sijn binnen Oostende onverleth gecommen.

Indien uEd. yet verneemt van[2] Aelius'[3] handelinge[4], sal goet sijn Iovinianus[5] het weet, want off wel Golilas[6] reden heeft hem van Suenno[7] niet wel te contenteren, soo kan den tijt noch anders commen ende darom moet men op alle occasiën letten.

Desen 2 Junij 1637.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 2 Iunij 1637. N. Reig.

En boven aan de brief: Rec: 23 Iunij V. Euskercke[8].

3105. 1637 juni 4. Aan S. Bielke[9].

Illustrissime atque Excellentissime Domine,

Literis ab Illustrissima Dominatione Tua, quae 26 Aprilis subscriptum habent[10], gaudeo cognoscere res nostrorum, Banerii[11], Wrangelii[12], Kingii[13], satis bonas.

Hic in bello nihil jam promovetur.

Haeret etiamnum in Campania dux Bernhardus[14], maxime ob eam, quam et antehac significavi[15] causam, quod equi, quos ad trahendas machinas emi jusserat, reperiuntur non idonei; neque magis ad Belgicum finem quicquam hactenus quidem agitur. Sustinent partem hujus culpae furentes captis passim armis rustici, quibus coeptum excuti jugum reponi, nisi multo milite non poterit.

Anglos inter Batavosque de mari nondum convenit novaque edicta per

1 Niet geïdentificeerd.
2 Het woord staat in code: V. met de betekenis door Grotius erboven geschreven.
3 Schuilnaam voor De Richelieu. Grotius heeft erboven geschreven: 'Rich.'
4 Het woord 'handelinge' staat in de tekst in cijfer: 9.23.21.10.24.7.31.6.21.36.24. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
5 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.
6 Pseudoniem van Grotius, Hij heeft erboven geschreven: HdG.
7 Schuilnaam voor Frederik Hendrik. Grotius heeft erboven geschreven: Pr. v. Or.
8 Johan van Euskercke, Staats gezantschapsssecretaris in Parijs.
9 Gedrukt *Epist.*, p. 332. Antw. op no. 3058; wellicht beantw. d. no. 3162. Sten Bielke was Zweeds gezant in Duitsland.
10 No. 3058.
11 Johan Gustavsson Banér.
12 Herman Wrangel.
13 James (Jacob) King, generaal-majoor in Zweedse dienst.
14 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
15 No. 3042 dd. 24 april 1637.

Angliam publicata sunt, nequis inconcessu regis Angliae[1] mare piscando usurpet. Inter Batavos an vis opponi possit an debeat, deliberatur.

Ob pacis negotium jam Mediolanensis cancellarius[2] Coloniam venit. Galli legati[3] eo nondum sunt causantes, quod nec pro Suedis, ut Coloniam mittant literas itineris tuti, dederit caesarea aula nec pro Batavis Hispanus cardinalis[4]. Novum nunc coepere Galli consilium, ut Lagardium[5], nobilem ejus sanguinis, cujus est regni Suediae marescallus[6], mittant Coloniam, qui regis sui[7] nomine significet legatis[8] nolle ipsum in pacis negotio quicquam agere seorsim a sociis ac foederatis. Is jam nunc itineri paratus valedixit mihi summamque mandatae sibi operae indicavit. Commodum evenerat, ut sub idem tempus accepissem illas Illustrissimae Dominationis Tuae litteras, unde eum certum vicissim feci perstare Suedos in ea sententia pacem in commune nec aliter faciendam. Si Galli rebus ipsis ostenderint idem sibi esse animi, de nostris non esse, quod dubitarent.

Ex Anglia scribitur et quidem a legatis, ibi qui sunt[9], multum ibi posse Hispanos, dicere eos inferiorem Palatinatum in hoc se in suam cepisse potestatem, ut ilico redderent. Ut superiori decedat Bavarus[10] non auctoritatem se tantum suam, sed et pecuniam conferre velle. Electorale jus mortuo Bavaro hoc posse alternis de familia in familiam desilire. Deponi etiam de iis conditiones Anglis largas, si Hispani[11] armis sua in Batavos sociare velint; quod tamen ego Anglos facturos non arbitror tum alias ob causas, tum quod capi eos videam liberorum commerciorum dulcedine. Ego nihil eorum, quae ad conglutinandos cum Gallis ac nobiscum Anglos pertinent quaeque ad impellenda Galliae arma valere possint, omitto omissurusve sum.

Multum hic exspectatur nuntius de Suedi militis novo in Germaniam adventu. A Brandenburgicis aut electore[12] aut marchione Sigismundo[13] nihil hoc quidem tempore, quod rebus conducat Suedicis, sperari posse censeo non obscuris de causis.

Omnia prosperrima Tuae Illustrissimae Dominationi ex animo precor.

Lutetiae, 4 Iunii novi Calendarii 1637.

Tuae Illustrissimae Dominationi addictissimus
H. Grotius.

1 Karel I.
2 Antonio Ronquillo.
3 Voor hun namen zie men no. 2924, p. 26 n. 1.
4 De kardinaal-infant don Fernando.
5 Louis Escalin, baron de La Garde; voor zijn instructie zie men Avenel, *Lettres de Richelieu* VIII, p. 314.
6 Jacob Pontusson de la Gardie (1583-1652).
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Voor de namen van de Franse gezanten zie men no. 2924, p. 26 n. 1. Namens de keizer kwamen Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau, en Johann Ernst Fugger. De Spaanse gezanten waren Antonio Ronquillo en Francisco de Mello.
9 Albert Joachimi, ordinarius Staats gezant te Londen, en zijn extra-ordinarius collega Cornelis van Beveren.
10 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
11 Philips IV.
12 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
13 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.

3106. 1637 juni 4. Van L. Aubery du Maurier[1].

Excellentissime Domine,

Fortunatam extitisse peregrinationem nostram statues, ubi nos 15[ta] die post profectionem Hamburgum appulisse resciveris, et usos in itinere coelo sereno, ventis secundis et tranquillo mari, quae omnia veluti nobis favissent aemulatione inter se certare visa sunt. Sed ubi audiveris regem Daniae[2] ab ultimis regni sui finibus ad extremos limites excurrisse et Glucstadium inopinantibus nobis, etiam suis, advolasse facturus veluti se nobis obviam suique copiam, quod ardentissimis animis exoptabamus, daturus, felices supra vota nos judicabis; quibus et jam partem Germaniae et ipsam Daniam in Germania intueri licuerit.

Maj(e)stas illa Hafphniam reversa est brevi fortunae civitatem repetitura illincque (?) Hamburgensem agrum bello adoritura, ut primores hujusce urbis verentur, magis ut caesaris[3] desideriis respondeat, quam quod rebus suis id profuturum existimet.

Sed publica omitto, quia et ea supra captum et de his allii, quibuscum tibi est commercium litterarium, certiorem te facere possunt. Tuas domino Lidembrogio[4] in manus tradidi, quibus in praesentias respondet; ipsum bene valentem reperi mihique omnia humanitatis officia, quae a te et a me desiderabantur, in dies magis magisque exhibet. Eoque nomine tibi gratias habeo habiturus semper maximas, et quod videam commendationem tuam non vulgarem fuisse, et quod, ut probe scis, nulli sint[h]ac in urbe praestantes viri, quibuscum et colloqui et amicitia conciliari possit, ita relicto musarum cultu merum quaestum respirant. Cum autem D. Auberius[5] et ego, qui D. Avauxium[6] sumus comitati, videamus legatos ad iter Coloniense nondum se accingere, rebus nostris non existimavimus conducere diutius et inutiliter hic haerendum esse. Consilium itaque est Lubecam intra paucos dies proficisci hinc in Daniam tendere illincque, si Deus voluerit, Holmiam in Suecia, postea vero Dantiscum Borussiae navigaturi, quod si Coloniensis congressus adhuc differatur, totam Poloniam lustrandi summum nobis est desiderium dehinc ad Avauxium, quocumque terrarum fuerit, reversuri.

Sed jam satis superque tibi fuerim molestus: restat ut tibi, vir excellentissime, tuae tuisque bene praecer ac te suppliciter rogem, nos tua benevolentia velis amplecti.

Datum Hamburgi, 4 Iunii 1637.
Omnino tuus
Ludovicus Auberius Maurerius.

1 Hs. Amsterdam, UB., 30 J. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3145. Ondanks het feit, dat de brief te Hamburg is geschreven, neem ik aan, dat hij nieuwe stijl is gedateerd, daar de Du Mauriers steeds de in Frankrijk gebruikelijke nieuwe stijl bezigden. Louis Aubéry du Maurier, zoon van Benjamin Aubéry du Maurier, voormalig Frans gezant in Den Haag, maakte deel uit van het gevolg van Claude de Mesmes, graaf van Avaux, op zijn missie naar Stockholm: vgl. no. 3014.
2 Christiaan IV.
3 Ferdinand III.
4 No. 3083 dd. 19 mei aan Friedrich Lindenbrog, jurist en filoloog uit Hamburg.
5 Pomponne Aubery of Aubry, gesneuveld voor Arras in 1640; hij was de zoon van Jean Aubery, seigneur du Troussay, bij zijn dood in 1636 doyen des conseillers d'État.
6 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.

Met andere hand onder aan de brief: Inscriptio erat: Excellentissimo Dom. Hugoni Grotio in Suecia Secreti Consilii Consiliario ejusdemque coronae apud Regem Christianissimum Legato glorios [is]simo. Lutetiam.

3107. 1637 juni 4. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime Domine,

Manat in vulgus etiam rumor de foedere inter Gallos et Anglos[2] pressis silentio conditionibus. Neque interim ab Anglis ulli paratus armorum.

Dux Bernhardus[3] adhuc in Campania haeret. Stellae[4] liber contra electionem regis Romani[5] venire hic prohibitus. Haec me in iis, quas antehac scripsi[6], suspicionibus multum confirmant, et multi me quotidie accedunt bene nobis volentes, etiam Germani, qui eadem timent.

De Bergeraco a rusticis, qui arma contra tributa ceperunt, occupato verum est. De Sanctae Fidei oppido deceperat nos rumor, fuit tamen in periculo: et alia sunt minora oppida, quae illi factioni indies valescenti cessere. Dubium non est, quin ea in se tractura sit magnam partem militis, qui in hostem utendus fuerat.

Qui literas hinc ad Hispanicum sinem tulere ajunt et Hispanicam plebem magno incendi pacis desiderio. Interim parlamentarios senatores rex[7] graviter increpuit vultque eos edictis se praesente in acta relatis parere simpliciter, non in causas inquirere, non modum de suo addere.

Ermesteinum verberatur machinis a Waertio[8]. Qui in Anglia est foederatorum legatus[9] Hispanos ibi plurimum ait posse. Palatinatus restitutionem eos pro re certa credi velle: auxilia promittere Anglis ad tuendam maris contra Batavos possessionem. Quae utinam vera non sint. Addit idem proponi ab Hispanis, ut post mortem hujus Bavari[10] jus electorale alternetur, offerri etiam ab Hispano[11] Anglis conditiones, si in belli adversus Batavos societatem possint pertrahi, quod tamen ego non metuo. Video enim Anglos id praecipue agere, ut commercia cum gentibus omnibus libera habeant eademque eripiant alliis. Spes quidem Batavis facta fuerat quieturum hoc anno de piscatu certamen; sed video Anglos legatos[12], qui hic sunt, id pro incerto ponere.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 331; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 353.
2 De woorden ‘et Anglos’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Voor de titel van dit boek van Johannes Tilmanus -Stella- zie men no. 2957, p. 90, n. 6.
5 Ferdinand III.
6 No. 3019 dd. 9 april 1637.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Johan van Werth, ruiteroverste in dienst van de keizer en van de keurvorst van Beieren.
9 Bedoeld zal zijn Cornelis van Beveren; vgl. no. 3105 aan Sten Bielke, p. 333 en n. 9 aldaar.
10 Maximiliaan I van Beieren.
11 Philips IV.
12 Johan Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.

Ab Hanoviensi milite expilatum Ascasnaburgum accepimus; Solingstadii vero etiam possessionem ab iis retineri.

Haec scribenti intervenit Lagardius[1], nobilis Gallus, ex ea domo, ex qua est regni Suedicae marescallus[2]: it Coloniam nihil ibi aliud quam significaturus iis, qui ibi sunt legatis[3] - est autem ibi jam et cancellarius Mediolanensis[4] - fixum regi nihil seorsim a sociis agere, Suedis praesertim Batavisque.

Mortem adeo propinquam, ut supremam unctionem acciperet, evasit tamen senex Espernonius[5]. Cardinalis Valetta[6] ad castellum est, Perciani quod dicitur.

Millereius[7], cardinalis Riceliaci propinquus, Bononiae in motu est: quae circumjecta sunt cum bono equitatu petit.

In insulis[8] dejiciuntur omnes munitiones minores, servatis iis quae sunt validae ac necessariae.

Omnia prosperrima Sublimitati tuae opto, Excellentissime atque Illustrissime Domine.

Lutetiae, 4 Iunii novi Cal. 1637.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3108. 1637 juni 4. Aan N. van Reigersberch[9].

Ik arbeide ook in een werk ter eere van Zweden[10], alwaar ik in 't voorby gaan meene te toonen, dat de Heeren van Eaux[11], Voorzaten van de Prinsen van Oranje, zyn gekomen en den naam behouden hebben van de West-Gottische Koningen, die lang geregeert hebben in Provence, en daar ontrent. - - -

hebben om te geloven eene heimelyke handeling, zonder kennisse zelfs van den Paus[1] en zyne dienaars. -

Myn gevoelen is, dat volgens het Recht der Natuur en der Volken, die zyn domicilie verandert, niet blyft verplicht aan de plaats van zyn geboorte. De Spanjaards plegen daar boven noch de manier te hebben van hun Vaderlandt afstant te doen by een getuigschrift. Gelyk velen van de Grooten hebben gedaan. Qui in Jure Romano sunt traditi de municipalibus zyn Juris positivi en hebben plaats, als men bleef binnen de palen van 't Roomsch gebiedt, en niet daar buiten. De reden van die Wetten is aangewezen by my en anderen. Van soldaten en studenten is het gemeen gevoelen van de Doctoren decennio domicilium contrahi van soldaten is meerder reden, dan van studenten, alzoo het in hun magt niet is, noch in de magt der Prinsen van hun oorspronkelyke plaats, dat zy zouden paspoort hebben als zy willen: daarom houde ik dat de legitimatie van Broeks zoon[2] wel ook ten overvloed hadde konnen genomen worden van den Koning van Groot-Brittanje[3], maar ook nodig was genomen van de Staten-Generaal. - - - - - - - - - - - - - - - - - - -

et Mediolanensis cancellarius[1] venit, mittitur nobilis Gallus Lagardius[2], cum regni Suedici mareschallo[3] sanguine nomineque conjunctus.

Angli Hispanos audire non desinunt, qui Palatinatum inferiorem statim se ajunt velle reddere: ad obtinendum a Bavaro[4] superiorem velle se contribuere non operam tantum[5], sed et pecuniam. Electoralis juris per vices inter familias duas commutandi, ubi vita excesserit hic Maximilianus Bavarus spem faciunt. Incendunt iidem illam Anglorum cum Batavis de mari controversiam, quae quamdiu si non sublata, certe sopita non erit, nihil ab Anglis forte, quod sit expectandum, asseverare non[6] dubitem.

Vale. Nostri te salutant.

Lutetiae, 4 Iunii novi Cal. 1637.

Tuae Nobilitati ad omnia officia paratissimus
H. Grotius.

In dorso: [Praesent.] Holmiae, die 23 Junii st. vet. 1637.

3110. 1637 juni 7. Van Willem de Groot[7].

Frater optime,

Accepi per Reijgersbergium[8] quas ad Salmasium[9] meque dedisti litteras[10], e quibus intelligo non minimam ecclesiis reformatis ab edicto illo regio de tendendis in Sacramentali pompa aulaeis[11] imminere tempestatem.

De iis, quae in provintiali synodo[12] constituta scribis, faciam alios certiores, imprimis vero Episcopium[13], cujus liber adversus Cameronem[14] jam in eo est, ut imprimatur, nisi quod addenda quaedam erunt adversus ejus asseclas, et de controversiis Mileterianis[15].

Salmasius cum illi nuper adessem, narraverat paratum sibi esse de faenore et usuris tractatum[16], quem propediem sit editurus; quod velim maturet: nimis enim

1 Antonio Ronquillo.
2 Over De La Garde zie men no. 3105, p. 333 n. 5.
3 Jacob Pontusson de la Gardie.
4 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
5 Het woord ‘tantum’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
6 Het woord ‘non’ ontbreekt in de *Epist.*
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3086; beantw. d. no. 3151.
8 Nicolaes van Reigersberch.
9 Claude de Saumaise -Salmasius-, klassiek-filoloog te Leiden.
10 No. 3077 dd. 16 mei 1637.
11 Het betreft hier het uithangen van tapijten tijdens het rondtrekken van de Sacramentsprocessie; vgl. no. 2622, p. 187 n. 2 (dl. VII), en no. 3086, p. 308 n. 4.
12 Zie no. 3086, p. 307 n. 12.
13 Simon Episcopius (1583-1643), remonstrants theoloog.
14 De protestantse theoloog John Cameron.
15 Théophile Brachet de la Milletière; vgl. no. 3086, p. 308 n. 5.
16 Voor de titel van dit geschrift zie men no. 3077, p. 292 n. 6.

diu mora peccatum, neque quicquam ejus editum, dum Lugduni haesit, cum tamen plurima habeat affecta, quae res malevolis calumniandi ansam praebet.

Heinsius[1] jam omnibus recitat versus profecto accuratos in tuum Lupesteina discessum[2], quos ante aliquot annos Puteanis[3] missos asserit; ego de Graecis aliquod credo, nam multi anni sunt, cum eos vidi, de latinis quin horni sint, vix dubito. Salmasio blandiri eum mihi certe verisimile non fit. Epistolam Barnabae latinam[4] in manibus Salmasii non esse scripsi nuper[5].

Petrus[6] bonam ad vos transfretandi occasionem expectat eaque de re ex consilio avunculi[7] in Selandiam scripsit exquirens, an non illic promtior se offerat commoditas, nam hic nulla adhuc naves paratae sunt.

Brasserum[8] voti compotem factum jam ante intellexeris, sed audio auctoritatem, quam antecessores habuerunt, mandato aliquatenus deminutam addito, ne pretiosa donaria accipere possit, de quo alias latius.

Ego ab omni ambitu sum alienissimus neque me praesentis vitae taedet, quare expectabo, an Delfenses ullam mei rationem habituri sint; ipsi enim non festinant, sed undiquaque circumspecturos se de idonea persona profitentur.

Hac septimana cum patre[9] laboravi, ut tibi testimonium[10], quale petiisti, a popularibus impetrem, et proxima septimana iterum eam rem agemus.

E Bresilia nuntiatur comitem Mauritium[11] ad Portum Calvum castellum satis validum expugnasse ibique viginti quatuor machinas aereas et non contemnendam vim pulveris reliquique bellici apparatus repperisse; addunt nonnulli missam quoque classem ad occupandam denuo Bahiam.

Princeps[12] hic se parat expeditioni magnamque farinae copiam cogit, multos panes coqui jubet.

Vale, frater optime, cum uxore et filia[13] amicisque reliquis.

Hagae. Raptim. VII Iunii 1637.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Patris has litteras[14], cum postremo scriberem nescio ubi delitescentes, nunc certe mittere volui.

1 Daniel Heinsius.
2 Wellicht betreft het de gedichten *De Hugone Grotio, ab uxore carceri, in quo ad vitam damnatus erat, erepto*, en *In arcam libris onustam, quae servatus est Grotius*, afgedrukt in resp. *Danielis Heinsii Poemata Avctiora. Editore Nicolao Heinsio, Dan. Fil.* Lvgduni Batav. Apud Francis. Hegerum. A.^{o} MDCXL, p. 291, en *Danielis Heinsii Poemata Graeca: Et E Graecis Latine Reddita; diuerso tempore ac aetate conscripta. Quibus Adoptivorum liber accedit*. Lvgd. Bat. Ex Officina Francisci Hegeri. MDCXL, p. 110.
3 Pierre en Jacques Dupuy.
4 Voor de zogenaamde brief van Barnabas zie men V, p. 132 n. 5.
5 No. 3082 dd. 19 mei 1637.
6 Pieter de Groot; hij stond na een studieverblijf in het vaderland op het punt naar zijn ouders in Parijs terug te keren.
7 Nicolaes van Reigersberch.
8 Govert Brasser; hij was gekozen tot thesaurier-generaal.
9 Jan de Groot.
10 Zie voor dit testimonium Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 139.
11 Johan Maurits, graaf van Nassau-Siegen.
12 Frederik Hendrik.
13 Cornelia de Groot.
14 Vermoedelijk no. 3059 dd. 6 mei 1637.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 8 Iulii.

In dorso: 7 Iunii 1637 W. de Groot.

3111. 1637 juni 10. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Ick heb op eenen tijt ontfangen de uwe van den tweeentwintychste ende negenentwintychsten Mey[2], die ick pelle-melle sal beantwoorden, omdat aen de ordre des tijts in de saecken, die antwoorde vereyssen, niet en is gelegen ende eenyge dyngen in den eersten vervatet oock in den lesten wederom werden aengeroert.

Den ontfanck van de papieren[3] sal hier aengenaem sijn, die bij gelegentheyt daer het hoort bekent sal maecken, gelijck mede de neersticheyt, die uEd. in het visiteren sal besteden.

Dat Felix[4] ende de sijne de lust ende appetijt om haer te evertueren niet en wert gescherpt, seyt uEd. niet sonder groote ende bekende redenen, dewelcke Iovinianus[5] overdenckende somwijlen seer wert gedegousteert, maer altemetdaertegens wederom overslaet, off met continuatie van weldoen het gepasseerde soo verde niet soude connen werden overwonnen, dat de begaen faute, indien niet aen de personen selffs, immers de hare noch t'eenyger tijt souden mogen werden erkent, waervan hij niet soude desespereren, indien sij conden verstaen te helpen drijven de wagen naer die rolt, hetwelcke een yder van sijn selven niet en kan vercrijgen, hoewel bij weynyge swaricheyt daerin wert gemaeckt.

Hetgene Humelus[6] van Meurs ende Arles[7] vermaent ende alles, wat die materie raeckt, soude wel cost siin[8] voor Magog[9], indien Humelus het wilde voor en laten stellen naer het behoort geassaisonneert. Ende wat soude hij vorder van die ende beter stoffe niet connen contribueren; ende met diergelijcke concepten maecken andere haer aengenaem. Het is bedenckens waerdych, als men op de nacomelingen siet[10], off men niet altijt vooruyt behoort te sien vergetende hetgene achter rugge is, immers dissimulerende, ut carpant poma nepotes[11], waertoe

1 Hs. Amsterdam UB., coll. RK., M 11 b. Eigenh. oorspr. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 358. Antw. op nos. 3090 en 3099. Tesamen met nos. 3095, 3104 en 3118 beantw. d. no. 3136.
2 Resp. nos. 3090 en 3099.
3 Vgl. hierover no. 2934 p. 50 en no. 3136 p. 380 n. 2.
4 Pseudoniem van Grotius.
5 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.
6 Pseudoniem van Grotius. Hij heeft erboven geschreven: H. de Groot.
7 De woorden ‘van’ en ‘ende’ staan in de tekst in code, de woorden ‘Meurs’ en ‘Arles’ in cijfer, resp. 16.24.1.17.2. 23.45.7.24.94. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
8 De woorden ‘cost siin’ staan in de tekst in cijfer: 12.20.2.32. 33.6.1000.21. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
9 Schuilnaam voor Frederik Hendrik; Grotius heeft erboven geschreven ‘Pr. v. Or.’
10 De woorden ‘nacomelingen siet’ staan in de tekst in cijfer: 49.76.38.20.16.62.56.1001.73.11.75.88. 63.56.24.32., het woord ‘de’ in code, alles met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
11 Vgl. Vergilius, *Ecl.*, IX, 50: carpent tua poma nepotes.

mogelijck occasiën souden verschijnen, die Iovinianus niet soude versuymen waer te nemen, gelijck hij wel van meenynge wesen soude van nu aff seecker concept, dat hem door het hooft loopt, in het werk te stellen, namentlijck voor[1] den[2] outsten Groot oft Reig[e]rsberch[3], indien beide[4] bequaem oordeelt, alternative het secretarisampt[5] van den[6] iongen[7] Gelhar[8] te versoucken[9], hetwelcke hoewel vrouch[10] nochtans niet ontijdelijck soude wesen voor die eenyge iaren profiten wil derven[11]. Soo Sigthunius[12] sulckx smaeckt ende yet weet bij te brengen, dat den wech daertoe soude faciliteren, digna res ets, de qua serio cogitet.

Met Caesar[13] houde ick mij gestadych besych, doch sonder veel te voorderen. Mij was belooft, een bijeencomste soude werden geleyt ende daerop blijve ick wachtende, doch indien in een dach twee, drie niet nader verneme, sal ick wederom naer hem toe moeten.

Aelianus[14] meen ick, dat uEd. nu volcommen contentement heeft gegeven; indien yet resteert, sal garen sooveel mogelijck te rechte helpen.

Wat van Peter[15] bij Numerianus[16] sal connen vallen, sal men eerst connen weten, als hij een tijt lanck bij hem sal sijn geweest, ende, als uEd. goet soude vinden, dat men op sijnen voorslach arbeyde, soo waer dienstych tijdelijck het behoorlijck capitael wert versorcht, want dat vooren soude moeten gaen; mogelijck de vrienden van Domarus[17] bij leenynge daer raet toe souden weten, hetwelck is te ondersoucken.

1 Het woord ‘voor’ staat in de tekst in cijfer: 43.46.1002.45. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
2 Het woord ‘den’ staat in de tekst in code met de betekenis erboven geschreven.
3 Resp. Cornelis de Groot en van Reigersberch. De woorden ‘outsten Groot oft Reig[e]rsberch’ staan in de tekst in cijfer: 77.64.70.2.90.50.73. 60.45.20.46.702.705.93. 77.5.29. 17.24.6.36.71.33.22.24.17.12.57. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
4 Het woord ‘beide’ staat in de tekst in cijfer: 74.75.103.58.82. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
5 De woorden ‘het secretarisampt’ staan in de tekst in cijfer: 57.75.3. 94.50.38.7.24.32.23.45.56.63.83.90.18.3. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
6 De woorden ‘van den’ staan in de tekst in code met de ontcijfering erboven geschreven.
7 Het woord ‘iongen’ staat in de tekst in cijfer: 103.77.88.36.24.73. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
8 Gelhar is een schuilnaam voor Frederik Hendrik. Grotius schreef erboven: Prins. Met ‘den iongen Gelhar’ wordt Willem II bedoeld.
9 De woorden ‘te versoucken’ staan in de tekst in cijfer: 3.24. 35.50.45.63.20.1.12.30.24.49. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
10 Het woord ‘vrouch’ staat in de tekst in cijfer: 35.71.20.64.12.57. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
11 De woorden ‘profiten wil derven’ staan in de tekst in cijfer: 18.71.20.29.6.3.24.73.4.3.28. 39.75.71.35.24.88. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
12 Pseudoniem van Grotius: hij heeft erboven geschreven: H. de G.
13 Codenaam voor Rotterdam. Het betreft de pogingen door Grotius en namens hem ondernomen zijn achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
14 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
15 Pieter de Groot.
16 Codenaam voor Amsterdam.
17 Het woord ‘van’ staat in code. Domarus is een codenaam voor Zeeland; Grotius heeft er ‘Zelant’ boven geschreven.

Amelant is noch stille.

Het besouck van den Heer Stella[1] is mij seer aengenaem geweest, een persoon, gelijck uEd. wel seyt, van dewelcke veel is te hooren wetenswaerdych.

Cimons[2] man is niet hier ende kan wesen, dat uEd. soowel het humeur van den man als sijnen last het miscontentement, dat hij geeft, soude mogen wijten; sal sien, wat ick van hem hoopen kan off door mij selven off door andere.

De goede tydyngen wt Brasil ende de conditiën van het veroveren van Porto Calvo sende ick uEd. hiernevens[3].

Monsieur d'Aigebelle[4], Frans capitain, die den mijnen onder couverte van den heer Rivet[5] lestmael bracht, is tsedert hier geweest ende wederom vertrocken.

Men verwacht hier van Vranckrijck niet een defensyff oorloge op de frontieren van Picardie en Champangie, maer een vigoureux offensyff op den bodem van den viant, ende om hetselve te secunderen schijnt, dat, naer alle preparaten lopen, van dese sijde oock een notabel effort sal geschieden. Twee hondert sestig[6] compangiën te voet gaen int velt[7] ende heeft Cimon[8] met Suenno[9], Nordianus[10], Dignerus[11] etc. versocht zes duysent waertgelders; de ordres[12] gaen tegens den[13] twintich deser[14]. Veel meel[15] wert gemalen[16], veel Vriese ruters[17] gescheept, ende

1 Johannes Tilmanus, bekend onder de naam Stella. De naam ‘Stella’ staat in de tekst in cijfer: 2.3.24.28.62.48. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
2 Cimon is een codenaam voor Staten-Generaal. Met ‘Cimons man’ zal de Staatse gezant te Parijs, Willem van Liere, heer van Oosterwijk, worden bedoeld.
3 Ontbreekt.
4 Monsieur d'Aigueberre; zie over hem Van Reigersberchs schrijven dd. 16 mei 1637, no. 3076.
5 André Rivet, hoogleraar in de theologie te Leiden.
6 Het getal ‘Twee hondert sestig’ staat in de tekst in cijfer: 585. 608. 604. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
7 De woorden ‘gaen int velt’ staan in de tekst in cijfer: 11.76.701.706.24.21. 56.709.21.3.95.708.50.7.32. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
8 Codenaam voor Staten-Generaal. Grotius heeft erboven geschreven: Staten-Gen.
9 Schuilnaam voor Frederik Hendrik. Grotius heeft erboven geschreven: Pr. v. Or.
10 Codenaam voor Holland. Grotius heeft er ‘Hollant’ boven geschreven.
11 Codenaam voor Zeeland. Grotius heeft er ‘Zelant’ boven geschreven.
12 De woorden ‘zes duysent waertgelders’ staan in de tekst in cijfer: 589. 609. 4.76.710.50.711.17.70.60.82.62.10.75.45.63. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven. Het woord ‘de’ staat in code en het woord ‘ordres’ weer in cijfer: 77.71.39.17.75.94. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
13 Het woord ‘den’ staat in de tekst in code met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
14 De woorden ‘twintich deser’ staan in de tekst in cijfer: 600. 10.24.63.50.71. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
15 Het woord ‘meel’ staat in de tekst in cijfer: 67.24.75.713.7. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
16 Het woord ‘gemalen’ staat in de tekst in cijfer: 60.82.42.76.62.24.88. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
17 De woorden ‘Vriese ruters’ staan in de tekst in cijfer: 64.17.31.82.63.75. 71.35.70.50.71.2. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.

linscepen van 33 lasten[1], waerwt men presumeert Vlaendren[2] over zee[3].

Den lantgrave[4] hebben wij tijdyngen, dat was op de frontieren van Embden ende Oldenburger-lant; eenyge seggen brieven te hebben, dat hij daer in was, alwaer sijn leger sal verstercken ende refraischeren.

Den generael Bannier[5] subsisteert noch wel ende sal met alle dese remuementen, die op ander plaetsen geschieden, de keysers[6] macht werden gedistraheert.

Den oversten Hogendorp[7] vertreckt binnen twee, drie dagen, Beria[8] gaet mede; Tanansus[9] is noch niet ree geweest om met hem te reysen.

De groote visscherye, die haer scepen in zee sent, soude garen weten, hoe hare cappitainen haer sullen hebben te dragen tegen de Engelsche, ingevalle sy de vissers den tol willen exigeren; daerop sal moeten werden gedelibereert.

Desen X Junij 1637.

Het sal qualijck commen, dat, als uEd. de papieren sent, Iovinianus die aen Neeff[10] niet sal connen overleveren.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijkcsten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 10 Iunij 1637. N. Reig.

3112. 1637 juni 11. Aan L. Camerarius[11].

Illustrissime Domine,

Nudiustertius ad me venerunt literae satis veteres tuae, datae Maii XI[12]. Illas ad Relingerum[13] misi.

Exspectabimus avide, tum quid pariturus sit Suediae conventus, tum quae arcana proruptura sint per Arnimium[14]. Davausium[15] audio apud regem Daniae[16] fuisse.

1 Het woord ‘linscepen’ staat in de tekst in cijfer: 7.6.49.2.12.24.18.75.88. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven. Het woord ‘van’ staat in code en de woorden ‘33 lasten’ weer in cijfer: 601.586. 28.76.2.32.24.73.met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
2 De naam ‘Vlaendren’ staat in de tekst in cijfer: 64.62.83.75.73.101.58.71.714.82.720.88. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
3 Het woord ‘zee’ staat in de tekst in code: 392. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
4 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
5 Johan Gustavsson Banér, Zweedse veldmaarschalk.
6 Ferdinand III.
7 Gijsbert van Hogendorp, officier in Zweedse dienst.
8 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona. Grotius heeft erboven geschreven: Spierinc.
9 Codewoord voor geld. Grotius heeft erboven geschreven: gelt.
10 Frederik Hendrik. Zie voor deze schuilnaam van de prins J. Fox, *Hugo de Groot en de Gravin van Hohenlohe-Langenburg* in *Nederl. Archievenbl.* 1962 1° afl., p. 40.
11 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 79. Gedrukt *Epist.*, p. 333. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
12 De brieven van Camerarius aan Grotius ontbreken.
13 Marx Conrad Rechlingen of Rehlingen.
14 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg; zie over hem VI, p. 91 n. 10.
15 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
16 Christiaan IV.

Principem Arausionensem[1], cum illa de Hulsto spes fefellerit, ad apertam vim sine mora transiturum speramus.

Aysema[2] quin ad imperatorem[3] se tralaturus esset, dubitavi nunquam.

Filii tui[4] iter ut felix sit utque privata tua optime eveniant, opto: nec est, cur dubitem, cum norim virtutes tuas magno cancellario[5] aliisque regni rectoribus[6] esse percognitas.

Duces Bernhardus[7], Longavillanus[8], Rohanius[9] juncturi sunt copias adversus invalescentem in Burgundico comitatu ducem Carolum[10]. Cardinalis Valettae[11] exercitus praeclari aliquid molitur ad Belgicum finem cum spe bona, si eodem tempore Batavi se moverint.

In Rhaetia dejiciuntur castella Rheni, Rivae, Mantelli; manent Clavennae, Sondrii, Tirani. Classis Gallica, praeter naves longas, captis jam insulis[12], per fretum Gaditanum in Oceanum redit. Ad Gravelingam novam munitionem facientes Hispanos adorti Galli, sed numero minores cum essent, facile repulsi sunt.

Rusticorum motus manet; et nuper pugnato, eripuerunt duci Valettae[13] machinas aliquot. E re sit hunc tumultum, cui multi se protestantium Gallorum admiscent, sedari quamprimum, ne serpat longius regiasque vires ab hoste abducat. Ego siquid juvare consiliis potero, non cessabo.

Pontificis[14] morbus Gallos sollicitos habet, ne, si moriatur, succedat alius ex Hispanica, quae nunc Romae praepollet, factione.

Casali video metui. CCCC Mauri tempestatibus impulsi ad Alicantae[15] littus mittuntur ad instruendam classem Fernandini[16]. Ex Hispania discimus crebro colloqui legatum Angliae[17] ducemque Olivarum[18].

Scribitur ad me e Polonia parari cuncta ad nuptias Austriacae[19] conventum regni novum haberi ad vim opponendam Turcis, tollendas cum Russis controversias, unde legatus in Poloniam venerat[20], et ut solvatur quod duci Croiaco[21] debetur. Baudissium[22] in eo regno larem figere.

1 Frederik Hendrik.
2 Foppe van Aitzema.
3 Ferdinand III.
4 Joachim Camerarius.
5 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
6 Voor hun namen zie men no. 2957, p. 91 n. 2.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Henri, hertog van Rohan; hij had het bevel gevoerd over de Franse troepen in Graubünden en de Veltlin.
10 Karel IV, hertog van Lotharingen.
11 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
12 Ste. Marguerite en St. Honorat.
13 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette.
14 Urbanus VIII.
15 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: Allantriae.
16 García de Toledo y Osorio, hertog van Fernandina.
17 Walter Aston of Forfar, Engels gezant in Madrid.
18 Gaspar de Guzmán, graaf-hertog van Olivarès.
19 Cecilia Renata, zuster van keizer Ferdinand III.
20 Niet geïdentificeerd.
21 Ernst Bogislaw, hertog van Croy.
22 Wolf Heinrich von Baudissin; zie over hem VI, p. 336 n. 1.

Deus, Illustrissime Domine, tibi favens adsit.

Lutetiae, 1/11 Iunij MDCXXXVII.
Illustrissimae Dominationi Tuae observantissimus
H. Grotius.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: A.^{o} 1637 8/18 Junij.

3113. 1637 juni 11. Aan. A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Valde mihi dolet, quod crescentibus in nos hostium copiis a Gallis ita cessatur praeterfluitque tempus et occasiones rei bene gerendae; praesertim vero quod a duce Bernhardo[2] pridem nihil habeo literarum neque vero quicquam de eo, quod scire juvet, intelligo. Galli, qui ejus exercitum aucturi erant, detrectant iter, diffluunt ita quidem, ut pro X millibus hominum aegre IV millia peditum, equites CCCC appareant. Haeret ille interim Campaniae gravis majoribusque oppidis exclusus invalida irrupit commeatumque militi suo alendo iis expressit. Ego nunquam serio cogitatum Gallis in Germaniam eum mittere et credo et diu est, quod credidi. Subducunt enim Galli se Germaniae rebus, et aut valde fallor aut pacis rationes cum imperatore[3] satis constitutas habent; id restat, ut nos quoque in eam, quam ipsi animo destinarunt, pacem nostro cum damno trahant adjutores in eo habituri Anglos, qui omnia bello turbata in veterem formulam restitui volunt, nempe ut aliis pericula delegent, ipsi ferant praemia periculorum. Huc consilia tendunt non ita tecta, ut non saepe in sermone indicia erumpant. Qui in Hispaniam missus fuerat voti persolvendi specie monachus[4] multa quotidie cum rerum potentibus in arcano agere inde perscribitur.

Bellum in Petrocoriis vicinisque locis agrestium fervet et aggressus eos nocturno proelio inter primum secundumque Iunii diem novi calendarii dux Valetta[5] damnum fecit militis et machinarum. Intellexeram levi concessione posse eos homines non placari tantum, sed et eo adduci, ut in hostem manus suas commodent, paratumque mareschallum Lafortium[6] sedando huic malo dare operam. Allegavi amicos ad eos, qui plurimum possunt, ut cogitarent, essetne levi aliqua declinatione vitanda tempestas. Sed video surdas ad haec aures decretumque armis reponere

1 Gedrukt *Epist.*, p. 332; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 354. Ged. vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 114.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Ferdinand III.
4 Simon Bachelier.
5 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette.
6 Jacques Nompar de Caumont, hertog van La Force.

obsequium, quod si faciendum est, utinam quam primum feliciter fiat, ne mora hostis lucro cedat.

Ad Belgicum finem boni aliquid spero moventibus se sub idem tempus inde Batavis, hinc cardinali Valetta[1]. Ita in duas partes distractus Hispanus[2] vix poterit utrobique res suas in tuto locare.

Classis Gallica victrix insularum[3], praeter naves longas, freto Gaditano in Oceanum redit.

Dus Carolus[4] superior copiis Longavillanum ducem[5] coëgit agro excedere comitatus Burgundici nec videtur ei obsisti posse, nisi et dux Bernhardus et Rohanius[6] eo se ferant. Rohanius scripto Genevae edito[7] famam suam purgavit de iis, quae in Rhaetia acta sunt.

Mareschallus Castilionaeus[8], postquam plurima regi[9] consilia dedit de iis, quae ad Belgicum finem utiliter fieri possunt, in otio relinquitur, ne in partem veniat gloriae, quam sibi spondet cardinalis Valetta.

Docent nos ex Hispania literae laborari ibi de restituenda per Italiam commerciorum libertate. Legatum Anglicum[10] multa cum Olivare[11] contulisse; uxorem principis Sabaudi Thomae[12], quae comitis Suessionensis[13] est soror, id eniti, ut aulae Hispanicae amicitiam comiti Suessionensi paret usui futuram, si casus eveniat, ad successionis in regnum jus ipsi comiti asserendum contra principem Condaeum[14]; CCCC Mauros in Hispanicum littus ad Alicantam vi tempestatis impactos mitti, ut remigium Fernandini[15] augeant. Cardinali Francotto[16] concessum, ut merces Gallicas ad pretium usque C M ducatorum importare in Hispaniam posset.

Ex Italia discimus aegrotare cum periculo pontificem[17] metuique, ne ejus morte locus pateat molitionibus Hispani[18] ad creandum aliquem suae factionis Cerbellonum[19] mitti, ut ex Navarra bellum Galliae faciat. .Leganesium[20] movere se: Bremo cautum aliquot ad vetus praesidium centuriis additis. Casale ne obsideatur, timeri.

1 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
2 De kardinaal-infant don Fernando.
3 Ste. Marguerite en St. Honorat.
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 Henri, hertog van Rohan; hij had het bevel gevoerd over de Franse troepen in Graubünden en de Veltlin.
7 Voor dit manifest zie men de *Mercvre François* tome XXI, p. 294.
8 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
9 Lodewijk XIII van Frankrijk.
10 Walter Aston of Forfar, Engels gezant te Madrid.
11 Gaspar de Guzmán, graaf-hertog van Olivarès.
12 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano, was in 1625 gehuwd met Marie de Bourbon.
13 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
14 Henri de Bourbon, prins van Condé.
15 García de Toledo y Osorio, hertog van Fernandina.
16 Marcantonio Franciotti. In 1637 werd zijn kardinaalscreatie bekend gemaakt.
17 Urbanus VIII.
18 Philips IV.
19 Johann, graaf van Cerbellon -Giovanni, graaf Serbelloni-.
20 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.

Iam nunc intelligo ducem Bernhardum et Longavillanum convenisse de die, quo jungant copias suas.

Apud Gravelingam novam Hispanorum munitionem, fraenum Caleti, cum impedire Galli vellent, aliqua sua cum clade repulsi sunt.

Deum precor, Excellentissime atque Illustrissime Domine, ut reginae[1], regno Tuaeque Sublimitati det res prosperas.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 1/11 Iunii 1637.

Abiit ad castra cardinalis Vallettae baro Degenfeldius[2] optime affectus erga res Suedicas, cumque in Gallicam militiam se cum bona gratia Tuae Sublimitatis dederit, sperat, si qua pax fiat, habitum iri sui rationem: ideoque ut se Tuae Sublimitati commendarem, a me petiit.

Voluit ex me scire Venetus legatus[3], numquid constitutum sit super literas, quas reginae scripserat, quibus Venetorum operam offerebat ad pacem conciliandam. Ego quae super ea re scripsisse[4] memini, non repetam.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3114. 1637 juni 12. Aan Willem de Groot[5].

Ex literis, tuis, mi frater, 19 Maji datis[6] libens cognosco te tuosque et nostros valere. Brasserio[7] gratulor dignitatem quanquam durioribus legibus datam. De tuo negotio sunt sane cogitatu digna, quae mones: exiguum annuum; mutatio laris cum jactura clientelarum et praeter haec incertus ambitus. Adde jam, ut res succedat e voto multa contra animi sententiam facienda aut pericula subeunda.

De Barnaba latino[8] vide, ut interdum aurem vellas D. Salmasio[9]. Ego hic si eum nancisci possim, experiar.

Aysema[10], ut video, evasit minusque rebus nostris nocere palam caesarianus.

Si quid fit inter Cammingam[11] et Somfium[12], fac norim et an tua opera uti velint, qui res Egmondanas[13] curant. Exspectatur hic Ackerlakius advoca-

1 Christina van Zweden.
2 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld.
3 Alvise Contarini di Nicolo.
4 No. 2983, p. 141; vgl. ook no. 3032, p. 224.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 868. Antw. op no. 3082.
6 No. 3082.
7 Govert Brasser. Hij was benoemd tot thesaurier-generaal.
8 Over de zg. *Brief van Barnabas* zie men V, p. 132 n. 5.
9 Claude de Saumaise -Salmasius-, klassiek-filoloog en hoogleraar te Leiden.
10 Foppe van Aitzema.
11 Wytso Cammingha.
12 Ernst Zuhm.
13 Het betreft hier de aanspraken van Lodewijk van Egmond op het hertogdom Gelre.

tus[1], qui multas chartas ad domum Egmondanam pertinentes in potestate habet. Decretum contra munerum captiones videre cupiam[2]. Audio multa patere effugia.

Vale, parentes[3] amicosque saluta. Petrum[4] exspecto.

12 Iunii 1637.

Optimus et beneficentissimus Cordesius[5] habet Novum Atlantem editum a Guilielmo et Iohanne Blaviis anno 1635[6]. Abest ei libro O.Z., ubi Peruana describitur. Rogat me, ego vero te, ut id volumen, magni sane impendii, integrum ei habere liceat. Rogo rem Blavio commendes pro hominis merito et rei aequitate.

Galli nobilis Epigramma:

Gallia, Scaligerum[7] dederas male sana Batavis,
Grotiaden reddit terra Batava tibi.
Ingratam expertus patriam venerandus uterque est,
Felix mutato erit uterque solo[8].

Tui amantissimus frater
H. Grotius.

3115. 1637 juni 12. Aan I. Jasky[9].

Monsieur,

Je vous remercie de la vostre du 14. de May[10], que de ce que vous avez agréable l'estat que ie fais de vostre amitié.

Ce que vous faictes contre les Turcqs est le bien général de la Chrestienté, et à cela la bonne intelligence avecq les Russes pourra servir.

On nous avoit faict espérer icy, que le roy de Pologne[11] s'estoit laissé informer, que le mariage avec l'impériale[12] ne seroit bon ny pour sa Majesté ny pour la Pologne, ce qu'avoit esté l'opinion du feu grand chancelier Zamoiski[13]. Mais autant que ie comprends par vos lettres et par les advis que nous recevons d'ailleurs, il semble que les raisons contraires ont prévalues. Dieu veille que tout réussisse au bien commun.

1 Barthold van Akerlaecken (1567-1646), raad van Lodewijk van Egmond.
2 Voor het plakkaat tegen het aannemen van giften zie men ARA, Eerste afd. coll. Staten-Generaal no. 3196 f. 193, dd. 12 mei, ARA, Eerste afd. coll. Raad van State no. 54, p. 221 en *Resolutiën van Holland en Westfriesland*, p. 678, dd. 15 mei 1637.
3 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
4 Pieter de Groot.
5 Jean de Cordes (1570-1642), oud-kanunnik van Limoges, geleerd Frans auteur en bezitter van een van de rijkste bibliotheken van zijn tijd.
6 *Theatrum orbis terrarum sive Atlas novus, in quo Tabulae et Descriptiones omnium regionum*. Amsterdam, Guil. et Joa. Blaeu 1635. Pars I, II.
7 Joseph Justus Scaliger (1540-1609), klassiek-filoloog, hoogleraar te Leiden.
8 Wie de dichter van dit epigram is, heb ik niet kunnen vaststellen.
9 aant. Gedrukt *Ep. ad Isr. Jaski*, p. 6. Antw. op no. 3069.
10 No. 3069.
11 Wladislas VII (IV).
12 Cecilia Renata, zuster van Ferdinand III, huwde op 13 september 1637 met de Poolse koning.
13 Jan Zamoyski (1545-1605).

Nous n'avons pas grandes choses icy. Et toutesfois ce n'est pas petite chose, que le cardinal de la Valette[1] fera aux Pays-Bas aux mesmes temps, que les armées d'Hollande se remueront, et si ces trois ducs, celuy de Veimar[2], de Longueville[3] et de Rohan[4], pourront chasser un duc de Lorraine[5] de la Franche Comté.

Si le pape[6] se laisse mourir, comme certes on le crainct, il y apparence, que l'église romaine prenne un chef espagnol, ce qu'avecq le temps pourra porter les François a des résolutions rudes.

I'ay mieux aymé de vous envoyer ce peu de nouvelles avecq de tesmoignage de mon affection, que de perdre du temps en attendant de matière plus ample. La meilleure de toutes seroit une paix bonne et générale. Dieu la nous donne et vous conserve en sa protection paternelle.

Monsieur,
Vostre Servituer très humble
H. de Groot.

A Paris, le 12. de Jeun. n. st. 37.

3116. 1637 juni 12. Aan N. van Reigersberch[7].

Maar, zoo zyne Hoogheit[8] ofte zyne Raden eenige namen van Advocaten alhier begeren om zich daar mede te beraden, zoo heb ik, daar na vernomen hebbende, verstaan, dat deze wel de voornaamste zyn in Consultatie, Girar[9], Galand[10], Bonard[11], Pietre[12], Le Noir[13], Arragon[14], Lamet[15], Helin[16], l'Abbé[17]. Monsr. Rigaud[18] is geleert, maar is nu Raad in 't Parlement te Mets. Hy heeft voor dezen gedient het Huis van Bouillon. Monsr. Heraud[19] is geleert, en Raad van 't Huis van Tremouille. Men zoude ook wel eenige Raden van 't Parlement konnen doen

1 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 Henri, hertog van Rohan.
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 Urbanus VIII.
7 Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 108 en 112.
8 Frederik Hendrik.
9 Etienne Girard.
10 Auguste Galland († 1641).
11 Dr. Jacques Bonnard.
12 Niet geïdentificeerd.
13 Jean le Noir.
14 Jean Arragon.
15 François de Lamet.
16 Niet geïdentificeerd.
17 Charles Labbé; zie over hem IV, p. 198 n. 3.
18 Nicolas Rigault; zie over hem o.a. III, p. 188 n. 2. Hij was procureur-generaal te Metz geworden.
19 Didier Hérault (± 1575-1649).

hun advys geven, mits dat de zaken directelyk noch indirectelyk de Kroon niet raken.

Wy zullen ons best doen, om niet bedrogen te worden. Van Engelandts wegen ben ik verzocht geweest, zoo by de Ambassadeurs[1], als by een brief van Kouse[2], Secretaris van Staat: en ook verzocht geweest zoo wel van Vrankryks wegen, als van Engelandt, in de zaak te willen arbeiden. Ik heb het ook gedaan, in 't algemeen vertoonende aan Vrankryk, hoe veel ons allen gelegen is, dat Engelandt zich inlaat, en aan de Engelschen, waarom zy moesten gaan met meer vigeur. Maar in heb gezeid, myn opinie niet te konnen zeggen van een tractaat, dat ik niet had gezien, en in Zweden niet was vertoont.

3117. 1637 juni 16. Van Ch. Marini[3].

Monsieur,

I'ay en quelques attaques de la fiebvere tierce, mais à présent ie m'en trouve par la grâce de Dieu délivré, encore que la faiblesse m'en demeure, qui est aussy cause que ie suis court pour ce coup n'ayant chose digne de vostre cognoissance horsmis les nouvelles de Levant que vous verrez dans la duplicate du sieur Strasburg[4] vous priant de la luy envoyer par promte addresse aussy bien que celle au sieur Camerarius[5].

I'attend avec gran impatience monsieur le gran chancelier[6] en Allemagne d'où il m'a promis envoyer ordres nécessaires, et tant que cela ne se fait ie suis icy come prisonnier n'ayant de quoy vivre et payer mes deutes.

Pour fin ie vous baise les mains et demeure passionnément, monsieur,

Vostre serviteur très humble

Marin.

De Zurig, ce 6/16 de Juin 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: Recepte le 3 de Ju[i]llet 1637.

In dorso: 16 Iuny Marinis; ... pour Strasburg, le chancelier, Camerarius qui est à Stochholm.

1 De ordinarius ambassadeur van Engeland te Parijs, John Scudamore, en zijn extra-ordinarius collega Robert Sidney, graaf van Leicester.
2 Wellicht berust de lezing 'Kouse' op een vergissing en wordt hier John Coke († 1644) bedoeld.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent voor Zwitserland en omliggende landen.
4 Paul Strasburgk.
5 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

3118. 1637 juni 16. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

De lesse, die den ouden monnik geeft aen den iongen[2], comt mij dicwijls te vooren, ende overwegende het derde point semper et ubique etc., indien men mocht ende conde hetselve practizeren, soude niet alleen rust, maer voordeel connen geven. Als ick mede considerere de menschen ende den staet, in dewelcke wij leven, soo dunckt mij de monniken van ons convent soodanych sijn, dat dewijle sij neque cum priore satis commode neque sine illo ullo modo vivere possunt, men met groote reden soude dencken an non potius saluti quam voluptati esset consulendum, gelijck Metellus Numidicus[3] eertijdts adviseerde, hoewel in een saecke, die van het monnikeleven veele verschilt. Dat en passant.

Wij hebben nu hier den heer van Oosterwijck[4], die ick hebbe gevisiteert ende wt sijne discourssen volcomentlijck verstaen, dat het ontbieden van Felix'[5] coetse ende visite is gedaen sonder ordre van yemant anders ofte voorgaende communicatie, maer wt sijn eygen mouvement, tegens het advis van Euskercke[6], waerwt affgenomen soude connen werden, dat, indien daernaer tegens eenyge formaliteyten is gepecceert, meer moet sijn geschiet bij abuys als met dessein, hetwelcke ick te meer gelove, omdat mij dunckt, hoewel hij nauw daerop schijnt te willen letten, nochtans niet en schijnt daerin al te ervaren[7]. Dan om de waerhey(t) van alles beter te verstaen sal ick andere oock tot het ondersouck gebruycken.

Gisteren is den heer Spierynck[8] met den oversten Hogendorp[9] vanhier naer Sweden gereyst hebbende voor sijn afscheyt, nietiegenstaende veel lopens ende gestadych aenhouden, het belooffde subsidie niet connen ontfangen, maer vaste toeseggynge, dat binnen drie maenden sal werden betaelt. Beyde hebben mij belooft een ooge op uwen outsten[10] te nemen, hem ten besten te raden ende van alles, dat dienstych is, te adviseren.

Met Rotterdam voordere ick niet[11] ende, indien sij conden deincken, dat haer buyten 's lants niet meer stont te vreesen als binnen, soude ick apparent niet uytrechten. Evenwel sal het quaet genouch sijn. Sal gestadych aenhouden, totdat ick eens off anders sie.

Mijnheer den prins[12] is twee dagen coortsich geweest, doch nu wederom Godt loff wel; sijne indispositie soude in desen tijt seer qualijck commen, nu men appa-

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 11 c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge. *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 361. Tesamen met nos. 3095, 3104 en 3111 beantw. d. no. 3136.
2 Niet geïdentificeerd.
3 Bij Gellius, *Noct. Att.*, 1, 6, 2: saluti perpetuae potius quam brevi voluptati consulendum est. Metellus Numidicus was censor in 102 v. Chr.
4 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant in Parijs.
5 Pseudoniem van Grotius.
6 Johan van Euskercke, gezantschapssecretaris te Parijs.
7 Vgl. Grotius' brief aan Oxenstierna dd. 19 februari 1637 (no. 2966).
8 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
9 Gijsbert van Hogendorp.
10 Cornelis de Groot.
11 Het betreft hier de pogingen om het achterstallige salaris van Grotius als raadpensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
12 Frederik Hendrik.

rent is naer soo groote preparatiën in het velt haest te sullen moeten gaen. Men seyt ons, de conynckx[1] legers den twaelffden deser souden hebben beginnen te marcheren. Hier sijn aengenomen 700 wagens ende wert gediscoureert de macht in drie troupes sal werden gedeelt: eene onder graeff Henderik van Vrieslant[2] ontrent Emmerick, een onder den hartoch van Boullion[3] ontrent de Grave ende de meeste macht onder het beleyt van sijn Hoocheyt. Den viant heeft sterck garnisoen gebracht binnen Breda, Gelder, Gennip, plaetsen, daer hij meent, het [op] aen soude mogen wesen geleyt; is versien van 130 goede compangiën ruyteren ende wacht secours van den keyser[4] onder het bevel van Picolomini[5]. Het lichten van waertgelders off wtsenden van burgerije is in Zeelant geconsenteert ende in Hollant op het aenschrijven van de Gecommitteerde Raden bij eenyge steden, namentlijck Haerlem ende Noorderquartier, gedifficulteert, waeromme de Staten op donderdach op dat point sijn beschreven.

Ransou's[6] lichtynge heeft geen groten voortganck, sijnde de overste ende soldaten door quade betalyngen ende ordren van den Fransen dienst seer gedegousteert.

Van de equipage, die in Engelant voor den palsgrave[7] geschiet, heeft men cleyne opinie, ende Heydelberch nu mede sijnde in de Spaense handen prepareert hem alles om den conynck van Engelant[8] contentement te connen geven, ofte immers te doen geloven, men daertoe arbeyt, dat genouch is om hem in slaep te houden. Hier blijft men met dat achterdencken, de pretensiën tegens onse vissers wederom sullen bij de hant genomen werden, daer in men wat verlegen [is]. Uffo[9] heeft aen Vilmerus[10] versocht, sijnde sijn particulier advys over die saecke schriftelijck gegeven, hetwelcke ick niet hebbe connen sien, sed puto illud esse ultra ipsius crepitam. Captus[11] geeft cleen contentement, et longe impar est isti oneri, ende seyde thien off twaelff dagen geleden Harsolte Milio[12] Gelhar[13] te hebben geraden Golilas[14] tot die staet te versoucken[15], maer en kan Asmun-

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Hendrik Casimir, graaf van Nassau, stadhouder van Friesland en Groningen.
3 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
4 Ferdinand III.
5 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
6 Josias, graaf van Rantzau (1609-1650), Deen van geboorte; hij diende achtereenvolgens in het leger van de Staten, van Zweden en van Frankrijk.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Karel I.
9 Schuilnaam voor François van Aerssen, heer van Sommelsdijk. Grotius heeft erboven geschreven: Arsens.
10 Schuilnaam voor Staten-Generaal. Grotius heeft erboven geschreven: Staten-Generael.
11 Schuilnaam voor Jacob Cats, raadpensionaris van Holland. Grotius heeft erboven geschreven: Cats.
12 Resp. Zweder van Haersolte, afgevaardigde ter Staten-Generael, en Cornelis van der Mijle. De namen, Harsolte' en 'Milio' staan in de tekst in cijfer: 9.23.17.2.20.7.32.24. 16.6.28.31.77. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
13 Schuilnaam voor Frederik Hendrik. Grotius heeft erboven geschreven: Pr. v. Or.
14 Pseudoniem van Grotius. Hij heeft erboven geschreven: H. de Gr.
15 Het woord 'tot' staat in de tekst in cijfer: 70.84.700.93. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven. Het woord 'die' staat in code en de woorden 'staet te versoucken' staan weer in cijfer: 63.70.83.75.93. 32.50. 64.75.17.63.46.64.12.30.75.49. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.

dus[1] niet oordeelen, dat off Suenno[2] off Humelus[3] voor desen tijt noch souden connen willen daertoe te verstaen. Die den raet gaff, is van goede intentie, heeft crediit[4], maer cleyn contentement, dat[5] ons Neeff[6] meer defereert sijn vianden als vrunden; doch dat kan noch veranderen.

Het different, dat tusschen de camers was op het drijven van den handel in Brasil, is vereffent ende blijft de negotie bij de Compangie. De bewinthebbers crijgen goede opinie van dat werck ende sijn niet buyten hope van haest te hooren, dat de Bahy de Todos los Santos in hare handen soude wesen.

Wat den cardinael-infante aen die van Luyck geschreven, sal uEd. wt de bijgaende copie sien[7].

De corruptiën, die seer diep in desen staet sijn ingecropen, oordeele ick mede, dat seer qualijck sullen werden geremedieert, want wij sien, dat degene, [die] van vuylicheden werden achterhaelt, sooveel patronos vinden, dat alles blijft versust, als aen twee verssche exempelen heeft gebleecken.

De patenten[8] werden opgehouden, omdat Vindex[9], soo men gelooft, trager voorcomt; blijve van opinie dat het dessein[10] is als ick voor desen hebbe geschreven.

Indien Sigthunius[11] goet vont, dat Sibdagerus[12] met Cimons[13] man[14], die nu bij Nordianus[15] is, in propoost mochte commen van hetgene, daer hij Golilas[16] niet in voldoet, hij soude de materie, die mogelijck meer vervremdynge soude connen veroorsaecken, hetwelcke dient gemijt, wt den wech gevouchelijck connen leggen.

De brieven, die door Gestillus'[17] mans[18] handen gaen, geworden mij seer

1 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch. Grotius heeft erboven geschreven: N. Reig.
2 Schuilnaam voor Frederik Hendrik. Grotius heeft erboven geschreven: Pr. v. Or.
3 Pseudoniem van Grotius. Hij heeft erboven geschreven: H. de Gr.
4 Het woord ‘crediit’ staat in de tekst in cijfer: 12.45.75.105.56.103.3. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
5 Het woord ‘dat’ staat in de tekst in code. Grotius heeft er de betekenis boven geschreven.
6 Frederik Hendrik; zie voor deze aanduiding van de prins J. Fox, *Hugo de Groot en de Gravin van Hohenlohe-Langenburg* in *Nederl. Archievenbl.* 1962, 1° afl., p. 40.
7 *Copie d'une Lettre escripte par le Cardinal Infant aux Bourgem.... de Liege*, s'Gravenhage, L. Breeckevelt ... 1637. (Louis D. Petit, *Bibliotheek van Nederlandsche Pamfletten*, no. 1977).
8 Het woord ‘de’ staat in de tekst in code, het woord ‘patenten’ in cijfer: 18.76.93.75.21.32.50.73. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
9 Schuilnaam voor Frankrijk. Grotius heeft erboven geschreven: Vr.
10 Het woord ‘dat’ staat in de tekst in code, de woorden ‘het dessein’ in cijfer: 37.50.32.88(=58.)24.33.63.75.6.88. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
11 Pseudoniem van Grotius. Hij heeft erboven geschreven: H. de Gr.
12 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch. Grotius heeft erboven geschreven: N. Reig.
13 Codenaam voor Staten-Generaal. Grotius heeft erboven geschreven: St. Ge.
14 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant te Parijs.
15 Codenaam voor Holland. Grotius heeft erboven geschreven: Hollant.
16 Pseudoniem van Grotius. Hij heeft erboven geschreven: H. de Gr.
17 Codenaam voor Staten-Generaal. Grotius heeft erboven geschreven: Staten-Gen.
18 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.

tijdelijck, hebben van Constans[1] gehadt van den vijffden, die mij den elffden sijn behandycht, van uEd. tot noch toe geene. Die wech sal uEd. connen gebruycken, bijsonder nu Aelianus[2] hier niet en is. Hoe de uwe begeert bestelt, sal ick van uEd. verwachten. De stucken van Magog[3] wensche ick voor sijn vertreck hem te connen leveren, hope hij sodanygen smaeck in dat werck vinden sal, dat hij in grooter appetijt daerdoor sal geraecken, ende dient geconserveert, si non nobis saltem nostris.

Desen 16 Junij 1637.

In dorso schreef Grotius: 16 Iunij 1636 (*sic*). N. Reig.

En voorts: Papieren. Advys Arsens. Mijne kinderen. Advocaetschap.

3119. 1637 juni 16. Van B. Schörling[4].

Generose Domine Legate,

Demnach der Herr HoffCantzler Salvius[5] an einem Schenckel etwas unpässlich, so kan Er dies mahl E. Exc. nicht schreiben, sondern bittet umb verzeihung. Beygehendes kombt von M.r Witten[6].

Von Dantzig wirdt geschrieben, dass in Pohlen grosser unwill sey des Adels gegenst den König[7]. Der Ietzige aussgeschriebene convocationstag werde ohne Zweiffel nicht vortgehen, sintemahl in Preussen 2 Landtage zergangen, auff welchen die Ritterschafft aussgeblieben.

Die Littawischen Stande haben auch keine Landbothen dahin erkohren, undt ist keiner derselben daselbst zuerschinen willens. Fürst Radzivil[8] hatt grosse Feindtschafft mit der Crohnen Marschall Opalinsky[9], dahero die Littawen alss Adhaerenten des Fürsten auffstössig worden.

Mons.r Lilliesträm[10] ist den 30. Maij zu wasser mit einer Straussen Im Nahmen des H. Legati Bielckens[11] nach Schwett gefahren, alda des Marggraffen Sigismundi[12] subdelegirte auch erscheinen werden nur zu dem ende, daas die vollmachten können recognoscirt werden; selbigen tags seindt 20. Standarten undt etlich Fuesvolck durch Stetin gangen, die march soll in die Ü..ermarck aant. angeordnet sein.

1 Pseudoniem van Maria van Reigersberch.
2 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona. Grotius heeft erboven geschreven: Sp.
3 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanwinsten 1911 XXIII, no. 11. Eigenh. oorspr. Balthasar Schörling was postmeester te Hamburg.
5 Johan Adler Salvius.
6 Johan Witten; zie over hem V, p. 154 n. 4. Het bedoelde schrijven ontbreekt.
7 Wladislas VII (IV).
8 Albrecht Radziwill (1595-1656).
9 Lucas Opalinski (1574-1654).
10 Johan Nicodemi Lilliesträm († 1657).
11 Sten Bielke, Zweeds gezant in Duitsland; zie over hem VII, p. 241 n. 9.
12 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.

Die grosse Wittemberger Schantze ist an den Feindt mit accord übergangen. Ob nun H. Baner[1] noch zu Torgaw subsistire, weiss Ick nicht gewiss.

H. Lesle[2] soll bies an Berlin streiffen. Das Städtlein Middenwaldt ist gantz aussgebrandt. Die unserigen haben Odersberg eingeäschert undt wil die Chur Brandenburgische besatzung im Schloss daselbst den unserigen grossen schaden gethan. Alss seindt sie gemeinet, daselbe in grundt zu schiessen.

In Westphalen liegt der H. Landtgraff[3] noch vor der Vecht, undt beschiessets starck; der Feindt trachtets zu entsetzen, aber Melander[4] wirdts hoffentlich hindern. Die stadt Brehmen will I.F.G.[5] nichts zu willen wissen. Der König zu Dennark[6] ist zu Glückstadt, seine meiste Orlogschiffe sollen ihm ehist folgen.

Auss Schweden seindt etliche Regimenten zu Fues abgesegelt; medio Junij folget alle Beuterey nach. Vater Arnimb[7] ist nach Örebrov uffs Schloss gefangen gebracht.

Womit Gott empfohlen.

Hamburgh, den 6 Junij 1637.

B. Schörling.

Adres: A Monseigneur Mon.r Hugo Grotius Ambass.r ordinaire de sa Maj.té de Suède à Paris.

In dorso schreef Grotius: Schörling, 6 Junij 1637.

Met andere hand: 14 st.

3120. 1637 juni 18. Aan A. Oxenstierna[8].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Rem pridem, quantum ego arbitror, confectam nunc primum aperire Angli incipiunt, quorum ordinarius legatus[9] ad me venit mihique significavit convenisse se cum Gallis: restare, ut ad regem Angliae[10] mittatur quod perscriptum est, ut probet, in quo non putare se quicquam fore difficultatis. Eo cuncta tendere, ut restituantur in sua Germani principes, imprimis domus Palatina.

Hamburgi rogatum iri Suedos Batavosque in idem foedus ut veniant utque id jubeant Lutetiae a suis[11] juxta Gallos Anglosque signari. Ubi Hamburgi consensum fuerit in ea, quae ex aequo postulari ab imperatore[12] poterunt, Anglos ea propo-

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Alexander Leslie, graaf van Leven, Schots officier in Zweedse dienst.
3 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
4 Peter Melander, graaf van Holzapfel; zie over hem VII, p. 90 n. 11.
5 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
6 Christiaan IV van Denemarken.
7 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg was door de Zweden gevangen genomen. Wellicht gebruikt Schörling hier het woord 'Vater', omdat de handelwijze van Arnim deed denken aan die van père Joseph, gunsteling van De Richelieu.
8 Gedrukt *Epist.*, p. 333; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 356.
9 John Scudamore, ordinarius Engels gezant in Parijs.
10 Karel I.
11 Resp. Hugo Grotius en Willem van Liere.
12 Ferdinand III.

situros imperatori. Is si abnuat, suam se causam et arma cum nostris sociaturos. Polliceri Galliae regem[1] se ad finem usque Iulii nullas facturum cum imperatore aut Hispano[2] pactiones his contrarias. Sed quando breve est id tempus, ut intra id omnia illa Hamburgi peragantur, facile impetratum iri a Galliae rege, id tempus ut producat. Eadem mihi Heufdius[3] a Bulionio[4] veniens significavit. Quod ajunt se ad Angliae regem quod perscriptum est mittere, eo pertinet, ut excusationem aliquam habeant, quominus mihi sua conventa ostendant.

Restitutionis generalitas Pomeraniam nobis ereptum it, et quin utrique ea in re Brandeburgico[5] contra nos faveant, dubitandum non est.

Ad arma non venire constitutissimum Anglis docet is, qui est ejus aulae nunc vultus[6]; docet ipsa Angliae sutilitas ex commerciis fluens, unde regi soli redeunta annui sex auri milliones. Sunt ergo certi Palatinatum legibus tolerabilibus sibi reddi et spem aliquam electoratus. Hoc illi ab imperatore et Hispano non obtinuere, nisi operae ipsis Austriacis circa pacis negotium utilis futurae pollicitatione. Quod cum Gallos latere non possit, sequiter habere et ipsos jam exploratas[7] pacis suae, saltem cum imperatore, rationes multaque antehac erupere indicia et peritorum sermones quotidie audio, qui me inducant ut credam non fore Gallos in retinenda Lotharingia pertinaces. Quod si est, haud dubie urgebunt et Suedos, ut dimittant belli praemia. Et quod hic signari tabulas volunt, in eo aliquam ab ipsis dignitatis praecellentiam captari existimo.

De duce Bernhardo[8] nihil audimus aliud nisi penetrasse eum in Burgundiae comitatum cum minoribus aliquanto quam speraverat copiis. Interim bene evenit Galliae, quod motus ille agrestium resedit abolitione data acceptaque. Ita ingressus Bergeracum est dux Valetta[9] liberataque Gallia non levi motu.

Cardinalis Valetta[10] ad Hanoviae partes ire creditur et principem Arausionensem[11] jam habere in aperto exercitum celeres nuntii attulere. Batavicarum navium privatarum aliquammultae in mari interno ab Hispanica classe interceptae magnum in mercatores damnum dabunt.

Eadem classis Hispanica adjuta etiam ab Ethruscis dicitur provinciae Narbonensis imminere; sed magna provincialum fide ac diligentia ea ora defenditur.

Delegati a synodo protestantium, quae Alenconii nunc habetur, egregia oratione de sua obedientia securum regem fecere.

Foedus illud immortale, quod cum magno Europae malo fecere cum Austriacis Rhaeti[12], ab Helvetiis probatum est, qui et Rhaetis auxilia sua promittunt, si quis quicquam contra Rhaeticam libertatem moliatur.

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Philips IV.
3 Johan H(o)eufft, bankier te Parijs.
4 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, surintendant des finances.
5 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
6 Niet geïdentificeerd.
7 In de uitgave der *Epist.* staat ‘explorata’.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette.
10 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
11 Frederik Hendrik.
12 Op 17 januari 1637 had Graubünden met aartshertogin Claudia het verdrag van Innsbrück gesloten.

Procedunt valde Hispanorum extra Gravelingam munitiones. Pro Casali sollicita est Italia. Ermesteinium an jam transierit an extrema toleret, dubitatur.

Scribitur e Germania Gallasius[1] ipse ivisse Pragam, quo et imperator et electores Saxo et Brandeburgicus[2] sint venturi. Miles ejus partim Mosellam petere partim Burgundiae comitatum; et jam bonam partem Brissaci Rhenum transgressam, quo et stipendium eis venerit ad C M thalerorum imperialium.

Haec postquam scripseram, venit ad me legatus Angliae extraordinarius comes Licestrius[3]. Longus multumque circumductus sermo eo tendebat, ut non Palatina domus tantum, sed et Germani omnes restituantur.

Ego ostendi ab ipsis et ipsosmet et nos esse desertos. Et cum aequitatem commendaret cuncta restituere jubentem, memorem eum feci Hiberniae, quam nullo nisi armorum jure Anglia teneret.

Cum adderet non eas esse Sueciae vires, ut Pomeraniam tueri possit, dixi non ita eum existimare debere de ea gente, quae nostra memoria uno tempore Polonis, Russis, Danis restitisset.

Ait Northumberlandium[4] - is proxima affinitate ipsi conjunctus est - maris utendi libertatem rursus Batavis turbaturum, nisi eam Batavi magnis pro domo Palatina officiis verbisque jus Angliae non laedentibus redimant.

Ego a controversiae definitione me temperans satis habui ostendero, quam necessaria piscandi libertas esset reipublicae quamque ipsa respubica ad tutelam totius Europae. Sed haec quotidiani sermonis infarcire his literis pigeat.

Voto finiam, Excell entissime atque Illustrissime Domine, pro regno, regina[5] Tuaque Sublimitate.

Lutetiae, 8/18 Iunii 1637.
Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3121. 1637 juni 18. Van J. Ramsay[6].

Monsieur,

Des herrn angenehmes schreiben .....[7].

1 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in het leger van Ferdinand III.
2 Johann Georg I, keurvorst van Saksen, en Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
3 Robert Sidney, graaf van Leicester, extra-ordinarius Engels gezant in Parijs.
4 Algernon Percy, graaf van Northumberland (1602-1668), Engels admiraal. Sidney's grootmoeder van vaders kant was Mary, dochter van John Dudley, hertog van Northumberland.
5 Christina van Zweden.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXII, no. 19. Eigenh. ondertek. Beantw. d. no. 3181.
7 Van deze brief zijn de tekst en de beide postscriptums gelijk aan die van no. 3102, maar:
1°. links boven ontbreekt het woord 'Duplica';
2°. de datum van ontvangst door Grotius is 28 juli 1637;
3°. de datering van de brief zelf luidt: Datum Hanaw den 8.en Iunii Ao. 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 28 Julii 1637.

4°. Het 'P.S.' aan de achterzijde heeft na de laatste woorden (.... nachricht zu procuriren) nog deze zin: Diesen beijkommenden Triumphswagen, wolle I. Königl. Maijtt. der herr zu communiciren nicht underlassen, mag möglich wol sein, daas dero Person under den Rädlern fürliegenden Potentaten mitbegrieffen. Ut in litteris.

5°. Aan het einde ontbreekt de zin: Es wolle Ihm ... einzuhändigen.

3122. 1637 juni 19. Aan S. Bielke[1].

Illustrissime Domine,

Tandem ex ipsis Anglis[2] licet scire, quod pridem credidimus, convenisse inter ipsos Gallosque ad procurandam Germanorum principum restitutionem. Ut Hamburgi Suedi Batavique pertrahantur in hujus federis communionem[3] laborabitur. Interea rex Galliae[4] spondet ad finem usque Iulii nihil se facturum cum hostibus in fraudem hujus federis ostenditque, si prorogari id tempus opus sit, non difficilem se force. Cupiunt a Suedorum Batavorumque legatis[5] hoc fedus Lutetiae secum signari. Postulata omnium, ubi de iis convenerit, - difficile autem id satis ob spes utilitatesque aliorum alias - Angli ad imperatorem[6] perferent[7], qui, si pacem aequam abnuat, tum iidem[8] Angli arma nobiscum, sic ajunt, sociaturi sunt. Ego quae Hamburgi futura sint colloquia, discere multum avebo. Utque de iis, quae aut fient aut dicentur, edocear, multum in his temporum articulis refert.

Rusticus ille motus accepta a rege venia consedit, bono Galliae, et, quod oppidum ab agrestibus tenebatur, Bergeracum, in id dux Valetta[9] ingressus est. Et protestantes Galli, quorum Alenconii habetur synodus, regi verbis obsequentissimis fidem suam affirmavere.

Classis Neapolitana ac Sicula additis Ethruscis navibus imminere orae Narbonensis provinciae videtur. Sed ejus tutelae satis prospectum audio. Ab eadem classe naves privatae Batavorum magno satis numero captae non leve in mercatores damnum ferent.

Expectamus, quid ad Hanoviae fines facturus sit Valetta cardinalis[10] et in comitatu Burgundiae duces Vinariensis[11] et Longavillanus[12].

1 Gedrukt *Epist.*, p. 334. Gelijkluidend aan no. 3123 aan L. Camerarius, waarvan wij een copie bezitten in de UB., Uppsala, cod. 388a, ep. 80. De verschillen die de uitgave der *Epist.* vertoont t.o.v. dit afschrift worden hier reeds gesignaleerd. Vermoedelijk beantw. d. no. 3162. Sten Bielke was Zweeds gezant in Duitsland.
2 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
3 De copie te Uppsala heeft ten onrechte ‘contionem’.
4 Lodewijk XIII.
5 Resp. Hugo Grotius en Willem van Liere.
6 Ferdinand III.
7 De copie te Uppsala heeft ten onrechte ‘perferrent’.
8 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘iisdem’.
9 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette.
10 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

Casali metuit Italia. Rhaetorum cum Austriacis fedus ab Helvetiis probatum est promissaque Rhaetis auxillia si quis eorum libertatem impetat.

Et haec cuncta bene ut cedant, Deum precor, Illustrissime Domine, et ut tibi cuncta sint prospera.

Lutetiae, 9/19 Junii MDCXXXVII.

Tuae Illustrissimae Dominationi omni cultu addictissimus
H. Grotius.

3123. 1637 juni 19. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Tandem ex ipsis Anglis ....

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margaine: Redd. A.^{o} 1637 Hagae 14/24 Junij.

3124. 1637 juni 19. Aan J.A. Salvius[2].

3125. 1637 juni 20. Van A. Oxenstierna[3].

Nobilis et Magnifice Domine legate,

Acceperunt non ita pridem Illustrissimi regni administratores[4] electoris Brandeburgici[5] literas postulantes Pomeraniae ducatus voluntariam cessionem occasione ex ipsius ducis[6] nupera morte desumpta, quae ansam deducendi juris nostri praebuerunt et cum informationi vestrae inservire queant, utrarumque literarum exemplaria num. 1. 2. subiungo[7].

Accessit etiam nuper quidam a rege Magnae Britanniae[8] ablegatus, Barclaius[9], qui in negocio foederis ineundi generalia quaedam proposuit prioribus haud absimilia; tulit responsum, quale ex usu iudicatum, quae cuncta ut Dominatio Tua

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 80. Gedrukt *Epist.*, p. 334. Gelijkluidend aan no. 3122 aan S. Bielke en no. 3124 aan J.A. Salvius, beide dd. 19 juni 1637; men zie no. 3122 p. 358. Geadresseerde, Ludwig Camerarius, was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
2 Gelijkluidend aan nos. 3122 aan S. Bielke en 3123 aan Ludwig Camerarius, beide dd. 19 juni 1637; men zie no. 3122, p. 358. Voor geadresseerde, Johan Adler Salvius, zie men no. 2919, p. 19 n. 1.
3 Hs. Stockholm, RA., coll. Gallica, brev till legaten Hugo Grotius 1635-1638. Eigenh. ondertek. Beantw. d. no. 3180.
4 Voor hun namen zie men no. 2957, p. 91 n. 2.
5 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
6 Bogislaw XIV, hertog van Pommeren, gestorven op 3 maart 1637.
7 Ontbreken.
8 Karel I.
9 John Berkeley.

plenius cognoscat utriusque et propositionis et datae resolutionis copias[1] sub numeris 3. 4. transmitto.

Ad quae sermones suos interim Dominatio Tua dirigere possit, dum quae ulterius intercedant, tempus edoceat.

Dominatio Tua Deo commendata quam optime valeat.

Dabantur Stocholmiae, die 10/20 Iunij MDCXXXVII.

Dominationis Tuae amicissimus

Axelius Oxenstierna mp.

Adres: Nobilissimo Domino Hugoni Grotio, Sacrae Reg.ae M.tis Sueciae Consiliario et ad christianissimum Galliae Regem Legato ordinario. Parisiae.

Onder aan de brief: Domino Legato Grotio.

In dorso schreef Grotius: 20 Iulij (*sic*) 1637 Cancellarius.

3126. 1637 juni 21. Aan H. Bignon[2].

Vir Summe,

Rogavit me enixe Girautius[3], ut causam hanc ad se pertinentem, cujus et nomina et brevis conjectio hoc epistolium comitantur, commendarem tibi, quantum religio judiciorum patitur.

Est is juvenis adjutor admissionalium regis[4], cujus amicitiam non ob hoc tantum colo, quod saepe opera ejus opus habeo, sed et quod humanitas ejus amari meretur.

Neque leviter me sibi obligavit, cum initio legationis meae ad superandas, quae se objiciebant, difficultates, quod potuit, id autem non parum erat, contulit. Non omittam duo addere, quae eum tibi propius insinuent, quod et avunculus ei fuit Servinus[5], vir magnus nisi successori comparetur, et praeceptor Emundus Richerius[6]. Ad haec sacra mihi nomina nihil addo amplius, nisi precari et hoc eum, ut causae haec conjectio diligenter servetur, ne ad adversarios manet.

Lutetiae, 21 Iunii 1637.

Tuae Nobilitati Amplissimae obligatissimus

H. Grotius.

1 Ontbreken.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 334. Geadresseerde, Jérôme Bignon (1589-1656), was een vermaard Frans jurist.
3 René Giraut; zie over hem VI, p. 205 n. 11.
4 Introducteurs des ambassadeurs van Lodewijk XIII waren Anne, graaf van Brulon (vgl. VI, p. 205 n. 11), en Nicolas Faure, sieur de Berlize (zie over hem VII no. 2721, p. 336 n. 12).
5 Louis Servin († 1626), advocaat-generaal in het parlement van Parijs.
6 Emond Richer (1559-1631), Frans theoloog.

3127. 1637 juni 22. Van J. de Groot[1].

Seer lieve ende waerde zoon ende dochter de Groot,

Uwer Eed. moeder[2] ende ick met alle ons geselschap alhyer alhyer wenschen uwer Eed. met alle het lyeve geselschap aldaer alle geluck, gesontheyt ende zalicheyt.

Seer lieve ende waerde zoon ende dochter de Groot, ick hebbe uwer Eed. in de voorleden weecke geschreven[3], dat de vyer heeren alhyer haere verclaringhe hadden gedaen opte pointen van uwer Eed. zaecken, vertrouwende mij daerop, dat uwer Eed. broeder[4] de copie van dezelffde verclaringe nu al overgesonden heeft ofte met den aldereersten uwer Eed. zal toeseynden. Hyerbij gaet ny een extract van degenige[5], dewelcke present sijn geweest ter vergaderinge als dezelffde zaecken voorvyelen, ten eynde uwer Eed. zich mogen bedencken, off men noch eenige meerdere heeren daerop souden mogen doen hooren, waerop wij gaerne zullen doen tgunt uwer Eed. goed gelyefste zal mogen wesen.

Hyermede, seer lieve zoon ende dochter de Groot, Godt almachtich wil uwer Eed. ende ons allen verleenen tgunt hij weet dat ons zalich is.

Al uwer Eed. goetgunstige goede vader
Jan de Groot.

Met haest tot Delff, den 22e Junij 1637 st. novo.

Adres: A Monsieur Monseig.r Grotius, Ambassadeur à Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Iuly.
In dorso: 22 Iunii 1637 I. de Groot.

3128. 1637 juni 23. Van N. van Reigersberch[6].

Mijn Heer,

Nademael ick met de brieven van den 12 deser de mijne van den vijffden nochte den 12 niet en hebbe ontfangen, moet ick geloven, dat die onder het couvert van den heer Van Northolm[7] mede naer Sweden sijn gesonden, hetwelck voor het

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 23. Eigenh. oorspr. Tesamen met no. 3129 van Willem de Groot beantw. d. no. 3171.
2 Aeltgen Borre van Overschie.
3 Ontbreekt.
4 Willem de Groot.
5 Het betreft hier de verklaring afgelegd door Joost Jacobsz. van Adrichem, Eewout Jacobsz. van der Dussen, Cornelis Paulusz. van Beresteyn en Johan Camerlingh om aan te tonen, dat Grotius als pensionaris van Rotterdam in 1618 niet buiten zijn lastgeving gehandeld had. Deze getuigenis is afgedrukt in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 139.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M. 11 d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tesamen met no. 3142 en het verloren gegane schrijven van 7 juli beantw. d. no. 3178. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. van Reigersb.*, p. 364.
7 Petter Spiring Silvercrona, heer van Norsholm, raad van financiën van Zweden.

toecommende dient verhoet. Het comt nu qualijck, alsoo ick ons Neeff[8] niet hebbe connen geven advis, wat in sijne saecken was gedaen, sijnde de stucken, naer

8 Frederik Hendrik. Over deze schuilnaam zie men J. Fox, *Hugo de Groot en de Gravin van Hohenlohe-Langenburg* in *Nederl. Archievenbl.*, 1962 1° afl., p. 40.

mij den heer van Zuylecum[1] heeft geseyt, wederom in handen van Tassijn[2], die op gelegenheyt wacht om over te senden. Indien deselve door mijne handen hadden gepasseert, soude occasie hebben gehadt uEd. te doen verstaen, hoe die ontfangen waren geweest. Indien uEd. mij ergens van heeft geschreven, sult gelieve de moyte te nemen van een duplicaet te senden, alsoo het te lange aenlopen sal, eer ick die wt Sweden crijge.

Wat ick nu gestadych met Caesar[3] hebbe gedaen, sal uEd. wt mijne voryge hebben gesien. Dese weecke heb ick tot drie nieuwe instantiën gedaen ende hoe ick den knoop nader legge, hoe ick meer scrupule vinde. De grootheyt van de somme, onmacht ende vreese van ondanck vercoelt de goede genegentheyt; indien niet bewogen en werden met apprehensie, dat de saecke niet hier maer elders betrocken soude mogen werden, souden het op de iustitie laten aencommen, alsoo beter ware te verantwoorden. Om de mate soo naer te leggen als ick kan, urgere ick om een claere antwoorde, off genegen sijn, wij onder den anderen off met verblijff de saecke ten eynde helpen. In cas sij met mij in gespreck willen commen, sullen vinden, wij genegen sijn met vrienschap van haer te willen scheyden, verhopende onder de onse te hebben die de wille hebben ende bequaemheyt om haer te dienen, doch alvoren in gespreck te willen commen, dat sij souden moeten premitteren de verlopen gagie te betalen, dat wij niet van meenynge sijn int minste daervan yet te remitteren, maer voor de reste ons seer reckelijck sullen laten vinden; indien de saecke willen verblijven, dat wij praecise willen staen op ons recht; ende belangende het verblijff geven voor antwoort niet vremt te sijn, indien wij verstaen eenyge politycken werden gecosen, maer alsoo luyden van iustitie den anderen te seer sijn genegen, niet garen aen die van mijne ordre het souden willen stellen. Waerover veel discourssen gevallen sijnde hebben aengenomen met den anderen te beraetslagen, off sij met mij in gespreck alleen souden willen commen; daerop wachte ick nader antwoorde. Indien op dat premis mij wilden hooren, soude veel sijn; sonder dat sal ick in geen conferentie commen, want geen apparentie wesen soude het hoger off soo hoge te brengen; nu mocht men sien, wat voorts vallen wilde, ende dit is een seer notablen item. Contant souden sij het niet connen geven, maer indien een deel, al waer het maer een derde off een vierde van het belooffde, gereet werde betaelt, de reste, mits daervan betalende intresten op termijnen, moste darom niet achter blijven. Ick sal sien, wat bescheyt ick sal crijgen ende in cas van verder gespreck sien een achterdeure open te houden ende niet te sluyten als met uEd. goetvinden, ondertusschen garen hooren, off het gebeurde men het tractement sonder meer conde crijgen, men den coop soude sluyten; indien daermede niet tevreden wilde wesen, hoe hoge ick mij sal houden ofte hoe lage mogen dalen. Indien de commerciën van dese landen soowel in Sweden als in Vranckerijck vallen ende de correspondentie van beyde die croonen met desen staet niet soo groot en ware als sij is ende wenschen moeten dat moge blijven off vermeerderen, soo soude den wech van iustitie mogelijck profijtelijcker sijn; maer de wech van transactie is corter, seeckerder

1 Constantijn Huygens, heer van Zuilichem.
2 Tassin was gouverneur van Frederik van Nassau en behartigde te Parijs de zaken van Frederik Hendrik.
3 Codenaam voor Rotterdam. Het betreft hier de pogingen om Grotius' achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.

ende mogelijck eerelijcker. Ick sal bijbrengen, wat ick vorder kan, de wtcomste ende uEd. nader ordre sal ick garen sien, hoewel het soude connen gebeuren, dat de vorder handelynge op mijn leste gedaen voorslach soude werden affgesneden; doch ick hope beter, alsoo twee, drie van mijn confidentste belooft hebben alle mogelijcke hulpe te sullen bieden. Maer een yder is schroomachtych de stat te engageren, waertegens ick representere, dat voor haer staet te letten[1], wat sij souden betalen maer wat sij souden behouden, alsoo onse pretensiën groot sijnde met een formeel contract ende acte ofte belofte van indemniteyt werden geiustificeert. De commissie naer Utrecht[2], source, naer somyge seggen, van het ongeval, meenen sij, dat tot laste van de stat niet can werden gebracht; doch dewijle bij de stat ter vergaderynge waert gecommitteert, soo waert met eede gehouden alle commissiën, bij de vergaderynge uEd. opgeleyt, aen te nemen. Die haer daermede verseth vinden, willen dese commissie niet als gedeputeert ter vergaderynge, maer als Gecommitteerde Raet uEd. is gegeven[3], dan hebbe niet naergelaten het contrari te vertoonen. Alle verder particulariteyten souden te lanck vallen, ende sijn dese genouch om uEd. reeckenschap te geven, wat tot noch toe daerin is gepasseert.

Ick comme nu tot het publyck, hetwelcke in seer grote costen vervalt met alle preparaten van schepen, wagens, hoy ende andere nootdruften, al eenyge dagen gecocht ende gehuyrt, sonder dat het schijnt het dessein noch rijp te sijn. Naer men gist, soo presteert Vranckerijck niet hetgene het heeft belooft, immers wacht men op het belooffde secours van gelt, daer men noch geen gewach van hoort. De waertgelders sijn meest aengenomen ende naer de garnisoenen gesonden, hoewel men niet en weet, wanneer den optocht vallen sal. Op het aennemen van waertgelders hebben de steden veel strobbelynge gemaeckt, haer offenseerende sonderlynge op de forme, alsoo die resolutie, van de Staten-Generael commende, haer wiert aengeschreven. De groote steden daernaer beschreven sijnde sijn protesten tegens de nulliteyten van soodanyge maniere van doen in actis bij Haerlem ende andere doen insereren, ende is niet vergeten te deduceren, hoe verder sulcke ordre gynck buyten het recht van Hollant, ende dat sij ten aensien van deselve de waertgelders niet en lichten maer als wt haer eygen motyff, daertoe sij dese mael verstonden om niet gehouden te werden te traverseren soo groote desseynen etc. Wij moeten voorts wachten, wat de wtcomste wesen sal. Op de vrage bij die van de groote visscherye gedaen is geen categorycke antwoorde gegeven, is oock den tijt niet bequaem om die questie met de argumenten daertoe nodych te disputeren.

Die van Emden blijven noch in alarm van den inval, die de lantgrave[4] in hare landen soude willen doen, ende hebben den grave ende stat hare gedeputeerde[5] hier gehadt om hulpe, daermede sij souden werden gestijft om hetselve te beletten, versouckende eenych volck, dat de lantschap ende stat onderhout,

1 Hier schijnt het woord ‘niet’ uitgevallen te zijn.
2 De deputatie bestaande uit Hugo Grotius, Rombout Hogerbeets, Dirck Jacobsz. Schoonhoven en Frank van Torenvliet door de Staten van Holland in 1618 naar Utrecht gezonden.
3 Grotius heeft hierbij in margine aangetekend: ‘is geschiet in de vergaderinge, een van de burgemeesters in de vroetschap present’.
4 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
5 Bernhard Swalve. aant.

daertoe te mogen gebruycken; doch daerin swaricheyt sijnde gemaeckt, alsoo de stat niet en dient ontbloot, sijn met het meeste contentement, alleen versterckt met voorschrijven, niet vertrocken. Die de saecke verde insien vreesen, den lantgrave daer commende de keysersche naer sal trecken ende hij te swack sijnde den keyser[1] meester laten van het graeffschap niet sonder gevaer van de nabuyren.

Den conynck van Denemarcken[2] equipeert te water ende te lande, in schijn tegens die van Hamburch, doch alsoo den keyser de stat van Hamburch tot noch toe favoriseert, sijn eenyge van gevoelen, dat hij, om des keysers gunste te winnen, sijne wapenen elders soude mogen laten gebruycken. Soo veel ist, dat hij alle lichtyngen tegens de keyser sooveel hij kan beleth ende Ransou's[3] volck in sijn lant niet wil laten logeeren.

De vijffentwintych scepen, die onder het beleyt van den grave van Northomberlant[4] bij den conynck van Engelant[5] eerstdaechs in zee werden gebracht, indien anders als tegens onse visscherye werden gebruyckt, sal seer goet sijn. Den gemelten conynck wert geseyt groote ombrage te nemen over het verbreeden ende verdiepen van de haven van Grevelyngen[6], ende meent men sulckx soude strijden tegens expres tractaet tusschen de Engelsche ende die van het huys van Burgundiën gemaeckt. Voor desen staet is daer mede grote swaricheyt wt te vresen.

Met sijne Hoocheyts[7] dispositie is het vandage beter als wel eenygen dagen te vooren is geweest; groote moyicheyt in de leden, quae lassitudines spontaneae morbos praenuntiare solent, ende pijne in de sijde heeft haer met beginselen van flerecyn geopenbaert. Laten, purgeren ende stellen van een fistule heeft bate gegeven. Sieckte soude seer schadelijck sijn, voornemelijck in desen tijt voor den staet, wienst welvaren is condependent aen het welvaren van mijnheer den prins.

Wat Vranckerijck naer soo grooten opheff voortbrengen sal, wert hier seer verwacht. Tijtverlies, tot soo groote costen als desen staet dagelijckx in scheepsende wagenvrachten draecht, is te seer preiudiciabel et perit cunctando agendi occasio[8].

Amelant slaept. Van Aysma[9] hoore ick niet. Den heer van Oosterwijck[10] continueert sijn possessie in den Hove Provinciael ende schijnt alleen genegentheyt te hebben om sijne drie iaren, daer alreede een van verlopen is, daer wt te dienen.

Ick bidde om mijn gewoonelijcke gebiedenisse.

Desen 23 Iunij 1637.

Ick verwachte uEd. meenynge op alle mijn voorgaende ende desen, voorts hetgene dienstych is te weten.

Onder Cimons[11] couvert sullen de brieven voortaen best gaen, worden nu heel wel bestelt.

1 Ferdinand III.
2 Christiaan IV.
3 Josias, graaf van Rantzau, Deens officier in Franse dienst.
4 De Engelse admiraal Algernon Percy, graaf van Northumberland.
5 Karel I.
6 In margine heeft Grotius geschreven: Grevelingen.
7 Frederik Hendrik.
8 Vgl. Publil. Syr. 163: deliberando saepe perit occasio.
9 Foppe van Aitzema.
10 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
11 Codewoord voor Staten-Generaal.

Adres: Mevrouw Mevrouw De Groot. Tot Paris.
In dorso schreef Grotius: 23 Iunij 1637. N. Reigersberg.
Nogmaals: 23 Iunij 1637 Reigersberg.
En boven aan de brief: Rec. 19 Iulij. de legatione Hagam.

3129. 1637 juni 24. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Tandem, tandem hisce encaeniis Delfensibus a popularibus nostris[2], Adrichemo[3], Dusseno[4], Beresteinio[5] et Camerlingio[6] obtinui, quale desideravi hactenus, testimonium, de iis, quae ad tui excusationem in conventu Ordinum dixerunt deputati Roterodamenses. Perjucundum hoc mihi accidit, ut cum scabinos firmandi testimonii causa adhibere proposuissem, ab Adrichemo nominaretur gener Santenus[7], Gerardi Dentati[8] filius, qui cum cognato Bogardo[9] actioni nostrae interfuit; atque ita filius judicis quondam tui in ipsa Delfensi curia - nam ibi res gesta est - signavit illud, quod consulares viri ex ore eorum, quibus tu olim ministerium praebuisti, innocentiae tuae dederunt testimonium. Ejus exemplum per Petrum[10] ad te mittam, qui jam itineri accinctus est neque aliud praeter bonam occasionem expectat, qua jam propter nimiam eorum, qui maritima curant, socordiam raro se offert.

Oosterwikius[11] si brevi, quod quidam putant, discedit, videbimus, an in illius comitatu ad vos venire possit filius: sin minus, alias commoditates non negligemus.

Hic necdum quicquam geritur, omnia tamen interea ad inferendum bellum parantur; illud male habet, quod a Gallicis partibus nihildum certi intelligimus, imo et rumor est non bene inter se convenire ducibus, qui Picardicum limitem tuentur[12], quae res magno nobis incommodo futura putatur. Ipse princeps[13] hisce diebus non firma fuit valetudine, cui curandae operam dedit.

Apud praecipuas Hollandiae civitates magnis nuper clamoribus exceptum, quod decimo circiter die post soluta comitia ordines faederati ex consilio principis ad deputatos Ordinum, hi vero iterum ad civitates, scripserint de mittendis in

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh oorspr. Tesamen met no. 3127 van Jan de Groot beantw. d. no. 3171.
2 Zie no. 3127, p. 361 n. 5.
3 Joost Jacobsz. van Adrichem.
4 Eewout Jacobsz. van der Dussen.
5 Cornelis Paulusz. Beresteyn.
6 Johan Camerlingh.
7 Pieter Gerritsz. van Santen († 1658), schepen van Delft. Hij was gehuwd met Maria van Adrichem.
8 Gerard (Gerrit) Beukelsz. van Santen, destijds een van Grotius' rechters.
9 Nicolaes Adriaensz. Boogaert, schepen van Delft.
10 Pieter de Groot.
11 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant te Parijs; hij verbleef op dat ogenblik in de Republiek.
12 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette en zijn oudere broer Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale; vgl. no. 3060, p. 269 nn. 12 en 13.
13 Frederik Hendrik.

praesidia civibus: cui aegre a multis obtemperatum frementibus Hollandiae jus laedi et cives oneri impares esse; pleraeque civitates novum conscripserunt militem, quem jam in praesidia miserunt.

Vale, frater optime, ego cum omnibus hic amicis Deum precabor, ut te tuam tuosque nobis omnes servet incolumes.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae. Raptim. XXIV Iunij 1637.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède A Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 19 Iulij.
En in dorso: 24 Iunij 1637. W. de Groot.

3130. 1637 juni 25. Aan S. Bielke[1].

Illustrissime Domine,

Multa me, quae scire avebam, docuit epistola Tuae Excellentiae data 12/22 Maii[2], nam et quo statu essent exercitus nostri auxiliaque landgravio[3] missa scire me publici intererat, ut ad res praesentes sermonem quoque meum accommodarem; tum vero quae Polonus[4], quae Danus[5] agerent, adeo nobis vicini saepe et aemuli, nosse maximae erat utilitatis. Illa vero maxime, quae ad conventum aut Hamburgensem aut Coloniensem pertinent et quae de pace aut dicuntur aut finguntur; incidunt enim quotidie occasiones iis de rebus disserendi, quod recte et ex usu fieri nequit, nisi quaecumque haberi undique indicia possunt congerantur.

Eorum, quae bellum spectare videntur, duo sunt, de quibus certa nosse plurimum refert. Transitus supplementorum e Suedia in Germaniam, et in eandem Germaniam M. cancellarii[6] adventus, cujus interim praesentia, quod fruitur Suedia magnas inde usuras percipiet.

Ad retinendam Pomeraniam quin coelum mari mixturus esset Brandeburgicus[7], nunquam dubitavi et pro certo habeas velim caveri ei contra nos etiam ab iis, qui dum nostra egent opera, amicitiam nostram aut induunt aut expetere videntur; caeterum neque nostros processus amant et consilia habent a nostris disjunctissima. Quo magis et tuenda est, quae Suedis bono titulo obtigit possessio et cavendae fraudes. Satis sit Prussiam tam bene munitam amisisse et quidem amicorum, ut dici volunt, conspiratione.

Improbe Neptunum accusat qui iterum naufragium facit[8].

1 Gedrukt *Epist.*, p. 335. Misschien een der brieven beantw. d. no. 3162. Sten Bielke was Zweeds gezant in Duitsland.
2 Ontbreekt.
3 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
4 Wladislas VII (IV).
5 Christiaan IV.
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
8 Publil. Syr. 264.

Batavi, ut quid magni agant Gallos, Galli Batavos exspectant; non desinemus impellere eos, hic ego, ibi D. Camerarius[1].

Status praesens rerum hic est. Ad Belgicum finem cardinalis Valetta[2] fraterque ejus dux Candalius[3] Cimaco minoribusque oppidulis captis Landresiam parat obsidere eodemque tempore castellum, quod dicitur Cameracesii. Pulcher scribitur esse exercitus: XVI peditum, VI equitum millia, machinae LXXX, scribitur esse exercitus: XVI peditum, VI equitum millia, machinae LXXX, egregia ad res magnas instrumenta, si prudentia, si ordo adsit et simul serio se moveant Batavi, quod sine Galliae pecunia ex promisso praesente non facient.

In comitatum Burgundiae post receptam arcem Romaniam, quam Gallis eripuerat hostis, venit dux Bernhardus[4] cepitque de hoste Champlitum et Autream. Iam credo in eundem comitatum venerit per Salinas dux Longavillanus[5], per Sancti Claudii fanum Rohanius[6], magnaque in spe sunt Galli posse a se brevi occupari omnem eum comitatum, quamquam meo judicio validae obstant urbes, Dola et Graja.

Classis Hispanica Interni maris XXV constans magnis navigiis, feluccis, quas vocant, XIV apparuit ad oram maritimam Galliae Narbonensis; sed navibus primum mercatorum, deinde accursu ducum ac militum repulsa est.

Magnas pecunias partim vetera onera augendo partim mutui nomine contrahit rector regni Neapolitani[7]: partim in maris usus - et jam Itali suis portubus et Savonae sinuique, Speciei qui dicitur, metuunt - partim, ut res juvet, quas e Mediolanensi terra gerunt, unde jam vis belli in Montiferratensem agrum immissa est et, nisi nos rumor fallit, jam Nicaeam, cui Paleae cognomen, cepit.

Rhaeti, qui Mediolani legatos[8] habent suos, non tam facile reperiunt quam speraverant negotium de Valle Telina; pecuniam quidem, unde Rhaeti stipendia solvant praesidiis castellorum veterum, quae servanda judicarunt, dant voluntque cohortes aliquot Rhaetorum Hispaniae militare, Caeterum de imperio in Vallem Telinam negant quicquam aut Monsoniano[9] vetere, quod sequi velit Hispanus[10], aut postremo Oenipontano cautum federe[11]. His quae continentur, ea se effecturum dicit praefectus Mediolanensis[12], si quid extra ea sit, exspectanda Hispaniae jussa. Plane eo loco sunt res Rhaetorum, ut postquam cum Gallis fregere tesseram, comiter colenda sit ipsis Hispanica Majestas.

Neque ea, quae de marchione Brandeburgico[13] nec quae de Francisco Alberto Lauwenburgico[14] nuntias spem mihi faciunt pacis.

1 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
2 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
3 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 Henri, hertog van Rohan.
7 Felipe Ramirez de Guzmán, hertog van Medina Las Torres.
8 Zie voor hun namen no. 3096, p. 325 n. 3.
9 Het verdrag van Monçon, gesloten op 5 maart 1626 tussen Frankrijk en Spanje.
10 Philips IV.
11 Het verdrag van Innsbrück, gesloten op 17 januari 1637 tussen aartshertogin Claudia en Graubünden.
12 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
13 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
14 Frantz Albrecht, hertog van Saksen-Lauenburg (1598-1666).

Coloniam Galli non properabunt, sed si bello imperatori[1] non indicto adjuvantibus Anglis illigare nos poterunt, ne pacem nisi ipsis volentibus faciamus, multum egerint. Societas, ut sapienter dixisti, vera est, ubi qui commodorum vult habere partem, etiam pericula sumant paria.

Rogo, ut de iis, quae legationem meam instruere possunt, aut perExcellentiam Tuam aut per ejus domesticos, ubi ipsi non vacat, edocear.

Lutetiae, 15/25 Iunii 1637.

Iam nunc disco exercitum ducis Bernhardi esse ad V^{m} equitum, II^{m} peditum, Haillerii[2], qui ei adjunctus est, ad V^{m} peditum, equites D CCC. Captum a Gallis castellum Cameracesii et Landresiam modico praesidio defendi et molam frumentariam, quam unam habebant suburbanam, exustam.

Loca Galliae Narbonensis, ad quae apparuere naves Hispanicae, esse Sancti Tropasii et Sancti Raphaëlis. Portum Hispanicae Biscaiae quendam Galliae propinquum captum a Gallis.

Excellentiae Tuae semper summo studio observantissimus
H. Grotius.

3131. 1637 juni 25. Van Ch. Marini[3].

Monsieur,

Il y a quelque temps que ie n'ay point de vos lettres. Toutes les miennes ie les addresse à l'Amb.^{r} Melian[4] qui est à Solaire lequel m'a promis de le vous faire tenir seurement.

D'Italie nous n'avons rien de considération horsmis la maladie du pape[5] et les courses de ceux de Brem sur le Valentien où ils doivent avoir desfait quelques 5 compagnes Espagnoles. On fortifie Final et Monaco où on appréhende les François qui s'assemblent dans le Piedmont.

Galas[6] est generalis.^{e} sur les armées imp.^{les} et doit commander celles en Sax où il mène du pays de Virtemberg quelque 8 ou 9 régiments, et le reste qui est aux environs du Rhin marchera en Bourgogne si le duc Bernard[7] ne les empêche avec sa diversion.

Ce que i'ay de Vienne va ioint icy[8] dont i'envoye aussy une copie au gran chancelier[9] le retour duquel i'atten avec impatience pour sçavoir ce qu'on fera de mon voyage de Levant.

1 Ferdinand III.
2 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr.
4 Blaise Méliand, Frans ordinarius gezant in Zwitserland.
5 Urbanus VIII.
6 Matthias, graaf Gallas.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Ontbreekt.
9 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

N'ayant à présent autre suject de considération ie finiray la présente en vous priant me croire come ie seray tousiours, monsieur,

Vostre serviteur très affectionné
Marin.

De Zurig, ce 15/25 de Juin 1637.

In margine: Hoc ipso momento perscribitur ad nos Hispanos deditione occupasse Nizzam della Paglia molirique iam obsidionem Bremii vel Casalii. Expecto rerum confirmationem certiorem.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 15 Iulij.

In dorso: 15/25 Juin 1637 Marini.

3132. 1637 juni 25. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Dabit mihi veniam Tua Sublimitas, si homo publicis negotiis leviter occupatus rationem ei reddo etiam ejus, quod inde mihi superest temporis.

Mitto praefationem[2], satis longam, qua editionem Procopii[3] novam latinam a vetere ita diversam, ut non pauciora sint, quibus discrepet quam quibus conveniat, aliorumque scriptorum de rebus Gothicis, Vandalicis, Visigothicis, Langobardicis libros eorumque populorum leges Tuae Sublimitati, ut non minus de me quam de re Suedica optime meritae, consecro.

Causa in multum productae dissertationis apud virum tatum tantisque rebus occupatum duplex est. Prior, quod respondendum habui Cluverio[4], qui primus nostris omnia ista clarissimarum gentium nomina - invidia an Danica mercede emptus haud dixerim - ereptum ivit: quod utique tot ac tam apertis testimoniis fecisse me confido, ut neminem alicujus judicii futurum sperem, qui eandem nobis naeniam occantet. Altera, quo cum indigenarum praedicatio in quaque gente suspecta sit, a nostris quoque Sueonibus multa sint tradita parum certae fidei, ea, quae maxime ad Sueonum propagatarumque ex eis gentium gloriam pertinebant, externa auctoritate firmata produxi.

Non vero haec tantum praefatio, sed et ipsum, cui ea servit, propositum Tuae Sublimitatis ut exactissimum judicium, ita jussa semper apud me potentissima exspectat.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 334; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 358. Gedeelt. vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 140. Beantw. d. no. 3187.
2 Vanaf 'Mandata ...' heeft Grotius zijn oorspronkelijk aan Oxenstierna gerichte dedicatie omgewerkt in meer algemene vorm zich richtend tot de lezer (zie bijv. p. 2: 'Lector erudite'). Ik geef het briefgedeelte als bijlage no. 7.
3 Over de voorgeschiedenis van Grotius' posthuum uitgegeven boek, getiteld *Historia Gotthorvm, Vandalorvm & Langobardorvm*, (Amsterdam 1655) zie men Ter Meulen-Diermanse, *Bibliographie de Grotius*, p. 332, no. 735.
4 Philippus Cluverius (1580-1623).

In hac descriptione quale describo Gothorum vetus imperium, ab eo multum distat Gallicum, quod nunc conspicimus. Itaque novos subinde motus exoriri haud sane mirum est. Vix sanato Petricoriorum malo aliud simile nascitur apud Lemovicos et Querciacos nec minus circum Tolosam insanitur: plane ut magnum corium, si partem pede presseris, exsurgit alia.

Neque tamen negligitur bellica administratio. Nam e Burgundia literae 21 Iunii datae nos docent Romaniam arcem, quam hostes ceperant, a duce Bernhardo[1] receptam, capta autem Champlitum et Autream. Postridie exspectabatur ducis Longavillani[2] in comitatum Burgundiae adventus per Salinas et ducis Rohanii[3] per Sancti Claudii. Itaque sperant Gallici Burgundiones omnem eum comitatum cis mensem in sua fore potestate. Credo excepta Dola et Graia, bene munitis locis.

Ab exercitu cardinalis Valettae[4] docent nos 19 hujus mensis, literae obsessam ab eo Landresiam, a fratre autem ejus Castellum in Cameracesso, quod dicitur, oppugnari; is frater est dux Candalius[5]. Nam dux Valetta, qui dicitur[6], exercitum ad reprimendos motus internos habet. Exercitus ejus cardinalis habere dicitur XVI peditum, sex equitum millia, machinas LXXX. Receptum ab eo Irsonum, quod ceperat Isolanus[7]. Captum Cimacum et minora alia.

Ciliaci rex[8] his diebus de omni bello ac pace consultationem habuit. Interni, de quibus dicere coepi, motus non sunt spernendi, cum facile possint iis se addere oppida quaedam protestantium ac disjecta munimenta reponere, qualis de Monte Albano strepit rumor. Accedit, quod comes Suessionensis[9] conditiones omnes rejicere et praeter quod praesidio Sedanensi stipendium dat ipse, alium insuper militem conscribere metuitur: neque satis intelligi potest, unde ei vis pecuniarum, nisi ab Hispano[10], apud quem etiam soror ejus[11] principis Thomae[12] uxor, causam ejus, si de successione aperiat se controversia, commendat, ut scripsi antehac[13].

Pontifex[14] periculum mortis praesens ex apoplectico malo ita evasit, ut plenam valetudinem recepturus non credatur. Itaque Hispani jam ad alium suo ex usu faciendum consilia cuncta disponunt.

Trevirensi[15] audio libertatem offerri, si culpam Gallis consultoribus admissam deprecetur ac successorem adsciscat Leopoldum[16].

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
3 Henri, hertog van Rohan.
4 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
5 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
6 Bernard de Nogaret d'Epernon, hertog van La Valette.
7 Ettore Giovanni Ludovico Isolani, generaal der Kroatische ruiterij in dienst van keizer Ferdinand III.
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.
9 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
10 De kardinaal-infant don Fernando.
11 Marie de Bourbon, zuster van Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
12 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
13 No. 3113 dd. 11 juni 1637.
14 Urbanus VIII.
15 Philipp Christoph von Sötern, keurvorst van Trier, was op 26 maart 1635 door de Spanjaarden gevangen genomen.
16 Leopold Wilhelm, zoon van Ferdinand II.

Hispanorum classis ad oram provinciae Narbonensis apparuit, sed et navium Gallicarum oppositu et accursu pedestrium copiarum repulsi sunt. Sunt nunc Hispanorum arma in agro Montiferrati, ubi cepisse dicuntur oppidum Nicaeam, quae Paleae habet cognomen.

Mutinensis[1] et Parmensis[2] quae habebant controversa transegerunt omnia. Algerienses et Bisertinae barbarorum naves aliquid magni agitare dicuntur. Neapolitanus rector[3] a mercatoribus CCC M scutatorum sumit mutua; pro iis augmenta quaedam vectigalium oppignerat.

Rhaeti castella vetera per Vallem Telinam, quae non placuit diruere, servant suo quidem milite, sed ab Hispano datur stipendium. De restituenda Rhaetis jurisdictione in Vallem Telinam, quam habuere, postremo Aenipontano foedere[4] nihil diserte cautum est: multumque postulant Vallitelinates, ut tam dura imperia effugiant.

Praefectus Mediolanensis[5] implere se velle dicit ea, quae Monsoniano foedere[6] continentur, remque omnem in eum statum reponere, in quo fuit, cum primum eas in partes Rohanius advenit; extra ea siquid postuletur, consulendum Hispaniae regem. Ita is arbiter fit controversiarum Rhaeticarum, ipsique militabunt non paucae Rhaetorum cohortes.

Laetus intelligo Tuae Sublimitatis cura et studia et commercia reflorescere, augeri regni reditus, publicum statum locari. Neque vero minora bona ex tam benigni sideris adventu sperari poterant. Deus qui suggessit, Illustrissime Excellentissimeque Domine, consilia, eadem secundet.

15/25 Iunii 1637.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Classem Hispanicam audio esse XXV magnarum navium, XX earum, quas feluccas vocant; III MD pedites ea vectari; nec extra metum esse Italos, ne specie belli cum Gallis aliqua Italiae invadant, puta Savonam aut sinum Speciei, ut vocant.

Venetus legatus[7] iterum locutus mihi est de suorum officio ad pacificationem. Cum diceret Coloniae tutos satis nostros fore, si literae darentur commeatus, dixi non de eo laborare nos, sed an satis libertatis habituri simus in urbe infesta. Dignitati dicebat satis cautum fore, si nomen reginae[8] in literis iisdem exprimeretur. Dixi esse et alia, quae circa tuendam dignitatem essent cogitanda. Ceterum nulla me mandata habere aut expetendi aut optandi literas ad eum conventum. Postremo dicenti se existimare rem eo posse perduci, ut et pecuniae darentur Suedis et loca aliqua maritima, dixi has conditiones oblatas nobis eo tempore, cum res Suedicae multo essent pejore loco et cum nemo nostros crederet ad extrema

1 Francesco d'Este, hertog van Modena.
2 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
3 Felipe Ramirez de Guzmán, hertog van Medina Las Torres.
4 Het verdrag van Innsbrück, gesloten op 17 januari 1637.
5 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
6 Het verdrag van Monçon, gesloten op 5 maart 1626.
7 Alvise Contarini di Nicolo.
8 Christina van Zweden.

prope redactos orae maritimae unquam in Saxionam redituros. Ceterum me eorum, quae scripsisset, futurum memorem, ut gnaros facerem quos oportet.

Iam nunc intelligo et castellum Cameracesii cessisse Gallis male defensum a praefecto Hispano[1], cum essent ei milites trecenti, victus multum; et Landresii paucos esse defensores ac molam extra urbem, qua una utebantur, exustam. Praeterea duci Vinariensi esse V M equitum, peditum duo tantum. Haillerio[2] V M peditum, equitem VIII C.

Loca provinciae Narbonensis, ad quae apparuit Hispanorum classis, sunt Sancti Tropasii et S. Raphaëlis. Biscaienses Galli Hispanicae Biscaiae portum quendam cepere, sed ignobilem.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3133. 1637 juni 25. Aan J.A. Salvius[3].

3134. 1637 juni 26. Aan L. Camerarius[4].

Illustrissime Domine,

Literas sub hoc ipsum tempus ab Illustrissima Magnitudine Tua binas accipio datas alteras XXIV, alteras XXX Maii[5]. Ex his et ex iis, quas a Dn. Salvio[6] habeo gaudeo intelligere florentem statum exercituum sociorumque per Germaniam. Gaudebo etiam magis cognoscere novarum e Suedia copiarum adventum cis mare, et quid de se constituturus sit magnus cancellarius[7]. Batavi, spero, jam se moverint vectante aura pecuniae Gallicae.

De Gallorum conatibus, quanquam seris, est cur bene speremus. Initia non mala sunt: captum a cardinali Valetta[8] fratreque ejus[9] Cimacum et jam castellum Cameracesii quod dicitur; Landresia pressa valde, modico intus praesidio victuque; exercitus in eo fine Gallorum egregius XV^{m} peditum, VI[10] millia equitum, machinae LXXX.

In comitatum Burgundiae post receptam Romaniae arcem ingressus dux

1 Cateau-Cambrésis werd op 21 juni 1637 door Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale, veroverd. De Spaanse gouverneur, die de stad heeft overgegeven, heb ik niet kunnen identificeren. De hertog van Candale stelde als Frans gouverneur een zekere Sieur de Cantoux aan.
2 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
3 Gelijkluidend aan no. 3130 dd. 25 juni 1637 aan S. Bielke; zie aldaar, p. 366. Antw. op no. 3092. Voor geadressseerde, Johan Adler Salvius, zie men no. 2919, p. 19 n. 1.
4 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 89. Gedrukt *Epist.*, p. 336. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
5 De brieven van Camerarius aan Grotius ontbreken.
6 Johan Adler Salvius, hofkanselier en gezant van Zweden, residerend te Hamburg en Osnabrück.
7 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
8 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
9 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
10 In de copie te Uppsala staat abusievelijk: XVI.

Bernhardus[1] habens secum V^{m} equitum, II^{m} pedites, cui adest cum auxiliis Gallicis Hallerius[2] ducens V peditum millia, equites octingentos; capta ab iis Champlitum et Autrea; sub idem tempus in eundem comitatum ingressi via Salinarum dux Longevillanus[3], via autem S. Claudii dux Rohanius[4] bonis cum copiis, quae spem Gallis faciunt brevi redigendi in suam potestatem eum comitatum.

Accedit et mari fortuna non mala. A.S. Tropesii et a S. Raphaëlis portu, qui in ora sunt Galliae Narbonensis, rejecta classis Hispanica vi navium ad Gallos mercatores pertinentium, deinde et ducum militumque accursu: tum vero captus a Gallis portus Biscaviae Hispanicae; Langania is dicitur[5]. Ea, quam dixi, classis Hispanica constat XXV bonis navibus, XX feluccis, quo major Gallorum gloria est.

Adversi, praeter quod Rhaeti magis magisque ad Hispanorum nutus pecuniasque respectant, nihil admodum, nisi quod Nicaeam Paleae in Montisferratensi agro cepit Hispanus.

Haec, quae dixi, ostendent a vero non abire Charnassaeum[6], cum ait de pace inter Gallum[7] Hispanumque[8] sperandum[9] nihil: praeterea vero, si Batavi Gallorum diligentiam imitentur, esse cur omnia speremus optima.

Ex D. Salvii nunciatis nondum video eam offerri pacem, quae Suedorum pro gloria, Germanorum pro libertate pugnantium vota expleat. Fortibus igitur, ut dicis, factis erit parienda. Certe, ut idem recte observas, quid cum virtute juncta prudentia possit ingens exemplum est Banerius[10].

De Ehrenbredstenio video et hic spem emori. Et qui hic sunt landgravii fratres[11] multum de corruptis terris suis loquuntur. Forte haec damna Westfaliae damnis ulcisci dabitur.

Tegunt Angli Gallique sua pacta. Nisi per Barclajum[12] in aula Suedica cuncta patefiant, merito Suedi aliquid, quod non e re sua sit, suspicabuntur.

Trevirensi[13] audio libertatem offerri, si probet ipse ipsiusque ecclesia electionem Romani regis[14] et coadjutorem ut vocant, faciat Leopoldum archiducem[15], et culpam deprecetur crimine in Gallorum consilia rejecto.

Stellam[16] puto videris jam et librum, qui sine ipsius nomine ascripto mendaci

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 Henri, hertog van Rohan.
5 De woorden, Langania is dicitur' ontbreken in de uitgave der *Epist.*
6 Hercule Girard, baron van Charnacé, Frans gezant in Den Haag.
7 Lodewijk XIII.
8 Philips IV.
9 De uitgave der *Epist.* heeft - m.i. ten onrechte - de lezing ‘peractum’.
10 Johan Gustavsson Banér, Zweeds veldmaarschalk.
11 Christian en Ernst, halfbroers van Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel; zie over hen VII, p. 547 en n. 6.
12 John Berkeley, Engels afgezant naar Zweden.
13 Philipp Christoph von Sötern, keurvorst van Trier, was op 26 maart 1635 door de Spanjaarden gevangen genomen.
14 Ferdinand III was in 1636 tot Rooms koning gekozen, een keuze waarvan de rechtsgeldigheid betwijfeld werd.
15 Leopold Wilhelm, zoon van Ferdinand II.
16 Joannes Tilmanus -Stella-.

loco Hanoviae prodiit[1]. Qui ei suasores fuere defugiunt auctoritatem, postquam Romae comitia Ratisbonensia probata sunt.

Cum summa voluptate intelligo magni cancellarii consiliis firmari, augerique rem Suedicam, et gaudeo praeclarissimarum tanti viri actionum spectatores fore filios nostros[2].

Veneti pro Suedis legatis[3] literas tuti commeatus ab imperatore[4] volunt impetrare, ut Coloniam eant. Ego vero id officium acceptandi jussum non habeo nec mirum: cum ab hoste eo invitati non simus, nec ex dignitate sit regni, aliorum se facere accessionem.

Quis eventus futurus sit colloquiorum Hamburgi, multum refert: indeenim, quae belli, quae pacis spes erit, dijudicandum. Ut boni quid fiat, aut auferenda aut sopienda esset illa de mari disceptatio; quam ad rem Tuam Illustrissimam Magnitudinem anniti non dubito; ego itidem non desino conferre quicquid possum, gnarus id e bono esse publico. Si quod commentum habes expediendae istius difficultatis, promitto me adjutorem, praesertim cum videam nihil malle comitem Licestrium[5], Northumbri[6], affinem.

Sed jam tempus est desinam negotia tua diutius quam oportet interrumpere.

Ero semper, Illustrissime Domine,

Illustrissimae Magnitudini Tuae observantissimus

H. Grotius.

Lutetiae, 16/26 Iunii MDCXXXVII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsale in margine: Redditae A.^{o} 1637 1 Septemb. st. n. missae ex Suecia a meo filio.

3135. 1637 juni 26. Aan Willem de Groot[7].

Mitto tibi, mi frater, epigrammata quaedam mea satis recentia, quibus addere potero aliquando Iphigeneam in Tauris Euripideam latinam mea opera[8], et quae latina sunt apud Suetonium carmina versa Graece. Habeo paratas et ad Lucanum notas[9] illas veteres ex utraque editione contractas multis additis aut mutatis. Habeo in Tacitum nonaginta ferme conjectationes[10], ut modeste

1 Voor de titel van zijn boek zie men no. 2957, p. 90 n. 6.
2 Cornelis de Groot en Joachim Camerarius.
3 Voor zover mij bekend zijn dezen niet aangewezen.
4 Ferdinand III.
5 Robert Sidney, graaf van Leicester, Engels extra-ordinarius gezant te Parijs.
6 Algernon Percy, graaf van Northumberland, Engels admiraal. Vgl. voor zijn verwantschap met Sidney no. 3120, p. 357 n. 4.
7 Gedrukt *Epist.*, p. 869.
8 Over Grotius' vertalingen van Euripides zie men Ter Meulen-Diermanse, no. 496 rem. 5 (p. 188).
9 Over Grotius' Lucanus-uitgave zie men Ter Meulen-Diermanse, no. 423 (p. 157-171).
10 Over Grotius' aantekeningen bij Tacitus zie men Ter Meulen-Diermanse, no. 515 (p. 194).

loquar, quanquam de bonae partis veritate non dubito. Siquando nova instituetur aut Lucani aut Taciti editio, gaudebo moneri et contribuere quod potero.

Quae ad Novum Testamentum scripsi[1], id est ad IV Evangelistas, describuntur. Descripti sunt Annales Historiaeque belli Belgici[2] ad inducias: premendum adhuc, ut credo, opus.

Verti Procopii Gotthica et Wandalica in sermonem latinum[3], cum antehac illa pessime versa essent; adfuitque fortuna, quae mihi potestatem fecit codicum Graecorum manuscriptorum non paulo emendatiorum, locis nonnullis et auctiorum, quam est edito Graeca Hoescheliana[4].

Haec cum aliis ejusdem argumenti minoribus libellis edam, si id magno cancellario[5] videbitur, ad quem praefationem[6] mitto magnam et plurimum lucis illarum gentium historiae adferentem.

Horum omnium te non tantum fratrem, sed et fautorem studiorum meorum esse nescium nolui, ut videas etiam, quae negotiis publicis superfluunt, tempora mihi non perire. Siquid edam posthac magnum - de Notis aliisque id genus minutiis jam non loquor - nolo pretium pacisci, quod scio in Gallia fecisse viros illustres: ego vero ne tum quidem feci cum ab omni dignitate nudus essem; sed aequum puto, ut publico prosim sine damno, id est, ut centum mihi - non paucioribus opus habeo apud bene meritos et amicos et eos, qui me isto beneficii genere aut alio ad vicem rependendam obligarunt - exempla dentur chartae optimae, bene compaginata et qualia honeste donari a me possint; deinde ne nova instituatur editio me inconsulto, ut, si quid mutare velim, id mihi integrum sit utque de repetitis editionibus idem mihi sit ad habenda exempla juris.

De Anthologia et accessionibus a me factis latinis[7] scripseram aliquoties ad D. Vossium[8]. Sed videtur mihi Blavius[9] Graecos typos, quales Stobaea-

1 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm, Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI (Ter Meulen-Diermanse, no. 1135), gevolgd door *Hvgonis Grotii Annotationvm in Novvm Testamentvm, tomvs secvndvs*. Parisiis, Sumptibus Authoris, Et prostant exemplaria Apud Viduam Gvlielmi Pelé. viâ Iacobaeâ sub signo Crucis Aureae. MDCXLVI (Ter Meulen-Diermanse, no. 1138) en *Hvgonis Grotii Annotationvm in Novvm Testamentvm pars tertia ac vltima. Cui subiuncti sunt eiusdem auctoris libri pro veritate religionis Christianae, ita digesti vt annotata svis quaeque Paragraphis sint subnexa*. Parisiis, Typis Viduae Theod. Pepingvé, & Steph. Mavcroy, viâ Citharaeâ, è regione viae Mathurinorum. MDCL (Ter Meulen-Diermanse, no. 1141).

2 Hoewel Grotius zich sinds 1601 met dit onderwerp bezig hield, verscheen het werk pas in 1657: *Hvgonis Grotii Annales et historiae de rebvs Belgicis.* Amstelaedami, Ex Typographejo Joannis Blaev. MDCLVII. Cum Privilegiis S.C. Majestatis; & Ordd. Belgicae Foederatae, nec non Holl. West-Frisiaeque, per annos quindecim (Ter Meulen-Diermanse, no. 741).

3 Over Grotius' *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm* zie men Ter Meulen-Diermanse, no. 735.

4 David Hoeschel (1556-1617), filoloog uit Augsburg; hij heeft uitgegeven de *Historiarum Procopii libri VIII, nunc primum Graece editi. Accessit liber de aedificiis Justiniani fere duplo quam antea auctior. Opera D. Hoeschelii.* Augustae Vind. Zie VII, p. 355 n. 1.

5 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

6 Zie no. 3132, p. 369 en n. 2 aldaar.

7 Zie voor deze uitgave van de *Anthologia* no. 2407 (dl. VI, p. 426).

8 Gerard Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam; vgl. VII, p. 81 (no. 2548), p. 248 (no. 2664), p. 580 (no. 2885).

9 De Amsterdamse cartograaf en uitgever Willem Jansz. Blaeu.

ni[1] mei sunt, non habere neque homines ad corrigenda typographorum errata satis idoneos. Itaque deliberabo, an Cramoisii, nobilis hic librarii[2], utar opera, quanquam de eo quoque, an satis peritos correctores habeat, dubitare impeller. Velim mea omnia quam accuratissima et lectoribus utilissima prodeant.

Mileterius[3] novum fecit librum[4] Gallico sermone, quo plus valet, scriptum. Titulus est le Moien de la Paix Chrestienne. Praefationes tres dedit, ad cardinalem Riceliacum, ad Sorbonam, ad synodum reformatorum, quae nunc est Alensonii. Lego nunc eum librum et, siqua occasio se dederit, exemplum transmittam, ut aliis detur cogitandi de re maxima occasio. Vult me venire visum, non recuso. De Tileno[5] loquitur satis Tileniane, id est, biliose. Pronuntiata vetera sua, regno contraria, incrustat. Sunt tamen non pauca et legi et considerari digna.

Nescio, an ad te pervenerit ea pecunia, quam parentibus nostris[6], jam aliquod tempus est, destinaveram.

Brandanus noster[7] bonus est, sed certe in Coenae negotio crassior quam putaram. Ego illum comiter tractabo. Sed familiae non est quantum speraveram utilis. Cum tempore - nihil enim est, quod urgeat - cogitari posset, an aut a Brema aut e Batavis haberi posset aliquis publica jam vocatione fultus, qui de praedestinatione quidem *χαὶ τοῖς ἐχομένοις* recte sentiat; caeterum qui non sit *τῶν πηδώντων ὑπερ τὰ ἐδχαμμένα*, quos scis mihi nunquam placuisse. Talis aliquis magno et mihi privatim et communi ecclesiarum utilis esse posset putoque ejus apud me vitam suaviorem quam in vico aliquo, forte et in oppidulo, fore. Sed haec qua prudentia tractanda sint per te nosti. Ego cum omnia verso salubriorem animis pacatioremque docendi sacra rationem quam eam, quam ingressus est Poppius[8], non reperio, nempe ut controversa fugiantur steturque de iis intra id, quod scriptum est, caetera omnia referantur ad animorum emendationem bonorum operum fructiferam. Eaque de causa multum probo praelegi selectas ob simplicitatem utilitatemque partes scripturae, quas evangelia et epistolas dominicales vocant: sacramenta autem administrari solis verbis institutionis aut additis quibusdam e scriptura usum verum mysteriorum significantibus locis. Et huc video sua direxisse Taulerum[9], Kempensem[10] et alios, quorum libri a quamvis diversa sentientibus non possunt non probari.

1 *Dicta poetarvm qvae apvd Io. Stobaevm exstant. Emendata et Latino carmine reddita ab Hvgone Grotio. Accesserunt Plutarchi & Basilii Magni de usu Graecorum Poetarum libelli.* Parisiis, Apud Nicolavm Bvon, in via Iacobaea, sub signis S. Claudij, & Hominis Siluestris. MDCXXVI. Ter Meulen-Diermanse, no. 458.
2 Sébastien Cramoisy (1585-1669), boekdrukker en uitgever te Parijs.
3 Théophile Brachet de la Milletière, Frans theoloog.
4 *Le moyen de la paix chrestienne en la réunion des catholiques et des évangéliques sur les différens de religion, divisé en 4 parties.* Première partie. Réfutation de la procédure de M. Daillé en son Examen. Par T.B., sieur de L.M. Paris. 1637.
5 Daniel Tilenus; zie over hem III, p. 34 n. 5.
6 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
7 Brandanus Daetrius -Brandan Dätri- (1607-1688), luthers theoloog; in 1636 kwam hij als huispredikant van Grotius naar Parijs, waar hij tot juni 1638 verbleef. Zijn *Theses de corpore et sanguine Domini reapse praesentibus in Sanctissima Eucharistia, quas ... sub praesidio Georgi Calixti ... proponit Brandanus Daetrius* waren in 1636 te Helmstedt verschenen.
8 De remonstrantse predikant Eduardus Poppius (1577-1624).
9 Johann Tauler († 1361), mystiek schrijver.
10 Thomas à Kempis († 1471), mystiek schrijver.

Vale, parentes nostros nobisque faventes saluta.

16/26 Iunii 1637.
Tuus fraternissime
H. Grotius.

3136. 1637 juni 26. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

De tijdingen, die wij hier hebben, zijn van den 21 uit Bourgongie, dat hertogh Bernhard[2] Romagne had weder becomen, Chamlit ende Autré op den vijant genomen; dat 's anderendaegs den hertogh van Longueville[3] met sijn volck verwacht wierd in de Franche comté door de Salines ende den hertogh van Rouaen[4] met de sijnen door St Claude, soodat de Fransoisen, die haest courage nemen, hoopen binnen een maent de Franche comté in te hebben, daer ick aen twijffele.

De brieven uit het leger van de cardinael de La Valette - 't welck hier werdt geschat op 16^{m} te voet, 6^{m} te paerd, tachtich stucken geschuts - van den 19 seggen ons, dat Landresis was geïnvestieert met mening van te belegeren ende 't en scheen tijdt Chasteau de Cambrésis geattaqueert bij den hertogh van Candale[5].

De boerencrijgh sijnde gesust in Perigort begint sich weder op te heffen in Quercy, Limousin ende ontrent Toulouse. Men vreest oock voor Montauban veele van de religie haere onlusten met de generale vermengende, van dewelcken wat contentementen te geven tegen veele onlusten aen monsieur de La Force[6] werdt gegeven de qualiteit van duc et pair. Den graef van Soissons[7] dese dingen siende treckt terugge van alle accoord, bewaert hemselve te Sedan ende geeft eenige last tot lichting. 't Gelt meent men te comen van Bruissel.

Den paus[8] is wat becomen, maer de medecijnen meenen niet, dat hij is om lang te leven.

De Spaensche beterden haere saecken om eer te crijgen nae haeren sin, 't welck misschien meer goeds dan quaeds soude doen.

Aen den churfürst van Trier[9] werdt vrijheit belooft mids de schult leggende op Vrancrijck ende den eertshertogh Leopold[10] nemende het coadjuteur ende doende bij 't capittel approberen de electie van den Roomschen coning[11].

De Spaensche vloot in de Middellandsche zee van 25 groote schepen, soo

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 5 d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op nos. 3095, 3104, 3111 en 3118.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 Henri, hertog van Rohan.
5 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale. Er moeten hier enige woorden uitgevallen zijn.
6 Jacques Nompar de Caumont, hertog van La Force
7 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
8 Urbanus VIII.
9 Philipp Christoph von Sötern, keurvorst van Trier, was op 26 maart 1635 door de Spanjaarden gevangen genomen.
10 Leopold Wilhelm, zoon van Ferdinand II.
11 Ferdinand III was in december 1636 tot Rooms koning gekozen, een keuze, waarvan de rechtsgeldigheid betwijfeld werd.

men ons schrijf ende twintich felucquen heeft haer ontrent de custen van Provence getoont, maer eenige Fransche coopvaerdieschepen daer tegen geschoten hebbende ende 't crijgsvolck terstont te landewaert comende tot secours sijn genootsaeckt te vertrecken[1]. De Italianen vresen, dat de Spaegnaerden wel dese occasie mochten waernemen om haer van eenige haven in Italië als Savone ofte Porto Specie[2] te verseeckeren. Die van Alger ende Biserta sijn oock sterck in zee ende de Toscaensche galeien houden haer te M. sima.

De gedeputeerden van de Grisons[3] ende die van de Valteline[4] sijn te Milan in dispute (?), off de jurisdictie over de Valteline moet werden gerestitueert aen de Grisons ofte niet, sijnde sulcx niet claer besproocken in het laeste Insprucsche tractaet[5], maer, soo de Grisons seggen, mondeling belooft. Den gouverneur van Milan[6] seit al te willen te doen, dat het tractaet van Mouson[7] - waertoe het Insprucsche relatyf is - medebrengt ende de saecken te willen stellen in den staet als die waeren, doe den hertogh van Rohan daer is gecomen, maer 't gunt daerbuiten gaet, dat sulcx in Spaignie moet werden versocht. De coninck van Spaignie[8] sal eenige Grisonsche regimenten nemen in sijnen dienst ende de forten, die geconserveert werden - want Mantello ende Riva sijn gedemolieert -, sullen uit het Spaensche gelt betaelt werden.

Ick moet hier dese dingen noch bijvougen, die ick daernae verstaen heb: dat hertogh Bernhard heeft vijf duisent paerden, twee duisent man te voet, de Hallier[9] vijf duisent te voet, achthondert paerden; dat het casteel van Cambresis is ingenomen bij de Fransoisen; dat Landresis niet lang en sal connen houden hebbende clein garnisoen, oock de eenige molen, die buiten de stadt was, verbrant sijnde. De plaetsen van Provence, voor dewelcke de Spaensche vloote haer heeft getoont, sijn St Tropais ende St Raphau.

De Fransche Biscaijns hebben oock cleine haven in Spaensche Biscaie becomen, Langaries genaemt[10].

De paus comende uit sijn siecte te Rome seide, dat hij daer weder was gecomen en destretto degli Spagnioli.

't Is seecker, dat Nisse de la Paille in het Montferrat bij de Spaigniaerden is becomen. Dit sijn de tijdingen van desen tijdt.

1 Het betreft hier de aanval van de Spanjaarden op Saint-Tropez (15 juni 1637). Volgens de *Gazette de France* 1637, p. 374 bestond de vijandelijke strijdmacht uit 21 galeien en meer dan 3000 soldaten.
2 Boven 'Porto' heeft Grotius 'Golvo de la' geschreven.
3 Johann Gaudenz Schmid von Grüneck, Johann Simeon de Florin, Georg Jenatsch, Johann Peter Guler en Ulrich von Albertini. Anton Molina verbleef sinds einde maart 1637 in Milaan en keerde op 2 juni 1637 naar Graubünden terug. Namens de bisschop van Chur had zich Bernard Gaudenzio naar Milaan begeven.
4 Giacomo Venosta, Andrea Carbonera, Pietro Paolo Paravicini. Uit het graafschap Chiavenna bevonden zich te Milaan: Giovanni Battista Pestalozzi, Taddeo de Taddeis en Paolo Beccaria.
5 Het verdrag van Innsbrück van 17 januari 1637.
6 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
7 Het verdrag van Monçon, gesloten op 5 maart 1626.
8 Philips IV.
9 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
10 De woorden 'Langaries genaemt' zijn in margine toegevoegd.

Nu come ick tot uE. vier brieven van den 26 Mey[1], 2[2], 10[3] ende 16 Iuny[4], die ick genoech op één tijdt ontfange. Ick vinde, dat aen mij de wegh door de bode niet quaelijck en gaet recht uit; oock niet quaelijck door S.r Heufd[5]. Aen uE. sal bijwijlen de wegh door S.r Euskercken[6] bijwijlen andere volgen. UE. brieven sooveel noodigh ende den tijdt, die niet veel en mij toelaet, sal ick per saturam beantwoorden.

Voor mijne kinderen ende posteriteit begeer ick geen andere fortuine dan die de croon van Sweden mij ende haer sal geven. Onder onbeleefde menschen ofte beesten wil ick haer niet stellen.

Van dat van d'heer Oosterwijck[7] houd ick voor seecker, dat ordre is geweest van Suenno[8], Uffo[9], daer hij groot mede is, ofte Mus[10]. Vinde niet goed, dat uE. met hem daervan spreecke. Ick sal wel ordre stellen nae behooren. Maer verneemt sooveel mogelijck is ende adviseert mij nae uwe sinceriteit. De plaetse van advocaet van Hollant in dese tijden is gevaerlijck om de conscientie te bewaeren ende geen peryckel te loopen onder soo quaede guarands. 't Waer de pijne waert te weten, wat Suenno aen Aertsholt[11] heeft geantwoort[12]. Waer de saecke van den onthoofde gerepareert nae behooren, sooveel reparabel is, soude iemant op haer woort sijn hooft mogen avontuiren. Mijn conditie bij Sweden sal altijd beter sijn. De plaets bij Magogs soon[13] dient den mine[14] gantsch niet. Wat voor den andere[15] oorboir is, sullen de vrunden aldaer oordeelen. Ego ex littore non guberno[16].

Ick hadde aen Cimons man[17], doe die hier was, vorslach gedaen op de questie met Engelant: dat de ambassadeurs hier[18] aen den coning[19] ofte sijne ministers ofte den resident in Hollant[20] aen mijnheer den prins[21] het woord soude geven

1 No. 3095.
2 No. 3104.
3 No. 3111.
4 No. 3118.
5 Johan Hoeufft, Parijs bankier, die zowel voor Frankrijk als voor Zweden financiële belangen behartigde.
6 Johan van Euskercke, secretaris van de Staatse legatie te Parijs.
7 De Nederlandse gezant te Parijs, Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
8 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
9 Schuilnaam voor François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
10 Cornelis Musch, griffier van de Staten-Generaal; de naam staat in de tekst in cijfer: 16.1.2.801.902.
11 Zweder van Haersolte; vgl. no. 3118, p. 352 en n. 12 aldaar.
12 De woorden ‘t Waer ... heeft geantwoort’ zijn in margine toegevoegd.
13 De jonge prins Willem, zoon van Frederik Hendrik. Magog is een schuilnaam voor Frederik Hendrik. Het woord ‘soon’ staat in cijfer: 2.20.1001 (=1002?).21.
14 Cornelis de Groot; vgl. no. 3111 dd. 10 juni van Nicolaes van Reigersberch.
15 Johan of Pieter van Reigersberch.
16 Vgl. Livius XLIV, XXII, 14: e terra ne gubernaverit.
17 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant in Parijs; hij vertoefde tijdelijk in het vaderland. Cimon is een codenaam voor de Staten-Generaal.
18 Burggraaf John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant in Parijs.
19 Lodewijk XIII van Frankrijk.
20 William Boswell.
21 Frederik Hendrik.

van dit jaer de saeck te laeten rusten; dat men tot Hamburg een generael tractaet maeckende soude sorgen, dat voortaen de Vereenigde Nederlanden daervan ontlast soude blijven, in sulcke termen, die het gesustineerde ten eener ofte ten ander zijde niet en quetsten. Hebbe geseit, wat over meer als hondert jaeren met Engelant diesaengaende was getracteert, wat in Schotlant was gepasseert. Ick meene, hij Humingus[1] seer van doen hebbende aen hem hetselve sal hebben geopenbaert ende dat Uffo sal occasie gesocht hebben semet venditandi. Wilt wel vernemen. Daer is aen gelegen ende 't advys sien te becomen.

De papieren van mijnheer den prins[2] heb ick aen uE. niet derven addresseren, alsoo mij die door uE. niet en waeren gecomen. Aen Tassy[3], die mij die gebracht heeft, heb ick deselve [doen] wedergaen; die moet daervan verantwoorden, 't welck te meer noodych waer, omdat alle de papieren, hoewel simple copyen sijnde mij waeren belast te restitueren.

Met dat van Meurs ende Arles[4] ende diergelijcke wil ick geen proffijt doen. 't Sal genoech sijn, dat ick aen uE. sulcx heb geopent. Can uE. daer proffijt mede doen, doet het.

Wat van de handeling van Engelant[5] met Vrancrijck[6] ons hier geseit werdt, heb ick voor desen geschreven[7].

Tot Hamburg ende in Sweden opent sich noch met om daer te sien. Van Sweden[8] wegen sal daerop wel gele .. et werden. Die daer het oogh in 't seil heeft[9], laet hem met geen woorden bedriegen.

Wat mijne jongste[10] aengaet, is edelman bij den hertogh van Wimar[11], die hem meer eer doet dan ick begeer hem veeltijds hebbende aen sijn tafel. Ick en meen niet, dat hem meerder eer soude sijn bij Gethar te sijn, al waer hem sulcx wierd gepresenteert. Sijn advancement sal hij, als het tijdt is, bij Sweden wel vinden.

Wat den tweede[12] aengaet, als men verseekert is van de intentie, sal het capitael licht gevonden werden. Voorheen dat te doen vinde ick niet goed. Verwacht hem ende de papieren.

Met Rotterdam approbere ick uwe voet liever arbiters nae rechten te nemen als anders. Soo niet, twijffele wat, off men de saeck in rechte behoort te trecken ofte eene andere wegh in te gaen. Wilt maecken, dat wij haest een resolutie hebben. Men heeft ons lang genoech gesleept, opdat ick niet en segge met ons gespot[13].

1 Schuilnaam voor François van Aerssen.
2 Zie voor deze aangelegenheid VII, p. 529 (no. 2854).
3 Tassin was gouverneur van Frederik van Nassau en behartigde te Parijs de zaken van Frederik Hendrik.
4 De namen ‘Meurs’ en ‘Arles’ staan in cijfer, resp.: 42.24.1.17.2. en 48.17.7.50.2.
5 In de tekst in cijfercode: 125.
6 In de tekst in cijfercode: 313.
7 No. 3116.
8 In de tekst in cijfercode: 525.
9 Misschien Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
10 Diederik.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Pieter; hij was een tijdlang voor zijn studie in het vaderland geweest en maakte zich gereed naar zijn ouders te Parijs terug te keren.
13 Het betreft de pogingen door Grotius en namens hem ondernomen om hem het achterstallige salaris van zijn pensionarisschap van Rotterdam alsnog te doen uitbetalen.

De heer Spierinck[1] heeft vóór sijn vertreck aen sieur Heufd geschreven ende, soo ick meene, ordre gestelt nae wensch, daerover ick sijne E. Gestr. bedancke. Dewijl Vrancrijck sich rept, hoope ick, dat uwe luiden aldaer van gelijcke sullen doen.

In Sweden stelt mijnheer den cancellier[2] admirable ordre, op de regiering, domeinen, universiteiten, op het hoff van beide de coninginnen[3] etc. Tales viri sunt angeli regnorum. Quis apud nos ista curat? Laet in Hollant gaen die twee hoofden heeft. Illorum ingratorum gratias nec mihi nec meis volo. UE. communicatie sal mij altijd lief sijn et faciam mutuum tot onser beide contentement en instructie non qui inde floccum sperem.

Vranckrijk[4] ende Gether[5] sijn oorsaeck dat Humelus[6] het beste deel van sijn leven niet alleen onnuttelijck, maer oock met onlust heeft verloren. Niet langer sot.

Van Polen ofte Deenmarcken dunct mij niet, dat men iet vreest voor Sweden.

Dit dunct mij dat genoech sal sijn voor dese mael. Soo mij daernae noch iet ter occasie van de voorsscreven(?) uE. brieven in de sin comt, sal het niet laeten uE. over te schrijven, ende sal blijde sijn de vrunden bij alle gelegentheit te dienen.

Tot Parijs, den 26 Iuny 1637.

Adres (met andere hand): Aen mijn heer mijn heer den raetsheer Reigersberg. In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 26 Iuny 1637 wt Paris.

3137. 1637 juni 26. Aan P. Schmalz[7].

Nobilissime Domine,

Multum gaudeo reducem te factum patriae ac magni cancellarii[8] in te eum esse, quem olim vide quemque perpetuum tibi opto, animum.

Et Gallia et Germania duos nuntios avide exspectat transitum supplementorum Suedicorum[9] in loca cismarina et ipsius magni cancellarii in eadem loca adventum. Prius illud peractum brevi spero cognoscemus eritque id Gallis non leve incitamentum. De altero non modo quid futurum sit, sed etiam utrum praestet, venire eum an manere, dubito, praesertim cum praeclara ejus consilia uberrimosque inde fructus ad regnum omne redeuntes te significante - pro quo beneficio

1 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
2 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
3 Christina en de koningin-moeder Maria Eleonora van Brandenburg.
4 Het woord staat in cijfercode: 313.
5 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
6 Pseudoniem van Grotius.
7 Hs. Stockholm, RA. Gedrukt *Epist.*, p. 336; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 490. Geadresseerde, Peter Abel Schmalz, was secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
8 Axel Oxenstierna.
9 Dit woord ontbreekt in de uitgave der *Epist.*

plurimum tibi debeo - contemplor. Exercituum Suedicorum res bene se habere est, quod gaudeamus.

De novo imperatore[1] - ita enim a suis dicitur, a pontifice[2] rex Romanus[3], quod is imperatoris titulum abs se velit peti - ita video judicari minus eum esse sacerdotalibus suggestionibus obnoxium, dominationis autem percupidum et sua sponte et Hispanorum consiliis; quae res facit, ut credam facile eum plus aliquid, quam pater fecerit, largiturum protestantibus, quando id ipsum video ipsius rebus fore utile.

Gratiae auctoritatisque fastigium Trau[t]mansdorfius[4] haud dubie obtinet. Dicitur Dano[5] minus bene cum imperatore convenire, quod rogatus subscribere paci Pragensi[6] ut dux Holsatiae id subterfugiat. Sed et ipse et contra Hamburgum lactantur[7] spe producendi aut praecidendi vectigalis, quo Albis premitur. Ea res quorsum se datura sit, brevi apparebit, eritque inter ea, quae in futuri judicationem nos ducent, ut et Poloni[8] conjugium.

Alexandrini[9] hic et alibi multis involucris res suas agunt. Velim me fallant et aliquando ad recta fortiaque consilia se applicent. Ne sperent se nugas in Suedia venditurus. Res ibi valent, inania transmittuntur.

Galli sero quidem, sed tamen agunt: verum sibi. Dux Bernhardus[10] Haleriusque[11] ei adjutor datus in comitatu Burgundiae detinetur receptaque arce Romania captis ab hoste Champlito et A[u]trea penetrat longius ibidemque cum aliis copiis duces Longovillanum[12] et Rohanium[13] exspectat. Cardinalis Valetta[14] cum fratre Candalio[15] cepit de Belgis Cimacum et castellum Cameracesii; nunc Landresium obsidet cum spe potiundi ejus brevi. Sed haec prospera aliquantum corrumpunt novae seditiones apud Lemovices, Quercios circaque Tolosam ac Montem Albanum. Hispana classis ad duo loca orae provinciae Narbonensis cum apparuisset, dejecta[16] est.

Haec nunc habui, quae nuntiarem, ubi plura majorave erunt, officio non defuturus. Abs te Suedica primum, deinde et si quae sunt Danica, Polonica Russica, praecipue vero Barclaiana[17] illa, quatenus scire fas est, discere juvabit

1 Ferdinand III, zoon en opvolger van de op 15 februari 1637 overleden Ferdinand II.
2 Urbanus VIII.
3 In december 1636 was Ferdinand tot Rooms koning gekozen.
4 Maximilian, graaf van Trauttmansdorff.
5 Christiaan IV.
6 Over de vrede van Praag zie men V, p. 292 n. 1.
7 De uitgave der *Epist.* leest: '... est contra Hamburgum. Lactantur ...'.
8 Wladislas VII (IV); hij huwde op 13 september 1637 Cecilia Renata, zuster van keizer Ferdinand.
9 Alexander is een codenaam voor Engeland. De woorden 'Alexandrini hic' doelen op John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant in Parijs.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
12 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
13 Henri, hertog van Rohan.
14 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
15 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
16 De uitgave der *Epist.* heeft: disjecta.
17 John Berkeley.

Nostri omnes per hoc coeli incendium vapide se habentes te resalutant. Scripsit tibi antehac uxor; puto literae ad te pervenerint.

Tuae Nobilitatis studiosissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 16/26 Iunii 1637.

Filio meo[1] scripsi, ad nos ut redeat, quando ibi otiosus est. Scio, quam ei utile sit exerceri. Rogo, eum impellas, id ut faciat. Valde miramur ejus in scribendo cessationem.

Jam certo cognoscimus captum ab Hispanis Nicaeam in agro Montisferratensi, a Gallis castellum Cameracesii et in ora Hispanica portum Langanies. Ita cum Hispanis satis calet bellum[2].

Adres: A Monsieur Schmalze, Secrétaire de M. le Grand Chancellier de Suède. A Stockholm.

In dorso (met andere hand): Holmiae, die 21/31 Juli 1637.

3138. 1637 juni 27. Van B. Schörling[3].

Excellentissime Domine Legate,

E. Excell. verhalte Ich unterdienstlich nicht, dass dero mir sehr angenehmes vom 12. Junij[4] heut wol geworden, undt sage deroselben dafür höchlich danck.

Der Succurs auss Schweden in 10.000 starck under conduicte des Gen. Major Lilliehööks[5] ist den letzten May, die Infanterie namblich, undt die Cavallerie medio Junij zu Calmar zu schiff gangen, undt werden nun im Pommern stundlich erwartet. Ingleichem ist auch des Herrn Reichs-Cantzlers Exc.[6] wider herausskunfft ohnfehlbar resolvirt umb die obhanden habende Friedenstractaten desto schleuniger zu einem gewünschten ende zu befordern.

Die Wrangelische[7] armee logiret ietzo in undt umb Prentzlaw, undt höret man nun alda vom Feindt weinig. Von H. Banern[8] auss Torga hatt man gantz keine sicherheit. Zwar gehet ietzo im gerucht, Er habe movirt, undt uff dem march nach Thüringen 10. Kays. Regimenten rencontrirt, undt sie in die flucht geschlagen. Wir erwarten aber die gewissheit von der Generalitet selbsten.

1 Cornelis de Groot.
2 De woorden ‘Valde ... cessationem’ en ‘Jam certo ... calet bellum’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 11. Eigenh. oorspr. Balthasar Schörling was postmeester te Hamburg.
4 Ontbreekt.
5 Johan Lilliehöök († 1642).
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 Van Herman Wrangel, Zweeds veldmaarschalk.
8 Johan Gustavsson Banér, Zweeds veldmaarschalk.

Mons.r Grubbe[9] liegt noch zu Havelberg undt kan förder nicht kommen.

9 Lars Grubbe († 1642); zie over hem V, p. 432 n. 12.

Auss Schott- undt Engelandt arriviren hier täglich geworbene Völcker, aber der König zu Dennarck[1] will ihnen den Pass uff die Elbe oder Weser durchauss nicht gestatten, sondern weiset sie in die Ost See uff die Pommerische portus umb dem Kayser[2] alle ombrage dadurch zu benehmen.

Die Friedenstractaten betreffendt bemühet sich der Marggraff zu Brandenburg[3] sehr selbige zu reassumiren, gestalt S.e F.G. undt H. Bielcke[4] den 1. huius zwischen Aderberg aant. undt Schwett ihre subdelegirte bey einander gehabt, umb die praeparatoria ad causam principalem vollends abzuhandeln. Wie dan H. Lillieströhm, Schwedischer subdelegirter mit guter expedition in Stetin wider angelangt, wie sie dan auch die Vollmachten an sich richtig befunden, undt beruhet nun darauff, das entweder H. Marggraff Sigismundt undt H. Bielcke sich in Persohn oder uffs weinigste ihre subdelegirter mit guter expedition in Stetin wider angelangt, wie sie dan auch die Vollmachten an sich richtig befunden, undt beruhet nun darauff, das entweder H. Marggraff Sigismundt undt H. Bielcke sich in Persohn oder uffs weinigste ihre subdelegirte wider ehister tagen werden zusammen kommen, damit die noch strittige puncten ihre abhelfferiche mass erlangen mögen.

In Westphalen haben die unserige die Vechte erobert, logiren ietzo vor Fostenaw, die blocquade vor Erffurt hat der feindt uffgehoben, undt soll auch gegen Torgaw zu wollen. Felt etwas mehres vor d'importance, soll E. Exc. ichs nichts beugen.

Befehle sie Gottes gnediger vorsorge undt dero faveur mich unterdienstlich E. Excell. dienstergebener

B. Schörling.

Hamburgh, den 17. Junij A.o 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Julij.

3139. 1637 juni 27. Van P. Spiring[5].

Wol Edler Vester unnd Hochgelahrter innsonders grossg. viellgeehrter Herr unndt wehrter freundt,

Nach freundtlichess gruesses und Erbietung williger Dienste, so berichte E. WolEd. Herrl. Ich mit diesem, wie dass Ich Irzo uff meine Reise nach dem Reiche Schweden begrieffen und von S. Excell. dem Herrnn ReichsCanzlers[6] Schreiben erhalten, worin S. Excell. aber mahl an mir gesunnen, dass Ich mons. Epstein[7] 600 lbs. soll zahlen

1 Christiaan IV.
2 Ferdinand III.
3 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
4 Sten Bielke; zie over hem no. 2945, p. 67 n. 7.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 13. Orig. van de hand van Spirings secretaris Isaac V door eerstgenoemde ondertek. Petter Spiring Silvercrona was raad van financiën van Zweden.
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 Johan Epstein; zie over hem VII, p. 349 n. 1.

lassen, weiln Ich dan vordiesem desswegenn an E. WollEdl. Herrl. und auch an Herrn Johann Heufft[8] geschrieben und Order gestellet, das Ihmb Herrn Epstein solche 600 lbs. solte gezahlt werden.

8 Johan Hoeufft, bankier te Parijs. Hij behartigde financiële aangelegenheden zowel voor Frankrijk als voor Zweden.

Also ist meine freundtliche bitten, E. WolEdl. Herrl. gelieben wolle bey Herr Heufft die beforderungh zu thuen, dass solche 600 lbs. an mons. Epsteinn moegen contentiert werden.

Innss übrige thue E. WolEdl. Herrl. Ich der gnedigenn obacht gottes ganz trewlich befohlen.

E. WolEdl. Herrl. dienstwilliger Freundt
Petter Spiering van Norshollem.

Zutphen, den 17 Junij 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 14 Iulij n.s.

3140 1637 juni 30aant.. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

J'ay reçeu la vostre du 13/23 du finissant[2] et par icelle entendu le particulier soing que vous avez pour mes intérests.

A la vérité i'ay enduré tant de malheurs durant deux ans, que mons.r le gran chancelier[3] devroit à ce qu'il me semble donner meilleur ordre pour le payement de mon gage qu'on me doit depuis 14 mois. I'ay despencé tout ce que i'ay eu sur moy attendant avec impatience le retour de susdit seig.r en Allemagne d'où il me permet envoyer ordres nécessaires de ce que i'ay à faire.

Le duc Bernard[4] n'est pas encor en Alsace mais bien Shabeluky[5], son commissaire général, avec quelques 6m hommes tant chevaux que piétons et il va tout à la longue avec ceste diversion qui aide fort peu le Suédois contre lesquels on envoye Gallas[6] avec des forces bien puissantes Piccolomini[7] ayant cependant à garder le Rhin. Nizze est prise dans le Monferrat, et on craint le mesme d'Able[8] ou d'Asty vers où les ennemys tirent avec leur armée.

La diète de Bade[9] dure encor; nous verrons ce qu'on y résoudra pour la Bourgogne que les François commencent à attaquer mais laissent le duc de Rhuan[10] sans rien faire auprès de Genève le mettant soubs le prince de Condé[11] avec lequel il ne se peut accorder.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr.
2 Ontbreekt.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Bernhard Schaffalitzky.
6 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in het leger van Ferdinand III.
7 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
8 Bedoeld is: Albe.
9 Van 28 juni tot 18 juli 1637.
10 Henri, hertog van Rohan.
11 Henri de Bourbon, prins van Condé.

Dieu assiste le siens et vous maintiene en bonne prospérité que vous souhaitte, monsieur,

Vostre serviteur très humble
Marin.

Zurig, ce dernier de Juin 1637.

Boven aan de brief Grotius: rec. 28 Iuly.
In dorso schreef Grotius: 31 (sic) Iuny 1637 Marin.

3141. 1637 juni 30. Van L. Aubery du Maurier[1].

Excellentissime Domine,

Litteris, quas ad te dedi ineunte hoc mense[2] tibi significaveram, quoniam Hamburgi nulla mentio habebatur de itinere Coloniensi, me consilium coepisse lustrandi Daniam, Sueciam et Poloniam. Sed quoniam dubius sum, an meae tibi sint redditae, huiusce peregrinationis certiorem te facere volui per virum nobilem Suecum, qui tibi a Domino cancellario[3] commendatur. Ille autem vir est, domine, qui animum impulit meum, ut tam longi diffi[ci]lisque cursus molestias suscipere vellem. Quos enim in admirationem et amorem sui regio ista septentrionalis trahere non potest, unius hominis fama perducet. Ibi doleo, quod propter fortunae exiguitatem sicuti etiam alibi, grati animi testimonium per officia exhibere non possim, attamen apud remotissimas gentes tuas eximias dotes praedicaturus sum, dum memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus.

Salutabis, si placet, mea causa Illustriss. Dom. legatam. Dom. Corneliam[4]. Et quos affinitate illic habes coniunctos humanitas autem tua et styly duritiem et picturam facile excusabit, quoniam haec a me tam festinanter scripta sunt, ut ne quidem mihi tempus fuerit hanc epistolam relegendi.

Vale et nos semper velis amare.

Tuus totus
L.A. Maurerius.

Datum Elsenorii in Seelandia ultima die Iunii Anni Christi 1637.

Onder aan de brief met latere hand: Inscriptio erat: Monsieur Monsieur Grotius, Conseiller d'estat et Ambassadeur de la souvrine(?) de Suède à Paris.

3142. 1637 juni 30. Van N. van Reigersberch[5].

Mijn Heer,

1 Hs. Amsterdam, UB., 51 Cp. Eigenh. oorspr. Betreffende de schrijver, Louis Aubéry du Maurier, zie men no. 3106, p. 334 n. 1.
2 No. 3106.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Grotius' dochter Cornelia.
5 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 11 e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 369; gedeelt. gedr. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 108. Tesamen met no. 3128 en het verloren gegane schrijven van 7 juli beantw. d. no. 3178.

Ick en weet niet, wat ick van de saecke van Caesar[6] seggen sal dan dat het naerlopen, gestadig aenlopen ende reysen mij begint te verveelen; ende noch sijn

6 Codenaam voor Rotterdam; het betreft de pogingen door Grotius en namens hem ondernomen om hem zijn achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog te doen uitbetalen.

wij even nae. Voorleden saterdach siende, mij geen antwoorde wiert gesonden, ben ick wederom selffs bij hem gegaen ende daer commende verstont, noch geen bijeencomste was geweest nochte dach daertoe beraemt, doch is op mijn ernstych aenhouden besloten, dat nu dese lopende weecke sij met den anderen in gespreck sullen commen. Dat niet wederom het een off ander empeschement voor sal commen ofte werden gepretexeert, soude ick niet durven verseeckeren, alsoo ick, hoe meer instantie bij mij wert gedaen, meer scrupuleusheyt speure. Het loopt daer noch op, off sij om den wech van iustitie te mijden aennemen sullen willen met Iovinianus[1] in gespreck te commen, ofte de saecke verblijven, in conformiteyt van Felix'[2] order, aen twee te wedersijden te verkiesen. Met Iovinianus te handelen met premissie van hetgene hij als een vast fondament haer heeft geseyt, dat voren soude moeten gaen, is buyten apparentie, ende yet te verblijven als aen arbitratores[3] sullen sij oock niet willen doen, ende Felix[4] soude sonder last swaricheyt maecken minnelijcke compositeurs te kiesen, alsoo hij niet en weet, wat sij souden mogen arbitreren, overmits de somme soo hooch loopt. Ick en sal geen tijt noch devoir versuymen ende sien, wat voor Aug. wtrechten kan. Het comt qualijck, dat Nordianus[5] binnen acht off thien dagen vergadert[6]; materie van nieuwe exceptiën. Indien men ons met slepen meent te contenteren, moet een anderen wech werden ingegaen; de questie is, waer het best vallen sal; bij Haldanus[7] vreese ick, dat den ouden suyrdeesem hem vermengen soude.

Over drie dagen hebben wij hier gehadt brieven van den 19 Junij, doch de mijne sijn apparent mede gegaen den wech die die van den 5 ende 12 hebben genomen[8], hetwelcke seer qualijck comt; bidde uEd., indien yet van importantie is, de moyte gelieve te nemen van andermael te schrijven, want ick op die in lange geen reeckenynge maecken mach. In vier off vijff dagen tijt sijn drie expresse van den coninck van Vranckrijck aen[9] Gestillus[10] gecommen ende hebben de twee leste wissel van tien hondert duysent guldens[11] gebracht, waerdoor ende de tijdynge dat de Francoyse is in Walslant[12] begint Cimon[13] te leven. Veele patenten sijn alreede uyt, de reste sal volgen.

Het is al thien off twaelff dagen, dat sevenhondert wagens ende groot quanti-

1 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.
2 Pseudoniem van Grotius.
3 Grotius tekent hierbij aan: ‘arbiters, niet arbitrateurs’.
4 Wellicht foutief voor ‘Iovinianus’.
5 Codenaam voor Holland; Grotius heeft er ‘Hollant’ boven geschreven.
6 Het woord ‘vergadert’ staat in cijfer: 35.24.17.36.23.39.50.45.3. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
7 Codenaam voor Holland; Grotius heeft er ‘Hollant’ boven geschreven.
8 Grotius heeft in margine aangetekend: Spierinck.
9 Het woord ‘van’ staat in code, de woorden ‘den coninck ... aen’ in cijfer: 496.23.24.21. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
10 Codenaam voor Staten-Generaal; Grotius heeft erboven geschreven: Staten-Gen.
11 Het woord ‘wissel’ staat in cijfer: 4.6.2.33.75.7., het woord ‘van’ in code, de woorden ‘tien hondert duysent guldens’ weer in cijfer: 593. 608. 609. 60.64.102.58.24.73.62. De ontcijfering heeft Grotius erboven geschreven.
12 De woorden ‘dat’ en ‘de’ staan in code, de woorden ‘Francoyse is in Walslant’ in cijfer: 314. 56.2. 31.72(= 73?). 64.76.62.63.28.83.73.3. De ontcijfering is er door Grotius boven geschreven.
13 Codewoord voor Staten-Generaal; Grotius heeft er ‘St. Gen.’ boven geschreven.

teyt scepen is gereet. De waertgelders ende burgers sijn mede al in de garnisoenen, behalven die wt Noorthollant, vanwaer geene sijn te wachten, soo, gelijck sij schrijven, omdat de Staten buyten order en forme sijn beschreven, als omdat sij daer geen finantie toe en hebben.

In de pointen van beschrijvinge sijn veel nieuwe pointen van belastynge gebracht, doch de oude vallen veele seer swaer, bijzonder daerbij commende de sobere neerynge ende groote verliesen ter zee. Den viant treckt sijn principale macht in Vlaenderen, daer hij de zeecusten seer beseth. In Artois geeft hij het plattelant ten besten, bewaert de steden ende, naer men van daer schrijft, soo schijnt niet, dat de Fransoisen van meenynge sijn daer lange huys te houden, soo branden ende blaecken sij, waerwt moet volgen, dat alle nootdruft haer sal ontbreecken. Chasteau Cambresis hebben sij verovert, maer naedat een halve mane voor Landresy hadden ingenomen, sijn met verlies van eenych volck gerepousseert.

Hermesteyn is bij de keyserse[1] becommen ende bij den lantgrave[2] Vecht ontrent Emderlant. De lichtyngen van Ransou[3] succederen niet ten besten, alsoo het volck bijeen sijnde verloopt, doordien op de betalynge niet en wert gepast, waerdoor Vranckerijck veel gelts verspilt sonder ander vrucht als groot discredyt bij alle chrijchsoversten ende ontdeckynge van sijn eygen swackheyt; quade praeparaten tot een handelynge, daer nochtans seer toe wert gearbeyt, oock met middelen bequamer om die te verachteren als te voorderen.

Een edelman[4], bij den conynck[5] affgesonden om te Ceulen bij den legaet[6] te protesteren, dat niet den conynck van Vranckerijck maer die van Spaengiën[7] oorsaecke is, waerdoor de bijeencomste, bij den paus[8] te Ceulen geleyt, wert vertraecht, ende dat overmits de pasporten voor de geallieerde van Vranckerijck niet en werden gesonden, is hier. Al inventiën om te doen geloven, dat separatelijck niet soucken te handelen, daer bij veele seer aen wert getwijfelt.

Brieven van Bilderbeecke[9] seggen ons, dat den keyser die van Ceulen heeft verwittycht in het seecker te sijn geadviseert, dat de Fransoisen het ooge hebben op die stat, ende tot beschermynge van deselve sent Picolimini[10] met veel volckx vermanende, dat sij mede souden sorgen, ende werden bij die van Ceulen 4000 mannen aengenomen; dat Gallas[11], eenyge regimenten te Brissac hebbende doen passeren met belofte van die, als sij over Rhijn souden sijn, gelt te geven ende, sijn woort niet houdende, deselve niet voort heeft connen doen marcheren, ende nietiegenstaende eenyge opgehangen waren, wederom heeft moeten repasseren

1 De troepen van Ferdinand III.
2 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
3 Josias, graaf van Rantzau; zie over hem VI, p. 327 no, 13.
4 Louis Escalin, sieur de La Garde.
5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Martio, kardinaal Ginetti, pauselijk afgevaardigde ter Keulse vredesconferentie.
7 Philips IV.
8 Urbanus VIII.
9 Henrick van Bilderbeek, agent van de Staten te Keulen.
10 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, bevelhebber in het keizerlijke leger.
11 Matthias, graaf Gallas, keizerlijk bevelhebber.

Wt Engelant wacht men hier den palsgrave[1], die apparent sal soucken sijne saecken hier vast te stellen, alsoo, naer ick ben onderricht, den conynck[2] onder de conditiën, daermede hij, indien in September het Palatinaet niet is gerestitueert, belooft in wapenen te commen, mede is besproocken, indien Venetië(n), Denemarcken ende desen staet willen beloven het oorloge tot den Pals is gerecouvreert te continueren.

Het schijnt in het hoff van Engelant groote ombrage wert genomen, dat de Spaense de haven van Gevelynge bequamer maecken; apparent dat sij oock niet garen souden sien, dat Vranckerijck off desen staet meerder voet in Vlaenderen cregen.

Ick sal verlangen, dat uEd. advis overgecommen sal sijn om te horen, hoe het behaecht. Ons Neeff[3] schijnt, dat hem aen die saecke seer veel laet sijn gelegen, hebbende bij diverse advysen van drie, vier ende meer te gelijcke meest alle de notabelste advocaten daerop gehoort. Ick hope, hij smaeck in Golilas'[4] werck sal vinden, van dewelcke mij noch desen dach is geseyt, dat hij altijt met respect spreeckt.

Uwen outsten[5] behoort daer hij is niet ledych te blijven ende dient uEd. ernstych daerop te letten, dat hij hem ergens toe begeve; het waer iammer, dat sulcken verstant qualijck werde besteet.

Het verlies van thien stra(e)tvaerders, bij de Spaense galeyen, die het ontseth van S.t Honorat hadde gefailleert, in de gront geschoten ende genomen, smert veel seer, want het verlies seer groot is.

Brieven bij een caper in een prinse becommen seggen ons, dat de Bahy qualijck was versien van vivres ende ammonitie van oorloge, ende hoopt de Compangie die plaetse soude connen werden becommen.

Dus verde geschreven hebbende crijgen wij advisen van Antwerpen, dat de Fransoisen waren voor Landresi, dat prins Tomaso[6] met sijn canon was geretireert in Bergen in Henegouw ende Balançon[7] met eenyge troupes hem was gesonden tot secours; seven compangiën paerden waren van Boellaert saterdach over de brugge voor Antwerpen naer Vlaenderen gepasseert, soodat het Franse leger alteratie begint te geven aen de sijde van den viant ende hier hoope, dat sij eyndelynge sullen voor den dach commen. Men is meer als 14 dagen hier claer geweest, alles heeft tot noch toe aen Vrancke(r]ijck gehapert. De ordres sijn dese morgen op alle dese advisen gegeven. Binnen acht dagen sullen wij claerder sien, indien men daer voort gaet; blijve van mijn voorgaende opinie.

Gisteren is vrij leger gepubliceert voor Schenckenschans ende daerontrent.

De resolutie bij die van Noorthollant geschreven seggen sij staetsgewijse te hebben genomen.

Ick sal seer verlangen naer uEd. brieven. Met het eerst van Augustus gaen

1 Karl Ludwig, zoon van Frederik V van de Palts en van Elisabeth Stuart, zuster van de Engelse koning.
2 Karel I van Engeland.
3 Frederik Hendrik. Voor deze aanduiding van de prins zie men J. Fox, *Hugo de Groot en de Gravin van Hohenlohe-Langenburg* in *Nederl. Archievenbl.* 1962, 1° afl., p. 40.
4 Pseudoniem van Grotius.
5 Cornelis de Groot; hij bevond zich in Duitsland.
6 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano; zie over hem VI, p. 310 n. 1.
7 Claude de Rye, de la Palud, baron van Balançon (1576-1648).

ick bij Dignerus[1], daer ick hope te vinden die tegens die tijt bestelt werden ondertusschen door handen van Cimons man[2].

Bidde om mijn ordinaris gebiedenisse.

Desen 30 Iunij 1637.

De dispositie van mijnheer den prins[3] is noch soo vast niet als wel waer te wenschen. Desen morgen heeft noch medicine gebruyckt.

Adres: Mevrouw Mevrouw De Groot tot Paris.

In dorso schreef Grotius: 30 Iunij 1637. N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 19 Julij.

3143. 1637 juni 30. Van J.A. Salvius[4].

Excellentissime Domine Legate, Domine observandissime,

Ratio belli in his oris pro tempore haec est: Banerius[5] adhuc Torgaviam tenet, annona, pabulo, munimentis ita firmatam, ut etiamsi caesaream[6] se eum sacco inclusisse glorientur, ipse tamen magno animo ad me scripserit se etiamnum ligamen sacci in sua potestate habere. Supra Torgaviam Misniae uno ponte, altero milliare infra ad Pretzsch, Albis ripas iunxit hostis. Sed dum inferiorem pontem ipse munit, Banerius Misniam nuper urbem diripuit. Certum tamen est eum iam, si unquam, valde ab iis undique in se confluentibus coangustari; ut nisi Deus inprimis, tum socii bellorum Vinariensis[7], Auriacus[8], landgravius[9], Wrangelius[10], celeri diversione vim caesareanorum ab eo distraxerint, res bellica in his oris non parum nutare videatur. Wrangelius Pomeraniam, potissimum a Brandenburgico[11], Suecicis iam rebus infensissimo, tuetur majus robur e regno, ubi 1/11 Junii naves conscendere debuit, et e Magna Britannia aliquot legiones expectans. Sed et illud adversi venti, et harum in Albim Visurgimque appulsum rex Daniae[12], hactenus impedivere. Rex non tam id facit odio nostri - fretum enim Scaniae sponte nobis offert - quam captando favori caesaris in obtinendis prolongatione vectigalis Albini, neutralitate pro archiepiscopatu Bremensi ac severioribus in Hamburgenses Decretis; tum metu, ne, ni hostes imperatoris impediverit, feudo Holsatiae privetur.

Quicquid sit, hae tamen remorae, infortunia Banerii trahunt!

1 Codenaam voor Zeeland.
2 Johan van Euskercke; vgl. no. 3104, p. 332 en n. 8 aldaar.
3 Frederik Hendrik.
4 Hs. Leiden, UB., cod. L. 1003. Orig. Eigenh. ondertek. (ondertek. afgescheurd). Gedrukt *Hand. Mij. Nederl. Lett.* 1862, p. 107. Over Johan Adler Salvius zie men no. 2919, p. 19 n. 1. Beantw. d. no. 3185.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 De troepen van keizer Ferdinand III.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Frederik Hendrik.
9 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
10 Herman Wrangel, Zweeds veldmaarschalk.
11 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
12 Christiaan IV.

Landgravius capta per deditionem Vechta Furstenoviam adortus per Renam tandem, Hermanstenio subvenire intendit: potissimum si copiis Rantzovii[1], quarum hic stativis destitutus vixdum 2000 coëgit, obfirmetur. Princeps Auriacus expeditioni paratus progressum tamen dicitur recusare, donec promissa pecunia Gallica numeretur et exercitus regis christianissimi[2] promoverint.

De Vinariensi multa hactenus spes tendere eum robusto cum exercitu in imperium. Verum pridie literis Lutetianis nunciatur revocatum eum a rege Galliarum, ut ducibus Rohanio[3] et Longavillano[4] iunctus irrumpenti in Burgundiam Carolo Lotharingico[5] opponatur.

Ita fit, ut qui vim hostilem a Banerio distrahere deberent, ipsi hinc inde variis diverticulis distrahantur. Quo rectius tamen E. Tua intelligit, quantum momenti situm sit in unico illo Banerii exercitu sustinendo: eo impensius eam obtestor, ut quod sua etiam sponte facturam eam non dubito, ubiubi poterit, voce, scriptis, nunciis suadeat, hortetur, urgeat tardantes ad masculam maturamque expeditionem!

De pace quod scribam, nihil est. Initio hujus mensis congressi sunt ad Oderam subdelegati Suecici[6] et marchionis Brandenburgici[7]. Et quanquam etiam hic qualemcunque potestatem a novo imperatore monstrarit, ad bina tantum capita praeparatoriorum, tempus ac locum, in nullum tamen alium finem sui convenere, nisi ut nostratium inclinationes audirent ac referrent. Ita illusorius fuit totus iste congressus. Nec serio acturum hostem verosimile est, antequam suos adversus Banerium hac aestate eventus armorum viderit!

Conventum Coloniensem itidem haerere intelligimus. Caesar cum electoribus[8] Ratisbonae decretum fecerant, ne cum regnis Sueciae Franciaeque nisi separatim tractetur. Rex Galliarum separationis insidias et pericula praevidens missurum Coloniam se negat, nisi conjunctim tractetur; eoque nomine tam pro sociis faederatisque quam suis salvi conductus literas simul accipiat. Suecia quoque facile intelligit conjunctum et universalem tractatum particulari divisoque praestare. Sed nec invitae parti adversae obtrudere se potest: nec ullus mediator adest, qui vel eam vel imperatorem ad alia disponat praeter uni tantum parti addictum pontificem[9]. Qui etsi nuper pro conciliandis tribus potissimis romanae ecclesiae capitibus, imperatore, Gallo, Hispano[10], iuxta tamen etiam pro omnium praetensorum haereticorum extirpatione jubilaeum promulgavit. Quae potest autem esse confidentia inter eos, qui infamibus titulis haereseos et antichristianismi quotidie se mutuo lacessunt? Rex Galliae quidem reginam Sueciae[11] Coloniam invitat sollicitata etiam pro eadem ab hostibus securitate. Sed nec pars adversa mediatorem commode agit nec accessoria cum dignitate principalis

1 Josias, graaf van Rantzau; zie over hem VI, p. 327 n. 13.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 Henri, hertog van Rohan.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 O.a. Johan Nicodemi Lilliesträom; vgl. no. 3119.
7 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
8 Zie voor hun namen VI, p. 381 n. 13.
9 Urbanus VIII.
10 Philips IV.
11 Christina.

directorem. Sed nec Sueci in sua libertate futuri essent Coloniae, civitati inter media imperatoris, ligae et Hispaniarum arma sitae. Adeoque si vel ad Venetorum tandem nuperam invitationem suos eo ablegarent, tot tamen ibi difficultates tam in materia quam forma emersurae videntur, ut prosperos eventus vix liceat ominari.

Quae omnia cum cernat Gallia, misit legatos suos marchionem St. Chamondium[1] et Davausium[2] Hamburgum, ut si aliquis inter Sueciam et imperatorem tractatus in his oris illuxerit, eundem quoque hic frequentent, vel, si id per alteram partem non licuerit, ut saltem divisis operis alter nobiscum Suecicam, alter Coloniae Gallicam tandem pacem absolvant. Quin et alteram caussam eorum adventus esse faedus Anglo-Gallicum, conclusum quidem, ut fertur, Parisiis, subscribendum tamen et a caeteris, quorum interest, huc remissum. Expectari eo nomine Thomam Roë[3] et secretarium Windebanck[4] brevi ex Anglia et Cracovium quendam[5] e Batavis, ut hic una cum Suecis Gallisque et protestantibus ex imperio Romano Ordinibus communiter conveniatur de conditionibus universalis pacis caesari per Anglum[6] postea offerendis, ut, si eas acceptarit, communis pax facta, sin recusarit commune faedus pro icto, commune bellum pro decreto habeatur.

Sed de hoc ultimo consilio nihil adhuc vel scire se profitentur legati Gallici, vel quod ego quidem sciam, ab ullo in Sueciam relatum est Vereor tantum, ne artes potius sint tractatuum tractu detinendi Angliam a nocivis, cum solida ab eadem consilia vix sperentur!

Haec habui pro tempore cum E.T. communicanda. Quam hisce divinae tutelae, me vero consueto suo favori animitus commendo.

Exc. t.[ae],

Observantissimus[7] serv(us).

Hamburgi, die 20/30 Junii A.[o] 1637.

Adres: A Monsieur Monsr Grotius, Ambassadeur de Sa Maj.[te] de Suède à Paris.
12 st.
Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 26 Iulii;
en in dorso: 30 Iunii. 1637 Salvius.

3144. 1637 juli 3. Aan L. Camerarius[8].

Illustrissime Domine,

1 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
2 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
3 Sir Thomas Roe; zie over hem no. 3181, p. 450 n. 11.
4 Sir Francis Windebank (1582-1646).
5 Karel van Cracou, resident van de Republiek in Denemarken.
6 Karel I.
7 Vanaf hier eigenhandig; een deel van de brief is afgescheurd.
8 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 81. Gedrukt *Epist.*, p. 338. Geadresseerde, Ludwig Camerarius, was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.

Probatum est a rege Angliae[9] fedus, quod legati ejus[10] cum Gallis fecerant.

9 Karel I.
10 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant in Parijs.

Id quale sit, aut in Suedia apparebit aut Hamburgi. Plusculum spei concepissem, si sopiri potuisset illa cum Batavis de piscatu controversia: quae vereor, ne recalescat, hoc novo egressu classis Anglicae, quae XXX navium erit, ut audio, inter Angliam Belgicumque littus: II in mari Hibernico, IV aliis missis ad coërcendos piratas Mauros.

In agro Montisferratensi qui est Hispanorum exercitus XXVII millium esse scribitur.

Dux Vinariensis[1] copias ducis Caroli[2] transitum Araris impedire ipsi ad Ream volentes machines depulit transgressusque amnem cecidit eorum ad octingentos, fugavit caeteros. Expectat ex Alsatia pedites ter mille.

Dux Longavillanus[3] oppidum Leonis Saunerii in comitatu Burgundico obsidet. Venere in eundem comitatum et ducis Rohanii[4] copiae: ipsum morbus Genevae detinet.

At cardinalis Valetta[5] ad Landresium jam castra sua communivit paratque oppidum operibus accedere: iisdemque[6] in partibus Gassio[7] turmis hostium obvius CC interfecit, cepit prope totidem. Castilionaeus[8] quoque in Campania aliquid habet copiarum spargiturque rumor, sed dubitatae fidei, ire eum succursum Ehrebrestenio periclitanti.

Audimus et Viennae et Bruxxellis perscriptas pro Batavorum legatis tuti commeatus literas.

Ita fervent simul pacis, simul belli molimina, quae Deus in bonum regat orbis christiani, idemque, Illustrissime Domine, tibi tuisque adsit propitius.

[Lutetiae], III Iulij n. Cal. MDCXXXVII.

Tuae Illustrissimae Dominationi omni studio observantiaque addictissimus
H. Grotius.

Gisam quoque oppidum in comitatu Burgundiae cepit dux Vinariensis. Mortuus Divione est Ponica[9], magno ducis dolore. Creditur dux obsessurus Vesontionem. Oppidum Leonis Saunerii jam captum nuntiatur.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. Hagae A.^{o} 1637 10 Iulij st. n.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 Henri, hertog van Rohan; hij had het bevel gevoerd over de Franse troepen in Graubünden en de Veltlin.
5 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
6 Het woord ‘que’ ontbreekt in de copie te Uppsala.
7 Jean Gassion, Frans bevelhebber (1609-1647).
8 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
9 Tobias von Ponikau, tijdens zijn leven raad en gezant van hertog Bernhard van Saksen-Weimar.

3145. 1637 juli 3. Aan L. Aubery du Maurier[1].

Bene vobis evenisse iter, nobilissime Maureri, multum gaudeo, ita de me merente amicitia, quae mihi cum patre[2] fuit, cum liberis omnibus[3] est eritque. Gaudeo non minus, quod D. Davausio[4] tam commode se obtulit regis Daniae[5] in illas partes adventus, quem et ego in eodem Fortunae oppido privatus a meis toties male habitus vidi atque ita ab eo sum exceptus, ut ipsius summae humanitati plurimum debeam. Cum vero et ipsi regi et civitati Hamburgensi, cujus diu hospes fui, velim optime, nihil est, quod malim quam inter hanc et ipsum aequas inveniri amicae vicinitatis rationes.

Ostendit mihi per literas Lindenbrogius[6] se et amicitiae nostrae meminisse perveteris et tua recente delectari. Magni autem faciendus est D. Lindenbrogius tum per se - est enim non mediocriter eruditus et jam olim amicus eruditissimis - tum vel ob id maxime, quia, ut recte observas, caeteri homines, etiam illiterati qui non sunt, ad utilitates se vertunt, ut in lucripetarum urbe.

Consilium tuum Auberiique[7] videndi Lubecam, Daniam, Suediam, Dantiscum et, si res ferant, Poloniae interiora, multum probo: cum enim nullam non gentem utile sit nosse, tum eas nosse, quae ob longinquitatem paucis notae sunt, apprime est gloriosum, et spero in Suedia nostra fore, quae digna sunt conspici, nam ad extima Lapponiae vos profecturos, nisi si historiam *περιηγήσεως* scripturi estis, non puto.

Vale, et si qua in re utiles esse possumus, me meisque utere.

Tibi tuo jure amantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 3 Iulii nov. Cal. 1637.

3146. 1637 juli 3. Aan A. Oxenstierna[8].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Misit ad me legatus ab Anglia extraordinarius[9] Ogerium agentem Anglicum[10], qui significaret regi suo[11] probata, quae inter ipsos Gallosque in hac urbe convenissent. Repetebat, quod nuper ipse dixerat legatus, placuisse Gallis et Anglis,

1 Gedrukt *Epist.*, p. 338 Antw. op no. 3106. Betreffende geadresseerde, Louis Aubéry du Maurier, zie men no. 3106, p. 334 n. 1.
2 Benjamin Aubéry du Maurier; zie over hem III, p. 136 n. 5.
3 Zie voor hun namen V, p. 272 nn. 3, 4, 6 en 9.
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, in wiens gevolg Du Maurier de reis maakte.
5 Christiaan IV.
6 Friedrich Lindenbrog; zie over hem V, p. 44 n. 3.
7 Pomponne Aubery (Aubry); zie over hem no. 3106, p. 334 n. 5.
8 Gedrukt *Epist.*, p. 337; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 363.
9 Robert Sidney, graaf van Leicester.
10 René Augier (Ogier, Oger).
11 Karel I.

ut Suediae Batavorumque nomine foedus hic signetur. Interim mihi legendum id foedus non exhibuere: de iis, quae continentur, dicunt mihi, quantum lubet. In iis quod est de restituendis omnibus Germaniae principibus in sua bona juraque, non potest non nocere nobis, quanquam Ogerius sperare me vult non difficiles fore socios in relinquenda nobis Pomerania. Multa sunt, quae suspiciones meas augent.

Halerii[1] miles aperte negat Rhenum se velle transgredi. Marescallus interim Bannerius[2] solus ad vim concurrentium undique hostium exponitur.

Fayettam[3], quae nunc in monasterio est, heri ibi rex[4] solus solam diu vidit. Praefert, ea virgo regi ob ingenium cara ingens religionis romanensis studium, multumque et bellum hoc et cum protestantibus foedera aversatur. Non puto permissurum fuisse cardinalem[5], qui illius puellae libertatem in loquendo plurimum metuit, eam ut rex accederet, nisi et ipse ad pacem, qualem illa commendat, consilia sua verteret.

Iam vero ad Anglos ut me referam, dixit mihi comes Licestrius Northumbrium[6] affinem suum mare rursum ingredi piscatum vectigalem faciendi causa idemque mihi e Batavis transcribitur. Et a Scudamorio[7] notitiam vidi classis ejus, quae triginta navibus in mari hoc nostro constat: accedunt in Hibernico mari duo, contra Mauros piratas quatuor. Speraveram conciliante Bohemiae regina[8] hoc dissidium posse componi; sed ne certamen id reardescat, pertimeo.

Mitto indicem copiarum, quae ex terra Mediolanensi egressae Montiferratensibus incumbunt parcentes Bremo, quod in Mediolanensis soli extremis tenet Sabaudus[9], fraenum ducis Mantuani[10]. Ea res non potest non suspectum facere sociis Sabaudum, quanquam, eas suspiciones ut minuat, principis Thomae uxor[11] ab Hispania quasi non impetratis, quae sperabat, redierit.

Champlitum cepit dux Vinariensis[12], sed Gallicum ei praesidium imposuit Halerius. Consultatur de diruendo oppido arceque. Dux idem objiciente se frustra duce Carolo[13] Ararim transiit, cum XXV machinis, quas equi trahunt terni aut quaterni, ripam instruxisset. Transgressus hostium cecidit octingentos, reliquis fuga saluti fuit. Rea dicitur locus, ubi amnem transiit.

D. Ponica[14] Divione in morbo cubat satis gravi magno haud dubie ducis dolore. Non sunt quantae dicebantur aut ducis aut Halerii copiae: et quae sunt Halerii diffluunt magis magisque. Dux tria peditum millia ex Alsatia exspectat.

Ad Landresium munire castra sua Galli coepere mox oppidum aggressuri.

1 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Louise-Angélique Motier de La Fayette.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 De Richelieu.
6 Algernon Percy, graaf van Northumberland; zie no. 3120, p. 357 n. 4.
7 Burggraaf John Scudamore, ordinarius Engels gezant in Parijs.
8 Elisabeth Stuart, zuster van de Engelse koning en weduwe van Frederik V van de Palts, de Winterkoning.
9 Vittorio Amadeo, hertog van Savoye.
10 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua.
11 Marie de Bourbon, zuster van Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
12 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
13 Karel IV, hertog van Lotharingen.
14 Tobias von Ponikau, bij leven raad en gezant van Bernhard van Saksen-Weimar.

Et Gassio[1] ex vetere Gustavi regis[2] disciplina bonus miles hostilis equitatus bis mille ac centenos aliquos adortus proelio interfecit ducentos, cepit prope totidem.

Ehrbreitsteinium animam agit. Oppidum Leonis Saunerii in comitatu Burgundico obsidet Longavillanus[3] dux arbitrorque frustra in longis conventibus suis consultare Helvetios, de eo comitatu belli malis eximendo Gallis, ut sunt in rebus prosperis spe nimii, jam eam possessionem sibi despondentibus.

Captus est a cardinali Valetta[4] quidam[5] a comite Suessionensi[6] missus ad milites a regia militia ad suam - molitur enim haud dubie aliquid - avocandos. Alchymista Boismaillaeus[7], cujus dolis ad faciendam regi fidem ingentium divitiarum usa aula fuerat, his diebus in patibulum actus est.

Dicuntur Viennae etiam pro Batavis datae liberi itineris literae, et misit eo Gallorum rogatu Venetus, qui hic est, legatus[8]. Etiam Bruxellis datas similes pro Batavis literas intelligo demto contumelioso rebellium nomine.

Docent nos a Massilia literae Hispanorum cohortes in ea ora exscensu facto multa incendiis ac populationibus corrupisse, quanquam oriente undique Gallo milite tenere loca nequiere: navibus ibi Gallicis nec disciplinam esse nec stipendium.

An verum sit, quod mihi dicunt Poloni laboratum Russo[9], ut Polonos non minus quam Persas in Turcam[10] accenderet, propius erit in locis vestris nosse.

Castilionaeus[11] levem quendam exercitum in Campania habet. Longius abest Ehrenbreitsteinium, quam ut ejus periculis ab ipso occurri possit.

Princeps Arausionensis[12], nisi quid eximium hoc tempore aggreditur, non vitabit Gallorum offensas.

Venit ad me, haec postquam scripseram, ordinarius Angliae legatus, baro Scutamorius, eadem dicens, quae dixerat Ogerius. Cum quaererem, an ad Barclaium[13] missum esset foedus, ut expendi in Suedia posset, dixit arbitrari se praecipua capita ibi expositum iri. Respondi ego imprudentium esse parte lecta de foedere judicare ac si non magno consessui, certe Tuae Sublimitati ea fiducia, quam ipsius virtus meretur, ostendi pacta debere. Ille ad hoc Hamburgi id rectius fieri posse dicebat: neque tamen certo scire se, an non et hoc, quod ego faciendum judicabam, facturi essent Angli; addebatque, si unquam magnam nunc spem

1 Jean Gassion, Frans bevelhebber.
2 Gustaaf II Adolf van Zweden.
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
5 Het betreft hier een lid van de lijfwacht van Louis de Bourbon, graaf van Soissons; zie Avenel, *Lettres de Richelieu* V, p. 798.
6 Louis de Bourbon.
7 Dubois Maillé of Mailly, wiens eigenlijke naam Pigard of Girard was; zie over hem VII, p. 398 n. 3.
8 Alvise Contarini di Nicolo.
9 Michaël III Fjodorowitsj Romanow († 1645).
10 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen († 1640).
11 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
12 Frederik Hendrik.
13 John Berkeley.

esse aut egregiae pacis aut felicis belli. Ego lilia[1] nihil cogitare[2] arbitror de[3] Callimacho[4]. Sed eos Mimnermum[5] velle facere sui arbitrii.

Deus haec aliaque omnia, Excellentissime Illustrissimeque Domine, ad bonum gubernet regni, reginae[6] Tuaeque Sublimitatis.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 3 Iulii, anii 1637.

Haec postquam scripseram, venit ad me missus a duce Vinariensi praefectus domus ejus[7] cum literis ad me ducis ipsius itemque filii mei[8], qui mihi historiam misit pugnae felicis ad Ararim simulque fusarum copiarum notitiam, quae his literis, quo res tota melius nosceretur, addenda censui.

Mortuus est Ponica magno ducis damno, rerum peritus et hac aula uti sciens.

It Palatinus[9] in Hollandiam.

Oppidum Gisa in comitatu captum a duce est Vinariensi crediturque dux ire obsessum Vesontionem.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senetori et Cancellario.

3147. 1637 juli 3. Aan N. van Reigersberch[10].

Mijn Heer,

Den coning van Engelant[11] heeft het tractaet, dat hier tusschen sijne ambassadeurs[12] ende de Fransoisen was gemaect, geapprobeert. Wat den inhout is, sal men tot Hamburg moeten verstaen.

Middelertijdt verstaen wij, dat d'Engelsche vloot van dertich schepen - boven twee die in de Iersche Zee zijn, ende vier tegen die van Alger - de Hollandsche visschers niet ongequelt en willen laeten.

Den hertogh van Weimar[13] heeft de Saone bij Re gepasseert, hebbende de

1 Lilium (Lelie) is een codewoord voor Engeland.
2 De woorden ‘nihil cogitare’ staan in cijfer: 35.79.57.79.60. 39.73.56.55.68.70.66.72.
3 Het woord ‘de’ staat in cijfer: 53.74.
4 Codenaam voor ‘oorlog’.
5 Codenaam voor ‘vrede’.
6 Christina van Zweden.
7 Georg Wilhelm von Rotenhahn. Op 1 juli 1637 had hij te Fontainebleau aan Lodewijk XIII de vaandels overgereikt die Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, tijdens een gevecht van 22 juni op Karel IV van Lotharingen had veroverd; over dit gevecht zie men de *Gazette de France*, no. 98 dd. 7 juli 1637.
8 Diederik, Grotius' jongste zoon, bevond zich in het gevolg van hertog Bernhard.
9 Paltsgraaf Karl Ludwig.
10 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK. R 5 e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
11 Karel I.
12 Burggraaf John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant in Parijs.
13 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

cant van de rivier met 25 stucken geschuts soo canons als veldstucken gebordeert ende heeft het gepasseert sijnde 't volck van den hertogh van Lorraine[1] geslagen, soodat ontrent acht hondert te neder sijn geleit, de reste heeft haer gesalveert.

Den hertogh van Longueville[2] belegert Léon de Saunier, 't volck van den hertogh van Rohan[3] is mede in 't graefschap van Bourgogne gecomen, hij selff sieck sijnde te Genève.

Den cardinael De la Valette[4] heeft sich geretrancheert bij Landresis ende sal de approches beginnen. Den ove[r]ste Gassion[5] heeft eenige cornetten van de vijant soo geraect, dat twee hondert gebleven, twee hondert sijn gevangen.

In Provence hebben de Spaignaerden wat ravage gedaen, maer geen plaets connen houden. De Spaignaerden, die in het Montferrat sijn, werden geschat op 27 000.

D'heer van Chastillon[6] heeft een clein leger in Champagne; men seit dat hij soude gaen om Ermenstein te ontsetten. De wijste meent en hij derrewaert niet en gaet, ende off hij ging, te laet sal comen.

In 't leger van den cardinael de la Valette is een gevangen die gesonden was van den graef van Soissons[7] om de soldaten uit des conincx dienst tot de sijne te trecken.

Een alchimist, genaemt Boismallé[8], die den coning[9] veel hadde doen geloven van sijne const om gout te maecken is dese dagen als een bedrieger opgehangen.

Ick en heb dese mael van uE. niet gehadt. De faute moet sijn off ter Byland[10] off te Cales. Als uE. brieven laet comen, soo sijn die mij onnut. Alle andere crijgen haere brieven wel. UE. sal wel doen ende sluiten voortaen uE. brieven met eens anders cachet, doende 't opschrift stellen door andere handt, ende alsoo den brief door een onbekende senden aen de bode met een couverte A monsieur Hebstein[11]. Want die ontfanckt soo veel pacquetten dat geen apparentie, dat eenige sullen werden opgehouden, ende ick houde gestaedigh reeckening met hem.

Den hertogh van Weimar heeft oock Gise becomen, een stedeke in de Fransche Comté. Schijnt te gaen om Bezanson te belegeren. D'heer Ponnica[12] is tot Dyon gestorven, waeraen den hertogh veel heeft verloren. Leon de Saunier is bij de Fransoisen nu verovert.

Den 3 Iuly 1637.

1 Karel IV, hertog van Lotharingen.
2 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
3 Henri, hertog van Rohan; hij had het bevel gevoerd over de Franse strijdkrachten in Graubünden en de Veltlin.
4 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
5 Jean Gassion.
6 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
7 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
8 Zie voor deze Dubois Maillé VII, p. 398 n. 3.
9 Lodewijk XIII van Frankrijk.
10 Jason Bijlandt was belast met de verzending van brieven uit Den Haag naar Frankrijk; zie III, p. 11 n .3.
11 Johan Epstein.
12 Tobias von Ponikau, bij leven raad en gezant van Bernhard van Saksen-Weimar.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.
In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 3 Iuly 1637 wt Paris. Brieven te bestellen à Monsieur Hebstein.

3148. 1637 juli 3. Aan J. Witten[1].

Amplissime Domine,

Agnovi magna cum voluptate amicam manum animumque veterem, illud tantum gravi dolore me afficit, quod ad senectutem, satis grave per se malum, accedunt morbi, quos ut tibi Deus adimat, non tui tantum amicitiaeque nostrae tot per annos perpetuae, sed et boni publici causa, cujus tu semper totus fuisti, ardentibus votis precor.

Ego, ut tibi scripseram[2], regno Suedico me sine exceptione, sine ullo alio versum respectu tradidi. Arbiter vitae meae idem est, qui regni magnus cancellarius[3]; is ut jusserit, stabo aut curram.

Interea dubitare noli, quin Germaniae indoleam malis non minus quam Germanus si essem, et si quid levamenti afferre possim vel hinc, ubi sum, vel aliis e locis, nihil me facturum libentius.

At quamdiu aliter iis prodesse non possum, adero precibus, quas et quotidie privatium et publice domi nostrae quoties dies dominicus in orbem recurrit, pro Germaniae pace facimus.

Illustrissimum principem vestrum[4] non dicam inter caeteros, sed supra caeteros ejus boni desiderio uri et bonitas ipsius et regionum, quibus inperat, positus et multa, quae intellexi tum ex magni cancellarii tum ex aliorum literis, faciunt, ut credam. De me mutuum ut credat, rogo.

Deus tibi vitam proroget, restituat valetudinem restitutamque conservet, ut aliquando tuo mihi amantissimo conspectu doctisque juxta ac piis colloquiis frui possim.

Tuae Amplitudini addictus toto animo
H. Grotius.

Lutetiae, 3 Iulii ex nov. Cal. 1637.

3149 1637 juli 5. Van C. Salmasius[5].

Resumam arma, vir amplissime, quorum usus hic crebrior nullo respectu eorum, quae mihi nativa sunt, quibus fortasse nec melius uterer, quo recentior sum ab auctorum lectione, qui lingua ista loquuntur, quam a nutricis lacte quae me illam alteram docuit.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 338. Antw. op no. 3049. Geadresseerde, John Witten, was raadsheer van de hertog van Mecklenburg.
2 No. 2991.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Adolf Friedrich, hertog van Mecklenburg-Schwerin († 1658).
5 Gedrukt *Salmasii Epist. lib. I*, p. 249. Antw. op no. 3077.

De Foenore ut res sunt nonne fateberis haud meliorem et convenientiorem his locis dari a me potuisse tractatum[1], ubi homine[s?] *πάντες τοχισταί, πάντες εἰσὶν ἅρπαγες*[2]. Praeterea pensanda fuit haec usura mora temporis, quod in hac academia consumpsi sine ullo fructu studiorum meorum. Multa sane ad hoc argumentum pertinentia congessi, quae non concordant cum hominum doctissimorum, qui haectenus de ea re scripserunt, sententiis. Graecorum praecipue Usuras male a nostris explicatas fuisse ostendo, de quibus omnium utlimus cum tractaverit *ὁ μακαρίτης* Scaliger[3] in opere postumo de Re nummaria[4], nihilo melius illas, quam alii fecerunt, elucidavit.

Foenus etiam et Usuram non ita distinguenda censeo, ut vulgo nostris iurisconsultis placuit. Nam Foenus doceo nihil aliud proprie fuisse quam *δάνειον ἐπίτοκον* eoque nomine distinctum a Mutuo, quod erat gratuitum. Si Foenus aliquando et pro Usura sumitur, id abusive dictum, et de ea tantum Usura usurpandum demonstro, quae ex causa Mutui foenebris exigebatur.

In summa, Foeneratores in bene morata Republica tolerari posse, modo excessus tollatur *καὶ τὸ ὑπὲρ μέτρον* modusque improbitati et avaritiae a lege certus imponatur pro ratione temporum et locorum et hominum. Inter רשנ et תיברמ nullam esse differentiam, nisi respectu creditoris et debitoris, detrahit illa ex substantia debitoris, addit ista ad creditoris opes.

Pluribus haec confirmare studui et liber in satis magnam molem exiit. Minutissima litera excuditur in octavo et triginta circiter foliorum erit. Properant sub praelo .... Non miraberis ubi videris.

.... XIV Marci *καὶ μετ᾽ αὐτοῦ ὄχλος μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξυλων*[5].

Reprehendit Bezam[6] et veterem interpretem, quod ve[r?]terunt: cum gladiis et fustibus. Nam *μάχαιρα* in glossario H. Steph.[7] exponitur sica. Esse igitur pugionem et brevem gladiolum. Quasi vero illi venerint cum fustibus et brevibus gladiolis et non cum gladiis et machaeris longis potius. Apud Polybium[8] et alios idoneos auctores *μὰχαιρα* passim de gladio. Talia infinita sunt. In arrianos saepe invehitur, pontificiis parcit. *Ἡμιόλιος τόκος* est sesquicentesima, *Κεντηνάριον* centum sunt librae.

Raptim. Leydae, V Iulii. MDCXXXVII.

Barnabae latina[9] non habui, prius urbe excessi quam ille, qui promiserat, fidem liberasset; si haberem, tu quoque haberes.

Vale, vir amplissime, et me ama.

1 *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXVIII.
2 Xeno 1 (Kock, *Com. Att. Fragm.* 3, p. 390): *πάντες τελῶυαι, πάντες εισὶν ἅρπαγες*.
3 Joseph Justus Scaliger (1540-1609), vermaard klassiek-filoloog te Leiden, in wiens plaats Salmasius in november 1632 was benoemd.
4 De *Libri De Re Nvmmaria* zijn onuitgegeven gebleven; zie *Claudii Salmasii, Viri Maximi, Epistolarum Liber Primus*, p. LXVIII.
5 *N.T.*, Markus 14. 43.
6 Theodorus Beza (de Bèze); zie III, p. 2 n. 1.
7 Henri Estienne (1531-1598) publiceerde in 1572 te Genève zijn beroemd geworden *Thesaurus graecae linguae*.
8 Polybius (±210-128 v. Chr.), Grieks historicus, schrijver van *Ἱστορίαι*, behelzende de geschiedenis van Rome van 220/19-145/4 v. Chr.
9 Zie over de *Brief van Barnabas* V, p. 132 n. 5.

3150 1637 juli 7. Van B. Schörling[1].

Excellentissime Domine Legate,

Beygehendes schreiben[2], die mir eben heut auss Schweden zu kommen, hab Ich dies weinige hier zu thun sollen, das ietzo alhie nichts newes ist.

Man schreibet heut von Berlin, Es habe H. Baner[3] Torgaw quitirt undt seines volcks nicht ein Man darin gelassen, sey mit der gantzen armée nach Schlesien gangen; unss verlanget was darahn sey.

In Pommern ist nichts passirt. Wrangell[4] liegt noch zu Pasewalck undt das Reinbackische Regiment zu ihm gestossen. Die Pommerische Stände haben seither nichts eingegeben, ist auch à Marchione Brandenb.[5] nichts geantwortet.

Etliche Regimenten seindt auss Schweden vor 14. tagen zu Wissmar undt Wolgast angelangt. Die Flotta ist schon langst in der See gewesen, undt mag also des gantzen Corporis in Pommern stundtlich gewärtig. Sonst ist nichts alhie.

Befehle also E. Exc. damit Gottes schutz undt dero faveur mich unterdienstlich,

E. Exc. dienstw.

B. Schörling.

Hamburgh, den 27. Junij 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 20 Iuly.

In dorso: 27 Junij 1637 Schörling

3151. 1637 juli 8. Aan Willem de Groot[6].

Literas, mi frater, tuas magno intervallo ante mensem scriptas[7] nunc accipio. Non dubito, quin et quibus ibi traduntur et ad quos hic perveniunt, moram injiciant, ne aut alios ego ea, quae hic alibique aguntur, nuntiando anteveniam, aut quae illic fiunt cognoscam quo ipsi tempore. Optimum erit mitti ad Epsteinium[8] inscriptas obtectasque. Ejus enim literis video insidias non fieri. Sed et manus vestra et sigillum commutandum erit et literae per alienos homines mittendae ad cancellarium[9]. Plane enim video nunquam quieturos eos, qui mihi meisque tantum malorum intulere. Odia ejus generis implacabilia sunt, quoque rectius feceris, eo incenduntur magis.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 11. Eigenh. oorspr. Balthasar Schörling was postmeester te Hamburg.
2 Ontbreekt.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Herman Wrangel, Zweeds veldmaarschalk.
5 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 869. Antw. op no. 3110; beantw. d. no. 3173.
7 No. 3110 dd. 7 juni.
8 Johan Epstein.
9 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

Edictum illud de aulaeis publicatum[10], sed sine damno protestantium transiit. Multa talia hic fiunt, non ut ipsis aegre fiat, quo interim, vitari nequit, sed ut Romae jactata ad tempus valeant.

10 Vgl. nos. 3073, p. 287 n. 6 en 3110, p. 338 n. 11.

Mitterem ad vos novum Milleterii librum[1], in quo Daillaeo[2] fortiter respondet, et de justificatione libere tuetur eam, quam remonstrantes, imo ipsa vetustas sententiam. Tantum nemo se offert, qui ferat.

Est nunc nova generalis synodus Alensonii. Quid egerit, sciemus, ubi legati eorum redierint. Puto rem Amirautii[3] et Testardi[4] quo est loco mansuram.

Venit ad me Mileterius: de multis controversiis commode loquitur. Multum mutatus ab illo Hectore[5]. Liber Episcopii[6] ubi prodierit, rogo aliquot exempla habeam, mihi et amicis ipsique Mileterio, qui postremum eum, de quo dixi, librum suum inscripsit et Sorbonae et Alensonianae synodo. Multo clementius ab illa quam ab hac exceptus est.

Heinsius[7] nisi meas res putaret meliore esse quam ante fuerunt in loco, nunquam epigrammata illa sive olim sive nuper facta ad publicam notitiam perduceret. Recruduisse inter eum Salmasiumque[8] simultates audio. Ut Barnabam latinum[9] nanciscar, hic labori non parcam.

Petrus[10] quamprimum ad nos veniat ipsius nostraque interest. Gaudeo eum diligenter scriptitare, unde ei honos utilitasque speranda sunt. Quae sint, quae pretiosa dona vocant novi legum latores, scire cupiam. Interim Brassero[11], ut et antehac feci, gratulor.

Tuum consilium quod non ingeris, te, primum excidendi, deinde et ubi obtinueris, graves offensas subeundi periculo, laudo.

De Porto Calvo jam didiceram. Principis Arausionensis[12] conatuum magna hic sitis est.

Ad Didericum[13] literae si quae sunt, ad nos mittantur. Est individuus duci[14]. Sed magnum fautorem amisit D. Ponnicam[15]. Dux iter instituit Basileam versus. Landresium obsidet cardinalis Valetta[16] cum fratre Candalio[17].

De pastore ad meas cogitationes quam Brandanus[18] est aptiore scripsi

1 De theoloog Théophile Brachet de la Milletière. Zie voor de - vermoedelijke - titel van het bedoelde werk no. 3135, p. 376 n. 4.
2 Jean Daillé.
3 Moïse Amyraut.
4 Paul Testard.
5 Vgl. Vergilius, *Aen.* II, 274/5: quantum mutatus ab illo//Hectore.
6 De remonstrant Simon Episcopius. Betreffende zijn *Ad Joannis Cameronis Defensionem Responsio* zie men VII, p. 615 en n. 13 aldaar.
7 De Leidse hoogleraar Daniel Heinsius.
8 Claude de Saumaise -Salmasius-, Frans klassiek-filoloog en hoogleraar te Leiden. De moeilijkheden met Heinsius dateren al van het begin van Salmasius' verblijf te Leiden, november 1632.
9 Over de brief van Barnabas zie men V, p. 132 n. 5.
10 Grotius' tweede zoon Pieter, die voor zijn studie in het vaderland verbleef.
11 Govert Brasser was thesaurier-generaal geworden.
12 Frederik Hendrik.
13 Grotius' jongste zoon Diederik.
14 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar, in wiens gevolg Diederik de Groot was opgenomen.
15 Tobias von Ponikau, raad en gezant van hertog Bernhard; hij was te Dijon overleden.
16 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
17 Henri de Nogaret Foix de La Valette, hertog van Candale.
18 Brandanus Daetrius -Brandan Dätri-, huispredikant van Grotius.

nuper[1]. Sed res est difficilis. Lubebit tamen tua intelligere consilia. Deinde et mecum omnia pervolvam.

Vale cum optimis parentibus[2].

Offerunt mihi et Pelsius[3] et Blonius[4] filios ad scribendi operas. Scire velim, si id commode potest fieri, quos in latina Gallicaque lingua profectus fecerint et utrius manus ad *καλλιγραφιαν* melior.

Velim mihi indicari fidum minimeque suspectum hominem, ad quem literas vobis destinatas mittam. Pretium, quid solvet, paratus sum reddere.

Si de Mileterio scribant Episcopius aut alii, recte facturos arbitror, si ei dent titulum nobilis. Est enim talis ortu extra controversiam: et si de caetero benigne cum eo agant in spem lucis majoris.

Tuus tibi per omnia frater
H. Grotius.

8 Iulii 1637.

3152 1637 juli 9. Aan L. Camerarius[5].

Illustrissime Domine,

Omnem quaeram viam, ut maturius et permittam literas meas et tuas recipiam. Nam et tuas avide semper exspecto legoque summa cum voluptate: et meae gratiam nisi ex novitate sperare non possunt.

Liberalius illud scriptum[6] pro causa palatini[7], videre multum cupio. Erit ea nobis ad spem bonam fax aliqua. Stellam[8] tibi innotuisse gaudeo. Cardinalis[9], non malus ingeniorum judex, opera ejus, ut vides, uti pergit. Liber ejus[10] publice hic non prostat et audio esse quos poeniteat permissum in eo libro defendi tam aperte causam palatini. Scis autem in praeformatione federis id cautum a Gallia, ne Bavaro[11], dum vivit, adimatur electoralis honos.

Pontificis[12] in dijudicandis Ratisbonensibus comitiis eo plus hic valet auctoritas, quod credatur controversia honeste moveri non posse, nisi ex persona Trevirensis[13]: ejus autem suffragium cum non necessarium judicaverit ecclesiasticorum omnium,

1 No. 3135, p. 376.
2 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
3 Paulus Pels.
4 Michiel le Blon.
5 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 82. Gedrukt *Epist.*, p. 338. Gecit. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 130. Geadresseerde, Ludwig Camerarius, was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
6 Vgl. nos. 3051 en 3085.
7 Karl Ludwig.
8 Johannes Tilmanus; zie over hem no. 2913, p. 2 en n. 11 aldaar.
9 De Richelieu.
10 Zie voor de titel no. 2957, p. 90 n. 6.
11 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
12 Urbanus VIII.
13 Philipp Christoph von Sötern, aartsbisschop-keurvorst van Trier; hij was op 26 maart 1635 met zijn hoofdstad in handen van de Spanjaarden gevallen.

quos illi vocant, summus praefectus ac vindex, eo ipso eripiatur potissima, certe apud romanenses favorabilissima juris species.

Coloniensem conventum arbitror - et illud cum Anglis coeptum fedus -

pendere ab iis, quae agentur Hamburgi. Wyckium[1] ibi scio esse, qui agens Angliae hic fuit. An quis alter cum legati nomine eo sit iturus, nondum comperire potui.

Nuptias Poloni[2] cum Austriaca[3] veras esse ut credam, eo inducor, quod Veneti jam ad eas in mensem Septembrem sunt invitati. Odium certe publicum meretur ista virginis natalium sorte eminentissimae ludificatio; qui dolus nostris quoque Suedis magno constat. Bavarum ab Austriaca amicitia qui divelli tanto non potuit tempore, nunc post tam arctam affinitatem et spem communis ex ea prolis minus posse divelli sensi dixique semper et dicere non desino. Neque vero aliter possum credere, quam eos, qui talia sperare se simulant, alia habere occultiora consilia, quibus ista praetendant velamenta.

Dux Vinariensis[4] quae fecerit ad fusas usque Lotharingi[5] copias captamque Gisam comitatus Burgundici urbem, scripsi[6]. Inde et Sancti Lupi cepit arcem iisdem in locis. Nunc Basileam versus ei esse iter dicitur. Ad Landresium satis proficitur capto jam inferiore eoque minus munito oppido.

Praeter haec nihil in Gallia agitur magni: neque dum consederunt illi in Lemovicibus aliique motus; et a comite Suessionensi[7] metuuntur novis; quae cuncta incommode satis eveniunt rebus communibus.

Quae me doces super Pomeraniae rebus scire pridem avebam, nunc didicisse gaudeo. Cum Suedi instent pactis cum Bogislao[8] ordinibusque Pomeraniae factis, nisi totum Germaniae corpus retributione aliqua indemnem servet Brandeburgicum, spem pacis videre vix possum.

Paratur hic pecunia, quae Batavis promissa est, ut cunctatio omnis abscindatur. Nisi brevi aliquid moliatur princeps Arausionensis[9], et Gallorum res in Belgico fine et in Germania Suedorum partim impedientur partim implicabuntur periculis.

Holmiam pervenisse D. Schmalcium[10] ex literis ipsius[11] cognovi. Gaudeo ipsi nobilissimoque filio tuo[12] cuncta recte procedere totiusque regni res consiliis magni D. cancellarii[13] statum accipere pulchriorem firmioremque. Peditatus e Suedia quin in Pomeraniam advenerit, non dubito, de equitatu adhuc incertus haereo. Tum vero et numerum cupiam scire, ut habeam interrogatus, quod respondeam, aut unde Gallos ultro incitem.

Magna landgravii[14] virtus sane, ita ut scribis, meretur sociorum pro se curam. De Ehrebreitstenio spes heic labascunt.

1 Henry de Vic.
2 Wladislas VII (IV).
3 Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 No. 3144 dd. 3 juli 1637.
7 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
8 Bogislaw XIV, hertog van Pommeren; hij was op 3 maart 1637 overleden.
9 Frederik Hendrik.
10 Peter Abel Schmalz; secretaris van Axel Oxenstierna.
11 No. 3078 dd. 16 mei 1637.
12 Joachim Camerarius (1603-1687).
13 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
14 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.

In Italia magnas video esse hostium copias prae Gallicis et amicorum. Tamen Bremo et Casali de praesidio deque rebus necessariis pulchre prospectum gaudeo.

Mari quiescitur utrinque. Genuates legatos suos mittunt huc[1] et in Hispaniam[2], agentem ad Batavos[3] novae amicitiae inchoamentum.

Montempelicardi obsidere scribitur dux Carolus[4], vicissim Cateletum Picardiae recuperatum ire Milereius[5].

Persa[6] misit Revanum, inde ad Turcam[7] acturos de pace legatos[8], quam optare creditur magnis visirius[9].

In Transilvania res videntur mansurae quo sunt loco. Longinqua quidem haec, sed talia, quae ad propiorum rerum conjecturas momentum habeant.

Est hic regis Daniae[10] e Christina[11] filius[12]: Sleswici et Holsatiae comes dicitur. Eum magnae benevolentiae testimoniis ab Hispano cardinali[13] exceptum discimus: neque vero dubitandum est, quin, quod semper fecit, hoc maxime tempore factura sit domus Austriaca, ut sibi regis illius quaerat amicitiam. Hostium nobis et inimicorum abunde est: ut amicos habeamus et firmos et efficaces optandum laborandumque.

Et Viennae et in Hispania inexpertas antehac pecuniae corradendae rationes quaeri video: magnam vim navium parari in Americam, Brasiliam, Italiam.

Iam et duos felices accipio nuntios: Vesovium oppidum vi irruptum a duce Vinariensi; Saviniacum autem in Bressia, quod ante sex menses hostes ceperant, receptum a Longavillano[14].

Ad Landresium nihil aliud quam castra muniuntur a Gallis. Neque adhuc ad Cateletum accessit Milereius. Hispana classis ad oram provinciae Narbonensis apparet. Castilionaeus[15] ad S. Menehaudi in Campania exercitum habet, quo consilio incertum. Rex[16] et cardinalis prope urbem sunt.

Precor, Illustrissime Domine, felicissima cuncta tibi tuisque.

Illustrissimae Dominationi Tuae omni cultu et affectu addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 9 Iulii MDCXXXVII[17].

1 Giambattista Saluzzo.
2 Luca Giustiniani (1586-1651).
3 Giacomo di Negrono; over zijn benoeming zie men no. 3315, p. 675 n. 4.
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.
5 Charles de La Porte, markies van La Meilleray.
6 Sefi (Sam Mirza), sjah van Perzië van 1628 tot zijn dood in 1642.
7 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
8 Dit gezantschap stond onder leiding van Makssoudkhan.
9 Beïram Pasja.
10 Christiaan IV.
11 Christina Munk.
12 Volckmar -Valdemar Christian- (1622-1656), graaf van Sleeswijk-Holstein.
13 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje.
14 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
15 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
16 Lodewijk XIII van Frankrijk.
17 De uitgave der *Epist.* dateert: 7 Iulii nov. Cal. 1637. Daar Grotius wekelijks aan Camerarius schreef, lijkt mij de datering van de copie te Uppsala op de 9de te prefereren.

3153. 1637 juli 10. Aan S. Bielke[1].

3154. 1637 juli 10. Van Christina van Zweden[2].

Christina Dei gratia Suecorum, Gothorum Wandalorumque designata Regina et princeps haereditaria, magna princeps Finlandiae, ducissa Esthoniae et Careliae Ingriaeque domina.

Gratiam et favorem nostrum singularem.
Nobilis et magnifice nobis sincere fidelis,

Cum in Germaniam per Gallias iret qui has ad te perfert consiliarius aulicus et secretarius noster Georgius Mullerus[3], iniunximus ipsi te in transitu ut compellaret et statum nostrum in partibus praecipue Saxonicis coram tibi repraesentaret, simulac consiliorum nostrorum te redderet participem.

Nec potest te latere, quantis conatibus in id cum primis incumbat allaborare hostis, ut contractis undiquaque viribus exercitus nostros penitus opprimat.

Id vero cum non tantum nobis, sed communi inprimis caussae officiat, e re fore existimavimus, si regem Galliarum[4] datis ad eum literis, quas tibi traditurus est Mullerus regi abs te offerendas, et quarum tibi copiam iuxta facimus, mutui periculi commonefaceremus.

Tua prudentia ac fides solita id apud nos effecit, ut quod nostro nomine tu ipse viva voce dexterrime edisserere poteris, prolixa eorundem recensione in literis ipsis supersederemus.

Id vero existimamus oportere abs te operam unice dari, ut dicto regi ob oculos ponas monstresque, quanto cum discrimine communis caussae ingentes et undique attractas cumulatasque hostium vires ferme solae distineamus nec possit tanta moles a nobis solis diu sustineri, sed oppressionem nostri metui ac sequi demum necesse esse.

Quae cum et ipsi eiusque statui, ut protestantium in Germania ordinum secuturam inde miseram conditionem taceamus, vehementer sit incommodatura, urgebis, quantum potes, apud regem, ut ab ea parte quoque magni aliquid adversus hostem praestetur et eiusdem praeonustae vires, quibus sustinendis pares esse vix possumus, a nobis quam primum distrahantur.

Reliqua, quae e re et usu nostro fuerint, partim ex libello memoriali[5], quem Mullero dari fecimus, partim ex viva ipsius relatione plenius cognoscere potes.

Quibus de caetero divinae protectioni te clementer commendamus.

Dabantur Stocholmiae, die 30 Junij A.^{o} 1637.

Sacrae Reg.^{ae} M.^{tis} regnique Sueciae respective
tutores et administratores

1 Gelijkluidend aan brief no. 3157 dd. 10 juli 1637 aan J.A. Salvius; zie aldaar, p. 414. Betreffende Sten Bielke zie men no. 2945, p. 67 n. 7.
2 Hs. Den Haag, KB., coll. Corn. de Gr. IV 13 I. Orig. d. regenten eigenh. ondertek.
3 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
4 Lodewijk XIII.
5 Zie no. 3259 dd. 19 september aan A. Oxenstierna, p. 575.

Gabriel Oxenstierna Gustavi,
R.S. Archidapifer;
Axelius Oxenstierna
R.S. Cancellarius mp.
Jacobus De La Gardie,
R.S. Marsch.us mp.;
Gabriel Oxenstiern L.B.
in Moereby et Lindholm.
R.S. Thesaurarius mp.
Carolus Gylldenhielm
Regni Ammiralius mp.

3155. 1637 juli 10. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Habent me sollicitum haec tempora. Video enim rursum, ut antehac, molem illam belli per Germaniam Suedis solis incumbere suoque onere eos premere sociis aut cessantibus aut aliud agentibus, extra unum landgravium[2], qui et ipse viribus tantum Suedicis stat.

Dux Vinariensis[3] post Gisam arce capta Sancti Lupi Basileam versus iter instituit, utinam felix, dum a duce Carolo[4] obsidetur Monspellicardi. Disco consilia ejus egregia, illud praesertim de Rinfeldio[5] corrupta per moram, quam Lactucarii[6] injecere. Et nunc quoque quid dicam, cum ex eo, qui a Pyrrhone[7] missus huc venit[8], intelligam Hailleri[9] copias ita diffluere, ut aegre ter mille[10] restent. Quae causa sit ejus rei, conjectura magis indagare quam certo affirmare liceat.

Landresium jam oppugnari incipit, sed, nisi princeps Arausionensis[11] valide se movet, eum forte locum capient, ceterum nihil magni agent Galli. Iidem de Ehrenbreitsteinio spem abjiciunt. Ita peribunt illis, quae magno cum Germanorum odio sibi pepererant, amnium claustra.

In Batavis rumor est indutias jam factas Gallos inter et Hispanos; puto id extra verum spargi ab iis, qui eo colore ipsi ad indutias properant.

Ego vero non ignoro in Hispania monachi, qui e Gallia missus est[12], quotidianis cum Olivario[13] colloquiis de indutiis primum, deinde et de pace agi. Et Helvetios video iterum in id laborare, ut comitatus Burgundiae, quem tutari plerique tenentur,

1 Gedrukt *Epist.*, p. 339; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 365.
2 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Karel IV, hertog van Lohtaringen.
5 De woorden ‘de Rinfeldio’ staan in cijfer: 10.72. 66.71.112.13.85.60.10.37.73.217.273.
6 ‘Lactuca’ is een codenaam voor Frankrijk.
7 ‘Pyrrhon’ is een schuilnaam voor Bernhard van Saksen-Weimar.
8 Georg Wilhelm von Rotenhan. Hij was op 1 juli in Parijs aangekomen.
9 François de l'Hospital, sieur du Hallier; de naam staat in cijfer: 14.70.71.60.115.72.66.79.223.266.1009.
10 De woorden ‘ter mille’ staan in cijfer: 77.52.4.228. 61.71.7.265.3[3].273.
11 Frederik Hendrik.
12 Pater Bachelier. Na Parijs op 5 maart 1637 verlaten te hebben kwam hij op 20 april te Madrid aan, waar hij tot 21 juni verbleef.
13 Gaspar de Guzmán, graaf van Olivarès; zie over hem VI, p. 288 n. 11.

seponatur a bello. Sed haec omnia non facilia sunt explicatu, atque interim procedit bellum. Et Cateletum quoque obsessum ire dicitur Mileraeius[14]. Rohanius[15] in comitatum Burgundiae copias quidem mittit suas: sed

14 Charles de La Porte, markies van La Meilleray.
15 Henri, hertog van Rohan.

ipse non venit ob simultates cum principe Condaeo[1], ducatus Burgundiae praefecto.

In Italia valescunt res Hispani[2]. Rhaeti foedere et largitionibus tenentur: quanquam sunt quos ita festinatum poenitet, cum de dominatu in Vallem Telinam, quam semper maxime expetiverunt, nihil certi habeant.

Eductae a Mediolanensi terra copiae sunt XVIII M peditum, V M equitum. Bremo prospectum satis et Casali auctis praesidiis rebusque introductis necessariis.

Quid aggressurus sit ibi post Nicaeam Hispanus[3], opperimur. Sed ut fides et constantia maneant Gallis, quas vehementer concutit aula romana, indutias, si posset, ubique, si id obtineri nequeat, per Italiam certe moliens, interna eos mala vetant in hoc rerum aestu movere lacertos. Nam et agrestium motus manet, et cum regis[4] copiae inciperent circumvenire Sedanum, evasit comes Suessionensis[5] Hispanorumque fidei se permisit intentus ad omnes rerum novarum occasiones.

Iam vero de Austriacis Poloni nuptiis[6] vetor ultra dubitare, cum ad eas in mensem Septembrem invitati sint Veneti. Ita hostis ille, qui suum tempus exspectat, cum alio hoste praepotente conjungitur.

Qui hic est ex Christina Dani regis filius[7], a cardinali Hispano[8] ea acceptus est humanitate atque epulis, ut ejus quoque regni amicitiam ab Austriacis quaeri Hamburgi primum, deinde et nostro malo non obscurum est.

Pomeraniam ut obtineat, cuncta regna imperiaque adit Brandeburgicus[9]: et video faveri ei etiam ab iis, quos amicos habemus, terretque me Prussiae exemplum et multi sermones parum nobis aequi; tum vero ab hoste adeo florente pacem nostro ex usu ut impetremus, optare licet, sperare vix audeo.

Adversus has difficultates duae spes se ostentant, ab Anglo[10] et a Turca[11], si se ei forte commoveant. Sed nullos ex Anglia paratus ad bellum video. Naves, quas promittunt sub palatini[12] Gallique signis, quid acturae sint, nisi forte oram Gallicam defensurae, equidem non intelligo. Nam bellum sibi esse cum Hispano volunt idque profitentur. Per Germaniam vero pacem ita suis rebus judicant necessariam, ut sine ea inutilem sibi fore dicant Palatinatuum restitutionem. Utinam verum sit, quod me credere vult legatus Venetus[13], in pace cudenda eos nobis de Pomerania non adversaturos.

Turcam quod attinet, petit, ut ex literis ad Venetum missis vidi, pacem

1 Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 Philips IV.
3 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
6 Wladislas VII (IV) van Polen huwde op 13 september 1637 Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II.
7 Volckmar -Valdemar Christian-, zoon van Christiaan IV van Denemarken en Christina Munk.
8 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje.
9 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
10 Karel I.
11 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
12 Paltsgraaf Karl Ludwig.
13 Alvise Contarini di Nicolo.

Persa[1] legatosque misit[2] eandemque exoptat magnus visirius[3]. Ragoskius[4] foederi nuper facto staturum se donaque missurum annua promittit. Ita rebus alibi quietis possent forte arma in Poloniam excitari, praesertim si cognoscat eorum ope aut consiliis foveri Tartaros, qui terra, et Cosaccos qui mari Turcicum imperium territant: quanquam de Tartaris in amicitiam reponendis veterem legati ipsorum[5] spem fecere comiter excepti ac cum bona spe dimissi. At contra Cosaccos in Pontum Euxinum missa classis partim galeonibus partim navibus constans longis pariter XXX, quae res efficit, ut Mediterraneum mare praeter perpetuas quasdam custodias, ferme a Turcica classe vacet.

A Vienna scribitur imperator[6] ab alieno nutu non pendere: interim remissior esse quam imperio conveniat. Ita culpas, quae corrigi coeperant, resurgere. Pecuniae ibi fiunt omnibus modis, etiam ex iis beneficiis, quae pater imperator[7] indulsit. Earum pecuniarum aiunt tum alios usus fore, tum ut Suedi pro eis pacem dent. Protestantibus Germanis pax Pragensis[8], nihil aliud ostentatur. Dicitur et super formula literarum tuti itineris pro legatis principum pontificiorum, qui summi imperii jus obtinent, disputatio calere, cum nolint illi principes aut poni ut regum accessio aut aliusmodi literas accipere quam quales dantur regum legatis. Veneti, qui pridem legatum apud imperatorem non habuere, nunc eo mittunt[9]. Idem faciunt Genuates, sed hi et apud Batavos agentem[10] habituri.

Venetorum, qui hic fuit, legatus[11] multa rerum Gallicarum notitia instructus nunc in Hispaniam legatis ibit. Eodem legatum[12] mittunt Genuates cunctis jam Italis eam potentiam ut multum apud se praevalentem respectantibus. Itaque et naves Etruscae iterim se cum Neapolitanis ac Siculis conjunxere. Et Helvetii verbis quidem utuntur mediis, ceterum apud eos quoque multum decessit de Galliae auctoritate festinaruntque Tigurini quae cum vicinis abbatibus controversa habebant componere.

Ad praesidia Rhaetica in castellis Clavennae Sondriique alenda dat in mensem VII millia scutatorum Hispanus; et mille octingentos Rhaetos adscribit suae militiae in terra Mediolanensi iisdem quibus Germani militant, conditionibus.

Madritio scribitur succensere pontificis nuntius[13], quod se et pontifice[14] ignaro colloquia super pace instituantur. Inter quaerendae pecuniae rationes multiplices omne factum argentum sunt a privatis rependique aereis nummis, quibus dives est gaza. XI naves in Americam, quae Castellanorum est, mitti. Ad res Brasiliae sustendandas, ubi Portum Calvum aliaque loca invasere Batavi,

1 Sefi (Sam Mirza), sjah van Perzië.
2 Dit gezantschap stond onder leiding van Makssoudkhan.
3 Beïram Pasja.
4 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Ferdinand III.
7 Ferdinand II († 15 februari 1637).
8 Voor de vrede van Praag zie men V, p. 292 n. 1.
9 Giovanni Zuane Grimani.
10 Giacomo di Negrono.
11 Alvise Contarini di Nicolo;
12 Luca Giustiniani.
13 Lorenzo Campeggi, bisschop van Sinigaglia.
14 Urbanus VIII.

etiam externas naves Olisippone corripi. Parari et acriter bellum in Galliae partes, quae Hispaniam contingunt, e Fontarabia per ducem Nocerum[1], e Perpiniano per Cerbellonem[2], qui ex Italia illuc tralatus est. Itaque Socovam missas machinas L et in Navarram XII M peditum, equites mille. Abiisse inde principis Thomae uxorem[3], quasi iratam Hispanis, monilibus ad iter divenditis. Principem Bossolum[4], ut Sabionetam recipiat, offerre sequestrationem omnium rerum, quas a se petat Stilana[5], donec lis ab imperatore judicetur: sed occlusas ad haec Hispanorum aures ob loci opportunitatem. Id est castellum, in quo cum nullum praeterquam pro Stilana custodiae jus haberet Parmensis[6], eo Hispanis tradito, pacem suam redemit. Fernandinum[7] quoque classem reparare, qua in Italia utatur, creditum imminere Monoeci aliisque portubus.

Heufdius[8] transmisit pro Batavis CCC M florenorum, assignationes habet ad alia VII M et exspectat alias, ad semi millionem. Eiusne pecuniae exspectatio, an interna dissidia, an morbus principi Arausionensi impedimento sit, an favor in comitem Suessionensem, varie disputatur. Spero futurum brevi, ut actibus ipsis hos rumores refellat, quod sane hoc tempore imprimis est necessarium.

Transiit hac viditque me Hofkirchius[9] saepe mihi a Marino[10] commendatus. Aiebat ire se ad Tuam Sublimitatem, ut ei se nescio quibus de rebus purgaret.

Mitto scriptum Gallici leporis in quo sub diversorum nomine graphice mores, studia, fortunae, spes principum Galliae describuntur[11].

Illud, quod scripsi antehac, non possum non repetere, et ex Gallis et ex Veneto intellectum mihi hoc, quod nunc agitatum foedere cavisse Gallos, ut Bavaro[12], dum vivit, maneat electoralis dignitas nec recusare id Anglos. Quomodo ergo ex Palatini jure possunt vitii arguere regis romani[13] factam Ratisbonae electionem? Valet enim electio etiam ab eo facta, qui jus non habebat, sed in

1 Francesco Maria Carafa, hertog van Nocera (1579-1641).
2 Johan, graaf van Cerbellon -Giovanni, graaf Serbelloni-.
3 Marie de Bourbon, zuster van Louis de Bourbon, graaf van Soissons, en vrouw van Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
4 Scipione Gonzaga (1596-1670), vorst van Bozzolo, hertog van Sabbionetta.
5 Anna Carafa, prinses van Stigliano, hertogin van Sabbionetta; zie over haar VI, p. 241 n. 7.
6 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
7 García de Toledo y Osorio, markies van Villafranca, hertog van Fernandina.
8 Johan H(o)eufft, Parijs bankier;hij behartigde financiële belangen zowel voor Zweden als voor Frankrijk.
9 Georg Lorentz, baron van Hofkirchen.
10 Carlo Marini; hij was nieuwsagent voor Zweden betreffende Zwitserland en naburige landen.
11 Wellicht betreft het hier een uitgave van André Duchesne (1584-1640); vgl. *Les Antiqvitez et Recherches des villes, chasteavx, & places plus remarquables de toute la France. Selon l'ordre et ressort des huict Parlemens. Oeuure enrichy des Fondations, Situations, & Singularitez desdites Villes & Places, & de plusieurs autres choses notables concernantes les Parlemens, Iurisdictions, Eglises, & Polices d'icelles. Derniere Edition*. A Paris, Chez Iean Prome, en sa boutique an coing de la ruë Dauphine. M.DC.XXXVII. Hetzelfde boek verscheen ook te Parijs bij Pierre David, 'sur le Pont-Neuf, devant la Samaritaine' en bij Eustache Daubin, 'au bout du Pont-Neuf devant la Samaritaine'.
12 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
13 Ferdinand III was in december 1636 tot Rooms koning gekozen, een verkiezing, waartegen op juridische gronden bezwaar was gemaakt.

possessione erat eligendi, quod et in ecclesiasticis functionibus collatis a non patrono, sed jus patroni possidente et constitutum est et observatur.

Dicenti mihi nuper Comitrio[1] - est enim eruditus - Suedorum nomen in externis historiis non apparere, nominavi ei Tacitum[2], Eginhartum[3], Adamum Bremensem[4], Helmoldam Saxonem[5], imperatores quoque et pontifices. Ceterum quia cum Anglo res mihi erat, rogavi Monasteriensem Anglum[6] legeret, qui inter nationes, quae per CC L annos Britanniam vexarunt, Swatidas nominat addidique rei quoque monumentum Stocholmiam in agro Pembrociensi. Rarius aliis si nominentur, mirari id debere neminem, cum longe remotae res eorum ab aliorum rebus fuerint, ut quibus in Russos, Slavos, Danos, Norvagios bella satis negotii facerent. Gothos vero, Vandalos, Longobardos inde ortos: Normannorum autem nomine Suedos non minus quam Norvegios, quam Danos designari plurimis apparere testimoniis. Spero futurum, ut Tuae Sublimitatis prudentia ac fortitudine Suedica gens veterem suam obtineat claritatem.

Quod ut fiat, Deum precor, Excellentissime atque Illustrissime Domine, Tuam Sublimitatem ut servet, sospitet augeatque.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 10 Iulii ex novo Calend. 1637.

Monachus ille, qui in Hispania est, huc scripsit responsumque exspectat.

Dux Vinariensis Vesovium oppidum vi cepit. Saviniacum, quod in Bressia est ab hoste captum ante hos menses septem, recepit dux Longavillanus[7].

Gallos in foedere ab Anglis stipulatos intelligo, ne sibi impedimento sint in retinenda per pacem Lotharingia. Sedanum ab omni commeatu per Gallos intercluditur. Dicitur comes Suessionensis titulum sumere ducis exercitus pro regina matre[8]. Faciunt hoc discrimen Itali, ut quibusdam regibus scribant, Serenissimo ac Potentissimo, aliis Serenissimo. Neque dubito, quin hoc in literis ad reginam[9] secuti sint Veneti: quam dignitatis imminutionem cavendam non est, quod moneam.

Ad Landresium nihil aliud adhuc quam castra muniuntur. Mileraeius non longe est, nec verum de Cateleto.

Hispana classis ad oram Narbonensem apparet.

1 Mogelijk berust ‘Comitrius’ op een foutieve lezing en wordt ‘Licestrius’ bedoeld: Robert Sidney, graaf van Leicester, extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
2 Zie Tacitus, *Germania*, 44.
3 Over de Frankische geschiedschrijver Eginhard zie men VII, p. 355 n. 10.
4 Over het werk van Adamus Bremensis zie men VII, p. 356 n. 1.
5 Helmoldus, Duits historicus; zie over hem VII, p. 355 n. 9.
6 Wellicht moet in plaats van ‘Monasteriensem’ ‘Westmonasteriensem’ gelezen worden en betreft het hier het werk van de zogenaamde Matthaeus Monasteriensis; men zie bijvoorbeeld *Flores Historiarvm per Matthaeum Westmonasteriensem collecti: Praecipve De Rebvs Britannicis: Ab exordio mundi vsque ad annum Domini MCCCVII. Et Chronicon Ex Chronicis, Ab Initio Mvndi Vsque ad annum Domini MCXVIII. deductum: Auctore Florentio Wigorniensi monacho. Cui accessit Continvatio vsque ad Annvm Christi MCXLI. per quendam eiusdem coenobii eruditum. Subiectus in calce operis Index rerum satis locuples.* Francofvrti, Typis Wechelianis apud Claudium Marnium & heredes Ioannis Aubrij. M.DCI.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 Maria de Medici; zij verbleef in de Spaanse Nederlanden.
9 Christina van Zweden.

Castilionaeus[1] ad Sancti Menehouldi in Campania aliquid exercitus habet, incertum quo consilio.

Hispani omnes suae gentis cardinales Romam mittunt in spem vacaturi pontificatus per infirmam pontificis valetudinem.

Rex in arce Madritii, cardinalis[2] in villa Bassompetrae.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3156. 1637 juli 10. Aan N. van Reigersberch[3].

Mijnheer,

Andere hebben bryeven van seven dagen, ick voor dese mael van uE. nyet; van anderen brieven van over een maent. D'heer Camerarius[4] claeght oock over het bestellen. Oude bryeven dyenen mij nyet. De faute is bij Cimons[5] volck daer, hyer, off tusschen beyde; van Heu[f]d[6] can ick niet seeckers oordeelen. Wilt uE. brieven voortaen A monsieur Epstein[7] bestellen ende mij iemant, die niet suspect en is ende wel brieven ontfangt, in Den Hage aenwijsen. Ick wil garen het port alle jaer ofte halff jaer betaelen. Cimons volck doen dese consten niet altijd, maer wanneer haer gelegen is de tijdingen eerst te hebben ofte eerst te doen hebben.

Ick verwacht mijne tweede soon[8].

Nae mijne laeste advysen over acht dagen[9] heeft hertogh Bernhard[10] het casteel van St Loup ende het stedeke van Vilou in de Fracnhe Comté becomen: schijnt te gaen nae Basel toe oft om Mompeligard, dat bij den hertogh van Lorraine[11] geïnvestieert is, te ontsetten, off om wat verder te gaen. Piccolomini[12] daertegen comt met veele regimenten nae de Franche Comté, soo men meent, soodat weinig apparentie is, dat de Switsers de neutraliteit van dat lant, tot welcker bescherming sij sijn verbonden, sullen becomen.

Den hertogh van Longueville[13] heeft wederbecomen een plaetse in Bresse, Chalonnois genaemt, Savigny en Revermont over ses maenden bij de vijanden becomen.

In Italië heeft Leganes[14] 18 000 te voet, 5000 te paerd. Maer Bremo ende

1 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
2 De Richelieu.
3 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 5 f. Eigenh. oorspr.
4 Ludwig Camerarius, ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
5 Codenaam voor Staten-Generaal.
6 Johan H(o)eufft, bankier te Parijs; hij behartigde financiële belangen zowel van Zweden als van Frankrijk. De woorden ‘van Heu[f]d’ staan in cijfer: 81.27.78.273. 57.108.10.
7 Johan Epstein.
8 Pieter; hij vertoefde om studieredenen in het vaderland.
9 No. 3147 dd. 3 juli.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Karel IV, hertog van Lotharingen.
12 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, bevelhebber in het leger van keizer Ferdinand III.
13 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
14 Diego Mexia Felipes, hertog van San Lúcar de Mayor, markies van Leganés, gouverneur van Milaan.

Casal, waervoor men nae 't verlies nae (!) Nisse de la Paille meest vreesde, sijn van volck ende nooddruft wel versien.

In Spaignie wert al het silverwerck van particulieren aengetast om met copergelt bij den coning[1], die daer rijck man is, te betaelen.

Vlooten toegerust van 40 schepen voor West-Indië, een andere mede groote te Lisbone voor Brasil[2], met arrest van allerlei schepen, een anderen om onder Fernandino[3] te gaen op de custen van Provence, ofte misschien iet in Italië selff te tenteren, waervoor die van Genua seer vresen, die voortaen een agent willen houden in Hollant. 't Quaedste is dat het boerenspel, dat men hier de croquanterie noemt, duirt ende dat den grave van Soissons[4] die occasie schijnt waer te nemen om sijne mescontentementen ende pretensiën, ende te samen die van den conincx moeder[5], uit te voeren, welcke intentie sijnde ontdeckt door eenige geattrappeert in het leger van den cardinael de la Valette[6] den coninc[7] trouppes gesonden heeft ontrent Sedan, maer den heer graeff van Soissons is geeschappeert - goed voor hem - nae den prince Thomas van Savoye[8]. Sedan werdt bij den coning van alle toevoer afgesloten. Hoe dat afloopen [sal], weet ick niet. Ick hadde liever gehadt, dat die trouppes, die nae Sedan gaen, waeren gegaen tot ontset van Ehrbrestein, 't welck op 't uiterste is.

Mij verlangt te weten, wat uitcomst sal hebben het bewerp van het Engelsch-Fransche tractaet. Ick meen men te Hamburg wat claerder daerin sal sien dan wij hier doen.

Landresis in Henegouwe werdt wel aengetast. De nederstadt, die genoech open was, is buiten moeite becomen. Men meent oock binnen gebreck is van vivres, overmits sij eenigh onnut volck hebben gesocht uit te jaegen, 't welck belet is. Men siet - maer wil dat niet verseeckeren - dat mons.^{r} de Mileray[9] gaet nae Catelet.

Men verlangt seer, dat mijnheer den prins van Orangie[10] iet treffelijcx magh aengrijpen. Sr Heufd heeft overgemaect voor Hollant 300^{m} gulden, heeft assignatie - die voorgaende somme daerbinnen gereeckent - tot een millioen ende verwacht assignatie van noch een halff millioen. Men discoureert verscheidentlijck op de siecte van sijne hoocheit, als oock van die van Rohan[11], die te Genève blijft hebbende sijne trouppes gesonden in de Franche Comté.

De republique van Venegie is gebeden tot de bruiloft van den coninck van

1 Philips IV.
2 Aanvankelijk was het bevel over deze vloot toevertrouwd aan Dom Miguel de Noronha, graaf van Linhares. Pas in 1638 voer de armada uit, toen echter onder het commando van Dom Fernão de Mascarenhas, graaf da Torre.
3 García de Toledo y Osorio, markies van Villafranca, hertog van Fernandina, Spaans vlootvoogd.
4 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
5 Maria de Medici; zij verbleef in de Zuidelijke Nederlanden.
6 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
9 Charles de La Porte, markies van La Meilleray.
10 Frederik Hendrik.
11 Henri, hertog van Rohan.

Polen[1] tegen september. Off onse coninginne[2], die van 't naeste bloed is, sal gebeden werden, weet ick niet.

Den 10 Iuly nieuwe stijl 1637.

Dit geschreven hebbende verstae ick seeckerlijck, dat van Catelet niet en is. Ende dat voor Landresis noch niet en werdt geapprocheert, maer alleen de circumvallatie verbrocken.

De Spaensche vloot toont haer voor de custen van Provence. Mons.r de Chastillon[3] heeft een clein leger in S.t Menehaut in Champagne: men vreest het sal gaen tegen Sedan.

Den coning is te Madrid[4], den cardinael[5] à Chaliot, hier naebij.

De Spaignaerden senden al haere cardinalen nae Rome op hoope van een nieuwe aenstaende electie door de indispositie van den paus[6].

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

Port.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den X Iuly 1637 wt Paris.

3157. 1637 juli 10. Aan J.A. Salvius[7].

Illustrissime Domine,

Magna in Batavis est opinio de induciis Gallum[8] inter et Hispanum[9]. Ego agi ea de re in Hispania non ignoro, et literas inde huc venisse, quae responsum exspectent. Neque obscurum est esse, quae id suadere possint: motus nondum sanatus rusticorum multis in locis, ad quos et nobiles se applicant quidam; suspecta comitis Suessionensis[10] consilia, qui cum Sedanum videret circumveniri a regiis copiis evasit seque ad Hispanos transtulit. Tum vero labores assiduos nuntiorum pontificis hic[11], in Hispania[12], Bruxellae[13] id omni modo agentium, ut Italia quieta sit.

Caeterum ego antequam conspectum fuerit, quid pariturus sit Hamburgi

1 Wladislas VII (IV) huwde op 13 september 1637 Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II.
2 Christina van Zweden.
3 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
4 Het Franse plaatsje Madrid (Neuilly).
5 De Richelieu.
6 Urbanus VIII.
7 Gedrukt *Epist.*, p. 341. No. 3153 aan Sten Bielke is gelijkluidend. Geadresseerde, Johan Adler Salvius, was hofkanselier en gezant van Zweden; hij resideerde te Hamburg en te Osnabrück.
8 Lodewijk XIII.
9 Philips IV.
10 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
11 Giorgio Bolognetti, bisschop van Ascoli.
12 Lorenzo Campeggi.
13 Richard Paul Stravius; zie VI, p. 261 n. 8.

conventus, nihil tale formido, praesertim cum bellum satis ardere multis in locis, paratus etiam ubique magnos contemplor. Nam arcem S. Lupi, deinde Virovium oppidum cepit dux Vinariensis[1] iterque versus superna instituit, ut Montem Pellicardi obsidio, quod dux Carolus[2] parat, eximat aut etiam majora tentet.

Saviniacum in Bressia oppidum captum ab hoste ante sex menses recepit dux Longavillanus[3]. Landresium premitur a cardinali Valetta[4] diciturque fames non minus urgere obsessos.

Circa Mediolanensem agrum Hispanorum exercitus habet XVIII peditum, V equitum millia. Metu obsidionis et Bremi et Casalis aucta praesidia. Ingentes in Hispania classes, quae Americam tueantur, Brasiliae possessionem Batavis Dubiam faciant, Galliae oram infestent simulque Italiae portubus insidientur. Pecuniae quaerendae nulla via negligitur sumpto per Hispaniam in regis[5] usus argento privatorum, quod aereis nummis rex repensurus sit; etiam Viennae decimantur priorum imperatorum liberalitates et beneficia addito rumore pretium corradi, quo Suedi accepto de Germanica exeant. Multum refert quid acturus sit princeps Arausionensis[6], quid pecuniam, ni fallor, Gallicanam exspectat tarde et particulatim procedentem et videtur ipse pari se passu movere.

In federe, quod cum Gallis Angli fecere comprehensum, ut electoralis dignitas Bavaro[7], dum vivit, maneat, et ne Angli quicquam moliantur, quominus Lotharingia aut ejus praecipua Gallis maneant.

Magnis honoribus ab Hispano cardinali[8] acceptus est regis Daniae[9] ex Christina[10] filius Slesvici et Holsatiae dictus Comes[11], ut satis appareat nihil omissuros Austriacos, quo regis illius sibi amicitiam parent.

Veneti ad Poloni cum Austriaca nuptias[12] invitati sunt in mensem Septembrem. Ita multa undique se ostendunt adversa magnum Suediae gentis animum probatura. In eam partem Galliae, quae Hispaniam respicit, duo mitti dicuntur ab Hispano exercitus ducibus Nocera[13] et Cerbellone[14] et ad tutandam Socovam machinae quinquaginta.

His quod addam nihil habeo nunc quidem Illustrissime Domine, nisi vota pro Illustrissimae Dominationis Tuae rebus prosperis.

Illustrissimae Dominationi Tuae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 10 Iulii novi Calend. 1637.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
5 Philips IV van Spanje.
6 Frederik Hendrik.
7 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
8 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje.
9 Christiaan IV.
10 Christina Munk.
11 Volckmar -Valdemar Christian-, graaf van Sleeswijk-Holstein.
12 Wladislas VII (IV) huwde op 13 september 1637 Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II.
13 Francesco Maria Carafa, hertog van Nocera.
14 Johann, graaf van Cerbellon -Giovanni, graaf Serbelloni-.

3158. 1637 juli 10. Van G.J. Vossius[1].

Illustrissime Domine,

Qui has ad te defert, Ioannes est Mullenius[2], natione Danus, vir, si alius, integrae et inculpatae vitae eoque proceribus suae gentis gratior et acceptior; in his illustrissimo Rosecransio[3], cuius non degenerem filium[4] cura sua, dum Lugduni ageret, quod ante biennium vel ultra fuit, doctrina longe reddidit auctiorem. Notus mihi atque adeo amicus pene est ab septennio, ut eo fidentius de illo iudicium feram. Nunc aliorum adolescentum studiis praeest, sed itidem e primaria nobilitate Danica.

Is impense ardebat desiderio videndi et compellandi tui atque ad eam rem putabat utiles fore sibi literas ad te meas. Morem gessi libens, quia gaudebam mihi sic satis in scribendo, sed nulla mea culpa, negligenti quodammodo necessitatem imponi aliquid exarandi.

Et interea quid scripturus sim, vix scio. Nam publica tibi in ea dignitate constituto aliunde melius certiusque innotescunt. Quale inter alia, ut res nostrae maritimae propemodum pessum eant, non sine magna indignatione multorum, non eorum modo, qui hunc fructum putant mutatae ante annos quasi duodeviginti reipublicae, sed aliorum etiam, qui quotidiana prope damna sua deplorant et in facili remedio dolent negligi illud ac mirabiliter in cessationis ejus caussas inquirunt.

Nova officina typographica Blauwii[5], quam sumtibus maximis adornat iamdiu, videtur intra sesquimensem vel circiter ad finem posse perduci. Etiam Graecos characteres, quorum penuria hactenus laboravit, indies Francofurto exspectat. Emisse constat. Atque ait, quod hactenus in Meursianis[6] cessarit, uni isti Graecanicorum typorum defectui debere adscribi. Quod non excuderit historiam ejus Danicam[7] iam ante annum transmissam eo excusat, quod bello hoc Germanico-Suecico non habuerit chartas es animi sui sententia. Interim ringitur Meursius sic se quinquennio habitum ludibrio. Ubi Francofurtenses typi advenerint, specimen transmittam, ac de excudendis hic tuis porro exquiram sententiam. Nunc siquid certi in re spondeam incerta, metuo ne, toties deceptus falsus fallam te et alios, qui tantopere tua flagitant.

Heinsius[8] in sacris exercitationibus[9] iam ad Lucam devenit. Ac quo operi huic melius vacet, impetravit ab amplissimis curatoribus, ut aliquamdiu non

1 Hs. Amsterdam, UB., 30 Av 1. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Vossii Epist.*, p. 328 *Voss. Op. IV, Ep.*, p. 224. Beantw. d. no. 3338.
2 Hans Mule.
3 Holger Rosenkrantz til Rosenholm (1574-1642).
4 Volgens het *Album Studiosorum* van de Leidse universiteit werd in maart 1634 de Deen Otto Rosencrans ingeschreven; het *Dansk Biografisk Leksikon* vermeldt echter als metgezel van Hans Mule Erik Rosenkrantz (1612-1681).
5 Op 13 september 1637 had Willem Jansz. Blaeu een nieuwe drukkerij geopend op de Bloemgracht, op de hoek van de 3e Leliedwarsstraat.
6 Betreffende Johannes Meursius zie V, p. 186 n. 8. Voor Blaeu's traagheid in het drukken van Meursius' werken zie men VII, p. 542 en ib., p. 580.
7 Vgl. VII, p. 33 n. 2.
8 De klassiek-filoloog Daniel Heinsius, hoogleraar te Leiden.
9 Zie voor de titel VII, p. 581 n. 2.

doceat publice. Nobis non licet esse tam beatis, quibus quinae de hebdomade acroases incumbunt. Utrum vero eo elaboratiora daturus sit, non nisi post menses sex septem judicium fieri poterit. Nam severa adeo lege interdixit, ne excusorum cuiquam videndi fiat potestas, ut hactenus, non nisi philyram[1] adjutante amico viderim. Sed alius est, *ὁ πάνυ*, qui plura conspexit. Is negat tanti esse, quam jactitat. Utcunque est, hoc unum scio eum in hoc sacro studio plane *ὀψιμαθῆ* nec satis ab aliis quibusdam studiis instructum neutiquam daturum, quae tuis possint comparari. Quamobrem nihil aeque desidero, quam ut divini in divino hoc argumento labores tui aliquando vel apud nos vel ubicunque voles, videant lucem.

Opus nostrum de idololatria gentium[2] vix intra menses quatuor poterit absolvi. Ita dies totos distrahor. Et simul aliqua hic culpa est nostra, dum manum nescimus de tabula tollere.

Heroinae conjugi tuae salutem a nobis omnibus, etiam liberis inque iis ornatissimo iuveni Petro[3] tuo, modo is iam ad vos redierit.

Amstelodami, MDCXXXVII, VI Eid. Quinctiles.
Tuus totus
Ger. Io. Vossius.

Adres: Illustrissimo, et incomparabilis doctrinae viro, Hugoni Grotio, serenissimae Regiae Maiestatis et Suecici Regni ad Christianissimum Regem legato Lutetiam Parisiorum.
Per amicum.

In dorso schreef Grotius: Vossius medio Iunii (sic) 1637.
en boven aan de brief: Rec. 5 Nov. 1637.

3159. 1637 juli 12. Van G.J. Vossius[4].

S.P.

Redit ad vos, illustrissime Domine, filius Petrus Grotius[5], juvenis magnis animi dotibus et, quod ego in illo ingenio illaque pro aetate doctrina palmarium censeo, moribus modestis optimeque compositis. Quos quia paterno haustos exemplo, altos vero a noverca tua injusta necdum tamen viris bonis penitus exhausta in Galliam secum adferet, nihil aeque tecum optabo, quam ut ne illos ea terra bonis malisque foecunda adolescentiae satis per se lubricae insidiatrice

1 Vgl. VII, p. 543 n. 7.
2 Zie voor dit werk van Vossius VII, p. 580 n. 12.
3 Grotius' tweede zoon Pieter; hij was voor studie in het vaderland geweest en maakte zich voor de thuisreis gereed.
4 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Vossii Epist.*, p. 330; *Voss. Op. IV, Ep.*, p. 225.
5 Grotius' tweede zoon Pieter; zie no. 3158, p. 417 n. 3.

- uti in discipulorum non paucis comperi - immutari ac corrumpi contingat. A quo tamen nihil verendum, quamdiu filius malorum fugere consortium et animum rebus agendis vel studiis occupare perget. Hactenus quidem in urbe nostra et aliis optime apud optimum quemque audit. Ipso hoc eunte ad vos de rebus meis pauciora scribam. Futurus ille pro viva epistola; unde etiam, ut plenius, ita jucundius omnia cognosces.

Salmasii uxor[1] auxit maritum prole femella[2]. Excuditur ejus liber de re Foenebri[3].

De Noomsio[4] curae fore spero; eo magis quia gratus acceptusque non suis modo sed illis etiam, quibus minime existimes. *Οἴδας γὰρ τὴν ἐπιβουλὴν καὶ ἐνέδραν τῆς παρθένου κατὰ μεθυσθέντος*[5]: ut mittam caetera. Sin invitus istiusmodi rebus impliceris, vel maioribus intentus in tantillis debere ulli Gallorum nolis, aut huiusmodi beneficium prius tuis praestare animus sit[6]: proximum est, ut consilio juves. Malit ille per te fieri nec caussam ejus rei satis[7] video.

De legato nostro[8] quod ante biennium[9] monueras afferebat caussas, cur ei debere nollet. Haec ego urgente Arlanderveniae domino[10] gnaris avunculis[11] interum perscripsi. Sed si id nonnisi incommodo aliquo tuo confieri possit, ubi ego resciero, ita rem tractabo, ut nulla offensae occasio sit.

Mensibus proximis libelli aliquot famosi sparsi fuerunt, imo palam divenditi: alii adversus consularem Oetgens, dominum a Waveren[12] ob affectatum dominium Amelandiae, alii autem contra collegam meum Barlaeum[13], quod Manassis Judaei opusculo de creatione[14] carmen praeposuisset, quo pietatem etiam agnosceret in homine Judaeo, Deoque etiam servire fateretur. Nec libellis traduxisse horribiliter suffecit. Editus nunc adversus eum a Vedelio[15], Theologiae apud Daventrienses professore, liber cum hac inscriptione: de Deo Synagogae summa, ut intelligo, eo redit Deum nesciri[16] ab illis, qui Christum nesciunt, imo blasphemant.

1 Anne Mercier; zie VI, p. 34 n. 4.
2 Elisabeth Bénigne; volgens de doopregisters van de Waalse Kerk te Leiden werd zij op 20 mei 1638 gedoopt.
3 *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXVIII.
4 Over Willem Nooms, heer van Aarlanderveen, zie men III, p. 61 n. 6.
5 De herkomst van deze woorden is mij niet bekend.
6 De woorden ‘aut huiusmodi ... animus sit’ ontbreken in de uitgave der *Vossii Epist.* en in die der *Voss. Op. IV, Ep.* Dat genoemde uitgaven in plaats van ‘nolis’ het onbegrijpelijke ‘nobis’ hebben zal op een zetfout berusten.
7 Dit woord ontbreekt in de uitgaven der *Vossii Epist.* en der *Voss. Op. IV, Ep*
8 Dr. Adriaen Reyniersz. Pauw, destijds extra-ordinarius Staats gezant in Parijs.
9 Dd. 9 augustus 1635 (no. 2225; dl. VI, p. 146).
10 Willem Nooms, heer van Aarlanderveen.
11 Dirck de Vlaming van Oudtshoorn (zie V, p. 5 n. 7) en Jan Cornelisz. Geelvinck (zie V, p. 209 n. 5).
12 Anthony Oetgens van Waveren, meermalen burgemeester van Amsterdam.
13 Caspar Barlaeus evenals Vossius hoogleraar aan het Amsterdamse Athenaeum.
14 Zie no. 2936, p. 54 en n. 1 aldaar.
15 *De Deo Synagogae Libri Duo contra Casparem Barlaeum Professorem Amstelodamensem et ejus Vindicias quae in fine additae sunt. Auctore Nicolao Vedelio S.S. Theol. Doctore & Professore in Academicâ Scholâ Daventriensi.* Hardervici, Typis Nicolai à Wieringen Gymnasij Typographi. 1637
16 De uitgaven der *Vossii Epist.* en der *Voss. Op. IV, Ep.* hebben ‘negari’

Uxori a mea[1], liberis[2] iterum a liberis[3] salutem.
Tuus ut suus
Ger. Jo. Vossius.

Amstelodami MDCXXXVII, 2/12 Jul.

Adres: Illustri et incomparabili viro Hugoni Grotio, regni Suecici ad Christianissimum regem legato ordinario. Lutetiam Parisiorum.

In dorso schreef Grotius: Vossius. 12 Iulii 1637.
en boven aan de brief: Rec. 13 Aug.

3160 1637 juli 13. Van A. Oxenstierna[4].

Illustrissime Domine legate,

Commoratus est mecum aliquo tempore filius vester Cornelius[5] et quantumvis nil mihi magis fuerit semper in votis quam ipsum loco aliquo convenienti accommodandi, tamen variis de causis hoc meum destinatum inpeditum est.

Res nostrae per Germaniam non parum immutatae et contractae sunt. Et hic in Suecia nullum licet studiose quaesitum locum, qui huic eius aetati aptus esset, invenire potui.

Ut eapropter non improbaverim Illustritatis Vestrae consilium ipsum ad se revocandi, cum et ei illis in partibus uberior se materies offerre possit ingenii juvenilis excolendi et nullibi commodius quam a vobis regi et informari queat.

Bona igitur gratia ipsum dimisi, non tamen sine aliquo doloris sensu, quod in praesens et meae voluntati et affectui in Illustritatem Vestram omnesque illi annexos flagrantissimo satisfacere nequiverim; velim sibi persuadeat nil me unquam omissurum, quod facere queat ad honoranda ejusdem merita et domus suae stabilimentum ejusque contestandi animum, quod oportunitas nunc defuerit, distulisse, non omisisse.

De caetero optime valeat et me sibi addictissimum putet.

Dabantur Stocholmiae, die III/XIII Julij Anni MDCXXXVII.
Illustritatis Vestrae amicissimus
Axelius Oxenstierna mp.

1 Elisabeth Junius, Vossius' tweede vrouw.
2 Cornelia was bij haar ouders thuis; Cornelis vertoefde nog in Zweden; Diderik bevond zich in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar, en Pieter maakte zich na een studieverblijf in het vaderland gereed om naar Parijs terug te keren.
3 Voor hun namen zie VI, p. 95 15
4 Hs. Stockhol, RA., coll. Gallica, brev till legaten Hugo Grotius 1635-1638. Orig. Eigenh. ondertek. Copie Parijs, Arch. Nat., K 1370-37 (met enige onbeduidende verschillen).
5 Grotius' oudste zoon.

Adres: Illustri Domino Hugoni Grotio, Sac. ae Reg.ae Maiest.is Sueciae Consiliario et ad christianissimum Galliae Regem Legato ordinario.

In dorso schreef Grotius: 13 Iulij 1637 Cancellarius.
En boven aan de brief: Rec. 12 Nov.
Onder aan de brief staat: Dno. Grotio.

3161. 1637 juli 14. Van B. Schörling[1].

Generose Domine Legate,

In eill lege Ich das ienige hiebey, so Ich heut auss Pommern von H. Baners[2] uffbruch erlangt, hoffen S.e Excell. soll Gott ferner behüten, undt seine arma benedeyen. Davon zu nechst mehr.

Befehle sie hiemit Gottes schutz, undt berichte den empfang alle ihre wochentlichen Packeten undt brieffe.

E. Excell. diener
B. Schörling.

Hamburg, den 4. Julij 1637.

3162. 1637 juli 16. Van S. Bielke[3].

Magnifice ac generose domine, domine et amice observande,

Literas Magnificae ac Generosae Dominationis Vestrae omnes recte accepi gratisque ago pro communicatione sedula.

Quod aliquot iam vicibus nihil reposuerim, exercitus nostri sub Banerio[4], per interiectas hostiles copias a nobis seclusio, qua inter incerta rerum negotiorumque, quae gerebantur, detenti fuimus, hactenus effecit. Nunc alia rerum facie exorta, haud ultra silendum duxi.

Rem autem totam statumque praesentem belli nostri, vix melius repraesentavero, quam adiuncta copia literarum Banerii[5], quibus Torgaviae desertae ac exercitus ad Oderam transducti rationes explicat; tum quae hostium nunc sint molimina.

Omnes, quo[t]quot ferme sunt in Romano imperio, hostiles copiae ad fines Pomeraniae ac partim in ipsa iam stabulantur nobisque solis graves incumbunt nulla vel e Gallia vel aliunde adhuc adfulgente auxilii spe, imo duce Bernhardo[6] vel in Burgundia occupato vel ubi commoretur nobis ignorantibus. Adeo vel iusta nobis de amicis nostris conquerendi causa non imminuta, sed aucta videtur vestraque Mag. ac. Gen. Dn.o uti hactenus conveniente loco de hisce sedulo commonefecit,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 11. Eigenh. oorspr. Balthasar Schörling was postmeester te Hamburg.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerst afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 14. Orig. Eigenh. ondertek. Wellicht antwoord op nos. 3096, 3105 en 3122. Beantw. d. no. 3197. Voor Sten Bielke zie men no. 2945, p. 67 n. 7.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Ontbreekt.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

ita nunc vel quam maxime rei praesens necessitas urget, ut nihil non agatur, quo tandem in rem praesentem veniant subsidia toties promissa; caetero quin

verendum est, ne lente ac sero nimis fractis vel debilitatis rebus nostris - quanquam meliora speramus - ostentata ac summissa, non auxilia amplius sint, cum post vulneratam, uti aiunt, causam aegre medicinae locus sit; in versoque ordine, qui cum poterat succurrere, neglexit, ipse postea auxilio vel quam maxime egeat.

Verum quae plura in hanc sententiam dici possunt, nunc omitto, in prudentia ac sollicitudine Magnificae ac Generosae Dominatione vestrae relliquam spem collocans.

Cui quod superest incolumitatem ac prosperos successus exopto.

Magnificae ac Generosae Dominationi Vestrae ad studia
et officia paratissimus
Sten Bielke.

Dabantur Stetini, d. VI Iulii Anno M.DC.XXXVII.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 7 Augusti.

3163. 1637 juli 17. Aan S. Bielke[1].

Illustrissime Domine,

Dux Bernhardus[2] simulavit quidem conatus in Germaniam: revera propositum ei[3] est Vesontionem vi aggredi. Id ut fiat, primum depellendus erit dux Carolus[4] et marchio S. Martini[5], praefectus Burgundico comitatui, qui inter eam urbem et flumen, cui Dulce nomen, leviter se immuniere. Misit dux Bernhardus de suo exercitu obviam IV illis millibus per Alsatiam sibi conscriptis; queis auctus aliquid magni tentabit. Scribuntur ejus equites hostium millia partim interfecisse partim disjecisse captis et nonnullis.

Nec ab aliis in eodem comitatu cessatur. Nam ducis Rohanii[6] quanquam Genevae absentis miles Arbosiam cepit. Dux autem Longavillanus[7] post Leonem Saunerium cepit Orgelesium obsidetque Bleteravium, vetus[8] Nassavici juris oppidulum, bono situ et arce firmum.

Nec ad Belgicum finem segnius administratur, ubi praeter egregium cardinalis Valettae[9] exercitum Milereius[10] cardinalis Riceliaci propinquus, suum habet, cui

1 Gedrukt *Epist.*, p. 342. gelijkluidend aan no. 3164 dd. 17 juli 1637 aan L. Camerarius, waarvan wij een copie bezitten in de UB., Uppsala, cod. 388a, ep. 38. De verschillen die de uitgave der *Epist.* vertoont t.o.v. dit afschrift worden hier reeds gesignaleerd. Voor geadresseerde zie men no. 2945, p. 67 n. 7.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.
5 In brief no. 2849 (dl. VII, p. 524) en in brief no. 2850 (dl. VII, p. 527) wordt hij ‘graaf’ genoemd.
6 Henri, hertog van Rohan.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 De copie te Uppsala heeft ten onrechte de lezing ‘veteris’; vgl. no. 3165 aan A. Oxenstierna.
9 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
10 Charles de La Porte, markies van La Meilleray.

imperet, militem, 10 praetorianas centurias, Helveticam praeterea, Marinam et Vidami. Cum eo Bohanium cepit, arcem hostilem, 3 leucarum intervallo ab oppidulo S. Quintini. Deinde se coniunxit cum cardinali Valetta ad Landresium pari jure cum eo cardinali, nisi[1] quod cardinalis dat signum excubiis. Communitis jam ibi castris sinuosis inter humum excavatis viis ad oppidum acceditur sperareque nos jubent qui ibi sunt, intra mensem alterum oppido se potituros. Habet id oppidum propugnacula, quae bastiones vocant, quinque. Amnis Sambra oppidum inferius, quod vice suburbii est, alluit. Eo a Gallis insesso, qui in oppido sunt sub Henino[2], forti praefecto, 3 lunata fecere opera, tegendis portis: nullum enim est vallum extra fossam. Ipsa fossa oppidique vallum non spernenda, sed parvitas oppidi presidiique facit, en diu defendi posse videatur. Est Valentianis hostis, cum 3 millibus equitum, pari peditatu, exspectatque Picolominii[3] auxilia.

Pecuniae Batavis debitae properantur; itaque spero brevi nos inde boni aliquid aduituros. Imperator[4] in Hungaria non parum militis colligit.

Deus, Illustrissime Domine, tibi tuisque propitius adsit.

Illustrissimae Dominationi Tuae addictissimus[5]
H. Grotius.

Lutetiae, 7/17 Iulii MDCXXXVII.

3164. 1637 juli 17. Aan L. Camerarius[6].

Illustrissime Domine,

Dux Bernhardus simulavit quidem ....

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. Hagae 1637 14/24 Julij.

3165. 1637 juli 17. Aan A. Oxenstierna[7].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

1 De uitgave der *Epist.* leest abusievelijk: nihil.
2 Jacques de Haynin (1585-1661). De uitgave der *Oxenst. Skrifter* geeft de naam als Hemno met in het register de toevoeging, dat dit foutief is voor Henino.
3 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, bevelhebber in het leger van keizer Ferdinand III.
4 Ferdinand III.
5 Dit onderschrift ontbreekt in de copie te Uppsala.
6 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 83. Gedrukt *Epist.*, p. 342. Gelijkluidend aan no. 3163 aan S. Bielke en no. 3167 aan J.A. Salvius, beide dd. 17 juli 1637; men zie no. 3163, p. 421. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds ambassadeur in Den Haag.
7 Gedrukt *Epist.*, p. 341; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 370.

Magis magisque etiam ex Lic[e]strii[8] sermonibus comperio nolle[9] Alexan-

8 Robert Sidney, graaf van Leicester, extra-ordinarius Engels gezant in Parijs. De naam staat in cijfercode: 7.55.22.103.4.71.112.113.118.

9 Het woord ‘nolle’ staat in cijfer: 31.59.7.119.75. De uitgave der *Epist.* heeft in plaats van ‘31’: 1. 3.

dreos[1] sibi cum Callimacho[2] esse negotium; neque vero permissuros, ut Vespasianus[3] Sophianis[4] maneat[5]. Tunc vero illud vel maxime notandum, quod edoceor convenisse inter[6] lactucas[7] et lilia[8], ut etiamsi Sophi[9] et Simon[10] se non aggregent, ipsi stent conventis[11]. Ita tamen loquuntur, quasi aliquid Naevio[12] proximum Philemoni[13] non sint negaturi.

Sanctichaumontium[14] jam Caletum venisse rumor hic est, an certus haud dixerim.

Spem nobis faciunt Angli legati[15] quieturam hac aestate de piscatu cum Batavis controversiam. Interim vero naves primum duodecim, deinde octo et viginti multis onustas rebus necessariis Dunquercam intulere, forte quod existimant se talia agendo necessitatem imposituros Batavis aplicandi se ad Anglorum consilia.

Princeps Arausionensis[16] cunctari per morbi occasionem aut simulationem creditur, ut pecuniam accipiat, quae promissa est Batavis: in ea expedienda nunc sudat Heufdius[17].

Intelligimus metum Hamburgensibus ab imperatore[18] fieri, ne patiantur apud se conventus haberi imperio noxios. Id si manet, Hagae fore conventum aiunt Angli. Tres cohortes sive regimenta ad augendas Batavorum vires hinc mittuntur.

Regis Daniae filius[19], qui hic nunc est, Hispani in usus militis non nihil obtulit.

XXVIII Iunii, ut hic numeratur, in potestatem archiepiscopi Coloniensis[20] venit Ehrenbreitsteinium, reddendum Treviro[21] petenti, ubi novus elector fuerit.

Comes Suessionensis[22] Sedano non nisi propter venatum egressus eo rediit; agiturque rursum de reconciliatione, quanquam non tantum abrupta sunt inter Gallos Sedanumque commercia, sed et homines capi utrinque coepere.

1 De Engelsen; Alexander is een codenaam voor Engeland.
2 Callimachus is een codenaam voor ‘oorlog’.
3 Vespasianus is een codenaam voor Pommeren.
4 De Zweden; Sophi is een codenaam voor Zweden.
5 Dit woord staat in cijfer: 16.27.63.33.70.77.266.
6 Het woord ‘inter’ staat in cijfer: 71.24.26.33.66.217.273.
7 ‘Lactuca’ is een codewoord voor Frankrijk.
8 Lilium, de lelie, is een codewoord voor Engeland.
9 De naam staat in cijfer: 76.59.82.14.71.
10 Simon, gewoonlijk gespeld Cimon, is een codenaam voor de Staten-Generaal.
11 De woorden ‘ipsi stent conventis’ staan in cijfer: 71.82.76.79.246.118. 103.33.78.68.266.12.73.31.81.74.78.28.2040.
12 Codenaam voor Oostzee.
13 Codenaam voor Zweden.
14 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
15 John Scudamore en Robert Sidney.
16 Frederik Hendrik.
17 Johan H(o)eufft, bankier te Parijs; hij behartigde zowel Zweedse als Franse financiële zaken.
18 Keizer Ferdinand III.
19 Volckmar -Valdemar Christian-, zoon van Christiaan IV en Christina Munk.
20 Ferdinand van Beieren; zie over hem IV, p. 300 n. 1.
21 Philipp Christoph von Sötern, keurvorst van Trier; hij was op 26 maart 1635 in nanden van de Spanjaarden gevallen.
22 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.

Dux Bernhardus[1] simulavit quidem conatus in Germaniam; revera propositum ei est Vesontionem vi aggredi. Id ut fiat, depellendus primum erit dux Carolus[2] et marchio Sancti Martini[3], praefectus Burgundico comitatui, qui inter eam urbem et flumen, cui Dulce nomen, leviter se immuniere. Misit dux Bernhardus de suo exercitu obviam IV illis millibus per Alsatiam sibi conscriptis; queis auctus aliquid magni tentabit. Scribuntur ejus equites hostium quatuor millia partim interfecisse partim disjecisse captis et nonnullis.

Nec ab aliis in eodem comitatu cessatur. Nam ducis Rohanii[4] quanquam Genevae absentis miles Arbosiam cepit; dux autem Longavillanus[5] post Leonem Saunerium cepit Orgeletum obsidetque Bleteravium, vetus Nassavici juris oppidulum, bono situ et arce firmum.

Nec ad Belgicum finem segnius administratur, ubi praeter egregium cardinalis Valettae[6] exercitum Mileraeius[7], cardinalis propinquus, suum habet, cui imperet, militem, decem praetorianas centurias, Helveticam praeterea, Marinam et Vidami. Cum eo Bohanium cepit, arcem hostilem trium leucarum intervallo ab oppido Sancti Quintini. Deinde se conjunxit cum cardinali Valetta ad Landresium pari jure cum eo cardinali, nisi quod cardinalis signum dat excubiis. Communitis ibi jam castris sinuosis inter humum excavatis viis ad oppidum acceditur sperareque nos jubet Degenfeldius[8] - qui se Sublimitati Tuae plurimum, praesertim, si pax aliqua fiat, commendat - intra mensem alterum Gallos oppido potituros. Habet id oppidum propugnacula, quae bastiones vocant, quinque. Amnis Sambra oppidum inferius, quod vice suburbii est, alluit. Eo a Gallis insesso qui in oppido sunt sub Henino[9], forti praefecto, tria lunata fecere opera tegendis portis. Nullum enim est vallum extra fossam. Ipsa fossa oppidique vallum non spernenda. Sed parvitas oppidi praesidiique facit, ne diu defendi posse putetur.

Est Valentianis hostis cum III millibus equitum pari peditatu exspectatque Picolominii[10] auxilia.

Novus e Gallia legatus Bellevrius[11] in Angliam mittitur. Ait comes Licestrius metuere se, ne[12] sub dominatum regis Daniae Hamburgum cadat non sine Anglorum etiam damno. Havraeum[13] idem ait in Suediam mitti. Gaudebo, si quae ibi agentur, cognoscere, ut normam habeam, ad quam sermones meos dirigam.

Ad Gravelingam novae hostium munitiones multum procedunt. Rogavit me

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Vgl. no. 3163, p. 421 n. 5.
4 Henri, hertog van Rohan.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
7 Charles de La Porte, markies van La Meilleray.
8 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld; zie over hem VI, p. 16 n. 3.
9 Jacques de Haynin. Zowel de uitgave der *Epist.* als die der *Oxenst. Skrifter* hebben abusievelijk 'Hemno'.
10 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, bevelhebber in het leger van keizer Ferdinand.
11 Pomponne de Bellièvre; zie over hem VI, p. 449 n. 11.
12 Dit voegwoord ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
13 Joseph Averie.

comes Egmundus[1], an recte pervenerint, quas in Suediam miserat, literas.

Postquam praefationem meam ad Gotthica[2] Tuae Sublimitati misi, non pauca se inter legendum obtulere, quae sententias meas valide confirmant.

Deus, Excellentissime atque Illustrissime Domine, regnum, reginam[3] Sublimitatemque tuam sospitet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius[4].

Lutetiae, 7/17 Iulii 1637.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3166. 1637 juli 17. Aan N. van Reigersberch[5].

Mijn Heer,

Den hertogh van Weimar[6] nae het nemen van Vezou is niet gegaen nae Basel gelijck men meende, maer gesonden hebbende drieduisent van zijnen ruiters om te ontmoeten de vier duisent man, die hij in de Alsas heeft doen lichten, hout hem bij Cromary, twee mijlen van Bezanson. Wanneer hij met dat nieuwe volck sal sijn gesterckt, soo hoopt hij de quartieren van den hertogh van Lorraine[7] ende den marquys de St Martin[8], gouverneur van het graefschap van Bourgogne, aen te tasten, welcke nu haer houden tusschen de voorss. stadt van Besanson ende de riviere de Doux.

Den hertogh van Longueville[9] heeft nae Léon Saunier oock Orgelet becomen ende belegert nu Bleterau, een plaetse wel gelegen met een casteel, beide toecomende mijnheer den prins van Orange[10]. 't Volck van den hertogh van Rohan[11] - sijnde sijne persoon te Genève - belegeren Arbois in 't selve graefschap.

Nu seit men ons oock, dat eenig volck van den hertogh van Weimar vier duisent van den vijant hebben geslagen. In de Nederlandsche grentse heeft mons.[r] de Milleray[12], neef van den cardinael De Richelieu Bohain, een casteel drie mijlen van St Quintyn, becomen den 8 Iuly ende hem met sijne trouppen, die seer goed sijn,

1 Lodewijk, graaf van Egmond.
2 Het posthuum verschenen *Historia Gatthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm;* zie Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
3 Christina van Zweden.
4 Onderschrift en naam ontbreken in de uitgave der *Epist.*
5 Hs. Amsterdam: UB., coll. RK., R 5 g. Eigenh. oorspr.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 Vgl. no. 3163, p. 421 n. 5.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
10 Frederik Hendrik.
11 Henri, hertog van Rohan.
12 Charles de La Porte, markies van La Meilleray.

thien compagniën van de guarde, een van Switsersch, eene de la Marine ende een van de Vidame gevoecht bij den heer cardinael de la Valette[13] - die aen

13 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.

het heele leger het woort geeft - voor Landresys, alwaer het leger nu sijnde geretrencheert de approchen gaen nae de stadt toe. De stadt heeft een goede wal met vijf bastions, eene drooge gracht sonder contrescarpe, maer is clein ende heeft clein garnisoen doch een cloecke gouverneur genaemt Hedin[1], die tot bescherming van de poorten drie halve maenen heeft doen maecken. De nederstadt sijnde in effecte niet dan een fauxbourg, alwaer de Sambre voorbij loopt, is in de macht der Fransoisen. Men hoopt de stadt te hebben binnen ses weecken.

De Spaignaerden hebben bij Valencienne ontrent drie duisent man te paerd ende noch soo veel te voet. Verwacht verstercking van Piccolomini[2].

Wij verstaen hierentegen oock eenige quade tijdingen, als dat Ermestein den 28 Iuny is overgegeven aen den churfürst van Colen[3] ende dat de Engelschen eerst twaelff, daernae 28 schepen hebben ingebracht in Duinkercken. Sij doen ons hoopen, dat de questie van de visscherie dit jaer sal slapen, soo de Hollanders het tractaet tusschen haer ende Vrancrijck aengegaen[4] mede aennemen.

Den 17 Iuly 1637.

Den coninck van Denemarcken[5] heeft volck gepresenteert aen den cardinael-infant[6]. Mij lust seer te weten, off Cimon[7] sich in compagnie van Vindex[8] ende Alexander[9] tegen Hannibal[10] sal inlaeten.

Ick heb mons.r Euskercke[11], die sieck was, besocht.

Wilde wel sien de leste acte gepasseert voor den soon[12] van mijnheer den prins van Orangie.

Mons.r Heufd[13] heeft commissie als commissaris-generael over de penningen van de Geunieerde Provinciën. Ick wilde wel weten wie hem daertoe geholpen hebben om mij daer nae te dirigeren.

De coning[14] gaet nae Soissons. Den keiser[15] heeft volck in Hongeren.

't Geeft mij wonder dat Peter de Groot[16] soo lang wacht van over te comen. De somer loopt deur.

1 Bedoeld wordt Jacques de Haynin.
2 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, bevelhebber in het leger van keizer Ferdinand.
3 Ferdinand van Beieren; zie over hem IV, p. 300 n. 1.
4 Sedert 1636 vonden te Parijs onderhandelingen plaats over een verdrag tussen Engeland en Frankrijk. Ondanks druk diplomatiek verkeer kwam het niet tot stand.
5 Christiaan IV.
6 Don Fernando.
7 Codenaam voor de Staten-Generaal.
8 Codenaam voor Frankrijk.
9 Codenaam voor Engeland.
10 Codenaam voor de keizer.
11 Johan van Euskercke, secretaris van de Staatse ambassade te Parijs.
12 Prins Willem.
13 Johan van H(o)eufft, Parijse banker, die zowel voor Zweden als voor Frankrijk financiële zaken behartigde.
14 Lodewijk XIII van Frankrijk.
15 Ferdinand III.
16 Grotius' tweede zoon Pieter, die na een studieverblijf in het vaderland zich gereed maakte naar zijn ouders in Parijs terug te keren.

Seker agent van Engelant[1] arbeit seer te Wenen, dat een ambassadeur van den keiser mochte in Engelant comen; de Engelschen gaen met subtiliteit genoech. De uitcomst sal haere proceduiren doen goet oft quaed vinden.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Reigersberg, Raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 17 Iuly 1637 wt Paris.

3167. 1637 juli 17. Aan J.A. Salvius[2].

3168. 1637 juli 17. Aan P. Schmalz[3].

Praestantissime[4] Domine,

Quas abs te habui, iis respondi omnibus. Et scriptiones tuae gratae mihi sunt et scribendi intermissio per iter aliasque moras facile excusatur.

Tuas tibi res e voto in patria succedere multum gaudeo neque minus res Suedicas magni D. cancellarii[5] consiliis, quorum partem mihi prioribus explicuisti literis, partem ego conjectura assequor, in melius procedere, strenueque parari bellum, quo nullus nuntius huic aulae potest advenire laetior, nisi unus de adventu magni D. cancellarii in Germaniam, quod in omen accipietur[6] fortissimorum[7] conatuum. Reginam nostram matrem[8] sanis consiliis obsequi multo est satius quam in eas se induere difficultates, in quas se conjecit regis Galliae mater[9], quae conatur comitem Suessionensem[10] suas in partes pertrahere. Quem ut sibi reconciliet rex[11] partim minis utitur interdicto cum Sedanensibus, apud quos vivit, commercio partim eum tentat conditionibus. Idem rex nunc Madritiano in praetorio apud hanc urbem agit animo maestior non tam ob publica negotia, quae tum in Burgundiae comitatu tum in Hannonia feliciter procedunt, ut ex literis ad D. magnum cancellarium cognoveris[12], quam quod oblivisci Fayettae[13] non possit multum ipsi amatae, sed amore Platonico virginis, quae

1 John Taylor; vgl. ter zake de brief van de Venetiaanse gezant in Londen, Anzolo Correr, aan zijn regering dd. 29 mei 1637 *(Cal. of State Papers Venetian 1636-1639*, p. 215).
2 Gelijkluidend aan nos. 3163 aan S. Bielke en 3164 aan L Camerarius, beide dd 17 juli 1637; men zie no. 3163, p. 421. Betreffende Johan Adler Salvius zie men no. 3157, p. 414 n. 7.
3 Hs. Stockholm, RA. Gedrukt *Epist.*, p. 342; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 591. Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 126. Peter Abel Schmalz was secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna. aant.
4 De uitgave der *Epist.* heeft: Nobilissime.
5 Axel Oxenstierna.
6 De lezing der *Epist.* luidt: accipitur.
7 De uitgave der *Epist.* heeft: magnorum.
8 Maria Eleonora van Brandenburg; de uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk 'verstram' in plaats van 'nostram'.
9 Maria de Medici; zij verbleef in de Spaanse Nederlanden.
10 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
11 Lodewijk XIII van Frankrijk.
12 No. 3165.
13 Louise Angélique Motier de La Fayette. Op 19 mei 1637 was zij in het klooster gegaan.

nuper immissis suasoribus, qui non tam ipsius quam aliorum agebant negotium, eo perducta est, ut in monasticam disciplinam se conjecerit. Vidit eam rex in monasterio nuper demtis repagulis, neque ex eo desiit videri tristior. Itaque regina, regis uxor[1], cui nihil potius quam bene valentem vegetumque videre conjugem, quaerit modos, quibus illam puellam, antequam professione aperta se vitae claustrali illiget, in libertatem retrahat.

De Arnhemio[2] deque Barclaio[3] quidquid scire fas est, avebo doceri.

Angli quanquam firmato jam cum Gallis foedere non desierunt Dunquercanis prospicere de rebus ad vitam bellumque necessariis. Rex Daniae[4] militem Hispano[5] offert. Polonos domestica dissidia tum ordinum inter se tum magnatum facile impedient, ne quid nunc quidem aliud quam nuptias cogitent. Sed hae ipsae nuptiae[6] quid cum tempore sint pariturae, non Suedis tantum, sed et Polonis cogitandum erit.

Inter D. Camerarium[7] ac D. Spiringium[8] non eo usque prorupisse simultates, ut insanabiles sint, neque reiici, quas facti sui adfert D. Camerarius, excusationes pro ea, quae mihi cum utroque intercedit amicitia, sane gaudeo.

Magno D. cancellario nihil non debeo, quod et commodorum meorum et dignitatis tantam habet curam. Commoda magna sane, sed quod vere asseverare possum, non supra ea, quae impendo ad tutandum ornandumque honorem mihi mandatum. Ita enim meum ingenium est, ut existimationi[9] famaeque cuncta mortalium rerum secunda semper duxerim, animumque mihi satis calentem magis etiam inflammat magni D. cancellarii exemplum, quem ego[10], quanquam in tanto intervallo sortis, subsequi tamen et, quantum possum, imitari mihi pro vitae norma sumsi.

De filio[11] quod me adjuvas, gratiam habeo. Schorlingius[12] interdum ad me scriptitat. Multa in literis curandis per bellum, per mare interveniunt impedimenta.

Vale, vir egregie.

Tuae Nobilitatis obsequentissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 7/17 Iulii 1637.

Spero me nunquam regno Suedico oneri futurum vivente praesertim ac florente magno D. cancellario. Sed si quando id evenerit, non deerunt, qui me excipient. Hoc ideo scribo, ne quis me Batavis supplicaturum putet[13].

1 Anna van Oostenrijk.
2 Johann Georg von Arnim; zie VI, p. 91 n. 10.
3 John Berkeley.
4 Christiaan IV.
5 Philips IV.
6 Wladislas VII (IV) van Polen huwde op 13 september 1637 Cecilia Renata, dochter van wijlen Ferdinand II.
7 Ludwig Camerarius, ordinarius Zweeds ambassadeur in Den Haag.
8 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
9 De uitgave der *Epist.* heeft: aestimationi.
10 De woorden ‘quem ego’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*
11 Grotius' oudste zoon Cornelis.
12 Balthasar Schörling, postmeester te Hamburg.
13 De woorden ‘Hoc ideo ... putet’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*

Rex hinc ad oppidum Suessionem proficiscitur. Ea ad Sedanum via est.

Domino Croesio[1] huc si venerit, nulla a me officia deerunt.

Adres: A Monsieur Schmalze, Secrétaire de M. le Grand Chancelier de Suède. A. Stockholm.

In dorso staat: Holmiae, die 7/17 Augusti 1637.

3169. 1637 juli 17. Aan G.J. Vossius[2].

Vir praestantissime,

Iam confectum putabam mandatum tibi a Noomsio[3] mihi abs te negotium; nam natales ejus opesque, ingenium ac studia ita descripseram ut ipse potius ornaturus illam *ἱπποσύνην* quam ab ea honorem accepturus videretur. Intervenit impedimentum, quod non timueram: dixere enim mihi viri summates, qui res istas tractant, non ita pridem constitutum regi[4], nequis illum honorem ab archangelo Michaele dictum participet, nisi qui sit plane romano-catholicus. Duae sunt, quantum iudicare possum, quae restant viae. Altera ut D. Charnassaeus[5], regis apud nos legatus, significet domino Chavigniaco[6] eam esse potentiam atque auctoritatem D. Noomsii propinquorum, ut eorum causa aliquid extra id, quod decretum est, fieri debeat; altera, ut sumatur idem aut par honos ab Angliae rege[7], ubi nihil obstitura est de sacris sententia professioque. Nam de imperatore[8] nihil dicere audeo hoste scilicet regni Suedici.

Petrum meum[9] exspecto et tuas, quas Hagam misisse scribis[10], literas.

Exspectamus *δανειστικὸν* Salmasii[11], notas ad novum Testamentum Heinsii[12] et si quae alia apud vos prodituriunt.

1 Johan Jespersson Kruus.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 342. Antw. op no. 3055.
3 Willem Nooms, heer van Aarlanderveen.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Hercule Girard, baron van Charnacé, ordinarius Frans gezant in Den Haag.
6 Léon le Bouthillier de Chavigny; zie over hem III, p. 302 n. 12.
7 Karel I.
8 Ferdinand III.
9 Grotius' tweede zoon Pieter maakte zich na een studieverblijf in het vaderland gereed om naar zijn ouders in Parijs terug te keren.
10 Zie no. 3055, p. 263.
11 *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio auctor*. Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXVIII.
12 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX*. Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX.

Hic Biblia illa regis regaliora[13] sistit impendii magnitudo. Cyrillus[14] multis partibus auctior etiam graecis illus contra Iulianum[15] cis aliquot menses exibit. Theodorotea Syrmondi[16] tardius procedunt.

13 De veeltalige bijbeluitgave van Michel le Jay; zie III, p. 355 n. 5.
14 De Cyrillus-editie van Jean Aubert: *Sancti Cyrilli Alexandrini opera omnia Graece et Latine.* Lutetiae Parisiorum MDCXXXVIII. Zie ook V, p. 65 n. 9.
15 *Cyrilli Alexandrini contra impium Julianum libri decem.* Zie Migne, *P.G.* LXXV. kol. 489 vv.
16 Zie voor deze uitgave V, p. 376 n. 6.

Ubi poetica tua[1]? Ubi *εἰδωλολατρείας* historia[2]? Nam multi amici me indice haec flagitant.

D. Nicolaum Fabricium Peiresium[3], senatorem in parlamento Aquarum Sextiarum optime, si quis hoc seculo, de literis literatisque meritum, nescio an noverit Barlaeus[4]; si eum novit, gratus erit nobis omnibus - multi enim sumus - D. Peiresii amicis honos carminis, si quid ab ipso, cujus in eo studio ingens fama est, impetrari poterit[5]. Rogo et ipsum et amicos Amstelodamenses praecipue ac tuam uxorem[6] liberosque[7] et meo et meorum nomine salutes quam benignissime.

Tuus tuo merito
H. Grotius.

Lutetiae, 17 Iulii 1637.

3170 1637 juli 19. Van J.F. Gronovius[8].

Illustrissime Domine,

Plusculi menses elapsi sunt, cum literis ad te unis allegatis memoriam mei, si tamen, in animo tuo renovare studui. Eas recte curatas dubitare iussit silentium tuum, vetuit affirmatio clarissimi et optimi viri fratris tui[9]. Evenit itaque sine controversia, quod verebar olim, et gravissimae occupationes [t]uae, quibus moles tus interstrepebam, malae tractationis me condemnarunt, et exop(tatum re)sponsum mihi inviderunt. Caeterum quum acerbissima mihi huius errat(i) .... tio sit, uno tamen me consolor et fraudo diffidentem animum, quod licet intempestivus et gravis observantiae tamen meae testimonium perhibuerim.

Atque haec r(e)s nunc quoque ad eundem lapidem offendere me adigit. Quasi enim non simplex insania sufficeret, promittere Diatribam in P. Papinii Statii Silvas[10], ecce, pra(e)stiti. Quam cum *ὀξυδερκεστάτους* oculos tuos subire minime deceret, quia tamen publicata subtrahi vix posset, ipsa ultro se accusatum ad te venit, vir maxime, aut supplicatum potius, ne propter vilitatem operis spernas autorem ipsique ignoscas, quod splendorem interdum appellatione illustrissimi nomine tui quaesiverit. Et quoniam non ea tua de nobis spes fuit, ut communicatis doctissimis

1 *De artis poëticae natura, ac constitutione liber.* Amstelodami, apud Ludovicum Elzevirium, 1647 (met epigram van Grotius). Zie Rademaker, Gerardus Joannes Vossius, p. 284 no. 29.
2 *De theologia gentili, et physiologia Christiana; sive de origine ac progressu idololatriae, ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductae, deque naturae mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV.* Amsterdami, apud Iohannem et Cornelium Blaeu, 1641 (Rademaker, *Gerardus Joannes Vossius*, p. 283 no. 24).
3 Nicolas Claude Fabry de Peiresc; zie over hem III, p. 219 n. 1.
4 Caspar Barlaeus, evenals Vossius hoogleraar aan het Amsterdamse Athenaeum.
5 Dit gedicht heb ik niet kunnen vinden.
6 Vossius' tweede vrouw Elisabeth Junius.
7 Zie voor hun namenVI, p. 95 n. 15.
8 Hs. Leiden, UB., coll. BPL. 885. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3212. Betreffende Gronovius zie men V, p. 229 n. 2.
9 Willem de Groot.
10 *Johannis Frederici Gronovii in P. Papinii Statii Silvarum Libros V. Diatribe Ad Th. Graswinckelium equitem & JC.* Hagae-Comitis, Ex Officina Theodori Maire. MDCXXXVII.

(animad)versionibus tuis eam augeri dignam putares, nunc rogo, si tamen ullam horam tam indigne perdere potes, ut haec legas, quae

rectius a te discere potueramus, ea notes obelis tuis ac nostram imperitiam corrigas. Scio enim, quoties falli me oporteat, antequam ad veritatem perveniam. Sunt autem non pauca ibi, quae e Salmasio[1] tuo didicimus. Ea forte tanti erunt, ut reliqua etiam fugitivo oculo perlustres multaque in iis ruditatis nostrae vestigia deprehendas. Quae hactenus a te condonari peto, ut in tuorum me censu retineas: non ut notatione censoria ista plectere meque de iis comiter monere dedigneris. Si non semper extra scopum iaculatus sum, si non una litura hoc opus indiget, exspectabo iudicium tuum animadversionesque et quod huius opusculi editione peccavi, hoc Casauboni[2] epistolis mea cura publicatis[3] propediem *σὺν δαίμονι* excusabo.

Vale, vir incomparabilis, et ama
Excellentiae Vestrae devotissimum
Iohannem Fredericum Gronovium.

Hagae Comitis, a.d. XIV. Kal. Sextil. Ao. MDCXXXVII.

Adres: Illustrissimo et incomparabili viro Dn. Hugoni Grotio, Regni Sueciae et Serenissimae Reginae ad Christianissimum Regem Legato, Domino meo, Lutetiam.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 13 Aug.

3171. 1637 juli 19. Aan Willem de Groot[4].

Literas, mi frater, tuas, datas 25 Iunii[5], patris autem datas 16[6] et 22 Iunii[7] accipio hodie, id est, 19 Iulii.

Magistratibus Delfensibus, quod veritati testimonium[8] reddiderunt, gratias habeo, tum vero et patri optimo et tibi pro diligentia. Ipsum testimonii instrumentum per filium[9] exspecto. Si id tale est, quale spero possent rogari D. Brederodius[10], Scagius[11], Warmondius[12], Maetenesius[13], a Dordrechto Beaumontius[14]

1 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise, hoogleraar in Leiden.
2 Isaac Casaubonus, in 1614 in Engeland gestorven.
3 Zie voor de titel van deze in 1638 verschenen uitgave VI, p. 380 n. 4.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 870. Gedeelt. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 143. Antw. op no. 3129.
5 Bedoelde brief is die van 24 juni, no. 3129, door Grotius blijkens zijn aantekening boven aan die brief op 19 juli ontvangen; ook hier spreekt hij van ontvangst op 19 juli van zowel Willems brief als van die van Jan de Groot, no. 3127, die eveneens de aantekening: 'Rec. 19 Iuly' bevat. Grotius' datering op 18 juli moet (tenzij de uitgevers van de *Epist.* een fout hebben gemaakt) dus op een vergissing berusten.
6 Ontbreekt.
7 No. 3127.
8 Zie voor dit testimonium Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 139.
9 Grotius' tweede zoon Pieter, wiens terugkeer na een studieverblijf in het vaderland aanstaande was; zie verderop.
10 Johan Wolfert van Brederode.
11 Aelbrecht van Beyeren van Schagen (1577-1638), heer van Schagen, baljuw van Kennemerland, erfpluimgraaf van Noordholland en West-Friesland.
12 Jacob van Wassenaar (1592-1658), heer van Warmond, hoogheemraad van Rijnland.
13 Johan van Mathenes (1596-1653), lid van de ridderschap van Holland.
14 Simon van Beaumont; zie over hem VII, p. 80 n. 2.

et Beverius[1], Amstelodamenses, qui adfuere omnes[2], syndicus Monachodami[3] et si qui sunt alii minus abrepti factionibus, ut bene praeeuntium verba sequantur.

Mileterius[4] aliquando ad me venit. Putant omnes, qui eum norunt, quae agit agere eum bona fide honesteque inutili quanquam proposito. In Alensoniana synodo, quae jam demum dissoluta est, scriptae ad eum literae[5], quas nondum accepit, nisi intra sex menses ecclesiae Charentonensi satisfaciat, *ἀποδανάγωγον* omnino fore. Nam hactenus abstentus tantum est. Libri, quem postremum fecit[6], mitto tibi exemplum, ut hoc quoque cum prioribus compositum materiam cogitandi suppeditent ista tractaturis.

In eadem illa Alensoniana synodo Testardus[7] et Amirautius[8] auditi sunt. Sed apud synodi delegatos, ne major conventus studiis scinderetur. Explicavere sententiam suam: purgarunt se ab arminianismo moniti leniter, quod quaestiones quasdam non necessarias in vulgus protulissent. Ita res sine ullo rigidiore in eos censura aut conscientiae eorum laesione abiit.

Petrus ut quamprimum hic sit, opto. Ejus rei, cujus meministi[9], quae intra Foederatos Ordines et Hollandos Frisios disputatur, processum, si quis erit, scire mihi suave erit. Vides, ut cum tempore male consulta in auctores recidant.

Addidi Mileterii libro Bochardi sermones[10], in quibus pia multa, illud nimis Cameronianum[11], quod ea, quae in voluntate sunt naturalia et *ἄφυκτα*, tamen juste vult puniri. Iam vidi illas synodi ad Mileterium literas et ipsum ex actis synodi decretum magna verborum acerbitate. Video omnes eos, qui hominem norunt, ita existimare abesse ab eo omnem malam malitatem, non tamen adesse in omnibus *τὸ φρόνιμον* nec aliud ex ejus molitione posse sperari quam aliquod

1 Cornelis van Beveren.
2 Jacob Backer, Anthony Oetgens van Waveren, Andries Bicker, Albert Coenraad Burgh en Jacob Boreel.
3 Anthonis de Waal. Zij allen waren aanwezig op de bijeenkomst van de Staten van Holland die kort voor Pasen 1632 gehouden was.
4 De Franse theoloog Théophile Brachet de la Milletière.
5 De Synode van Alençon schreef op 6 juli 1637 een brief aan De la Milletière. Deze brief staat afgedrukt in *Declaration faitte par le Sievr de la Milletière a Messievrs les Pastevrs, Anciens, et Consistoire de son Eglise. Sur le sujet de l'acte dressé par le Synode National, assemblé, par permission du Roy, à Alençon le 28 de May & autres iours suivans, & la Lettre dudit Synode audit Sievr de la Milletière du 6. Juillet 1637, concernant son Livre intitulé Le moyen de la paix Chrestienne.* A Paris. MDCXXXVII.
6 *Le Moyen de la Paix Chrestienne en la reunion des Catholiques & des Evangeliques sur les differens de la Religion. Divise en qvatre parties La premiere conctient, La refutation de la procedure de Monsieur Daillé en son examen, & l'esclaircissement sur la doctrine de la Iustification. La seconde, L'esclaircissement sur la doctrine de la Primauté de S. Pierre instituée pour le regime perpetuel de l'Eglise tant singuliere, qu'vniverselle. La troisiesme, L'Esclaircissement sur la doctrine de la Communion des fideles au Corps & au Sang du Seigneur au S. Sacrament de l'Eucharistie. La quatriesme, L'esclaircissement sur la doctrine de la Predestination, & de l'efficace de la grace de Dieu en la conuersion de l'homme par l'explication des differentes causes des deux Alliances de Dieu auec l'homme. Premiere partie.* Par Theophile Brachet, Sieur de la Milletiere.
7 Paul Testard; zie VII, p. 615 n. 11.
8 Moïse Amyraut; zie VI, p. 185 n. 16.
9 Het betreft het aannemen van waardgelders; zie nos. 3128 en 3129.
10 *Trois sermons faits sur divers textes par M.B., ministre de la parole de Dieu à Alençon.* Charenton 1637. Matthieu Bochart (†1662) was predikant te Alençon.
11 John Cameron (tegen 1580-1625 of 1626), Engels protestants theoloog en filosoof, in Frankrijk werkzaam.

dissidium protestantium. Interim nec illud tacendum arbitror nuntium pontificium[1] omni modo obstare, ne prostet hic liber; ita desuper sordibus proluitur, inferne fumo uritur.

Saluta, quaeso, parentes[2], tuam[3], tuos[4], nostros.

Tui amantissimus tibique obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 18 Iulii 1637.

3172. 1637 juli 19. Van Rijngraaf Johann Kasimir[5].

Unsern gunstfreundtlichen gruss in allem guten willen Zuvor Edler Vester, Innsonnders geliebter Herr unndt freundt,

Dess Herrn Ambassadeurs wiederantwortliches schreiben unndern dato den 16/26 May[6] den Tödtlichen Hintrit unnsers freundtlichen, lieben bruders liebd. seeligen[7] belanngenndt, haben wir zue recht empfangen unndt darauf dess Herren Ambassadeurs habenndes mit Leiden vernohmmen. Thun unnss solcher zue unsern Hauss Tragennder gueter affection unnd habennden Mitleidens gunstfreundtlich bedanncken.

Sonnsten ist ahn den Herren Ambassadeurn unnser gunstfreundliches gesinnen. Er wolle unnss die sonnderbahre favor erweissen unndt beiliegendes schreiben, so wie ahn Ihro Excellentia Herrn ReichssCantzlern[8] abgehen lassen, neben den seinigen so sie ahn Ihro Excell: abgehen werden lassen, mit Nechstem überschicken.

Diese erzeigennde grosse courtasie seindt wie zue begebender occasion mit Anngenehmmen gefelligkeiten hienwiederumb zuebschulden bereit, mit bit dieses unnser zue mueten nicht zum unnbesten (?) aufnehmmen, weil keine sichere gelegenheit wissen Ihro Excellentia etwass zue zuebringen. Alss durch den Herren Ambassadoren, da zue dan die anleitung unnss geben worden.

Verpleiben nechst Göttlicher empfehlung des Herren Ambassadeurs diennstwilliger
Johann Casimir
Wildt unndt Rheingraff Ob: undt Ritter.

Metz, den 19/9 Julij Anno 1637.

1 Giorgio Bolognetti.
2 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
3 Alida Graswinckel.
4 Zie voor hun namen no. 2912, p. 2 n. 3.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 18.
6 Ontbreekt.
7 Rijngraaf Otto; zie VI, p. 521 n. 5.
8 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

3173. 1637 juli 21. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Venit ad te filius[2], quem citius discessisse vellem, sed hic nulla se obtulit occasio et per Selandiam iter diu dissuasit senator Reigersbergius[3], tandem vero nihil aliud superesse videns adsensum suum praestitit. Cepit se jam aliquo pacto foro parare Petrus descriptis iis, quas ego habui formulis; non male facturum arbitror, si ex tuis libris fundamenta juris accurate hauriat eaque ad naturae principia referre discat; valet memoria et ingenio, ita ut nihil illi desit, quominus ad egregium nomen perveniat. Cogita, an non illi titulum de legibus velis proponere, ut de ea materia pro gradu disputet.

Testimonium Delfensium[4] in causa tua diu desideratum tandem per filium mitto, aut exemplum potius, authenticum enim cum reliquis munimentis servare decrevi: Rotterodamenses nisi viam compromissi - de qua senator Reijgersbergius ad vos scripsit[5] - inire velint, ego tibi auctor sum, ut Rothomagi aut in Galliis alibi bona Rotterodamensium arresto includi facias atque ita tuum jus impeties.

Ostendi Utenbogardo[6], quae nuper de Mileterio[7] scripsisti[8]; probat ille consilium tuum, ut benigne tractetur vir ille, qui ab adversariis desciscere incipit. Librum Mileterii[9], cujus mentionem facis, expectabimus. Episcopius[10] ecquid jam scribat, melius ex Utenborgardo intelliges. Litterae, in quibus mentionem Brandani[11] facis aut aliqua de successore meditatum te indicas, in meas manus nondum venerunt; audio commercia litterarum terrestri itinere esse restituenda, quod Deus faxit, ut statis diebus de negotiis vestris fiamus certiores.

Princeps Arausionensis[12] Bredae obsidioni imminere creditur, cujus urbis ut potiatur, Hollandiae nostrae plurimum interest, quanquam Hispanienses nullum non lapidem moturos putem, ne hoc fiat.

Vale, frater optime, cum uxore et liberis[13].

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXI Iulij 1637.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Antw. op no. 3151; beantw. d. no. 3209.
2 Grotius' tweede zoon Pieter, wiens terugkomst na een studieverblijf in het vaderland aanstaande was.
3 Nicolaes van Reigersberch.
4 Vgl. o.a. no. 3129. De attestatie is afgedrukt bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 139.
5 No. 3095.
6 De remonstrantse predikant Johannes Wtenbogaert.
7 Théophile Brachet de la Milletière, Frans theoloog.
8 No. 3151.
9 *Le moyen de la paix chrestienne en la réunion des catholiques et des évangéliques sur les différens de religion, divisé en 4 parties. Première partie. Réfutation de la procédure de M. Daillé en son Examen.* Par T.B., sieur de L.M. Paris, 1637.
10 De remonstrant Simon Episcopius. Betreffende zijn geschrift zie no. 3151, p. 402 n. 6.
11 Brandanus Daetrius -Brandan Dätri-, Grotius' huispredikant.
12 Frederik Hendrik.
13 Alleen Cornelia was bij haar ouders in Parijs. Cornelis bevond zich in Stockholm, Diederik in het gevolg van Bernhard van Saksen-Weimar en Pieter was op het punt na een studieverblijf in het vaderland de thuisreis te aanvaarden.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roij Trèschrestien A Paris.

In dorso schreef Grotius: 21 Iulij 1637. W. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 13 Aug.

3174. 1637 juli 21. Van L. Aubery du Maurier[1].

Illustrissime et excellentissime Domine,

Tandem superata summis cum molestiis Gotthia et Suecia nec intermisso noctu diuque itinere die septima Elsenorio Stokolmiam incolumes pervenimus. Ubi nihil mihi dulcius quicquam accidere potuisset quam tuum gnatum[2] mihi ignotum offendere et intelligere, qaunti hic virtutes tuae fierent et a magno cancellario[3] et ab aliis regni administratoribus[4].

Perplacuit autem quod antea opinabar experientia cognoscere nempe te non solum meridiem nostrum, sed et extremum septentrionem nominis tui fama replevisse, nec singulam tantum regionem, verum universum orbem te et suspicere et admirari.

Sed ad nostra redeo.

Salutatis omnibus, qui hac in aula sunt alicujus momenti, Dantiscum quam citissime potero sum navigaturus indeque Varzaviam petiturus, ut sollemnibus matrimonii regis Poloniae[5] cum Austriaca, quae adulto Septembri celebrabuntur, interesse possim.

Mihi ven(t)os secundos, tibi, tuae tuisque omnibus omnia laetissima ex animo praecor.

Vale, quantumque te veneramur, tantum nos diligas.

Tibi, Illustrissime et excellentissime Domine, totum me exhibeo.

Ludovicus Auberius Maurerius.

Stokolmiae, 21 die Julij stilo n. an. 1637.

Obnixe postulo, ut non sit tibi grave domino Bignonio[6] mea deferre obsequia et curare, ut huic epistolae junctus fasciculus fratri Danieli[7], qui Lutetiae agit cum sororibus[8], quam primum reddatur.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 16 Sept. 1637.

1 Hs. Den Haag, KB., coll. Corn. de Groot, IV 13 h. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3272. Voor de schrijver, Louis Aubéry du Maurier, zie men no. 3106, p. 334 n. 1.
2 Grotius' oudste zoon Cornelis.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Zie voor hun namen no. 2957, p. 91 n. 2.
5 Wladislas VII (IV) huwde op 13 september 1637 met Cecilia Renata, dochter van keizer Ferdinand II.
6 Jérôme Bignon; zie over hem III, p. 154 n. 5.
7 Benjamin Aubéry du Mauriers derde zoon Daniel (1612-1645).
8 Louise, Eléonore, Amélie-Madelaine en Emilie-Catherine; zie IV, p. 153 n. 7.

3175. 1637 juli 23. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Je vous remercie très affectueusement du soing particulier que vous me tesmoignez par la vostre du 7 du présent[2] à voir tant de mes lettres que de mes particuliers intérests dont i'escris à monsieur Strasburg[3] dereschef, et vous prie aussy d'y contribuer tout ce qui est en vostre pouvoir, afin que si ie dois attendre plus icy les ordres pour mon voyage on me face aussy payer mes provisions qui me manquent depuis tant de temps, de la Voltoline ne pouvant à présent tirer aucun subside.

Ie voudrois aussy sçavoir volontiers quelle apparence il y a de mon voyage à Constantinople où les affaires sont en tel estant qu'il seroit bien nécessaire d'y despêcher bientost come vous verres par icy enclose à monsieur le gran chancelier[4] que ie vous prie après l'avoir leue fermer et envoyer là où il est. Ie le croyois desià estre à Stralsunt, mais come ie vois par la vostre les affaires de Suède le tiennent encor à Stokolm; pourtant ie seray fort aise d'entendre de vous quelque asseurance de son retour en Allemagne qui a bien besoing de sa direction.

Dieu le nous renvoye bientost et vous conserve aussy en bonne prospérité et moy en sa grâce qui suis véritablement, monsieur,

Vostre serviteur très fidel
C. Marin.

De Zurig, ce 13/23 de Juillet 1637.

On tient icy l'alliance de France avec le roy d'Angleterre pour conclue.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Aug. 1637.
In dorso: 23 Iulij 1637 Marini.

3176. 1637 juli 24. Aan L. Camerarius[5].

Illustrissime Domine,

Quae ad me scripsisti Iunii diebus 17/27, 18/28 et ante XXII novi Calendarii[6], ea cuncta ad me eodem tempore, die scilicet hujus mensis 9/19 pervenere.

Tabulas tuti itineris pro Germanis a cardinali Hispano[7] datas non vidi, sed tales esse intelligo. In quibus nihil desideretur.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr.
2 Ontbreekt.
3 Paul Strasburgk; zie over hem VI, p. 59 n. 6.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 84. Gedrukt *Epist.*, p. 344. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
6 De brieven van Camerarius aan Grotius ontbreken.
7 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje; zie IV, p. 412 n. 11.

Multum hic gaudii attulit motus principis Arausionensis[1], in Flandriam, ut putatur. In easdem partes credo iturum cardinalem Valettam[2] et Milereium[3], ubi Landresium ceperint, cujus nunc partim ad propugnacula partim ad fossam perventum est. Ac praeter quas eo duxit copias, habet is ad Bononiam VI ferme millia.

In Comitatu Burgundiae dux Longavillanus[4] Orgeletum, dux Vinariensis[5] Balmas et Montemmartini cepit. Hic an in Germaniam iturus sit, dubitatur etiamnunc et queritur dilabi Halerii[6] equitatum, ita ut vix ducenti supersint.

Non placet Gallis Rhenum transgredi. Et quam parum curent Transrhenana, documento est Ehrebreiststenium amissum et Ransovii[7] neglectus miles.

Non negant Angli multa a suis invecta Dunquercam. Sed et ab eo se abstituros ajunt et piscatoribus quietem fore, si quod cum Gallia pepigere faedus, ei se Batavi adjungant; quod et significaturum ipsis principem Palatinum[8]. Fedus ipsum non vidi; quae vero eo contineri dicuntur, scripsi antehac[9]. Belli paratus ab Anglis in ver parari audio hyemem sumturos ad exercendum militem.

Sanctichaumontius[10] nondum huc venit, sed venturus creditur.

Prae se ferunt Angli non nolle se, ut Hagam transferatur conventus de federe, quando Hamburgi non satis libera futura sit deliberatio.

Ex Hispania literae nos docent id laborare Tellerum[11], ut ab imperatore[12] legatio in Angliam veniat. Aequissimum mihi videntur Suedi nostri dicere non debere expertes esse belli onerum, qui ad pacem suo ex commodo faciendam aliena opera uti volunt.

Multum praedicatur D. Banerii[13] non fortitudo tantum, satis cognita, sed et in rebus disponendis prudentia speramusque, si non quo usque vellemus procedant Gallorum arma, tamen in id valitura, ut parte hostilium virium D. Banerium liberent. Ego Gallos coram, D. ducem Bernhardum per literas incendere non desino.

Commoda D. landgravio[14] ad pascendum militem esset Frisia Orientalis, sed an id placiturum sit Batavis, equidem nescio. Intelligimus et Ferdinandum[15] et Oenipontanam[16] parare se, ut Poloni sponsam[17] fines versus deducant.

In Italia postquam Anglianam arcem XXII Iunii cepit, nihil promovit

1 Frederik Hendrik.
2 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
3 Charles de La Porte, markies van La Meilleray.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
7 Josias, graaf van Rantzau; zie VI, p. 327 n. 13.
8 Karl Ludwig.
9 Zie bijvoorbeeld no. 3085 dd. 20 mei en no. 3123 dd. 19 juni. Zie ook de brief aan Oxenstierna van 3 juli (no. 3146).
10 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
11 John Taylor, Engels agent in Wenen.
12 Ferdinand III.
13 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
14 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
15 Keizer Ferdinand III; vgl. no. 3177 aan Axel Oxenstierna.
16 Claudia de Medici, weduwe van aartshertog Leopold; zie V, p. 451 n. 11.
17 Op 13 september 1637 huwde Wladislas VII (IV) van Polen met Cecilia Renata, dochter van keizer Ferdinand II.

Hispanus[1]. Mittitur tamen e Neapolitano regno eques Mediolanum. Captas nuper eo in mari Batavorum naves ulciscitur pirata ab Algeria et Biserta oram tam Liguiriae quam Calabriae ita impune incursans, ut et municipia quaedam diripuerit. Genua magis magisque suspectas habet Hispanorum in se molitiones.

Gaudemus omnes comitis Suessionensis[2] tranquillatum animum concesso ipsi in aulam venire aut emanere suo arbitratu, dum nequid regno noxium tentet: ita bono Galliae rerumque communium abstractus est ab iis consiliis, quae ipsi dabat Bruxellensis aula et ei favens Sanctibarrius[3]. Non dubium est, quin D. principis Arausionensis ducisque Bulionii[4] benevolentiae in se multum debeat comes et ob eum servatum ipsa Gallia. Etiam de equitatu ducis Lotharingi[5] pars aliqua a ducis Vinariensis milite caesa est. Landresium tribus cuniculis oppugnatur. Cessurum creditur ante 6[6] diem Augusti. Qui obsidet exercitus habet XIIIes mille pedites, VIIIes mille equites in magna copia commeatuum. Sex illa millia quae ad Bononiam fuerant, Caletum venere.

Dux rusticae seditionis, Galostius[7] nomine, ad regios duces non acceptis commeatus liberi literis cum venisset, in vincula ductus est.

Vidi exemplum literarum tuti itineris pro legatis, qui pacis faciendae causa ituri sunt Coloniam, in quo nihil desideratur, nihil est quod offendat.

Deus, illustrisime Domine, te ac tuos sospitet.

Excellentiae Tuae observantissimus[8]
H. Grotius.

Lutetiae 14/24 Julij MDCXXXVII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. 3 Aug. st. n. A.^{o} 1637.

3177. 1637 juli 24. Aan A. Oxenstierna[9].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

1 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés, gouverneur van Milaan.
2 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
3 Henry d'Escars de Saint-Bonnet, sieur de Saint-Ibar.
4 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 Vgl. no. 3177 aan Axel Oxenstierna. In de copie te Uppsala staat: V.
7 Simeon Estancheau, gezegd La Galoche, Hij werd op 21 oktober 1637 te Angoulême terechtgesteld.
8 De woorden ‘Deus ... observantissimus’ ontbreken in de uitgave der *Epist.* In plaats daarvan heeft deze uitgave het gebruikelijke onderschrift: Illustrissimae Dominationi Tuae observantissimus eique addictissimus.
9 Gedrukt *Epist.*, p. 343; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 372.

Non negant Angli se Dunquercanis, quorum oppidum impeti hoc tempore a Gallis et Batavis credebatur, subvectasse necessaria et recte id se facere autumant, quamdiu nondum Batavi foederi inter se Gallosque facto accessere. Ejus rei

spem si faciant Batavi, tum passuros se rem de piscatu quiescere hoc tempore ac putare se Palatinum principem[1] mandata id significandi habere.

Galli Veneto[2], Mantuano[3], aliis affirmant probata pacta Wismariensia[4]. Ego me nihil certi habere dico; ceterum sperare me bene conventurum; pacem autem nolle Suedos nisi communem.

Ait Venetus Viennae dici ab iis, qui res administrant datas tuti itineris literas etiam ad Coloniam, si eo mittere velint, pertinere. Ego nostris Coloniam pro loco conventus dixi a caesarianis[5] non esse propositam, sed alias urbes.

Cardinalis Hispanus[6], quas dedit literas pro Germaniae principibus, qui in bello sunt, in iis nihil audio esse, quod reprehendatur; sed quas pro Batavis dedit imperator[7], eas non placere Batavis, credo, quod cum Batavis tanquam sibi obsequii aut reverentiae aliquid ab antiquo debentibus agere imperator velit.

Bene evenit, quod comitis Suessionensis[8] placide transactum est negotium permissumque ei in annos quatuor manere ubi est, in aulam venire, non venire, suo arbitratu et sine regis[9] offensa salvis ipsi bonis atque honoribus reddita et matri[10] commorandi, ubi voluerit libertate. Mansurus, ubi est, creditur. Multum ei ad res bene ponendas inserviere adversarii inter se in ipsum certantes studiis, hinc Bruxellenses Hispani, inde princeps Arausionensis[11] cum duce Bulionio[12], Sedani domino. Nam eo ipso, quo rex ei has conditiones misit, tempore redibat a Bruxellis missus a comite Sanctibarrius[13] multa magnaque offerens. Princeps autem Arausionensis et pecunias misit comiti, ut quem dicerit nihil in regem commisisse; si quae privatim inter eum ac cardinalem[14] essent controversiae, cavendum, ne eae in malum publicum erumperent.

Ad Landresium alibi ad oppidi propugnaculum moenibus adhaerens alibi ad fossam pervenere opera brevique speratur deditio, non ea vi Piccolominii[15], qui in agri Luxemburgici proximis agit, ut bene munita castra adoriri audeat. Mileraeus[16] praeter eum militem, quem in ista castra adduxit, alium ad sex prope hominum millia habet ad Bononiam Morinorum crediturque et ipse et capto Landresio cardinalis Valetta[17] Flandriam, quo mari se fert princeps Arausionensis, terra petituri. Nova hostis ad Gravelingam munimenta et quod portus ibi ad naves

1 Karl Ludwig.
2 Alvise Contarini di Nicolo.
3 Giustiniano Priandi, van 1616 tot 1638 resident van Mantua aan het Franse hof.
4 Het verdrag van Wismar tussen Frankrijk en Zweden was gesloten op 30 maart 1636 en werd eerst in het najaar 1637 door Zweden geratificeerd.
5 De gezanten van Ferdinand III ter vredesconferentie te Keulen; zie no. 2987, p. 150 nn. 1 en 2.
6 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje; zie IV, p. 412 n. 11.
7 Ferdinand III.
8 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
9 Lodewijk XIII van Frankrijk.
10 Maria de Medici; zij verbleef in de Spaanse Nederlanden.
11 Frederik Hendrik.
12 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
13 Henry d'Escars de Saint-Bonnet, sieur de Saint-Ibar.
14 De Richelieu.
15 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, bevelhebber in het keizerlijk leger.
16 Charles de La Porte, markies van La Meilleraye.
17 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.

capiendas et deprimitur et dilatatur, tum Gallos urit metu, ne Caletum exhauriatur, tum Batavos, ne majus inde quam a Dunquerca, cujus portus recessu maris denudatur et arenis magis magisque obstruitur, damnum accipiant.

Habeo literas abs duce Bernhardo[1] et a filio meo[2], qui apud eum est, datas 15 et 18 Iulii novi calendarii[3]: praeterea accessit me is, qui hic res ejus agit, Rotenhanius[4]. Ex iis disco capta duci Balmas et Montemmartini, Gallum vero sub Halerio[5] militem ita dilabi, ut de omni equitatu aegre ducenti supersint. Consilii, quod Pyrrhon[6] pridem habuerat de Rijnfeldio[7], conscius[8] is, qui Montempellicardum tenet, Granchaeus[9], praeripere Pyrrhoni id voluit metu Lactucariorum[10], ne si Pyrrhon eo potiretur, sibi teneret[11], non Vindici[12]. Literae, quas ea de re scripserat Granchaeus, ita negligenter curatae sunt, nisi et dolus[13] latet, ut in hostium manus venerint. Conqueritur ea de re in hac aula dux; et tamen si haec spes fefellerit, sperat alia via se venturum trans Rhenum[14]. Illud quoque compertum mihi duxi non tacendum Ponicae[15] data quotannis a Terentio[16] XVIII millia florenorum: tanti illis erat ipsius dominum pro arbitrio versare.

Alsatica nobilitas de praefecto Benfeldensi[17] pergit conqueri. Ego rerum, quae ibi geruntur, ignarus judicium non interpono meum literasque ad me scriptas tuae mitto Sublimitati.

Naves ex Hispania Junio ineunte digressae, cum quibus XVIII scutatorum millia exspectat cardinalis Hispanus, nondum comparent resque ipsi arctas faciunt. Genuates tum ob formidinem, ne ipsorum portubus insidias struat Hispanus, tum ob captas nuper ab Hispanis naves Batavorum decem nec redditas, quae in iis merces ad Genuates spectabant, id student, ut Gallorum Batavorumque amicitia expediant se nimiis Hispanorum nexibus.

Caeterum in Italia nihil magni agitur post arcem Aglianam captam ab Hispanis. Id evenit 22 Junii. Scribitur ex iis locis Astae et Albae imminere Leganesium[18]. Sed alii magis putant in loca Montisferratensis territorii incubituram vim

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Grotius' jongste zoon Diederik bevond zich in het leger van hertog Bernhard.
3 Beide brieven ontbreken.
4 Georg Wilhelm von Rotenhahn (†1638), overste in Zweedse dienst.
5 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
6 Schuilnaam voor Bernhard van Saksen-Weimar.
7 De naam staat in cijfer: 66.79.112.63.13.33.45.10.79.91.
8 De uitgave der *Epist.* laat op ‘conscius’ nog ‘ejus’ volgen en leest ‘Consilium’ in plaats van ‘Consilii’.
9 De Franse veldmaarschalk Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (1602-1680), gouverneur van Montbéliard.
10 ‘Lactuca’ is een codenaam voor Frankrijk.
11 De woorden ‘sibi teneret’ staan in cijfer: 32.55.11.55. 77.33.78.33.4.72.26. voorafgegaan door het cijfer 15 (= on), waarvan de zin mij ontgaat.
12 Codenaam voor (koning van) Frankrijk.
13 Dit woord staat in cijfer: 53.73.60.2010.
14 De woorden ‘trans Rhenum’ staan in cijfer: 107.70.78.76. 4.19(=14).72.31.93.61.
15 Tobias von Ponikau, raad en gezant van Bernhard van Saksen-Weimar; hij was kort tevoren in Dijon overleden. De naam staat in cijfer: 25.73.78.71.72(=22).98.
16 Codenaam voor Frankrijk.
17 Arendt von Quernheim; zie VI, p. 356 n. 1.
18 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés, Spaans gouverneur van Milaan.

belli. Crequiacus[1] ad Casale advenit cum quatuor cohortibus. Non est libera Italiae ora a Turcarum Algeriensiumque incursibus: ii nuper in Calabriae litus exscensum fecere Tuni et Cereale Genuatum juris municipium irruerunt, morati quidem non diu, sed ita ut praedam captivosque abegerint. Neapolitano in regno duriora in dies rectoris[2] imperia nec est, qui querelas in Hispaniam deferre audeat. Sex inde turmae mittuntur per Brutios in agrum Mediolanensem.

Ab Etrusco[3] it legatus[4] ad regem Poloniae[5] et ad imperatorem. Imperator ipse et Aenipontana[6] ad fines aut non longe a finibus deducturi putantur eam, quae Polono pacta est[7].

Basilea sero videt se duobus castellis a caesarianis premi. Poscitur frumentum a Vinariensi. His de rebus, etsi forte comitatui Burgundiae pericula - quod futurum non puto tam bonis Gallorum processibus - averti possint, Badam rursus coeunt Helvetii, magni, ut semper, cunctatores.

Austriaci eorum, quae circa ea loca tenent, oppidorum auxere praesidia: Longavillanus[8] in comitatu Burgundiae Orgeleto capto a Bleteravio rejectus est. Rohanius[9] ob inimicitias cum principe Condaeo[10], quominus eas in partes veniat, se excusat. Gravatur invidia alienae culpae circa res Rhaeticas: de peracta in mensa Gallasii[11] caede Gordonii[12], qui Fridlandio necem intulerat, vulneratis et aliis qui in illo facinore Gordonio adfuerant; itam de Pensio[13], legato Dani spoliato in itinere a caesarianis, congruunt nuntii.

Multum heic exspectatur adventus in Germaniam tuae Sublimitatis. Det eum Deus prosperum, Excellentissime atque Illustrissime Domine, pariterque res cunctas ipsius, bono regni reginaeque[14], sospitet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 14/24 Julii 1637.

Venit jam nunc ad me Melitensis ordinis legatus[15], qui me rogavit ad Tuam

1 Charles Créquy de Blanchefort de Canaples.
2 Manuel de Guzmán, graaf van Monterey; hij werd nog in 1637 opgevolgd door Felipe Ramirez de Guzmán, hertog van Medina Las Torres.
3 Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
4 Deze ambassadeur bracht het rouwbeklag van de hertog van Toscane over de dood van Ferdinand II over en tevens diens gelukwensen met Ferdinands verkiezing; zie de *Gazette de France*, no. 114, p. 463, dd. 8 augustus 1637.
5 Wladislas VII (IV).
6 Claudia de Medici; zie V, p. 451 n. 11.
7 Cecilia Renata, zuster van keizer Ferdinand III. Het huwelijk had op 13 september 1637 plaats.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Henri, hertog van Rohan.
10 Henri de Bourbon, prins van Condé.
11 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in het keizerlijke leger.
12 John Gordon, een der moordenaars van Albrecht von Wallenstein, hertog van Friedland, in 1634.
13 Christian von Pentz, gouverneur van Gluckstadt, agent van Christiaan IV van Denemarken bij de keizer.
14 Christina van Zweden.
15 Wellicht een zekere Descluseau. Deze was althans in december 1638 agent van Malta.

Sublimitatem ut scriberem, quod eo minus omittere potui, quando et rex, qui illam societatem majorum suorum exemplo in sua tutela complectitur, hoc ipsum mihi negotium per admissionalem[1] suum commendat. Quid petant, ex commonitorio, quod adjunxi, videbit Sublimitas Tua, quae id, rogo, constituat, quod ex aequo bonoque et usu plublico esse judicaverit. Quicquid autem constitutura est, id ut ne ignorem, rogo, ac habeam etiam in hoc negotium normam, ad quam sermones regam.

Tres cuniculi facti sunt adversus Landresium speraturque cessurum Gallis ante 6 Augusti. Exercitus constat XIII mille peditibus, VIII mille equitibus, cui alimentorum benigna copia. Sex illa millia hominum, quae Bononiae erant, Caletum venere propius Gravelingam.

Rex parlamento huic interdixit, ne quid ad se adferrent statum publicum tangens. Si qua essent negotia ipsorum corpus spectantia, se auditurum.

Fayetta[2] habitum sumpsit monasticum.

Dux rusticae seditionis[3] cum ad Gallos duces sine permissu sponte venisset, captus est. Nomen ei Galastio.

Mittit jam nunc Venetus legatus exemplum literarum tuti itineris pro Suedis legatis Coloniam, quas ipse a cardinali Hispano a nemine, nisi a Gallis, rogatus impetravit. De industria omissus est et Serenissimae et Potentissimae titulus. Galli titulum Regalis Celsitudinis fratri regio[4] ad Hispanorum exemplum coeperunt dare et cancellarium Franciae appellare magnum cancellarium.

3178 1637 juli 24. Aan N. van Reigersberch[5].

Mijnheer,

Den IX[6] Iuly zijn mij teffens drye van uE. brieven behandicht door ordre van mons.r Euskerke[7], gedateert den XXIII[8] ende XXX Iuny[9] ende den laeste den VII July[10]. Ick hoope mijne vermiste bryeven van Hamburgh[11] sullen terugge comen, ofte anders moet het aen yet, dat ons onbekent is, haperen.

Ick dancke uE. van de sorgen in alle mijne saecken, oock van de advysen ende discoursen. In 't beantwoorden ben ick van achteren begonnen.

1 Anne, graaf van Brulon, en Nicolas Faure, sieur de Berlize, vervulden de functie van introducteur des ambassadeurs. Wie van beiden hier bedoeld wordt, heb ik niet met zekerheid kunnen vaststellen.
2 Louise-Angélique Motier de La Fayette. Op 19 mei 1637 was zij in het klooster gegaan.
3 Simeon Estancheau, gezegd La Galoche. Hij werd op 21 oktober 1637 te Angoulême terechtgesteld.
4 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
5 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 5 h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op o.a. nos. 3128 en 3142; tesamen met no. 3184 beantw. d. no. 3207.
6 Boven aan brief no. 3142 dd. 30 juni van Nicolaes geeft Grotius als datum van ontvangst: 19 Iuly, hetgeen, gezien de datum van beantwoording, waarschijnlijker is.
7 Johan van Euskercke als secretaris verbonden aan de ambassade van de Staten te Parijs.
8 No. 3128.
9 No. 3142.
10 Ontbreekt.
11 Het betreft hier brieven, die, ter voorkoming van opening door derden, onder couvert van Petter Spiring Silvercrona zijn verzonden; vgl. no. 3128.

Over dye van de admiraliteyt[1] comt de judicature toe - mijns oordeels - aan het collegie ende den Raedt van Staten bij protectie; over de personen van de Raedt van Staten ende over de reeckenmeesters van de Generaliteyt aen den Raedt van Staten. Schepenen van de steden connen daerover nyet pretenderen, als zijnde door de dyenst aen de Unie daervan geëximeert. Over de gedeputeerden ter vergadering van de Staten-Generael comt de kennisse toe de Raide-provinciael van haere provincie met toelaeting van de Staten van deselve provincie.

Soo uE. yet verneemt van mijne oudste soon[2], alsoo hij aen mij in lange nyet heeft geschreven, wilt het mij laeten weten.

Op de vrage van mijnheer den prins[3] heb ick mijn advys geseijt religione judicis sonder te weten ofte te letten wat hij lyefst hadde. Mijnen tweede soon[4] verwacht ick hoe eer hoe lyever als oock de papieren.

Wat de saecken van Caesar[5] aengaet, haere maniere van doen staet mij nyet wel aen. UE. voorslagh om tot accoord te comen is redelijck: maer als zij dye nyet en willen amplecteren soo moet men comen off tot arbyters nae rechte ofte tot het Hoff. Arbitrateurs dyenen ons nyet. Repressaliën ofte arrest op goederen van mijne debiteurs soude ick wel licht obtineren soo ick eens in Engelant quame, 't welck nyet en is buyten apparentie.

Monsieur Schmalcius[6] schrijft mij uyt Sweden, dat mijnheer den rijcxcancellier, daer ick wensche mijne soon, alsoo hij daer sonder employ [en is], t'huys come, sulcx goed vind. Hij sal apparentelijck comen met mijnheer den rijcxcancellier, dye nu zijne overcomste tot te beter directie van oorlogh ofte paix heeft geresolveert.

Aengaende 'tgunt ick tot bevordering van mijne tweede soon had geschreven, daervan was van mijne intentie, alsoo de heren en Numerianus[7] voortijds aen uE. geseijt hebben goede intentie voor hem te hebben, soodat men eenige van de principale soude vragen, of sij haer authoriteijt souden willen verleenen om sulcx als ick voorsloegh te voveren. 't Soude hem in het advocaetschap nyet verhinderen, ende mij dunckt dat mijne oude affectie tot de dyenst van de compaignie wel meriteert, dat men sulcx aen de mijnen erkenne.

Op de saecken van Oosterwick[8] wilt op 't naerstigste vernemen. Onder ambassadeurs is het een nodige regel, dat men moet gantsch precys gaen jegens alle dye in 't respect manqueren. Res tales stant forma[9]. Wat mij aengaet, ick

1 Het betreft hier de procedure tegen Cornelis Jongbloet, Ernst van Rhede, heer van de Vuyrs, en Johan Veen, gecommitteerden ter Admiraliteit van Amsterdam vanwege Gelderland, Utrecht en Overijssel. Men zie hierover Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh*, II, p. 486-490; *Resolutiën van Holland en Westfriesland*, dd. 15 en 16 juli 1637, p. 702 en 703; *Den Handel ende wandel Van den Stichtsen Joncker* (Knuttel, *Pamfl.*, no. 4519).
2 Cornelis de Groot bevond zich in Zweden.
3 Frederik Hendrik; zie voor de kwestie no. 2934, p. 50 n. 4.
4 Pieter maakte zich na een studieverblijf in het vaderland gereed om huiswaarts te keren.
5 Codenaam voor Rotterdam; het betreft de pogingen door Grotius en namens hem ondernomen om hem zijn achterstallige wedde als pensionaris alsnog te doen uitbetalen.
6 Peter Abel Schmalz, secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 Codenaam voor Amsterdam.
8 Willem van Liere, heer van Oosterwijck, ordinarius Staats gezant in Parijs. De naam staat in cijfercode: 77.84.2.3.24.17.4.6.12.8.
9 Vgl. Seneca, *Hyppol.* 773: res est forma fugax; Cicero, *De Nat. Deor.* I, 96: cur igitur, cum ceteris rebus inferiores simus, forma pares sumus?

heb soo veel verseeckerheijt als mogelijck is van de affectie van mijnheer de rijcxcancellier tot mij, ende twijffele nyet van 't advancement van den jongste[1] tot mijn contentement. Den oudste vereor, ne sibi obsit. Bij mij gecomen zijnde, sal ick zyen, waer ick hem stelle. Mij is wat goeds voorgecomen, waerop ick sal letten, soodat ick hoop door Godes genade, dat mijne kinderen soo weynigh als ick Catilinanem[2] et Cethegonem[3] faveur van doen sullen hebben. Dat dye twee Nederlanders bij uE. genoemt[4] mij nyet veel goeds en[5] dat is gelooffelijck, alsoo sij beyde van Eusebius[6] groote beneficiën genyeten.

Ick had uE. gebeden te vernemen, wat het advis is van Uffo[7] op de questie van de zee.

Soo Caesars volck de wech van arbyters ingaet, can uE. in plaetse van den heer Couwenburgh[8] iemant anders nemen. Politycken dupeeren (?) mij nyet. Ick sal garen verstaen, hoe dat Noord-Hollant sal vaeren met haer gesustineerde, dat nyet buyten reden en is, hoewel nae veele geledene praejudiciën.

Wat aengaet de commissie van Utrecht[9], daervan u. bryeff vermelt, dye is mij gegeven in de vergadering, int bijwesen ende toestemming (?) van een van de heren van Rotterdam, dye oock mij geanimeert heeft om te gaen. Oock hebben d'heeren[10] van Roterdam aen mij tot Utrecht zijnde gesonden om mij te animeren, gelijck de heer Nobel[11] wel sal weten. Den eedt, dye men doet, als men eerst comt in de vergadering, brenght mede, dat men alle commissiën sal naecomen. De commissie is op de naem van de Staten van Hollant - hoewel enige steden haer à desseins hadden geabsenteert: absentes autem citati habentur pro consententibus nae rechten ende coustumen - geteyckent ende gesegelt. 't Schijnt sij confunderen twee sendingen nae Utrecht. De eerste was bij de Staten gedaen ende de commissie gegeven aen d'heer Hogerbeets[12], mij ende Engelsman[13]. De tweede bij de Gecommitteerde Rade, waerbij gesonden zijn d'heer Ruychaver[14], Schoonhoven[15] etc. Ende dat dat de oorsaeck niet en is geweest van mijne swaericheit, maer de dispute met de Staten-Generael ende sijn Ex.[tie16], blijckt soo

1 Diederik de Groot bevond zich in het leger van hertog Bernhard van Saksen-Weimar.
2 Kennelijk een schuilnaam; wie ermee wordt aangeduid, heb ik niet kunnen uitmaken.
3 Wie met deze schuilnaam bedoeld wordt, weet ik niet. Gaius Cornelius Cethegus, een Romeins senator, nam deel aan de samenzwering van Lucius Sergius Catilina. Toen deze naar zijn leger vertrok, werd Cethegus met Publius Lentulus Sura in Rome achtergelaten met de taak de voornaamste senatoren om te brengen.
4 Dit moet betrekking hebben op een opmerking in Van Reigersberchs brief van 7 juli, die helaas ontbreekt.
5 Hier is een woord als ‘gunnen’ uitgevallen.
6 Schuilnaam voor De Richelieu.
7 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
8 Mr. Pieter Couwenburch van Belois, raadsheer in het hof van Holland; zie VII, p. 283 n. 2.
9 Zie hierover no. 3128, p. 363en n. 2 aldaar.
10 Na ‘d'heeren’ is een woord - ‘aen’ - per abuis niet doorgehaald. Er stond nl. oorspronkelijk ‘aen mij tot’, waarvan de woorden ‘mij’ en ‘tot’ wel doorgestreept zijn.
11 Henrick Willemsz. Nobel; zie over hem III, p. 253 n. 2.
12 Rombout Hogerbeets.
13 Jan Jansz. Engelsman, burgemeester te Hoorn.
14 Maerten Ruychaver; zie over hem IV, bijlage no. 17, p. 523 en n. 7. aldaar.
15 Dirck Jacobsz. Schoonhoven; vgl. V, p. 312 (no. 1977 aan Van Reigersberch).
16 Frederik Hendrik.

uit andere teeckenen als daeruit, dat die andere heeren, die mede t'Utrecht geweest ende soo veel gedaen hebben als d'heer Hogerbeets ende ick, niet en werden aengesproocken.

Pontani bouck[1] op de questie van de zee wilde ick wel zyen. De heer Camerarius[2] heeft mij 'tselve aengespreecken(?). Soude oock garen verstaen, wat in dye gewichtige materie ende dye bij Engelant zeer ter harte werdt genomen vorder sal passeren; oock soo yet vorder gedaen werdt in de saecken van Amelant ende Aysma[3].

De ambassadeurs van Engelant[4] geven ons hoop, dat den palsgraeff in Hollant comende eenige belette sal brengen van de visscherije dit jaer met vrede te laeten. De selve meenen, dat de haven van Duynkercken vanselffs in weynigh jaeren sal overluyden. Van eenige tractaten, waerjegens de verdyeping ofte fortificatie bij Grevelingen soude strijden, weten sij nyet.

Den hertogh van Wimar[5] heeft in het graefschap van Bourgogne Baumes ende Monsmartin ingenomen, den hertogh van Longueville[6] Orgelet. Bleterau heeft hij te sterck gevonden. Oft den hertogh van Wimar over Rijn sal connen trecken, is onseecker. 't Fransche volck, dat hem bij was gevoucht, verloopt sooseer, dat quaelijck tweehondert ruiters resteren. Voor Landresys sijn de approches op eenige plaetsen aen de gracht, op andere aen de bastions gebracht.

't Is een groot geluck voor Vrancrijck, dat de saecke met den grave van Soissons[7] volcomentlijck is geaccordeert, sijnde hem vrij gestelt voor vier jaeren te hove te comen ofte niet te comen, te blijven daer hij is ofte in Vrancrijck te gaen sonder iet te tenteren tegen Vrancrijck, waertoe hij bij de Spaignaerden seer wierd gesolliciteert ende bij St Ibar[8], die te Bruissel van sijnentwege te Bruissel was gereist seer geraiden. De goede gunste, die mijnheer den prins van Orangie[9] ende den hertogh van Bouillon[10] aen den selve heer graef hebben getoont, heeft hem hier considerabler gemaect dan hij andersins soude sijn geweest.

Monsr de Millerey[11] heeft boven het volck, dat hij voor Landresys heeft gebracht, noch ontrent ses duisent man bij Boulogne. Men m(een)t, nae Landresys sal sijn genomen, sij met alle macht haer sullen wenden nae Vlaenderen, alsoo de fortificatie bij Grevelingen ende andere wercken aldaer Calis schijnen te willen ruïneren.

Den cardinael-infant[12] verwacht met schepen uit Spaignie 18 duisent croo-

1 *Discussionum historicarum libri II, quibus praecipue quatenus et quodnam mare liberum vel non liberum clausumque accipiendum, discipitur expenditurque.* Harderovici 1637. Zie over Pontanus, V, p. 52 n. 7.
2 De ordinarius Zweedse gezant in Den Haag, Ludwig Camerarius.
3 Foppe van Aitzema; over de moeilijkheden ontstaan rond Ameland zie Knuttel, *Pamfl.* nos. 4520 t/m 4536.
4 De ordinarius Engelse ambassadeur in Parijs, John Scudamore, en zijn extra-ordinarius collega Robert Sidney, graaf van Leicester.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
7 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
8 Henry d'Escars de Saint-Bonnet, sieur de Saint-Ibar.
9 Frederik Hendrik.
10 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
11 Charles de La Porte, markies van La Meilleray.
12 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje, zie IV, p. 412 n. 11.

nen. Men weet niet, waer die schepen blijven, sijnde al in 't begin van Junio van S.t André vertrocken.

Piccolomini[1] is in Lutsenburg bij de Mosel, maer heeft geen cants om 't leger voor Landresys te attaqueren.

De stadt van Genua schijnt meer ende meer ombragie ende mescontentement te nemen tegen Spaigniën.

In Italië heeft den Spaignaert geene propoosten gedaen nae het nemen van het casteel d'Aglian geschiet den 22 Iunii.

De Turcken ende die van Alger hebben soo in Calabrië als in 't gebied van Gennes eenige plaetsen aen de zeecust berooft. Het compagnie cavallerie van Naples gaen nae het Milanees.

Basel vind sich benaut door twee forten gemaect aen den Rijn bij de keiserschen, die oock haere garnisoenen daer rondom verstercken. De tijdingen continueren van overal dat Gordon[2], die Fridlant[3] heeft helpen ombrengen, aen de tafel van Galas[4] is omgebracht, Lesle[5] ende Landerson[6], die medeplichtigh waeren geweest aen Fridlans dood, seer gequetst.

Den keiser[7] ende de eertshertoginne van Inspruck[8] gaen de Poolsche bruit[9] een stuck weegs geleiden. Dat Polen licht in oorlogh soude connen raecken met den Turck[10] wert uit veele quartieren geadviseert.

Tot Parijs, den 24 Iuly nieuwe stijl 1637.

Landresys werdt met drie mijnen aengetast. 't Fransche leger aldaer werdt gehouden te sijn 13m te voet, 18m[11] te paerd hebbende overvloet van vivres. Men hoopt de stadt te hebben voor den VI Augusti. Den XXI deser den coninc[12] bij hem ontboden hebbende de gedeputeerden van het parlement heeft haer verboden eenige remonstrantiën mondeling ofte schriftelijck te doen den staet raeckende.

Galaste[13], hooft van de nieuwe croquants sijnde sonder paspoort gecomen bij Villemontée[14], een van de bevelhebbers van s'conincx volck, is bij de justitie gevangen.

La Fayette[15] heeft het cloostercleedt aengetrocken.

1 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, bevelhebber in het leger van de keizer.
2 John Gordon.
3 Albrecht von Wallenstein, hertog van Friedland; hij werd in 1634 vermoord.
4 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in het keizerlijk leger.
5 Walter Leslie (1606-1667).
6 De *Gazette de France* dd. 18 juli 1638, no. 103 noemt hem Anderson.
7 Ferdinand III.
8 Claudia de Medici; zie V, p. 451 n. 11.
9 Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II; zij huwde 13 september 1637 met de Poolse koning Wladislas VII (IV).
10 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen; zie V, p. 435 n. 7.
11 Kennelijk een verschrijving voor '8'; vgl. no. 3177 d.d. 24 juli aan Axel Oxenstierna.
12 Lodewijk XIII van Frankrijk.
13 Simeon Estancheau, gezegd La Galoche.
14 François de Villemontée (†1670), sedert november 1631 intendant van justitie in de provincies Poitou, Saintonge, Aunis en Angoumois.
15 Louise Angélique Motier de La Fayette; zie no. 3177, p. 442 n. 2.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt inden Hoogen Raide in Hollant.
In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 24 Iuly 1637 wt Paris.
En: Admiralstent Rotterdam. Utrecht.

3179. 1637 juli 25. Van B. Schörling[1].

Excellentissime Domine Legate,
Ich schicke nur allein die neulich angeregte relation, so Ich auss Herrn Feldtm. Baners[2] eigenem Schreiben an unss gezogen, undt so gerichtet, alss hette sie ein ander auss unserm Lager geschrieben. Daneben gehet auch ein abdruck eines über der Wissmar geschwebten Zeichens.
Befehle E. Exc. damit Gottes obacht, undt dero faveur mich unterdienstlich.
Meines Hochg. Herrn patrons Trewer Knecht
B. Schörling.

Hamburgh, den 15. Julij 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 16 Aug.

3180. 1637 juli 26. Aan A. Oxenstierna[3].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,
Fama Tuae Sublimitatis in Germaniam venturae omnium gentium animos in exspectationem aut belli validioris aut bonae pacis erexit.
De duce Vinariensi[4] nihil dignum scriptu audimus neque magis de Longavillano[5]. Rohanius[6] Genevae manet. Castilionaeus[7] Villaunum aliaque praetoria magis quam arces ad Mosam cepit. Ejus exercitus simulque ille melior cardinalis Valettae[8] potitus ante spem Landresio die mensis hujus 23 novi cal. ac praeterea Mileraei[9] copiae insignes, quae partim ad cardinalem Valettam venerant, partim ad Caletum sunt, magni aliquid intra Belgicos fines agere poterunt praesertim moventibus simul se Batavis, qui nunc Bredam obsident, nisi pontifex[10] arma haec ad quietem perducat.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerst afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 11. Eigenh. oorspr.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 344; *Oxenst. Skrifter* 2, afd. II, p. 375. Gedeelt. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 105. Antw. op no. 3125.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 Henri, hertog van Rohan.
7 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
8 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
9 Charles de La Porte, markies van Meilleray.
10 Urbanus VIII.

Certe in Italia nihil mari agitur, ne terra quidem haerente non longe ab Asta Hispano[11], ut suspicio it tacitae conventionis.

11 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés, Spaans gouverneur van Milaan.

Cum Belgis Hispaniensibus restituti literarum commeatus, quem sequetur et mercium; multusque et hic de indutiis sermo, ita ut archiepiscopi cujusdam[1], qui regi[2] est a status consiliis, literas viderim quinquennales indutias pactas affirmantes.

Princeps Arausionensis[3] et Galli se mutuo accusant: hi illum, quod tempus otiosum transmiserit Flandricumque iter simulaverit tantum, cum eo ipso tempore Henricus Nassavius[4] ad Bredam ducendi mandata haberet; ille vero Gallos, quod cum sesquimillionem deberent, trecenta tantum millia florenorum miserint; tum vero quod Mileraeus, qui cum omni exercitu suo ad Flandriae finem esse debuerat, partem ejus in obsidionem Landresii duxerit. Addit excusationes ventorum et eorum, quae humana prudentia mutari nequeunt. Et haec quidem inter ipsos disputantur. Caeterum constat spem capiendae Gravelingae magnaeque partis de maritima Flandria aut ereptam aut elapsam.

Ab Anglia praeter pacis ipsis commodae molitiones nihil exspecto. Nam rediit in Batavos Palatinus[5] cum fratre[6] nullos armorum paratus, sed pecuniae annuae ad vitam paulo splendidiorem, non ad bellum promissa secum ferens. Nec potuit componi illa de mari controversia Northumbriusque[7] classi praepositus diplomata fert secum, per quae jus piscandi petentibus indulgeat.

Dux Vinariensis alimenta pro exercitu suo habet Montepellicardi.

Dolet Anglis, quod de priore loco non cedamus ipsis. Itaque satis de abrupto eum sermonem mecum renovavit Licestrius[8], Daniae et Norvegiae, antiqui itidem regni, regem[9] Anglis ajens concedere. Ego, quid alii facerent et qua de causa, dixi mihi non constare nec id, si esset, jus laedere nostrum. Cum quaereret, quam vetus esset Suediae regnum, dixi esse supra annalium omnium memoriam, sed ad id, quod agitur, sufficere antiquitatem Tacito testatam[10], qui et gentis et regiae in ea, magnae admodum potestatis et validae classis armorumque meminerit. Opponenti longum post de eo silentium nominavi, qui quoque saeculo Sueonum meminissent, apud Germanos, Francos, Anglos. Si minus creber de iis sermo, haud mirum, cum negotia ipsis ferme perpetua non cum longinquis gentibus, sed cum Russis, Slavis, Danis, Norvegiis fuerint. Quod ad christianismum serius venissent - nam et hoc in nos telo pugnabat - id ad regni causam dignitatemque nihil pertinere. Eodem jure regnare paganos, mahumetistas, christianos. Segregatam salutis aeternae viam a temporalibus imperiis. Nec per baptismum regis conditionem ulla in parte deteriorem fieri. Velletne Bohemo aut Polono postponi Turcam aut Persam, si Evangelium Alcorano praeponerent? Quaerebam etiam, quem locum czari Russorum dare vellet, cui Suedi reges nunquam cessissent. Miratos multos, cum indutiae apud Batovos fierent, quod Angli perpetuo Gallos secuti

1 Niet nader geïdentificeerd.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 Frederik Hendrik.
4 Hendrik Casimir, graaf van Nassau-Dietz (1612-1640), stadhouder en kapitein-generaal van Friesland.
5 Paltsgraaf Karl Ludwig.
6 Paltsgraaf Ruprecht; zie VI, p. 285 n. 3.
7 Algernon Percy, graaf van Northumberland.
8 Robert Sidney, graaf van Leicester, extra-ordinarius Engels gezant in Parijs.
9 Christiaan IV, koning van Denemarken en Noorwegen.
10 Vgl. Tacitus, Germ. 44.

fuerint, accepta tantum testatione, id ipsis fraudi non fore. Cum interrogaret, quomodo igitur convenire in unum possent regum plurium legati sibi quoque sedem primam vindicantes, dixi, multas posse inveniri rationes, quae jus nullius laederent. Quoniam vero non de regnotantum, sed et de familia regia sermo incidit interdum, dixi apud Suedos reges fuisse e gentibus nobilissimis, ad Slaviam[1] gentem, diu regnatricem, pertinuisse eos, qui jam per saeculum regnarent. Reges alios cum regibus Suediae multis affinitatibus connexos. Gothica origine Hispaniae reges etiam gloriari. Et quoniam ejus rei in mentionem deventum est, hoc quoque significandum duxi scripsisse Olympiodorum[2], qui sub Theodosio, Arcadii filio, Romanam historiam Graeco sermone scripsit, Gothos vocatos a Wandalis Trollos.

Videbit Sublimitas Tua me aliquid habuisse otii, quod eam occupatam tantis negotiis audeo ad veteres historias vocare. Sed gaudeo, quod hoc potius quam aliud agentem me deprehendunt Tuae Sublimitatis literae scriptae 10/20 Junii[3] pro quibus simulque pro chartis adjunctis gratias ago, quantas possum. Habebo normam, quam in sermonibus sequar longe optimam. Atque interim apud me gaudeo, quod et de Pomerania et de iis, quae Angli valde indefinita proponunt, semper meae dissertationes his congruentia tenuerunt. Ego, quoties cum Anglis locutus sum, semper eos ursi, ut promerent, quibus legibus nos[4] pacem facere aequum judicarent. Nam si ea in re nostra ipsorumque consilia discrepant, ut discrepare certus sum, quid est in foedere sub istis ostentato conditionibus praeter inanias?

Ego omnia mea pro rebus Suedicis vota in hoc uno comprehendo, Excellentissime atque Illustrissime Domine, ut Deus Tuam Sublimitatem diu valentemque servet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 16/26 Julii 1637.

Piccolominius[5] ipse aegrotare Treveris dicitur. Altkircham, arcem a Montepelicardo leucis decem, cepere Galli. Hispani Nicaeam Paleae et Aglianum bene muniunt. Piccolominii copiae propius ad Castilionaeum accessere.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Bedoeld: Vasaeam.
2 De historicus Olympiodorus, die in de 5de eeuw na Chr. leefde, schreef een geschiedenis van het Westromeinse Rijk, met name de regeringsperiode van Honorius. Het oorspronkelijke werk van Olympiodorus, getiteld *Ἱστορικοὶ λόγοι* is verloren gegaan, maar een verkorte versie ervan is overgeleverd door Photius.
3 No. 3125.
4 De uitgave der *Oxenst. Skrifter* heeft ‘non’, die der *Epist.* ‘nos’. De lezing der *Epist.* acht ik juist.
5 Ottavio d'Arragona, hertog van Amalfi, prins van Piccolomini, een der bevelhebbers in het leger van keizer Ferdinand III.

3181. 1637 juli 26. Aan J. Ramsay[1].

Monsieur,

Je vous ay escrit le 14e de ce mois[2] et respondu aux vostres du 20[3] et 23 de May[4]. Depuis j'ay receu celles qu'il vous a pleu m'escrire le 8 de Juing[5] avec le Char de triomphe Impérial, dont je vous remercie, et ne lairrai pas de me souvenir de choses que me representez, combien d'Ehrenbrestein il en est faict, comme je vous ay advisé et sans doubte avez entendu d'ailleurs.

Noz nouvelles trouppes de Suède sont arrivées à Wismar, Wolgast et Stetin. Le marescal Banier[6] se tient près de Coritzhareg, le marescal Wrangel[7] défend la Poméranie, laquelle les Suédois ne veulent pas quitter, comme ils ont faict très bien sçavoir à l'électeur de Brandenburg[8] respondants à ses lettres. Cependant le marquis Sigismond[9] de la mesme maison de Brandenburg ne laisse pas à envoyer des gens pour faire ouverture de temps et lieu pour conférer de la paix.

Les Anglois ont encore Barclai[10] en Suède, et veulent envoyer le chevalier Thomas Ro[11] et le secrétaire Windebanck[12] à Hamburg pour examiner avecq les Suédois et François qui sont là et ceux qui y voudront venir des princes protestans d'Allemagne les moyens pour parvenir à une paix.

Cependant le prince électeur Palatin[13] est arrivé en Hollande, à qui le roy d'Angleterre[14] a donné cent mille livres de revenu assignez sur ses domaines et au frère Robert[15] vingt mille. Mais d'armement par mer nous n'entendons rien, ny aussi de ce que debvroit précéder, qui est l'accommodement du différent de la pesche avecq les Hollandois.

Le roy de Danemarcq[16] tâche de faire venir la court des marschands d'Angleterre à Gelucstadt, ayant envoyé pour cette cause et d'autres en Angleterre, ne veut pas que les Escossois levez pour la Suède facent descente aux bords de l'Elbe ou de Weser, mais s'ils veulent passer le Sund, dict qu'il ne l'empèchera pas et offre à la Suède son interposition pour la paix.

Le roy de Poulogne[17] aura en mariage avecq la seur de l'empereur[18] trois eveschez dans la Silésie, à condition de les bien répurger de l'hérésie.

1 Hs. Uppsala, UB, coll. Stierneld E 381. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Ep. Grotii ad domum Sueciae*, p. 44. Antw. op no. 3121. Voor geadresseerde, Jacob (James) Ramsay, zie VII, p. 353 n. 10.
2 Ontbreekt; zie p. 328 n. 2.
3 Nos. 3101 en 3102.
4 No. 3103.
5 No. 3121.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Herman Wrangel.
8 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
9 Zie over hem no. 2977, p. 126 n. 22.
10 John Berkeley.
11 Sir Thomas Roe (1581 ?-1644).
12 Francis Windebank (1582-1646), secretary of state.
13 Paltsgraaf Karl Ludwig.
14 Karel I.
15 Paltsgraaf Ruprecht; zie VI, p. 285 n. 3.
16 Christiaan IV.
17 Wladislas VII (IV).
18 Cecilia Renata; het huwelijk werd op 13 september 1637 gesloten.

Le prince d'Orange[1] a mis comme on nous escript le siège devant Breda. Avoit esté en mer avecq desseing comme on croit sur Dunquercken; mais les vents luy ont esté longtemps contraires, et cependant les Anglois ont faict entrer dans Dunquercken vingt et huict de leurs navires pleins de vivres et d'autres commoditez.

Le cardinal de la Valette[2] a pris Landrecy par composition le 23 passé et monsieur de Chastillon[3] a pris quelques chateaux sur la Meuse, Villaune, Dinan, Loupi, Chavanci, Brouenne. Si ces deux armées fransois et les trouppes, qu'à monsieur de la Milleray[4] près de Calais se joignent, le cardinal-infant[5], estant au mesme temps attaqué par les Hollandois, aura bien de la peine à défendre le Pays-bas, principalement puisque les navires qui estoyent parties d'Espagne avecq de l'argent ne paroissent pas, ce qui a esté cause que les gents de Piccolomini[6] faute d'argent, n'ont pas voulu marcher. Sur ce, monsieur, je prie le bon Dieu de vous conserver en prospérité.

Vostre serviteur très affectionné
H. de Groot.

Le 16/26 de Juillet 1637.

Adres: A Monsieur. Monsieu(r) le Comte de Raamsay[7], Gouverneur de Hanau.

3182. 1637 juli 31. Aan S. Bielke[8].

Illustrissime Domine,

Nescio quo modo ubique cessatur nec nisi tenuis nobis suppeditatur scribendi seges. Dux Bernhardus[9] quid agat, non intelligimus; est, ut puto, etiam nunc in Burgundiae Comitatu.

Castilionaeus[10] in confinio Lotharingiae Lutzenburgiaeque Villaunum cepit aliasque arces modicas. Illud satis prosperum Gallis, quod Landresium sperato citius hujus mensis 23 Gallis se dedit, quibus nunc vacuum illum exercitum et quas Millereius[11] copias ad Caletum habet, illas praeterea Castilionaei conjungere, ut quod restat anni capiendis in Belgio oppidis transigatur, dum alia ex parte cardinalem Hispanum[12]

1 Frederik Hendrik.
2 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
3 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
4 Charles de La Porte, markies van La Meilleraye.
5 Don Fernando; zie IV, p. 412 n. 11.
6 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amilfi.
7 Ramsay ondertekent zijn brieven met Ja. Ramsay (ter onderscheiding van zijn neef John), waarbij de ‘a’ van de voornaam tussen de initialen is ingevlochten. Grotius heeft deze ‘a’ abusievelijk bij de achternaam getrokken.
8 Gedrukt *Epist.*, p. 348. Over Sten Bielke zie men no. 2945, p. 67 n. 7.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
11 Charles de La Porte, markies van La Meilleray.
12 Don Fernando; zie over hem IV, p. 412 n. 11.

pecuniis leviter instructum Batavi detinent Bredae obsidio, quod simulatione in Flandriam expeditionis feliciter inchoatum est.

In Italia nihil fit laboratque pontifex[1], ut induciae inter suae sectae homines ubique aut certe in Italia fiant. Restituta sunt literarum Gallos inter et Flandros Brabantosque itinera sperantque mercatores eandem fore mercibus commeandi libertatem.

Angli nihil nisi de pace loquuntur nec ullae datae sunt naves ad Palatinorum, qui nunc in Batavis rediere, jus prosequendum; ne illa quidem de mari cum Batavis controversia ad transactionem aliquam perduci potuit, quod sane factum oportuit, siquid Angli in Austriacos molientur; enimvero non desinunt res omnes necessarias Flandriae, qui sub Hispano[2] sunt, portubus advectare.

Rex[3] hinc it ad Castellum Thiderici, amoenum et salubre oppidum et Belgicum finem respiciens.

Picolominius[4] in Treveris aegrotare dicitur.

Vale, Illustrissime Domine.

Illustrissimae Dominationi Tuae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 21/31 Iulii 1637.

3183. 1637 juli 31. Aan L. Camerarius[5].

Illustrissime Domine,

Binas abs te accepi modico temporis intervallo literas. Scriptae 14 Iulii mihi 26 redditae sunt, scriptae 21 redditae[6] 29[7]. Faciunt hae mentionem et aliarum, quas filio[8] meo dedisse significas. Sed is filius nondum ad me venit.

D. Banerii[9] sicut ipse ab insessis diu locis abitus habet aliquid triste, ita quod tutum exercitum Landsbergam usque perduxit ibique clades hostium aliqua facta est, arripiendum pro solatio. Si quam partem hujus mali sensura est Gallia, erit quod sibi imputet tracto tam diu duce Vinariensi[10]; et nunc quoque post tanti temporis dispendium, qui cum eo sunt Galli partim dilabuntur, partim negant se ulla mercede adduci posse, Rhenum ut transeant.

Ego jam antequam tuas aliorumque de derelecta Torgavia acciperem literas, principi Condaeo[11], qui in urbe est, aliisque eximiis viris id, quod evenit, metui debere ostenderam ac ne nunc quidem desino, ut promoveant sese. Nam quae in

1 Urbanus VIII.
2 Philips IV, koning van Spanje.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, bevelhebber in het leger van keizer Ferdinand III.
5 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 85. Gedrukt *Epist.*, p. 345. Geadresseerde, Ludwig Camerarius, was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
6 De uitgave der *Epist.* heeft 'die'.
7 De brieven van Camerarius aan Grotius ontbreken.
8 Pieter de Groot, die na een studieverblijf in het vaderland zich gereedmaakte om huiswaarts te keren.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Henri, de Bourbon, prins van Condé.

Burgundiae comitatu capiuntur oppidula, ignobilia sunt nullumque ad summam belli pondus habentia.

In Belgico spero bonos processus Gallis dari, quando Landrecium multo ante

spem cessit deditum 23[1] mensis hujus. Praeter illum exercitum sunt ad Caletum Millerii[2] VI millia, paulo amplius sub Castilionaeo[3] in Lotharingiae Lutsendburgique confinio.

Bene et illud cadit, quod oppositu Crequiaci[4] et Sabaudi[5] Hispanorum properationi in loca finitima injecta est manus. Ad Astam dicuntur nunc esse. Mari nihil fit.

In Germania, ut recte judicas, arena nunc belli fiet ager Brandeburgicus habebitque malorum successorem Saxo[6].

Principis Arausionensis[7] moras translataque alio arma accusantibus Gallis, ut gens est oris liberi, respondeo nihil tam fortuitorum capax quam mare. Praeterea et[8] penes ipsos moram fuisse in solvendis pecuniis quas pridem debebant, quas solvere ipsis multo facilius esset quam Batavis urbes hostium capere. Si Breda recipitur, non perierit annus. Forte et insperati[9] accedet aliquid. Neque enim dubium est patiturum locum multis conatibus, dum tantae e Gallia, tantae e Batavis vires distrahent, neque pecuniae neque militis multum abundantem hoc tempore cardinalem Hispanum[10]. Et restant adhuc menses utiles aliquot.

De equitatus et peditatus Suedici adventu in Pomeraniam gaudeo; speroque et e Scotia venientibus mare secundum fore. Nam amnes praecludere rex Daniae[11] dicitur.

Palatinae domui pecunias ab Anglis dari video, arma dari non video. Et quae spes federis cum iis, qui belli pericula oneraque defugiunt atque interim pacis arbitrium utilitatesque ad se volunt trahere?

De iis, quae 27 et 28 Iunii ad me scripsisti, veto te esse sollicitum; recte enim ad me pervenerunt custoditeque habentur.

Northumbrium[12] audio codicillos habere, per quos Batavorum id petentibus jus piscandi indulgeat. Id si fit, recrudescet, ita metuo, controversia.

Hamburgi an sit mansurus, qui inchoatus ibi est, conventus, dubitare nos facit, quod imperator[13] comminatoriam epistolam[14] misisse dicitur magistratibus, siquid in sua urbe patiantur sibi adversum cudi. Hagam video a multis destinari colloquio. Nam Colonia certe locus est iniquus nobis in odium nostri accensis pridem ibi habitantium animis. Et quantum ei flammae adjectura est legati pontificii ibi praesentis[15] auctoritas?

1 Op 23 juli werd de overgave van de stad door de gouverneur in het kamp van de Franse bevelhebber, Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette, getekend. De copie te Uppsala geeft als datum: 22.
2 Charles de La Porte, markies van La Meilleray.
3 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
4 Charles Créquy de Blanchefort de Canaples.
5 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
6 Johann Georg, keurvorst van Saksen.
7 Frederik Hendrik.
8 In de copie te Uppsala staat: est.
9 In de copie te Uppsala staat: sperati.
10 Don Fernando; zie IV, p. 412 n. 11.
11 Christiaan IV.
12 De admiraal Algernon Percy, graaf van Northumberland.
13 Ferdinand III.
14 Deze brief heb ik niet teruggevonden.
15 Martio, kardinaal Ginetti, door Urbanus VIII ter vredesconferentie afgevaardigd.

De jubilaeo pontificis, de Bilderbekio[1] non nisi seorsim a Lagardio[2] audito, quae narras, ostendunt protestantes ibi salva dignitate imo absque dedecore esse non posse. Tum vero observabuntur a tot infestis omnium ad legatos aditus, literae ab omni parte ad insidias expositae erunt. Denique plurima sunt, quae illam urbem nobis vitandam moneant.

Rex Galliae[3] it castellum Thiderici, ut de propinquo belli rebus consulat. Piccolominius[4] aegrotare Treveris dicitur. Galli Altkirckam decem leucis a Montepelicardo cepere.

Vale cum omni familia, Illustrissime Domine.

Lutetiae, 21/31 Iulii MDCXXXVII.

Illustrissimae Dominationis Tuae devinctissimus ejusque observantissimus H. Grotius.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. Hagae A.^{o} 1637 8 Aug. st. n.

3184. 1637 juli 31. Aan N. van Reigersberch[5].

Mijn Heer,

UE. brief van den 14 Iuly[6] ontfing ick den 26. Die van den 21 Iuly[7] is mij door Sr Euskercken[8] selve behandight.

Crayenburg[9] sal ick vermaenen te doen dat uE. begeert. Hij heeft aen mijnheer Ponnica[10] niet alleen een goed exempel, maer oock een groote patroon verloren. Wij hebben hier den grooten hofmeester[11] van sijne Fürstl. Gen.[12], aen dewelcke wij niet en sullen laeten hem te recommanderen. Ick meene, hij daer ofte in de Sweedsche legers seer goed advancement sal vinden ende ick en can hem met eere mijnheer den hertogh niet afnemen, bijsonder om hem te stellen bij een, die niet meerder is ende hem misschien soo veel gunst niet toonen en sal. Hij swijgt stil, is naerstigh ende doet hem beminnen.

1 Henrick van Bilderbeek; zie III, p. 211 n. 8.
2 Louis Escalin, baron de La Garde.
3 Lodewijk XIII.
4 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, bevelhebber in het keizerlijk leger.
5 Hs. Amsterdam UB., 30 B 1. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op twee verloren gegane brieven; tesamen met no. 3178 beantw. d. no. 3207.
6 Ontbreekt.
7 Ontbreekt.
8 Johan van Euskercke, secretaris van de Staatse ambassade te Parijs.
9 Grotius' jongste zoon Diederik; hij bevond zich in het leger van hertog Bernhard van Saksen-Weimar.
10 Tobias von Ponikau, raad en gezant van de hertog van Saksen-Weimar; hij was op 28 juni in Dijon overleden.
11 Georg Wilhelm von Rotenhan.
12 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Den tweede[1] sal ick hyer promotie doen nemen ende gaen au palais ende kennisse maecken met goede advocaten, die hier vrij wat geleerder sijn als veele in Hollant, ubi cruda studia in forum propellunt[2].

Met den oudste[3] ben ick becommert, alsoo hij noch comt op ons ontbieden nochte schrijft. UE. heeft wel gedaen aen Aelianus[4] daervan te schrijven. Ick sal van gelijcke doen.

Men claegt hier over mijnheer den prins van Orangie[5] ende men seit, dat hij noit desseing op Vlaenderen heeft gehadt, alsoo gr: Heindrick[6] heeft begonst te marcheren, soo haest sijne hoocheit te Rammekens was gecomen. Ick weet wel, dat het Fransche gelt gemanqueert heeft, ende wat onseeckerheden de zeetochten sijn onderworpen. UE. discours nopende 't gelt, dat men aen de palsgraven[7] geeft, heeft apparentie.

Den grave van Licester[8] seit mij, dat den graef van Northumberlant[9] heeft twee hondert licentiebrieven voor de Hollandsche visschers. Nae Valerius[10] oordeelt, sal die questie quaelijck connen werden geaccommodeert.

Wij hooren, Piccolomini[11] Tionville is gepasseert ende in persone nu sieck is te Trier, sijn volck te Givets ofte daerontrent. 'T comt voor Vrancrijck wel, dat Landrecys den 23 sich heeft overgegeven, eenige weecken vrouger dan men meende.

De heer van Chastillon[12] heeft aen de Mase eenige castelen ingenomen: Villaune, Dinan, Loupij, Chavanci, Brouenne. Dat leger, 't welck van M. de la Milleray[13] ende 't schoone leger van den cardinal de la Valette[14] sullen vrij wat groots noch dit jaer connen doen in Nederlant, insonderheit soo de Hollanders met twee legers willen arbeiden.

Dat van Venegië werd geschreven nopende de gelijckheit is gecontrouveert ende sonder fundament. Ick ben wel verseeckert van het contrarie. UE. doet wel mij te adviseren van die groote correspondentie van Nordianus' ambassadeur[15] met Uffo[16]. Wilt mij doen weten, wat die man, die mij laest in uE. brieft heeft doen groeten[17] van hem oordeelt.

1 Pieter, die na een studieverblijf in het vaderland zich gereed maakte naar zijn ouders in Parijs terug te keren.
2 Petronius, *Satyr.* 4...., cruda adhuc studia in forum propellunt, ...
3 Cornelis, die zich in Zweden bevond.
4 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
5 Frederik Hendrik.
6 Hendrik Casimir graaf van Nassau-Dietz.
7 Karl Ludwig en Ruprecht; zie over hen VI, p. 285 n. 3.
8 Robert Sidney, graaf van Leicester, extra-ordinarius Engels gezant in Parijs.
9 Admiraal Algernon Percy, graaf van Northumberland.
10 Schuilnaam voor de ordinarius Zweedse gezant in Den Haag, Ludwig Camerarius.
11 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, bevelhebber in het leger van keizer Ferdinand III.
12 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
13 Charles de La Porte, markies van La Meilleray.
14 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
15 Willem van Liere, heer van Oosterwijck, ordinarius Staats ambassadeur te Parijs. ‘Nordianus’ is een codenaam voor Holland. Het woord ‘ambassadeur’ staat in cijfer: 121. Van Reigersberch heeft erboven geschreven: Hollantse ambass.
16 Schuilnaam voor François van Aerssen.
17 Prins Frederik Hendrik; zie no. 3080 dd. 18 mei 1637.

'T is seecker, dat off secrete handeling off de negligentie van het publyck, die in Vrancrijck seer ordinaris is, Ermestein heeft doen verliesen ende d'heer Bannier[1] gebracht in de swaericheit, die wij lang hebben gesien.

De ordre op de finantie, monstering, goede betaeling in de Vereenigde Nederlanden waer goedt, maer ick vrese veele gebreecken te verre sijn ingebroocken.

Luxum sequuntur quaestus publici noxii, libertatis incuria, adulandi certamen[2].

Hamburg schijnt dat niet bequaem en sal sijn tot de conferentie door belet van den keiser[3] die aen de stadt heeft geschreven nisi ars ea est Anglorum quo magis promissam operam tegant. Ick mercke wel, dat haer desseing niet goedt en is voor Swede. Volunt Angli se facere pacis arbitros et sine suo sumtu ac periculo pacem in suos usus vertere. Alle handelingen, die bij Brandenburg[4] beleit werden, connen niet als quaedt sijn voor Sweden. Wij mosten andere middelaers hebben.

Ick wilde wel weten, wat fondament de stadt van Amsterdam ende andere steden van Hollant gebruicken om judicature te oeffenen over die in dienst sijn van de Unie. 'T can eenigh quaed beletten. 'T can oock quaed veroorsaecken. Maer de redenen, die ten beide sijde geallegeert werden, sal ick garen verstaen. Ick wilde wel weten, off men hout, dat van Schas[5] nae de waerheit ofte bij faveur te sijn gegaen.

Men geeft ons hier groote hoope tot verovering van de Baia de Todos Sanctos. Die van de Compaignie sullen best weten, wat apparentie daertoe is.

Die sententie van 't parlement van Grenoble[6] is een bouverie geweest van een galand, die al de vrouwen heeft willen obligeren, en leur donnant la quarrière soubs le couleur de pouvoir concevoir par un songe. 'T is hier verboden ende werdt op de autheurs geïnquireert. Te Grenoble is niet sulcx gepasseert.

Mons.r Euskercke seit mij, dat d'heer Knuit[7] hier comt om ordre te stellen op Orangie ende dat van Santen[8] bij provisie het gouvernement sal waernemen ad pubertatem usque van de soon[9] van de heer van Donau[10]. Die uitstroyinge van mijne soon[11] in twee dagen nae Parijs gecomen, is apparent

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Vgl. Seneca, *De Benef.* 6, 30, 5: Sed adulandi certamen est, ...
3 Ferdinand III.
4 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
5 Jan Schas; zie voor de kwestie no. 3068, p. 279 en n. 12 aldaar.
6 Zie hierover de *Sendt-Brief van Doctor Delord, Professor inde vermaerde Vniversiteyt van Montpellier, Aen mijn Heere, mijn Heere De Montrabbe, Eerste President in 't Parlament van Thoulouse. Waer in ondersocht werden De Certificatien, Attestatien, Affirmatien van Doctoren, Vroe-vrouwen, Joffrouwen, ende het Vonnis van 't Parlament van Grenoble, over een kindt geboren nae vier-jarigh af-wesen van zijn gepretendeerde Vader. Nu eerst uyt de Fransche Tale over-geset.* In 's Graven-Hage, Gedruckt by Isaac Bvrchhoorn, Boeck-drucker, woonende op 't Speuy, in de Nieuwe Druckery, 1637. (Knuttel, *Pamfl.* no. 4551).
7 Johan de Knuyt, die zich al eerder verdienstelijk had gemaakt betreffende het prinsdom Orange; zie IV, p. 357 n. 2.
8 Johan van Santen, luitenant te Orange.
9 Frederik, graaf van Dohna, volgde zijn vader bij diens dood in 1637 als gouverneur van het prinsdom Orange op, maar werd door de Fransen verjaagd. Hij stierf in 1688.
10 Christoffel, graaf van Dohna; zie over hem IV, p. 266 n. 10.
11 Pieter de Groot.

gecomen de l'humeur soudain de mons.r Knuit, die een ding maer halff verstaen [heeft] et incertis auctoribus rapporteert. Evenwel wilde ick wel weten, alsoo daervan in de vergadering van Hollant is gesproocken, wat Glarges[1], Broeckhoven[2] et eius factionis homines daerop hebben geseit.

Ick houde Breda voor genomen considererende de advangie, die Hollant heeft tot sulcken belegering. Misschien wat daer noch bij valt.

Van Vrancrijck sijn de discoursen divers. De vrije cours van de brieven ge- ..... reert bij de noncen[3], waeraen cleeft een groot deel van de vrijheit van de commerciën, doet veelen seggen, dat een tresves van vyer ofte vijff jaer op handen is. Ick heb een brief gesien van een eertsbisschop, conseiller d'estat, die sulcx asseureert[4].

De retraicte met ordre van de heer Banier ende van desen twee van den hertogh van Weimar behooren bij wijsen soo veel geacht te werden als gewonnen bataillen. Ick meen, dat de heeren Banier ende Wrangel[5] met dese nieuwe recreues uit Sweden cants sullen hebben om weder te keeren nae Saxen ende Misne, ofte om in des keisers eigene landen in te vallen.

Valerius' advysen aen mij gaen seer scrupuleux; alleen de advysen, die hij uit Duitschlant ontfangt ende mij oversent, sijn 't port ende 't leesen waert.

Ick hoop met mijn soon[6] mijne papieren te ontfangen. Ick wilde wel, dat men mij twee copyen hier dede hebben van mijn pourtraict gemaeckt bij M.r Michiel[7].

Vaert wel, den 31 Iuly.

D. Schmalcius[8] schrijft mij, datter geen beletsel is van mijn soon weder bij mij te senden dan dat men heeft goed gevonden eerst de heer Spierinck[9] te verwachten.

De Fransoisen hebben genomen Altkircke, een clein stedeke tien mijlen van Mompeliard. De Spaignaerden in Italië stercken seer Nise de la Paille ende Aignan.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, Raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

Met andere hand: ter Vere.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 31 Iuly 1637 wt Paris.

1 Gilles de Glarges, pensionaris van Haarlem.
2 Jacob van Broeckhoven; zie over hem IV, p. 23 n. 6.
3 De nuntii te Parijs en te Brussel, resp. Giorgio Bolognetti en Richard Paul Stravius.
4 Niet nader geïdentificeerd.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér en Herman Wrangel.
6 Grotius' tweede zoon Pieter maakte zich na een studieverblijf in het vaderland voor de thuisreis gereed.
7 Michiel Jansz. van Mierevelt; zie IV, p. 467 n. 8.
8 Peter Abel Schmalz, secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
9 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.

3185. 1637 juli 31. Aan J.A. Salvius[1].

Multa his temporibus apprime necessaria didici e literis Excellentiae Tuae datis 20/30 Iunii[2], quas 16/26 Iulii accepi.

Non desii his temporibus ostendere principibus proceribusque Galliae, quot copiae nostros urgeant, quam necessaria sit virium hostilium distractio maximeque per Germaniam, sicut quae ad affectam partem corporis proxime ponuntur cucurbitae melius avellunt humorem nociturum.

Scripsi semper ad Excellentiam Tuam aut Schoringium[3] diligenter atque inter alia non omisi indicare, simul ac vidi magnos illos de Germania armis Vinariensibus[4] impetenda strepitus in comitatum Burgundiae verti non alio, credo, consilio, quam ut facilior fiat permutatio cum Hispano[5], qui et in Picardia et in Aquitania loca nonnulla Francici juris tenet. Id quo magis credam, facit, quod non literarum tantum, sed et mercium quarundam commeatus inter Galliam et Hispanenses populos restitui coepit multusque rumor est cudi inducias per pontificales ministros. Quae res si proveniat et forte Gallos in eo aut comitentur aut imitentur Batavi, videt Tua Excellentia, quanta in Suedos surrectura sit tempestas, ut jam maximae pecuniae a Gallis promissae suis temporibus respondeant, quod difficile speratu est; nam et fontes pecuniarum bello exarescunt et ingens earum pars viscatis tractantium manibus adhaerescit cunctaque hic impetu nullo ordine, nullo provisu geruntur. Itaque periit eis Ehrbrestenium.

Ransovius[6] Hanovia quotidie ad me scribit, quae ipse in regium militem fecit impendia nulla ex parte sibi resarciri. Et Ransovii copiae stipendii penuria diffluunt et landgravius[7] multa habet, quae queratur.

Batavis pro sesquimillione CCC millia florenorum persoluta sunt. Princeps Arausionensis[8] hanc quoque morae suae causam praetexuit diuque cunctatus, postquam minis perquam sumptuosis hostem in Flandriam traxit, in Bredam se vertit ita curans publica ut privata domus suae commoda non negligat.

Haec dum scribo nuntios a D. Camerario[9] accipio de D. Bannerii[10] a Torgavia discessu plane congruentes iis, quae modo vaticinabar. Video bellum nostros gerere majore Germaniae quam suo malo. Verumtamen etiam vincendo tam diu exhauritur viris Suedia et praeter imperatorem[11], Saxonem[12], Brande-

1 Gedrukt *Epist.*, p. 346. Antw. op no. 3143; tesamen met no. 3203 beantw. d. no. 3265. Johan Adler Salvius was Zweedse hofraad en gezant; hij resideerde te Hamburg en Osnabrück.
2 No. 3143.
3 Balthasar Schörling, postmeester te Hamburg. De brieven aan Schörling ontbreken.
4 Het leger van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 De kardinaal-infant don Fernando; zie IV, p. 412 n. 11.
6 Josias, graaf van Rantzau; zie over hem VI, p. 327 n. 13.
7 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
8 Frederik Hendrik.
9 De Zweedse ordinarius ambassadeur in Den Haag, Ludwig Camerarius; zijn brieven aan Grotius zijn verloren gegaan.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
11 Ferdinand III.
12 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.

burgicum[1], Bavarum[2], episcopos[3] jam licet et Polonum[4] certis hostibus annumeremus devinctum Austriaca affinitate[5] in cuncta nobis infesta sub alieno nomine aliquamdiu, si qua major occasio se dederit, etiam cum induciarum credo contemptu.

Regis Daniae[6] semper suspecta Suedis vicinia periculosior etiam fiet, si quo tendunt ejus consilia, Hamburgum Bremamque suarum virium accessionem fecerit.

Haec cuncta quin observentur satis eorum animis, quorum res Suedica in manu est, plane non dubito. Non possum tamen non meam quoque pro eis curam et bonae pacis desiderium in sinum Excellentiae Tuae deponere. Hanc tamen pacem neque ex marchionis Sigismundi[7] neque e cujusquam Brandeburgicae domus opera sperare datur. Colonia civitas alienissima ad colloquium, quippe tota quanta est infesta nobis et cuncta circum hostilia insidiisque in nuntios et literas oportuna; pontificis vero legatus[8] ne visurus quidem est protestantium quemquam nisi contumeliae causa fierique nequit eo res moderante, quin ludibria nostris multa devoranda sint. Veneti praeterquam quod nos minime eo loco habent, quo Franciae, Hispaniae et Angliae regna, postquam in Italia res Galli misere gesserunt, Hispano[9] quaerunt approbare operam suam eaque de causa, qui hic nunc est Gallicae aulae perquam gnarus Contarenus[10] it legatus in Hispaniam; et mos eorum ab antiquo est, ut ventus fert, ita velum vertere. Si imperator belli felicis spe tumet, nihil efficient pacificatores, si serio pacem cupit, poterit credo etiam sine illis per latentes personas transigi.

Anglorum consilia non ad societatem belli nosbiscum spectare, sed ut nostrorum armorum metu pacem suo magis quam nostro ex usu faciant, vidi dixique pridem; et jam XXVIII ab iis naves Dunkerkam, quam oppugnaturus putabatur princeps Arausionensis, commeatus resque alias necessarias attulere et Palatinus[11] in Batavos rediit nullo ad bellum paratu lentam spem recuperandi Palatinatus consolaturus centenis florenorum millibus annuis, quae ei promittit rex Angliae[12] fratrique ejus[13] vicena. Actibus respondent sermones legatorum, qui hic sunt[14], nihil opis certae pollicentes et inde facile collectu non aliud eos agere quam ut se pacis arbitros faciant; sed haec ex ipsis, quae Hamburgi, aut si quis reperitur Hamburgo locus aptior, habebuntur colloquiis, apertiora fient, praesertim si

1 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
2 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
3 Ferdinand van Beieren, aartsbisschop-keurvorst van Beieren, en Anselm Casimir Wambold von Umstadt, aartsbisschop-keurvorst van Mainz.
4 Wladislas VII (IV), koning van Polen.
5 Op 13 september 1637 huwde Wladislas met de zuster van de keizer, Cecilia Renata.
6 Christiaan IV.
7 Markgraaf Sigismund van Brandenburg.
8 Martio, kardinaal Ginetti, door Urbanus VIII naar Keulen afgevaardigd.
9 Philips IV, koning van Spanje.
10 Alvise Contarini di Nicolo; hij werd in Frankrijk opgevolgd door Anzolo Correr, die toen nog Venetiaans gezant in Engeland was.
11 Paltsgraaf Karl Ludwig.
12 Karel I.
13 Paltsgraaf Ruprecht.
14 De ordinarius Engelse ambassadeur John Scudamore en zijn extra-ordinarius collega Robert Sidney, graaf van Leicester.

initium inde fiat, explicate ut dicant, qua conditione Suedos pacem facere cupiant.

Landresium cardinalis Valetta[1] multo prius quam speraverat 23 hujus mensis novi Calend. in regis Galliae[2] redegit potestatem. Eo negotio expediti poterunt et illi et Millerei[3], qui ad Caletum est, miles et Castilionaeus[4] cum iis copiis, quibus modica Luxemburgici agri praesidia expugnat, majus aliquid aggredi diversoque metu distrahere cardinalem Hispanum[5] pecuniae indigum; nam quae ab Hispania mari ei mittebatur, aut ventis aut Batavorum fretum obsidentium formidine prohibita tardatur.

In Italia Hispanorum exercitus ab Asta non longe est, quid acturus incertum.

Scire velim, verumne sit, quod dicitur, ab electore Brandeburgico demotum honore Golsium cancellarium[6], quod amicitiae cum Suedia suasor semper fuisset.

Picolominius[7] aegrotare Treveris dicitur.

A D. Schorlingio literas accepi datas 27 Iunii[8] et 4 Iulii[9] cum chartis literas comitantibus, pro quibus omnibus gratias ago. Tuam vero Excellentiam rogo, mihi ut bene velle pergat et, si qua in re utilis ei esse possum, imperet.

Excellentiae Tuae observantissimus eique addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 21/31 Iulii 1637.

3186. 1637 juli 31. Aan P. Schmalz[10].

Praestantissime[11] Domine,

Pro binis literis debitor tibi sum; nam prioribus respondi omnibus: sunt autem eae dierum 20/30 Maji et 27 Maji/6 Junii[12], redditae mihi pariter 16/26 Julii.

Venetus[13] saepe me urget, num quid responsi ad ipsius literas acceperim. Ego credidi displicituram nostris inscriptionem, praesertim cum facile suspicarer, qualis esset ex eo, quod mihi monstratum et a me reprehensum fuerat; quod cum

1 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
2 Lodewijk XIII.
3 Charles de La Porte, markies van La Meilleraye.
4 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
5 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje.
6 Hier moet 'Gotsius' gelezen worden. Sigismund von Götze (1578-1650) werd in 1637 gedwongen zich uit de politiek terug te trekken wegens zijn Zweedse sympathieën. Dank zij het ingrijpen van Friedrich Wilhelm van Brandenburg kwam hij in 1640 weer op de voorgrond.
7 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, bevelhebber in het leger van Ferdinand III.
8 No. 3150.
9 No. 3161.
10 Hs. Stockholm, RA. Gedrukt *Epist.*, p. 346; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 593. Geadresseerde, Peter Abel Schmalz, was secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
11 De uitgave der *Epist.* heeft: Nobilissime.
12 Beide brieven ontbreken.
13 Alvise Contarini di Nicolo.

animadverteret Venetus, noluit per me curari literas. Ego quam illi offerunt operam[1] neque pro dignitate fore regni neque ex usu arbitror.

In Dano[2] satis esset dignitatis, si satis esset in nos benevolentiae aut aequus certe animus. Ansiaticas civitates minus nobis adversas arbitror, sed earum tenuis est fortuna nunc[3] atque auctoritas. A Polono[4] hostilia omnia exspectanda nunc etiam magis, postquam ad hostiles affinitates[5] se applicuit.

Video interdum paces[6] coaluisse sine parariis et id forte nostris rebus esset congruentissimum. Sed cum difficillima sit de Pomerania controversia, nemo e domo Brandeburgica huic negotio immixtus spem mihi ejus transigendi[7] faciet.

Scriptum Davauguro[8] datum super Venetorum oblata opera non vidi.

Comes Egmundanus[9] quas miserat literas, id petebant, ut, si quando de pace generali ageretur, id est cum Hispano[10] non minus quam cum imperatore[11], quod ipse futurum Coloniae putabat, ipsi quoque caveretur, ut bona, quae in Brabantia Flandriaque habeat, possidere ei liceret; quam ad rem Galliae quoque et Angliae opem imploraverat.

D. ducis Bernhardi[12] amicitiam et, cum hic esset, colui et nunc etiam per literas colo. Gaudeoque et in hoc ipso et in eo, quod de D. cardinali[13] deque lugendo imperatore[14] constitueram, non improbari mea consulta iis, quibus actuum meorum rationem debeo.

Hodie accessit me Brulonus[15] rogavitque, an cardinalem visurus non essem. Dixi facturum me secundum ea, quae mihi e Suedia imperarentur. Angli[16] de suo proposito nihil mutaturi sunt ea in re.

Vidi responsum reginae[17] ad literas Brandeburgici electoris[18], dignum opus magno magni cancellarii[19] animo.

Quod dicis omnes terras populosque commoturum Brandeburgicum, ut ei Pomeraniam adipisci liceat, dubitandum neutiquam est contraque obfirmanda sunt consilia, ne quod per multas difficultates quaesitum est, nimia facilitate amittatur.

1 Dit woord ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
2 Christiaan IV van Denemarken.
3 Dit woord ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
4 Wladislas VII (IV) van Polen.
5 Op 13 september 1637 huwde Wladislas met de zuster van Ferdinand III, Cecilia Renata.
6 De uitgave der *Epist.* heeft: paces.
7 De uitgave der *Epist.* heeft: transigendae.
8 Charles Du Bois, baron d'Avaugour; zie over hem VII, p. 35 n. 8.
9 Lodewijk, graaf van Egmond.
10 Philips IV van Spanje.
11 Ferdinand III.
12 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
13 De Richelieu.
14 Het rouwbetoon naar aanleiding van de dood van Ferdinand II, gestorven op 15 februari 1637.
15 Anne, graaf van Brulon, een der 'introducteurs des ambassadeurs'.
16 De ordinarius Engelse gezant in Parijs, John Scudamore, en zijn extra-ordinarius collega Robert Sidney, graaf van Leicester.
17 Christina van Zweden.
18 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
19 Axel Oxenstierna.

Coloniam ad conventum nostris rebus esse incommodam semper credidi: tota civitas, totus ille tractus nobis adversatur, deinde nihil ex honore et dignitate protestantium agi potest, ubi pontificis legatus[1] habenas negotii tractat.

Barclaius[2] siquid solidi adferat, mirabor: nam heic Angli aperte satis profitentur se in bellum venire nolle. Palatino[3] nullae dantur naves. Dunquercam, quo iturus princeps Arausionensis[4] putabatur, Angli viginti et octo navibus ingressi iuvere[5] commeatu rebusque aliis.

Cum Batavis de piscatu manet controversia et habet Northumberlandius[6] a rege Angliae[7] diplomata, quae jus piscandi petentibus concedunt. Ita Batavi detruduntur terra marique de libertatis possessione.

Arnhemii[8] si qua erunt talia, quae nuntiare liceat, lubens cognoscam; creditus semper est valere ingenio rerumque peritia, sed infestus esse Suedico nomini.

Ego quid copiis nostris in Scotia conductis Albi opus sit, non video, cum possint mari Baltico ad oram Pomeraniae advehi; eum[9] autem transitum, ut audio, Danus prohibere ne conatur quidem.

D. Deodatus[10] et gratias tibi agit pro summa benevolentia et rogat, ne quiescas, donec ad exitum perducas, quod feliciter coepisti.

Ego hic principem Condaeum[11], qui ad urbem est, aliosque proceres admoneo quotidie promovenda ducis Bernhardi arma, priusquam coeuntibus undique hostium copiis pressus Bannerius[12] cogatur absistere insessis tandemque Suedis imponatur necessitas sibi seorsum consulendi. Non video multum me proficere; quia Galli omissis Germaniae curis id agunt[13], Hispano ut aliqua eripiant, quae deinde cum iis, quae in Gallico solo Hispanus tenet, commutent: et jam literarum merciumque commeatus Gallos inter Hispanicique imperii populos restituuntur, quae ad indutias via est, de quibus multus ubique rumor. Batavi, qui, quam pro inani nomine pugnent, nunc demum intelligunt, et ipsi indutias sibi esse vellent, sed, quomodo eas nanciscantur, non inveniunt, ita compediti atque irretiti, ut neque pactione exitum sperare possint neque in bello ullos egregios processus. Omissa cogitatione Flandriae Bredam princeps Arausionensis, sui quippe juris oppidum sibique utilitates allaturum oppugnat.

Galli Ehrbreitstenium quam negligenter curaverint, intellexeris. Ambit jam praefecturam Landreciensem Arnaldus[14] ille Philippoburgi damno cognitus, et fautores habet. Hinc conjecturam fac de caetero[15].

1 Matzio, kardinaal Ginetti, afgevaardigde van Urbanus VIII ter vredesconferentie in Keulen.
2 John Berkeley.
3 Paltsgraaf Karl Ludwig.
4 Frederik Hendrik.
5 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk: ubere.
6 De admiraal Algernon Percy, graaf van Northumberland.
7 Karel I.
8 Johann Georg von Arnim-Boytzenburg; zie over hem VI, p. 91 n. 10.
9 De uitgave der *Epist.* heeft: hunc.
10 Elias Diodati uit Genève.
11 Henri de Bourbon, prins van Condé.
12 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
13 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk de lezing ‘agant’.
14 Isaac Arnauld; vgl. V, p. 382 n. 4.
15 De uitgave der *Epist.* heeft: caeteris.

Scriptitat saepe ad me Ramsaius[1] se plurimum impendisse ad alendam cohortem, quam rex[2] Hanoviam miserat; de restituendis ei illis impendiis ne verbum quidem audio.

Heufdius[3], quo Galli plane tamquam suo utuntur, heri ad me venit rogans, probatane essent pacta Vismariensia; dixi nondum esse, sed bonam me spem videre, dummodo Galli se aequitati accommodent. Pecuniam, quae ex ea conventione Suedis danda esset, paratam esse Hamburgi seque suam in id pro Gallis apud mercatores Hamburgenses fidem interposuisse dixit mihi idem ille Heufdius.

Civitati Hamburgensi quin a rege Daniae majus majusque indies ingruat periculum, non est dubium. Angli ita loquuntur, quasi misericordia tangantur ejus civitatis; sed ego pro certo pridem habui magnam consiliorum societatem inter Anglos Danosque intercedere. Quid ea, quam corradit, pecunia facturus sit Danus, brevi, credo, apparebit. Filius[4] ejus, qui hic est, ad me se venturum dixerat, sed non venit.

De Persico commercio multi anni sunt, quod jactantur, rumores; non exterret ea res Batavos, qui mari uno[5] magnisque navibus multo minore sumtu transvehere sericum aliasque ejus orbis merces possunt[6] quam alii per terras, mare Caspium et amnes. Holsatus[7], cujus nomine res ista agitur, quin fixum habeat neque imperatorem offendere neque Hispanum puto causas dubitandi nullas esse.

Xenocrati[8] cuncta opto maxima non ipsius tantum causa, sed et quod nihil felicius patriae ejus potest contingere.

Antistitalem procellam[9] consedisse gaudeo, non apparent umquam sine periculo sacri illi ignes et in herba opprimere exoriens malum verae sapientiae est.

Juveni[10], quem mihi commendas, faveo velimque ei benefacere; sed munus, de quo significas, in tempus abitionis eorum, qui nunc apud me sunt, addixi cuidam etiam Belgici sermonis, quo multum in scribendo utor, gnaro[11].

Dux Bernhardus in comitatu haeret Burgundiae. Castilionaeus[12] arces modicas in Lutzenburgico agro capit. In Italia non longe ab Asta[13] est ingens Hispanorum exercitus. Exspectamus, quid facturus sit cardinalis Valetta[14] propinquusque cardinalis Riceliaci Lamillereius[15], postquam Landrecio potiti sunt multo citius sperato.

1 James Ramsay, gouverneur van Hanau. Grotius spelt gewoonlijk de naam als Raamsaius, zoals hier ook de uitgave der *Epist.* doet. Vgl. hierdoor, no. 3181, p. 451 n. 7.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs; hij behartigde financiële belangen zowel van Zweden als van Frankrijk.
4 Volckmar -Valdemar Christian-, graaf van Sleeswijk-Holstein.
5 Dit woord ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
6 De uitgave der *Epist.* heeft de lezing: possint.
7 Friedrich III, hertog van Sleeswijk-Holstein-Gottorf (1597-1659) wilde van de stad Kiel een centrum van Perzische zijdehandel maken. Om de nodige contacten te leggen had hij de Hamburgse koopman Otto Brüggeman als gezant naar Perzië gestuurd.
8 Schuilnaam voor Axel Oxenstierna.
9 Wat precies bedoeld wordt heb ik niet kunnen vaststellen.
10 Johan Jespersson Kruus; vgl. no. 3168, p. 429 n. 1.
11 Niet geïdentificeerd.
12 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
13 De woorden ‘ab Asta’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*
14 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
15 Charles de La Porte, markies van La Meilleraye.

Vale, vir egregie.
Tuae Amplitudini ad omnia obsequia paratus
H. Grotius.

Lutetiae 20/30[1] Julii 1637.

Resumo calamum, ut etiam illis tuis, quas 10/20 Junii datas[2], simul atque meis, quas vides, subscripseram, accipio, respondeam.

Ego non spernendos arbitror cujusquam etiam Arnhemii[3] ad Mimnermum[4] hortatus adhibitis modo, quas oportet, cautionibus. Multas a Vienna vidi literas, unde apparet idem ibi serio optari, ut in posterum minus a Virginio[5] pendeant. Retineri illum hominem[6], cui arcana et Polonii[7] et Galbae[8] sunt cognita, rectum judico. De Fabio[9] numquam judicavi aliter ipsiusque et aliorum sermonibus satis cognovi id agi. Omnes id curant[10], ut in[11] Mimnermo sua inveniant commoda, quod futurum arbitrantur, si ipsorum maxima sit in eo faciendo auctoritas. Aequum autem est, ut potius qui onera sustinuere, emolumenta sentiant, quam qui aut spectatores fuere aut apertam suo nomine hostilitatem profiteri ausi non sunt.

D. Salvius[12] mihi scripsit cum tuis satis consentientia, sed obsourius. De Bannerio[13] jam intelleximus mutatam ei sedem. Luat Brandeburgicus poenas, quas luit Saxo, imo ipsa potius patrimonia Hannibalis[14], quandoquidem eum Rosae[15] non miseret.

Rogo filio meo[16] consilio auxilioque adsis: nihil meis nocentius otio. Si ibi non est, quod agat, erit hic, unde excutiamus ei veternum. Non dubito, quin et Spiringius[17] ea in re, ut in aliis fecit, praestiturus sit quod amici est. Gaudeo te mihi tam aperte scribere. De fideli custodia silentioque ne dubita. Cunctis tuis, quas accepi, respondi. Itaque si quae sunt, ad quas responsum non habes, eas intercidisse pro comperto habe.

1 De uitgave der *Epist.* dateert 21/31
2 Niet meer aanwezig.
3 De woorden ‘etiam Arnhemii’ staan in cijfer: 33.38.79.27.30. 27.66.63.14.33.23.71.112.
4 Codenaam voor ‘vrede’.
5 Schuilnaam voor Philips IV van Spanje.
6 Von Arnim; hij was in maart 1637 gevangen genomen en werd vervolgens naar Zweden overgebracht.
7 Schuilnaam voor Johann Georg, keurvorst van Saksen.
8 Schuilnaam voor Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
9 Schuilnaam voor Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
10 De uitgave der *Epist.* heeft ‘agent *&* curant’.
11 Dit woord ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
12 De naam staat in cijfer: 21.70.60.81.71.2010. Johan Adler Salvius was Zweedse hofraad en gezant; hij resideerde in Hamburg en Osnabrück. De brief, waarop Grotius doelt, is no. 3143 dd. 30 juni door hem op 26 juli ontvangen.
13 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
14 Schuilnaam voor de keizer.
15 Codenaam voor Duitsland.
16 Grotius' oudste zoon Cornelis.
17 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.

Illud de aequalitate super Tullo[1] et Vespasiano[2] plurimum in se habet inaequalitatis, ut jam dicere attigi; sed ideo repeto, ut videas me tuarum literarum ductum diligenter sequi. Accedit, quod illorum possessio vi sola, nostra et pacis nititur[3]. Simonides[4] ille, quo uti Fabius voluit, bene positus esset, si posset id, quod dicis, consequi. Plurimum in tempore vertitur. Cum vulpibus vulpinandum est. Raschium[5] ad nos venisse etiam D. Deodati causa gaudeo, cujus negotium spero et pro aequo ac bono ac pro ipsius viri virtute tibi aliisque cordi fore.

Vale quam optime.

Tuae Nobilitati addictissimus

H. Grotius.

21/31 Julii 1637.

In dorso met andere hand: Holmiae die 17/27 Augusti 1637.

3187. 1637 augustus 1. Van. A. Oxenstierna[6].

Illustrissime Domine,

Ex literis tuis de die 26/16 Iunij[7] et adiuncta in Procopium destinata praefatione[8] video dignari te otii quoque rationem nobiscum communicare, id est animadverto voluisse te id temporis, quod publicis negociis et Reginae meae[9] servitiis substrahere potueris, nostrae gentis gloriae impendere et consecrare.

In quo proposito, per se laudabili et glorioso ac quod affectum tuum in res nostras clarissime ostendit, ut perseveres, non tantum rogandus mihi es, verum etiam a me gratiae tibi quam maximae habendae, quod huius operis gratiam communicare cum nomine meo digneris eumque addere cumulum iis, quae tibi caeteroquin maxima debeo.

Perlegi obiter, quantum temporis brevitas permisit, dictam praefationem cumque perspiciam te multorum circa nostrae gentis originem progressum et rebus gestis errores, multorum etiam calumnias redarguere et refellere cunctaque summa diligentia, summa fide, accuratissimo indicio collegisse et disposuisse, ut nihil mihi veniat in mentem, quod addendum praefationi, vel verius et solidius dici posse putem idemque de toto opere praesumendum esse non dubitem, non tantum non dehortandus mihi es, verum summopere sollicitandus, ne cuncteris publici id iuris facere et hoc beneficio obligare gentem, quae te sibi despondit

1 Codenaam voor Lotharingen.
2 Codenaam voor Pommeren.
3 De woorden ‘Accedit ... nititur’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*
4 Codewoord voor ‘geld’.
5 Christoph Ludwig Rasch, Zweedse hofraad en gezant.
6 Hs. Stockholm, coll. Gallica, brev. till legaten Hugo Grotius 1635-1638. Orig. Eigenh. ondertek. Vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p, 141. Antw. op no. 3132. Beantw. d. no. 3249.
7 No. 3132; de brief is van 15/25 juni.
8 Zie no. 3132, p. 369 n. 2 en bijlage no. 7.
9 Christina van Zweden.

tuaque omnia singulariter aestimat et veneratur, et ipse frui fama, quam ex patrocinio veritatis et operis laude mereris.

Recommendavi et nunc et saepius hunc affectum et hanc operam tuam illustrissimis regni administratoribus[1] et per occasiones recommendare non desinam, qui studium et intentionem tuam non tantum probant, verum gratissimum habebunt, si cogitationes quandoque tuas ad similes conatus inposterum quoque transferre volueris, tibique persuasum cupiunt id se omni gratia, affectu et gratitudine erga te tuosque omnes recompensaturos et demerituros.

Me quod attinet, cum affectum meum tibi tuisque singulariter devoverim, nihil nunc addam nisi preces ad Deum, ut prosperrime valeas et res feliciter geras. Vale.

Illustritatis Tuae amicissimus
Axelius Oxenstierna mp.

Dabantur Stocholmiae, die 22 Julij Anno 1637.

Adres: Illustri Domino Hugoni Grotio, Sac.[ae] Reg.[ae] Majest.[is] Sueciae Consiliario et ad christianissimum Galliae Regem legato ordinario.

In dorso schreef Grotius: 22 Iuly 1637 Cancellarius.

En boven aan de brief: Rec. 10 Sept.

3188. 1637 augustus 1. Van A. Oxenstierna[2].

Illustris Domine,

Non potest tibi ignotum esse, qua fortuna post praelium Wittstochiense in Saxonicis partibus egerit quantaque constantia ingruentes hostium vires sustinuerit dominus Bannerius[3] ea semper spe, ut socii si non Germanicae et nostri, saltem proprii commodi habita ratione iis consiliis mature admoverent manus, quibus salvari communis causa et coniuncta adversum nos hostilis potentia diverti ac distrahi posset.

Id cum non solum non factum, verum libertas insuper permissa hosti ferme qui [c]quid illi restat virium - exceptis quae sub Piccolominio[4] ad Rhenum exiguae remanserint copiae - ex superioribus Germaniae partibus abducendi et adversum dominum Bannerium intendendi, coactus est, postquam per semestre temporis Torgaviae substitisset accedente Gallasio[5], Gelenio[6] aliisque, ne undique cinctus includeretur, tandem exire Torgavia et propius ad oram maritimam accedere, ut se Wrangelio[7] coniungat et acerrime instanti hosti aliqua saltem spe sese opponat.

1 Zie voor hun namen no. 2957, p. 91 n. 2.
2 Hs. Stockholm, coll. Gallica, brev till legaten Hugo Grotius 1635-1638. Orig. Eigenh. ondertek. Beantw. d. no. 3248.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, bevelhebber in het leger van keizer Ferdinand III.
5 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in het keizerlijk leger.
6 Gottfried Huyn, graaf van Geleen (†1657), wachtmeester-generaal in keizerlijke dienst.
7 Herman Wrangel, Zweeds veldmaarschalk.

Hanc rerum faciem pro tua prudentia velim christianissimo regi[1] iisque, qui consilia moderantur, ob oculos ponas eisque ostendas, quantum non publicis tantum, sed et illorum rationibus offuturum sit, si destinata his in partibus Austriaci perficere possint, considerandumque relinquas, quid nobis animi inesse debeat viso nunc cum de foedere multa loquantur et quam maxime forti cooperatione communis causa egeat, nos nostraque pericula tam leviter haberi et Germaniae res quasi deseri.

Si eae tales remonstrationes tuae efficere possint, ut illic quoque saniora consilia sequi et exequi in animum inducant, nos in nobis nil desiderari patiemur; sin minus, rem nos oportet permittere dispositioni divinae ac tempori nil interim, quod convenit, neglecturi. Vale.

Illustritatis Tuae amicissimus
Axelius Oxenstierna mp.

Dabantur Stockholmiae, die 22 Iulij Anno 1637.

Adres: Illustri Domino Hugoni Grotio, Sac.ae Reg. ae M.tis Sueciae Consiliario et ad christianissimum Galliae Regem legato ordinario.

In dorso schreef Grotius: 22 Iulij 1637 Cancellarius.

En boven aan de brief: Rec. 10 Sep.

3189. 1637 augustus 3. Aan A. Conrad[2].

Filius tuus[3], vir clarissime, iis est moribus et ingenii praestantia, eo rerum omnium honestissimarum discendarum studio, ut ad commendationem ejus spectari noscique satis sit. Delectatus sum ejus colloquiis; quod ei praestare potui parum est: id autem fuit, ut de via studiorum dubitantem consilio dirigerem et ipsius alacritatem hortamentis accenderem. Feci autem id perlibenter optoque ipsi, ut bene valens bene valentes reperiat suos, tibi vero, ut diu tam beata prole frui possis.

Vale, vir optime.

Scribebam Lutetiae, 3 Augusti novi Cal. anni 1637.

Tuus optimo affectu
H. Grotius.

3190. 1637 augustus 3. Aan M. Ruarus[4].

Vir praestantissime,

Quem mihi commendasti, vir doctissime ac praestantissime, Andreae Conradi

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 348. Geadresseerde, Andreas Conrad is mij niet nader bekend.
3 Sigismund Conradt uit Krakau.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 348 (zonder postscr.); *ibid.*, p. 452 (ten onrechte gedateerd op 5 augustus 1638); *Ruari Epist. Cent. I*, p. 196 (onjuist gedateerd op 3 augustus 1638, zonder postscr.); het postscr. in *Ruari Epist. Cent.* I, p. 197 (ongedateerd) en (foutief gedateerd op 26 februari 1634) in *Epist.*, p. 123. Brief en postscriptum moeten overigens van 3 augustus 1637 zijn, gezien de vermelding van Andreas Conradus en diens zoon en - in het postscriptum - van het boek van Slichting, dat in 1637 verschenen is. Voor geadresseerde, Martinus Ruarus, zie men IV, p. 364 n. 2.

filium[1], ejus consuetudo suavis mihi fuit, fecerisque rem mihi pergratam, si ejus probitatis ingeniique juvenes saepe ad me allegaveris. Optima enim est negotiorum gravium intermissio ad amoenitatem literarum et prioris aetatis studia se recipere interdum et refoveri amicorum mitibus colloquiis.

Libros, quorum mentio est in secundis tuis literis[2], non accepi, alioqui ea, qua inter nos utimur, libertate mei judicii te facturus participem. Velim credas, si quid est, in quo tibi aut eis, quos caros habes, possim commodare, facturum me id non prompto tantum, sed et gaudente animo.

Lutetiae, 3 Augusti novi Cal. 1637.

Postquam literas ad te obsignaveram, vir praestantissime, relatum mihi a librario Slichtingii librum[3] Meisnero[4] oppositum legi. Video ab eo statui non adulterii tantum, sed et scortationis actum talem[5] esse, qui hominem christianum, si subito moriatur, a vita aeterna sit exclusurus. Quod cum haud dubie et de aliis delictis aeque gravibus ac deliberatis sentiat, nihil habeo, quod contradicam. Verum non modo de scortationis, sed et de adulterii actu aliter sensisse Socinum[6], videbar ex ejus scriptis didicisse. Nescio an me fallat memoria.

Puto pervenisse jam ad te Clementis epistolam ad Corinthios in Anglia editam[7]; de ea quid sentias, ubi otium erit, discere amabo.

Vale quam optime.

3191. 1637 augustus 3. Van J. Slupecki de Konary[8].

Nobilissime et Amplissime vir, amice plurimum observande,

Gratias ago ingentes, quod litteris meis, maxime vero illis, quas postremum ad te scripseram[9], tam abunde respondere minime gravatus sis. Agnosco hinc

1 Zie hiervoor no. 3189.
2 Ontbreekt.
3 *Jon. Schlichtingii a Bukowiec de SS. Trinitate, de moralibus N. & V. Testamenti praeceptis itemque de Sacris Eucharistiae & Baptismi ritibus adversus Balth. Meisnerum S. Th. Doct. et in Acad. Vitteb. Prof. Disputatio.* 1637. Reeds eerder had Schlichting de strijd met Meisner aangebonden, In 1636 had hij n.l. uitgegeven: *Qvaestiones Duae: Vna Num in Evangelicorum religione dogmata habeantur, quae vix ullo modo permittant, ut qui ea amplectatur, nullo in peccato perseveret? Altera Num in eadem religione quaedam cōcedantur Christi legibus inconcessa? Contra Balthasarem Meisnerum S. Theologiae Doctorem & in Academia Wittebergensi Profess. publicum, à Iona Schlichtingio à Bukowiec disputatae.* Typis Pauli Sternacii Anno à Christo nato M.DC.XXXVI. De Pool Jonas Slichting (1592-1661) was predikant o.a. te Rakow en te Luclawice. In 1664 werd hij vanwege zijn in 1642 uitgekomen *Confessio fidei Christianae illarum ecclesiarum, quae in Polonia Unum Deum, & Filium ejus unigenitum Iesum Christum, & Spiritum S. profitentur, per divinae veritatis confessorem* verbannen. Hij is in ballingschap gestorven.
4 Balthasar Meisner (1587-1626), theoloog te Wittenberg.
5 *Epist.*, p. 123 heeft: actiones tales esse, qui ... sint exclusuri *(sic)*.
6 Faustus Socines (1539-1604) uit Siena, grondlegger van het socinianisme, een rationalistische stroming in het protestantisme.
7 *Clementis ad Corinthios epistola prior* in 1633 te Oxford uitgegeven door Patrick Young; zie V, p. 132 n. 3.
8 Hs. Den Haag, Kon. Bibl., 76 D 26 no. 7. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 2884 (dl. VII)? Betreffende de schrijver zie men IV, p. 52 n. 7.
9 Wanneer de onderhavige brief inderdaad (zie hierboven, n. 8) een antwoord is op no. 2884 van 12 december 1636, dan wordt hier no. 2695 bedoeld, waarop 2884 het antwoord is.

immortalem tuum erga me amorem, quem ego, quanti aestimem, non est mearum virium exprimere.

Frater meus minimus natu[1], quem una mecum Lutetiae vidisti[2], iterum in Bataviam proficiscitur eo proposito, ut in re militari, cuius scientia christiani orbis populos facile superatis, iuvenilem aetatem suam exercere possit.

Hunc tu pro eo, quo me meosque omnes prosequeris, affectu rogo, commendes interioribus amicis tuis, quorum favore subnixus tutius et commodius proposito studio incumbere valeat. Erit hoc inter caetera tuae erga me benevolentiae non postremum monumentum, quam ego, cum retribuendi facultas desit, colam memoria sempiterna.

Dum hasce litteras ad te scribebam, habebam domi meae excellentissimum et doctissimum virum Paulum Crokerum[3] a multis iam annis intima mihi familiaritate coniunctum.

Is famam nominis tui tanto eruditionis fulgore circumdatam iam pridem adamavit; nunc vero cum me ad te scribentem vidisset, diu multumque versavit animum, utrum gravissimis occupationibus tuis obstrepere litteris suis deberet. Sed victus fiducia humanitatis tuae tandem persuaderi sibi a me passus est, ut te compellaret[4]. Quare impense rogo, ut hunc non minus virtutis quam eruditionis spectatae virum favore et amicitia tua dignum existimes eumque inter devotos amplissimi nominis tui cultores admittere digneris. Facies rem et mihi gratissimam et fama humanitatis tuae omnino dignam.

Vale, amice animo meo charissime. Deum ter optimum maximum ut te quam divitissime reddat incolumem precor et servet animae dimidium meae.

Tui amantissimus
Georgius Slupecki de Conari
Cap. Pilsn. mp.

Dabam Opoliae, die 3 Aug. a. 1637.

Onder aan de brief staat in andere hand: Inscriptio erat Nobill. et Ampliss. Viro D.^{o}. Hugoni Grotio, L. Reginae Sueciae apud christianissimum Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 28 april 1638.

3192. 1637 augustus 4. Van Willem de Groot[5].

Frater optime,

1 Mikolaj; zie IV, p. 51 n. 11.
2 In mei 1629. Zie Vossius' brief aan Grotius van 12 mei 1629 (dl. IV, p. 51/3) en aantekeningen.
3 De Poolse medicus Paulus Crokerus
4 De brief staat nog vermeld in de *Catalogus der Bibliotheek Mr. H.W. Tydeman Eerste deel*. Auctie Martinus Nijhoff en E.J. Brill, 's-Gravenhage 1864, no. 829; hij blijkt gekocht te zijn door R. Leuma en is sindsdien spoorloos.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanwinsten. 1911 XXIII, 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3114; beantw. d. no. 3216.

Hodie accipio litteras tuas XII Iunii ad me datas[6], quae ex ipsa nunc Suecia huc advenerunt, quibus ut respondeam, aliam nunc viam elegi, maritimam

6 No. 3114.

nimirum, in qua opera Wouwii[1] utor, ad quem per interpositam personam tuas quoque mittere poteris aut ad Bilandium[2], vel etiam recta ad me.

De rebus Delfensibus hoc unum dicam me tam parvo stipendio id muneris non subiturum, illud certum est; alterum, quid facturus sum, si majora in praesens offerantur, pro arbitrario habeo et libenter ea super re sententiam tuam intelligerem.

Ackerlakium[3], antequam abiret, vidi, sed cum eo nullos habui sermones incertus, an id placeret iis, quibus ea res est in manu.

Scripsit ad me ex Anglia Bevarius[4], sed quomodo negotium successurum sit, nescio.

Cordesii[5], viri optimi, postulato quantum in me erit, favebo, ut ejus in omnes doctos affectus requirit.

Heri hinc discessit Reygersbergius[6], quare eorum, quae hic geruntur, paulo accuratius meminero; tu, rogo, vicissim siquid illic agetur, id ut sciamus, cura.

Princeps[7] Bredam jam obsidione cingit cum praecipuis Faederis copiis et quidem primum ejus vallum jam circumductum est urbi; nunc exterior fossa viginti circiter pedes lata praefoditur, quae opera tanta celeritate ingeritur, ut mirum ipsis etiam militibus videatur. Periti judicant principem jam ita posse esse securum, ut in castris ad Trajectum fuit sub insultum Papenheimii[8]. In ipsa urbe non creduntur esse tria militum millia neque multum pulveris, nam raro tormenta exploduntur. Interea regius cardinalis[9] festo Ignatii[10] in lojolitarum templo pridie Calendas Augusti celebrato Antverpia cum exercitu sex peditum, duodecim equitum millium, movit Hochstratam primum, deinde Rosentaliam - ut putatur - versus, cum multis tormentis bellicis ac non paucis scaphis ac navigiis currubus impositis magna cum expectatione totius Brabantiae. Prudentiores putant diu illi commeatum suppetere non posse atque ideo cito tentatum iri, siquid tentabitur. Nunc tempus est, ut Gallia res suas Lucemburgo et Hannovia promoveat raro illic milite et qui defensioni sufficere vix possit.

De duce Bernardo[11] magna hic narrantur; habebit filius[12] quae redux narret, sed et hic in tam insigni obsidione non paenitenda didicisset.

Dunkerkani nunc iterum maris potiuntur non observati a nostris, qui claustra portus insederant, incertum majore cum socordia an flagitio militari; nunc pisca-

1 Over Van Wouw zie men VII, p. 346 n. 4.
2 Jason Bijlandt; zie over hem III, p. 11 n. 3.
3 Zie no. 3114, p. 348 en n. 1 aldaar.
4 Cornelis van Beveren, Staats extraordinarius gezant in Engeland.
5 Jean de Cordes, oud-kanunnik te Limoges; ter zake zie men no. 3114.
6 Nicolaes van Reigersberch. Hij ging naar Zeeland; vgl. de aanhef van no. 3207 dd. 13 augustus.
7 Frederik Hendrik.
8 Gottfried Heinrich, Graf zu Pappenheim (1594-1632), keizerlijk aanvoerder in de Dertigjarige Oorlog. Willem de Groot maakt hier een toespeling op de vergeefse poging van Pappenheim om het in 1632 door Frederik Hendrik belegerde Maastricht te ontzetten.
9 De kardinaal-infant don Fernando; zie IV, p. 412 n. 11.
10 Ignatius van Loyola (±1493-1555), stichter van de jezuietenorde. Zijn feest wordt gevierd op 31 juli.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Grotius' jongste zoon Diederik, die zich in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar bevond.

toribus timetur. Filius tuus[1] etiamnum in Selandia est; spero eum cum bono Deo ad vos perventurum.

Vale, frater optime, cum uxore et liberis[2] et nos ama.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptissime, Hagae, IV. Augusti 1637.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez de sa Ma.te Très-chrestienne A Paris.

In dorso schreef Grotius: W. de Groot. 4 Augusti 1637.

En boven aan de brief: Rec. 16 Augusti.

3193. 1637 augustus 5. Van Ch. Marini[3].

Monsieur,

Pour responce de vos deux très aggréables du 4/14 et 11/21 de Juillet[4] ie vous envoye les duplicates de celles que i'ay escrit à monsieur le gran chancelier[5] par la voye d'Allemagne, d'où vous apprendray l'estat des affaires de deçà encor que ie ne doute pas que vous n'en soyez bien informé d'ailleurs.

l'entend fort volontier que monsieur le gran chancelier s'en retourne en Allemagne qui a besoing de sa direction.

Le mareschal Banier[6], come les advis portent, a abandonné Torgau la raison de guerre en l'ayant deslogé pour cercher lieu plus asseure pour se renforcer des gens qu'on luy envoye de Suède lesquels estant ioints avec luy il pourra dereschef choquer les impériaux avec plus de seureté.

Monsieur le duc de Weimar[7] a envoyé en Alsace quelque mille chevaux pour se ioindre avec les garnisons de Colmar et Sletstat, lesquels il doit suivre bientost en intention de passer le Rhin mais par où on en est bien en peine les Suissez et Strasburg refusent le passage et de le prendre par force il seroit fort dangereux en ceste saison où il se fault conserver les anciens amys. Peu de iours nous esclaircirons ce qui en fera.

N'ayant oultre chose ie prie l'Eternel qu'il vous conserve en sa sainte garde et me donne la grâce de pouvoir estre utilement, monsieur,

Vostre serviteur très humble
Marin.

1 Grotius' tweede zoon Pieter was na een studieverblijf in het vaderland op thuisreis.
2 Alleen Cornelia was thuis; Cornelis, de oudste zoon, was nog in Zweden.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr.
4 Beide brieven ontbreken.
5 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
6 Johan Gustavsson Banér, Zweeds veldmaarschalk.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Ex loco noto, 26 Iuly st. v. 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 August.
In dorso: 26 Iuly Marini 1637.
en: Marini 26 Aug.

3194. 1637 augustus 5. Van J.A. Salvius[1].

Excellentissime domine legate,

Quod si verum est, quod rerum militarium prudentes asserunt, entre tous les grands faicts de la guerre, estre le plus grand de faire une honorable retraicte, certe Banerius[2] summam fortitudinis et prudentiae laudem meritus est in reducendo exercitu suo Torgavia Stetinum. Evocavit enim imperator[3] plerosque duces suos, Gallassium[4], utrumque Gotze[5], Hatzfeld[6], Marazin[7], Geleen[8], Schwartzenberger[9], Klitzing[10], cum universis fere copiis non tantum suis, sed etiam ligae electorumque Saxoniae[11] et Brandenburgici[12], ut unicum illum Banerium, cum virtute nequirent, numero saltem pessumdarent omnibus aliis imperii limitibus interim desertis ac derelictis. Qui vastus conatus, si, quod Deus avertat, ex voto successisset, quilibet facile iudicare potest, quid Suecis debellatis de Batavia, Gallia, Italia ac potissimum protestantibus imperii Ordinibus a pace Pragensi[13] exclusis fuisset futurum. Nunc per Dei gratiam ex eorum faucibus elapsus vetera magni Gustavi[14] munimenta Stetini reparavit, ubi securus hostem exspectat distributo equitatu suo in citeriorem Pomeraniam et Neomarchiam Wrangelio [15] Anclamium cum suis copiis digresso. Quae judicia mihi hodie Stetino de nostris, de hoste scribuntur, ne longior essem, inclusi[16], e quibus de caeteris conjecturam facere licebit. Vix possibile videtur tam numerosum exercitum - se ipsos enim ad 60 000 aestimant, a nostris ultra 30 m. praeter impediment(a) aestimati - diu iis in locis simul contineri posse ob annonae pabulique penuriam. Et hodie Berlino nunciatur, moveri Croatos cum Gallassio et Gelenio versus superiora. Si enim manserit, seipsum consumet; sin se diviserit, relicta pars, cum Deo, nostra erit!

Landgravius[17] cum Kingio[18] et Ranzovio[19] Visurgi relicto his diebus Westphaliam repetunt, ubi magnos progressus facturi sperantur evocatis inde Werthio[20] in Bavariam vel Burgundiam, in Brabantiam Piccolomineo[21], principe Auriaco[22] Bredam Gallisque cum triplici exercitu Artesiam infestantibus.

1 Hs. Leiden, UB., coll. L 1003. Orig. eigenh. ondertek. Beschadigd. Beantw. d. no. 3220. Johan Adler Salvius was Zweedse hofraad en gezant; hij resideerde te Hamburg en te Osnabrück.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Ferdinand III.
4 Matthias, graaf Gallas.
5 Johann, graaf van Götz, en Peter, graaf van Götz.
6 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
7 Rudolf Marazini.
8 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
9 Adam, graaf van Schwartzenberg.
10 Johan Kaspar von Klitzing.
11 Johann Georg, keurvorst van Saksen.
12 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
13 Zie voor de vrede van Praag V, p. 292 n. 1.
14 Gustaaf II Adolf in 1632 bij Lützen gesneuveld.
15 Herman Wrangel, Zweeds veldmaarschalk.
16 Deze bijlagen ontbreken.
17 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
18 James King, Schots legeraanvoerder in Zweedse dienst.
19 Josias, graaf van Rantzau; zie over hem VI, p. 327 n. 13.
20 Johan van Werth; zie over hem VI, p. 67 n. 4.
21 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
22 Frederik Hendrik.

Benfeldio et Argentina hodie literas cepi, quae continent reliquias Lotharingici[1] caesas a Vinariensi[2], duce ipso saucio Vesontionem illato, et iam transitum Rheni serio urgeri. Faxit Deus, ut Gallici Batavicique duces strenue suis quique locus pergant, sentient, cum bono Deo, mascule secundantia arma nostra.

De pace nihil auditur. Mera enim ludibria fuerunt Brandenburgici tractatus lucrando tempori conficta, donec omnes .... duces coirent. Sed malum consilium consultori pessimum: ..... enim sibi ipsi subditisque suis tot cum hospitibus irreparabi ..... nobis majora commoda.

Faedus Anglo-Gallicum omnino conclusum asseritur. Evocato in Galliam St. Chamondio[3] - intra paucos dies hinc discessuro - Davausius[4] baronem de Rorté[5] nomine Galliae, Averius[6] alium in Sueciam hac septimana expediunt significatum acta invitatumque S.R.M.[tem7], ut legatos Hamburgum mittat subscripturos quoque dicto faederi. Dn. de Wijk[8] nomine Angliae, Galliae vero Dn. Chamondius regem Daniae[9] invitant, princeps Palatinus[10] cum Poswelio[11] - an Charnace[12] etiam, incertum hic est - Batavos. Sed revera mihi fassus est tauqfe[13] faedus quidem delineatum esse, non autem vel datum vel signatum, imo nec in formam instrumenti redactum adeoque nihil inter Angliam Galliamque conclusum, nisi articuli a caeteris quoque quorum interest, signentur. Ita, meo quidem exiguo judicio, aliquid quidem valiturum magnifico nomine videtur terrendo hosti: re vera cassum et inane, effectu tandem nullum fore. Quid enim si serio ageretur, ante annum sperari potest? Intra quod tempus, bone Deus, quam multa cadent intra calicem et labra suprema.

Exspectavi diu et adhuc exspecto nuncium e Suecia peculiarem cum ratihabitione pactorum Wismariensium et mandatis, quid circa ejus traditionem reciproce stipulabor. Certa quidem est, sed lente procedit ob tarditatem procedentium in Germaniam armorum Gallicorum.

Ignoscat, quaeso, E.T. libertati calami. Caetera secum reputet. Valeatque et faveat.

Exc. S.[ae].

Observantissimo[14]
servo
J.A. Salvio m.p.

Hamburg.

1 Karel IV, hertog van Lotharingen.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
5 Claude de Salles, baron van Rorté, Frans gezant in Duitsland en Zweden.
6 Joseph Averie.
7 Christina van Zweden.
8 Henry de Vic.
9 Christiaan IV.
10 Paltsgraaf Karl Ludwig.
11 Sir William Boswell.
12 Hercule Girard, baron van Charnacé, Frans gezant in Den Haag.
13 In de tekst in cijfer: 39.102.65.54.85.121., met de - onbegrijpelijke - ontcijfering door Grotius erboven geschreven. Het is niet onmogelijk, dat Joseph Averie bedoeld wordt; vgl. het schrijven van de Venetiaanse gezant in Engeland dd. 10 juli 1637 in *Cal. of State Papers*. Venice XXIV, p. 237.
14 Vanaf hier eigenhandig.

25 Jul./5 Aug. 1637.

3195. 1637 augustus 6. Van I. Jasky[1].

Monseigneur,

Il semble que la guerre, laquelle s'avoit esloignée un peu de nous, se vueille r'allumer dans nostre voisinage. Car les impériaux sont desià bien avant dans la Poméranie et gastent, pillent et ruinent tellement le pauvre pais, que c'est pitié de le voir. Ils y tourmentent les pauvres gens excessivement et les contraignent d'abandoner tous leurs biens et se refugier ailleurs. Comme il y en a aussi force qui se sont retirés dans ceste ville.

La famine est si grande dans Stetin qu'ils n'ont plus quasi rien à manger et ce qu'ils ont baillent à l'armée du général Bannir[2], qu'il s'est campé au mesme lieu, sur lequel le feu roy de Suède[3] fust campé estant devant Stetin l'an 1630.

Le Turc[4] commance d'approcher de bien près la Pologne et on craint grandement qu'il se va fondre un grand orage de ce costé-là, sur la Pologne. Et quoyqu'il ne puisse pas faire des grandes effects ceste année, veu que l'automne approche, et qu'en hyver il ne peut rien effectuer, pourtant on a des nouvelles qu'il vueille hyverner en Walachie et au printemps qui vient se ietter puissament dans la Pologne.

Monsieur Rey[5], ambassadeur extraordinaire du roy de Pologne[6], partit il y a trois iours pour Angleterre.

Monsieur Gerard Denhoff[7], oeconome de Marienbourg, espouse la fille du duc de Brieg[8]; les nopces se feront dans trois sepmaines et celles du roy[9] sont prolongées - à ce qu'on dit - iusques au mois d'Octobre.

On a tenu une assemblée des Estats de Prusse à Marienbourg touchant le nouveau impost que le roy de Pologne prétend de vouloir prendre dans ses ports de la mer, laquelle se finist le 4. d'Aoust. On n'y a rien conclu, mais tout à esté remis à une autre assemblée à Thoren assignée vers la Ste Michel[10].

C'est tout ce, monseigneur, que ie vous scaurois excrire ceste fois vous priant très humblement, monseigneur, de me conserver en vos bonnes grâces.

Ie demeure toute ma vie, monseigneur,
de vostre Excellence
le très humble serviteur
Jasky mpp.

A Danzig, le 6 d'Aoust l'an 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 16 Sept.

1 Hs. Utrecht, Rijksarch. Prov., coll. Van Boetzelaer, no. 556. Eigenh. oorspr. Over Israel Jasky zie men no. 2956. p, 86 n. 1.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Gustaaf II Adolf, in 1632 bij Lützen gesneuveld.
4 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
5 Andreas Rey.
6 Wladislas VII (IV).
7 Gerhard, graaf van Dönhoff (†1648).
8 Sibylle Margarete (1620-1657), dochter van Johann Christian, hertog von Schlesien zu Liegnitz und Brieg (1591-1639).
9 Wladislas huwde op 13 september 1637 met Cecilia Renata, zuster van keizer Ferdinand III.
10 Het feest van de aartsengel Michaël valt op 29 september.

3196. 1637 augustus 6. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime Domine,

Picolominius[2] valetudine sua recuperata ad exercitum suum rediit, qui septem peditum millibus, mille et octingentis constat equitibus. Mosam transiit ad Ginaium Carlemontio non procul. Quod cum 3 hujus mensis cognovissent cardinalis Valetta[3] et Mileraeus[4], de eo exercitu, qui Landresium ceperat, tribus peditum, quatuor equitum sumptis millibus, machinis octo, alimentis in sex dies ivere visuri, an pugnae reperire occasionem possent relicto quod supererat copiarum sub ducis Candalii[5] imperio ad Malbodii obsidium. Apud Gravelingam tria castella, sed modica, cepere ab hoste Galli sub Sanctipreulio[6].

De duce Bernhardo[7] nihil pridem intelligimus. Et quicquid nunc acturus est, siquid tamen id erit, serum erit nobis.

Pontificis[8] morbus vitam ei ad finem hujus anni vix videtur permittere. Ex quo cardinalis Medicaeus[9] validissimo cum comitatu Romam ingressus cuncta vi sua tracturus videbatur, pontifex milites CCCC Corsos in urbem advocavit.

Genuatibus merces, quae in Batavorum repertae erant navibus[10], non reddit Hispanus[11] accessitque ad offensas, quod Genuates, velut per annonae curam, mitti alimenta ad Hispanicos exercitus et ad loca Liguriae Hispanis insessa vetuere: diciturque is, qui nunc ducis ibi magistratum adeptus est[12], Gallicae quam Hispanicae amicitiae addictior.

Hispani Aglianum muniunt castraque habent Asta non procul a Cruceblanca Tanario tenus nec inter eos Sabaudumque[13] agitur quicquam: quin et Gallum militem a se ablegavit Sabaudus, quasi ad tutelam agri Montiferratensis, non tamen ut sermones evadat consilia ejus a Gallicis aliena pridem spectantium. Ager ille Montiferratensis multum raptatur ab Hispano. Bremi prasidiarii detrahunt Lomelli, quae fuerant, munimenta.

Rhaeti tandem post relationem, credo, in Hispaniam ejus negotii factam responsa accepere, quibus ipsorum imperium jurisdictioque in Vallem Telinam ac Clavennam firmatur. De religionis reformatae exercitio nihil eis promittitur. Videtur enim velle Hispanus ea res, ut perpetuo sui sit arbitrii laxaturus aut adducturus fraena pro usu temporum.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 348; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 377. Gedeelt. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 99.
2 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, bevelhebber in het leger van Ferdinand III.
3 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
4 Charles de La Porte, markies van La Meilleray.
5 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
6 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Urbanus VIII.
9 Carlo de Medici (1596-1666), kardinaal gecreëerd in 1615.
10 Het betreft hier de tien schepen welke op 1 mei 1637 door Don Melchor de Borja en de markies van Viso waren buitgemaakt.
11 Bedoeld zal zijn de onderkoning van Napels, Manuel Fonseca y Zúñiga, graaf van Monterey.
12 Agostino Pallavicini, doge van Genua (1637-1639)
13 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.

Helvetii duces multum instant apud legatum, qui ibi est, Galliae[1], ut stipendia sibi persolvantur. Ille eos ad Bulionium[2], aerarii praefectum, Bulionius ad legatum vicissim rejicit. Ut Burgundia utraque bello eximatur, laborat etiam Sabaudus, sed nihildum proficit.

Vesontionem tutatur castris propter positis dux Lotharingus[3] commeatus habens uberes. Sicut Austriaci oppidorum silvestrium praesidia, ita suum auxere Basileenses pressi supra infraque caesarianorum[4] castellis. Mauri piratae Marugiam in Tarantina ora expilarunt.

Ex Polono juvene[5] intelligo in ea quoque gente de Persico commercio consila agitari.

Venit ad me Sanctichaumontii[6] domesticus[7] Hamburgum rediturus. Dicebat inter caetera videri sibi non eam esse inter Gallos et Suedos, quae deberet, fidem et societatem. Respondi multa, sed praecipua haec: Suedos non posse abs se arcere invidiam belli adeo graviter afflictantis Germaniam, nisi audiant, quae ad pacem proponuntur. Nolle tamen eos sibi seorsim absque Gallis consulere: quod si facere voluissent, habituros pridem fuisse pacem sibi non incommodam. Durum interim eis hocevenire, quod sperata Gallicorum armorum in Germaniam progressio non conspiciatur relictusque sit tot hostium exercitibus unus obex Banerius[8], magno Suediae, ut jam apparet, magno rei communis malo. Dicebat spem sibi factam, quod nos optemus id nunc futurum. Incusavi tarditatem in tempore tam necessario. Si quid tamen etiam nunc fiat in id profuturum, ut post tantam jacturam, quae sunt reliqua, serventur. Eadem apud alios disserere non desino.

Landresii capti historiam breviter scripsi antehac[9]. Exactius eam Sublimitas tua cognoscet ex baronis Degenfeldii[10] literis, quas e castris ad me misit[11], quae simul memoriam Sublimitatis Tuae convenire poterunt, ut, si qua pax fiat, ejus quoque viri optime in Suediam affecti habeatur, quanta poterit, ratio.

Legi his diebus Paulini Gothini Historiae Arctoae libros tres[12]. In primis partibus multa ex Johanne Magno[13] parum credibilia et auctoribus fulta suspectis, qualis est Pseudoberosus[14] aliique subjectitii libri ex Annii Viterbiensis

1 Blaise Méliand, sieur d'Egligny, de Cesson, de La Borde, de Bréviande, ordinarius Frans ambassadeur in Zwitserland van maart 1635 tot juli 1640.
2 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
3 Karel IV, hertog van Lotharingen.
4 De troepen van keizer Ferdinand.
5 Wellicht de in no. 3189 genoemde Sigismund Conradt uit Krakau.
6 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
7 Niet geïdentificeerd.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
9 No. 3180 dd. 26 juli 1637.
10 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld; zie over hem VI, p. 16 n. 3.
11 Deze brief ontbreekt.
12 *L. Paulini Gothi, Historiae Arctoae Libri Tres.* Cum S.R.M.tis Gratiâ & Privilegio. Strengnesi, Typis & Impensis Authoris; Excudebat Johannes L. Barkenius. Anno, MDCXXXVI. Laurentius Paulinus (1565-1646) was bisschop van Strängnäs.
13 Johan Magnus; zie over hem no. 2973, p. 118 n. 5.
14 Berosus of Berossus (rond 290 v. Chr.), priester van Bel, Babylonisch geschiedschrijver. Verschillende aan hem toegeschreven teksten werden aan het eind van de 15de, en gedurende de 16de eeuw en begin 17de eeuw gepubliceerd. Zie o.a. *Berosi sacerdotis Chaldaici, Antiqvitatvm Italiae ac totivs orbis libri quinque, Commentarijs Ioannis Annij Viterbensis. Theologiae professoris*

monachi[1] officina. Ex aliis etiam veris scriptoribus citat, quae ibi non comparent, credo, quod aut malos interpretes aut alienam secutus sit fidem. Caeterum quo ad nostra tempora accedit propius, eo plura habet cognitu dignissima, ob quae prodiisse eum librum gaudeo.

Cum nuper in Anglia multi prodiissent in archiepiscopum[2] libelli papismi eum accusantes, inquisitum in auctores fautoresque et Lincolniensis episcopus[3] carcere mulctaque gravi repressus: tribus aliis, theologo, juridico, medico aures praecisae judicio Camerae Stellatae. In ea cognitione sermonem habuit archiepiscopus sane egregium - vidi enim Anglice editum regio jussu - quo se purgat ejus criminis Deumque testem invocat, nihil aliud sibi propositum quam religionem, qualis publice in Anglia recepta est, tueri. Caeterum si ea, quae ad aliud nihil quam ad exacerbandos animos valebant, mitigaverit gestusque in templis pietati consentaneos requisiverit, iniquum id sibi vitio verti. Inter ea, quae ipsi objecta sunt et multa et frivola, est et hoc, quod pro D. Elisabetha, regina Bohemiae[4] ejusque prole[5] preces sustulisset. Ostendit morem esse Angliae nominatim pro nemine post regem[6] reginamque[7] precandi, nisi pro eorum liberis[8]. Se reginae Bohemiae optime velle ac pro ea Deo privatim vota fundere. Caeterum videri qui id accusent ita existimare tutiorem fore statum religionis sub ipsa ejusque sobole quam sub rege ejusque liberis ac posteris, quod ut in regem injuriosum se detestari.

Salutavit me ex Suedia Angliaque reversus huc Forbesius[9] atque et se et primores Angliae id optare, ut in Anglia legationem obeam. Nihil gratius contingere archiepiscopo posse. Respondi ei mihi in aequo esse, hic an ibi an alibi operas regno Suedico praestem. Quod eo duntaxat animo scribo, ut norit Tua Sublimitas et amicos ibi nunc esse aliquos et me loci mutationem neque ambire neque defugere.

Saiudius[10], qui in arce fuit Ehrenbreitsteinii, male a rege[11] acceptus est.

Hamburgum in gravi periculo esse amittendae libertatis censet Licestrius[12], qui et ait servari eam civitatem non posse nisi per Fraga[13] aut Cimonem[14].

1 Giovanni Nanni -Johannes Annius Viterbiensis- (±1432-1502).
2 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
3 John Williams (1582-1650).
4 Elisabeth Stuart, zuster van de Engelse koning Karel I en weduwe van de in 1632 overleden keurvorst van de Palts Frederik V, de Winterkoning.
5 Karl Ludwig (1617-1680), Elisabeth (1618-1680), Ruprecht (1619-1682), Moritz (1621-1654), Luise Hollandine (1622-1709), Eduard (1625-1663), Henriette Marie (1626-1651), Philipp (1627-1650), Sophie (1630-1714) en Gustav (1632-1641).
6 Karel I.
7 Henriette Marie.
8 Charles (1630-1685), Mary (1631-1660) en James (1633-1701).
9 Arvid Forbes, Schots officier in Zweedse dienst.
10 Louis de Briançon, sieur de La Saludie.
11 Lodewijk XIII van Frankrijk.
12 De extraordinarius Engelse gezant in Parijs, Robert Sidney, graaf van Leicester.
13 Codenaam voor Zweden.
14 Codenaam voor de Staten-Generaal.

Ab aliis autem intelligo in Anglica aula laborari a Daniae regis[1] hominibus, ut societas mercatorum Anglica ab Hamburgo se Gelucstadium transferat.

Haec postquam scripseram, venit ad me unus domesticorum Noyerii[2], qui secretarius est status belli negotia curans. Ait regi propositum mandare Pyrrhoni[3], ut in Rosam[4] eat[5]. Cupere vero, ut et Iustinus[6] ei scribat. Id vero non est difficile. Verum is sic opinatur, omnia haec esse offucias[7]. In Ione[8], in Burgundia nihil agitur contra N[e]rvam[9].

Deum rogo, Excellentissime atque Illustrissime Domine, ut sub Tuae Sublimitatis ductu Suedi aut bellum fortiter faciant aut pacem prudenter.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

6 Augusti 1637.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3197. 1637 augustus 8. Aan S. Bielke[10].

Illustrissime Domine,

Pro literis 6 Iulii[11] ab Illustrissima Dominatione vestra ad me datis gratias habeo: et ea, quae dominus Banerius[12] prudenter fortiterque fecit, ipso narrante cognoscere si non dulce - neque enim omne tempus parit dulcia -, certe mihi perutile fuit, ut de re ipsa, qualis est, loquar et ex ea arripiam occasiones pressius etiam agendi, quod

1 Christiaan IV.
2 François Sublet de Noyers (1589-1645), secrétaire d'Etat à la guerre van 11 februari 1636 tot 12 april 1643.
3 Schuilnaam voor Bernhard van Saksen-Weimar.
4 Rosa is een codenaam voor Duitsland.
5 De woorden 'in Rosam eat' staan in cijfer: 37.63.113. 66.59.67.70.61.217. 72.70.77.
6 Pseudoniem van Grotius.
7 Het woord staat in cijfercode: 73.1010.69.22.71.70.76.273.
8 Ion is een codenaam voor Italië.
9 De woorden 'in Burgundia ... Nerv[a]m' staan in cijfer: 37.63.50.81.66.9.69.31.53.71.27.78.79.14.8.60. 27.9.55.77.81.66.266.1009. 12.73.24.107.70. 62.[72?].66.69.70.16. Nerva is een codenaam voor Spanje. De cijfers voor dit laatste woord in de uitgave der *Epist.* geven 'Narum'; de editie der *Oxenst. Skrifter*, die altijd alleen de oplossing en niet de code geeft, heeft 'Hispaniam'. 'Narus' of 'Narum' is mij als codenaam niet bekend. Ik vermoed, dat men de cijfers met toevoeging van het cijfer 72. enigszins moet omzetten. Men krijgt dan 'Nervam', een aanduiding voor Spanje, die Grotius ook vroeger wel gebruikt heeft; vgl. IV, p. 172 en III, p. 132, 136.
10 Gedrukt *Epist.*, p. 349. Vanaf 'Picolominius valetudine ...' gelijkluidend aan no. 3198 aan L. Camerarius (zie aldaar voor copie UB., Uppsala) en no. 3203 aan J.A. Salvius. Eveneens vanaf 'Picolominius valetudine ...' tot 'Deus, Illustrissime ...' nagenoeg gelijkluidend aan no. 3196 aan Axel Oxenstierna. Over Sten Bielke zie men no. 2945, p. 67 n. 7.
11 No. 3162 dd. 16 juli n.s.
12 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

pridem ago, ut homines hos satis somniculosos circa res Germanicas, si non nostrarum rerum respectu, proprio ipsorum periculo excitem. Aequum enim esse dico, ut nos in pacificando amicorum habeamus rationem, sed

ita si et ipsi nos in bello non negligant hostibusque objectent solos et improtectos.

De ducis Bernhardi[1] progressibus sperare nos meliora Galli jubent, sero sane hac anni tempestate tantumque retroactis rebus nostris. Sed tamen id, qualecunque erit, apponemus lucro.

Picolominius[2] valetudine recuperata ad exercitum suum rediit, qui VII peditum millibus, mille et octingentis constat equitibus. Mosam transiit ad Genaium Carlemontio non procul. Quod cum III hujus mensis cognovissent cardinalis Valetta[3] et Millereius[4], de eo exercitu, qui Landresium ceperat, III peditum, IV equitum sumtis millibus, machinis VIII, alimentis in sex[5] dies, ivere visuri, an pugnae reperire occasionem possent relicto quod supererat copiarum sub ducis Candalii[6] imperio ad Malbodii obsidium.

Apud Gravelingam tria castella, sed modica cepere ab hoste Galli sub Sanctipreulio[7].

Pontificis[8] morbus vitam ei ad finem hujus anni vix videtur permittere. Ex quo cardinalis Medicaeus[9] validissimo cum comitatu Romam ingressus cuncta vi sua tracturus videbatur, pontifex milites CCCC Corsos in urbem advocavit.

Genuatibus merces, quae in Batavorum repertae erant navibus[10], non reddit Hispanus[11] accessitque ad offensas, quod Genuates velut per annonae curam mitti alimenta ad Hispanos exercitus et ad loca Liguriae Hispanis insessa vetuere diciturque is, qui nunc ducis magistratum ibi adeptus[12] est, Gallicae quam Hispanicae amicitiae addictior.

Hispani Aglianum muniunt castraque habent Asta non procul a Cruceblanca Tanaro tenus. Nec inter eos Sabaudumque[13] agitur quicquam: quin et Gallum militem a se ablegavit Sabaudus, quasi ad tutelam agri Montisferratensis, non tamen ut sermones evadat consilia ejus a Gallicis[14] aliena pridem inspectantium. Ager ille Montisferatensis multum raptatur ab Hispano. Bremi praesidiarii detrahunt Lomelli quae fuerant munimenta[15].

Rhaeti tandem post relationem, credo, in Hispaniam ejus negotii factam responsa accepere, quibus ipsorum imperium jurisdictioque in Vallem Telinam ac Clavennam firmatur. De religionis reformatae exercitio nihil eis promittitur:

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
3 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
4 Charles de La Porte, markies van La Meilleraye.
5 In de copie te Uppsala staat: 17.
6 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
7 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil.
8 Urbanus VIII; hij stierf in 1644.
9 Carlo de Medici.
10 Het betreft hier de tien schepen die op 1 mei door don Melchor de Borja waren veroverd.
11 Bedoeld zal zijn de onderkoning van Napels, Manuel Fonseca y Zúñiga, graaf van Monterey.
12 Agostino Pallavinici.
13 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
14 De uitgave der *Epist.* geeft de lezing: Gallis.
15 De uitgave der *Epist.* heeft in plaats van ‘quae fuerant munimenta’: munitiones.

Videtur enim velle Hispanus, ea res ut perpetuo sui sit arbitrii laxaturus aut adducturus fraena pro usu temporum[1].

Helvetii duces multum instant apud legatum, qui ibi est, Galliae[2], ut stipendia persolvantur. Ille eos ad Bulionium, aerarii praefectum[3], Bulionius ad legatum vicissim rejicit. Ut Burgundia utraque bello eximatur, laborat etiam Sabaudus, sed nihildum[4] proficit.

Vesontionem tutatur castris propter positis dux Lotharingus[5], commeatus habens uberes. Sicut Austriaci oppidorum silvestrium praesidia, ita suum auxere Basileenses pressi supra infraque caesarianorum[6] castellis. Mauri piratae Marugium in Tarantina ora expilarunt. Ex Polono juvene[7] intelligo in ea quoque gente de Persico commercio consilia agitari.

Deus, Illustrissime Domine, tibi tuisque adsit[8].

Illustrissimae Dominationi Tuae observantissimus[9]
H. Grotius.

Lutetiae, 8 Augusti MDCXXXVII

3198. 1637 augustus 8. Aan L. Camerarius[10].

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. Hagae Com. A.^{o} 1637 5/15 Aug.

3199. 1637 augustus 8. Aan Willem de Groot[11].

In synodo, mi frater, Alensoniensi[12] tantus fuit fervor quorundam Molinaei[13] partium, ut omnes Cameronismi[14] suspectos, etiam totum ordinem Parisiensem, vellent loco moveri, ut dubiae puritatis. Apparuit magnam partem pastorum jam in Cameronis

1 De woorden ‘laxaturus ... temporum’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*
2 Blaise Méliand; zie no. 3196. p, 476 n. 1.
3 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
4 De uitgave der *Epist.* heeft: nihil.
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 De troepen van keizer Ferdinand III.
7 Niet geïdentificeerd.
8 De uitgave der *Epist.* heeft na ‘Deus, Illustrissime Domine’ de woorden: Illustrissimae Dominationis *(sic)* Tuae adsit propitius.
9 De uitgave der *Epist.* heeft in plaats van ‘observantissimus’: studio observantiaque addictissimus.
10 Copie Uppsala UB. cod. 388a, ep. 86. Gelijkluidend aan no. 3197 dd. 8 augustus 1637 aan S. Bielke (vanaf Picolominius valetudine ...); zie aldaar, p. 479. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds ambassadeur in Den Haag.
11 Gedrukt *Epist.*, p. 870; vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 144. Tesamen met no. 3209 beantw. d. no. 3223.
12 Gehouden in juli 1637.
13 De Franse theoloog Pierre Dumoulin.
14 Over John Cameron zie men IV, p. 4 n. 5.

propendere sententias. Molinaeus multum irrisus fuit, qui diceret ab iis qui Deo desiderium tribuerent salutis omnium attribui Deo humanos affec-

tus. Protulit Amirautius[1] quinque sermones Molinaei, quibus idem diceret: et se quidem dixit, etiamsi erraret, veniam mereri, qui tam tetram consequentiam non videret. Ac Molinaeum, qui certum haberet tam faeda eam positionem sequi et tamen hoc videns eodem loquutus esset modo, esse *αὐτοκατάκριτον* et doctorem rerum noxiarum. Riveti[2] quoque multis displicuit calor, qui cum Amirautium atque Testardum[3] absolvisset per literas omnium eorum, quorum a Molinaeo accusarentur exceptis duobus capitibus haud sane capitalibus, tamen omnium academiarum, scholarum, ecclesiarum quoque nobiliorum apud Belgas conquisisset in illos sententias; quarum tamen nonnullae temperatiores fuere quam vellet. Dicunt enim Gallicum sermonem sibi non percognitum, ideo se satis liquido judicare non posse. Non credas, quam triumphent *οἱ τοῦ χαμέρωνος*.

Nescio, an ad vos venerit oratio archiepiscopi Cantuariensis[4] in Camera Stellata habita[5], cum quibusdam ejus aliorumque episcoporum calumniatoribus carcer, mulctae, aliis et aurium abscissio irrogaretur[6], quae sancte se ab omni papismi affectu purgat objectaque prudenter et valide diluit. Vellem versam in vestrum sermonem. Addam mantissam de somnio[7]. Est enim et philosophiae hastata materia. Quidam ad Landresium in operibus proxime oppidum cubans somnio monitus, ut cuniculum hostis caveret, surrexit. Vix egressus erat, prorumpit vis tecta locumque disjicit. At Salmasium[8] si videris, historiam tibi referet patre suo auctore[9]. Ad eum venit quidam Graecae linguae plane ignarus. Is in somnio voces Graecas has audierat. *ἄπιθι οὐκ ὀσφραίνη τὴν σην ἀψυχίαν*; experrectusque Gallicis literis sonum earum vocum perscripserat. Cum ejus nihil intelligeret, rogatus senator Salmasius ei verba interpretatur; est enim filii doctissimi doctus pater. Migrat homo ex aedibus. Eae nocte sequente corruunt. Hoc iis adjice, quae Cicero[10], Tertullianus[11] aliique ex omnium gentium historiis de somniis collegere. *καὶ γὰρ τ'ὄναρ ἐκ δίος ἐστιν*[12] interdum, contra quam censent peripatetici. Vides, ut tecum quasi colloquar.

1 Moïse Amyraut; zie over hem VI, p. 185 n. 16.
2 De Leidse theologie-professor André Rivet.
3 Paul Testard, sieur de La Fontaine, predikant te Blois.
4 William Laud.
5 *A Speech delivered in the Starr-chamber ... the XIVth of June ... at the Censure of J. Bastwick, H. Burton & W. Prinn, concerning pretended renovations in the Church. R*. Dager, London 1637. In het daarop volgende jaar verscheen te Delft een Nederlandse vertaling: *Een Oratie, Die onlangs ghedaen is in de Ster-Camer, op de Censure Van Johan Bastwick, Henrick Burton, en Willem Prin, Aen-gaende eenighe ghepretendeerde Nieuwigheden, in de Kercke van Engelandt. Door ... Willem, Heer Erts-Bisschop van Canter-berge, Met een Placcaet van den Coningh teghen de Papisten. In 't Neder-landt over-gheset, door H. Hexham.* Gedruckt nae het Exemplaer tot Londen, By Richard Badger, Ende nu gadruckt tot Delff, By Jan Pietersz. Waelpot, ... 1638. Zie Knuttel, *Pamfl.* no. 4558; vgl. *ibid.*, nos. 4559 en 4726.
6 Vgl. no. 3196.
7 Vgl. Lucilius, *Carm.* 1208: mantisa obsonia vincit.
8 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise, hoogleraar te Leiden.
9 Bénigne de Saumaise, heer van Tailly, Bouze, Saint-Loup (†1649).
10 Vgl. Cic., *De Divinatione* I, 20 et seqq. en II, 58 et seqq.
11 Vgl. Tertull., *De Anima*, 45 et seqq.
12 Homerus, *Il.* I, 63.

Vale cum tua[1], tuis[2], nostris[3].

Lutetiae, 8 Aug. 1637.

Si viro optimo D. Utenbogardo[4] insignis aliqua fiat injuria et malit extra teli jactum his in locis vitam finire, reperiet amicum veterem fidumque. Nam Brandanum[5] ob Lutheranam intemperiem, quam de eo ob Calixti[6] magisterium non sperabam, cogor dimittere.

Vidi Duraei[7], qui nunc in Suedia est, scripta ad pacem Evangelicorum[8] pertinentia. Sane. video eum optime conspicere ea, quae sunt necessaria ad sanctitatem ingenerandam pertinere atque inde aestimandam caeterorum necessitatem. Gaudeo nostris in locis eam fulgere lucem, quae cum tempore, ita spero, fructus christianismo profuturos edat.

Tui amans mutuo
H. Grotius.

3200. 1637 augustus 8. Van Willem de Groot[9].

Seer waerde broeder,

Ick ben van een goet vryend seer ernstelijck versocht van uE. te recommanderen seecker versoeck ende het vervolg vandyen, aen Sijn Ma.[t] van Vrancrijck[10] te doen door Henric de Coning[11], jegenwoordich woonende tot Parijs, tenderende om te becomen seecker octroy van deselve sijne Ma.[t], daer veele aen gelegen is.

Degene, dye dese saecke aengaet, meenen, dat in het secreet houden van de gelegentheijt van het voors. octroy ende het favorabel voorstellen vandyen het succes van de geheele saecke is consisterende, ende also sijluyden uE. wijsheyt ende goede genegentheyt tot de ingesetenen deser landen ten hoochsten zijn betrouwende, ende dat ick gaerne daerbij wil vougen 'tgunt ick eenigsints vermach, soo sal desen dan dyenen om uE. de voors. saecke ten hoochsten te recommanderen, om den voornoemden De Coning in het voors. versoeck met uE. faveur ende goeden raed bij te staen, opdat hij alsoo, gelijck vastelijck vertrouwt werd, tot een goet eynde mach geraecken ende alsoo de gelegentheyt van alles uE. door den voornoemden De Coning genoech sal werden bekent gemaeckt, soo sal ick hyermede eyndigen ende God bidden uE. met alle de uwen in sijne heylige pro tectie te neemen.

UE. onderdanigen broeder
Willem de Groot.

1 Alida Graswinckel.
2 Zie voor hun namen VII, p. 616 n. 12.
3 Van de kinderen was alleen Cornelia in Parijs. Cornelis was nog in Zweden, Pieter stond op het punt na een studieverblijf in het vaderland naar huis te komen en Diederik bevond zich in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
4 De remonstrantse predikant Johannes Wtenbogaert.
5 Grotius' huispredikant Brandanus Daetrius -Brandan Dätri-.
6 Georg Calixtus, theoloog te Helmstedt.
7 John Durie, Engels protestants theoloog.
8 Zie G.H. Turnbull, *Hartlib, Dury and Commenius* (Liverpool 1947) p. 180-181.
9 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr.
10 Lodewijk XIII.
11 Niet geïdentificeerd.

Met haest. In Sgravenhage, desen VIII Augusti 1637.

3201. 1637 augustus 8. Van A. Oxenstierna[1].

Illustris Domine,

Ex literis tuis de die 3 Iulij[2] video, quae tecum egerint legati Anglici[3] in negocio foederis Gallo-Britannici et quemadmodum eius delineationem in scripto tibi non communicaverint. Quod ego tanto minus nunc miror, cum videam ne mihi quidem transmissas eius condiciones secundum id, quod pollicetur literis suis Averius[4], residens Britannicus Hamburgi. Poteris cognoscere ex adiuncto literarum eius ad me exemplari[5], quo pacto negocium hic proponat nosque ad communionem foederis invitet. Inserviet id forte tuae informationi et usui erit ad reliqua suo tempore dijudicanda.

Video praeterea Venetum legatum[6] apud te de Reipublicae suae literis ad serenissimam reginam nostram[7] perscriptis saepius admonere. Benefacis quod verbis generalibus ipsum detineas usque dum certi quid super ea re a dominis administratoribus[8] statuatur.

Prioribus meis literis[9] te certiorem feci de retrogressu domini Bannerii[10] et quemadmodum ingruentes undique hostium vires universo cum exercitu, tormentis ac impedimentis salvus et incolumis Stetinum evaserit, ubi nunc contra incumbentem hostem defensioni suae sedulo invigilat ac licet res non careat suis difficultatibus et absque provinciae totius devastatione vix abitur(us) videatur, speramus tamen cum Deo aliquas nostris adesse et in posterum enascituras commoditates, hostibus vero decessuras, ut, ultra quam putaverint, propositum nostros eiiciendi difficile ipsis reddatur.

Interim scio pro tua prudentia te non omissurum, quin debitis in locis hunc rerum statum representes ducisque Wimariensis[11] accessum ad Rhenum et transitum, si poteris, urgeas et matures, ne, si aliter fiat, firma nobis opinio ingeneretur nunc, cum maxime de foedere agatur, nil, quod foederis est et illo continetur, socios agere velle. Vale.

Tuae Illustritatis amicissimus
Axelius Oxenstierna mp.

Dabantur Holmiae, die 29 Julij Anno 1637.

Adres: Illustri Domino Hugoni Grotio, Sacrae Reg.ae Maiest.is Sueciae Consiliario et ad christianissimum Galliae Regem legato ordinario.

1 Hs. Stockholm, coll. Gallica, brev till legaten Hugo Grotius 1635-1638. Orig. eigenh. ondertek. Antw. op no. 3146; beantw. d. no. 3259
2 No. 3146.
3 Burggraaf John Scudamore, ordinarius Engels ambassadeur te Parijs, en diens extra-ordinarius collega Robert Sidney, graaf van Leicester.
4 Joseph Averie.
5 Ontbreekt.
6 Alvise Contarini di Nicolo, Venetiaans gezant te Parijs.
7 Christina van Zweden.
8 Zie voor hun namen no. 2957, p. 91 n. 2.
9 No. 3188 dd. 1 augustus.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

In dorso schreef Grotius: 29 Iulij 1637 Cancellarius
En boven aan de brief: rec. 16 sept.

3202. 1637 augustus 8. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

UE. brief van den 29 luly[2] is mij over twee dagen behandight.

Ick sie wel uit de autheurs van die commissie, dat ick mij voor Heu[f]d[3] soo wel als voor anderen sal moeten wachten. Heb oock andere teickenen daertoe.

Soo iet vorder passeert in de saeck van Urbanus[4] ende Utrecht[5] sal blijde sijn sulcx te verstaen. Van 't succes van Breda heb ick niet getwijffelt ende sie garen, dat alles daertoe coöpereert.

UE. sal verstaen hebben de niet min vorsichtige als cloeckmoedige retraicte van den heer maerschalck Banier[6]. Hij can hem nu als hij wil vougen met de heer Wrangel[7] ende, als 't noodt sal sijn, Pomeren te samen defenderen. Aen een goede paix, als wij die begeeren, sal 't ons niet gebreecken.

Die van Vranckrijck[8] doen ons hoopen dat hertogh Bernhard nu gaet over Rijn[9]. Wij sullen sien.

'T gunt uE. mij doet weten van de Haegsche predicanten toont (?) waer te sijn, dat ick gelove, dat men met alle maniere de onwettelijcke actiën soeckt staende te houden. Ick sal voor mijn reputatie wel sorgen ende die boosen niet een haer toegeven.

'T geeft mij wonder dat ick van Rotterdam[10] ende van mijne soon Peter[11] niet en hoore.

Ick heb garen gesien de verantwoording van den eertsbisschop van Canturbery[12], gedaen in de Stercamer, ende de hooge verseeckering die hij doet van geene inclinatie te hebben tot het pausdom. Ick gelove, dat het oock soo is ende dat sijne intentie alleen is alle hevige ende bittere manieren van bidden ende van predicken te beletten ende in de ceremoniën een eenpaerige geschicktheit te maincteneren. De harangue soude wel dienen overgeset in 't Hollandsch.

Bij mij is geweest een predicant van Egmont[13] hebbende affairen te Straes-

1 Hs. Amsterdam, UB., 30 B 2. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Beantw. d. no. 3219.
2 Ontbreekt.
3 Johan Hoeufft, Parijse bankier; hij verzorgde de financiële belangen zowel van Zweden als van Frankrijk. De naam staat in cijfer: 9.24.1.10., met door Van Reigersberch erboven geschreven: Heud.
4 Codenaam voor Amsterdam; Van Reigersberch heeft de naam van de stad erboven geschreven.
5 In de tekst in cijfer: 1.70.45.24.38.37.95.780.870., met de ontcijfering door Van Reigersberch erboven geschreven.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér; vgl, ter zake no. 3188.
7 Herman Wrangel, Zweeds veldmaarschalk.
8 De woorden ‘die van’ staan in code (איט) en ‘Vranckrijck’ in cijfer (313.), met de ontcijfering door Van Reigersberch erboven geschreven.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar. Het woord ‘dat’ staat in code (ד), de woorden, ‘hertogh Bernhard nu gaet over Rijn’ in cijfer: 265. 21.1. 11.23.50.70. 20.64.82.71. 45.6.31.73., met door Van Reigersberch erboven geschreven: ‘dat -- nu gaet over Riin’.
10 Het betreft de pogingen door en namens Grotius ondernomen om hem zijn salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog te doen uitbetalen.
11 Grotius' tweede zoon Pieter was na een studieverblijf in het vaderland op thuisreis.
12 William Laud; zie voor de bedoelde verantwoording no. 3199, p. 481 en n. 4 aldaar.
13 Lodewijk van Egmond. De naam van de predikant heb ik niet kunnen vinden.

burg door het overlijden van d'heer Brederodius[1]. Verhaelde mij de miserie van de landluiden overal in Hollant, ende seide, dat Cats[2] opentlijck seit de moeiten hem te willen ontslaen, alsoo alles niet deucht. Ick vraegde, off Mus[3] mede sulcx wilde doen; seide neen.

Ick sie, dat hierbij de predicanten niet alleen van Charenton, maer oock anderen mons.r Rivet[4] van groote passiën tegen Amiraut[5] ende Testard[6] werdt beschuldigt, alsoo hij de selve hebbende bij sijne eigene brieven ontlast van meest alle de poincten, die haer bij mons.r de Moulin[7] te laste werden gelegt, evenwel tegen haer heeft gesocht te becomen de advysen van alle universiteiten ende scholen, waervan eenige hebben geschreven het Fransch niet wel te verstaen ende oversulcx daervan niet wel te connen oordeelen. De opinie van Cameron[8] werdt de sterckste ende alle de predicanten van Charenton nemen die cours. Eenige van mons.r de Moulins vrunden toonden in de synode sulcken ijver, dat sij oock alle desen wilden afgeset hebben als onsuiver, soodat men begint te sien wat cours in soodaenige materiën de beste is.

Piccolomini[9] is weder gesont ende met sijn leger van 7000 te voet, 1800 te paerd bij Ginai de Mase gepasseert, 't welck verstaen sijnde bij den cardinael de la Valette[10] ende mons.r de la Milleray[11] sijn gegaen met 4000 ruiters, 3000 man te voet, acht stucken canons, eten voor acht[12] dagen, om hem te soucken, soo occasie is, te slaen - soo men ons seit - ende dan weder te comen nae haer groot leger, gelaeten onder monsieur de Candale[13].

In Italië gaet niet om. Den Spaignaerd is geretrencheert bij Aste, 't volck van Savoye nae daer bij, sonder schermutsinge. Maer het Montferrat werdt van beide sijden deerlijck geruïneert.

Die van Genes sullen haere coopmanschappen, die in de Hollandsche schepen sijn geweest, niet wedercrijgen ende vresen meerder brouillerie met Spagnië, omdat sij de toevoer van coren nae 't Spaensche leger ende eenige plaetsen van het Spaensche gebiet, door eigen noodt, soo sij seggen, hebben verboden.

Den paus[14] schijnt dit jaer uit niet sullen leven, heeft 400 Corsen doen comen binnen Rome om hem te stercken tegen den cardinael de Medices[15], die aldaer

1 Pieter Cornelisz. van Brederode, Staats agent in Duitsland en rechtsgeleerde.
2 Jacob Cats: de naam staat in cijfer: 12.23.95.94, met de ontcijfering door Van Reigersberch erboven geschreven.
3 Cornelis Musch; de naam staat in cijfer: 16.1.2.801.938. met de ontcijfering door Van Reigersberch erboven geschreven.
4 De Leidse hoogleraar in de theologie André Rivet.
5 Moïse Amyraut; zie over hem VI. p. 185 n. 16.
6 Paul Testard, sieur de La Fontaine, predikant te Blois.
7 De Franse theoloog Pierre Dumoulin.
8 Over John Cameron zie men IV, p. 4 n. 5.
9 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, bevelhebber in het leger van keizer Ferdinand III.
10 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
11 Charles de La Porte, markies van La Meilleray.
12 De uitgave der *Oxenst. Skrifter* geeft in brief no. 3196 dd. 6 augustus aan Axel Oxenstierna 6 in plaats van acht, evenals de editie der *Epist.* van die brief.
13 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
14 Urbanus VIII; hij overleed in 1644.
15 Carlo de Medici.

met groot gevolg was gecomen. De Moren hebben Marugi gesaccageert op de custen van Tarento.

De Grisons keeren weder van Milan triompherende over de Valtilonoisen, doordien haer de souveraineteit met de jurisdictie is toegestaen, sonder van het toelaeten ofte het verbieden van de religie iet te seggen.

De Switsersche capiteinen claegen seer, dat sij vanwegen Vrancrijck niet en werden betaelt, maer bij monsieur de Bulion[1] gewesen aen den ambassadeur[2] in Switserlant, die seit geen ordre te hebben. Basel sterckt haer garnisoen sijnde bij de keiserschen beset met twee forten.

Ick verstae de Polen oock staen nae den handel in Persië. Alle die dingen willen die zijde duir maecken.

Vaert wel.

Den 8 Augusti 1637.

Adres: ... Mijn Heer Reigersberg, Raed in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 8 Aug. 1637 wt Paris.

3203. 1637 augustus 8. Aan J.A. Salvius[3].

3204. 1637 augustus 10. Van J.A. Salvius[4].

Excellentissime Domine Legate, Domine honorandissime,

Redeunte in Gallias illustrissimo Dn. de St. Chamondio[5] redire cum eo secretarius ejus, praesentium exhibitor Dn. Scharpie[6], noluit sine commendatitiis ad E.T. meis. Magnopere suspicit, veneratur et amat E.T. nihilque ardentius cupit, quam ut E.T. conversatione fruatur. Mecum his in oris familiariter vixit eumque ob multas virtutes dilexi. Non dubito, quin talem quoque se exhibeat E.T., ut amore suo dignus videatur. Itaque haec tantum innuisse suffecerit.

Dn. Davaux[7] nobiscum Hamburgi manet eadem potestate, qua hucusque Dn. S. Chamondius.

Baro Rortraeus[8] his diebus in Sueciam discedit, ut certam faciat S.R.M[tem9],

1 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, surintendant des finances.
2 Blaise Méliand; zie no. 3196, p. 476 n. 1.
3 Gelijkluidend aan no. 3197 dd. 8 augustus aan S. Bielke (vanaf: Picolominius valetudine ...); zie aldaar, p. 479. Tesamen met no. 3185 beantw. d. no. 3265. Johan Adler Salvius was Zweedse hofraad en gezant; hij resideerde te Hamburg en te Osnabrück.
4 Hs. Den Haag, Kon. Bibl., 121 D 11, no. 59. Eigenh. oorspr. Copie Leiden, UB., coll. L 1003. Gedrukt *Hand. Maatsch. Ned. Lett.* 1862, p. 114. Beantw. d. no. 3303. Voor Johan Adler Salvius zie men no. 3194, p. 472 n. 1.
5 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
6 Wellicht Nicolas de Charpy.
7 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
8 Claude des Salles, baron van Rorté, Frans diplomaat, residerende te Hamburg.
9 Christina van Zweden.

quod nec pacem nec inducias tractaturus sit rex christianissimus[1] cum hoste, nisi simul cum Suecia; deinde ut ratihabitionem pactorum Wismariensium[2] urgeat et invitet S.R.M[tem] ad mittendum legatos Hamburgum pro acceptando quoque foedere Anglo-Gallico. Rex Daniae[3] invitatus a S. Chamondio et Dn. de Wyk[4] respondit se suos missurum et se propius declaraturum, cum foederis articulos viderit. Utinam hoc commune foedus et commune bellum brevi sequatur. Ex omnibus enim indiciis manifeste apparet domum Austriacam nolle pacem honestam et universalem, nisi cogatur, cogi autem aliter vix poterit. Turca[5] quoque gladios exacuere scribitur, ut ex altero eam latere urgeat.

Banerius[6] ad Stetinum haeret, Wrangel[7] ad Anclam. Colligunt undique, recreant et parant copias suas ad ulteriora. Brevi sperantur in campum proditurі cum 12[m]. equitum et 16 brigadis, ut vocant, peditum; et vel pugnae copiam hosti daturi - si se diviserit, ut iam facit et ob annonae pabulique inopiam facere cogitur - vel magnam aliquam instituturi diversionem.

Landgravius[8] cum Kingio[9] et Randzovio[10] in Westphalia Renam cogitant.

Valeat his E.T. et me solito suo favore complectatur, qui sum eroque, quoad vixero,

E. V[rae]

Observantiss.

servus

J.A. Salvius.

Hamburgi d. 10 Aug. st. nov. A[o]. 1637.

3205. 1637 augustus 12. Van Willem de Groot[11].

Frater optime,

Venit ad me Henricus a Boemeln[12] Borussus instructu, ut ipse ait, Heinsii[13] petens, ut meae litterae sibi ad te faciliorem parent accessum. Ego, qui egregiam tuam erga omnes doctos humanitatem novi, in commendatione ejus non ero longior.

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Het verdrag van Wismar tussen Frankrijk en Zweden was al op 30 maart 1636 gesloten; de ratificatie werd echter door de Zweden opgehouden tot het najaar 1637.
3 Christiaan IV.
4 Henry de Vic.
5 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Herman Wrangel, Zweeds veldmaarschalk.
8 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
9 James King, Schots legeraanvoerder in Zweedse dienst.
10 Josias, graaf van Rantzau; zie over hem VI, p. 327 n. 13.
11 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3310.
12 Henricus van Bommel uit Dantzig.
13 De Leidse hoogleraar Daniel Heinsius.

Heri accepi litteras, quas XXVIII Iulii[14] ad me dedisti cum libro Mileterii[15]

14 Niet meer aanwezig.

15 *Le Moyen de la Paix Chrestienne en la reunion des Catholiques & des Evangeliques sur les differens de la Religion. Divise en qvatre parties. La Premiere contient, La refutation de la procedure de Monsieur Daillé en son examen* ... Par T.B., sieur de L.M. Paris 1637. Het geschrift is van de hand van de Franse theoloog Théophile Brachet de La Miletière.

et Bochardi[1], pro quibus gratias tibi habeo ingentes. Et vicissim mitto libellum[2] recenter hic contra Voetium[3] ejusque asseclas editum, in quo et te defensum invenies et a malevolorum calumniis vindicatum.

Petrum[4] jam apud vos esse spero; jam enim litteras testes ejus in Gallia appulsus Caleto accepi.

Post ultimas meas[5] nihil hic fere accidit scriptu dignum, nisi quod cardinalis regius[6] cum exercitu sedecim circiter millium principi Arausionensi[7] Bredam obsidenti adsidet neque hactenus quicquam tentavit deterritus, ut videtur, operum magnitudine, quae tanta celeritate extructa sunt, ut miraculi instar sit. Interea princeps externi hostis metu necdum quicquam ad urbem promovet, nisi quod castella illic fieri jussit, e quibus cuniculi ducantur. Nec desunt quotidianae extra munimenta velitationes vario eventu: certe nostri jam bis commeatum, qui Antverpia in castra deducebatur, interceperunt. Militarium rerum periti vix videre possunt, quo consilio Hispani illic maneant; insultum enim si facere voluissent, maturandum fuerat, antequam opera fuissent perfecta. Omnes sane testantur principem optime esse animatum, quod et militibus addid animos, qui nulla victus laborant inopia nec vulneribus, sed vigiliis atteruntur. Vale cum uxore et liberis, et nos amare perge.

Raptim. Hagae, XII Augusti 1637.
Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède A Paris.

In dorso schreef Grotius: Rec. 17 Oct.
En: 12 Aug. 1637 W. de Groot.

1 *Trois sermons faits sur divers textes par M.B., ministre de la parole de Dieu à Alençon.* Charenton 1637. Schrijver was Matthieu Brochart.
2 In 1637 werden twee libellen tegen Voetius geschreven: *Proeve van de Conscientieuse oprechtigheydt ende wijsheydt Gisberti Voetii, ende van eenige sijne medestanders. Waer inne uyt eenighe hare schriften aenghewesen wordt / hoe onchristelijck ende ontrouwelijck van haer teghen de Remonstranten wort ghehandelt / ende met wat onwaerheyden sy sommighe aensienlijcke personen soecken te onteeren. In't Neder-duytsch uytghegheven, tot waerschouwinghe van alle vrome Christenen, op dat sy sulcke luyden niet al te veel gheloofs gheven, ende wel toesien aen wien sy hare zielen vertrouwen. Door Timothevs Philopatris.* In't Iaer M.DC.XXXVII. en *Gisberti Voetii Doctoris, & Professoris Theologiae Academia anti-remonstrantico-libertinica, seu Methodus disputandi adversus Remonstrantes: Exhibita in tractatu cui titulus remonstranto-libertinus*. Impresso apud Aegidium & Petrum Roman, juratos Academiae Ultrajectinae Typographos. M.D.CXXXVII. Hoewel in beide geschriften Grotius vermeld wordt, lijkt het mij waarschijnlijk dat hier de *Proeve* wordt bedoeld.
3 Gisbertus Voetius -Gijsbert Voet- (1589-1676), contra-remonstrants theoloog, hoogleraar te Utrecht.
4 Grotius' tweede zoon Pieter was na een studieverblijf in het vaderland op weg naar huis.
5 No. 3200 dd. 8 augustus.
6 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje.
7 Frederik Hendrik.

3206. 1637 augustus 12. Van A. Oxenstierna[1].

Amicissime vir,

Juvenem hunc optimae spei atque exspectationis Johannem Crusium[2] thesaurarii quondam regni[3] filium, fratris mei[4] privignum, de meliore nota tibi commendo. Is it nunc in externas regiones, ut mores et instituta aliarum gentium cognoscat, inprimis in Galliam, ut videat et diiudicet scitu digna. Est illustribus parentibus natus, bono loco in patria, et mihi gratus; ideoque cum te sciam nihil mihi officii denegaturum, id hortatus iuvenem sum, ut te adiret, atque ex tuo consilio suae vitae ac peregrinationis rationes institueret. Quicquid illi praestiteris officii, ita sum interpretaturus ac si mihi aut filio meo praestitisses Fac, quaeso, intelligam ab ipso reverso huic intercessioni meae locum datum esse. Neque patiar in me quicquam desiderari, quin tu cognoscas memoriam tui haud interceptam perpetuo mihi esse. Vale.

T. amicissimus
Axelius Oxenstierna m.p.

Raptim Stokholmiae, die 2 Aug. An. 1637.

Si quae digna relatu hic occurrant, ea a Crusio intelligere poteris.

Adres: Illustrissimo Dno. Hugoni Grotio S.R.M.tis Suetiae Legato ordinario per Galliam et Consiliario secretiori.

In dorso schreef Grotius: 2 Aug. 1637. Cancellarius pour Mons.r Croesen.

3207. [1637] augustus 13. Van N. van Reigersberch[5].

Mijn Heer,

Ick hebbe bij Dignerus[6] gevonden uwen brieff van den 24 Iulij[7] ende oock die van den 31[8] wel ontfangen, gelijck mede Humult[9] mij terugge heeft gesonden eenen van den 12 May[10], soodat ick nu maer eenen en misse, die oock buyten twijfel wel terecht commen sal, hetgene ick tot uEd. gerustheyt premittere, ende sal op alles, wat uEd. gelieft te weten, int corte antwoorden.

1 Hs. Den Haag, Kon. Bibl., coll. Corn. de Gr. IV 13 i. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3373.
2 Johan Jespersson Kruus.
3 Jesper Mattsson Kruus (†1622).
4 Gabriel Gustavsson Oxenstierna.
5 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 11 f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op nos. 3178 en 3184. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 373.
6 Codenaam voor Zeeland. Grotius heeft erboven geschreven: Zelant.
7 No. 3178.
8 No. 3184.
9 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden. Grotius heeft erboven geschreven: Spierinc.
10 No. 3068.

Van Aysma[11], die bij den keyser[12] wert geseyt te sijn, spreckt men niet meer. Amelant slaept; dan twijfele, off niet wederom wacker sal werden gemaeckt. Dat

11 Foppe van Aitzema. Zie voor de kwestie Ameland Knuttel, *Pamfl.* nos. 4520 t/m 4536.
12 Ferdinand III.

van Schas[1] is soo gepasseert, hoewel Humingus[2] Volberge[3] niet gunstiych is.

Wt de zee vernemen wij van de Engelsche geen swaricheyt; off het is, dat de Engelsche niet en roeren, off dat de visschers haer versien met licentie-brieven, kan ick niet seggen. Maer van den palsgrave[4] is geen belofte gecommen. Uffoos[5] advis over die saecke hebbe ick tot noch toe niet connen sien.

Vranckerijck heeft groot ongelijck over Gelhar[6] te clagen, die sijn eerste dessein niet connende over zee volvoeren tot het tweede is gecommen. Tis groot abuys, dat graeff Henderick[7] soo vrouch soude hebben gemarcheert; nu sij sien den viant alle sijne macht naer Breda treckt, sullen beter tevreden sijn.

Hier ontbreecken oock geen materie van clachten. Ermesteyn hadde men gemeent door den lantgrave[8] ende Rasou[9], als het te laet was, te ontsetten. Op de Baia is door het wintersaisoen te lande niet getenteert; met de somer mocht daerop wel wat voorgenomen werden, werdende ondertusschen het tot ende(?) incommen met veel scepen, die daer voor cruyssen, beleth. 1400 soldaten werden graeff Maurits[10] tot recreute gesonden.

Uwen soon[11] over Calis gaende heeft de pampieren niet mede connen nemen. Ick wensche seer uEd. met sijnen outsten[12] een goede resolutie mach nemen. Den ioncksten[13] mocht wel daer hij is eerder als hier avancement vinden; dan off beter twijfele ick seer, alsoo de officieren, die de oorlogen met groot avancement in Duytslant volgen, met veel minder haer hier soude laten contenteren. Het is nu een tijt, dat hij hier veel in soo notabelen belech souden hebben connen leeren. In de vergaderynge van Hollant daervan vermaent sijnde swegen Glargius[14] ende die van sijn humeur stille.

Wat Caesar[15] belangt hebbe en passant den tour wederom gedaen ende vinde hem hoe ick meer persse meer scrupuleux, meest gedeterreert door de grootheyt van de somme ende calange van andere. Die het geven best sagen wilden wel hetgene qualijck is te persuaderen haer conde werden affgeperst[16], ende darom souden wel connen lijden, dat men eenyge proceduyren tegens hare ingesetene entameerde, om dan met beter schijn het aff te maecken. Ick wachte eenych finael besluyt; soo het niet en is conform onse intentie, soo sal seer be-

1 Jan Schas; vgl. no. 3068, p. 279 n. 12.
2 Schuilnaam voor François van Aerssen, heer van Sommelsdijk. Grotius heeft erboven geschreven: Aersens.
3 Thyman van Volbergen; vgl. no. 3068, p. 279 n. 12.
4 Karl Ludwig, oudste zoon van de in 1632 overleden keurvorst van de Palts Frederik V, de Winterkoning.
5 Schuilnaam voor François van Aerssen. Grotius heeft er ‘Aersens’ boven geschreven.
6 Schuilnaam voor Frederik Hendrik. Grotius heeft er ‘Pr. van Or.’ boven geschreven.
7 Hendrik Casimir, graaf van Nassau-Dietz.
8 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
9 Josias, graaf van Rantzau; zie over hem VI, p. 327 n. 13.
10 Johan Maurits, graaf van Nassau-Siegen, gouverneur van Nederlands Brazilië.
11 Pieter, Grotius' tweede zoon, was na een studieverblijf in het vaderland op thuisreis.
12 Cornelis, die zich nog in Stockholm ophield.
13 Diederik bevond zich in het leger van hertog Bernhard van Saksen-Weimar.
14 Gilles de Glarges, pensionaris van Haarlem.
15 Codenaam voor Rotterdam; het betreft de pogingen door en namens Grotius ondernomen om voor hem zijn achterstallige salaris als pensionaris alsnog uitbetaald te krijgen.
16 In margine heeft Grotius aangetekend: quod male persuades utinam bene cogere posses.

denckelijck sijn, off wij in dese landen den wech van iustitie souden ingaen; immers soo lange apparentie is, dat Golilas[1] bij Engeland[2] soude connen commen.

Nieuwe tijdyngen, soo lange ick hier ben, weet ick wel, dat uEd. van mij niet en verwacht; evenwel sende ick dubbelt van een brieff, bij de gedeputeerden den 6 deser wt het leger aen de Staten-Generael geschreven[3], waerbij in den 9 wiert geadviseert, dat den viant op de wercken van sijne Hoocheyt[4] ende niet lange daer hij is, bij faute van vivres, sal connen blijven.

Men is hier becommert met het retour van de Oostindische schepen, waervan maer twee van achte, die werden verwacht, en sijn gearriveret, sijnde twee wt Suratte, soo men meent, noch op wech ende vier, die in compangie van de twee gearriveerde in de Strate van Sunda met een grooten storm waren beloopen, beschadycht, soo men oordeelt, wederom naer Batavia gekeert.

In Engelant ende Denemarcken hebben sij nagelen gecregen, dat hier affslach maeckt.

Wat Barclai[5] in Sweden heeft wtgerecht, wat uEd. van de comste van den heer rijxcancelier[6] oordeelt, sal ick garen weten ende sien de iustificatie van den hartoch van Rohan[7].

Desen 13 Aug.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, Raedt ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 13 Aug. 1637. N. Reigersb.

Nogmaals: 13 Aug. 1637. N. Reigersberg.

3208. 1637 augustus 15. Aan L. Camerarius[8].

Illustrissime Domine,

Iam nunc ad me filius[9] adfert quas ad me 8/18 Julii et 12/22 mensis ejusdem dedisti[10]. Pro utrisque gratias habeo et iis, quos mihi commendas aut commendaturus es, nihil eorum, quae a me proficisci possunt, deerit.

Stellae liber[11] hic et prior de pace Pragensi[12] eo scriptus est aceto, ut non tuto eum, si noscatur, versaturum in Germania putem.

1 Pseudoniem van Grotius; hij heeft er boven geschreven: H.d.G.
2 In de tekst in cijfer: 125., met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
3 Zie bijlage no. 8.
4 Frederik Hendrik.
5 John Berkeley.
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 Henri, hertog van Rohan.
8 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 87. Gedrukt *Epist.*, p. 350. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds ambassadeur in Den Haag.
9 Grotius' tweede zoon Pieter was na een studieverblijf in het vaderland thuisgekomen.
10 Ontbreken.
11 *Examen Comitiorvm Ratisbonensivm, sive Disqvisitio Politica de nupera Electione novissimi Regis Romanorvm ... Avthore Justo Asterio. Iuxta Exemplar Hanoviae, Apud Eleutherium Meinhardum, MDCXXXVII.*
12 *Deploratio pacis Germanicae, sive Dissertatio de pace Pragensi* ... Lvtetiae Parisiorvm, Sumptibus Sebastiani Cramoisy, Typographi Regii ordinarii, viâ Lacobaeâ, sub Ciconiis,

De oppugnandis comitiis Ratisbonensibus video nonnihil labascere hio animos. Circumspectant, quid facturi sint, Angli. Ii in sermonibus praetensum imperatorem[1] vocant. Tamen audio eum, qui res Anglicas Viennae agit[2], satis aperte et sine exceptione titulum imperatoris Ferdinando huic dare. Federis Gallos inter et Anglos, quae restabant, missae ex Anglia, difficultates per colloquia sublatae sunt, ita ut res, ipsos quod attinet, sub illis, quibus ipsis visum est, conditionibus peracta sit. Qua lege Suedos invitent et quid constituturi sint Suedi, tu, puto, primus intelliges, si modo Hagae tractatur, ut Anglis placet nec Batavis displicere potest id negotium.

Exemplum Lutetiani faederis[3] jam, puto, in Suediam pervenerit. Responsum, quod Barclaio[4] datum est, reipsa congruens cum eo, quod Fledwodus[5] acceperat, plenum est et aequitatis et prudentiae. Et ad eam formam sermones meos dirigo. Aut palam indicere bellum debere aut ad id contribuere eos, qui in pacis societatem venire cupiunt. Nec aliter sentire videtur Licestrius[6].

Nondum hic est S. Chaumontius[7]: exspectari tamen dicitur. Davausius[8], quid Suedi facturi sint, observabit.

De magni cancellarii[9] in Germaniam adventu cogimur etiamnum dubitare. Multa quotidie evenire possunt, quae id consilium aut impellant aut tardent. Si huc venit, haud dubie eo transcurrere etiam electorem[10] operae pretium sit.

De Vinariensi[11] nihil audimus. Scripsit ei rex[12], Rhenum ut transeat. Sed tenuissimae sunt Haillerii[13] copiae et princeps ille sicut decoris parandi occasiones non negligit, ita ictus sapit. Praeterea tempora, quibus transiri amnem ad arma nostra sustentanda oportuit, contra monitus saepe nostros transmissa sunt.

Rusticorum quotidie imminuitur vis et quiescente Suessionensi[14] spero nihil magni fore, quod intus sit metuendum.

Reformati ex synodo Alensoniana misere, qui liberaliter regem de sua obedientia certum facerent. In Picardia Malbodium brevi cessurum speratur et rex, qui nunc Chantiliaci est, eo misit omnes prope praetorias cohortes et equitatum, qui ipsum comitari solet. Tum vero et Castilionaeus[15] liberatus a Picolominio[16], qui in Belgicae interiora se retulit, cis Mosam reduxit suas copias, quas, si opus sit, cum Valettanis[17] poterit conjungere.

MDCXXXVI. De schrijver is Johannes Tilmanus, ook bekend onder de naam Justus Asterius. Voor de vrede van Praag zie men V, p. 292 n. 1.

1 Ferdinand III.
2 John Taylor.
3 Zie no. 3166, p. 426 n. 4.
4 John Berkeley, Engels gezant belast met een speciale missie naar Zweden.
5 Georg Fleetwood.
6 De extraordinarius gezant van Engeland te Parijs, Robert Sidney, graaf van Leicester.
7 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont, speciaal afgevaardigde van Lodewijk XIII van Frankrijk naar Zweden.
8 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
9 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
10 Karl Ludwig van de Palts.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Lodewijk XIII.
13 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
14 Louis de Bourbons, graaf van Soissons.
15 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
16 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
17 De troepen van Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette en van zijn broer Henri de Nogaret de Foix, hertog van Candale.

In Italia ad Vercellas hostium equites, qui eo populatum venerant mille et quingenti, a Gallico pariterque Sabaudico milite caesi CCC ferme suorum amisere. Nunc Hispani omnes derelictis ad Astam castris in Mediolanense solum abiere. Itaque friget in illis partibus bellum et novas inter Mutinensem[1] Mantuanumque[2] controversias[3] composuere Veneti.

De America cogitare Anglos bona res est. Possunt per foedera ibi res suas promovere pace Hispanica illaesa demto tantum nomine publicae auctoritatis. Galli ad Canadam adhaerescunt, quae nunc navigatio exercitores habet jesuitas. De Batavorum in Brasilia rebus optima hic sperantur.

Banerius[4] quam scripsit, recessus sui narrationem[5] vidi, quae magnam ostendit in eo prudentiam; nam de fortitudine ejus nemo unquam dubitavit. Spero jam transierint omnes, quae e Suedia exspectabantur, copiae, ut in Silesiam aut ei propinqua irruere possint.

Landgravii[6], qui hic est, frater[7] multum Hanoviae metuit. Meruit constantia sua praefectus[8] et civitas, ut eorum causa etiam insolita tententur credoque voluntatem non deesse landgravio. Rex Galliae iratus est Ehrenbreitstenii praefecto[9], ei scilicet, qui intra arcem fuit.

Regis Daniae filius[10] regem Galliae vidit incognitus. Legatis non conspicitur nec aliis primoribus. Discit sermonem et exercitamenta Gallica diciturque valere ingenio[11] et rerum bonarum appetitu. Bruxellis cum esset, dicitur auxilia Hispano[12] obtulisse estque ibi honorate habitus. Rex ille suas res agit vicinisque civitatibus formidini est.

De pace Turcae[13] cum Persa[14] nihildum intelligo idque ipsum praeter successus alios duriores ad aequam christianismo pacem concedendam Austriacos facit.

Veneto, qui Viennae est[15], literas tuti itineris poscenti pro legatis, dictum est, Suedi si eas vellent, habituros etiam sine proxeneta. Germaniae principibus quippe subditis imperatoris nullas datum iri neque pati id Majestatem Augustam, ut subditorum suorum negotiis externi se admisceant. De Batavis videndum, quid facturus sit Hispanus. Id se secuturos.

Deus te tuosque servet, Illustrissime Domine.

1 Francesco d'Este, hertog van Modena.
2 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua.
3 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk ‘copias’.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Bedoeld zal zijn de copie vermeld in 3162 p. 420.
6 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
7 Friedrich van Hessen-Kassel.
8 James Ramsay.
9 Louis de Briançon, sieur de La Soludie.
10 Volckmar (Valdemar Christian), hertog van Sleeswijk-Holstein, zoon van Christiaan IV van Denemarken en Christina Munk.
11 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘ingenii’.
12 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje; zie IV, p. 412 n. 11.
13 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
14 Sefi (Sam Mirza), sjah van Perzië.
15 Giovanni Battista Ballarino.

Illustrissimae Dominationis Tuae omni studio observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XV Augusti novi Cal. Anni MDCXXXVII.

Resumo calamum, haec ut adjiciam, quae jam nunc nunciantur. Cepere Galli in comitatu Burgundiae pontem Hordae; arcem vero Sancti Laurentii in rupe sunt emercati ibidem; in Atrebatum agro Biesium arx capta est.

Ex Constantinopoli discimus in Syria moveri res Persa, credo, adjuvante et in Tartaros Precopenses iras et arma verti nec abesse cum Moschis belli semina.

Genuatibus libertas aufertur in regno Neapolitano vendendi reditus, pro quibus oppignoratae sunt res fisci. At Algerienses praedones in ora Genuatium Griolam et Borgettum populati, jam in Corsos eunt.

Suessionensis comitis mater[1] huc redit, nequid desit ad restitutae concordiae testimonia.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. Hagae Comitis A.^{o} 1637. 17/27 Augusti.

3209. 1637 augustus 15. Aan Willem de Groot[2].

Venit, mi frater, ad me Petrus noster[3], multum tibi, multum avo[4] et aliis, qui ibi sunt, propinquis et amicis debens, quod ita erectum habeat ad honesta studia animum. Non deero, quo apud nos erit tempore, et incitare currentem et qua optime cursurus sit monstrare. Patri gratias habeo pro labore ad obtinendum illud meorum Delphensium testimonium, quod sane est *μάλα σαφές*. Utinam similia obtinere possimus ab aliis, qui conventui minus iniqui interfuere, quorum aliqua ad te nomina ex indiculo, quem pater miserat[5], perscripsi.

Patri nunc non scribo ne forsan onerem. Ad te literae etiam ipsi scriptae putentur. Imo et affini Losecatio[6], cujus filium[7] ita ut nostrum instituimus atque curamus. Vidi et cum veneratione D. Utenbogardi[8] senilem manum. Gratias ei habeo, quod in precibus suis, quas Deo gratas esse non dubito, mei meminerit. Ego ei vicissim precor, ut placide exigat post tot procellas quod Deus ei reservat aevi.

1 Anne de Montafié.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 870. Antw. op no. 3173; tesamen met no. 3199 beantw. d. no. 3223.
3 Pieter, Grotius' tweede zoon; hij was na een studieverblijf in het vaderland huiswaarts gekeerd.
4 Jan de Groot.
5 Zie no. 3127 van 22 juni.
6 Frederik van Losecaat; zie over hem VI, p. 263 n. 12.
7 Diderik van Losecaat; hij was in december 1636 of in januari 1637 in Parijs gekomen.
8 De remonstrantse predikant Johannes Wtenbogaert; zijn brief, waarop Grotius hier doelt, is niet bewaard gebleven.

Ex te didiceram[1] edi jam Episcopii librum[2] super iis, quae nunc in Gallia disputantur. Sed ipse Utenbogardus incertum se dicit. Bene facis quod, quaecunque ad te de rebus ecclesiasticis scribo, eorum participem facis bonum et prudentem senem. Quae praeses[3] vester ei dixit, ea nullius duco pretii. Quaerit is homo undique ea, quibus ulcus, quod intus habet, sanet: nec facile reperit sedamen.

Ex quo postremum ad te scripsi[4] vidi Acta Synodi Alensoniensis et in iis ea, quae ad Testardum[5] et Amirautium[6] pertinent. Omnia ita transacta sunt, ut iterato probarint ii, parati et suo sanguine signare synodos Alisianam[7] et Carentonensem[8] subsequas Dordrechtanae[9]. Tam parum vident homines - *τί τινί ἐστιν ἑπόμενον* omniaque consilia sua magis ad quietem qualemcunque temporariam quam ad aeternae veritatis regulas dirigunt. Mercero[10] dabo, ut transcribat acta quantum eorum ad hanc causam pertinet mittatque D. Episcopio.

Caeterum rex[11] per legatum suum[12], reformatum hominem, qui synodo praesedit, edixit reformatis, ut populos edocerent illicita in reges arma, praeirent obsequio, dogmata sua modeste proponerent, abstinerent illis antichristi et idololatriae in adversarios probris; ne quis pastorale munus estra sedem suam obiret; ne conventus haberent e pluribus provinciis; ne externas literas nisi consultis magistratibus aperirent. Et his quidem sic satis se aptarunt. Unum deprecati sunt, ne vetarentur baptizare a feminis baptizatos. Id episcopi ostenderant regi esse iniquum a se non baptizari quorum vocationem non agnoscant baptizatos propter opus operatum; ipsos autem velut judices vocationum baptismum obstetricalem pro nullo habere. Orarunt regem, ne libertatem sentiendi et secundum ea, quae sentirent, agendi eis eriperet. Sibi illa de opere operato non persuaderi et repugnare suis formulis.

Archiepiscopi Cantuariensis[13] orationem quo magis lego - tota enim jam versa est - eo magis miror subactum hominis ingenium. Velim et apud vos legatur.

Parentibus[14], Losecatio uxorique[15] et liberis vestris[16] tuaeque matronae[17] et propinquis et affinibus et amicis omnibus, quos inter principem semper locum Utenbogardus obtinebit, felicia precor omnia.

Venit ad vos comes, qui hic vixit, Waslavius juvenis[18] vere pius. Exhibuimus ei, quae potuimus, officia.

1 Zie no. 3110 dd. 7 juni 1637.
2 Vgl. no. 3151, p. 402 n. 6.
3 De gegevens zijn te schaars om met zekerheid uit te maken, wie bedoeld wordt.
4 No. 3199 dd. 8 augustus.
5 Paul Testard, sieur de La Fontaine, predikant te Blois.
6 Moïse Amyraut; zie over hem VI, p. 185 n. 16.
7 De nieuwe generale synode van Alès was gehouden van 1 oktober tot 2 december 1620.
8 De synode van Charenton van 1 september tot 1 oktober 1623.
9 De nationale synode van Dordrecht gehouden van 13 november 1618 tot 29 mei 1619.
10 E. Mercier; zie over hem no. 3027, p. 217 n. 1.
11 Lodewijk XIII van Frankrijk.
12 Saint-Marc; wat betreft zijn toespraak zie men Aymon, *Tous les Synodes Nationaux des Eglises Reformées* II, p. 534.
13 William Laud; zie voor de oratie no. 3199, p. 481 n. 5.
14 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
15 Frederik van Losecaat was gehuwd met Adriana de Groot.
16 Zie voor hun namen VII, p. 616 n. 12.
17 Alida Graswinckel.
18 Niet geïdentificeerd.

Lutetiae 15 Augusti 1637.

De Lucano et Tacito[1] cum notis si edantur, rogo me moneas. Puto acceperis ea, quae de Procopio[2], de Annalibus et Comentariis Belgici belli[3], de Notis ad Novum Testamentum[4] et de Anthologia[5] ad te scripsi.

De Rotterodamensi negotio[6] nisi compromissum successerit, cogitabimus.

De Brandano[7] spero acceperis. Bis de eo scripsi[8].

Gronovius[9] mittit ad me librum suum[10]. Ait se mihi scripsisse[11], et verum est. Sed respondi et quidem valde liberaliter multaque ei indicavi ad Statium pertinentia[12]. Forte fuere qui ei suaderent, id ut dissimularet, ne cogeretur saepe mei facere mentionem. Meas ad ipsum literas dubito, an ad te miserim.

D. Vossius[13] spero receperit quae ad postremas ejus accurate respondi[14]. Nondum acceperat cum has per Petrum ad me daret.

Velim videre Deum Synagogae editum a Vedelio[15], si quis huc notus venerit. Quid dixit Barlaeus[16], quod non Paulus dixerit Rom. X. v. 2. et alibi?

Tuus totus
H. Grotius.

3210. 1637 augustus 15. Aan N. van Reigersberch[17].

Mijnheer,

Mijn tweede soon[18] is hyer gecomen ende ick ben blijde, dat ick van alle canten goede rapporten van hem hoore. Sal mijn best doen om hem een goede wegh wijsen ende dan wederom te senden onder d'inspectie van de vrunden. Ick wensche zeer mijne papieren te hebben terwijle dese soon hyer is. Ende t'al Caesar[19] aengaet, soo de wegh van het compromis nyet en werdt aengenomen, sal

1 Over Grotius' Lucanus-uitgave zie men Ter Meulen-Diermanse, no. 423 en voor de aantekeningen op Tacitus *ibid.*, no. 515 (p. 194).
2 Betreffende Grotius' *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm* zie Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
3 Dit werk verscheen eerst in 1657: *Hvgonis Grotii Annales et historiae rebvs Belgicis.*
4 Zie no. 3135, p. 375 n. 1.
5 Men zie voor deze uitgave van de *Anthologia* no. 2407 (dl. VI, p. 426).
6 Het betreft de pogingen door Grotius en namens hem ondernomen om hem zijn achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog te doen uitbetalen.
7 Brandanus Daetrius -Brandan Dätri- werd in 1636 Grotius' huispredikant.
8 Nos. 3135 en 3199.
9 Johann Friedrich Gronovius; zie over hem V, p. 229 n. 2.
10 *Johannis Frederici Gronovii in P. Papinii Statii Silvarum Libros V. Diatribe ad Th. Graswinckelium equitem & J.C.* Hagae-Comitis, Ex Officina Theodori Maire. MDCXXXVII.
11 No. 2775 (dl. VII, p. 409).
12 Brief no. 2815 (dl. VII, p. 468), die Gronovius blijkbaar nooit ontvangen heeft.
13 Gerard Johan Vossius, hoogleraar aan het Athenaeum te Amsterdam.
14 No. 3169, antwoord op no. 3055.
15 *De Deo Synagogae Libri Duo*; zie p. 418 n. 15.
16 Caspar van Baerle, Vossius' collega aan het Amsterdamse Athenaeum.
17 Hs. Amsterdam, UB. coll. RK., R 5 i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
18 Pieter; hij had om studieredenen in het vaderland vertoefd.
19 Codenaam voor Rotterdam; het betreft de pogingen door Grotius en namens hem ondernomen om hem zijn achterstallige salaris als pensionaris alsnog te doen uitbetalen.

ick moeten zyen, wat wegh ick sal dyenen in te gaen, ende daerop garen te verstaen het advys van de vrunden.

Van hertogh Bernhard[1] verstaen wij nyet dan dat hij blijft bij Mompelgard ende Basel.

In de Franche Comté hebben de Franchoysen becomen Pont d'Horde met wapenen, St Laurent-en-Roche met gelt. Maubeuge is becomen bij de cardinael de la Valette[2] den 5. ende Emmeri, een casteel daerontrent den 7. Wij sullen zien, off dat schoone leger, waerbij mons.[r] de Chastillon[3] sich nu can vougen, dye weder aen dese zijde van de Maese is gepasseert, soodat Piccolomini[4] nae Henegouw is vertrocken, sal Bergen in Henegouw aentasten off Capelle zien weder te becomen. In Artois is een casteelke genaemt Bies in de macht van de Franschen gecomen. Sulcke dingen werden hyer wat breedt uytgemeten.

De Engelschen ende Franchoysen seggen, dat alle de difficulteyten, dye gemoveert werden over haar onderling tractaet, zijn wechgenomen, soodat nyet en resten dan te zien, wat Sweden ende dye van Hollant sullen willen doen.

't Accoord van de graeff van Soissons[5] is vast ende sijne moeder[6] comt herrewaert. De revolte van de boeren slijt meer ende meer. De gereformeerde heeft aen den coning[7] uyt de synode van Alenson gesonden om verseeckering te doen van haere getrouwicheyt ende gehoorsaemheyt. Danck heb de demolitie van haere wijsen, dye haer soo wijs maeckten. Den coninck is te Chantilly. Sent nae Picardye alle de regimenten van de gaarde, gens d'armes, chevaux legers.

In Italië heeft den Spaignaerd[8] het quartier bij Asti gequiteert, hem geretireert nae 't Milanese ende onlancx een coursse doende over de river Cesia heeft bij de dryehondert ruyters verloren. Den hertogh van Savoye[9] doet weynigh ende zijne landen werden gespaert op hoope van accommodatie. Een nieuwe twist tusschen de hertogh van Mantua[10] ende Modena[11] is door de Venetianen geaccommodeert. Men vreest mede(?) tijdt voor Hanau.

De Turck[12] is noch nyet vrij van het oorlogh en Persiën en heeft moeyte in Syrië bij Sidon ende oorlogh met de Precopsche Tarters, soodat Hongarië wel een tijd lang in vrede wil blijven. 't En schaet hem nyet dat de christenen malcander slaen.

Te Wenen is aen den Venetiaen, dye daer is[13], geantwoord, alsoo hij paspoorten voor de gesanten van de paix versocht, dat de Sweden, als zij wilden, deselve wel conden crijgen sonder tusschenspreeckers; wat de Duytsche princen aenging, dat vremde princen haer met ondersaeten van het rijck nyet en hadden te moeyen

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
3 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
4 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, bevelhebber in het keizerlijke leger.
5 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
6 Anne de Montafié.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Diego Mexia Felipes Guzmán, markies van Leganés, Spaans gouverneur van Milaan.
9 Vittorio Amedeo.
10 Carlo Gonzaga.
11 Francesco d'Este, hertog van Modena.
12 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
13 Giovanni Battista Ballarino.

nyet meer als het rijck met haere ondersaeten; belangende de Hollanders, dat den keyser[1] wil syen, hoe het de coning van Spaignie[2] met dye landen wil maecken om daernae te doen dat redelijck sal zijn.

Dye te Alger hebben op de custen van Genua Ciriol ende Borget geplondert, loopen nu stroopen in Corsice. De onlusten tusschen Spaignie ende Genua vermeerderen, alsoo dye van Genua verboden is te vercoopen de renten, dye sij hebben op de domainen van Naples.

Den XV Augusti nieuwe stijl XVI^{c}XXXVII.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den XV Aug, 1637 wt Paris.
Aantekening, waarschijnlijk van de bode: 2 st. 4 d.

3211. 1637 augustus 16. Aan A. Oxenstierna[3].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Legatorum Anglorum uterque[4] me vidit. Sperant futurum, ut foedus quod cum Galliae rege[5] fecerunt, cujusque jam difficultates, quae restabant, omnes remotae sunt, hic a me signetur. Ego dixi domino Camerario[6] datum esse mandatum, ut foedus cum Anglis aliisve, si volunt, faciat, non ut signet ab aliis factum. Multo melius conceptus animi nostri nostris exprimi verbis quam alienis. Quaerenti mihi, cur principi Palatino[7] non dentur ea, quibus jus suum persequi possit, respondent id futurum, ubi qui invitantur ad foedus, accesserint. De Pomerania quasi eam nobis non invideant, ita loquuntur nec tamen hac parte satis se exprimunt. Foedus illud Lutetianum[8] jam puto ad Tuam Sublimitatem pervenisse. Ego de rebus non conspectis tacere quam incerta conjectare malo. Celsitudinis titulum, quem hactenus dare principibus regii hic sanguinis noluere, jam daturi videntur. Et certe frustra hic haesitant cum Charnassaeus[9] ita salutet principem Arausionensem[10].

Hispani a locis circa Astam in sua, id est in Mediolanensem agrum, se recepere. Nuper tamen postquam Cairum castellum Sabaudus[11] ceperat, equites eorum ad mille quingentos in Vercellensem agrum venere populabundi. Iis se adversos tulere Galli et a Sabaudo marchio Villa[12]. Galli suorum prosperorum minime parci praedicatores caesos ajunt hostium plures trecentis. Inter Mutinensem[13] et

1 Ferdinand III.
2 Philips IV.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 350; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 380.
4 Burggraaf John Scudamore, ordinarius Engels ambassadeur te Parijs, en zijn extra-ordinarius collega Robert Sidney, graaf van Leicester.
5 Lodewijk XIII.
6 Ludwig Camerarius, ordinarius Zweeds ambassadeur in Den Haag.
7 Paltsgraaf Karl Ludwig.
8 Zie no. 3166, p. 426 n. 4.
9 De Franse gezant in Den Haag Hercule Girard, baron van Charnacé.
10 Frederik Hendrik.
11 Vittorio Amedeo.
12 Guido, markgraaf van Villa.
13 Francesco d'Este, hertog van Modena.

Mantuanum[1], quae exarserant, controversiae nec longe a bello aberant Venetorum opera compositae sunt. Habere Crequiacus[2] dicitur VI[m] pedites, equites mille ducentos.

Castilionaeus[3], cum in Belgicae interiora recessisse Piccolominium[4] intelligeret, ipse quoque Luxemburgico egressus cis Mosam militem retulit. Malbodium non diu restituturum speratur jamque Montem Hannoniae audent spei suae despondere Galli. Auxere Valettanas[5] ibi copias cohortes et turmae, quae regem comitari solent. Nec ipse minus longe quam credebatur subsittit Chantilliaci.

Accepit Venetus legatus[6] a Vienna literas. Responsum a Viennensi aula accepit, cum posceret legatis ad pacem tuti itineris literas, qui ibi est Venetus[7], Suedos, ubi desiderarent, tales literas habituros sine parario. Subditis imperii non dari neque passuros se, ut externi horum negotiis se admisceant. De Batavis visuros se, quid facturus sit, ad quem praecipue ea res pertineat, Hispanus[8]*:* ejus exemplum sibi pro norma fore. Causae, ob quas Colonia conventui locus Suedis non placet, quas late hic explico, tales sunt, ut neque Angli eas improbent neque Venetus.

Landgravii[9], qui hic est, frater[10] timet Hanoviae.

Haec dum scribo, nuntiatur captum Malbodium 5 mensis humus. Abest a Monte Hannoniae tres leucas. Die 7 capta in iisdem ad Sambram locis arx Emericum.

In Burgundiae comitatu captum a Gallis municipium Pons Hordae et in Atrebatum solo arx Biesium.

Ex Turcico imperio discimus in Tauroscythas arma verti Cantamirio[11], qui Constantinopoli est, incitante; in Syria Turcae[12] negotia exhiberi a propinquo Fakudini[13]. Etiam a Russis Moscovitis metum non abesse: eo naves mitti in ostia Danubii.

Genuatibus in regno Neapolitano libertas aufertur vendendi reditus, qui pro pignore habent res fiscales. Algeriani praedones populati in ora Genuatuum Ciriolam et Borgettum; jam Corsis damna inferunt.

Urbis Romae praesidium rursus auxit pontifex[14] contra Medicaeum[15] et Columnam[16], ut Galli interpretantur. Sunt enim duo isti validi clientes et Hispano addictiores quam fert illius aulae ratio.

1 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua.
2 Charles Créqui de Blanchefort de Canaples.
3 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
4 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, bevelhebber in het keizerlijke leger.
5 De troepen van Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette en zijn oudere broer Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
6 Alvise Contarini di Nicolo.
7 Giovanni Battista Ballarino.
8 Philips IV.
9 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
10 Friedrich, landgraaf van Hessen-Kassel; zie over hem no. 3063, p. 272 n. 8.
11 Kantemir-Mirza, aanvoerder der Noghai-Tartaren.
12 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
13 Wellicht wordt hier Melham II bedoeld. Hij was een verwant van de in 1633 door Murád vermoorde Fakhr ed-din II, emier van de Drusen.
14 Urbanus VIII.
15 Carlo de Medici.
16 Girolamo Colonna (1603-1666).

Exercitus cardinalis Valettae partim creditur oppositurus se Piccolominio parte alia aut Capellam obsessurus aut Montem Hannoniae, de quo dixi. Comitis Suessionensis[1] mater[2] in reditu est Lutetiam, sed obiter vota solvit, quibus se obligavit.

Longavillanus[3] arcem Sancti Laurentii in rupe non dicam cepit, nam vendita ei a praefecto[4] creditur, cum alioquin res esset aliquanto majoris temporis.

Deus, Excellentissime atque Illustrissime Domine, reginae[5], regno Tuaeque Sublimitati adsit propitius.

Lutetiae, 6/16 Augusti 1637.
Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3212. 1637 augustus 19. Aan J.F. Gronovius[6].

Legi Statiana tua[7], vir doctissime, non mediocri cum voluptate, pridemque nihil habui, quo magis luberet graviora negotiorum interstinguere. Multis locis et hujus et aliorum scriptorum affudisti haud dubiam lucem; multis vocibus parum notum vulgo sensum ex intimis doctrinae penetralibus dedisti. Multas locutiones e latebris eduxisti, quare ut ita aant. pergas rogo hortorque.

Epistolae quam dudum est quod ad me miseras[8], responderam epistola[9] satis longa, in qua annotaveram quaecunque a me olim, Silvas Papinianas cum legerem, margini erant allita; miror eam ad te non pervenisse. Habeo ejus exemplum, sed non mitto; foret enim inutilis is labor, cum pleraque partim abs te partim ab aliis, quos ego non videram, sunt occupata aant., quaedam autem mea cogitata ita probabilia, ut alia non minus probabilia tibi aut aliis in mentem venerint. Neque vero legi tantum tua haec, sed et alios viros eruditos, quales multos habet Lutetia, ad eorundem invitavi lectionem. Ita non ego tantum tuis faveo studiis, sed et multos tibi fautores colligo.

Vale, mi Gronovi.
Tibi volens optime
H. Grotius.

1 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
2 Anne de Montafié.
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 Niet nader geïdentificeerd.
5 Christina van Zweden.
6 aant. Gedrukt *Epist.*, p. 351. Antw. op no. 3170; beantw. d. nos. 3233 en 3267. Voor geadresseerde zie men V, p. 229 n. 2.
7 *Johannis Frederici Gronovii in P. Papinii Statii Silvarum Libros V. Diatribe.* Hagae-Comitis, Ex Officina Theodori Maire. MDCXXXVII.
8 No. 2775 (dl. VII, p. 409).
9 Brief no. 2815 (dl. VII, p. 468), die Gronovius nooit heeft ontvangen.

Lutetiae, 19 Augusti 1637.

3213. 1637 augustus 20. Van S. Bielke[1].

Magnifice ac Generose Domine, Domine amice observande,

Quam glorioso receptu dominus campi mareschallus Banerius[2] statione Torgaviensi deserta, quam tamdiu fortiter ac valide defenderat, hostium ex omnibus Germaniae angulis concurrentium multitudine adactus nulla praesertim foederatorum in conspectum sese dante divertione, ne rem evangelicam in manifestum coniiceret discrimen, in haec cum exercitu salvo ac incolumi devenerit loca, id proxime superioribus meis[3] M.ae ac G.ae D.V.rae explicui. Hunc quae exinde consecuta sunt, memorabo.

Freienwaldam Marchiae oppidum postquam adpulisset Banerius, Wrangeliique[4] obviam processissent copiae Neostadium usque, coniunctio utriusque exercitus facta est d. 3 Iulii. Ea res hostium animos, qui se in sacco nostros conclusos habere iam gloriabantur, haud leviter turbavit ac pudore affecit Baneriique ac nostrorum gloriam virtutisque existimationem, etiam apud ipsum Caesarem[5] - ut postea comperimus - auxit. Nec minima retusi hostium impetus, de quo postea dicam, causa exstitisse censitur.

Mox provisis, quae necessaria videbantur, h.e. annona militi dispertita et aucto Gartzii, Grifenhagae ac in adiectis vel vicinis propugnaculis praesidiariorum numero completisque, quae imperfecta adhuc erant, operibus Stetinum usque ire cum utroque exercitu placuit, tum ut militi amplius de annona ac caeteris necessariis, quae tardius aliquantulum ob distantiam loci subvehebantur, provideretur, maxime vero, ut hinc consilia belli in posterum gerendi, postquam caeterorum locorum securitati satis prospectum foret ac hostes agris potirentur, tutius ac firmius caperentur.

Hostis vero reducto per Custrinum exercitu tarde subsecutus abeuntibus Freienwalda, Neustadio ac demum Schweta nostris - postquam minuta loca firmare velle operam perdere erat - succedit ac animo fluctuans, quid potissimum occeptet, in varia dilabitur consilia. Nunc enim Gartzium adgredi; mox anteriorem Pomeraniam exercitus nostros praetergressus invadere; iam loca ad Havelam et Albim a nobis adhuc possessa occupare; denique transmisso alicubi Oderae flumine citeriorem Pomeraniam infestare in animo ac consiliis agitasse fertur: sunt et qui Stetino recta imminere voluisse existimant.

Nostri ergo duces, ut hostilibus hisce propositis ubique obviam irent, in consilia prius eunt. Ac confestim quidem animadversum est non potuisse Pomeraniam anteriorem, utpote in qua orae maritimae ac portuum defensio sita est, exercitu defensore vel saltem validiore praesidio diu carere, si hostis, quod ei tum haud valde difficile factu fuisse nonnulli arbitrabantur, isthuc sese convertisset.

Itaque conventum, ut Wrangelius, cui caeteroquin eius provinciae administratio speciali mandato commissa est, suum illuc transduceret exercitum, Banerius huic orae ac citeriori Pomeraniae tutandae relinqueretur.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 14. Beantw. d. no. 3268. Over Sten Bielke zie men no. 2945, p. 67 n. 7.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 No. 3162 dd. 16 juli.
4 De Zweedse veldmaarschalk Herman Wrangel.
5 Ferdinand III.

Id sine mora ac feliciter effectum: ac castra quidem sua ad Anclamium obiectu Penu fluminis ac operibus firmavit Wrangelius iisque adhuc exercitum continet nullo hostium hactenus adsultu provocatus, nisi quod particularibus conflictibus aliquando sit decertatum, in quibus id memorabile accidit, quod maior natu filius Vrangelii Carolus[1] ad Novum Brandeburgum 800 hostium nuper partim cecidit, partim cepit ducta etiam insigni praeda. Banerius quoque in sua statione impiger ac strenuus rationes defendendae citerioris Pomeraniae hosti magis vicinae ita meditatus est, ut equitatus continuis laboribus defagati maximae parti stativa per Provinciam trans Oderam animos ac corpora reficiendi, tum cohortes complendi causa in primis attribuerit, inde castra eadem, quae gloriosissimae memoriae rex Gustavus Magnus[2] ad Stetinum olim communierat, peditatus maiore numero compleverit iniectis etiam intra urbis ipsius vallum legionibus nonnullis, secundum Oderae denique flumen, qua e vicino traiectus habet, ab altera parte quod relliquum fuit equitis peditisque disposuerit, ut transitu hostem arceret.

Is adeo inter tot consilia anxius ac haerens id tandem cepit, ut Croatarum isthoc quidem rerum positu inutile agmen abs se segregarit ac in Hassium - uti aiunt - ablegarit, cum reliquo vero corpore Schwetae ac Oderbergae muniendis ac pontibus ibi construendis incubuerit. In quo etsi a supremo rei armamentariae praefecto ac generali Leonhardo Torstensonio[3], cui id muneris delegatum erat, summa vi ac ope impediretur, prohiberi tamen haud quaquam potuit, quin Oderbergae ob situm loci tum arbustis consiti tum etiam anfractibus variis prospectus ac defentionem avertentis Oderam ponte nautico straverit ac cum equitatu nonnullo nostris nil tale cogitantibus in conspectum sese dederit.

Ea re effectum, ut Grifenhagam nostri, qui e regione Schwetae excubias agitabant - nam ea parte maxime observabatur hostis - caeterique sese receperint, ubi quidem ob loci incommoditatem haud diu subsistere consultum, quin Damum contendere tutius ex ratione belli visum fuit.

Existimabatur tum hostis obtento per Oderam transitu nil omissurus fuisse, quod occupandae vel devastandae citeriori Pomeraniae ac in ea vel saltem debilioribus locis invadendis, tum equitum nostrorum stativis disturbandis vel denique alii cuiquam, quae usui foret, rei perficiendae, aut saltem inceptandae serviret, uti adeo ipsa belli ratio id dictitare visa fuit.

Itaque altera castra ad Damum communire Baneirio in mentem venit, in quae equitatus, si opus foret, cum necessario peditatus numero reciperetur. At nullum hic fortitudinis hostilis specimen adparuit, quominus traiectu hosti impune concesso, nostris Pomerania hactenus potiri libere liceat locaque vel minus firma vim nullam adversam hactenus experiantur.

Hinc erectae in defensionem obfirmatam mentes singulorum hostem aspernantium magis quam non formidantium. Adgressus tamen is postea, rem veluti praeclaram, Lokenitzium, exiguam arcem de longe occludere; at vix triduum duravit, cum mox absisteret inque alia animum intenderet.

Ea vero qualia sint, nondum adparet liquide; adeo inopia vel consilii vel annonae vel utrumque efficit, ut quid denique sibi velit hostis, nobis quidem hactenus dijudicare non liceat. Sane cum fame adeo certare dicitur, ut in dies singulos aliquot

1 Karl Gustav Wrangel.
2 Gustaaf II Adolf, in 1632 bij Lützen gesneuveld.
3 Lennart Torstensson, graaf van Ortala (1603-1651), Zweeds generaal van de artillerie.

centena tabescant ac emoriantur praeter eos, quos victui quaeritando palatim oberrantes haud exiguo sane numero in captivitatem a nostris abducuntur, ii adeo hunc hostis statum uno nobis ore enunciant.

Inter haec id tamen haud commode rebus nostris accidit, quod Ratenavia ad Havelam Klitzingio, Saxonicis copiis praefecto[1], per pactum nuper cessit. At exigua urbs est, ob quam salvandam milites, qui in praesidio fuerant, pauculos equidem, sexaginta quippe, non plures numero, at egregios tamen perdere, cum adversus vim maiorem impares forent, haud ex re fuit.

Caetera ita comparata sunt omnia, ut spes nobis haud exigua iniecta sit posse Banerium Wrangeliumque junctos brevi pro defensivo offensivum bellum gerere, modo officium vel ex transverso ac quadantenus faciant foederatorum exercitus sperataeque sese paulum ostentent diversiones. Id si factum non fuerit nostraque tandem praeter spem moli maiori succumbet constantia, damnum quidem, quod hinc enascitur, ad omnes, at dedecus ad eos, qui sua sibi separatim habuere nec communem causam respexere, solos pertinebit. Nunc superest, ut de tractatu, quae postea accidere, subnectam.

Moverat Sigismundus, marchio Brandeburgicus[2], primum per subdelegatos suos, postea per literas dubia nonnulla in procuratorio serenissimae reginae[3] ac dominae nostrae observata, quibus efficacia procuratorii infringi posse arbitrabatur; qualia sunt reginae nomen ac titulum praeponi Caesareo, Caesarem vocari partem adversam, eundem nunc ad pacem propius inclinare videri, - quasi iam ante a pace fuerit alienus - non Maiestatis debito, sed Serenitatis Caesareae titulo insigniri, denique nuspiam regni Sueciae ordinum procuratorium adparere.

Eorum dubiorum etsi pleraque trahendo magis negotio quam quod res vera subiecta sit, conquisita adpareat idque rationibus multis validisque - quas nunc recensere longum foret - marchioni demonstratum sit, iis tamen hactenus offectum non est, quin rem ad principales referri oportuerit inque eo nunc sum, ut responsum expectem. E contra Caesaris procuratorium marchioni datum ad solum de praeparatoriis loci ac temporis tractatum directum est, idque nec levibus refertum vitiis, inter quae ista eminent: incidenter ac relativo, non principaliter fieri mentionem reginae Sueciae eamque non titulo serenissimae, ut reges insigniuntur, sed Durchleuchtige saltem honestari; Caesarem quae inter partes conclusa forent, clementer ratum habituum; potestatem subdelegandi abesse et tamen per subdelegatos statuere velle, et quae sunt alia. Eo ad aulam caesaream ista quoque uti, si Caesari ita visum erit, corrigantur a marchione remissa; qui procuratorium ac commissarios ad principalem tractatum a Caesare tandem impetrare rogatus est. Quid vero obtineri possit, dies docebit.

Interim ad aulam Polonicam vicarius electoris Brandeburgici[4] in nuptiis regiis[5] futurus nuper discessit, suffectis sibi cum subdelegandi potestate, quam non dedisse Caesarem iam ante dixi, consiliariis nonnullis. Quando rediturus et quem exitum isthuc res sit habitura, incertum. Ubi vero quid solidi evexerit, perscribere non intermittam.

1 Johan Kaspar von Klitzing.
2 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
3 Christina van Zweden.
4 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
5 Wladislas VII (IV) huwde op 13 september 1637 met Cecilia Renata, dochter van keizer Ferdinand II.

Interim Deum precor, ut M. ac G.D.V.rae favens adsit.

Mag.cae ac G.D.V.rae ad officia paratissimus
Sten Bielke

Dab. Stetini d. 10 Aug. anno 1637.

Adres: A Monsieur Monsieur Hugo Grotius, Ambassadeur ordinaire Pour sa Maiesté e(t) la Couronne de Swède, prè(s) de sa Maiesté christianis(si)me, à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 23 Sep.
In dorso: Bielke 10 Augusti 1637.
Onder aan de brief staat: .. Grotio.

3214. 1637 augustus 20. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Vous m'obligez grandement de la diligence de vostre correspondance, qui fait que ie reçois depuis quelque temps en ça que si par chasque ordinaire vos lettres dont les dernières ont esté du 11/21, 28 de Juillet et du 4 du présent[2].

Ie suis fort marry que monsieur le gran chancelier[3] est encor en Suède et qu'on n'envoye pas aucune responce au sieur Haga[4] qui est si bien mérité de la couronne de Suède. Ce que i'ay derechef de luy vous le recevrez cy-ioinct avec un traitté contre la France[5] vous priant pour la promte addresse de ceste despêche.

D'Italie nous avons la desfaite de mille chevaux Espagnols dont 400 sont demeurez sur la place et 200 prisonniers conforme ce que l'ambassadeur de France[6] mande. Leghanes[7] est fort fâché que la fuyte et les maladies ont pris telle voghe dans son armée qu'il l'a trové dominuée le 4 ou 5m hommes: ce nonobstant il a passé la Sesia vers le Vercellois où il s'astreint seulement aux courses et ravages par le pays sans se vouloir arrester à aucun siège d'une place forte.

Du passage du duc de Vemar[8] par le Rhin à Veisveiler tout contre Renau, vous aurez desià entendu; il s'y fortifie aupre[s] de Capelen escarmouchant avec les gens du Vert[9], dont il a battu desià trois ou 4 compagnies. Les impériaux en prenant gran alarme et est vraysemble que cela soulagera un peu nos Suédois qui sont en très

1 Hs. Den Haag, ARA., Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Over Marini zie men V, p. 436 n. 4.
2 Deze brieven ontbreken.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Mr. Cornelis Haga, gezant van de Republiek te Konstantinopel.
5 Deze bijlagen ontbreken.
6 Blaise Méliand.
7 Diego Mexia Felipes de Guzmán, markies van Leganés, Spaans gouverneur van Milaan.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Johan van Werth, ruiteroverste in het leger van Ferdinand III.

bon estat auprès de Landsperg, l'électeur de Saxe[10] demeurant fort fâché que tant d'armées n'ayent peu combattre une poignée de gens échappés à leur barbe. Dieu les face triompher de plus en plus et par leur moyen nous oltroyer une bonne et longue paix.

10 Johann Georg, keurvorst van Saksen.

Sur ce vous priant pour la continuation de vostre bonne affection ie demeure à iamais, monsieur,

Vostre serviteur très fidèl
Marin.

De Zurig, ce 10/20 d'Aoust 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: 2 Sept. Rec. 30 Augusti.
In dorso: 20 Aug. Marini.

3215. 1637 augustus 22. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Habeo gratiam pro liberali epistola data IV Augusti novi Cal.[2] Coloniensis conventus satis otiosus est hactenus. Utinam Hamburgi aut Hagae fiat[3] aliquid, quo nectantur inter se ii, quorum interest, ne Austriacae magnitudini plus accedat. Nam ut pax aequa ab hostibus impetretur hoc tempore, ipse praesens rerum ubique conspectus credere nos vetat[4].

Valde aveo intelligere, quae futura sint judicia motusque animorum apud Suedos et Batavos, ubi foedus, quod Gallos inter et Anglos perscriptum est, conspexerint. Ego quanquam ex sermonibus multa de pactis illis mirum in modum suspensis intellexi, tamen de non lecto mihi federe parco judicare. Labor iste[5], ut puto, aut D. Salvio[6], aut tibi incumbet, quem prosperum utinam tam causas sperandi habeamus quam habemus optandi.

Vides, quam multum retro egerit Suecos amicorum tepor. Iam primum omnia ostendunt se moliri Galli, ut Rhenus transeatur, et rumor quidam est factum id non procul Benfeldio. Interim damnum temporis quantum est? Ivoium a Castilionaeo[7] captum est. Cardinalis Valetta[8] et Millereius[9] bonum habent exercitum. Sed nec minorem opponit Picolominius[10] et, ubi de Breda desperaverit, hostis vires huc vertet, ita ut pro magno habituri sint Galli tutari sua. Principes Palatinos[11] eam addiscere artem, sine qua caeterae principum jacent, non ipsorum tantum, sed et publici

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 88. Gedrukt *Epist.*, p. 352. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
2 De brieven van Camerarius aan Grotius zijn onvindbaar.
3 De copie te Uppsala heeft de lezing: fieret.
4 De copie te Uppsala heeft de lezing: vetaret.
5 De copie te Uppsala heeft de lezing: ipse.
6 Johan Adler Salvius, Zweedse hofkanselier en gezant, residerend te Hamburg en Osnabrück.
7 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon.
8 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
9 Charles de La Porte, markies van La Meilleraye, neef van De Richelieu.
10 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, bevelhebber in het leger van keizer Ferdinand III.
11 Karl Ludwig en Ruprecht van de Palts.

interest plurimum. In Anglia non ita infirmam esse eam partem, quae consilia fortiora probat, quin facile sustentari possit, si eo consilia

hortatusque conferant Suedi, Galli, Batavi, multi me docent aulae illius periti et ab ea recentes.

Waertius[1] in Bavaria sit an in Badensi agro, haesitat fama. Rheni interim ripae praesidet Savellius[2]. Putantur huic sex esse millia, illi plus octo. Interim et de Erfurdo et de Luneburgo et de Hanovia audimus, quae timere nos cogunt.

Conspecti sunt prope Norembergam II^{m} Hongari ac partim Croatae, qui Hanoviam petere putantur. Landgravium Cassilensem[3] persistere in bello eique novum sub Ranzovio[4] adventurum militem rumor est, qui his locis utiliter spargitur.

Polonus[5] quin per affinitatem domus dominatricis[6] suspiciones in se sit concitaturus eorum, qui libertatem acriter amant, dubitandum non puto. Praeterea rebus forte nostris non incommode accidit, quod ille rex Suediae imminens regnum Angliae, mari praepotens, abs se alienaverit, ad eos autem se applicaverit, a queis et ante nihil nisi hostile exspectabamus.

In Italia segniter res geruntur brevique Sabaudum[7] cum Hispano[8] inducias habiturum ajunt Hispani et credunt quidam pontificis[9] ministri.

Apud Batavos vetus est illa dissensio aliorum arma, aliorum quietem et tutos navigatus malentium. Sed utrorumque interest res Brasilianas sane speciosas diligenter foveri, ingens momentum aut in bello ad distrahendas hostium vires aut ad subigendum ejus animum, ut aequam pacem pati possit. Quo magis gaudeo comiti Mauritio[10] rem bene procedere.

Sancti Pauli fanum ab hoste desertum invasere, qui cum cardinali Valetta sunt. Nunc Hesdinum ituri putantur Montem Hannoniae magnis viribus tuente Picolominio.

Molitiones quaedam femineae contra cardinalem Riceliacum ejusque consilia, ut creditur, causam dedere, cur quidam ex reginae[11] domo captus tortusque sit. Abbatissa Vallis Sanctae Gratiae[12], quo saepe itabat regina, loco suo demota, alii ex reginae domo relegati, literae tum apud ducem Chevreusium[13], tum in illo Monasterio Vallis Gratiae captae. Abbatissa illa ex comitatu erat Burgundiae fratrem habens praefectum Vesontione[14]. Natum inde inter regem[15] reginamque frigusculum. Sedari paulatim videtur. Quicquid deprehensum est tegitur. Ipse

1 Johan van Werth, ruiteroverste in het keizerlijke leger.
2 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
3 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
4 Josias, graaf van Rantzau. De uitgave der *Epist.* heeft de foutieve lezing: Ransovii.
5 Wladislas VII (IV).
6 Wladislas trouwde op 13 september 1637 met de zuster van keizer Ferdinand III, Cecilia Renata.
7 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
8 Philips IV.
9 Urbanus VIII.
10 Johan Maurits, graaf van Nassau-Siegen, gouverneur van Nederlands Brazilië.
11 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk; het betreft Pierre de La Porte (1603-1680). Hij werd op 12 augustus 1637 gearresteerd en naar de Bastille gevoerd.
12 Louise de Milley (†1643) -Mère de Saint-Etienne-.
13 Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.
14 Niet geïdentificeerd.
15 Lodewijk XIII van Frankrijk.

Franciae cancellarius[1] capiendis literis hominibusque adhibitus credi facit aliquid magni aut actum aut creditum. Rusticorum, qui arma in regem ceperant, pars in agro Querciacensi caesa; dicuntur fuisse ad VI millia.

Viennensis aula Venetas res agenti[2] literas tuti itineris pro legatis principum Germanorum, ut subditorum imperatoris[3], diserte negat et ait imperator se regem Galliae pro rege Galliae non habiturum, nisi ab ipso ipse ut imperator agnoscatur.

Iam nunc certos accipimus nuncios captum duci Bernhardo[4] Ensinhemum VI Augusti frustra obsistente Waertio, transisse ejus militem Rhenum. Immuniisse se. Vi repulsum Waertium cum munimenta oppugnaret, amissis suorum septingentis

Vale, Illustrissime Domine, cum tuis omnibus.

Excellentiae Vestrae observantissimus omni cultu
H. Grotius.

12/22 Aug. MDCXXXVII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. 19/29 Aug.^{i} A.^{o} 1637 Hagae.

3216. 1637 augustus 22. Aan Willem de Groot[5].

Mi frater,

Literas tuas 4 scriptas Augusti[6] mari curatas recte accepi.

De munere isto Delfensi scripsi antehac[7] cogitata mea, quantacunque in mentem venire poterant tam e longinquo cuncta inspectanti.

Rogo enixe, ut Cordesio[8], viro beneficentissimo, in re aequissima fidam diligentemque naves operam.

De Breda, ut res est, non possumus non sperare optima, sed ubi ea de hostis desperaverit, huc vires vertet.

Petrus[9] satis se mihi probat. Didericus[10] bonum habet magistrum ad ea discenda, quae apud Batavos spectari non solent.

Rem maritimam apud vos tam negligenter administrari et ego miror et

1 Pierre Séguier (1588-1672), sedert december 1635 kanselier. Over zijn optreden tegen de Franse koningin vertelt Tallemant des Réaux in zijn *Historiettes* in een noot (ed. Antoine Adam, tome premier, p. 237).
2 Giovanni Battista Ballerino.
3 Ferdinand III.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 871. Antw. op no. 3192.
6 No. 3192.
7 No. 3052 p. 258.
8 Jean de Cordes, oud-kanunnik te Limoges; vgl. ter zake no. 3114.
9 Grotius' tweede zoon Pieter; hij was juist na een studieverblijf in het vaderland thuisgekomen.
10 Diederik, de jongste zoon, bevond zich in het leger van hertog Bernhard van Saksen-Weimar.

quicunque hic sapiunt. Atqui respublica ista mari orta, mari debens omnia, ejus possessione amissa ne terras quidem diu tenebit.

Acta synodi Alensonianae, quae tota nominatimque Testardus[1] et Amirautius[2] Mortis Christi pro omnibus intra verba tantum defensores rursum Alisianos Carentonianosque canones e Dordrechtanis fluentes confirmavit, duo illi repetito etiam jurejurando, transcripsit jam Mercerius[3] et, puto, misit D. Episcopio[4].

Velim ex archetypo Michaëlis[5] duas mihi imagines fieri mihique transmitti. Rogant enim, quibus id negare nequeo.

Vale cum parentibus, amicis domoque tua.

Tui amantissimus ut debeo frater
H. Grotius.

22 Augusti 1637.

Opus credo fore, ut sicut versa habeo in Gallicum contractum meum cum civitate Rotterodamensi et indemnitatis promissum, sic et habeam illud Delphensium et siqua alia - de quo scripsi - haberi possunt testimonia. Sed revera melius esset etiam cum sumtu aliquo obtineri versiones publica magistratuum auctoritate firmatas, quales in judiciis scis requiri.

3217. 1637 augustus 22. Aan A. Oxenstierna[6].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Cum omnes Suedos fraterno ut debeo amore complector omnemque materiam quaero, in qua id possim ostendere, tum vero ejus juvenis, quem mihi Tua Sublimitas commendat, Haraldi Andreae[7] praeclaros conatus patriae se reddere studentis utilem, quantacunque in me erit ope, adjutabo. Mihi cuncta Tuae Sublimitatis imperia exsequi, haec autem etiam sine imperio exsequi persuave est.

Femineae quaedam molitiones ad turbandas res cardinalis Riceliaci diligentia in herba oppressae sunt. Quidam ex reginae[8] cubiculariis in domo ducis Chevreusii[9]

1 Paul Testard, sieur de La Fontaine, predikant te Blois. De synode van Alençon was gehouden in juli 1637.
2 Moïse Amyraut; zie over hem VI, p. 185 n. 16. De synode van Alès was in 1620 gehouden, die van Charenton in 1623.
3 E. Mercier.
4 De remonstrantse predikant Simon Episcopius.
5 Het betreft het portret, dat Michiel Jansz. van Mierevelt van Grotius gemaakt heeft tijdens diens verblijf in het vaderland van oktober 1631 tot april 1632.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 351; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 382. Gedeelt. in vert. bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 121.
7 Harald Andersson Appelboom (1612-1674). In 1631 had hij zich te Franeker aan de hogeschool laten inschrijven. Hij werd Zweeds agent in Amsterdam in 1642 en in 1652 belast met een missie naar Engeland. In 1639 begon een levendige correspondentie tussen Appelboom en Grotius.
8 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk. De gearresteerde Pierre de La Porte had een kamer in het hôtel de Chevreuse, rue Saint-Thomas du Louvre.
9 Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.

ab ipso cancellario Franciae[10] jussus exhiberi captusque est et literae quaedam, quae apud eum servabantur. Inde ivit cancellarius idem in monasterium

10 Pierre Séguier; vgl. no. 3215, p. 507 n. 1.

religiosarum Vallis Gratiae; ibi quoque literae quaedam captae statimque ab archiepiscopo Parisiensi[1], qui cancellarium comitabatur, demota abbatissa[2] e comitatu orta Burgundiae fratremque habens praefectum Vesontionis[3]. Surrogata ejus in locum alia[4]. Ducis Chevreusii uxor[5], quanquam apud Turones absens hoc, quicquid est, consciverat. Itaque Lochum abducta est et abbatissa illa in monasterium satis longe hinc Charitatis. Reginam[6] haec spectant omnia eique Vindex[7] jussit significari nescio quid. Ex eo alter alteram non vidit nisi in ecclesia. Felix est Eusebius[8] in praeveniendis iis, quae adversum se multa struuntur.

Princeps Margareta[9] oravit per literas, ut nuptiae suae sicut a parlamento damnatae sunt, ita ab eodem parlamento probentur. Responsum est pati posse regem[10], ut eam uxorem frater, si vult, habeat, sed ita ut matrimonium secundum leges contrahatur, non ut quasi ante contractum valeat.

Heri apud Venetum[11] fui. Is mihi praelegit responsum, quod latine datum est Viennae ipsorum ibi res agenti[12], postquam literas tuti itineris pro foederatis Galliae - ita verba habebant - poposcerat. Exemplum tamen mihi non dedit. Ait in eo imperator[13] partem eorum, pro quibus posceretur, ipsos id nolle, ut Wirtembergicum[14] et Argentorati civitatem. Ceteros quoque imperatoris subditos ac vasallos Galliae foederatos esse nullo jure posse. Aequum, ut regi cuique jus relinquatur liberum de suis statuendi subditis. Etiam in Ratisbonae cum Gallia conventis id primum esse, ne alter alterius jussa detrectantes subditos adjuvaret. Cum Suedis agi jam coepisse[15]. Si tamen hi abruptis coeptis colloquiis mallent Coloniam mittere, quod se non arbitrari, non negaturum se petentibus literas tuti itineris. Sed nec Batavis si id postularent. Addebat imperator ita se credere Venetos quod hac in re agerent, magis agere, quod rogati a Gallis operam negare non potuissent quam quod ipsi postulata aequa existimarent.

Ea occasione delapsi sumus ad sermonem de conditione principum Germaniae: in possessione eos esse a multis saeculis foedera faciendi patriam communem non laedentia. Ut cum talibus egisse imperatores saepe. Denique illustre adferebam argumentum ex pace Verbiniana[16], in qua regum uterque plurimos Germaniae principes ut socios atque amicos suos comprehensos voluisset. Et quia Sabaudum[17],

1 Joannes Franciscus, kardinaal de Gondi; zie III, p. 456 n. 2.
2 Louise de Milley.
3 Niet geïdentificeerd.
4 Marie de Burges.
5 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
6 Het woord staat in cijfercode: 66.74.113.266.56.71.78.70.61.217.
7 Codenaam voor (de koning van) Frankrijk.
8 Schuilnaam voor De Richelieu.
9 Margareta, zuster van Karel IV, hertog van Lotharingen. Zij was op 3 januari 1632 in het geheim gehuwd met de broer van de Franse koning, Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans. De koning had op de Franse bisschoppen aandrang uitgeoefend om dit huwelijk ongeldig te verklaren, doch paus Urbanus had zich hiertegen verzet.
10 Lodewijk XIII.
11 Alvise Contarini di Nicolo.
12 Giovanni Battista Ballerino.
13 Ferdinand III.
14 Eberhard III, hertog van Würtenberg.
15 Vgl. Grotius' brief aan Nicolaes van Reigersberch dd. 12 [maart] (no. 2990).
16 De vrede van Vervins, gesloten in 1598 tussen Frankrijk, Spanje en Savoye.
17 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.

pro cujus legatis[1] datae essent literae, plus habere juris quam Germaniae principes caesariani dixerant, disserui eum quoque vasallum esse imperii ejusque per Longobardiam vicarium. Quod vero Germaniae principes praeter homagium etiam judiciis, quae Spirae nunc exercentur, teneantur, in eo par ipsis in alios jus quale aliis in ipsos tantundemque eis accedere quantum decedere. Nam et ab ipsis quosdam legi judices; et ipsum imperatorem ibidem conveniri. Illud addebat Venetus dixisse imperatorem, ni ipsum ut imperatorem agnoscat rex Galliae, se quoque eum pro rege Galliae non habiturum. Mihi videntur ne inchoari quidem ulla posse colloquia, si in limine ea offensa jaciatur.

Invitanti nos ad Coloniensem conventum eidem Veneto dixi eum locum nostris hominibus infestum cunctaque circumjecta et literis et commeantibus minari periculum. Idque facile ei persuasi. Ceterum ita me arbitrari sive Hamburgum sive Haga placeret ponendis ad pacem fundamentis, facile Suedos aptaturos se amicorum desideriis idque tam Anglis quam Gallis significatum.

Ex Helvetiis habemus conventuros Rhaetos et, ut videtur, probaturos, quae acta sunt Mediolani, mitti ab iisdem legatos[2] in Hispaniam. Nolle Helvetios transitum per suas terras dux Bernhardus[3] capiat tum ob alia, tum quod Constantiae metuant.

Ex Italia multum imminutum morbis Hispani[4] exercitum; in Vercellensi agro saevam fuisse populationem; plura indies erumpere indicia arcanae conventionis Hispanum inter et Sabaudum. Exspectari a Crequiaco[5] V M peditum, equites D CC; sed credo non admodum in promptu esse id auxilium. In regno Neapolitano refoveri classiarium militem et ad novos mari conatus impulsorem esse Oquendum[6] petito etiam a Majorica milite. Quae de Batavis captae sunt merces praeter naves[7], ipsas estimari millione et CCC M scutatorum. Ab iis cum Livornum perductae essent, magnam pecuniam accepisse ducem Etruscum[8] pro ea, quae sibi a regno Neapolitano deberetur; Genuatibus etiam per Hispaniam prohibitum quos ibi reditus habent alienare.

Pontificis[9] malo loco esse valetudinem. Is si moritur fitque, ut credibile est, ad Hispani[10] nutum pontifex, poterit ea res Gallos excitare ad ea consilia, quae a rebus protestantium minus erunt aliena.

Haec postquam scripseram, intelligo adversus reginam[11] illamque Chevreusii mitigatum; regiis [iussis][12] sunt tamen nobiles quidam de domo reginae[13] relegati.

1 Mij niet nader bekend.
2 Voor hun namen zie men no. 3096, p. 325 n. 5.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Diego Mexia Felipes Guzmán, hertog van San Lúcar de Mayor, markies van Leganés, Spaans gouverneur van Milaan.
5 Charles Créquy de Blanchefort de Canaples.
6 Antonio Oquendo, Spaans vlootvoogd.
7 Vgl. hierover no. 3196 p. 475 n. 10.
8 Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
9 Urbanus VIII.
10 Philips IV.
11 Het woord staat in cijfer: 4.33.9.2.78.27.23. De lezing der *Epist.* is gemutileerd. De hier gegeven conjectuur is die van de uitgevers van de *Oxenst. Skrifter*.
12 Het woord ‘regiis’ staat in cijfer: 66.72.1009.56.2040.113.
13 Dit woord staat in de tekst in cijfercode: 66.72.9.71.31.98.

Ivojum in Luxemburgico octingentis militibus defensum subegit Castilionaeus[1]. Sancti Pauli Fanum in Belgico fine ab hoste desertum cardinalis Valettae[2] cessit militi. Nunc hi Hesdinum petere dicuntur: vix est, ut quicquam magni agant hoc anno.

Nescio, an pro certo affirmare ausim, quod Galli praedicant, transgressos Rhenum apud Rhinavium Benfeldio non procul, Haillerium[3] primo deinde, cum suis ducem Bernhardum. Literas enim nondum habemus de ea re.

Gunichaudus iesuita[4], quod mirum in ejus societatis homine, nisi[5] quod hoc modo alia sua purgare quaerunt in ecclesia hic insigni, quae est Germani Antisidoriensis, publice dixit homines esse judicii exigui, qui de belli hujus, quod nunc rex gerit, justitia disputent. Se ex cathedra veritatis affirmare omnibus paratumque id se vel suo signare sanguine justissime proque ipsa religione sumpta haec arma tenerique omnes regis subditos et bona et vitam tam sancto proposito devovere. Nisi enim se rex opposuisset sese, eo abitura fuisse Hispani regis consilia, ut pontificem suum faceret eleemosynarium.

Piccolominius[6] magno cum exercitu Montem Hannoniae tegit.

Plura nunc non erant, nisi ut, quod semper facio, Deum precer, Excellentissime atque Illustrissime Domine, pro rebus regni, reginae[7] Tuaeque Sublimitatis prosperis.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 12/22 Augusti 1637.

Rusticae seditionis millia aliquot in Querciaco agro caesa. Metuere Germanos video Erfurdo, Lunemburgo, Hanoviae. Johannes Waertius[8] in Badensi agro VIII millia, sex ad Rhenum habere Savellius[9] creditur.

Iam nunc nuntium certum accipimus de Rheno transito a duce Bernhardo et aliquot post diebus caesis Waertii copiis, cujus rei historiam ita ut a filio[10] qui apud ducem Bernhardum est, mihi mittitur hic addo[11]. Scribit mihi dux, ex quo hinc abiit, XXII obsidiones tum magnas tum parvas sibi peractas.

3218. 1637 augustus 22. Aan N. van Reigersberch[12].

1 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
2 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
3 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
4 Niet nader geïdentificeerd.
5 De lezing der *Epist.* luidt: uti.
6 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
7 Christina van Zweden.
8 Johan van Werth, ruiteroverste in het keizerlijke leger.
9 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
10 Diederik de Groot.
11 Deze bijlage ontbreekt.
12 Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 122.

De Koningin[13] plag dikmaal bij die Abdisse[14] te komen. Een Escuier[15] van de Koninginne met zyn vrouw[16] zyn verzonden naar Bourges.

13 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk, Vgl. ter zake nos. 3215 en 3217.
14 Louise de Milley -Mère de St. Etienne-.
15 Hercule de Patrocle-Seguin (†1642).
16 Niet nader geïdentificeerd.

Daar zyn eenige dagen geweest, dat de Koning[1] en Koningin te Chantilly malkander niet hebben gezien, dan in de kerk. Men zeid dat zy nu malkander weder beginnen te zien. Men meent dat dit spel meest is gekomen van Madame de Chevreuse,[2] hoewel te Tours zynde. Zy had ook eenige brieven naar Engelandt geschreven, waar van iets tot kennisse is gekomen van den Franschen Ambassadeur aldaar[3].

3219. 1637 augustus 22. Van N. van Reigersberch[4].

Mijn Heer,

Ick soude garen, hoewel ick weet, dat uEd. van mij wt dese quartieren niet en verwacht, mij houden, sooveel ick kan, in den ordinaris train van correspondentie, waerom uEd. reeckenschap gevende van den ontfanck van uEd. brieff van den achsten deser maent[5], die mij vandage acht dagen over Antwerpen wel is geworden, heb ick in recompensie van hetgene uEd. daernevens heeft gesonden hierbij gevoucht twee copiën, d'eene van een brieff van Bilderbeeck[6], d'andere van die van den commandeur van de schansse van de Voorn[7].

Ick wil hopen, dat het trecken van hartoch Barent[8] over Rhijn de Sweetsche armees in plaetse van defensive te gaen door dese diversie occasie van offensive te mogen gaen sal geven, dat ick oordeele die Croone dienstych, alsoo de besloten legers met groote costen niet connen werden gehouden ende lichtelijck seer dissiperen.

Voor Breda is het eerst begonnen werck. Den viant is acht dagen geleden vandaer vertrocken nemende sijn mars naer boven; men vreest meest, soo schrijft men mij wt Den Hage, voor de Grave, Ravesteyn, Reurmonde ofte Venlo; doch was Staeckenbrouck[9] met 40 compangiën paerden, Pynsen[10] met een goet getal voetvolck mede in aentocht ende hoopte men die plaetsen, off daer dan den vianden wilde dreygen, met volck voor des viants aencomste behoorlijck souden werden voorsien, ende gaet het somersaisoen verde om de Grave, als daer volck binnen is, te belegeren.

Het geeft hier materie van verwonderynge, dat men soo weynych van de Franse legers wt Henegau hoort ende wert daerwt besloten, sij niet notabels moeten bij de hant nemen. Verstandyge connen oock niet geloven, indien de

1 Lodewijk XIII.
2 Marie de Rohan.
3 Na het plotseling overlijden - in januari 1637 - van de ordinarius Franse gezant in Londen, Jacques d'Angennes, markies van Poigny, nam zijn extraordinarius collega Henri de St. Nectaire, hertog van La Ferté-Nabert, de zaken waar.
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 11 g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 377. Antw. op no. 3202.
5 No. 3202.
6 Bijlage no. 9; Henrick van Bilderbeek was agent van de Staten in Keulen.
7 Johan van Brakel; zie bijlage no. 10, p. 838.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 De luitenant-generaal Jhr. Thomas van Stakenbroeck.
10 De kolonel Willem Pijnssen van der Aa.

Franse macht in die quartieren sodanyge is als men wt Vranckerijck schrijft, dat den viant hem met eenyge belegerynge sal embarasseren.

Tijdyngen wt de zee lopen hier, dat de veerthien fregatten, voor eenygen tijt wt Dunckercken gelopen, een goet getal van 20 off 25 buissen, andere seggen meer, souden hebben genomen; seeckere tijdyngen hebben wij niet, alsoo geen buissen mits den seer soberen vanck voor de eerste reyse noch wt de zee alhier sijn gecommen.

De twee scepen van Suratte, die met drie wt Batavia achter waren gebleven, sijn sedert gearriveert, het eene hier, het andere in Hollant[1]; van de drie wt Batavia brengen sij geen tijdynge. Van West-indiën off Brasil hebben wij niet.

De dispute over de iurisdictie, tusschen Amsterdam ende de provintie van Utrecht eerst ontstaen, daernaer tusschen Hollant ende de Generaliteyt, want die engageert haer voor Utrecht, wert meer ende meer levendych, souckende de gedeputeerde ter Generaliteyt hare respective provintiën tegens Hollant te engageren. Tot dien eynde is bij de vergaderynge van de Staten-Generael aen dese provintie geschreven een bericht, ende bij die van Hollant een contrabericht, maer ick kan niet mercken, dat de humeuren hier staen om haer in die saecke te verclaren, sijnde de groote autoriteyt ende het gesach, dat die vergaderynge haer aenneempt, soo hier als elders veele tegens de borst.

Den Rade van State, die haer garen soude approp[r]ieren de iudicatuyre over die hare scepen ten dienste van den Spaengiaert hebben verhuyrt, waervan Hollant seyt de kennisse de ordinaris iustitie alleen toe te commen, meent men bij de Generaliteyt tegens Hollant wert opgemaeckt. Die het recht van Hollant meest soucken voren te staen, soude men garen deterreren ouder pretext. Het is de oude questie met een nieuwen naem becleecht, een goede inventie voor die gene willen empieteren.

Desen 22 Aug. 1637.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 2(2 Aug.) 1637. N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 9 Sept.

1 Het betreft hier een gedeelte van de retourvloot, die op 29 december 1636 onder bevel van Hans Putmans uit Batavia vertrokken was. Deze vloot bestond uit de volgende schepen: de Banda (aangekomen in Texel op 31 oktober 1637), de Zutphen (aangekomen in Zeeland op 2 januari 1638), de Prins Willem (verongelukt in Straat Soenda op 3 januari 1637), de Nieuw Zeelandt (aangekomen op 2 augustus 1637 in de Wielingen), de Leeuwarden (aangekomen in Texel op 31 oktober 1637). Op 10 januari 1637 vertrok de Enckhuijsen, onder bevel van Jan Evertsen uit Batavia om zich bij deze vloot te voegen. Twee andere schepen, de Swol en de Emilia waren uit Suratte vertrokken. Deze laatste arriveerden resp. op 19 april en 21 april in de Tafelbaai. Met de drie uit Batavia afkomstige schepen worden de Banda, de Zutphen en de Leeuwarden bedoeld. Zie ook nos. 3253, 3286 en 3350.

3220. 1637 augustus 22. Aan J.A. Salvius[1].

Excellentissime Domine,

Iam nunc accipio literas Excellentiae Tuae datas 25 Iulii/5 Augusti[2] et pariter cum iis judico maximam D. Bannerio[3] laudem accessisse ex hoc receptu. Alia sunt fortitudinis opera, hoc vero prudentiae, quae cum inter omnis vitae humanae decora tunc etiam in militia excellit. C. Caesar apud Lucanum[4] in mari a gravi tempestate deprehensus sic loquitur:

> 'Quantusne evertere' dixit
> 'Me superis labor est, parva quem puppe sedentem
> Tam magno petiere mari?[5]

Paria dicere Bannerius potest, unius nec maximi exercitus ductor, tot petitus exercitibus undique in se coactis, amicis nihil aliud quam spectantibus. Ergo quod tantis adversum se coitionibus elusis ad tuta pervenit, gratulandum ipsi, gratulandum Suediae, gratulandum et iis, quorum interest nos salvos esse, qui sane plures sunt quam qui hoc intelligant aut, si intelligunt, profiteantur. Credibile sane est tantas copias, quae nostros insectantur, sibimet ipsis brevi graves fore. Et jam ex Germania literae nuntiant partem eorum retroiisse in Rheni ripam ferme sex mille.

De rebus Gallicis video ad nos saepe laeta magis quam vera adferri. Ego sicut illis opto prosperrima, ita auctor nisi rerum aut certarum aut valde probabilium haberi nolim.

De Breda, quin ad dominum suum reditura sit et quidem brevi, non dubito. Galli post gestas res hoc anno neque spernendas neque maximas satis puto habebunt tutari sua, quando desperatis Bredae rebus promtum erit cardinali Hispano[6] Belgicas vires eo vertere.

Elector Brandenburgicus[7] pacis ultra aequum avidus nihil aliud quam hostem putavit.

Quae super federe suo cum Gallis[8] restabant difficultates, eas omnes nunc sublatas praedicant Angli[9]: sed id suspensum est iis conditionibus, quarum exitum vix sperare est. Interim nihil pro Palatinis[10] fit, nulla belli onera subeunt Angli, fruuntur commerciis, operam suam Austriacis jactant.

Wismariensium pactorum[11] valde hic expetitur probatio neque dubium

1 Gedrukt *Epist.*, p. 353. Antw. op no. 3194. Johan Adler Salvius was Zweedse hofraad en gezant; hij resideerde te Hamburg en te Osnabrück.
2 No. 3194.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér. Vgl. ter zake no. 3194, p. 472.
4 De latijnse episch dichter Marcus Annaeus Lucanus (39-65) uit Cordova.
5 Lucanus, *Pharsalia* V 654-656.
6 Don Fernando; zie IV, p. 412 n. 11.
7 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
8 Zie no. 3166, p. 426 n. 4.
9 Waarschijnlijk bedoelt Grotius de beide Engelse gezanten in Parijs, de ordinarius John Scudamore en diens extraordinarius collega Robert Sidney, graaf van Leicester.
10 De beide paltsgraven Karl Ludwig en Ruprecht; zie VI, p. 285 n. 3.
11 Het verdrag van Wismar tussen Zweden en Frankrijk werd op 30 maart 1636 gesloten, doch eerst in het najaar 1637 geratificeerd.

habeo, quin facile impetraturus sis ab eis et pecuniae nonnihil et ut ea mutentur, quae magnus dominus cancellario[1] minus placebant.

A Daniae rege[2] non video, quid sperari possit, nisi ne nobis noceat. Nec aliter judicare de eo mihi videntur Angli.

Ivoium in Lutzenburgico cepit Castilionaeus[3] octingentis militibus defensum. S. Pauli fanum desertum ab hoste incendit miles cardinalis Valettae[4], isque Hesdinum ire creditur; nam Montem Hannoniae bonis cum copiis tuetur Piccolominius[5].

Femineae molitiones contra eos, qui nunc plurimum possunt, in causa fuere, cur quidam ex reginae[6] cubiculariis caperetur et torqueretur. Abbatissa Vallis Gratiae[7], quae fratrem habet Vesontionis praefectum[8], demoveretur loco, literae ibi atque alibi caperentur ab ipso, quod magnae rei creditae inditium est Franciae cancellario[9]. Alius nobilis e reginae domo relegatus[10].

Literae ex Germania metum indicant pro Erfurdo, Hanovia, Lunemburgo. Bis mille Croati ad Norimbergam conspecti, Hanoviam contra ire creduntur. Waertium[11] alii in Bavaria, alii in Badensi agro aiunt esse.

Sabaudum[12] adhuc Itali tanquam respectantem ad Hispani[13] amicitiam suspectant. Nihil ibi terra nec plus mari geritur.

Excellentiae Vestrae servus observantissimus
H. Grotius.

Scribebam 12/22 Augusti 1637.

Rustici quidam eorum, qui arma contra regis[14] imperium sumsere, caesi in agro Quercinio; sex millia fert rumor cuncta in majus augens.

3221. 1637 augustus 22. Aan P. Schmalz[15].

Praestantissime Domine,

1 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
2 Christiaan IV.
3 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
4 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
5 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, bevelhebber van Ferdinand II.
6 Pierre de La Porte, hoveling van de Franse koningin Anna van Oostenrijk. Vgl. ter zake nos. 3215 en 3217.
7 Louise de Milley.
8 Niet geïdentificeerd.
9 Pierre Séguier.
10 Hercule de Patrocle-Seguin.
11 Johan van Werth, ruiteroverste in dienst van de keizer.
12 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
13 Philips IV.
14 Lodewijk XIII.
15 Hs. Stockholm, RA. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 353; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 597. Peter Abel Schmalz was secretaris van de Zweedse rijkskanselier.

Pertulit mihi literas tuas[16] is juvenis[17], quem et magnus mihi cancellarius[18]

16 De brief is verloren gegaan. Het woord ‘tuas’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
17 Harald Appelboom; zie de brief aan Oxenstierna van 22 augustus, no. 3217.
18 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

et tu quoque commendaveras. Faciam ejus causa quicquid meae erit opis gratumque mihi feceris, si ejus probitatis atque ingenii juvenes saepe ad me allegaveris.

De pace video in tam prosperis rebus Austriacorum per Germaniam spem esse exiguam. Tempora nobis ad eam obtinendam non iniqum[1] fuere meliora; forte et redibunt talia. Suedorum erit sapientiae, cum ea pulchra se dabunt, non sinere elabi. Vident, quam frigeant veteres socii, novos illigare quam sit difficile.

Quae hoc anno gesta sunt a Gallis, sane exigua sunt; nec quicquam magni hoc quod restat anni exspectandum est.

Angli aliis nutant, aliis nictant. Foedus suum cum Gallis[2] tegunt neque apud Suedos de Gallis loquuntur neque apud Batavos aut[3] de Gallis aut de Suedis. Nunc Palatini principes[4] belli artes ad Bredam discunt: sero sane. Mari adeo nihil faciunt Angli, nobis quod prosit, ut Gallorum insuper capiant naves, ideo quod Galli quasdam Anglicas Hispanica commercia agitantes ceperint.

Laudo, quod nostri ad bellum se parent quasi duraturum: sed copiis majoribus opus erit ad ea, quae restant tutanda, multoque etiam id magis erit necessarium, si et Silesiae inferre arma propositum est. An vero id pati possit Suedia, ut multa inde hominum millia educantur, nescio. Haud dubie tot ac tam diuturna bella regis Caroli[5] Gustavique[6] multam gentem exhauserunt.

Magnus dominus cancellarius cum in aliis rebus omnibus plurimum ostendit prudentiae, tum et in hac cunctatione super maris transitu. Ibi enim esse debet, ubi res maximae aguntur. Inter ea autem numerari debet et redituum publicorum diligens procuratio.

Moschum quieturum et ego credo. Gens est satis deses.

Danus[7] satis sibi esse putabit, si Suedis non impedientibus ei licebit adversus propinquas civitates sua promovere consilia.

De dissidiis in Polonia ex Polonorum et literis et sermonibus cognoveram. Periit regi[8], ut videtur, Anglica amicitia, Austriaca vero non potest non ipsis, qui in Polonia libertatem amant, esse suspecta. Quare sic existimo, si Austriaca vis infringi poterit, non multum esse, cur Poloniam metuamus.

Ad S. Chaumontium[9], qui credito diutius Hamburgi haeret, pridem missae erant literae, unde pecuniae fierent Suedis solvendae; non tamen quantae ex Wismariensi[10] foedere, si id ratum fiat, deberentur.

Apud Anglos haud dubie factiones sunt duae; et Suedis et Gallis et Batavis in id laborandum est, ut valescat illa, quae ab Hispano[11] est aversior.

1 De uitgave der *Epist.* heeft ‘iniqua’ en achter ‘exiguam’ een komma.
2 Zie no. 3166, p. 426 n. 4.
3 Dit woord ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
4 De paltsgraven Karl Ludwig en Ruprecht; zie VI, p. 285 n. 3.
5 Karel IX, koning van Zweden (1604-1611; geb. 1550). Onder zijn regering begon de langdurige oorlog met Polen.
6 Gustaaf II Adolf, in 1632 bij Lützen gesneuveld.
7 Christiaan IV van Denemarken.
8 Wladislas VII (IV), koning van Polen; hij huwde op 13 september 1637 met de zuster van keizer Ferdinand, Cecilia Renata.
9 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont, speciale gezant van Lodewijk XIII bij de Zweedse rijkskanselier.
10 Het verdrag van Wismar tussen Zweden en Frankrijk was op 30 maart 1636 gesloten en werd eerst in het najaar 1637 door Zweden geratificeerd.
11 Philips IV.

Hic oppressa sunt consilia quaedam contra cardinalem Riceliacum, quorum regina[1] suspectabatur. Capti relegatique de domo ejus nonnulli[2] et, cujus amicitia illa multum utebatur, abbatissa Vallis Gratiae[3] inde demota.

Cetera ad magnum dominum cancellarium scripta[4] non repeto.

Vale, vir egregie.

Lutetiae, 12/22 Augusti 1637.

Tuae Nobilitati addictissimus

H. Grotius.

Cepit Ensishemum dux Bernhardus[5]. Rhenum transiit. Waertium[6] a munimentis suis depulit; septingentos ejus occidit[7].

Adres: A Monsieur Schmalze, Secrétaire de M. le Grand Chancelier de Suède. A. Stockholm.

In dorso met andere hand: Holmiae, die 7/17 Septembris 1637.

3222. 1637 augustus 24. Van Ch. Marini[8].

Monsieur,

Il y a peu de iour que ie vous ay envoyé ma despêche[9] par l'addresse du résidant de Vénise[10]; celle-cy n'est que pour vous reccomander le colonel Capler[11], porteur de la présente, qui estant un des principaux seigneurs de Borme où il a possédé des gran biens s'en va en Hollande et de là, comme ie croy, vers monsieur le gran chancelier[12] pour y cercher son repos estant desià vieux et fort travaillé de la goutte.

Si vous le pourrez favoriser en quelque chose ie vous asseure que ce sera bien employé sur un cavalier de tel mérite. Il vous dira de bouche mon estat, ayant vescu en ma maison à ma table longtemps, et veudrois qu'il fust desià auprès du gran chancelier pour luy représenter vraiment mes nécessitez, puisqu'on ne croit mes lettres et à la raison qui dicte de soy mesme qu'une personne de ma condition

1 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk. Vgl. ter zake nos. 3215 en 3217.
2 O.a. Pierre de La Porte.
3 Louise de Milley.
4 No. 3217.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Johan van Werth, ruiteroverste in dienst van Ferdinand III.
7 Het postscriptum ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
8 Hs. Den Haag, ARA, Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr.
9 No. 3214 dd. 20 augustus.
10 Dominico Vico, Venetiaans resident te Zürich.
11 Paul Kapliř, ridder van Sulevic, Boheems edelman. Aanvankelijk was hij in dienst van Frederik V van de Palts - de Winterkoning -; in 1625 wierf hij troepen voor Venetië, later begaf hij zich in Zweedse dienst.
12 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

ne peut subsiter honorablement sans son gage qu'on me doit depuis seize mois en ça.

Je vous baisse les mains et demeure, monsieur,

Vostre serviteur très humble

Marin.

De Zurig, ce 14/24 d'Aoust 1637.

Adres (met andere hand): A Monsieur Monsieur Grotius, Conseiller de sa M.^{té} de Suède et son Ambassadeur à Paris.

Onder aan de brief staat: Mr Grotius.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 22 Sept.
In dorso: Le 24 d'Aougst 1637 Marini.

3223. 1637 augustus 26. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Mirifice me bearunt, quas ad me nuper, imprimis vero VIII[2] et XV hujus mensis[3] dedisti, litterae, quas cum lego, lego autem saepiuscule, quod jam injuria temporum coram non licet, absens certe tecum sermones sociare videor.

Nunc ut iis una opera respondeam neque tu tamen negligentiam meam incuses, scias affuisse mihi ante aliquot dies Borussum quendam Bomelium[4] nomine, qui ad te commendatitias postulabat, qua occasione et ego et pater[5] ad te direximus litteras, sed ille nullus ad nos rediit; itaque is fascis hic etiamnum latet obsignatus.

Quae de rebus ecclesiasticis revers, grata mihi omnino fuerunt, aveo enim earum apud Gallos statum ex te cognoscere, et sane majore illic prudentia res jam componuntur quam apud nos hactenus. Si enim praecisa controversiarum definitione synodus nostra[6] abstinuisset, non tam incurabile vulnus accepisset ecclesia.

Illud vere dolet Amirautium[7] et Testardum[8] eorumque sequaces de gratia quidem universali non male censere, sed in reliquis Dordracenae ejusque subsequae Alesianae synodo[9] pervicaciter inhaerere. Mileterii scriptum postremum[10] legi, et si ita reliquas partes tractare pergit, illud Persianum ingeminare cogar: Quis leget

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op nos. 3199 en 3209; beantw. d. no. 3256.
2 No. 3199.
3 No. 3209.
4 Henricus van Bommel.
5 Jan de Groot.
6 De nationale synode van Dordrecht gehouden van 13 november 1618 tot 29 mei 1619.
7 Moïse Amyraut; zie over hem VI, p. 185 n. 16.
8 Paul Testard, sieur de La Fontaine, predikant te Blois.
9 De synode van Alès, gehouden in 1620.
10 De Franse theoloog Théophile Brachet de la Milletière; voor de titel van zijn boek zie no. 3171, p. 432 n. 6.

haec?[11] et enim valde prolixus est. Consilium quidem ejus ad unionem tendens non improbo, sed Aethiopem lavari video neque quicquam inde eventurum boni.

11 Persius, *Sat.* 1. 2.

Interea tamen Daillaeum[1] aliquoties in luto haerentem conspicio, unde se non facile cum honore sit extricaturus. Occurrunt et novae aliquot locorum explicationes non contemnendae; sed quid jam post anathema Alensonianum facturus sit, quaeso, intelligam.

Magis me illud juvat, quod et in Anglia et in Suecia audio ea jam vigere ingenia, quibus probe perspectum sit verae pietatis cultum potius quam disputandi pruritium hominibus esse instillandum. Archiepiscopi Cantuariensis orationem[2] neque ego neque - quocum tua ista contuli - Utenbogardus[3] vidimus; dabimus tamen operam, ut videamus.

Video intercidisse illas priores litteras, in quibus de Brandano[4], de Lucano et Tacito[5], item Procopio[6] et annalibus[7] itemque Notis in novum testamentum[8] scripseras, quare memineris dicti gladiatorii[9] et, si placet, repete.

De Cordesii[10] negotio jam ad Blavium[11] scripsi ejusque responsum expecto.

Matisius[12], qui has ad te litteras misit, putabat Brandanum ab omni partium studio fore alienissimum, quod non ita ex voto succedere omnino mihi dolet.

Utenbogardus ut hinc abeat, credibile mihi non fit, quippe qui cum uxore[13] conflictetur lento laborante morbo, de iis, quae morbum sequi solent affectibus; sed tamen cum nuper in Ordinum conventu actum esset, ut ipsi concionibus interdiceretur addito eum et divinae et humanae majestatis reum esse cum ab Ecclesia tum a judicibus judicatum, aegerrime id tulit et coram amicis in ea verba erupit, qua defensionem sui etiam cum jactura patriae minabatur, sed nimis illum domestica ista mala cruciant male.

Ad nos tandem ut veniam, ex filio[14] - quem salvum ad vos venisse gaudeo -, omnium nostrum valetudinem puto intellexeris neque in ea parte accidit mutatio, nisi quod mater[15] oculis capta ac proinde corporis exercitiis minus dedita, etiam paulatim pedibus deficere videtur; pater[16] senectutis malis - quod in illa aetate rarissimum - minus tangitur.

Princeps[17] ad Bredam quae oppugnandae urbi sunt strenue promovet et cuniculos tam profundos agit, ut in iis consistentes ne turrim quidem videre

1 Jean Daillé, protestants theoloog.
2 Zie voor deze oratie van William Laud o.a. no. 3199, p. 481 n. 5.
3 De remonstrantse predikant Johannes Wtenbogaert.
4 Brandanus Daetrius -Branden Dätri-, Grotius' huispredikant.
5 Zie voor Grotius' Lucanusuitgave Ter Meulen-Diermanse, no. 423 en voor de aantekeningen op Tacitus *ibid.*, no. 515 (p. 194).
6 De *Historia Gotthorum, Vandalorvm, & Langobardorvm*; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
7 *Hvgonis Grotii Annales et historiae de rebvs Belgicis;* zie Ter Meulen-Diermanse, no. 741.
8 Zie no. 3135, p. 375 n. 1.
9 Mij niet bekend.
10 De Franse oud-kanunnik uit Limoges Jean de Cordes; zie ter zake no. 3114.
11 De Amsterdamse uitgever en cartograaf Willem Jansz. Blaeu.
12 Assuerus Matthisius -Sweer Matthijssen-, sedert 1631 remonstrants predikant te 's-Gravenhage.
13 Maria Petit Pas.
14 Pieter, Grotius' tweede zoon, die na een studieverblijf in het vaderland in Parijs was teruggekeerd.
15 Aeltgen Borre van Overschie.
16 Jan de Groot.
17 Frederik Hendrik.

possint eosque jam ad praejacentia urbi munimenta produxit, quae jam hinc duodenis, inde senis et quinis machinis majoribus verberabuntur, unde spes est ante Novembrem urbem eam in principis potestatem concessuram, neque enim tot ibi sunt milites, qui defensandis tam multis operibus sufficiant, praesertim cum a quatuor partibus impetantur. Cardinalis regius[1] speraverat propugnaculum Vornanum - in quo tantum centum et sexaginta milites erant - invadere, sed detectis per transfugam consiliis re vix tentata ab incepto destitit; nunc circa Venlonam et Ruremondam cum copiis vagatur neque longe inde Staeckenbrouckius[2] cum quadraginta equitum turmis, et Pinsenius[3], Wijnbergius[4] aliique cum copiis pedestribus, ut ejus obsistant conatibus. Sunt hic, qui Ruremondae metuunt, quanquam eam jacturam capta Breda facile sarciret. Omnes mirantur nihil magnae rei a Gallis geri, praesertim tanto cum numero militum adversus paucos a cardinali[5] illi limiti oppositos.

Sed jam manum de tabula.

Vale, frater optime et salve cum uxore et liberis[6], a me, uxore[7] et affine Losecatio[8].

Tibi obsequentissime frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXVI. Aug. 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 6 Sept.

3224. 1637 augustus 28. Van D. de Groot[9].

Monsieur mon Père,

Vous payerez si vous plaist contant par cette seconde de change si vous n'avez payé par la première à Madamoiselle Ferret[10] à Paris la somme de sept cens livres Tournois, pour pareille somme que j'ay icy receue de M.r son mary.

D. de Groot.

Fait au Camp de Wittenweiz, le 18/28 d'Aoust MDCXXXVII.

1 Don Fernando, kardinaal-infant in Spanje.
2 Jhr. Thomas van Stakenbroeck.
3 Willem Pijnssen van der Aa.
4 De kolonel Johan van Wijnbergen.
5 De Richelieu.
6 Cornelia en Pieter waren thuis, Cornelis was nog in Zweden en Diederik bevond zich in het leger van hertog Bernhard van Saksen-Weimar.
7 Alida Graswinckel.
8 Frederik van Losecaat, echtgenoot van Ariana de Groot.
9 Hs. Parijs, Bibl. nat. Coll. Baluze, 209.
10 Mademoiselle Ferret heb ik niet nader kunnen identificeren. Haar echtgenoot was sinds 1634/35 secretaris van Bernhard van Saksen-Weimar.

Pour la somme de VII^{c} livres Tournois.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur ordinaire pour la Royne et Couronne de Suède prez de Sa Maiesté Très Chrestienne à Paris.

3225. 1637 augustus 29. Aan S. Bielke[1].

Illustrissime Domine,

Omnis illa inquisitio in via Angliam versus, in monasterio Vallis Gratiae, apud Chevreusium[2] captusque et auditus reginae[3] cubicularius, qui in Bastilia est, Laportius nomine[4], eo pervenit, ut non literis tantum, sed et sua scripta signataque confessione regina manifesta esse dicatur sociatorum cum Hispania consiliorum in fraudem Galliae. Ea res facit, ut sperare liceat etiam gravius quam antehac exarsura inter Gallos Hispanosque odia dubiam reginae famam illis onerantibus, his tuentibus.

Rex[5], cum ei his diebus ducis Bernhardi[6] negotium commendarem, pollicitus est se ipsius aucturum copias, quantum Galliae res paterentur. Laudabat idem rex marescalli Bannerii[7] res gestas et quidem ut peritum se talium judicem satis ostenderet; addebatque non obscure id agi a caesarianis[8], ut Suediam Galliamque distraherent. Quod vel maxime cavendum utrisque.

In Belgico fine mutuo metu Hispani Gallique distinentur et illi ad Montem Hainoviae se tenent, hi ad Malbodium sedulo se immuniunt; videturque sine ulla re magna iis in locis transiturus hic annus.

Legati Angli[9] frequentia cum regis Galliae ministris colloquia habent. Volunt tamen Galli nos credere nihil actum esse, nihil actum iri, nisi hac conditione, si et Suedi se adjungant et Batavi.

Multae ex Germania literae ajunt Bavari filium[10] esse mortuum, filium autem minorem Alberti Bavari[11] fore coëpiscopum Coloniae. Bernatibus infensam esse aulam caesarianam, tum ob alia, quae vicinarum urbium praefecti in pejus nuntiavere, tum ob permissum aliquoties transitum militi externo. Constantiae auctum praesidium. A Rhaetis legatos[12] ire in Hispaniam testandi obsequii, et ut firmentur aut etiam augeantur concessa a Leganesio[13]. Eosdem a Leganesio urgeri, ut promissum Hispaniae in usus militem sine mora mittant. Missum et a duce Parmensi[14] legatum[15] in Hispaniam de suis rebus.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 354. Gelijkluidend aan no. 3226 dd. 29 augustus aan L. Camerarius; zie aldaar, p. 522. Voor Sten Bielke zie men no. 2945, p. 67 n.7.
2 Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse, gehuwd met Marie de Rohan.
3 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
4 Pierre de La Porte. Hij had een kamer in het hôtel de Chevreuse, rue Saint Thomas du Louvre; vandaar de huiszoeking bij De Chevreuse. Men zie overigens ter zake ook nos. 3215 en 3217.
5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér. Men zie ter zake no. 3188 dd. 1 augustus van Axel Oxenstierna.
8 De troepen van keizer Ferdinand.
9 De ordinarius Engelse gezant in Parijs was burggraaf John Scudamore, zijn extra-ordinarius collega Robert Sidney, graaf van Leicester.
10 Ferdinand van Beieren, zoon van keurvorst Maximiliaan; hij stierf in 1679.
11 Albrecht van Beieren, broer van Maximiliaan. Zijn tweede zoon, Maximilian Heinrich, werd in 1650 bisschop van Luik en aartsbisschop-keurvorst van Keulen.
12 Voor hun namen zie men no. 3096, p. 325 n. 3.
13 Diego Mexia Felipes Guzmán, markies van Leganés, Spaans gouverneur van Milaan.
14 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
15 Niet geïdentificeerd.

Cairum oppidum in via, qua ad Finale itur, captum a Gallis et Pedemontanis, quos nunc imminere Carcanae, loco inde haud ita multum absito, Itali nunciant. Sane nunc nuncii ad nos adveniunt capta a Gallis, qui ad Belgicum sunt finem, alterum oppidulum, alterum municipium. Illi Bellimontio, huic Sorae nomen. Ea evenere diebus XXII et XXIII hujus mensis, ut hic numerum inimus.

Precor omnia optima tibi familiaeque tuae, Illustrissime Domine.

Excellentiae Tuae perpetua observantia addictus

H. Grotius.

Lutetiae, 19/29 Augusti MDCXXXVII.

3226. 1637 augustus 29. Aan L. Camerarius[1].

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: R. Hagae A.^{o} 1637 7 Septemb. st. n.

3227. 1637 augustus 29. Van Christina van Zweden[2].

Christina Dei gratia Suecorum, Gothorum Wandalorumque designata Regina et princeps haereditaria, magna princeps Finlandiae, ducissa Esthoniae et Careliae Ingriaeque domina.

Gratiam et favorem nostrum singularem.

Nobilis ac magnifice nobis sincere fidelis,

Cum plurimum intersit, ut, qui cunctis et undiquaque attractis viribus nobis paene solis incumbit in Saxonicis partibus, hostis armis regis Galliarum[3] et propiore in hostem motione aliquam partem a nobis distrahatur, ne periculum communi caussae accrescat nosque iis consiliis locum dare cogamur, quae tempus ac necessitas suaserint et quibus statui dicti regis non omni ex parte prospiciatur, necessarium nobis visum fuit eo nomine eundem adiunctis literis, quarum tibi copiam facimus, compellare.

Cumque partim ex tuis ad nostrum regnique nostri cancellarium[4] partim aliorum relationibus percepimus, paucas intra septimanas felices fuisse armorum Gallicorum progressus caesis bonam partem equestribus copiis Lothoringicis et occupatis nonnullis in Burgundia pariter atque Artesia urbibus ac munitionibus, imprimis Landresio, gratulandum eo nomine a nobis fuit eius Serenitati.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 90. Gelijkluidend aan no. 3225 dd. 29 augustus 1637 aan S. Bielke; zie aldaar, p. 521. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds ambassadeur in Den Haag.
2 Hs. Den Haag, Kon. Bibl., coll. Cornets de Gr. IV 13 m. Ondertek. d. regenten. Beantw. d. no. 3309.
3 Lodewijk XIII.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

Tibi proinde committimus nostro nomine utrumque apud christianissimum regem expediundum clementer abs te requirentes, velis pro solita tua industria et cura eundem inducere, quo cum exercitu sufficienti propius ad Rhenum et ultra

moveat et partem molis nobis incumbentis in se derivari patiatur. Neque enim ea loca, quibus tutandis aliquot saltem copias destinavit, tanti facit hostis, ut propterea a nobis magnam partem avocaturus sit.

Rationes plures facile suppeditabunt tibi rei suadendae necessitas et subinde oblatae rerum occasiones.

Contestabere iuxta singularem, quam concepimus, laetitiam e felicibus armorum suae serenitatis progressibus, quos ei continuos vovemus.

Caeterum ratihabitionem superiori anno delineatorum pactorum Vismariensium[1] Salvio[2] Hamburgum transmisimus legatis Gallicis[3] exhibendam.

Quid de futuris tractatibus, ad quos visendos Hamburgum invitamur, scribat ad dictum cancellarium nostrum, qui in rebus regis Angliae[4] Hamburgi agit, Averius[5], vides ex adiecto apographo[6].

Quid vero ea in re facto opus iudicaverimus, tecum prima occasione communicari faciemus. Et perscripturum ad te subinde Salvium, cuius opera quoque eo in negocio utendum est, non dubitamus.

Quibus te Deo commendamus.

Dabantur Stocholmiae, die 19 Augusti A. 1637.

Sacrae Regiae Maiestatis regnique Sueciae respective tutores et administratores.

Matthias Soop[7]
Loco R. Archidapiferi[8];
Jacobus De La Gardie
R.S. Mareschallus mp.[9];
Claudius Flemingh[10]
loco R.S. Ammiralii
mpria[11](?);
Axelius Oxenstierna
R.S. Cancellarius mp.;
Gabriel Oxenstiern
L.B. in Moerebij et
Lindholm, R.S.
Thesaurarius mp.[12].

Adres: Nobili et Magnifico nobis sincere fideli, nostro apud christianissimum Galliarum regem Legato ordinario, Domino Hugoni Grotio.

In dorso schreef Grotius: 19 Aug. 1637 Regi ab(?) regina.

En boven aan de brief: Rec. 7 Oct.

1 Gesloten op 30 maart 1636 en door Zweden eerst in het najaar 1637 geratificeerd.
2 Johan Adler Salvius, Zweedse hofraad en gezant; hij resideerde in Hamburg en Osnabrück.
3 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, en Claude de Salles, baron van Rorté.
4 Karel I.
5 Joseph Averie.
6 Ontbreekt.
7 Matthias Soop (†1653), Zweedse rijksraad.
8 Gabriel Gustafsson Oxenstierna (1587-1640)
9 Jacob Pontusson de la Gardie; zie over hem VI, p. 102 n. 11.
10 Klas Larsson Fleming (1592-1644), Zweeds admiraal.
11 Karl Karlsson Gyllenhielm (1572-1650).
12 Gabriel Bengtsson Oxenstierna (†1656).

3228. 1637 augustus 29. Van. J.F. Gronovius[1].

Illustrissime Domine,

Quemadmodum melli fuit mihi cognoscere ex clarissimo humanissimoque fratre tuo[2] non displicuisse tibi munusculum nostrum[3], ita dividiae longe maximae de tuo ad primas meas[4] responso[5], quod quidem nec accepi nec de eo quicquam ante hunc diem rescivi.

At ego scelestus, qui *χρηστότητα* tuam nossem, miras fingebam mihi silentii tui causas: praecipue indignum me existimari notis tuis, de cuius in tam eruditum scriptorem lucubrationibus nihil magni sperares. Etsi enim gravissima sunt negocia tua, tamen ego non adeo ignarus eram divini animi tui, ut cuicunque illorum moli non modo non deesse te, sed etiam superesse nescirem. Ad haec *ἐξοχοτάτην* illam doctrinam, quae tot stupendis meritis omne eruditorum genus obligavit, natam ad commune bonum, nunquam credebam se subduxisse studiosis. quorum curas putares transcendere plebeias cogitationes et fructum aliquem sperare posteritatis. Neque aliter sentire de me poteram, quoties recordarer, quam ieiunis ineptiis oblatis olim tibi exspectationem tuam ipse fraudassem.

Nunc igitur amota suspicione illa ostende, vir maxime, ut soles, nos aliquo apud te numero haberi et inter eos nominis tui cultores censeri, quos agnovisse non dedigneris, hoc est, require epistolam tuam ab eo, cui curandam mandasti aut, siquidem amicorem vel latorum negligentia periit, quae me iactura maxime ferit, recollige tuas meditationes et vel sero mecum communica.

Vidisti, quam suspenso pede transierim Satirae materiam contentus veram sententiam exhibuisse. Nunc accuratius illa sub censuram revocavi, quibus eam oppugnat vir summus, et si secunda aliquando editione excusare hanc licuerit, fortius agemus.

Turbabat me praecipue Hesychii[6], locus in quo facem extulit mihi *ὁ πάνυ* Salmasius noster[7]. Non enim *Σατύραι*, sed *Σαττάραι* vel *Σατῆραι* ex ipso ordine vocum legendum esse me docuit: quod est ipsum commune *ϑατάραι*, vasa nempe, in quibus aliquid reponitur. *Θ* enim in *σ* mutant Lacones ut *σῆν* pro *ϑῆν, σιὸς ϑεος, σίαρ ϑίασος;* tum consonantem *τ* duplicant et *η* mutant in *α*, ut communiter Dores.

Cupiam tamen etiam tuas annotationes videre. Ac etsi nunc alia studia me teneant, quae diu minatus, dum ab amoenitatibus non possum divelli et operae meae rationem publice nitor reddere, hucusque distuli subsicivis tamen horis etiam in caeteris poetae mei moror: sive tu hoc producta priore syllaba interpretari mavis.

1 Hs. Leiden, UB., coll. Gron. 144. Betreffende Gronovius zie men V, p. 229 n. 2.
2 Willem de Groot.
3 *Johannis Frederici Gronovii in P. Papinii Statii Silvarum Libros V. Diatribe ad Th. Graswinckelium equitem & J.C.* Hagae-Comitis, Ex Officina Theodori Maire. MDCXXXVII.
4 No. 2775 (deel VII, p. 409).
5 No. 2815 (deel VII, p. 468), die Gronovius nooit heeft ontvangen.
6 Hesychius van Alexandrië (5e eeuw na Chr.), Grieks grammaticus.
7 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise, hoogleraar te Leiden.

Spem dedit ipsum principium, in quo corrigendum est:

> ... quando Itala nondum
> Signa nec Arctoos ausim sperare triumphos etc.
> Aut defensa prius vix pubescentibus annis
> Bella Iovis teque, o Latiae decus addite famae,
> Quem nova maturi subeuntem exorsa parentis
> Aeternum sibi Roma cupit - licet artior omnes etc.
> ... et sidera dones -.
> Tempus erit, cum Pierio[1] tua fortior oestro
> Facta canam, nunc tento chelyn: satis arma referre
> Aonia[2].

Plane nulla connexio in vulgato ‘tuque’ est. Canam Thebaica, quando nondum possum res gestas Domitiani[3] - fallitur enim Lactantius, qui inter Vespasianos exordium hoc dividit[4] -. Et tu, Caesar, licet coelum te cupiat, maneas in terris. Hae sunt nexae arenae. Sed isto modo scripsit Statius hac sententia: quando nondum possum canere signa Itala et Arctoos triumphos et Rhenum Istrumque domitum Dacosque subactos et defensum Capitolium[5] teque, o Caesar, - est enim mera epexegesis, quae pulcherrime clauditur, ipso Caesare appellato; et illud ‘te’ maius omnibus debet haberi, quorum mentionem fecerat -, quem aeternum cupit sibi Roma - et o placeat tibi votum tuae urbis et licet Dii te vocent, locum praeparent, honore cedant, maneas tamen faciasque Divos! - veniet tempus, cum fortior canam tua facta; nunc tento chelyn. Vulgo ineptissime tendo. Tentare, experiri, praeludere verba sunt *προπηρῶν αὐλητικῶν* vel *κυθαρωδικῶν*. Glossa scripti codicis mei, qui tamen vulgatum in textu servat: acuo ingenium, praetempto vadum. Sic. lib. I. Achil.:

> ... te magno necdum fidente paratu
> Molimur, magnusque tibi praeludit Achilles[6].

Tacitus lib. XIV: Annal. Postremo ipse scenam inscendit, multa cura tentans citharam et praemeditans[7].

Si nunc pergerem ostendere, quomodo in singulis hisce poene versibus interpres vetus aliique docti homines impegerint, abuterer otio tuo. Habeo excerpta accuratissima ex sex septem Thebaidos et Achilleidos codicibus manu I. Gruteri[8], in quibus multa deprehendi egregia; contuli ipse Thebaidem ad meum, chartaceum quamvis, et editionem veterem Venetam, Achilleida ad Vossianum scriptum

1 Piëria, strook aan de voet van de Olympus waar de Muzen vereerd werden.
2 Statius, *Theb.* I, 17-34.
3 De Romeinse keizer Titus Flavius Domitianus (81-96).
4 Over Lactantius Placidus en de op zijn naam staande scholia zie Schanz-Hosius, *Geschichte der Römischen Literatur* II[4], München MCMXXXV, p. 537/8.
5 Hier wordt verwezen naar Domitianus' veldtochten in Germanië (83-85) en Dacië (87) en zijn aandeel in het gevecht op het Capitool met de soldaten van keizer Vitellius in 69.
6 Statius, *Achill.* I, 18-19; voor ‘magno’ leze men ‘longo’.
7 Tacitus, *Ann.* XIV, 15: Postremo ipse scaenam incedit multa cura temptans citharam et praemeditans ...
8 Janus Gruterus -Jan de Gruytere-, filoloog en historicus (1560-1627).

exemplar[1], ut omnino cupiam lentiore tamen passu hoc stadium decurrere praesertim tuis consiliis et praesidiis adiutus, ne diutius eximius hoc poeta, - de quo mire etiam doctorum hominum iudicia frigent - sine notore obambulet.

Quare obtestor te atque oro, quocunque potes *λόγω ῥυστάξεσθαι*, uti, quid videatur tibi de incepto nostro, quam fiduciam ex dato specimine ceperis, quibus auxiliis promovere ab doctrina atque ingenio tuo incomparabilibus id possis, de his omnibus longius me celare nolis. Ego quamdiu erit memori mei, probabo tenuisse praecipuam gloriam meam, quam est te ex notitia admirari, et quae ex te scriptisque tuis didicerim, ut honestos et bene de conatibus suis sperantes decet, ubicunque occasio iusserit, profiteri.

Vale, illustrissime domine, et laetus age cum omnibus tuis; meae improbitati ignosce, qui toties tibi molestus.

Excellentiae Tuae toto pectore devotissimus
Johannes Fredericus Gronovius.

Hagae, a.d. IV. Kal. Septemb. Ao. MDCXXXVII.

Incidi non ita pridem in errata quaedam, quae nescio an in exemplari, quod ad te misi, correcta sint. *ἄλλος ὑφέλχῃ*[2] debet scribi p. 80, quod etiam male correctum; p. 199. l. 7. Ergo, pro Ego; p. 58 in loco Strabonis: *ἐχπρεπῶν*; p. 308. l. 26: obiecit Tiberius, non Seianus; p. 400. l. 16. a nostro; p. 402 l. 2. quod a tem.

Adres: Illustrissimo et incomparabili viro, Domino Hugoni Grotio, Serenissimae Reginae et Regni Suecorum ad Christianissimum Regem Legato, Domino meo, Lutetiam.

3229. 1637 augustus 29. Aan A. Oxenstierna[3].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Die lunae proxime exacto Silvanectum profectus, postridie apud Chantiliacum regis[4] alloquendi habui copiam.

Gratulatus ei de hujus anni prosperis actisque gratiis pro tantis curis atque

1 Van G.J. Vossius, hoogleraar aan het Amsterdamse Athenaeum.
2 Het betreft een epigram van Leonidas van Alexandrië, dat in de editie van Hermann Beckby *(Anthologia Graeca Griechisch-Deutsch Buch IX-XI*, Ernst Heimeran Verlag in München 1958, IX 78, p. 54 luidt: *Μή μέμψῃ μ᾽ἀπέπειρον ἀεὶ θάλπουσαν ὀπώρην//ἀχράδα, τήν χαρποῖς πάντοτε βριθομένην.//ὁππόσα γὰρ χλαδεῶσι πεπαίνομεν, ἄλλος ὑφέλχει᾽ ὁππόσα δ᾽ ὠμὰ μένει, μητρὶ περιχρέμαται*, waarbij χλαδεῶσι een conjectuur is van Gottfr. Hermann voor *χλαδοῖσι* van het hs. P. De *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii* Ultrajecti MDCCXCV I, p. 80 geeft eveneens de lezing *ὑφέλχει.* Leonidas van Alexandrië (Ie eeuw na Chr.), aanvankelijk mathematicus en astronoom, later dichter van epigrammen. Daar de Griekse lettertekens tevens gebruikt worden voor de aanduiding van getallen, richtte hij zijn epigrammen zo in, dat de som van de getallen in het eerste distichon gelijk is aan die in het tweede.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 354; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 385. Gedeelt. in vert. bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 122.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.

laboribus in rem communem veni ad res ducis Bernhardi[1] et, quando is jam Rhenum transiisset ibique immuniisset sese, rogavi, ut augerentur ejus copiae eique vires darentur non modo ad tenendam sedem jam captam, sed et ad promovenda arma sublevandosque eorum animos, qui jam sub gravi jugo in Germania gemunt. Nostros Suedos nulla in parte defuisse officio, sed cum alibi cessaretur, coortis cunctis hostibus in marescallum Bannerium[2] nihil ei reliquum factum extra prudentem receptum. Nunc in id laborari, ut ei submittatur novus e Suedia miles ad invadendam Silesiam aut hostium alia. Pacis colloquia discussa a nostris, ideo quod appareret dissidium inter ipsos regemque a caesarianis quaeri.

Rex se vicissim reginae nostrae[3], sorori suae dixit precari fausta omnia. Laudavit valde Bannerium ostenditque se rationes consiliorum ejus bene intelligere. Duci Bernhardo velle se tantum militis mittere, quantum maximum ferre Gallicae res possent. Haud dubie eo tendere hostes, nos ut dissocient. Id vero unice cavendum.

Dixi ego praeterea datum nostris legatis mandatum agendi cum legatis ipsius de nexu propiore. Id vero rex silentio praeteriit.

Cum Anglis[4] quotidie agunt Chavigniacus[5] et Bulionius[6] et, quid agant, celant nos sedulo. Signatum utrimque foedus aiunt Angli. Bulionius negat quicquam peractum, nisi et Suedi accedant et Batavi; urgerique se, ut aliquid seorsim conceptum signent, verum se non properaturos; probarique volebat videri quod ego dicebam, qui pacis nostrae participes esse vellent, eos aut aperte debere in causam descendere aut certe et onerum belli subire partem.

De regina[7] mire rumores aulici magno consensu aiunt eam, cum intelligeret deprehensas esse literas suas, quas per Angliam in Hispaniam miserat notasque intellectas, et super eis rebus interrogaretur, ad regis indulgentiam confugisse fassamque coram novem testibus, in quibus paenitentiarii et regis et ipsius[8], rerum belli a secretis Noyerius[9] se Hispanis significasse rationes disturbandi foederis Anglici, indicasse loca Galliae invalida, consilia Gallorum in urbes Belgicas, et ne quid Hispani crederent Batelerio[10], monacho minimorum societatis, qui missus in Hispaniam fuerat sumto praetextu exsolvendi voti, quod S. Isidoro regina fecisset: revera ut animos potentum circa pacem bellumque exploraret. Neque haec confessam tantum, sed et sua manu signasse addita et mentione condonatae alterius culpae, cum anno 31 cum Farginia[11] molitiones quasdam habuisset Galliae rebus contrarias. Addunt dictum ei a rege in Hispania non condonari talia vetitamque in exteras regiones quicquam scribere nisi subscri-

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Christina van Zweden.
4 De ordinarius Engelse gezant in Parijs, burggraaf John Scudamore, en zijn extra-ordinarius collega Robert Sidney, graaf van Leicester.
5 Léon le Bouthillier de Chavigny.
6 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
7 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
8 Resp. de jezuiet Nicolas Caussin en Faure.
9 François Sublet de Noyers.
10 Men leze: Bachelerius. Bedoeld wordt Simon Bachelier.
11 Magdelaine de Silly, comtesse Du Fargis.

bente Senesaea[1], quam ipsi rex comitem dedit. Qui vero cardinali[2] male volunt, ficta haec esse dicunt omnia, nihil repertum in literis; id vero restitisse, ut qui matrem[3], fratrem[4], regii sanguinis principes[5] omnes regi reddidisset invisos, nuper et caram regi puellam Fajettam[6] expulisset aula, nunc et in thalamum regis inferret discordiam et reginae exitio vacuum faceret locum Combalettae[7] matrimonio, quae liberos in Gallia regnaturos undecunque quaereret. Sed reginae dejectus animus vultusque, etiam ex moerore morbus et infrequentes apud eam principes feminae credibile faciunt aliquid admisisse eam monachis suasoribus, quod ipsa crederet in rem cessurum religionis romanae eorum malo, quos haereticos vocant. Auditus jam quater cubicularius reginae[8], qui in Bastilia servatur. Multi quotidie de reginae domesticis amandantur. Bonum hinc sperari unum potest implacabilius inter Hispanos Gallosque odium accedentibus ad causas publicas privatis insuper offensis, quanquam nuntii pontificii[9] sermones promittunt inducias.

Bulionius, cum ei adessem, dixit et hoc omnis pecuniae, quae nobis promissa esset[10], etiam chartas ad S. Chaumontium[11] transmissas. Sed eum regia pecunia satis libere ad res uti alias nec Bulionius dissimulabat et affirmat gnarus talium Heufdius[12].

Ab Anglis illud, quo nos vocarent, colloquium trahi quam diu vellent, posse atque interim impediri pacificationem nostram nosque in bello teneri Anglis spectantibus tantum fatebatur idem Bulionius.

Mitto tabellam[13] munitionum, quas in Rheni insula inque ripa ulteriore fecit dux Bernhardus a filio[14] mihi transmissam. Addo et historiam a Gallis editam[15], ut cum ea, quam a duce Bernhardo acceperam, comparetur.

De Manicampii[16] fideli opera, quae dicunt, non mentiuntur. Ceterum neque Haillerius[17] neque quisquam e Gallis auxilio ducis a rege datis, cum Rhenus transiretur cumque depelleretur Waertius[18], adfuere.

In Belgico fine nihil fit aliud, nisi quod ad Malbodium diligenter se Galli

1 Marie Catherine de la Rochefoucauld-Randan, markiezin van Senecey.
2 De Richelieu.
3 Maria de Medici; zij verbleef in de Zuidelijke Nederlanden.
4 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
5 O.a. Henri de Bourbon, prins van Condé, ‘premier prince du sang’.
6 Louise Angélique Motier de La Fayette. Op 19 mei 1637 was zij in het klooster gegaan.
7 Marie Madeleine de Vignerot, dame de Combalet; zij was een nicht van De Richelieu.
8 Pierre de La Porte; vgl. no. 3215, p. 506.
9 Giorgio Bolognetti, nuntius van Urbanus VIII in Parijs,
10 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk ‘esse’.
11 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont, speciale afgezant van de Franse koning bij de Zweedse rijkskanselier.
12 Johan Hoeufft, bankier te Parijs; hij behartigde financiële zaken zowel voor Frankrijk als voor Zweden.
13 Ontbreekt.
14 Grotius' jongste zoon Diederik bevond zich in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
15 Zie de *Gazette de France*, dd. 26 augustus 1637, p. 513 no. 117.
16 Achille de Longueval, baron van Manicamp; zie VI, p. 506 n. 7.
17 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
18 Johan van Werth, ruiteroverste in het leger van keizer Ferdinand III.

muniunt. Mitto et Marini[1] literas, qui de Vesontione quod dicit in eo fallitur.

Reginae inter cetera et hoc objicitur, quod dixerit se, si optio detur, ut aut Delphinum pariat aut pacem faciat, hoc praelaturam.

Intelligimus a Rhaetis legatos[2] ire in Hispaniam testandi obsequii causa et ut firmentur aut etiam augeantur concessa a Leganesio[3]. Eosdem a Leganesio urgeri, ut promissum Hispaniae in usus militem sine mora mittant. Missum et a duce Parmensi[4] legatum[5] in Hispaniam de suis rebus. Cairum oppidum in via, qua ad Finale itur captum a Gallis et Pedemontanis, quos nunc imminere Carcanae, loco inde haud ita multum absito.

Jam nunc nuntii adveniunt rei non magnae, sed quales quotidie evenire inter propinquos hostes necesse est, ad Belgicum finem captum a Gallis oppidulum Bellimontium et municipium Soram.

Haec supra nihil nunc habeo, nisi ut Deum precer, Excellentissime et Illustrissime Domine, res ut regno, reginae tuaeque Sublimitati secundet.

Tuae Sublimitatis devotissimus cultor
H. Grotius.

Lutetiae, 19/29 Augusti 1637.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senator et Cancellario.

3230. 1637 augustus 29. Aan N. van Reigersberch[6].

Ik heb in deze dagen den Koning[7] gesproken te Chantilly, en naar de gelukwenschingen over des Konings overwinningen van dit jaar, zijne Majesteit zeer aangemoedigt om Hartog Bernhards[8] magt te versterken, opdat dezelve niet alleen de genomene posten mag inhouden, maar ook zijne wapenen verder brengen in Duitslandt. Zijne Majesteit toonde de gelegentheit van den overtogt en retrenchementen wel te verstaan, en sprak ook loffelijk en met goede kennis van de retraite van den Heer Bannier[9].

1 Carlo Marini, met wie Grotius een levendige briefwisseling onderhield. Zie over hem V, p. 436 n. 4.
2 Voor hun namen zie men no. 3096, p. 325 n. 3.
3 Diego Mexia Felipes Guzmán, markies van Leganés, Spaans gouverneur van Milaan.
4 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 114.
7 Lodewijk XIII.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér. Vgl. terzake no. 3188 dd. 1 augustus van Axel Oxenstierna.

3231. 1637 augustus 29. Aan J.A. Salvius[10].

10 Gelijkluidend aan no. 3225 dd. 29 augustus 1637 aan S. Bielke; zie aldaar, p. 521. Johan Adler Salvius was Zweedse hofraad en gezant; hij resideerde te Hamburg en Osnabrück.

3232. 1637 augustus 29. Aan P. Schmalz[1].

Praestantissime Domine,

Binas jam nunc eodem tempore abs te accipio literas magno satis scriptas[2] temporis intervallo, 13/23 Maji[3] et 18 Julii[4] ut hic numeramus. Appelbomius[5] jam ante quindecim hos dies tradiderat quas ei dederas, atque eis jam respondi[6].

Nihil magis est necessarium quam augeri mareschallorum nostrorum copias. Rex[7] promisit mihi se et illas, quas habet dux Bernhardus[8], aucturum, ut is in transrhenanis locis quam cepit sedem tueri atque inde ulterius promovere se possit. Dixi regi multa de pace, quae Suedis offerantur ab hominibus caesarianis.

De cancellario Sultani[9] quod scribis nosse pergratum est. Novos delectus nostros e Scotia per fretum Danicum transiisse nondum audio.

Galbae[10] de Vespasiano[11] pauci sunt, qui non faveant contra Sophos[12]. Sed horum erit aut vires parare proprias, quae sufficiant, aut amicos circumspicere.

Ransovii[13] copias diffluere audio stipendii penuria neque ipsius privatae opes sunt, quantae Crassi[14], ut ex suis reditibus exercitum alere possit.

De Ridweno[15] dolet mihi deseri ab eo res Suedicas. Quid Barclaio[16] responsum sit, jam vidi.

De Tibullo[17] quod scribis, ejus rei apud me quoque mentionem injecerat[18] Alexandrinorum major[19]. Respondi plane, ut ibi responsum scribis, eamque

1 Hs. Stockholm, RA. Gedrukt *Epist.*, p. 355; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 598. Peter Abel Schmalz was secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
2 De uitgave der *Oxenst. Skrifter* leest ‘si optas’; de lezing der *Epist.* verdient mijns inziens de voorkeur.
3 De uitgave der *Epist.* dateert: 13 Maii; er is geen brief van Schmalz noch van 13 noch van 23 mei 1637 gevonden.
4 De uitgave der *Epist.* heeft de datering: 28 Julii; er is geen brief van Schmalz aan Grotius gevonden noch van 18 noch van 28 juli 1637.
5 Harald Andersson Appelboom; zie over hem no. 3217, p. 508 n. 7.
6 No. 3221 dd. 22 augustus.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Sultanus is een schuilnaam voor Christiaan IV van Denemarken; zijn kanselier was Detlew Reventlow (1600-1664).
10 Schuilnaam voor Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
11 Codenaam voor Pommeren.
12 Sophi is een codenaam voor Zweden.
13 Josias, graaf van Rantzau; zie over hem VI, p. 327 n. 13. De naam staat in de tekst in cijfer: 66.70.78.34.59.81.79.112.113.118.
14 Marcus Licinius Crassus Dives (-de Rijke-) (115-53 v. Chr.), buitensporig rijk Romeins financier en politicus, die zijn eigen legers kon bekostigen. Hij vormde met C.J. Caesar en Cn. Pompeius Magnus in 60 het zg. Eerste Driemanschap en werd door de Parthen bij Carrhae verslagen en gedood.
15 Patrick Ruthven; zie over hem VI, p. 415 n. 8.
16 John Berkeley; hij was namens Karel I van Engeland met een speciale missie in Zweden belast.
17 Schuilnaam voor de paltsgraaf Karl Ludwig.
18 De uitgave der *Epist.* heeft de lectio facilior ‘fecerat’.
19 Burggraaf Johan Scudamore, ordinarius Engels gezant in Parijs; zijn extraordinarius collega was Robert Sidney, graaf van Leicester. ‘Alexander’ is een codenaam voor (de koning van) Engeland.

formam in prioribus sermonibus paris argumenti servo. Neque enim alia reperiri potest minus ansata.

Magnum D. cancellarium[1] rectius nunc valere et Suedici regni et totius Europae et, si ad tanta privati etiam aliquid licet addere, nostrum utriusque gaudeo causa.

Literas abs te ab Hollandia D. Spiringio[2], si Lutetiam ad Heufdium[3] inscribas, recte perventuras arbitror.

Mullerum[4] exspectabimus nihilque omittemus circa eum, quod nostrae erit copiae.

Episteinius[5] immerito de me queritur. Post rixam inter meos et Anglorum homines[6] Renaudottus[7], rumusculorum venditor, narrationem chartis suis inseruerat, in qua Anglos praeposuerat Suedis ita dubio sermone, ut intelligi id inter nos transactum posset[8]. Vocavi ad me Episteinium, cui cum Renaudotto lucri societas est. Dixit ita se esse necessarium Renaudotto, ut sine dubio ipsius causa facturus esset, quod volebam, id est ut in alia charta vicissim Suedos Anglis praeponeret. Ursi eum id ut faceret. Spopondit se non laboraturum tantum, sed et effecturum: sed rogavit, ut ego quoque anniterer misso ad Renaudottum meorum aliquo, quod feci. Cum is parum auscultaret, bis terve Episteinio aurem vulsi, ut praestaret quo susceperat. Ille vero accusare Suedos tardae solutionis, dicere sibi undequaque quaerendam vitam, in Renaudottum nullum sibi imperium. Ut magis eum impellerem ad id procurandum, quod ipsius esse in potestate ex ipso cognoveram, dixi, si bonam hac in re praestaret operam, me quoque ipsi opitulaturum, ut ei solveretur, quae ipsi assignata erat, pecunia. Adeo promovi nihil, ut pro bona opera consilium mihi daret, sane[9] absurdum, ut Renaudottum in jus apud parlamentum vocarem. Angli qui non in bellum, ut nostri, sed in nugas plurimum expendunt pecuniae, facile largiendo nos vicere apud homines nugatores. Haec ipsa est rei veritas, cujus[10], quanquam satis in meo dicto fidei esse arbitror, testes habeo.

Academias apud vos[11] scholasque in melius restitui gaudeo et sunt eae quoque res non indignae cura viri principis.

De Duraeo[12] quid responderint Upsalienses, vidi: si quid ultra in eo negotio geretur, sive id procedat, sive cessim eat, doceri gaudebo; ego quoque difficultates non parvas video, sed non omnino insuperabiles.

Antiquarius hic quidam[13] Britannorum Armoricorum originem, quam eruditi

1 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
2 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
3 Johan Hoeufft, Parijs bankier; hij behartigde financiële zaken zowel voor Zweden als voor Frankrijk.
4 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
5 Johan Epstein, Zweeds agent.
6 Vgl. betreffende deze twist no. 2966 aan Oxenstierna.
7 Théophaste Renaudot, uitgever van de *Gazette de France*.
8 De uitgave van de *Oxenst. Skrifter* heeft 'possit'.
9 Dit woord ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
10 De uitgave der *Epist.* heeft merkwaardigerwijs 'miros'.
11 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk 'nos'.
12 Over John (Jean) Dury zie men VI, p. 172 n. 5.
13 De lezing 'quidem' van de *Oxenst. Skrifter* zal op een zetfout zijn terug te voeren.

omnes ex magna Britannia petunt, vocis quodam sono non abludente sperat se in Prussia posse reperire ejusque rei signa undique indagat. Si quid tibi forte eo pertinens in manus venerit, rogo id ne invideas, non dicam mihi, cui illud commentum non persuadetur, sed ipsi.

Vale, vir eximie.

Tuae Nobilitati addictissimus

H. Grotius.

19/29 Augusti 1637.

Epsteinio tantum abest ut male velim negotium ejus pecuniarium maxima cum sollicitudine magno D. cancellario, D. Spiringio, postremum etiam Heufdio commendavi nec destiti, priusquam confecissem. Sed publica existimatio privatis gratiis antehabenda est.

Borthwykum[1], de quo scribis, audio hominem esse, cui sine fidejussore credi non debeat.

Ex comite Licestrio intelligo Redwinum[2] jam militem pro Suedis scribere in Britannia[3].

In dorso: Stockholmiae, die 15/25 Septembris 1637.

3233. [1637 eind aug. - begin sept.] Van J.F. Gronovius[4].

Hugoni Grotio.

Illustrissime vir,

Priorem epistolam tuam[5], in quam coniecturas ad Silvas Statii[6] conieceras, et datam a te et periisse eodem momento ex proxima[7] didici, qui nuntius animum meum laetitiae ac moeroris divortiis mirifice distraxit.

Laetabar quippe curae te petitionem habuisse meam et spem, quam olim de conatibus nostris conceperas, adeo servasse illibatam, ut dignas opinarere lucubrationes nostras, quibus tuae miscerentur. Dolebam vero et operam tuam utrique nostrum inutilem fuisse et diatriben meam egregia accessione fraudatam. Nam qua tu quidem *προφάσει* desiderium meum supplantare studes, ea neutiquam satisfacit mihi, cui et iucundissimam fuisset videre, ubi in eadem vestigia incideremus, et nunquam ita perierit pudor, ut ubi sentires secus, mea cum tuis in contentionem venire vellem. Sed quando de his transegit casus et, quod exemplum servas, negas

1 Eleazar Borthwick,
2 Patrick Ruthven, graaf van Fort en Brentford.
3 Dit postscriptum ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
4 Copie Leiden, UB., Gron. 43 f. 24-27. Tesamen met o.a. no. 3267 antw. op no. 3212; beantw. d. no. 3377. Betreffende Johannes Fredericus Gronovius zie men V, p. 229 n. 2.
5 No. 2815 (dl. VII, p. 468).
6 *Silvae*, een bundel gelegenheidsgedichten in vijf boeken van de latijnse dichter Publius Papinius Statius.
7 No. 3212.

facere tanti, opto, ut quae ad Thebaidem et Achilleidem[8] notata tibi exspectamus, meliorem viam ordiantur alite nec hiantes nos frustrentur.

8 Over deze beide dichtwerken zie men IV, p. 216 n. 2.

Cum vero hoc quicquid est libelli adornarem, quia addidici semel, ita benigne te aestimare nostra, ut feras in illis memorari, te quoque vocari volui in partes et hac appellatione vili vino suspendere hederam.

Senecae versus sunt in Troadibus:

> Duc, duc Ulysse: nil moror, dominum sequor.
> Me mea sequentur fata. Non pelago quies
> Tranquilla veniat, saeviat ventis mare,
> Et bella et ignis et mea et Priami[1] mala.
> Dumque ista venient, interim haec poena in loco est.
> Sortem occupavi, praemium eripuit mihi[2].

Sategerunt hic viri incomparabiles: transposuerunt autem versus nonnullos; deinde ultimi verba leviter correcta ingeniosissime et multa cum eruditione sunt interpretati. Videndum primo, an vulgatus ordo turbandus non sit. Sunt enim duum generum imprecationes Hecubae[3]: priores audito se Ulyssi famulam destinari in ipsum Ulyssem[4]; posteriores viso Pyrrho[5], cum recordaretur ab eo caesam Polyxenam[6], ut hoc sanguine manes placarentur Achillis et classis solveretur, in universam Graecorum classem.

Notavi vero hic mihi singulare artificium autoris. Quem ut in Hippolyto[7] votum chori pro eo concepisse observamus alibi ex illo, quod postea Dianam, ut in Virbium mutatus impune videri posset, nec *νεμεσητόν τι* pateretur, providisse fabula narrat[8]; ita hic in persona Hecubae malas preces concipit ex iis, quae Ulissi, etsi sortem hanc, thesaurum quendam mali et velut Sejanum equum[9], in Threcico litore reliquisset, postea evenere. Saevities pelagi quidem clare describi-

1 Laatste koning van het Homerische Troje, bij de inname van de stad door de Grieken gedood.

2 Seneca, *Troad.* 993-998.

> duc, duc Vlixe, nil moror, dominum sequor;
> me mea sequentur fata: non pelago quies
> tranquilla veniet, saeviet ventis mare,
> et bella et ignes et mea et Priami mala.
> dumque ista veniant, interim hoc poenae loco est -
> sortem occupavi, praemium eripui tibi.

(ed. Frank Justus Miller I, Loeb Class. Libr., London New-York MCMXVII, p. 208). Gronovius herroept enige van zijn conjecturen in zijn uitgave van Seneca's *Troades;* zie bijv. de editie van 1682: *L. Annaei Senecae Tragoediae cum notis Johannis Frederici Gronovii Auctis ex Chirographo ejus et Variis Aliorum.* Amstelodami, Ex officina Henrici et Viduae Theodori Boom 1682, p. 442.

3 Vrouw van Priamus, moeder van de Trojaanse held Hector en van Paris.

4 Vs. 980-998

5 Vs. 999-1008. Pyrrhus, later Neoptolemus, zoon van Achilles. Hij doodde Priamus en offerde Polyxena op Achilles' graf.

6 Dochter van Priamus en Hecuba.

7 Seneca, *Hippolyt.* 821-823; vgl. ed. Gronovius, p. 270 noot bij vs. 823.

8 Vgl. o.m. Vergilius, *Aen.* VII, 774 vv.; Ovidius, *Metemorph.* aant. XV, 497-546.

9 Het paard van een zekere Cn. Sejus, dat aan hem en aan alle volgende bezitters ongeluk bracht; spreekwoordelijk van een ongeluksvogel: habet equum Sejanum. Vgl. Gellius, *Noct. Att.* III, 9, 6.

tur lib. V. Odysseae[1] per Neptuni iram, in cuius periocha corrigendus Ausonius[2]: qui contextu ratis temere properatae navigationem solus aggreditur. Duodecima die tempestate commota, ex iracundia infestante Neptuno, trabium compago dissolvitur, quo casu proditur ultimae spei. Vulgo: properare. Contextus ratis temere properatae, quam Homerus *σχεδίην πολύδεσμον*[3], quo priore verbo decies in ea re utitur. Sic Sallustio Iugurtha: castella aut oppida temere munita[4]; Ammiano: temere contextis ratibus[5]. Ventorum insania, cum qua conflictatus est Ulysses, tum in hoc ipso libro, ubi Neptuno inserviunt [6], tum in lib. X[7] graphice pingitur. Bella, quae gessit cum Ciconibus, habentur lib. IX[8] et denique in ipsa patria cum procis, de quibus Manilius:

> Ultimaque in patria captisque penatibus arma[9].

Ignis quid aliud est quam fulmen, quo Ulysses afflatus socii ad unum omnes post solis dilaniata armenta interiere? lib. XII[10]: Hecubae tandem et Priami quae potissima mala? nempe generasse facem, qua Troia conflagraret, potentissimum Asiae regnum everteretur, reges ipsi interirent. Unde Hecuba:

> Non cautus ignes Ithacus[11] aut Ithaci comes
> Nocturnus in vos sparsit, aut fallax Sinon[12]:
> Meus ignis iste est, facibus ardetis meis[13].

Sic Ulysses mortem aptus est Telegoni filii[14], quem ex Circe genuerat, manu. Hae ergo omnes ad Ulyssem solum pertinent nec sunt cum alteris confundendae. Qui me habebis, omnia ista habebis mala, nec enim cuiquam possessio esse possum, quem non infortunio mactem. Hoc enim credebant ex veteribus religiosi, qui cum hominibus scelerosis aut quarta luna natis aliquid rei suae commiscuisset, eadem

1 Homerus, *Od.* V, 291-450.
2 Ausonius, *Periochae Odyssiae* V (30); zie *D. Magni Avsonii Opvscvla recensuit Carolus Schenkl. Monvmenta Germaniae Historica inde ab anno Christi qvingentesimo vsqve ad annvm millesimvm et qvingentesimvm edidit Societas aperiendis fontibvs rervm Germanicarvm medii aevi. Avctorvm antiqvissimorvm tomi V pars altera.* Berolini Apvd Weidmannos MDCCCLXXXIII, p. 236: qui contextu ratis temere properato navigationem solus aggreditur, duodevicesima die tempestate conmota, ex iracundia investante Neptuno, trabium conpago dissolvitur. quo casu proditus ultimae spei .... Over Decimus Magnus Ausonius zie men IV, p. 150 n. 10.
3 *Od.* V, 33; 338; VII, 264; voor het gebruik van het woord *σχεδίη* in het vijfde boek van de *Odyssea* bovendien: 163, 174, 177, 251, 314, 315, 324, 343, 357, 363.
4 Sallustius, *Bell. Jug.* 54, 6.
5 Ammianus Marcellinus, *Rer. gest.* XIV, 2, 10.
6 Homerus, *Od.* V, 291-332.
7 *Od.* X, 47-55.
8 *Od.* IX, 39-61.
9 Marcus Manilius, *Astron.* II, 6.
10 Homerus, *Od.* XII, 403-425.
11 Ulysses; zijn gezel was Diomedes.
12 De verraderlijke Griek, die zich bij de voorgewende aftocht van zijn landgenoten liet gevangen nemen en de Trojanen wist te overreden het houten paard binnen de muren van hun stad te halen. Vgl. de figuur van Vosmaer in Vondels *Gijsbrecht*.
13 Seneca, *Troad.* 38-40.
14 Telegonus is een figuur uit de *Telegonie*, cyclisch epos uit de Trojaanse sagenkring, meestal toegeschreven aan Eugamon van Cyrene. Hij was de zoon van Odysseus en Circe; nadat hij onwetend zijn vader gedood had, huwde hij diens vrouw Penelope. Hun zoon was Italus.

contagione supplicium illorum pati. Unde apud Euripidem in Supplicibus[1] ad Adrastum[2] Theseus[3]: *΄΄ Αδραστε, χάμοι μή ᾽ναμίγνυσθαι τύχας τὰς σας.* Sequitur dignissimus vindice nodus, quem solvere conabamur scribentes:

> Dumque ista venient, interim hoc poenae in loco est:
> Sortem occupavi, praemium eripui tibi[4].

Poena calamitas, *ἀτυχία*. Hippolyto:

> Quod te ipse poenis gravibus infestis gravas[5].

Quem versum paedagogicum appellat vir summus[6]. Ut Seneca, inquit, poenam pro labore dixerit? Dixit pro labore misero ejus, quem innuit nutrix iratis diis natum vitae fructu nescire uti. Quo nihil vulgarius. Quid Bias[7] voluit, quando qui deformem duceret domum *ποινὴν* habere dixit? Plinius: si quem poeniteat ictus eminus cominusve illati, et statim exspuat mediam in manum qua percussit, levatur illico percussus a poena[8]. ‘Gravibus’ ingenuum esse non spondebo, nec tamen ideo cancellari eum versum velim. Forte ‘avidus’.

Haec ergo sententia prioris loci est: Omnes istae calamitates mecum in te incident, et dum venient illae, interim nunc cum maxime hoc tibi poenae in loco est, quod ego sortem tuam invasi et prohibui, ne praemium acciperes. Si enim meum nomen non exiisset tibi, accepisses forte aliquam viridi aevo, formosam e captivis, quam sive ad opus sive ad voluptatem destinares, *ἰστὸν ἐποιχομένην καὶ σὸν λέχος ἀντιὸωσαν, ὄφρα μὴ οἷος Ἀργείων ἀγέραστος εἶναι*[9].

Nunc opportune factum, ut non tam ego ceciderim in sortem tuam, quam punitura te ultro eam invaserim sortemque praevenerim[aant.], quam tibi fors aliqua benignior poterat adjudicasse. Et sic habes sortem, nempe anum effoetam, infelicem: sed praemio cares, quippe quae nulli tibi sit usui. Praemium itaque eripui tibi et feci, ne posses aliam accipere sortem, quae simul praemium esset. Quippe cum semel exisset sors Ulissis, non poterat sperare aliam, sed hoc sive Catone sive Vatinio[10]

1 Euripides, *Suppl.* 591/2.
2 Koning van Argos; om zijn schoonzoon Polynices op de troon te herstellen organiseert hij de tocht der Zeven tegen Thebe.
3 Heros van Attica; o.a. doodde hij - met behulp van Ariadne - het monster van koning Minos van Kreta, de Minotaurus.
4 Seneca, *Troad.* 997/8.
5 Seneca, *Hippolyt.* 439; ed. Miller (Loeb) en ed. Gron.: (infestus) domas, vgl. ed. Gron., p. 247/8 noot bij vs. 439. De Leidse copie heeft abusievelijk ‘infestis’.
6 Joseph Justus Scaliger.
7 Bias van Priëne, een van de zeven wijzen, Griekse staatslieden uit de zevende en zesde eeuw, die hun wijsheid in korte spreuken hebben uitgedrukt.
8 Plinius, *Nat. Hist.* XXVIII, 36: Si quem paeniteat ictus eminus comminusve illati et statim expuat in mediam manum, qua percussit, levatur ilico in percusso culpa.
9 Homerus, *Il.* I, 31: *ἰστον ἐποιχομένην καὶ ἐμον λέχος ἀντιόωσαν*, en: Homerus, *Il.* I, 118/9: ... *ὄφρα μὴ οἷος Ἀργείων ἀγέραστος ἔω* ...
10 Vgl. Suetonius, *Aug.* 87: contenti simus hoc Catone; zie Seneca, *Ad Luc. ep. mor.* CXX, 19: Quidam alternis Vatinii, alternis Catones sunt; *ibid.*, CXVIII, 4: scio apud te Catones repelli, Vatinios ferri. De uitdrukking gaat terug op de figuur van P. Vatinius, volkstribuun in 59 v. Chr., aanhanger van C.J. Caesar; voor Cicero's volstrekt afwijzend oordeel zie men diens redevoeringen, in 56 v, Chr., *Pro Sestio* en *In Vatinium*. Betreffende M. Porcius Cato Censorius zie men V, p. 146 n. 3.

debebat esse contentus. Paucis: dum ista veniant mecum mala, interim hanc a me poenam accipis, quod ipsa dum in sortem venio tuam, prohibui, ne praemium aut alium bonum haberes.

Cum haec scripssissem tuae[1] mihi cum notis ad Thebaida et Achilleida ab optimo et clarissimo fratre tuo[2] redditae sunt. Pro quibus nunc agere gratias differo, ut *εὐπρεπέστερον* id faciam, cum munus, quo magni vatis justa opera illustrare molimur, edetur.

Vale, vir maxime *χια εὐημερῶν διατέλει*.

Hagae.

3234. 1637 september 1. Van Th. Graswinckel[3].

Serenissime Domine legate, cognate plurimum observande,

Saucius repentino dolore vix est, ut scribam. Periit Venlona, at ne perierit Brederodius[4]. Si quid effari fas, penes illum culpa, penes quem fuisset suos (d)ivos, suum consilium, suum auspicium praebere. Ferendum hoc: tulisti duriora[5].

Doleo patruelis[6] vicem, ast cum duriora te pertulisse mente agito, subit mortali ferenda etiam illa, quae in masculam virtutem arietant. Ferendae invidiae ut par sit, votum est; ut ne par sit, male metuo.

Perlato nuntio - nescio numquid sine judicio - praejudicare visum. Reddat rationem. Non hic ad Othonem[7] distinguentem provocare fas illi, quem secta temporum male habuit, tantum non oppressit. Contraho me et, dum contraho, grates ago immensas immortales.

At etiamnum impudens sum. Salustii Catalinarium ipsi Salustio, Thucididi, Demostheni, Xenophonti, Plutarcho e Graecis, ex latinis Livio, Tacito, Curtio, at imprimis Ciceroni conciliavi[8].

Nemo hucusque bellum civile explicuit. Ego ut faciam, stultum sit, juvenis nulli admotus reipublicae functioni, nulli admovendus. Interim: nulli gravis est percussus Achates[9]. Docuisti constantibus exemplis animum firmare, sed qui nunquam nutaverat - ut ne unquam nutet pro instituto Deus concedat -.

1 Wellicht no. 3212, hoewel Grotius daarin niet spreekt van bijgesloten noten op de *Thebais* en *Achilleis*. Of er moet nog een brief van (kort) na 19 augustus aan Gronovius zijn geweest, die verloren geraakt is.
2 Willem de Groot.
3 Hs. Delft, Gem. Arch. III B 35. Licht beschadigd. Eigenh. oorspr. Voor de schrijver zie men V, p. 46 n. 9.
4 Nicolaes van Brederode, gouverneur van Venlo; hij had de stad aan de vijand overgegeven.
5 Vgl. Vergilius, *Aen.* I, 199: o passi graviora.
6 Zie J.A. Worp, *De Briefwisseling van Constantijn Huygens* II, p. 315.
7 Wie hiermee bedoeld wordt is mij niet bekend.
8 Graswinckel was al in 1636 bezig met een uitgave van Sallustius. Gronovius schreef in juni van dat jaar daarover aan Vossius: Vidi nuper Clar. Graswinkelii nostri observata ad Sallustii bellum Catilinarium, affecta fere et, quantum permittunt alia negotio, quae nunc ipsi imposita sunt, propediem absolvenda' *(Vossii Opera IV Epist.*, p. 213). De 'alia negotia', betroffen o.a. de aan Graswinckel verstrekte opdracht John Seldens *Mare Clausum* te beantwoorden (vgl. VII, p. 143 en n. 2 aldaar); het 'propediem' werd 1642, toen zijn *Catilina, sive in Caii Crispi Salustii Bellum Catilinarium Observationes et Notae* te Leiden verscheen.
9 Vgl. Vergilius, *Aen.* I, 513/4: ... simul percussus Achates // laetitiaque metuque ...

Parata habeo cuncta, quae ad rem; ades, rogo, consilio eumque, qui has ad te feret, prono quin(?) imo prolixo, ita Hensius[1], qui se fert totis animae viribus - ni quid invitis grammaticis foret - tuissimum, favore dignare.

Pluribus rogari neque velis neque ut velle te credam meum sit.

Dum vita superit, dum fides vivat.

Serenissime legate, plurimum observande cognate,

Serenissimo nomini vestro dicatissimus

Graswinckel.

Ipsis Kal. Sept. 1637, Leydae.

Met andere hand: Inscriptio erat: Serenissimo Domino Legato Domino Hugoni Grotio Lutetiam.

3235. 1637 september 1. Van B. Schörling[2].

Excellentissime Domine Legate,

Diesmahl hab ich anders nichts, alss das man unss auss Stetin schreibet, der Feindt breche daselbst uff, Gallas[3] undt Götze[4] gehen ins Reich, Hatzfeldt[5] undt Marazin[6] etwan in Vor Pommeren oder Mecklenburgh. Von hunger undt sterben ist in des Feindes Lagerhein mangel gewesen, hingegen höret man von den unserigen dergleichen nicht, sondern Sie haben sich zimblich ergetzet, undt mit Pferden undt rüstung wol versehen.

Baner[7] ist mit seiner gemahlin[8] uff etliche tage nach Wollin in hinter Pommern verreiset. Sobaldt er wider zurück kompt, dörffte wol was tentiret worden.

Die Kays. sollen den Pass Schwett sehr schlecht undt nur mit 30. dragonern besetzet, aber in 2000. Krancken alda hinderlassen haben. Die Banierische Cosaggen tummeln sich tapffer, gebrauchen sich des Passes ...[9] keintz zu ihren sonderbahren advantage, durch welchen Sie teglich an den Feindt gehen, undt denselben mercklich incommodiren, gestelt sie dan niemaln sonder gefangene einkommen undt derselben über 900. bey sich im Lager haben, zugeschweigen der jenigen, so sie mehrentheils allemahl nidermachen.

Von friede ists altum silentium. Marggraff Sigismundt[10] hat zwar einen anfang der tractaten in praeliminaribus gemachet, ist aber ietzo in Preussen

1 Wellicht is Daniel Heinsius bedoeld.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 11. Eigenh. oorspr. Balthasar Schörling was postmeester te Hamburg.
3 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in het keizerlijk leger.
4 Johann, graaf van Götz.
5 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
6 Rudolf Marazini.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 Elisabet Juliana von Erpach (†1640), met wie Banér vijf maanden na de dood van zijn eerste vrouw, Katarina Elisabet von Pfuel (1598- 20 februari 1636) op 25 juli 1636 was getrouwd.
9 De tekst is hier beschadigd.
10 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.

verreiset umb folgends der König. Polnischen hochzeit[1] so den 7 Sept. in Warschow gehalten werden soll, bey zu wohnen.

Man wil sagen, das S.F.G. zwo Persohnen inmittelst substitidiret haben sollen, alss den Cantzler Born[2] zu Custrin, undt Dn Fritzen[3]. Ob aber H. Bielcke[4] sich mit denen einlassen oder andere 2. dagegentlich (?) setzen wirdt, giebt die Zeit. Auff vorberührte Polnische hochzeit kommen Türckische undt Tartarische Gesandten[5].

In Berlin ist grosse theurung undt dannoch müssen sie die Kays. armee speisen helffen. Demnach aber ietzo Dömitz auch mit accord übergangen undt der Elbstrohm befreyet, so seindt die hambürger sehr embsig zu Schiff allerhandt essenwahren uff die Feindtliche quartire zu schaffen.

Es wirdt spargirt, das Dr Döring[6] seine dienste bey Chur Sachsen quitirt, gen Wien gezogen, daselbst appostasirt, undt Kays. Raths bestallung angenommen habe, auch alss Gesandter für weinig wochen zu Dressden gewesen sey. So soll Hertzog Frantz Albrecht[7] zu Sachsen Lawenburgh auch vom Kayser[8] pro ordinario legato am Chur hofe sich bestellen lassen, umb uff dessen actiones S. acht zu geben.

Womit E. Exc. ich unterdienstlich Gottes schutz empfehle.

E. Exc. willigster Knecht
B. Schörling.

Hamburgh, den 22 Aug. 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 23 Sept.

3236. aant. 1637 [october] 3. Aan L. Camerarius[9].

Illustrissime Domine,

Sunt quidem literae et rumores, quae ducem Bernhardum[10] ajunt in citeriorem ripam retraxisse copias, sed hoc supra verum aucta credimus atque inde orta, quod pontem suum dux e locis superioribus, ubi jam equis pabula defecerant, ad inferiora ad Drusenhemum deduxit. Laboramus quotidie, ut promissa ei auxilia rex[11] properet

1 Wladislas VII (IV) van Polen huwde 13 september 1637 met Cecilia Renata, dochter van de op 15 februari van dat jaar overleden keizer Ferdinand II.
2 Hans Georg von Borne.
3 Dr. Petrus Fritze (1584-1648), Brandenburgs rechtsgeleerde en diplomaat.
4 Sten Bielke; zie over hem no. 2945, p. 67 n. 7.
5 De afgezant van de khan was Arslan bey. De Turkse gezant heb ik niet kunnen identificeren.
6 David Döring (†1638), gevreesd en gehaat gunsteling van keurvorst Johann Georg van Saksen.
7 Frantz Albrecht, hertog van Saksen-Lauenburg (geb. 1598), generaal in keizerlijke dienst. Hij stierf in 1642 in Zweedse gevangenschap.
8 Ferdinand III.
9 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 95. Gedrukt *Epist.*, p. 355. Geadresseerde was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag. Zie voor de datering *Addenda et Corrigenda*.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Lodewijk XIII van Frankrijk.

eaque tanta faciat, ut in Germaniam penetrare dux possit, ni id faciat, commeatuum inopia haud dubie laboraturus, cum Argentoratenses suam ipsi famem metuentes pauca transmittant.

Leucatam ferit hostis machinis. Adversus eam vim et quae deinceps timentur, Languedociae civitates XV ferme millia collegere, sed novi militis.

Ad Dampvillerium opera imbres nonnihil tardant; est enim solum palustre.

XXI Septembris novi calend. cardinalis Hispanus[1] captis Aymeria et Barlemontio locis Malbodium inter et Landresium sitis Candalii[2] ad Malbodium castra e tumulis quibusdam machinis coepit lacessere intellecto jam traditam Capellam, cui liberandae[3] venerat. Cum nihil proficeret, recessit. In abitu clade affectum rumor attulerat, sed ei auctoritas defuit. Nocte, quae eum praecessit diem, Ruminguanam arcem[4] Atrebatici soli, Ardresiae, quae Caleto non longe est, praefectus Samprensius[5] impetu cepit.

Dunquercanis ita crevit audacia, ut et naves quasdam Gallicas apud Rhodam insulam ceperint et in ipsam insulam fecerint exscensum.

Putamus jam in unum coiisse cardinalis Valettae[6] et fratris Candalii copias, ut arcendo hosti pares sint. Majus enim aliquid hoc tempore versis illuc totis e Belgica viribus non speratur.

XXVI 7bris ex novo Cal. duas hostium turmas e Cameraco egressas a Gallis caesas accipimus.

Literae 14/24 7 bris a Benfeldio ostendunt tunc etiam in potestate ducis fuisse munimenta ad Rheni transitum, sed quae defendi diu nequirent, nisi cito adessent e Gallia auxilia: equos mori ducentos in dies.

Non scripsi antehac, quod certos auctores non haberemus[7]; caeterum nunc certo comperi Johannem Waertium[8] in ea pugna, quae pugnata est V Sept. novi Calend., cum pontem, qui ad insulam ducit, cepisset et alteri majori ponti immineret, vulnus accepisse a mala dextera ad aures. Pugnatum a quinta matutina ad pomeridianam secundam.

His addam vota, Illustrissime Domine, pro te familiaque.

Lutetiae, III 7bris MDCXXXVII.

Tuae Excellentiae addictissimus ejusque observantissimus
H. Grotius.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. A.^{o} 1637 6/16 Octobr.

1 Don Fernando; zie over hem IV, p. 412 n. 11.
2 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
3 De tekst van de copie te Uppsala heeft abusievelijk de lezing: liberando.
4 De tekst der *Epist.* heeft: oppidum.
5 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil.
6 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
7 De uitgave der *Epist.* heeft: haberem.
8 Johan van Werth, ruiteroverste in dienst van keizer Ferdinand III.

3237. 1637 september 3. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Par ma précédente[2] ie vous ay reccomandé le colonel Capler[3], seigneur Boémiens, lequel estant party d'icy il y a plus de dix iours passe par la France en Hollande et de là vers le gran chancelier[4]. Je vous prie encor par ceste-cy de l'assister en tout ce que vous pourrez pour faciliter son voyage estant cavalier de mérite.

Il court icy un bruict de la desfaitte de quelqu régiments du dux de Veimar[5] par Jean de Vert[6] lequel se fortifie grandement et si le duc de Lorraine[7], sorty de la Bourgogne avec 4^{m} hommes, se ioinct à luy les nostres auront bien de la peine à luy résister.

Nous attendons avec impatience les progrez de nos gens en Poméranie, d'où tenant gran advantage pour la manutention de leur armée il faut espérer que nos généraux estant desià io[i]ncts ensemble feront quelque coup digne de leur générosité.

Les députés Grisons[8] sont partys pour aller en Espagne d'où il pensent rapporter toute satisfaction pour la Voltoline que le gouverneur de Milan[9] leur promet avec la haute justice. Ils ont fortifié l'armée Espagnole de 1500 hommes qui sont desià au Milanois où tout se fait par des courses et escarmouches de l'un et l'autre costé sans s'attacher à aucun siège de places fortes.

Monsieur Haga[10] me presse fort pour la responce à ses lettres, et il seroit raisonable de luy en gratifier.

I'en escris à monsieur le gran chancelier, lequel ie voudrois aller trouver, si ie ne craignois de l'offencer en partant d'icy sans son ordre.

Je vous baise les mains et demeur à iamais, monsieur,

Vostre serviteur très humble
Marin.

De Zurig, ce 24 d'Aoust s.v./4 *(sic)* 7bre 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 22 Sept.
In dorso: Le 24 d'Aoust 1636 *(sic)* Marin.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Betreffende Marini zie men V, p. 436 n. 4.
2 No. 3222 dd. 24 augustus.
3 Paul Kapliř, ridder van Sulevic; zie over hem no. 3222, p. 517 n. 11.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Johan van Werth, ruiteroverste in het leger van keizer Ferdinand III.
7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 Voor hun namen zie men no. 3096, p. 325 n. 3.
9 Diego Mexia Felipes Guzmán, markies van Leganés.
10 Mr. Cornelis Haga, Staats gezant in Konstantinopel.

3238. 1637 september 5. Aan S. Bielke[1].

Illustrissime Domine,

Venit huc in aulam Manicampius[2], Colmariae praefectus, ducis Bernhardi[3] mandatu regem[4] oraturus, ut ejus augeat copias, quando ad Waertium[5] adjungere se audiuntur et Savellius[6] et Grana[7]; tum vero et a tergo superventurus dux Carolus Lotharingus[8], praeterea et Bavarus[9] et Antistites Maguntiacensis[10], Coloniensis[11], Würtzenburgicus[12] contrahere in ipsum vires. Habet jam dux Bernhardus pontem e navibus instratum Rheno. Pugnae, ut vicinis hostibus, crebrae et modo his, modo illis secundiores, haud magno in rem summam momento.

Pugnatur eum in modum et alibi: XII Augusti novi Cal. in comitatu Burgundiae, qui Bleterano erant egressi[13] Hispanorum partim equites partim pedites pene centum a Gallis ductore Gebriano[14] caesi; in Hannovia apud Landresium XXI die mensis ejusdem itidem hostium aliquot a Gallis interfecti. Ajunt Galli suorum ducentos ibi fuisse contra mille ducentos hostium, minime parci rerum suarum praedicatores.

Jam vero et Castilionaeus[15] circumsesso Danvillerio arcibusque nonnullis occupatis equites hostium fudit, quos fuisse ajunt turmas quatuor praeter CCC arcubusarios itidem in equis et adjunctos eis peditum ducentos, apud Olisium. Egressi Hagenovia Galli castella cepere aliquot apud Kaltenhusam, unde non longe duo, qui ibi sunt, amnes coeunt.

Cardinalis Valetta[16] parte sui exercitus relicta ad permuniendum Malbodum majori cum parte obsidere cepit Avennas, nobilem Hannoviae urbem, quinque valli propugnaculis et extra lunatis aliquot munimentis praesidioque mille et quingentorum hominum sese tutantem, incerto an responsurus sit spei Gallorum eventus praecipitante jam anno et Hispano[17], postquam de Breda liberanda desperare coepit, cunctas vires istuc vertente.

Jam nunc edoceor Carolum ducem Brisaci Rhenum transiisse cum IV millibus, equitibus plerisque. A rege vero duci ad supplendas, quae fuga exhaustae sunt, Halerii[18] copias mitti tria peditum millia, equites quingentos; data et mandata

1 Gedrukt *Epist.*, p. 356. Gelijkluidend aan no. 3239 dd. 5 september aan L. Camerarius; zie aldaar, p. 542. Voor Sten Bielke zie men. no. 2945, p. 67 n. 7.
2 Achille de Longueval Sr., baron van Manicamp.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Johan van Werth, ruiteroverste in het leger van keizer Ferdinand III.
6 Federigo, hertog Savelli, hertog van Poggio Nativo.
7 Francisco del Caretto, markies van Savona y Grana.
8 Karel IV, hertog van Lotharingen.
9 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
10 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, aartsbisschop van Mainz.
11 Ferdinand van Beieren.
12 Franz von Hatzfeldt und Gleichen.
13 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: Ingressi.
14 Jean-Baptiste Budes, maarschalk van Guébriant (1602-1643).
15 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
16 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
17 De kardinaal-infant don Fernando.
18 François de l'Hospital, sieur du Hallier.

sub finem hujus mensis solvendae ejus, quae duci debetur, pecuniae ad DC[1] florenorum millia. Videtur res ad praelium spectare. Argentoratenses satis commodos se duci praebent. Inde missae pleraeque naves, e quibus structus est pons.

Magna est et Gallorum et Anglorum exspectatio de approbatione foederis Wismariensis[2] et hujus, quod cum Anglis factum est Lutetiae[3].

Etiam Piccolominium[4] ire adversus ducem Bernhardum ajunt, qui apud cardinalem Valettam sunt captivi. Literae ex ejusdem Valettae castris scriptae III VIIbris nos docent derelicto ob difficultates Avennarum obsidio verti curas ad obsidium Capellae.

Precor omnia prospera tibi familiaeque tuae, Illustrissime Domine.

Excellentiae Tuae perpetua observantia addictus
H. Grotius.

Lutetiae, V Sept. novi Calend. anni MDCXXXVII.

3239. 1637 september 5. Aan L. Camerarius[5].

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: R.^{ae} A.^{o} 1637 4/14 Septemb.

3240. 1637 september 5. Aan A. Oxenstierna[6].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

In magna exspectatione est haec aula, quid futurum sit Hamburgi super pactis Wismariensibus[7], et Hagae super Anglicano foedere[8].

Venit ad me Venetus legatus[9]; ait in Hispania plane recusari literas tuti itineris pro Batavis. Orat, si missuri sunt Coloniam Suedi, ut Venetorum operam in impetrandis tuti itineris literis gratam habeant; additque intelligere se e Gallis in pactis Wismariensibus, quae jam probatum iri pro certo habeatur, Coloniam locum colloquio placuisse.

1 De tekst der *Epist.* heeft abusievelijk IX. Vgl. no. 3240, p. 545.
2 Het verdrag van Wismar tussen Frankrijk en Zweden was op 30 maart 1636 gesloten en werd door de Zweden eerst in het najaar 1637 geratificeerd.
3 Zie no. 3166, p. 426 n. 4.
4 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, bevelhebber in het keizerlijk leger.
5 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 91. Gelijkluidend aan no. 3238 dd. 5 september 1637 aan S. Bielke; zie aldaar p. 541. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds ambassadeur in Den Haag.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 356; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 388.
7 Het verdrag van Wismar tussen Frankrijk en Zweden was al op 30 maart 1636 gesloten en werd door de Zweden pas in het najaar 1637 geratificeerd.
8 No. 3166 p. 426 n. 4
9 Alvise Contarini di Nicolo.

Dixi nihil definite ea de re convenisse, sed pro eo, qui tunc erat, rerum statu visum eum locum non incommodum. Evenisse interea multa, quae sententiam mutare possint, circumsessa omnia hostili milite, legatum[10] ita se in protestantes

10 De pauselijk legaat Martio, kardinaal Ginetti.

gerere, ut praeter ludibria nihil sit exspectandum; propositum ab Anglis, ut antequam cum hostibus ineantur colloquia, prius cum ipsis agatur de modo legibusque poscendae pacis. Interea nuntius, qui hic est, pontificius[1] e regis[2] Galliae ministris quaesivit, an aliud quid obstaret conventui Coloniensi praeter tuti itineris pro legatis literas.

Boswellus[3], qui res Anglicas in Batavis curat, ut nunc mos esse incipit, principem Arausionensem[4] prius quam Ordines convenit, ut ei placeret eligi aliquos, cum quibus agi posset. Respondit princeps Arausionensis videndam prius formulam conceptam Lutetiae. Id video minus ex voto esse.

Anglorum legatus ordinarius[5] ab Anglia dixit intellexisse se ex Bulionio[6] fore, ut pro Suedia foedus aut a me aut ab aliquo secretario signaretur. Dixi mihi ex aequo esse mea an alterius opera ad signandum foedus, si probaretur, regina[7] uti vellet. Idem[8] mihi dixit Caecilium[9] in rebus agendis fidei[10] esse malae[11].

Avennas Hannoniae oppidum coepit obsidere cardinalis Valetta[12] parte suorum aliqua ad muniendum Malbodium relicta. Sunt in praesidio Avennis mille quingenti. De successu Galli nonnihil dubitant, quia quinque bona propugnacula habet vallum urbis et extra id opera lunata vergitque jam annus.

De Socova in Vasconico litore oppugnando jactantur sermones. Sed is locus firmus est ab operibus et milite facilesque ex Hispania aditus habet, ut ex tabula quam mitto, Tua Sublimitas cognoscet. Dampvilleriam in Luxenburgico municipium circumsidet Castilionaeus[13]. Apud Bleteravium in Burgundiae comitatu caesi sunt hostium pedites, equites aliquammulti in Luxenburgico apud Olisium.

Venit a duce Bernhardo[14] Manicampius[15], Colmariae praefectus; ait is pontem e navibus impositum Rheno, rursum feliciter in Waertianos pugnatum. Regem suppetias orat, quae nisi accelerentur, vix erit, ut insessa tutari possit dux Vinariensis, si verum est quod scribitur accessisse ad Waertium[16] sub Savellio[17] equitem et sub Forgatio[18] Croates Granamque[19] cum machinis adventare eodem; ducem vero Carolum Lotharingum[20] a tergo semet inferre. Additur his quosdam Vinariensis milites ex insidiis caesos et credibile est inter

1 Giorgio Bolognetti, nuntius van Urbanus VIII in Parijs.
2 Lodewijk XIII.
3 William Boswell.
4 Frederik Hendrik.
5 Burggraaf John Scudamore.
6 Claude de Bullion, sieur de Bonelles.
7 Christina van Zweden.
8 Dit woord staat in cijfer: 55.53.85.61.118.217.
9 Schuilnaam voor Léon le Bouthillier de Chavigny.
10 Dit woord staat in cijfer: 54.55.53.75.71.
11 Dit woord staat in cijfer: 23.70.60.98.
12 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
13 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
14 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
15 Achille de Longueval, baron van Manicamp; zie VI, p. 506 n. 7.
16 Johan van Werth, ruiteroverste in het leger van keizer Ferdinand.
17 Federigo, hertog Savelli, hertog van Poggio Nativo.
18 Nikolaus Forgacz, ruitergeneraal in dienst van de keizer.
19 Francisco del Caretto, markies van Savona y Grana.
20 Karel IV, hertog van Lotharingen.

tam vicinos exercitus multas fore in utrumque proeliorum vices.

Sanctichaumontius[1], quantum intelligere datur, apud regem Daniae[2] nihil obtinuit et huc venit.

Hagenovia egressi Galli apud Kaltenhusium castella quaedam cepere inter duos amnes in proximo coëuntes. Colligunt copias Bavarus[3], Moguntiacensis[4], Coloniensis[5], Wurtsburgensis[6], contra Hanoviam an repellendo duci Bernhardo incertum adhuc.

Dum omnia scrutor Suediae antiquitatis monumenta incidi in locum Constantini Porphyrogennetae[7], imperatoris Constantinopolitani, ex quo manifestissimum est et Vandalos et Langobardos, contra quam vult Cluverius[8], Gothicae esse originis. Is locus ex Graeco in latinum versus sic habet ex Theophanis historia[9] desumptus. ‘Erant tum temporis Gothi aliaeque gentes et multae et magnae in Septentrionalibus terrarum ad Danubium usque. Inter eas praestant Gothi, Gepidae, Vandali, nominibus non re alia diversi, eodem sermone omnes, Arii prava placita sectantes omnes. Hi sub Arcadio et Honorio[10] transgressi Danubium in Romani imperii locis se collocaverant. Et Gepidae quidem, divisi postea in Langobardos et Avares Sirmio et Singedoni circumjecta insedere. Visigothi cum Alaricho[11] Romam populati in Galliis se posuere devictis ibi populis. Gothi cum Pannoniam primum tenuissent Theodosio minore[12] concedente, cum is annum nonum et decimum regnaret, in Thracia sedes accepere ibique morati per annos LVIII, ducem habentes Theoderichum[13], qui et patricius et consul erat, Zenonis[14] concessu, Occidentis potiti sunt imperio[15].’ Haec ille, apud quem sequuntur et alia ad eosdem populos pertinentia.

Jam nunc venit ad me Truchesius[16], qui huc missus est ad negotia promovenda ducis Bernhardi. Docet me duo non bona. Ducem Carolum Brisaci Rhenum transiisse cum IV millibus equitibus plerisque. Halerium[17], qui octo millia ex promisso habere debebat, non habere secum plures octingentis: ceteros aut missos ad alios regis exercitus aut fuga dilapsos. Queritur per Manicampium dux tantum

1 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
2 Christiaan IV.
3 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
4 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, aartsbisschop van Mainz.
5 Ferdinand van Beieren.
6 Franz von Hatzfeldt und Gleichen.
7 Constantinus VII Porphyrogenetus (912-959; geb. 905).
8 Philippus Cluverius; zie no. 3132, p. 369 en n. 4 aldaar.
9 Theophanes (±760-818), een der bekendste Byzantijnse kroniekschrijvers, was abt van het door hem gestichte klooster te Sigriane bij Cyzicus. Hij werkte van 810 tot 814 aan zijn *Chronographia*.
10 Arcadius (377-408) en Honorius (384-423), zonen van Theodosius I de Grote (†395); zij werden bij de dood van hun vader keizer resp. van het Oost- en van het Westromeinse Rijk.
11 Alarik I van ±390 tot zijn dood in 410 aanvoerder van de Westgoten. In 410 plunderde hij Rome.
12 Theodosius II (408-450), keizer van Byzantium.
13 Theoderik de Grote (473-526; geb. 453) koning van de Oostgoten.
14 Zeno (474-491), keizer van Byzantium.
15 *Constantini Imp. Porphyrogeniti De Administrando Imperio Liber* c. XXV (Ans. Banduri, *Imperium Orientale* I bij Migne, *P.G.* CXIII. kol, 224.
16 Wolf Dietrich Truchsess.
17 François de l'Hospital, sieur du Hallier.

temporis jam amissum, etiam ex quo Rhenum transiit. Qui vero ipsi auxilio venturi promittebantur, ubi res exigeret, Longavillanum[1] nihil habere militis, Castilionaeum[2] abiisse longius, quam ut necessitate urgente adesse posset. Retulit etiam regi sermonem ducis Bernhardi, non tamen tanquam jussus, Manicampius; videre ducem id agi a Gallis, ut ipsum perderent, quomodo Rohanium[3] et Rhaetos perdiderunt. Se vero id[4] daturum operam, ut, si pereundum sibi esset, honesta periret.

Haec omnia perpulere regem, ut et pecuniam sub finem hujus mensis numerari juberet, quae duci debetur, ad sexcenta florenorum millia, pro quibus spondet Heufdius[5], et militem promitteret, tria scilicet peditum millia, equitum quingentos. Hos, si Rhenum transire recusent, censet in praesidia distribuendos Manicampius; contra ex Alsatiae oppidis et Montepellicardo sumendos ad parem numerum, qui ducem sequantur. Videtur is ardere in proelium[6] et omnes quaerere occasiones. Argentoratensis civitatis pronus in ipsum favor. Viginti quinque naves inde ei submissae, unde pons factus est. Sed mos est illi civitati aliisque multis, ut ventus est, ita velum vertere. Itaque si illis in locis res hostium invaluerint, facile ab illis studiis deseretur.

Haec sunt, quae nunc videbantur scriptu digna, quae ut meliora faciat Deum rogo simulque, Excellentissime et Illustrissime Domine, ut regno, reginae Tuaeque Sublimitati clemens aspiret.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

5 Septembris novi Cal. anni 1637.

Scribitur principis Francisci Nicolai Lotharingi uxor[7], quae in Batavia est, uterum gerere. Id difficiliorem Gallorum causam ad retinendam Lotharingiam faciet.

Scribit e castris cardinalis Valettae Degenfeldius[8] captivos dicere etiam Piccolominium[9] ire adversus ducem Bernhardum. Arduum erit ei, ut video, certamen. Literae 3 Septembris ex castris cardinalis Valettae nuntiant Avennarum derelicto obsidio ob plurimas difficultates translatam curam ad obsidium Capellae.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
2 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
3 Henri, hertog van Rohan.
4 Het woord ‘id’ ontbreekt in de uitgave van de *Oxenst. Skrifter*.
5 Johan Hoeufft, bankier te Parijs; hij regelde financiële aangelegenheden zowel voor Zweden als voor Frankrijk.
6 Vgl. Vergilius, *Aen.* XII, 71: Ardet (Turnus) in arma ...
7 Claude-Françoise van Lotharingen, gehuwd met François-Nicolas, hertog van Lotharingen (1609-1670).
8 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld; zie VI, p. 16 n. 3.
9 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, bevelhebber in het leger van keizer Ferdinand III.

3241. 1637 september 5. Aan J.A. Salvius[1].

3242. 1637 september 5. Aan P. Schmalz[2].

Vir praestantissime,

Accipio jam Tuae Claritudinis literas datas 25 Julii[3]. Nulla est tuarum, quae ad me pervenerit, cui non responderim, misique literas in eodem fasce, in quo illas ad D. magnum cancellarium[4].

Bannerii[5] tum ab aliis rerum gnaris tum ab ipso rege[6], quem salutavi his diebus, prudentia in receptu bene regendo laudatur. Wismariensium pactorum ratihabitionem[7] hic avide exspectari video. Venetis nihil responderi haud miror, quaerunt enim suae dignitati velificari nostrae dispendio.

Sanctichaumontium[8] revocatum arbitror pecuniae regiae, ut audio, largum erogatorem. Non dubium est, quin plurimum et Suediae et Germaniae rebus nocuerit mora a Gallis interposita, non modo antequam ducem Vinariensem[9] ad Rheno propinqua misere, verum etiam ex quo is Rhenum transiit. Et sane si fecissent, quod duc toties, quod ego pro regno Suedico ursimus, non in Misnia tantum, sed ad Rhenum puto esse marescallus Bannerius. Nisi nunc major cura majorque celeritas adhibetur, in gravi periculo dux erit: tantae in eum ex omni Germania insurgunt copiae. Halerio[10] autem fuga suorum nudato non toti mille homines restant. Non desumus ego, Manicampius[11], Truchsesius[12], qui hic res ducis agit, impellere regem, ministros regis, ostendere discrimen, monstrare occasiones. Promittit ei aula et pecuniam et militem.

Ut ad literas redeam tuas, longa illa cunctatio suspiciones injicere nobis potest non optari a Gallis magnos processus nostros, qui etiamsi[13] essent maximi, suspecti Gallis esse non deberent, utiles eis maxime ad arcendum longe a Burgundia Gallica, Campania Picardiaque hostem. Sed ut Ovidii verba sensumque leviter ad hoc argumentum inflectam.

> Est Deus in Gallis illoque agitante calescunt:
>
> Spiritus Ausoniis sedibus ille venit[14].

1 Gelijkluidend aan no. 3238 dd. 5 september 1637 aan S. Bielke; zie aldaar, p. 541 Johan Adler Salvius was Zweedse hofraad en gezant; hij resideerde in Hamburg en in Osnabrück.
2 Hs. Stockholm, RA. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 356; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 600. Gedeelt. vert. bij Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 148. Peter Abel Schmalz was secretaris van Axel Oxenstierna.
3 Ontbreekt.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 Johan Gustavsson Banér, Zweeds veldmaarschalk.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Het verdrag van Wismar tussen Frankrijk en Zweden was op 30 maart 1636 gesloten; het werd door de Zweden eerst in het najaar 1637 geratificeerd.
8 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
11 Achille de Longueval, baron van Manicamp; zie VI, p. 506 n. 7.
12 Wolf Dietrich Truchsess.
13 De tekst der *Epist.* heeft 'etiam'.
14 Vgl. Ovidius, *Ars Amat.* III, 549 v.: Est deus in nobis et sunt commercia caeli: // Sedibus aetheriis spiritus ille venit.

Forte melius ibunt res, si Hispani papam[1] plane suum faciant.

Duraei[2] labor, si id unum ageret, ut Suedicam ecclesiam cum anglicana, quae plurima ex antiquitate retinet rituum, gubernationis[3] et sententiarum consociet aequis legibus et suis cuique moribus salvis, spem mihi daret aliquam. Cum omnibus autem, qui reformatos se vocant, ut id fiat, nec ipsum credo sperare Angliae primatem[4], forte nec optare, adeo a rigidis Calvini discipulis vexatum traductumque nuper.

De Polonia audieram nec[5] dubium habeo[6], quin minus in se suspiciones irritaturus fuerit amantis libertatem nobilitatis Palatinae quam caesarianae matrimonio. Nam in religione, si antistites paucosque alios excipias, lenes[7] sunt Polonorum motus: in libertatis studio conspirant, quae ab affinitate tam potentis et tam late regnatricis domus non potest non periclitari.

Foedus cum Gallis factum rotunde affirmant Angli; Galli cum negant, perplexiloquio utuntur, quia nolunt credi rem consummatam, quae destinabatur, nisi et Suedi et Batavi accedant. Mihi quid de eo negotio videatur, jam saepe ad Excellentissimum D. magnum cancellarium perscripsi.

Mullerum[8] adhuc exspectamus et nuntium de adventu in Hollandiam Spiringii[9].

Tuae Praestantiae toto animo advinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 5 Septembris, novi Cal. 1637.

Adres: A Monsieur Schmalze, secrétaire de M. le Grand Chancelier de Suède, A Stockholm.

3243. 1637 september 8. Van B. Schörling[10].

Hochgeehrter Herr Legate,

E. Excell. berichte ich hiemit kürtzlich, das Gallas[11] undt Götze[12] mit ihrer gantzen macht undt artillerie auff Ancklam gangen, undt sich lengst dem Peenstrohm gelogiret. Hatt den 23. huius 2 stürme bey tag undt 2 bey nacht für Ancklam verloren,

1 Urbanus VIII.
2 John Dury; zie over hem VI, p. 120 n. 1; *ibid.*, p. 172 n. 5.
3 De uitgave der *Epist.* leest abusievelijk: gubernationes.
4 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
5 De tekst der *Epist.* heeft: me.
6 De tekst der *Epist.* heeft: habere.
7 De tekst der *Epist.* heeft: leves.
8 Georg Müller.
9 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
10 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 11. Eigenh. oorspr. Balthasar Schörling was postmeester te Hamburg.
11 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in het leger van keizer Ferdinand III.
12 Johann, graaf von Götz.

auch sich bemühet eine brucke über die Peen zu schlagen, aber Herr Wrangell[13] hatt ihn alzeit dapffer repoussiret. Ancklam ist besetzt mit

13 De Zweedse veldmaarschalk Herman Wrangel.

4500 man ausserlesen volck, man dencke, was die fuer gegenwehr thuen, undt wie sie dem Feindt die Köpffe waschen werden. H. Wrangell liegt mit seiner armée lengst der Peen uff der andern seiten. H. Baner[1] ist persönlich in Ancklam kommen, undt 2000 Mussquetiers vorauss geschickt.

Weil dan der feindt ietzo uff die Peen dringet, so lesstet H. Baner seine gantze armee über Wollin undt Usedom in Vor Pommern gehen, damit gedachter Peenstrohm desto besser könne defendirt werden, undt er fölgig sein advantage suchen, den feindt zue attacquiren. In dem der feindt auff Ancklam anmarchirt, verthuet sich der Obriste H. Thuro Oxenstiern[2], des H. Reichs Truchses[3] Sohn, zu weit in den feindt, das er darüber gefangen, aber nicht blaissirt worden; das kam daher, dass er in der retraicte mit dem Pferdt gestürtzet. Sonst verlautet über das, H. Baner habe dem Feindt 2000 man abgeschlagen, die continuation gebe Gott.

Unter diesem tumultu wirdt Griffswaldt undt Stralsundt gleichsamb mit getreidt aussgefüllet, also thut der Feindt solche orter selbst proviantiren, dan das Landtvolck flehnet alles in die verstungen. Ohne Gottes sonderbahre straffe, kan der Feindt keinen hauptplatz des ohrts emportiren, dörffte also Pommern, wofern man die Schweden per force herauss treiben will - wie die sämptliche Hertzogen zu Braunschweig undt Lüneburg[4] an Chur Sachsen[5] undt Brandenburg[6] recht wol erinnert haben - zwantzig mahl mehr dem Röm. Reich kosten alss Pommern werth ist. Undt dörffte dennoch vergeblich sein.

Der junge Obriste Wrangell[7] hatt bey Wissmar eine Feindtliche parthey Reuter von 140 Pferden, so in 2 hauffen separat geritten, undt das viehe wegtreiben wollen, mit 40 Reutern, so er angeführet, geschlagen, viel massacrirt undt weinigen quartier gegeben.

Sonst ist diesmahl nichts mehr, dan der Feindt hat die Dansiger brieffe undt unsere Stetinische mit intercipirt.

Befehle E. Excell. damit Gottes schutz.

E. Excell. dienstergebener
B. Schörling.

Eilig. Hamburg, den 29 Aug. 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 2 oct. n.st.

3244. 1637 september 10. Van Ch. Marini[8].

1 Johan Gustavsson Banér, Zweeds veldmaarschalk.
2 Ture Oxenstierna (1614-1669).
3 Gabriel Gustafsson Oxenstierna (1587-1640).
4 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
5 Johann Georg, keurvorst van Saksen.
6 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
7 Karl Gustaf Wrangel.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Over Charles Marini zie men V, p. 436 n. 4.

Monsieur,

Ce mot n'est que pour accompagner l'enclose au gran chancelier[9] de la lettre duquel vous comprendray l'estat des affaires qui sont de ma cognoissance.

9 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

Le duc de Veimar[1] a repoussé Jean de Vert[2] jusques à Offenburg luy ayant desfait en diverses escarmouchez plus de mille hommes, et di[t]-on à présent qu'il a pris Kezinghen et qu'il tient assiégé le susdit Vert. Après demain i'en auray plus d'asseurance par les lettres du résidant Mukel[3] qui est spectateur de tout.

Les communes aux Grisons murmurent fort contre leurs chefs et s'ils ne rapporteront la satisfaction désirée d'Espagne, il y a apparence d'un soulèvement général.

Ceux de Genue continuent en leur mesintelligence avec les Espagnols, dont ils sont fort en peine surtout voyant que par leur connivance l'armée navale s'en va saisir des Carchares et du Final que quelquesuns escrivent estre desià en leur pouvoir. Dans huict jours nous en auront plus de particularitez que ie ne manqueray point de vous communiquer come estant à iamais, monsieur,

Tout le vostre
Marin.

De Zurig, ce dernier d'Aoust st.v. 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 22 Sept.
In dorso: le 31 d'Aougst 1637 Marin.

3245. 1637 september 11. Aan J. Duraeus[4].

Id, in quo tu tam strenue laboras, vir reverende, id ipsum est, quod ego ab ea aetate, quae mihi prima aliquam bonarum rerum notitiam concessit, optavi semper nec optare unquam desinam, ut scilicet quae a pontifice Romano discessionem gravissimis de causis fecere ecclesiae inter se propius et animo et animorum conspicuis testimoniis coalescant, neque ignoro expertus etiam, quantae se huic labori objiciant difficultates ex politicis rationibus, ex theologorum suspicionibus, amore etiam in sua cujusque placita eaque multum attollendi et ab aliis specie pietatis quam longissime se amovendi cupidine.

Sed haec omnia terrere neminem debent, quominus rem praeclarissimam, si possit, efficiat, si nequeat, certe conscientia tam erectae cogitationis fruatur.

Ego, ut antehac feci, ita nunc quoque magno D. cancellario[5] tuam pietatem, tuam eruditionem, tuique animi in koc proposito purum sincerumque studium commendare non desinam; successum ardenter optabo et quid quantumque promoveris, quoquo tempore gaudebo cognoscere.

Vale, vir optime.

Tuus toto animo

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Johan van Werth, ruiteroverste in het leger van keizer Ferdinand III.
3 Friedrich Richard Mockhel, Zweedse hofraad en resident in de Elzas.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 357; *ep. ecclesiast.*, p. 795. Over geadresseerde, John Dury, zie men VI, p. 120 n. 1; *ibid.*, p. 172 n. 5.
5 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna; vgl. no. 3242 aan Oxenstierna's secretaris Schmalz.

H. Grotius.

Lutetiae, 1/11 Septembris 1637.

3246. 1637 september 11. Aan C. von Forstner[1].

Amplissime Domine,

Cum nuper veteres virorum praestantium ad me literas revolverem, inveni et tuas tum eruditionis tuae tum amoris indices et ecce sub idem ferme tempus redduntur mihi tuae a Montepellicardo, ex quibus cognovi et dignitatem tibi obtigisse non modicam et in qua splendidius elucere virtutes tuae possint. Praeterea vero eundem te in me esse qui jam olim fueris utque tua mihi, ita tibi mea commoda cordi esse ac voluptati: in hoc ergo pares cum sumus, uno vincor, quod tu in filio meo[2] mihi benefeceris, ego vero quo vicem beneficio rependam nihil invenio. Sed id quoque magnorum animorum est, quoties materia non suppetit, amico gratoque animo contentum esse.

Notas ad Tacitum tuas[3] maxime a me fieri, illum autem de conventu Ratisbonensi libellum[4] inter prudentissima saeculi opera a me poni norunt, qui de studiis mecum colloquuntur: ii autem in hac urbe sunt, ut te non latet, plurimi, ob indigenarum externorumque ingentem copiam.

Vale, vir amplissime, et me tui amantem semper, nunc etiam magis tuo hoc recenti merito tuum crede.

Tuae Amplitudini observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 1/11 Septembris 1637.

3247. 1637 september 12. Aan L. Camerarius[5].

Illustrissime Domine,

Incertas esse literarum vias et pridem experti sumus et nunc tuae ostendunt literae, quas binas, scriptas XIV et XVII Augusti[6] uno tempore, sed sero, X nimirum[7] 7bris novi calendarii, accipio. Ego in iis, quae ad te sunt curandis tuum praescriptum posthac sequar.

Historiam recessus Banerii[8] Hamburgo accepi. Certum est non Erfurdiam

1 Gedrukt *Epist.*, p. 357. Voor Christoph von Forstner zie men IV, p. 426 n. 2. Hij was in 1631 vice-kanselier, in 1634 kanselier van Montbéliard geworden.
2 Diederik, die zich in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar bevond.
3 Van de *Notae ad Tacitum* zijn mij de edities van 1650/2 bekend: *Notae politicae ad libros VI priores Taciti*, Straatsburg 1650, en *Notae politicae ad Annalium Taciti L. XI-XIII*, Straatsburg 1652.
4 Zie voor de titel van dit anoniem verschenen geschriftje IV, p. 426 n. 2.
5 Copie Uppsala, UB. cod. 388a, ep. 92. Gedrukt *Epist.*, p. 358. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
6 De brieven van Camerarius aan Grotius ontbreken.
7 De copie te Uppsala heeft de afkorting: m.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér; voor het relaas van zijn acties na de slag bij Wittstock zie men no. 3188 van Axel Oxenstierna dd. 1 augustus, *Kurtzer jedoch gründlicher Bericht, Von des Schwedischen General Feldtmarschalcks Johann Banners Ein- und Aussgang ins Land zu Düringen und Meisser*. 1637 [dd. XXIII, 1637, 6] (Paul Hohenemser, *Flugschriftensammlung Gustav Freytag*, no. 5609), en verder *Relation aus dem Schwedischen*

tantum et Lunemburgum haud nobis diuturna fore, sed et Hanoviae timendum, ni ingens a duce Bernhardo[1] metus cuncta ad se rapiat. Quando, ut observas, angustus est Pomeraniae ager ad alendos Suedicos exercitus adventantibus maxime supplementis, tentandum erit, an qua in Silesiam et vicina irrumpi queat.

Galli de Wismariensibus pactis[2] jejunius loquuntur. Anglorum sermo ad pacem procurandam, per quam dejecti omnes restituantur, pertinet. Sed de illo Salvius[3], de hoc tu certiora cognosces. Interim non miror, quod in republica e tot membris majoribus minoribusque composita, ii, qui alieno nomine res administrant, ante omnem consultationem videre volunt foedus illud, quod sicut Lutetiae sedulo occultatum fuit, ita nunc quoque quantum et quamdiu potest celatur. Et habet, credo, rationem suam hoc consilium, sed apud homines suspicaces ista subtiliter reperta saepe contra cadunt.

Angli praeter illud de minis imperatoris[4], cur Hamburgum non sit conventui idoneus locus, etiam hanc adferunt causam, quod Danus[5], - sperant autem Angli eo se uti posse - in urbem, quam suo juri vindicet, tanquam in urbem liberam, mittere abnuat. De piscatu dicunt Angli nihil se remissuros, nisi prius videant, quid de foedere facturi sint Batavi. Ita dum suum quisque negotium alieno vult antevertere, nascuntur tricae inexplicabiles. Sunt, qui hic susurrant aliquid a Gallis in arcano agi, mihi id non videtur. Gliscere enim quotidie Gallorum Hispanorumque odia novis ex causis video.

Bredae capiundae voluptatem jam spe praecipimus. Sed eam deflorat malus de Venloa nunctius[6], de Rurmunda etiam rumores, nisi quod, ut in ludo, pro victore habendus est qui plurimum aufert. Est autem Breda multis oppidis *ἀντίπαλος* Zelandorum insulae facile se tuebuntur.

Rex[7] iterum ad urbem accessit[8] propius agitque ad Sancti Mauri, conciliatus in speciem reginae[9], cujus interim domestici ablegantur ipsaque illa Vallis Gratiae abbatissa[10], quae in monasterium aliud amandari dicebatur, capta in itinere est.

In Hispania agi aliquid de pace constat, ut facile peragi possit, non video.

D. Joachimius[11] gnarus Anglicae aulae et senectute venerabilis quod eo remittitur, e bono publico esse arbitror et D. Cornelio Hagae[12] a longa legatione reditum ad suos gratulor.

De rebus Tauroschytarum intellexeram. Videtur ab ea parte nihil esse Turcae[13], quod metuat.

Hauptquartier Freywalde vom 3 Julii MDCXXXVII, gedrukt naar Banérs brief aan Salvius dd. 3 juli 1637; zie *Oxenst. Skrifter II, 6, Johan Baners Bref 1624-1641*, p. 866, Bilaga 2.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Het verdrag van Wismar tussen Frankrijk en Zweden was op 30 maart 1636 gesloten; de Zweden traineerden de ratificatie tot het najaar 1637.
3 Johan Adler Salvius, Zweedse hofraad en gezant; hij resideerde te Hamburg en te Osnabrück.
4 Ferdinand III.
5 Christiaan IV.
6 De stad was door de gouverneur Nicolaes van Brederode overgegeven.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 De uitgave der *Epist.* heeft: accedit.
9 Anna van Oostenrijk.
10 Louise de Milley - Mère de St. Etienne -.
11 Albert Joachimi, ordinarius Staats gezant in Londen.
12 Mr. Cornelis Haga was sedert 1612 gezant in Konstantinopel.
13 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.

De equestri Gallorum in Italia proelio, res fuit exigua. Pontifex[1] se velut valentem ostentat, ne scilicet ex vetere decreto per ipsius morbum sonticum cardinales jus imperii eripiant Barbarinis, qui sub patrui regnant nomine. Ceterum apoplexia, qua laboravit, ex iis est morbis qui, siquid Hippocrati[2] credimus, graves ubi sunt nunquam, leves difficulter ad sanitatem veniunt. Firmat se in omnem eventum factio Hispanica.

Responso, quod Florentino[3] datum ad me misisti, par et verbis ferme iisdem accepit is, qui Viennae res agit Venetas[4]. Apparet rebus prosperis ferociores factos, quam ut aequam pacem velint, qui talia respondent.

A Sigismundo marchione[5] nihil exspectari potuit aliud quam quod evenit.

In Boswelianis[6] mandatis si quid promovetur, id scire et juvabit et usum hic habebit suum.

Quae hic intelligimus haec sunt: Bleteranum urbem prius, deinde et arcem duplici cinctam fossa cepit Longovillanus[7], impetu urbem, arcem deditione; Dampvilleria contra Castilionaeum[8] praesidio quingentorum militum defenditur; par ferme praesidium Capellae, quod circumsidet cardinalis Valletta[9] factaque his diebus in obsidentes eruptio satis prospera. Spes est tam bene processura opera, ut ante hyemem in potestatem veniant. D. duci Bernhardo IV millia peditum, D equites mittuntur, dubito an validum satis auxilium[10] ad coorientes hostium copias. Sed accedit pecunia et mandata ad ducem Longovillanum, ne, siquid gravius ingruat, ejus periculis desit.

Sed aliud Galliae malum exortum est in Languedocia, non longe a Narbone, ubi VIII Hispanorum millia pedites, equites sexcenti, quanquam alii longe majorem produnt numerum, exscensu in oram facto Leucatam obsident oppidum modico milite defensum, si tamen etiamnum defenditur. Ea res ab aliis cogitationibus atque etiam diu jactata rumoribus obsidione Socovae ad se traxit animos.

In illa Capellanorum obsidione interiit Bussius Lamerus[11], vulneratus cum periculo est Remburius[12], marescalli castrorum uterque.

Vale quam optime, Illustrissime Domine.

Illustrissimae Magnitudini Vestrae[13] omni cultu affectuque addictus
H. Grotius.

Lutetiae, 12 Septembris 1637[14].

1 Urbanus VIII.
2 Hippocrates (±460-377 v. Chr.), Grieks arts vader der geneeskunde genoemd. Van een hem toegeschreven verzameling geschriften, het *Corpus Hippocraticum*, kunnen er enkele met vrij grote zekerheid als echt aangewezen worden.
3 Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
4 Giovanni Battista Ballarino.
5 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
6 Sir William Boswell, Engels agent in Den Haag.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
9 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
10 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
11 Charles de Lamet, graaf van Bussy-Lamet.
12 Jean, sieur de Rambures.
13 De tekst der *Epist.* heeft: Dominationi Tuae.
14 Plaats en datum ontbreken in de copie te Uppsala; wel is daar in margine met potlood de datum 12 Sept. geschreven.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Red. Hagae Comitis A.^{o} 1637 9/19 7bris.

3248. 1637 september 12. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime Domine,

Quod mihi Sublimitas Tua literis 22 Iulii veteris calend. datis[2] praecipit, jam ipsa mihi res transgresso Rhenum duce Bernhardo[3] injunxerat. Scripsi jam[4] optima me responsa accepisse a rege[5] et Bulionio[6] de mittendis ad ducem militibus et quae debetur pecunia. Milites Truchesius[7], qui a duce missus ad eum redit, dari ait paulo plures quam dictum initio fuerit, ad quater mille pedites, equites quingentos; dixisse praeterea magnum cardinalem[8] Longavillano[9] injunctum, ut alia coepta potius omnia quam ducis pericula deserat. Is dux Longavillanus plus quatuor millibus non habet, quibus cepit Bleteravium oppidum prius, nunc et arcem duplice defensam fossa. Est id in comitatu Burgundiae, ubi hactenus se tenet Longavillanus. In ducem Bernhardum tantae intelliguntur consurgere undique copiae, ut non promissa tantum impleri, sed et adjici aliquid debeat, si processuum ejus aliqua cura est. Est sane quod doleamus non tantum annum a Gallis, quod res Germanicas attinet, transmissum utilem ad hoc usque tempus, quo Rhenum dux transiit, verum etiam, ex quo transiit, tantum elapsum temporis, tanta momenta in utrumque trahentis. Et nunc non desunt, qui existiment vires suppeditatum iri non majores duci Bernhardo quam quibus insulam, quam cepit, et ripae ulterioris marginem in munimentum eorum, quae per Alsatiam Galli tenent, tueri possit relicta suis malis Germania; quod ad eam, de qua scripsi, conjectationem facit.

Caeterum cum Hispano[10] satis calet bellum. Nam praeter quod de Bleteravio dixi, Dampvilleriam in Luxenburgico obsessam a 18 Augusti accedit operibus Castilionaeus[11]. Capellam qui obsidet Valettarum[12] exercitus, eruptione forti eorum, qui obsessi sunt, ad milites quingentos damni non parum accepit. Neque tamen id spem adimet cogendi ante hiemem ad deditionem oppidi.

Majus hoc est, quod mari Hispanorum octo millia prope Narbonem facto descensu Leucatam oppidum paucis defensum militibus obsident, nisi jam ceperint.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 358; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 391. Antw. op no. 3188.
2 No. 3188 dd. 1 augustus.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Zie no. 3229 dd. 29 augustus.
5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, surintendant des finances.
7 Wolf Dietrich Truchsess.
8 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
10 Philips IV.
11 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
12 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette, en zijn broer Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.

Nonnulli hostium multo majorem numerum praedicant ingentemque Languedociae omnis trepidationem, etiam urbis Narbonis. Praeest ei provinciae duc Alovinus[1], Chombergii[2] filius, paternis meritis magis provectus quam suis.

Rex et regina[3] ad S. Mauri sunt duabus ab hac urbe leucis. Pluresque indies amoventur e reginae domesticis quanquam manente in speciem conjugii concordia. Abbatissa Vallis Gratiae[4], quam in aliud monasterium amandari scripseram[5], capta in itinere est constitutumque hac occasione ab urbis hujus archiepiscopo[6], nequis eam[7] ipsius impermissu monachus invisat. Evernhemio[8], Benfeldii praefecto, optime de re communi ac peculiariter de Gallia merito audio, quod annui ei rex promiserat male persolvi.

In Italia nihil agitur scriptu dignum. Pontifex[9] valere recte vult credi, nempe ne ex decreto vetere cardinalium corpus, quod agitare dicitur Hispanica factio, regimen urbis ecclesiaeque per obtentum sontici pontificis morbi invadat. Ceterum apoplexia correptus antehac pontifex vix est, ut ad veram sanitatem redeat, si qua fides Hippocraticis[10] responsis. Itaque jam nunc et ab Hispanis et a Gallis consilia disponuntur veluti haud dubie vacatura sede.

De spe capiendae Bredae, de Venloa amissa, de Ruremundae periculo dissertandi materiam iis, qui propiores sunt, relinquo.

Reiderlandia in Ostfrisia, quam occupatam a landgravio[11] audio, ager est, si recte memini, fertilis multumque ei commodaturus.

Comes Licestrius[12] in magna apud hanc aulam est gratia nec dubito, quin aliquid gratum ipsis confecerit.

Scripsit ad me Duraeus[13] de eo negotio, quod in Germania inchoaverat. Scio vastum esse, quod ab eo proponitur. Ceterum si quando fortia consilia Anglia suscipiant, possit ex politica sociatione etiam de ecclesiastica, ni fallor, inter Suediam Angliamque - multa enim habent communia - cogitatio institui. Ego nunc contentus ero ejus propositum hactenus commendare, quatenus id neque regni Suedici neque ecclesiarum ejus tranquillitati obstiturum judicabitur. Nam tunica propior pallio[14].

Haec nunc sufficient, si vota addam, Excellentissime atque Illustrissime Domine, pro reginae[15], regni Tuaeque Sublimitatis salute.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

1 Charles de Schomberg, hertog van Halluin.
2 Henri, graaf van Schomberg (†1632).
3 Anna van Oostenrijk.
4 Louise de Milley (Mère de St. Etienne).
5 Zie no. 3217 dd. 22 augustus.
6 Joannes Franciscus, kardinaal de Gondi; zie III, p. 456 n. 2.
7 De uitgave der *Epist.* heeft hier een onbegrijpelijk ‘nequa’ en ‘Monachas’ in plaats van ‘monachus’.
8 Gelezen moet worden: Quernhemio; Arendt von Quernheim, officier in het Zweedse leger, commandant van Benfeld.
9 Urbanus VIII.
10 Vgl. no. 3247, p. 552 en n. 2 aldaar.
11 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
12 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
13 John Dury; zie Grotius' brief aan hem dd. 11 augustus (no. 3245).
14 Plautus, *Trinumm.* 1154.
15 Christina van Zweden.

Lutetiae, 2/12 Septembris 1637.

Halerius[1] aegre sexcentos habet secum; de Socova obsidenda rumor est, sed non credo adesse quae ad id opus sunt.

Adres: Axelio Oxenstierna, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3249. 1637 september 12. Aan A. Oxenstierna[2].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Quidquid habeo temporis, quidquid habeo virium, quidquid aut ingenio aut labore possum, id me totum Tuae Sublimitati pro summis in me beneficiis debere profiteor. Quod ne solum Tuae Sublimitati mihique notum sit, volui et humano generi patere: eaque mihi praecipua fuit causa moliendi ejus operis[3], cui summus accedet honos ex inscripto Tuae Sublimitatis nomine[4], cui non ingratum esse hunc temporis ab injunctis mihi negotiis superantis fructum, non mediocriter et gaudeo et, si id non nimis elatum est, triumpho.

Iubebo igitur describi paulatim et congeriem externorum testimoniorum, quae gentis Suedicae antiquitatem et praeclara facta ita conspicua faciunt, ut qui contradicere velit nihil aliud quam pertinaciae famam sit relaturus.

Et Procopii Vandalica et Gothica a me emendata et in latinum sermonem versa, et quae alia accessionem non inutilem hujus editionis facere possunt, si quid interim aut Tuae Sublimitati aut alii minus occupato in mentem venerit, in quo praefatio mea aut corrigi possit aut augeri, id discere non minus mihi suave erit quam operi utile.

Planeque ita velim credat Tua Sublimitas ita me non ministerio tantum, sed toto animo esse Sueonem, ut reginae[5], regni gentisque honor et commoda nulli indigenae magis cordi esse possint. Quod ego - sic spero - ita factis aetati praesenti, ita scriptis aetati posterae apertum faciam, ut neque huic neque illi mea fides gratusque animus in obscuro sit, det modo vires Deus, cujus paternae tutelae, Excellentissime atque Illustrissime Domine, Tuam Sublimitatem commendo.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus.
H. Grotius.

Lutetiae, 2/12 Septembris 1637.

1 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 359; *Oxenst. Skrifter* 2 afd. II, p. 393.
3 Het betreft Grotius' posthuum uitgegeven *Historia Gotthorvm. Vandalorvm, & Langobardorvm* (Amsterdam 1655); zie Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
4 Zie no. 3132 dd. 25 juni en bijlage no. 7.
5 Christina van Zweden.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3250. 1637 september 12. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Den uwe van den 29 Aug.[2] ontfing ick den 10 Sept. Meene dat uE. nu in Hollant sal sijn.

Soo middel is te hebben de propositie van Boswel[3] ende t'gunt daerop is geantwoort, het sal mij lief sijn. Nopende de convoyen, soo geen ouder ende perpetuel consent en is, sijn die van Hollant t'eenemael wel gefundeert. Ick heb alle dese dingen niet alleen voorsien, maer in mijne Apologie[4] voorseit. Men moet sien, wat partie dat Suenno[5] sal nemen. Ick meen hij sal de saecke insien ende den tijdt ende occasie gebruicken.

Venloo ende, soo men ons seit, Ruermonde soo haest verloren geven hier verwondering ende verswacken de partij, die voor ons is.

't Geeft mij wonder, wat mijnen oudste[6] doen magh. Mijne jongste[7] geniet veel gunste van den fürst, die hem onlancx, alsoo hij de quartaine had, met sijn coets met ses paerden heeft doen voeren nae Mompelgard ende geleiden door een graeffelijcke persoon[8]. Nopende den middelste[9] vinde ick uE. bedenckingen niet quaed. Ende alsoo hij is van uE. professie, wil ick hem boven de generale recommendatie, die alle de mijnen raect, aen uE. particulierlijck recommanderen. Hij moet hem met de practijck behelpen ende, soo daer iet bij comt van de gunste van Numerianus[10], dat sal goed sijn.

Nopende mijne saecke met Caesar[11], eenige heeren van qualiteit tot Rouaen[12] hebbende de stucken gesien presenterende mij haeren dienst. Evenwel blijf ick daerbij, dat men moet trachten tot compromis ende die presentatie aan burgemeesteren ende raiden wettelijk doen insinueren.

Eenige, die uit Hollant comen, seggen mijne soon[13] daer gesien te hebben. Laet mij weten, wat daer van is ende wat in Swede gepasseerd is ende, soo hij wel wil, laet hem met den eerste overcomen. Ledicheit is hem ten hoogste schadelijck.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 5 j. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3264.
2 Ontbreekt.
3 Sir William Boswell, Engels agent in Den Haag; wellicht betreft het hier de propositie van 14 juli 1637, waarin gesproken wordt over het verdrag tussen Frankrijk en Engeland (Den Haag, ARA. Eerste afd. Staten-Generaal, lias Engeland no. 5894).
4 *Verantwoordingh van de Vvettelijcke Regieringh van Hollandt Ende West-Vrieslandt;* Ter Meulen-Diermanse, no. 872.
5 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
6 Cornelis; hij verbleef in Zweden en Noord-Duitsland.
7 Diederik, die zich in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar bevond.
8 Christoph von Forstner; zie Grotius' brief aan hem dd. 11 september (no. 3246).
9 Pieter; hij was kort geleden na een studieverblijf in het vaderland naar zijn ouders teruggekeerd.
10 Codenaam voor Amsterdam.
11 Codenaam voor Rotterdam; het betreft de pogingen door Grotius en namens hem ondernomen om hem zijn achterstallige salaris als pensionaris alsnog te doen uitbetalen.
12 De naam staat in cijfer: 17.20.1.23.24.29.
13 Cornelis.

Duraeus[1] heeft mij een grooten brief van sijn voornemen ende beleit geschreven. Ick heb sijne saecke ernstelijk aen den heer rijcxcancellier[2] gerecommandeert.

De tijdingen, die wij hier hebben, sijn ten deele goed, ten deele quaed. Goet, dat den hertogh van Longueville[3] bij hem hebbende 4000 man eerst de stadt van Bleterau, daernae het casteel heeft ingenomen in de Franche Comté; dat denselve last heeft om bij noot den hertogh van Weimar[4] te assisteren, aen den welcken daerenboven gesonden werden 4000 man te voet, 500 paerden, dat is wat meer dan voor dezen was geseit. Quaed ist, dat acht duisent Spaignaerden, sommigen seggen veel meer, niet verre van Narbone gelant sijnde een stadt daerbij, Loucate genaemt, hebben belegert off misschien nu ingenomen. Tusschenbeide, dat Dampvillers nog belegert is bij den marescal de Chastillon[5] ende Capelle bij den cardinael de La Valette[6]. In deze stadt is ontrent garnizoen van 500 man, ende hebben die van Capelle onlancx met een uitval groote schade gedaen aen de Franschoisen doch evenwel is de apparentie goed van beide die plaetsen te becomen.

Den coning[7] is te St. Maur, als oock de coninginne[8], van welcke eenige domestycquen dagelijcx werden versonden; ende is d'Abdisse van de Val de Grâce[9], die men seide nae 't clooster van Charité te gaen, onderwege gevat.

Monsr Halier[10] heeft over 600 man niet. Men spreect van Socova te belegeren; maer daer soude veel toe behoren, 't welck ick niet en weet waer men nu veel soude vinden.

Van den paus[11] schijnt, dat soo wel de Spaignaerden als de Fransoisen desseings maecken op sijn doot, alsoo hij de apoplexie is onderworpen.

Sept. 12. 1637.

In de uitval van Capelle sijn twee mareschaux de France qualijck getracteert. Bussy Lamet[12], een van die, gestorven; Rembur[13] in peryckel. Den 7 was de circumvallatie aldaer voltrocken.

Adres (met andere hand): Mijn heer Mijn heer Reigersbergh, raet in den Hoogen Rade In den Haghe.

port.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 12 septemb. 1637.

1 John Dury; zie Grotius' schrijven aan hem dd. 11 augustus (no. 3245). Dureaus' brief ontbreekt.
2 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna; zie brief no. 3248 aan hem gericht, p. 553
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
6 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Anna van Oostenrijk.
9 Louise de Milley (Mère de St. Etienne).
10 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
11 Urbanus VIII; hij stierf in 1644.
12 Charles de Lamet, graaf van Bussy-Lamet.
13 Jean, sieur de Rambures.

3251. 1637 september 12. Aan P. Schmalz[1].

Vir praestantissime,

Ex quo postremum[2] ad te scripsi - dies jam sex sunt - tres tuas accepi literas turbato nonnihil ordine. Nam 2 Julii scriptas[3], hujus mensis, uti hic numeramus, septimo, scriptas autem 27 Junii[4] et 20 Julii[5], die hujus itidem mensis decimo accepi. Pro diligentia gratias habeo eoque magis, quod multa inde didici ad agenda ea, quae sunt mei muneris apprime conducentia.

Suspicionis meae, cujus primae tuae meminerunt literae, majora mihi indies argumenta subnascuntur ex horum et illorum sermonibus actibusque. Itaque a tempore consilium petere Xenocratem[6] nihil miror.

Venio ad alia, quae in tuis sunt literis. Vocem Potentissimi omittere, ubi ad reges suffragiis factos scribitur, aulae romanae commentum est vitandum nobis anxie, ut antehac[7] monuisse memini. Huic non dissimile Palatini illud ab Anglia haud dubie profectum, et hoc non sine Lactucariorum[8], credo, consilio. Cavendum etiam, ne cum Venetis agamus nullo dignitatis discrimine, cum ea respublica reges sequatur, sed non aequet.

De Palatini matrimonio[9] sane diu tracti sunt rumores, donec res ipsa eos refutavit. Et vocatam ad nuptias reginam nostram[10] et remissam excusationem magnanimam utrumque gaudeo.

Stregnesii, de quo scribis, episcopum[11], qui nunc ad majorem cathedram promotus est, esse Paulinum arbitror, cujus historica quaedam[12] cum voluptate legi. Spero futurum, ut ei similes multos edat Suedia, qui ecclesias regant, academias ornent. Illustrissimo Domino Ioanni Oxenstiernio[13] processum dignitatis non ob paternas tantum, sed et ob ipsius virtutes, patriae denique causa opto.

Quod dicis minus urgere Gallos hoc tempore prae quam ante fecerunt, ut rata habeantur pacta Wismariensia[14], verum est et multis hic quoque apparet indiciis idque me in ea, cujus jam memini, suspicione confirmat. In pecunia moram negant fore. Ad alterum illum scopulum videtur res adhaerescere. Dux Bernhardus[15] in magnis est difficultatibus, nisi et celeri et magno auxilio sustente-

1 Gedrukt *Epist.*, p. 358; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 602. Gecit. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 130. Peter Abel Schmalz was secretaris van Axel Oxenstierna.
2 No. 3242 dd. 5 september.
3 Niet meer aanwezig.
4 Niet meer aanwezig.
5 Niet meer aanwezig.
6 Schuilnaam voor de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 In de bewaard gebleven brieven aan Schmalz van 1637 komt een opmerking van die strekking niet voor.
8 'Lactuca' is een codenaam voor Frankrijk.
9 Het betreft geruchten omtrent een huwelijk van paltsgraaf Karl Ludwig met Christina van Zweden.
10 Christina.
11 Laurentius Paulinus, bisschop van Strängnäs; voor de titel van dit werk zie men no. 3196, p. 476 n. 12.
12 Voor de titel van dit werk zie men no. 3196, p. 476 n. 12.
13 Johan Axelsson Oxenstierna, zoon van de rijkskanselier.
14 Het verdrag van Wismar tussen Frankrijk en Zweden was al op 30 maart 1636 gesloten; de Zweden hielden de ratificatie op tot het najaar 1637.
15 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

tur. De D. Bielchio[1] quid sit, scire cupiam. De Miltiadis[2] transitu puto nihil constitutum in hoc anno. Quod Ridwinius[3] tam bene est habitus, id alios Scotos Suedicae militiae faciet cupientes, quos inter video esse Forbesium[4], qui me hic convenit.

D. Spiringio[5] larem puto in Batavis fore, quod tamen non nemini molestum fore haud ignoras. Hogendorpius[6] de Gallis queritur, illi de ipso vicissim.

Danum[7] amiciorem factis fuisse quam verbis promiserat, est, cur gaudeamus De Polonia persto credere, ab Austriaca affinitate plus regi[8] invidiae quam virium fore. Et illud jam ab Austriacorum consiliis est, jesuitarum uti opera, quae et ipsa nova apud ecclesiasticos alios odii seges erit.

Regni rectoribus[9] senetoribusque non displicere meos qua publice qua privatim pro re Suedica labores, non tantum laetus intelligo, sed et hoc maximum incitamentum habeo, ut ad tuendum hunc cursum aut augendum etiam, si fieri potest, omnes meas vires commoveam.

Multum apud omnes rerum peritos laudatur, ut et antehac[10] scripsi, D. Bannerii[11] prudentia in tam periculoso receptu. Quae ad ejus res inde secutas pertinent, aut a D. Bielkio, si is vivit valetque, aut a D. Salvio[12] exspectabo.

Duraeani[13] negotii difficultates me non latent et partem earum attigi in postremis ad te literis[14]. Digna tamen res est, de qua cogitetur, cum malorum Germaniae pars non exigua e dissidio protestantium nata sit. D. Deodati[15] causam si quid restat, quod ex aequo et bono pro eo fieri possit, tibi bonisque omnibus commendatum cupio.

Galli Dampvillerium et Capellam circumsident. Hispani non longe Narbone exscensum fecere. Res inter has duas gentes satis fervet; sed Germaniae bellum unis Sueonibus incumbit.

Puto respondisse me omnibus iis, quae in tuis literis erant, de quibus respondendum esset, quamquam breviter, quod hoc tempore multae me multorem literae premerent et ducis Vinriensis praesertim negotia non parvo agentis in periculo.

Vale quam optime.

Tuae Nobilitati observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 2/12 Septembris 1637.

1 Over Sten Bielke zie men no. 2945, p. 67 n. 7.
2 Schuilnaam voor Axel Oxenstierna.
3 Patrick Ruthven, graaf van Forth en Brentford, luitenant-generaal in Zweedse dienst.
4 Arvid Forbes, officier in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
5 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
6 Gijsbert van Hogendorp; zie over hem VI, p. 287 n. 13.
7 Christiaan IV van Denemarken.
8 Wladislas IV (VII) van Polen; op 13 september 1637 huwde hij met Cecilia Renata, zuster van keizer Ferdinand III.
9 Zie voor hun namen no. 2957, p. 91 n. 2.
10 No. 3242.
11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér: vgl. ter zake no. 3188 dd. 1 augustus 1637 van Axel Oxenstierna.
12 Johan Adler Salvius, Zweedse hofraad en gezant residerend in Hamburg en Osnabrück.
13 John Dury -Duraeus-; zie Grotius' schrijven aan hem dd. 11 augustus (no. 3245).
14 No. 3242 dd. 5 september.
15 Elias Diodati.

3252. 1637 september 14. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Quas ad me XXVI. Iunij dedisti litteras[2], eae mihi IV demum Septembris die traditae sunt quippe a Spiringio[3] e Suecia huc remissae. Ex iis magna cum voluptate didici, quam multa et varia ad illustrandam rempublicam litterariam tibi in promtu sint. Si illic idoneos typographos reperire non potest, mitte per amicos quae primum excudi velis, et operam dabimus, ut id quam accuratissime fiat.

De Lucano[4] et Tacito[5] per occasionem cogitabimus; ego cum Mairio[6] aliisque ea de re agam, nam ista in Tacitum nimis quantum videre gestio.

Procopii Gothica[7] quominus lucem videant, non puto magnum cancellarium[8] intercessurum imo potius id opus promoturum.

De Anthologia[9], quaeso, aliquid constitue, ne diutius nullo fructu quod paratum est prematur: conditiones, quas typographis praescribis, hominibus nostratibus duriusculae videbuntur, Galli talibus rebus assueti facilius iis acquiescent.

Mileteriana[10] jam accepi, ut et ante[11] scripsi, et Episcopio[12] legenda transmisi, qui jam constituit sua in Cameronem[13] edere.

Si Matisium[14] videro agam, cum eo de successore Brandani[15], nam ego Bremae novi neminem, et difficile esset hic reperire aliquem bene in iis, quos designas, articulis sentientem, qui publicam habeat vocationem, posset tibi ea in re Vossius[16] magno esse usui, qui id genus hominum novit probe.

Nunc ut te nostrarum rerum certiorem faciam, hoc habe: obsidionem Bredanam egregie ingeri et omnia, quae hostis extra urbem habuit, munimenta, jam in nostram concessisse potestatem ab ea parte, e cui princeps[17] imminet, de reli-

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3135; beantw. d. no. 3297.
2 No. 3135.
3 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
4 Betreffende Grotius' Lucanusuitgave zie Ter Meulen-Diermanse, no. 423 (p. 157-171).
5 Over Grotius' aantekeningen bij Tacitus zie men Ter Meulen-Diermanse, no. 515 (p. 194).
6 De Leidse uitgever Jean le Maire.
7 *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm;* Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
8 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
9 Zie voor de uitgave van de *Anthologia* no. 2407 (dl. VI, p. 426).
10 De geschriften van de Franse theoloog Théophile Brachet de la Milletière met name diens *Le moyen de la paix chrestienne en la réunion des catholiques et des évangéliques sur les différens de religion, divisé en 4 parties. Première partie. Réfutation de la procédure de M. Daillé en son Examen. Par T.B., sieur de L.M.* Paris 1637.
11 Zie no. 3205 dd. 12 augustus; zie ook no. 3223 van 26 augustus 1637.
12 De remonstrant Simon Episcopius; een geschrift van zijn hand tegen Cameron is mij niet bekend.
13 John Cameron (1579?-1625), filosoof en theoloog uit Glasgow, leefde en werkte vanaf 1600 voornamelijk in Frankrijk.
14 Assuerus Matthisius -Sweer Matthijssen-, sedert 1631 remonstrants predikant te 's-Gravenhage.
15 Brandanus Daetrius -Brandan Dätri-, luthers theoloog; in 1636 kwam hij als huispredikant van Grotius naar Parijs, waar hij tot juni 1638 verbleef.
16 Gerard Johannes Vossius, hoogleraar aan het Athenaeum te Amsterdam.
17 Frederik Hendrik.

quis vero non minorem esse spem, quin de iis brevi exui possit. Septimo hujus duobus e cuniculis ignis prorumpens magnam vallorum in exteriori munimento partem disjecerat, cui occasioni nostri insistentes, hinc Galli inde Angli, in ipsum proruperunt munimentum et ad eam, quae egressuris patebat, portam se illico conferentes omnes, qui illic excubabant, circumventos ad ducentos circiter occidione deleverunt; ita Galli aliqua ex parte Charnassaeo[1] parentarunt.

Interea Venlonam Brederodius[2] post obsidionem vix tridui 25° scilicet Augusti die cardinali regio[3] tradidit pessimo sane militari flagitio, cum bene munitam operibus, 37 tormentis majoribus et magna vi pulveris instructam urbem, cum mille et amplius stipendiariis facile ad sex aut octo - sicut saepius ipsum promittentem audivi - septimanas defendere potuisset. Causatur ille praecipue paucitatem militum, consternationem et tumultum civium, et incendium, quod igniti hostium globi in urbe excitaverant; sed revera a romanensibus quibusdam, quibus ille multum confidebat, seductus, ne securitati urbis debite prospiceret, et vitae suae timens, quam in eo speraveramus, constantiam deposuit et in castellum quoddam ditionis Coloniensis se recepit, ubi jam ignaviae suae penas dat seipsum miris modis crucians.

Venit et IV hujus mensis in potestatem cardinalis Ruremunda, per decem tantum dies defensa; sed illa nullis erat operibus firmata. Haec omnia Bredana victoria gloriam imminuunt. Decimo et undecimo hujus milites, qui in castris comitis Guilielmi Nassavii[4] sunt, cum defensoribus propugnaculi, quod ipsis objacet, varia fortuna fortiter pugnaverunt: nostri semel atque iterum depulsi, tertio et expulsi cum jactura multorum, quos inter centuriones Hindersonius[5] et Wiliamsonius[6] et signiferi aliquot, tandem duodecimo hujus mensis ejus potiti sunt. Princeps nunc totus in transitu fossae urbicae per porticum occupatus est, quatuordecim jam lignorum jugis in fundum adactis; interea et pontes ex cratibus et viminibus factos, qui hic servantur, ad se mitti jussit, incertum, in quos usus. Citantur per praeconem Brederodius aliique, qui Venlonam tradidere, neque comparere audent; sed jam jam intelligo Brederodium in manus nostrorum venisse ac Rijnbercae asservari; quod si verum est, actum est de ejus vita.

Plura, quae jam scribam, non habeo.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XIV. Septembris 1637.

1 Hercule Girard, baron van Charnacé.
2 Een waarschuwing van De Richelieu dat Venlo bedreigd werd had Den Haag te laat bereikt. Op 26 augustus 1637 had de kardinaal aan Jean Brasset, Franse ambassadesecretaris in Den Haag, geschreven dat een vertrouwd persoon aan het hof van de koningin-moeder te Brussel, hem had doen weten, dat Don Fernando de hoop om Breda te ontzetten had laten varen en dat hij van plan was om Maastricht of Venlo aan te vallen. Brasset werd op het hart gedrukt om deze waarschuwing uitsluitend aan Frederik Hendrik over te brengen. Wanneer namelijk de Staten-Generaal op de hoogte gebracht werden, bestond de kans dat de identiteit van de zo waardevolle berichtgever onthuld zou worden. (Hs. Parijs, Bibliothèque Nationale, fonds français, no. 17946 p. 55).
3 Don Fernando, kardinaal-infant van Spanje.
4 Willem, graaf van Nassau-Siegen.
5 James Henderson, een zoon van Sir Robert Henderson die in 1622 bij het beleg van Bergen-op-Zoom gesneuveld was.
6 James Williamson.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 12 Oct.

En in dorso: 14 Sept. 1637. W. de Groot.

3253. 1637 september 14. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn heer,

Het pacquet van den vijffden deser[2] heb ick over lant wel ontfangen, doch alsoo de boden gemeenelijck met het bestellen van de particuliere brieven een dach off meer langer socckelen als met die van Cimon[3], die de eerste sijn, soo sal niet ongeraden sijn, dat de mijne daeronder commen, totdat ick faute vinde. Ick volge mede wederom dien wech, doch soo uEd. mij eenen anderen wijst, sal dien nemen.

En passant bij Caesar[4] vernemende, hoe onse saecken stonden, vondt ick, niet daerin was gevoordert. Niemant, soo het schijnt, durst het te berde brengen, warom ick aengenomen hebbe de openynge van nieuws door een brieff te doen; verwachte echter weynych effect. Naer ick dan noch eens selffs daer sijn geweest, sal nodych sijn, dat de schriftelijcke presentatie van compromis geschiede, daerop antwoorde werde gevoordert ende voorts geleth, wat te doen staet. Ick sal daertoe hetgene uEd. mij sent gebruycken, want in saecken van sodanyge importantie volge ick garen precisen last.

De doot van den burgemeester de Reus[5] sal connen dienen voor een nieuw dilay, hoewel ick meen dese weecke een ander in sijn plaetse sal werden gecoren. Een confident vrunt heeft mij gecommuniceert, dat die van Rotterdam van meenynge sijn te versoucken een vierden burgemeester te mogen stellen ende de vroetschap tot op 36 te vermeerderen, waerbij wij in onse saecke geen voordeel connen doen ende sal qualijck so lange aenlopen, dat wij alvoren veerdych connen sijn. Alles dient overleyt. Conde bij Vrancerijck[6] yet bij de hant genomen werden, waer het beste, maer men moet seecker gaen. Nordianus'[7] volck vertrouwe ick het noch niet; Engellant[8] is onseecker ende lange te wachten, ende soo lange Sophi[9] smaeck heeft in Golilas[10] sal hij beter bij hem sijn als onder een volck daer vremdelingen noit wel en voeren[11].

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Beantw. d. no. 3283. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*,p. 379.
2 Een brief van die datum aan Van Reigersberch is niet bewaard gebleven.
3 Codenaam voor Staten-Generaal.
4 Codenaam voor Rotterdam. Het betreft de pogingen door Grotius en namens hem ondernomen om hem zijn salaris als pensionaris alsnog te doen uitbetalen.
5 Abraham Jansz. de Reus; hij was in augustus 1637 overleden.
6 De naam staat in cijfercode: 313; Grotius heeft erboven geschreven: Vrancrijck.
7 'Nordianus' is een codenaam voor Holland; Grotius heeft erboven geschreven: Hollants.
8 De naam staat in cijfer: 125; Grotius heeft erboven geschreven: Engellant.
9 Codenaam voor Zweden; Grotius heeft er 'Sweden' boven geschreven.
10 Pseudoniem van Grotius; hij heeft erboven geschreven: H. de Gr.
11 De woorden: 'daer ... voeren' staan in cijfer: 10.23.24.17. 1100.1023. 1.45.50.16.58.75.7.6.700.21.11.82.49. 73.46.56.701.70. 69.82.28. 75.88. 95.77.24.71.50.73. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.

De pampieren sal ick eerstdaechs uEd. broeder[1], soo die in een coffer sijn, ter handen stellen; voorts hem de sorge daervan beveelen.

Uffoos[2] advis indien het is te becommen, gelijck oock het bericht ende contrabericht sal ick uEd. mededeelen. Van Ooste[r]wijk[3] hoor ick niet; in opene rupture te commen is ongeraden; soo Asmundus[4] daerin kan helpen versien waer beter.

Uwen outsten[5] meen ick, dat met den heer Spierynck[6], die verwacht wert, commen sal. Hier sal hij niet opgehouden werden; sal garen hooren uEd. eenych goet employ voor hem wiste. Nisi sibi deesset, mogelijck, dat hij bij Gelhar[7] soude connen geraecken, immers soude men een preuve daervan connen nemen; nu men daeraen twijfelt, is beter, dat elders alvoren werde gesien, hoe hij hem wil schicken.

Den ioncksten[8] hoop ick, dat is op een goet spoor, hoewel ick liever hadde gesien hem hier geplant, daer de avancementen eens gemaeckt seecker sijn te duyren. Doch is altijt noch gelegen daerop te dencken ende daerom sal wel doen ons hier met caerten ende advisen te versien om hem daerdoor bekent te maecken, maer hij moet letten, dat die pertinent ende net sijn, want ick die aen Suenno[9] sal addresseren, gelijck ick alreede dat van l'isle de Weymar hebben gedaen nevens de particulariteyten, die uEd. soo van de gelegentheyt van de armee van hertoch Bernhart[10] als van Ian de Waert[11] mij hadde medegedeelt.

Hetgene uEd. voorder van de gemelte hertoch off andere saecken bij reflexie desen staet raeckende seeckerlijck verneempt, de kennisse van alles sal mij seer aengenaem sijn.

Dat van Aysma[12] ende Amelant rust: van de drie Oostindische scepen is geen tijdynge[13], doch siet het rijsen van actiën op den voet van handelynge bij de onse in Iapan gestabilieert ende voorts den goeden staet van Indiën; het voorleden iaer hebben de onse dertych tonnen gouts aen silver wt dat rijck gevoert ende wert geseyt, dat de Portugeesen hetselve iaer wel 70 tonnen gouts daerwt hebben gehaelt. De hope is de Portugeesen handel te connen trecken ende dat Indiën met contanten wt des(e) landen niet meer naer desen sal behouven te werden versien. Nu ontbieden maer drie hondert duysent guldens. Van Brasyl hebben wij niet naders.

Den marquis de St. Chaumont[14] van Hamburch gecommen is int leger ge-

1 Willem de Groot.
2 'Uffo' is een schuilnaam voor François van Aerssen; Grotius heeft er 'Arsens' boven geschreven.
3 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, ordinarius Staats gezant in Parijs. Het woord 'Van' staat in de tekst in code: V, het woord 'Oste[r]wiick' in cijfer: 77.712.2.3.75.[71].34.31.713. ... 8.; Grotius heeft erboven geschreven: Van Oste ...
4 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch; Grotius heeft erboven geschreven: N. Reig.
5 Cornelis; hij was in Noord-Duitsland en Zweden geweest.
6 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
7 Schuilnaam voor Frederik Hendrik; Grotius heeft erboven geschreven: Pr. v. Or.
8 Diederik; hij bevond zich in het leger van hertog Bernhard van Saksen-Weimar.
9 Schuilnaam voor Frederik Hendrik; Grotius heeft er 'Pr. v. Or.' boven geschreven
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Johan van Werth, ruiteroverste in dienst van keizer Ferdinand III.
12 Foppe van Aitzema.
13 Zie p. 513 no. 1.
14 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.

weest, voorts naer Vranckerijck gereyst; tot wat eynde, sal uEd. daer verstaen.

Reurmonde naer 10 dagen belech is mede bij den viant becommen. Die daer heeft gecommandeert[1] schijnt contentement te hebben gegeven. Den gouverneur van Venlo[2] ende de cappitainen sijn den negenden deser in het leger bij tromelslach geciteert[3]. Al de werelt is over Brederode verwondert, die voor een fray vaillant officier was bekent; waer het hapert, weet men niet, dan die met de meeste apparentie spreecken excuseren hem van poltronnerie. Door de groote alteratie van de ingesetenen, die den viant van de wallen om genade toeriepen ende oock op d'onse schooten, meenen sij, dat hij verder is geëstonneert als behoorde ende de burgers in de kercke most hebben gesloten. Die faute isset, dat hij sonder convocatie van chrij[g]sraet heeft geparlamenteert. In die professie luystert het nauw, bijsonder in sulke occurrentiën. Bij provisie sal die man van eer ende digniteyt vervallen ende gedecrieert werden bij al de werelt; hij selffs wert geseyt te Kempe te sijn onder het gebiet van den biscop van Ceulen[4]. Den viant seggen ons de advisen van den elffden wt het leger, dat was tot Stamproy in Brabant, niet verde van Waert; d'opinie was, dat hij marcheerde naer Diest.

Te Maestricht, daer binnen gecommen sijn 10 compangiën te voet, 2 te paerde, was het heel wel, soodat daer voor desen tijt niet is te vreesen. Den hertoch van Boullion[5] hebbende gedaen reveue van de gespanioliseerde ingesetenen heeft bevonden deselve 1700 stark; vijff hondert van de wackerste ende ionckste heeft hij buyten gesonden, de resterende hare wapenen benomen, voorts de stat ontleedych[t] van alle geestelijcke, latende alleen vier mans in yder clooster om hetselve te bewaeren met belofte van d'andere hare alimentatie te sullen laten volgen. De stat is van alle nootdruft wel voorsien ende sijn boven de oude mineurs negen van nieuws aengenomen ende alle fortificatiën in behoorlijcke defentie.

Wt de bijgaende courante sal uEd. sien den intocht van den lantgrave[6] ende oversten Ransou[7] in Oostvrieslant ende de resistentie, die den grave ende lantsaten hebben gesocht te doen. Desen staet niet garen siende dat het lant soude werden bedurven, oock niet connende de troupes van den lantgrave met gewelt delogeren, hebben de Staten-Generael derrewaerts gesonden Swartsenburch[8] wt Vrieslant, Coenders[9] wt de Ommelanden, om te sien, off middel is, dat de troupes in ordre werden gehouden ende de inwoonders, mits betalende eene contributie, hare ruïne ontgaen.

Aengaende het beleg van Breda remittere ick mij tot de bijgaende extracten[10] alleen daer bij vougende, dat de brieven van de gecommitteerde van de Staten seggen sestych in het hoornwerck sijn gebleven, twee cappitainen, eenyge lieute-

1 Eduard Carpenter, plaatsvervanger van de gouverneur Jacob van Randwijck, had de stad overgegeven.
2 Nicolaes van Brederode.
3 De sergeant-majoor Jan de Jeger en de kapiteins Jan Wifreding, Jan Spiegell, Gijsbert Vijgh en Hans Koenraet Borringen.
4 Ferdinand van Beieren.
5 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, gouverneur van Maastricht.
6 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
7 Josias, graaf van Rantzau; zie over hem VI, p. 327 n. 13.
8 Frederik, baron Thoe Schwartzenberg (†27 november 1640).
9 Bernard Coenders van Helpen.
10 De extracten ontbreken.

nants ende vendrichs, dat voorts aen de galerijen, die in het hoornwerck aen de Ginnekens poort int quartier van sijn Hoocheyt[1] verovert met twee bateriën voor 38 000 g. waren besteet in veerthien dagen over te brengen, soo verre was gevrocht, dat de Franse galerije al 13 binten in de gracht hadde, de Engelsche vijve, doch sijn tijdyngen drie van de Franse binten sedert in stucken sijn geschoten, dat noch meer sal gebeuren. Den heer Wijts met sijn schrijven van den XI oordeelde, dat sij naer sijn oordeel noch ten minsten drie weecken werckx hadden. Voor den persoon van sijn Hoocheyt, die hem geen peryckel ontsiet, is men met reden becommert.

In Vrieslant is het vol confusie. Hollant blijft tot noch toe eenparych in het maintenement van sijn recht.

In Orangie is bij provisie de vrouw van Dona[2] bij sijne Hoocheyt tot gouvernante gestelt ende van Santen[3] het commandement van het chrij[g]svolck vertrout.

Het gelt tot de costen van het leger te vinden geeft becommerynge ende dat van Vranckerijck moet commen blijft lange onderwegen.

Naer het veroveren van Domits trachten de keyserse Lunenburch te reduceeren, voorts Pomeren ende Meckelenburch soo te ruïneren, dat sij de Sweetse armées de vivres ontrecken ende, ist mogelijck, beletten bij faute van deselve weder naer Duytslant te keeren. Veele isser gelegen, hoeseer Vranckerijck den hertoch van Weymaren sal secoureren.

Wt Engelant hebben wij niet. Den heer Beveren[4] is thuys, den heer Ioachimi[5] noch hier, den heer Boreel[6] maeckt geen staet desen winter te verreysen.

Desen 14 Sept. 1637.

In dorso schreef Grotius: 14 Sept. 1637 Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 3 Oct. Post illam de 21.[7].

3254. 1637 september 15. Van B. Schörling[8].

Hochgeehrter Herr Legate,

Vor Ancklam hat der Feindt schlechte Ehr eingelegt. Dan nachdem er 10. tage dafür zugebrachten undt gesehen, dass er über die Peen nicht kommen können, undt ein zimblich volck dafür sitzen lassen, ist er endtlich mit der gantzen macht uffgebrochen, undt hat seinen weg naher Friedlandt genommen, ohne das man noch weiss, wohin er sich ferner werden möchte.

1 Frederik Hendrik.
2 Ursula van Solms, weduwe van burggraaf Christoffel van Dohna; zij was de zuster van Frederik Hendriks gemalin Amalia van Solms. Over Van Dohna zie men IV, p. 266 n. 10.
3 Johan van Santen.
4 Cornelis van Beveren; hij was met een missie naar Engeland belast geweest.
5 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, ordinarius Staats gezant in Londen.
6 Dr. Willem Boreel, pensionaris van Amsterdam. Hij was benoemd tot Staats gezant in Venetië, doch er waren moeilijkheden gerezen betreffende zijn titulatuur. Boreel weigert te vertrekken en vraagt ontslag; dit wordt hem in januari 1638 verleend.
7 No. 3264.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 11. Eigenh. oorspr. Balthasar Schörling was postmeester te Hamburg.

Herr Baner[1] soll ihn auss den gemachten wercken undt Schantzen für Ancklam tapffer uffgetrieben, auch im felde zimblich canoniret haben, auch resolvirt sein, ihm behuetsamblich zu folgen, H. Wrangell[2] aber uff dieser seite der Peen hinauff gehen, undt deren Pässe gegen Mecklenburgh in acht haben. Jedoch dergestalt, dass sich beyde armeen allezeit conjungiren können. Der Feindt soll auch etliche stücken im stich gelassen haben. Diese grosse imperitia et ignavia hostis encouragiert die unserige mächtig.

Götze[3] ceu vocatus gehet mit theils volck ins Reich, hat albereit zu Berlin ab Electore[4] abscheid genommen. Mit Lüneburg stehets noch so hin: Hertzog Georg[5] selbst ist mit beim Feindt, dahero die bürgerschafft gegen den Schwedische Commendanten[6] rebelliret, undt nicht einen schuss zu thun begehret. Die stadt ist sonst berent. Wir müssen des aussgangs erwarten.

Hochgeehrter Herr Ambassadeur, weil Ich vermuhte, es möchte etwa Herr Müller[7] noch zu Paris sein, so bitte Ich ihm diese 2. ohnbeschwehret überreichen zu lassen.

Befehle sie damit der Göttlichen providentz undt dero faveur mich unterdienstlich.

E. Excell. Diener

B. Schörling.

Hamburgh am 5. 7bris 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 7 oct.

3255. 1637 september 17. Aan N. van Reigersberch[8].

Mijn Heer,

Ick ontfang soo daetelijck uE. brief van den 5 September[9]. Sende conform uE. meninge een acte van insinuatie te doen aen de heeren van Rotterdam[10]. Sal verwachten de stucken, die noodigh souden sijn om hier iet te tenteren, gelijck eenige van Vr ... ce[11] mij raiden.

Ick mercke, dat, dewijle men in Brasyl wint, men de naerder zee voor een goed deel verliest door de groote macht van de Duinkerckers, waer noch bij comen de pretensiën van de Engelschen.

In 't stuck van Venloo sie ick, dat soowel capitein Brederode[12] als Staken-

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Herman Wrangel, Zweeds veldmaarschalk.
3 Johann, graaf van Götz, bevelhebber in het leger van keizer Ferdinand III.
4 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
5 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
6 Heinrich Stammer. Hij werd wegens zijn beleid ter dood veroordeeld en terecht gesteld.
7 Georg Müller, secretaris en Zweedse hofraad.
8 Hs. Amsterdam, UB., 30 B 3. Eigenh. oorspr. Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 122 (aldaar toegevoegd aan de brief van 22 augustus - no. 3218 -).
9 Ontbreekt.
10 Het betreft de pogingen van Grotius en namens hem ondernomen om hem zijn achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog te doen uitbetalen.
11 In de tekst in cijfer: 66.17.69.98.24.
12 Nicolaes van Brederode.

broeck[1] beschuldight werden. Men moet altijd een man vinden, qui reus fortunae subdatur[2].

Ick houde met uwer E. predicanten daer, de capitulatiën van roomsche exercitie schadelijck sijn. Dat men belooft, moet men houden. Sonder dat can men de toelaeting ruimen off inbinden nae den tijdt. Maer de experiëntie leert, dat niet alleen de priesters, maer oock andere roomsch-gesinden dangereux sijn in Engellant, Schotlant, IJslant, Geunieerde Provinciën ende Switserlant, als houdende, dat haere religie niet wel en can verseeckert sijn anders als door de Oostenrijcksche macht.

De plaetse van Charnassé[3] soude wel dienen voor monsieur de Thou[4]. Hij sal daerom dencken. Maer twijffele, off sijne Ed. faveuren genoech sal vinden sijnde wat geallieert aen 't Huis van Guise ende gecomen van een vader, qui erat supra saeculum.

Van Brasyl ende Oost-Indië sal ick garen verstaen het gunt vorder sal passeren.

Hertogh Bernhard[5] hebbende becomen Molberg ende Ettenhem heeft myne gemaect van Kinsingnen te belegeren, een passage aen dese zijde van den Rijn nae Brisac. Den vijant om de importantie dat willende beletten, ende gesterct sijnde met acht regimenten Croaten onder Isolani[6] is met voetvolck ende ruiterie in 't velt gecomen. Sijne Fürst. Gen: heeft sich gehouden, alsoff hij retireerde, ende daer door een deel van 's vijands volck nae hem getrocken op een plaetse, daer een clein rivierke was. Daernae sich omgekeert, den vijanden in 't water gestooten, te neder gevelt ende de rest verstroyt den welcken hij de heele nacht gevolgt hebbende vint een deel van de overigen in een valley niet verre van 't leger, ende drie uiren de selve seer quaelijck getracteert hebbende heeft haer genoodsaect te vertrecken nae haer leger. Hertogh Bernhard met Hailliers[7] volck sijn tesamen ontrent ses duisent man, den vijant stercker ende comt hem nieuw volck bij onder Golts. Den hertog van Longueville[8] sal hertogh Bernhard geene assistentie connen doen, alsoo hijselve werck heeft sijnde den hertogh van Lorraine[9] terugge nae hem toe getrocken. Legt noch ontrent Bleteran. De circumvallatie van Dampvillers is gedaen ende men hoopt de plaetse te hebben binnen ses weecken.

Den baron Degenfelt[10] uit het leger van Maubeuge met eenige ruiterie sijnde getrocken om te sien, wat den vijant dede, heeft eenige voorlopers van deselve becomen ende daeruit verstaen, dat daerontrent was een embusquade van uit-

1 Jhr. Thomas van Stakenbroeck.
2 Vgl. Tacitus, *Ann.* I, 6: metuens, ne reus subderetur; *ibid.* XV, 44: abolendo rumori Nero subdidit reos.
3 Hercule Girard, baron van Charnacé, ordinarius Frans gezant in Den Haag, Hij was op 1 september 1637 gesneuveld.
4 François Auguste de Thou, zoon van de in 1617 overleden historicus Jacques Auguste de Thou.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Ettore Giovanni Ludovico Isolani.
7 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen.
10 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld.

gelesene soldaten; dewelcke hij omcingelt hebbende heeft sonder slagh off stoot hondert gevangenen becomen, oock eenige notable officieren.

In Italië bij Aste seggen de Fransoisen een groote victorie becomen ende ses duisent van de vijant te hebben verslagen.

Den Turcq[1] heeft in clein Tartarië een coning[2] nae sijn sin gestelt, den coning van Polen[3] doen verseeckeren van vrede te willen houden, mids dat hij de Cosacken bedwingt, aen Ragosky[4] presenten ende confirmatie van het besit van Sevenbergen gesonden; verwacht een ambassadeur[5] uit Persië. Off daeruit vrede met den Persiaen[6] sal volgen ofte niet, werdt diverselijck gediscoureert.

De nonces van de paus[7] te Wenen ende Madrid arbeiden tot een stilstant. Doch soo hier als daer werdt swaericheit daerin bevonden, omdat de stilstant voordeel geeft aen deghenen die veel hebben op anderen becomen. Den paus is niet apparent lang te leven. Pater Joseph[8] hoopt cardinael te werden eer den paus sterft.

Madame de Chevreuse[9] vresende 't ondersoeck, dat men doet tegen die wel bemint waeren van de coninginne[10], heeft haer gesalveert nae Engelant.

Wij verstaen hier de coninginne-moeder van Vrancrijck[11] seer quaelijck is getracteert geweest in Brabant door vrese van de Brabanders, dat daer Fransche soldaten scholen onder der juffrouwe clederen.

Eenige luiden discoureren hier sonder reden ende apparentie dat eenige heimelick verstant is tusschen den cardinal-infant[12] en de prins van Orangie[13] om een bestant te maecken met wisseling van Breda tegen Venloo ende Ruermond, maer dat sulcx bedeckt werdt met een schijn van oorlogh om Vrancrijck [te] bedriegen. Ick en ben soo achtendenckigh, niet gelove gelijck eenige Huguenotten in Vrancrijck eertijds die seiden dat den hertogh van Guise[14] hemselve te Blois had laeten ombrengen alleen om de arme Huguenotten te bedriegen.

Den 17 Sept. 1637.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 17 Septemb. 1637 wt Paris.

1 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
2 Behadir-Ghiraï, opvolger van Inayet-Ghiraï.
3 Wladislas VII (IV).
4 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
5 Makssoudkhan, Hij werd op 9 augustus 1637 door Murád ontvangen.
6 Sefi (Sam Mirza), sjah van Perzië.
7 Malatesta Baglioni en Lorenzo Campeggi, internuntii van Urbanus VIII resp. te Wenen en te Madrid.
8 François Leclerc du Tremblay, capucijn, gunsteling van De Richelieu.
9 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
10 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
11 Maria de Medici; zij verbleef in de Zuidelijke Nederlanden.
12 Don Fernando; zie over hem IV, p. 412 n. 11.
13 Frederik Hendrik.
14 Henri de Lorraine, hertog van Guise, (geb. 1550) in 1588 te Blois vermoord.

3256. 1637 september 18. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Gaudeo placuisse tibi confabulationem meam per literas. Hoc mihi est negotiorum dulcissimum levamentum.

Borussus[2] ad me ubi venerit, excipietur non tantum illa tralatitia humanitate, qua omnes excipio extraneos, sed ea, quam merentur, et tua et patris[3] commendatio.

De Gallicarum ecclesiarum rebus recte judicas. Omnia ista non ad normam veri, sed ad partis suae cuique obfirmationem comparantur. Mileterius[4] post fulmen synodi Alensonianae[5] alium scribit librum[6] magis ei favente Sorbona quam Carentono. Velim scire et aliorum de ejus laboribus conatibusque judicia.

In Suedia pastor qui est in urbe regia Stockholmae Germanus[7], volentibus rectoribus ita se tenet inter communiter credita et hortamenta ad sanctitatem, ipsum etiam dogma de Coena ita tractat, ut omnibus, qui eo veniunt, Batavis satisfaciat eosque ad communionem suam pertrahat.

Idem de Brandano[8] speraveram. Sed is a Germanis hic nonnullis excitatus contra monita, contra praecepta mea inclementer declamavit in calvinistas et pontificios; et theses de Coena quas a me vocatus defenderat, contumeliossisimas in eos, qui *πολυτοπίαν* non agnoscunt, hic omnibus tradidit plane corrumpendo instituto meo. Itaque coactus fui me ab homiliis ejus abstinere, deinde et inhibere istam, quam conscientiae nomine tuetur, me nolente in aedibus meis declamatoriam vehementiam silentio ei plane imposito. Manebit hic ad ver; ne sibi injuriam factam queratur is, qui neque conditionibus ei per Mathisium[9] praedictis neque meis edictis aequissimis paruit semper aeruscandi avidus, ut multis mos est illius gregis, cum tamen ea sorte, quam ego ei dederam, contentus esse et posset et deberet. Quid posthac, ubi ille importune loquax abierit, faciendum mihi sit, ut et

1 Gedrukt *Epist.*, p. 871. Gedeelt. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 146. Antw. op no. 3223; beantw. d. no. 3276.
2 Henricus van Bommel.
3 Jan de Groot; vgl. no. 3223, p. 518.
4 De Franse theoloog Théophile Brachet de la Milletière.
5 Gehouden van 27 mei tot 29 juli 1637.
6 *Declaration faitte par le Sievr de la Milletiere a Messievrs les Pastevrs, Anciens, et Consistoire de son Eglise. Sur le sujet de l'acte dressé par le Synode National assemblé, par permission du Roy, a Alençon le 28. de May & autres iours suivans, & la Lettre dudit Synode audit Sievr de la Milletiere du 6. Iuillet 1637. concernant son Livre intitulé Le moyen de la paix Chrestienne.* A Paris. M.DC.XXXVII. Volgens een mededeling op p. 38 kwam het boek op 24 september 1637 van de pers.
7 Niet geïdentificeerd.
8 Brandanus Daetrius -Brandan Dätri-, luthers theoloog uit Helmstedt; hij was in 1636 als huispredikant van Grotius naar Parijs gekomen. Hij genoot aanvankelijk diens volle waardering, doch bleek op den duur niet te handhaven.
9 Assuerus Matthisius -Sweer Matthijssen-, remonstrants predikant te 's-Gravenhage. Bij schrijven dd. 28 november 1635 (dl. VI, p. 363/4) brengt hij Grotius een aanbeveling van de Helmstedtse theologen, Christoph Schrader en Georg Calixtus betreffende Brandanus Daetrius over.

publico bono christianismi prosim et me ab omni factionis, quantum fieri potest, suspicione liberem et tuum et amicorum consilium quaero.

Archiepiscopi[1] oratio cum Anglice sit typis vulgata, facile apud vos interpretem inveniet et digna est, quae legatur. In literis, quas intercidisse dicis[2] - forte in Suediam Spiringium[3] sint secutae -, scripseram, siqua nova pararetur editio Taciti aut Lucani, habere me ad illum correctiones plus LXXX, ad hunc notas veteribus recognitis et in unum collectis additas[4]. Procopiana[5] cum multis accessionibus faciam, ut describantur et editioni parentur hortante me magno cancellario[6] ad quem praefationem[7] misi valde ei probatam. Annales belli Belgici[8] ad inducias usque descripti sunt. De his duobus libris scripseram me pretii petere nihil: tantum exemplaria centum chartae melioris bene compacta, ut amicis tradi possent. Praeterea velle me agere cum typographo, qui susciperet, ex syngrapha, intra quod tempus absoluturus esset editionem, ut mihi caveam adversus tricas.

Notas ad Novum Testamentum Heinsianas[9] exspectamus et si quid Salmasius[10] contra molietur. Anthologia[11] nostra dormit.

Cordesius[12] ita de me, ita de bonis meretur omnibus, ut hoc, quod tibi commendavi, negotium peragere rogeris, quantum rogari potes.

Utenbogardo[13] felicem senectutem precor et ut, si quid gestat foecis in hac vita, fortiter concoquat.

De patre gaudeo. Matri[14] opto mitiora. De Venloa et Ruremunda tristes intelleximus. Quo tempore vos de Breda, nos de Capella speramus et Dampvillerio.

Vale, mi frater, cum tua[15] tuisque[16], parentibus, propinquis, amicis.

Tuus totus
H. Grotius.

Lutetiae, 18 Septembris 1637.

1 William Laud, aartsbisschop van Canterbury; voor zijn toespraak zie men no. 3199, p. 481 n. 5.
2 Dat zullen brieven van 25 juli en 1 augustus geweest zijn, die in de wekelijkse correspondentie tussen die van 18 juli en 8 augustus ontbreken.
3 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
4 Zie voor Grotius' aantekeningen op Tacitus Ter Meulen-Diermanse, no. 515 (p. 194), voor zijn Lucanus-uitgave *ibid.*, no. 423.
5 De posthuum verschenen *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm;* zie Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 Zie no. 3132, p. 369 en bijlage no. 7.
8 Dit werk verscheen eerst in 1657 onder de titel *Hvgonis Grotii Annales et historiae de rebvs Belgicis*.
9 Zie VII, p. 134 n. 7. Het werk is in 1639 te Leiden verschenen.
10 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise, hoogleraar te Leiden. Over zijn onuitgegeven *Annotationes in Novum Testamentum* zie men no. 3077, p. 293 en n. 3 aldaar.
11 Men zie voor de uitgave van de *Anthologia* no. 2407 (dl. VI, p. 426).
12 Jean de Cordes, kanunnik te Limoges; vlg. ter zake no. 3114, p. 347.
13 De remonstrantse predikant Johannes Wtenbogaert.
14 Aeltgen Borre van Overschie.
15 Alida Graswinckel.
16 Voor de namen van Willems kinderen zie men no. 2912, p. 3 n. 2.

3257. 1637 september 19. Aan S. Bielke[1].

Excellentissime Domine,

Venit huc me gaudente D. Mullerus[2]. Laboramus ambo ad rem communem et eam maxime, quae ducis Vinariensis[3] egregia virtute nititur, promovendam.

Is et magnis et celeribus indiget auxiliis. Venit contra eum Isolanus[4] cum cohortibus sive regimentis Croatarum undecim, earum, ut advenere, copiarum et earum, quas Waertius[5] habebat, bonam partem in pugnam dux prolicuit simulato post capta Molbergam et Ettinhemum Kitsingae obsidio - nec eum fefellit consilii prudentia - urbis ad Brisaci aditum adeo opportunae, ut ab hoste deseri non posset. Itaque obvium is se tulit magno peditum, magno equitum numero, et duce metum ac receptum simulante pars ejus tracta in loca rivo impedita, converso duce et Gallorum duce Haillerio[6] partim in aquas acta partim trucidata partim dispersa est. Quod supererat agmen tota nocte dux insecutus mane proximo reperit in valle, quae a castris hostilibus aberat non longe. Pugnavit in hos quoque per tres horas feliciter profugosque in castra pepulit.

In Italia quoque non minus prosperum sibi evenisse ad Astam praelium ajunt Galli caesaque jactant sex millia et Sabaudo[7] forte nec volenti ingentes agunt gratias pro sociali opera.

In Languedocia omissa Leucata hostis introrsum penetravit captisque municipiis ignobilibus magna ibi frumenti, quod a Gallis alibi custodiri debuerat, potitus est copia.

Dux Lotharingus Carolus[8] a Brisaco retro se tulit et in Lotharingia habet non mediocrem exercitum, quem Longavillano[9] ad Bleteravium in Burgundico comitatu sedenti opponit.

Ad Dampvillerium Castilionaeus[10] permunivit[11]; nunc inchoabit flexuosos cavosque aditus; speratur et id oppidum et Capella fine autumni aut citius aliquantum ventura in potestatem.

Baro Degenfeldius[12] eis, quae ad Malbodium fines Gallicos tutantur, castris egressus hostium insidias excursorum, in quos incidit, indicio cognitas clausit indagine fecitque plus centum captivos partim selectos milites partim ductores ordinum.

Chevreusii uxor[13] capi metuens ob eas causas, quarum rei aguntur multi ex

1 Gedrukt *Epist.*, p. 362. Gedeelt. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 125. Over Sten Bielke zie men no. 2945, p. 67 n. 7.
2 Georg Müller, secretaris van Axel Oxenstierna.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Ettore Giovanni Ludovico Isolani, bevelhebber van een contingent Kroaten in het leger van keizer Ferdinand III.
5 Johan van Werth, ruiteroverste in dienst van de keizer.
6 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
7 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
8 Karel IV, hertog van Lotharingen.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
10 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
11 Het woord ‘castra’ is hier uitgevallen; vgl. no. 3258 aan Ludwig Camerarius.
12 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld.
13 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse; zij was in tweede echt gehuwd met Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.

amicis uxoris regiae[1], in Angliam fuga evasit. Est in eadem Anglia nunc, ut arbitror, Reius[2] a Polonia legatus, ut regem[3] de spretis Palatinae nuptiis excuset.

Turca[4], ut audimus, cum Polonis pacem firmavit una lege, ut Cosaccos reprimerent. Ipse Cantamirii filium[5], quod is Polonum occidisset quemdam[6], mortis affecit supplicio; addunt quidam et interfectum in itinere ad praefecturam ipsum Cantamirium invisum Polonis. Tartaria Praecopiensis a novo Turcae cliente[7] sine aemulo jam possidetur evoluto fortunis rege[8], qui nuper centum millia et quinquaginta ductabat. Ragotskius[9] tributum solvit; recepit munera a Turca insidias forte et ultionem occultantia.

De induciis Gallos inter et utramque Domum Austriacam per pontificis[10] homines agi et Viennae et Madritii certum est, sed peractu difficile est id negotium. De Hanovia rumor hic est utinam falsus convenisse eam cum imperatore[11]. Vale, vir excellentissime.

Excellentiae Vestrae omni cultu addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae 9/19 Septembris 1637.

De pace Persam[12] inter et Turcam vacillant eorum, qui rem norunt judicia, quanquam legatus[13] a Perside Aleppum, inde Constantinopolim cum muneribus venit.

3258. 1637 september 19. Aan L. Camerarius[14].

Illustrissime Domine,

Accepi nullo fere temporis intervallo et illas, quas D. Millerius[15] attulit XXI Augusti, et alteras XXXI[16].

Non repetam gratias, quas agere debeo semper, neque judicationes de rebus, quae nunc in motu sunt. Est enim id ipsum eo minus necessarium, quod non tantum vota nostra pro re communi, sed et judicia congruere video. Eis igitur

1 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
2 Andreas Rey
3 Karel I van Engeland.
4 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
5 De naam van deze zoon van Kantemir-Mirza heb ik niet kunnen vaststellen.
6 Niet geïdentificeerd.
7 Behadir-Ghiraï.
8 Inayet-Ghiraï.
9 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
10 Urbanus VIII; zie p. 568, n. 7.
11 Ferdinand III.
12 Sefi (Sam Mirza), sjah van Perzië.
13 Makssoudkhan; zie p. 568 n. 5
14 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 93. Gedrukt *Epist.*, p. 361. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
15 Bedoeld zal zijn de ook verderop genoemde Georg Müller, secretaris van Axel Oxenstierna, zoals kan blijken uit de lezing der *Epist.*: Mullerus.
16 De brieven van Camerarius aan Grotius ontbreken.

omissis, quae, dicta sunt saepe, percurram tuas cum responso et addam quae post missas a me postremas[1] evenere. Multum debeo D. Mullero, amico communi, e cujus sermonibus et scriptis, quorum me fecit participem, ea cognovi, quae hoc tempore nosse ex usu est publico.

Quod dicis de D. duce Vinariensi[2] verum est, nec ipse defuit a Majo jam mense monstrandi[3], quid facto opus esset, officio. Ex eo, quae vices obtigerint rerum, nihil attinet gnaro dicere. Ex quo jam Rhenum magno cum periculo transiit, quantum periit occasionum ? urget ille et merito urget, ut non tantum majores accipiat copias, sed et cito. Laborabimus D. Mullerus et ego, non tantum ut fiant, de queis scripsi, sed et ut addatur aliquid ad numerum et ad diligentiam. Venere jam contra eum sub Isolano[4] cohortes - sive regimenta appellare est rectius - undecim. Contigit ei ad omnes occasiones vigili egregia victoria, cum captis Molberga et Ettenhemo oppidis, Kensingum obsideret, quae via est ad Brissacum, eoque non dubitaret, quin tantis ferox incrementis se hostis opponeret; quod et fecit, magna peditum, magna equitum vi. Dux receptum simulans eos divisit et conversa fronte aggressus insecutos trusit in propinquum rivum partimque cecidit, partim egit in fugam; sparsosque insecutus tota nocte - erat autem luna fulgens crescensque - reperit eos, qui a priore pugna abfuerant mane in valle[5] ab hostilibus castris haud multum absita, et hos quoque ad satietatem cecidit, donec reliquiae in castris salutem quaererent.

Ea de victoria regem[6] dux certum fecit misso huc Betzio[7] et literis scriptis XIX Augusti. Addit venire in se Goetsium[8] multo cum milite. Quod vero tu ducem dicis facere oportere, idem ipsi consilii est.

Bredam Batavis, Gallis Dampvillerium, ubi nunc perfecta est castrorum munitio, fodique ad urbem aditus intra paucos dies incipient, itemque Capellam fine auctumni cessura speramus.

Et baroni Degenfeldio[9] egregia et incruenta victoria obtigit, cum captis excursoribus hostium ex iisque cognitis, quae in proximo erant, insidiis eas corona inclusit captivosque fecit plus centum, milites ac duces.

At in Languedocia, omissa Leucata introrsum se penetrant hostes Palmaque et aliis municipiis irruptis plurimum ibi frumenti repererunt, in quo apparuit Gallorum eam provinciam regentium imprudentia negligentiaque. Dicitur eodem se conferre classis sub Oquendo, quae in Brasiliam dicta est ire, magnaque spes esse Hispanis in propinquis Mommorancii, qui in Languedocia multi sunt.

In Italia non procul Asta praelium felix Gallis et Sabaudis fuit: ajunt caesa sex millia. Sed certiorem historiam exspectamus.

Agitur de induciis et Viennae et Madritii et rationes monstrantur componendae de Lotharingia controversiae.

1 No. 3247 dd. 12 september.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 De copie te Uppsala heeft ten onrechte: monstrando.
4 Ettore Giovanni Ludovico Isolani, bevelhebber van een contingent Kroaten in dienst van keizer Ferdinand III.
5 De copie te Uppsala heeft ten onrechte: vallibus.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Friedrich Betz.
8 Johann, graaf van Götz, bevelhebber in het keizerlijke leger.
9 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld.

Turca[1] rebus in Transilvania et in Taurica Scythia ex voto compositis Polono[2] pacem offert et pignus dedit Cantamirii filium[3], qui Polonum occiderat, publico supplicio interfectum. Addunt nonnullae literae etiam patrem suspectum Polonis ad mandatam ei praefecturam trucidatum.

Legatus[4] a Perside Aleppum, inde Constantinopolim venit. Pacis cum Persa[5] multa praevidentur impedimenta: certamen de Mesopotamia; ferox rebus in limite pacatis Turca. Sed multa provenire possunt etiam cautissimis improvisa.

Pontificis[6] valetudo incerta, et parant reges factionum fomenta. Nam his ventis agitatur illud mare.

Hic muliebrium molitionum manet racematio. Itaque Chevreusii uxor[7] post muliebria vitia ad virorum curas transgressa in Angliam dissimulato habitu se tulit capi metuens.

De Anglis nihil nunc dicam, nisi inhibere me judicium, donec conspectae sint in Suedia Lutetiani federis[8] tabulae.

Hamburgi duo jam pendent magnum trahentia momentum negotia, de Wismariensibus pactis[9], quod ad exitum spectare arbitror, et alterum, quod Hagae tractatum iri putabam, nunc illuc translatum video de eo, quod dixi, federe Lutetiano.

Literae, quas recentes a magno D. cancellario[10] accepi[11], non parum de hac re, quam conceperam, spem mihi imminuunt, quando perplexantur Angli neque satis animi sui sensa evoluunt.

Landgravii[12] ea est virtus, ut optima ei optare et communis rei et ipsius debeamus causa. Sed utilior fuisset ejus exercitus, si ad ducis Vinariensis conatus se admovisset propius. Utamur tamen eo, quantum licebit.

Germaniae, ut dicis, miser est status servitutem suam tanto ementis pretio. Fames est in agris, solitudo in urbibus, imperium in armis, principum vix quisquam dignus principis nomine.

Jactura Venloae[13] discent Batavi, quam periculosa sint pacta cum civitatibus, quae belli jure accipere leges possunt ipsorum rebus idoneas, talia, quae pontificiorum coetus et emissarios alant augeantque. Nam inde profectam magnam ejus mali partem arbitror.

Venit ad me qui Coloniae fuit Lagardius[14]. Placet ei is ad colloquium locus

1 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
2 Wladislas VII (IV).
3 Vgl. no. 3257, p. 572 en n. 5 aldaar.
4 Makssoudkhan.
5 Sefi (Sam Mirza), sjah van Perzië.
6 Urbanus VIII.
7 Marie de Rohan, echtgenote van Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.
8 Zie no. 3166, p. 426 n. 4.
9 Het verdrag van Wismar tussen Zweden en Frankrijk was op 30 maart 1636 gesloten; de Zweden hielden de ratificatie op tot het najaar 1637.
10 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
11 Bedoeld zal zijn no. 3201 dd. 8 augustus.
12 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
13 De stad was op 25 augustus 1637 door Nicolaes van Brederode aan de Spanjaarden overgegeven.
14 Louis Escalin, baron de La Garde.

et legati pontificii[1] praedicat aequitatem. Idem facit Venetus[2]. Mihi nec pacificator iste nec locus satis placent, ut scripsi antehac[3] et te consentire cognovi. Praeterea apparet, ibi res tantum eorum, qui sectantur pontificem, curatum iri: Suedorum, Batavorum, landgravii non aliam haberi rationem quam si forte ab amicis divelli possint.

Quod Batavi ab Anglis nihil sperant boni, haud multum miror. Ducuntur enim, ut observas, multorum annorum experimentis. Sed ut mare, ita insulana ista aula facile mutationes recipit: quae ut in meliorem cadant partem, et Suedis et Batavis per idoneos homines laborandum est.

De Ranzovio[4] sermones sunt ita ut ais. Spero ab eo jam landgravio aliquid accessionis fore, nisi forte hic quoque ad propriam pacem, quod non spero, res suas dirigit.

Reius[5] vocatur legatus, qui III Augusti Dantisco abiit in Angliam, excusaturus rem, de qua scribis apud bonos judices excusatu difficilem.

In Marienburgensi Prussiae conventu nihil aliud quam ampliatum tum de rebus aliis tum maritimis oneribus intelligo, novumque Thoram indictum conventum. Scriptum autem ab imperatore[6] regi Dano[7] exiisse tempus vectigalis, quod Albi impositum fuit. Sed ipse rex Hamburgensibus - sed hoc melius novit[8] D. Salvius[9], - ni secum decidant bellum et intutum mare Danici regni imperatori nihil debentis nomine minatur.

Tibi, Illustrissime Domine, tuisque exopto felicissima.

Excellentiae Tuae toto animo addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XIX Septemb. MDCXXXVII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: R. A.^{o} 1637 16/26 Septemb.

3259. 1637 september 19. Aan A. Oxenstierna[10].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

1 Martio, kardinaal Ginetti.
2 Alvise Contarini di Nicolo, Venetiaans gezant in Parijs.
3 No. 3183 dd. 31 juli.
4 Josias, graaf van Rantzau; zie over hem VI, p. 327 n. 13.
5 Andreas Rey.
6 Ferdinand III.
7 Christiaan IV.
8 De tekst der *Epist.* heeft: norit.
9 Johan Adler Salvius, Zweedse hofraad en gezant residerende in Hamburg en in Osnabrück.
10 Gedrukt *Epist.*, p. 360; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 394.

Non minus dulce mihi quam utile fuit per D. Mullerum[11] et per ea, quae scripta mandata accepit, cognoscere statum rerum in Suedia Germaniaque et ea discere, ad quae verba actionesque meas possim componere.

11 Georg Müller, secretaris van Oxenstierna.

Nunc in eo sum, ut ad regem[1] aditum obtineam eique tradam reginae[2] literas, quaeque mihi injuncta sint explicem, ut deinde D. Mullerus pergat rem urgere apud D. cardinalem[3]. Rex Fontebellaquei ex piscatu venatuque voluptatem capit, quam noluit negotiis interpellari. Itaque ajunt admissionales exspectandum ejus reditum, qui futurus sit intra quatuor aut quinque dies.

Ut magni aliquid agere et in Germaniam penetrare possit dux Bernhardus[4], majoribus ei, quam quae mittuntur, copiis video opus fore; in id enitemur.

Venit ad me Lagardius[5], is, qui Coloniae fuit. Legatum, qui ibi est, pontificium[6] laudat ut aequi amantem. Locum tamen conventui Coloniam ob adversa civitatis studia parum commodum esse non negabat interque sermones cogitatio nobis incidit, an transferri possit ista collocatio in locum aliquem propinquum Batavis, sed a bello vacuum, qualis est Sevemberga aut Hussa Cliviae, oppidum intra Batavorum amnes. Non videbatur ille id improbare. At Venetus legatus[7], quem vidi postea, negat sine maximis difficultatibus mutari posse eum, qui semel et regibus[8] et nobis quoque in pactis Wismariensibus placuisset, locum; et iis, quae ego adferebam, incommodis putabat reperiri posse remedia addebatque certum sibi regem Galliae missurum Coloniam, simulatque datae a caesarianis et Hispano essent tuti itineris literae pro legatis amicorum, sive Suedi eo mitterent, sive non mitterent; crediturum enim se, quod sui esset officii, praestitisse, ubi facultatem eo veniendi amicis fecisset. Pontificiam auctoritatem a rege sperni in ea re honeste non posse.

Interim pontificii nuntii[9] de indutiis componendis inter Austriacos et Gallos laborant tum Madritii tum Viennae. Imperator[10] recepit, quod rogabatur, se facturum missurumque Romam tractando ei negotio.

Difficultates interim tres movebat, de Lotharingia, de regina Matre[11], de obsidibus, quibus indutiae munirentur. Ad primum caput respondit nuntius sperare se, si rex Galliae duo loca Lotharingiae retinere sinatur, facile eum passurum, ut Lotharingus[12] in cetera redeat. At in Hispania, nisi etiam de conditionibus pacis quis sit regis Galliae animus in antecessum intelligant, non videntur placere indutiae, ideo quod ea ratio pertineat ad confirmandos Gallos in possessione rerum alienarum, quae possessio paulatim in speciem juris sit transitura. Haec docemur

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Christina van Zweden.
3 De Richelieu.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Louis Escalin, baron de La Garde; zie no. 3105, p. 333 en n. 5 aldaar.
6 Martio, kardinaal Ginetti, door Urbanus VIII ter vredesconferentie in Keulen afgevaardigd.
7 Alvise Contarini di Nicolo.
8 Bedoeld zullen zijn Lodewijk XIII, Philips IV en Ferdinand III.
Het verdrag van Wismar tussen Frankrijk en Zweden was op 30 maart 1636 gesloten, maar de Zweden hielden de ratificatie op tot het najaar 1637.
9 Lorenzo Campeggi, pauselijk nuntius in Madrid, en zijn ambtgenoot in Wenen Malatesta Baglioni.
10 Ferdinand III.
11 Maria de Medici; zij verbleef in de Zuidelijke Nederlanden.
12 Karel IV, hertog van Lotharingen.

literis scriptis mense Augusto, Madritii quidem 22 Augusti, Viennae autem 8 Augusti. Hispanicae illae literae praeterea nobis significant pacatum nuntii animum, qui non tantum ab aula se subduxerat, sed et excommunicationem minatus erat magistratibus, quorum jussu qiudam e familia nuntii[1] ob rixam cum apparitoribus virgis caesus fuerat, in quo ille jura et gentium et ecclesiae violata querebatur.

Irruptionem illam in Languedociam factam spe provincialium animos abstrahendi a regis obsequio concitoribus Mommorantii[2] propinquis; et classem Oquendi[3], quae in Brasiliam ire dicebatur, illuc jam destinari, retinendas et multas naves ad tuendam Hispaniae oram, cum a Biserta[4] praedones ad Carthaginis Hispanicae et ad Alicantiae agros populabundi se tulissent, nec ab Anglis abesset metus; eademque de causa non audere Hispanos pecunias mari transmittere, quanquam in magna egestate esse cardinalem Hispanum[5] et stipendii penuria diffluere Piccolominii[6] copias haud latebat. Genuatium amicitiam redimi constituto reddenda eis, quae ipsorum fuerant in Batavorum captis navibus.

At a Vienna, quas dixi, literae praeter jam commemorata hoc habebant deliberari adhuc de mittendo ad cardinalem Hispanum supplemento II mille equitum, quod ad res Germanicas magis necessarium videretur cavere, ne Vesontio obsideri possit.

Ex literis Constantinopoli scriptis 5 Iulii discimus missum quidem legatum[7] a Persa[8] ad Visirium[9], qui apud Aleppum est, inde iturum Constantinopolim, sed tamen credi difficiles fore ad pacem inveniendam rationes ob controversiam de Mesopotamia et quia Turca[10] nihil hostile a Transilvania, Tartaria Precopensi Poloniave metuens ferocior futurus esset. In Transilvaniam missa ad Ragoskium[11] munera et codicillos firmantes ei principatum; sed quibus subesse dolum et arcana ultionis consilia non pauci suspicarentur. In Tartaria jam novum certumque Turcae clientem[12] regno impositum. Eum, qui ibi antehac regnaverat[13] nuperque centum et quinquaginta ductaverat millia, alii in privatam fortunam redactum, alii et interfectum narrabant, insigne exemplum ad noscendas rerum humanarum vices.

Cum Polonia pacem Turca et velle et habiturus creditur. Nam qui ad ipsum

1 Niet geïdentificeerd.
2 Henri, hertog van Montmorency, door De Richelieu ten val gebracht en in 1632 geëxecuteerd.
3 Antonio Oquendo, Spaans admiraal.
4 De uitgave der *Epist.* heeft 'Bisertum'.
5 Don Fernando; zie over hem IV, p. 412 n. 11.
6 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi, bevelhebber in het keizerlijk leger.
7 Het Perzische gezantschap dat uiteindelijk in Konstantinopel arriveerde stond onder leiding van Makssoudkhan.
8 Sefi (Sam Mirza), sjah van Perzië.
9 Beïram-Pasja.
10 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
11 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
12 Behadir-Ghiraï.
13 Inayet-Ghiraï.

cum literis regis Poloniae[1] et armorum ducis[2] venerat, remissum cum donis ac mitibus verbis: Cantamirii[3], qui Polonis nocuerat, factum adeo non probari, ut ipsius fors a captivo parum distet; filius autem ejus[4] praecisis cervicibus luerit Poloni cujusdam[5] caedem. Turcicas copias ad Istrum accessisse non malo in Poloniam consilio, sed ut novus Tartariae rex[6] firmam possessionem tutamque haberet; neque aliud ad solidam pacem amicitiamque desiderari, quam ut Cosaccorum rapacitatem vicissim reprimant Poloni. Ii enim quadraginta ferme navigiis infestum habent Pontum Euxinum. Veneti ad conciliandos Turcae Polonos plurimum laborant. Addunt quaedam literae interfectum et Cantamirium, quo plenius Polonis satisfieret, idque in itinere cum ad novam iret praefecturam. Turcicis in Aegaeo navibus damni aliquid, sed non magni, datum a navibus Etruscis.

Refero me a longinquis ad propiora. Dux Bernhardus optima fecit initia per Germaniam belli. Nam cum simulasset se Konsingam obsidere velle captis jam prius Molbergo et Ettenheimo, hostis auctus jam Isolani[7] ductu cohortibus sive regimentis Croatarum undecim minime ferendum ratus eripi sibi oppidum, quod et ad Brissacum et in Wirtenbergensem agrum uberem iter panderet, proelii avidus occurrit duplici peditum agmine, cum Croatis et draconariis omnibus, quatuor autem loricatorum cohortibus. Horum partem simulato recessu dux cum in se traxisset, subito conversa fronte eos impulit egitque in juxta fluentem rivum, ubi mersi multi, multi trucidati sunt. Nocte tota sparsos dux insecutus partem eorum integram reperit in valle non longe ab hostilibus castris et hos quoque per tres horas laceratos coegit per silvam se in castra referre. Adducit hosti alias copias et Goetsius[8].

In Italia Gallia cum Sabaudis rem bene gessere Asta non procul, ubi sex hostium millia caesa dicuntur. Certiores nuntios exspectamus.

Qui hostium in Languedociam penetrarunt omissa cogitatione Leucatae obsidendae Palmam et alia quaedam invalida municipia cepere frumento ibi aucti satis multo. Numerum Alovinus[9], praefectus Languedociae, esse scribit XIII peditum millia, equites mille quingentos, sed ut solent qui in periculo sunt, cuncta in majus effert, quo promptius ipsi subveniatur; quod ut fiat, et rex laborat et omnes Languedociae civitates crediturque brevi ibi futurus Gallorum ad XX M exercitus nec diu passurus hostem ibi grassari.

Baro Degenfeldius[10] egressus castris ad Malbodium cum bono equite incidit in excursores hostium; iis captis cognovit in propinquo latere hostium insidias delectum ex omni exercitu militem. Eas ille corona circumvenit nulloque suorum vulnere cepit milites centum, non paucos ductorum. Ivoii qui in praesidio erant

1 Wladislas VII (IV).
2 Stanislaw Koniecpolski (± 1646).
3 Kantemir-Mirza.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Behadir-Ghiraï.
7 Ettore Giovanni Ludovico Isolani, bevelhebber van een contingent Kroaten in dienst van de keizer.
8 Johann, graaf van Götz, keizerlijk bevelhebber.
9 Charles de Schomberg, hertog van Halluin. De tekst der *Epist.* geeft: Alurnus.
10 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld; zie VI, p. 16 n. 3.

Galli omnes oppidanorum conspiratione trucidati documentum dedere aut deserenda minora oppida aut tanto tenenda praesidio, quod victae magis quam domitae multitudinis vim non metuant.

Uxor Chevreusii[1] ex illa in reginae[2] domum inquisitione malum sibi metuens sumpto habitu ejus sexus, cujus curas induerat, in Angliam profugit. Et sunt, qui eodem ituram putant reginam matrem indigne nuper habitam a plebeis magistratibus suspicantibus Gallos milites in ejus domo abscondi.

Ajunt Dani scripsisse imperatorem[3] regi suo[4] exisse jam tempus vectigalis in Albim. Sed regem minari Hamburgensibus, ni secum transigant, se et in Oceano et in Baltico mari, non ut Holsatiae aut Stolmariae ducem, sed ut regem Daniae naves ipsorum hostiliter habiturum.

Iam audimus retro cis Rhenum in sua se recepisse ducem Lotharingum ideoque Longavillanum[5] huc misisse, ut copiae sibi majores fierent; tenet hic etiamnum se ad Bleteravium. Ad Dampvilleriam perfecto jam castrorum ambitu sperant Galli ejus oppidi se intra sesquimestre tempus potituros.

Rex Fayettam[6] iterum vidit, incertum an gnaro cardinali. Longavillano, cujus uxor[7] mortua est, aula matrimonium destinat Combalettae[8], qua ratione et rem suam familiarem ab omni aere alieno sit explicaturus et firmaturus jus praecessionis, quod contra Guisios hoc tempore satis invisos sibi vindicat.

Non desunt hic homines supra quam aequum sit suspicaces, qui collusione mutua cardinalis Hispani et principis Arausionensis[9] Bredam cum Venloa et Ruremunda permutari volunt, secuturasque mox indutias; interim belli specie lactari Gallos. Multa sunt, quae mihi id faciant non credibile.

De Hanovia dolet quod audio, utinam falsus sit rumor, transegisse eam cum imperatore dicturosque oppidanos sacramentum et imperatori et comiti[10] egresso acceptis pecuniis Ramsaeo[11], de quo ego homine et forti et literato tale quid horreo credere.

Iam puto in Anglia erit Reius[12], a Polonia missus, ut de spreto Palatinae conjugio[13] regem suum excuset.

Si illud de Hannovia verum comperitur, multum metuo, ne ab Alexandrinis[14]

1 Marie de Rohan, echtgenote van Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.
2 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
3 Ferdinand III.
4 Christiaan IV.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 Louise-Angélique Motier de La Fayette, voor wie Lodewijk XIII een bijzondere genegenheid had opgevat. Op 19 mei 1637 was zij in het klooster gegaan.
7 Louise de Bourbon, zuster van de hertog van Soissons; zij was op 9 september 1637 overleden.
8 Marie Madeleine Vignerot, dame de Combalet; zij was een nicht van De Richelieu.
9 Frederik Hendrik.
10 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
11 James Ramsay, gouverneur van Hanau.
12 Andreas Rey.
13 De Poolse koning Wladislas was op 13 september 1637 gehuwd met Cecilia Renata, zuster van keizer Ferdinand. Voordien was er sprake geweest van een huwelijk met Elisabeth, oudste dochter van Elisabeth Stuart, zuster van de Engelse koning Karel I, en paltsgraaf Frederik V, de Winterkoning.
14 Alexander is een codenaam voor (koning van) Engeland.

id sit profectum et hi idem cum Arcesilao[1] moliantur. Quod si quando Vindex[2] ad Alcaeum[3] respiciet, quid de cetero futurum sit, ominis vitandi causa parco dicere optoque cuncta in melius procedant: praecipue veto, ut Tua Sublimitas, Excellentissime Illustrissimeque Domine, res gerat feliciter.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 9/19 Sept. 1637.

3260. 1637 september 19. Aan J.A. Salvius[4].

3261. 1637 september 19. Aan P. Schmalz[5]. aant.

Praestantissime Domine,

Accepi recte, et quas per D. Mullerum[6] misisti et posteriores 8 Augusti literas[7]. Multum gaudeo ea, quae optima fide nuntio, publico non inutilia judicari. Opto tibi iter sit felix optatosque successus adferat. Et dissidia, de queis scribis, spero desaevitura, ut, quod oportet, unum sit certamen consulendi publico.

Quod scribis de D. Ioanne Oxenstiernio[8], velim sane fiat eaque res Suediae felicior eveniat quam illa quondam de Prussia.

Quae scribis de D. Salvio[9] Davausioque[10] multum cogito, quorsum sint evasura. Sanctichaumontius[11] hic creditur fecisse, quae Galli prope omnes, id est, quocumque modo rem facere voluisse.

Mittam posthac, si quid dignum significatu evenerit, literas Hamburgum, ut inde ad te aut in Germaniam, aut in patriam mittantur.

Scribebam Lutetiae, 9/19 Septembris 1637.

Tuae Praestantiae optime volens et observantissimus
H. Grotius.

1 Schuilnaam voor Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
2 Codenaam voor (koning van) Frankrijk.
3 Codenaam voor vrede of bestand.
4 Gelijkluidend aan no. 3257 dd. 19 september 1637 aan S. Bielke; zie aldaar, p. 571. Johan Adler Salvius was Zweedse hofraad en gezant; hij resideerde in Hamburg en Osnabrück.
5 Hs. Stockholm, RA. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 362; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 604. Peter Abel Schmalz was secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
6 Georg Müller, eveneens secretaris van Oxenstierna.
7 Ontbreken.
8 De lezing der *Epist.* luidt: Oxenstierno. Het betreft de zoon van de rijkskanselier Johan Axelsson.
9 Johan Adler Salvius, Zweedse hofraad en gezant; hij resideerde in Hamburg en Osnabrück.
10 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gezant in Zweden en Noord-Duitsland.
11 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.

Rogo, si quid ultra potes, pro D. Diodati[1] enitaris.

Chevreusii uxor[2] capi metuens in Angliam evasit. Gallis proelium felix ad Astam fuit et duci Bernhardo[3] apud Kinsingam. Hostis Languedociam populatur. Galli Capellam adhuc obsident et Dampvilleriam. Ego et D. Mullerus negotia ducis Bernhardi promovemus sedulo.

Adres: A Monsieur Schmalze, Secrétaire de M. le Grand Chancelier de Suède, A Stockholm.

In dorso: Holmiae die 11/21 Novembris 1637.

3262. 1637 september 20. Van C. L'Empereur[4].

D.H.G.S.P.

Illustrissime Domine,

Quem antehac nec alloquentem nec scribentem aspernatus es, is ad te in tanto fastigio collocatum redire tua humanitate fretus non erubescit. Literae, quibus humaniores ad filium scribere non sustineres, animum addunt, ne hoc literarum commercium relinquere unquam velim: vel publici iuris facere, quae animo subinde, concepta chartis illinere non desino.

Quandoquidem proximis ante triennium[5] datis libellos meos[6] tibi admodum arridere ostendisti maximi facio hoc iudicium, utpote ab eo profectum, quem motus Belgici ostenderunt non in cuiusquam gratiam quicquam asserere, sed quod propria mens ac animus sentit et autumat.

Iisdem literis librorum Benjaminis manu vetere scriptorum mentionem facis, quos in Gallia reperiri quondam isthic degens intellexeras. Una tecum sentio illinc lucem forte quandam accendi posse ad locorum et gentium investiganda nomina, prout ea scripserat author. Verum enimvero ut iste codex reperiri possit, metuo.

1 De Geneefse theoloog Elias Diodati.
2 Marie de Rohan, echtgenote van Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Hs. Amsterdam, UB., cod. 30 A e. Eigenh. oorspr. Constantijn l'Empereur ab Oppijck (1591-1648), oriëntalist en theoloog, hoogleraar te Leiden. Beantw. d. no. 3708 (dl. IX)?
5 De brief is niet meer aanwezig.
6 Vooral de bij Elsevier in Leiden in 1633 verschenen vertaling van het *Itinerarium* van Benjamin ben Jona uit Tudela; zie IV, p. 152 n. 1. Voordien had L'Empereur behalve zijn oratie *(Oratio inauguralis, quam de Linguae Hebreae dignitate ac utilitate habuit Constantinus l'Empereur de Oppyck, SS. theol. doct. et linguae sanctae professor in Acad. Lugd. Bat....* Lugd. Bat. 1627) nog geschreven: *Talmudis Babylonici codex Middóth, sive de mensuris Templi; ex versione et cum commentariis depromptis e Talmudistarum, aliorumque Judaeorum, scriptis* ... Lugd. Bat. 1630; *D. Isaaci Abrabanielis, et R. Mosis Alschechi Commentarius in Esaiae prophetiam XXX. Cum additamento eorum, quae R. Simeon e Veterum dictis collegit. Subjuncta hujusmodi refutatione et textus nova versione, ac paraphrasi* ... Lugd. Bat. 1631; *Mosis Kimchi ὁδοιπορια ad scientiam, cum expositione doctoris Eliae; item introductio D. Binjamin F.D. Judae; omnia a quamplurimis mendis expurgata, et annotationibus illustrata, quibus multa scripturae testimonia explicantur* ... Lugd. Bat. 1631, en *D. Josephi Jachiadae Paraphrasis in Danielem* ... Amst. 1633; *Clavis Talmudica, complectens formulas, loca dialectica, et Rhetorica priscorum Judaeorum; Latine reddita per C' l'Empereur ... Cum indicibus accuratissimis, et dissertatione qua operis usus utilitasque ostenduntur* ... Lugd. Bat. 1634.

Ex eo saltem nemo de ullis hactenus me monuit, in quibus aberrasse viderer, sed D. Schikardus[1] humaniter nonnulla, sed paucissima ex suo Abolfeda[2] puritati et nitori suo restituenda ad me perscripsit: quae, si quando liber recudatur et Deus otium fecerit, non reticebo.

Interim iudicio tuo librum primum de legibus Hebraeorum[3] exhibeo; secundum et tertium iam paratos habeo, sed nondum excusos. In primo, quem hic vides, convenientiam utriusque iuris, Romani et Iudaici, ostendere sategi. Ubi acerrimum tuum iudicium deprehendet plurima, quae merito reprehendet, at conanti veniam dandam pro humanitate tua iudicabis confido. Monitus si ab ullo unquam fuero, lubens corrigam. Inserui passim alia ut quae non satis hactenus explicata de nummis Hebraeorum etc., cuiusmodi plura in duobus sequentibus occurrunt. Porro ab aliquo ex aula tua moneri et certior fieri exoptarem, num, quem transmitto, librum fideli(ter) tradiderit tabellarius vel alius quisquis fuerit. Caeterum si et hoc addiderit clavem Talmudicam, quam antehac edidi[4], nondum ad manus tuas pervenisse, eam quamprimum transmittere non negligam. Me hactenus munia tua publica interpellare ausum, aequi bonique facias.

Iam abrumpo alloquium. A.D.O.M. ut vitam proroget negotiaque secundet, exoptat,

Amplitudini tuae addictissimus cliens,

Constantinus L'Empereur.

Lug. Bat., 12 Kal. Oct. anni 1637 partae salutis.

Adres: Illustrissimo Domino D. Hugoni Grotio, Serenissimae Suecorum Re ginae ad Galliarum Regem Legato. Cum fasciculo. Parisios.

In dorso schreef Grotius: 1638 (*sic*) Const. l'Empereur.

En boven aan de brief: Rec. 5 Nov.(?).

3263. 1637 september 21. Van Willem de Groot[5].

Frater optime,

Post captam ab hoste Venlonam et Ruremundam hoc supererat unicum, ut Trajectum ad Mosam omnibus necessariis instrueremus et melius defendi curaremus.

1 Wilhelm Schickard (†1635), oriëntalist en astronoom.

2 Abū-l-Fidā', Arabisch historicus en geograaf (1273-1331). Zijn geografisch werk *Taqwim al-buldān* werd door Wilhelm Schickard gedeeltelijk in het latijn vertaald en van commentaar voorzien. Het werd evenwel niet door hem uitgegeven. Zie hierover IV, p. 482 n. 3. De door Schickard gecopieerde tekst bevindt zich in de Bibliothèque Nationale te Parijs; zie *Catalogue des Manuscrits Arabes par M. le baron de Slane*, p. 393 nos. 2241 en 2242.

3 ויקיזנ תכסמת אמק אבב. *De Legibvs Ebraeorvm Forensibvs Liber singularis. Ex Ebraeorum pandectis versus & commentariis illustratus: per Constantinvm L'Emperevr ab Opuyck.* Lvgd. Batavorvm, Ex Officinâ Elzeviriorum Anno MDCXXXVII.

4 Zie boven, n. 6.

5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3280.

Missus in eam rem dux Bulionaeus[6] cum sua turma equitum eumque secuti pedites circiter mille recte in oppidum pervenere et dux quidem inutilem mona-

6 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, gouverneur van Maastricht.

chorum turbam cum quingentis e juventute, qui rebus nostris infestiores videbantur, exire jussit seque et suos obsidioni paravit, ita ut jam nihil ab illa parte timeatur hoste jam - ut videtur - in Gallos converso, nisi forte tanta ei sit confidentia, ut Trajectum variis propugnaculis circumsidere atque ita penuria commeatus ad deditionem tandem impellere conetur, quod ita facile non procedet.

Interea princeps[1] ad Bredam fulminat machinis et in porticu bina per fossam ducenda occupatur jamque quadraginta quattuor tignorum juga ab Anglis perfecta, neque minus a Gallis laboratum; sed fossa ducentos circiter pedes lata oppugnatores diu distinet neque raro tormentis minoribus scisso ad inferiora vallo dimissis opera nostra disturbantur. Quae a gubernatore[2] ad cardinalem regium[3] interceptae sunt litterae indicant supra mille et quingentos armatos in urbe non esse neque magnam tormentarii pulveris copiam, sed jam novum in interiore urbis parte extructum vallum ab eo, cui princeps imminet latere, quod tamen haud diu nostrorum impetum sustinere posse speratur tantumque paciscendis conditionibus idoneum fore.

Brederodius[4], quem proxime scripseram[5] a nostris captum, melius securitati suae, ut nunc certo intelligo, prospexit et citatus causam quidem coram non defendet, aequioribus vero temporibus de defensione desperare non videtur: illud constat hominem minime malum ab oppidanis, qui primo studium nostri simulaverunt et postea quae ipsis tradidit arma in nostros verterunt, deceptum.

Cordesii[6], viri optimi, negotium qua debui diligentia curavi et jam a Blavio[7] accepi, quod in Atlante desiderat folium 0 Z[8] cum delineatione Pe[ruan]ae. Siquid praeterea est, in quo opera mea ipsi possit esse usui, rogo, me moneas: folium illud per occasionem mittam.

Vale, frater optime, cum uxore[9], liberis[10] et amicis.

Hagae, XXI Sept. 1637.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède vers le Roy Très-chrestien A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 30 Sept.

En in dorso: 21 Sept. 1637. W. de Groot.

1 Frederik Hendrik.
2 Gomar de Fourdin.
3 Don Fernando; zie over hem IV, p. 412 n. 11.
4 Nicolaes van Brederode, gouverneur van Venlo.
5 No. 3252 dd. 14 september.
6 Jean de Cordes; vgl. ter zake no. 3114, p. 347.
7 De Amsterdamse uitgever Willem Jansz. Blaeu.
8 Zie hierover no. 3114, p. 348 n. 6.
9 Maria van Reigersberch.
10 Cornelia en Diederik.

3264. 1637 september 21. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Ick sal tot antwoorde van den uwen van den 12[2] deser premitteren, dat de propositie van Boswel[3] ende hetgene daerop is geantwoort secreet wert gehouden sijnde in substantie hetgene uEd. daervan is bekent gemaeckt.

Dese vergaderynge sullen de heeren Staten van Hollant over deselve delibereren, met weynych off geen apparentie, naer ick oordeele, dat sij met den keyser[4] in rupture sullen commen, waertoe Vranckerijck desen staet met alle middelen souckt te brengen, om alsoo den principalen last van het oorloge van het gansche huys van Oostenrijck op onsen hals te schuyven.

Wat aengaet de convoyen ende licenten deselve sijn, nietiegenstaende d'oppositie van Hollant bij de Generaliteyt, in Den Hage in een camer verpacht, Hollant ondertusschen belettende, dat bij de pachters collecte in hare provintie daervan werde gedaen; sijnde oock die sonder passie van dese saecke sprecken van gevoelen, dat de verpachtynge is ondienstych ende alleen tot voordeel van de pachters, die tot verval van hare oncosten, tot stellen van cherchers, die sij niet en onderhouden, dertych duysent guldens iaerlijk(x) genieten, waervan een goet deel in Den Hage blijft ende de pachters personen daer niet aen is te verhalen, die met groote pretensiën van beschadychtheyt over non-prestatie wonderlijcke posten fileren. Suenno[5] sal apparentelijck meer Gestillus[6] als Nordianus[7] favoriseren, om redenen die uwe Ed. sal connen considereren.

Dat uwen outsten[8] hier soude sijn gecommen, heb ick niet vernomen; voor den tweeden[9] wil ick garen naer vermogen helpen sorgen; voor den derden sal seer qualijck connen, soo de quarteine hem beleth den hartoch van Weimaren[10] consequentelijck sijn bevoorderynge te volgen. Wenste om veele[11] hij het notabel beleg van Breda hadde gesien, waer ick niet en twijfele boven alle de vruchtbare leeryngen oock profijt van avancement was te becommen.

Met Caesar[12] sie ick hier geen goede wtcomste; d(es)e weecke hebbe ick met Harto(gs) velt ende Couwenhove[13] lange ende breet daerover gediscoureert, beyde

1 Hs. Amsterdam, UB. coll. RK., M. 11 h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3250; beantw. d. no. 3282. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 384.
2 No. 3250.
3 Sir William Boswell, Engels agent in Den Haag. Zie voor de propositie no. 3250, p. 556 n. 3.
4 Ferdinand III.
5 Schuilnaam voor Frederik Hendrik; Grotius heeft er ‘Pr. van Orangie’ boven geschreven.
6 Codenaam voor Staten-Generaal; Grotius heeft erboven geschreven: Staten-Gen.
7 Codenaam voor Holland; Grotius heeft er ‘Hollant’ boven geschreven.
8 Cornelis.
9 Pieter; hij was na een studieverblijf in het vaderland bij zijn ouders in Parijs teruggekeerd.
10 Diederik; hij bevond zich in het leger van hertog Bernhard van Saksen-Weimar.
11 Het woord ‘redenen’ schijnt uitgevallen te zijn.
12 Codenaam voor Rotterdam; het betreft de pogingen door Grotius en namens hem ondernomen om hem zijn achterstallige salaris als pensionaris alsnog te doen uitbetalen.
13 De Rotterdamse vroedschapsleden Cornelis Jansz. Hartigsvelt en Willem Allertsz. van Couwenhoven. De namen staan in cijfer 9.23.17.3.20.[11.2.]1.24.7.32. 24.21.10.82.12.77.64.34.82.73.57.77.64.75. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.

declinerende het compromis ende niet mogelijck oordelende andere te persuaderen, dat wij onder den anderen in gespreck van transactie souden commen, soolange ick persistere, dat de gage vast moet werden gestelt. Ick hebbe geseyt geen ander last te hebben ende wel te weten geen andere sal crijgen, doch indien sij willen met dat premis in conferentie commen, dat ick alle de reste, hoewel gefundeert, soo sal faciliteren, dat ick hope, wij onverrichter saecken niet en sullen scheyden; dat onse pretensiën sijn claer ende gefundeert op een contract ende acte van indemniteyt[1], dat ons geen middelen en ontbreecken om die te doen gelden naer hare waerde, maer altijt in vrundelijckheyt hebben gesocht te gaen ende noch, ist mogelijck, soucken te doen; dat den dienst, bij de vader aen de stat gedaen, bij de kinderen soude connen werden gecontinueert; somma, redenen genouch, ende alles is wel, waer de somme soo groot niet. Ick hebbe haer vertoont, dat sij niet moeten sien, hoeveel sij souden geven, maer wat sij souden behouden, gemerckt, wat sij hebben belooft ende hoe verde wij sijn beschadycht; dat wille alle middelen van gevouchelijckheyt hebbende gebruycht sij ons sullen dwyngen andere bij de hant te nemen. Ende soude het leste argument meest clemmen, indien sij conden imagineren, dat hetselve in het werck soude connen worden gestelt; doch meenen uEd. nochte soude willen particulieren incommoderen nochte oock soude connen, hetgene ick contrarie beyde hebbe gesustineert. Sij versochten, ick nader last soude voorderen, hetwelcke ick refuseerde als tevergeeffs, daerbij vougende, dat ick oock niet soude connen noch willen raden, dat men soo groote ende goede pretensiën om een beuselynge soude laten lopen. Ons besluyt, want den tijt scheyde ons, was wij nader souden spreecken, sij insisterende ick nader last soude sien te crijgen, ick persisterende tevergeeffs was dat te dencken. Soo staet die saecke ende vinde aen alle teyckenen dat een groote vreese van ondanck te begaen die wel geïntentionneert sijn scrupuleux maeckt om de stat aen soo grooten somme te engageren, wel siende dat calange onderworpen sal sijn bij luyden, die in alles niet eensgesint sijnde niet soucken als des eens des anderen actiën te traduceren ende daerdoor met supplantatie credyt te winnen. Mijn intentie is noch eens schriftelijcke, daernaer mondelynge instantie te doen, dan wachte een nieuwen burgemeester, die apparent den burgemeester Puyck[2], die wel geaffectionneert is, wesen sal. Voordere ick dan niet, soo is geraden soodanyge schriftelijcke presentatie als uEd. mij sal laten toecommen, want sonder precys voorschrift meen ick niet te gaen, aen burgemeesters ende raden te doen. Ondertusschen dient serieuselijck overwogen, wat middelen van nader vervolch bij de hant connen werden genomen, waerop ick uEd. mijn bedencken voor desen hebbe geschreven. Daerin en most geen misslach geschieden. Doch eer dat werck aengaet, sal men tijt hebben te delibereren.

Cimons[3] ambassadeur[4] is wederom hier, die, naer mij Mile[5] seyt, Uffo[6]

1 Zie voor de tekst van deze stukken dl. IV, resp. p. 519 en p. 521.
2 Nicolaes Cornelisz. Puyck.
3 Codenaam voor Staten-Generaal; Grotius heeft erboven geschreven: St. Gen.
4 Het woord staat in cijfer: 121, met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven. Bedoeld is Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant in Parijs; hij bevond zich voor een kort bezoek in het vaderland.
5 Cornelis van der Myle; zie over hem V, p. 26 n. 8. De naam staat in de tekst in cijfer: 16.6.28.700.7.14.24. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
6 Schuilnaam voor François van Aerssen; Grotius heeft erboven geschreven: Arsens.

seer admireert; doch alsoo apparent sijn rijck bij Vindex[1] niet sal duiren, dient Golilas[2] om des successeurs willen niet te breecken, et cur desistat, dissimulare potest.

Den marquis de S.t Chaumont[3] seyt mij, monsieur Brasset[4] naer Vranckerijck is ontboden sijnde om daer te blijven, wachtende d'Avaux[5] op de comste van den soon van den heer cancelier[6] wt Sweden ende de heer Rhoo[7] wt Engelant, beyde daer tot handelynge gecommitteert; van hier sal niemant gaen als Cracou[8], wie niet kan vertrecken, eer Hollant sijne resolutie heeft ingebracht. D'absentie van de heer griffier Musch[9], die eenyge dagen om particuliere affairen is geweest te Sartogenbos(ch), heeft occasie aen eenyge gegeven om te presumeren handelynge met den viant, doch meene ick hetselve t'eenemael is sonder fondament, alsoo de Spaense noch geen genegentheyt en tonen om coniunctim met ons ende Vranckrijck te handelen, ende naer particuliere kan niet werden geluystert, die sij altijt wel aenbieden souden, al waer het maer om ombragie, diffidentie ende separatie te veroorsaecken.

Den cardinael-infante[10] is met sijn meeste ende beste troupes naer Mons en Hanau latende de resterende onder het beleyt van den baron de Lede[11] op de Demmer ende onder Feria[12] ontrent Maestricht, die geseyt werden daer een fort ontrent te leggen om de toevoer van vivres te incommoderen; doch alsoo een sterck garnisoen daerbinnen is, sal sulckx licht niet succederen voor desen tijt.

Van den hartoch van Weymaren hebben wij hier soo diversche advisen, dat men niet en weet, wat te geloven; somyge schrijven sijn furst. Gen. Ian de Waert[13] heeft geslagen, andere, dat Ian de Waert de gemelte hertoch heeft geslagen, ende hebben oock brieven, die seggen, hertoch Barent bij faute van vivres wederom over Rhijn is getrocken. Hetgene de meeste apparentie heeft is, dat hartoch Barent Kitsingen door de comste van Ian de Waert heeft verlaten, hoewel een deel volck van Ian de Waert heeft nedergeleyt ende wederom is getrocken in sijn hooftquartier, daer apparent de vivres hem haest sullen manqueren ende te vreesen is beswaerlijck in het rijck sal connen trecken.

De Sweetse defenderen de riviere van de Pene in Pomeren, daer de keysersche over willen, seer wel; vier assauten hadden de keyserse op Anckelam gedaen, waren met verlies van veel volckx affgeslagen. Den generael Vrangel[14] was met 4500

1 Codenaam voor Frankrijk.
2 Pseudoniem van Grotius; Grotius heeft erboven geschreven: H. de Groot. De woorden: et cur desistat, dissimulare potest zijn ontleend aan Ovidius, *Her.* XVII, 152: Sed cur desistas? Dissimulare potes.
3 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
4 Le sieur Jean Brasset, Frans gezantschapssecretaris.
5 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
6 Axel Oxenstierna.
7 Sir Thomas Rowe.
8 Karel van Cracou.
9 Cornelis Musch; zie VI, p. 115 n. 5.
10 Don Fernando; zie over hem IV, p. 412 n. 11. Met Hanau is Henegouwen (Hannonia) bedoeld.
11 Guillaume Bette, markies de Lede; zie V, p. 63 n. 3.
12 Don Emmanuel Pimentel, graaf van Feria.
13 Johan van Werth, ruiteroverste in dienst van de keizer.
14 De Zweedse veldmaarschalk Herman Wrangel.

mannen daerbinnen, bij wien hem den heer Bannier[1] met een goet getal ruyters ende knechten soude hebben gevoucht, waerwt licht een bataille soude connen volgen, ende gedestineert wert het gerucht, hier wt Denemarcken geschreven, van de grote oneenycheyt, die tusschen beyde die generaels soude sijn. Gallas ende Gots[2] warent, die de Pene willen passeren.

Wt Baione ende van elders hebben wij advisen, dat de Spaense drie millioenen gelt, goet getal volckx hebben gescheept om met een vlote van 32 wel gemonteerde scepen, daervan 25 al seylreet lagen, tot Dunckercke te brengen, waerop den admirael Dorp[3] ordre heeft te passen. Den admirael Collaert[4] was in Spaengiën overleden.

Voor Breda reeckent men noch 14 dagen werck, sijnde de galerie noch niet over de halve gracht, hoewel de Engelsche hebben veertych, de Franse 30 gebinten in de gracht gestelt. Den gouverneur van Vrieslant[5] is noch geen meester van sijn hoornwerck, waerop een assaut hebbende gedaen is gerepousseert met verlies wel van 40 off 50, sijnde hij met een schampschoot in de hant, sijn broeder[6] in de schouder gequest. Een brieffken bij den gouverneur van Breda[7] wtgesonden, bij de onse becommen ende den heer van Zuylecum[8] ontcijfert, segt, soo hij niet haest met volck ende poyer wert versien, niet lange sal connen houden, alsoo sijn poyer seer mindert ende niet over 1500 man meer binnen heeft; vermaent voorts van meer andere nootsaeckelijckheden. Evenwel is achter het bolwerck van de Ginekenspoort, daer sijn Hoocheyt[9] nadert, een nieuw retranchement gemaeckt ende is de opinie het casteel apart sal worden gedefendeert.

Dat tusschen den keyser ende lantgrave[10] handelynge soude sijn, sijn advisen. Het volck bij Locate[11] gedebarqueert segt men, bij onse scepen is overgebracht, waerwt occasie wert genomen bij degene, die Amsterdam de iudicatuyre disputeren te seggen, dat sodanyge vuylicheden niet sijn te verhoeden, soolange de causatiën daerover bij de schout van Amsterdam[12] moeten geschieden, alsoo hij tegens de schuldyge niet soude derven actie instituëren, denoterende, alsoff de voornaemste van de stat daeraen schuldych waren. Soo werden alle occasiën gemenageert bij degene, die voordeel willen doen.

Wt Engelant, Brasil ofte Oostindiën hebben wij niet ende sal dat voor dese mael genouch sijn, waerom ick met mijn gebiedenisse sal eyndygen.

1 Johan Gustavsson Banér, Zweeds veldmaarschalk.
2 Matthias, graaf Gallas, en Johann, graaf van Götz, keizerlijk bevelhebbers.
3 Filips van Dorp.
4 Jacques Collart; hij was begin augustus 1637 te La Coruña overleden.
5 Hendrik Casimir, graaf van Nassau-Dietz (1612-1640), stadhouder van Friesland.
6 Willem Frederik, graaf van Nassau-Dietz (1613-1664); hij volgde in 1640 zijn broer als stadhouder van Friesland op.
7 Gomar de Fourdin; vgl. no. 3263, p. 582.
8 Constantijn Huygens, heer van Zuylichem, secretaris van Frederik Hendrik. Zie voor het bewuste briefje Commelyn, *Frederick Hendrick* I, p. 261.
9 Frederik Hendrik.
10 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
11 De Franse stad Leucate.
12 Dr. Jan ten Grootenhuys, hoofdschout van Amsterdam. Het betreft hier de rechtspleging, die Amsterdam zich aanmatigde ten koste van de Generaliteit; zie no. 3178, p. 443 en n. 1 aldaar.

Desen 21 Sept. 1637.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck. Tot Paris.
In dorso schreef Grotius: 21 Sept. 1637. N. Reigersberg.
En boven aan de brief: Rec. 1 oct. n. st.

3265. 1637 september 22. Van J.A. Salvius[1].

Excellentissime Domine Legate,

Cum omnes E.T.[ae] literae judiciorum et consiliorum plenae esse soleant, tum eae, quas de 31 Jul.[2] et 7. Aug.[3] ad me dedit, erant plenissimae. Multa enim ex iis didici hisce locis ac temporibus apprime necessaria. Haec tantum hac vice repono.

Tractatus pacis Brandenburgici[4] sicut in nostri ludibrium et suae pacificae cupiditatis ostentationem lucrandoque tempori, dum universae in Banerium[5] hostiles copiae coirent, conficti erant, ita eo elapso in fumum evanuere. Margravius[6] enim in Poloniam ivit legatus electoris ad nuptias regis Vladislai[7]. Quin et Vienna nunciatur utrumque electorem[8] omni nobiscum inposterum tractatui renunciasse re tota Marti commissa. Sed nec quidquam certi de Coloniensi conventu indignante licet legato Hispanico[9], antequam cursor nuncii pontifici[10] Lutetia reversus fuerit. Franciscus Lawenburgicus[11] etiam pro suo zelo in pace procuranda ludibria Viennae reportavit. Quid iam Danicus legatus, Pensius[12], inde laturus sit, anxie rex suus[13] exspectat.

Pacta Wismariensia[14] in Suecia rata sunt habita et accinctus itineri secretarius[15], qui ea ad me deferret. Sed adventus baronis Rortraei[16] Stocholmiam nuperam eorum missionem distulit. Praeparatoria hic interim ad eorum traditio-

1 Hs. Leiden, UB., coll. L 1003. Eigenh. oorspr. Antw. op nos. 3185 en 3203 (dd. 8 augustus); beantw. d. no. 3291. Gedrukt *Hand. Mij. Nederl. Lett.* 1862, p. 115.
2 No. 3185.
3 No. 3203 dd. 8 augustus.
4 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Sigismund, markgraaf van Brandenburg, afgevaardigde van keurvorst Georg Wilhelm.
7 Op 13 september was Wladislas VII (IV) van Polen in het huwelijk getreden met Cecilia Renata, zuster van keizer Ferdinand III.
8 Georg Wilhelm van Brandenburg en Johann Georg van Saksen.
9 Antonio Ronquillo.
10 Giorgi Bolognetti, nuntius te Parijs.
11 Frantz Albrecht, hertog van Saksen-Lauenburg.
12 Christian von Pentz.
13 Christiaan IV.
14 Het verdrag van Wismar tussen Zweden en Frankrijk was op 30 maart 1636 gesloten; de Zweden hielden de ratificatie op tot het najaar 1637.
15 Niet geïdentificeerd.
16 Claude des Salles, baron van Rorté.

nem cum legato Davaux[1] peragere jussus sum; quae in eo potissimum consistunt, ut rex christianissimus[2] expresse declaret Ferdinandum Tertium, et domum Austriacam in Germania, hostem; tum, ut subsidia promissa justo tempore et valore monetae Hamburgi plene praestentur. Vereor tamen, ne ratificationis traditio adhuc in mensem extrahatur. Nam Dn. Davaux praetendit - plane quod de faedere Anglo-Gallico - dicta pacta inter regni Sueciae cancellarium[3] et marchionem St. Chamondium[4], Wismariae quidem concepta, sed non signata.

Nulla autem esse, nisi signentur; adeoque non-signatorum ratihabitionem quoque nullam fore. Rogare igitur, ut mihi nova potestas mittatur, eadem secum reassumendi et praesenti rerum faciei propius accommodata signandi, ut postea a principalibus utrinque nostris cum effectu ratihabeantur. Lateatne aliquid aliud sub hac nova propositione, judicet et communicet, quaeso, mecum Exc. Tua.

Interim e Suecia percipio expeditum inde cursorem Averii[5], Anglici prolegati - hoc enim titulo a suo rege[6] donatur - cum responso generali declaraturam se propius S.R.M.[tem], cum fundamenta faederis Anglo-Gallici e tabulis ipsis cognoverit. Miror autem reges omnes ad dictorum articulorum approbationem invitari, cum nemine tamen adhuc communicatos esse. Spero me tamen eos hic brevi consequuturum et T.E. missurum. Atque haec de pace et faederibus.

Eram ante paucos dies apud regem Daniae Gluckstadii, qui me praeter morem - antehac enim vivo rege meo[7] septies vel octies eum inviseram - honorificentissime habuit cibo e meris vasis aureis administrato abeuntem etiam octodecim tormentorum majorum explosione prosecutus. Is inter alia judicavit faedera omnia infida, Anglicum vero fallacissimum fore. Nec quidquam ab Anglia agi, nisi ut tempus trahatur, dum nova aliqua rerum conversio speciosiorem ei praebeat occasionem se ab omni faedere prorsus excusandi culpa nullitatis in alios translata. Pacem itaque Suecis quocunque etiam parario cuicunque faederi praeferendam!

Belli autem ratio haec fere nunc est. Götz[8] sex millia militum in Vinariensem[9] e Pomerania duxit, ut Isolanicis[10] Croatis nec non Moguntinis, Herbipolitanis, Darmstadiensibus, Merciianis, marchionis de Grana[11] et Lotharingicis copiis iunctus eundem vel statim disjiciat vel in Gallias fuget. Quidam etiam Piccolomineum[12] relicta Brabantia accursurum perhibent, ut ita minantem Bavariae Austriaeque terrorem eo majori saltem numero depellant. In eo igitur sedulo laborandum videtur, ut rex christianissimus Vinariensem validiori exercitu obfirmet, nisi agmina ista hostium ipsis tandem Galliis superfundi voluerit.

1 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.
5 Joseph Averie.
6 Karel I.
7 Gustaaf II Adolf.
8 Johann, graaf van Götz, bevelhebber in het leger van keizer Ferdinand.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 Ettore Giovanni Ludovico Isolani, bevelhebber van een contingent Kroaten in dienst van de keizer.
11 Francisco del Caretto, markies van Savona y Grana.
12 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.

Gallassius[1] nuper totas vires Schweta per Prentzlowiam, Anclamium traduxit. Quam urbem, postquam decem dierum obsidione frustra fatigasset, accurrente in subsidium Banerio deseruit iter versus Fridlandiam captans amissis 12 tormentis, 400 equitibus, 1100 peditibus ad Stolpe. Postea Demminum tentavit extructo illic munimento, sed a praefecto rei armamentariae Torstenson[2] statim capto interfectis 300 et 200 in captivitatem abductis interque eos tribuno don Felice de Cuniga[3] cum plerisque legionis suae officialibus. Banerius itaque iam Deminii, Wrangel[4] Loytzii hostium ad Malchin haerentium consilia spectant deliberantes de pugna tentanda. Georgius Lunaeburgicus[5] interim suis Saxonicis et Brandeburgicis copiis sub Vitzthumb[6] et Klitzing[7] urbem Lunaeburgensem cepit deditam ope rebellantium contra senatum et praesidia nostra oppidanorum. Albi igitur toto sub eorum potestatem redacto deliberant iam Grabowii cum Hatzfeldio[8], ut heri certo mihi nunciatum est, de Wismaria obsidenda.

Eo enim nomine commissarium[9] pridie Hamburgum misere, qui hebdomadarium ab urbe subsidium postulat, 2000 thalerorum, 60^{m} librarum panis, 100 tonnarum cerevisiae cum magna quantitate armorum pulverisque nitrati; tantundem etiam a Lubecensibus, idque, ut ab utraque urbe continuetur, quam diu durarit obsidio.

Landgravius[10], cum optandum esset, ut aliquid moveret in Westphalia, cum Ranzovianis[11] in Ostfrisia haeret, sive ut hyberna sibi illic firmet, seu hypothecam a sororio Darmstadiensis, sive ut pacatius oblatam a Coloniensi pacem expectet. Non convenit optimum ac strenuum principem suspicionibus onerare: istae tamen conjecturae a diversis scribuntur.

Quoniam igitur videt Exc. Tua nos totis imperii Romani viribus hinc inde non parum arctari vergente etiam in hyemem, quae omnem nobis communicationem cum Suecia per mare brevi interceptura est, autumno; non dubito, quin, quae est sua prudentia et in rebus diffici[li] bus peragendis solertia, sollicite monitura sit faederatos nostros, quod e re fore iudicaverit.

Quam hisce de caetero divinae tutelae meque suo consueto favori animitus commendo.

H.d. 12/22 Septemb. A.^{o} 1637.

Exc. Tuae
Observantiss.
J.A.S.

1 Matthias, graaf Gallas, keizerlijk bevelhebber.
2 Lennart Torstensson; zie over hem VI, p. 316 n. 6.
3 Felix de Zuñiga, officier in keizerlijke dienst.
4 De Zweedse veldmaarschalk Herman Wrangel.
5 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
6 Johann Vitzthum von Eckstedt.
7 Johann Kaspar von Klitzing, Brandenburgs officier in Saksische dienst.
8 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, keizerlijk veldmaarschalk.
9 Niet geïdentificeerd.
10 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
11 Van Josias, graaf van Rantzau; zie over hem VI, p. 327 n. 13.

Illustriss. regni regentis[1] mihi scripserunt, ut omnes E.T.[ae] fasciculos aperirem et legerem. Aperui et legi praefationem regni cancellario inscriptam[2], quae editioni scriptorum rei Scandinavicae praeponetur[3]. Summopere certe gavisus sum id studii non displicere E. Tuae. Oro et obtestor Eam, ut in tam praeclaro proposito pergat. Obligabit sibi totum Septentrionem, praecipue Sueciam perpetua gratitudine, cum immortali nominis sui honore. Alias non opus erit mihi seorsim ut scribat inposterum. Sufficit, si suas ad regni cancellarium avec un cachet volant mihi inscribat. Id quod beneplacito tamen suo totum committo; et me suae constanti benevolentiae.

Iterum valeat.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 7 oct.

3266. 1637 september 23. Van Ch. Marini[4].

Monsieur,

Depuis six sepmaines ença ie ne[5] point de vos nouvelles encor que ie vous aye escrit plusieurs fois sans avoir jusques à présent aucun advis si les miennes vous ont esté bien rendues.

Celle-cy n'est que pour vous reccomander les encloses aux sieurs Strasburg[6] duquel ie voudrois sçavoir s'il est encor auprès de son Ex.[ce] mons.[r] le gran chancelier[7], et le colonel Capler[8] qui vous aura veu en passant par Paris. Ie vous prie de luy faire tenir ceste-cy en Hollande où il se fermera pour quelque temps.

De nouveau n'avons rien de considération hormis que le duc de Veimar[9] campe deçà et delà le Rin faute du fourrage qui manque à la cavalerie. Il est plus que nécessaire que le roy[10] l'assiste de plus gran forces les impériaux se renforçant de iour à autre et attend-on Göz[11] et Isolani[12] avec leur trouppes au plustost pour attaquer les nostres avec plus de forces.

En Italie on ne fait pas gran chose et veut-on nous faire accroire que le duc de Savoye[13] s'en va tourner la casaque, doquoy néantmoins ie doute et ne puis croire

1 Zie voor hun namen no. 2957, p. 91 n. 2.
2 Vgl. no. 3132, p. 369 en bijlage no. 7.
3 Grotius' posthuum verschenen *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm;* Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Voor Charles Marini zie men V, p. 436 n. 4.
5 Lees: n'aye.
6 Paul Strasburgk.
7 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
8 Paul Kapliř, ridder van Sulevic; zie over hem no. 3222, p. 517 n. 11.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 Lodewijk XIII van Frankrijk.
11 Johann von Götz, keizerlijk bevelhebber.
12 Ettore Giovanni Ludovico Isolani, bevelhebber van een contingent Kroaten in dienst van de keizer.
13 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.

que ce duc veille abbandonner son allié[14] sans avoir aucune nécessité jusques à présent pour le faire. Vous sçauraiz mieux ce qui en est.

14 Frankrijk.

Sur ce vous baisant les mains ie demeure à iamais, monsieur,
Vostre serviteur très fidèle
C.M.

De Zurig, ce 13/23 de 7bre 1637.

In dorso: 23 de Sept. 1637 Marin.

3267. 1637 september 25. Van J.F. Gronovius[1].

Illustrissime Domine,

Iudicium tuum de Diatriba Statiana[2] - quod etsi ab affectu et memora semel suscepti amoris profectum sentio tamen amplector, uti qui tanti viri affeictum iudicium interpreter - immensum quantum me exhilaravit. Sed miserari satis non possum infelicitatem meam, qui priore epistola tua[3], unde et multa discere et libellum nostrum comptiorem reddere potuissem, nescio cuius iniquitate vel potius saevitia fraudatus sum. Malagma vero, quod huic vulneri imponis, minime satisfacit dolori, nisi et ipsam a ministro quodam tuo descriptam mihi repraesentes, ut gaudeam, sicubi in eadem vestigia incurrimus, aut docear, ubi tu aliter censuisti. Neque enim quicquam mearum nugarum tanti facio, ut in contentionem cum *εὐστοχοτάτοις* tuis coniecturis venire id velim. Ac quando hoc mihi fors invidit, ut Silvae te duce magis perviae mihi fierent, rogo, quia semel desideria mea curae habere coepisti, ut felicius in Thebaide et Achilleide[4] mei muneris partem sortiaris[5]. Ita enim me animavit plausus tuus, ut forte maiore studio quam consilio in reliquis magni vatis operibus aliquid posse existimem. Sed lentior erit labor et plus absumet olei, tum propter gravitatem scriptorum, tum quod tempora mea inter alias curas partiri cogor. Habeo excerpta e sex septem cod. MSSC. manu Gruteri[6] accuratissima: ipse unum, et veteres nonnullas editiones contuli. Tum non mediocrem paravi silvam observationum lectione ipsius poetae et examine interpretum. Quarum ut gustum dem tibi, pauca loca libabo. In ipso principio corrigendum puto:

quando Itala nondum
Signa nec Arctoos ausim sperare triumphos etc.
Aut defensa prius vix pubescentibus annis

1 Copie Leiden, UB., cod. BPL 214. Andere copieën aldaar: Burm. F. 5; Gron. 55, f. 27. Laatstgenoemde copie vertoont in vergelijking met de beide andere grote verschillen in volgorde naast een aantal afwijkingen van minder betekenis. Alleen de copie BPL 214 vermeldt het adres en wel bij wijze van opschrift. Tesamen met no. 3233 antw. op no. 3212. Beantw. d. no. 3377. Betreffende Johannes Fredericus Gronovius zie men V, p. 229 n. 2. Men vergelijke voor de inhoud van de brief en de aantekeningen no. 3228, p. 524.
2 *Johannis Frederici Gronovii In P. Papinii Statii Silvarum Libros V. Diatribe ad Th. Graswinckelium equitem & J.C.* Hagae-Comitis, Ex Officina Theodori Maire. MDCXXXVII.
3 Dd. 28 oktober 1636; zie VII, p. 468.
4 Zie IV, p. 216 n. 2.
5 Vgl. no. 3233, p. 532 en n. 8 aldaar.
6 Janus Gruterus; zie over hem no. 3228 p. 525 n. 8

Bella Iovis teque, o Latiae decus addite famae,
Quem nova maturi subeuntem exorsa parentis
Aeternum sibi Roma cupit - licet artior omnes

Limes agat stellas etc. et sidera dones! -
Tempus erit cum Pierio tua fortior oestro
Facta canam. nunc tento chelyn. satis arma referre Aonia[1].

Plane turbat cohaerentiam orationis vulgatum, tuque'. Canam, ait, Thebaica, quando nondum possum res gestas Domitiani - imperite enim Lactantius inter Vespasianos haec dividit[2] -. Et tu Caesar, licet coelum te cupiat, maneas in terris. Hae sunt nexae arenae. Sed isto modo poeta scripserat hac sententia: Canam Thebaica, quando nondum possum canera signa Itala et Arctoos triumphos et Rhenum Istrumque domitum Dacosque subactos, et defensum Capitolium, teque, o Caesar - est enim mera [ep] exegesis, quae pulcherrime clauditur Caesare appellato; et illud, te' sensu praegnantius est et maius haberi debet omnibus, quorum mentio praecesserat -, quem aeternum sibi cupit Roma - et o placeat tibi votum tuae urbis et licet Dii te vocent, locum praeparent, honore cedant, maneas tamen faciasque Divos potius! - veniet tempus, cum fortior canam tua facta; nunc praeludo et tento chelyn. Vulgo ineptissime, tendo'. Tentare, experiri, praeludere verba sunt *προπαρῶν αὐλητικῶν* vel *κυθαρωδικῶν*.

Glossa scripti codicis mei, qui tamen vulgatum servat in contextu: acuo ingenium, praetempto vadum. Sic lib. I Achilleid.:

te magno necdum fidente paratu
Molimur, magnusque tibi praeludit o Achilles[3].

Ita enim MS. non, praeludat'. Tacitus lib. XIV Annal.: Postremo ipse scenam inscendit, multa cura tentans citharam et praemeditans[4].

Si nunc pergerem tibi ostendere, quomodo in singulis his poene versibus interpres vetus aliique docti homines impegerint, abuterer otio tuo. Eod. lib. I. v. 64: trifidaeque in Phocidos arce[5]. Nemo quod sciam dixit Laium[6] in arce interfectum. Quare emendamus ex ms: in Phocidos arto, vel arcto. Indicat angustias loci, unde commode satis cedere non potuerunt sibi obvii. v. 613:

me me divum optime, solum
Obiecisse caput fatis praestabit an illud,
Laeve, magis cordi, quod desolata domorum
Tecta vides?[7]

Ita scribimus et distinguimus. Optimum divum appellat, si eum puniat, qui peccaverit; sin immeritos, ‘laevum’ vocat, hoc est malum, iniquum: ut saepe alibi,

1 Statius, *Theb.* I, 17-34. Men zie ook no. 3228.
2 Over Lactantius Placidus en de op zijn naam staande scholia zie men Schanz-Hosius, *Geschichte der Römischen Literatur* II[4], München MCMXXXV, p. 537/8.
3 Statius, *Achill.* I, 18/19: ... te longo necdum fidente paratu molimur magnusque tibi praeludit Achilles (ed. Mozley II, p. 510).
4 Tacitus, *Ann.* XIV, 15; Postremo ipse scaenam incedit multa cura temptans citharam et praemeditans ...
5 Statius, *Theb.* I, 64: ... trifidaeque in Phocidos arto (ed. Mozley II, p. 344).
6 Thebaans koning, vader van Oedipus; hij werd overeenkomstig het orakel van Apollo door zijn zoon buiten diens weten gedood.
7 Statius, *Theb.* I, 651-654: ... me, me, divum optime, solum // obiecisse caput fatis praestabat. an illud // lene magis cordi, quod desolata domorum // tecta vides ... (Ed. Mozley, p. 388, waar Gronovius' conjectuur ‘Laeve’ vermeld wordt).

et in contrarium ‘dexter’, vulgo ‘lene’; v. 55: pulsat inane solum[1]. Lactantius tartara, Bernartius[2] nescio quid intelligit, cum ‘inane’ interpretatur sine anima. Hoccine nugari est? ‘Inane solum’ sunt inanes oculorum orbes. ‘Solum’ cuiusque rei fundus. Unde ‘Cereale solum’ Maroni[3] pro libis, quae substraverant alii cibatui. ‘Caeleste solum’ Ovidius[4], quod Sidonius[5] pavimentum coeli.

Atque haec hactenus. Cupio omnino hoc stadium decurrere, ne diutius eximius poeta - de quo hic mire etiam doctorum hominum iudicia frigent - sine notore obambulet. Quare obtestor te atque oro, quocunque potes *λόγῳ ῥυστάζεσεσθαι*, vir maxime, ut quid videatur tibi de incepto nostro, quam fiduciam ceperis, quibus auxiliis promovere ab ingenio et doctrina tua incomparabili illud velis, de his omnibus me celatum nolis. Ego quamdiu memoria erit, probabo tenuisse praecipuam gloriam meam, quae est te ex notitia admirari, quaque ex te scriptisque tuis didicerim, ut honestos et bene de conatibus suis sperantes decet, ubicumque occasio iusserit, lubens profitebor.

Quod doctissimis magnisque viris, quos illa eruditionis mater et nutricula Lutetia habet plurimos, scriptum nostrum commendasti, agnosco verum animum tuum, et ea propter immortales ago gratias. Utinam tot principes in omni doctrinae genere viros, quorum nomina veneror, quorum scripta quotidie cum admiratione tracto, videre et adorare mihi aliquando praesenti contingat! Sperabo, et eo nitar; interim tu, vir maxime, apud eos susceptum tuum tueberis, donec digniore opere, quod nunc sub praelo est, *τοῦ πάνυ* Casauboni epistolis[6] editio me illis approbare possim. Eae enim a Cl. Riveto[7] mihi commissae nunc in meis sunt manibus, in quibus in ordinem redigendis et ad editionem curandis quantum mihi temporis et operae insumptum sit, pauci aestimabunt. Mihi vero constat illius ratio, quod famae divini viri impenditur et conscientia sufficit.

Pagellas, quas inclusi, vides, quomodo mutarim. Deum immortalem iuro nunquam eo me vecordiae processisse, ut ad viros praeclare de re literaria meritos lacessendos stilum compararem. Sed scribebam illa stans pede in uno cum ad iter me accingerem - quae causa est, ut folium illud tot pudendis per absentiam meam mendis obsitum sit et hic quoque non in re quidem quod sciam, sed circa rem erraverim - recens a lectione operis magni viri et quem caetera aestimo. Sed amo nonnunquam imprudentius municipes meos. Nunc refrixit ille calor et serio me eius dicacitatis poenitet. Tu ergo exemplari tuo excides duas paginas et has inseri curabis, apud aequos vero homines iuventae vitium excusabis, quod ultro deferimus et qua licuit non sero emendavimus. Hoc etiam te oro ut quod maximo opere.

Vale, illustrissime Domine, et laetus age cum omnibus tuis; meae improbitati ignosce qui toties tibi molestus.

1 Statius, *Theb.* I, 55.
2 Johannes Bernartius uit Mechelen, op dertig-jarige leeftijd in 1601 gestorven, was een leerling van Justus Lipsius. Hij kreeg bekendheid door zijn commentaren op Statius en Boëthius, het eerstgenoemde onder de titel *P. Statii Papinii Opera qvae extant, Ioh. Bernartivs ad libros veteres recensuit & Scholiis illustrauit.* Antverpiae, Ex Officina Plantiniana, Apud Viduam, & Ioannem Moretum, M.D. XCV.
3 Vergilius, *Aen.* VII, 3.
4 Ovidius, *Metam.* I, 73.
5 Vgl. Sidonius Apollinaris *Carm.* 7, 37-38.
6 Zie over Casaubonus en de uitgave van zijn brieven VI, p. 380 n. 4.
7 De Leidse theologie-professor André Rivet.

Hagae a.d. VII Kal. Octobr. A.^{o} MDCXXXVII.
Excellentiae tuae deditus devotusque
Iohannes Fredericus Gronovius.

Deprehendi non ita pridem errata quaedam, quae nescio an in exemplari, quod ad te misi, correxerim: P. 80, 1. 1: *ἄλλος ὑφέλκει*, quod male etiam correctum; P. 58 in loco Strabonis: *ἐκπρεπῶν*; P. 127, 1. 10: Hyacinthia; P. 199, 7: ergo; P. 184, 1. 10: bene; P. 308: objecit Tiberius, non Sejanus; P. 400, 1. 16: a nostro; P. 402, 1. 2: quod a temone; P. 56, 1. 1: moderatus; ita enim MS. cum gl. temperans; quod verissimum; alterum vix latinum[1].

Adres: Illustrissimo et incomparabili viro Domino Hugoni Grotio Serenissimae Reginae et Regni Suecorum ad Christianissimum Regem Legato, Domino meo Lutetiam.

3268. 1637 september 26. Aan S. Bielke[2].

Illustrissime Domine,

Accepi cum gaudio literas Illustrissimae Domin. Tuae scriptas 10 Augusti[3] tinctas illas et prudentiae aceto et melle elegantiae. Nam et rerum inest solida substantia et verbis suus adest nitor verae eruditionis.

Fueramus sane magno hic in metu tantis in nos concitis hostium viribus, sociis adeo frigentibus. Quo magis gaudeamus nostros bene se sustentare ac servare se, quod magnorum est animorum, rebus secundis.

Magnam adeptus est famam, ut scripsi antehac[4] D. Banerius[5] receptu tam provide instructo. Non minorem ipsi ac D. Wrangelio[6] pariet haec in rebus arctis sui tutela captis sapienter ad eam pertinentibus locis.

Quod vero inter has belli curas non omittuntur pacis colloquia, laudandum sane: nam ut insperata aliqua hora causaeque nunc etiam latentes illam nobis dabunt, qualem esse oportet, quae Suedicam gentem deceat, aut is rumor illos, quorum interest nostros e Germania non ejici, e somno nimis diuturno excitabit. Ad quos nodos implicata fuerit de pace collocutio partim ex Illustrissimae Dominationis Tuae literis partim ex actis, quae D. Mulleri[7] comitate legenda accepi, video.

Nihil ex parte Suedica dictum est, quod non dignum sit Tuae Illustrissimae Dominationis prudentia. Leves videri possunt istae de titulis disceptationes; neque tamen ut nunc sunt res hominum in umbris et inanibus plurimum constantes, negligenda omnia, quando ea est dignitatis omnis natura, ut, ubi semel de

1 Vgl. Gronovius' schrijven aan Grotius van 29 augustus (no. 3228).
2 Gedrukt *Epist.*, p. 364. Gedeelt. vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 106. Over Sten Bielke zie men no. 2945, p. 67 n. 7.
3 Ontbreekt.
4 No. 3225.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Herman Wrangel, Zweeds veldmaarschalk.
7 Georg Müller, secretaris en Zweedse hofraad.

fastigio suo decidit, facile per gradus quosdam longius detrudatur. Regna omnia a voluntate civitatum orte constat ab ea dependisse, etiam in magna, sed libera sanguinis regii reverentia, quae paulatim per artes regum in jus transiit eoque occasionem nacti reges in leges ac magistratus magis magisque insurrexere adjuvante imprimis sub mutuae opis pacto aula romana sub nomine religionis regiam potestatem, dum ipsis favebat, attollente.

Ab ea aula nata distinctio nominum, ut natos liberrimeque regnantes Reges Serenissimi ac Potentissimi advocabula sequantur, electos vero ac legum adhuc quibusdam inclusos repagulis Serenissimos tantum. Eum morem appellandi sequuntur Itali et caesariana aula ratione nulla, cum non imperatori tantum sed et regi romanorum[1] dentur eadem, quae regibus, nomina volente nimirum pontifice[2] quod sua intersit maximos haberi eos, quos rite creari sine suo assensu negat posse.

Cum imperatore Galli reges plane ex aequo vivunt in indigitamentis cunctisque rituum solo excepto ordinis privilegio, ubi aut ipsi simul sunt aut legati eorum curioseque id servavit in Germania nuper Davausius[3]. Caeterum quanquam in Suedia successoria lege regnatur, tamen Itali et qui eorum sectam sequuntur, Suediam non alio loco habent quam Poloniam, quod mutationem, quae cum mutatione sacrorum facta est, pro non facta habeant. Caetera offendicula, ni fallor, facile tolli possunt nec talia sunt, quae rem magnam morari debeant.

Interim non inutilia sunt et ista ad faciendam dijudicationem, bonane fide pax desideretur an blandum nomen obtendatur fallaciae. Prout enim istis crupuli aut pertinaciter moventur aut remittuntur leniter, ita bene aut male de adversariorum consiliis sperandum est.

Haec quidem mihi sic in mentem veniebant, sed quae Illustrissimae Dominationis Tuae accuratissimo judicio ut mea omnia subjecta esse cupio.

Praelii ad Astam historiam[4] ita, ut hic in vulgus editur, mitto sine certo tamen auctore. Decem machinas a Gallis captas video consentiri: de numero caesorum placet veterum historicorum exemplum sequi, qui eum nunquam prodi voluere ob variantes famas.

Capella 21 mensis hujus ex novo Calendario in regis potestatem rediit impletis jam fossis subrutaque parte munimentorum urbis vallo adhaerentium, sed plurimum impulit obsessos pestilentia. Eum exercitum et alterum, qui sub Candalio[5] ad Malbodium erat, in unum collegit cardinalis Valetta[6] paratus praelio, si id audeat cardinalis Hispanus[7] ad Montis oppidum sedens paribus cum copiis, id est, ad quindecim millia.

Dampvillerium jam operibus approximantibus impetitur speratque deditionem Castilionaeus[8] citra dies 14, quem deinde speramus iturum auxilio duci

1 Sedert 22 december 1636 was Ferdinand III Rooms koning.
2 Urbanus VIII.
3 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
4 Zie over dit gevecht, geleverd op 8 september, de *Gazette de France* no. 147, dd. 22 september 1637: *La victoire obtenve par le dvc de Savoye & les troupes du Roy en Italie, sur les Espagnols, le 8e de ce mois*.
5 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
6 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
7 Don Fernando; zie over hem IV, p. 412 n. 11.
8 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.

Bernhardo[1] Ita enim sperare nos rex[2] ipse jubet, cui quam necessaria sit aliqua hostilium virium per Germaniam revulsio quanquam per se satis intelligenti multis rationibus explicavi nudiustertius beneque auditus bona responsa retuli nihil omissurus eorum, quibus ea ad exitum perduci possint.

Chevreusii uxor[3] non in Angliam abiit, ut dicebatur, sed in confinium Benearni et Hispaniae, propinqua perfugio, si res urgeat. De Hanovia imperatori conciliata perstat, utinam mendax, fama.

Vale, Illustrissime Domine.

Lutetiae, 16/26 Septembris 1637.

Illustrissimae Excellentiae Tuae observantissimus eique addictissimus
H. Grotius

3269. 1637 september 26. Aan L. Camerarius[4].

Illustrissime Domine,

Praelii ad Astam historiam[5] ita, ut hic in vulgus editur, mitto sine certo tamen authore. Decem machinas a Gallis captas video consentiri, de numero caesorum placet veterum historicorum exemplum sequi, qui eum nunquam prodi voluere ob variantes famas.

Capella XXI mensis hujus ex novo calendario in regis[6] potestatem rediit impletis jam fossis subrutaque parte munimentorum urbis vallo adhaerentium. Sed plurimum impulit obsessos pestilentia.

Eum exercitum et alterum, qui sub Candalio[7] ad Malbodium erat, in unum collegit Valetta cardinalis[8] paratus praelio, si id audeat cardinalis Hispanus[9] ad Montis oppidum sedens paribus cum copiis, id est, ad XV millia.

Dampvillerium jam operibus approximantibus impetitur speratque deditionem Castilionaeus[10] citra dies XIV; quem deinde speramus iturum auxilio duci Bernhardo[11]: ita enim sperare nos rex ipse jubet, cui quam necessaria sit aliqua hostilium virium per Germaniam revulsio quanquam per se satis intelligenti multis rationibus explicavi nudiustertius beneque auditus bona responsa retuli nihil omissurus eorum, quibus ea ad exitum perduci possint.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 Marie de Rohan, echtgenote van Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.
4 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 94. Gedrukt *Epist.*, p. 364. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
5 Zie no. 3268, p. 596 en n. 4 aldaar.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
8 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
9 Don Fernando; zie over hem IV, p. 412 n. 11.
10 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Chevreusii uxor[1] non in Angliam abiit, ut dicebatur, sed in confinium Benearni et Hispaniae, propinqua perfugio, si res urgeat.

De Hanovia imperatori[2] conciliata perstat utinam mendax fama.

Vale, Illustrissime Domine.

Lutetiae, 16/26 7bris MDCXXXVII.

Excellentiae Tuae omni obsequio addictissimus
H. Grotius.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: R. 4 Octob. st. nov. A.^{o} 1637.

3270. 1637 september 26. Aan Christina van Zweden[3].

Serenissima ac Potentissima Regina, Domina Clementissima,

Secutus mandata Augustae Majestatis Tuae data 30 Iunii[4] aditum ad regem[5], qui per dies aliquot a negotiis vacare voluerat, obtinui nudiustertius ad Sancti Mauri non longe ab urbe.

Dixi adferre me res duas, promptum Majestatis Tuae ad rem communem juvandam animum et eas, quae se nobis offerunt, difficultates, ut illud quidem excitamentum sit ipsi, his vero pro sua sapientia potentiaque adferat remedium.

Rem altius petendo commemoravi, quam praeclare se egisset Magnus Majestatis Tuae cancellarius[6], cum e Gallia in Germaniam pervenisset, quanquam non desertus modo a Germanis principibus, sed et oppugnatus; potuisseque tunc quoque res iis in locis, in quibus bellum erat, sustentari, si ex alia parte negotium hostibus nostris factum fuisset; eo neglecto tantas in unos Suedos insurrexisse undique hostium copias, ut multitudini impares coacti se sint ad oram maritimam referre. Idem nunc accidisse iterum.

Haud ignotum regi, quanta fortitudine retulisset gradum fixissetque in media Germania Bannerius[7], cum maxima spe majorum successuum. Sed quia nulla aliunde fiebat hostium distractio, quinque in eum conglobatos exercitus, qui se ad LX millia esse jactent. Ea vi coactum et hunc recessisse ad eandem oram maritimam ibique eum in locis arctis premi exitusque ei occludi. Quae hinc alia sequi possint mala, si nihil aliud habeat, quod agat tam potens hostis, malle id me tacere quam male ominata eloqui.

1 Marie de Rohan, echtgenote van Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.
2 Ferdinand III.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 363. Vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 115.
4 No. 3154 dd. 10 juli (30 juni oude stijl).
5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 Johan Gustavsson Banér, Zweeds veldmaarschalk.

Non cessari in mittendis Bannerio Wrangelioque[1] e Suedia supplementis. Sed quo minus ea sint valida, effici trium regnorum suspecta nobis vicinitate. Polonum[2] non pacem nobiscum habere, sed inducias nunc quoque quam ante incertiores ob Austriacam affinitatem[3] facile ejus consilia suos in usus tracturam. Cum Dano[4], cum Russo[5] controversa multa atque ita triplicem finem custodiis validis sepiendum.

Haud obscure eo hostem tendere, ut, quando nihil in Germania praeter Suedos adversum sentiat, eos inde amoveat in Galliam postea venturus multo quam antea formidabilior. Magnas esse domus Austriacae etiam sine imperio vires: Hungariam, Austriam, Bohemiam cum Silesia, Moravia, Lusatia, Tirolem cum Carinthia, Dalmatiam et Croatiam ingentia terrarum spatia complecti, multum inde virorum nec pecuniae suppeditari.

Annexam ei non sanguine tantum matrimoniisque federibusque, sed et mutuae successionis lege vim Hispanicam late per quatuor orbis partes regnatricem, ita ut stirps utraque pro uno corpore habenda sit.

Ad has vires si accedat Germania, Europae tanta pars, neque jam jure principatus delati suffragiis, adstricti legibus, sed et velut bello quaesita retenta armis provincia ad Bohemiae modum, quantum id futurum sit incrementum praegravis jamdudum potentiae, regis prudentiam non latere.

Non ignotum imperatori[6] ejusque sectatoribus praecipuum concupiti ipsis dominatus impedimentum in Gallia esse positum, quod velut vallum christiano orbi obtenditur. Id vallum ut diruant aut lacerent, nulli parsuros operae.

Etiam antequam ad illam omnia vastissima spei suae proponentem Austriacam domum devolutum esset Teutonicum imperium, semper regibus Galliae aemulos atque infestos fuisse caesares. Quanto nunc magis, ex quo dignitas illa in domo per se adeo valida tantisque suffulta possessionibus radices egit? Etiamsi rex reddere cupiat quae nuper armis quaesivit, quod de rege tam magnanimo credi nefas, nihil tamen id ad pacem profuturum, cum imperatores Metim, Tullos, Virodunum repetitum saepe miserint, regnum autem Arelatense asscribant imperio, sub quo nomine comprehendantur Burgundiae Ducatus, Provincia, Delphinatus, nobilissimae partes Galliae.

Neque verbis tantum, sed et factis apparuisse infensos Galliae animos. Carolum Quintum caesarem ipsum ingentes armorum motus in Provinciam intulisse. Visa nuper intra Burgundiae Ducatum magno totius Galliae periculo caesariana signa. Neque vero jure tantum belli agere illos solitos. Esse illis pecunias, artes atque audentiam dissidia serendi in regiam domum. Si quid in principibus, si quid in plebe turbidum ab ipsis ali.

Neque vero solos imperatores esse tales, sed et Saxonem[7], ex quo de caeteris

1 De Zweedse veldmaarschalk Herman Wrangel.
2 Wladislas VII (IV).
3 Wladislas was op 13 september 1637 gehuwd met Cecilia Renata, zuster van keizer Ferdinand III.
4 Christiaan IV.
5 Michaël III Fjodorowitsj Romanow.
6 Ferdinand III.
7 Johann Georg, keurvorst van Saksen.

earundem partium conjectura fieri debeat, eo in Galliam accendi odio, ut discessioni suae ab amicitia Majestatis Tuae causam obtendat Majestatis Tuae cum Galliae regno federa et pactiones.

Non ergo id quaeri obsistendum, ne sit tam grandi tamque inimicae potentiae; id enim ipsam extorturam necessitatem; sed quando id facere ex usu maxime sit Galliae et quomodo. Tria autem circa deliberationes tales praecepta posse verissima ex bonis malisque regum aliorum eventibus demonstrari, nisi rex ipse suis actibus ita ostendisset ea infixa esse animo suo, ut non aliunde ea potius depromenda sint quam ex rebus hactenus gestis ipsius optima in se documenta continentibus.

Ea autem praecepta haec ese. Crescenti magnitudini contra eundum, dum adhuc supersunt ii, quibus exitium de proximo imminet, non autem cunctandum, donec hi accessio fiant inimicarum virium victique una ad vincendos alios trahantur. Melius esse turbamenta in alios inferre quam tempus illis dare nostra turbandi. Bellum in hostico quam domi tutius ac minore impendio geri idque ipsum pacis internae esse munimentum.

His de causis orari regem, ne differat abstrahere a nobis partem hostilium copiarum. Bellam esse occasionem inde, quod dux Vinariensis[1] non Rhenum transierit tantum, sed et ibi immuniverit se. Verum non satis ad id fore, si copias habeat, quibus ea munimenta possit tutari; aperiendum in penetralia Germaniae iter, quod nisi magno exercitu fieri nequiret, quando non Isolanus[2] tantum magnam Croatarum manum ad Waertium[3] adduxerit, sed et valido cum agmine in eum irruat Goetzius[4] aliique dilectus agantur in Bavaria et apud episcopos Wirtsburgensem[5], Salburgensem[6] et alios. Quod si duce Vinariensi in Germaniam se injectante signum ad libertatem erectum appareat, resurrecturos qui jam jaceant principes nobilesque, civitates, quae jura sibi adempta nunc silentio gemant, animos vocemque resumpturas. Suedos vero amota parte eorum, a quibus nunc velut obsidentur, inventuros viam aut redeundi in Germaniam aut invasuros avita Austriacae domus bona.

His dictis tradens regi Tuae Majestatis Augustae literas dixi eam rogare, ut quod usus facto est, id rex et cito et viribus se dignis faciat, atque a Tua Majestate vicissim ea exspectet, quae a constantissima generosissimaque Heroina exspectari possint. Adjeci gratulationem de rebus bene gestis in Italia et ad Rhenum deque capta Capella.

Rex loquentem nonnunquam interfatus in hoc tantum, ut ostenderet et nota sibi esse quae narrabam et monita mea a se probari, dixit postea jam se duci Vinariensi misisse auxilia. Velle ea augere eum in modum, ut non tantum Suedi sublevari, sed et intrari Germania posset. Nisi Castilionaeus[7] obsidione Dampvillerii

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Ettore Giovanni Ludovico Isolani, bevelhebber van een contingent Kroaten in dienst van de keizer.
3 Johan van Werth, ruiteroverste in keizerlijke dienst.
4 Johann, graaf von Götz, keizerlijk bevelhebber.
5 Franz von Hatzfeldt und Gleichen, bisschop van Würzburg.
6 Paris, graaf van Lodron, heer van Castellnovo en Castellan (1586-1653), van 13 november 1619 tot zijn dood aartsbisschop van Salzburg.
7 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.

attineretur, eo iturum fuisse. Id se et optare et agere, ut cum Majestate Tua, optima sua sorore, arctius etiam quam antehac conjungatur.

Super quo actis gratiis, dixi ea de re Hamburgi nunc agi meque optimos sperare successus.

Haec qua debeo fide renuntianda Augustae Majestati Tuae credidi.

Deus, Serenissima ac Potentissima Regina, Clementissima Domina, vitam, valetudinem, regnum armaque Majestatis Tuae propitius secundet.

Lutetiae, 16/26 Septembris 1637.

Tuae Augustae Majestatis obedientissimus subditus
H. Grotius.

3271. 1637 september 26. Aan I. Jasky[1].

Monsieur,

Vrayement l'estat de l'Allemagne est bien déplorable, et tel que le descrit vostre lettre du 6. d'Aoust[2]. Nous verrons si les assemblées d'Hambourg pour les protestans et de Cologne pour ceux de l'église romaine apporteront la fin de tant des misères. Le devoir de gens de bien est de souhaitter la paix, y contribuer ce qu'on peut et quoy qu'il arrive se contenter de ce que Dieu dispose.

Pour la Pologne nous avons bien appris que les troupes turquesques s'approchants du Danube avoient donné de l'ombrage à vos pays, mais aussi on nous a dit depuis, que les Turcs s'en sont excusez sur la nécessité de l'establissement du nouveau Tarter Chan[3] et que punissants par la mort le fils du Cantemir[4] ils ont monstré l'estime qu'ils faisoient du sang polonnois. Avec cela le renvoy honorable de l'envoyé du Pologne[5] nous fait croire que la colère ottomanne se ruera plus tost sur la Mésopotanie que sur la Sarmatie. La reyne de Suède[6], qui comme bonne parente a esté conviée aux nopces du roy de Pologne[7] luy souhaitte une ferme paix avecq touts ses voisins.

La guerre dure icy. En Italie dit-on que les François prez d'Aste ont défait six mille ennemis. Le duc Bernhard[8] a pris Molberg et Ettinheim et a bien battu les gens de Jean de Waert[9] et d'Isolami[10] près de Kinsinguen. Le mareschal de Chastillon assiège Dampvillers et le cardinal de la Vallette[11] la Capelle. Tout

1 aant. Gedrukt *Ep. ad Iasky*, p. 9. Antw. op no. 3195; misschien beantw. d. no. 3331. Betreffende Israël von Jasky zie men no. 2956, p. 86 n.1.
2 No. 3195.
3 Behadir-Ghiraï.
4 Deze zoon van Kantemir-Mirza heb ik niet nader kunnen identificeren.
5 Zie p. 578 en de Gazette de France dd. 11 september 1637 no. 140 p. 565.
6 Christina.
7 Wladislas VII (IV) was op 13 september 1637 gehuwd met Cecilia Renata, zuster van keizer Ferdinand III.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Johan van Werth, ruiteroverste in dienst van de keizer.
10 Abusievelijk voor Isolani; bedoeld is Ettore Giovanni Ludovico Isolani, bevelhebber van een contingent Kroaten in keizerlijke dienst.
11 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.

cela va bien. En récompense de cela il y a un mal, que les Espagnols ayant fait descente prez de Narbonne ravagent le Languedoc; à quoy le roy[1] et les villes de ces quartiers-là espèrent bientost opposer un bon remède composé de vingt mille hommes.

Voilà ce que nous avons à cette heure et pour tousjours mes recommendations a voux et aux vostres.

Monsieur,
Vostre Serviteur de tres bon coeur
H. de Groot.

A Paris, le 26. de Septembre 1637.

Capelle est prise Dampvillers selon toute apparence le sera bientost.

3272. 1637 september 26. Aan L. Aubery du Maurier[2].

Video ex literis tuis[3], Nobilissime Maureri, eundem te in me esse, qui fuisti, et tu semper et ante te pater[4] tuus, meaque bona, id est honorem et existimationem, quae semper in summis posui, tibi cordi esse.

Discemus ex te, ubi redieris, qualis sit illa mundi pars, quem sibi rigidus septemtrio seposuit. Etiamsi nihil ibi videris praeter magnum cancellarium[5], satis erat causae, cur in illas mundi partes, si cum antiquitate loquamur, ultimas excurreres. Ejus me amicitia speciosiorem quam ipsa legatione censeo. Bene tibi evenit, quod in illas oras sub ipsum nuptiarum Polonicarum[6] tempus venisti. Solent tales conventus dare cognoscendi viros magnos uberem copiam. Is enim est mercatus, ad quem profectum te scio, qui ut tibi evadat fructuosus, opto ex animo velimque conferre, si quid possim.

Epistola ad fratrem[7] bene curata est eademque diligentia curabitur, quicquid aut mihi aut meis injungere volueris.

Vale quam optime.

Scripsi 26 Septembris 1637.

3273. 1637 september 26. Aan A. Oxenstierna[8].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Quid regi[9] dixerim, quid is mihi, literae ad reginam[10] continent. Multum

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 364; *Ep. ad Gallos*, p. 446. Antw. op no. 3174. Betreffende Louis Aubéry du Marier zie men no. 3106, p. 334 n. 1.
3 No. 3174.
4 Benjamin Aubéry du Maurier; zie over hem III, p. 136 n. 5.
5 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
6 Het huwelijk van Wladislas VII (IV) van Polen met Cecilia Renata, dochter van keizer Ferdinand II.
7 Daniel; zie no. 3174, p. 435 en n. 7 aldaar.
8 Gedrukt *Epist.*, p. 365; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 398.
9 Lodewijk XIII van Frankrijk.
10 Christina van Zweden; bedoeld is brief no. 3270.

vereor, ut satis magnae duci Vinariensi[1] dentur copiae ad penetrandam Germaniam. Multi enim Gallorum sic disserunt, et Galliae et cardinalis[2] ob multa, quae evenire possunt, referre, ne ille a finibus abeat longius. Credibile est et aulae romanae ministros, cum inter suae sectae principes indutias moliantur, omni modo laboraturos, ne longius quam nunc est, serpat bellum. Non deerimus nostro officio ego et Mullerus[3], cui cardinalis quo se videndum non praebeat, excusat per valetudinem additque, si patri Josepho[4] quae sibi dicenda erant velit promere, eum sui facturum copiam. Id autem amplectitur D. Mullerus, ne optimam ad itinera facienda tempestatem elabi inutilem sinat.

De Italico proelio historiam[5], ut editur - nihil enim, quod certius sit, ad me hactenus pervenit -, mitto et epistolam cancellarii Montisferratensis[6] eodem pertinentem.

Capella 21 postquam obsideri coepta est die, qui idem hujus mensis erat 21, dedita est, cum jam fossa facta pervia et vallo urbis adhaerentia munimenta labefactari machinis subruique coepissent.

Chevreusii uxor[7] non in Angliam, ut dicebatur, sed in ultimam Gallici regni partem, qua Benearnum ad Hispaniam proxime accedit, se recepit parato, si quam vim sibi intentari intelligat, perfugio. De reginae matris[8] profectione in Angliam nihil nisi rumor est.

Ratihabitionem pactorum Wismariensium[9] multum hic desiderari video rogatique sumus et D. Mullerus et ego ab Heufdio[10], qui res Gallicas sibi praecipuas putat, ut eniteremur ad auferendas, si quae sint, moras. Diximus singuli ita nos arbitrari, si Galliae placeat concepta a Tua Sublimitate formula, facile conventurum. Idem diximus misso ad nos super ea re tentandos Avaugurio[11].

Ni sperato citius dedita fuisset Capella, quod ob pestem maxime, quae urbem invaserat, contigisse creditur, magnum imminebat periculum parum munitis Gallorum castris ab oppugnatione, quam parabat cardinalis Hispanus[12] ad Montem Hannoniae ingentem habens exercitum. De Hanovia imperatori[13] conciliata perstat fama et mihi ea, quam nuper scripsi[14], suspicio.

Si Alexandri[15] homines res suas et Arcesilai[16] apud Hannibalem[17] commodo

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 De Richelieu.
3 Georg Müller, secretaris en Zweedse hofraad.
4 François Leclerc du Tremblay, capucijn, gunsteling van De Richelieu.
5 Zie no. 3268, p. 596 n. 4.
6 Trajano Guiscardi; zie over hem VII, p. 163 n. 5.
7 Marie de Rohan, echtgenote van Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.
8 Maria de Medici; zij verbleef in de Zuidelijke Nederlanden.
9 Het verdrag van Wismar tussen Frankrijk en Zweden was op 30 maart 1636 gesloten. De Zweden hielden de ratificatie op tot het najaar 1637.
10 Johan Hoeufft, bankier te Parijs; hij behandelde zowel voor Zweden als voor Frankrijk financiële aangelegenheden.
11 Charles Du Bois, baron d'Avaugour; zie VII, p. 35 n. 8.
12 Don Fernando; zie IV, p. 412 n. 11.
13 Ferdinand III.
14 Zie no. 3259 in fine, p. 580.
15 Codenaam voor Engeland.
16 Schuilnaam voor Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
17 Schuilnaam voor Ferdinand III.

loco possent ponere, esset cur Cimon[1] ex regione ad Amasium[2] metueret. Nam Lilium[3] favit, comiti[4] contra plebem[5]. Est autem is ejus regionis situs, qui plurimum nocere Cimonis rebus possit. Successor mortuo Charnassaeo[6] in legationem ad Batavos mittitur Estampius[7], domo Valencaea, bonis artibus notus.

Chavigniacus[8] a rege missus est Capellam ad sananda quae inter cardinalem Valettam[9] et Mileraeum[10] intervenere dissidia. Rogarat me Berlisius[11] admissionalis, an non Chavigniacum prius conventurus essem quam regem; id facere Anglos[12], Venetum[13], Sabaudum[14]. Dixi me ex Anglis ipsis intellexisse non esse hoc eis perpetuum; quod deinde fatebatur. Ceterum si[15] alii tempori conveniret, me visurum. Nunc cum literas ab ipsa haberem regina, non debere earum sensum ad regem perferri ab alio delibatum ac metuere me, si agerem aliter, ne id rex ipse sinistrorsum interpretaretur. At si quid rex me audito lectisque literis me agere cum ministris suis velit, me non cessaturum in eis conveniendis.

A Roma nuntiatur mors cardinalis Sixti[16], quem pontificiatui destinabat Hispanica factio, sed in eo parum est situm, cum facile alium sint reperturi.

Cohors sive regimentum, cui Charnassaeus praefuit, a principe Arausionensi[17] commissum dicitur Douchampio[18]. Is cum reginae matris partes sectatus sit, diu satisne sit placiturus cardinali Riceliaco, et an non nova hinc in principem Arausionensem veteribus adnascitura sint odia, dubitari potest.

De titulis quae disputatio fuerit inter marchionis Sigismundi[19] homines et D. Bielkium[20] ex ipsius D. Bielkii literis[21] et ex actis, quae mihi ostendit D. Mullerus, cognovi. Aula romana reges, qui nascendo regnum accipiunt, electis praefert et his Serenissimi tantum dat titulum, illis insuper Potentissimi. Suediam pro regno posterioris generis habet rejecta ea mutatione, quae per Gustavum

1 Codenaam voor de Republiek.
2 De naam staat in cijfer: 27.61.80.67.55.93.61.113.118.
3 Codewoord voor Engeland.
4 Wilhelm V; het woord staat in cijfer: 12.59.61.55.68.55.
5 Dit woord staat in cijfer: 99.75.11.72.61.
6 Hercule Girard, baron van Charnacé, ordinarius Frans gezant in Den Haag. Hij was tijdens het beleg van Breda gesneuveld.
7 Jean d'Estampes, sieur de Valençay.
8 Léon le Bouthillier de Chavigny.
9 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
10 Charles de La Porte, markies van La Meilleray.
11 Nicolas Fauro, sieur de Berlize, introducteur des ambassadeurs.
12 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, respectievelijk ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant in Parijs.
13 Alvise Contarini di Nicolo.
14 Claudio Girolamo de Chabò, markies van San Maurizio, gezant van Vittorio Amedeo van Savoye.
15 Dit woord ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
16 Laudivio Zacchia, van 1605 tot 1630 bisschop van Montefiascone, in 1626 kardinaal gecreëerd.
17 Frederik Hendrik.
18 Louis du Plessis, sieur de Douchant.
19 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
20 Sten Bielke; zie over hem no. 2945, p. 67 n. 7
21 Zie no. 3213, p. 503.

primum[1] facta est, et cunctis rebus secutis, quod ea omnia conjuncta sint cum religionis mutatione. Morem aulae romanae sequuntur et Veneti et Caesariani. Cavendum autem nunc imprimis, cum de conventu instituendo agatur, ne quid admittatur Suedicae dignitati noxium.

Iam nunc disco fidis ex literis cardinalem Valettam in unum contrahere copias, tum quae Capellam cepere tum quae ad Malbodium sub Candalio[2] agebant, proeliumque concupiscere, si eo adduci possit hostis pares ferme copias habens, id est XV ferme millia.

Ad Dampvilleriam quae sunt operibus jam ad urbem admotis sperant intra dies XII aut XV eam ad deditionem compelli posse; quod si sit, urgebimus, ut impleatur, quod rex sibi propositum dixit.

Haec dum scribo duo mihi interveniunt, Avaugurius jubens me credere optime mihi velle patrem Josephum; tum vero is, quem dixi, Estampius ad Batavos legatus, qui me rogavit, ut literarum et amicitiae commercia bono Suediae Galliaeque secum colerem, quod in me recepi; eique commendavi debitis ornatos laudibus D. Camerarium[3] et D. Spiringium[4].

Deus, Illustrissime et Excellentissime Domine, tibi adsit favens Tuamque Sublimitatem semper sospitet augeatque.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 26 Septembris anni 1637.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3274. 1637 september 26. Aan N. van Reigersberch[5].

Mijnheer,

Eergisteren heb ick audiëntie gehadt bij sijne majesteijt[6] ende deselve de redenen vertoont, soo dye ons raecken als dye Vrancrijck, waerom sijne ma.[t] hertogh Bernhard[7] soo machtich behoort te assisteren, dat hij nyet alleenlijck sich magh conforteren tegens de aenwassende trouppes van de vijant, maer oock in Duytschlant trecken ende door vigoureuse diversie den Sweden middel geven om wederom in Duijtschlant ofte in de patrimoniale landen van het huijs van Oostenrijck in te vallen. Sijne majesteyt heeft getoont de redenen wel te vatten ende belooft de vermaeninge nae te comen.

Wij hoopen, dat den marescal de Chastillon[8] Dampvillers sal hebben binnen

1 Gustaaf I (1496-1560).
2 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
3 Ludwig Camerarius, ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
4 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
5 Hs. Amsterdam, UB., cod. 30 B 4. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.

vijftien dagen, soo dit drooge weder continueert dat in de morassige quartieren wel te passe comt, ende dan gaen nae hertogh Bernhard.

Den cardinael de la Valette[1] treckt bijeen zijne trouppes, dye den 21 Capelle becomen hebben soo door baterye, mine ende sappe als door den pest, ende de anderen, die onder d'heer van Candale[2] voor Maubeuge waeren gebleven, tesamen bij de vijftien duysent man om de vijant, dye genoechsaem gelijcke macht bijeen heeft, soo hij can, te slaen. Daer was wat oneenicheijt ontstaen tusschen denselve cardinael ende mons^{r}. de la Millerie[3] om dewelcke te neder te leggen monsieur de Chavigny[4], secretaire d'estat, derrewaert is getrocken.

Madame de Chevreuse[5] is nyet nae Engelant gegaen, soo men meende, maer in Bearn op de rant van Spaignië om haer daer te salveren, soo men yemant sent om haer te vangen, waervan sij meent in tijds geadverteert te connen zijn.

Van des coninginnes-moeders[6] reijs nae Engelant dunckt mij nyet, dat yet is ende dat oock het gerucht van de onbeleeftheijden haer te Bruijssel bejegent wat te hooch sijn geloopen.

De slagh in Italië bij Aste werdt waer bevonden ende thyen stucken geschuts zijn bij de Franchoysen becomen; van 't getal van de dooden werdt verscheijdenlijck geoordeelt.

Uijt Rome adviseert men den doot van de cardinael Sixte[7], dye bij de Spaensche factie tot het pausdom wierdt gedestineert.

Men seit heir dat Rey[8], den Poolsche gesant in Engelant, wat rouw is onthaelt.

Monsr d'Estampes[9], die in weinig dagen als ambassadeur gaet nae Hollant, is bij mij geweest, heeft vrundschap ende correspondentie tot dienste van de twee croonen versocht ende uE. naem op schrift genomen om kennis te maecken ende door uE. faveur andere kennisse met onse vrunden te becomen. Hij is maistre de requeste geweest ende gehouden bij een yder voor een vroom man. Sijn broeder[10] is bisschop van Chartres, een geleert man ende van groot credyt.

Vale.

Den 26 Sept. 1637.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 26 Sept. 1637. wt Paris.

1 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
2 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
3 Charles de La Porte, markies van La Meilleray.
4 Léon le Bouthillier de Chavigny.
5 Marie de Rohan, echtgenote van Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.
6 Maria de Medici; zij verbleef in de Zuidelijke Nederlanden.
7 Laudivio Zacchia; zie no. 3273, p. 604 n. 16.
8 Andreas Rey.
9 Jean d'Estampes, sieur de Valençay.
10 Léonor d'Estampes-Valençay (±1585-1651), van 1620 tot 1641 bisschop van Chartres, waarna hij (in 1642) aartsbisschop van Reims werd.

3275. 1637 september 26. Aan J. Wtenbogaert[1].

Mijn Heer,

Den brief mij over eenige weecken toegecomen van uE.[2], is mij ten hoogste aengenaem geweest alsoock de tijdinge van uE. redelijcke gestaltenis nae de jaeren. Ick bidde Godt voor uE. gesontheit met denselven ijver gelijck ick bidde voor die van mijne vader[3], uE. houdende voor mijn andere vader vanwegen de instructie ende vanwegen de affectie.

Ick en heb niet getwijffelt, off de eere, die Godt mij genaedelijck toegevoucht heeft, soude uE. verheugen. Ick verheuge mij oock daerinne, niet dat dien ijdele glants mij bevangt, maer omdat het een vertroosting is tegen soo veele wederwaerdicheit, die mij nevens uE. ende andere Heeren ende vrunden sonder eenigh recht is overgecomen, ende dit employ mij materie geeft om mijne getrouwicheit soo te toonen aen den croon van Sweden gelijck ick die eertijds aen mijn vaderlant heb getoont.

Op de boecken bij mij uit Vrancrijck aen mijn broeder[4] gesonden dunct mij, dat dient gelet, off misschien een onpartijdigh ondersoeck in dese tijden eenige oogen mocht openen.

Voorts uE. een sachte ende voor veele menschen nutten ouderdom wenschende, recommandere mij met mijne huisvrouw ende kinderen in uE. Godsaelige gebeden.

UE. gantsch dienstbereide
H. de Groot.

Tot Parijs, den 26 September 1637.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Utenbogard.

In dorso schreef Wtenbogaert: d'Ambassadeur gedateert ... Septemb. 1637. R.[a] 5 Octobris. Resp. 19.[a] eiusdem.

3276. 1637 september 28. Van Willem de Groot[5].

Frater (opt)ime,

Ex iis, quas nuperime ad te dedi, litteris[6] magna ex parte responsum petere poteris ad eas, quas XIX hujus ad me dedisti[7], ideoque brevior jam ero.

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Gedrukt Rogge, *Br. Wtenb.* III 4, p. 253.
2 Deze brief ontbreekt.
3 Jan de Groot.
4 Willem de Groot. Het betreft de geschriften van Théophile Brachet de la Milletière; zie no. 2912, p. 2 n. 17 en no. 3171, p. 432 n. 6.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3256? Beantw. d. no. 3321.
6 No. 3263 van 21 september.
7 No. 3256 van 18 september.

Intellexeris jam litteras eas, quae per Spiringium[8] curatae erant, recte in manus nostras venisse, quanquam nimis tarde. Dolet mihi talem tibi domi tuae

8 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.

obtigisse declamatorem[1], quem nec alibi velles audire, et quidem cum magno totius christianismi malo: ego serio cogitabo, ecquam tibi huic malo medelam afferre queam.

De librorum tuorum editione scripsi et in prioribus[2]; Procopiana avidissime expectabo, quin et salivam movet ista magni Cancellarii[3] commendatio.

Res bellica jam eo in statu sunt, ut breviter aliquid de summa discerni possit: Bredani intus urgentur, et tamen se viros monstrant, utinam tantundem animi ad defendendas faederis urbes nostratibus fuisset.

Cordesio[4] sua quamprimum mittam, tibi interea has ab amico litteras.

Parentes[5], amici nosque valemus. Tu vicissim cum tua tuisque salve et vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim Hagae, XXVIII. Sept. 1637.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Très -chrestien A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 28 Oct.

En in dorso: 28 Sept. 1637 W. de Groot.

In margine schreef Grotius nog, ter hoogte van: ‘Cordesio ... mittam’ een moeilijk te lezen notitie, mogelijk: ‘..... aucta Manasses’.

3277. 1637 september 29. Van Willem de Groot[6].

Frater optime,

Qui has feret litteras, Stratenus Goesanus[7], juvenis minime malus est et mihi hic Hagae in curia saepius visus patrem habens, qui adsessorem collegii thalassici in Selandia egit. Ei ad te commendatitias petenti negare nolui, praesertim cum commode mihi se offeret ad perferendum illud folium, quod vir optimus Cordesius[8] in Atlante suo[9] desiderat: cui quaeso me officiose commendes et operam meam offeras siqua in re ipsi possit esse usui.

1 Brandanus Daetrius; vgl. no. 3256, p. 569 en n. 8 aldaar.
2 No. 3252 dd. 14 september.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna. Zie voor de aanvankelijk als dedicatie aan Oxenstierna opgezette inleiding op de *Historia Gotthorvm* no. 3132 en bijlage no. 7.
4 Jean de Cordes; vgl. ter zake no. 3277. Zie ook no. 3114, p. 348.
5 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3371.
7 Pieter van der Straten -Petrus Stratenus- (1616-1640), afkomstig uit Goes, was een zoon van Mattheus van der Straten, gecommitteerde raad.
8 Jean de Cordes. Vgl. ter zake no. 3114, p. 348.
9 Zie voor deze atlas no. 3114, p. 348 n. 6.

Borussum juvenem[10] cum paternis, meis et Heinsianis litteris[11] ad te jam pervenisse spero; aveo intelligere, quomodo commercium litterarium ille restauraverit.

10 Henricus van Bommel.
11 Het betreft brieven van Jan de Groot, Willem de Groot en Daniel Heinsius.

Ego ante paucos dies tibi scripsi[1] neque praeterea quicquam scriptu dignum occurrit, quare finem faciam, Deum Optimum Maximum ex animo venerans, ut te diu ecclesiae reique publicae, tuis, nobis server incolumem.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim. Hagae, XXIX Sept. 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: 3 Dec. 1637.

3278. 1637 september 30. Van Ch. Marini[2].

Monsieur,

Vostre long silence me fait grandement désirer vos lettres pour avoir l'asseurance de la reddition de miennes que ie vous ay envoyées depuis quelque temps ençà quasiment chasque sepmaine. Il semble que tout le monde me veut abbandonner me laissant icy et sans argent et sans aucune correspondance.

En Italie les Espagnols ont esté dereschef bien estrillés par les François qui ayant attrappé don Martin[3] avec quelque cinq mille hommes entre Asty et Verceil l'ont entièrement desfait, huict pièces de canon et tout le bagage pris.

Ce n'est pas aussy peu de chose que le duc Bernard[4] conserve son passage par le Rhin non obstant tous les efforts de Jean de Vert[5] lequel ayant voulu ces iours passés attaquer ses retranchemens de delà le Rhin en a esté repoussé avec perte de 800 hommes partie tués partie prisonniers. La cavallerie campe de deçà faute de fourage et cependant on envoye du renfort au Jean de Vert de tous costés pour faire desnicher les nostres à vive force. I'espère que le roy[6] ne manquera aussy de seconder les siens pour maintenir ce passage libre qui donne tant tant de ialousie à nos ennemys.

Les Grisons[7] sont partis pour Espagne d'où nous verrons quelle resolution[8] ils comporteront.

C'est ce que nous avons pour le présent, sur quoy après vous avoir très humblement baisé les mains et reccomandé les encloses ie vous prie me croire tousjours, monsieur,

Tout le vostre
Marin.

1 No. 3276 van 28 september; bovendien had Willem op 21 september zijn wekelijkse beurt vervuld.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Betreffende Charles Marin(i) zie men V, p. 436 n. 4.
3 Don Martino d'Arragona.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Johan van Werth, ruiteroverste in dienst van Ferdinand III.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Zie voor hun namen no. 3096, p. 325 n. 3.
8 In de tekst staat - kennelijk een verschrijving - ‘resulion’.

De Zurig, ce 20/3[9] de 7bre 1637.

In dorso schreef Grotius: 20/30 Sept. 1637 Marini.

9 Bedoeld is 20/30

3279. 1637 oktober 3. Aan S. Bielke[1].

Illustrissime Domine,

Sutn quidem literae et rumores, quae ducem Bernhardum[2] ajunt in citeriorem ripam retraxisse copias, sed haec supra verum aucta credimus atque inde orta, quod pontem suum dux e locis superioribus, ubi jam equis pabula defecerant ad inferiora, ad Drusenhemum deduxit. Laboramus quotidie ut promissa ei auxilia rex[3] properet eaque tanta faciat, ut in Germaniam penetrare dux possit; ni id faciat, commeatuum inopia haud dubie laboraturum, cum Argentoratenses suam ipsi famem metuentes pauca transmittant.

Leucatam ferit hostis machinis. Adversus eam vim et quae deinceps timentur, Languedociae civitates quindecim ferme millia collegere, sed novi militis. Ad Dampvillerium opera imbres non nihil tardant. Est enim solum palustre.

21 Septembris novi cal. cardinalis Hispanus[4] captis Aymeria et Barlemontio locis Malbodium inter et Landresiam sitis Candalii[5] ad Malbodium castra ex tumulis quibusdam machinis coepit lacessere; intellecto jam traditam Capellam, cui liberandae venerat, cum nihil proficeret, recessit. In abitu clade affectum rumor attulerat, sed ei auctoritas defuit. Nocte, quae eum praecessit diem, Ruminganum oppidum Attrebatici soli, Ardresiae, quae Caleto non longe est, praefectus Sampreulius[6] impetu cepit.

Dunquercanis ita crevit audacia, ut et naves quasdam Gallicas apud Rhedam insulam ceperint et in ipsam insulem fecerint exscensum. Putamus jam in unum coiisse cardinalis Valettae[7] et fratris Candalii copias, ut arcendo hosti pares sint; majus enim aliquid hoc tempore versis illuc totis e Belgica viribus non speratur.

Inquisivi, quantum potui in advocabula regi Francorum dari solita. Literae imperatorum veteres habent: Serenissimo Principi Regi Francorum fratri et Consanguineo, Gallicae autem sic: A Tres-haut Tres-excellent et Tres-puissant Prince nôtre tres-cher et tres-amé Frere et Cousin. In ipsa epistola nonnunquam: Fraternitatem vestram, nonnunquam: Serenitatem vestram, infra Vôtre Frere vel Vôtre bon Frere; alibi: Serenitatis vestrae bonus frater. Veneti scribunt: Serenissimo et Christianissimo Domino, in Epistola: Majestatem vestram Christianissimam.

Haec, si forte usum aliquem habere possint, scribenda duxi; cumque nihil nunc quidem se aluid offerat, Deum precabor, Illustrissime Domine, ut Illustrissimam Dominationem Tuam diu servet.

Lutetiae, 3 Octobris novi Cal. 1637.

Illustrissimae Excellentiae Vestrae addictissimus ejusque observantissimus

H. Grotius.

26 Septembris ex novo calendario duas hostium turmas e Cameraco egressas a

1 Gedrukt *Epist.*, p. 366. Geadresseerde, Sten Bielke, was Zweeds gezant in Duitsland.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 De kardinaal-infant don Fernando; zie over hem IV, p. 412 n. 11.
5 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
6 François de Jusaac, sieur de Saint-Preuil (†1641).
7 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.

Gallis caesas accipimus. Literae 14/24 Septembris a Benfeldio ostendunt, tum etiam in potestate ducis fuisse munimenta ad Rheni transitum, sed quae defendi diu nequirent, nisi cito adessent e Gallia auxilia; equos mori ducenos in dies non scripsi antehac, quod certos auctores non haberem; caeterum nunc certo comperi. Ioannem Waertium[1] in ea pugna, quae pugnata est 5 Septembris novi cal., cum pontem, qui ad insulam ducit, cepisset et alteri majori ponti immineret, vulnus accepisse a mala dextra ad aurem. Pugnatum a quinta matutina ad pomeridianam secundam.

Hoc adjiciam didicisse me ex literarum exemplis aliter imperatorem scripsisse regi immortalis memoriae quam scribere regi Francorum solebat, Amico nempe et consanguineo, et in epistola: Dilectioni Vestrae ad officia paratus consanguineus. Rex tunc in repsonso ei dedit: Serenitatem, et in superscriptione: Serenissimo et Potentissimo Principi, ita quidem hic edoceor, sed ista vobis cognitu sunt propiora.

3280. 1637 oktober 3. Aan Willem de Groot[2].

Literas, mi frater, tuas accepi, in quibus de Breda et de alliis nuntias rebus[3].

Scribit nobis Didericus[4], ni cito adventent promissa a rege[5] auxilia, non posse defendi trajectum Rheni equis in dies ducenis morientibus. Leucatum hostis machinis ferit, Narbone non procul oppidum. Et in Rhedam insulam exscensum fecere Dunquercani.

Edidit Mileterius[6] librum, in quo circumventam a duobus referendariis synodum ait[7]. A presbyterio Carentoniensi, cui executionem decreti sui synodus mandarat, exigit, ut se coram librum antehac editum[8] legant et ad normam veri expendant rationesque ipsius audiant. Et hoc se petiisse, ut constet, instrumentum ei rei testimonium praebens postlat.

Quod Cordesii[9] viri officiosissimi, negotium tibi cordi fuit, gaudeo. Ubi quis notus adveniet et rogo *τὰ λειπόμενα* mittas omniaque mea tibi, quanquam apud tam amantem nostri non est opus, tamen commendo.

1 Johan van Werth, ruiteroverste in dienst van keizer Ferdinand III.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 872. Gedeeltelijk vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 147. Antw. op no. 3263; beantw. d. no. 3305.
3 No. 3263.
4 Diederik de Groot; hij bevond zich in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Théophile Brachet de la Milletière.
7 Zie de *Declaration faitte par le Sievr de la Milletiere*, p. 9: ‘Mais vous recognoistrez, au contraire, par la consideration que ie feray ici auec vous de la lettre & de l'acte tout ensemble, que la religion du Synode a esté manifestement surprise & circonuenue, par le rapport de ceux ausquels ils ont commis l'examen de mon liuvre, qui ne leur ont rien representé au vray, de ce qu'il contient.’
8 *Le Moyen de la Paix Chrestienne;* zie no. 3171, p. 432 n. 6.
9 Jean de Cordes, oud-kanunnik te Limoges. Vgl. ter zake no. 3114, p. 347.

Lutetiae, 3 Octobris novi Cal 1637..

Brandanum[1] ex misericordia citra functionem ullam, quia non modo usui mihi non erat, sed et nocebat plurimum improvidis declamationibus, ad exitum Februarii, non ultra, penes me retinebo. Tum, quid opus sit factu, velim cogitetis amici. Si quem possem ad tempus utendum habere ac mutare interdum placeret. Sed vereor, ne nomen Arminianorum a rebus bonis auditores priusquam bene cognoscant avocet. Velim autem prodesse quam plurimis et omnem factionis in patria alendae suspicionem, si possim, fugere. Brandanus multum me decepit ingratumque se miris modis ostendit.

Tuus tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

3281. 1637 oktober 3. Aan A. Oxenstierna[2].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Multa sunt, ob quae vereor, ut magni aliquid in Germania geratur. Annus praeceps et consumpta jam quibus in locis dux Vinariensis[3] erat pabula: ingentes hostium copiae, ducis tenues et auxilia hinc satis tarda. Itaque rumor per hos dies in urbe fuit concessisse eum in ripam citeriorem. Sed[4] Botzius[5] cum abiret, existimabat inde natam famam, quod dux pontem transmovisset Drusenhemum versus quaerendis pabulis. Quod si est, an insulam et munimenta diu possit tenere[6], videbimus.

Ad sequiorem rumorem accedebant a Tiguro literae, quas mihi ostendit ordinarius Angliae legatus[7]. Vidi et extraordinarium Angliae legatum[8], qui Hanoviam cum imperatore[9] convenisse ajebat ac credere se neque mirari cogitare et de sua pace landgravium[10]; volunt enim Angli haec omnia evenire, quod foederis cum ipsis perfectio trahatur tamdiu. Ego de Suedis jussi eos aequissima sperare, omnia mitti Hamburgum mandata; eum enim locum prae Haga postremis consultis et, ut intelligerem, Angliae quoque consensu placuisse.

Cum de Batavis dicerem timere me, ne commerciorum per Germaniam amor obstaret, putabat Licestrius vanum hunc esse obtentum, cum jam iidem Batavi inito cum Gallis foedere tenerentur imperatorem sibi hostem sumere, quoties id faceret Gallia; neque Angliae vires deficere, quibus se de Batavis, si molesti esse cupiant, vel ad exitum ipsorum vindicent. Ego vero dixi, siquid tale moliri cognoscerentur, patitura Batavis remedia per indutias ab Hispano[11] aut propiores cum Gallia nexus, quos tamen non fore sine periculo libertatis fatebar.

1 Brandanus Daetrius, Grotius' huispredikant.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 365; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 400.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Het 'Sed' van de *Epist.* is door de uitgevers der *Oxenst. Skrifter* gewijzigd in 'Sedanum', mi.. onnodig.
5 Gelezen zal moeten worden 'Gotzius'. Johann, graaf van Götz, keizerlijk veldmaarschalk, opereerde nl. in die streken; vgl. *Gazette de France* dd. 3 oktober 1637, no. 155, p. 625.
6 Het woord 'tenere' ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
7 John Scudamore.
8 Robert Sidney, graaf van Leicester.
9 Ferdinand III.
10 Wilhelv V, landgraaf van Hessen-Kassel.
11 Philips IV.

Valde Anglis placet, quod Wismariensibus pactis[1] sperant addi legem, ut aperte bellum imperatori Gallus edicat. Valde etiam probabant, quae a me proxime dicta regi[2] fuerant de malis Galliae imminentibus, si Germania Austriacae potentis jam adeo domus provincia fieret.

Leucatam resumpto primo consilio verberat hostis machinis. Dicitur bene munitum oppidum; etiam ad ejus pericula avertenda collectus in Languedocia XV millium exercitus. Ad Dampvilleriam minus jam opera procedent madente coelo, quod in locis uliginosis grave.

Cardinalis Hispanus[3] cum ad Capellam obsidione liberandam sero se venisse intelligeret, die 21 Septembris, ut hic numerus initur, cepit Aymeriam et Barlemontium posita inter Landresium et Malbodium oppidula. Inde castra ad Malbodium, quae regit Candalius[4], ex locis eminentibus cum verberasset aliquandiu, nullo progressu retrogressus est. Chavignius[5] inde reversus magna cum clade dejectum hostem multis persuaserat. Sed aliud complurium literae nuntiant, neque dum scimus an exemplo cardinalis Hispani, qui sibi adjunxit Piccolominium[6], etiam cardinalis Valetta[7] cum fratre Candalio copias sociaverit.

Invalescunt etiam in obtento Galliae mari Dunquercani captisque aliquot Gallorum navibus etiam in Rhedam insulam exscendere ausi sunt. Exspectatur Dunquercae XXXII navium classis, tres milliones et multum ferens militis, quae si eo, ut antehac factum est, penetrare poterit, erit cur miremur a populo cuncta sua maritimis rebus debenti maris possessionem tam ignave deseri.

Scribet Mullerus[8], quam humane ab ipso cardinale[9] exceptus sit; multum Gallorum animos adeo perhorrescere Rheni transitum, ut et Bavariam attingi haud velit pater Josephus[10].

Manent suspiciones mutuae Gallos inter et Batavos: et nova accessit materia missi ad propinqua hostibus hinc Chavignius, inde Muschius[11], arcanorum ministri, creditique pari utrinque diffidentia seorsim de pace agere aut indutiis. Ego cum video, quantas sibi opes parent cardinalis Riceliacus ejusque propinqui per bellum, quod multa falsis erogationum nominibus occultat, vix adducor, ut credam aut pacem ab eo expeti aut illas longas, de quibus cum D. Mullero locutus est, indutias.

Est et Atrebatibus oppidum haud magnum Ruminganum nomine; id nocturno impetu cepit Sampreulius[12], Ardresae, quae Caleto non longe abest, praefectus, inter 20 et 21 dies Septembris, ut hic computatur.

Dixit mihi inter alios sermones Licestrius optare se eam esse aetatem prin-

1 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 De kardinaal-infant don Fernando; zie over hem IV, p. 412 n. 11.
4 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
5 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
6 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
7 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
8 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
9 De Richelieu.
10 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, de bekende gunsteling van De Richelieu.
11 Cornelis Musch, griffier van de Staten-Generaal.
12 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil.

cipis Angliae[1], ut de conjugio reginae nostrae[2] cogitare possit. Respondi multos haud dubie cogitaturos, sed inter omnes neminem mihi occurrere, potentior qui sit. Et ipse et ordinarius legatus ostendunt valde se expetere, ut praeter foedus, quo de nunc agitur, etiam ecclesiarum regni utriusque aliqua fita consociatio idque ipsum gratissimum archiepiscopo[3] fore.

Eos Hispanos, qui in Languedocia jam sunt, eo portatos fuisse Batavicis navigiis fama est, captis credere malo quam, quod quidam susurrant, per avaritiam mercatorum: quo tamen malo laborare multos ejus gentis etiam ad publicum usque periculum non nego.

Scribit mihi, qui apud ducem Bernhardum est, filius meus[4] 14/24 Septembris, dum apud Rhenum agunt, periisse equos quater mille, praeter quos hostes cepere, ac nisi brevi e Gallia auxilia adsint, futurum, ut aut in Lotharingia aut in Burgundiae comitatu hibernent.

Duas hostium turmas Cameraco egressas 26 Septembris novi cal. a Gallis caesas accipimus. De postrema pugna, quae inter ducem Bernhardum et Waertium[5] fuit 5 die Septembris, varia fuit fama. Ceterum optimis testibus id videor discere captum tunc a Waertio pontem minorem, per quem in insulam ibatur. Cum immineret majori alteri, occurrisse ipsum ducem; in ea pugna ictum Waertium vulnere, quod a mala dextra aurem usque pervadebat. Ita recessisse eum a proelio, quod a quinta hora matutina ad secundam postmeridianam duraverat.

Interea temporis ajunt musquettarum ejaculationes factas L M, tormentorum DCCC: quod verumne sit an famae datum, judicare supersedeo. Illud constat ad id usque tempus et ad 10/20 Septembris duplas fuisse hostium copias ad illas ducis.

Deus cuncta det optima publicis rebus tum Tuae Sublimitati, Excellentissime atque Illustrissime Domine.

Lutetiae, 3 Octobris novi Cal. 1637.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Angli de Hamburgo mutatum ajunt ac rursus praelatam Hagam colloquiis de foedere. Videntur autem mihi parum properare ea in re, dum nos bello detinemur, fruentes ipsi totius Europae commerciis securi rerum Palatinarum aut lactati, ut amant, nova spe aliqua.

1 De twee zonen van Karel I van Engeland waren Karel II (1630-1685) en Jacobus II (1633-1707). Welke bedoeld wordt heb ik niet precies kunnen vaststellen; waarschijnlijk de oudste.
2 Christina van Zweden.
3 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
4 Diederik de Groot.
5 Johan van Werth, ruiteroverste in het keizerlijke leger.

3282. 1637 oktober 3. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

UE. brief van den 21 Sept.[2] is mij ten hoochste aengenaem geweest, ende bedancke uE. sonderling van de groote diligentie ende sonderling goed beleit in mijne questie met die van Rotterdam[3]. UE. sal nu ontfangen hebben de insinuatie, die men soude mogen doen aen burgemeesters ende raiden. Mij dunct, dat oorboir sal sijn deselve ende alle onse voorgaende arbeit tot transactie soo in de stadt als bij andere heeren ende vrunden, oock bij Neef[4], bekent te maecken om te meer geëxcuseert te sijn, soo ick eens een andere cours ingae in Vrancrijck, Engellant ofte Swede, bijsonder alsoo dit geen repressaliën en sijn, maer arrest van verbonden goederen, conform de coustume van Hollant. Quid quisque juris. Ick heb noch onder mij papieren de stadt van Rotterdam seer hoogh raeckende, die ick can wedergeven, soo wij accorderen ende sij oock mijne papieren mij doen restitueren.

UE' sal misschien verstaen hebben, dat uit Swede twee schepen gaen nae West-Indië.

De ratificatie van het tractaet van Wismar[5] sal geschieden, soo Vrancrijck in open oorlogh wil comen met den keiser[6] ende tot Hamburg sal men senden om met Engelant te tracteren, soo bij deselve goede dispositie is. De Engelsche ambassadeurs[7] alhier meenen de Staten-Generael, als Vrancrijck wil, haer tegen de keiser moeten verclaeren volgens het tractaet bij haer te Parijs gedaen[8]; seggen oock, soo deselve quaelijck willen, middel te hebben om haer te bederven. Waerop ick seide, dat sulcx ongeraiden soude sijn, alsoo men haer daerdoor soude perssen om met Spaignië ofte met Vrancrijck naerder te handelen. Deselve Engelschen houden oock, dat den landgraef[9] handelt ende dat Hanouw is geaccordeert. Wilt mij laeten weten, wat uE. vorder van de questie van de visscherie, van Boswel[10] ende van de questie van de convoyen verstaet, ende off daer gesproocken werdt, gelijck eenige mij seggen, van de authoriteit van den Raedt van State te herstellen.

Mijnen oudste[11] sal dienen, soo haest hij daar sal sijn, over te comen. Den

1 Hs. Amsterdam, UB., cod. 30 B 5. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 3264; beantw. d. no. 3306.
2 No. 3264.
3 Het betreft hier Grotius' pogingen om zijn achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
4 Frederik Hendrik; zie betreffende deze schuilnaam het artikel van J. Fox, *Hugo de Groot en de Gravin van Hohenlohe-Langenburg* in *Ned. Archievenbl.* 1962 1° afl., p. 40.
5 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636. De Zweden hebben de ratificatie ervan opgehouden tot najaar 1637.
6 Ferdinand III.
7 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, respectievelijk ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
8 Het verdrag van Parijs, gesloten op 8 februari 1635, tussen Frankrijk en de Staten-Generaal. In de tekst volgt na ‘gedaen’ eerst een doorgehaald woord en daarna nog het - overbodige - woord ‘maecken’, dat Grotius kennelijk verzuimd heeft door te halen.
9 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel. Hij was echter op 1 oktober gestorven.
10 William Boswell, Engels agent in Den Haag.
11 Cornelis de Groot.

jongste[1] is wel. Den tweede[2] moet men op alle manieren bequaem maecken ende aen Numerianus[3] wel recommanderen.

De heer van S.[t] Chaumont[4] werdt geseit wat diep[5] gegaen te sijn int[6] gelt van[7] Vindex[8].

UE. advysen van Anclam sijn conform 't gunt mij werdt geschreven.

Met Sweden apart te handelen is den vijant wel genegen. Maer wij soecken een generale, eerlijcke ende vaste vrede.

Xenocrates[9] schijnt niet te meenen over te comen alsoo hij alle sijn bagagie van Straelsond heeft ontboden.

'T gerucht loopt hier sterck dat hertogh Bernhard[10] met alle sijn volck weder aen dese zijde van den Rijn soude sijn gekeert ende eenige brieven van Zürich confirmeren sulcx. Maer monsieur Bets[11], sargiant-majoor, die wederom nae hem is getrocken, meende dit gerucht gesproten sijn, omdat den hertogh sijne brugge van de eerste plaetse gebracht had nederwaert nae Drusenheym om daer fourage te vinden, die hem begonst te ontbreecken. De difficulteit om vivres te hebben, de groote macht van den vijant, de traege hulpe uit Vrancrijck maecken mij wat swaermoedigh. Laeten evenwel niet alle dage te arbeiden d'heer Muller[12] ende ick ende de swaericheden, die bij naelaeticheit volgen sullen mogen, ernstelijck te vertoonen.

Leucate werdt bij den vijant beschoten. De steden van Languedoc hebben ontrent vijftien duisent man bij den anderen gebracht om het peryckel af te weeren.

De wercken voor Dampvilliers sullen wat trager voortgaen in een morassigh land door de opgecomen regen. Den 21 September nieuwes stijls heeft den cardinal-infant[13] Aymerie ende Barlamont, plaetsen tusschen Maubeuge ende Landrecys becomen, daernae 't leger van den hertogh van Candale[14] uit eenighe hooge plaetsen tevergeefs beschoten ende weder terugge getrocken. Hier was uitgestroit, dat den vijant in de retraitte groote schade hadde geleden, maer werdt niet waer bevonden. 's Nachts daer te voren had St Preuil[15], gouverneur van Ardres, Rumignan, een casteel in Artois, ingenomen.

De Duinkerckers hebben eenige Fransche schepen genomen, oock voet gestelt op het eilant van Ré.

1 Diederik de Groot; hij bevond zich in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
2 Pieter de Groot; na een studieverblijf in het vaderland bevond hij zich te Parijs bij zijn ouders.
3 Codenaam voor Amsterdam.
4 Melchior Mitte de Miolans, markies van Saint-Chaumont.
5 Het woord ‘diep’ staat in de tekst in cijfer: 10.6.50.47. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
6 Het woord ‘int’ staat in de tekst in code: 6.73.800.820.3. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
7 De woorden ‘gelt van’ staan in de tekst in code: 36.50.62.70. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
8 Codenaam voor Frankrijk.
9 Schuilnaam voor de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Friedrich Betz.
12 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
13 De kardinaal-infant don Fernando; zie over hem IV, p. 412 n. 11.
14 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
15 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil.

Men meent den cardinael de la Valette[1] ende sijnen broeder Candale nu haere legers tesamen hebben gevoecht. Twee compagniën de chevaux, legers van 't garnisoen van Cameric sijn den 26 Sept. bij de Fransoisen geslagen.

Ick crijgh soo daetelijck brieven uit Benfeld van den 14/24 Septembris; seggen, soo dat secours uit Vrancrijck niet seer haest en comt, het peryckel sal loopen, off men de passage van den Rijn, met soo veel moeite becomen, sal connen behouden. Den vijant is tot noch toe noch eens soo sterck als sijne Fürstelijcke Genade ende dagelijcx sterven hem af twee hondert paerden. In de laetste recontre van den 5 September nieuwes stijls had Iean de Waert[2] de cleine brugge, door dewelcke men ging in het Eiland, ingenomen ende meende oock van de groote brugge sich meester te maecken. Maer hertogh Bernhard selve belettende is Iean de Waert gequetst gewerden door een musquet ingaende door de wang ende uitgaende aen het oor, duirende het gevecht van vijf uiren 's morgens tot twee uiren nae de middagh. In die tijdt seit men ons, dat gegeven sijn 5000 musquettades, 800 canonades.

Dit is dat wij voor dese tijdt hebben.

Den 3 Oct. 1637.

UE. gelieve geen gelegentheit te versuimen om mij mijne papieren, daer oock bij sijn, soo ick meen, eenige boecken, die mij hoochnoodigh sijn, te doen hebben.

Ick sende uE. extract uit den brief van mijne jongste soon aen neef Reigersberg[3] daerin de waere gelegentheit van de saecken van den hertog van Weimar levendigh wert gerepresenteert.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Reigersberg, Raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 3 Octob. 1637 wt Paris.

3283. 1637 oktober 3. Aan N. van Reigersberch[4].

Mijnheer,

Ick had mijne antwoord[5] op uE. bryeff van den XXI[6] al gesloten ende bestelt onder 't couverte van mijnheer Camerarius[7], als ick de uwen van den XIIII[8] van d'heer Euskercken[9] ontfang in verso ordine; deselve gelesen heb-

1 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
2 Johan van Werth, ruiteroverste in keizerlijke dienst.
3 Johan van Reigersberch, zoon van Maria's broer Johan in leven rentmeester-generaal van Zeeland Bewester-Schelde. Johan jr. was - blijkens brief no. 3290 - op weg naar Genua.
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 5 k Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3253.
5 No. 3282.
6 No. 3264.
7 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
8 No. 3253.
9 Johan van Euskercke, gezantschapssecretaris te Parijs.

bende heb op 't point van 't afgaen van de brieven nae Hollant noch dese afgevaerdicht, vindende goed, dat uE. voortaen de zijnen bestelle recht aen mij, aen mons.r Heufd[1] ofte Olivier[2] om alle retardement te ontgaen.

Nopende Caesar[3] sal ick nyet repeteren t'gunt ick in de voorgaende[4] heb geschreven.

Als ick soude gaen nae Engelant[5] verstae ick, dat het soude zijn vanwegen Sweden[6], t'welck misschyen eer soude geschieden dan men meent, ende soude daer voor seecker vrunden vinden.

De papieren verwacht ick, ende soo yet van Ulfo's[7] bericht etc. is te becomen.

Op mijnes oudstes[8] employ sal ick letten. als ick hem sal hebben gezyen ende van alle t'gunt in Sweden is gepasseert sal zijn geïnformeert. Den jongste[9] can ick van daer niet nemen, daer hij is; anderen hebben hem nyet begeert. Dat van Japan staet mij wel aen. Ick sal mijnen tweede[10] soo veel ick can tot de rechten bequaem maecken. Conde men hem daerbij doen hebben, daer ick voor dese[11] van heb geschreven, ofte yet dynstelijck, dat waer goed.

Den gouverneur van Venloo[12], soo hij gevangen is ofte gevangen werdt, meen ick mede dat peryckel loopt recenti adhuc vulnere.[13]

De ordre tot Maestricht gestelt is goedt ende sal bij gelijcke occurrentie moeten gevolght werden.

Dat den lantgrave[14] handelt met keyser[15] gelove ick, maer dat can wel wat duyren. Der Sweden couragie in 't afslaen van den vijant bij Anclam is treffelijck geweest.

Ick dancke uE. van de advysen van Breda. Ende wachte de tijding van het overgaen.

Op den dagh van het ontset van Leijden 1637.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 3 Octob. 1637.

1 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
2 Henry Olivier, correspondentieadres.
3 Codenaam voor Rotterdam; het betreft de pogingen door Grotius en namens hem ondernomen om zijn achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
4 No. 3282.
5 De naam ‘Engelant’ staat in de tekst in code: 125. Van Reigersberch heeft de betekenis erboven geschreven.
6 De naam ‘Sweden’ staat in de tekst in code: 525. Van Reigersberch heeft de betekenis erboven geschreven.
7 Schuilnaam voor François van Aerssen.
8 Cornelis de Groot.
9 Diederik de Groot; hij bevond zich in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
10 Pieter de Groot; na een studieverblijf in het vaderland bevond hij zich bij zijn ouders in Parijs.
11 Vgl. no. 3250, p. 556.
12 Nicolaes van Brederode.
13 Vgl. Vergilius, *Aen.*, VI, 450: ... inter quas Phoenissa recens a volnere Dido III errabat silva in magna.
14 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel. Het woord ‘lantgrave’ staat in de tekst in code: 374. Van Reigersberch heeft er de betekenis boven geschreven.
15 Ferdinand III. Het woord ‘keyser’ staat in de tekst in cijfer: 290. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.

3284. 1637 oktober 3. Aan P. Schmalz[1].

Praestantissime Domine,

Gaudeo ex literis tuis 12/22 Augusti datis[2] cognoscere res ibi tuas recte procedere. Foederis Gallo-Britannici quis futurus sit exitus, scire avemus, et quod praecedere, ni fallor, debet pactorum Wismariensium[3].

Cum Spiringio[4] spero venturum filium meum[5]. De Quernhemio[6] facile credo, nihil eum facere praeter quod officii est et necessitas imperat. Quid Averio[7] responsi sitis daturi, quid peracturus Lauenburgicus[8], etiam ista nosse ex usu erit rerum hujus loci ac temporis.

Exspectamus hic, quid futurum sit de auxiliis, quae rex[9] duci Bernhardo[10] nimis diu promittit, nimis sero praestat. Sunt res ejus non optimo loco, alterum tantis hostium copiis.

Leucatam verberant machinis Hispani. Dampvillerium adhuc obsidet Chastilionaeus[11]. Cardinalis Valetta[12] se, ut hic creditur, cum fratre Candalio[13] conjunxit, quorum hic cardinalem Hispanum[14] a Malbodii oppugnatione feliciter depulit.

D. Mullerus[15] hic etiamnunc agit auditus a patre Josepho[16], deinde ab ipso cardinali[17]. Abitum parat citra quinque dies.

Haec nunc habemus.

Vale quam optime.

Lutetiae, 3 Octobris novi cal. 1637.

Tuus tibi volens optime
H. Grotius.

Video, qui Upsaliae sunt, typos Graecos esse parum elegantes, chartam non

1 Hs. Stockholm, RA. Gedrukt *Epist.*, p. 367; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 604. Peter Abel Schmalz was secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
2 Ontbreekt.
3 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636, tussen Frankrijk en Zweden.
4 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
5 Cornelis de Groot.
6 Arendt von Quernheim, officier in Zweedse dienst.
7 Joseph Averie, Engels agent te Hamburg.
8 Frantz Albrecht, hertog van Saksen-Lauenburg.
9 Lodewijk XIII van Frankrijk.
10 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
12 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
13 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
14 De kardinaal-infant don Fernando; zie over hem IV, p. 412 n. 11.
15 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
16 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, de bekende gunsteling van De Richelieu.
17 De Richelieu.

optimam. Hebraici typi an sint et quales, nescio. Sunt haec etiam inter res majores digna, de quibus cogitet omnia regni complectens magni cancellarii[1] animus.

Adres: Monsieur, Monsieur Schmalzius, secrétaire de Monseigneur le Grand Chancellier de Suède. A Stockholm ou là où il sera.

Met andere hand: A Hambourg, le 6/16 Oct. 1637.

3285. 1637 oktober 5. Aan M. Bernegger[2].

Clarissime vir,

Proficiscentem ad te D. Mullerum[3] tuum, olim *ὡμοσίπυον* amicum autem meum, sine meis ad te literis ire nolui, tum ut scires manere mecum tui memoriam nunquam obsolescentem, tum ut id quod molitur D. Duraeus[4], quod ex chartis cognosces, quas adfert D. Mullerus, quin mihi quoque cordi esset non dubitares. Est id sane difficile his praesertim temporibus. Sed et alia non minus difficilia felicem aliquando nacta sunt exitum. Tum vero ad res optimas conniti, etiamsi successu destituatur conatus, habet laetae conscientiae fructum. Tua studia inter hos tantos armorum strepitus, et Historicae editiones quomodo procedant, gaudebo aut ex literis tuis aut ex D. Mulleri, ubi ad nos cum sua matre-familias[5] redierit, relatu discere.

Vale, vir praestantissime.

5 Octobris novi Cal. anni 1637.

Tui studiosissimus

H. Grotius.

3286. 1637 oktober 5. Van N. van Reigersberch[6].

Mijn Heer,

Dese voorleden weecke is bij den[7] resident[8] van[9] Engelant[10] Cimon[11]

1 Axel Oxenstierna.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 367; *Grotii et Berneggeri Ep. mutuae*, p. 59. Geadresseerde, Matthias Bernegger, was hoogleraar te Straatsburg. Beantw. dd. 26 februari 1638 (dl. IX).
3 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris. Hij stierf te Hamburg in 1639.
4 Johannes Duraeus -John Durie-, protestants godgeleerde in Engeland.
5 Sophia Sauler.
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. M 11 i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Beantw. d. no. 3323. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. van Reigersb.*, p. 389.
7 Het woord ‘den’ staat in de tekst in code met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
8 William Boswell. Het woord ‘resident’ staat in de tekst in cijfer: 17.24.700.712.2.6.708.50.21.3. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
9 Het woord ‘van’ staat in de tekst in code.
10 De naam ‘Engelant’ staat in de tekst in cijfer: 125. Grotius heeft erboven geschreven: Eng.
11 Schuilnaam voor Staten-Generaal. Grotius heeft erboven geschreven: St. Ge.

aengedient dat[1] Engeland[2], Vrankrijck[3], Sweden[4] tevreden waren de[5] handelinge tot[6] Hamburg[7] geleyt in Den Hage te transporteren. Die[8] wt Engelant commen[9] seggen, dat Vranckerijck ende Engelant den anderen volcommentlijck verstaen ende het besluyt, ofte van eene ligue auxiliaire ofte offensive ende defensive, dependeert van Sweden ende Nederlant. Met Spaengiën ende den keyser[10] te breecken soude Engelant, immers sulcke tale wert gehouden, geen swaricheyt maecken, mits het rijck ende rijckxvorsten - den hartoch van Beijeren [11] wtgesloten - werde gesepareert, d'intentie van Engelant schijnende het oorloge te lande Vranckerijck ende Sweden te laten ende sijne macht ter zee te besteden, presenterende[12] den[13] coninck van Engelant[14], buyten hetgene wt tractaet soude werden verobligeert, te dresseren een compangie van Westindië op andere quartieren als daer de onse de hare dirigeren. De voorslagen sijn niet vremt ende suffi sant, al werden die niet gemeent, om in het ongelijck te stellen die difficulteren sullen op schone beloften ende onseeckere prestatie haer tot seeckere lasten te engageren. Men meent oock geen expediënten en ontbreecken om te removeren scrupulum, die sij geloven Vilmarus[15] achterhout. Si quid rectius audis candidus imperti, si non his utere mecum.

In het hoff van Engelant tonen de ministres minder gunste tot Spaengiën ende maeckt hem den iongen grave van Oignate[16] weynych aengenaem, soo mits sijne fastueuse maniere van doen, niemant van de groote visiterende, alsmede omdat hij is een soon van een vader, die altijt in het hoff van den keyser de desseins

1 Het woord ‘dat’ staat in de tekst in code, met de betekenis door Grotius erboven geschreven.
2 De naam ‘Engeland’ staat in de tekst in cijfer: 125. Grotius heeft er ‘Engelant’ boven geschreven.
3 De naam ‘Vranckrijck’ staat in de tekst in cijfer: 312. Grotius heeft erboven geschreven: Vr.
4 De naam ‘Sweden’ staat in de tekst in cijfer: 525. Grotius heeft erboven geschreven: Swed.
5 Het woord ‘de’ staat in de tekst in code. Grotius heeft er de betekenis boven geschreven.
6 De woorden ‘handelinge tot’ staan in de tekst in cijfer: 57.23.21.39.82.28.31.1000.73.11.24. 3.20.70., met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
7 De naam ‘Hamburg’ staat in de tekst in cijfer: 347., met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
8 Het woord ‘die’ staat in de tekst in code: IV., met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
9 De woorden ‘wt Engelant commen’ staan in de tekst in cijfer: 4.93. 125. 12.20.63(=67?).90.24.88., met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
10 Ferdinand III.
11 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
12 Het woord ‘presenterende’ staat in de tekst in cijfer: 72.71.82.33.75.49.70.50.86.75.73.58.24., met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
13 Het woord ‘den’ staat in de tekst in code met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
14 De woorden ‘coninck van Engelant’ staan in de tekst in cijfer: 497. Grotius heeft erboven geschreven: Con. v. Eng.
15 Codenaam voor Staten-Generaal. Grotius heeft erboven geschreven: Staten-Gen.
16 Don Iñigo Veléz de Guevara, graaf van Oñate y Villa Mediana.

van Engelant tot restitutie van den Pals heeft getraverseert ende particulirelijck den grave van Arondel[1] qualijck beiegent.

Den admirael Dorp[2] met neghenthien scepen bij gebreck van vivres teffens wt de zee gecommen geeft aen de ingesetene onsteltenisse, aen de regierynge becommerynge; particuliere vreesen, de havenen van Dunkercke sijnde vrij de scepen, die gereet lagen, wt sullen lopen ende boven de schade, die eenyge Bisschayers werden geseyt in het eylant S^{t}. Martyn, alwaer 30 scepen van dese landen souden sijn geruïneert, hebben gedaen, de visscherye eenyge nieuwe schade souden mogen aendoen. De regeerders apprehenderen het volck ende gelt, bij den conynck van Spaengiën[3] gescheept, daer den heelen somer op is gepast, dese occasie sal connen gebruycken om behouden over te commen. Daer comt bij, dat vijfthien hondert mannen te Dunckercken geëmbarqueert, naer men van daer adviseert, eschapperende ergens in Vranckerijck eenen inval soude connen doen. Alle diligentie wert bijgebracht om op het spoedychste de scepen te versien ende weder in de zee te helpen, waertoe het volck willych is, maer 14 dagen sullen doorlopen, eer dat tewegen kan werden gebracht. Hoe den admirael Dorp, die in de vergaderynge van de Generaliteyt ofte van Hollant noch niet is gehoort, sal excuseren de presentatie, hem bij den gouverneur van Cales[4] gedaen, verlangen veele te hooren.

Den heer Spierynck[5] is noch niet gearriveert. Van de drie Oostindische scepen, voor desen achtergebleven, sijn twee ontrent de Elve, een onder Schotlant. Met Breda wert geoordeelt het cort sal sijn gedaen, alsoo naer de leste advisen van den derden van seer goeder hant seggen, de galerie van de Fransen in mijnheer den prins[6] quartier dien nacht over soude sijn, ende aen de Engelsche resteerde seer weynych. Men gist dese weecke sonder de victorie niet sal eyndygen[7], sijnde groote quantiteyt rijs gereet om hetgene tusschen de galerye ende wal open blijft te vullen. Die van Hollant vigileren, dat de catholycke geen vrij exercitie werde gegunt. Gedeputeerde van de Staten-Generael gaen naer het leger, apparent op de wtvaert, want dat yet sonderlynckx daer is te handelen, verneme ick niet.

Desen 5 Octob. 1637.

Den heer burgemeester Meerman[8] doet sijn gebiedenisse.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 5 oct. 1637. N. Reig.

En boven aan de brief: Rec. 28 oct.

1 Thomas Howard, graaf van Arundel.
2 Admiraal Filips van Dorp.
3 Philips IV.
4 Louis de Béthune, graaf van Charost (1605-1681).
5 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
6 Frederik Hendrik.
7 De overgave vond plaats op 7 oktober 1637.
8 Frans Dirksz. Meerman, burgemeester van Delft.

3287. 1637 oktober 8. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Dampvilleria XXVII 7bris novi calendarii machinis feriebatur XIV perruptumque erat operibus vallum urbis, quod extrinsecus fossam ambit, quae contrascarpa militari vocabulo dicitur. Multae et granatae jactantur in urbem saccoque bellici pulveris forte incenso periculum adiit D. Feuquerius[2].

Ingens in hac urbe aulaque laetitia est hodieque ad Hymnum Te Deum[3] canendum rex[4] in urbem venit, ob res supra quam sperari poterat prosperas ad Leucatam. Nam liberata ea urbs obsidio est tracto in XXX dies ac praeterea irruptae hostium, quae ibi erant, munitiones egregiae clara Gallorum virtute, qui Hispanos numero pares - ad XV millia utrinque fuisse dicunter - operibus vero defensos, eo perculerunt impetu, ut fugam illi ceperint machinis victori relictis XLV, mortariis IV, captivis factis D, caesis - ut hic fama est - IV millibus. Dux erat Hispanorum Cerbelo[5], ille notus Rhaetorum malo, cujus scipio ac tunica in praeda reperta sunt. Signa capta nuntiantur equestria V, pedestria XII.

In Italia mortuus est dux Mantuanus[6], herede nepote[7] commendato Venetorum tutelae.

Remissi a rege, qui huc e castris venerant, Chavigniacus[8] et Thuanus[9], ut in re praesente constituant, ex usu sit Malbodium defendi an deseri.

Quae hic cursitant de Hannovia pactiones comiti[10] indulgent ea, quae pax habet Pragensis[11], et siqua in pace futura erunt magis ex ejus usu: fructus monsaterii Sluchterensis, praesidium in oppido ut comes habeat. Sed et hoc ut oppidani imperatori[12] quoque fidem et auxilia in hostes jurent: captivi ut liberi sint, Ramsaeo[13] dentur L^{m} thalerorum imperialium. Haec ut rata habeat imperator utque concedat Ramsaeo, quae Suedi ipsi in Germania donarunt, praedia, curae suae ducturum Moguntiacensem[14]; interea datum iri obsides. De Trevirensi[15], quin libertatem receperit, probata electione romani regis, venia accepta Gallici foederis et adjutore Leopoldo[16] hic desiit dubitari.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 96. Gedrukt *Epist.*, p. 368. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
3 Zgn. Ambrosiaanse dankhymne, niet zonder waarschijnheid toegeschreven aan Nicetas, bisschop van Remesiana († na 414). Het auteurschap van Ambrosius en Augustinus berust op legende.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Johann, graaf van Cerbellon -Giovanni Serbelloni-.
6 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua, was op 21 september 1637 gestorven.
7 Carlo III Gonzaga (1629-1665).
8 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
9 François Auguste de Thou.
10 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
11 Gesloten op 30 mei 1635 tussen Ferdinand II en Johann Georg, keurvorst van Saksen. Zie V, p. 292 n. 1.
12 Ferdinand III.
13 James (Jacob) Ramsay, gouverneur van Hanau.
14 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, aartsbisschop-keurvorst van Mainz.
15 Philipp Christoph von Sötern (1567-1652), aartsbisschop van Trier. In december 1636 was Ferdinand III - toen nog geen keizer - tot Rooms koning gekozen.
16 Leopold Wilhelm.

Mitto exemplum responsi, quod rex dedit ad ea, quae a D. Mullero[1] ac me ipsi dicta sunt et tradita. Pollicitationes sunt egregiae, si cito praestentur. Interim audio Manicampium[2] venisse ad ducem[3], sed cum multo minore quam promissum erat numero, mille quingentis scilicet peditibus, equitibus CCC.

Protestantes Galli, quales ferme omnes, qui in Cebennis habitant, in isto ad Leucatam praelio plurimum laudis gratiaeque apud regem retulere.

His addam nihil aliud quam vota, Illustrissime Domine, pro te familiaque.

Lutetiae, VIII Octob. novi calend. MDCXXXVII.

Excellentiae Vestrae addictissimus ejusque observantissimus
H. Grotius.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. Hagae Comitis A.^{o} 1637 7/17 8bris.

3288. 1637 oktober 8. Aan A. Oxenstierna[4].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Quid regi[5] dixerim, cum literas ei reginae[6] datas 30 Iulii traderem, quid ille mihi, jam scripsi[7].

Ex quo D. Mullerus[8] patri primum Josepho[9], deinde ipsi locutus est cardinali[10], datum est a rege perscriptum responsum ad utrumque nostrum pertinens. Id mitto simulque literas regis ad reginam dominam nostram[11]; cardinalis autem ad Sublimitatem Tuam[12].

Quae promittuntur speciosa sunt, sed res urget et Dampvilleriae obsidio, ex qua pars pendet promissorum, durat etiamnunc.

Hostis duci Bernhardo[13], ut nuper indicavi[14], duplo validior erat 24 Septembris novi cal. Post id tempus certi nihil de eo accepimus, rumores tantum non optimos. Et quod vere proximo facturos se dicunt, longum est et rapiendis occasionibus, si quae iterum ad pacem se dederint, oportunum, videturque, ut nunc res sunt, in Lotharingia aut locis vicinis dux hiemem acturus.

1 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
2 Achille de Longueval, sieur de Manicamp.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 367; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 403.
5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Christina van Zweden; deze brief is no. 3154 dd. 10 juli (30 juni oude stijl).
7 Zie nos. 3273 en 3270, beide dd. 26 september.
8 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
9 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, de bekende gunsteling van de Richelieu.
10 De Richelieu.
11 Onvindbaar.
12 Onvindbaar.
13 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
14 Zie no. 3281, p. 612.

Arma pro libertate sumpta Germaniae, quod exprimendum censuere, in eo videtur mihi respici propositum foederis Gallo-Britannici, quod nisi aliquid, ut semper censui, nostris rebus adversum occultaret, non tam diu ac tam anxie premeretur. Movet me et hoc valde quod, qui hic Hannoviae res agit[1], ait de ea urbe pactiones a comite[2] factas conscio landgravio[3]; quod landgravius et ipse paci inhiare dicitur et ad eam uti Anglorum consiliis idque intrata jam Frisia Orientali, ubi multa comiti, multa imperatori[4] poterit, si velit, commodatura efficere. Ad haec accedit, quod non modo in Germania hactenus nihil hinc agitur resque egregiae per moram corruptae sunt; sed et quod post factum illud Gallo-Britannicum foedus de Wismariensi foedere[5] loquuntur, ut antehac monui[6], parcius cunctantiusque; neque mihi credibile fit laborantibus cum maxime pontificis[7] ministris ad pacem perpetuam aut temporariam inter pontificios constituendam, hanc aulam, quae ob plurimas causas aulam romanam respicit, venturam ad indictionem belli in Ferdinandum III ejusque socios pontificios.

Pater Josephus, in quem pleraque curarum cardinalis Riceliacus per malam valetudinem labori impar rejicit, cardinalitiam purpuram sperare perseverat. Bellevrio[8] in Angliam eunti hinc legato ejusdem patris Josephi imperio comes additur jesuita[9]. Idem fit aliis. Haec illi cum agunt, suis se rebus bene consulere existimant: nostris autem rebus parum haec sunt convenientia.

Dampvilleria 27 Septembris novi cal. machinis feriebatur XIV: perruptumque erat operibus vallum urbis, quod extrinsecus fossam ambit, quae contrascarpa militari vocabulo dicitur. Multae et granatae jactantur in urbem saccoque bellici pulveris forte incenso periculum adiit D. Feuquerius[10].

Ingens in hac urbe aulaque laetitia est hodieque ad hymnum Te Deum[11] canendum rex in urbem venit ob res supra quam sperari poterat prosperas ad Leucatam. Nam liberata ea urbs obsidio est tracto in 30 dies ac praeterea irruptae hostium, quae ibi erant, munitiones egregiae clara Gallorum virtute, qui Hispanos numero pares - ad quindecim millia utrinque fuisse dicuntur - operibus vero defensos, eo perculerunt impetu, ut fugam illi ceperint machinis victori relictis XLV, mortariis IV, captivis factis D, caesis, ut hic fama est, quatuor millibus. Dux erat Hispanorum Cerbelo[12] ille notus Rhaetorum malo, cujus scipio ac tunica in praeda reperta sunt. Signa capta nuntiantur equestria quinque, pedestria duodecim.

In Italia mortuus est dux Mantuanus[13] haerede nepote[14] commendato Vene-

1 Niet geïdentificeerd.
2 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
3 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
4 Ferdinand III.
5 Het verdrag van Wismar gesloten op 30 maart 1636, tussen Frankrijk en Zweden.
6 Vgl. no. 3281, postscriptum p. 614.
7 Urbanus VIII.
8 Pomponne II de Bellièvre (1606-1657), Frans diplomaat.
9 Niet geïdentificeerd.
10 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
11 Zie voor deze dankhymne no. 3287, p. 623 n. 3.
12 Johann, graaf van Cerbellon -Giovanni Serbelloni-.
13 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua, gestorven op 21 september 1637.
14 Carlo III Gonzaga (1629-1665).

torum tutelae, quibus honos obtigit, qui Romanis saepe, dum liberi adhuc erant, ut ipsorum fidei summae fortunae pupilli crederentur.

A Neapoli literae ajunt in illo ad Astam proelio, quod magnifice a Gallis praedicatum fuit, periisse ex Hispanico exercitu sexcentos, machinas desiderari sex, ex eo nihil actum; sed ex Neapolitano regno turmas decem, quae in speratam pontificis[1] mortem paratae tenebantur, missas jam Mediolanum. Ipsum Leganesium[2] prope Valentiam esse; ad Novaram Martinum Arragonem[3]; in Alexandrino agro eos, qui Hispano[4] militant, Germanos; pontem Pado impositum ut coire, si opus sit, copiae possint. Marchio Villa Gallus[5] apud Vercellas habebat VI millia peditum equitis aliquid, tantumque negotii in Italia erat Hispanis, ut rogatas in comitatum Burgundiae suppetias mittere nequierint. Postrema haec e Mediolano scribuntur.

At Tiguro dilatum adhuc iter et Rhaetorum et Vallitelinatium legatorum[6] in Hispaniam, dum utrosque blanda spe sustentare mavult Leganesius quam definitione controversiarum alteram partem offendere.

In Lucernensi pontificiorum Helvetiorum conventu actum nihil; sed conqueri Helvetios, quod nec pecuniae promissae ad diem solvantur et contra pacta populares ipsorum ad opera facienda apud Finale novo castello struendo cogantur.

Ex Anglia discimus Polonum legatum[7] non populo minus quam regi[8] ingratum; nec mansuram Batavis, quae hoc anno simulando transmissa est, piscandi libertatem.

Remissi a rege, qui huc e castris venerant, Chavigniacus[9] et Thuanus[10], ut in re praesente constituant, ex usu sit Malbodium defendi an deseri.

Quae hic cursitant de Hannovia pactiones, comiti indulgent ea, quae pax habet Pragensis[11], et si qua in pace futura erunt magis ex ejus usu: fructus monasterii Sluchterensis, praesidium in oppido ut comes habeat, sed et hoc: ut oppidani imperatori quoque fidem et auxilia in hostes jurent, captivi ut liberi sint, Ramsaeo[12] dentur L M thalerorum imperialium. Haec ut rata habeat imperator utque concedat Ramsaeo, quae Suedi ipsi in Germania donarunt praedia, curae suae ducturum Maguntiacensem[13]; interea datum iri obsides.

De Trevirensi[14] quin libertatem receperit, probata electione romani regis[15],

1 Paus Urbanus VIII was ernstig ziek. Hij genas en stierf eerst in 1644.
2 Diego Mexia Felipes Guzmán, markies van Leganés.
3 Martino d'Arragona, Spaans bevelhebber in Noord-Italië.
4 Philips IV.
5 Guido, markgraaf van Villa.
6 Voor hun namen zie men no. 3096, p. 325 n. 3.
7 Andreas Rey.
8 Karel I van Engeland.
9 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
10 François Auguste de Thou.
11 De vrede van Praag, gesloten op 30 mei 1635 tussen keizer Ferdinand II en Johann Georg, keurvorst van Saksen; zie V, p. 292 n. 1.
12 James (Jacob) Ramsay, gouverneur van Hanau.
13 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.
14 Philipp Christoph von Sötern, aartsbisschop van Trier.
15 Ferdinand III was op 22 december 1636 tot Rooms koning gekozen.

venia accepta Gallici foederis et adjutore Leopoldo[1], hic desiit dubitari. Non omisi monere hominem Hannoviensem, qui hinc it ad Batavos, ut memorem faciat comitem Hannoviensem ante actorum neque speret tantae injuriae, cum pacta ferme his similia intercessissent, oblituram unquam domum Austriacam. Tamen intelligo, et cum dolore intelligo, signata ab ipso pacta ut aegre regressus detur, et a Ramsaeo stipulatae pecuniae colorem obduci, quod impendia fecerit magna in cohortem sive regimentum missum eam in urbem a rege Galliae, cui stipendia nulla sint soluta.

Ad hunc dolorem accedit alter, quod a Benfeldio literae secretarii ducis Vinariensis[2] nuntiant illud sub Manicampio[3] auxilium, cujus praecipue mentionem rex in responso facit, multum esse infra numerum, qui dicitur, nempe mille quingentos pedites, equites trecentos. Id si fit in illa praecipua promissi parte, quid est quod de reliquo dicturi simus?

De munitionibus ad Leucatam Hispanorum sic audio fuisse eas perductas opere perpetuo ab ea urbe ad lacum, qui ad Narbonem est, horae itinere, castellis interpositis quinque, propugnacula habentibus quaterna, receptibus praeterea, quos reductus vocant, satis multis.

Protestantium Gallorum causa gaudeo Cebennenses - sunt enim hi plerique religionis istius - plurimam virtutis laudem in illa ad Leucatam pugna retulisse. Illud addendum historiae ejus pugnae, qua Waertium[4] vulneratum nuper scripsi[5], cum Gallis, quos tutando trans pontem castello[6] dux Vinariensis liquerat, laborantibus Germani subvenissent, parum tum eos Germanos abfuisse, quin hostium machinas caperent, sed a Gallis fuisse derelictos.

Vidi scriptum baronis Lecquii[7], qui pro duce Rohanio[8], dum is Curiae abest, praesidia rexit Vallis Telinae Bormiique ac Clavennae, famam ducis Rohanii multum onerans. Ait enim nunquam credere Rohanium voluisse, quae ei per fidos auctores de Rhaetorum cum Hispanis consociatione significabantur, pacta fecisse nulla urgente, ut Lecquius sentit monuitque saepe, necessitate. In iis posuisse se ea daturum effectui, etiamsi contraria a rege mandata advenirent. Scripsisse eum Lecquio saepius distincte mandatum sibi a rege, sic ut ageret. Cum Lecquius misisset, qui ipsa inspiceret mandata, nihil repertum aliud quam, si aliter non posset, educeret regium militem; retentas ab eo Noyerii[9] literas ad Lecquium, quibus jubebatur Crequiacus[10] dare omnem operam, ne tanta munimenta desererentur, donec jam Lecquius Rohanii imperiis et consilio legati Gallici apud Venetos[11] impulsus Valle Telina ac annexis locis exiisset. Ego de causa quidem tota nihil judico, sed video satis esse causae, cur Rohanius Genevae esse malit quam in Gallia.

1 Leopold Wilhelm; vgl. no. 2929, p. 42 n. 3.
2 Wellicht de Ferret uit no. 3224, p. 520 n. 10.
3 Achille de Longueval, heer van Manicamp.
4 Johan van Werth, ruiteroverste in dienst van de keizer.
5 Zie no. 3281 dd. 3 oktober.
6 In de tekst der *Epist.* staat abusievelijk ‘castelli’.
7 Henri de Chaumont, baron de Lecques (1594-1678).
8 Henri, hertog van Rohan.
9 François Sublet de Noyers (1589-1645).
10 Charles Créquy de Blanchefort de Canaples.
11 Gaspard Coignet, sieur de La Tuillerie (1596-1653), Frans ordinarius gezant te Venetië.

Deus, Excellentissime Domine, reginae, regno Tuaeque Sublimitati propitius adsit.
Lutetiae, 8 Octobris novi Cal. 1637.
Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrea Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3289. 1637 oktober 8. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Dese mael over Brabant heb ick van uE. niet gehadt, t'welck mij wonder geeft, alsoo ick van Hamburg ende andere plaetsen brieven heb ontfangen.

Hier is alles in groote blijdschap ende werdt vandage het Te Deum[2] gesongen in de kerck van Nostre Dame over de groote victorie bij Leucate, welcke plaets niet alleen is ontset nae dertigh dagen belegh, maer de retrenchementen van den vijant, die daerenboven in getal de Fransoisen niet en weeck - sijnde beide bij de 15000 -, soo geforceert, dat de Spaignaerden alles hebben verlaeten, vijf ende veertich stucken canons, vier mortiers, amunitie ende bagagie. Deselve retrenchement gingen van Leucate een uire weegh totaen een lac bij Narbone, hebbende in haer begrip vijf forten, elck met vier bastions ende veele redoubten. Den coning[3] heeft mij de tijding doen weten van deselve victorie door een van onse conducteurs ende daerbij, dat in de slagh 4000 sijn gebleven, 500 gevangen, twaelff vaendelen, vijf cornetten becomen ende de stock, oock ende muylen van Cerbellon[4], die over de Spaignaerden commandeerden. De stadt was belegert geweest een ende dertigh dagen. De steden van Languedoc hebben groot debvoir gedaen ende men heeft daer gesien, wat een hond vermach op sijn eigen dam.

Dampvillers wiert den 27 Sept. noch beschoten met 40 stucken van canon, ende men was met de wercken gecomen door de contrescarpe aen de gracht. De granaden deden oock groote schade. Evenwel door de onseeckerheit van het weer ende de morassige gront is niet wel te gissen, wanneer die plaetse in handen sal comen.

Monsieur de Chavigny[5], secrétaire d'estat, die van het leger hier was wedergecomen met monsieur de Thou[6], surintendant van 't leger van den cardinal de la Valette[7], is noch eens met denselve derrewaert getrocken om aldaer te helpen beraiden, off Maubeuge dient gedefendeert ofte verlaeten.

Van hertogh Bernhard[8] sijn hier geen goede geruchten. Seeckers hebben wij

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 5 I. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Zie voor deze hymne no. 3287, p. 623 n. 3.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Johann, graaf van Cerbellon -Giovanni Serbelloni-.
5 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
6 François Auguste de Thou.
7 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

niet sedert den 24 September, ten welcken tijdt den vijant noch eens soo sterck was als sijne furst. Genade. Maer den coninc belooft ons soo mondeling als schriftelijck boven het secours gesonden door monsieur Manicamp[1], hetwelcke sijne majesteit seit te sijn 4000 te voet, 500 paerden ende ses hondert duisent gulden getelt door S.r Heufd[2], noch te senden het regiment van Montausier[3], drie compagniën cavallerie van de heeren Mombrun[4] ende Canillac[5], ende, naedat Dampvilliers sal sijn becomen, 't regiment te voet van Batilly[6], 't regiment te paerd van Vatronville[7] ende de Fransche ruiterie van Rosières[8], S.t Maure[9], Biron[10] ende Sirot[11], ende deselve trouppes van tijd tot tijd te vermeerderen ende noch een grooter renfort, maer dit laeste tegen de voorsomer. Eer die tijd comt, sal veel waters ten daele loopen. Van de handeling seit den coninck last gegeven te hebben aen mons.r d'Avaux[12]. Maer wij verstaen nu, dat het secours onder Manicamp, 'twelck het principaelste is van het beloofde, is gearriveert, niet grooter dan 1500 te voet, 300 te paerd veel verschillende van het beloofde, waeruit men reden heeft om de rest oock niet al te vast te houden.

Men hout hier voor vast, dat den landgraeff van Cassel[13] handelt ende dat de handeling van Hanouw[14] is geschiet met sijne kennisse medebrengende, dat den graef sal genieten de conditiën van Prage[15] ende alle, die een betere paix hiernae sal medebrengen; dat hij garnisoen sal hebben in de stadt, hetwelcke, gelijck oock de burgers, oock aen den keiser[16] eed sullen doen; dat hij sal houden het kerckelijcke goed van Slochteren; dat Ramsay[17] sal ontfangen 50 000 rijcxdalers, ende dat den eertsbisschop van Mentz[18] hem obligeert, dat alles te doen ratificeren bij den keiser ende te arbeiden, dat Ramsay magh behouden de landen hem bij Swede in Duitschlant gegeven. De ratificatie noch niet geschiet sijnde is de handeling noch onseecker. Ende ick heb den graef van Hanouw door eene van de zijnen, die derrewaert gaet, doen indachtigh maecken van 'tgunt voor desen tot Hanau is gepaseert, 'twelck soodanigh is, dat men niet en moet geloven, dat sulcx bij 't huis van Oostenrijck licht sal werden vergeten.

In de slagh bij Asta seggen de Italiaense brieven, dat ses hondert van de Spaensche zijde sijn gebleven, ses stucken geschuts, 'twelck veel soude verschillen

1 Achille de Longueval, sieur de Manicamp.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
3 Charles de Sainte-Maure, markies van Montauzier (1610-1690). In 1638 volgde hij Achille de Longueval, sieur de Manicamp, op als gouverneur van Colmar.
4 Alexandre Du Puy, markies van Saint-André-Montbrun.
5 Wellicht Guillaume de Montboisier-Beaufort, markies van Canillac.
6 Antoine Lebey, sieur de Batilly (1601-1645 of 1646).
7 Niet nader geïdentificeerd.
8 Louis-Charles Carlet de la Rozière.
9 Wellicht Menisson de Sainte-Maure.
10 Niet nader geïdentificeerd.
11 Claude d'Eltouf de Pradines, baron van Sirot.
12 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
13 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
14 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
15 De vrede van Praag, gesloten op 30 mei 1635 tussen Ferdinand II en Johann Georg, keurvorst van Saksen; zie V, p. 292 n. 1.
16 Ferdinand III.
17 James (Jacob) Ramsay, gouverneur van Hanau.
18 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, aartsbisschop van Mainz.

van hetgunt hier was uitgegeven. Leganes[1] is bij Valence, Martin d'Arragon[2] bij Novara, de Duitschers, die aen Spaignië dienen, in het Alexandrin, ende een brugge over de Po om haer bij malcander te connen vougen sonder dat iet werdt uitgerecht. Den marquys de la Ville[3] hadde ses duisent man te voet ende wat cavallerie bij Vercelle.

Den hertogh van Mantua[4] is gestorven, maer sijn doot sal geen verandering geven sijnde des soons soon[5] ongetwijffelt erfgenaem ende de republique van Venegië gestelt tot voochd.

Die van de Cevennes sijnde meest alle van de religie hebben groote eer ende danck behaelt bij den coning door haer goed devoir in de slagh bij Leucate.

Ick werde nu datelijck onderrecht, dat in het laetste gevecht over Rijn die Ian de Waert[6] is gequetst geworden, de Duitschen, die de Fransoisen, aen denwelcken den hertogh van Rohan[7] het fort over de brugge vertrouwt had, te hulp quamen, 't geschut van den vijant souden hebben becomen, soo sij niet van de Fransoisen waeren verlaeten geweest.

Ick heb oock gelesen een gescrift van de baron De Leques[8], die lieutenant van den hertogh van Rohan is geweest in de Valteline, waerin denselve hertogh seer werdt beschuldight, dat hij niet heeft willen gelooven de heimelijcke handelingen van de Grisons met de Spaenschen, dat hij sonder noot het accoord heeft gemaect ende 'tselve belooft te executeren, niettegenstaende wat ordre van den coning soude mogen comen; dat hij aen den voorss. De Leques verscheidenmael heeft geschreven, dat hij t' accoord soude naecomen als sijnde sulcx t'eenemael des conings wille; dat De Leques daerop gesonden hebbende om te sien de last van den coning, niet anders en is bevonden, dan dat, soo den hertogh niet en anders en conde, hij het volck soude salveren; dat den hertogh een brief van De Noyer[9], secrétaire de la guerre, heeft opgehouden, waerin De Leques wierd belast het accord niet nae te comen, maer de forten in te houden ende deselve eerst aen denselve De Leques doen leveren, naedat hij, De Leques, op expresse last van den hertogh van Rohan de forten had verlaeten; dat hij de voorslagh van een aanslagh, die men op Coire, daer weinigh garnisoen in was, had connen doen, heeft verworpen. Ick en wil ten principale niet oordeelen, maer vinde niet vremd, dat den hertogh liever tot Genève heeft te blijven dan in Vrancrijck te comen.

Geschreven den 8 october n. st. 1637.

Soo mijnen oudste[10] daer is, laet hem terstont overcomen ne otio corrumpatur.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

1 Diego Mexia Felipes Guzmán, markies van Leganés.
2 Martino d'Arragona.
3 Guido, markgraaf van Villa.
4 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua.
5 Carlo III Gonzaga.
6 Johan van Werth, ruiteroverste in keizerlijke dienst.
7 Henri, hertog van Rohan.
8 Henri de Chaumont, baron de Lecques.
9 François Sublet de Noyers.
10 Cornelis de Groot.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 8 Octob. 1637 wt Paris.

3290. 1637 oktober 9. Van J. van Reigersberch[1].

Excellentissime Domine,

Occasio, quam expectando sum nactus, mutum me non patitur. Emensus montium vastitates Massilia errores meos sistit; inde cum primo ventu Genuam petam. Duae galerae Genuenses, quae legatum suum[2] huc portavere, me reducent. Nunquam et certius et melius pontum inire poteram. Credimur cras aut perendie abituri. Una cum praesenti rationem praeteritae meae epistolae[3] parum feliciter exaratae redderem, si crederem officia mea qualiacunque tibi displicere. Coniunx tua, domina honoratissima, me tibi, ut ultimis ipsi supplicavi, purgavit. Precor me tali semper amore prosequaris, quali desiderio me tui amantissimum de die in diem invenies.

Deus, Excellentissime domine, tibi tuisque favens adsit.

IX Octob. MDCXXXVII. Massiliae.

Tibi devotissimus cliens

I. Reigersberg.

Adres: Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède A Paris.

In dorso schreef Grotius: Reig. 9 Oct. 1637.

En boven aan de brief: Rec. 5 Nov.

3291. 1637 oktober 9. Aan J.A. Salvius[4].

Excellentissime Domine,

Uno tempore accipio et Schorlingii literas 5 Sept.[5] et Excellentiae Tuae datas 12/22 Septembris[6]; pro utrisque gratias ago eoque majores, quod his temporibus mihi ea, quae illis aguntur in partibus, apprime est scire necessarium, ut percunctantibus habeam vera, quae respondeam et aut rebus Suedorum secundis ostendam, quam bene animata sit ea gens, aut minus secundis excitem socios nimis dormitantes.

Meae quod non displicent literae, in eo perpetuam Excellentiae Tuae bonitatem agnosco. Fides et diligentia a me non aberunt. Sed ad pernoscenda Gallorum et Anglorum anxie, quae agunt, occultantium consilia, non sum quam vellem perspicax.

Tamen quod rex Daniae[7] Excellentiae Tuae dixit, quamquam ob auctorem

1 Hs. Leiden, UB., coll. BPL. 749. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 3337.
2 Giambattista Saluzzo, de nieuwe Genuese ambassadeur te Parijs.
3 Ontbreekt.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 369. Antw. op no. 3265. Geadresseerde, Johan Adler Salvius, was Zweeds gezant, residerende in Hamburg.
5 Balthasar Schörling; zie no. 3254 dd. 5 september oude, 15 september nieuwe stijl.
6 No. 3265.
7 Christiaan IV.

suspectum esse potest, cum meis hucusque cogitationibus satis congruit. Caetera ad eandem rem pertinentia cum literis ad magnum D. cancellarium[1] sim complexus[2], quae cum regis[3] ad reginam nostram[4] cardinalisque ad eundem magnum cancellarium literis[5] et responso alio has comitantibus meas repetere supervacuum sit.

Illud certum est Gallos postquam cum Anglis fecere foedus - quanquam Galli perfectum negant Anglis contra id affirmantibus -, de Wismariensi foedere[6] rem minus urgere, loqui cunctantius, per alios atque alios a se emissos id suscitari, quantulo Pomeraniae contenti esse possimus. Interim quae neglectae sint occasiones rei per Germaniam bene gerendae, quantae nunc etiam pereant, satis gnaro nihil dicere attinet. Sed nimirum si honesta dignaque Suedico nomine pax se non offert, devoranda etiam haec taedia et apponendum lucro[7] quidquid hic orando, monendo, minando exterebrare poterimus.

Verum est multos multisque in locis exercitus a rege Galliae ali ita rebus poscentibus; sed aut fallor aut, si actum fuisset trans Rhenum, quod agi poterat, injuncta fuisset pridem hosti sua tutandi necessitas, quae nunc Galliae incumbit. Gallis et Anglis, quantum ex iis, quae apparent, colligi potest, bene convenit.

De landgravio Casselensi[8] quae hic fama sit, quid suspicentur multi, itidem in meis ad magnum cancellarium literis perscripsi; nec est, cur id repetendo Excellentiam Tuam obtundam.

Rex mihi heri victoriam Leucatensem per admissionalem[9] significari jussit. Dixi sperare me brevi de nostris par aliquid allaturum, quo eum vicissim exhilarem.

Haec scripsi die 9 Octobris novi cal. anni 1637 cuncta Excellentiae Tuae optans prosperrima, ut qui sim

Excellentiae Vestrae observantissimus eique addictissimus
H. Grotius.

3292. 1637 oktober 9. Aan P. Schmalz[10].

Praestantissime Domine,

Ex literis 19/29 Augusti tuis[11] video etiamnum esse te Holmiae. Felix tibi in

1 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
2 No. 3288.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Christina van Zweden.
5 Onvindbaar.
6 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636; het werd door de Zweden eerst in het najaar 1637 geratificeerd.
7 Vgl. Horatius, *Carm.* I, 9.15: Quem Fors dierum cumque dabit, lucro adpone.
8 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
9 Nicolas Faure, sieur de Berlize. Als introducteurs des ambassadeurs traden op Anne, graaf van Brulon, Nicolas Faure, sieur de Berlize, en de sous-introducteur René Giraut.
10 Hs. Stockholm, RA. Gedrukt *Epist.*, p. 368; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 605. Peter Abel Schmalz was secretaris van Axel Oxenstierna.
11 Ontbreekt.

Germaniam iter, quandocumque id futurum est, et negotiorum prosperos exitus opto.

Beneficium, nobilitatis in Graswinckelio[1] non male collatum est. Ostendit is, quid possit, erudito pro Venetis libro[2], et nunc in controversia, quam de mari movet Anglia se exercet[3]; neque vero dubito, quin eo quoque in argumento famam faventem sit habiturus; novi enim eum pridem interiore amicitia, heic Lutetiae cum viveret.

D. Buckhorstius[4], quem Nortvicensem vocant, affinitate quadam mihi conjunctus est neque nescio multum eum posse in patria sua atque adjutorem eum fuisse ad res Suedas promovendas; quo magis gaudeo ipsum quoque exemplo fore non esse ingratam in bene merentes Suediam.

De filio meo[5] id placet, quod tandem exuturus est otium: dabo enim operam, ne veterno deterior fiat, quantum potero. Non enim semper talia sunt in nostra potestate. Tibi, quod ei te beneficum praebuisti, gratias ago maximas.

Blondio[6] bene esse gratulor. In Anglia velim esse aliquem Latinae linguae et rerum civilium ac sacrorum bene peritum.

Res Germanicas D. Salvii[7] diligentia ac comitate discere me gaudeo. De Sigismundo[8] nihil boni spero; Rorteius[9], quid adferat - vidit is me abiens - operae pretium erit cognoscere.

Rex Polonus[10] nihil pro nobis, ita credo, facturus est boni, nisi quod operose semet commendando iis, quos cepit affines, Polonos ipsos sibi facturus est per suspicionem infidos.

Dux Longavillanus[11] uxore amissa[12] vacuus matrimonii D. Combalettae[13] maritus per rumores datur. Regina[14] regi[15] conciliata est; manet tamen *ὕπουλον*[16] aliquid.

Dux Rohanius[17] Genevae haeret neque se audet huic aulae credere sua peccata ipsius per infamiam expiare quaerentis.

1 Mr. Dirck Graswinckel. Hij was op 10 augustus o. st. 1637 door de Zweedse regering in de adelstand verheven. De adelbrief bevindt zich in het gemeentearchief van Haarlem, hs. no. 55.
2 *Theodori Graswinckell Delphensis I.C. Libertas Veneta sive Venetorum in se ac suos imperandi ivs. Assertum contra anonymum Scutinii scriptorem.* Lugduni Batavorum, Ex Officinâ Abrahami Commelini. MDCXXXIV.
3 Graswinckel had in opdracht van de Staten-Generaal een verweerschrift getiteld *Vindiciae Maris liberi adversus V.C. Janum Seldenum* geschreven; zie hierover VII, p. 143 n. 2.
4 Nicolaes van den Bouckhorst, heer van Noordwijk en Wimmenum.
5 Cornelis de Groot.
6 Michiel le Blon; zie over hem V, p. 413 n. 8.
7 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerend in Hamburg.
8 Sigismund, markgraaf van Brandenburg.
9 Claude de Salles, baron de Rorté, Frans gezant in Duitsland en Zweden.
10 Wladislas VII (IV) van Polen; hij was op 13 september 1637 gehuwd met Cecilia Renata, zuster van keizer Ferdinand III.
11 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
12 Louise de Bourbon. Zij was op 9 september 1637 gestorven.
13 Marie Madeleine de Vignerot, dame de Combalet.
14 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
15 Lodewijk XIII.
16 Vgl. Sophocles, *Oed. Tyr.* 1396: ..., *οἷον ἆρά με κάλλος κακῶν ὕπουλον ἔξεθρέψατε.*
17 Henri, hertog van Rohan.

Romae quiescitur pontifice[1] longius quam Hispani speraverant vivente: ea causa est, cur eques conscriptus in spem romanarum rerum in regno Neapolitano missus sit Mediolanum.

Non repeto quae ad magnum D. cancellarium[2] scribo[3].

Literae omnes, mihi quas miseras, bene curatae sunt; pariter et quas missurus es, curabuntur.

Vale.

9 Octobris novi calendarii anni 1637 Lutetiae.

Tuae Claritudini addictissimus

H. Grotius.

Pro D. Deodato[4] quod laborasti feliciter rem te ipsoque dignam fecisti. Rogo, ut solidum in beneficium obtineat pro retensorio, quod aequum putabitis.

Rex heri mihi per admissionalem jussit significari victoriam ad Leucatam[5].

Adres: Monsieur Monsieur Schmalzius, secrétaire de Monseigneur le grand chancellier de Suède. A Stockholm, ou là où il sera.

Met andere hand: Hamburgi, die 13/23 Octobris 1637.

3293. 1637 oktober 12. Van N. van Reigersberch[6].

Mijn Heer,

Het is gegaen naer ick in mijnen lesten[7] hadde gegist ende is voorleden saterdach[8] den viant wt Breda getrocken op een capitulatie genouchsaem conform degene, die den marquis Spinola[9] 1625 heeft gemaeckt. Daer is instantie op het blijven van geestelijcke ende vrijheyt voor de pauselijcke religie tevergeeffs gedaen, behalven dat twee vrouwencloosters, die voor het iaer 1625 daer waren gedult, mits dat wt souden sterven, wederom onder deselve conditiën werden gelaten. Tot gouverneur van de stat wert gedestineert den heer van Beverwaert[10], sijnde het gouvernement van Vlaenderen aen graeff Willem[11], soo schrijft men mij wt het leger, gegeven.

1 Urbanus VIII; hij overleed in 1644.
2 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
3 Zie no. 3288.
4 Elias Diodati.
5 Dit gedeelte van het postscriptum ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
6 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 11 j. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Beantw. d. no. 3312. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.* p. 391.
7 No. 3286.
8 De bezetting had zich op 7 oktober overgegeven en was op 10 oktober de stad uitgetrokken.
9 Ambrosio Spinola; zie over hem III, p. 12 n. 10.
10 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweerd.
11 Willem, graaf van Nassau-Siegen.

De oorloochscepen is men besych te equiperen ende met vivres te voorsien, die men hoopt in corte dagen claer te hebben; dan heeft geen apparentie den admirael Dorp[1] het commandement daerover sal werden gegeven. Den onlust tegens hem, soo bij de regierders als ingesetenen genomen, is seer groot ende vrij gemeerdert, omdat de presentatie van den gouverneur van Calis[2] aen hem gedaen niet en heeft geaccepteert. Bij den pensionaris Cats[3] daerop gesproocken sijnde lochende eenyge aenbiedynge te wesen geschiet, vouchde echter daerbij, dat alle hadde geschiet geweest niet aengenomen soude hebben, overmits daertoe geen last en hadde ende matroos oock sooseer begeertych was naer huys, dat sij noch die vivres, nochte die wt het lant gesonden souden sijn geweest, indien aen boort gecommen waren, over soude hebben willen nemen. Waerwt wert geconcludeert, hetgene meermael is gerapporteert, dat het commandement ende autoriteyt van den admirael over sijn volck seer clein is. Gelast sijnde om op saterdach rapport aen de Staten-Generael van sijne reyse te doen declineerde hetselve, als ordre hebbende hem naer sijn Hoocheyt[4] te vervougen; doch door bevel van de Staten van Hollant hem aengeseyt sijnde hij sijne reyse naer het leger wt soude stellen heeft geobedieert, doch saterdach mergens, aleer in de vergaderynge van de Staten-Generael is verschenen, is hij bij den heer Cats gegaen hem aendienende, dat hij merckte weynych contentement van sijnen dienst wiert genomen ende qualijck was soo veel heeren van pas te dienen, als Hoocheyt, Staten-Generael ende van Hollant; daerom van meenynge was de Heeren van sijnen dienst te bedancken. Het welcke gerapporteert sijnde oock bij de Staten-Generael, soo veel hen aengaet, is geaccepteert ende daerop aen sijn Hoocheyt gedeputeert, aengenomen is ende daermede alle voorder recherche affgesneden. Het ooge schijnt te lopen om bij provisie het commandement te geven op eenen Maerten Herpertse[5], wonachtych tot Rotterdam, voor desen onder Pieter Heyne[6] ende op sijn schip cappiteyn, die ick wensche, soo veel kan presteren als men van hem verwacht, alsoo ter zee redres nodych is.

De doot van den lantgrave[7] binnen Lieroort in Oostvrieslant overleden sal de gemeene saecke ende Emderlant niet dan schadelijck connen sijn: de gemeene saecke, omdat bij faute van hooft die troupes, dewelcke de keysersche distraheerden, wel mochten debanderen ende Emderlant te voren seer fouleren, daer apparentie was, dat mits een contributie van 15000 rijxdaelders ter maent, want voor 17000 was het verlaten ende 14000 geboden, een goet accort soude sijn geweest getroffen. Den conynck van Denemarcken[8] hadde voor de doot den lantgrave met een ambassadeur besonden, insisterende den grave van Oldenburch[9] van alle inlegerynge soude werden geëxcuseert, met comminatie van sijn beschermynge te

1 Filips van Dorp.
2 Louis de Béthune, graaf van Charost.
3 Jacob Cats, raadpensionaris van Holland.
4 Frederik Hendrik.
5 Maarten Harpertsz. Tromp (1598-1653). Op 27 oktober 1637 werd hij door Frederik Hendrik aangesteld tot luitenant-admiraal.
6 Pieter Pietersz. Hein (1588-1629).
7 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel. Hij was gestorven op 1 oktober 1637.
8 Christiaan IV van Denemarken.
9 Anthon Gunther, graaf van Oldenburg.

willen aennemen. Den oversten Ransou[1], oock bij den gemelten conynck sijnde geïntimideert, heeft hem het bevel over de troupes bij hem gelicht ontslagen.

De Oostindische Compangie vernomen hebbende, den conynck van Denemarcken naer Indiën equipeert ende een goet deel scheepsvolck wt dese landen tot die reyse heeft gehuyrt, hebben in Amelant doen publiceren de placaten daertegens van outs geëmaneert met authorisatie aen de Compangie om in Indiën de Nederlands(che) onderdanen van desen staet ofte die in des Compangies dienst tevoren in Indiën sijn geweest, van de scepen van Fransen, Engelschen ofte Denemarcken ende andere te mogen nemen, hetwelck apparent niet wel en sal smaecken. Men seyt, de vergaderynge van Hamburch tegens November hier is bescheyden. Graeff Maurits[2] gelooft men, dat een exploict heeft aengenomen op het casteel de Mina.

De Compangie van Oostindiën heeft wederom wtdeelynge in nagelen tot 25 ten honderden geresolveert, dat noch een iaer twee, drie moet duiren om met de Engelsche ende Denen te cladden, die geoordeelt worden met geen profijt te connen varen, sijnde oock de Engelsche alreede besych om haere Compangie te dissolveren, deelende geschut ende ammonitie van oorloge, hoewel sij voorgeven een cleyne compangie van nieuws op te willen rechten om met minder oncosten den handel te drijven.

Den generael Bannier[3] - schrijft monsieur d'Avaux[4] van Hamburch - heeft ontrent Gustrau in Meckelenburch twaelff regimenten keyserschen geslagen, waervan 2000 op de plaetse sijn gebleven, eenyge vendels ende stucken geschut becommen. Gallas[5] retireert met sijn leger naer Wittenborch ende volchde Bannier sijn victorie. Wt Sweden hadde de gemelte d' Avaux tijdyngen, dat den baron d'Oxenstern[6], sone van den rijxcancelier, was genomineert ambassadeur om tot Hamburch te commen ende van een alliantie met Engelant te tracteren.

Vorleden donderdach arriveerde tot Amsterdam den heer Spierynck[7] ende wert desen avont alhier verwacht; off uEd. soon[8] met sijn Gestrenge overgecommen is, weet ick niet, want tot noch daervan niet hebbe connen vernemen.

Met Caesar[9] hebbe ick weynych opinie, dat wij sonder rechtsplegynge terecht sullen raecken. Met Golharus[10] daervan twee dagen geleden spreeckende seyde mij, dat de grootheyt van de pretensiën ende schaersheyt van middelen de wille van degene, die garen wat deden, achterhout. Hij verstaet, dat het recht daerom niet te minder en was ende darom niet kan werden gelaten op d'een off d'ander wijse vervolcht. Soo wanneer Golilas[11] oordeelt met vrucht yet bij de hant kan werden

1 Josias, graaf van Rantzau.
2 Johan Maurits, graaf van Nassau-Siegen.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
5 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in dienst van keizer Ferdinand III.
6 Johan Axelsson Oxenstierna.
7 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
8 Cornelis de Groot.
9 Codenaam voor Rotterdam. Het betreft de pogingen op Grotius' verzoek ondernomen om diens achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
10 Schuilnaam voor Simon van Beaumont, Grotius' opvolger als pensionaris van Rotterdam. Grotius heeft erboven geschreven: Beaumont.
11 Pseudoniem van Grotius. Hij heeft erboven geschreven: HdeGr.

genomen, sal ick de acte mij toegesonden doen insinueren. Asmundus[1] vint bedenckelijck, off Humelus[2] met communicatie van Fasto[3] om vast te gaen de proceduyren daer niet bij de hant soude connen nemen.

Monsieur Rivet[4] heeft mij voorgehouden, dat Elzevier[5], van meenynge (sijn)de Procopium[6] te doen drucken, daervan hij hadde de versie van Vulcanius[7] ende (be)commen tot Romen tot grote costen wat daer te becommen was, verstaen heeft, dat uEd. een editie van denselven autheur prepareerde ende alsoo hij apprehendeert, dat twee druckers, op eenen tijt wtgevende hetselve bouck, malcanderen seer souden beschadygen, soo heeft hij uEd. door mij wel willen versoucken uwe Ed. voor te dragen, dat Elsevier bereyt is[8] alles, wat hij in handen heeft, uEd. te communiceren, mits dat uEd. hem sijn werck daernaer gelieve te doen drucken, dat hij sal doen in seer goede letter. Off uEd. daer soo van behoort te scheyden, sal uEd. best examineren, tenminsten soude uwen soon[9], die buyten twijfel boucken sal nodych hebben, beter conditiën connen maecken. Hetgene uEd. mij gelieft te antwoorden, sal ick monsieur Rivet mededeelen.

Tot S^{t}. Maertensdijck is den drossaert ende rentmeester, broeder van den heer griffier Musch[10], overleden ende de plaetse bij mijnheer den prins[11] aen den sone van mijnheer Vosbergen[12] gegeven.

Mevrouw uEd. huysvrouw sal dienen te weten, dat Iacques Michellet[13] op de lijste van de dienaers, die ten tijde van het overlijden van monsieur Roucel[14] waren, niet en is bekent; andere is niet gemaeckt. Men sal evenwel verder daernaer vernemen.

Eer ick desen sluyte commen eenyge van degene, die met veele duysenden soo wt Den Hage, Amsterdam, Utrecht ende andere plaetsen op het parlementeren naer het leger waren gegaen, wederom thuys, die seer groote incommoditeyten in slapen ende eeten hebben geleden, sijnde binnen Geertruydenberch om in de keuken ende onder een wagen te mogen slapen vijfthien stuyvers voor yder hooft betaelt, vijfthien stuyvers voor een bos stroo. Wert bij deselve gerelateert, dat wt de stat getrocken sijn noch twee duysent[15] gesonde soldaten van een garnisoen, dat daerin is geweest, sterck 58 compangiën, twee Spaense, 4 Italiaense, de reste Bourguignons. Aen cruyt heeft het de belegerde meest gebroocken, hebbende alleen over 26

1 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch. Grotius heeft erboven geschreven: N. Reig.
2 Pseudoniem van Grotius. Hij heeft erboven geschreven: HdeGr.
3 Schuilnaam voor De Richelieu; Grotius heeft erboven geschreven: Cardinael.
4 De Leidse theologie-professor André Rivet.
5 Bonaventura en Abraham Elzevier.
6 Bedoeld is Grotius' - posthuum verschenen - *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm;* Ter Meulen - Diermanse, no. 735. Vgl. VII, p. 355 n. 2.
7 Bonaventura Vulcanius. Vgl. VII, p. 581 en n. 8 aldaar.
8 In margine staat geschreven: Procopius.
9 Pieter de Groot.
10 De broer van Cornelis Musch, Josias Musch, drossaart van St. Maartensdijk en Scherpenisse, was op 5 oktober 1637 gestorven.
11 Frederik Hendrik.
12 Caspar jr. (1613-1643), zoon van Caspar van Vosbergen (1574-1649).
13 Niet geïdentificeerd.
14 Niet geïdentificeerd.
15 In margine heeft Grotius geschreven: 2000.

tonnen ende den meerendeel soo bedorven[1], dat niet goet was om ergens toe te gebruycken. 57 stucken, soo groote als cleyne, sijn daerin geweest. Met den lesten schoot is geschoten monsieur De Marais[2], broeder van monsieur De Loges[3], getrout tot Rotterdam aen de dochter van Biscop[4].

De Oostindische actiën sijn met de comste van de scepen, hoewel in Texel noch niet en sijn, geresen tot over de driehondert.

Den heer Camerarius[5] is met sijne familie oock onder het getal, die naer het leger sijn gereyst, waerdoor apparent comt, ick geen brieven van den derden deser hebbe ontfangen.

Desen 12 Octob. 1637.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck. Tot Paris.

In dorso schreef Grotius: 12 oct. 1637. N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 22 oct.

3294. 1637 oktober 13. Van C. Salmasius[6].

Elzevirii typographi[7] tibi noti, amplissime vir, me nuper adierunt et rogarunt, uti ad te scriberem super versione Procopii[8], quam te paratam habere editioni inaudierunt. Cum enim et ipsi in procinctu sint ad edenda omnia eiusdem Procopii opera Graeca auctiora multis in locis ex collatione scriptorum codicum Vaticanae bibliothecae, iudicant, et merito sane, editionem suam sine tua versione mancam quodam modo futuram, cum et ipsa sola possit sine textu Graeco efficere, ut minus desideraretur.

Pro eo igitur gratiae loco, quam mihi apud te patere intelligunt, hoc mihi negotii dederunt tui interpellandi et orandi, ut eorum precibus hac in parte velis id dare, quod publico sane donabitur, cum tam egregia versio typis illorum, qui elegantia caeteros omnes superant, exibit.

Ad me quod attinet, promitto etiam operam meam, si qua in re tibi utilis esse poterit, quandiu liber erit sub praelo.

Usurae meae[9] sub eo currunt, sed non nimium velociter; levium nempe non gravium usurarum more, ut ipse valde sunt levidenses.

1 In margine heeft Grotius geschreven: 26 tonnen bedorven.
2 Benjamin des Loges, gehuwd met Elisabeth Bisschop.
3 Charles des Loges. Hij was gehuwd met Magdalena van der Myle. Benjamin en Charles des Loges waren zoons van Marie Bruneau (1584-1641), dame des Loges, bekend door haar salon te Parijs.
4 Mr. Hendrik Bisschop, secretaris van Rotterdam van 1635 tot 1640.
5 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
6 Gedrukt *Salmasii ep.* I, p. 267. Beantw. d. no. 3324.
7 Bonaventura en Abraham Elzevier.
8 Vgl. hierover no. 3293, p. 637 en n. 6 aldaar.
9 *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio auctore. Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum.* MDCXXXVIII.

Hodie aut cras collucebunt plateae nostrae ignibus ob redditionem Bredanam incensis.

Vale, vir amplissime, et me tibi addictissimum amare perge.

Leydae, XIII Octobris MDCXXXVII.

3295. 1637 oktober 14. Aan G. Calixtus[1].

Reverende Domine,

D. Brandano[2] christianae vitae testimonium, ut debeo, ita lubens reddo. Dedi operam, ut eum absterrerem a tractandis in publico controversiis, quae plerumque magnos animorum aestus tum in loquentibus tum in audientibus solent excitare; praesertim ubi aliorum caetuum, quales hoc in regno duo sunt, alter regia auctoritate, alter permissu regio, sed certis sub legibus vivens, insectatio accedit. Feci autem illud tum ob causas alias tum habita ratione locorum, in quibus vivo, injunctae legationis et exempli aliorum legatione fungentium. Cum id obtinere non potuerim, ita ut opera ejus mihi utilis esse nequiret, dolui excidisse me proposito meo. Si quid unquam edidero, reddam gratiam Claritudini Tuae, pro transmissis, qui me judice multum hic leguntur magnique a viris magnis fiunt.

Opto Claritudini Tuae amicisque ejus prospera omnia et, quod in his vel praecipuum est, pacem Germaniae.

IV/XIV Octobris.

Tuae Claritudinis studiosissimus

H. Grotius.

3296. 1637 oktober 14. Van Ch. Marini[3].

Monsieur,

Parmy mes afflictions qui de iour à aultre croissent par la ruine de la Voltoline et de nos biens qui y sont en friche ie m'estois tousiours consolé par vos lettres qui m'avont nourry en bonne espérance de reçevoir bientost quelque bonne nouvelle de Suède touchant le payement de mon gage, mais vos lettres me manquant depuis deux mois ençà et d'ailleurs ne reçevant rien, ie suis icy comme abandonné de tous, et si ie n'estoit que ma femme[4] fera bientost ses couchées ie m'en irois jusques en Suède pour pourvoir à mes affaires, estant impossible que ie puisse continuer à entretenir le train d'un résidant sans estre payé depuis dix sept mois, surtout à présent où ie suis tout à fait ruiné. Il ne faut pas tant abandonner un ministre fidèle que le respect du prince mesme en reçoive aucune disréputation, en le

1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss., no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 369. Georg Calixtus was luthers theoloog te Helmstedt.

2 Brandanus Daetrius -Brandan Dätri-, huispredikant van Grotius.

3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin of Marini was nieuwsagent voor Zweden betreffende Zwitserland en naburige landen.

4 Alessandra Paravicini Capelli.

laissant sans pouvoir s'entretenir dignement. Ce néantmoins ie me patienteray tant que ie pourray espérant qu'à la fin on aura escard à mes nécessités.

I'en touche dereschef quelque mot au sieur Strasburg[1] et à mon.r le gran chancelier[2] vous suppliant luy envoyer l'enclose et m'en donner au moins récépissé pour estre asseuré de la reddition de mes lettres.

Pour des nouvelles vous sçaurez que le duc de Mantoue[3] est mort et que le duc de Veimar[4] estant renforcé de 3m hommes a pris Markelseim en Alsace et est pour faire de plus gran efforts contre Jean de Vert[5] guérry de ses plages.

Nos Suédois en Poméranie doivent avoir secouru Anclam avec quelque perte des impériaux. Ce que les Grisons obtiendront en Espagne nous le verrons bientost.

Je vous baise les mains et après vous avoir prié pour la continuation de vostre correspondance ie demeure, monsieur,

Vostre serviteur
Marin.

De Zurig, ce 4/14 d'8bre 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 4 Nov.
In dorso: 14 oct. 1637 Marini.

3297. 1637 oktober 16. Aan Willem de Groot[6].

Literae, mi frater, tuae 14 Septembris scriptae[7], ad me 12 Octobris pervenere.

Mitto ad te apertam epistolam meam ad Oudartium[8], ut legas et cludas. Videbis, quo me Brandanus[9] nolentem redegerit. Ego ejus allocutionibus, etiam communioni, quanquam in orbiculata forma et sine fractione interfui semper cum omnibus signis animi in ipsum et cum ipso sentientis aequissimi. Ab eo nihil petii nisi, ut verbis generalibus de coena uteretur et cum mos sit lutheranis etiam paucis et privatim communionem elargiri, eam daret mihi uxorique et familiae meae nostro more, qui et apud lutheranos quosdam principes observatur et his in locis viget. Haec autem omnia ei per Mathisium[10] praedixeram et his venerat legibus. At ille, ut aliquam vidit multitudinem meo permissu ad se coire, mea dicta coepit contemnere et pro arbitratu nunc in nos, nunc in pontificios declamare, cujus loquentiae poenas ego luebam et in reformatorum et in aulae regiae odia incurrens. Quis enim crederet a domestico

1 Paul Strasburgk.
2 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
3 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua; hij was op 21 september gestorven.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Johan van Werth, ruiteroverste in dienst van keizer Ferdinand III.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 872. Antw. op no. 3252.
7 No. 3252.
8 Robert Oudart, notarius in Hamburg; de brief ontbreekt.
9 Brandanus Daetrius -Brandan Dätri-, huispredikant van Grotius.
10 Assuerus Matthisius -Sweer Matthijsen-, sedert 1631 remonstrants predikant in Den Haag.

meo, cui ego victum et annua praeberem, ea fieri, quae mihi improbarentur. Liberavi me hac culpa quo uno potui modo a multis

monitus. Nunc quid nobis sit factu optimum, ego et uxor deliberabimus. Mihi non displiceat Aurati[1] opera interdum uti. Uxor ampliat. Interdum in mentem redeunt ea, quae ad te perscripseram sententiae tuae et aliorum explorandae causa. Interdum nonnulli se ostendunt scrupuli.

Petrus[2] mecum Institutiones Batavicas[3] legit. Si maximus natu[4] huc venerit, eum remittam una cum Anthologia[5] et historia Hollandica[6] Utrumque opus velim ante editionem legi a Vossio[7] et, si ei placet, etiam a Salmasio[8] sub fide nihil evulgandi, ut, siquid in re aut locutione emendandum censent, monear. De Anthologia cura esse debet, ut Graecae literae bonae sint, bonus corrector, bonus index. Praefatio mea, ubi a fine editio non longe aberit, mittetur. Historiae exemplaria centum bene compaginata et chartae melioris dare typographus sine suo damno facile poterit, et ego paucioribus per amicos omnes ire non possum. Mairii[9] nec charta bona est nec correctores. Et ipse tenax. Magis placet Blavius[10], si literas Graecas et correctorem habeat et scripto promittat circa definitum tempus se absoluturum.

De Lucano[11] et Tacito[12] non urgeo. Si qua nunc eorum adornatur editio, tunc admonebor satis tempori. Videbis quaedam non poenitenda.

Procopianis[13] proponendam Praefationem[14] misi ad M. cancellarium[15], cujus nomini et ipsa et opus inscribitur. Mire eam praedicat cancellarius gratiasque et suo et gentis nomine agit[16], meque, ut edam, incitat. Parata sunt omnia[17], ut describantur; ei operae filium destinavi natu maximum, ut et res antiquas discat

1 François d'Or, vriend van Grotius, vroeger predikant te Sedan, maar wegens zijn remonstrantse gevoelens afgezet. In 1638 werd hij inderdaad voor enige tijd Grotius' huispredikant.
2 Pieter de Groot.
3 *Inleiding tot de Hollandsche rechts-geleertheyd*, 's-Gravenhage 1631; Ter Meulen-Diermanse, no. 757.
4 Cornelis de Groot.
5 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCV etc. Ter Meulen-Diermanse, no. 534.
6 *Hvgonis Grotii Annales et historiae de rebvs Belgicis*, Amstelaedami, Ex Typographejo Joannis Blaev, MDCLVII. Cum Privilegiis S.C. Majestatis; & Ordd. Belgicae Foederatae, nec non Holl. West-Frisiaeque, per annos quindecim. Zie Ter Meulen-Diermanse, no. 741 en remarques.
7 Gerard Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.
8 De Franse klassiek-filoloog Claude de Saumaise -Salmasius-, hoogleraar te Leiden.
9 De Leidse uitgever Jean le Maire.
10 De Amsterdamse cartograaf en uitgever Willem Jansz. Blaeu.
11 *M. Annaei Lvcani Pharsalia, sive de bello civili Caesaris et Pompeji Lib. X. Additae sunt in fine Hvgonis Grotii notae Ex binis antehac editis junctae, auctae, correctae. Et Thomae Farnabii in margine. etc.* Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A.^{o} MDCXLIII; Ter Meulen-Diermanse, no. 430.
12 *C. Corn. Tacitvs ex I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii.* Lvgdvni Batavorvm, Ex. Officina Elzeviriana. Anno 1640; Ter Meulen-Diermanse, no. 515.
13 Hierover zie men Ter Meulen-Diermanse, no. 735: *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardvm.*
14 Zie no. 3132, p. 369 en bijlage no. 7.
15 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
16 Zie no. 3187, p. 465.
17 Vgl. Lukas 14,17.

Gothorum atque inde materiam disserendi uberem habeat et se suaque studia ei, quam nunc habemus, patriam commendet.

Novi nihil hic magnum quod sit praeter mortes Mantuani et Sabaudi ducum[1]. Hujus pupillorum tutela matri[2], illius vero Venetis mandata.

Vale cum parentibus[3], liberis[4], uxore[5], amicis.

16 Octobris 1637.

Tui amantissismus frater
H. Grotius.

Mitto tibi exemplum epistolae. D. cancellarii ad me super Procopianis. Mileterii librum postremum[6] mittam, ubi aliquis notus ad vos ierit.

Scribunt ad me Elsevirii[7] de Procopio, ut meam ipsis mittam editionem. Rogo, si eos videris, respondeas mea minime adhuc parata esse. Et meum aliud esse institutum, ad quod et adminicula e Suedia exspecto.

3298. 1637 oktober 16. Van A. Matthisius[8].

Mijn Heere,

Ick hebbe met verwondering vernomen 'tgene mij door Uwer Ed. broeder[9] gecommuniceert is van Brandani[10] comportement, omdat hij tot Hamborg mij verclaerde, dat D. Calixtus[11] sich verheugt hadde door uEd. moderatie circa materiam S. Caenae, die hij seijde sijn E. gebleecken was uijt de copie van 'tgene uEd. aen mij dies aengaende geschreven hadde ende door mij aen D. Schraderum[12] doorgesonden was, waerbij Brandanus doen oock genoech te kennen gaf, dat hij gesint was denselven voet te volgen, sonder sich met de controversiën hierover te bemoijen.

Wat hem sedert tot dese veranderinge bewogen hebben, can ick niet bevrouden. 'T is mij seer leedt, dat hij hierdoor sich voor uEd. t'onbruijcke gemaeckt ende deselve genootsaeckt heeft, tot het versoucken van yemandt anders in sijn plaets te resolveren. Ende alsoo uEd. broeder nmij vraegde, of ick iemandt en wiste, die

1 Vittorio Amedeo was op 7 oktober 1637 gestorven.
2 Christine (1606-1663), zuster van Lodewijk XIII kreeg de zorg voor Luisa (1629-1692), Francesco Jacintho (1632-1638), Carl' Emanuele (1634-1675), Margherita (1635-1663) en Adelaide (1636-1676).
3 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
4 Zie voor hun namen no. 2912, p. 3 n. 2.
5 Alida Graswinckel.
6 Voor de titel van dit boek van Théophile Brachet de la Milletière zie men. no. 3256, p. 569 n. 6.
7 Bonaventura en Abraham Elzevier.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 22. Eigenh. oorspr. Antwoord op een ontbrekend schrijven van Grotius dd. 26 september. Assuerus Matthisius -Sweer Matthijsen- was sedert 1631 remonstrants predikant in Den Haag.
9 Willem de Groot.
10 Brandanus Daetrius -Brandan Dätri-, Grotius' huispredikant, met wie moeilijkheden waren gerezen.
11 Georg Calixtus, luthers theoloog te Helmstedt.
12 Christoph Schrader; zie over hem VI, p. 364 n. 1.

uEd. tot dese charge soude mogen gebruijcken, hebbe ick sijne E. verclaert, hetwelck ick teffens aennam aen uEd. door te schrijven, dat ick tot Hamborgh familiaerlick gekent hebbe eenen Christianus Pijrnerus[1] Maegdeburgensis, sijnde van Calixti discipulis, die onder den alumnis Overbeciorum[2] tot Leijden oock eenigen tijdt gestudeert heeft, sijnes ouders omtrent 30 iaeren, seer vroom van wandel. Van sijne gaven in 't predicken can ick niet getuigen, maer dat weet ick, dat hij in eenige dorpen omtrent Hamborg somtijdts gebruijckt is ende, omdat hij sich beswaert vindt den kerckendienst onder de Luterssen aen te nemen, alsoo hij in doctrina Caenae et Justificationis 't geheel met ons houdt, sich aldaer tot noch toe met de paedagogie eerst bij Sr Bode[3], ende nu bij de soonen van B.^{r} van Eijtzen[4] ende D. Ebeling[5], heeft beholpen.

Maer een bedencken isser, dat ick niet wel en sie, bij wien hij impositionem manuum sall cunnen becomen, ten ware uE. tevreden was, dat het geschiede van de remonstranten, omdat hij se niet en sal cunnen vercrijgen ab Helmstadiensibus, ten ware hij sich over de gemelde leerpointen verclaerde contrarij sijn gevoelen, 'twelck gelijck 't hem niet te vergen is, alsoo meen ik oock niet, dat hij daertoe sall cunnen resolveren. Ick hebbe eevenwel bij gebreck van andere materie tot andtwoorde op Uwer Ed. laesten van den 26^{en} Septembris[6] niet cunnen laeten 'tgene ick wiste in dese gelegenheijt bij te brengen.

Wat ick verders hierin, of in eenige andere saecke ten dienste van uEd. vermach, daertoe sal deselve mij alletoos overwillich vinden. De Heere wille uEd. ende mevrouw de Groot, ende de gehele familie in sijne vaderlicke bescherminge behouden, onder mijne seer dienstige groetenisse.

Uwer Ed. gans dienstwillige
Assuerus Matthisius.

Leijden, den 16 Octobris 1637.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Hugo de Groot, ordinaris Ambassadeur van de Coninginne ende de Croon Sweden aen den alderchristelicksten Coning tot Parijs.

In dorso schreef Grotius: 16 oct. 1637 Mathisius.
Boven aan de brief: Rec. 21 (?) Nov.
Achterop staat nog met andere hand: D. Schruderum[7].

1 Christian Pirner. In 1628 studeerde hij te Leiden.
2 Matthijs van Overbeke (†1638) was een vermogend koopman, tevens een man van studie en een Maecenas te Leiden. Hij onderhield vriendschappelijke betrekkingen met Barlaeus, Vossius en Georg Calixtus.
3 Matthias Bode, koopman te Hamburg.
4 Albrecht von Eitzen (1578-1653).
5 Niet geïdentificeerd.
6 Ontbreekt.
7 Er staat ‘Schruderum’; bedoeld is ‘Schraderum’; zie p. 642 n. 12.

3299. 1637 oktober 16. Van J. van den Vondel[1].

Den Heere HUIGH DE GROOT, Gezant der koninginne[2] en kroone van Zweden, bij den alderchristelijxsten koning, Luidewijck van Bourbon, koning van Vranckrijck en Navarre.

Myn Heer,

Het rijzen van onzen nieuwen Schouwburgh, gevordert door de heeren Weesvaders[3], en inzonderheid door den yver des Raedsheeren Nikolaes van Kampen[4], niet onbedreven in Bouwkunst, en liefhebber van alle fraeie geesten en wetenschappen, dede onzen lust rijzen, om dit aenzienelijck gebouw in te wijen met eenigh werck, dat deze stad en burgerije moght behaegen: waerom wy voor onze stoffe uitkoozen de jammerlijcke verwoesting van Aemstelredam, en ballingschap van Gijsbreght van Aemstel, doenmaels heer der zelve stede:

Genus à quo principe nostrum[5]:

De rechte stam van Amsterdam.

Het is kennelijck dat d'aeloude dichters pooghden de ghedichten den volcke smaeckelijck te maecken met zaecken te ververschen, die hunne vorsten en voorouderen betroffen. Homeer verhief de daeden en rampen der Griecken, zijne landslieden, en trompette wat geduurende en na het belegh van Troje gebeurde. Maro[6] geleide Aeneas, na Priams ondergang, van Xanthus aen den Tiber, en huwde het Latijnsche aan het Trojaensche geslacht, waeruit de Romers zich roemen gesproten te zijn. Silius[7] voert den Punischen, Lukaen[8] den burgerlijcken oorlogh. De poëten onzer eeuwe volgen der aeloude voetstappen. Tasso[9] doet der Christenen ooren na hem luisteren, terwijl hy Buljons[10] Christelijcke dapperheid voor Ieru-

1 Opdracht aan Grotius van Vondels *Gijsbreght van Aemstel*. Gedrukt *De Werken van Vondel. Volledige en geïllustreerde tekstuitgave in tien deelen. Levensbeschrijving en verdere geschiedkundige bewerking door Dr. J.F.M. Sterck. Taalkundige bewerking door Dr. H.W.E. Moller en Prof. Dr. C.G.N. de Vooys. Letterkundige inleidingen van C.R. de Klerk, Lr. B.H. Molkenboer, Prof. Dr. J. Prinsen Jlzn. en L. Simons. Bandteekening van Prof. R.N. Roland Holst. Derde Deel 1627-1640.* Uitgegeven in 1929 door de Maatschappij van Goede en Goedkoope Lectuur te Amsterdam, p. 520.
2 Christina.
3 Abraham Alewyn (1607-1679), Nicolaes van Campen, Mr. Willem van Loon (1605-1645), Gerbrand Claesz. Pancras (1591-1649), Cornelis Jacobsz. Weyer (1583-1654) en Dr. Cornelis Witsen (1605-1669).
4 Nicolaes van Campen (1586-1638), raadsheer, was sedert 1631 regent van het Burgerweeshuis.
5 Verg., *Aen.* III, 168.
6 De Romeinse dichter Publius Vergilius Maro (70-19 v. Chr.), dichter van het epos *Aeneis*, dat de zwerftochten van de Trojaan Aeneas behandelt en diens aankomst en vestiging in Latium.
7 Silius Italicus, Romeins dichter en staatsman (†101). Hij schreef een epos *Punica* over de tweede Punische oorlog tussen Rome en Carthago (218-201 v. Chr.).
8 Marcus Annaeus Lucanus (38-65), Romeins episch dichter. Zijn epos *De bello civili* of *Pharsalia* behandelt de burgeroorlog tussen Gaius Julius Caesar en Gnaeus Pompeius Magnus
9 Torquato Tasso, Italiaans dichter (1544-1595), schrijver o.a. van *Gerusalemme liberata* of *Il Goffredo*.
10 Godfried van Bouillon (±1060-1100). Hij trok in 1096 ter kruisvaart en kreeg na de verovering van Jerusalem het bestuur over de stad.

salem zingt. Ronsard[1] kittelt de Vrancken met zijn Francus[2], Hektors oir, den stam der Fransche koningen: en Hoofd de Drost van Muiden[3] streelt d'Amsterlanders en zijn geboortestad, in Velzens treurspel[4], met de voorspelling van de Vecht; en de Baethouwers met zijnen Baeto[5], der Katten vorst, waer van de Baethouwers, nu Hollanders genoemt, hunnen oirsprong rekenen: en onder de Griecksche tooneeldichters hangen Sofokles, Euripides en Aeschylus doorgaens om Ilium, en wat daer aen vast is, gelijck wolcken om het geberghte, en bouwen hunne bloedige tooneelen te Thebe, t'Argos, en elders, en smelten tot traenen van droefheid, of raecken aen 't hollen van dolligheid, en ydele inbeeldingen:

> Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,[6]
> Et solem geminum, et duplices se ostendere Thebas:
> Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes[7],
> Armatam facibus matrem, et serpentibus atris,
> Cum fugit, ultricesque sedent in limine dirae.[8]

> Gelijck het Pentheus docht, wanneer zijn brein aen 't glijen
> Geraeckte, dat hy zag ontelbre Razerijen,
> Twee Thebens in de lucht, twee zonnen klaer van strael:
> Of Agamemnons zoon Orestes, 'telckemael
> Op 't hoogh tooneel gejaeght, terwijl met schrick bevangen
> Hy vlood voor 's moeders geest, verzien met zwarte slangen
> En tortzen, daer de Wraeck den drempel dicht bezet.

Het en is oock de reden niet ongelijck, dat onze eige zaecken ons meer ter harten gaen, dan die van vreemden en uitheemschen. Beneffens dit inzicht prickelde ons hier toe de genegentheid, om eens - waer het mogelijck - den schoonen brand van Troje t'Amsterdam, in het gezicht zijner ingezetenen, te stichten, na het voorbeeld des goddelijcken Mantuaens[9], die een vier ontstack, dat geuriger en heerlijcker blaeckt dan de hemelsche vlam, die den fenix verteert; gelijck hy d'eenige fenix is, in wiens schaduwe het ons lust - zijn wy des waerdigh - laegh by der aerde te zweven: en uit wiens assche, eens om de honderd jaeren, een fenix te voorschijn koomt, dien ick nu met den vinger niet en hoef te wijzen, nadien de glans van zijn pennen alle de wereld in d'oogen schittert.

Wy bouwden dit treurspel op de gedachtenis, ons by de schrijvers en de faem daer van nagelaeten; en stoffeerden en bekleedden de zaeck na de wetten, regelen en vrijheid der poëzije; oock na de tooneelwetten, waer tegens wy wetende niet en

1 Pierre de Ronsard, Frans dichter (1524-1585), schrijver o.a. van het onvoltooid gebleven epos *La Franciade* (*1572*).
2 Francus, hoofdpersoon uit Ronsards *La Franciade*, wordt door de dichter nakomeling van de Trojaanse koning Priamus en stichter van het Frankische Rijk gemaakt.
3 Pieter Cornelisz. Hooft (1581-1647), dichter en geschiedschrijver.
4 *Geeraerdt van Velsen*, historisch drama van Hooft uit 1612-1613.
5 *Baeto oft Oorsprong der Hollanderen*, geschreven in 1616 en in 1626 gedrukt.
6 Pentheus, koning van Thebe, verzette zich tegen de invoering van de Bacchusdienst en werd door de bacchanten, onder wie zijn moeder Agaue, verscheurd.
7 Orestes, zoon van Agamemnon en Clytaemnestra, wreekte zich wegens de vermoording van zijn vader op zijn moeder.
8 Vergilius, *Aen.* IV, 469-473.
9 Vergilius, te Andes bij Mantua geboren.

misdeden, 't en waer misschien in talrijckheid van personagien, dat wy qualijck konden vermijden, zonder het werck zijnen eisch te weigeren. Of eenige Amsterdammers moghten walgen van den zwaeren val hunner muuren, en 't verstroien der voorouderen te hooren; zoo word die bittere nasmaeck verzoet, door Rafaëls voorspelling van de heerlijcke verrijssenisse der verdelgde vesten en verstroielingen; dat wy nu op 't allergeluckighste beleven, onder de wijze regeering der tegenwoordige burgemeesteren[1], die het gemeen beste boven hun eigen behartigen, en geenen oorloogh prijzen, dan die om vreede gevoert word.

Ick vermat my verwaendelijck dit uwe Exc. op te draegen, en dat te vrijpostiger, overmits uwe Exc. van den treurigen tooneelstijl, die de hooghdraevenste, onder allerley slagh van schrijven de kroon spant, niet afkeerigh en schijnt; gelijck blijckt by den gekruisten Christus[2], eertijds in vrijheid, zedert by de Thebaensche dochter[3] in gevangenis, en onlangs by den degelijcken Iosef in ballingschap[4] geteelt, en van ons, zoo wy best konden, op het Nederduitsche tooneel gebragt, tot stichtelijck vermaeck dezer loflijcke burgerije, en van alle eerlijcke lieden.

Wij vertrouwen dat dit uwe Exc. te min zal mishaegen, aengezien hier, onder de oudste en treffelijxste edelen en bondgenooten, niet oneerlijck in 't harnas sneuvelt de ridder Heemskerck[5], een adelijcke en manhaftige ranck, uit dat bloed, waer van uwe Exc. zijn braeve afkomst telt.

Ick offer dan uwe Exc. in zijne ballingschap mijnen Gijsbreght van Aemstel, den godvruchtigen en dapperen balling. Omhels hem uit medoogen, die eer medoogen dan gramschap waerdigh is, en leef lang ter eere van uw Vaderland.

t' Amsterdam MDCXXXVII.

den XVI^{en} van Wijnmaend.

uwe E. ootmoedige dienaer

IOOST VAN DEN VONDEL

3300. 1637 oktober 17. Aan L. Camerarius[6].

Illustrissime Domine,

Miror qui factum sit, ut literas tuas 11/21 scriptas Septembris[7] 3/13 demum hujus mensis acceperim. Sed video idem saepe meis evenire literis, cui incommodo si quod afferri posset remedium, vellem sane, tum mei causa, qui summam semper

1 Burgemeesters van Amsterdam waren in 1637: Jan Cornelisz. Geelvinck (1579-1651), Jacob de Graeff, vrijheer van Zuid-Polsbroek (1571-1638), Pieter Hasselaer (1583-1651) en dr. Gerard Schaep (1598-1666).

2 *Hvgonis Grotii tragoedia Christvs patiens.* Lvgdvni Batavorvm, Ex officina Thomae Basson. MD[C]VIII. Ter Meulen-Diermanse, no. 31.

3 *Euripidis tragoedia Phoenissae, Emendata ex manuscriptis, & Latina facta ab Hvgone Grotio.* Parisiis Apud Jacobum Ruart MDCXXX.

4 *Hvgonis Grotii Tragoedia Sophompaneas. Accesserunt, Tragoedia ejusdem Christvs patiens, et sacri argvmenti alia, Ex editione anni MDCXVII recusa emendatiora.* Amsterdami, Apud Gvilielmvm Blaev, MDCXXXV. Ter Meulen-Diermanse, no. 157.

5 Zie *Gijsbrecht van Aemstel*, v. 1195. De grootmoeder van Grotius heette Elselinge van Heemskerck.

6 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 97. Gedrukt *Epist.*, p. 370. Geadresseerde, Ludwig Camerarius, was Zweeds gezant in Den Haag.

7 De brieven van Camerarius aan Grotius ontbreken.

voluptatem ex tuis[1] capio literis, tum quia publici[2] interdum id interest.

Rex[3] sane magnos quosdam, multos haud dubie, alit exercitus in Italia, in Aquitania, in Languedocia, in fine Burgundico, in fine Campaniae, in fine Picardiae. Verum ita existimavi dixique saepe, si in tempore duci Bernhardo[4] datae fuissent copiae, si saltem, ex quo Rhenum transiit, habuisset auxilia, quibuscum in Germaniam penetrare posset et suscitare partes[5] prope intermortuas, futurum fuisse, ut illud, quod nunc in tot Galliae finibus geritur bellum, sine Galliae periculo in ipsa Germania gereretur. Inter quae duo quantum intersit, non desii et regi et iis, qui pollent aliquid, nec semel ostendere. Quid haec impedient, tuae prudentiae haud difficile conjectatu est. Unum, sed miserum satis, solatium est, si surdis loquimur, futurum ut surdi prius ista mala quam Suedi nostri sentiant. Ea, quae isthic de duce Bernhardo accepisti, vera sunt. Distinctiora ac posteriora meis literis ex certo relatu ad te perscripsi.

De nostrorum in Pomerania rebus ea accepi, quae ad depulsum a Demmino hostem intercessere. Interim parte ea, quae introrsum Germaniam spectat, exclusi nostri Lunenburgo succurrere nequiere et Hanovia, quantum fert fama, in periculo est, nec mirum tam longe semotis omnium sociorum viribus. Quo magis miror laudoque Erfurdiae constantiam. Comes autem Hanoviae[6], quantum ego arbitror, nunquam bene se purgabit imperatori[7] de iis, quae in urbe ejus antehac evenere, nec est immemor talium domus Austriaca et ad nocendum facile arripitur obtentus.

Trevir[8] se redemit, quanti potuit, minimo deprecatione culpae probatis, quae sunt acta, et sumendo adjutorem nomine reipsa dominum.

De landgravii Cassellensis morte[9], falsa, ut spero, sed tamen fama hic est nec ullas nunc quidem accepimus literas, quae nos isto metu expedirent.

Frisia illa trans Amasim pridem intestinis ardens odiis, si eam ex vetere memoria bene novi, fluctus illius simpuvii miscebit cum fluctibus maris Aegaei, id est communium Germaniae malorum se faciet partem.

Angli de negotio foederis Hamburgine id an Hagae sit tractandum ajunt incertos se esse nec multum sua referre. Sperare autem cum Suedis bene se conventuros; de Batavis haesitant. De culpa illa non missi ad D. magnum cancellarium[10] federis Lutetiae facti[11] admoniti a me Anglici legati[12] ad regem suum[13] scripsere sperantque jam eam labem sanatam. Certe, ut dicis, dolendum est illa consilia,

1 De copie te Uppsala heeft: his.
2 De copie te Uppsala heeft: publice.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Het ‘parte’ van de copie te Uppsala zal een schrijffout van de kopiist zijn.
6 Phillpp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
7 Ferdinand III.
8 Philipp Christoph von Sötern, aartsbisschop van Trier.
9 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel, was op 1 oktober 1637 gestorven.
10 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
11 Zie no. 3166, p. 426 n. 4.
12 John Scudamore en Robert Sidney, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
13 Karel I van Engeland.

ex quibus non Germaniae tantum, sed prope totius Europae pendet salus tot modis trahi, tanto temporum occasionumque dispendio.

De Cracovio[1] audieram, idque facit, magis ut credam ibi fore, ut tractetur aut praetractetur id, quod cum Anglis agendum est. Legati, qui hic sunt, ambo optant tuam in ea re operam intervenire, cujus et prudentiae tribuunt plurimum et de amore in domum Palatinam non dubitant.

Quod a Boswelio[2] exemplum foederis non postulasti, in eo gaudeo meum factum simile tuo probari. Sed an satis certum sit, praelecta omnia ordinum legatis, cupiam scire.

Illa de piscatu controversia, ut saepe inter nos scripsimus, alieniore tempore moveri non potuit. Spero et te et D. Joachimum[3] et Baverium[4] et omnes, qui aliquid auctoritate aut ingenio valent, laboraturos, ut id certamen nonnihil refrigeretur ac sic ad quietem perveniat.

Bonum de Breda, urbe inquam arceque, nuncium exspectamus in dies. De Trajecto ad Mosam nihil nunc quidem timendum est et, antequam sequens aestas adveniat, poterunt hostem alio trahere Batavi, nisi quod hi alternis annis amant nonnihil interquiescere.

Quid mecum D. Mullerus[5] egerit, non repeto, scripsi[6] enim ea de re ipsumque transmisi regis responsum.

Filius tuus[7], vir nobilissimus mihique amicissimus, jam spero, bene perfectis propter quae iverat, in itinere erit, quod ei faustissimum precor et ut diu alter altero fruamini.

In Italia post mortem Mantuani[8] subsecuta statim mors ducis Sabaudi[9] febri fervida rapti intra dies XI, cum circa idem tempus obiisset et primae gratiae comes Verrucae[10]. Viduae[11] tutela liberorum principatuumque data dicitur, quae ut Gallici est sanguinis ita fida semper Galliae et per mariti fratrum injurias infensa ipsis et per ipsos Hispanis, quorum illi partes, alter[12] armis, alter[13] consiliis fovent. Rex omni ope sororis tuebitur auctoritatem neque erit, cur ei quantum marito, vaferrimo principi, diffidat.

Malbodium derelinquere Gallis potius visum est. Interim frusta obnitente Piccolominio[14] coiere regis exercitus, qui sub cardinali Valetta[15] quique sub fratre

1 Karel van Cracou, Staats resident in Denemarken.
2 William Boswell (†1649), agent van Engeland in Den Haag.
3 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, ordinarius gezant van de Republiek in Londen.
4 Cornelis van Beveren, extra-ordinarius gezant van de Republiek in Engeland.
5 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
6 No. 3258; vgl. ook no. 3287, p. 623.
7 Joachim Camerarius.
8 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua, gestorven op 21 september 1637.
9 Vittorio Amedeo, gestorven op 7 oktober 1637.
10 Manfredo Scaglia, graaf van Verrua.
11 Christine, zuster van Lodewijk XIII.
12 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano (1596-1656).
13 Maurizio (1593-1657), kardinaal, zoon van Carl' Emanuele, hertog van Savoye.
14 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
15 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.

ejus Candalio[1]. Longovillanus[2] Chaussinum obsidet diciturque ad ducem. Bernhardum misisse ferme duo millia hominum. Dampvilleria obsidetur etiamnum, sed processum cis, ut obruatur jam fossa.

Certiora quam habuimus hactenus nos docent literae IV Octobris, ut hic numeramus, scriptae Narbone. Pugman illam, de qua hic Deo sunt actae gratiae, evenisse XXVIII 7bris, durasse per horas V, spectatissima Cerbelonis[3] ipsius virtute. Cecidisse quingentos ferme, partim e Gallis partim ex hostibus. Gallorum vulneratos mille. Habebat Cerbelo VIII millia peditum, equites mille CC, exspectabatque novas copias neque urbs Leucata, jam ruina aliqua moenium facta, defendi ultra triduum poterat. Utrumque praevenit Gallorum audacia, adfuitque successus spem ultra. Nocte enim sequente, nulla satis gravi quae cognoscatur causa hostis munimenta egregia ab mari producta ad lacum machinasque deseruit. Sed ut fit excitati ad curam victi, victores negligentia incessit. Itaque et belli paratus qui ingens repertus inter rapaces manus diffluxit et pecuniae centurionibus post victoriam numeratae ita ipsorum adhaesere manibus, ut miles spe fraudatus fuga exercitum nudet, cum contra Cerbelo IV millibus auctus e proximis Pirenaeo locis insidietur occasionibus.

Mitto historiam pugnarum[4], quae evenere in itinere, dum a Malbodio exercitus cum altero a Landrecia veniente se junctum it, quanquam aliorum narrationes, cum hac edita, tum in alliis rebus, tum in numero hostium interfectorum minime congruunt.

Dei tutelae, Illustrissime Domine, te tuosque et bonum publicum commendo.

VII/XVII Octob. MDCXXXVII.

Illustrissimae Excellentiae Tuae omni cultu devinctus
H. Grotius.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Red. Hagae Com. 14/24 Octob. A.^{o} 1637.

3301. 1637 oktober 17. Aan A. Oxenstierna[5].

Excellentissime Domine,

Quid aut velint Angli aut nolint, difficile divinatu est. Scriptum sibi ajunt[6] Hagae actum iri de toto hoc Lutetiano foedere[7]. Atqui Batavi ejus rei, ut audio,

1 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
2 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
3 Johann, graaf van Cerbellon -Giovanni, graaf Serbelloni-.
4 *Gazette de France*, no. 162, dd. 16 oktober 1637: *La Ionction des Armées du Roy pres Mauberge: où il a esté tüé huit à neuf cens hommes de l'armée de Picolomini.*
5 Gedrukt *Epist.*, p. 369; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 406.
6 Wellicht de Engelse ordinarius en de extra-ordinarius gezant te Parijs, resp. John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester.
7 Zie no. 3166. p. 426 n. 4.

causa Cracovium[1] mittunt Hamburgum. Cum legato[2] dicerem a Boswelio[3] foedus Ordinibus Federatis praelectum esse, mirabatur si totum. Quaerenti mihi, an arcanae aliquae pactiones essent, respondit satis circumspectus nullas tales esse signatas. De eo, quod ex me intellexisset, non pervenisse foederis exemplum ad Sublimitatem Tuam scripsisse se ajebat in Angliam.

In Italia mortem Mantuani[4] excepit mors Sabaudi ducis[5]. Ea vero speratur nihil nocitura Gallicis rebus, quando tutela principis pueri[6] ac principatuum data est viduae, regis[7] sorori[8], cujus semper propensus pro Gallis fuit animus. Ejus auctoritatem haud dubie rex cunctis defendet viribus; et ipsa infensa cardinali Sabaudo[9] ac Thomae principi[10], a quibus non mediocriter laesa est, eo magis se consiliis Galliae datura est, quod illorum hic Hispano[11] militet, alter rerum Hispanicarum tutelam in aula romana susceperit. Mortuus est te comes Verrucae[12], intimae apud defunctum ducem gratiae. Ambos febris abstulit maligna, non ultra undecim dies duci tracta. Videtur vis consiliorum posthac maxima ex parte futura penes patrem Menotum jesuitam[13] magnae solertiae peritiaeque.

De Hanovia nihil mirari Gallos miror. Multi de Mimnermo[14] sermones propendetque eo haud dubie Vindicis[15] animus.

Malbodium a Gallis derelictum est: et junxere se exercitus cardinalis Valettae[16] et fratris ejus Candalii[17] frusta id impedire nixo Piccolominio[18].

Longavillanus[19] Chaussimum obsidet misitque duas cohortes, quae efficere milites dicuntur bis mille quadringentos, ad ducem Vinariensem[20]. Castilionaeus[21] Dampvilleriae jam fossam obruit.

Scriptae Narbonae IV Octobris, ut hic numeramus, literae nos veriora quam vulgata sunt antehac de praelio ad Leucatam docent. Cecidisse quingentos ferme partim e Gallis partim ex hostibus. Gallorum vulneratos mille vocarique ab ipsis hoc proelium felicem temeritatem. Habebat Cerbello[22] octo millia peditum, equites mille ducentos, exspectabatque novas copias; neque urbs Leucata ultra triduum poterat defendi. Utrumque praevenit Gallorum audacia adfuitque successus spem

1 Karel van Cracou, Staats resident in Denemarken.
2 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
3 William Boswell, Engels agent in Den Haag.
4 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua, gestorven op 21 september 1637.
5 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye, gestorven op 7 oktober 1637.
6 Zie voor hun namen no. 3297, p. 642 n. 2.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Christine.
9 Kardinaal Maurizio van Savoye.
10 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
11 Philips IV.
12 Manfredo Scaglia, graaf van Verrua.
13 Pierre Monod.
14 Codewoord voor vrede.
15 Codewoord voor Frankrijk.
16 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
17 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
18 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
19 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
20 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
21 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
22 Johann, graaf van Cerbellon -Giovanni Serbelloni-.

ultra. Nocte enim sequente nulla satis gravi quae quidem cognoscatur, causa hostis munimenta egregia a mari producta ad lacum machinasque deseruit. Victoria ut solent Galli facti negligentiores. Pulvis bellicus et alia belli instrumenta, quae servari ex usu fuerat, rapinis dispersa. Pecuniae, quae post victoriam numerata centurionibus fuerat, nihil ad milites cum pervenisset, dilapsi ii magna pars et relicta inhumata caesorum hostium corpora caelum infecere. Hostis contra acceptum malum curam auxit diciturque firmatus IV M militum proxima Pirenaei loca tenere et imminere occasionibus.

Venit huc Calvus[1] ut Eusebio[2] opem ferat. Nam Vindicis[3] circa Eusebium nutat[4] animus, praesertim ex quo rex[5] his diebus iterum Faiettam[6] vidit.

Creditur mitti mox princeps Condaeus[7] in Aquitaniam aut in Languedociam. Quidam Espernonii[8] consilia suspectant. Ego non arbitror eum trium filiorum[9] magnificas fortunas objecturum casibus, tantae experientiae prudentiaeque senem.

Injeci sermonem apud Angliae legatum posse inter Angliam Suediamque novum quoddam foedus a Lutetiano diversum magisque optandum ad tutandas res protestantium confici. Sed aut fallor valde aut illi nihil aliud quam pacem ex suo commodo spectant.

Mitto, quam modo accepi, historiam[10] a viro fidei optime accuratae scriptam de iis, quae Gallis in itinere evenerunt, dum a Malbodio exercitus cum altero a Landrecio veniente conjunctum it, multum distantem ab ea, quae plebi exhilarandae vulgatur.

Deus, Excellentissime atque Illustrissime Domine, res regni, reginae[11] Tuaeque Sublimitatis ac familiae ipsius prosperet.

7/17 Octobris 1637.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Est Mantuani heres[12] annorum novem: Sabaudi quadrennis longa tutela, agnati pro hostibus. Gallos in Italiae aditu non passurus Hispanus, longa belli materia nostris, ni fallor, rebus haud incommoda.

1 Schuilnaam voor Henri de Bourbon, prins van Condé.
2 Schuilnaam voor De Richelieu.
3 Vindex is een codenaam voor Frankrijk. Het woord ‘Vindicis’ staat in de tekst in cijfer: 81.79.78.10.118.217.37.12.2040.
4 De woorden ‘Eusebium nutat’ staan in de tekst in cijfer: 108.76.74.43.71.69.61.78.69.77.27.38.
5 Lodewijk XIII. Het woord ‘rex’ staat in de tekst in cijfer: 66.74.20.217.
6 Louise-Angélique Motier de La Fayette; zie over haar no. 3088, p. 312 n. 11. De naam staat in cijfer: 13.80.79.85.68.112.70.61.217.
7 Henri de Bourbon, prins van Condé.
8 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon (1554-1642).
9 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale, Bernard de Nogaret de Foix, hertog van La Valette en Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
10 Zie no. 3300, p. 649 n. 4.
11 Christina van Zweden.
12 Carlo III Gonzaga (1629-1665).

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3302. 1637 oktober 17. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick en heb dese mael van uE. niet gehadt nochte van iemant uit Hollant, 'twelck mij wonder geeft.

Monsieur Euskercke[2] is noch sieck, niet sonder groot peryckel.

Ick wacht uE. tijdinge van Caesar[3].

Wij verwachten hier mijnheer den prins van Condé[4], die men seit gesonden sal worden nae Guyenne off Languedoc cum maiore quaqua erit imperio.

De doot van den hertogh van Savoye[5], die maer negen dagen sieck is geweest, ende meteene van den comte de Verrue[6], sijne favoryt, meent men dat Vrancrijck niet en sal hinderen, alsoo 't beleit van den hertogh voos ende suspect was. De weduwe[7], die, soo men seit, over de kinderen[8] ende landen regente is gestelt, altijd geaffectionneert geweest tot Vrancrijck, de macht van Vrancrijck sal van doen hebben tot haer appuy ende van Spaignië niet goeds en heeft te verwachten, alsoo haer mans broeders, die haer veel onlust hebben aengedaen, sooverre, dat sij oock de wettelickheit van haere kinderen in twijffel hebben getrocken, sijn d'eene generael van een Spaensch leger[9], d'ander protesteur van Spaignië tot Rome[10].

De Fransoisen hebben Maubeuge goed gevonden te verlaeten ende twee legers, van den cardinael de La Valette[11] ende van Candale[12], sijn t'samengevoecht bij Landrecis, 'twelck Picolomini[13] door D. Iean de Viveros[14] tevergeefsch heeft gesocht te beletten. In twee attaquen, die de Spaignaerden de Fransoisen in 't passeren hebben aengedaen, d'een bij Vau, d'ander bij Pont sur Sambre, sijn ontrent 150 Fransoisen gebleven.

Den hertogh van Longueville[15] belegert Chaussin ende sent, soo men ons seit, aen hertogh Bernhard[16] drie regimenten maeckende tweeduisent vier hondert man. Van haer arrivement is noch geen tijding ende souden wel onderwege wat mogen crimpen.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK, R 5 m. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Johan van Euskercke, gezantschapssecretaris te Parijs.
3 Codenaam voor Rotterdam; het betreft de pogingen door Grotius en voor hem ondernomen om zijn achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
4 Henri de Bourbon, prins van Condé.
5 Vittorio Amedeo, gestorven op 7 oktober 1637.
6 Manfredo Scaglia, graaf van Verrua.
7 Christine, zuster van Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Zie voor hun namen no. 3297, p. 642 n. 2.
9 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
10 Kardinaal Maurizio van Savoye.
11 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
12 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
13 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
14 Juan de Vivero, commissaris-generaal van de cavalerie.
15 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
16 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Bij Dampvillers is men besigh om de gracht te vullen. Wij wachten seer op 't veroveren van die stadt, opdat alsdan een deel van dat leger volgens des conincx[1] belofte mogen gaen nae hertogh Bernhard.

Van de slagh van Leucate verstaen wij wat naerder seeckerheit door brieven van den achtste uit Narbone: deselve is geschiet den 28 September; heeft vijf uiren geduirt tot in de nacht. Cerbellon[2] heeft hem wel gequeten ende de Fransoisen soo wel, dat duisent van haer gequetst sijn, de dooden ten wedersijde niet boven de vijfhondert. 's Nachts nae de slagh hebbende de Spaignaerden haere retrenchementen, die treffelijck waeren, ende geschut verlaeten, wel te pas voor de stadt, die alrede open sijnde door een bresche geen drie dagen en conde harden. Ende Cerbelon was verwachtende verstercking van vierduisent man, die nu nae dat ongeluck bij hem sijn gecomen. Hij hout hem niet verre van daer onder de Pirenesche bergen. De Fransoisen hebben het buspoeder ende crijgstuig op den vijant becomen laeten verstroyen ende de soldaten siende, dat de capiteinen nae de victorie gelt ontfangen hebbende haer niet en geven, verloopen seer.

Ick sende uE. een waerachtigh verhael van 'tgunt gepasseert is in de tijdt van de t'samenvouginge van 't leger van Maubeuge ende van Landrecis[3] veel verschillende van het gedruckte[4], 'twelck ick heb gesonden aen mijnheer Camerarius[5].

Men onderhout hyer de gemeente soo men can.

Den XVII october nieuwe stijl XVI^{C}XXXVII.

Den jongen hertogh van Mantua[6] heeft negen jaeren, die van Savoye[7] niet meer als vijf. Uit dit laeste volgt eene lange regence, de naeste vrunden uit dat lant gesloten, de Spaignaerd niet sullende willen lijden den Fransoisen in den inganck van Italië ende hieruit apparentie van een lang oorlogh.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 17 octob. 1637 wt Paris.

3303. 1637 oktober 17. Aan J.A. Salvius[8].

Excellentissime Domine,

Nullas hoc tempore Hamburgo venisse literas miramur. Ego quae his in locis aut geruntur aut cognoscuntur mitto aperta, ut ab Excellentia Tua legi possint, utorque hoc laboris compendio.

Quid agant exercitus nostri scire et per te dulce est et saepe rebus nostris utile. Rumores hic cursitant, nescio an per hostium emissarios, qui satis multi sunt his in locis, disseminati, Bannerium[1] pacem cudere. Id aulam turbat non

1 Lodewijk XIII.
2 Johann, graaf van Cerbellon -Giovanni Serbelloni-.
3 Ontbreekt.
4 Zie no. 3300, p. 649 n. 4.
5 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag; vgl. no. 3300, p. 646 n. 6.
6 Carlo III Gonzaga, hertog van Mantua.
7 Francesco Jacintho (1632-1638) van Savoye.
8 Gedrukt *Epist.*, p. 371. Antw. op no. 3204. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende in Hamburg.

1

nihil. Ego affirmo ipsi mandata belli non pacis data; id oro, ut quod sum credar.

Lutetiae, 7/17 Octobris 1637.
Excellentiae Tuae observantissimus
H. Grotius.

Iam nunc ad me venit D. Scharpie[2], secretarius D. Chamondii[3]. Nihil est, quod non ejus causa paratus sum facere tantum habentis commendatorem. Placet mihi ejus ingenium neque ei praeclusus ad me unquam erit aditus. Literea, quas ferebat Excellentiae Tuae, sunt datae 10 Augusti[4]. Itaque pro responso erunt quae scripsi antehac[5]. Mortem landgravii Cassellensis[6] pro re certa mihi nuntiat.

3304. 1637 oktober 17. Aan P. Schmalz[7].

Praestantissime Domine,

Literae mihi omnes tuae gratissimae, illae vero datae 26 Augusti V. Cal.[8] a me receptae 5/15 Octobris vel ob hoc gratiores, quod longiores. Id, quod tamen nolim accipias, tamquam in tua tempora nimis rapaciter involare cupiam, sed quod accipiam perlibenter, quidquid abs te sine tuo incommodo mihi dari potest.

Multum gaudeo regni obventiones cum erogatoribus comparari, ut, si pares sint rationes, gaudeamus, si non sint, regentium cura aut illae augeantur aut hae minuantur, ne Suedis accidat quod Batavis, qui eo usque aere alieno mersantur, ut multi ipsorum negent se[9] nisi beneficio novarum tabularum salvos esse posse[10]. Quantum autem in se mali habeant talia remedia aut morborum mutationes potius, nihil attinet perito dicere.

De Wismariensibus pactis[11] quae mandata habeat, scripsit ad me D. Salvius[12]. Minus id negotium jam impellunt Galli metuentes, credo, illud de indicendo bello postulatum. Nam si id ipsis placeret, credo, res Germanicas non paterentur ita misere dilabi. Xenocrates[13] ut omnia prudentissime ita et hanc rem tractat.

2 Wellicht Nicolas de Charpy.
3 Melchior Mitte de Miolans, markies van Saint-Chaumont.
4 No. 3204.
5 No. 3291 dd. 9 oktober.
6 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel, gestorven op 1 oktober 1637.
7 Hs. Stockholm, RA. Gedrukt *Epist.*, p. 371; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 607. Ged. vertaald in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 126. Peter Abel Schmalz was secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
8 Ontbreekt.
9 De woorden ‘negent se’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*
10 In de uitgave der *Epist.* staat ‘non possint’.
11 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636, was nog steeds niet door Zweden geratificeerd.
12 Blijkbaar in een verloren gegane brief na die van 5 augustus, no. 3194; vgl. aldaar aan het slot. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende in Hamburg.
13 Schuilnaam voor Axel Oxenstierna.

Quae sive recte confieri possit, usu non carebit; sive non possit, fama apud socios et hostes nihil nobis detrahet.

Regina mater[1] apud vos habet, unde exemplum sumat, ne abrupta malit cum contumacia quam tuta cum lenitate. Quae in alienum innubant regnum, regni ejus affectus, non domesticos sumere debent, quod Salomonis uxori[2] in Psalmis[3] sapienter dicitur. Et novimus esse, quae exilium suum diu minatae postquam minas implevere brevi senserunt plus se sibi quam iis, quibus nocituras se speraverant, nocuisse. Hospitum tantorum, quoquo advenerint, brevis est gratia. Itaque reginam reginae[4] parentem spero cum ductilis sit ingenii, daturam se consilliis ipsi, regno, filiaeque salutaribus.

Blondius[5], ut sagax est, haud dubie observabit et nuntiabit si non aulae intima, certe cognitu digna. D. Bielchio[6] utinam pro animi magnitudine esset firmitas corporis; non alius eum locum melius tutaretur. Paulini[7] non spernendus est labor, ut dixi me judicare, si spectentur quae proprie sunt ipsius, non illa tralatitia. Messenius[8], quarum artium homo fuerit, cujus vitae, qualis eruditionis, discere cupiam, tum quae illa sint, in quibus ei mecum convenit. Si aliquid ejus edatur[9], optem donari exemplo, ne quid me rerum veterum istius orbis lateat.

Literae ad D.Degenfeldium[10] tuae, itemque ad D.Deodatum[11], cujus causae quod reliquum est tibi cordi quin sit, non dubito, curatae sunt recte, pariterque curabuntur ceterae quascunque miseris.

Regis[12] hic cum regina[13] gratia in speciem redintegrata est.

Proelio ad Leucatam actum quidem non parum, quod urbs obsidione liberata est et munimenta ab hoste cum machinis derelicta, sed neutiquam pro fama[14] caedes facta est. Sabaudi[15] mors ut et Mantuani[16] nihil incommodaturae[17] rebus

1 Maria Eleonora van Brandenburg; zie over haar no. 2949, p. 78 n. 2.
2 Men zie betreffende deze ‘uxor’ de in het in n. 3 geciteerde psalmvers genoemde ‘filia’: Hans-Joachim Kraus, *Psalmen* I. Teilband 1960, Neukirchener Verlag der Buchhandlung des Erziehungsvereins Neukichen Kreis Moers, p. 333.
3 *Psalm* 44 (45), 11; *Vulgaat* (ed. 1965), p. 500.
4 Christina van Zweden.
5 Michiel le Blon; zie over hem V, p. 413 n. 8.
6 Sten Bielke, Zweeds gezant in Duitsland.
7 Paulinus, bisschop van Strängnäs; zie no. 3251, p. 558 n. 11.
8 Johan Messenius (1584-1637), Zweeds geschiedschrijver en rechtsgeleerde.
9 Bedoeld zal zijn het werk dat eerst in de 18de eeuw werd uitgegeven: *Johannis Messenü Scondia illustrata, Seu Chronologia de rebus Scondiae, Hoc est, Sueciae, Daniae, Norvegiae, Atque una Islandiae, Gronlandiaeque, tam Ecclesiasticis quam Politicis; â mundi Cataclysmo, usque annum Christi MDCXII. gestis. Primum edita, Et Observationibus aucta â Johanne Peringskiöld.* Stockholmiae, Typis Olavi Enaei, Anno Christi MDCC, en *Ex Johannis Messenü Scondia illustrata. Tomus X. Seu Chronologia de rebus Venedarum Borealium, ad Scondiam jure pertinentium, scilicet Finnonum, Livonum, et Curlandorum, ab ipso fermè orbis diluvio, ad annum Christi MDCXXVIII. gestis.* Stockholmiae, Typis Olavi Enaei, Anno Christi M.DCCIII.
10 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld.
11 Elias Diodati.
12 Lodewijk XIII van Frankrijk.
13 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
14 De uitgave der *Oxenst. Skrifter* heeft m.i. ten onrechte de lezing: fame.
15 Vittorio Amedeo van Savoye, gestorven op 7 oktober 1637.
16 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua, gestorven op 21 september 1637.
17 In de ultgaven der *Epist.* staat ‘incommodatura’.

Galliae putantur, cum certi sint haeredes[1] et tutela illa apud viduam regis sororem[2] Galiae faventissimam, haec apud Venetos.

Vale, vir egregie.

Lutetiae, 7/17 Octobris 1637.

Tuae Praestantiae addictissimus

H. Grotius.

Adres: Monsieur, Monsieur Schmalzius, secrétaire de Monseigneur le Grand Chancellier de Suède. A Stockholm ou là où il sera.

En met andere hand: Holmiae, die 4/14 Novembris.

3305. 1637 oktober 19. Van Willem de Groot[3].

Frater optime,

Abduxit me mea aliorumque curiositas Bredam, ut oculis nostris intueremur admirabilem et molem et numerum operum illic extructorum, atque inde factum, quod proxima septimana nihil ad te litterarum dedi.

Neque me profecto ejus itineris poenitet; vidi enim ea quae me nunquam visurum credideram, tantam tam munitam, tam bene defensam urbem tantillo temporis spatio, undecim scilicet septimanarum, ex quo primum appropinquavit, septem, ex quo opera ad urbem urgere cepit princeps[4], in potestatem redactam. Ego nunquam credidissem per id temporis, etiamsi hostes et intra et extra urbem quievissent, tot aggeres, tot cuniculos extrui potuisse.

Unica deditionis causa in penuria pulveris tormentarii, cujus vasa tantum viginti superant, ipsum quippe gubernatorem Furdinum[5] in urbe, quam cum deputatis principis[6] pridie migrationis intraveram, dicentem audivi, se vel judicio suo pro proditore habendum fore, si sexaginta vasa habens ad conditiones venisset.

Juvit etiam civium ab Hispanis, qui eos durissime habuerant aversio, et propriae vitae metus, jusserant quippe gubernatori indicari se, si praesidiarii castellum pro ultimo receptaculo haberent, libentius cum ipsis quam cum militibus principis depugnaturos.

Duo peditum bene armatorum, bene habitorum millia, X hujus mensis, ex urbe exire vidimus. Conditiones civibus concessit princeps, quibus ante victoriam Spinolae[7] vivebatur, militibus vero, quales Spinola nostris tulerat.

Faxit Deus, ut diu is locus firmum patriae nostrae praestet propugnaculum.

1 Voor de namen van de kinderen van Vittorio Amedeo zie men no. 3297, p. 642 n. 2. De erfgenaam van de hertog van Mantua was Carlo III Gonzaga.
2 Christine, zuster van Lodewijk XIII.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanwinsten 1911 XXIII, no. 24. Antw. op no. 3280; tesamen met no. 3348 beantw. d. no. 3363.
4 Frederik Hendrik.
5 Gomar Fourdin. In 1636 was hij gouverneur van Schenkenschans.
6 O.a. Johan van den Bosch.
7 Ambrosio Spinola (†1630), veldheer in Spaanse dienst.

Nunc ad alia veniam.

Filium tuum majorem natu[1] cum D.[no] Spiringio[2] huc venisse ex ipso, spero, intelliges: ille Spiringio per aliquod tempus comes haerere neque se tam cito in Galliam recipere cogitat; laetus nobis amicisque fuit ejus adventus, et dabimus operam, ut se suaque nobis cordi esse intelligat.

Nuper cum apud Elzevirios[3] Procopii a te edendi[4] facerem mentionem, dixerunt esse sibi im manu correctum ad bibliothecae Vaticanae aliaque exemplaria manuscriptum, cum multis additamentis, multa a se cura multis sumptibus hinc inde coacervatis; addiderunt esse sibi characteres Graecos latinosque optimos et quidem novos, et correctorem talem, qualem in Galliis sperare non possis. Itaque summopere me rogarunt, ut apud te vellem intercedere, ut sibi liceat versionem tuam cum praefatione et notis, siquae sunt, imprimere, paratos se esse omnia tibi sua omnemque Vulcanii[5] laborem transmittere. Accedit eorum postulatis et Heinsius[6], summus laudum jam tuaram praeco, qui et unice hortatur, ut versionem Agathiae[7] addas, nequa pars ejus desit historiae.

Ego ad te omnia rejeci, cui me hac occasione scripturum promisi, ut et Elzevirii se facturos professi sunt.

De Brandano[8] quod scripsisti[9] valde dolet neque cogitare possum, quae ipsum intemperiae exagitaverint; de successore valde sum sollicitus, nam neque hic publica vocatione insignitos invenias, nisi qui in verba Dordracensium juraverint, neque aliquem ex remonstrantibus tibi eam, quam requiris operam cum fructu praestare posse ex postremis tuis litteris III hujus ad me datis[10] intelligo.

De toto hoc negotio egi cum D.[o] Matisio[11], quem hic forte fortuna offendi. Is hasce alteras ad te litteras curari rogavit et sermonem injecit de Christiano Pirnero[12] Overbequiorum[13] alumn(o), qui jam Hamburgi apud medicum degit, eum et recte sentire, et egregiis esse studiis asserit caeterum a publica hic ecclesia neque a lutherana vocationem adipisci posse propter nimiam utriusque duritiem: an tacita remonstrantium vocatio negotio tuo possit conducere, ipse melius noveris.

Vale, frater optime, cum uxore et liberis, et ab omnibus hic amicis, imprimis Jodoco Brassero,[14] plurimum salve.

Raptim Hagae, XIX Octobris 1637.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 25 Nov.

1 Cornelis de Groot.
2 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
3 Bonaventura en Abraham Elzevier.
4 De *Historia Gotthorvm, Vandalorvm & Langobardorvm;* zie Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
5 Bonaventura Vulcanius; vgl. III, p. 581 en n. 8 aldaar.
6 Daniel Heinsius, hoogleraar te Leiden.
7 Agathias Scholasticus, byzantijns dichter en historicus uit de zesde eeuw, voortzetter van de *Historia* van Procopius; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
8 Brandanus Daetrius -Brandan Dätri-, huispredikant van Grotius.
9 Zie no. 3280, p. 611.
10 No. 3280.
11 Assuerus Matthisius -Sweer Matthijsen-, remonstrants predikant te Den Haag.
12 Christian Pirner; zie over hem no. 3298, p. 643 n. 1.
13 Matthijs van Overbeke; zie over hem no. 3298, p. 643 n. 2.
14 Joost Brasser, bij wie Grotius tijdens zijn verblijf te Amsterdam in 1632 onderdak had gevonden.

3306. 1637 oktober 19. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

De moyte, die ick dus lange in de saecke van Rotterdam[2] genomen hebbe ende noch vorder soude mogen nemen en sal mij niet vervelen, indien wij door het een middel ofte andere deselve connen brengen tot een goet succes, ende om daertoe te commen, soo is nodych dat, terwijle uEd. despiciere de wech van iustitie, ick evenwel continuere den voet van transactie, die verre, om veel difficulteyten, die ick aen alle canten aen d'ander sijde voorsie, is de seeckerste. Ick en kan oock tot noch toe, hoewel ick veele swaricheyt rencontrere, evenwel niet t'eenemael despereren, ofte met patiëntie ende goet beleyt soude mogelijck eene tijdelijcken voet connen worden beraemt, daer ick dese weecke vrij ront besych mede ben geweest bij occasie van gedeputeerde, die de vergaderynge sijn bij geweest ende die vrij wat vermogen. De pampieren, die onder uEd. van de stat sijn[3], sal ick gebruycken tot een compulsoriael, want ick weet, sij om eenyge sijn verlegen ende haer ront hebbe verclaert bij ons geen ondersouck sal werden gedaen, off deselve haer souden connen werden behandycht, soo lange wij alvoren van de stat geen contentement en hebben ontfangen, hetwelcke voorgegaen sijnde mij wel sterck wil maecken, dat hetgene de stat toebehorende onder uEd. berust ter goeder trouwen sal werden gerestitueert. Daerbij meene ick te blijven sonder haer te obligeren van reciproque restitutie van pampieren, die uEd. door andere sijn benomen ende bij die van Rotterdam niet connen werden behandycht. Alle hetwelcke sal dienen tot beantwoordynge van uEd. schrijven van den derden Octob.[4], mij door Alo[5] op huyden eerst behandycht, ende resteert mij die van den X[6], mogelijck waer die schuylt.

Ick meene naer de Staten, die vandage scheyden om van dynxdach commende 14 dagen wederom te vergaderen, bij den anderen sullen wesen mijn gestadyge poursuiten te continueren, maer soude ick, indien ick middel daertoe sage om yet finalijck te concluderen, naer uEd. opinie vruchtbaerlijck hebben genegotieert, indien Rotterdam ware te induceren tot betalynge van de verlopen onbetaelde gagie tot den tijt uEd. andre employ heeft geëmbrasseert; daerop soude ick alvoren uEd. ordre moeten becommen. Off het bij mij daertoe sal sijn te brengen, weet ick niet, want het tot noch toe heeft gehapert, dat sij niet verstaen tot een bijeencomste, alsoo ick segge de gagie alvoren vast moet staen, hoewel ick rontwt hebbe verclaert, wij op dat premis licht den anderen souden connen verstaen. Aen alle canten, hoe en wie ick sondere, soo is de grootheyt van somme ende onvermogen van de stat in de wege, ende hoeseer ick haer soucke met middelen van rechten soo hier als elders te intimideren, soo toonen sij niet eenyge apprehentie te hebben ofte souden met autoriteyt van het lant haer daertegens connen protegeren. Bijaldien uEd. meent het werck soo te connen beleyden, dat sij haer in die opinie

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 11 k. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 395. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3282.
2 Het betreft de pogingen door Grotius en voor hem ondernomen om zijn achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
3 Zie IV, p. 519 en p. 521.
4 No. 3282.
5 Schuilnaam voor Ludwig Camerarius.
6 No. 3289 dd. 8 oktober.

bedrogen souden vinden, soo is in allen deele geraden den wech van iustitie in te gaen, alsoo de pretensiën, op de acte van indemniteyt gefondeert, verre excederen hetgene daervoor het alreede bij ons is verlaten. Doch aleer te beginnen dienen de banden seer vast geleyt, opdat wij ons van onse hope niet gefrustreert en vinden. Ick wensche oock uEd. soo veel moyte gelieffde te nemen van te esbaucheren een formulier, waernaer het contract, indien eenych bij ons conde werden getroffen, soude connen werden gesloten; licht bij mij yet daerin soude werden geomitteert, dat uEd. garen daerin hadde, ende ben scrupuleux om sooveel moeyte met ondanck te nemen. In hetselve contract ware niet vremt, dat men sach, off wilde passeren, dat sij een van de sonen van uEd., daertoe bequaem sijnde, voor alle andere souden houden gerecommandeert, hoewel ick qualijck weet, off hetselffde eenyge vrucht geven sal, want dewijle den tweeden[1] sijne residentie tot Amsterdam meent te nemen, daer hij het quaetste deel niet en heeft vercosen, ende den outsten[2] sijne studiën tot een vaste professie niet en heeft aengeleyt, hoewel mijns oordeels abusive, soo ick niet, dat hij op employ in dit lant kan hopen, immers niet wt de steden. Bij dese occassie dat die van Delff despicieren naer een successeur aen den heer Brasser[3], hebbe ick dickwels bij mijn selven beclaecht, dat wij geen leverbaer goet conden voorbrengen. Uwen outsten, die nu hier is, sie ick wel, dat het aen bequaemheyt noyt sal ontbreecken, maer ick vreese, hij hem wat te veel naer sijn eygen humeur sal willen vougen, hetwelcke niet heel vrij en is van vaniteyt, sonder nochtans te letten, waerop deselve mach steunen. Tot noch toe hebbe ick hem maer eens, ende dat op het point soo ick, twee dagen naer hij hier was geweest, stont om te hove te gaen, gesien. Om naer Paris te commen heeft gans geen lust, sijne intentie schijnt noch bij Gert[4] te blijven, die hij seyt op voorgaende aenbiedynge, vanwegen Humelus[5] door Scarinus[6] gedaen, hem daertoe heeft versocht. Ende alsoo hem in bedencken wiert gegeven, of dat eerelick[7] was, antwoorde niet te sien, dat dit siin selven te cort dede[8], alsoo h.. bem sesse voor de[9] kinderen. Replicerende, dat bij andere was geremarqueert, dat den[10] iongen Sigthunius[11]

1 Pieter de Groot.
2 Cornelis de Groot.
3 Govert Brasser. Tot zijn opvolger als pensionaris van Delft werd in 1638 benoemd Nicolaes van Kinschot.
4 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden. Grotius heeft erboven geschreven: ‘Spi.’.
5 Pseudoniem van Grotius. Hij schreef erboven: H de Groot.
6 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch. Grotius heeft erboven geschreven: N. Reig.
7 De woorden ‘of dat eerelick’ staan in de tekst in code: 20.5.701. ד 24.50.17.82.800.810.7.6.12.8. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
8 De woorden ‘dat di siin selven te cort dede’ staan in de tekst in code: ד 58.6.2.56.1100.21. 63.24.102.1.50.88 70.82. 12.46.71.70. 58.75.39.24. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
9 De raadselachtige woorden ‘h ... de’ staan in code: 37.730. 74.24.16. 63.75.94.11200.50. 64.77.1100.8 ב met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven. Rogge *a.w.*, p. 398 n. 1 geeft als mogelijke verklaring: ‘alsoo *hij* (Spierink) *hem sette voor* (den voorrang gaf boven) *de* (zijne) kinderen’. Zie ook no. 3323 p. 691.
10 De woorden ‘dat den’ staan in de tekst in code: ט met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
11 Sigthunius is een pseudoniem van Grotius. Hij heeft erboven geschreven: De Groot. Met ‘den iongen Sigthunius’ wordt bedoeld Grotius' oudste zoon Cornelis.

Beria[1] noemde heere[2] ende Humult[3] seyt hem employ te hebben gegeven ende andere oordeelen geen employ naer sijne qualiteyt daer kan vinden, waerop bij hem stont te letten, persisteerde echter hij daer meer als bij Felix[4] conde leeren, alsoo Aelianus[5] hem niet en onthout ende Golilas[6] hem noyt eenyge secreten heeft vertrout. Ick hebbe geseyt, hij uEd. van sijne comste soude adverteren, uEd. ordre volgen, ondertusschen hem niet verder te engageren ofte sal (*sic*) altijt met gevouchelijckheyt los te maecken, waerop sonderlynge moet werden geleth. UEd. sal connen considereren wat hem dienstych is. Sijn ogemerck is dat Ubbo[7] hem mettertijt sal willen gebruycken, waer ick seer aen twijfele, dewijle hij soo weynych preuve van neersticheyt ofte sorchvuldicheyt heeft gegeven, soodat het ooge op wat anders moet werden geslagen ende seer bedenckelijck is, off hij studium iuris alsnoch niet behoort bij de hant te nemen, want de reste weynych soliditeyt heeft. Ick hebbe seer gerecommandeert, dat hij soude sien te crijgen kennisse van de Engelsche ende Italiaense tale, waertoe hier groote gelegentheyt is; goede woorden hebbe ick ontfangen; soo de effecten volgen, sal veel wesen. Alle hetwelcke ick uEd. sonder deguisement mededeele, opdat op den besten oriboir moocht letten ende dat humeur met alle sachticheyt leyden, ondertusschen alle occasie van offensiën aen d'ander sijde gemijdt mach werden.

Ick sal nu commen tot het publyck, hetwelck naer het veroveren van Breda ons seer weynych heeft wtgelevert. De gecommiteerde van sijne Hoocheyt[8] wedergecommen hebben voor antwoorde medegebracht dat sijne Hoocheyt seyt de Staten wel hebben gedaen den admirael[9] te hebben bij het woort genomen, soodat die demissie nu heeft hare leden ende men besych is om te despicieren, wien bij provisie het commandement ter zee sal werden gegeven. Daertoe trecken wederom gecommitteerde[10] naer het leger ende om meteenen van monteringe[11] ende andere dyngen te spreecken.

Den nieuwen ambassadeur van Venetiën Iustiniani[12] is hier gearriveert ende wort instantie gedaen, dat den ambassadeur van desen staet[13] naer Venetiën werde gesonden. Dan den heer Boreel excuseert sijn vertreck op d'onveylicheyt van den wech, dat het different op de qualiteyt niet is gevideert ende ginder niet is wt te rechten, slaet voren, dat in plaetse van hem sijne alree gedaen oncosten werden

1 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona. Grotius heeft erboven geschreven: Spiering.
2 De woorden ‘noemde heere’ staan in de tekst in cijfer: 73.77.75.42.10.50. 104.24.75.17.24.
3 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona. Grotius heeft erboven geschreven: Spierinck.
4 Pseudoniem van Grotius.
5 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
6 Pseudoniem van Grotius. Hij heeft erboven geschreven: HdeGroot.
7 Schuilnaam voor Axel Oxenstierna. Grotius heeft erboven geschreven: cancelier.
8 Niet nader geïdentificeerd.
9 De luitenant-admiraal Filips van Dorp.
10 O.a. Jacob de With, Dirck de Vlamingh van Oudtshoorn, Albertus Coenradus Burgh en Cornelis Botercoper, burgemeester van Enkhuizen.
11 De woorden ‘van monteringe’ staan in de tekst in code: V.42.77.21.86.70.24.45.6.49.11.82. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
12 Geronimo Giustiniano, Venetiaans ordinarius gezant in Den Haag.
13 Willem Boreel.

gerembourseert en sijn ionger broeder[1] derrewaerts worde gesonden. Hoe in desselffs persoon de twee leste consideratiën souden cesseren, connen veel niet begrijpen. Ick meene Amsterdam, die den heer Boreel niet garen soude missen, beter conditie heeft geoffereert, D'ambassadeur van Venetiën toont, off hope ware het belooffde secours soude werden gepresteert, doch dat is maer om het senden van ambassadeur te faciliteren.

Monsieur Brasset[2] seyde mij vandage bij den Heer Camerarius[3] te hebben gelezen hetgene uEd. van Leucate hadde geschreven, prijsende seer, dat uEd. de Françoisen daertoe melde de eere, die sij hadden gemeriteert.

Den heer Joachimi[4] is noch hier. Van het vertreck van den heer Van Oosterwijck[5] verneme ick niet.

Met het leste van dese maent meent men sijn Hoocheyt[6] hier sal commen, wanneer op de continuatie off licentieren van de extraordinaire troupen mede sal moeten werden gedelibereert, een point van groote consideratie ten aensien van ons eygen ende het interest van onse geallieerde.

Desen 19 Octob. 1637.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 19 oct. 1637. N. Reigersberg.

3307. 1637 oktober 20. Van B. Schörling[7].

Hochgeehrter Herr Ambassadeur, geneigter patron,

Demnach der Herr HoffCantzler Salvius[8] mit andern wichtigen geschafften ietzo beladen, so hatt er mir befohlen, E. Exc.: nur dieses interim zu vermelden, dass die alliance mit Franckreich alhie ankommen; es fellen aber dabeij etliche difficulteten vor, welche, mit M.r d'Avaux[9] zuforderst zu esclairciren, undt wie es damit wirdt ablauffen, wirdt E.E. fürdersambst communiciret werden.

Sonst ist die Dantziger Post zu verschiedenen mahlen abgeworffen, auch diese woche noch nicht angelangt, also das wir nichts gewisses von den arméen haben können.

Dei gantze kaijs. armée war fuer 8. tagen vor Rostoch, bekam daselbst viel proviant herauss. Man saget, sie seij darauff separat uff Demnin undt Ribnitz gangen, sed exspectabimus certiora.

1 Wellicht Abraham Boreel.
2 Jean Brasset, Frans gezantschapssecretaris in Den Haag.
3 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
4 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, ordinarius gezant van de Republiek in Engeland.
5 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant in Parijs.
6 Frederik Hendrik.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 11. Eigenh. oorspr. Balthasar Schörling was postmeester te Hamburg.
8 Johan Adler Salvius.
9 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.

Befehle E. Exc: kürtzlich E. Göttlichen providentz, undt bin deroselben Diener undt Knecht
B. Schörling.

Hamburgh, am 10. octob. 1637.

Adres: A Monseigneur Monsr Grotius, Ambassadeur ordinaire de sa Maj.^{té} de Suède à Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 4 No.
En in dorso: 10 oct. 1637 Schörling.
In dorso met andere hand: franco bey Amsterdam *en:* 12 st.
Wederom met andere hand: Spierinck en dien aengaende;

3308. 1637 oktober 22. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Hispani a Leucata repulsi retro a Perpiniano se tenent. De Dampvilleria bonum exspectamus nuntium, quanquam Isolanus[2] eo et dux Carolus[3] se contulisse dicuntur sero, ni fallor, tam bene munitis Castilionaei[4] castris.

Galli, qui ad Belgicum sunt finem, tam praecipite anno nihil ultra acturi videntur, quanquam de obsidendo Castelleto sunt rumusculi.

De duce Bernhardo[5] pridem nihil habemus certi. Dicitur autem repetiisse Ketsingi obsidium. Johannes autem Waertius[6] Offenburgi esse et copiis ducem superare etiamnum. Ad famam venturi in Germaniam ducis Bernhardi Stuccardi in Wirtembergico solo quaedam coitio protestantium orta dicitur et suppliciis repressa.

In urbe Taurinorum factio quaedam cardinalis Sabaudi[7] erupit, quo magis regi[8] cura esse debet, ut sororem[9], etiam ducis[10] testamento sibi commendatam et jam ab ordinibus Sabaudis et Subalpinis rectricem eorum populorum dictam, et armis et sui nominis auctoritate sustentet; quae quidem auctoritas, quo magis in conspectu Italiae fulgeat, princeps Condaeus[11] creditur illuc mitti. Veneti, quanquam belli adhuc exsortes, arma tamen sibi contra incerta omnia circumdant.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 98. Gedrukt *Epist.*, p. 372. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
2 Ettore Giovanni Ludovico Isolani, generaal van de Kroatische ruiterij in dienst van Ferdinand III.
3 Karel IV, hertog van Lotharingen.
4 Gaspard de Coligny, graaf van Châtillon.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Johan van Werth, ruiteroverste in keizerlijke dienst.
7 Maurizio van Savoye.
8 Lodewijk XIII van Frankrijk.
9 Christine.
10 Vittorio Amedeo van Savoye, gestorven op 7 oktober 1637.
11 Henri de Bourbon, prins van Condé.

A Mediolano literae pergunt dicere in illo a Gallis adeo praedicato praelio non longe ab Asta ad Monbaldonum[12] plures CC non occisos. Esse in Alexandrino agro

12 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: Malbodunum.

Hispanorum exercitum ipsumque Alexandriae Leganesium[1]. Ducis Mirandulani[2] haeredem esse principis Galeotti filium[3] eumque exemplo patris fidei se Hispanorum commisisse.

Ad Aquas Helveticas conventum haberi Tiguro discimus, ubi vetera illa repetentur, toties irritata[4], de dejiciendo Rheni in valle Telina castello, de pace constituenda inter utramque Burgundiam, de pecuniis quas Galli debent.

A Bavaro[5] multum cogi militis indidem scribitur; a Florentia vero, praefecturam maris ab Hispano[6] dari cardinali Etrusco[7]; Parmensi duci[8] quicquid ereptum fuerat reddi.

His addo[9] quae soleo vota, Illustrissime Domine, pro te familiaque.

Lutetiae, XII/XXII Octobris MDCXXXVII.

Excellentiae vestrae addictissimus ejusque observantissimus
H. Grotius.

Piccolominius[10] ad Quesnojum se immunivit.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margaine: Red. 2 Novemb. st. n. A.^{o} 1637 Hagae Comitis.

3309. 1637 oktober 22. Aan Christina van Zweden[11].

Potentissima ac Serenissima Regina, Domina Clementissima,

Ex novo Augustae Majestatis Tuae imperio[12] aditum ad regem[13] cum postulassem, dilatus is per dies aliquot quos venatui rex dederat, datus est die 9/19 Octobris.

Reperi regem ad Sancti Germani bene valentem beneque animatum. Dixi non libenter me saepe obstrepere ejus auribus et interpellare curas pro regni ac tot

1 Diego Mexia Felipes Guzmán, markies van Leganés.
2 Alessandro I Pico della Mirandola (†1637).
3 Alessandro II (†1691), zoon van Galeotto IV Pico della Mirandola (†1637).
4 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk: irrita.
5 Maximiliaan I van Beieren.
6 Philips IV.
7 Carlo de Medici.
8 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
9 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
10 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
11 Gedrukt *Epist.*, p. 372. Gedeeltelijk vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 120 Antw. op no. 3227.
12 Zie no. 3227.
13 Lodewijk XIII van Frankrijk.

sociorum ipsum respicientium salute. Nunc tamen, ut ejus patientia uterer, adactum me mandatis.

Eorum mandatorum duas esse partes: priorem esse gratulationem de prosperis regis rebus per Picardiam Burgundiamque; adjecturam fuisse haud dubie Tuam Majestatem etiam gratulationem de insigni ad Leucatum victoria deque feliciter junctis a Malbodio ac Landrecio exercitibus frustra hoste id impedire conato, si eae res tunc, quod nunc factum sperem, ad ejus notitiam pervenissent, maximum Majestati Tuae gaudium allaturae.

Alteram mandatorum esse partem, ut rogaretur rex sine mora vim armorum validam in Germaniae transrhenana inferre. Eam minus futuram fuisse necessariam, si jam tum accepisset Majestas Tua responsum nuper ab ipso mihi ore et scripto datum; pro quo maximas me regi gratias agere nec aliud expetere quam ut curentur quae promissa sunt ad exitum perduci sine longiore temporis tam cari dispendio.

Id autem eo me rogare impensius, quod exspectarem quotidie laetum de Dampvilleria nuntium, ut is, qui ibi esset, exercitus aut omnis aut pars ejus major mitti ex regis constituto ad ducem Vinariensem[1] possit.

Quod dixissem antehac imperatorem[2] non minus quam Hispanum[3] haberi debere pro certo hoste regis regnique Gallici, id nunc multo etiam quam ante habendum exploratius post excessum Sabaudi ducis[4] tutelamque haeredis[5] matri, regis sorori[6], delatam. Neque enim regem tam magnanimum ac justum deesse posse optimae sorori vindicandae in causa aequissima, neque passurum imperatorem ut princeps femina non sanguine tantum, sed et animo semper innexa Galliae et Galliae viribus sustentata teneret aditum Italiae, immineret Mediolano, vicariatu denique Imperii, quod ducum Sabaudorum jus est, per Italiam fungeretur. Accessuros stimulos a ducis defuncti fratribus, quorum arma alter[7] pro Hispano ferret, alter[8] aperte Romae res ageret totius Austriacae domus. Itaque nihil exspectandum aliud, si cunctaremus, misi ut perdomitae Germaniae vires imperator in Sabaudiam ipsamque Galliam inferret. Id mali non aliter vitari posse quam si Germaniae possessio ipsi turbetur. Suedos nostros suis non defuisse partibus.

Quod ut ostenderem, narravi quae ad Anclamum Stolpamque et ad Deminum sunt gesta, quoque in loco nunc essent copiae nostrae. Neque tamen dissimulabam, dum nos ibi paene circumsessi teneremur, non potuisse longius positis consuli. Ita Lunemburgum cessisse hostibus, Hanoviam pacisci. Iam vero et Wismariae obsidium minari hostem. Accessisse et aliud ex inopinato malum mortem landgravii[9], qui principum in Germania unus in societate nostra perstiterat partiumque nomen sustentaverat. Eam vero mortem fractos jam animos magis perculsuram ad libertatis desperationem, nisi inde Suedi, hinc Galli per Germaniam signa ad spem meliorem erigerent.

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Ferdinand III.
3 Philips IV.
4 Vittorio Amedeo; hij was op 7 oktober overleden.
5 Francesco Jacintho; zie over hem, zijn broer en zusters no. 3297, p. 642 n. 2.
6 Christine, zuster van Lodewijk XIII.
7 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
8 Kardinaal Maurizio van Savoye.
9 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel († 1 oktober 1637).

His dictis Augustae Majestatis Tuae literas 19 Augusti datas[1] in regias manus tradidi. Rex partim interfatus partim absoluto meo sermone dixit velle se impleri quae promisisset eo, cujus memineram, responso. Et jam copias aliquas duci Vinariensi missas secuturasque majores. Pro sorore sua defensanda usurum se totius regni viribus, neque defore sustentandae etiam landgravii viduae[2] fortem, ut ex literis ejus apparebat, retinenti animum pupillisque[3] ejus.

Cum legatus Sabaudus mortem ducis mihi sui amice significaverit, si quid praeter doloris testimonia mandare mihi Augusta Majestas Tua voluerit, exspectabo, et in luctu induendo exemplum Anglorum[4], qui ea de re in Angliam scripsere et mandata operiuntur, sequar; nec aliud addam quam vota, Serenissima ac Potentissima Regina, Domina mea Clementissima, pro Majestatis Tuae salute rebusque prosperis.

Lutetiae, 12/22 Octob. 1637.

Tuae Augustae Majestatis obedientissimus subditus
H. Grotius.

Adres: CHRISTINAE, Reginae Sueciae, Gothorum, Vandalorum etc.

3310. 1637 oktober 22. Aan Willem de Groot[5].

Mi frater,

Venit ad me Bommelius[6] Geldra origine Borussus, diu in Anglia moratus. Literas itaque attulit multas quidem, sed veteres plerasque. Erit mihi ob tot eorum, quos maximi facio epistolas commendatrices gratus ejus adventus atque colloquium.

Quid Voetius[7] in me effuderit cum socienno suo Schokio[8], nunquam nisi ex responso cognovi. Miror inquies hominis ingenium *καὶ τὸ κακόηθες*.

Votum recolligendae in unitatem Christianitatis salvis iis, quae sunt necessaria et sub aequis legibus, omnes, qui hic sunt reformati, praecipue Daillaeus[9], profitentur. At spes nulla est. Sane nulla est, dum in omnibus coetibus tales regnabunt papae, qualis est Voetius. Verum saepe *τῶν ἀδοκήτων πόρον εὗρε θέος*[10] et rerum pulchrarum etiam desiderium aliquid pulchri habet:

1 Zie voor deze brief - 19 augustus oude, 29 augustus nieuwe stijl - no. 3227, p. 522.
2 Amelia Elisabeth, dochter van Philipp Ludwig II, graaf van Hanau-Münzenberg.
3 De in leven zijnde kinderen waren: Emilie (1626-1693); Charlotte (1627-1686); Wilhelm VI (1629-1663); Philipp (1630-1638); Elisabeth (1634-1688); Luise (1636-1638).
4 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs
5 Gedrukt *Epist.*, p. 872. Ged. vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 132 en 147. Antw. op no. 3205; tesamen met no. 3321 beantw. d. no. 3348.
6 Henricus van Bommel uit Dantzig; in juli 1636 werd hij te Leiden ingeschreven als student in de rechten.
7 Gisbertus Voetius -Gijsbert Voet- (1589-1676), hoogleraar te Utrecht.
8 Martin Schoock (1614-1669); de uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk Schotico.
9 Jean Daillé, Frans protestants theoloog.
10 Euripides, *Alcestis* 1162; *Andromache* 1287; *Bacchae* 1391; *Helena* 1691; *Medea* 1418.

Amare liceat, si potiri non licet[1].

Quod librum meum de Veritate Religionis Christianae[2] in multas linguas versum ait, in eo non mentitur. Nec Latine tantum, Gallice et Germanico carmine et oratione soluta, cum voluptate et fructu legitur, sed et in Anglicum sermonem traductus a viro illustri multum ei genti probatur[3]. Etiam Graece versus est, sed nondum editus[4].

Socinianus quam non sim, ostendit liber de Satisfactione[5], quem recudi saepe fecit reformatorum in Polonia facile princeps Radzivilius[6] unusque prope est, quem respondendi cura dignati sint illi, adversus quos scriptus est. Caeterum si quaedam mihi dicta etiam Socini[7] in mentem venere, non dicam cum illo apud Senecam, Pereant qui ante nos nostra dixerunt[8], sed mihi licuisse quod Augustino, qui ex Tychimo[9], Hieronymo, qui ex Apollinari[10], hominibus alterius communionis sententiarumque multa transcripsere. Haeretici, nisi aliquid haberent veri ac nobiscum commune, jam haeretici non essent. Videant illi, qui in ecclesia scissuruas aant. aut faciunt aut alunt, ne occasionem multis dent longius abeundi a christianismo quam abiit Socinus.

Mileterius[11] poscit collationem super scriptis suis[12]. Defugiunt id Carentoniani. Si qui convictos putant eos, qui silentio finem faciunt litigandi, Vedelium[13], hominem satis loquacem, moneant Montacutio[14], eruditissimo episcopo, ut respondeat. Respondeant iidem archiepiscopo Cantuariensi[15], qui in illa oratione, quam nuper in Camera Stellata habuit[16], dixit totum regimen, quod introductum est in ecclesias Galliae et Belgicae, reformatae quae dicuntur, esse recens Genevae repertum.

1 Dit vers is uit Apuleius *Ἀνεχόμενος* 23 aant. (ex Menandro).
2 *Sensvs librorvm sex, qvos pro veritate religionis Christianae Batavice scripsit Hugo Grotius*. Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Iohannis Maire MDCXXVII; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 944.
3 Zie VII no. 2812, p. 461 en n. 8 aldaar.
4 Vgl. VII, p. 461 en n. 9 aldaar.
5 *Defensio fidei catholicae De satisfactione Christi Adversus Favstvm Socinvm Senensem: Scripta ab Hvgone Grotio.* Lvgdvni Batavorvm Excudit Ioannes Patius, Iuratus & Ordinarius Academiae Typographus, Anno 1617; vgl. Ter Meulen-Diermanse, no. 922.
6 Christoph II Radziwil.
7 Faustus Socinus (1539-1604); zie over hem IV, p. 5 n. 1. De uitgave der *Epist.* geeft de lezing 'Socino'.
8 Aelius Donatus bij Hieronymus, *Comm. in Eccl.;* Migne, *P.L.* XXIII, kol. 1071.
9 Bedoeld zal zijn de donatist Tyconius (gestorven ± 390). Zijn opvattingen worden door de kerkvader Aurelius Augustinus (354-430) vermeld in diens *Epist.*, XLI, 2 (Migne, *P.L.* XXXIII, kol. 159); *Quaestiones in Heptateuch.*, II, 47 (Migne, *P.L.* XXXIV, kol. 611); *Epist.*, CCXLIX (Migne, *P.L.*, XXXIII, kol. 1065); *De doctrina christ.*, III, XXX-XXXVII, (42-56) (Migne, *P.L.* XXXIV, kol. 81-90).
10 Apollinarius van Laodicea (±310-±390), ook genoemd Apollinarius de Jongere werd door de kerkvader Sophronius Eusebius Hieronymus (354-430) voor een uitstekend theoloog gehouden; zie bijvoorbeeld Hieronymus' *De vir. ill.*, CIV (Migne, *P.L.* XXIII, kol. 742).
11 Théophile Brachet de la Milletière, Frans theoloog.
12 Zie no. 2912 p. 2 n. 17.
13 Nicolaas Vedelius; zie over hem no. 2936, p. 54 n. 1.
14 Richard Montagu (1577-1641).
15 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
16 Zie voor deze oratie no. 3199, p. 481 n. 5.

Ut redeam ad librum de Veritate Religionis Christianae, mirum vero, quod Voetius videre se putat, id non vidisse doctores Sorbonicos, qui librum, antequam ederetur, viderunt nec quicquam annotarunt praeter quod dixi esse quaedam plane incredibilia, quippe quae repugnantiam includerent, ejusque exemplum dedi, siquis eundem hominem eodem tempore diceret et vivere et esse mortuum. In eo enim ipsi volebant non esse repugnantiam ad tuendum scilicet transubstantiationis dogma, quod supponit unum corpus et quidem contrarie affectum posse esse duobus in locis. An et hi caetera probando socinianismo favent? an et cardinalis Barbarinus[1], qui hunc librum, ut catholicum, plurimis commendat et secum solet gestare. An Angli episcopi, qui verti in suum sermonem voluere? An et Charentoniani, qui eum maxime probant? An et lutheranus, qui eum transtulit[2]?

Vidi nuper chartas admodum multas, quae inter Duraeum[3], pacis inter evangelicos promotorem, et lutheranos quosdam Germaniae permutatae sunt, ex quibus ea excerpsi, quae lutherani objiciunt de definitionibus modoque agendi synodi Dordrechtanae quaeque ad ea respondit Duraeus. Possunt enim esse usus minime spernendi.

De imaginibus meis duabus ad me mittendis quod monui antehac[4], rogo memineritis, et siquem nostis *χαλλίγραφον* linguae Latinae gnarum et Gallicae saltem aliquatenus, rogo indicetis.

Duo sunt libri, quibus uti ad tempus aliquod valde velim: Novum Testamentum, quod Scaliger[5] reliquit D. van der Mylen[6], et Novum Testamentum D. Borellii[7], amici, quondam mei optimi, in cujus margine plurima annotavit ab Hugone Brochtono[8], viro rerum Hebraicarum doctissimo, observata.

D. Aurati[9] opera si utar, quae de re delibero, non potero dici schisma hic facere, cum ille nunquam ab ulla ecclesia suo munere dejectus sit, sed solo imperio ducis Bulionensis[10] jussus exire, quod quidem imperium neque ipsum obligat extra Sedanense territorium neque me quominus ei locum alium fungendo muneri concedam. Deinde cum primum venit Lutetiam, accessit Molinaeum[11]. Communionem expoposcit, negata ei est, sine jure, sine more.

Vale cum parentibus[12], uxore[13], liberis[14], amicis.

22 Octobris 1637.

Tuus ut debeo

H. Grotius.

1 Kardinaal Francesco Barberini (1597-1679), de Oudere, neef van paus Urbanus VIII.
2 Bedoeld zal zijn de vertaling van Chr. Coler; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 1008.
3 John Durie; zie over hem VI, p. 120 n. 1.
4 No. 3216 dd. 22 augustus.
5 De filoloog Joseph Justus Scaliger (1540-1609).
6 Cornelis van der Myle.
7 Johan Boreel (1577-1629).
8 De Engelse hebraïcus Hugh Broughton (1549-1612); voor deze aantekeningen zie men II [1]), no. 597 p. 28.
9 François d'Or, predikant en vriend van Grotius. Hij is in 1638 enige tijd Grotius' huispredikant geweest.
10 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
11 Pierre Dumoulin, Frans protestants theoloog.
12 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
13 Alida Graswinckel.
14 Voor hun namen zie men no. 2912, p. 3 n. 2.

3311. 1637 oktober 22. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Après un long silence i'ay reçeu la vostre du 19/29 de 7bre[2] par laquelle i'ay entendu fort volontiers la venue du sieur Muller[3] à Paris lequel sans doute m'aura apporté quelque bonne nouvelle touchant mon particulier si autrement on ne m'a pas tout à fait oublié. Ie ne manqueray de luy en escrire espérant qu'il viendra jusques à Benfeld en Alsace, d'où nous entendons que le secours est arrivé au duc de Veimar[4] au nombre de mille chevaux et 6^{m} à pied desquels estant renforcé il pourra agir plus vigoureusement.

Au reste nous apprenons non sans regret la mort du duc de Savoye[5] survie le VI du courrant à Verceil d'une fiebvre tierce quand il sembloit desià quasi guérry. Vous en sçavez la conséquence aussy bien que de celle du duc de Mantoue[6] qui toutes deux pourront causer une plus grande guerre en Italie si les progrès des Suédois n'en destourneront les Austrichiens.

Icy et aux Grisons tout est en paix et en peu de iours se fera une diète à Bade sur le sujet des pensions que le roy[7] doit aux Suissez qui ont le plus gran soing de leur avarice.

C'est ce peu que i'ay pour le présent en contr'eschange de vos nouvelles et pour fin vous priant me continuer vos bonnes grâces et m'adviser de la réception de l'enclose ie demeure à iamais, monsieur,

Vostre serviteur très humble
Marin.

De Zurig, ce 12/22 d'8bre 1637.

Boven aan de brief: schreef Grotius Rec. 3 Nov.
In dorso: 22 oct. 1637 Marini.

3312. 1637 oktober 22. Aan N. van Reigersberch[8].

Mijnheer,

UE. brief van den 12 october[9] ontfing ick den 22 desselfde ende verblijde mij van Breda[10].

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was nieuwsagent voor Zweden betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 De brieven van Grotius aan Marini uit 1637 ontbreken.
3 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris van Axel Oxenstierna.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Vittorio Amedeo. Hij stierf op 7 oktober 1637.
6 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua, gestorven op 21 september 1637.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Hs. Amsterdam, UB., coll, RK., R 5 n. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3293.
9 No. 3293.
10 De bezetting van Breda had zich op 7 oktober aan Frederik Hendrik overgegeven en was op 10 oktober de stad uitgetrokken.

Den heer Dorp[1] servavit se exemplo fibri. Difficilis est provincia illa, hoc tempore. Evenwel is het een saecke, waerop sijne Hoocheit[2] voor al behoort te dencken.

Den coninc[3] alhier meent den landgravinne-weduwe[4] ende haere jonge soon[5] met Gode hulp in 't werck te houden. Andere vresen voor handeling apart. Ick en weet niet wel, waer de weduwe haer nu onthout. Dient wel een seeckere plaets te kiesen.

De Engelschen twijffelen noch, off te Hamburg ofte in Den Hage van het tractaet hier tot Parijs beworpen sal werden gehandelt.

De tijdinge van de dissolutie van de Engelsche compagnie is goed voor de Hollandsche; ende meen, de Denen gelijck voor desen niet groots en sullen uitrechten.

Ick en heb van Hamburg geen jonger tijding als van den 22 Sept.,[6] ontfangen den 7 october, waerover ick mij verwondere. Mijn soon[7] sal daer niet dienen te blijven.

In de saecke van Caesar[8] is niet anders te doen als de acte bij mij overgesonden te doen insinueren sonder uitstel. Van Fasto[9] soude ick vresen, dat hij Humelus[10] wel soude laeten beginnen, maer hem daernae verlaeten. UE. mocht op het beleit van dese saecke eens hooren het advys van Beria[11] hem wel onderrechtende, dat hier geene questie en is van repressaliën, maer van arrest van des debiteurs goederen voor alle heeren verbonden.

Nopende 'tgunt monsieur Rivet[12] uE. vanwegen d'Elseviers[13] heeft geseit, heb ick alrede aen mijn broeder De Groot[14] geschreven, dat mijn werck van haer voornemen merckelijck verschilt ende noch niet rede en is[15]; oock dat ich ordre ende stucken uit Sweden verwachte, die misschien noch soo haest niet en sullen gereed sijn.

Ick wensche de jonge neef Vosbergen[16] geluck met sijn officie.

De Spaignaerden, die bij Leucate waeren afgeslagen, houden haer achter Perpignan.

1 De luitenant-admiraal Filips van Dorp.
2 Frederik Hendrik.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Amelia Elisabeth, dochter van Philipp Ludwig II, graaf van Hanau-Münzenberg.
5 Wilhelm VI van Hessen-Kassel.
6 No. 3265 van Johan Adler Salvius.
7 Cornelis de Groot.
8 Codenaam voor Rotterdam. Het betreft de pogingen door Grotius en namens hem ondernomen om zijn achterstallige salaris als pensionarius van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
9 Schuilnaam voor De Richelieu.
10 Pseudoniem van Grotius.
11 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
12 De Leidse theologie-professor André Rivet.
13 Bonaventura en Abraham Elzevier.
14 Willem de Groot.
15 De *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm*. Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
16 Caspar van Vosbergen Jr; over zijn benoeming zie men no. 3293, p. 637 n. 12.

Van Dampvillers verwachten wij goede tijdinge, hoewel men seit Isolani[1] ende den hertogh van Lothringen[2] derrewaerts sijn gegaen. De goede circumvallatie gedaen bij den marescal de Chastillon[3] ende galeriën geadvanceert over de wallen doen ons alles goeds hoopen.

Off de Fransoisen, die bij Landresis sijn, noch iet sullen doen dit jaer, twijffele ick seer. Daer sijn, die spreecken van Chastelet te belegeren, maer is vrij laet in 't jaer.

Van hertogh Bernhard[4] hebben wij in lang geen tijding gehadt, maer men seit hij Merckelsheim heeft ingenomen ende Kitzing weder belegert. Op de tijding van desselve hertoghs tocht in Duitschlant hadden te Stuckard in Wittenberg eenige haer beginnen t'samen te vougen, dewelcke ontdeckt ende eenige gestraft sijn.

Te Turijn is een factie ontdeckt van den cardinael de Savoye[5], maer alsoo de Staten de voochdie ende regence van de weduwe-hertoginne[6] hebben erkent, meent men, dat daervoor niet sonderling en sal te sijn vresen (*sic*). Evenwel om de Fransche saecken te meerder aensien te geven in Italië delibereert den coning van den prins van Condé[7] derrewaert te senden. Venegië doet lichtinge. Alle de advysen uit Italië seggen, dat in de slagh bij Monbaldon niet verre van Asta boven 200 Spaignaerden niet en sijn gebleven; dat Leganes[8] is in Alexandrië La Paille, sijn volck in 't lant daerontrent; dat den soon van de prince Galeotto[9] erfgenaem van den hertogh van Miranda[10] blijft onder de Spaensche protectie; dat oock aen den hertogh van Parma[11] alle sijne goederen werden gerestitueert ende 't generaelaet van de zee vanwegen Spaignië gegeven aen den heer (?) cardinaell van Florence[12].

Den hertogh van Beyeren[13] continueert veel volck te lichten ende de Switsers tevergeefs te arbeiden in haere vergadering te Baden tot demolitie van het fort van den Rijn in de Valtoline, tot de neutraliteit van beide de Bourgognes ende tot betaeling van 'tgunt Vrancrijck den Switsers schuldigh is.

Vaert wel met alle de vrunden.

22 oct. 1637.

Mijn huisvrouw meent, dat in het testament van d'heer Russel[14] geen die-

1 Ettore Giovanni Ludovico Isolani, generaal der Kroatische ruiterij in dienst van keizer Ferdinand III.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Gaspard III de Coligny, markies, later hertog van Châtillon.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Maurizio van Savoye.
6 Christine, zuster van Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Henri de Bourbon, prins van Condé.
8 Diego Mexia Felipes Guzmán, markies van Leganés.
9 Alessandro II, zoon van Galeotto IV Pico della Mirandola.
10 Alessandro I Pico della Mirandola.
11 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
12 Carlo de Medici.
13 Maximiliaan I van Beieren.
14 Van Reigersberch noemt hem in zijn brief van 12 oktober (no. 3293) Roucel; zie p. 637.

naers met name sijn genoemt, maer bekent sub generali nomine van dienaers, onder welcken Iaques Musselères[1] mede is geweest.

Piccolomini[2] heeft sich geretrencheert bij Quesnoi.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef van Reigersberch: Broeder de Groot, den 22 octob. 1637 wt Paris.

3313. 1637 oktober 24. Aan A. Oxenstierna[3].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Vidit me comes Licestrius[4], incertus adhuc, quantum sermones ejus ferebant, Hagaene an Hamburgi coituri essent a Suedia Lutetiaque acturi de foedere Lutetiae[5] reformato. Ea res si succedat - persisto autem diffidere -, posset et de ecclesiastica unitate inter easdem gentes sperari aliquid. Qua de re loquens idem Licestrius putabat, si Germani principes ob bella in eandem consultationem convocari nequirent, tamen non praetereundos Batavos.

Dixi cognosse me ex Duraei[6] literis Batavos ab eo consilio aversiores, quod Dordrechtanae synodi actis Reipublicae suae quietem niti crederent. Ea autem, quae ibi ut necessaria urgerentur, a lutheranis, quos vocant, damnari ut noxia, quod ei multis explicui et neganti excludendos esse Batavos respondi posse initium ab aliis fieri et ipsos invitari postea, si forte exemplum sequi velint, neque id magis ad eorum injuriam pertinere, quam[7] quod cum Gallis Angli foedus iniissent, ad quod jam et nos et Batavi ab ipsis vocaremur.

Sanctichaumontius[8] in aulam ut venit, multum conquestus de pecunia per Heufdium[9] nobis numerata; ita enim existimat, ac sic existimari opus est pervenisse jam ad Tuam Sublimitatem eam pecuniam. Ejus autem pecuniae retentionem unicum fuisse, quo Tua Sublimitas cogi posset, ut pacta Wismariensia rata fieri[10] signataque tradi curaret. Praeterea apparuit aulae, ut me monet Heufdius, plus a Sanctichaumontio de illis quingentis, quae debebantur, millibus persolutum Tuae Sublimitati fuisse quam hic fuerit creditum, atque ob id Heufdio quoque plus quam restabat adsignatum. Ideo si crederent nondum numeratem Tuae Sublimitati per Heufdium pecuniam, revocarent adsignationes. Quare omnino

1 De ‘Musselères’ van no. 3293, p. 637.
2 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 372; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 408. Ged. vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 148.
4 Robert Sidney, graaf van Leicester, extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
5 Zie no. 3166, p. 426 n. 4.
6 John Durie; zie over hem VI, p. 120 n. 1.
7 Het woord ‘quam’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
8 Melchior Mitte de Miolans, markies van Saint-Chaumont, Frans diplomaat.
9 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
10 De ratificatie door Zweden van het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636, vond eerst plaats in het najaar 1637.

opus est ita cuncta disseri agique, ne numerationem non credant intercessisse. Qua de re etiam D. Spiringium[1] moneo, ut consonent ea, quae dicit hic Heufdius cum iis, quae isthic dicentur.

Responsum, quod Galli nuntio dedere pontificio[2] indutias suadenti, an ad Sublimitatem Tuam pervenerit, missum enim a Gallis audio itemque foederis Lutetiani formula, scire me erit utile.

Hispani a Leucata repulsi retro a Perpiniano se tenent. De Dampvilleria bonum exspectamus nuntium, quanquam Isolanus[3] eo et dux Carolus[4] se contulisse dicuntur sero, ni fallor, tam bene munitis Castilionaei[5] castris.

Galli, qui ad Belgicum sunt finem, tam praecipite anno nihil ultra acturi videntur, quanquam de obsidendo Castelleto sunt rumusculi.

De duce Bernhardo[6] pridem nihil habemus certi. Dicitur autem repetiisse Kitsingi obsidium. Iohannes autem Waertius[7] Offenburgi esse et copiis ducem superare etiam nunc. Ad fanam venturi in Germaniam ducis Bernhardi, Stuccardi in Wittembergico solo quaedam coitio protestantium orta dicitur et suppliciis repressa.

In urbe Taurinorum factio quaedam cardinalis Sabaudi[8] erupit, quo magis regi[9] cura esse debet, ut sororem[10], etiam ducis[11] testamento sibi commendatam et jam ab ordinibus Sabaudis et Subalpinis rectricem eorum populorum dictam, et armis et sui nominis auctoritate sustentet; quae quidem auctoritas quo magis in conspectu Italiae fulgeat, princeps Condaeus[12] creditur illuc mitti.

Veneti quanquam belli adhuc exsortes arma tamen sibi contra omnia incerta circumdant. A Mediolano literae pergunt dicere in illo a Gallis adeo praedicato proelio non longe ab Asta ad Monbaldonum plures CC non occisos. Esse in Alexandrino agro Hispanorum exercitum ipsumque Alexandriae Leganesium[13]. Ducis Mirandulani[14] haeredem esse principis Galeotti filium[15] eumque exemplo patris fidei se Hispanorum committere.

Ad Aquas Helveticas conventum haberi Tiguro discimus, ubi vetera illa repetentur toties irrita de dejiciendo Rheni in Valle Telina castello, de pace constituenda inter utramque Burgundiam, de pecuniis, quas Galli debent.

A Bavaro[16] multum cogi militis indidem scribitur; a Florentia vero praefec-

1 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
2 Giorgio Bolognetti, nuntius te Parijs van paus Urbanus VIII.
3 Ettore Giovanni Ludovico Isolani, generaal van de Kroatische ruiterij in dienst van keizer Ferdinand III.
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.
5 Gaspard III de Coligny, markies, later hertog van Châtillon.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Johan van Werth, ruiteroverste in dienst van Ferdinand III.
8 Maurizio van Savoye.
9 Lodewijk XIII van Frankrijk.
10 Christine.
11 Vittorio Amedeo.
12 Henri de Bourbon, prins van Condé.
13 Diego Mexia Felipes Guzmán, markies van Leganés.
14 Alessandro I Pico della Mirandola.
15 Alessandro II, zoon van Galeotto IV Pico della Mirandola.
16 Maximiliaan I van Beieren.

turam maris ab Hispano[1] dari cardinali Etrusco[2]; Parmensi duci[3] quicquid ereptum fuerat, reddi.

Quod Iustinus[4] existimavit, semper idem et Heufdius[5] putat, Lactucarios[6] a Callimacho[7], quod Annibalem[8] attinet, alienos[9] nec aliter idem ille de Cimone[10] existimat multaeque ad Iustinum ex Batavis[11] literae paria significant. Credibile est Oryzam[12] aliquid confecisse inter[13] Vindicem[14] et Annibalem.

Deus, Excellentissime Domine, reginae[15], regni Tuaeque Sublimitatis res secundet.

Lutetiae, 14/24 Octob. 1637.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3314. 1637 oktober 24. Aan J.A. Salvius[16].

Excellentissime Domine,

Puto aliquas ad me literas esse in itinere. Post illas enim Excellentiae Vestrae datas 12/22 Septembris[17] accepi ab illis partibus nullas, quo fit, ut de multis nostrorum rebus, quae rumoribus circumferuntur, interrogatus nihil habeam quod respondeam.

Haga ad me scribitur negotium illud Gallo-Britannici federis[18] praeparatum iri Hamburgi, summam autem manum accepturum Hagae. De eo, quid sit, et de Wismariensi federe[19] scire me non erit publico inutile.

1 Philips IV.
2 Carlo de Medici.
3 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
4 Pseudoniem van Grotius.
5 Johan Hoeufft, bankier te Parijs. De naan ‘Heufdius’ staat in de tekst in cijfer: 113.118.14.108.13.53.79.2010.118.
6 Lactuca is een codenaam voor Frankrijk.
7 Codewoord voor oorlog.
8 Schuilnaam voor de keizer, Ferdinand III.
9 Het woord ‘alienos’ staat in de tekst in cijfer: 70.60.71.72.78.91.67.
10 Codenaam voor Staten-Generaal.
11 De naam ‘Batavis’ staat in de tekst in cijfer: 11.70.68.27.69.2040.
12 Schuilnaam voor Urbanus VIII.
13 Het woord ‘inter’ staat in de tekst in cijfer: 71.78.77.33.66.266.
14 Codenaam voor (koning van) Frankrijk.
15 Christina van Zweden.
16 Gedrukt *Epist.*, p. 373. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerend in Hamburg.
17 No. 3265.
18 Zie no. 3166, p. 426 n. 4.
19 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636; de Zweden hebben de ratificatie opgehouden tot het najaar 1637.

Vale, Excellentissime Domine.

Scribebam Lutetiae, 14/24 Octob. 1637.
Excellentiae Vestrae addictissimus ejusque observantissimus semper
H. Grotius.

3315. 1637 oktober 25. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

In plaetse van den admirael Dorp[2] heeft sijn Hoocheyt[3] met goetvinden van de gedeputeerde[4] daertoe int leger gesonden gestelt Maerten Herpertss.[5], voor desen cappitain op het schip van Pieter Pieterss. Heijn[6], wonachtych tot Rotterdam ende een tijt lanck gebruyckt als directeur over de schepen ten oorloge van Helvoet varende. Tot viceadmirael in de plaetse van Lieffhebber[7] is gestelt een Witte Wittese[8] van Den Briele, die gehouden wert voor een stout onversaecht man. Den generael Reael[9], de eerste onder sesse op de lijst van de voorgeslagene gestelt ende bij Hollant boven alle andere in recommandatie gegeven, was, eer de electie heeft connen werden gedaen, van een heete coortse overleden, een groot verlies voor het lant, stat ende compangie, maer bovenal voor sijne vrienden, onder dewelcke Iovinianus[10] wel was de confidentste ende aen wien hij niet van hetgene in sijn macht was garen soude hebben gerefuseert. Van Felix[11] hielt deselve generael seer veel, warom de sijne aen die doot, voornemelijck die Numerianus[12] is gedestineert[13], hebben verloren. Het verlies van twee kinderen[14] door contagieuse sieckte hadden desen gouden heer in soo profunden melancolie geslagen, dat hij alle andere gedachten ende selffs die hem sonderlynge tevoren ter harten gyngen, soo verde hadde vergeten, dat selffs een brieff van Galilaeus Galilaei[15], ten tijde hij noch gesont was hem behandycht, ongeopent is blijven liggen, hetgene ick daertoe aenroere, opdat de gemelte Galilaeus daervan mach werden geïnformeert. Men is

1 Hs. Amsterdam, UB., 30 Ao 4. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tesamen met nos. 3328 en 3329 beantw. d. no. 3344. Ged. gedrukt in Brandt-Cattenb., *Leven*, II, p. 148. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 400.
2 Luitenant-admiraal Filips van Dorp.
3 Frederik Hendrik.
4 Zie no. 3306 p. 660 n. 10.
5 Maarten Harpertsz. Tomp.
6 Tromp was kapitein op de Groene Draak, het admiraalsschip van Piet Hein, toen deze tegen de Duinkerkers sneuvelde (20 juni 1629).
7 Jasper Liefhebber.
8 Witte Cornelisz. de With (1599-1658).
9 Dr. Laurens Reael († 21 oktober 1637). De andere kandidaten waren Jacques Specx, Maarten Harpertsz. Tromp, Witte Cornelisz. de With, Daniël Padburg, Berckhout en Nannings.
10 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.
11 Pseudoniem van Grotius.
12 Codenaam voor Amsterdam.
13 Wellicht is hier Pieter de Groot bedoeld, Grotius' tweede zoon.
14 Laurens en Bartholomeus.
15 Deze brief van Galileo Galilei heb ik niet kunnen vinden.

vol hope, dat dese nieuwe commandeurs het verloop ter zee sullen redresseren, waertoe Maerten Herpertss. te meer verobligeert is te trachten, dewijle hij den voorgaenden admiraels actiën dickwils heeft gecensureert. De scepen werden vast geëquipeert, hoewel gelt moet sijn versorcht, eer zee connen nemen.

Zeelant heeft vijff van sijn scepen wtgesonden omdat den tijt van de vandange ende overcomste van de wijnen voorhanden is, doch sijn deselve niet bastant tegens de Dunckerckers, die met veele scepen de zee houwen. De gemelte Dunckerckers meenende de buissen te beschadygen hebben die soo wel versien gevonden van convoy ende de oorloochscepen in soo goeden ordre, dat onverrichter saecken hebben moeten vertrecken

Men heeft hier reden te vreesen, dat den tol in Pruyssen, door den conynck van Sweden[1] in train gebracht ende met de vredehandelynge affgeschaft met redemptie van twaelff tonnen gouts aen den conynck van Polen[2] gegeven, wederom door de broeders van den heer Spierynck[3] sal werden herstelt sijnde alreede Lubecker scepen, die se hebben moeten betalen ende sal sulckx bij desen Staet niet connen werden geleden. Mogelijck, dat die d'inventeurs sijn daarvan oock souden best weten de remediën om hetselve te beletten.

Den senaet van Genua heeft verandert de resolutie van een senateur als ambassadeur[4] herrewaerts te senden, hoewel sij alreede hadden doen sonderen ende oock was verclaert als sodanych soude werden ontfangen. In plaetse senden een edelman niet van de senaet sonder qualiteyt van ambassadeur gedeteneert, soo men meent, door respect van Spaengne[5].

De weduwe van den lantgrave van Hessen[6] ende sijn dode lichaem commen tot Groenyngen.

Het gouvernement van Breda is noch niet gegeven, doch, alsoo een persoon van qualiteyt daer is gestelt tot commandeur[7], valt de opinie, dat J.^{r} Frederic[8] aldaer in de academie daertoe wert gedestineert.

Den heer Pinse[9] commanderende een vliegende troupe is voor Nimwegen scepe (?) overleden.

Den heer Spierynck heeft de voorlede weecke audiëntie gehadt presserende subsidie off een categoryck antwoorde, opdat de croon Sweden haer tegens den somer schicke naer een vigoureux oorloge ofte den winter tot handelynge gebruycken.

1 Gustaaf II Adolf.
2 Het verdrag van Stuhmsdorf, gesloten op 12 september 1635, tussen Polen en Zweden.
3 Arend en Isaac Spiring, broers van Petter Spiring Silvercrona.
4 Aanvankelijk besloot Genua Gian Battista Centurione te zenden. Op 24 oktober echter ontvingen de Staten-Generaal van hun agent te Genua, Henrick Meulman, een brief dd. 26 september met het bericht dat Giacomo di Negrono naar de Republiek was afgereisd.
5 In margine schreef Grotius: N.B.(?).
6 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, weduwe van de op 1 oktober 1637 overleden landgraaf Wilhelm V van Hessen-Kassel. Zij was de dochter van Philipp Ludwig II, graaf van Hanau-Münzenberg, en Catharina Belgica, dochter van Willem I, graaf van Nassau, prins van Oranje.
7 Als waarnemend gouverneur trad op Hartmann Gottfried, baron von Stein-Callenfels (1602?-1667).
8 Frederik van Nassau-Zuylenstein, natuurlijke zoon van Frederik Hendrik. Hij bevond zich te Parijs, waar hij leerling was op de akademie van Monsieur Benjamin.
9 Willem Pynssen van der Aa.

Den ambassadeur van Vranckerijck[1], die al hadde den 14 deser tot Calis geschreven, dat hij hem soude embarqueren, is bij gebreck van scepen noch niet gearriveert.

Van Caesar[2] hebbe ick niet nader: wachte op de vergaderynge; indien ick geduyrende deselve niet kan concluderen, sal ick daernaer, soo uEd. het goet vint, de insinuatie doen; dan mijn opinie is, dat uEd., eer ander op en siet, soo verde niet behoort te gaen.

Het coffer hebbe ick doen lichten ende ten huyse van Golilas' broeder[3] doen brengen, die ick de sorge om hetselve wel te bestellen hebbe bevolen, soodat ick mij daervan houde ontslagen.

Humelus'[4] soon[5] heeft Sibdagerus[6] nu tot verscheydemael bij hem gehadt, die mij relateert hem niet te vinden gedisponeert om bij Sigthunius[7] te gaen, hoewel indien Sigthunius[8] daerop insisteert, hij seyt sijne gehoorsaemheyt te sullen toonen. Asmundus[9] heeft hem niet naergelaten te seggen hetgene hij behoorde te weten ende hoc ipsi movet scrupulum, om welcke te weeren Asmundus[10] hem presenteert tot garandt, dat al het gepasseerde sal blijven vergeten, indien het toecomende wert geschickt tot contentement van diegene, die hij het behoort te geven. Sijn opinie is, dat beter sal wesen van verde als van naerbij daer preuve van te geven. Golilas[11] sal alles dienen te overleggen ende het humeur sacht ende discretelijck te tracteren. Ick vinde mij niet weynych becommert te oordeelen, wat dienstych is.

Men meent sijne Hoocheyt met de volgende weecke wel hier mocht commen. Van het vertreck van den heer van Oosterwijck[12] vernemen wij niet.

Dit is al dat wij nu hebben.

Desen 25 Oct. 1637.

Adres: Mijn heer Mijn heer de Groot, Raedt ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijksten Conynk.

In dorso schreef Grotius: 25 Oct. 1637. N. Reig.

En boven aan de brief: Rec. 12 Nov.

1 Jean d'Estampes (1596-1671), sieur de Valençay.
2 Codenaam voor Rotterdam; het betreft de pogingen door Grotius en voor hem ondernomen om zijn achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
3 Golilas is een pseudoniem van Grotius. Met ‘Golilas' broeder’ wordt Willem de Groot bedoeld.
4 Pseudoniem van Grotius. Hij heeft erboven geschreven: H. de Groot.
5 Het woord ‘soon’ staat in de tekst in cijfer: 2.20.77.700.708. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven. Met ‘Humelus' soon’ wordt Cornelis de Groot bedoeld, die na een verblijf in Noord-Duitsland en Zweden op terugreis was en zich in het vaderland ophield.
6 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch. Grotius heeft erboven geschreven: N. Reig.
7 Pseudoniem van Grotius. Hij heeft erboven geschreven: H. de GR.
8 Grotius heeft erboven geschreven: H. de G.
9 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch. Grotius heeft er ‘N. Reig’ boven geschreven.
10 Grotius heeft erboven geschreven: N. Reig.
11 Pseudoniem van Grotius. Hij heeft erboven geschreven: H. de G.
12 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats ambassadeur te Parijs. Hij bevond zich op dit ogenblik in de Republiek.

3316. 1637 oktober 27. Aan J. Witten[1].

Virorum atque amicorum optime,

Accepi literas tuas[2] per D. Bremsium[3]; accepi et quae ei ore nuntianda mandaveras. Agnosco constantem tuum animum et ardens desiderium juvandi patriam, juvandi amicos. Responsum jam ipsius, id meum est, puto jam acceperis.

Malis Germaniae et illustrissimi principis vestri[4], quem aequae pacis cupidissimum semper credidi, totus indoleo, sed ut pie observas, est interdum vis quaedam major, quae humanis rebus intervenit et aut bona consilia non sinit audiri aut consiliis quamvis bonis non bonum dat exitum ob causas saepe latentes, injustas nunquam.

Video eos, qui aulam imperatoris[5] gubernant, successibus quibusdam elatos ferocire neque pacis aequae et bonae admittere mentionem, de Germanis etiam principibus multo aliter loqui quam mos habet antiquus.

Tum vero ad veteres belli causas nova in Sabaudia exarsit tutelam matri[6] novi ducis[7] invidentibus ducis defuncti[8] fratribus[9]; sed sicut multa pejus quam rebantur homines cecidere, ita poterit Deo res christianas miserante ex improviso se res in melius convertere. Ego pro pace ad Deum preces fundere non desinam nec deerunt a me, quae eo ferant, consilia, si modo aliqua se spes patefecerit.

Vale, mihi semper honorate atque honorande.

Lutetiae, 27 Octob. 1637.

Tuus qualem olim nosti

H. Grotius.

3317. 1637 oktober 29. Van Ch. Marini[10].

Monsieur,

I'avois espéré que mons.r Muller[11] passeroit par icy mais à ce que i'appren il a pris la route de Basle pour aller trouver mons.r de Veimar[12], dont ie suis fort fâché et de là puis conjecturer qu'il n'aura rien apporté qui soit à mon advantage. Ie luy en escriray pour sçavoir de luy s'il a quelque ordre pour le payement de mon gage qu'on me doit depuis 17 mois, estant impossible que ie puisse ainsi subsister sans me ruiner tout à fait.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 373. Johan Witten was raadsheer van de hertog van Mecklenburg.
2 Ontbreekt.
3 Wellicht Erik Bröms.
4 Adolf Friedrich, hertog van Mecklenburg.
5 Ferdinand III.
6 Christine, zuster van Lodewijk XIII.
7 Francesco Jacintho van Savoye.
8 Vittorio Amedeo.
9 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
10 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
11 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
12 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Ce que produira la mort des ducs de Savoye[1] et de Mantoue[2] nous le verrons bientost, chacun en appréhendant une plus furieuse guerre en Italie où les Vénétiens arment à la gagliarde et sans ces accidents ils estoyent âpres de faire licentier une partie de leur trouppes, se monstrant extraordinairement addonnés à l'espargne.

Les Grisons sont fort mal contens de ce qu'on ne traitte leur trouppes dans le Milanois à la façon des Suissez, les marquant à poil et à nom contre la liberté de leur nation; de ce petit commencement tout le monde comprenant un pire traittement, aussy le gouverneur de Milan[3] leur doit avoir dit que ne voulant point se faire enrooler à la façon d'Allemagne ils eussent à s'en retourner en leur maisons.

A Genes on fit attendre leur députez[4] plus de cinq heures à la porte de la ville, avant qu'on la leur ouvrist, et à Madril il ne se sont pas mieux traittez. Tout cela nous produira bientost des nouveaux changemens en ce pais-là.

A tant priant Dieu, monsieur, pour vostre prospérité ie demeure à iamais, monsieur,

Vostre serviteur très humble
Marin.

De Zurig, ce 19/29 d'8bre 1637.

Tout à présent ie vien de reçevoir la vostre du 13 d'8bre[5].

Nous croyons icy que mon.r de Veimar se saisira des villes forestières pour y passer son hyver pouvant aussy nourrir plus commodément son armée de la Suisse voisine.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Nov.
In dorso: 29 oct. 1637 Marini.

3318. 1637 oktober 30. Aan J. Ramsay[6].

Monsieur,

Le bruict, qui a couru icy de vostre pourparler avecq ceux du parti de l'empereur[7] m'a faict iuger que l'effect en seroit tel qu'il feroit paroistre autant vostre prudence comme les actions précédentes avoyent faict cognoistre vostre grand courage, quoy qu'aussi ces effects de vostre courage n'ont pas laissez d'estre accompagnez d'une prudence digne d'un fils de Mars et de Muses. Celuy qui a faict icy les affaires du

1 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye, gestorven op 7 oktober 1637.
2 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua, gestorven op 21 september 1637.
3 Diego Mexia Felipes Guzmán, markies van Leganés.
4 Voor hun namen zie men no. 3096, p. 325 n. 3.
5 Niet aanwezig.
6 Hs. Uppsala, UB., coll. Stierneld E 381. Gedr. *Ep. Grotii ad domum Sueciae*, p. 46. Eigenh. oorspr. Geadresseerde James (Jacob) Ramsay was gouverneur van Hanau.
7 Ferdinand III.

comte[8] et de la ville d'Hanau, homme très intelligent, soigneux et accord[9], m'a resjouy me donnant quelque clarté sur l'événement de

8 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
9 Niet geïdentificeerd.

mes espérances, par quoi je recognois, que les Escossois ont aussi bon esprit que les Anglois, me souvenant de ce qu'autresfois le Ser. François Veer[1] en une occasion semblable a faict à Ostende. Je prends part à tout ce qui sert à vostre honneur, tant à cause de l'obligation, que je vous ay, depuis que j'ay eu le bonheur de vous cognoistre, que pour ce que cela redonde à l'honneur de la Suède qui vous a donné ce bel employ, duquel les histoires ne se tairont jamais.

Si je pouvois apporter quelque chose ou à vostre contentement ou à vostre gloire, je me tiendrois heureux, comme estant celuy qui se vantera tousiours d'estre

vostre serviteur de très bon coeur

H. de Groot.

Le 30 Octobre 1637 à Paris.

Adres: A Monsieur, Monsieur le Comte Raamsai[2], Gouverneur de Hanou.

3319. 1637 oktober 31. Aan L. Camerarius[3].

Illustrissime Domine,

Iniere Dampvilleriam Galli XXVII mensis hujus ex novo calendario, cum pridie CCC Cantelmianorum[4] militum castra sua adortos cecidissent. Urgebimus nunc, ut impleantur ea, quae in hunc eventum rex[5] nobis de mittendo ad ducem Bernhardum[6] milite promiserat. Nam hucusque tenues sunt, quae ad eum venere, copiae, ut mihi scribit, ibi qui militat, ryngravius[7].

De Hanovia melius sperare incipio, quando qui hic ejus urbis res agit[8] comitem[9] abrupisse cogitationes itineris illuc narrat et rex XX millia Florenorum comiti, totidem pro factis impendiis Raamseio[10] neque minus militi mittit.

Cardinalem Hispanum[11] auctum intelligimus MM Croatis et equitatu aliquo. Sed neque illi neque Gallis quicquam moliendi tempus indulgebit annus.

1 Francis Vere (1560-1609). Van 9 juli 1601 tot 7 maart 1602 was hij belast met de verdediging van Oostende. Zijn onderhandelingen met aartshertog Albertus van Oostenrijk hadden de aandacht getrokken.
2 Voor Grotius' spelling van Ramsay's naam zie men no. 3181, p. 451 n. 7.
3 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 99. Gedrukt *Epist.*, p. 374. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
4 Andrea Cantelmo (1598-1645), gouverneur van Luxemburg.
5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Rijngraaf Johann Philipp.
8 Niet geïdentificeerd.
9 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
10 James (Jacob) Ramsay, gouverneur van Hanau; voor Grotius' spelling van zijn naam zie men no. 3181, p. 451 n. 7.
11 De kardinaal-infant Don Fernando.

Vitriacus[12], Provinciae praefectus, in carcerem Bastiliae datus est. Haec illum poena sequitur ob pulsatum archiepiscopum Burdigalensem[13], quae res ad injuriam ecclesiae pertinere creditur. Reginae matri[14] in multis adversis aliquid

12 Nicolas de l'Hospital, markies van Vitry.
13 Henri d'Escoubleau de Sourdis.
14 Maria de Medici; zij verbleef in de Spaanse Nederlanden.

feret solatii veteris inimici calamitas. In Espernonium[1] manent offensae, tanquam is in Aquitania illa, quae Hispaniam attingit, bellum malit quam victoriam hostisque possessionem firmet dissimulando.

At Chevreusii uxor[2] non satis tutam se sub regis imperio putans relicto Benearno intra Hispaniae fines concessit.

Pugnae aliquae factae in Comitatu Burgundiae et signa quaedam capta hostium.

Her imagno cum honore celebrata justa et laudes praedicatae ducis victoris Sabaudi[3], cujus frater cardinalis[4] palam sibi partem tutelae deberi vulgat.

In Portugallia motus esse aliqui nuntiantur et rex Galliae, quo hostium mala et questus plebis intendat, vetuit ex maritimis regni sui provinciis cannabim aut cannabinas telas exportari, sine quibus naves instruere Hispani nequeunt. Sed Gallicorum praefectorum avaritia metuere nos facit ne[5] satis serventur talia edicta.

His addo vota Illustrissime Domine pro te familiaque.

Excellentiae Vestrae addictissimus ejusque observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XXI/XXXI Octobr. MDCXXXVII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. 8 octob. *(sic)* st. n. A.^{o} 1637.

3320. 1637 oktober 31. Aan L. Camerarius[6].

Illustrissime Domine,

Minus faventes nunc habuimus ventos et mare, per quos factum est, ut literas tuas datas XXVIII 7 bris et V octobris[7] die demum XXVIII Octobris acciperem. Quae in eis continentur pleraque in meis antehac missis literis attigi exposuique tum quae ad notitiam pervenerant meam tum quae conjectatio suggerebat.

De pactis Wismariensibus[8] eo sum incertior, quod jam aliquot nuncii ad me nihil Hamburgo attulerunt. Et de altero isto negotio, quod Hamburgo Hagam,

1 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
2 Marie de Rohan, gehuwd met Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.
3 Vittorio Amedeo, gestorven op 7 oktober 1637. Voor een beschrijving van de plechtigheden zie men de *Gazette de France* dd. 3 november 1637, no. 173, p. 701. Volgens Grotius zouden deze op 30 oktober plaats gevonden hebben. De *Gazette* vermeldt evenwel als datum 29 oktober 1637.
4 Maurizio van Savoye.
5 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
6 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 100. Gedrukt *Epist.*, p. 374. Geadresseerde was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
7 De brieven van Camerarius aan Grotius ontbreken.
8 Het verdrag van Wismar tussen Frankrijk en Zweden werd op 30 maart 1636 gesloten; de ratificatie werd door de Zweden opgehouden tot het najaar 1637.

Haga Hamburgum jactatur, qualis te, me quoque sollicitudo incessit. At haec duo[1] sunt e quibus res pendent maximae.

Interim diffluit quicquid in Germania speciem corporis retinebat. Suedos nostros intelligo in eo perstare, ne Coloniam mittant et puto eos optimis niti rationibus.

Pontificiorum incrementa, ne cum temporis processu malum dent et in Anglia et apud Batavos merito metuunt prudentes. Ac sicut id periculum facile prospicitur, ita remedia invenire non aeque expeditum, quamdiu ipsi inter se protestantes novas partes faciunt.

Verissimum est, quod scribis, in Italia fugae plus fuisse quam caedis. Itidem ad Leucatam. Classes otiantur.

Estampius[2] jam ad vos advenerit, vir bonae famae. Intelligo Leslaeo[3], qui duci Bernhardo[4] militat, permissum in Scotia milites scribere octingentos.

Haec iis, quae in altera epistola[5] scripseram, adjungenda censui maneoque, Illustrissime Domine,

Excellentiae Tuae observantissimus studiosissimusque

H. Grotius.

Lutetiae, XXXI Octob. MDCXXXVII.

3321. 1637 oktober 31. Aan Willem de Groot[6].

Hoc, mi frater, ideo iis, quae nuper ad te scripsi[7] addere volui, ut videant eadem, quae mea sunt esse et Carentoniensium vota, sed sub aequis legibus, quae si impetrari non possunt, agnoscenda est *θεομηνία*: servandus autem id cupiens animus.

Sero admodum, id est 28 Octobris, literas accipio tuas 28 Septembris[8] per maris incerta. Terra literae rectius curantur, recta ad me inscriptae aut ad Heufdium[9].

De nostro declamatore[10], quantopere spes et jussa mea eluserit, jam videris ex mea ad Oudartium[11] epistola[12], quam ad te apertam misi.

De libris a me edendis cogitabimus ambo. Procopiana[13] aut potius Gothica - nam haec sola proposita habeo - nondum descripta sunt, nedum mitti possunt. Sed instabo operi.

1 De copie te Uppsala leest: hae duae.
2 Jean d'Estampes, sieur de Valençay, opvolger van Hercule Girard, baron van Charnacé, als Frans gezant in Den Haag.
3 Dit zal de kolonel John Leslie geweest zijn.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 No. 3319.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 873. Antw. op no. 3276; tesamen met no. 3310 beantw. d. no. 3348.
7 Vermoedelijk no. 3310, p. 665.
8 No. 3276.
9 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
10 Brandanus Daetrius -Brandan Dätri-, huispredikant van Grotius.
11 Robert Oudart, notarius te Hamburg; zie over hem VI, p. 364 n. 8.
12 Ontbreekt.
13 De *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm*. Zie Ter Meulen-Diermanse, no. 735.

Cordesium[1] quod obligas, facis rem ipsius et tua dignam bonitate. Et quandoquidem illud de Peruana[2] bene expedisti, adjice, quaeso, et alterum beneficium, ut per te librum habeat Manassis de resurrectione[3], ubi deest folium a 63 ad 81. Legi ejus Iudaei librum magno meo cum fructu tum ob vera bene defensa tum ob Iudaeorum opinationes satis fatuas magni magistri confessione melius quam antehac detectas.

Filius meus natu maximus[4], qui ad vos jam venit, perstat in oblivione officii. Neque ad nos scripsit de suo adventu. Consilia de rebus suis vult, ut videtur, capere sine nobis melius, ni fallor, facturus si ad nos venisset suisque expositis rationibus et nostris auditis constituisset id, quod usu esset ipsius: *ἀναρχίας γὰρ μεῖζον οὐκ ἐστιν κακόν*[5]. Facite tu et D. Reigersbergius[6] quod eorum est, quos tutela spectat. Absentes enim quasi mortui sunt absentibus. Parentibus optimis[7], uxori tuae[8] ac liberis[9] omnia et fausta optamus et quae nostrae sunt potestatis offerimus.

Gronovius[10] ad me scribit[11]: dolet non pervenisse ad se quae ad Silvas[12] annotaveram. Puto ei per te missa. Quod si est, arbitror Lugdunenses amgistros, quorum amicitia utitur, obstitisse, quominus mei meminisset, et consilium dedisse dissimulandi accepta. Quare de Thebaide et Achilleide[13] sustinebo consilium, mittere mea cogitata debeam necne, donec tuam intellexero sententiam.

Vale cum nostris omnibus.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotuis.

31 Octobris 1637.

1 Jean de Cordes, oud-kanunnik te Limoges.
2 Het betreft hier een exemplaar van de *Atlas* van Blaeu. Grotius had aan Willem hiervan om toezending verzocht. Zie no. 3114, p. 348 en n. 6 aldaar.
3 Menasse ben Israel, *De resurrectione mortuor(i)um Libri III*. Amstelodami, typis et sumptibus, 1636. In 1636 verscheen van dit werk een uitgave in het Spaans: *De La Resvrrecion De Los Mvertos, Libros III. En los quales contra los Zaduceos, se prueva la immortalidad del alma, y Resurreccion de los muertos. Las causas de la milagrosa Resurreccion se exponen. Y del juizio final, y Reformacion del mundo, se trata.* En Amsterdam, En casa, y à costa del Autor. Año. 5396. de la criacion del mundo.
4 Cornelis de Groot.
5 Sophocles, *Ant.* 672: *ἀναρχίας δὲ μεῖζον οὐκ ἔστιν κακόν*.
6 Nicolaes van Reigersberch.
7 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
8 Alida Graswinckel.
9 Voor hun namen zie men no. 2912. p. 3 n. 2.
10 Johann Friedrich Gronovius.
11 Zie nos. 3228, 3233 en 3267.
12 Grotius had zijn aantekeningen bij de *Silvae*, een verzameling gelegenheidsgedichten van de Latijnse dichter Publius Papinius Statius, willen afstaan ten behoeve van Gronovius' *Diatribe*, die in 1637 verscheen onder de titel: *Johannis Frederici Gronovii in P. Papinii Statii Silvarum Libros V. Diatribe Ad Th. Graswinckelium equitem & J.C.* Hagae-Comitis, Ex Officina Theodori Maire. MDCXXXVII. Voor de brief met de desbetreffende aantekeningen zie men VII, p. 468 n. 1.
13 Over deze twee heldendichten, de *Thebais* en de onvoltooid gebleven *Achilleïs*, zie men no. 3233, p. 532 n. 8, en no. 3267, p. 593 n. 3.

3322. 1637 oktober 31. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Dampvilleria jam perductis ad vallum operibus obsidentium dedita est commodum in ipso articulo, cum ad oppugnanda castra Isolanus[2] et Cantelmus[3] advenissent.

Urgebimus nunc, ut impleantur ea, quae in hunc eventum rex[4] nobis de mittendo ad ducem Bernhardum[5] milite promiserat. Nam huc usque tenues sunt, quae ad eum venere, copiae, ut mihi scribit, ibi qui militat, ringravius[6].

De Hanovia melius sperare incipio, quando qui hic ejus urbis res agit[7] comitem[8] abrupisse cogitationes itineris illuc narrat, et rex XX millia florenorum comiti, totidem pro factis impendiis et ad emenda alimenta Raamseio[9] neque minus militi mittit.

Cardinalem Hispanum[10] auctum intelligimus MM Croatis et equitatu aliquo. Sed neque illi neque Gallis quicquam moliendi tempus indulgebit annus.

Vitriacus, Provinciae praefectus[11], in carcerem Bastiliae datus est. Haec illum poena sequitur ob pulsatum archiepiscopum Burdegalensem[12], quae res ad injuriam ecclesiae pertinere creditur. Reginae matri[13] in multis adversis aliquid feret solatii veteris inimici calamitas.

In Espernonium[14] manent offensae, tanquam is in Aquitania illa, quae Hispaniam attingit, bellum malit quam victoriam hostisque possessionem firmet dissimulando. At Chevreusii uxor[15] non satis tutam se sub regis imperio putans relicto Benearno intra Hispaniae fines concessit.

Pugnae aliquae factae in comitatu Burgundiae et signa quaedam capta hostium.

Heri magno cum honore celebrata justa et laudes praedicatae ducis Victoris Sabaudi[16], cujus frater cardinalis[17] palam sibi partem tutelae deberi vulgat.

In Portugallia motus esse aliqui nuntiantur, et rex, quo hostium mala et questus plebis intendat, vetuit ex maritimis regni sui provinciis cannabim aut cannabinas telas exportari, sine quibus naves instruere Hispani nequeunt. Sed

1 Gedrukt *Epist.*, p. 373; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 410. Ged. vert. in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 105.
2 Ettore Giovanni Ludovico Isolani, generaal der Kroatische ruiterij.
3 Andrea Cantelmo, gouverneur van Luxemburg.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Rijngraaf Johann Philipp.
7 Niet geïdentificeerd.
8 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
9 James (Jacob) Ramsay, gouverneur van Hanau. Zie voor Grotius spelling van de naam no. 3181, p. 451 n. 7.
10 De kardinaal-infant don Fernando.
11 Nicolas de l'Hospital, markies van Vitry.
12 Henri d'Escoubleau de Sourdis.
13 Maria de Medici; zij verbleef in de Zuidelijke Nederlanden.
14 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
15 Marie de Rohan, gehuwd met Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.
16 Vittorio Amedeo; vgl. no. 3319, p. 680 n. 3.
17 Maurizio van Savoye.

Gallicorum praefectorum avaritia metuere nos facit, ne satis serventur talia edicta.

De Anglis nihil dum video, cur meliora sperem quam antehac; nam quod Leslaeus[1] in usum ducis Bernhardi permissus est DCCC milites conscribere, beneficium tale est, quale et Hispanis saepe conceditur. Majoribus opus sit testimoniis, ut eos serio publicis commodis studere credamus, quanquam Batavi juvenis Ognatii[2] fastum gravem esse Anglicae aulae credunt. Ipsi Batavi super foedere Gallo-Britannico consiliis studiisque distrahuntur, quantum intelligo.

Rohanii[3] opera videntur usuri Veneti regis concessu. Volunt enim illi patres non quidem misceri bello, sed arma ostentando suae tutelae totique Italiae consulere. Videntur Hispani sugillationem[4] hic nuper regiae uxoris[5], Hispanae, ulcisci velle aspernando probris gravibus regis sororem[6], quae in Sabaudia est, licentius sane viventem quam mores Itali ferant.

Iniere Dampvilleriam 27 mensis hujus ex novo calendario, cum pridie trecentos Cantelmianorum militum castra sua adortos cecidissent.

Venit ad me Venetus legatus[7] narrans intellectum sibi ex sermonibus, quos hic habuisset D. Mullerus[8], displicuisse in Suedia literas, quae reginae nostrae[9] solum Serenissimae, non et Potentissimae, dedissent nomen. Non id factum, quod minoris quam oportet regnum Suedicum aestimarent, sed ex suo more veteri: nec regi Galliae scribi aliter quam Serenissimo et Christianissimo nec regi Hispaniae[10] quam Serenissimo et Catholico.

Respondi nos nihil Venetis praescribere; ceterum reges Suediae a Galliae Angliaeque regibus salutatos semper Serenissimos et Potentissimos neque aequum esse, ut ab ullo principe aut republica aliter salutentur. Reges, quos nominaret, Christianissimi forte titulum et Catholici tanti aestimare quanti illum Potentissimi. Suedorum potentiam oblitam longinquis gentibus, quod gravia cum vicinis bella eorum vires pridem detinuissent, solitas ceteroqui longe lateque nosci.

Addidi et alia, quae ad dignitatem gentis pertinebant. Dixit scripturum se suis rectoribus.

Tam Hispanicus quam Gallicus exercitus, ut nos recentes literae docent, in hiberna abeunt cura obsidendi Castelleti dilata in annum venientem.

Vitriacus satis rigide custoditur jussis in agros discedere et uxore[11] et filio[12] Provinciae praefectura comiti Alaisio[13], qui a rege Tuae Sublimitati missus fuit obviam, mandatur. Duci Alovino[14] ob res ad Leucatam bene gestas marescalli Franciae honos obtigit.

1 Dit zal de kolonel John Leslie geweest zijn.
2 Iñigo Veléz de Guevara, graaf van Oñate y Villa Mediana, Spaans gezant in Engeland.
3 Henri, hertog van Rohan.
4 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk: fugillatam.
5 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
6 Christine, weduwe van Vittorio Amedeo van Savoye en zuster van Lodewijk XIII.
7 Alvise Contarini di Nicolo.
8 Georg Müller, Zweedse hofraad en secretaris.
9 Christina van Zweden.
10 Philips IV.
11 Lucrèce-Marie Bouhier, weduwe van de markies van Noirmoutiers.
12 François-Marie de l'Hospital (†1679).
13 Louis-Emmanuel, graaf van Alais (1596-1653).
14 Charles de Schomberg, hertog van Halluin (1601-1656). De uitgave der *Epist.* heeft de lezing 'Alvino'. Ook Grotius schrijft (zie no. 3323, p. 600) 'Alovin'.

Scripsit cardinalis Sabaudus viduae[1] venire se velle, ut coram ei omnia praestet obsequia. Ipsa respondit id tempori non convenire.

Crequiacus[2] arcem Romansiam in subalpina regione ab hostibus recepit. Ab aula Hispanica literae ostendunt mandata inde Romam missa agendi de indutiis. Legato, qui ibi est, Anglico[3] benigna verba liberaliter dari in negotio Palatino spe abstrahendi Anglos ab iis, quae nunc celent, foederibus.

De tribus millionibus in Flandriam mittendis rumorem magis esse quam rem paratam. Et Ulyssippone et Eborae ob tributa ita motam plebem, ut ab incendio etiam regiarum domuum sibi non temperaverint.

Principi Thomae[4], qui in Belgica militat, data sex millia scutatorum annua ex fructibus eorum, quae in regno Neapolitano possedit dux Sabaudus. Quartam partem usurarum, pro quibus pignora data sunt, item mercedum aedium locaturum regem per duos hos annos sibi sumere: id ei valiturum milliones duodecim. Ex Neapolitano regno salis oneri adjectos carolinos duos statimque repertos mercatores, qui millionem auri eo vectigali sibi obligato promitterent partim praesentem pecuniam partim in menses distributam. Ex sexdecim nummis, qui grana dicuntur, in focos confieri ibidem CXI millia scutatorum.

A Mediolano etiam de pupilli Mantuani[5] tutela disputari inter sanguine propinquos. Octingentos ibi a Neapoli exspectari equites.

Addam his preces, Excellentissime et Illustrissime Domine, pro Tuae Sublimitatis regnique rebus prosperis.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

21/31 Octob. 1637.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3323. 1637 oktober 31. Aan N. van Reigersberch[6].

Mijn Heer,

Naedat ikc uE. brief van den 12 October[7] niet alleen ontfangen, maer oock beantwoordt hadde,[8] ontfang ick op den 28 Oct. uwer E. brieven van den 28

1 Christine, zuster van Lodewijk XIII.
2 Charles Créquy de Blanchefort de Canaples.
3 Walter Aston, Engels gezant in Spanje.
4 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
5 Carlo III Gonzaga.
6 Hs. UB., Amsterdam, coll., RK. R 5 o. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. o.a. op no. 3286. Geciteerd in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 99.
7 No. 3293.
8 No. 3312.

September[9] ende van den 5 October[10], over zee, soo ick verstae, gecomen ende aen mij bestelt door monsieur Euskercken[11], die wat uit sijne siecte begint te

9 Ontbreekt.
10 No. 3286.
11 Johan van Euskercke, Staats gezantschapssecretaris te Parijs.

becomen. Tot monsieur Byland[1] door sijne absentie ofte negligentie van de zijnen dunct mij, dat soo uE. als mijne brieven dicmael lang blijven leggen ende vinde mij wel met brieven, die aen mij recht uit ofte onder couverte van monsieur Heufd[2], daar de boden comen over Brabant. UE. sal gelieven de informatie met den eerste te werck te leggen ende te verwachten, wat sij sullen antwoorden om daernae ons te beraiden.

Ick blijve van mijne ende uE. opinie nopende de tractaten inhoudende vrijheit van pauselijcke exercitie ende heb opinie, dat oock buiten sodaenige tractaten 't pausdom sal toenemen door de verdeeling onder de protestanten ende de ongebondenheit der predicanten, waeruit soo in die landen als in Engelant mettertijd wel iet quaed mochte ontstaen, 'twelck God gelieve te verhoeden.

'tGunt in de questie van de jurisdictie over de admiraliteitsheeren passeert ofte passeren sal, bid ick uE. mij te laeten weten; sal seer gaeren mijne bedenckingen daerop mededeelen.

Van monsieur d'Estampes[3] heb ik uE. geschreven, dat hij uE. kennisse sal soecken. Dient gebruict met circumspectie, alsoo hij buiten twijffel instructie sal hebben om met die messieurs te corresponderen, die voor oorloge[4] sijn. Ick hem raed gegeven vitare offucias te bene fidei famam sibi circumdare ut illis in locis utiliorem). 't Selve is hem ook bij monsieur Heufd geseit. Hij sal misschien wat voor mij willen doen; maer ick en begere sulcx niet, alsoo het alleen soude strecken om de gepasseerde actiën van nieus te wettigen ende Humingus'[5] aanhang plaisier te doen.

Het doet Vindex'[6] volck seer, dat sij Hotherus[7] quijt sijn. 't Is goed, dat ick weet van Cimons ambassadeur[8] nopende Hobrodi[9] laudes. Vandaer, sie ick wel, dat hij sijne instructiën heeft gehadt.

Dorpius[10], ut video, iactu navem servavit. Sijn dienst dede quaed aan Magog[11] soo daer als hier. De brieven, die ick crijgh uit het leger van hertogh Bernhard[12] toonen, dat hij tot noch toe seer swacke hulpe had becomen ende den vijand machtiger bleeff.

Suenno[13] doet voor sijn huis niet wel met hem soo veel te hasarderen:

1 Jason Bijlandt; zie over hem III, p. 11 n. 3.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
3 Jean d'Estampes, sieur de Valençay. Vgl. no. 3274, p. 606.
4 Het woord ‘oorloge’ staat in de tekst in cijfer: 345. Van Reigersberch heeft de betekenis erboven geschreven.
5 Schuilnaam voor François van Aerssen, heer van Sommelsdijk. Van Reigersberch heeft er ‘Aersens’ boven geschreven.
6 Codenaam voor Frankrijk.
7 Schuilnaam voor Adriaen Reyniersz. Pauw. Van Reigersberch heeft erboven geschreven: Pauw.
8 Het woord ‘ambassadeur’ staat in de tekst in cijfer: 121. Cimon is een codenaam voor Staten-Generaal. Bedoeld wordt Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant in Parijs.
9 De lezing van deze schuilnaam is onzeker. M.i. wordt François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, bedoeld; vgl. no. 3264.
10 De luitenant-admiraal Filips van Dorp.
11 Schuilnaam voor Frederik Hendrik; Van Reigersberch heeft erboven geschreven: prins.
12 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
13 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.

οὐχ οὕτῳ φαιδρὸν ἀπωλόμεθα. Ick wil seggen den coninc van Sweden[1] quam saepe transit casus, aliquando invenit.

Ick sal garen verstaen hoe sich des landgraefs[2] leger sal dragen nae des landgraefs doot.

Ioachimi[3] hoor ick, dat mede op gelt wacht. Ick merkce, datter secrete articulen CCC[4] tusschen Vrancrijck[5] ende Engelant[6]. Sweden[7] sal wat apa[r]t[8] willen bedingen. De partij van Spangië[9] is noch sterck bij Alexandrinum[10].

Ick doe wederom mijne gebiedenisse aen d'heer burgemeester Meerman[11] ende andere vrunden ende verwachte, wat tijdingen d'heer Spierinck[12] sal medebrengen.

Dit sij alsoo cursim gediscoureert op uE. twee brieven.

Dusverre geschreven hebbende crijgh ick uE. brief van den 19 october[13]. Danck uE. van de continuatie in den arbeit voor onse saecke met Rotterdam[14] ende vinde uE. beleit ende proceduiren seer goed. De heeren van Rotterdam sijn buiten twijffel schuldigh mij te doen behandigen 'tgunt sij te Rotterdam sijnde hebben laeten volgen, sonder eenigen inventaris. Wilt mij laeten weten, off uE. die van den 4[15] heeft ontfangen. Ick en heb noit weeck laeten voorbijgaen. UE. heeft in de saecke van Rotterdam volle macht om te doen dat nae de gelegenheit van tijden ende plaetsen oorboir sal duncken.

Uit Sweden schrijft men mij, dat apparent is, dat ick haest in Engeland soude connen werden gebruickt, 'twelck soo sijnde houde ick voor seecker, dat ick tot mijne volle gerechticheit wel soude comen, alsoo ick daer vrunden heb ende andere soude connen maecken. Van 't employ van eene van mijne soon[s][16] te Rotterdam dunct mij niet, dat noodigh sal sijn iet te stipuleren. Golilas' soon[17] moet ver-

1 Gustaaf II Adolf; hij sneuvelde in 1632 bij Lützen.
2 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
3 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, ordinarius Staats gezant in Engeland.
4 De woorden, secrete articulen CCC'I staan in de tekst in code: 2.24.12.17.82.32.50.23.17.70.6.21(= 12?).1.7.82.73.700.801.910. met de ontcijfering door Van Reigersberch erboven geschreven.
5 De naam ‘Vrancrijck’ staat in de tekst in cijfer: 313. Van Reigersberch heeft erboven geschreven: Vr.
6 De naam ‘Engelant’ staat in de tekst in cijfer: 125., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
7 De naam ‘Sweden’ staat in de tekst in cijfer: 525., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
8 Het woord ‘apat’ staat in de tekst in cijfer: 23.47.76.32., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
9 De naam ‘Spangië’ staat in de tekst in cijfer: 304., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
10 ‘Alexander’ is een codenaam voor Engeland.
11 Frans Dirksz. Meerman, burgemeester van Delft.
12 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
13 No. 3306.
14 Het betreft hier de pogingen door Grotius en voor hem ondernomen om zijn achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
15 Ontbreekt. Wel zijn er twee brieven van 3 oktober, nos. 3282 en 3283, waarop Grotius mogelijk doelt.
16 Pieter of Cornelis.
17 Golilas is een pseudoniem van Grotius. Met ‘Golilas' soon’ wordt Grotius' oudste zoon Cornelis bedoeld, die op thuisreis uit Noord-Duitsland en Zweden in het vaderland verbleef.

maent werden over te comen om hier te beraiden, wat hem oorboir sal sijn. Soo hij hier comt, mijne meninge soude sijn hem in de Sweedsche saecken soo oude als nieuwe wel te oeffenen ende alsoo bequaem te maecken ende eenigsins noodich tot den Sweedschen dienst ende dat is oock de intentie van mijnheer den rijcxcancellier[1] in sijne brieven aen mij op dat stuck. Alle mijne brieven aan mijnheer den rijcxcancellier heeft hij altijd uitgeschreven, dan de copyen heb ick onder mij bewaert om niet gesien te werden bij anderen. Heb hem oock niet gelaeten te instrueren ende tot naersticheit te vermaenen. Soo hij voor den arbeit schroomt, sal noit tot iet groots comen. 't Geeft mij wonder mijn soon noch niet en schrijft. Sijne naelaeticheit in dat stuck is inexcusabel.

Mij dunct dat soo eenige transactie aengegaen werdt met Rotterdam daerin moet werden gestelt dat ick mijne actie reserve op den Staten van Hollant ende dat sij mij daerin behulpigh sullen sijn.

UE. gelieve oock te vernemen, waer ick een jongeman sal connen crijgen, die eene goede vaste hant heeft van schrijven, wat Latijn ende Fransois can, die mij soude dienen in brieven ende andere stucken uit te schrijven, ende in plaetste van gagie tevrede sijn met goede instructie ende de tafel. Voor desen is mij geschreven van Mierops soon[2] ende van De Blons soon[3], maer besluit niet sonder mij te adviseren. Die sulcx soude aenstaen moste hem soo in clederen onderhouden, dat hij met eere mochte gesonden werden aen princen ende ambassadeurs.

Op alles wel lettende dunct mij, dat noodigh sal sijn dat Humelus' soon[4] daetelijck gae nae Zelant ende met de eerste seeckerheit hier come om te sien, waer hij toe bequaem is. Golilas vreest, ne otio diffluat[5] ende dat hij niet alleen sijne, maer oock sijne broederen[6] fortune bederve, waerop te meer staet te letten, quia sumus in crisi, ad totam familiam pertinente.

Van ligue[7] - exepto .....[8] - voor Sigthunus' volck[9] iet te verwachten, heeft geen apparentie. De ordre, die Cimons ambassadeur[10] gevolgt heeft, toont dat te seer, behalven veele andere redenen, die ick niet alle en can schrijven.

In dit stuck van dien jongman Gotilas' soon is Humelus becommert om 't gevolg ende alles overleit hebbende meent, dat het best waer, dat hij cum bona Beriae[11] gratia bij Gothilas quame om alles wel te overleggen ende te doen dat best sal sijn. Beria dient bedanckt ende hem gerestitueert, soo hij iet heeft ver-

1 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
2 Mij onbekende zoon van Jacob van Mierop; zie over de vader II p. 458 n. 9.
3 Cornelis, zoon van Michiel le Blon, over wie V, p. 413 n. 8.
4 Humelus is een pseudoniem van Grotius. Met ‘Humelus' soon’ wordt Cornelis bedoeld; vgl. boven, p. 687 n. 17. Het woord ‘soon’ staat in de tekst in cijfer: 94.46.1010.73.782., met door Van Reigersberch erboven geschreven: so.
5 Vgl. Cic., *De Orat.* 3, 32, 131: otio diffluentes (Graeci).
6 De woorden ‘sijne broederen’ staan in de tekst in cijfer: 2.6.1020.73.75. 51.45.46.82.58.75.17.82.73.800.837. Van Reigersberch heeft erboven geschreven: sijn br.
7 Het woord ‘ligue’ staat in de tekst in cijfer: 372., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
8 In de tekst in cijfer: 123.; de codering onbekend.
9 Sigthunius is een pseudoniem van Grotius.
10 Het woord ‘ambassadeur’ staat in de tekst in cijfer: 121. Cimon is een codenaam voor Staten-Generaal. Met ‘Cimons ambassadeur’ wordt bedoeld Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats ambassadeur in Parijs.
11 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.

schoten. Alle uE. bedenckingen op dit stuck accorderen met die van Felix[1] ende de zijne. UE. can met waerheit seggen, dat ick altijd geschreven heb, dat hij sonder uitstel herrewaert come, opdat men niet en meene novum hoc captum esse consilium. 't Soude licht connen gebeuren, dat Humelus nae Engelant[2] soude moeten gaen ende dat Gotilas' soon[3] hier sijnde de saecken van Sweden[4] bij Vrancrijck[5] soude connen waernemen ende hem alsoo bekent maecken.

Wij verblijden ons hier vanwegen het overgaen van Dampvilliers recht ter selver tijd als Isolani[6] ende Cantelmo[7] waeren gecomen tot het ontset. Wij sullen ons best doen, dat een deel van dat leger magh gaen stercken hertogh Bernhard[8] volgens des conincx[9] belofte aen ons gedaen.

In de Fransche Comté sijn eenige vaendels bij de Fransoisen becomen. Wij verstaen madame de Chevreuse[10] uit Bearn is gegaen nae Spaignië; dat tweeduisent Croaten ende eenige infanterie sijn gecomen tot verstercking van den cardinael-infant[11], die men nochtans niet en meent binnen dit jaer iet sal connen uitrechten.

Hanou hout noch ende gaet van hier sestichduisent gulden voor den graef[12], voor Raamsay[13] ende de soldaten om de stadt buiten peryckel te houden, sijnde de vivres daer quaelijck te becomen.

Gisteren is hier de lijcpredicatie gedaen ter eere van den overleden hertogh van Savoye[14]. De broeder[15] pretendeert deel aen de voochdie, ende sijn volck spreecken seer tot naedeel van den hertoginne-moeder[16]. Aen Lesle[17], die aen hertogh Bernhard dient, is toegelaeten 800 man te lichten in Schotlant.

Den marescal de Vitry[18] is in de Bastille, omdat hij voor desen in gramschap den eertsbisschop van Bourdeaux[19] heeft geslagen, hoewel versoening daerop was

1 Pseudoniem van Grotius.
2 De naam ‘Engelant’ staat in de tekst in cijfer: 125., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
3 Het woord ‘soon’ staat in de tekst in cijfer: 2.20.46.21. Van Reigersberch heeft er ‘so’ boven geschreven. Gotilas is een pseudoniem van Grotius. Met ‘Gotila's soon’ wordt Cornelis bedoeld.
4 De naam ‘Sweden’ staat in de tekst in cijfer: 525., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
5 De naam ‘Vrancrijck’ staat in de tekst in cijfer: 314.
6 Ettore Giovanni Ludovico Isolani, generaal van de Kroatische ruiterij in dienst van keizer Ferdinand III.
7 Andrea Cantelmo, gouverneur van Luxemburg.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Lodewijk XIII van Frankrijk.
10 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
11 De kardinaal-infant don Fernando.
12 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
13 James (Jacob) Ramsay, gouverneur van Hanau; voor Grotius' spelling van de naam zie men no. 3181, p. 451 n. 7.
14 Vittorio Amedeo.
15 Maurizio van Savoye.
16 Christine, zuster van Lodewijk XIII.
17 Dit moet de kolonel John Leslie geweest zijn.
18 Nicolas de l'Hospital, markies van Vitry.
19 Henri d'Escoubleau de Sourdis.

gevolgt. Op den hertogh van Espernon[1] is men hier niet wel te vrede, alsoo men meent, hij het oorlogh in Guyenne uit eigene consideratiën doet duiren.

Den coninc heeft verboden uitvoer van hennep ende canefas uit Normandië ende Bretagne om de Spaignaerden te benemen die dingen, die haer noodigh sijn tot de navigatie, ende alsoo de Spaensche gemeente onlustigh te maecken sijnde alrede eenige sedities in Portugael ontstaen.

De Fransoisen sijn ingegaen in Dampvilliers den 17 october hebbende daegs tevoren 300 van Cantelmoos volck, die hare retrenchementen wat te nae gecomen waeren, geslagen.

Ick sal hier noch eenige tijdingen bij doen, die mij soo daetelijck uit verscheide quartieren ter hande comen: Dat in Henegouwe soo het Spaensche als het Fransche leger haere winterplaetsen soecken, soodat Castelet is uitgestelt tot het naeste jaer; Vitry werd hier in de Bastille scherp bewaect, sijn huisvrouw[2] ende soon[3] sijnde belast nae haere landhuisen te vertrecken; 't gouvernement van Provence crij[g]t den graef van Alais[4], soon van Angoulème[5]; duc d'Alovin[6] heeft door de victorie van Leucate becomen de staet van maerschalck van Vrancrijck; den cardinael de Savoie[7] heeft aen de weduwe geschreven dat hij bij haer wil comen om alle goede debvoiren te doen. Hij excuseert sulcx; Créquy[8] heeft Romans wederbecomen, een clein casteel toecomende Savoye; uit Spaignië is te Rome last gegeven om te handelen van suspensie van wapenen; men geeft daer goede woorden aen den Engelschen ambassadeur[9] om alle handelingen te breecken; men spreect daer van drie millioenen te senden nae Nederlant; te Lisbon ende te Evora is de gemeente soo verre gecomen, dat sij des conincx[10] huisen ende papieren heeft in brant gesteecken; aen prince Thomas[11] is van nieus gegeven 't incomen van ses duisent croonen uit het incomen van de Savoysche goederen in 't rijck van Naples; dat in Spaignië 't vierde paert van gehypothequeerde renten ende interesten ende van de huir van huisen wierd genomen voor den coninc geëstimeert op 12 millioenen croonen; in 't rijck van Napels 't sout belast met twee carolijnen van nieus, waerop de coopluiden een millioen hadden belooft ten deele comptant, ten deele op maenden; op elcken haert 16 grainen wierd geschat op 140 duisent croonen; van 't selve rijck wierden 800 ruiters verwacht te Milan.

Den 31 oct. 1637.

Ick wilde wel weten, wat plaetsen in Oostvrieslant de Staten-Generael bewaeren, wat plaetsen des landgraefs volck, wat plaetsen de heer grave van Oostvrieslant[12].

1 Jean Louis de Nogaret de La Valette, hertog van Epernon.
2 Lucrèce-Marie Bouhier.
3 François-Marie de l'Hospital.
4 Louis-Emmanuel, graaf van Alais.
5 Charles de Valois, hertog van Angoulême (1573-1650).
6 Charles de Schomberg, hertog van Halluin.
7 Maurizio van Savoye.
8 Charles Créquy de Blanchefort de Canaples.
9 Walter Aston, Engels gezant in Spanje.
10 Philips IV van Spanje.
11 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
12 Ulrich II, graaf van Oost-Friesland (1605-1648).

Doen selve over een ruimen tijd schreef van sijn soon[1] bij[2] Gert[3] te bestellen, considereerde hij niet, dat Beria selff een voorsoon[4] heeft, die in 't stuck van Zerila[5] sal willen instrueren. Oock heeft Sch[m]alcius[6] aen Humelus gesegt' dat Golilas' soon niet en soeckt als bij .....[7] ledigh te gaen ende juffrouwen te besoucken. De naelaeticheit oock in het schrijven tegen expresse ordre maect, dat men op sijne compartementen naerder het oogh moet hebben, ne sibi noceat. Daerom is de resolutie volcomentlijck genomen, dat hij sonder replycke overcome om sijne genegentheit ende redenen gehoort te letten op 'tgunt hem proffijtelick ende ons allen eerlijck sal sijn.

Adres (*met andre hand*)*:* Aen mijn heer mijn heer den raetsheer Reigersberg In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 31 octob. 1637 wt Paris.

3324. 1637 oktober 31. Aan C. Salmasius[8].

Viro eximio Cl. Salmasio Hugo Grotius,

Debitor pridem tibi magnae sortis usuras[9], quas persolvere meum fuerat[10], ultro abs te exspectabam, cum iterum nomen me tuum facis tam benigne de nostris e Graeco versionibus[11] existimando. Non falluntur Elsevirii[12] cum arbitrantur neminem esse ex iis, quos literarum fama commendat, quem pluris quam te faciam idque velim et ipsis et aliis plane appareat. Caeterum meum opus[13] nondum eo perductum est, ut edi possit. Praeterea aliud meum est institutum aliud Elseviriorum. Hi Procopium volunt dare bonum Graece e manuscriptis, bonum latine ex

1 De woorden ‘sijn soon’ staan in de tekst in cijfer: 2.6.31.21. 33.46.77.88. Van Reigersberch schreef erboven: siin. Bedoeld wordt Grotius' oudste zoon Cornelis, Zie ook no. 3323 p. 691.
2 Het woord ‘bij’ staat in de tekst in cijfer: 22.6.
3 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona.
4 De woorden ‘een voorsoon’ staan in de tekst in cijfer: 24.50.73. 1.77.84.17.2.20.46.21. met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
5 Niet geïdentificeerd. Codenaam voor Zweden?
6 Peter Abel Schmalz, secretaris van de Zweedse kanselier. De naam, Sch[m]alcius' staat in de tekst in cijfer: 33.12.9.23.7.12.6.1.35(=33). Van Reigersberch heeft erboven geschreven Scwalciu.
7 In de tekst in cijfer: 354.; de codering onbekend.
8 Hs. Den Haag, Bibl. Vredespaleis, Ms. 5. Eigenh. oorspr. Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss., no. 674. Antw. op no. 3294. Gedrukt *Epist.*, p. 369 (gedateerd op 14 oktober); *ibid.*, p. 375; *Ep. ad Gallos*, p. 393.
9 Salmasius had een werk over de woeker op de pers, getiteld: *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXVIII.
10 De copie te Rotterdam voegt hieraan toe: ut avaritiam meam videas tertio.
11 Het betreft Grotius' vertaling van Procopius ten behoeve van zijn - posthuum verschenen - *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm*. Zie Ter Meulen-Diermanse, no. 735. Vgl. no. 3294, aanhef.
12 Bonaventura en Abraham Elzevier.
13 De copie te Rotterdam heeft het woord ‘Procopianum’ toegevoegd.

interpretatione Vulcanii[1], Graece doctissimi, quod ei testimonium liberaliter saepe reddidit magnus Scaliger[2], et ego[3] justissime approbo quippe eo usus magistro et studiorum meorum adjutore.

Mihi vero propositum est contrahere quae illustrandas antiquitates Gothorum consanguinearumque gentium pertinent: et eam ad rem, uti par est, tum mandata tum adminicula e parente Gothorum Scandinavia opperior. Faveo igitur illorum labori: meum lente per[4] occupationes varias tamen promovebo et Deo volente ad finem aliquando perducam. Flagitamus tuas Centesimas[5], et Arnobium[6] et Militiam[7].

Vale, vir summe, mihique inter eruditionis tuae veneratores locum da non infimum.

Lutetiae, XXXI. Octobris MDCXXXVII.

Adres: A Monsieur Monsieur de Saumaise A Leiden.

In dorso staat: 31 Octob. 1637.

Met andere hand is aan het opschrift toegevoegd: Leidano.

3325. [1637 november]. Van J.F. Gronovius[8].

Quasi non satis longa et taediosa epistola[9], quam nudiussextus optimo clarissimoque fratri tuo[10] tradidi, fastidia movisse, ad armillum redeo, non tamen voluntate magis mea quam iussu nobilissimi et praestantissimi iuvenis, qui has fert, Petri van der Straten[11]. Cuius genus et parentes non ignotos puto tibi, eruditionem singularem exactamque iuris et antiquitatis linguaeque Graecae ac Romanae cognitionem usumque in casto illo et vero genere poetandi magnifice praedicarem,

1 Vgl. hierover VII, p. 581 n. 8.
2 Joseph Justus Scaliger; zie over hem no. 3114, p. 348 n. 7.
3 Dit ‘ego’ ontbreekt in de copie.
4 De copie heeft ‘inter’ in plaats van ‘per’.
5 Hiermee wordt bedoeld Salmasius' bovenvermelde boek over de rente: *De Vsvris liber.*
6 Zie no. 3077, p. 293 n. 2.
7 *De re Militari Romanorum Liber. Opus posthumum.* Lvgd. Batavorvm, Apud Johannem Elsevirivm, Academ. Typograph. MDCLVII.
8 Copie Leiden, UB., Gronovius no. 55 f. 16. Beantw. d. no. 3377. Het verderop in n. 11 vermelde albumgedicht geeft een terminus post quem voor de reis van Van der Straten, die de brief naar Parijs heeft meegenomen. Verder op grond van Willem de Groots schrijven van 16 november (no. 3348) en Grotius' brief aan Willem dd. 5 december (no. 3371) alsook op grond van Gronovius' verwijzing naar zijn ‘longa et taediosa epistola’ (m.i. no. 3267) dateer ik op [november 1637]. Zie ook nog no. 3321 dd. 31 oktober aan Willem de Groot.
9 Vermoedelijk no. 3267.
10 Willem de Groot.
11 Pieter van der Straten -Petrus Stratenus- (1616-1640), afkomstig uit Goes, was een zoon van Mattheus van der Straten, gecommitteerde raad. De begaafde Pieter was bevriend met o.a. Cornelis Boey, Johann Friedrich Gronovius en Dirck Graswinckel. Op 26 september 1637 schreef Stratenus een gedicht in het *Album amicorum* van Gronovius (Den Haag, Koninkl. Bibl., no. 130 E 32, p. 157-159). Dit gedicht werd afgedrukt op p. 153-154 van de posthume uitgave: *Petri Strateni Iuris C*^{ti}. *Venvs Zeelanda et Alia ejus Poëmata. C. Boyus I.C. Collegit & edidit.* Hagae-Comitis, Ex Officina Theodori Maire. MDCXLI. Het werk bevat o.a. een lang gedicht gewijd aan Grotius (p. 171-173).

nisi quae ipse parum addidici, ea in alio, dum vix intelligo, imprudenter admirari viderer. Nam haec cum eximia sint et merito aestimentur, potior tamen ad nos conciliandos fuit probitas suavitasque morum, quae praecipuum amicitiae inter bonos coagulum. Quare in eam devenit amore mutuo opinionem, ut me aliqua in gratia apud te, vir maxime, positum crederet cuperetque ostendi a me tibi non enim commendari, quod ipse faciet, quo magis suam erga maxima merita tua observantiam dotesque, quae melius a te poterunt cognosci, tibi approbabit.

Ego igitur urbanae frontis tulisse praemium et officium praestitisse contentus non ultra tempora tua morabor dum unum addidero Accepi nuper ex dignissimo fratre tuo[1] novam editionem versionemque Procopii Vandalicorum[2] te moliri. Memini autem ante tres menses sermonem Leidae cum Elzevirio seniore[3] mihi fuisse, qui narraret se excerpta ex MSSc. nactum aliunde multo et auctiora et meliora, quam Hoeschelius[4] habuisset, quae, ubi absolvisset *ὁ πάνυ* Heinsius Exercitationes suas sacras ad N.T.[5], in quibus nunc operae desudant, se commissurum illi rogaturumque, ut et textum inde quem vocat et versionem vulgarem corrigeret sibique novi operis hanc concinnaret materiam.

Hoc volui nescius ne esses, si forte ab Elzeviriis ea petere et institutum tuum sic iuvare velles. Nam quam illi opem ab Heinsio exspectant, in longinquo sita est, et ipse credo facile patietur hoc munus a suis humeris devoli. Sed cum (?) eo tuum consilium esto.

Vale, vir incomparabilis, et me amari abs te illi, quem vice fratris diligo, ostende.

Pagellas has adiunxi, si forte qui ex amicis tuis libellum nostrum[6] sibi comparaverint. Nam in exemplaribus distractis alia mihi via non est vitii illius corrigendi.

Iterum vale.

Hagae.

3326. 1637 november 2. Van C. de Groot[7]

Venerande Pater,

Post longam et difficilem navigationem, quae binos ferme per menses nos in Balthico detinuit mari ventis semper adversantibus, tandem cum domino Spiringio[8] Hagam attigi, qui locus jam eo jucundior mihi utiliorque, quod cum his par-

1 Willem de Groot.
2 De posthuum verschenen *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorum;* zie Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
3 Bonaventura Elzevier.
4 David Hoeschel, filoloog uit Augsburg; over hem en zijn Procopiusuitgave zie men no. 3135, p. 375 n. 4.
5 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur. SS. Patrum aliorumque sententiae examinantur, Interpretationes denique antiquae aliaeque ad eum expenduntur. Qvibvs Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedent.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum MDCXXXIX.
6 *Johannis Frederici Gronovii In P. Papinii Statii Silvarum Libros V. Diatribe ad Th. Graswinckelium equitem & JC.* Hagae-Comitis, Ex Officina Theodori Maire. MDCXXXVII.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 25.
8 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.

tim qui juncti nobis consanguinitate, partim cum illis, quos ingens et mirabilis eruditio tua instructusque bonis immortalibus animus amic(o)s nobis effecit, dextram quotidie sermonesque jungo.

E Suecia cum discederem domino magno cancellario[1] valedixi; ille porrecto mihi istarum litterarum autographo, quarum pridem tibi copiam feci, haec ferme dixit. Operam tuam placere non ipsi tantum, qui ingentes de regno Suecico meretur gratias, quod te illa in administrandis rebus vigilantia eaque rerum experientia illo voluerit ornari munere, verum etiam reliquis omnibus, quorum in manibus sunt publica regni negotia. Legi quotidie recitarique in senatu litteras tuas pulcherrimas utilissimasque. Caeterum rogare se, uti temporis siquid supersit a publicis negotiis id ne ornando per scripta[2] eidem regno impendere dubites; fore ut agnoscant id beneficium seque posteritati per te commendante non ingratos erga te ostendant. Proinde si forte contingat, ut a legatione ista revoceris bello hoc per pacem aut inducias finito, non defuturum tibi apud ipsos quem eligas locum nec regno infructuosum nec tibi.

De meo negotio quid sit, ex adjunctis cognosces litteris[3]. Vivo interim in domini Spiringii familia ejusque mensa et convictu fruar, quod si tibi aut honestum minus videatur aut etiam mihi minus utile, quid de me fieri velis, tuum exspecto imperium.

Deus te, Venerande Pater, diu cum matre incolumem te florentemque consiliis servet.

Hagae, 1637 2 Nov.

Tuus tibi obedientissimus filius
C. Grotius.

In dorso schreef Grotius: 2 Nov. Corn. de Groot 1637.
En boven aan de brief: Rec. 12 Novembris.

3327. 1637 november 2. Van Willem de Groot[4].

Frater optime,

Scripsi nuper[5] paucis quaepiam, quae mihi in expugnatione Bredae mirabilia visa sunt, nunc, ne in tanto poetarum numero nihil agere videar, et ipse cum Diogene[6] vas meum sursum versum movere incepi et tandem hos versiculos exscripsi, quos jam censurae tuae, ut mea omnia, submitto. Et ne me de nihilo poetarum fecisse mentionem intelligas, hoc habe principem in palaestram prodiisse

1 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
2 Dit doelt op de *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm*, die Grotius onderhanden had; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
3 Deze bijlage ontbreekt.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Beantw. d. no. 3342.
5 No. 3305 dd. 19 oktober.
6 Diogenes uit Sinope, tijdgenoot van Alexander de Grote en consequent volgeling van de leer van Antisthenes. Hij wees iedere vorm van comfort af.

Forestium[1] cum aliquot epigrammatibus, quem egregio scazonte Heinsius excepit et deinde tria subnexuit epigrammata[2]; ei successit J.C.tus Boiius[3], Strateno[4] amicissimus et magni spiritus poeta, qui integram Sylvam cum titulo vocis triumphalis edidit. Sunt et alii minorum genitum; nunc oratio Barlaei[5] in expeditionem Bredanam expectatur, quam non incomitatam versiculis fore arbitror, et totius obsidionis descriptio per Buxorn-Suerium[6], nescio an satis ex operis dignitate, adornata.

Interea Hispani Renobercam eo ipso vespere, quo victoriae Bredanae celebrabatur triumphus, aggressi et per instratum nescio quomodo pontem etiam ingressi portam, quae Geldriam spectat, fere jam sui juris fecerant; cum Wijckius[7] centurio gubernatoris vices gerens advolat cum expedita praesidiariorum manu, qui hostes post trium circiter horarum conflictum oppido exegit; ipse vero fortissime dimicans et ter gladio, semel sclopeto vulneratus, inter inimicos expiravit. Haec omnia Brederodii[8] causam aggravant, quem homines militares Gallico more capitis damnasse et picturariae, dum ipse abest, carnificinae addixisse ferunt, quanquam princeps[9] sententiam istam adhuc premit neque novo mori accessurus putatur.

Post abdicationem Dorpii[10] magna jam in successore architalasso Martino Harprechto[11] Roterodamensi expectatio; interea Selandi duas regias naves et triremim minorem unam egregia pugna vicerunt et in portus suos abduxerunt. Accendet ea res Batavorum animos, ne pristinae maritimae gloriae omnino videantur obliti.

Est et rumor de duabus praetoriis - caraquis nomen est - a comite Mauri-

1 Joannes van Foreest, burgemeester van Hoorn en lid van de Hoge Raad. Zijn epigrammen (6 in getal) staan afgedrukt in: *Petri Scriverii Breda Vetvs & Nova, Memorabili expugnatione Domino suo, Celsissimo Arausionensium Principi, Frederico Henrico A Nassau, &c. Feliciter restituta aestate anni MDCXXXVII. Accedunt I. Foresti Epigrammata in eundem Triumphum.* Lvgdvni Batavorvm, Typis Wilhelmi Christiani. Prostant apud Davidem Lopesivm ab Haro, Bibliopolam Academiae vicinum. MDCXXXVII (p. 8). Een ander epigram staat afgedrukt in *Constantini Hugenii Fr. Henrici Celsissimi Arausionum Principis, Anni triumphalis. Et quaedam alia Epigrammata*. Haga-comitis, Apud Antonium Tongerlo. Anno 1637. Zie ook de brieven van Foreest aan Huygens (Worp, *Briefw. v. Const. Huygens* II, nos. 1738 en 1741).

2 Deze vier gedichten van Daniel Heinsius staan afgedrukt achter in *Marci Zverii Boxhornii Panegyricvs Celsissimo Arausionensium Principi Frederico Henrico Post Bredam Expvgnatam Dictvs In illustri Batavorum Academiâ, die XXIII Octob. A.no MDCXXXVII*. Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Isaaci Commelini.

3 Cornelis Boey (1611-1665), advocaat in Den Haag.

4 Pieter van der Straten -Petrus Stratenus-; zie over hem no. 3325, p. 692 n. 11.

5 *Caspari Barlaei Oratio Panegyrica, De Recepta Breda, Celsissimo Principi Frederico Henrico Arausionensium Principi dicta. Recitata Fuit in Illustri Amstelodamensium Gymnasio, XIX Octob. MDCXXXVII.* Amstelodami, Apud Gviliel. & Iohannem Blaev. MDCXXXVII. De oratie bevat geen gedichten.

6 *Marci Zuerii Boxhornii Historia Obsidionis Bredae, et Rerum. Anni MDCXXXVII.* Lugduni Batavorum, Ex officina Isaaci Commelini, A.o 1640.

7 Johan Wijcke. De gouverneur van Rijnberk, dat in 1633 door Frederik Hendrik op de Spanjaarden was veroverd, was Johan van Wijnbergen. Tijdens het beleg van Breda was hij gewond geraakt en werd op dit moment in Den Haag verpleegd.

8 Nicolaes van Brederode, gouverneur van Venlo.

9 Frederik Hendrik; zie ook no. 3336, p. 714 n. 5.

10 De luitenant-admiraal Filips van Dorp.

11 Maarten Harpertsz. Tromp.

tio[1] circa littus Angolae captis et quinque millionibus aestimatis; sed super hac victoria certiores expectamus nuntios.

Obiit his diebus amicorum non infimus - imo, ut ipse dicere solebat, e consanguineis - Guilielmus Pinsius Aa[2], Rhesae gubernator, qui huc illuc cum copiis transfretando non parvum Bredanae victoriae attulit momentum. Et in gubernatione Gentius baro Oijenus[3], in tribunatu comes Henricus Nassavius[4], in Iselsteiniaca praefectura, magister aulae principalis Dorpius[5] succedunt.

Vosbergium[6] extra ordinem in Galliam mitti ex aliis jam intellexeris; ille familiaritatem tuam exculturum se pollicetur. Quid facturus sit, expecto.

Paucos ante dies domum meam afferri jussit Reigersbergius[7] eam, quae domi Basianae[8] hactenus fuit, cistam. Ea quid fieri velis, ex te, quaeso, intelligam.

Filius[9] ad te ipse litteras[10] dabit, sed eum ab itinere Gallico alieniore quam putaveram animo invenio.

Dum haec scribo, traditur mihi epistola XXII. Octobris[11] natali matris[12] ad me data cum excerptis e Dorscheo[13] et Dureo[14], pro quibus gratias habeo maximas; sunt ea, ut et oratio episcopi Cantuarensis[15], hic incognita satis. Curabo, ut et allii, quibus, unio ecclesiae cordi eorum fiant, participes.

Voetii[16] ejusque simiae in te scripta silentio vindicanda semper credidi. Ostendi tamen et aliqua Brandano[17], cum apud nos esset, qui id genus scribendi improbari sibi profitebatur, et id plurimis non infimae notae contraremonstrantibus displicere jam diu intellexi. Stulta sunt, quae de socinismi suspicione identidem instillat; aliter judicabit christiana ubique ecclesia tuumque pacis amorem semper exosculabitur.

De Novo testamento et Mylii[18] et Borelii[19] cogitabo, ut si fieri potest, aut ipsa aut exempla, nanciscar.

De successore Brandani saepe sollicitus sum et, dum eo super negotio deliberas, Aurati[20] mihi opera non inutilis fore videtur.

1 Johan Maurits van Nassau-Siegen, gouverneur van Nederlands-Brazillë.
2 Willem Pynssen van der Aa.
3 Walraven van Gendt, baron van Oyen (±1580-1644), opvolger van Willem Pynssen van der Aa als gouverneur van Rees.
4 Hendrik van Nassau-Siegen.
5 Arend van Dorp was op 27 oktober 1637 benoemd tot drost en stadhouder van de lenen van IJsselsteyn als opvolger van de overleden Willem Pynssen van der Aa.
6 Caspar van Vosbergen Sr.
7 Nicolaes van Reigersberch.
8 Rekenmeester Johan Basius had onder zijn berusting een aantal papieren welke Grotius bij diens arrestatie ontnomen waren.
9 Grotius' oudste zoon Cornelis; hij was op terugreis uit Zweden in Holland aangekomen.
10 No. 3326.
11 No. 3310.
12 Aeltgen Borre van Overschie.
13 Johan Georg Dorsche (1597-1659), lutheraans theoloog.
14 John Durie; zie over hem VI, p. 172 n. 5.
15 William Laud; voor deze oratie zie men no. 3199 p. 481 n. 5.
16 Gisbertus Voetius -Gijsbert Voet-.
17 Brandanus Daetrius, Grotius' huispredikant.
18 Cornelis van de Myle.
19 Willem Boreel.
20 François d'Or, predikant en vriend van Grotius; inderdaad was hij -in 1638- voor enige tijd huispredikant bij Grotius.

Deus Optimus Maximus te nobis diu servet incolumem; uxori, si placet, omnia meo meaeque nomine officia deferas, rogo.
Hagae, II Novembris 1637.
Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 12 Nov.

3328. 1637 november 2. van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,
De behoudenisse van Rhijnberck mogen wij wel reeckenen voor een groote victorie, alsoo den viant acht dagen geleden wel twee uyren een bolwerck van de stat heeft ingehadt ende oock al(r)eede eenych canon naer die van binnen gekeert. Den aenslach w(a)s seer wel gemaeckt ende den tijt waergenomen, soo die van binnen over de victorie van Breda[2] hadden geviert ende des nachts vrolijck geweest. Sijn gecommen tegens den morgenstont ontrent 1500 mannen, 4 compangiën paerden, wt Geldre, Venlo, Reurmonde versamelt ende tegens den morgenstont tusschen drie ende vier uyren invadunt urbem, somno vinoque sepultam[3]. Een biesbrugge, overgebracht aen een halve mane, liggende aen de buytenwercken, wert sonder ontdeckynge gebruikt ende de voortroupe geraeckt daerdoor in de stat, petardeert ende opent een poorte, eer de onse, die haer canon ende bandeliers des nachts hadden gelost ende niet weder versien, tot behoorlijcke resistentie geraeckten. De poorte geopent sijnde wiert mannelijck beleth, dat geen volck daerin conde dryngen, hoewel de ruyterije op de brugge was ende een trompetter van den viant blasende daer doot is geschoten. Drie tambourins slaende de Engelsche, Franse ende Nederlantse marche, ende die van buyten niet anders wetende, ofte waren troupen, die aenquamen, hebben den viant de courage vermindert ende doen van de poorte retireren. Die het bolwerck in hadden, sijn daernaer, renfort aen die van de stat wt de forte gecommen sijnde - sooveel tijt hadden sij, totdat dat volck most werden ontboden - mannelijck daeraff gedreven. Den maior[4] in absentie van den gouverneur[5] commanderende, een swager van cappitain van den Bosch[6] van Wijck genaemt, heeft hem wel gedragen, doch sal de eere voor sijn posteriteyt laten, want selffs is hij daer gebleven. Dat is nu de tweede entreprise op die stat binnen corten tijt seer naer geëxecuteert.
Het voornemen van sijne Hoocheyt[7] is het leger dese weecke in de garnisoenen te senden ende selver, aleer in Dne Hage te commen, te gaen naer Grave,

1 H.s. Amsterdam UB., coll. RK., M 11 I. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tesamen met nos. 3315 en 3329 beantw.d. no. 3344. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 403.
2 Breda had zich op 7 oktober overgegeven.
3 Vergilius, *Aen.* II, 265: .... somno vinoque sepultam.
4 Johan Wijcke; vgl. no. 3327, p. 695 en n. 7 aldaar.
5 Johan van Wijnbergen
6 Johan van den Bosch; zie over hem V, p 235 n. 7. Hij was gehuwd met Sara Wijcke zuster van Johan Wijcke.
7 Frederik Hendrik.

Nimwegen ende bovenquartieren, indien sijne dispositie, die niet vast is, het niet en beleth.

De vergaderynge van Staten, die op mergen was beraemt, is acht dagen wtgestelt, om sooveel langer te dilaieren de deliberatie, die op affdancken van volck, aengehouden op de belooffde Franse penyngen ende niet betaelt, hart sal werden gedreven ende middelertijt neeff Vosbergen[1] naer Vranckerijck te senden, op wiens verricht wachtende meer tijt sal werden gewonnen. Wat de commissie eygentlijck is, soude niet connen seggen, maer naer gissynge leyt deselve om te solliciteren de achterstallynge penyngen, clachten van non-prestatiën, overslach voor het toecommende, ende gaet den heer Vosbergen met weynych trein ende met intentie om den conynck[2] ende cardinael[3] op alle mogelijcke occasie ende tijt sonder formaliteyt te spreecken, hetwelck nu geoordeelt wert het bequaemste om goede ende spoedyge besoignes te maecken ende daerom altijt bij den heer Van Charnassé[4] alsoo hier mede gepractiseert.

Tegens den heer Spierynck[5] heeft den heer Vosbergen geseyt met uEd. correspondentie te willen houden. Dat den heer van Oosterwijck[6] tot dit werck nevens den heer Vosberge niet wert gebruyckt, kan ick niet oordeelen, dat hem daer considerabelder maecken sal.

Den heer Ioachimi[7] is mede noch niet vertrocken.

Eer ick de insinuatie aen Caesar[8] sal doen, meen ick uEd. nader schrijven te wachten, ondertusschen noch een preuve int vriendelijcke te nemen.

Van Beria[9] kan ik niet goets wachten, omdat deselve hier gestadych yet hebbende te versoucken licht vreesen sal, dat al hetgene bij Sophi[10] vallen kan, vervremdynge soude veroorsaecken, dewelck den tijt nu niet wel en lijt.

UEd. soon[11] verwacht niet als uwe ordre, volveerdych in alles die te achtervolgen; dan mij dunckt bedenckelijck, off men bij ons Neeff[12] niet een preuve behoort te nemen. Wensche daerover uEd. intentie te verstaen.

Desen 2 Novemb.[13] 1637.

Den grooten storm, die gisteren ende vandage heeft geduyrt, maeckt desen schaerser, alsoo niemant hebbe connen spreecken.

1 Caspar van Vosbergen Sr.
2 Lodewijk XIII.
3 De Richelieu.
4 Hercule Girard, baron van Charnacé.
5 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
6 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant in Parijs.
7 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, ordinarius Staats gezant in Engeland.
8 Codenaam voor Rotterdam. Heb betreft hier de pogingen, door Grotius en voor hem ondernomen om zijn achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
9 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona. Grotius heeft erboven geschreven: Sp.
10 Codenaam voor Zweden. Grotius heeft erboven geschreven: Swed.
11 Grotius' oudste zoon Cornelis; vgl. no. 3327, p. 696 en n. 9 aldaar.
12 Voor deze schuilnaam voor Frederik Hendrik zie men J. Fox, *Hugo de Groot en de Gravin van Hohenlohe-Langenburg in Nederl. Archievenbl.* 1962 le aflevering, p. 40.
13 Er staat ‘Decemb.’ door Grotius verbeterd in ‘Novemb.’

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 2 Nov. N. Reig. 1637.

En boven aan de brief: Rec. 12 Nov.

3329. 1637 november 2. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Ick ben iegens den avont, naer ick op den middach hadde geschreven[2], wt geweest ende wert mij gerelateert, dat vijff Zeelantse oorloochscepen onder het commandement van cappitain Bancker[3] in zee opgehouden hebben twee conynckxscepen, een fregatte. Wt Spaengiën hebben de coopluyden tijdyngen, dat de scepen van de Compangie van Westindiën op de cust van Angola souden hebben twee kraecken becommen, waerdych over de vijff millioenen; wat daervan is, moeten nader tijdyngen seggen, maer dat het waer soude connen wesen, is te gelooven, omdat graeff Maurits[4] aen graeff Hendrick[5], sijn broeder, heeft geadviseert acht scepen tot dien eynde hadde gesonden onder pretext, alsoff sij dessein op het casteel de Mina hadden. Soo een voordeel soude die Compangie wel nodych wesen om te connen vervallen de excessive costen.

Drie, vier van de matroosen, die over een tijt tot Rotterdam haer betalynge onhebbelijck hebben gevoirdert, sijn in Den Hage gevangen gebracht.

Den admirael Maerten Herpertse[6] (p)repareert hem om in zee te gaen ende wert veel van hem verwacht.

De gemeene discourssen lopen op handelynge tusschen Vranckerijck ende Sp(ae)ngië, met een huwelijck tusschen den cardinael-infante[7] ende de dochter van Monsieur[8].

Den heer ambassadeur d'Estampes[9] leyt noch te Calis, omdat geen scepen vint om over te commen.

De coninginne van Bohemen[10] heeft noch groote hope op Engelant, doch soude het tractaet tegens den somer operatie doen, soo most het haest wesen gesloten,

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 11 m. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tesamen met nos. 3315 en 3328 beantw. d. no. 3344. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigerb.*, p. 405.
2 No. 3328.
3 Joost van Trappen, gezegd Banckers. De andere kapiteins waren: Abraham Crijnssen, Cornelis Evertsen, Jan Jacobsz. Vlieger, gezegd Pottebreker, Frans Janssen. Ook een fregat onder bevel van Adriaen Swart nam aan de strijd deel. Over dit gevecht zie men J. Commelyn, *Frederick Hendrick van Nassau, Prince van Orangien. Zijn Leven en Bedryf* II, p. 271; *Gazette de France* dd. 24 november 1637 no. 184, p. 747. Commelyn geeft Abraham Crijnssen (Quirijns) abusievelijk de voornaam van Adriaen.
4 Johan Maurits, graaf van Nassau-Siegen.
5 Hendrik, graaf van Nassau-Siegen (1611-1652), sinds 1636 luitenant-kolonel van het Noordhollandse regiment.
6 Maarten Harpertsz. Tromp.
7 De kardinaal-infant don Fernando.
8 Anne-Marie Louise d'Orléans, hertogin van Montpensier, dochter van Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans, broer van Lodewijk XIII.
9 Jean d'Estampes, sieur de Valençay.
10 Elisabeth Stuart, zuster van Karel I van Engeland en weduwe van Frederik V, keurvorst van de Palts.

Voor nader particulariteyten van Rijnberck verneme ick, dat den viant met een nieuwe inventie van bruggen was gecommen aen het Orsoyse bolwerck, de palissade omverre hadde geruckt ende, naer tweemael bij een compangie, die daer de wacht hadde, was affgeslagen, met een derde assaut hem meester hadde daervan gemaeckt, de poorte van Orsoy met alle brugen hadde geopent ende meester daervan was. Twee uyren hebbe de onse aen die poorte met den viant gevochten ende een lieutenant met vijff soldaten daer onder een net (?) bijzonder wachtende een charge van den viant het schot, dat onverdekt onder den blauwen hemel stont, heeft neder gecregen ende daerdoor de viant van buyten is beleth meer renforcement te crijgen. De viant, die binnen was, twee stucken van de wal brengende om het schot onstucken te schieten, sijn de affuyten gebroocken, waerdoor die van buyten geen open syende haer hebben geretereert ende van binnen de retraite genomen, achterlatende veele doden. In de sestych sijnder gevonden, seven wagens soo met doden als gequeste was naer Gelder gevoert. Wij hebben dertych doden, in de tnegentych gequeste. Den aenslach, meent men, is bij don Jan de Verdugo[1], die daerbinnen gevangen sit, gemaeckt; die des viants ruyterie heeft gecommandeert[2], is binnen Gelder gevangen gestelt; hadde die in het eerst, soo sij behoorden, aengereden de stat was verloren, doch de drie trommelen hebben haer, alsoo van Orsoy sonder voclk, een diversen slach slaende, werden affgesonden, geïntimideert.

Desen 2 Nov. 1637.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden.

In dorso schreef Grotius: 2 Nov. 1637. N. Reig.

En boven aan de brief: Rec. 12 Nov.

3330. 1637 november 4. Van H. Höpfner[3].

Magnifice et nominatissime vir, domine et fautor plurimum colende,

Saepe mihi gratulor de temporis illo articulo, quo annis abhinc quatuor Hamburgi datum est magnificentiae Tuae innotescere.

Vere namque et sine fuco assero nihil iucundius fuisse quam illud *πολυιστορίας πεπαιδευμένης* nectar degustare.

Nunc defectum vivi affatus compenso muta instructione, quam scripta vestra mihi foenerant, velut exoptatissima reconditae doctrinae promtuaria.

Interim vicem veneratione tui praestantem delegavi privigno meo, Christiano Hanemanno[4], qui, ad felicius pertexentium studium cum adtractus est medicum, peragrato Belgio et Anglia nuper in Galliam concessit.

Huic in mandatis dedi, ut Mag. Tuae meis verbis quam officiosissime salutatae cultum suum nuncupet atque obsequium.

Admitte itaque, vir summe, bonae mentis iuvenem, famae tuae admiratorem, et consiliis monitisque iuva. Cogitat in eo regno plusculum temporis insumere

1 Don Juan Verdugo, gouverneur van Geldern.
2 Niet geïdentificeerd.
3 Hs. Parijs, Bibl. Nat., Nouv. acq. lat. 1554 f. 90. Heinrich Höpfner (1583-1642), theoloog te Leipzig; hij was getrouwd met Maria Hanmann. Beantw. 2 jan. 1638 (dl. IX).
4 Over hem heb ik geen nadere bijzonderheden kunnen vinden.

prout tulerint vires patrimonii, hisce bellorum motibus non parum attenuatae. Quod si ferret occasio, ut cum tempore posset nobilium sive indigenarum sive advenarum studiis et peregrinationi praecipi, profecto in magna suae felicitationis parte collocaret istam promotionem.

Vale et salve, vir celeberrime.

Lipsiae, 4 Novemb. anno 1637.

Magnif. T. studiosiss.

Heinricus Höpffnerus d.

Adres: Viro magnifico et celeberrimo domino Hugoni Grotio domino et fautori suo plurimum colendo.

In dorso schreef Grotius: Hofnerus, 4 Nov. 1637.

3331. 1637 november 5. Van I. Jasky[1].

Monseigneur,

Si ie ne croyois pas, que vous sçachiez tout ce qui s'est passé aux nopces de Sa Majesté de Poulogne[2], i'entreprendrois d'en faire un petit récit y ayant esté tousiours présent et veu toutes les solennitez qui s'y sont faites. Mais ie n'en veux pas estre molest à vostre Excellence, ie ne dire que de la seule comédie, qu'on y a ioué de la S.te Cécile[3], une pièce très rare, parfaitement bien faite et tellement représentée, qu'on dit qu'il n'y a eu de semblable en 50 ans dans toute l'Europe, hormis celle-là qu'on ioua à Florence aux nopces du duc d'Urbin[4] il y a si longtemps.

Depuis on a tasché de nous faire voir une autre comédie et présenter comme on pouvoit avec bonne grâce prendre des nouveaux imposts à nostre rade y ayant mis quatre navires pour ce subiect. Un des acteurs est monsieur Spiring[5], mais qu'il s'en acquiert fort peu de réputation et d'affection auprès des Estats de ceste province et quasi de tout le royaume.

Il semble que quelques envieux de nostre repos et de la douce paix dont nous avons d'autant iouy nous vueillent troubler et par ceste nouvelle gabelle attirre la haine des estrangers, qui viennent trafiquer avec nos marchands. Mais pourtant i'espère qu'on y donnera bientost ordre et que Spiring sera envoyé ailleurs practiquer ses belles inventions. Son frère, monsieur Peter Spiring[6], s'est bien offencé de cest attentat de son frère et en est très malcontent.

1 Hs. Utrecht, RA. Prov. coll. Van Boetz., no. 556. Eigenh. oorspr. Misschien antw. op no. 3271. Beantw. d. no. 3395. Betreffende Israel Jasky zie men no. 2956, p. 86 n. 1.

2 Wladislas VII (IV) van Polen was op 13 september gehuwd met Cecilia Renata, zuster van keizer Ferdinand III.

3 *La Santta Cecilia, dramma musicale con l'intermedii favolosi rapresentato nelle Reali nozze della Maestà Polonia e Svezia Vladislao e Cecilia Renata di Virgilio Puccatelli, dedicato alla Serenissima Claudia de Medici, archiduchessa d'Austria, 1637.* De Italiaan Virgilio Puccitelli († 1669) was secretaris en kamerdienaar van Wladislas VII (IV) van Polen.

4 Wellicht het huwelijk van Federico Feltrio della Rovere, hertog van Urbino, met Claudia de Medici. Ter gelegenheid hiervan werd in 1621 het werk *L'Ilarocosmo overo Il mondo lieto.* van Pietro Paci (1559-1622) uitgevoerd.

5 Diderik Spiring.

6 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden. Andere broers van Petter Spiring waren Aert, Isaac en Abraham.

On ne sçait encore s'il y aura une diète ou non ceste année veu que Sa Majesté n'y incline pas fort.

Le ieune prince Radzivil[1], grand chanbellan de Lithvanie a esté fiancé il n'y a pas longtemps avec la fille du feu palatin Braicslawsky[2] de la famillie Botocky ayant eu à ce qu'on dit 18 corrivaux.

Le Chinan bassa[3] ayant repassé le Danube nous a délivrez de l'appréhension des armes ottomannes. Ceux de l'armée des confins qu'on appele Quarçany n'ont esté payez dans septs quarts d'an - car ainsi ils content leurs monstres d'un quart d'an à l'autre - dont ils se sont grandement plaints à Sa Majesté par leurs députez, demandant avec grande instance leurs monstres. Mais puisque les imposts que les Estats on accordé à la diète précédente, ne pourront pas de moitié suffire à leur payement, on craint une mutinerie et un ravage du pays.

Ie prie Dieu de tout mon coeur qu'il nous face d'oresnavant paisiblement et sans troubles iouyr de ceste douce paix, qu'il nous a donné et conserve longtemps vostre Excellence avec toute sa noble famillie en parfaite santé et toute sorte de prospérité.

A Danzig, le 5. de Novembre l'an 1637.

Monseigneur,
de vostre Excellence le très humble serviteur
Jasky mpp.

Adres: A Monseigneur Monseigneur de Groot, Ambassadeur ordinaire de la Couronne de Suède à la Cour du Roy Très-chrestien A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: 5 Nov. Jasky 1637.

In dorso: Rec. 24 dec.

3332. 1637 november 7. Aan L. Camerarius[4].

Illustrissime Domine,

In magno hic sumus non gaudio tantum, sed et admiratione, quod incredibili Gallorum felicitate, post receptas insulas[5], Languedociae oram, Picardiam, praeter Castelletum, etiam Aquitania quae Bajonam respicit liberata sit subito discessu hostium 15/25 Octobris, ex castellis justis quatuor ad Bordegainam, Carreriam, Socoviam, Ciburam, minoribus aliis ad Oroniam et Handajam, quae omnia ita ut erant integra Gallis reliquere mulla satis gravi apparente causa, nisi quod pestis accusatur. Et exiere sub duce Nocera[6] sex millia peditum, turmae decem. Quidam seditionibus per Hispaniam ortis quaesitum hinc remedium conjectant.

1 Janusz Radziwill (1612-1655).
2 Katharina Potocka, dochter van Stefan Potocka, palatin van Braclaw. Het huwelijk vond op 1 september 1638 plaats.
3 Niet nader geidentificeerd.
4 Copie Uppsala. UB., cod. 388a, ep. 101. Gedrukt *Epist.*, p. 376. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
5 St. Honorat en St.e Marguerite.
6 Francesco Maria Carafa, hertog van Nocera (1579-1641).

Atque ut haec sunt insigniter laeta, ita est quod doleamus de curatis tam negligenter Germaniae rebus. Dux Bernhardus[1] suo equitatu peste equos absumente ita imminutus est, ut ultra mille sexcentos ei non restent; Halerio[2] plus quadringentis non habente, eo autem, quod ei post tot promissa ac tanta tam tarde advenit, auxilio ad mille simul equites peditesque non perveniente pontem, insulam et quae adjacent munimenta Gallis tradidit tutanda, si possint; ipse ad Basileae vicina concessit pecuniasque extra ordinem postulans ob eximiam alimentoram caritatem videtur in comitatu Burgundiae acturus inertem hyemem. Tantum nobis morae ex moris et res multum intra verba stantes nocuere, ut jam Dampvilleria, quod exspectavimus, capta serum sit eo copias mittere.

Cardinalis Sabaudus[3], cum jam ad fines Pedemontii pervenisset, viduae[4] literis emanere jussus est crediturque in Genuatium solo haerere atque inde concitare partes ex fastidio Gallicae amicitiae. Nosti illud vetus:

> Novisque rebus infidelis Allobrox[5].

Mantuani[6] pupilli[7] mater[8], annorum XXVIII foemina, Hispanis favere creditur, sed adjuncti ei sunt ad tutelam primores Galliae bene volentes testamentoque cautum, ut voluntatem ultimam exsequerentur dux Longovillanus[9] et Davausius[10]. Praeterea in Casalis praesidio praevalent Galli; Mantuam tenet Venetorum miles.

Saleam, Mauritaniae urbem, piratarum diu latibulum, Anglorum ope suam fecit Maroci imperator[11] sive rex dicendus est. Sed obsidet eam vates, efficax apud superstitiosas gentes[12] malum.

Hamburgi aut Hagae electionem, ubi de foedere agatur, liberam nostris se relinquere ajunt Angli. Cardinalis Riceliacus LX milliones extraoridinarios in annum sequentem bello persequendo parare se dicit.

Jam tuas accipio, non sane veteres, datas 16/26 Octob.[13]. Quae ad eas dici possunt, posui pleraque in his, quas antehac misi literis[14]; habes et in his quaedam eo pertinentia. Filio tuo[15] opto felicem ad vos reditum.

Brandeburgicum[16] ad pontificios magis indies se vertere multi nuntiant. Nescio an verum sit, quod hic dicitur, Sigenhemum a landgravii fratre[17], ejus dico

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
3 Maurizio van Savoye.
4 Christine, zuster van Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Horatius, *Epod.* 16, 6.
6 Carlo Gonzaga, hertog van Mantua, gestorven op 21 september 1637.
7 Carlo Gonzaga III.
8 Maria Gonzaga.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
10 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
11 Moulay Mohammed ech-Cheikh el Asghar.
12 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: mentes.
13 De brieven van Camerarius aan Grotius ontbreken.
14 Nos. 3319 en 3320 dd. 31 oktober.
15 Joachim Camerarius.
16 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
17 Hermann van Hessen-Kassel.

qui obiit[1], ad novas res occupatum. Ego et pro duce Bernhardo laboro quotidie, et landgravianii exercitus curam regi[2] multis argumentis commendavi.

Legati Britannici[3] te amare deque tuis curis sperare optima pergunt. Videntur mihi Angli in Suedia, plane ut in Batavis non foederis inspiciendi potestatem facere, sed summam quandam ostendere. Verum lege tota non perspecta ex parte ejus judicare, non tantum, ut iurisconsulti ajunt, incivile est, sed et a prudentia alienum.

Regem Daniae[4] filio suo[5] ambire reginae nostrae[6] matrimonium, Polonum[7] autem arma cum imperatore[8] jungere etiam per Angliam rumores ferunt); sed ut illa consultatio immatura est, ita nobilitatem Polonam arbitror non immixturam se bello, unde nihil praeter libertatis et alienae et suae periculum habeant exspectandum.

Bulionaeo duci[9] mansuram Trajecti ad Mosam praefecturam arbitror et Galliae regis et avunculi[10] favore, quanquam id cum praeceptis in ista republica jam diu valentibus pugnare satis apparet. Maris curam recte faciunt Batavi, quod potius hominibus mandant, qui per gradus navalis militiae increverunt, quam iis, qui socordiae obtedunt fumosas imagines.

Omnia optima, Illustrissime Domine, et tibi et tuis comprecor.

Lutetiae, Novemb. VII novi Calend, anni MDCXXXVII.

Excellentiae Tuae observantissimus eique addictissimus
H. Grotius.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. 5/15 Novemb. A.^{o} 1637.

3333. 1637 november 7. Aan A. Oxenstierna[11].

Excellentissime atque Illustrissime D9mine,

Incipiam a mira Gallorum felicitate, qui post receptas insulas[12] et Picardiam omnem excepto Castelleto, pulsum Languedocia hostem, subito etiam Aquitaniam recuperarunt, ubi structa egregia castella Bordagainae, Carreriae, Socovae et

1 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
2 Lodewijk XIII.
3 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
4 Christiaan IV.
5 Frederik III (1609-1670).
6 Christina van Zweden.
7 Wladislas VII (IV) van Polen.
8 Ferdinand III, met wiens zuster Wladislas op 13 september was gehuwd.
9 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
10 Frederik Hendrik. De moeder van Maurice Frédéric, Elisabeth, gravin van Nassau, was een zuster van de prins.
11 Gedrukt *Epist.*, 375; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 412.
12 St. Honorat en St.^{e} Marguerite.

Ciburae, praeter minora Oroniae, Handaiae, Hispani 15/25 Octobris deseruere, quod maxime mirum nulla parte dejecta exieruntque, ut scribitur, sexies mille pedites, turmae decem.

De causa tam subiti consilii varie disseritur. Multi grassante pestilentia derelicta loca morbida aiunt accedente etiam aliquo Vasconii insultus metu. Nonnulli gliscentes per Hispaniam seditiones ad se traxisse hunc militem putant. Alii de arcanis indutiis murmurant aliquid, cui tamen suspicioni obstant non pauca.

Nam cardinalis Riceliaci interest haud dubie et sparsos et occupatos tenere eos, qui potentiae ipsius se possent opponere, et belli impendia multas et ipsi et consanguineis ejus lucrandi latebras praebent, et jam in annum sequentem LX milliones extra ordinem in belli usus colligendos describit.

Accedit quod res Italiae quietem vix passurae videntur. Venit ad proxima Pedemontio Genuatium loca magna celeritate Sabaudus cardinalis[1] habens indigenam nobilitatem multum sibi faventem et metuentem Galliae societatis. Jussus fuit emanere. Pater Menottus[2], cujus magna jam ibi auctoritas, admittendum in oppidum aliquod et, si quid moveret, ut moturus videbatur[3], custodiis circumsepiendum censuerat.

Nec minora in Mantuani ducis[4] ditione turbarum semina. Mater[5] pupilli[6] in Hispanos pronior cohibetur a primoribus aliis in participationem tutelae vocatis, et quia Casalis praesidium potiore ex parte e Gallis constat, Venetorum autem mercenario milite tenetur Mantua.

Leganesius[7] in agro Mediolanensi habet novem prope millia peditum, equites bis mille. Missae Neapolim naves, quae novas pedestres copias adducerent.

Sicut haec non mala sunt, ita summe dolendum est Germaniae curam ita a Gallis projectam hoc anno, contra quam nos et res ipsa monebamus. Halerius[8] vix quadringentos habet ultroque non modo petentibus missionem dedit, sed et obtulit non petentibus. Nova auxilia, quae ad octo aut amplius millia promissa erant, ad mille homines non perveniunt. Dux Bernhardus[9] mortibus equorum ea passus est damna - septem millia equorum mortua memorantur -, ut ei plus mille sexcentis, qui equis vehantur, non supersint. Imparem hosti se videns castella insulae et trans Rhenum Gallis tradidit aut servanda aut ipsorum cum dedecore amittenda. Ipse ad quartam leucam a Basilea in montanis locis se tenet mandataque regis[10] exspectat Burgundiae comitatum hiberna sibi destinans.

Capta jam pridem est Dampvilleria, in qoud tempus promissorum pars magna dilata fuerat; sed tardum jam erit auxilia mittere in locis arctis aegre se sustentanti. Nec ipse jam militem, sed pecunias ob pontis impendia et caritatem annonae ex-

1 Maurizio van Savoye.
2 Pierre Monod.
3 In de uitgave der *Epist.* staat abusievelijk ‘videbat’.
4 Carlo Gonzaga I, hertog van Mantua.
5 Maria Gonzaga.
6 Carlo Gonzaga III.
7 Diego Mexia Felipes Guzmán, markies van Leganés.
8 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
10 Lodewijk XIII van Frankrijk.

traordinarias postulat. Insulam interim Brunbacensem incursat hostis quotidie.

Quae cuncta quo certius Tua Sublimitas cognoscat, mitto exempla epistolae ducis ad me[1] liberum dolorem testantis, alteram ad me filii[2], qui apud ducem est, postulationem praeterea, cum quibus in hanc aulam a duce missus venit Truchesius[3], tabulae etiam, quae penes captivos hostes reperta est, insulam, quam modo nominavi, et apposita ei munimenta depingentis adjecta narratiuncula quadam.

Cardinalis Riceliacus magnitudinem suam in dies magis ostentat. Nuper cum laudes mortui ducis Sabaudi[4] in magno templo celebrarentur, sedem sibi poni jussit qualem regi dempto quod pulvilli non erant liliati: habuit autem secum et satellites suos et satellitum praefectum[5], quae cuncta nunquam spectata hactenus.

Vitriacus[6] in Bastilia etiam nunc est, urgetur a provinciae legatis crimine peculatus, non tam falso quam cum praefectis aliis communi. Putatur tamen Halerii fratris[7] favor et odium in eum reginae matris[8] valiturum, ne quid ultra carcerem patiatur ibi violatae dignitatis ecclesiasticae poenas satis graves luiturus. Et dicitur hanc calamitatem parum militariter ferre, homo ferox in secundis, adversorum intolerans.

Estampium[9] ad Batavos legatum marchionem rex fecit, quo ceteros legatos praefulgeat.

Audio in Frisia Orientali esse viduam[10] landgravii[11] in amicitia Gallica constantem satis et eodem ivisse Hanoviae comitem[12] cum sorore[13]. Sed frater defuncti ex secundo conjugio[14] turbat res in Hassia et Sigenhemum, ut audio, invasit. Procerum praeterea in iis locis plerique ad pacem festinant.

Pater Josephus[15], in quem cardinalis pleraque negotiorum reclinat, ita disserit, quasi indicere bellum imperatori[16] non detrectaturi sint Galli. Ceterum appetens romanae gratiae ita pergit favere Bavaro[17], ut id vel maxime ducis Bernhardi conatibus obstiterit.

Principem Palatinum[18] se ducem praebiturum exercitui, qui landgravii fuit,

1 Ontbreekt.
2 Diederik, Grotius' jongste zoon; de brief ontbreekt.
3 Wolf Dietrich Truchsess.
4 Vittorio Amedeo, hertog van Savoye; zie no. 3319, p. 680 n. 3.
5 Claude de Goyon du Plessis de Renard de La Houdinière (†1663), kapitein van de lijfwacht van De Richelieu.
6 Nicolas de l'Hospital, markies van Vitry.
7 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
8 Maria de Medici.
9 Jean d'Estampes, sieur de Valençay.
10 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg.
11 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
12 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
13 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg.
14 Hermann (1607-1658) van Hessen-Kassel, zoon uit het tweede huwelijk van Moritz (1572-1632) van Hessen-Kassel met Juliane, dochter van Johann van Nassau-Siegen.
15 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, gunsteling van De Richelieu.
16 Ferdinand III.
17 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
18 Karl Ludwig van de Palts.

rumor hic fuerat, sed Angli[1] id negant se credere nec concessura videtur landgravii vidua, nisi magna praestent Angli, quod futurum nondum videtur.

Dicenti in colloquio mecum hesterno legato ordinario Anglo agi de Daniae regis[2] filio[3] marito dando reginae nostrae[4] dixi intempestiva adhuc esse de ea re consilia ea reginae aetate, quae moribus septentrionis a nuptiis satis longe abesset. Cum adjiceret credi Polonum[5] in pretium novae affinitatis[6] aliquid in Suediam si non suo, at imperatoris[7] nomine moliturum, respondi vix me id credere, cum nobilitas Polona, cujus maxima potestas est, talis belli sensura sit adversa tantum patente ipsorum terra ad nostros et Moscoviae nobis amicae incursus; ex prosperis autem, si qua regi provenissent, quod vix sit sperandum, nihil accessurum ipsorum genti; libertatem vero etiam in majore futuram periculo.

Ajebat idem legatus a rege suo[8] liberam electionem nostris aliisque dari, Hagae an Hamburgi, quae urbs mihi semper nostris rebus opportunior visa est, agere de foedere Lutetiano[9] vellent. Addebat venisse in Angliam legatum a Marocensi rege[10], qui ejectis Anglorum ope piratis potius sit Saleae, sed quam jam circumsideat novi vatis exercitus; cui malo valde ab antiquo obnoxia est Afrorum superstitio.

Ostendit idem mihi literas ad se D. archiepiscopi[11] in me magis quam ausim dicere honorificas narravitque datum a se et collega suo Licestrio principi Condaeo[12] Celsitudinis titulum, cum primum regis super id[13], quod is titulus subjectis alterius juris dari non soleret, voluntatem explorassent atque is dixisset boni se consulturum honorem domui suae habitum.

Ego eorundem legatorum exemplo luctum indui tum de Sabaudo[14] tum de landgravio reginae nostrae foederato. Princeps Condaeus de itinere in Italiam se excusavit.

Mater[15] Mantuani ducis[16] plus 28 annis non habet. Mortui ducis[17] testamentum exsecutores ejus praeceptorum nominat ducem Longavillanum[18] et D. Davausium[19].

1 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant in Parijs.
2 Christiaan IV.
3 Frederik III.
4 Christina van Zweden.
5 Wladislas VII (IV) van Polen.
6 Bedoeld wordt het huwelijk van Wladislas met Cecilia Renata, zuster van Ferdinand III.
7 Ferdinand III.
8 Karel I van Engeland.
9 Zie no. 3166, p. 426 n. 4.
10 Djouder ben ᶜAbd Allah, gezant van Moulay Mohammed ech-Cheikh el Asghar was op 29 september 1637 uit Safi vertrokken. Op 18 oktober kwam hij in Deal aan. Hij werd op 15 november te Whitehall door Karel I in audiëntie ontvangen.
11 William Laud.
12 Henri de Bourbon, prins van Condé.
13 De uitgave der *Epist.* heeft de lezing 'ea'.
14 Vittorio Amedeo.
15 Maria Gonzaga (1609-1660)
16 Carlo Gonzaga III, hertog van Mantua.
17 Carlo Gonzaga I, hertog van Mantua.
18 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
19 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.

Princeps Arausionensis[1] Castilionaei[2] filios duos[3] ad se vocavit, ut praeter agnatos plurimos etiam cognatos habeat adminicula potentiae.

Mitto praeter quae dixi et ducis Rohanii[4] apologeticum libellum[5] nullo se magis quam rerum taciendarum silentio defendentis.

Maria Nivernensis ac postea Mantuani ducis filia, hujus pueri ducis amita[6], bona ejus domus in Gallia sita sibi vindicat jure Albinagii[7], quod tale est, ut extra regnum natos a possidendis rebus soli, nisi regis impetra verintveniam, excludat. Mihi non videntur ferre tempora, ut is rigor adversus summi imperii compotem foederatumque Galliae principem usurpetur.

Ista habebam hujus temporis; id vero perpetuum, quod Deum precor, Excellentissime atque Illustrissime Domine, pro rebus, regno reginae Tuaeque Sublimitati prosperis.

Lutetiae, 7 Novembris novi Calanni 1637.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3334. 1637 november. 7 Aan N. van Reigersberch[8].

Mijn Heer,

Ick heb dese mael van uwe E. geen brief gehadt, maer wel mijnes[9] door sieur Euskercke[10]. UE. gelieve sich te erinneren ende te schrijven, hoe uwe laeste bestelt is.

Soo Humelus' soon[11] hem sonder Golilas[12] can behelpen, fiat. Men sal 't aensien. Dat hij over sijn moeder[13] claegt, is buiten reden, gelijck veele van sijne actiën. In de rechten heeft men hem gesocht te doen studeren. Heeft niet gewilt

1 Frederik Hendrik.
2 Gaspard de Coligny (1584-1646), markies, later hertog van Châtillon, bekend onder de naam ‘Maréchal de Châtillon’. in vorige delen genoemd ‘graaf van Châtillon’.
3 Maurice, graaf van Coligny (1619-1644), en Gaspard IV de Coligny, hertog van Châtillon, aanvankelijk bekend als de markies d'Andelot.
4 Henri, hertog van Rohan.
5 Voor dit manifest zie men no. 3113, p. 346 n. 7.
6 Maria-Louisa Gonzaga (1611-1667), dochter van Carlo I Gonzaga (1580-1637), hertog van Nevers en van Mantua, was de zuster van Carlo II Gonzaga (1609-1631), hertog van Rethel, die de vader was van Carlo III Gonzaga (1629-1665), hertog van Mantua.
7 Het droit d'aubaine; zie hierover IV, p. 404 n. 2.
8 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 6 a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Ged. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 149.
9 Het woord staat in cijfer: 16.6.31.73.24.5.
10 Johan van Euskercke, Staats ambassadesecretaris te Parijs.
11 Het woord ‘soon’ staat in de tekst in cijfer: 2.20.46.73. Bedoeld wordt Grotius' oudste zoon Cornelis; Humelus is een pseudoniem van Grotius.
12 Pseudoniem van Grotius. Cornelis bevond zich na zijn verblijf in Zweden in Holland en voelde er weinig voor naar Parijs door te reizen.
13 De woorden ‘siin moeder’ staan in de tekst in cijfer: 2.56.103.75(=73). 16.20.24.39.75.17.

ende achteraf daermede gelaechen. Ick hoop, Gert[1] hem met Tanansius[2] niet meer en sal hebben versien dan ter noot, gelijck geschreven was. Twijffele oock niet, off hij heeft wat gehadt van Ubbo[3]. Sijne naelaeticheit in 't schrijven, overgroote costen buiten ordre, cours jegens bevel sijn niet te prijsen ende soude hem wel connen mettertijd tot swaericheit gedijen; bij Neef[4] soude hij mijns oordeels niet dienen. Most eerst heel van een andere humeur sijn, ende daerenboven is door die wegh geen groot advancement te wachten als aen monsieur de Maurier[5] blijckt. Gert dient vermaent aen den jongen Golilas voortaen niet te verstrecken op Golilas' reeckening.

Ick verstae met droefheit de doot van de heer Pinsen[6] ende Reael[7], mijne goede vrunden. Wenschte de haeren dienst te connen doen. D'heer Reael was bij de Staten-Generael gedeputeert om te vorderen de ontdeckinge van Galilaei[8]. 'T sal noodigh sijn, dat een ander politycq persoon in sijne plaetse werde gesurrogeert om met de twee anderen, Hortensius[9] ende Blaeuw[10], dit stuck sijnde van groote importantie, nae behooren te vorderen. Monsieur Diodati[11] schrijft op die materie met mijn advys aen Sijn Hoocheit[12] ende aen sijne secretaris, d'heer Huigens[13]. UE. gelieve de hant daeraen te houden. Daer is eer in te behaelen. 'T is een van de grootste dingen, die in onse eeuwe sijn ontdeckt.

Soo haest mijnen oudste hier comt, meene ick den andere[14] weder nae Hollant te senden. Dese doet mij contentement.

UE. gelieve gedachtig te sijn 'tgunt ick van twee mijner schilderijen had geschreven.

Hier is seer groote blijdschap over het vertrecken van de Spaignaerden uit alle de forten van Guyenne, te weten Bordagain, Carrière, Socova, Cibourre, Orogne, Handaie op den 25e October sonder slagh ofte stoot, sonder oock eenige demolitie. De oorsaeck seit men te sijn de peste, die daer seer fel aenging, soodat Vrancrijck dit jaer seer geluckigh is geweest hebbende weder becomen de eilanden[15], Picardie uitgenomen Castelet, de plaetsen in Languedoc ende Guyenne ende noch Dampvillers becomen.

Maer aen de cant van Duitschlant gaet het soo wel niet hertogh Bernhard[16] hebbende door de groote sterfte van paerden niet meer behouden dan 1600 ruiters.

1 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
2 Codewoord voor geld of financiën.
3 Schuilnaam voor de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Frederik Hendrik; zie voor deze schuilnaam no. 3095, p. 322 n. 3.
5 Louis Aubéry du Maurier.
6 Willem Pynssen van der Aa.
7 Dr. Laurens Reael.
8 Galileo Galilei; zie over deze aangelegenheid VII, no. 2712 (p. 326 n. 1).
9 Martinus Hortensius -Maarten van den Hove- (1605-1639), astronoom; hij doceerde aan het Athenaeum te Amsterdam, waaraan ook Vossius verbonden was.
10 De Amsterdamse uitgever en cartograaf Willem Jansz. Blaeu. Vgl. no. 2880 (dl. VII, p. 569).
11 Elias Diodati.
12 Frederik Hendrik.
13 Constantijn Huygens.
14 Diederik de Groot.
15 St. Honorat en St.e Marguerite.
16 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

Hailler[1] niet boven 400 bij hem hebbende ende 't groote beloofde secours, soo aen ruiters als voetvolck, niet tot duisent man beloopende heeft sich genootsaect gevonden ontrent Basel te retireren ende hier te hoof te senden om gelt, waermede bij vivres, die seer duir sijn, moge becomen ende, soo 't schijnt, in de Franche Comté verwinteren, hebbende de forten aen de pas van den Rijn gegeven in handen van de Fransoisen, om die te bewaeren, soo sij connen. Den vijant comt dagelijcx in het Eilant.

Den cardinal de Savoye[2] is in het Genuees; wert niet ingelaeten in Piedmont, hoewel veele van den adel hem favoriseren. Des hertogs van Mantua moeder[3], oudt 28 jaeren werdt gehouden wat te inclineren tot Spaignie, maer den overleden hertogh[4] heeft haer eenige getrouwe officiers tot het gouvernement bijgevoecht ende bij sijn testament-executeurs gestelt den hertogh van Longueville[5] ende monsieur d'Avaux[6].

Den coninc[7] heeft monsieur d'Estampes[8] marquys gemaect. Vitry[9] blijft gevangen sonder verdere swaericheit, hoewel hij bij die van Provence seer werdt beschuldigt van gelichte ende niet geëmployeerde penningen.

In Engelant is een gesante van Maroco[10], ter occasie van Salé, 'twelck den keiser van Maroco[11] door hulpe van de Engelschen heeft becomen op de zeerovers, maer werdt belegert bij een valsche hant, die daer veele sijn.

Van des palsgraefs[12] commandement over het leger van den landgraef[13] geloven de Engelschen niet ende seggen tevrede te sijn te handelen van alliantie te Hamburg ofte in den Hage, soo men wil. Wij hooren hier, dat een broeder[14] van den overleden landgraef Sigenhem heeft ingenomen ende dat veelen daer nae de paix verlangen.

Mijnheer den prins van Condé[15] heeft hem van de reis nae Italië geëxcuseert ende is nu eerst bij de Engelsche ambassadeurs[16] begroet metten tytel van Hoocheit, naedat sij daerop des conincx meninge hadden ondertast willende sulcx sonder sijn consent niet geven aen een van Sijne Maiesteit ondersaeten. Den coninc heeft sulcx voor aengenaam gehouden, ter eere van sijn huis.

Men seit den cardinael de Richelieu sestich millioenen extraordinaris gereed maect door nieuwe impositiën voor het toecomende jaer om het oorlogh te voeren.

Den 7 November 1637.

1 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
2 Maurizio van Savoye.
3 Maria Gonzaga, moeder van Carlo III Gonzaga, hertog van Mantua.
4 Carlo I Gonzaga, hertog van Mantua, overleden op 21 september 1637
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
9 Nicolas de l'Hospital, markies van Vitry.
10 Djouder ben `Abd Allah.
11 Moulay Mohammed ech-Cheikh el Asghar.
12 Karl Ludwig van de Palts.
13 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
14 Hermann van Hessen-Kassel; zie over hem no. 3333, p. 706 n. 14.
15 Henri de Bourbon, prins van Condé.
16 John Scudamore en Robert Sydney, resp. ordinarius en extraordinarius Engels gezant te Parijs.

Mijnheer den ambassadeur ordinaris van Engelant heeft mij gisteren een brief voorgelesen van mijnheer den eertsbisschop[1], waervan een groot deel was mij aengaende, 'twelck ick niet en sal verhaelen, ne jactantior videar.

De princesse Marie[2] pretendeert de goederen van Nevers in Vrancrijck gelegen haer toecomen ende niet den jongen hertogh van Mantua, geboren buiten Vrancrijck, uit cracht van het recht van Aubeine[3], 'twelck in Vrancrijck oock jegens souverainen eertijds is gepractiseert

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 7 Nov. 1637, wt Paris.

3335. 1637 november 7. Aan P. Schmalz[4].

Praestantissime Domine,

Uno hoc tempore, id est 5 Novembris novi Calendarii, ternas abs te accipio datas 2/12 Septembris Stockholmiae[5], 9/19 Septembris ibidem[6], postremas vero Hamburgi 10/20 Octobris[7]. Pro suscepto labore rerumque scitu necessariarum indicatione gratias ago.

Ceterae quarum meministi, eas accepi omnes demtis illis, quae datae sunt 16/26 Septembris. Respondi autem ego omnibus. Feminae nostrates in epistolico caractere parum se exercent.

Hamburgum te recte pervenisse gaudeo et placent mandata.

De Catullo[8] multum metuo, ne Vindex[9] aliquid clam[10] Sophos[11] agat. Fraudem, quae subest in mutatione nominum in pactis et quo ea tendat recte olfecistis. Vide, ne quid et ad dignitatem regni spectans lateat. Anni 32 reliquum jam pro persoluto haberi debet, cum pro eo responderit Heufdius[12]. Dicit Sanctichaumontius[13] plus solutum quam ex eo anno debebatur. Cetera, quae vos postulatis de pecunia numeranda ab eo tempore, quo inita sunt pacta, aequissimum est, cum fructum societatis nostrae reipsa et quidem ingentem perceperint.

Coloniam nostris rebus accommodatam non esse satis liquet. An Gallorum rebus apta, sit, ipsis dispiciendum relinquo, cum et urbs et cuncta circum sint hostilia. Hamburgum ob propinquitatem Suediae commodius mihi videtur ad

1 William Laud.
2 Maria-Louisa Gonzaga; zie over haar no. 3333, p. 708 n. 6.
3 Vgl. betreffende het ‘droit d'aubaine’ IV, p. 404 n. 2.
4 Hs. Stockholm, RA. Gedrukt *Epist.*, p. 376; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 608. Peter Abel Schmalz was secretaris van de Zweedse rijkskanselier Oxenstierna.
5 Ontbreekt.
6 Ontbreekt.
7 Ontbreekt.
8 Codenaam voor bestand.
9 Codenaam voor Frankrijk.
10 Het woord ‘clam’ staat in de tekst in cijfer: 12.60.27.23.
11 Sophi is een codenaam voor Zweden.
12 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
13 Melchior Mitte de Miolans, markies van St. Chaumont.

consultationes tam de pace quam de foedere, quanquam Hagam video praeferri ab Anglis.

De Gallo-Britannicis pactionibus haud multum boni exspectare videtur D. Camerarius[1], et illa prior pars, quam auxiliarem vocant, nihil est revera, pars altera suspensa et conditione insperabili.

Video exercitus suos in arctum cogi magno suo malo. Potuit id praeveniri, si in tempore vires habuisset dux Bernhardus[2] penetrandi in Germaniam. Nunc neque eas habet, et si habeat, effluxere rerum tempora.

Danus[3] quid serio agat, quid simulet tantum, scire plurimum refert.

De landgravii[4] vidua[5] bene hic speratur scripsitque ad eam rex[6]. At qui Cassellae sunt plurimi, pacem quamlibet malunt. Itaque turbarum metus est.

Santichaumontium a rege parum benige exceptum ob, quas dicis, causas hic didici. Per Aisman[7] tentari Hannibalis[8] animum non abs re sit. Lactucarii[9] quid agant, quid acturi sint celant satis. Illud de omisso Potentissimi titulo a Venetis[10] primum ipsorum, ut apparet, consilio, deinde ab ipsis mihi[11] non placet. Et vereor, ne quid ad Claudium[12] spectans lateat Oryzae[13] molitionibus. Scis Serenissimi titulum ducibus Italiae dari solitum, regesque ab iis aut Potentissimi aut Christianissimi aut simili alia adjectione distingui.

Multi et hic et in Anglia sermones sunt de reginae nostrae[14] matrimonio, quod rex Daniae filio minori suo[15] expetiverit. Non dubium est, quin adversus hanc petitionem competat dilatoria exceptio.

De Poloniae rege[16], quod dicitur, bellum ab eo in nos parari non credo, cum id, quod nobilitati Polonae super ea re in mentem venire posset, considero. Ne auxilia quidem, quae imperatori[17] inde venire possent, multum metuo.

Vale, vir egregie.

Lutetiae, 7 Novembris novi Cal. 1637.

Tuae Claritudini addictissimus
H. Grotius.

Multum dubito, verumne sit, quod hic vulgatur pacem esse Turcae[18] cum Persa[19] et ad mare Euxinum loca aliquot capta a Cosaccis et Moscovitis.

1 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Christiaan IV.
4 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
5 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Foppe van Aitzema. De naam ‘Aismam’ staat in de tekst in cijfer: 100.200.27.61.
8 Schuilnaam voor Ferdinand III.
9 Lactuca is een codenaam voor Frankrijk.
10 Het woord ‘Venetis’ staat in de tekst in cijfer: 69.72.6.72.77.2040.
11 Het woord ‘mihi’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
12 Codenaam voor Polen.
13 Schuilnaam voor Urbanus VIII.
14 Christina van Zweden.
15 Frederik, zoon van Christiaan IV van Denemarken.
16 Wladislas VII (IV).
17 Ferdinand III.
18 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen; zie over hem V, p. 435 n. 7.
19 Sefi (Sam Mirza), sjah van Perzië.

Adres: Monsieur Monsieur Schmalzius, secrétaire de Monseigneur le Grand Chancellier de Suède. A Stockholm ou là oü il sera.
Waaraan toegevoegd: A présent à Hambourg.

Met andere hand: Holmiae, die 8/28 Decembris 1637.

3336. 1637 november 9. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Saterdachavont tusschen acht ende negen uyren wert mijnheer den prins[2] met de schutterije ende geluyt van clocken verwillecomt, sijnde de reyse naer boven, mits de dispositie van sijne Hoocheyt niet te goet en is, achtergebleven. Donderdach tevoren was den heer Vosberge[3] naer Zeelant, om voorts naer Vranckerijck te gaen, gereyst, vanwaer, alsoo den wint contrari is geweest, ick niet en meen, dat hij kan wesen vertrocken. Sijne bootschap meent men te wesen te versoucken continuatie van de alliantie op den voet van het voorleden iaer ende betalynge van de achterstallyge penyngen.

Den ambassadeur van Vranckerijck[4] wiert gisteravont statelijck met menichte van coetsen ingehaelt hebbende bij sijne Ex[tie5] te voren geweest in het leger om te sien, naer men oordeelt, off men hetselve noch in het velt soude hebben connen houden.

De troupes van den lantgrave[6], naer besluyt van het tractaet met de stenden van Oostvrieslant, hebben drie plaetsen beseth gelaten ende sijn onder het commandement van Milander[7], die den lantgrave hetselve heeft opgedragen, in den eedt van de kinderen wt Emderlant getrocken, met meenynge, soo het schijnt, haer met King[8] te coniungeren ende een goet winterquartier te soucken, alvoren Cassel met vivres hebbende versorcht. Vranckerijck continueert aen den soon[9] het pensioen van 12 duysent cronen, den lantgrave belooft, ende toont, dat volck op de been sal soucken te houden, hoewel Milander veel difficulteyt vint, alsoo de stenden apart met den keyser[10] handelen.

Met de schriftelijcke antwoorde op de propositie bij Beria[11] gedaen hout Gert[12] hem gans niet gecontenteert, werdende de betalynge van de drie maenden,

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 11 n. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersberch*, p. 406. Tesamen met no 3350 beantw. d. no. 3365.
2 Frederik Hendrik.
3 Caspar van Vosbergen.
4 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
5 Frederik Hendrik.
6 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
7 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
8 James King, officier in Zweedse dienst.
9 Wilhelm VI van Hessen-Kassel.
10 Ferdinand III.
11 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden. Grotius heeft erboven geschreven: Spierinc.
12 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona. Grotius heeft erboven geschreven: Sp.

die hij staet maeckte promptelijck te ontfangen, in twijfel getrocken ende de gedaen instantie van de continuatie van secours stilswijgens voorbijgegaen; daer nochtans Beria aenhout om categoriquement neen ofte iae te verstaen, opentlijck voorgevende dat Sophi[1] in tractaet oft oorloge haer daernaer sal hebben te reguleren, waeromme van meenynge is nieuwe instantie te doen, idque suo more, id est brutalement[2]; doch sodanyge persuasiven werden met andere ingrediënten versacht.

Den affgesonden bij de Signoria van Genua[3] is gearriveert; wat hij brengt, sal uEd. ten naesten horen.

Van de craecken meen ick niet, dat yet sal wesen, alsoo twee scepen in Pleymuyt liggen ende matroos in hare brieven daer niet van en vermaent.

Van de questie tusschen Amsterdam ende Utrecht hebben wij niet nader dan dat Amsterdam voorts procedeert ende die van Zeelant in hare iegenwoordyge vergaderynge met vier stemmen voor Amsterdam hebben geconcludeert ende Hollant daerin de hant te bieden, hoewel den heer Knuyt[4] alle devoir heeft gedaen om hetselve buyten resolutie te houden ende als accomodateurs die provintie tusschen beyden te stellen.

De sententie tegens den gouverneur van Venlo[5] ende cappitainen is gepronuntieert.

Naer een secretaris sal ick omhoren vindende ondertusschen seer bedenckelij(ck), waerom uEd. op een van de gerecommandeerde niet behoort te letten.

Wat met Caesar[6] geduyrende dese vergaderynge te doen sal wesen, moet affgewacht; verder als ick alreede hebbe geproponeert, weet ick wel, dat weynych apparentie is [te] geraecken.

Indien van naer Engelant te gaen apparentie ware, soude ick connen oordeelen, dat men van soo groote pretensiën om soo weynych niet behoort te scheyden. UEd. kan alles selffs best examineren. Golilas'[7] soon[8] seyt in alles Humelus'[9] wille naer te sullen commen ende middel te weten van hem bij Gert[10] los te mae-

1 Codenaam voor Zweden.
2 De woorden suo more .... brutalement' staan in de tekst in cijfer: 2.1.20.701.802.16.46.17.24. 31.10.702.713. 24.700.62.3. 22.47(=17 of 45).64.32.23.720.7.75.42.82.49.70. met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
3 Giacomo di Negrono.
4 Johan de Knuyt.
5 Nicolaes van Brederode. Over zijn veroordeling zie men *Sententien, By die vanden Krijghs-rade der Vereenighde Nederlanden, uytgesproocken jeghens den Gouverneur, Major, ende Capiteynen: Mitsgaders de Lieutenanten ende Vendrichen, die als Cheffs gecommandeert, ende binnen Venlo Guarnisoen ghehouden hebben, over het subijt ende onverwacht overgheven vande selve Stadt. Gearresteert inden Leger bij Breda, opten 19. Octobris 1637. Ende ghepronunceert opten 29. daer aen volgende.* In 's Graven-Haghe, By de Weduwe ende Erfgenamen van wijlen Hillebrant Iacobssz van Wouw, Ordinaris Druckers vande Hog: Mog: Heeren Staten Generael. Anno 1637.
6 Codenaam voor Rotterdam. Het betreft de pogingen door Grotius en namens hem ondernomen om hem zijn achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog te doen uitbetalen.
7 Pseudoniem van Grotius. Hij schreef erboven: H. de Gr.
8 Het woord 'soon' staat in de tekst in cijfer: 2.20.77.700.712.49. Bedoeld wordt Cornelis, die zich na zijn verblijf in Zweden in Holland ophield.
9 Pseudoniem van Grotius. Hij schreef erboven: H. de Gr.
10 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona. Grotius heeft erboven geschreven: Sp.

cken. Ick sal daer voort op vervolgen, naer hij mij mergen, gelijck is belooft, breeder antwoorde sal hebben laten weten.

Den heer Hogendorp[1] is wt Sweden aengecommen, maer hebbe hem noch niet gesproocken. Ons Neeff[2] hebbe ick gesien, die niet heel wel en is, maer meer als acht dagen gequelt met een flux de ventre, die noch continueert. Mijn opinie is, dat den iongen Sigthunius[3] niet moet verreysen sonder Suenno[4] te sien. Mus miser est antro, qui tantum clauditur uno.

Desen 9 Nov. 1637.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 9 Nov. 1637. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. den 25 Nov.

3337. 1637 november 10. Aan J. van Reigersberch[5].

Massiliam recte te pervenisse, nobilissime Reigersbergi, gaudemus omnes et jam in Italia te esse auguramur, quod felix tibi faustumque[6] sit. Ei quam ante hac mihi miseras epistolae[7], repsondi[8] neque me pigebit umquam aut legere tuas aut tuis rescribere.

Memento videre, si Casale adveneris, D. cancellarium Guiscardium[9], si Florentiam Galilaeum[10], mathematicorum ac physicorum principem, si Bononiam Iustum Ryckium Belgam[11]. Nam de salutandis Romae Puteano[12] et Holstenio[13] nihil credo te admoneri opus.

Antiqua monumenta et loca, in quibus res gestae sunt memorabiles, etiam transiens spectare cura; inquire, quantum licet, in principum civitatum vires ac studia; denique illam tibi praecipue para scientiam, qua Itali caeteras gentes facile antecellunt: imperio regendi populos.

Vale et nos omnes tui memores crede idque nos abs te exspectare mutuum.

Lutetiae, 10 Novembris novi Cal. 1637.

Tuus tibi faventissimus
H. Grotius.

1 Gijsbert van Hogendorp.
2 Frederik Hendrik; zie over deze schuilnaam no. 3095, p. 322 n. 3.
3 Pseudoniem van Grotius. Hij schreef erboven: de Gr.
4 Schuilnaam voor Frederik Hendrik. Grotius schreef erboven: Pr. v. Or.
5 Gedrukt *Epist.*, p. 377. Antw. op no. 3290. Geadresseerde, Johan van Reigersberch, was een zoon van Maria's oudste broer Johan.
6 Vgl. de heilwens op de Romeinse stadspoorten: Felici Faustoque ingressu.
7 Ontbreekt.
8 Ontbreekt.
9 Trajano Guiscardi.
10 Galileo Galilei.
11 Justus de Rijck.
12 Christophe Dupuy (†1654).
13 Lucas Holste; zie over hem III, p. 193 n. 14.

3338. 1637 november 10. Aan G.J. Vossius[1].

Vir eximie,

Tardipedes tuae fuere literae scriptae circa Eidus Quintiles[2]: ad me pervenere circa Eidus Novembris. Ita curari solent, quae per amicos mittuntur, iter quippe facientes suo ex usu, non ex desiderio nostro. Is ipse, per quem miseras, Danus[3] accessit quidem aedes meas, sed me non reperto - ita volentibus rebus ipsius - ab hac urbe abiit et mecum colloquia in reditum distulit. Ego et ei et quoscumque vel leviter commendaveris, praestabo omnia, quae meae sunt opis.

Tua de Idololatria[4] nec minus de arte Poëtica[5], non credas quam hic exspectantur avide.

Nostrae ad Evangelia notae[6], ut facile vides, exspectandum habent Heinsianas[7], Gothica quoque nostra[8] Procopii editionem, quam moliuntur Elzevirii[9], Anthologiam[10] paratus submittere, si tibi placent typi Graeci, si adest corrector et qui indicem concinnet valde hujus operis usui necessarium. Praeterea video agi cum illis moratoribus non debere nisi ex syngrapha, ut, nisi intra praestitutum diem absoluta sit editio, committatur poena.

De Annalibus et Historiis belli Belgici[11] an edi debeant, certe ad inducias usque, tuum et quos amicos nobis nosti judicium exspecto. Nolo lucrum ex editionibus facere, sed indemnem me praestari aequum est. Id, nisi centum habeam exempla chartae melioris bene compacta, consequi non possum, tantus est eorum, quibus debeo, numerus.

Si quis Tacitum ediderit, habeo multas ad eum conjecturas[12]. Ad Lucanum[13] quoque notas duplices conjunxi multaque addidi, si quis forte uti velit.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 377. Antw. op no. 3158. Beantw. 6 jan. 1638 (dl. IX).
2 No. 3158.
3 Hans Mule; zie no. 3158, p. 416 n. 2.
4 *Gerardi Ioannis Vossii De Theologia gentili, et physiologia Christiana: sive de origine ac progressu idololatriae deque naturae mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, libri quatuor.* Amstelodami 1641.
5 *Gerardi Joannis Vossii De Artis Poeticae Natura, Ac Constitutione Liber.* Amstelodami Apud Ludovicum Elzevirium, MDCXLVII; *Gerardi Joannis Vossii Poeticarum Institutionum, Libri Tres.* Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, MDCXLVII; *Gerardi Joannis Vossii De Imitatione cùm Oratoriâ, tum praecipuè Poeticâ; Deqve Recitatione Veterum, Liber.* Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, MDCXLVII. In het boek *De Artis Poeticae Natura* staat een epigram van Grotius.
6 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm;* zie no. 3135, p. 375 n. 1.
7 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX;* zie no. 3089, p. 313 n. 13.
8 *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm;* zie no. 2913, p. 4 n. 7.
9 Abraham en Bonaventura Elzevier.
10 Zie over de *Anthologia* no. 3135, p. 375.
11 *Hvgonis Grotii Annales et historiae de rebvs Belgicis;* zie no. 3023, p. 211 n. 1.
12 *C. Corn. Tacitvs ex I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. Anno 1640; zie hierover Ter Meulen-Diermanse, no. 515 en remarques.
13 *M. Annaei Lvcani Pharsalia, sive de bello civili Caesaris et Pompeji Lib. X. Additae sunt in fine Hvgonis Grotii Notae Ex binis antehac editis junctae, auctae, correctae. Et Thomas Farnabii in margine. etc.* Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A.^{o}. MDCXLIII; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 430. Zie ook *op. cit.*, nos. 423 vv.

Nostri te tuamque matrem familias[1] ac liberos[2] resalutant.
Lutetiae, 10 Novembris 1637.
Tuus tibi obligatissimus
H. Grotius.

3339. 1637 november 12. Van Ch. Marini[3].

Monsieur,

Je suis fort aise d'apprendre par la vostre du 9/19 d'8bre[4] la continuation de vostre bonne affection envers moy et du soing qu'avez de mes lettres dont ie vous ay beaucoup d'obligation et serois plus obligé si vous m'eussiez envoyé quelque asseurance si mon.r Muller[5] me porte quelque ordre pour le payement de mon gage qu'on me doit desià depuis dix huict mois, estant impossible pour un homme tout à fait ruiné come moy de subsister de telle façon en sa charge.

Des Grisons[6] nous sçaurons bientost ce qu'ils feront en Espagne d'où pour leur pays ils rapporteront sans doute toute satisfaction mais pour la Voltoline i'en doute grandement qu'ils n'y soient point restblis, et les Voltolins s'en ventent d'avoir asseurance des Espagnols qu'ils seront maintenus en la liberté du traitté de Monson[7].

Les Suisses s'assemblent dimanche prochain á Bade desquels il ne faut pas attendre aucune résolution pour le bien public estant trop adonnez à l'oisivete et l'avarice oultre qu'ils sont fort désunis ensemble, les petis cantons favorisant les Austrichiens et les protestans n'ayant point le courage de faire aucune résolution sans leur compagnie. Ce qu'on y résoudra ie vous en advisera par la première occasion.

Les Grisons n'ont pas encor demoli le forts de Rhin et de Steig à quoy faire ils seront derechef vivement exhortez, mais si on ne les y force ils ne feront rien d'eux mesmes, l'Espagnol fournissant de l'argent aux Grisons pour la confermation de dits forts qui mettent non sans juste raison en jalousie les Suissez menacez de tous costés par l'approche des Austrichiens.

Je vous baise les mains et demeure inviolablement, monsieur,
Vostre serviteur
Marin.

Zurig, ce 2/12 de 9bre.

1 Elisabeth Junius.
2 Franciscus (1608-1645), Matthaeus (1611-1646), Cornelia (1613-1638), Isaac (1618-1689), Gerardus (1619-1640), Johanna (1622-1640).
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was nieuwsagent voor Zweden betreffende Zwitserland en naburige landen.
4 Niet aanwezig.
5 Georg Müller, secretaris en Zweedse hofraad.
6 Zie voor hun namen no. 3096, p. 325 n. 3.
7 Het verdrag van Monçon door de Franse gezant Charles d'Angennes, sieur du Fargis, in 1626 met Spanje gesloten betreffende de Veltlin.

De Basle on nous escrit que les impériaux ont ruiné le pons du Rhin et forcé les retranchemens ce qu'estants ce seroit un mauvais affaire pour nous.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 2 dec.
In dorso: 12 Nov. Marini 1637.

3340. 1637 november 14. Aan S. Bielke[1].

Illustrissime Domine,

Laboramus etiamnum, ut melioribus[2] copiis firmetur dux Bernhardus[3]. Ajunt ministri regii mitti eo equites mille ex Castilionaei[4] et cardinalis Valettae[5] exercitibus bis mille pedites, Rohanii[6] nuper militem. Agit ipse in montanis Basileam inter et comitatum Burgundiae in uberibus satis locis belloque diu intactis: et hostium quosdam eo ingressos depulisse dicitur. Castella insulae et trans Rhenum Galli custodiunt et pontem, sed dissolutum ac castelli praesidio tutum, ne ab hoste impetatur, qui per vada aut scaphas insulam incursitat. Pecunia quoque aliqua duci in antecessum dari promittitur, si transgredi Rhenum velit, quod hac anni tempestate adeo invalescere permissis hostibus erit satis difficile. Tamen Ivoii obsidium etiamnum tentat Castilionaeus, Salinas, ut dicitur, Longavillanus[7]. Is qui in Hannoniae fine est exercitus Cimacum versus se promovet, ut, si eo potiri possit, in hostico agat hyemem. Magnas spes concipiunt Galli ex Portugalliae seditionibus, quae a defectione dicuntur abesse non longe. Sed tales flammae in ipsis initiis facile emarcescunt, ni alimenta suggerantur.

Pontifex[8] de constituendis induciis aut ubique aut in Italia multum laborat. Archiepiscopus Remensis[9], ducis Guissii[10] filius, ex Italia, ubi cum patre jussu regis[11] vivebat, in Galliam venit, nuptias expetens Annae[12], minoris filiae ejus, qui mortuus nuper est, Mantuani ducis[13]. Nuptias videtur a rege impetraturus, nisi vellet sacerdotia, quae opima possidet, prius transferre in fratrem[14], quod erit perdifficile.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 378. Gelijkluidend aan de nos. 3341 en 3345. Van no. 3341 aan L. Camerarius bevindt zich een copie te Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 102; de verschillen, die de uitgave der *Epist.* vertoont t.o.v. deze copie worden hier reeds gesignaleerd. Over de geadresseerde zie men no. 2945, p. 67 n. 7.
2 De uitgave der *Epist.* heeft de lezing ‘majoribus’ in plaats van ‘melioribus’.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
5 Louis Nogaret d'Epernon de La Valette.
6 Henri, hertog van Rohan.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 Urbanus VIII.
9 Henri II de Lorraine (1614-1664), later hertog van Guise.
10 Charles de Lorraine, hertog van Guise.
11 Lodewijk XIII van Frankrijk.
12 Anna Gonzaga (1616-1684).
13 Carlo I Gonzaga, hertog van Mantua.
14 De drie broers van Henri II de Lorraine waren François (1612-1739), Louis (1622-1654) en Roger (1624-1653). Welke broer hier bedoeld wordt heb ik niet met zekerheid kunnen vaststellen. Het voorafgaande ‘nisi vellet’ is kennelijk een verschrijving voor ‘nisi nollet’ of ‘si vellet’.

Legi Pontani[1] librum[2] ex occasione scriptum Seldeniani[3]. Ostendit se historiae gnarum, novae ac veteris. Sed ipsam de mari possidendo quaestionem tractat involute, de industria, ne quid Daniae regi[4], cujus est popularis et beneficiarius, incommodet.

Rediit Romam a Savona cardinalis Sabaudus[5], pollicitus nihil se moturum aut pupillorum[6] aut viduae[7] rebus adversum, cui vicissim promissi sunt reditus tum sacerdotales tum alii, etiam pro elapso tempore, quos ei dux jam mortuus ob offensas noluerat persolvi. Id quoque adjici potest ad indicia laborantis rei Hispanicae, quae alioqui tam bellam occasionem non fuit emissura de manibus.

Opto, Illustrissime Domine, tibi tuisque cuncta felicissima.

Lutetiae, IV/XIV Novemb. anni MDCXXXVII.

Tuae Excellentiae addictissimus ejusque observantissimus
H. Grotius.

3341. 1637 november 14. Aan L. Camerarius[8].

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: R 12/22 Novemb. A.^{o} 1637.

3342. 1637 november 14. Aan Willem de Groot[9]

Frater optime,

Tum pro literis altera Novembris datis[10] tum pro comitante eas epigrammate[11] gratias tibi ago.

Sicut delectat me servata Rhenoberca captaeque hostium naves, ita Pinsii[12] Realisque[13] mortes dolenter fero tum mei causa, cui amicorum ibi haud ita magnus est numerus, tum boni publici.

Cistam rogo per fidum nautam ad Treselium[14] mittas. Multa in ea esse puto valde mihi desiderata.

1 Johannes Isacius Pontanus, hoogleraar te Harderwijk.
2 Zie over dit boek no. 3085, p. 303 n. 7.
3 Voor het *Mare Clausum* van John Selden zie men VI, p. 349 n. 11.
4 Christiaan IV.
5 Maurizio van Savoye.
6 Voor hun namen zie men no. 2966, p. 105 n. 18.
7 Christine, zuster van Lodewijk XIII.
8 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 102. Gedrukt *Epist.*, p. 378 en 861. Gelijkluidend aan nos. 3340 en 3345 dd. 14 november 1637 resp. aan S. Bielke en Johan Adler Salvius.; zie aldaar, p. 718. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds ambassadeur in Den Haag.
9 Gedrukt *Epist.*, p. 873. Antw. op no. 3327.
10 No. 3327.
11 Een epigram van Willem op de verovering van Breda; vgl. no. 3327, p. 694.
12 Willem Pynssen van der Aa.
13 Dr. Laurens Reael.
14 Daniel Tresel; zie over hem IV, p. 42 n. 4.

De filio[1] tempus est aliquid constituamus, quod nisi ipso praesente fieri nequit. Quare ne differat ad nos se transferre.

Excerpta ex Dorschei[2] Duraeique[3] literis peritis ostendi e re sit vertique illam, de qua dixi, archiepiscopi[4] orationem[5]. Is archiepiscopus suis recentibus ad ordinarium hic legatum[6] literis et amicissimam et honorificentissimam mei fecit mentionem.

Liber de Veritate Religionis Christianae meus[7] et de Baptismo[8] etiam in Suedicam transfertur linguam, quo magis doleat Voetius[9] eique similes sanniones.

De Notis ad Novum Testamentum[10], quas indicaveram, rogo cogites. De Aurato[11] nos cogitabimus.

De imaginibus meis quod scripseram[12] memineris, rogo. Ismaëlis Bullialdi de Natura Lucis liber[13], si ad vos jam pervenit, velim quae sint de eo literatorum ac praecipue optices peritorum judicia.

Vale cum parentibus[14], uxore[15], liberis[16], amicis.

Lutetiae, 14 Novembris 1637.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

3343. 1657 november 14. Aan A. Oxenstierna[17].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

1 Cornelis, Grotius' oudste zoon; hij was op thuisreis uit Zweden in het vaderland gebleven en voelde er weinig voor naar Parijs door te reizen.
2 Johan Georg Dorsche, Luthers theoloog.
3 John Durie; zie over hem VI, p. 172 n. 5.
4 William Laud.
5 Voor de titel van deze oratio zie men no. 3199, p. 481 n. 5.
6 John Scudamore, ordinarius Engels gezant te Parijs.
7 *Sensvs librovm sex, qvos pro veritate religionis Christianae Batavice scripsit Hugo Grotius.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Iohannis Maire MDCXXVII; Ter Meulen-Diermanse, no. 944. Later werd dit werk herdrukt onder de titel *Hugo Grotius De veritate religionis Christianae;* ter Meulen-Diermanse, nos. 946 vv.
8 *Baptizatorvm pverorvm institvtio alternis interrogationibus et responsionibus. Ex Belgicis rhytmis, quos in carcere Hagiensi Hvgo Grotivs fecerat, ab auctore Latinè reddita*, in *Hvgonis Grotti tragoedia Sophompaneas, Accesserunt ... sacri argvmenti alia*, ... MDCXXXV; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 78.
9 Gisbertius Voetius - Gijsbert Voet.
10 Zie no. 3310 p. 667.
11 François d'Or, vriend van Grotius, vroeger predikant te Sedan, maar wegens zijn remonstrantse gevoelens afgezet. In 1638 werd hij voor enige tijd Grotius' huispredikant.
12 Zie no. 3216 dd. 22 augustus.
13 *De Natvra Lvcis. Authore Ismaele Bvllialdo Iuliodunensi.* Parisiis Apud Lvdovicvm de Hevqveville viâ Iacobaeâ, sub signo Pacis. M.DC.XXXVIII. Cvm Privilegio Regis. Hoewel de titelpagina het jaar 1638 vermeldt, verscheen het boek kennelijk eind 1637, want het privilege du roy' is gedateerd op 15 september 1637 en wordt gevolgd door de mededeling: Achevé d'imprimer le 8. Octobre 1637'.
14 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
15 Alida Graswinckel.
16 Voor hun namen zie men no. 2912 p. 3 n. 2.
17 Gedrukt *Epist.* p. 377; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II p. 416.

Ad implenda ea, quae rex[1] per se perque cardinalem[2] mihi ac D. Mullero[3] promiserat, conveniendum mihi censui Noyerium[4], cui inter quatuor status Gallici secretarios belli cura gravis lateque patens incumbit.

At ipse ad me venit prior ac, cum ei ostendissem, quantum nostra interesset aliquid a Gallis per Germaniam tentari, quantum ex mora accepimus detrimenti, quam res ea jam proclivis esset regi post Languedociam et Aquitaniam hostilibus armis liberatas, ipsaque perlegissem pollicitationis regiae verba, dixit nihil opus me id, quod nostra referret, multis exsequi, cum idem non minus referret et regis et Galliae. Copias per Manicampium[5] missas aliquanto majores faciebat quam dux[6] et Truchesius[7], ad M CCC. Mitti nunc alias ex cardinalis Valettae[8] exercitu et eo, qui Dampvilleriam cepisset. Eas postea dixere mihi et Heufdius[9] et Truchesius fore ad mille equites, pedites mille, addebatque Heufdius eam pecuniam, quae fine Novembris duci deberi inciperet, praenumerandam ei, si Rhenum transgredi vellet.

At Noyerius ita loquebatur, quasi vix speraret ducem Transrhenana petiturum, quod in montanis, ubi nunc esset, locis Basileam inter et comitatum Burgundiae diu a bello intactis opulentae ipsi militique sedes forent. Pontis membra disjecta jacent sub praesidio castelli ad Rhenum, quod a Gallis defenditur, quominus pateant ad hostium injurias.

Is, quem dixi, Noyerius ita est pontifici[10] ejusque placitis ac rebus addicte serviens, ut etiam de eo cardinali faciendo Romae sermones sint.

Talis cum sit, promptiore animo ea est[11] facturus, quae protestantium per Germaniam alibique res labefactent, quam quicquam eorum, per quae ei vires recipere possint. Ac sicut isti homines induci non possunt, quin Bavaro[12] velint optime, in quem praecipue diriguntur ducis Bernhardi, si Rhenum transeat, consilia; ita video etiam Brandeburgici[13] causam apud eos non parum habere favoris. Et his studiis suis obtendunt spem, ni fallor, inanem per hoc aliquando domui Austriacae auferri posse continuum jam tam diu in eorum sanguine imperium. Interim dum ipsi de pace agunt et indutiis, nostras spes rejiciunt in ver proximum. Pontifex plurimum ad indutias laborat aut universales aut certe per Italiam.

Heufdius ex iis, quibuscum loquitur, sermonibus putare se ait, ut rata habeantur pacta Wismariensia[14]; Gallos promissas pecunias fine imminutione depensuros;

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 De Richelieu.
3 Georg Müller, secretaris en Zweedse hofraad.
4 François Sublet, seigneur de Noyers, baron de Dangu, staatssecretaris van oorlog.
5 Achille de Longueval, sieur de Manicamp.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Wolf Dietrich Truchsess.
8 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
9 Johan Hoeufft, bankier te Parijs; hij behartigde financiële belangen zowel voor Zweden als voor Frankrijk.
10 Urbanus VIII.
11 De uitgave der *Epist.* heeft de lezing ‘ut ea sit’.
12 Maximiliaan I van Beieren.
13 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
14 Het verdrag van Wismar, op 30 maart 1636 tussen Frankrijk en Zweden gesloten, werd door Zweden eerst in het najaar 1637 geratificeerd.

in bello imperatori[1] indicendo non aeque fore faciles et exspectaturum ea de re nova mandata Davausium[2].

Castelletum in Picardia ajebat Noyerius recuperari a Gallis potuisse, si voluissent, sed id non tanti visum. Sunt multi, qui credant imminere Cimaco Gallos, ut in hostili Belgarum solo hiemem agant.

Castilionaeus dicitur ire in obsidionem Ivoii, quem locum nuper Hispani receperant. Id si est, parum ex eo exercitu perveniet ad ducem Bernhardum; sed poterit, si res serio agitur, id suppleri ex iis, quae Rohanii[3] fuere, copiis, nisi forte attinebit et has Longavillanus[4] Salinarum in comitatu Burgundiae obsidione; nam id quoque dici audio.

Multum laetantur Galli ob seditiones hinc in Hispaniam transgressas. Portugallia maxime ita commota, ut non procul a defectione res sit. Id si durat, cogitandum esse Gallis ac Batavis, quomodo vetera illa inter Castellanos et Portugallenses odia ad mansurum aliquod dissidium perduci possint. Olim Angli Antonium nothum[5] in Portugalliae regnum reducere voluerunt, quod ipse populi levitate adeptus pari facilitate amiserat. Is nothos reliquit duos, quorum alter Hispani praelatis partibus in Brabantia vivit[6], alter in Gallia[7], neuter ullis bonis actibus cognitus. At si conspirent, quorum interest negotium Hispano[8] facessi, viresque initiis subministrent, nemo ad faciendas ibi partes si potior duce Bragantiae[9] opibus clientelisque pollente ortus ex Catharina[10], filia Eduardi[11], qui Eduardus frater fuerat ejus Henrici[12], qui post Sebastianum[13] regnavit. Catharinae autem illius jus omnes per Portugalliam scholae defenderant, priusquam eis silentium imponerent Philippi Castellae regis[14] arma, nimirum, quia existimabant eruditi filiam ex filio natam in pari gradu praeferendam filio nato ex filia, qualis erat Philippus. Sed de his cogitare illorum sit, quos ea res propius spectat.

Bredae praefecturam rumor destinat Frederico[15], principis Arausionensis[16]; notho, qui hic militaribus artibus instruitur.

Archiepiscopus Remensis[17], juvenis filius ducis Guisii[18] rege[19] inconsulto ex Italia in Galliam venit amore percitus Annae[20], quae minor est filia ducis Ma-

1 Ferdinand III.
2 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
3 Henri, hertog van Rohan.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Antonio, prior van Crato (1531-1595).
6 Emanuel van Portugal (1568-1638).
7 Cristóvão (Christophe) van Portugal (1573-1638).
8 Philips IV.
9 Johan IV, hertog van Braganza (1604-1656), koning van Portugal van 1640 tot zijn dood.
10 Catarina (1540-1614), grootmoeder van Johan IV, hertog van Braganza.
11 Duarte (Eduard), hertog van Guimaraens.
12 Hendrik (1512-1580), koning van Portugal (1578-1580).
13 Sebastiaan (1554-1578), koning van Portugal.
14 Philips II van Spanje.
15 Frederik van Nassau-Zuylenstein.
16 Frederik Hendrik.
17 Henri II de Lorraine.
18 Charles de Lorraine, hertog van Guise.
19 Lodewijk XIII.
20 Anna Gonzaga.

tuani modo mortui[1]. Non difficulter ei matrimonium hoc permitteret cardinalis Riceliacus, si ei vellet sacerdotia, quae multa et optima possidet, pure a se abdicere; at is non ita amens amore est, ut non cupiat ante nuptias omnia illa sacerdotia in fratrem suum[2] transferre, quod perdifficile obtentu erit.

Ceterum ut Hispaniae res credam non optimo esse loco, etiam hoc accedit, quod cardinalis Sabaudus[3], cliens haud dubius Hispaniae, a Genuati agro retro se Roman tulit acceptis a fratris[4] vidua[5] literis, quibus ei reditus tum profani tum sacri a defuncto duce ademptos non in futurum tantum, sed et in perpetuum reddit.

Det Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, Tuae Sublimitati cuncta prospera.

Lutetiae, 4/14 Novembris 1637.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Venit, haec postquam scripseram, ad me Truchesius. Is multa incerta nunc habet, quae prius certa duxerat. Jubetur multum circumducto itinere ire ad Feuquerium[6], qui apud Virodunum est. Is vero iturusne sit ad ducem Bernhardum et copias ducturus, an misserus et quas et quantas, nescit Truchesius. Heufdius pecuniam numerare differt, donec mandatum ducis speciale accepteri, quasi idoneus rerum actor non tanti sit, quanti scripta mandata; nec concessum petenti duci, ut ad vitanda intertrimenta pecunias e Gallia ad se portari faciat. Tum vero, quod minime placet, Noyerius ad minuendos sumptus pontem vult derelinqui, quia partim ex conductis navibus constat. Perendie constituit hinc abire Truchesius. Dux Bernhardus ultra sex millia non habet ex pactis cum Gallia obligatus alere XII equitum, sex peditum millia, sed id quominus praestet, excusant eum loca in quibus vivit, et equorum hominumque mortes. Miratur ipse Truchesius tantam in suis negotiis de subito mutationem nec, quid potissimum suspicetur, satis scit. Etiam quae de obsidionibus scripsi, ita quidem rumoribus circumferuntur, sed parum adhuc explorata sunt.

Quod hic de regis in pacem studio in vulgus editur[7], mitto.

Dicitur dux Bernhardus per Ascham et Angestenum ivisse versus Laumontium et Delmontium.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Carlo I Gonzaga, hertog van Mantua.
2 Zie no. 3340, p. 718 n. 14.
3 Maurizio van Savoye.
4 Vittorio Amedeo.
5 Christine, zuster van Lodewijk XIII.
6 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
7 Zie *Gazette de France* dd. 11 november 1637, p. 717 no. 177.

3344. 1637 november 14. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Den 12 November werden mij drie van uE. brieven behandight, twee van den tweeden November[2], een van den 25 October[3], die apparentelijck voor desen bij mijn soon[4] versuimt is te bestellen. Accedit et hoc ad negligentiae argumenta. 'T is noodigh, dat hij overcome. Wil hij iet leeren, soo is het hier te doen, daer veele vremden comen om mijnentwil. Oock brengt den brief, die mijnheer den rijcxcancellier[5] hem medegegeven heeft, sulcx mede. Ea propter non improbavi illustritatis Tuae consilium ipsum ad se revocandi, cum et ei illis in partibus uberior se materies offerre possit ingenii juvenilis excolendi et nullibi commodius quam a vobis regi et informari queat. Humelus[6] heeft advysen, dat Ubbo[7] hem meent gebruicken over 't handelen van Eurypylus[8]. Soo sulcx valt is daer veel aen gelegen, dat Golilas' soon[9] hier de plaetse bewaert, ne alius eum occupet. Doch dient niet gedivulgeert. Bij Neef[10], al waer men verseeckert van het succes, soude hij niet dienen om redenen. Ende 't refuis, soo sulcx daerop viel, soude mij, hem ende vooral sijne broeders naedeeligh sijn.

Ick blijve bij mijne opinie van de insinuatie aen Caesar[11] te doen doen ende verwonderen ons dat noch mijnheer Spierinck[12], noch onsen soon ons niet en onderrechten op de intentie aengaende den wissel, daer ons soo veel aen is gelegen ende de saecke niet dan te lang is gebleven in onseeckerheit.

Hier is een gerucht geweest, dat de Staten-Generael de vergaderingen van de Staten van Hollant wilden beletten. Mij dunct sulcx geene apparentie te hebben.

't Verlies van mijne heeren Pinsen[13] ende Reael[14] heeft mij seer bedroeft; de saecke van d'heer Galilaeo[15] dient gevordert ende in plaetse van de heer Reael een andere gesurrogeert, gelijck ick uE. voor desen heb geschreven[16].

Den Poolschen tol meen ick, dat sal blijven. Die van Genua, eerst wat sijnde geïriteert geweest tegen Spaignie, sijn met goede beloften versacht, gelijck wij van daer verstaen ende daeruit comt de verandering van de resolutie bij uE. aengeroert.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 6 b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op nos. 3315, 3328 en 3329. Vermoedelijk beantw. d. no. 3375.
2 Nos. 3328 en 3329.
3 No. 3315.
4 Cornelis, die op thuisreis uit Zweden zich in het vaderland ophield. Hij toonde weinig lust om naar zijn ouders te Parijs door te reizen.
5 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
6 Pseudoniem van Grotius.
7 Schuilnaam voor Axel Oxenstierna.
8 Codenaam voor vrede; vgl. p. 747 n. 1.
9 Het woord ‘soon’ staat in de tekst in cijfer: 33.20.46.21.710.720. Golilas is een pseudoniem van Grotius.
10 Frederik Hendrik; zie voor deze schuilnaam no. 3095, p. 322 n. 3.
11 Codenaam voor Rotterdam. Het betreft hier de pogingen door Grotius en namens hem ondernomen om zijn achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
12 Petter Spiring Silvercrona.
13 Willem Pynssen van der Aa.
14 Dr. Laurens Reael.
15 Galileo Galilei; vgl. ter zake no. 3334, p. 709.
16 No. 3334 dd. 7 november.

Van het gouvernement van Breda is hier mede de opinie als uE. oordeelt.

Van de heer d'Estampes[1], nu marquys, heb ick uE. voor desen geschreven[2]. Men moet hem hooren ende antwoorden met groote circumspectie.

Rijnberck is met groot geluck gesalveert.

Dat d'heer Vosbergens[3] sending d'heer van Oosterwijck[4] geen goed en doet, oordeelt uE. seer wel.

'T is mij lief, dat de Zelanders haere oude deuchd hervatten ende wensche om confirmatie van Angola.

Men denckt overal op Penexagoras[5] off op Sitalcas[6].

Dan de verandering gevallen in Italië[7] sal difficulteit geven. De dochter van Monsieur[8] heeft groot goed in Vrancrijck; twijffele daerom seer off men den Cardinal van Spaengie[9] daermede soude willen verstercken.

Wilt mij wel adviseren hoe Vosbergen[10] staet met Gelher[11], hoe met Scarinus[12] ende de zijnen. Wat hij seit van Golilas[13] etc. Soude die man[14] wel soecken hier ambassadeur[15] te blijven, dat waer een treck.

Ick heb gesien het boeck Pontani van de zee[16]. Hij toont de historie wel te verstaen, oude ende nieuwe, maer heeft al willens de principale questie van rechten off vermijdt off bedwelmt, om de pretentiën van de croonen van Denemarcke ende Norwegen niet te quetsen.

Aen hertogh Bernhard[17] sont den coning[18] van nieus twee duysent man te voet, meest van des hertogs van Rohan[19] volck, ende duisent paerden, met eenig

1 Jean d'Estampes, markies van Valençay, Frans gezant in Den Haag.
2 Zie no. 3274, p. 605.
3 Caspar van Vosbergen.
4 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, ordinarius Staats gezant in Parijs.
5 Codewoord voor vrede. Van Reigersberch heeft de betekenis erboven geschreven.
6 Codewoord voor bestand. Van Reigersberch heeft erboven geschreven: tresves.
7 De naam ‘Italië’ staat in de tekst in cijfer: 362. Van Reigersberch heeft erboven geschreven: Italië.
8 Anne-Marie Louise van Orléans, dochter van Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
9 De woorden ‘Cardinael van Spaingie’ staan in de tekst in cijfercode: 201. ט. 304. Van Reigersberch heeft erboven geschreven: Cardinal van Spaengie. Bedoeld wordt de kardinaal-infant don Fernando; zie over hem IV, p. 412 n. 11.
10 De naam ‘Vosbergen’ staat in de tekst in cijfer: 1.20.2.800.890.22.50.17.11.50.49. Van Reigersberch heeft de ontcijfering erboven geschreven. Bedoeld wordt Caspar van Vosbergen.
11 Schuilnaam voor Frederik Hendrik. Van Reigersberch heeft erboven geschreven: prins.
12 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch. Hij heeft erboven geschreven: Reigersberch.
13 Pseudoniem van Grotius.
14 De woorden ‘die man’ staan in de tekst in code: א ו. Van Reigersberch heeft erboven geschreven: die man.
15 De woorden ‘hier ambassadeur’ staan in de tekst in cijfer: 9.6.50.17.900.960. 121., met de betekenis door Van Reigersberch erboven geschreven.
16 Voor dit boek van Johannes Isacius Pontanus zie men no. 3085, p. 303 n. 7.
17 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
18 Lodewijk XIII van Frankrijk.
19 Henri, hertog van Rohan.

gelt, soo de Fransoisen seggen, om hem te bewegen den Rijn te passeren. Maer den besten tijd is voorbij. Sijne Furstelijcke Genade is noch in de Franche montagne een goed quartier ende lang vrij geweest sijnde van het oorloghen. Eenige van de vijanden daerontrent comende, sijn geslagen. De Fransoisen bewaeren de forten bij Brunbach. De brugge hebben sij gebroocken ende onder de bescherminge van het eene fort geleit, om bij den vijant, die dagelijcx in het eilant comt, niet beschadigt te werden. Men seit den marescal de Chastillon[1] noch in dese tijd Lucy gaet belegeren ende den hertogh van Longueville[2] Salines. De Fransoisen, die bij Henegouwen sijn, souden garen te Chimay ofte daerontrent haer winterleger soecken. Doch twijffele van 't succes.

Den paus[3] arbeit tot trefves, vooral in Italië.

Den eertsbisschop van Reims[4], soon van den hertogh van Guise[5] is sonder des conincx permissie alhier gecomen uit Italië, soeckende te trouwen Anne, de jongste dochter van den overleden hertogh van Mantua[6]. Dit soude wel soo groote dilfficulteit niet hebben, soo hij niet en socht alle sijne beneficiën te brengen op sijn broeder[7], 't welck soo licht niet voort en wil.

De Fransoisen spreecken veel van de seditie, iae (?), soo sij seggen, revolte in Portugal. Soo dat vier niet gevoet en werdt, sal het licht vergaen gelijck de croquanterie in Vrancrijck.

Wij verwachten advysen uit Hamburg om te weten, off het Fransche gelt soo gereed is als onse ratificatie van het tractaet van Wismar, die in handen is van de heer Salvio[8].

Den cardinael van Savoye[9] is wederom uit het Genuees teruggetrocken hebbende belofte ontfangen van de hertoginne-weduwe[10] van alle sijn incomen, dat hem bij den overleden hertogh was ontnomen, te genieten, selff oock voor den gepasseerde tijdt; soodat te twijffelen is, off de saecken haer niet aldaer tot stilte sullen stellen.

Soo men dat stuck van Portugael soude willen levendigh houden, most men stercke hulp bieden aen den hertogh van Bragance[11], sijnde een machtigh heer ende gecomen van 't bloed van Portugael door wettelijcke geboorte, niet door bastardie, als de soonen van d. Antonio[12].

Hier is geseit, dat moeite is geweest tusschen de coetsen van de heer Camerarius[13] ende van de heer Spiering, waervan wij in uE. advysen niet en vinden. Wilt mij adviseren, off d'heer Spiering gelt sal becomen off excuse.

1 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
2 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
3 Urbanus VIII.
4 Henri II de Lorraine.
5 Charles de Lorraine, hertog van Guise.
6 Anna Gonzaga, dochter van Carlo I Gonzaga, hertog van Mantua.
7 Zie no. 3340, p. 718 n. 14.
8 Johan Adler Salvius.
9 Maurizio van Savoye.
10 Christine, weduwe van Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
11 Johan, hertog van Braganza.
12 Antonio, prior van Crato. De bedoelde zonen waren Emanuel en Christóvão van Portugal.
13 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.

Nadat ick dit geschreven had, is bij mij gecomen monsieur Truchses[1], die hier is vanwegen den hertogh van Weimar[2], die mij seit, dat hij wechgaet met goede belofte, sonder iet seeckers, nochte van gelt, nochte van volck; maer heeft last te gaen nae Verdun bij monsieur de Feuquières[3], die ordre sal hebben op alles. De Fransoisen spreecken alhier, alsoff men de brugge om de groote coste behoorde te verlaeten. 'Tgunt ick van de drie belegeringen geschreven heb, gaet noch niet vast.

Ick sende uE. 'tgunt hier gedruckt werdt van des conincx genegentheit tot de vrede[4].

Den 14 Nov. 1637.

In margine schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 14 Nov. 1637 wt Paris.

3345. 1637 november 14. Aan J.A. Salvius[5].

3346. 1637 november 14. Aan P. Schmalz[6].

Praestantissime Domine,

Accipio pariter 12 Novembris, ut hic numeramus, tuas datas 26 Septembris et alias datas 23 Octobris[7]. Ad illas priores nihil responderi opus, cum ad recentiores illas, quas 20 Octobris scripseras, jam responderim[8].

De pecunia si perstatis, puto vos quod vultis impetraturos: idem judicat Heufdius[9].

Quae scribis de tractanda re Mimnermi[10] partim ad Praecoqua[11], partim ad Nervam[12], indicium mihi facit non venturos Lactucarios[13] aperte in Callimachum[14] cum Hannibale[15].

Ad id, quod Xenocrates[16] de Iustino[17] in privato sermone disseruerat, scito

1 Wolf Dietrich Truchsess.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
4 Zie no. 3343, p. 723 n. 7.
5 Gelijkluidend aan no. 3340 dd. 14 november 1637 aan S. Bielke; zie aldaar, p. 718. Voor Johan Adler Salvius zie men no. 2919, p. 19 n. 1.
6 Hs. Stockholm, RA. Gedrukt *Epist.*, p. 379; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 610. Ged. vertaald in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 128. Peter Abel Schmalz was secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 Ontbreken.
8 No. 3335 dd. 7 november.
9 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
10 Codewoord voor vrede.
11 Codenaam voor Keulen.
12 Codenaam voor Hamburg.
13 Lactuca is een codenaam voor Frankrijk.
14 Codewoord voor oorlog.
15 Schuilnaam voor keizer Ferdinand III.
16 Schuilnaam voor de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
17 Pseudoniem van Grotius.

hunc semper in illius fore potestate nec quicquam ducturum grave, quod ipsi placuerit.

De archiepiscopatu Magdenburgensi promisso Hallensi et hic audivimus; sed nempe si mors praecedat filii Saxonis[1].

De Lusatia verumne sit, dubito. Et regem Daniae[2] et civitatem Hamburgensem, quamdiu poterit, suspensos tenebit imperator[3], ut ad suos usus et hanc et illum verset.

Pro D. Deodato[4] gratias habeo. Ea est ejus virtus et eruditio, is etiam in te amor, ut bene positum sit quidquid in eum confertur.

Gaudeo habere vos capita foederis Gallo-Britannici; an plena, cogor ambigere.

Epsteinius[5], cur[6] mihi male velit, causas non habet; res ipsius promovi semper, sed non ita caecus sum, ut non videam Vindicianos[7] eo saepe uti suo arbitratu. Miser sim, si etiam Joliveto[8] invideam, homini nec grammatices quidem et prosodiae leges bene callenti. Ridendum me propinassem doctis omnibus, si me probante tale opus de rege tanto scriptum[9] prodisset. Interim, ut pro benevolo in res nostras animo et conatu qualicumque aliqua liberalitate permulceatur, et monui et moneo.

Ex omnibus Anglorum[10] sermonibus cognovi malle eos Gallis cedere et ab iisdem in loci secundi possessione defendi quam a nobis controversiam pati.

Vale quam optime.

Lutetiae, 14 Novembris novi Cal. anni 1637.

Tuae Praestantiae addictissimus

H. Grotius.

Pransus est mecum D. Deodatus tibique summas agit gratias de effectu nihil diffidens.

Adres: Monsieur Monsieur Schmalzius, secrétaire de Monseigneur le Grand Chancellier de Suède. A Stockholm ou là où il sera.

Met andere hand: Holmiae, d. 8/18 Decembris 1637.

1 August, hertog van Saksen-Weissenfels (1614-1680).
2 Christiaan IV van Denemarken.
3 Ferdinand III.
4 De Geneefse theoloog Elias Diodati.
5 Johan Epstein.
6 De uitgave der *Epist.* heeft ‘ut’ in plaats van ‘cur’.
7 Vindex is een codenaam voor Frankrijk.
8 Evert Jollyvet (1601-1662), sieur de Votilley, advocaat van het parlement van Parijs, was jurist, dichter, filoloog, filosoof en theoloog.
9 *Evertii Iolliveti Aurelianensis Fulmen in Aquilam, seu Gustavi Magni, Serenissimi Suecorum, Gothorum, Vandalorum Regis, etc. Bellum Sueco-Germanicum. Heroico-Politicum Poema.* Editum Parisiis Apud Matthaeum Guillemot. A. MDCXXVI. Lipsiae Apud Georgium Wolbrecht. A. MDCCCXXXII.
10 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant in Parijs.

3347. 1637 november 14. Van B. Schörling[1].

Mein hochgeehrter Herr Legat,

Meine annoch continuirende Schwacheit verursachet, dass E. Excell. ich mit meinen wochentlichen weinigen relationen nicht uffwarten können; hoffe undt bitte derowegen, Sie werde mich excusat halten.

Wir haben lang keine brieffe von H. Banern[2] gehabt; alss er auss Mecklenburg wider in Pommern movirte, bekamen wir die letzte; seither dem hören wir nichts gewisses. So ist auch die ord: Dantziger Post diese wochen aussgeplieben.

Schwett soll H. Baner per force erobert, das feindtliche praesidium darin niedergemacht, undt solch magazin in brandt gesteckt undt ruïnirt haben. Darauff seij Er uff Landsbergh gangen, undt Ziele ferner in Schlesien, daselbst zue hyberniren zu kommen. Den erfolg wirdt man vernehmen.

Gallas[3] saget man folge ihm uff der seiten, undt die Chur Sachsische undt Brandenburgische trouppen zugleich, weren dieselbe, wie man vermeint gehabt, die Elbe gepassieret undt hetten ihre quartiere im Braunschweigischen undt daherumb genommen. So hette Baner in Schlesien bequehmer undt ruhiger zu recht kommen können. Ietzo aber scheinets, gehet er gefehrlicher.

In Westphalen ists noch still. Melander[4] undt Kinge[5] haben sich conjungiret, undt ihr absehen uff Götzen[6] gerichtet. Derselbe soll zu Höxter mit Hertzog Georgen[7] zu Lüneburg zu sammen sein undt die conjunction tractiren. Gott verstöre undt mache solche consilia zuschanden.

Auss Schweden hab ich nichts sonderlichs, dan der Herr ReichsCantzler[8] undt andere herrn waren nocht nicht wider gen hoff kommen. So baldt aber etwas vorfelt, sonderlich beij den Arméen, soll E. Excell. ich mit meinen schlechten undt einfältigen relationen nicht entsein.

Diesmahl empfehle dieselbe der Göttlichen providentz, undt dero faveur undt gunst mich unterdienstlich, nicht zweiffelende, E.E. werde des Herrn Salvij[9] letztes Schreiben[10] welches aussführlich de foedere Wism.[11] handelt, woll empfangen haben.

E. Excell. dienstergebener
B. Schörling.

Hamburgh. den 4. Novemb. 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 3 dec.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 11. Balthasar Schörling was postmeester te Hamburg.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in dienst van keizer Ferdinand III.
4 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
5 James King, officier in Zweedse dienst.
6 Johann, graaf van Götz.
7 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
8 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
9 Johan Adler Salvius.
10 No. 3265 dd. 22 september.
11 Het verdrag van Wismar tussen Frankrijk en Zweden was op 30 maart 1636 gesloten; de Zweden hielden de ratificatie op tot het najaar 1637.

3348. 1637 november 16. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Accepi jam aliquot a te litteras et imprimis eas, quas XXII[2] et XXI Octobris[3] ad me dedisti, pro quibus ingentes habeo gratias.

Cum filio natu maximo[4] Reigersbergius[5] et ego conjunctim egimus, ut in Galliam iter adornaret, quod ille de tua voluntate a nobis certior factus non abnuit; institimus, ut a D.^{o} Spiringio[6] bona cum gratia discedat. Nudius tertius ad me venit referens eum non intercedere, quominus suis studeat commodis, et rogavit, siqua mittenda haberem, pararem, se enim jam esse in procinctu itineris. Versus, quos in Bredae expugnationem scripsit[7], omnibus, maxime vero Heinsio[8], probantur: qui heri in convivio et mihi et aliis - coram Ploisio[9] - honorifice de te locutus est, ut et apud Spiringium nuper, sicut testabitur filius.

Rogo, illi ad eam, quam Borussus[10] attulit epistolam, rescribas; nosti hominem, quem ut inimicum timere non debes, ita magis amicum esse expedit: reliqua iniquitati temporum imputanda.

Gronovium[11] puto bona fide tecum agere. Scio me aliquas domi ipsius detulisse epistolas; an notae Statianae[12] iis inclusae fuerint, nescio. Rogo, ut ea, quae ipsi tradi velis, non occlusa mihi mittas, et sponsorem me offero, ex animi tui sententia actum iri.

Valde mihi probantur ea, quae ex Duraeo[13] exscripsisti; etenim jam extare viros cordatos qui synodum Dordracenam pro oecumenica reformatorum non habeant, lubens intelligo.

Cordesii[14] iterum faxo, ut meminerim. Borelium[15], qui hic est, de fratris[16] manuscripto interpellavi; is in Selandiam scripturum se promisit, sed plerosque libros vaenisse ait. Milium[17] de altero alloquar.

Nihil jam hic novi, nisi quod denuo navem Dunkerkanam cepere Selandi. Dorpio[18], qui imperium maritim abdicavit, egregium princeps[19] testimonium

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24 Antw. op nos. 3310 en 3321; tesamen met no. 3305 beantw. d. no. 3363.
2 No. 3310.
3 No. 3321. Gelezen moet nl. worden: XXXI.
4 Cornelis de Groot; hij was op thuisreis van Zweden in Holland aangekomen en vertoonde weinig neiging om door te reizen naar Parijs.
5 Nicolaes van Reigersberch.
6 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
7 Voor gedichten over Breda zie men ook no. 3327 p. 694 v.
8 Daniel Heinsius.
9 Bedoeld zal zijn Adriaen Ploos van Amstel.
10 Henricus van Bommel.
11 Johann Friedrich Gronovius.
12 Zie hierover no. 3321, p. 682 n. 12. aldaar.
13 John Durie.
14 Jean de Cordes.
15 Willem Boreel.
16 Johan Boreel.
17 Cornelis van der Mijle.
18 Luitenant-admiraal Filips van Dorp.
19 Frederik Hendrik.

praebuit, quod jam publici juris factum est. Successor ejus[1], vir manu promtus, brevi impositam sibi provinciam alacriter suscepturus est multis bene ominantibus.

Princeps non optime habet contracto ex obsidionis vigiliis malo.

Deus Optimus Maximus te nobis et amicis servet incolumem.

Hagae, XVI Novembris 1637.

Tibi obsequentissimus frater

Guilielmus Grotius.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 25 Nov.

En in dorso: 16 Nov. 1637. W. de Groot.

3349. 1637 november 16. Van G. Müller[2].

Illustrissime et Excellentissime Domine Legate,

Was an E. Ecx. auss bevellch dess H. Generalissimi H. Hertzog Bernhardt, zu Sachsen Weijmar[3] Fr. Gn. vor 14 tagen Ich geschriben, das wirdt hoffentlich E. Exc. nunmehr wol zu kommen sein. In selbigen terminis beruhet es noch allerdings, und waiss E. Exc. zu disem mahl Ich gar nichts remarquables zu atvisiren. Dass Ihrer Fr. G. mit occupirung mehrer quartier es zimblich geglückht, und Sie ettlicher massen commotität funden, die ermattete pferdt auf ein par Monat ohngefähr zu refraichiren, werden E. Exc. vorhin wissen.

Herr General Commissari Schafelitzky[4] ist von Baden und Zürich, dahin von Ihrer Fr. Gn. Er verschikht worden der Catholische Schweitzer consilia zu observiren und die Evangelische besser zu informiren, noch nicht wider zurückh kommen; hoff die Herrn Schweitzer sollen den Winther hindurch und so lang tagen, bis uffs früe Jahr Ihre F.g. wider zu feld gehen können. Morgen, gelibts Gott, will zu Ihrer F.g. Ich wider hinauss ins quartier reithen, und was Ich daselbsten vernehmen werde, E. Exc. mit ersten berichten. Was der Mann, den mann von hinnen nach Breysach und Strassburg explorandi caussa geschikht[5], ferner zurückh geschriben, den können E. Exc. ab beyligenden Zettul[6], so es Ihnen allso gelibt, ersehen.

Mann saget der feind habe nun alle schantzen wider ruinirt, lasse aber jenseit Rheins auss dem grossen werckh ein kleines fertigen und besetzen, umb die Newe überkunfft zu verhinderen und den Rhein zuberwingen. Mann gibt auch auss, der feind seye mit 4 schiffen den Rhein hinunder nach Drusenheim gefahren, umb selbige schantz auch zu recuperiren, weil aber von H. Resitenten Mockhel[7] und

1 Maerten Harpertsz. Tromp.
2 Hs. Den Haag, ARA., Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 19. Georg Müller was secretaris en Zweedse hofraad.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Bernhard Schaffalitzky.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Ontbreekt.
7 Friedrich Richard Mockhel, Zweedse resident in Benfeld.

H. Obristen Quernheim[1] gantz keine schreiben einlangen, so waiss Ich nichts gewisses zu avisiren.

Mir vor meiner person gehet es gar hinderlich, dann Ich keine müglichkeit, noch zur Zeit absehen kan, in Strassburg, oder auch wann Ich drinnen wer, mit den weinigen wider herauss zu kommen, besage allso, Ich habe meine gantze rayss vergebens und umbsonst gethan. Wollte Gott, dass disen Winther E. Exc. Ich in Paris gehorsamlich aufwahrten und dero sachvernunfftigen tiscoursen genissen solle. Under vilen anderen vortrefflichen erinnere Ich mich auch einsen, den E. Exc. von Caroli V gepflogenen Tractaten mit dem Reich umb die Niderländen gefuehrt, und was vor ein Secretum der kayser darunder gesuecht, da E. Exc. sich nicht missfallen lassen möchten, einest mit gelegenheit mich etwas plenius davon zu informiren, und einige Acten darüber zu communiciren, würden E. Exc. mich dardurch zum höchsten verobligiren, allss der Ich ohne das, nechst empfehlung E. Exc. cum tota illustri familia in dem schutz dess allerhöchsten, verbleiben werden,

E. Exc. Gehorsam Willigster diener allzeit
G. Müller.

Basel, den 6/16 9bris 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 2 dec.

3350. 1637 november 16. Van N. van Reigersberch[2].

Mijn Heer,

De heeren Staten-Generael hebben wederom occasie gehadt, gelijck sij geene voortaen en versuymen, om met die van Hollant de iudicature te disputeren.

De oorloochscepen lestmael wt de zee gecommen sijnde, soo matroos tot Rotterdam soude werden betaelt, in plaetse dat van ses maenden drie souden ontfangen, drie naer out gebruyck, om verloop te verhouden, laten staen, hebben bij forme van tumulte de commissarissen off directeurs daertoe gestelt de volle betalynge affgedwongen met groote comminatiën, trecken van messen ende ander gewelt. Dese insolentie in zee, soo men oordeelt, geconcipieert is soo wel tot Amsterdam als tot Rotterdam gepleecht. Die van Amsterdam hebbende een goet getal van soldaten in haren dienst hebben de seditie terstont geweert ende eenyge in apprehentie genomen, die oock bij de magistraet in het tuchthuys daerover hebben voor een tijt geconfineert. Tot Rotterdam, alsoo geen resistentie en was, ist hoger gegaen ende magistraet wel siende, dat dit werck was van seer schadelijcke consequentie voor den ganschen staet, bijsonder voor haer stat, ende swaricheyt maeckende om nodych remedie binnen hare poorten met een exempel te stellen te appliceren, hebben een middelwech gecoren ende bij nachte doen lichten vier van haer bedde, die sij aen het Hoff hebben gesonden. De heeren Staten-Generael, die

1 Arendt von Quernheim, officier in Zweedse dienst, gouverneur van Benfeld.
2 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 11 o. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tesamen met no. 3336 beantw. d. no. 3365. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. van Reigersb.*, p. 409.

meenen, dat, dewijle de delinquanten sijn in de Generaliteytsdienst, het delict ter dier oorsaecke ontstaen tot hare kennises comt, ende voorts daertoe appplicerende de instructie de Admiraliteyten ende van nieuws de directeurs gegeven, hebben den admirael[1] gelast, dat met sijn crijsraet van dese gevangen kennisse soude nemen.

Het Hoff hiervan onderrecht sijnde heeft den cippier belast niemant anders als die van haren raet tot de geapprehendeerde acces te geven ende voorts haer geaddresseert aen de raetpensionaris[2], die begeerde, om alle dispuyten te verhoeden, het Hoff van vorder examen een dach twee, drie wilde supersederen. Middelertijt heeft hij de Gecommitteerde Raden sulckx onderrecht gelijck off de Generaliteytiurisdictie oock was gefundeert. Hetwelcke het Hoff oock aengeschreven sijnde, is hetselve niet geacquiesceert, doch gebracht in de vergaderynge van Hollant den eersten dach sij bijeen waren gecommen, ende aldear met alle de stemmen, wtgesondert die van adel, die onder acte van non-preiuditie, dewijle Rotterdam, comp [et]ente rechter, de iudicature niet aen en nam, de gevangens aen de Generaliteyt soude hebben laten volchen, geconcludeert het Holff de iudicatuyre te competeren, waerbij die saecke is gebleven ende twee commissarisen van het Hoff naer Rotterdam gesonden om aldaer informatiën te nemen. Buytenaf hoort men, dat die van de Generaliteyt haer met dese resolutie niet en genougen, ende om dieselve verdacht te maecken souckt men eenyge wijs te maecken, dat de kennisse van hetgene tegens de Generaliteyt wert gepecceert aen Hollant wert gehouden, om daermede te verhouden alle proceduyren tegens degene, die hare scepen in de Middellantse zee hebben bij de Spaense laten gebruycken, die sij wel weten, dat noch in de steden, noch bij het Hoff - soo seyt men -, alsoo aensienelijcke raecken, niet sullen werden gerechercheert. Sijne Hoocheyt[3], die altijt heeft gesustineert, dat diefte, dootslagen et eiusmodi delicta iuris communis, bij soldaten in de steden geperpetreert, met seclusie van de magistraet alleen staen tot kennisse van de chrijsraet, meent mede, dat de kennisse van dese matroosen den admirael ende sijn chrijsraet toecomt, gelijck hij oock hetselve de vergaderynge van Hollant heeft genotificeert. Ende alsoo dese ende gelijcke materiën veel tijts vooren commen, van consideratie sijn ende bij gevolch van tijt licht met meerder ernst souden connen werden gedisputeert, soo wensche ick, dat uEd. eens leech tijt hebbende mij sijn bedencken daerover liet toecommen. Met andere hiervan spreckende, die de iurisdictie van Hollant vorenstonden, seyde ick dese matroosen geluckyger waren als weleer de voornaemste officieren van het lant, dewelcke, indien bij het recht haer competerende waren gemainteneert, dese ende vele disputen van meerder gewichte dagelijckx niet en souden vallen. Hetwelcke bij veele, nu het te laet is, oock wel wert begrepen, doch gelijcke tijden voorvallende soude mogelijck deselve menschen al wederom beter maximen voor profitelijcker verlaten, soo weynych sijnder, die de deucht om haer selven estimeren.

Den heer Vosbergen[4] kan voor vrijdach door strom ende contrari wint wt Zeelant niet sijn vertrocken. Sijne reyse behaecht Hollant niet hebbende eenyge

1 Maerten Harpertsz. Tromp.
2 Jacob Cats.
3 Frederik Hendrik.
4 Caspar van Vosbergen.

steden haer daertegens soo verde geuytet, dat sij meenden, men hem behoorde te contramanderen.

De Hollandse admirael is vaerdych om in zee te gaen ende vertreckt dan mede den heer Ioachimi[1]; wert alleen gewacht op exemplare straffe van eenyge matroosen, voorts een generael pardon, alsoo veel van het bootsvolck, dat met de scepen wt moet, hem wt vreese versteecken hout.

De resolutie van de betalynge van de drie maenden is tot contentement van de heer Spierynck[2] geredresseert ende nopende de continuatie aen de provintiën geschreven.

Vier scepen van de viant seyt men, dat door storm in het Schuyrken sijn vergaen.

De twee Oostindische scepen sijn wt de Elve in salvo in het lant gecommen ende is den co(ny)nck van Denemarcken[3] die geweest besichtygen, die oock gepresenteert heeft die met sijn oorlochscepen te convoyeren, soo wel was sijne M.[teyt] binnens schepsboort onthaelt, hoewel den commandeur[4] te voren hadde versocht, dat niet stercker geaccompangeert gelieffde te commen, als dat altijt meester mocht blijven van sijn schip. Resteert nu alleen een in Schotlant off Hitlant. De actiën werden iegenwoordych tot Amsterdam 312 verkocht.

In Brasil seyt men, dat de gemeene middelen van dese landen in train werden gebracht, doch daerin dient grote moderatie[5] bij een nieuw verwonnen volck.

In gemeene discoursen wert veel van handelynge van tresves gemompelt, doch meene niet, yet daeraen is; soo uEd. andere onderrechtynge heeft, sal die garen hooren.

Alo soon[6] is gecommen; wat hij brengt, verneme noch niet, doch is den heer Hogendorp[7] van opinie, dat hetgene Gert[8] verwacht noch soo haest niet sal geschieden.

Dat uEd. de leste reyse van mij niet en heeft gehadt, ben ick verwondert, alsoo den jongen Golilas[9] hadde aengenomen die te bestellen. Denselven Golilas[10] seyt hem tot de reyse te prepareren, hope uEd. hem daer hebbende sal connen bequaem maecken tot employ; doch is een verstant, dat met cunst is te kennen ende te leyden. Rasscheyt, arrest ende pertinentheyt is hooch nodych, bovenal wtbannnynge van vaniteyt ende een ongefundeerde presumptie. Ick spaere daer geen moyte toe, hoewel met weynych danck.

Twee epigrammata op Breda, bij uwen soon[11] gemaeckt, hebbe ick getoont aen verscheyde, die deselve seer hooch estimeren.

1 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, ordinarius Staats gezant in Engeland.
2 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
3 Christiaan IV van Denemarken.
4 Hans Putmans, raad van Indië; het waren de schepen de Banda en de Leeuwarden; zie p.513 n. 1.
5 Er staat: morderatie.
6 Alo is een schuilnaam voor Ludwig Camerarius. Grotius heeft er ‘Camerarius’ boven geschreven. Met ‘Alo soon’ wordt Joachim Camerarius bedoeld.
7 Gijsbert van Hogendorp.
8 Schuilnaam voor Petter Spiring Silvercrona; Grotius heeft erboven geschreven: Sp.
9 Golilas is een pseudoniem van Grotius. Hij heeft er ‘De Gr.’ boven geschreven. Met de ‘jongen Golilas’ wordt Cornelis bedoeld; vgl. no. 3348, p. 730 n. 4.
10 Grotius heeft erboven geschreven: De Gr.
11 Wellicht Pieter.

Sijn Hoocheyt is noch dubiae valetudinis; Godt geve hem gesontheyt ende sterckte.
Desen 16 Nov. 1637.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.
In dorso schreef Grotius: 16 Nov. 1637. N. Reig.
En boven aan de brief: Rec. den 23 Nov.

3351. 1637 november 16. Van P. Spiring[1].

Mijn Heer,
Naardat ick den 12 passato alhier, Godt loff, geluckich wt Sweden ben aangecomen, so soude ick uE. voor desen wel geschreven hebben, wanneer ick niet door swere occasiën en was verhindert worden.
Ick hebbe bij en sedert mijn aancomste alhier differente breiven van uE. gevonden end ontvangen, waarvan den laasten is in dato den 7 courant[2], over welck goet advis doen tegen uE. mij ten hoochsten bedancken uE. biddende daerin hoochgunstich te willen continueren, en wanneer het uE. belieft sijnne brieven op Sweeden, die de Croon aangaan, aan mij t'adresseren, so sullen deselve opt best en spoedigst bestelt werden.
In Sweeden sijnde so hebbe S. Ex. den heer rijcxcancelier[3] aangesproken, om uE. hoffraats end ambassadeurs tractement; die seijde mij, so ick uE. tselve wt de france subsidiën van a.^{o} 32 soude connen betalen, so soude ick uE. wederom een jaar advanceren, daarom so gelieve uE. bij mons.^{r} Hoeuft[4] eens te vernemen, ofte bij hem, Hoeuft, middelen voorhanden sijn, so wilde uE. ick dan daarop een assignatie senden; ick soude aan Hoeuft wel selver daarover geschreven hebben, maar heb sulcx wt consideratie naargelaten. UE. advis becomen, sal assigneren.
Mijnheer Vosbergen[5] is van desen staat naar Franckrijck gedeputeert, en is schoon op de reijs. Ick wilde wel, dat uE. eens wilde letten, opt tgene hij aldaar tracteert, ten eijnde ick geloove, dat mijn resolutie van mijn besoigne alhier daarop wacht, daarom so is mij daaraan gelegen.
Hiermede sal ick blijven, mijn heer,
U.E. dienstwillige
Petter Spieringc van Norshollem.

s'Gr:Hage, den 16 9ber 1637.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 13. Eigenh. ondertek.
2 Deze brieven ontbraken.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Johan Hoeufft, bankier te Parijs; hij behartigde financiële aangelegenheden zowel voor Zweden als voor Frankrijk.
5 Caspar van Vosbergen.

3352. 1637 november 19. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Par l'ordinaire passé i'ay fait responce à la vostre du 9/19 d'8bre passé[2], cellecy est pour accompagner les encloses que ie vous supplie vouloir envoyer par promte adresse.

Messieurs les François ont derechef laissé un très mauvais épitafe de leur prouesse auprès du Rhin où on les a surpris dans les retranchements sans aucune résistance à ce qu'on escrit. Sperreuter[3] en a eu la conduite, qui par la nonchalance des défein[dans] dans un passage de telle importance et si bien fortifié, luy est fort facilement réussue; aussy en fut-il despêché par le duc Savelly[4] à Vienne pour en porter la nouvelle à l'empereur[5] duquel il espère recevoir une bonne récompence.

Cela causera un très mauvais goust partout et descouragera de beaucoup les Suissez assemblez à Bade, où ceux de Zurig ont exprez ordre de pousser les autres cantons à l'interposition de leur estat envers les deux partys qui sont en guerre, pour faciliter une bonne paix et à la fin se ioindre contre ceux qui ne la voudroyent point.

Le canton de Zurig est fort de bonne volonté en cest affaire, mais les autres protestants craignent de se mesler des affaires des princes, surtout voyant la pluspart des cantons cattoliques tout à fait portez pour le bien des Austrichiens, l'intérests desquels soubs main ils avancent à leur possible, et ores tâchent par une députation vers le duc de Veimar[6] d'intercéder pour l'évesque de Obentrout[7] se fâchans qu'il ait pris ses quartiers d'hyver dans ses terres qui sont soubs leur protection.

Il y a encor un autre empêchement qui destourne les Suisses de toute bonne résolution pour le public. C'est qu'ils sont divisés par tant de factions et discordes domestiques, qui sont parmy eux, et ne peuvent estre jusques à présent amiablement accordées, nul des partys voulant quitter ses prétensions.

Le canton de Glaris, qui est meslé de l'une et l'autre religion, ayant depuis longtemp administré les baillages de Nuz et Castor indifférement ores les cattoliques, poussez par ceux de Suiz, gens extrêmement bigots et d'affection Espagnols, en veulent exclorre les protestans, qui depuis quelque temps ençà n'y sont admis contre leurs accords et loix enciens: d'où vient aussy qu'eux pour s'en venger se sont saisis du baillage de Verdembergs qu'ils gouvernent par des gens seulement protestans.

Un autre différent qui n'est pas moindre survient depuis peu entre ceux de

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9; met andere hand behalve onderschrift en ondertekening.
2 Ontbreekt.
3 Claes Dietrich von Sperreuter.
4 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
5 Ferdinand III.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Hier moet bedoeld zijn Jean-Henri d'Ostein. Bernhard van Saksen-Weimar had zijn winterkwartieren betrokken in het dal van Delémont (Delsberg), dat ressorteerde onder de bisschop van Bazel.

Suiz et l'abbé de S. Marie[1], les sujects duquel ils veulent forcer aux certames contributions pour payer les deubtes qu'on a préça faits sur l'affaire de Keslerin[2], prétendans avoir la souvairenité sur eux, à quoy le susdit abbé come qui prétend estre le souverain magistrat dans son territoire, s'oppose de telle hardiesse qu'il menace le canton de Suiz de la guerre et de vouloir appeller à son secours tous les princes cattoliques plustost que s'assujettir à une telle, come il voit, indignité.

On tâche de les accorder en la présente assemblée de Baden; avec quel succez ie vous en donneray part aussy bien que des affaires des Grisons qui plusjours fois exhortés par les Suisses à démolir les forts de Rhin et de Steig, ne l'ont pas encor fait, moins communiqué à eux les conditions de leur alliance avec l'Espagnol qu'on supprime à desseing.

En Italie on ne fait chose digne de cognoissance, à cause de la saison qui y est ores mal propre aux armes.

Pourtant ie finiray aussy la présente en vous baisant très affectueusement les mains et demeurant quand et quand, monsieur,

Marin.

Tout le vostre

Marin

De Zurig, ce 9/19 de 9bre 1637.

Onder aan de brief: Mr Grotius.

In dorso schreef Grotius: 19 Nov. 1637 Marini.

En boven aan de brief: Rec. 9 Dec.

3353. 1637 november 21. Aan S. Bielke[3].

Excellentissime Domine,

Quas 26 Octobris novi cal.[4] scripsit Excellentia Tua ad me literas, eas hujus mensis Novembris die 18 accepi.

De Wismariensibus pactis[5], quantum conjectura duci possum, sic existimo de pecunia conventurum inter vos et, si perstiteritis, impetraturos vos quod vultis.

1 Placidus Reimann, abt van Einsiedeln (1629-1670). De moelijkheden ontstonden, doordat het kanton Schwyz zonder toestemming van de abt belasting geheven had ter dekking van de onkosten van de veldtocht tegen de Zweden in 1633.
2 Kilian Kesselring (1583-1650) werd in 1628 met de verdediging van Thurgau belast. Toen de Zweedse generaal Gustaf Horn op 7 september 1633 bij Stein de Rijn overtrok, verdachten de katholieke kantons Kilian Kesselring van medeplichtigheid. Het proces dat naar aanleiding hiervan gevoerd werd veroorzaakte grote beroering.
3 Gedrukt *Epist.*, p. 380. Sten Bielke was Zweeds gezant in Duitsland.
4 Ontbreekt.
5 Het verdrag van Wismar tussen Zweden en Frankrijk was in maart 1636 gesloten; de Zweden hielden de ratificatie op tot het najaar 1637.

Caeterum super bello profitendo in Ferdinandum III[6] ejusque sectatores appariturus suo tempore, quae nunc latent, difficultates.

De Gallo-Britannico foedere dicunt, qui hic sunt, Angli[7], paratos se agere

6 Keizer Ferdinand III van Oostenrijk.
7 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.

aut Hamburgi aut Hagae nostrorum arbitratu dataque ut Boswelio[1], qui Hagae est, ita Hamburgi agentibus Wyckio[2] Averioque[3] de ea re mandata.

Ego dixi ita me credere non difficulter nostros Anglorum desideriis se aptaturos. Caeterum mihi Hamburgum videri ob situm Suediae propiorem rebus nostris opportunius. Sed urgenti mihi, aequum ut aliquid ad bellum conferant, pecunias negant abs se exspectandas inopiamque obtendunt; cum tamen omnes maritimae travectiones per aliarum gentium bella illuc se transtulerint, publice privatimque lucrosissimae: quare suspectus mihi est excusationis tam firgidus color. Quid porro fiet ad Rostochium et Ribnitzium et an eat in Hassiam Kingius[4], sicre avebo.

Felices hoc anno fuere Galli in omni suo limite. Caeterum neque ad Malbodium quicquam actum aliud, nisi quod servata sunt castra, et in Italia exigua hostium clades fuit et ad Leucatam parum sanguinis multumque fugae. Sed tamen gloriolis illis inflare Gallos pars prudentiae est.

Polono[5], ut video, non minus odii quam lucri feret Spiringianum commentum[6]. Hic omnia coeptante hieme frigent, neque de obsidendo Ivoio aut Salinis aut Cimaco verbum ultra.

Germaniae res quam negligantur, docent castella ad Rhenum cum ipso ponte munimentisque minoribus capta ab hoste. Dux Vinariensis[7] dilatis tam diu auxiliis in sterilium montium redactus angustias imminuente quotidie ejus exercitu, ut negent Angli plus illi reliquum IV millibus; nunc etiamsi ei adventent, quae promissa sunt, auxilia, oneri magis erunt ob annonae pabulique difficultatem neque tutos excursus inde Savellio[8] Waertioque[9], hinc duce Carolo[10] prementibus. Pecuniam maxime dux expetit, ut copias refoveat; de caetero spes nostrae in ver rejiciuntur.

Vidi indicem copiarum quae sub Savellio Waertioque sunt eae perveniunt ad decem ferme millia. Scripsere ad ducem Vinariensem satis minaciter Helvetii nolle se pati militis ejus in terras suas excursus.

Polonus legatus[11] ab Anglia abiit non impetrato regis[12] conspectu. Utinam Angli in rebus aliis tam fortiter agerent. De pecunia pro anno 22 debita, quasi ea jam soluta sit, sermo instituendus, ne, si minus conveniat, revocent Galli eas delegationes, quas dedere Heufdio[13], qui pro ea pecunia nobis spopondit.

Opto, Excellentissime Domine, Excellentiae Tuae felicia omnia.

Excellentiae Tuae observantissimus eique addictissimus
H. Grotius.

1 William Boswell.
2 Henry de Vic.
3 Joseph Averie.
4 James King.
5 Wladislas VII (IV) van Polen.
6 Arend en Isaac Spiring.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
8 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
9 Johan van Werth, ruiter-generaal in dienst van de keizer.
10 Karel IV, hertog van Lotharingen.
11 Andreas Rey.
12 Karel I van Engeland.
13 Johan Hoeufft, bankier te Parijs; hij behartigde zowel voor Zweden als voor Frankrijk financiële aangelegenheden.

Lutetiae, 11/21 - Novembris 1637.

Rumor hic est Oranum Africae oppidum, quod Hispani possident, obsideri a Mauris.
Gallicus exercitus, qui ad Belgicum finem est, circa Hanapium esse dicitur, Hispanus partim apud Cameracum et Bouchaimum partim apud Quesnoium et Bavasium.

3354. 1637 november 21. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Hic omnia ut coeptante hyeme frigent. Neque de obsidendo Ivoio aut Salinis aut Cimaco verbum ultra.

Germaniae res quam negligantur, docent castella ad Rhenum cum ipso ponte munimentisque minoribus capta ab hoste. Dux autem Vinariensis[2] dilatis tam diu auxiliis in sterilium montium redactus angustias imminuente quotidie ejus exercitu, ut negent Angli plus illi reliquum quatuor millibus. Nunc etiamsi adventent ei, quae promissa sunt, auxilia, oneri magis erunt ob annonae ac pabuli difficultatem neque tutos excursus inde Savellio[3] ac Waertio[4], hinc duce Carolo[5] prementibus. Pecuniam maxime dux expetit, ut copias refoveat. De caetero spes nostrae in ver rejiciuntur.

Vidi indicem copiarum, quae sub Savellio Waertioque sunt: eae perveniunt ad decem ferme millia. Scripsere ad ducem Vinariensem satis minaciter Helvetii nolle se pati militis ejus in suas terras excursus.

Polonus legatus[6] ab Anglia abiit non impetrato regis[7] conspectu. Utinam Angli in rebus aliis tam fortiter agerent.

Rumor hic est Oranum Africae oppidum, quod Hispani possident, obsideri a Mauris.

Gallicus exercitus, qui ad Belgicum finem est, circa Hanapium esse dicitur; Hispanicus partim apud Cameracum et Bouchaimum partim apud Quesnoium et Bavasium.

Opto, Illustrissime Domine, Excellentiae Tuae prospera omnia.

Excellentiae Vestrae addictissimus ejusque observantissimus

H. Grotius[8].

Lutetiae, 11/21 9bris MDCXXXVII.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 103. Gedrukt *Epist.*, p. 379. De copie te Uppsala bevat enige slordigheden. Geadresseerde, Ludwig Camerarius, was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
4 Johan van Werth, ruiter-generaal in dienst van de keizer.
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 Andreas Rey.
7 Karel I van Engeland.
8 Het onderschrift ‘Excellentiae ... H. Grotius’ ontbreekt in de uitgave van de *Epist.*

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Red. 19/29 9bris A.^{o} 1637.

3355. 1637 november 21. Aan J. Duraeus[1].

Vir reverende,

Ex literis, quas ad me III nonas dedisti[2], pervenere autem eae ad me hujus demum mensis die quarto, cum dolore intellexi impedimenta, quae se objiciunt proposito tuo pio ac publico utili; solantur autem me primum tua constantia, deinde D. magni cancellarii[3] propensus ad hanc rem efficiendam animus, quem praeter literas tuas etiam D. Mulleri[4] multa hac de re colloquia testata sunt mihi.

Idem mihi Mullerus scripta[5], quae inter te Suedosque nostros commutata sunt hoc super negotio, ostendit proficiscensque Argentoratum literas meas secum tulit ad virum optimum doctissimumque Matthiam Berneggerum[6], quibus eum rogavi, ut quibuscumque posset modis tua consilia promoveret leniretque animos asperiores; quod eum facturum confido.

Egi etiam de re eadem cum ambobus ab Anglia hic legatis D. comite Licestrio et D. barone Scutamorio[7]. Utrique videtur, ut et mihi, ut conventus instituatur omnium, qui ubique sunt protestantium, non ferre haec tempora, per quae illis ne pax quidem ulla communis humanae societatis constat inter se. Optimum igitur fore, ut, sicut amicitia inter se junguntur, brevi forte etiam jungentur federe, Suediae Britanniaeque regna, ita et eorum regnorum ecclesiae suae concordiae edant professionem publicam primumque vicinis Suediae Danis et Norwegis, deinde et aliis dent exemplum, quod imitentur. Constituto semel aliquo tali ecclesiarum corpore spes est subinde alios atque alios se aggregaturos.

Est autem haec res eo magis optanda protestantibus, quod quotidie multi eos deserunt et se coetibus romanensibus addunt non alia de causa, quam quod non unum est eorum corpus, sed partes distractae, greges segreges, propria cuique sua sacrorum communio, ingens praeterea maledicendi certamen. Quae quidem ut sanentur, referre protestantium in tanta praesertim male ipsis volentium conspiratione, quis non videt? Ego cum vix aliud possum praestare majus, laborem tuum adjuvabo seriis ad Deum precibus, sermonibus etiam ad eos, qui aliquid possunt, quoties se dabit occasio. Modum autem agendi quod attinet, suadeo eum,

1 Copie Gem. Bibl., Rotterdam, coll. Rem. Kerk, cat. v. hss., no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 380; *Epist. Eccl.*, p. 795. Over geadresseerde zie men VI, p. 172 n. 5.
2 Ontbreekt.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Georg Müller, secretaris en Zweedse hofraad.
5 Zie p. 667.
6 De Straatsburgse hoogleraar Matthias Bernegger. Zie voor de bewuste brief no. 3285 dd. 5 oktober.
7 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs. Het woord ‘barone’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*

quantum potes ad ea accommodes, quae D. magno cancellario et optima et tempori locoque convenientissima videbuntur.

Deus, vir reverende, tuos gressus regat tuagat tuaque cogitata prosperet.

Lutetiae, XXI Novembris MDCXXXVII.

Tuae Rever. Cl. addictissimus

H. Grotius.

3356. 1637 november 21. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Incipiam a re jocosa, sed quae, ni fallor, ducit seria. Rex[2] initio hujus anni et se et regnum suum voto dicavit sanctae Virgini; nec dubitat huic voto referre quae ipsi hoc anno in omni Galliae limite feliciter cecidere. Nec tantum quater centena francorum millibus altare parat Virgini excitare in ecclesia hujus urbis cathedrali; sed et diem, qui in medium mensem Augustum incidit ab Assumptione, quam vocant, Virginis nomen habentem, multo quam antehac impensius vult coli eisque de rebus literas suas mittit ad parlamentum Parisiense, cujus ego inspectioni relinquam, an congruat satis ad id, quod agitur, cum Salica lege[3]. Quod si jam sancta Virgo, ut credibile est, D. cardinalem Riceliacum vicarium juris sui fecerit, quid restabit aliud quam ut rex devote pareat?

An ex eodem hoc voto fluat, quod auxiliis et sero missis et valde exiguis in Germaniam penetrare non potuerit dux Vinariensis[4]; quod in locis arctis agens ducis speciosus ille exercitus ad IV millia, ut Angli[5] ad se scribi ajunt, defluxerit, et nunc quoque imminuatur indies in montanis illis locis, non uberibus sane, ut mihi dixerat Noyerius[6], sed macris et exsuccis; quod denique castella trans cisque Rhenum et pons ipse et munimenta alia Gallorum commissa custodiae in hostium venerint potestatem, prudentiae Sublimitatis Tuae dijudicandum relinquo et parco de illis malis plura scribere, quando et ipse scripsi postremum[7] ea, quae ad Truchesii[8] usque abitum cognoveram, et accuratius ea depingit qui in vicinis locis nunc vivit, D. Mullerus[9]. Certe eos, qui hic res tractant maximas, ita suas res agere, etiam protestantium auxilio, ut tamen saepe in gratiam romanae aulae res protestantium evertant, jam diu est, quod conspicimus.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 379; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 418. Ged. vertaald Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 128.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 Verzameling volksrecht-bepalingen, waarvan sommige gedeelten teruggaan tot 496 na Chr. Uit latere aanvullingen blijkt beïnvloeding door het christendom. De *lex Salica* bevat vooral veel strafrecht en procesrecht.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
6 François Sublet, sieur de Noyers, staatssecretaris van oorlog.
7 No. 3343 dd. 14 november.
8 Wolf Dietrich Truchsess.
9 Georg Müller, secretaris en Zweedse hofraad.

Nec id caelanda Sublimitas Tua, quod nunc Roma[1] discimus, vixisse in Fabii[2] familia, dum is apud Sophos[3] ageret, quendam nomine Fleuri[4], qui cuncta, quae cognoscere potuit, transcripsit ad Barbari[n]um cardinalem[5], cujus operae mercedem is homo nactus est opimum beneficium Viriduni.

De obsidionibus Ivoii, Salinarum, Cimaci fabulae fuere. De Catullo[6] multi sermones. Hosti ad Rhenum esse audio decem millia.

Dux Vinariensis nisi aliquis Galliae ager, Campanus puta aut Burgundus, ei ad hiberna datur, etiam illas tenues exercitus sui reliquias aegre servabit. Inter alias pecuniae faciendae rationes etiam hoc hic repertum est, quod redituum, qui ex publico privatis debentur, quarta duntaxat pars persolvitur.

Venit huc a Genuensi republica legatus[7], cui gratulatum quidem de more misi, sed carrucam illico redire jussi, ne rixa meis oriretur cum hominibus nuntii pontificii[8] iniqua nobis futura his in locis. Ego eundem legatum prior adire constitueram, ut Batavo[9] feci nuper; sed cum mihi dixerit legatus Anglicus extra-ordinarius[10] se ad eum non iturum neque Excellentiae ei daturum titulum, quibus de rebus proprium non habeo mandatum et id e tam longinquis locis opperiri serum, sit, nihil rectius putavi me posse facere quam si illius exemplum sumam pro mandato.

Idem legatus Anglicus dixit mihi suum regem[11] paratum per suos agere de inducendis ad foedus Lutetianum[12] aliis sive Hamburgi sive Hagae ideoque et Boswello[13] dedisse mandata, qui Hagae est, et iis, qui Hamburgi sunt, Wyckio[14] Averioque[15]. Ceterum dolere sibi ajebat, quod, dum non eligitur locus, tempora diffluant.

Dixi arbitrari me nostros jam difficiles fore in sequenda regis Angli voluntate locum quod attinet: Hamburgum tamen videri mihi ad nostras consultationes opportunius. Cum urgerem aliquid ad bellum esse ipsis conferendum, dixit pecuniis carere regem suum me non reticente, cum Europae prope totius commercia in Angliam corriventur, fieri non posse, quin multum inde increscant regis vectigalia.

De bello a Gallis profitendo in Ferdinandum III[16] puto, ubi ad rem ventum erit, apparituros nodos, quos nunc occultat Davausius[17]. Unum est Anglorum

1 De naam ‘Roma’ staat in de tekst in cijfer: 4.17.30.27.246.273.
2 Schuilnaam voor Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
3 Sophi is een codenaam voor Zweden.
4 Niet geïdentificeerd. De naam staat in cijfer: 92.72.81.66.71.1009.
5 Francesco, kardinaal Barberini. De naam ‘Barbari[n]um cardinalem’ staat in de tekst in cijfer: 11.27.66.43.80.66.71.81.23.273.276. 22.80.66.10.79.78.27.60.72.61.
6 Codewoord voor bestand.
7 Giambattista Saluzzo.
8 Giorgio Bolognetti.
9 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
10 Robert Sidney, graaf van Leicester.
11 Karel I van Engeland.
12 Zie no. 3166, p. 426 n. 4.
13 William Boswell.
14 Henry de Vic.
15 Joseph Averie.
16 Keizer Ferdinand III van Oostenrijk.
17 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.

factum virile, quod legatum Polonum[1] a se dimisere non dato ei regis conspectu.

Helvettii minaciter apud ducem Vinariensem conquesti sunt, quod miles ejus in ipsorum agros excurreret.

Preces addam, Excellentissime et Illustrissime Domine, pro regni, reginae[2] Tuaeque Sublimitatis rebus prosperis.

Lutetiae, 11/21 Novembris 1637.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Rumor hic est Oranum Africae oppidum, quod Hispani possident, obsideri a Mauris. Gallicus exercitus, qui ad Belgicum finem est, circa Hanapium esse dicitur, Hispanicus partim apud Cameracum et Bouchaimum partim apud Quesnoium et Bavasium.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3357. 1637 november 21. Van B. Schörling[3].

Generose Domine Legate,

Welcher gestalt der Feindt in VorPommeren gebrochen, undt theils Wrangelische[4] Völcker nidergemacht, auch dabey einige Pässe, Libnitz undt Damgarten, undt zwar mit Verrätherey erobert, wirdt sonder Zweiffel bey ihnen schon erschollen sein.

Herr Baner[5] hatt einen Vornehmen Anschlag vorgehabt, wie er dan des Feinds Brück zu Schwett bies in den grundt ruinirt, zwo Schantzen mit sturm eingenommen, das Schloss daselbsten zumahlen verbrennet, undt von Dannen auff Landsberg gangen, besorge aber, dieser untersehener einfall möchte H. Baners intent hemmen undt zurück halten.

H. Feldtm. Wrangell soll noch binnen Greiffswaldt, undt H. Lesle[6] mit 2. brigaden zu Fues zu Anklam ankommen, auch Stalhansch[7] mit etlicher cavallerie umb den Feint der ends anzugreiffen, auff der marck sein.

Die Kays.[8] selbst geben auss undt ruhmen sich, dass sie bey solcher occasion gantzer 6. Regiment, die sich theils nach Stralsundt zu salvirn vermeint gehabt, überfallen undt ruinirt hetten, auch 40. Standarten undt Fehnlein erobert undt

1 Andreas Rey.
2 Christina van Zweden.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 11. Balthasar Schörling was postmeester te Hamburg.
4 Herman Wrangel, Zweeds veldmaarschalk.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Alexander Leslie, graaf van Leven, Schots officier in Zweedse dienst.
7 Torsten Stålhandske.
8 De troepen van Ferdinand III.

Obristen Stralendorff[1] undt Fohrbusch[2] gefangen hetten. Die rechte gewissheit gibt die nächste Post, da er anders nicht abgeworffen wirdt. Weil sie aber weiter nicht kommen können, so seindt sie noch entschlossen, in Mecklenburg Holstein, Braunschweig undt Lüneburg die winterquartier zu nehmen. Es seij dan, das H. Baner sie anderswohin ziehe.

Der Zustandt in Mecklenburg ist so beschaffen, dass so lang die welt gestanden, derselbe so elend undt kläglich nicht soll gewest sein. Der Fürst[3] geniesset des Pragerischen Friedens[4] gewaltig, dan seine Empter, Häuser, Zölle undt Ambstgefälle werden ihm von Sachsen[5] undt Brandenburg[6] de facto genommen, de quibus proxime plura.

Jetzo empfehle E. Exc. ich dem 1. Gott, undt bin deroselben dienstergebener B. Schörling.

Hamburgh, den 11. Nov.: 1637

Boven aan de brief schreef Grotius: rec. 10 dec.

3358. 1637 november 22. Van Georg Müller[7].

Illustrissime et Excellentissime Domine Legate,

Nachdem herrn hertzog Bernhardts zu Sachsen Weijnmar Fr. Gn. eine nothurfft befunden überbringer diss, H. Majeur Betz[8], abermahlen nach Paris zu spediren, allss hat mir gebühren wollen E. Exc. mit disem geringen brieflin gehorsamlich aufzuwahrten. Zwar E. Exc. von dem statu rerum diser orthen vil zu referiren ich unnöthig, weiln besagter H. Majeur Betz es vil besser mundtlich thun kan. Nur dises hab E. Exc. Ich nicht verhallten sollen, dass weiln der hertzog von Lothringen[9], dem bericht nach, moviren soll, Ihrer F.g. auch das loch verstopfft hat, dass Sie nun Ihr quartier nicht weither extentiren können, beneben der geringe vorrath im denen innhabenden quartirn bald aufgehen wirdt, und der feind auf jener seithen dess Rheins Ihro Fr. G. actiones und contenanc gar genau observirt, Sie aber in keiner solchen postur noch zur zeit sich befinden, dass Sie weder einem noch dem andern bastand sein können allss thetz wol vonnöthen, dass der Duc de Longeville[10] Ihrer F.G. den hertzog von Lothringen vom leibhellte, und was mann gegen Ihre F.g. mit

1 Ludert von Stralendorf, kolonel in Zweedse dienst.
2 Welke Forbes bedoeld wordt is mij onbekend.
3 Adolf Friedrich, hertog van Mecklenburg-Schwerin.
4 Gesloten op 30 mei 1635 tussen Ferdinand II en Johan Georg, keurvorst van Saksen; vgl. V, p. 292 n. 1. Later hebben ook andere Duitse vorsten zich daarbij aangesloten.
5 Johan Georg, keurvorst van Saksen.
6 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 19. Geadresseerde was secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
8 Friedrich Betz.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen.
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

gellt und Teutschen volckh zu thun gemeint ist, schleunig resolvirte effectuirte; jungsten was dissfalls H. Majeur Betz in commission habe, derselbe E. Exc. umbständtlich referiren wirdt: und ver-

spühre von Ihrer F.g. Ich sovil, wann E. Exc. sich gefallen lassen möchte, Ihre H. Betz pro auctoritate zu secuntiren, dass Ihrer F.g. es zu sondbahrem wolgefallen geraichen würde, für Eines.

Am andern, so haben ohnlangst Ihre Mt. von Franckhreich[1] durch M. de Hallier[2] Ihrer F.g. zu erkennen geben lassen, wellcher gestallt am kaijs. hof gegen den Venedischen Residenten[3] mann sich erclärt, dass der kaijser[4] ehender alle seine praetensionen zu dem Reich quittieren alls denen Fürsten und Ständen einige Passeport zu dem Cölnischen Convent erthailen wollt, doch hatten sich Ihre kaijs. Mt. zugleich erclärt, dass Sie geschehen lassen könnten, dass Ihre Mt. von Franckhreich dero Alliirter Fürsten und Stände interesse proponiren und abhandlen möchte: desswegen Ihre Mt. en Ihre F.g. begehrt, dero interesse Ihnen zu eröffnen und zu übergeben, mit versprechen, dass Sie Ihr aigens von dess hertzogen interesse nimmermehr separiren, noch ohne erlangung desselben mit dem feind einigen Frieden schliessen wollten.

Ihre F.g. haben zwar Mons. de Hallier geantworttet, dass es eine sach so sie allein nicht, sondern gemeine Fürsten und Stände im Reich, darzu deroselber libertät und privilegien touchirte, und dass es ein artificium Austriacum, Ihre F.g. und andere ständ von frembden Potentaten ab zu ziehen, und einen absolut dominat ins Reich einzuführen, dabeij frembde Potentaten Ihr hohes interesse hetten, und demnach Ihre F.g. hoffen wollten, Ihre Mt. würden eine königl. resolution ergreiffen, mit der Cron Schweden solchem propos sich mächtiglich opponiren, und dadurch den feind zu mehrer raison zu bringen. Vor Ihre person weren Sie je und allenger allso intentionirt gewesen, dass Sie Ihr privat interesse dem publico gerne condoniren, Ihre Mt. aber gar wol vertrawen könnten. Demnach aber Ihre F.g. sich befahren, mann dörffte damit nicht adquesciren, sondern weither in sie sehen wollen, allss merkhe Ich sowil, wann E. Exc. Ihrer F.g. Ihr bedenkhen und guethachten zu erthailen beliben möcht, dass Sie sich eine grosse obligation damit erwerben würde.

Belangend, drittens, den Schweitzerischen Convent, geben zwar die v(on) Zürich starckhe asseurance, dass nichts wider dess hertzogs Armée co(n)cludirt, weniger exequirt werden sollt, erbiethen sich vilmehr zu alle guethe nachbarschaft und assistents, was aber die Päbstische desswegen moviren werden, das hoffen wir zu H. Schafelitzkij[5] widerkunfft zu vernehmen.

Schlisslich so hab Ich nunmehr die Ehr erlangt, mit E. Exc. herrn sohn[6] täglich zu conversiren, inmassen Er mich damit sehr wol contentirt, und vor meine wenige person von Ihme Ich anderst nicht ominiren oder judiciren kan, allss dass E. Exc. votis Er mit der zeit vollkommen lich respondiren werde.

E. Exc. damit cum tota illustri familia in den schutz dess Allerhöchsten zu

1 Lodewijk XIII.
2 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
3 Giovanni Battista Ballarino, Venetiaans gezant in Duitsland.
4 Ferdinand III.
5 Bernhard Schaffalitzky commissaris-generaal in het leger van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Cornelis, die enige tijd in Noord-Duitsland en Zweden had doorgebracht.

beharrlicher prosperität, und Ihro mich in Ihre hohen faveur uffs besste empfehlend,
E. Exc. Gehorsam willigster diener
G. Müller.

Dat. Delsperg, den 12/22 Novembr. anno 1937.

Nach verfertigung dises schreibens langt ein gemein schreiben im nahmen aller 13. orthe an Ihre F.g. von Baden allhie ein, darinnen sie begehren, dass Ihre F.g. wegen Ihrer herrn und oben heirinnen mitlauffender hohen interesse Ihre gelegenheit anderstwo suechen, und dero und habendes volckh ab: und von Ihren gräntzen uff dise landen ohne fernere schaden und bedrangnuss abfüehren, die occupirte schlösser quittiren und sonsten die gefäll und frücht uff Ihrem Eijdgenossischen territorio gelegentlich unangefochten verbliben lassen wollten, damit man aller mitlauffende inconvenientien solcher gestaltt für ohn entubriget bleiben mögen. Im widerigen fall werde man Sie nicht verdenckhen, wann Sie crafft habendes pündtnuss nach anderen mitteln trachten werden, wie diejenige so Ihnen mit pundt, Burgzucht (?), oder in andere weg gemeinlich oder sonderlich verwandt und zugethan diser grossen beschwehrligkeiten und dahero besorgenden bösen consequentzen entlediget werden mögen. Ob nun wol die herrn Schweitzer etwas zornig zu sein scheinen, so will mann doch nicht hoffen, dass sie zuschlagen sollen; beschichts, so wirdts ein wunderlich spihl abgeben. E. Exc. bitte Ich höchlich disses was vergerimbt schreiben mir zu verzeijhen, alls wellches auf der post allso unbedachtsam abgehen müessen. H. Betz wirdt durch seine praesentz alles ersetzen.

Adres: A Monsieur. Monsieur Grotius, Conseiller d'Estat et Ambassadeur Ordinaire de sa Majesté de Suède en France, à Paris.
In dorso schreef Grotius: 22 Nov. 1637 Muller.
En boven aan de brief: Rec. 2 Dec.

3359. 1637 november 23. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Met de gesontheyt van mijnheer den prins[2] gaet het niet wel ende werd geoordeelt op een quarteine sal lopen, hetwelck mij becommert. Het acces valt alreede seer difficyl ende swaerwichtige affairen, die veele vallen ende alle bij sijne Hoocheyt werden gedelibereert, ende particuliere berichtyngen staen daerdoor interest te lijden.

Veel van[3] Nordianus'[4] volck sijn met Vosbergen[5] vertreck[6] qualijck te

1 Hs. Amsterdam, UB., cod. 30 Ao 5. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 412. Ged. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 130.
2 Frederik Hendrik.
3 Het woord 'van' staat in de tekst in code met de betekenis door Grotius erboven geschreven.
4 Codenaam voor Holland. Grotius heeft er 'Hollant' boven geschreven.
5 Caspar van Vosbergen. De naam 'Vosbergen' staat in de tekst in cijfer: 1.20.2.800.890.22.50.17.11.50.49., met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
6 Het woord 'vertreck' staat in de tekst in cijfer: 35.24.71.3.45.50.12.8., met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.

Eurypylus[1], hebben oock eenyge in mandatis[2] instructie te doen tot wede[r]comste[3] ende Corillus[4] sonder uytsetl te doen casseren[5]. Over Vilhmerus[6] vallen meer ende meer clachten, dat mogelyck oorsaecke van remedie sal wesen. Men maeckt staet, dat den heer Vosberge, die gisteren oft vandage met den oostenwint eerst is gereyst, voor Kerssemisse wederom thuys sal wesen. Den ord(i)naris[7] verstaet hem te cort is geschiet ende claecht bij sijn confidente seer daerover. Asmundus[8] ende de sijne leven met Vosberge[9] gelijck als confidente; van Gelher[10] heeft hij maer redelijck contentement, van Knuit[11] geen.

Waerop het gerucht, dat de Staten-Generael de vergaderynge van Hollant wilden beletten, de coetsen van den heere Camerius[12] ende Spierynck[13] moyte hebben gehadt, is gefundeert, weet ick niet.

Tot weerynge van den Poolschen tol[14] sal alles, wat mogelijck is, werden gecontribueert sijnde tot dien eynde deputatie gedaen van eenyge wt de vergaderynge van Hollant ende de heeren, die voor desen in Pruissen sijn geweest om de bequaemste middelen te overslaen.

Den afgesonden van de Republiek van Genua[15], die als een agent is ontfangen, als een agent vereert, is met een gouden kettynck van negen oft thien hondert guldens van de staet ende defroiement van de stat van Amsterdam wederom vertrocken; dat yet als aenbiedenynge van generalevriendschap ende intelligentie heeft gebracht, verneme ick niet, hoewel in particuliere discoursen tot Amsterdam getoont heeft, alsof de Signoria haer meende te emanciperen van Spaengië.

Vanwege de gemelte Signorie is hier gebleven een agent[16], die oock pasport

1 Codewoord voor ‘vrede’. Grotius heeft er de betekenis boven geschreven.
2 De woorden ‘in mandatis’ staan in de tekst in cijfer: 31.21.700.812. 16.23.73.10.48.32.56.86., met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
3 Het woord ‘wede[r]comste’ staat in de tekst in cijfer: 69.75.58.82.98.46.67.63.70.75., met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
4 Codewoord voor krijgsvolk. Grotius heeft er ‘crij[g]svolck’ boven geschreven.
5 De woorden ‘te doen casseren’ staan in de tekst in cijfer: 70.24.850. 105.46.700.75.49.98.83.63.700.[..].86.24.88., met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
6 Codenaam voor Staten-Generaal. Grotius heeft de betekenis erboven geschreven.
7 Willem van Liere, heer van Oosterwijk. Het woord ‘Den’ staat in de tekst in code met de betekenis door Grotius erboven geschreven; het woord ‘ord[i]naris’ staat in cijfer: 20.17.10.[..].49.76.17.31.2., eveneens met de ontcijfering erboven geschreven.
8 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch. Grotius heeft erboven geschreven: N. v. Reig.
9 De naam ‘Vosberge’ staat in de tekst in cijfer: 35.46.33.89.82.94.700.912.36.24., met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
10 Schuilnaam voor Frederik Hendrik. Grotius heeft er ‘Prins’ boven geschreven.
11 Johan de Knuyt. Het woord ‘van’ staat in de tekst in code met de betekenis door Grotius erboven geschreven; de naam ‘Knuit’ staat in cijfer: 8.49.35.31.700.32., met de ontcijfering erboven geschreven.
12 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
13 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden.
14 Zie p. 675.
Op deze hoogte heeft Grotius in margine geschreven: ..... (onleesbaar).
15 Giacomo di Negrono.
16 Francisco Patnuccio.
In margine schreef Grotius: ..... (onleesbaar).

ende sauvegarde heeft om te plattelande ende elders, daer het hem gelieft, te mogen gaen[1].

Wat nu aenbrengt den Ambassadeur van Polen[2], binnen twee dagen ingehaelt ende wt Engelant gecommen, alwaer drie maenden is geweest sonder audiëntie te crijgen, sullen wij hooren. Den heer Joachimi[3] vertreckt nu met den admirael van Hollant[4], die naer zee gaet met 12 scepen; de reste volcht.

Van de beroerten in Portugael hebben de coopluyden tot Amsterdam diverse advysen. Van Angola sal niet wesen.

Dat hartoch Barents[5] forten over Rhijn bij Jan de Waert[6] sijn verovert, adviseert Bilderbeeck[7].

Hetgene in de saecke van Galilaei[8] met de doot van de heer Reael[9] is verloren, sal door den heer Boreel[10], die deselve nu handhaeft, werden gesuppleert. Den heer van Zuylecum[11] seyde mij dese dagen, dat sonder mondelynge conferentie met Galilaeo dat secreet terdegen soo het behoort niet sal werden gepenetreert ende offereert hem een Hortensius[12], die nevens den heer generael[13] daertoe was gecommitteert om de reyse te doen; daerop moet nu voort aengehouden werden.

Dit geschreven hebbende ben geweest de visite doen aen den heer ambassadeur van Vranckerijck[14], die mij met seer veel beleeftheyt heeft ontfangen getuygende meermalen in wat estime sijn Ex.[tie] uEd. hadde, met verclarynge, dat hij bij gelegentheyt met brieven hetselve oock soude getuygen. Sijn conclusie tendeerde om seer estroicte kennisse met mij te maecken ende veel van de forme van desen staet - want daerop waren propoosten gevallen - van mij te willen leeren, waerop ick toonde mijnselven daertoe onbequaem ende sijne Ex.[tie] van niemant beter conde van alles werden geïnformeert als van de heer Brasset[15], verseeckerende voorts sijne Ex.[tie], dat ick altijt was geweest ende uEd. altijt hadde gekent vol genegentheyt om desen staet te sien in een goede intelligentie met de croone van Vranckerijck.

Van daer commende versocht mij den heer van Noortwijck[16] bij den ambassadeur van Polen, die seer als mijn out confident vrient naer mij hadde gevraecht, te willen eeten, alwaer ick hebbe gehoort de confirmatie, dat sonder audiëntie naer

1 Op deze hoogte heeft Grotius in margine geschreven: trefves.
2 Andreas Rey de Naglowice; hij was op 19 november door de Staten-Generaal verwelkomd.
3 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, ordinarius Staats gezant in Engeland.
4 Maerten Harpertsz. Tromp.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Johan van Werth, ruiter-generaal in dienst van keizer Ferdinand III.
7 Henrick van Bilderbeek, agent van de Staten in Keulen.
8 Galileo Galilei.
9 Dr. Laurens Reael.
10 Willem Boreel.
11 Constantijn Huygens, heer van Zuylichem.
12 Martinus Hortensius.
13 Dr. Laurens Reael.
14 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
15 Jean Brasset, Frans gezantschapssecretaris in Den Haag. In margine heeft Grotius op deze hoogte geschreven: Pour sçavoir les intentions.
16 Nicolaes van den Bouckhorst, heer van Noordwijk.

drie maenden vertouven wt Engelant is getrocken. Aleer den conynck[1] audiëntie wilde geven, begeerde, hij soude verclaren, dat de brieven bij den conynck van Polen[2] tot recherche van de princesse Palatine[3], met sijn eygen hant geschreven, waren gesupposeert ende bij den conynck niet geschreven. Aen de coninginne van Bohemen[4] ende princesse heeft de gemelte ambassadeur brieven, bij denselven conynck geschreven, excuserende sijne sincere interesten niet tewege hebben connen brengen, met presentatie alles tot restitutie van den Pals ende hartoch van Simmeren[5] wat hem mogelijck is bij te willen brengen.

Wat voorts den tol aengaet, sie wel het den conynck van Polen ernst is, maer hier sal men het niet lijden ende is de opinie licht is te beletten. Om dat middel te versachten seggen sij alleene willen ontfangen 3½ ten hondert, dewelcke aen Dansyck nu werden betaelt ende des conynckx meenynge sijnde de commerciën van daer op Elbingen te diverteren, alwaer de 3½ niet souden werden gegeven. Die van Dansyck dit voorsiende weygeren eenyge coopmanschap te ontfangen, waervan tol aen den conynck is gegeven. Aen de tafel van den Poolschen ambassadeur vond ick Artisoski[6], die mij seer naar uEd., aen dewelcke hij seyde te willen schrijven, vraechde; sal mij oock commen besoucken.

Met Caesar[7] vordere ick niet soo; het blijft haperen; sal de insinuatie doen doen.

Tot Wenen is den heer Aysma[8] overleden, oock den heer van Stralendorff[9], beyde van een heete coortse.

Uwen outsten[10] sal ick soo haest van hier helpen als mogelick is.

Desen 23 Nov. 1637.

Adres: Mijnheer de Groot, Raet ende Ambassadeur vande Coninginne ende Croone van Sweden bij den alderchristelijcksten Conynck.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 2 dec.

In dorso: 23 Nov. 1637 N. Reigersberg.

En nogmaals: 23 Nov. 1637 N. Reigersberg.

1 Karel I van Engeland.
2 Wladislas VII (IV) van Polen.
3 Elisabeth (1618-1680), oudste dochter van Frederik V van de Palts. In 1636 had de Poolse gezant Johan Zawadski de mogelijkheden onderzocht van een huwelijk tussen haar en Wladislas. Toen dit huwelijk geen doorgang vond, werd Andreas Rey naar Engeland gestuurd om daar het gevoel van ontstemming weg te nemen.
4 Elisabeth Stuart, weduwe van paltsgraaf Frederik V, de Winterkoning.
5 Ludwig Philipp, paltsgraaf van Simmern (1602-1655).
6 Kolonel Christoffel von Artischau Arciszewsky. In de lente van 1637 was hij uit Brazilië naar de Republiek teruggekeerd.
7 Codenaam voor Rotterdam. Het betreft de pogingen door Grotius en voor hem ondernomen om zijn achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
8 Foppe van Aitzema.
9 Peter Heinrich von Stralendorf, vice-kanselier, gestorven op 18 oktober 1637.
10 Cornelis, die op terugreis uit Zweden zich in het vaderland ophield.

3360. 1637 november 24. Aan J.A. Salvius[1].

Excellentissime Domine,

Fert has literas domesticus D. Davausii[2] missus ab ipso, ut mandata regis[3] referret.

Nudiustertius venit ad me D. Chavigniacus[4], is, qui regis arcana circa gentes exteras tractat summa florens apud regem et cardinalem[5] gratia et auctoritate.

Locutus mihi de iis, quae inter Excellentiam Tuam et D. Davausium sunt disceptata, dicebat ea partim ad pecunias pertinere partim ad tempus, per quod duratura esset societas de bello Austriacae domo indicendo silens. Triennium dicebat numerandum a tempore, quo rata habita forent pacta, pecuniam quoque non nisi ab eo tempore deberi, paratum tamen regem aliquid facere dispendii et pro eo, quod effluxit, tempore dare millionem unum, qui per interusurium ipsi constiturus sit plus XII centenis florenorum millibus. Rogari me a rege, ut significarem Excellentiae Tuae nihil ultra id a rege datum iri.

Ego cum ei explicassem, quantis sumptibus quantas hostium vires nostri sustinuissent omniaque ea praestitissent, quae ex pactis Wismariensibus[6] Galli poterant sperare, quod autem serius traderetur ratihabitionis charta, in eo magni cancellarii[7] apparuisse prudentiam, qui eo regni Suedici statu, ut omnibus ordinibus satisfaciendum sit, non extorquere autoritate voluerit sui consilii probationem, sed lento persuadendi labore id obtinere, ut nemo etiam eorum, qui pacis avidiores fuerant, aliter faciendum quam ipse fecerat judicarent, addidi praeter caetera nostrorum facta fortia etiam landgravii[8] res, unius ex tanta societate tunc reliqui principis, nostris sustentatas auxiliis, quare precari me, ut regem induceret adres nostras majore pecunia adjuvandas. Non invidere nos Batavis, quibus annui darentur milliones duo, credereque nos bene regi constare ejus impensae rationem, sed neque minus utiliter positum iri, quod Suedis daretur. Si id obtineri possit, sperare me, quamvis mandata haberem nulla, de producendo societatis tempore nostros haud nimium fore difficiles.

De reliquo anni 32 loquenti dixi id jam sub Heufdio[9] persolutum. Querenti, cum communis esset bellandi causa, neminem tamen esse bellantium, qui non regem Galliae pecunias posceret, dixi haud mirum, si ab unoquoque sociorum exspectarentur eae, quae pro cujusque essent viribus. Alios milite valere, regem Galliae et milite egregium et pecuniis opulentum nunc maxime, cum Burgundiam, Picardiam, Languedociam, Aquitaniam hostibus liberasset.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 380. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant in Hamburg.
2 De Meulles du Tartre, uit het gevolg van Claude de Mesmes, graaf van Avaux. Hij was op 16 november in Parijs aangekomen.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
5 De Richelieu.
6 Het verdrag van Wismar was op 30 maart 1636 gesloten tussen Zweden en Frankrijk; de Zweden hielden de ratificatie ervan op tot het najaar 1637.
7 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
8 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel; hij was op 1 oktober 1637 overleden en werd na enig geharrewar opgevolgd door zijn zoon Wilhelm VI.
9 Johan Hoeufft, bankier te Parijs; hij behartigde financiële belangen zowel van Zweden als van Frankrijk.

Non dissimulabat D. Chavigniacus damnum acceptum amissis ponte Castellisque ad Rhenum addebatque venisse a D. Banerio[1] literas, quae ducis Vinariensis[2] in Germaniam adventum valde optarent. Pro solatio adferebat mitti D. Feuquerium[3] cum duobus equitum, quatuor peditum millibus et non extra spem esse posse Rhenum gelu pervium fieri, ac ni id succedat, in proximum ver eas parari copias, quae hostium partem magnam a nobis avellerent atque ita viam nobis in terras hosticas panderent.

Hanc sermonis inter nos habiti summam, cum et ipse id posceret et Excellentiae Tuae eam scire interesset, significandam his literis duxi siquid ultra dignum cognitu evenerit, id primo die, quo tabellarius proficiscetur, indicaturus.

Lutetiae, 14/24 Nov. 1637.

Excellentiae Tuae addictissimus ejusque observantissimus
H. Grotius.

3361. 1637 november 26. Van Ch. Marini[4].

Monsieur,

En suite de ce que[5] ie vous ay mandé par mes précédantes vous verrez plus particulièrement par celle de monsieur le gran chancelier[6] que ie vous reccomande les affaires de deçà.

Les ambassadeurs Grisons[7] ont escrit d'Espagne des grans honneurs qu'on leur a fait en icelle cour avec promesse bien ample de les despêcher bientost avec tout le contentement.

Au contraire les Voltolins y doivent estre mal veus et pourtant froidement traittez, plusjours gens de bien par ce soudain changement d'une affection si longtemps continuée envers les Voltolins se doutens d'un artifice Espagnol par lequel on tâche esblouyr les yeux des Grisons pour les tromper tant plus aisément en leur négotiations, les Voltolins se ventans d'avoir asseurance de l'Espagnol qu'ils seront maintenus dans les franchises du traitté de Monson[8]. Ce néantmoins ie suis d'opinion que si les Austrichiens ne veulent point précipiter leurs affaires come ont fait les François, on leur donnera toute satisfaction pour avoir le passage des Grisons tousiours à son commandement, encor que ie suis asseuré que les Espagnols y procéderont avec des cautions considérables pour pouvoir rompre quand ils

1 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was nieuwsagent voor Zweden betreffende Zwitserland en naburige landen.
5 Er staat abusievelijk tweemaal ‘que’.
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 Voor hun namen zie men no. 3096, p. 325 n. 3.
8 Het verdrag van Monçon, gesloten in 1626 tussen Frankrijk en Spanje; zie V, p. 394 n. 1.

veulent avec les Grisons et empiéter sur leur liberté, laquelle sans la France ils ne sçauroyent jamais défendre estans sans argent, munition, armes et d'autres moyens nécessaires pour maintenir leur estat qui est tout à fait anarchique et sans aucune sorte de bonne police.

Ils ont mis en prison un des principaux de Chiavenna[1] pour avoir malparlé des Grisons haïs extrêmement tant de ceux de Chiavenne que des Voltolins qui sans espérance d'un appuy asseuré n'oseroyent, s'opposer si hardiment à leurs supérieurs.

I'y ioint ce que i'ay receu de Constantinople[2] d'où nous entendons que l'ambassadeur Haga[3] va estre rappellé par messieurs les Estats.

Je demeure à jamais, monsieur,

Vostre serviteur trés humble

Marin.

De Zurig, ce 16/26 de 9bre 1637.

Adres: Mr Grotius Amb.^{r} A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 16 dec.

In dorso schreef Grotius: 26 Nov. 1637 Marini.

3362. 1637 november 28. Aan L. Camerarius[4].

Illustrissime Domine,

Quid agat dux Bernhardus[5], quid dux Longovillanus[6], multumne inter se absint, incerti sumus eo, quod et raro ad nos et tardae adventant[7] literae.

Illud constat valde accusari Gallorum ignaviam, qui Castellorum ad Rhenum alterum dediderunt, alterum deseruerunt fuga neutrubi defensione tentata. Manicampius[8], cui dux illa castella tutanda commiserat[9], Argentorati erat eo tempore, per morbum ut dicitur. Dicitur nunc ad ducem ire D. Feuquerius[10] cum VI aut, ut alii

1 Francesco Ferlini.
2 Ontbreekt.
3 Cornelis Haga, Staats ambassadeur in Konstantinopel.
4 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 104. Gedrukt *Epist.*, p. 381. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
7 De uitgave der *Epist.* heeft 'adventent'.
8 Achille de Longueval, baron van Manicamp.
9 De copie te Uppsala heeft 'commiserit'.
10 Manasse de Pas, markies van Feuquières.

ajunt[11], IV millibus, equite ex Castilionaei[12], pedite Germano ex cardinalis Valettae[13] desumto castris.

Nova hic contentionum seges enata inter Gallos et Anglos, cum per Norman-

11 De copie te Uppsala heeft de lezing ‘dicunt’, wellicht onder invloed van het tweemaal voorafgaande ‘dicitur’.
12 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
13 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.

niam Anglorum navibus mercibusque[1] Galli injecerint manus ad damna, ut ajunt, resarcienda.

Imperator[2] pati jam dicitur, ut et protestantes Germaniae de pace secum agant non specialibus tuti itineris acceptis literis, sed comprehensi sub generali Galliae sociorum nomine.

Massilia scribitur XVIII longas naves, quibus adfuerit cardinalis Sabaudus[3], imminuisse Nicaeae Sabaudici juris urbi maritimae, sed prohibitas, quominus quod vellent efficerent, a regiis Gallicis navibus, quae in Africam iter habentes propter navigabant inductumque in Nicaeae arcem Gallicum praesidium.

De pace induciisque multi sunt et obscuri sermones. Mittitur a rege[4] ad matrem[5] Lexoviensis episcopus[6], ad Margaritam Lotharingam[7] nobilis Riverius[8].

Helvetii inter alia consultant, quo optimo modo impedire possint, ne in suas terras penetret Vinariensis miles.

Literas jam pariter abs te accipio duas, alteras XVIII Octobris, alteras XVI Novembris[9]; illas tam veteres venire miror.

De Portugalliae motibus durant rumores.

Quae de Hermanno landgravio[10] scribis et de labascentibus Hassorum quorundam nimis, eadem hic audio.

Illud quod ex Anglia ad Palatinum principem[11] scribitur, utinam res esset, non spes, quali jam dudum Angli et se trahi patiuntur et alios trahunt.

Rotraei scriptum non vidi, sed summa quaedam ejus capita mihi significata[12] sunt.

Quod de induciis, quas[13] cudit pontifex[14] scribis, tecum censeo: pertinere eas ad evertendas res protestantium Germaniae.

Dicit mihi D. Chavigniacus[15], si pro exacto tempore millione uno contenti sunt Suedi, paratos se fore ad implenda pacta Wismariensia[16], inde tempus triennii ineat, ex quo erit traditum ratihabitionis instrumentum.

Brandenburgici[17] majorem in aula caesariana nunc quam Saxonici[18] esse

1 De copie te Uppsala leest ‘moribusque’.
2 Ferdinand III.
3 Maurizio van Savoye.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Maria de Medici; zij verbleef in de Zuidelijke Nederlanden.
6 Philippe de Cospéau of Cospéan (1568-1646).
7 Margareta van Lotharingen; zij was op 3 januari 1632 in het geheim gehuwd met Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans, broer van de Franse koning.
8 Niet nader geïdentificeerd.
9 De brieven van Camerarius aan Grotius ontbreken.
10 Hermann van Hessen-Kassel; zie over hem no. 3333, p. 706 n. 14.
11 Karl Ludwig van de Palts.
12 De copie te Uppsala heeft ‘signata’.
13 Het woord ‘quas’ ontbreekt in de copie te Uppsala.
14 Urbanus VIII.
15 Léon de Bouthillier, graaf van Chavigny.
16 Het verdrag van Wismar was gesloten tussen Zweden en Frankrijk op 30 maart 1636; de Zweden hielden de ratificatie ervan op tot het najaar 1637.
17 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
18 Johan Georg I, keurvorst van Saksen.

gratiam multi existimant pacisque Suedicae negotium ipsi in manus traditum. Vidi literas eadem ferentes, quae de administratore Magdeburgensi[1] ad vos nuntiantur. Est tamen, ut mones, aliqua dubitandi causa.

Regis Poloni[2] novum titulum, quo mare Balticum sibi vindicet, non vidi nescioque, id sibi Poloniae nomine arroget an tanquam Suediae accessionem. Spero eas esse Suedorum mari vires, ut non facile ad oram Baltici sinus[3] penetraturus sit hostis.

Grata hic erit D. Vosbergii[4] legatio et productionem foederis facile obtinebit. Caetera quae isthic apud vos pro more reipublicae semper aliquid habentis fluctuum moventur, facile componet Arausionensis Neptunus[5].

Filium tuum[6] recte rediisse plurimum gaudeo atque utinam tam illi utilis esse possem, quam optime volo tuo ipsiusque merito. Quaecunque ad me miseris curabo et sedulo et libenter.

Angli Hagae quam Hamburgi mallent agi de foedere, ut reginae Bohemicae[7] authoritate uti ipsis liceat.

Tuam Excellentiam omnemque ejus familiam Divinae commendo tutelae.

Lutetiae, 18/28 Novemb. MDCXXXVII.

Excellentiae Tuae addictissimus ejusque observantissimus
H. Grotius.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

3363. 1637 november 28. Aan Willem de Groot[8].

Literas, mi frater, tuas 19 Octobris[9] et 16 Novembris[10] datas, recte ac pariter accepi. Quod illae ad me tam veteres venerint, miror.

Patri[11] gratias ago, quod tui ad Bredam ad castra visenda profecti partes interim impleverit. Sed et D. Mathisio[12], quod de meo negotio cogitationem susceperit. Ego de ea re adhuc videro. Filium[13] hic exspectabo. Opus enim habet nostris oculis.

1 August, hertog van Saksen-Weissenfels.
2 Wladislas VII (IV) van Polen.
3 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘finis’.
4 Caspar van Vosbergen.
5 Frederik Hendrik.
6 Joachim Camerarius.
7 Elisabeth Stuart, weduwe van Frederik V van de Palts, de Winterkoning.
8 Gedrukt *Epist.*, p. 873. Antw. op nos. 3305 en 3348.
9 No. 3305.
10 No. 3348.
11 Jan de Groot.
12 Assuerus Matthisius -Sweer Matthijsen-; zie over hem V, p. 72 n. 10.
13 Cornelis; hij was op terugreis uit Zweden in het vaderland aangekomen en toonde weinig lust naar Parijs door te reizen.

De Procopio[1] si rursum inciderit mentio, memineris, quod nuper[2] scripsi me paratum nondum esse. Deinde me omnia contrahere, quae ad res Gothorum pertineant. Illorum institutum aliud a meo. Ei me non intercedere, sed favere.

Borussus[3] ille, qui D. Heinsii[4] ad me ferebat literas, vidit me semel tantum. Properabat enim Genevam: inde rediens nos reviset daboque ei vicissim ad D. Heinsium literas.

De Gronovio[5] pergo haesitare. Tamen primo otio colligam quae ad marginem Statii[6] juvenis annotavi et ad te mittam, ut tuo arbitratu aut exhibeantur aut premantur.

Cordesio[7] rogo, ut quod coepisti efficias: nec de Geographica tantum tabula[8] sed et particula Manassis[9].

Gaudeo probari tibi illa Duraeana[10]. Non dubito, quin idem sensuri sint qui judicio valent.

Saluta tuos nostrosque.

28 Novembris 1637.

Tui amantissimus frater

H. Grotius.

Post scriptam hanc epistolam temporis aliquantulum nactus mitto illa Papiniana[11].

3364. 1637 november 28. Aan A. Oxenstierna[12].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Qui ad me nunquam venerat ante hac D. Chavigniacus[13], nunc qua de causa venerit, quibus usus sit sermonibus, quos a me retulerit, cognoscet Sublimitas Tua ab exemplo literarum, quas ipsius rogatu scripsi[14] ad D. Salvium[15], dedique, ut voluit, D. Davausii[16] domestico, qui postridie abiturum se dicebat, ceterum, ut nunc audio, adhuc his haeret in locis. An serio voluerint commendari a me negotium foederis et spes tantae, quantam exigimus, pecuniae praescindi, an vero Austriacis ostendere cupiant in sua esse potestate foedus, ubi velint, facere nobiscum, parco in rebus tam obscuris judicare.

1 De *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm*. Zie Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
2 No. 3321 dd. 31 oktober.
3 Henricus van Bommel.
4 Daniel Heinsius.
5 Johann Friedrich Gronovius.
6 Publius Papinius Statius; vgl. ter zake no. 3321, p. 682 en n. 12 aldaar.
7 Jean de Cordes, oud-kanunnik te Limoges.
8 Zie no. 3321, p. 682 n. 2.
9 Zie p. 682 n. 3.
10 Zie p. 667.
11 Het betreffen hier de bovenvermelde aantekeningen van Grotius op Publius Papinius Statius, bestemd voor Johann Friedrich Gronovius; zie de verwijzing in n. 6.
12 Gedrukt *Epist.*, p. 381; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 420.
13 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
14 No. 3360 dd. 24 november.
15 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant, residerende in Hamburg.
16 Zie no. 3360, p. 750 en n. 2 aldaar.

Scio de indutiis multos esse sermones. Scio a rege[1] episcopum Lexoviensem[2] mitti ad reginam matrem[3]; Riverium nobilem[4] ad Margaritam Lotharingam[5]; neque ignoro fugam Gallorum a Rheni castellis ne tentata quidem defensione non dissimilem Hispanorum ab Aquitania fugae patere ad suspiciones. Tum vero Feuquerii[6] uxor[7] nescit, an omnino ullis cum copiis iturus sit ad ducem Vinariensem[8] maritus suus, an vero consilii tantum communicandi causa eum aditurus. Alii ajunt eum illuc proficisci cum IV millibus, non sex, ut dicebat Chavigniacus. Eques dicitur sumi ex Castilionaeo[9] exercitu, pedes ex Germanis, qui sub cardinali Valetta[10] fuere. Sunt et de Longavillano[11] se cum Vinariensi conjuncturo ad capiendum Rii[n]feldium[12] susurri: de quibus omnibus difficilis est judicatio, quod ob pericula rarae, ob longos ambitus tardae ad nos perveniant epistolae.

Dubito etiam, verumne sit, quod Massilia scribitur, Niceam, Sabaudici juris urbem maritimam, a classe Hispana, cui adfuerit cardinalis Sabaudus[13], impetitam sed a Gallicis navibus, quae forte illac in Africam ad reposcendos captivos ibant, exemtam malo arcique urbis inductum Gallici militis praesidium.

Ex Anglorum[14] sermonibus cognosco malle eos de suo foedere Hagae agi quam Hamburgi. Galli dicunt Anglorum consilia sibi magis magisque suspecta fieri et per Normanniam injecere manus in naves mercesque Anglicas in repensationem earum navium, quas ceperunt de Gallis Angli, ideo quod per Gallos libere uti Hispaniensi navigatu non sinebantur.

Manicampius[15], cum pons et castella hosti cessere, Argentorati per morbum fuisse scribitur.

Ajunt Galli pati jam Ferdinandum[16], ut et principes Germaniae agant secum de pace, sed ad itineris securitatem contenti sint literis, quae pro Gallis eorumque sociis generaliter dabuntur; id si est, apparet compositionem, si qua secutura est, magis ex voluntate pontificis[17] futuram quam ex usu Germanorum protestantium.

Johannes Waertius[18] omissa Alsatia dicitur repetiisse Transrhenana, Croatis tantum nonnullis cis Rhenum relictis. Multum metuo, ne de Alcaeo[19] aliquid ac-

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Philippe de Cospéau of Cospéan.
3 Maria de Medici; zij verbleef in de Zuidelijke Nederlanden.
4 Zie no. 3362, p. 753 en n. 8 aldaar.
5 Margareta van Lotharingen; vgl. no. 3362, p. 753 en n. 7 aldaar.
6 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
7 Anne Arnaud.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
10 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
11 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
12 De naam 'Rii[n]feldium' staat in de tekst in cijfer: 66.55.112.113.13.33.6.d(=7).71.69.266.61.1009.
13 Maurizio van Savoye.
14 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
15 Achille de Longueval, baron van Manicamp.
16 Ferdinand III.
17 Urbanus VIII.
18 Johan van Werth, ruiteroverste in dienst van Ferdinand III.
19 Codewoord voor bestand.

tum sit, quod occultatum sit, [neve] hyem[i]s[1] interim tempus Sophis[2] pereat.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, favens adsit reginae[3], regno et Sublimitati Tuae.

Lutetiae, 18/28 Novemb. 1637.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Heufdius[4], ut alii, intelligit mitti cum Feuquerio IV millia, partim equites partim pedites, illorum, plures. Pecuniam duci[5] fine Novembris debitam in parato esse, si adsit ducis scriptum mandatum.

De Nicea multi putant fictum esse periculum, ut obtentus viduae[6] daretur redigendi in potestatem suam loci, per quem etiam terrestri itinere impedito potentiae suae subsidia e Galliae regno accipiat, idque mihi satis se probat.

Venit ad me Avaugurius[7] in Germaniam abiens. Celavit me, ubi sedem fixurus esset.

Quanti a suo milite fiat dux Vinariensis, etiam eo patet, quod bis mille equites per morbos absumtis pedibus eum secuti sunt; mille nunc equos ab Helvetiis eum emisse intelligo.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3365. 1637 november 28. Aan N. van Reigersbergh[8].

Mijn Heer,

Twee van de uwen ontfang ick te gader op den 25 Nov.: eene van den 9[9], d'andere van den 16 Nov.[10]. Ick sende uE. hiernevens in 't corte mijne consideratie op de judicature, soo van soldaten als van matroosen. Sal garen verstaen, wat in diergelijcke saecken passeert.

1 Het woord ‘hyem[i]s’ staat in de tekst in cijfer: 14.2.72.113.61.67.273.
2 Codenaam voor Zweden.
3 Christina van Zweden.
4 Johan Hoeufft, bankier te Parijs; hij behartigde financiële zaken zowel voor Zweden als voor Frankrijk.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Christine, weduwe van Vittorio Amedeo.
7 Charles Du Bois, baron d'Avaugour.
8 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 6 c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op nos. 3336 en 3350.
9 3336.
10 No. 3350.

Dat den jongen Golilas[11] Neef[12] soude sien, wete ick niet wat helpen can. Hij moet sien de saecken van Sophi[13] te leeren ende hem te stellen in Miltiades'[14]

11 Golilas is een pseudoniem van Grotius. Met 'den jongen Golilas' wordt Cornelis bedoeld, die op terugreis uit Zweden zich in het vaderland ophield.
12 Frederik Hendrik; voor deze schuilnaam zie men no. 3095, p. 322 n. 3.
13 Codenaam voor Zweden.
14 Schuilnaam voor de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

goede gratie. Ick en geloof niet, dat Magog[1] oit iet goeds sal doen aen Humelus'[2] volck.

Ick verstae mede, dat King[3] sich bij Melander[4] voucht. Beria[5] heeft veel gedaen, dat hij die resolutie soo haest heeft geredresseert. Men spreect oock, schrijft Valerius[6] daerna, dat den palsgraef[7] soude staen nae het commandement van de armée in Oost-Vrieslant. Maer dat meene ick te sijn buiten apparentie, tenzij Engelant meer doe als voor desen.

Het tractaet van Wismar[8] hapert op gelt, alsoo de Sweden willen, dat het secours sal ingaen van de tijdt af, dat tot Wismar sulcx is beworpen, asloo Vrancrijck de effecten heeft genoten; Vrancrijck ter contrarie seggende, dat sij willen, dat het ingaen sal van 't overleveren van de ratificatie, presenterende evenwel uit gratie een millioen voor het gepasseerde.

't Is veel voor Hollant, dat Zeelant haer is toegevallen in de questie van Utrecht ende toont, dat den heer Cnuyt[9] niet al en can doen gaen nae sijn opinie.

Soo de sententie van den gouverneur van Venloo[10] gedruckt werdt, sal ick die garen sien. Wilt in de saecke van Caesar[11] sooveel vorderen als mogelijck. Ick bidde om mijne gebiedenisse aen mijnheer Hogendorp[12] ende sal garen verstaen, wat cours hij neemt.

Die van Amsterdam hebben getoont in de commotie van de maetroosen, dat sij de soldaten niet tevergeefs en hebben. Op 'tgunt uit de instructie van de Admiraliteit werdt geallegeert, dient tot antwoord in dubio novas jurisdictiones intelligi concessas praeventive non privative. 'Tgunt het hoff in dese gedaen heeft, heb ick oock syen doen in mijne tijdt ende was den president Hinoiossa[13] daerin seer ijverigh. Den adel[14] hebben nu dicmael getoont, dat sij te houden sijn pro membro corrupto. Ick en can niet wel geloven, dat eenige personen van aensien souden participanten sijn geweest in die schepen bij Napels[15]. Suenno[16] doet in dese saeck volgens sijne interesten, sed quae non satis occultat. Ick wilde wel weten, wat

1 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
2 Pseudoniem van Grotius.
3 James King.
4 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
5 Schuilnaam voor Peter Spiring Silvercrona.
6 Schuilnaam voor Ludwig Camerarius.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636 tussen Zweden en Frankrijk; de Zweden hielden de ratificatie op tot het najaar 1637.
9 Johan de Knuyt; voor deze kwestie zie men no. 3336, p. 714.
10 Nicolaes van Brederode; voor deze *Sententiën* zie men no. 3336, p. 714 n. 5.
11 Codenaam voor Rotterdam; het betreft hier de pogingen door Grotius en voor hem ondernomen om zijn achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
12 Gijsbert van Hogendorp.
13 Pieter d'Hynojossa was van 1607 tot aan zijn dood in 1616 president van het Hof van Holland.
14 De woorden ‘Den adel’ staan in de tekst in cijfer: 10.24.21. 23.39.50.7., met de ontcijfering door Van Reigersberch erboven geschreven.
15 Het betreft hier Hollandse reders die te Napels de Spaanse vloot van scheepsruimte en levensbehoeften voorzagen.
16 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.

offensie men neemt tegens de commissie van Vosbergen[1]. Off d'heer Ioachimi[2] betaelt is ende off ordre is gestelt op de betaeling van de heer van Oosterwijck[3], ofte waer het hapert, soude ich mede garen weten.

Soo uE. becomt de ordonnantie, nae dewelcke de gemeene middelen in Brasyl werden verpacht ofte gecollecteert sal hetselve garen sien.

Men spreeckt hier veel van Sitalcas[4]. Meene niet, dat Fasto[5] daertoe sal comen anders als bij noodt.

De heer Hogendorps opinie nopende Humult ende Biorno[6] is soo vremd niet. UE. beschrijving van den jongen Sigthunus[7], die den oude in vele deelen niet en gelijckt, is niet buiten apparentie van waerheit.

Van de saecken van den hertogh van Weimar[8] weten wij niet seeckers, doordien de brieven weinigh ende traegh overcomen. Off monsieur de Longueville[9] sich daerbij voegt, soo eenige seggen, off d'heer van Feuquières[10] derrewaert gaet met ses duisent, andere seggen met vier duisent man uit het volck, ten deele van den marescal de Chastillon[11], ten deele van den cardinal de la Valette[12], sal den tijdt ons leeren, die om daer iet groots te doen vooralsnu, soo 't schijnt, niet al te bequaem en is. Ick en twijffele niet, off Sijne Fürst. Gen. is seer onlustigh, ende hier gaen geruchten, doch die ick voor onwaerachtigh houde, dat hij handelt met den keiser[13]. Men spreect oock van een nieuwe bijeencomste tot Regensporg om de vrede, ende werdt oock geseit, dat den keiser tevrede is, dat de Duitsche princen mede sullen comen in handeling, niet met sonderling passeport, maer onder de generale qualiteit van geallieerde van Vrancrijck.

Uit Marseille werdt geschreven, dat achtien Spaensche galeien, waerbij soude geweest sijn den cardinal de Savoye[14], hebben haer willen meesters maecken van Nizze, maer dat sij belet sijn bij twaelff groote schepen van den coninc van Vrancrijck[15], die daerontrent waeren om nae Alger te gaen, ende dat nu in 't casteel van Nizze is Fransch garnison.

Met de Engelschen crijgen de Fransoisen nieuwe questiën hebbende in Normandië de Engelsche schepen ende goederen doen arresteren tot reparatie van schade door d'Engelschen geleden. Ick mercke de Engelschen van haer verbont liever hebben in Den Hage dan tot Hamburg te handelen.

1 Caspar van Vosbergen. De woorden ‘van Vosbergen’ staan in de tekst in code: ʊ 1.84.33.83(=89?).82.71.99.24.73.710.830., met de ontcijfering door Van Reigersberch erboven geschreven.
2 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, ordinarius Staats gezant in Engeland.
3 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, ordinarius Staats gezant in Frankrijk.
4 Codewoord voor vrede of bestand; zie p. 725.
5 Schuilnaam voor De Richelieu.
6 Wellicht schuilnaam voor Ludwig Camerarius.
7 Pseudoniem van Grotius. Met ‘den jongen Sigthunius’ wordt Cornelis bedoeld; vgl. no. 3350 in fine.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
10 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
11 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
12 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
13 Ferdinand III.
14 Maurizio van Savoye.
15 Lodewijk XIII.

Den coninc van Vrancrijck sent den bisschop van Lisieux[1] aen sijn moeder[2], ende eenen edelman, La Rivière[3] genaemt, aen de princesse Margarite[4], alle 'twelcke materie geeft van discoursen.

Doen de forten aen den Rijn sijn verloren, was monsieur Manicamp[5] te Strasburg, sieck, soo men seit. Savelli[6] ende Ian de Waert[7] werden geseit haer volck uit den Elsas geretireert te hebben uitgesondert 2 regimenten Croaten, ende getrocken te sijn over den Rijn.

Den 28 Novembris 1637.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 28 Nov. 1637.

3366. 1637 december 1. Van N. van Reigersberch[8].

De gemelde Ambassadeur[9] is een man van verstant en kloekmoedigheit, wel tot U Ed. genegen, en gewag zynde gemaakt van U Ed. in tegenwoordigheit van den heer Rivet[10], zeide hy, dat de Kroon Polen het oog op U Ed. hadde geworpen om U Ed. te gebruiken in gelyke qualiteit als de Zweden hadden gedaan: en alzoo de Ambassadeur van Polen is van de Religie, en vraagde hoe U Ed. het met zyne exercitie maakte, en of U Ed. de Charentonsche Predikatien bywoonde, zeide ik dat het zelve aan de Ministers manqueerde: waar op ik verder verhaalde 't geen tusschen U Ed. en dezelve was voorgevallen, en dat zy in gebreken waren gebleven van te wyzen een plaats overeenkomende met uwe waardigheit; waar in hy zeide dat zy ongelyk hadden. De heer Rivet trachtte dit te ontschuldigen. Het gesprek in 't vervolg gevallen zynde op de Remonstranten en Socinianen, zoo zeide de heer Rivet, dat eenigen meenden de Groot te hellen naar de Socinianen; om dat hij doorgaans, zoo hy zeide, de overzetting gebruikte van Castellio[11] in 't

1 Philippe de Cospéau of Cospéan.
2 Maria de Medici; zij verbleef in de Zuidelijke Nederlanden.
3 Zie no. 3362, p. 753 en n. 8 aldaar.
4 Margareta van Lotharingen; zie no. 3362, p. 753 en n. 7 aldaar.
5 Achille de Longueval, baron van Manicamp.
6 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
7 Johan van Werth, ruiteroverste in dienst van de keizer.
8 Ged. gedrukt in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 131. Beantw. d. no. 3382.
9 Andreas Rey.
10 André Rivet; voor zijn weergave van het gesprek zie men *Andreae Riveti Apologeticvs pro suo de Verae & sincerae Pacis Ecclesiae proposito contra Hvgonis Grotii Votvm, Et id genus conciliatorum artes, pro fucata & fallaci pace Ecclesiastica*. Lvgd. Batavor. Ex Officinâ Elsevirianâ. MDCXLIII. p. 21-23.
11 Sebastian Castellion -Chateillon- (1515-1563), Frans protestants humanist. Zijn latijnse bijbelvertaling, *Biblia interprete S. Castalione, una cum eiusdem annotationibus* was in 1551 te Bazel verschenen, in 1555 eveneens te Bazel gevolgd door een Franse: *La Bible nouvellement translatée. Avec la suite de l'histoire depuis le tems d'Esdras jusqu'aux Maccabées; et depuis les Maccabées jusqu'à Christ. Item avec des annotacions sur les passages difficiles*. Par S. Chateillon Bâle 1555.

boek wegens 't Recht van Oorlog en Vrede[1], het V. en XIX. cap van Matth. met Socinus[2] verstont, en Socinus uitvluchten niet hadt beantwoordt.

3367. 1637 december 1. Van B. Schörling[3].

Mein hochgeehrter Herr Legate,

Für E. Excell. letztes[4], so Ich vor etlichen tagen empfangen, sage deroselben ich höchlich danck, undt bin schüldig deroselben auch alle woche mit meinen geringen relationen uffzuwarten. Aber weil so gar keine Posten von Stetin undt dahero kommen können, sondern alzeit vom Feind abgeworffen undt wir also unseren gewöhnlichen advisen dadurch beraubet werden, so kan ich mein debvoir, wie Ich wol gern thete, so justement nicht beobachten, undt einige ungegründete advisen von sich, undt zwar an E.E., die an solch einem hohen ohrt residiren, zu schreiben, halte ich für lautere absurda.

Ich vernehme von Stralsundt, dass der Feindt Demmin belagert, undt Ingleich Anklam bloquirt habe. Man hoffet aber, sie sollen sich beijde helten, bies H. Baner[5] mit der armeé näher kommen. Sr Excell. hatt nach eroberung Schwett nichts weiters vornehemen können, weil das unvermuthliche incident mit des Feindes einbruch in Vor Pommeren dazwischen kommen. Jedoch ist derselbe albereit auss etlichen Pässen, alss Bahrt, Damgarten undt andern wider herauss geschlagen, wirdt auch beij diesem stehenden frost selbige gegend von sich selbst wol quitiren müssen, weil keine vivres undt fourage mehr zu bekommen. Alhie ist ietzo einer, der hatt von H. Baner commission seine armée mit kleidern zu versehen.

Man schreibt auss Dennemarck der König[6] seij zu Copenhagen angelangt, undt rüste 3. Orlogschiff undt eine binque auss, wolle damit vor Dantzig, undt die H. Spirings[7], welche den Polnischen Zoll daselbst haben, auffnehmen. Diese Sache dörffte auch viel consequentien nach sich ziehen.

Auss Schweden hatt man weinig. Monsieur Schmaltz[8] wirdt ietzo wider uff der reise hieher sein, mit der endlichen declaration der Frantzösischen Alliance[9]. Sonst war zu Stockholm eine Tartarische bottschafft[10] angelant, undt die H. Regentes[11] in voller arbeit den Hessischen Gesandten[12] wider abzufertigen.

1 Over Grotius *De Iure Belli ac Pacis* zie Ter Meulen-Diermanse, no. 565.
2 Zie over Faustus Socinus no. 3190, p. 468 n. 6.
3 Hs. Den Haag ARA., Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 11. Balthasar Schörling was postmeester te Hamburg.
4 Ontbreekt.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Christiaan IV van Denemarken.
7 Twee broers van Petter Spiring Silvercrona, nl. Arend en Isaac.
8 Peter Abel Schmalz, secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
9 Het verdrag van Wismar tussen Zweden en Frankrijk op 30 maart 1636 gesloten; de Zweden hielden echter de ratificatie op tot het najaar 1637.
10 Het Tartaarse gezantschap stond onder leiding van Alexlam Murza.
11 Voor hun namen zie men no. 3227, p. 523 nn. 7-12.
12 Johann Heinrich von Güntheradt.

Womit E. Exc. ich Gott empfehle, undt vom H. HoffCantzler Salvio[1] ihro seinen grues undt dienst repraesentire.

B. Schörling.

Hamburg, den 21. nov. 1637.

Boven aan de brief schrref Grotius: rec. 14 dec.

3368. 1637 december 2. Van Ch. Marini[2].

Monsieur,

En suitte de ma précédante[3] ie vous envoye icy la duplicate à mons.r le gran chancelier[4], ayant par cy-devant respondu à toutes vos lettres dont la dernière estoit du 9/19 de 8bre[5].

La diète de Baden continue encor à cause des pensions de Suisses qui en traittent avec l'ambassadeur de France Melian[6] qui tâche de les contenter surtout pour le payement de 4 régiments levés il y a plus de deux ans pour la France.

De monsieur Muller[7] ie n'ay point encor des nouvelles encor que ie luy aye escrit deux fois et m'en estonne bien, et peut bien de là conjecturer que les gens font leur propre affaire sans se soucier des autres qui servent aussy bien qu'eux, car s'il eust voulu faire quelque chose pour moy en partant de Suède, come il me l'avoit promis, il auroit bien disposé le gran chancelier à quelque subvention pécuniaire pour moy qui en trois ans continuant ma charge avec beaucoup de despence n'ay point receu que mille dalers. l'attendray la responce à celle-cy par laquelle ie sollicite dereschef mes payements, et cependant demeure en bien grandes perplexités pour mes deubtes, surtout en ce temps où ma femme[8] fera dereschef ses couchées vers le Nouel.

Je vous baise les mains et demeure passionément, monsieur,

Vostre serviteur très humble

Marin.

De Zurig, ce 22 de 9bre st. v. 1637.

1 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerende te Hamburg.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was nieuwsagent voor Zweden betreffende Zwitserland en naburige landen.
3 No. 3361. Het duplicaat ontbreekt.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 Ontbreekt.
6 Blaise Méliand.
7 Georg Müller, secretaris en Zweedse hofraad
8 Alessandra Paravicini Capelli.

In dorso schreef Grotius: 22 Nov. 1637 Marin.

Boven aan de brief: Rec. 22 dec. 1637.
en: Après ma response faict le mesme jour sur la précédente.

3369. 1637 december 3. Van I. Jasky[1].

Monseigneur,

Les nouveautez qu'on a voulu introduire en cette république n'ont pas si bien réussy, ques les autheurs d'icelles avoit espéré.

Spiring[2] ayant demeuré à la mer une lieu environ de nostre port depuis le 4. d'Octobre iusques à devanthier - qui fust le 1. de Décembre - pour contraindre les entrans en nostre port et sortans d'iceluy luy payer une nouvelle dace au nom de Sa Majesté de Pologne[3], fust devanthier par quatre grand navires de guerre du roy de Dannemarq[4] chassé et quasi coulé au fond.

Ces navires arrivèrent ce devanthier et tirèrent incontinent à la veue des navires de Spiring force coups des canons au navire admiral-duquel Spiring s'avoit desià sauvé peu d'heures devant l'attaque dans l'abbaye d'Olive, qui est bien prés de la mer, esloignée une lieu d'icy- qui percèrent par plusieurs coups des canons et ne voyans grande résistance l'admiral danois[5] fist oster les estendarts polonois et arborer les siennes et mist quelques-uns des siens soldats dans ce navire ayant pris qua(n)t et quant encore un autre de Spiring, les autres deux s'en estoit allez, mais ils furent suivies par les navires danois. On ne sçait pas encore, si les ont attrapez ou non. Les navires marchandes d'Hollande qu'ils estoit devant nostre port et qu'ils ne pouvoient pas entrer au nombre de vingt n'ont eu aucun mal, mais l'admiral danois leur a donné permission d'aller où il voudront librement et sans aucun destourbier; ils sont donc tous entrez dans ce port.

Tout cela a esté fait sans le sçeu de nostre république, laquelle s'est bien estonnee de ceste inopinée arrivée des navires danois et plus de ceste chasse de Spiring veu mesme que le roy de Dannemarq ne leurs a préalablement faist sçavoir son intention, ni son admiral les advertir de son arrivée qui n'a envoyé encore aucun homme dans la ville pour déclarer le suiect de se sien fait.

Ayant laissé un de ses navires devant nostre port avec les navires prises sur Spiring est allé à Pillaw - port de Königsbergen appartenant à l'électeur de Brandenbourg[6] - pour y desaicher aussi le frère de Spiring[7], qu'il y a prétendu de prendre de mesme ceste nouvelle dace, mais en vain, car on n'y a rien voulu permettre non plus qu'icy.

Nous verrons la suite de cette affaire, qui sera sans doute de grande conséquence.

La création des chevaliers du nouveau ordre que Sa Majesté de Pologne à institué doit estre le 8. de ce mois, le iour de la conception de la Ste Vierge[8]. Les

1 Hs. Utrecht, RA. Prov. coll. Van Boetzelaer, no. 556. Eigenh. oorspr. Beantw. dd. 16 januari 1638 (deel IX).
2 Diderik aant. Spiring.
3 Wladislas VII (IV) van Polen.
4 Christiaan IV van Denemarken.
5 Aanvankelijk was Hans Ulrik Gyldenløve (zie p. 842) benoemd. De operatie werd echter uitgevoerd door de Deense admiraal Koch.
6 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
7 Vermoedelijk Arend Spiring.
8 Van de statuten van de ridderorde van de Onbevlekte Ontvangenis van de H. Maagd Maria bevindt zich een copie te Amsterdam, UB., coll. RK., 555 [15]. Genoemde statuten verschenen - zij het met vele fouten - ook in druk; zie *Christiani Gryphii Kurtzer Entwurff der Geist- und Weltlichen Ritter-Orden*, Leipzig und Breszlau 1709, p. 321-351.

chevaliers seront nommez Equites immaculatae Virginis et iureront selon la formule cy-ioincte[1]. A quoy le prince Radzivil le père[2], général de l'armée de Lithvanie, s'y oppose grandement et a remonstré au roy par 16. raisons qu'il allègue dans sa lettre escrite au roy que cett' ordre sera fort nuisible à Son Estat et toute la république.

Le grand chancelier de Pologne Zamoisky[3] s'y oppose aussi avec plusieurs autres catholiques et tous ceux de la religion; ce pourquoy on tient (?) que cette promotion des chevaliers sera délayée et fort disputée à la diète prochaine qui se tiendra le 10. de Mars.

Je prie Dieu qu'il vueille bénir vostre Excellence de toute sorte de prospérité et me conserver en ses bonnes grâces, puisque ie tiens pour très grand honneur de me pouvoir qualifier,

Monseigneur,
De vostre Excellence le très humble serviteur
Iasky mpp.

A Danzig, le 3. de Décembre l'an 1637.

Adres: A Monseigneur Monseigneur de Groot, Ambassadeur ordinaire de la Couronne de Suède à la cour de Sa Majesté trèschrestienne. A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 14 Ian. 1638.

In dorso: 3 Dec. 1637 Iasky.

3370. 1637 december 5. Aan L. Camerarius[4].

Illustrissime Domine,

Ducis Vinariensis[5] copiae plerunque agunt in valle, quae Montana dicitur: excurrunt in montes, qui dicuntur Franci sive liberi, et omnia episcopatui Basileensi circumjecta. Equorum inde ceperunt III millia, necessarium valde supplementum in tanto equorum interitu, qui ne nunc quidem cessat. Premit eum hinc Savelli[6] sive Waertii[7] miles equestribus excursibus, inde dux Lotharingus[8] ex Burgundico comitatu medio amne,

1 De eedformule luidde: Ego N. juro, quod Seren.^{mi} Principis Domini Vladislai IV Regis Poloniae eiusque Successorum ac Reip: Poloniae salutem dignitatem et commoda, post Deum ejus Deiparae Virginis Sanctaeque Matris Ecclesiae et Romanae Sedis Apostolicae honorem prae oculis habebo, si bellum a barbaris et infidelibus ingruat pro virili obviabo et vires meas conferam; in bello ut commilitones mei stipendiis contenti sint, nec a quoquam quidpiam violenter extorqueant curabo et a rapinis pro posse meo arcebo. Ne Deus ejusque sanctissima mater me audiente blasphemetur, vel cum vitae periculo me opponam, ejusque cultum promovebo, leges ordinis et amorem cum fratribus meis debitum observabo. Ita me Deus adjuvet et hoc S. Evangelium. (Copie Amsterdam, UB., RK., 555^{15}).
2 Christoph Radziwill (1585-1640), bijgenaamd 'Bellator Lithuanus'.
3 Thomas Zamoisky.
4 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 105. Gedrukt *Epist.*, p. 383.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
7 Johan van Werth, ruiter-generaal in dienst van keizer Ferdinand III.
8 Karel IV, hertog van Lotharingen.

qui Dubius dicitur. Dux sicut non desiderat eos, qui commeatus ipsi faciant arctiores, ita subsidia vellet habere in propinquo

adversus vim ingruentem. Ideoque velit et ducem Longavillanum[1], qui in eodem est Burgundiae comitatu, propius, non tamen ita ut nimis prope, ad se accedere et mitti ad se non voce tantum, quae facile in auras abit, sed et scripto promissa auxilia e cardinalis Valettae[2] et Castilionaei[3] exercitu. In id jam laboramus. Sed haec perdito ponte ac castellis in hoc utilia esse possunt, ne exercitus ducis, qui ultra IV millia habere non creditur, totus contabescat. Caeterum movendi aliquid in Germania et animum restituendi gementibus spes omnis in ver differtur; et utinam ne in vernas abeat nebulas.

Hispani Sabaudi viduam[4] palam infamant veneni dati et marito[5] et potenti apud maritum comiti[6] Verucae. Id quoque ad odiorum accedit[7] alimenta.

Caesariani dixere Venetis quieturam per sese quidem Italiam, si per Gallos liceat, qui certe apud nobilitatem plebemque Sabaudicam mirum quam non sint favorabiles. Ea res cardinalis Sabaudi[8], quanquam nultum quae agitat dissimulantis, spes concitat[9].

Dux Lotharingus ad suas res meliore in loco collocandas Anglorum sibi quaerit gratias. Uxor Chevreusii ducis[10] in aulam advenit Hispanicam.

Ab Helvetiis parum aequi sperandum est duci Vinariensi, adeo potens ibi est pontificis[11] et Hispani[12] factio. Legati conventus[13] gravia ei denuntiant, nisi ipsorum abstineat agris.

Angli sperant, quod his diebus in Normannia rebus ipsorum apprehensis incaluit dissidium brevi desiturum, cum ad componendam eam controversiam mandata acceperint.

Literas vidi caesarianorum interceptas, quibus docemur ducem Georgium Lunaeburgensem[14] non perfunctorie, sed magno studio amplexum res caesarianas.

D. Vosbergii[15] gratus hic est adventus, quod prolaturus tempus pactionum Charnassaei[16] ministerio factarum, in quibus multum res Galliae vertitur, venerit.

Manicampius[17] non optime audit, quod a castellis ad Rhenum suae fidei commissis, quo tempore ea maxime periclitabantur, per morbi aut occasionem aut obtentum abscesserit.

1 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
2 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
3 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
4 Christine, zuster van Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Vittorio Amedeo.
6 Manfredo Scaglia, graaf van Verrua. Het woord ‘comiti’ ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
7 De uitgave der *Epist.* heeft de lezing ‘accedet’.
8 Maurizio van Savoye.
9 De uitgave der *Epist.* heeft de lezing: incitat.
10 Marie de Rohan, echtgenote van Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.
11 Urbanus VIII.
12 Philips IV.
13 De landdag van Baden, gehouden van 16 tot 18 november 1638.
14 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
15 Caspar van Vosbergen.
16 Hercule Girard, baron van Charnacé.
17 Achille de Longueval, baron van Manicamp.

De Genua ab Hispanis abducenda nihil video spei. Arctius quam per foedera tenentur vinculis pecuniarum, quae apud illos pluris sunt libertate.

Cimacum non firmum, sed opportunum ponendis Hybernis oppidum cepere Galli: de eorum praesidio in Nicaeam inducto nihil dum certi habemus.

Modo est, quod literas accipio tuas datas XIII/XXIII IXbris[1], gratissimas, ut sunt tua omnia, sive suavitatem, sive utilitatem considero.

De Arlono nihil intelligo nec spes ulla ibi processuum ante primam hirundinem.

Ad alenda Portugalliae dissidia, si animum adjicere externi principes velint, non illis utendum foret ignavis hominibus nullo unquam forti facto cognitis, sed iis, qui in[2] ipso regno sunt, regio e sanguine, domi potentes ac gratiosi et ob id suspecti Castellanis, non tantum veteri inter accolas odio, sed et ob sensum privatarum injuriarum.

De Navarra Galli novos libros ediderunt[3], sed dudum est quod

> Sisyphus versat
> Saxum sudans nitendo, neque proficit hilum[4].

Induciarum, ut dicis, generalium negotium valde perplexum est. Cardinalis Sabaudus, quanquam verbis comibus viduam mulcet, clam magnas sibi parat clientelas; et vix fieri potest, ut non erumpat, ubi percoctum erit id factionis adversus Gallicam potentiam semen.

D. Joachimium[5] ob virtutes facio maximi neque dubito, quin ejus prudentia bonis instructa mandatis multum conferre possit ad jungendos propius Britannos et Batavos, potentes mari, si viribus suis uti norint, populos.

Principi Arausionensi[6] prosperam opto valetudinem et ipsius et rei communis causa. Non autem ita declivis ei est aetas, ut e quartana majus sit malum metuendum quam decisio de parte temporis magnis negotiis debiti.

De Domino Vosbergio, si quid intellexero, propius scribam.

Qui hic sunt juvenes landgravii[7] bene sperant ac bene sperare nos jubent.

Illud de traducendis ad principem Palatinum[8] copiis inexspectabile est, nisi se moveat Anglia; quod an factura sit, videbimus, ubi firmato Wismariensi foedere[9] ad expendendas Lutetianas pactiones[10] ventum erit.

De Bannerio[11] utinam reperiantur vera, quae rumoribus nuntiantur. haud inutilibus interim.

1 De brieven van Camerarius aan Grotius ontbreken.
2 Dit woordt ontbreekt in de copie te Uppsala.
3 Het is mij niet bekend welke boeken bedoeld worden.
4 Zie Cic., *Tusc. Disp.* I, 10.
5 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, Staats gezant in Engeland.
6 Frederik Hendrik.
7 Voor hun namen zie men no. 3063, p. 272 n. 8.
8 Karl Ludwig van de Palts.
9 Het verdrag van Wismar tussen Zweden en Frankrijk was op 30 maart 1636 gesloten. De Zweden hielden echter de ratificatie op tot het najaar 1637.
10 Zie no. 3166, p. 426 n. 4.
11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

Nihil pridem fecit Anglia fortius quam illud quod in Polonum legatum[1] constituit; neque dubito, quin a viro magni animi antistite Cantuariensi[2] manarit, ut suspicaris, id consilium.

Angli legati[3] te semper, ut debent, faciunt plurimi. Neque ego ulla in parte omitto in id pro viribus niti.

De Dantisco, pace Persica, Poloni molitionibus apud Tauroschythas sunt omnia digna cognitu, quia ad res communes non leve habent momentum. Rumores hic seruntur, nescio an veri, Ragotschium[4] irrupisse in Hungariam, Turcas in Podoliam. Ego, si quid certi didicero, non ero in significando piger. Tuam diligentiam et in me benevolentiam non opus est excitem.

Deus, Illustrissime Domine, tibi, nobilissimo filio atque ad te[5] pertinentibus cunctis prosper adsit.

Tuae Excellentiae observantissimus ejusque addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, V Decemb. Novi cal. MDCXXXVII.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et legato apud Praepot. Ord. Foueder, Belgii

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: M.A.

3371. 1637 december 5. Aan Willem de Groot[6].

Accepi, mi frater, literas et tuas[7] et Gronovii[8] per Stratenum[9]. Ad Gronovium scribo quas vides[10].

Illud nuper in meis ad Statium annotatis[11] male omiseram Perseidos nomen etiam in Hesiodi Theogonia[12] exstare. Eadem est *πέρσης, πέρσεια, πέρσέφασσα, περσεφόνη*.

1 Andreas Rey.
2 William Laud.
3 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant in Parijs.
4 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
5 Dit woord ontbreekt in de copie te Uppsala.
6 Gedrukt *Epist.*, p. 874. Antw. op no. 3277; beantw. d. no. 3383.
7 No. 3277.
8 No. 3325 van Johann Friedrich Gronovius.
9 Pieter van der Straten; zie over hem no. 3325, p. 692 n. 11.
10 No. 3377 dd. 10 december.
11 Zie no. 3321, p. 682 en n. 12 aldaar.
12 Hesiodus, Grieks dichter uit de achtste eeuw, is de schrijver van een tweetal epische leerdichten *Ἔργα καὶ Ἡμέραι* en *Θεογονία*; dit laatste handelt over het ontstaan van de goden.

Cordesius[13] tibi pro Perua[14] gratias habet. Rogat, ut, si potes, etiam illum Manasseum librum[15] ita, ut antehac scripsi[16], impleas. Magno etiam velit

13 Jean de Cordes, oud-kannunik te Limoges.
14 Zie no. 3321, p. 682 en n. 2 aldaar.
15 Voor de titel van dit boek van Manassis ben Israel zie men no. 3321, p. 682 n. 3.
16 No. 3321 dd. 31 oktober.

habere orationem Vossii de historiae usu[1]. Valde hic disederatur ejus liber de Idololatria[2]. Item de Poëtica Arte[3].

Parentes[4] quaeso et tuos salutes.

Tui amantissimus frater

H. Grotius.

Lutetiae, 5 Decembris 1637.

3372. 1637 december 5. Aan A. Oxenstierna[5].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Accepi duas a duce Vinariensi[6] literas et a filio[7] totidem, quarum posteriores, tulit, qui huc missus est ad exigendam promissorum fidem, Betzius[8]. Accepi et a Mullero[9] et ipsum audivi Betzium.

Equorum damna captis equis aliis ad ter mille in episcopatu Basileensi et montium vicinis locis miles resarcivit. Est is ad tria millia et quingentos, quanquam dicuntur esse sex millia.

Helvetii misere ad ducem[10] legatos XIII pagorum sive cantonum[11] nomine. Postulant, iis locis decedat aut certe Helvetiorum sociorumque agris abstineat. Alioqui opposituros se sui foederis vires.

Manicampius[12] non in optima fama est, quod commissa tutelae suae castella, morbi ut quidam interpretantur simulatione, dereliquerit.

Assultantur ducis Vinariensis copiae partim a Waertianis[13] equitibus partim a duce Lotharingo[14], qui comitatus Burgundiae claudit aditus. Ea propter optat dux

1 *De Historiae utilitate oratio, habita in Illustri Senatus Populique Amstelodamensis Gymnasio, cum publicam Historiarum & Politices professionem ordiretur, anno MDCXXXII, 6 Id. Januarii.* Amstelodami, apud Henricum Laurentii, typis Ravensteinianis, 1632. Zie Rademaker, *Gerardus Joannes Vossius*, p. 282 no. 22.
2 *De theologia gentili, et physiologia Christiana: sive de origine ac progressu idololatriae; ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductae, deque naturae mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV.* Amsterdami, apud Iohannem et Cornelium Blaeu, 1641 (Rademaker, *Gerardus Joannes Vossius*, p. 283 no. 24)
3 *De artis poeticae natura, ac constitutione liber.* Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, 1647 (Rademaker, *Gerardus Joannes Vossius*, p. 284 no. 29).
4 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
5 Gedrukt Epist., p. 382; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 422. Ged. vertaald in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 119 en 127.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Diederik, Grotius' jongste zoon, die zich in het leger van hertog Bernhard bevond.
8 Friedrich Betz.
9 Georg Müller, secretaris en Zweedse hofraad.
10 Henri, hertog van Rohan.
11 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk de lezing, Centorum'.
12 Achille de Longueval, baron van Manicamp.
13 Johan van Werth, ruiter-Generaal in dienst van keizer Ferdinand III.
14 Karel IV, hertog van Lotharingen.

Longavillanum[15] ad se accedere propius, receptui adversus pericula futurum, mittique promissa auxilia. Ea auxilia sub Feuquerio[16] mitti audio, non ad

15 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
16 Manasse de Pas, markies van Feuquières.

sex millia, ut dixerat Chavigniacus[1], sed equites sexcentos, pedites non multo plus mille. Ipsum Feuquerium post colloquium cum duce statim ad suas praefecturas rediturum.

Dixit Halerius[2] regis[3] jussu duci Vinariensi nolle quidem Ferdinandum[4] commeatus literas Germanis principibus, quippe suis imperiique subditis dare, sed pati posse eorum negotia a rege Galliae, ubi de pace agetur, proponi; id enim pro responso datum Venetas res agenti[5]. Nolle regem sua commoda a ducis commodis segregare aut pacem facere, nisi per quam et ipsi consulatur.

Respondit dux prudenter se non pro sua privatim causa pugnare, sed pro communi principum ordinumque. Id moliri Austriacos, ut principes Germaniae inter se et ab amicis regibus ac potestatibus segregentur. Id ne fiat multorum interesse. Sperare se regem cum regina Suediae[6] regio animo ita id, quod commune est, curaturum, ut ad aequiora cogatur hostis. Se semper paratum quod privatim suum esset condonare publico securoque animo regi se permittere, id ut statuat, quod ex usu videbitur.

Jam vero a Vienna intelligo Venetos ibi legatos[7] mangis acceptos honoribus. Haud dubium est, quin pontificis[8] voluntate, quicum melius jam ipsis convenit, Veneti admoveantur ad reperiendas pacis rationes. Cur nobis inde nihil sit exspectandum boni, multa mihi in mentem veniunt et inter haec sollicite quaesita ab ipsis Poloni[9] amicitia et quod in honore mihi habendo aliquid de solitis detrahere coeperunt.

Mirum est, quam palam Hispani per Italiam terrasque omnes vulgent et duci Sabaudo[10] et comiti Verrucae[11], quo arcanorum ministro is dux maxime utebatur, venenum datum a ducis uxore[12], nunc vidua, in convivio, cui interfuerit Crequiacus[13], carior, quod additur, ei feminae, quam matronalis honestatis leges ferunt.

Gallorum odium apud Sabaudos vetus multum favoris cardinali Sabaudo[14] apud nobilitatem plebemque conciliat. Adversus ea studia haud dubium est, quin vidua in armis Gallicis spem habeat, sed quo magis illa se muniet externis praesidiis, hoc magis invisa erit multis. Non dubitat Hispanica factio haec omnia Eusebii[15] consiliis accepta ferre infamati pridem talium artium.

1 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
2 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Ferdinand III.
5 Alvise Contarini di Nicolo.
6 Christina van Zweden.
7 Raniero Zeno en Anzolo Contarini. Zij waren op 11 oktober in Wenen aangekomen om het Venetiaanse rouwbeklag over de dood van Ferdinand II en de gelukwensen met de troonsbestijging van Ferdinand III over te brengen.
8 Urbanus VIII.
9 Wladislas VII (IV) van Polen.
10 Vittorio Amedeo.
11 Manfredo Scaglia, graaf van Verrua.
12 Christine, zuster van Lodewijk XIII.
13 Charles Crequy de Blanchefort de Canaples.
14 Maurizio van Savoye.
15 Schuilnaam voor De Richelieu.

Dicitur in hac aula Sancticha[u]montius[1] de pecunia Vindicis[2] intercepisse CL millia thalerorum imperialium.

Genuates neque hic neque apud Batavos aliud agent quam quod metu novarum amicitiarum ab Hispanis impetrabunt, quae desiderant. Triginta et sex potentissimas ejus civitatis domus per foeneratas pecunias et accepta in terris Hispano[3] parentibus pignora, ita illigatae sunt rebus Hispanicis, ut expedire se nequeant. Et jam intelligimus multa illis ab Hispano concessa: eoque factum, ut pro senatore, quod prius constitutum fuerat, minor aliquis sine legati nomine mitteretur ad Batavos utque is, qui nunc illo digresso[4] apud Batavos relictus est[5], ad res Genuatium agendas jus impetraverit libere commeandi in Belgica loca Hispanis subdita, credo, cusurus, si potest, indutias; quarum ingenti desiderio tenentur maritimae Batavorum civitates. Quae ob id et D. Vosbergii[6] iter in Galliam mandatum ei ad exigendas, quae debentur, pecunias, et ad prorogandum tempus pactionibus, quae cum Charnassaeo[7] convenerant, improbarunt calideque urgent, ut militares numeri aerario praegraves minuantur.

Dux Lotharingus Angliae auctoritatem ad res suas bene componendas implorat. Chevreusii[8] autem uxor[9], inquies femina, jam in aula est Hispanica.

Ostenderunt mihi qui hic cum landgraviis adolescentibus[10] sunt, interceptas caesarianorum[11] literas, unde apparet ingens ducis Georgii[12] in res caesarianas studium et ad Bilefeldium capiendum suscepta caesarianis consilia.

Legati Angli[13] sperare se aiunt controversiam illam, quae modo captis per Normanniam Anglorum rebus ferbuerat, brevi perventuram ad tranquillitatem eaque de re componenda se potestatem accepisse. Vidi et archiepiscopi[14] ad ordinarium legatum literas de Duraeano[15] negotio prudentes; apparet neque ignotas ei, quae se objiciunt, difficultates neque tamen pro desperata ab ipso rem haberi. Erat autem ea epistola humanitatis in me plenissima.

Rumor est, nescio an satis certus, destrui a Savellio[16] capta ad Rhenum castella: eorum loco unum excitari novum, quod insula contineatur. Ut castellum illud, quod in Valle Telina ad Rhenum est, diruatur, frustra adhuc laborant Helvetii.

1 Melchior Mitte de Miolans, markies van Saint-Chaumont. De naam ‘Sancticha[u]montius’ staat in de tekst in cijfer: 67.70.78.12.77.71.12.14.27.61.59.63.38.37.2010.266.217.
2 Vindex is een codenaam voor Frankrijk.
3 Philips IV.
4 Giacomo di Negrono.
5 Francisco Patnuccio.
6 Caspar van Vosbergen.
7 Hercule Girard, baron van Charnacé.
8 Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.
9 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
10 Voor hun namen zie men no. 3063, p. 272 n. 8.
11 Deze brieven heb ik niet kunnen vinden.
12 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
13 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
14 William Laud.
15 Het betreft hier de pogingen door John Durie ondernomen om overeenstemming tussen luthersen en gereformeerden inzake het avondmaal te bevorderen; zie VI, p. 172 n. 5
16 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.

Dixere caesariani Venetis a se quietam fore Italiam, si per Gallos liceat.

Amnis Dubius, qui dicitur, nunc Lotharingi copias a Vinariensibus dispescit. Equi et in his et in illis castris mori non desinunt. Lotharingus, qui magicis artibus id fieri persuasum habet, quinquaginta feminas ejus criminis titulo ignibus dedit. Ego in rebus ducis Vinariensis promovendis ad diligentiam reliquum nihil patiar. Valde dolet, quod apud homines agimus aut surdos aut parum memores.

Cimacum ad hiberna ponenda, alioqui nullius firmitatis oppidum, cepere Galli. De Nicaea quod scripseram[1] parum adhuc exploratum est.

Deus Tuam Sublimitatem protegat.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 5 Dec. Nov. Cal 1637.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3373. 1637 december 5. Aan A. Oxenstierna[2].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Cum omnia, quae in hac vita nos delectant, praeter bonam conscientiam, Tuae Sublimitati debeam libensque feram accepta, nihil mihi potest accidere laetius quam ubi aliqua mihi datur materia, in qua ostendam, quam non immemorem tot ac tantorum benefactorum animum mecum feram. Excedentis modum humanitatis fuit, quod Sublimitati Tuae placuit id mihi commendare, quod suo jure poterat injungere quodque ego etiam sine ullo aut imperio aut commendatione sponte facturus fueram, ut praelustri juveni D. Croesio[3], sanguine, propinquitatibus et subolescente ad magnas virtutes indole spectabili, praestarem, quod nostrae est opis, quod ipsum exiguum est, nisi quantum Tuae Sublimitatis in me comitate eximia sum consecutus. Nihil erit consilii, nihil auxilii, nihil obsequii, quod ei a me meisque omnibus deerit.

Parant Elzevirii Lugdunenses librarii[4] Procopii[5] novam editionem ex versione Vulcanii[6], quam se correcturum profitetur D. Heinsius[7]. Voluerunt meam habere versionem. Sed ego neque Persica verti neque de Justiniani aedificationibus[8], cum Gothica tantum et Vandalica et ex Procopio et aliunde colligere mihi

1 Zie no. 3364, postscriptum.
2 Gedrukt *Epist.*, p. 384; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 425. Antw. op no. 3206.
3 Johan Jespersson Kruus.
4 Abraham en Bonaventura Elzevier.
5 Over deze Procopiusuitgave zie men no. 3325, p. 1693. aant.
6 Bonaventura Vulcanius; zie VII no. 2885, p. 581 n. 8.
7 Daniel Heinsius.
8 Dit betreft Procopius' geschiedenis van de Perzische Oorlog (*De bellis*, I en II) en diens *De Aedificiis*. Voor een editie zie men resp. *Procopius with an English translation by H.B. Dewing in six volumes* I. The Loeb Class. Libr. London-New York MCMXIV, en: *Procopius with an*

cordi sit[1], ut reipsa ostendam et huic et futuris saeculis qui sint, quibus omnia debeam. Quare ita constitui opperiri ipsorum, quam se moliri dicunt, editionem; deinde mea versione et brevibus notis ostendere non indiligentem me fuisse et Gothicorum et Vandalicorum Procopii non minus quam aliorum, quibus idem argumentum tractatum est, lectorem.

Historiae Belgicae[2] multa scripsi: ea, quae ad indutias anni 1609 usque pertinent, talia sunt, ut edi cum fructu possint. Vellem dedicare reginae nostrae[3], nisi aliter Sublimitati Tuae videatur. Est enim inter historias nostri aevi illa vel utilissima ob enatam ita subito, tantis auctam incrementis rempublicam, arma, quae exiguis finibus tutandis comparata erant, diffusa in ultimos mundi recessus. Obsidendi autem tutandique oppida artes nusquam terrarum in id perductae fastigii. Tum vero navalis Martis insignis diu penes illas partes gloria nec sine ingenti periculo ab aliquot annis neglecta. Haec talia quod tam gravibus Sublimitatis Tuae occupationibus interjicere audeo, dabit illa veniam non tam mihi quam bonitati suae, quae nos huc usque libertatis provexit.

Deus, Excellentissime, et Illustrissime Domine Tuam Sublimitatem eique caros omnes conservet.

5 Dec. Nov. Cal. 1637.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3374. 1637 december 5. Aan J.A. Salvius[4].

Excellentissime Domine,

Significavit rex Galliae[5] duci Vinariensi Bernhardo[6] per Venetos didicisse se nolle quidem Ferdinandum III dare Germanis principibus a se dissidentibus literas liberi commeatus; caeterum non intercedere se quominus rex Galliae eorum, quos curae habet, desideria proponat. Nolle regem seorsim ab ipso quicquam agere, commoda ipsius aeque ac sua sibi cordi fore.

Respondit dux non imprudenter haec caesarianorum molimina spectare ad causam communem principum Germaniae, quae ipsa non exigui esset momenti etiam ad res principum externorum; se libenter privata sua condonaturum publico regisque

English translation by H.B. Dewing, Ph. D., L.H.D. with the collaboration of Glanville Downey, Ph. D. VII. The Loeb Class. Libr. London-Cambridge, Massachusetts MCMXL.

1 Dit betreft Grotius' postuum verschenen *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm*; Ter Meulen-Diermanse, no. 735.
2 *Hvgonis Grotii Anales et historiae de rebvs Belgicis.* Amstelaedami,, Ex Typographejo Joannis Blaev, MDCLVII; Ter Meulen-Diermanse, no. 741.
3 Christina van Zweden.
4 Gedrukt *Epist.*, p. 383. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
5 Lodewijk XIII.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

prudenti arbitratui permissurum hoc quidquid est negotii. Verum existimare se facturum regem regaliter, si conjunctis cum regina Suediae[7] consiliis ea

7 Christina van Zweden.

sumat agenda, per quae hostes ad aequiora et in commune christiani orbis utiliora perducantur.

Rogavit et meam super ea re sententiam. Ego nihil melius possum suggerere quam quod ipsi in mentem venit, secuturus tamen libenter id, quod Tuae Excellentiae optimum factu videbitur, cui haec, quando ad praesentium temporum deliberationem aliquid forte conferre possunt, indicanda quamprimum censui.

Maneo maneboque, Excellentissime Domine,

Tuae Excellentiae observantissimus eique
addictissimus
H. Grotius.

5 Decemb. Nov. Cal. 1637.

3375. 1637 december 7. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Acht dagen geleden hebbe ick uEd. verhaelt[2], in wat propoost monsieur Rivet[3] met mij int bijwesen van den Poolsen gesant[4] was geweest, maer hadde alsdoen vergeten daerbij te vougen, dat den resident van Polen[5], die hetselffde hoorde, tot corroboratie van Rivets discoursen seyde te hebben verstaen uEd. met Ruardo[6], sociniaens leeraer tot Dansyck, frequente correspondentie door brieven onderhielt. Tsedert is mij vorengecommen, dat monsieur Rivet - wat hem moveert, en weet ick niet - dit gepasseerde elders hadde vertelt ende op sulcken maniere, dat hij impressie aen die het hoorden wilde laten, gelijck off uEd. met de opiniën van Socinus[7] swanger waert, immers daertoe inclineerde, ende quam mij sulckx aen, alsoff den Poolsen ambassadeur, waerwt ick merckte malitie hieronder speelde, daer kennisse van hadde. Waeromme, soo haest ick hiervan lucht hadde gecregen, considererende hetgene nu onder de hant wiert verspreyt naer het vertreck van den gesant breeder soude werden gedissemineert ende met een autoriteyt gecorroboreert, die commende uyt die quartieren, daer die opinie vogue heeft, de leugen soude voeden, raetsaem hebbe gevonden den Poolschen gesant te ondervragen, wat kennisse hij hadde, dat uEd. een dwalynge, die ick weet, dat uEd. met woorden ende schriften hadde tegen[ge]gaen, soude favoriseren. Sijne Ex.tie mij hebbende geseyt: geene als die hij hier te lande ende door den mont van monsieur Rivet hadde becommen, vont ick dienstych, om die calumnie op de hielen te volgen, de gemelte gesant, die mij een seer confident vrient is, verder bekent te maecken dat hier eenych dessein onder was ende dat men uwe E. met sijnen naem spelende sochte te becladden, waerover sijn Ex.tie verwondert sijnde genegentheyt

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 11 p. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. van Reigersb.*, p. 749 en 514. Vermoedelijk antw. op no. 3344; beantw. d. no. 3390.
2 No. 3366.
3 André Rivet.
4 Andreas Rey.
5 Nicolaes de Bye.
6 Martinus Ruarus.
7 Faustus Socinus (1539-1604), grondlegger van het socinianisme, een rationalistische stroming in het protestantisme.

toonde om den loop van dat dessein te stuyten; tot dien eynde mij versocht, dat ick op donderdach voorleden bij hem wilde commen eeten, wanneer hij monsieur Rivet hadde doen noden, ende alsdan garen te willen verclaren in discours, dat ick daertoe soude aenleggen, niet anders van die saecke te hebben gehoort als dat hem hier in Den Hage daervan was geseyt.

Daertoe hebbe ick mij genegen getoont ende ben ick met Rivet daer ter maeltijt geweest. Naer den eeten veel propoosten in het vriendelijcke den heelen middach sijnde gevallen, spraecken van veele schriften onder ander een, dat genaemt is Ianua Linguarum[1], ende den ambassadeur mentie maeckende den auteur in Polen hem onthielt, profess[i]e dede van de gereformeerde religie, hoewel suspectus Arrianismi[2], greep ick dat bij den haren, vragende den ambassadeur-resident ende Rivet, off haer wel vorenstont, dat eenyge dagen geleden monsieur Rivet eenyge argumenten hadde gemoveert om uEd. die heresie mede aen te wrijven, dewelcke, hoewel ick alsdoen meende sulckx te hebben gedilueert, dat sij daerin contentement hadden genomen, nochtans met verwonderynge mij voren was gecomen dat onse discourssen in sulcker vougen waren verspreyt, alsoff men de werelt wilde doen geloven, niet alleen met argumenten, maer oock met autoriteyten, dat redenen om sulckx te geloven dienden; waeromme ick den heer ambassadeur versocht, wat kennisse sijne Ex^{tie}. van die saecke hadde, die datelijck verclaerde ront ende breet: geen als dat hij hier hadde gehoort, daerbij vougende noyt sulkx in Polen hem voren te sijn gecommen. Rivet, die wel merckte, ick hem, hoewel niet en noemde, meende, ende ick tevoren hebbende getoont sulcke rapporten seer vreemt te vinden, begon te seggen, dat in uEd. schriften passagiën werden gevonden, daer die ombrage wt wiert genomen, ende soo wijder in die materie raeckende, recapituleerde ick de argumenten bij hem in de eerste conferentie voortgebracht, die ick, gelijck licht te solveren sijn, oock solveerde. Ende alsoo het principaelste ex libro de iure belli et pacis[3] was genomen, seyde ick, indien secundum charitatem wiert geoordeelt, meer reden was men het heele boeck, dat van Socini maximes seer discrepeert, tot een argument, dat uEd. sijn navolger niet en sijt, als een passagie off twee om te contrarie te astrueren bij den hare te trecken. Ick urgeerde voornamelijck libri I cap. secundum et illud, quod tractat de poenis, quae ex professo Socini opinionem oppugnant, in quibus mihi dabatur latissimus incusandi malitiam hominum campus. Ende wat aengynck, dat hij seyde bij niemant als bij uEd. ende Socinum gelesen te hebben de interpretatie 5 cap. Mathaei[4], daerop vraechde ick, off Socinus om die interpretatie als een fauteur van sijne heresie wiert gehou-

1 Johan Amos Comenius (1592-1670), Tsjechisch theoloog, filosoof en opvoedkundige. In 1631 publiceerde hij *Porta linguarum trilinguis reserata et aperta*. Excudebat G. Millerus, sumptibus M. Sparkes & T. Slater Londoni 1631.

2 Arias (±256-336), priester te Alexandrië, leerde dat de Zoon niet van eeuwigheid was, zoals de Vader, en niet uit de Vader geboren, maar door Deze uit het niet geschapen. Zijn leer werd veroordeeld door het eerste algemene concilie van Nicea in 325.

3 *De ivre belli ac pacis libri tres*; zie Ter Meulen-Diermanse, no. 565.

4 Over de uitleg van Matthaeus V door Faustus Socinus zie men *Fausti Socini van Siena Brieven aan zijn Vrienden geschreeven. In welken Van meest alle Hooftstukken der Christelijke Religie wordt gehandelt, en voor een van zijn voornaamste werken worden geacht. Nooit in het Nederlands voor deezen gedrukt.* Na het Jaar onzes Heeren 1666, p. 225, de tweede brief aan Petrus Statorius dd. 8 september 1595.

den, hetwelcke mij werdende geadvoueert wordende dat neen, seyde ick uEd. dan oock uut die preuve daervoor niet moste werden gekent.

Hieronder passeerde veel over ende weer, quae omnia non succurrunt et narrare longum esset, gynck soo voort, totdat uEd. Socinus hadde geantwoort[1] refererende daerwt Molinaeus[2], die Arnoldo[3] ende Tilenus[4] niet hadde gerepliceert, naer sijne sustenu een Arminiaen most wesen. Waerop, alsoo hij seyde, Moulin off dat ex professo niet hadde gedaen, evenwel dictis et scriptiss noyt naergelaten hadde te verclaren van die opinie vreemt te sijn, ick antwoorde: soo in het bouck tegens Socinus als in Pietate[5] tevoren sijn gevoelen te hebben getoont, de lust van schrijven uEd. was benomen, omdat soo malitieuselijck bene dicta erant detorta ende darom voor hem ende die van sijn professie hadde gelaten, die oock socinianen conden eodem iure werden gereeckent, omdat sij Socini boucken sonder refutatie lieten. Soo geraeckten wij vast voort met verscheyde atteinten, die ick en passant daeronder lardeerde, sonder dat Rivet vergat, want hij socht te astrueren de redenen van sijn ende der sijner suspiciën voort te brengen, dat in libro De veritate religionis christianae[6] uEd. spreeckt in seer generale termen De Deo, waerop ick meende hij most sien, quis esset illius scripti scopus, tibi cum paganis In[d]icis et Iudaeis rem esse et tantum tradere rudimenta. Het en bleeff daer niet bij, maer wilde citeeren een passagie gelijck off uEd. te ruym den toom gaeft aen alle hoedanyge religie sij profiteren, maer, gelijck hij die citeerde, ipsissima verba exciderunt; seyde, dat die passagie was gedetorqueert; dat ick wel wiste, wat hij meende; dat de passagie most staen sub capite de poenis aut communicatione poenarum; ende versocht ick, het bouck bij de hant mochte werden gebracht, hetwelcke oock geschiede, ende hoewel hetselve ongebonden was, leyde ick hem terstont het capittel open ende toonde de commata, daer hij het, indien hij het wilde wijsen, moste vinden. Doch [hij] schoot daer te cort ende liet ick het daer niet bij, maer urgeerde daerenboven, off, indien iemant indulgentior waer om niet te verketteren, veelmin supplicio te prosequeren, die alle explicatiën ende decisiën van de dominerende opiniën en kan aennemen, off die darom een

1 *Defensio fidei catholicae De satisfactione Christi Adversus Favstvm Socinvm Senensem: Scripta ab Hvgone Grotio.* Lvgdvni Batavorvm Excudit Ioannes Patius, Iuratus & Ordinarius Academiae Typographus, Anno 1617.
2 Pierre Dumoulin had in 1619 geschreven: *Anatome Arminianismi, s., enucleatio controversiarum, quae in Belgio agitantur, super doctr. de providentia, de praedest., de morte Christi, de natura et gratia.* L.B., Abr. Pacard, 1619.
3 Johannes Arnoldi Corvinus. *Petri Molinaei novi anatomici mala encheiresis sev censvra anatomes Arminianismi qva omnia qvae Petr. Molinaevs vtraque libri istius editione, aduersus Iac. Arminii & eorum, quos in Belgio Remonstrantes vocant, doctrinam, veritati S. Scripturarum consentaneam, de praedestinatione, morte Christi, natura & gratia & c. disputauit ... examinantur.* Francofvrti a M., excud. Erasm. Kempffer, 1622.
4 Over Daniel Tilenus zie men III, p. 34 n. 5.
5 *Ordinvm Hollandiae ac Westfrisiae pietas ab Improbissimis Multorum Calumnijs, praesertim verò à nuperâ Sibrandi Lvbberti Epistolâ quam ad Reverendissimum Archiepiscopum Cantuariensem scripsit vindicata:* Per Hvgonem Grotivm Eorundem Ordinum Fisci Advocatum. Avctoritate pvblica Senatus Delegatorum ab Ordinibus Hollandiae & Westfrisiae Excudit Lvgdvni Batavorvm Ioannes Patius, Iuratus & Ordinarius Academiae Typographus, Anno 1613.
6 *Sensvs librorvm sex, qvos pro veritate religionis Christianae Batavice scripsit Hugo Grotius.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Iohannis Maire MDCXXVII; zie Ter Meulen-Diermanse, nos. 944 vv.

sociniaen soude wesen etc. Het leste was, dat hij eenyge dyngen in uwe schriften vont, die hem niet aen en stonden, hetwelcke mij docht, dat best was beantwoort met te seggen, dat ick gelove oock eenyge in de sijne te sijn, die uEd. mede niet en behaechen. Hij repliceerende: qu'il ne s'esloignoit pas du sentiment de l'Eglise, ick dupliceerde: que vous n'esties pas sectaire.

Veel hoger diende het niet ende het uyre, dat ons separeerde, maeckte, het daerbij bleeff. Ondertusschen hebbe ick niet gedissimuleert, dat ick uEd. van dit gepasseerde notificatie soude doen kennende uEd. soo goet van gemoet, dat indien uEd. eenyge opinie hadde, deselve niet sout willen deguiseren, alsoo geen ander aenleyden tot deselve sout hebben als omdat sout gevoelen deselve de waerheyt conform te wesen ende geen reden te hebben, warom die niet sout profiteren; waerop hij replicerende, dat, indien uEd. pro Arriano in Vrankerijck ware bekent, minder aengenaem daer sout wesen doch deficieerde mij daer wederom geen replique seggende uEd. dan naer Polen sout gaen. Ende vragende den ambassadeur, off men uEd. daer niet wel soude willen ontfangen, antwoorde - hoewel gereformeert is -: ambabus ulnis.

Haec pene series rei tum gestae, cui successus non defuit, alsoo den heer ambassadeur mij daernaer alleen siende mij seyde, que ie l'avois traité rudement et qu'il estoit demeuré sans response. Ick hebbe oock datelijck dit gepasseerde degene, die tot mijn kennisse hadden gebracht de voorgaende discourssen van Rivet, mede bekent gemaeckt versouckende deselve te willen achtynge nemen, off hij oock niet soude dissimuleren dese beiegenynge ende daeruyt souden oordeelen de ipsius bona aut mala fide, goede ofte quade intentie, die mij oock sedert hebben geseyt, hoewel Rivet haer hadde daernaer gesproocken, echter nergens gewach van hadde gemaeckt, waeruyt ick te meer oordeele, dat hier malitie onder speelt, gelijck oock een vertrout vrient, die mij van alles advis heeft gegeven, mijn opinie confirmeert ende seyt lange diergelijcke discourssen wt Rivet te hebben gehoort ende te oordeelen deselve te strecken om uEd. off de gereformeerde theologanten ende andere, die met uEd. corresponderen ende in het stuck van de predestinatie anders als sij gevoelen, hinder te doen. Waromme dit advys des te meer in achtynge dient genomen, gelijck ick oock hope, dat bij uEd. sal werden gedaen, van dewelcke ick verwachten sal een antwoorde sulckx ingestelt, die ick tot meerder confusie van de auteurs van gelijcke calumniën verder sal mogen communiceren, oock Rivet ende andere niet onbekent laten. Wensche darom int latijn werde ingestelt, hetwelcke des te nodyger wesen sal, omdat ick soowel Rivet als andere hebbe geseyt uEd. van alles communicatie te sullen geven, ende eenyge alreede verlangen te sien, wat van uEd. tegens alle dese calumniën commen sal.

Ick comme nu tot de saecke van Rotterdam[1], daermede ick ende de Metersman[2] mede besych sijn geweest sonder yet te vorderen, verclarende de confidente geen apparentie te sien van, soo lange ick persistere het tractement tevoren vast moet werden gestelt, in vriendelijcke handelynge te commen; waromme ick insistere op arbiters van rechten ende dat sij haer daer nader op souden bedeincken. Indien mede commen tot refuys, resteert niet als de insinuatie te doen, waromme

1 Het betreft hier de pogingen door Grotius en voor hem ondernomen om zijn achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
2 Schuilnaam voor de rekenmeester Johan Basius; zie no. 3384 p. 790 n. 17.

ick derrewaerts sal moeten gaen om bij de confidentste te prepareren, off die eenyge operatie mocht doen. Sal sien, wanneer dat bij sal connen brengen.

Op hetgene uEd. vzn de comste van neeff Vosberge[1] gelieft (?) te weten, sullen mijne voorgaende uEd. al hebben voldaen.

Men hout het daervoor, dat wel yet sal obtineren, maer onder conditiën voor de finantiën van desen staet niet draechelijck, om welcke te ontlasten ernstych bij alle de steden, die daer eenparych in sijn, wert getracht, tot cassatie van vijftych compangiën, waerdoor sijne Hoocheyt[2] seyt, den staet gestelt soude werden buyten postuyr nodych om een leger in het velt te brengen. Doch de steden wegende confusie van finantiën niet min beswaerlijck ende geen raet siende tot nieuwe lasten meenen, men wt de monsterynge can vinden meer volck als inderdaet soude werden affgedanckt, waerin gevonden wert groote disordre, connen van haer voornemen niet werden gediverteert. Den Raet van State om sulckx te stuyten heeft door den mont van den heer Van Somersdijck[3] veele redenen, waromme het volck dient onderhouden doch geen middelen, waerwt kan werden betaelt, vertoont, die alle de gedeputeerde, die op de vergaderynge sijn, niet hebben connen doen veranderen. Die propositie is overgegeven schriftelijck ende sijn de gedeputeerde versocht deselve met hare principale te communiceren, tot welcken eynde veele sijn thuys gereyst ende wert nu de nader resolutie verwacht. De saecke is in haerselve van groote consideratie, meer ten aensien van de geallieerde als voor ons selven, alsoo de naem van cassatie niet smaeckelijck voor deselve kan wesen, hoewel inderdaet het maer en is op het pampier.

Dat den palsgraeff[4] begeren soude het commandement over de Hessische troupen, hebbe ick niet connen vernemen, heeft oock mijns oordeels geen apparentie, alsoo Engelant hem [met] dat werck niet en bemoyt. Dan versouckt den lantgrave van Darmstat[5] de voochdie over de weesen[6] van den overleden lantgrave, welcker accoort hij seyt bij den keyser[7] wel te sullen moyenneren.

Monsieur d'Avaux[8] doet grote toeseggynge ende met belofte van meerder effecten als op de woorden van S^{t}. Chaumont[9] sijn gevolcht, ende om gelove te vinden is somtijts veranderynge van ministres niet ondienstych. Voor inval van de keyserse in het graeffschap van Embden wert gevreest.

De sententie tegens den gouverneur van Venlo[10] ende andere sal ick ten naesten senden; dit pacquet sal nu groot genouch vallen. Den heer Ioachimi[11] is vertrocken ende wacht den heer van Oosterwijck[12] noch op gelt, dat noch soo reet niet en is, ende hebben de ambassadeurs geen reden seer te haesten, alsoo, mits treckende 25 gulden daechs boven haer tractement, dat loopt, de moyte van solliciteren

1 Caspar van Vosbergen.
2 Frederik Hendrik.
3 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Georg, landgraaf van Hessen-Darmstadt.
6 Voor hun namen zie men no.3309, p. 665 n. 3.
7 Ferdinand III.
8 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
9 Melchior Mitte de Miolans, markies van Saint-Chaumont.
10 Nicolaes van Brederode; voor deze sententie zie men no. 3336, p. 714 n. 5.
11 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, Staats gezant in Engeland.
12 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant te Parijs.

haer niet en verveelt. Op reeckeninge van de achterstellen van den ambassadeur Hage[1] heeft den heer thesaurier Brasser[2] gecregen vijffentwintych duysent gulden aen obligatiën, vijfentwintych duysent aen ordonnantiën.

D'intentie van den oversten Hogendorp[3] schijnt tegens het nieuwe iaer eens naer Paris te commen ende alles met den hartoch van Weymaren[4] te vereffenen.

Dat de scepen in Biscaien seylreet liggen ende 10 wt Dunckercke sijn gevaren om deselve te ontmoeten, commen nieuwe advisen, maer en continueert niet de disgracie van Olivares[5] van Brussel nochte de revolte in Portugael vandaer ende elders geschreven. Van eenyge handelynge, die tot Hamburch ofte hier soude vallen, hooren wij geen gewach; indien deselve voortgaet, wensche Felix[6] van de partije mochte wesen. Van het tractaet tusschen Engelant ende Vranckerijck wacht men niet veel. De reformatie, die men in Schotlant souckt door te dryngen, soude wel materie connen wesen van grote alternatie ende verminderynge van den ...[7] autoriteyt.

Den jongman[8] daer uEd. mentie van maeckt, sal, hope ick, haest daer wesen; sijne fauten, die niemant als sijn naeste vrienden sijn bekent, kan hij noch beteren ende is nu tijt. Van Crayenburch[9] verneme ick niet.

Laet mij weten, wat neeff Vosberge doet ende off soo grote preparaten voor het aenstaende iaer werden gemaeckt tot den oorloge als van daer wert geschreven, hoe oock het voorts tusschen Vranckerijck ende de croone Sweden gaet. Hier is hope, dat het secours van vijftych duysent guldens ter maent soude volgen.

Van de historie bij beter gelegentheyt.

Desen 7 Decemb. 1637.

Den heer ambassadeur van Polen, vir cordatus at regi suo[10] inter paucos charus, doet sijn gebiedenisse.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 7 Dec. 1637. N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 16 dec.

Verder in dorso enige losse notities zonder verband met de inhoud van de brief.

1 Cornelis Haga te Konstantinopel.
2 De thesaurier-generaal Govert Brasser.
3 Gijsbert van Hogendorp.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Indien deze lezing juist is, betreft het Gaspar de Guzmán, graaf-hertog van Olivarès.
6 Pseudoniem van Grotius.
7 Ten gevolge van doorhalingen is dit woord onleesbaar geworden.
8 Bedoeld zal zijn Grotius' oudste zoon Cornelis; men vergelijke no. 3344, p. 724 en n. 4 aldaar.
9 Diederik de Groot, heer van Kraayenburch.
10 Wladislas VII (IV) van Polen.

3376. 1637 december 10. Aan J. Frischmann[1].

Vir doctissime atque humanissime,

Merito tuo te sic compello, cum testem utriusque rei habeam epistolam tuam[2] Sed doctrina nimia esse non potest, humanitas est, ut modum excedat. Neque nescis eas, quae immoderatae sunt, laudes veteribus creditas vim habere[3] fascini ac nocere laudatis, nisi rite conceptis verbis avertantur.

Illud amplector, quod regis Gustavi Magni[4] eximias virtutes et afflictos sublevandi vere regale propositum animo aestimas memore gratoque. Me multa perpessum adversa hoc vel maxime solatur atque erigit, quod rex tantus, cum velut finem suum divinitus praesentiens multa daret suis mandata, inter ea et me jussit in ministerium regni Suedici advocari, quam ipsius voluntatem exsecutus est D. Oxensternius[5], solus par repertus, qui vacanti a regum maximo oneri humeros supponeret. Horum in me amor, sive etiam de me judicium, facile me confirmabunt, ut hominum neutiquam illis comparandorum sive obtrectationes sive odia contemnam.

Gaudeo et quod meum, cum de Iure Belli Pacisque[6] scriberem, institutem recte attigisti. Duo enim proposueram mihi rerum potentes abducere a feritate bellandi parum decente homines, minime vero omnium homines christianos, quibus an bellum gerere omnino liceat, dubitarunt nonnulli, quin sic gerere non liceat bonus nemo est dubitaturus; deinde vero iis, qui juris in studio essent velut navigaturi, praesertim quibus otium ac juventus velut aurae felices suppeterent, signare quaedam quasi sidera, ad quae iter suum regerent. Quod si quid est in eo libro egregii, id iis debetur scriptoribus, quorum auctoritatem et secutus sum et laudavi. Facietis tu tuique similes, ut si quid temporis liberi imposita cura permiserit, id non tantum mihimet instituendo, sed et juvandis alliis impendam. Tua vero ita de me meretur benevolentia, ita de omnibus eruditio, ut non tantum epistolae tuae respondere officii mei duxerim, verum etiam spondeam, si quando huc venris, patituras tibi non aedium tantum nostrarum, sed et aurium fores.

Vale, vir eruditissime.

Lutetiae X Decemb. MDCXXXVII.

Tui amantissimus

H. Grotius.

3377. 1637 december. 10 Aan J.F. Gronovius[7].

Papinium[8], vir doctissime, magni feci semper, ut qui Virgilio omnigena eruditione haud multum cedat, spiritu autem poëtico certe quibusdam in partibus, si per criticos dicere liceat, dubiam ei faciat palmam.

1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., cat. v. hss. no. 647. Gedrukt *Epist.*, p. 384 Geadresseerde, Johann Frischmann (1612-1680), kreeg bekendheid als rechtsgeleerde, publicist en diplomaat.
2 Ontbreekt.
3 De copie heeft abusievelijk ‘haberi’.
4 Gustaaf II Adolf.
5 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
6 Voor Grotius' *De jure belli ac pacis* zie Ter Meulen-Diermanse, nos. 565 vv.
7 aant. Copie Rotterdam, Gem. Bibl., cat. v. hss. no. 647. Gedrukt *Epist.*, p. 384. Antw. op nos. 3267 en 3325; beantw. dd. 11 januari 1638 (dl. IX). Voor geadresseerde, Johann Friedrich Gronovius, zie men p. 229 n. 2.
8 De latijnse dichter Publius Papinius Statius.

Quo magis te gaudeo post collucatas ejus Sylvas[1] accingi, ut et Thebas depleas et Achilli[2] reddas florem juventae. Nec dubito, quin sicut praelusio tua plurimum[3] habuit gratiae, ita justiora, quae exspectamus, opera plenam tibi coronam sint paritura.

Perplacent quae edidisti: perplacent et quae epistola[4] continentur; nec mihi tantum, sed et viris eruditis, quorum concursu non minus honesto mihi gratoque quam ipsa haec legatio, strepit mihi limen. Ego, quod unum possum, ex cavea tibi applaudo.

Caetera, quibus olim me oblectavi, invident mihi injuncta negotia. Neque enim mihi vacat cogitare, quantus ingentes Homoloidas Haemon[5] exierit, dum Gallos castellis ad Rhenum exiisse doleo, et pro Rhaeteo litore Pomerania mihi semper ob animum versatur. Itaque ne relegere quidem mihi illa licuit, quibus laetam fecit Statius urbem amatam mihi semper. Tantum quae[6] ad oram editionis Lutetianae[7] alleveram,[8] ea fratri meo[9] misi, ut si qua[10] sunt, quae non correxerit posterior aliqua editio, de iis, et ipse et tu cogitetis. Rogo autem, credas me non modo famae tuae favere plurimum, sed et si quid sit, in quo te adjuvare aut ornare possim, facturum id maxima mea cum voluptate.

Lutetiae, X Decemb. MDCXXXVII.
Tuae eruditionis fautor integerrimus
H. Grotius.

3378. 1637 december 10. Van Ch. Marini[11].

Monsieur,

Je dois responce à vos deux très aggréables du 10 et 17 de 9bre[12] par lesquelles ie voy le soing particulier qu'avez de mes intérests que ie ne voudrois pas tant solliciter si l'extrémité ne m'y pousseroit pas, et pourtant veux croire que monsieur

1 *Johannis Frederici Gronovii In P. Papinii Statii Silvarum Libros V. Diatribe Ad Th. Graswinckelium Equitem & JC.* Hagae Comitis, Ex Officina Theodori Maire MDCXXXVII.
2 Zie over beide werken IV, p. 216 n. 2.
3 De uitgave der Epist. heeft de lezing: multum.
4 No. 3325.
5 Vgl. Statius, *Theb.* VII 252: ... nam video, quae noster signa Menoeceus, // quae noster regat arma Creon, quam celsus aena // Sphinge per ingentes Homoloidas exeat Haemon.
6 De Rotterdamse copie heeft abusievelijk: quis.
7 Zie voor dit boek, de Statius-uitgave van Friedrich Lindenbrog, E.M. Meyers, *Boeken uit de Bibliotheek van De Groot in de Universiteitsbibliotheek te Leiden (Meded. Kon. Ned. Ak. Wetensch., afd. Lett. N.R. 12,3)*, Amsterdam 1949, p. 17 no. 4.
8 Vgl. voor het gebruik van dit woord Horatius, *Ars. poet* 445-449: Vir bonus et prudens versus reprehendet inertes, // Culpabit duros, incomptis adlinet atrum // transverso calamo signum, ambitiosa recidet // ornamenta, parum claris lucem dare coget, // arguet ambigue dictum, mutanda notabit.
9 Willem de Groot; vgl. no. 3363 dd. 28 november.
10 De uitgave der *Epist.* heeft: quae.
11 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
12 Beide brieven ontbreken.

le gran chancelier[1] y aura esgard ou faira ce qu'on doit faire en un temps où on ne peut fournir aux despences par tout, estant contre toute raison que moy qui suis tout à fait ruiné dans la Voltoline me ruine encor plus par les deutes que ie fais iournellement pour pouvoir dignement maintenir la charge publique en un lieu où il y a encor d'autres ministres et de France et d'Angleterre et de Venise[2] qui observent tout.

La diète de Baden est finie sans aucun effect digne de cognoissance hormis que tous les Suissez ont intercédé pour l'évesque de Basle[3] envers le duc de Veimar[4] et l'exhorté de ne toucher point les terres de la Suisse, moins l'offencer par les ravages de son armée, à quoy le duc ne respondit, que des complimens et des asseurances de la mécessité qui l'a porté là où il est, sans vouloir donner le moindre ombrage aux Suisses de son hostilité, comme désirant vivre avec eux en bon amy et voisin.

Les Suissez cattoliques continuent tousiours en leur mauvaise volonté contre les François, et ayant receu nouvelles pensions d'Espagne doivent faire au printemps des levées pour l'Italie aussy bien que les Grisons sans les 4^{m} hommes qu'on lève en Allemagne pour le Milanois, de sorte que tant plus tout le monde trouve estrange la résolution de Vénétiens qué veulent casser la plus gran part de leur armée pour avoir asseurance de l'Espagnol[5] qu'il ne les molestera point à causa de Mantoue, qu'il est content qu'ils tiennent jusques à la fin de ceste guerre, eteux pour espargner leur thrésor qui n'est pas si gran come on le publie se deschargent volontiers d'une despence excessive sans considérer bien avant les accidens à venir.

Dieu veuille que la Savoye ne s'accomode aussy avec l'Espagnol qui tâche de secourir l'Allemagne avec une partie de ses trouppes d'Italie. Mais i'espère que la France y obviera et ne donn[e]ra point occasion aux Suèdois de faire raisonablement ce que les autres font sans raison.

Ie vous baise les mains et demeure, monsieur,

Vostre serviteur

Marin.

De Zurig, ce dernier de 9bre st. v. 1637.

Les Suissez procurent aussy la neutralité pour la Bourgogne, mais i'espère qu'il ne l'obtiendront point pour beaucoup de raisons. On tient le duc de Virtemb.[6] accordé avec l'empereur[7] à qui il doit avoir promis Hohenvil en échange de 4 (?) baillages, ce qu'estant les Suisses sont bloqués de tous costez.

In dorso schreef Grotius: 31 (sic!) Nov. 1637 Marini.

1 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
2 Blaise Méliand, Frans ordinarius ambassadeur, de Engelse resident Oliver Fleming en de Venetiaanse resident Domenico Vico.
3 Jean-Henri d'Ostein -Osthein- (1579-1646).
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
5 Philips IV.
6 Eberhard III hertog van Würtenberg.
7 Ferdinand III.

3379. 1637 december 11. Van J.A. Salvius[1].

Hochedler, Gestrenger Herr Legate, hochgeehrter sehr verehrter Freundt,

Die Ratification der Wissmarischen Alliance[2] hab ich noch bei mir; undt ist Smaltz[3] noch nicht widerkommen mit der endlichen resolution auss Schweden. Es schreibet mir aber der Herr ReichsCantzler[4], das er ehistes tages kommen solle. Die Zeit wirdts geben.

Interim schreibet man von Wien, dass der Reichsvicecantzler Graff Kurtz[5] auff den wege seije in Sachsen zu kommen umb mit Schweden friede zue tractiren. Ich wolte das er nu ahnkäme, entweder müste der Frantzman[6] oder der Kayser[7] desto bessern Kauff geben.

Die Englische zween Abgesandten alhier[8] sagen, das sie vollmacht bekommen haben, die Englische algemeine alliance fortzusetzen. Davaux[9] imgleichen; warten nur auff die Schwedische und Holländische Deputation[10].

Ein Ehrbar Rath dieser Stadt hat heute auff des Kaysers befelch ahn alle Gesandten, mir auch, begehret, das wir alhie solche Conventus nicht halten möchten, zum praejuditz des Kaysers und des Reichs. Wir haben unss aber vereiniget, ihnen zur antwort zu geben, das sie davon nicht vil weiss werden sollen.

Der König in Denemarck[11] hat drey orlogschiff und eine galleia nacher Dantzich spediret, die Polnische Schiffe, wo sie es wehren wollen, mit gewalt von dannen zu treiben. Mit ihnen seind viel fremde Kauffmansschiffe hingeloffen in Hoffnung frey ein endt ausszukommen.

Dantzich, Königsberg und Chur-Brandenburg setzen sich starck wider Pohlen. Herr Baner[12] ist in persohn zu Stetin, Herr Wrangell[13] zum Greiffswaldt, Herr Lesle[14] zum Stralsund. Das Städtlein Wolgast hat der feindt wegh, das Schloss aber ist mit funff Schwedischen Regimenten besetzt. Anklam und Demmin waren den 18/28 Nov. noch unangefochten. King[15] ist in die Weserische guarnison gangen.

1 Hs. Leiden, UB., cod. L 1003. Eigenh. ondertek. Gedrukt *Handelingen Maatsch. Ned. Letterk.*, 1862, p. 119. Beantw. dd. 2 januari 1638 (dl. IX). Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende in Hamburg.
2 Het verdrag van Wismar tussen Zweden en Frankrijk was gesloten op 30 maart 1636, maar de Zweden hielden de ratificatie ervan op tot het najaar 1637
3 Peter Abel Schmalz, secretaris van Axel Oxenstierna.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau (1592-1659), vice-kanselier van Ferdinand III.
6 Lodewijk XIII.
7 Ferdinand III.
8 Joseph Averie en Henry de Vic.
9 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
10 Namens de Republiek ging Karel van Cracou naar Hamburg; vgl. no. 3394 en bijlage no. 12.
11 Christiaan IV. Vgl. ter zake no. 3369 en aantekeningen aldaar.
12 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
13 De Zweedse veldmaarschalk Herman Wrangel.
14 Alexander Leslie, graaf van Leven.
15 James King, officier in Zweedse dienst.

Melander[1] will in Ost-friesland. Man meinet Hertzog Georg[2] werde die Weserische plätze von dieser seiten, Götze[3] von jener blocquiren.

Befehle E.E. hiemit dem lieben Gott zu aller selbstwunschenden prosperitet gantz getreulich.

E.E. Dienstbereitwillichster Knecht
J.A.S.

Hamburg, den 1/11 December. 1637.

E. Vestrae literae ultimae, quas hodie cepi, erant datae XI/XXI Novemb.[4].

Bovenaan de brief schreef Grotius: rec. 29 (*veranderd in* 30) de.

3380. 1637 december 12. Aan L. Camerarius[5].

Illustrissime Domine,

Non multum hic agitur, ut per hyemem cessari his in locis solet. Rediit cardinalis Valetta[6], exspectatur et Candalius[7]. De nudando a munimentis satis tenuibus Cimaco deliberatur. Cum duce Vinariensi[8] consilia communicat Feuquerius[9]. Sed quae mittuntur eas in partes copiae, eques Gallus, pedes Germanus, non Feuquerio dantur regendae, se Longovillano[10], ut ad eum, si quid durius ingruat, recipere se dux Vinariensis queat, cui pecunia numeratur, cujus dies fine demum Novembris venerat.

Hujus regni ecclesiastici non pauci inter se consilia communicant, regis[11] permissu. Ea congregatio propagandae fidei dicitur suspecta valde protestantibus Galliae metuentibus, ne ad vim ea res spectet.

Anglis non placet Polonicum vectigal apud Dantiscum; an fortiter contra ituri sint, dubito. Male habebit Batavos, quod iidem[12] Angli classem navium ferme XL in Dunquercam rursus introduxere. An ea agendi ratio profutura ipsis in hoc sit, quod sperant, ut Batavos in fedus suum pertrahant, mihi certe non constat.

Cardinalis Sabaudus[13] Genuae aut vicinis se tenet locis. Lumellum, a Bremo non longe, munire pergunt Hispani. Leganesius, Mediolanensis territorii rector[14],

1 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
2 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
3 Johann, graaf van Götz, generaal-majoor in dienst van de keizer.
4 Ontbreekt.
5 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 106. Gedrukt *Epist.*, p. 385.
6 Louis de Nogaret d'Epernon de La Valette.
7 Henri de Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
11 Lodewijk XIII van Frankrijk.
12 De copie te Uppsala heeft abusievelijk: iisdem.
13 Maurizio van Savoye.
14 Diego Mexia Felipes Guzmán, markies van Leganés.

Helvetios pontificios rogat militem et ad Lindaviae praefectum[1] scripsit III millia ut sibi mittat Germanorum.

Creditur Hanoviae comes[2] non omnem abjecisse spem paciscendi cum imperatore[3] et episcopi Wurtsburgensi[4] eaque causa iter ingressus in illas partes.

Comes Lingarius[5] ex Hispania in Brasiliam mittitur etiam privatorum attractis eo navibus. Seditionum in Portugallia fuit aliquid. Sed quod fama suo more extulit supra verum.

Waertius[6] ad Kentzingam manet; an a castello Drusenhemi repulsus sit, ut hic fert rumor, adhuc incertum nobis est.

Apud Helvetios laborare pergunt comitatenses Burgundi, ut sibi a bello libertas impetretur ex pactis veteribus, quae cum Helvetiis habent. Sed Galli tam bona hyberna nolunt amittere multaque a comitatensibus facta ajunt, propet quae pro spectatoribus belli haberi non debeant.

Literas tuas jam accipio scriptas exeunte Novembre[7].

Quin pacem Suedis offerant caesariani dubium non habeo, sed pacem segregem et Gallis primum, deinde Suedis nocituram. Non facile futurum et caesarianis puto expellere Hassos de iis, quae trans Anasium cepere locis propinquo praesertim a Batavis subsidio aut ad eos receptu.

Iniquum est quod Darmstadienses aant.[8] postulat eandem ob causam ob quam Romamane aant. leges cavent, ne pupillus apud substitutum educetur.

Andreae Reio[9], legato Polono, quas tribuis laudes, eas firmari video consentiente multorum testimonio. Sed de bello Turcico videtur mihi frigidior excusatio, quam ut aut vectigalis asperitatem leniat aut abstergat injuriam factam domui Palatinae regique Angliae[10].

Stenaii arcem in Lotharingia Cantelmus, Lutsenburgici praefectus[11], XXIV Novembris nocturna oppugnatione aggressus cum esset, diligentia Tibautii[12], qui pro rege Galliae oppidum arcemque tutabatur jactis in fossam, ut cuncta apparerent, ignibus machinisque in aggressores directis depulsus est cum suorum, scalarum, aliarumque rerum damno.

De vectigali quid facturus sit Danus[13], multum refert.

Rogo, ne te pigeat saepe me de iis, quae aguntur quaeque ad res Suedicas aut directe aut per consequentiam pertinent, edocere.

1 Augustin Vitzthum von Eckstädt († 1640).
2 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
3 Ferdinand III.
4 Franz von Hatzfeldt und Gleichen.
5 Dom Miguel de Noronha, graaf van Linhares; zie no. 3156, p. 413 n. 2.
6 Johan van Werth, ruiter-generaal in dienst van de keizer.
7 De brieven van Camerarius aan Grotius ontbreken.
8 Georg II, landgraaf van Hessen-Darmstadt.
9 Andreas Rey.
10 Karel I.
11 Andrea Cantelmo.
12 François Thibaud.
13 Christiaan IV van Denemarken.

Deus, Illustrissime Domine, te tuamque familiam protegat.
Lutetiae, II/XII Decemb. MDCXXXVII.
Excellentiae Tuae observantissimus eique addictissimus
H. Grotius.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Red. Hagae A.^{o} 1637 10/20 Xbris.

3381. 1637 december 12. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Venit ad me D. Vosbergius[2] missus huc a conventu foederatorum apud Batavos, quorum ipse pars est, ad poscendas pecunias et proroganda pacta Charnassaeana[3].

Multi inter nos sermones. Dicebat inter alia filium Brandeburgici electoris[4] cum cura in religione institui, ejus rei praecipue causa venisse eum in Batavos: infensum maxime Svarzenburgico[5], ita ut ei recusarit dare confirmationem donationum paternarum. Fabula haec mihi videntur.

Dantiscanum vectigal[6], ni in tempore eatur obviam, dicebat eam allaturum Polono[7] opulentiam, quae aliquando in malum Suediae esset eruptura. Ego vero dicebam commode eam rem nobis evenisse, quod rex cum nobilissima civitate ad vim usque dissideret. Ceterum non dubitare me, quin Batavi, Angli et Dani acturi sint id, quod e re sua existiment esse. Apud Batavos actum agique eo de negotio dicebat; ego addebam videri me et Anglis id curari.

Adversus Anglicanos ritus graves oriri motus in Scotia et ipse mihi dicebat et ex archiepiscopi[8] literis cognovi. Protestantibus Galliae metum injicit inter regni hujus ecclesiasticos homines nova coitio, quam congregationem propagandae fidei vocant: timent enim, ne ad vim ipsis inferendam ea res paulatim perveniat. Ego nihil magni inde eventurum arbitror: sed captari omnibus modis aulae Vaticanae gratias.

Ex iisdem protestantibus quidam in amissis ad Rhenum munimentis plus aliquid quam culpam suspectant. Id agere qui Galliam regunt, ut protestantes quam longissime a vicinia etiam et conspectu Galliae amoveantur. Cardinalem[9]

1 Gedrukt *Epist.*, p. 385; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 426.
2 Caspar van Vosbergen.
3 Hercule Girard, baron van Charnacé.
4 Friedrich Wilhelm van Brandenburg (1620-1688), zoon van Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
5 Adam, graaf van Schwartzenberg.
6 Vgl. no. 3369.
7 Wladislas VII (IV) van Polen.
8 William Laud.
9 De Richelieu.

esse, cui rex non modo sacerdotiorum omnium collationem - id enim rex ipse profitetur -, sed et regnum quodammodo ipsum transcripserit: huic proximos in potentia duos, Iosephum[1] et Noyerium[2], ejusdem purpurae esse petitores. Metui etiam, ne, si dux Vinariensis[3] trans Rhenum se moverit, liberet ipse sese nec dicto, ut nunc, sit audiens.

Is dux quaedam sibi cara, quod in Gallorum aut aliorum regis subditorum manu ea esse nollet, penes me deposuit. Ivit tandem ad eum Feuquerius[4], sed consilii tantum communicandi causa; nam copiae, non ipsi, ut dictum erat, sed Longavillano[5] traduntur, ad quas, si quod periculum ingruat ab hoste, dux receptum habere possit. Pecunia ei solvitur, deberi coepta exitu Novembris. Ea res eum consolabitur, multum enim opulentiae inde ad eum pervenit. Sed ut e Gallia nummos ipsos exportare sibi liceat, nondum obtinuit laborantibus in id Betzio[6] Heufdioque[7]. Scribitur ad me e castris ejusdem ducis tanto esse Gallos in odio apud Germanos, ut vix quisquam sit Germanus, qui non pacem cum imperatore[8] optet qualemcunque, ut de Gallis ulcisci se possint.

Rumor his diebus per urbem erat sparsus venisse hominem, qui ratihabitionem pactorum Wismariensium[9] ferret. Id si mulcendae plebi repertum est, fieri potest. Sed timendum, ne ea fama hostem quaerant ad suas perducere conditiones.

Angli rursum ab Hispania classem XL ferme navium in Dunquercam induxere ajuntque non desituros se talia facere, donec Batavi foedus suum amplexi fuerint. Hoc vero est extorquere societatem.

Mensis Novembris die 14 Stenai arcem in Lotharingia aggressus est praefectus Luxenburgici Cantelmus[10], sed Tibautius[11], qui pro rege oppidum arcemque curabat, Cantelmi militem machinis in eum directis et injectis in fossam ignibus tum ad cognoscenda melius omnia tum ad arcendos, qui scandere parabant, cum damno illius scalarumque et armorum non levi dejecit.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, regno, reginae[12] Tuaeque Sublimitati faveat.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

2/12 Decembris 1637.

1 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, gunsteling van De Richelieu.
2 François Sublet, sieur de Noyers.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 Friedrich Betz.
7 Johan Hoeufft, bankier te Parijs; hij behartigde financiële aangelegenheden zowe voor Zweden als voor Frankrijk.
8 Ferdinand III.
9 Het verdrag van Wismar tussen Zweden en Frankrijk was gesloten op 30 maart 1636 maar de Zweden hielden de ratificatie ervan op tot het najaar 1637.
10 Andrea Cantelmo.
11 François Thibaud.
12 Christina van Zweden.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3382. 1637 december 12. Aan N. van Reigersberch[1]

Die van Charenton hebben uit naam der Consistorie door Mestrezat[2] my aangezeit, dat zy my geen plaats konden geven als Ambassadeur, gelyk zy wel deden aan Engelandt en Hollandt, om dat Zweden niet was van hunne Confessie, vergeten hebbende al 't geen zy zelfs weinig te voren van de broederschap met de Lutherschen tegen my en anderen hadden gezeit: ook vergetende, dat de Koning van Zweden[3] zonder dat onderscheidt te maken zoo voor d'een als d'ander zyn leven, en 't bloed en middelen van zyn onderzaten, hadde gewaagt. In myn boek van de Waarheit des Christelyken Godsdiensts[4] heb ik nergens de overzetting van Castellio[5] gebruikt, ja zelfs heb ik die noch gehad nochte ooit in het overzetten van dat boek ingezien, maar zelfs uit het Hebreeusch of Grieks overgezet de passagien, gelyk Tertullianus[6], Cyprianus[7] en anderen elk hun eigene overzetting hebben gebruikt. Ook heeft Castellio niets gemeens gehad met Socinus'[8] opinien, zynde lang voor hem geweest, van de Gereformeerden van Genève verschillende over de Praedestinatie, gelyk vele andere geleerde luiden deden. Zoo gy gelieft de papieren van hem bygebragt te vergelyken met die van Castellio, zult gy het onderscheidt tastelyk vinden, en niets gemeens, dan dat wy beide gezocht hebben den zin liever in goed Latyn dan Barbaars uittedrukken. De uitlegging, die ik gegeven heb in myn boek de Jure Belli & Pacis[9] op het V. en XIX. - niet XVII. - Capittel van Matthaeus is de uitlegging van meest alle de oude Grieksche en Latynsche Christenen eenzelvig, gelyk D. Vossius[10] en anderen, die met naarstigheit die boeken gelezen hebben, zullen getuigen. De geleerdste uitleggers van de Roomsche kerk post renatas literas zyn van 't zelve gevoelen, en dat in een zaak die het verschil tusschen de Roomsche kerk en de Protestanten in 't minst niet raakt. Maar wat aangaat de plaatsen, die Socinus gebruikt uit het V. Capittel van Matthaeus, om te bewyzen, dat het den Christenen ongeoorloft is de wapenen te gebruiken, heb ik niet alleen anders uitgeleit, maar ook op zyne redenen geantwoordt[11] tot genoegen van zeer vele geleerde personen. Wat konnen of die of ik beteren, dat het zelve Socinus in den zin is gekomen. Als ik al schoon

1 Ged. gedrukt in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 131 en p. 149. Antw. op no. 3366.
2 Jean Mestrezat (1592-1657), Frans theoloog en sedert 1615 predikant te Charenton.
3 Gustaaf II Adolf († 1632).
4 *Sensvs librorvm sex, qvos pro veritate religionis Christianae Batavice scripsit Hugo Grotius.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Iohannis Maire MDCXXVII; Ter Meulen-Diermanse, no. 944.
5 Zie over Castellion en zijn latijnse bijbelvertaling no. 3366, p. 760 n. 11.
6 Q. Septimius Florus Tertullianus; zie over hem IV, p. 234 n. 4.
7 Caecilius Thascius Cyprianus van Carthago.
8 Faustus Socinus; zie over hem no. 3375, p. 773 n. 7.
9 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres. In quibus ius naturae & Gentium: item iuris publici praecipua explicantur*. Parisiis, Apud Nicolavm Bvon, in via Iacobaea, sub signis S. Claudij, & Hominis Siluestris. MDCXXV. Ter Meulen-Diermanse, no. 565. Men zie bijv. *op. cit.*, c. II § 6 en § 8.
10 Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.
11 Zie voor Socinus' uitleg van Matth. V: *Fausti Socini van Siena Brieven aan zijn Vrienden geschreeven*, p. 225, de tweede brief aan Petrus Statorius dd. 8 september 1595. Zie voor Grotius' behandeling van het probleem *De Iure Belli ac Pacis*, I c. II.

zulks uit Socinus had genomen, dat zoo niet is, zoo zoude ik niet anders gedaan hebben, dan Hieronymus[1], die bekent veel geleert te hebben van Apollinaris[2], Augustinus van Tychichus den Donatist[3], Cyprianus uit Tertullianus, en genoegzaam alle de Grieksche Schryvers uit Origenes[4]. Zoo de ketters geen waarheit hadden zoo zouden zy geen ketters zyn. Ik houde dat de uitleggingen van vele Gereformeerden op die voorwending niet zyn te verdedigen.

De reis van Hortensius[5] naar Galilaeus[6] zoude wel dienen gehaast, zoo men de zaak wil vorderen, alzoo de man oud word, ende gebrekkelyk, en met zyn overlyden het middel om veel te leeren zoude worden verloren. Die zich tot dezen tydt toe in de zaak gemoeit hebben, zyn geargert in de langzaamheit van de Heeren aldaar.

3383. 1637 december 14. Van Willem de Groot[7].

Frater optime,

Accepi novissimum Mileterii scriptum[8] cum filii[9] litteris XX Novembris scriptis, sed id perlegere nondum vacavit. Nunc etiam eae mihi traditae sunt litterae quas V. hujus mensis[10] ad me dedisti, in quibus Strateni[11], quem recte ad vos venisse gaudeo, mentionem facis.

Nos hic, quod vicissim reponamus, vix habemus, nam in conventu ordinum nihil peractum est, haerent opera interrupta; multi exauctorationem militum aliquammultorum, ut aerario bene constituendo necessariam, valde urgent, sed princeps[12] cum faederatis in contrariam propendet sententiam.

Inter Delfenses et Roterodamenses gliscunt indies odia et graves ab utraque parte querelae, quae animos asperant. Interea Delfenses in syndicum rogarunt advocatum Ruillaeum[13], Bruningii[14], judicis quondam tui, ex sorore[15] nepotem oblato satis honesto stipendio, quod animadvertentes Harlemenses eum sibi destinandum credidere et meliores - ut audio - conditiones obtulere. Gnarum id nostratibus, qui videntes eum moras nectere nec ad statutum diem responsum

1 Eusebius Hieronymus, kerkvader en kerkleraar.
2 Apollinarius de Jongere van Laodicea; zie over hem no. 3310, p. 666 n. 10.
3 De donatist Tyconius; zie no. 3310, p. 666 n. 9.
4 Origenes (± 185-±254), kerkelijk schrijver.
5 Martinus Hortensius -Maarten van den Hove-; zie no. 3334, p. 709 n. 9.
6 Galileo Galilei; zie ter zake VII, p. 326 n. 1.
7 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Antw. op no. 3371. Tesamen met no. 3393 beantw. dd. 2 januari 1638 (dl. IX).
8 *Declaration faitte par le Sievr de la Milletiere;* zie no. 3256, p. 569 n. 6.
9 Pieter, de enige zoon, die toen bij zijn ouders in Parijs was.
10 No. 3371.
11 Pieter van der Straten; zie over hem no. 3325, p. 692 n. 11.
12 Frederik Hendrik.
13 Mr. Aelbrecht Ruyl; zie over hem VII, p. 107 n. 10.
14 Albrecht Bruining.
15 Niet geïdentificeerd.

dedisse ipsi hominem praevenerunt ac conditionem renuntiarunt; ita nunc ille Harlemensibus se addicturus creditur. Delfenses nostri quo se jam versuri sint, incertum est, sed forte brevi aliquid constituent.

Pro Cordesio[1] iterum connitar et spero operam meam non futuram illi inutilem. Statiana[2], quae misisti, ostendam Gronovio[3] eique, quas jussisti, tradam litteras.

Filium natu maximum[4] brevi apud vos futurum spero.

Hic omnes expectatione torquentur, quem prima novi architalassi[5] in classem, quae ex Hispania adventare dicitur, expeditio habitura sit exitum.

Deus Optimus Maximus te, parentibus[6], nobis reliquisque amicis et reipublicae christianae diu servet incolumem.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XIV. Decembris 1637.

Adres: A Monsieur, Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien A Paris.

Port.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 22 Dec.

En in dorso: 14 Dec. 1637 W. de Groot.

3384. 1637 december 14. Van N. van Reigersberch[7].

Mon frère,

Bij desen sende ick de sententiën tegens de gouverneur[8] ende officieren van Venlo wtgesproocken ende daernevens copie van een brieff bij den heer ambassadeur van Polen[9] van den Engelschen handel aen mij geschreven ende propositie bij sijne Ex.[tie] hier gedaen[10]; de antwoorde, alsoo die vrijdach naermiddach op het leste oogenblick van de gemelte ambassadeurs vertreck eerst is gegeven, hebbe ick niet gesien.

1 Jean de Cordes, oud-kanunnik te Limoges; vgl. ter zake no. 3321 p. 682 n. 2
2 Zie hierover no. 3377.
3 Johann Friedrich Gronovius; de brief zal no. 3377 van 10 december zijn.
4 Cornelis de Groot; hij was op terugreis uit Zweden in het vaderland aangekomen en toonde weinig lust naar Parijs door te reizen.
5 Maerten Harpertsz. Tromp.
6 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
7 Hs. Amsterdam, UB. coll. RK., M 11 q. Eigenh. oorspr. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 418. Beantw. door no. 3397.
8 Nicolaes van Brederode; voor deze sententie zie men no. 3336, p. 714 n. 5.
9 Andreas Rey.
10 Voor deze propositie, gedaan op 23 november in de vergadering van de Staten-Generaal en beantwoord op 10 december zie men Den Haag, ARA. Eerste afd. Staten-Gen., lias Polen no. 7311; men zie ook Res. Staten-Gen. dd. 23 november 1637.

De ambassadeurs van Vranckerijck[11] nochte Sweden[12] hebben den Poolschen gesant niet gevisiteert maer wel die van Venetiën[13].

11 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
12 Ludwig Camerarius.
13 Geronimo Giustiniano.

De naestleste brieven van Bilderbee(ck)[1] seggen, dat de pasporten op het aenhouden van den ambassadeur van Polen tot Weenen[2] voor Vranckerijck[3], Sweden[4] ende desen staet[5], den cardinael Ginetti[6] van den keyser[7] waren toegecommen.

De steden persisteren noch op het casseren van de vijftych compangiën, Haerlem seert hart weygerende tot verder besoignes te treden, eer dat is gearresteert, andere fatsoenelijcker. Evenwel concludeert de heer Cats[8] niet, die seyt sulckx in consciëntie niet te vermogen, interpreterende sijne instructie, dat die niet exprimeert tot wat tijt met meerderheyt van stemmen moet concluderen.

Naer tijdyngen van de heer Vosberge[9] sullen wij verlangen. Voor sijn vertreck vraechde hij den heer van Oosterwijck[10], hoe hij het daer sijnde hadde gemaeckt ende off sijn Ed. uwe Ed. hadde gevisiteert; daerop den anderen antwoordende iae repliceerde hij: ghij hebt seer wel gedaen, het is een fray man: ende verder onderhielt de heer Vosberge noch op die noch op andere materie den heer van Oosterwijck niet.

Waer hartoch Barent[11] sijn winterquartier neempt ende wat Vranckerijck met sijne Furst. Genade voor heeft, hooren wij niet. Somyge slaen voor off sijne F.G. sijne troupes geen loopgelt hoort te geven, ende die te coniungeren met de Hessische[12], die wel een aensienelijck hooft nodych sullen hebben, sijnde die van opinie, dat de gemelte hartoch dat onthael in Vranckerijck niet vinden sal, dat hem toecomt.

Wt de zee hebben wij niet als dat den admirael[13] sijne scepen in Engelant schoon heeft gemaeckt om des te beter op de Spaense te connen passen.

Den Poolsen gesant hout seecker, dat den Grooten Heer[14] yet tegens Ragoski[15] sal voornemen, hetwelck de keysers macht nootsaeckelijck sal moeten distraheren.

1 Henrick van Bilderbeek, agent van de Staten-Generaal te Keulen.
2 Niet geïdentificeerd.
3 Voor hun namen zie men no. 2917, p. 15 n. 12.
4 Zij waren voorzover mij bekend nog niet benoemd.
5 Zij waren voorzover mij bekend nog niet benoemd.
6 Kardinaal Martio Ginetti.
7 Ferdinand III.
8 Jacob Cats, raadpensionaris van Holland.
9 Caspar van Vosbergen.
10 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 De woorden ‘met de Hessische’ herhaalt Grotius in margine.
13 Maerten Harpertsz. Tromp.
14 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
15 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.

Iovinianius[16] en den Metersman[17] arbeyden om Golilas[18], die hier is, in sijn vaders stat te helpen, dat niet buyten groote apparentie is.

Wensche uEd. hier te connen dienen.
UEd. seer dienstwillygen broeder
N. van Reigersberch.

Desen 14 Decemb. 1637.

16 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.
17 Metersman is een schuilnaam voor de rekenmeester Johan Basius († 1645). Aanvankelijk heb ik in navolging van Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.* (reg. s.v. Metersman) aangenomen, dat met deze schuilnaam - voor het eerst gebruikt in een brief van 22 februari 1635 en wel voor een nog levend persoon - de Rotterdamse burgemeester Gerard Jansz. van Berckel bedoeld wordt. Dit is echter onmogelijk, want Van Berckel was al in 1634 overleden. De door mij vervolgens geopperde veronderstelling, dat het Cornelis Claesz. van Driel zou zijn, moet eveneens vervallen, aangezien de schuilnaam nog gebruikt wordt - nog steeds voor een nog levend per-

Uwe brieven van den 5 deser[1] ontfange ick, naer desen was geschreven.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 14 dec. 1637. N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 24 dec.

3385. 1637 december 14. Van P. Spiring[2].

Mijn Heer,

Den 16 passato was mijnnen laasten[3]. Ick en twijffele niet, ofte uE. soon[4] sal sedert wel overgecomen sijn ende uE. van alles mondelinge rapport gedaan hebben.

Sedert en ben niet wijders in mijn commissie gecomen, als dat men mij van tijt tot tijt ophout, ende met delay spijst. Ofte het eijgentlick, ick segge eijndelick, goet doen wert, dat en geloove ick niet.

Hierneffens sende uE. copia van een advis comende van Brussel. Ick soude uEd. wel met meer advisen van desen staat besoecken, maar ick weet, dat uEd. swager[5] daarin diligent genouch is.

Den Poolsen ambassadeur[6] is van hier verreist met slecht contentement; wat nu hier wijders daarin sal geresolveert worden, om den coninck[7] int nemen van den toll te stutten, en wete niet, alles gaat alhier langsam voort.

Ick en twijffele niet, ofte heer Vosbergen[8] sal voor d'aancomste deses acosty schoon gearriveert sijn. U.E. gelieft mij te notteren, hoe sijn verrichtinge aldaar voortgaat, om mij daarnaar alhier te reguleren.

Men is alhier in groot disput overt affdancken van 50 compangiën; hoet daarmede affloopen sal, dat leert den tijt.

Hiermede sal ick blijven, mijn heer,

U.E. dienstwilligen dienar

Petter Spieringc van Norshollem.

S'gr: Hage, aen 14 december 1637.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 24 Dec.

3386. 1637 december 17. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Il y a huict jours que i'ay fait responce à vos lettres du 10 de 9bre[2]; celle est pour vous recommander les encloses à monsieur le gran chancelier[3] et Strasburg[4]

solicitant l'envoy de l'argent dont i'ay grandement besoing en ceste saison où ma femme[5] est sur le point de faire ses couchées qui me causeront d'autant plus grande

la despence. Monsieur Muller[6] ne me porte rien dont ie m'estonne et n'eusse pensé qu'on me deust abandonner en si grande nécessité où ie me trouve avec ma femme

à cause de la révolution des Grisons. Il faut que i'aye patience en attendant meilleur temps.

Le résidant d'Angleterre[7] publie icy des gran choses de son roy[8] qu'il dit estre sur le point de déclarer la guerre à l'Espagnol[9], et que la Suède sente retardé l'affaire

pour ie ne sçay quelles difficultez de la religion reformée qu'elle ne voudroit pas qu'elle fut comprise dans la paix d'Allemagne, dont ie vous prie m'en esclaircir pour mon information et des autres.

Les Grisons recevront dereschef quelque 20^{m} escu de l'Espagnol conforme leur alliance dont nous n'avons pas encor les vrays particularitez jusques au retour de leur ambassadeurs[10].

Cependant on parachève à raser le fort de Mantell en Voltoline, celuy (*?*) de la Rive estant desià démoly et à l'Espagnol laissé ce passage libre tant pour Tyrol qu'aux Grisons lesquels il pourra tousiours brider quand ils ne voudront se ployer à sa volonté.

Les impériaux font de gran levées partout pour sortir au printemps avec un armée bien puissante contre les François en Italie et les Suédois en Poméranie s'ils ne se

voudront pas accorder à une paix particulière avec l'empereur[11] et ie crain qu'à la fin la longueur de ceste guerre ne nous harasse et la manquement de moyens ne contraigne une chacun à faire sa paix pour soy.

Je vous baise les mains et demeure, monsieur,
Tout le vostre
Marin.

De Zurig, ce 7/17 de Xbre 1637.

Adres: Mr Grotius.
In dorso schreef Grotius: Marin 17 Dec. 1637.
Boven aan de brief: Rec. IV Ian.

3387. 1637 december 18. Van J.A. Salvius[1].

Excellentissime Domine,

Literas E.T. de 11/21 Novembris[2] et alteras de 18/28 ejusdem[3] - cum exemplo earum quas nondum hic appulso Davausiano nuncio[4] ferendas commisit -, cepi:

sed posteriores, ut postarum Hamburgensium director[5] affirmat, inter Antwerpiam et Coloniam apertas.

Ex illis video E.T. conjecturas de intentione implendi pacta Wismariensia[6] e parte Galliae, ex his, quid Dn. Chavigniacus[7] addiderit.

Tempus triennale societatis nos currere volumus a 1 Aug. anni 1636, quo die a S.R. M.te Sueciae[8] rata sunt habita. Atque ideo jam tres terminos subsidii restantis

- praeter residuum anni 1632 - merito requirimus; praecipue, cum omnia, ad quae dictis pactis obligamur, e parte nostra reipsa mascule impleta sint toto fere hoste e limitibus Galliae in nos solos abstracto.

Davausius vero et societatem ipsam et consequenter subsidia non a dato, sed traditione ratihabitionis cursura contendit eoque pro postulatis sex tonnis auri binas - id est unius tantum termini subsidium - de jure deberi vult. Quia tamen reipsa pactorum contenta implevimus, ex aequo et bono offert nobis insuper alterum terminum anni elapsi, altero ob dilatam traditionem nos mulctare volens et ut triennium faederis a traditione instrumenti incipiat.

Hanc controversiam ob deficientia utrinque mandata coacti sumus, ego per Smaltzium[9] in Sueciam, ille cum suo secretario[10] in Galliam referre. Cum vero neuter

eorum adhuc reversus sit, etsi Smaltzium in dies expectem, haeremus adhuc in pice nec ego instrumentum ratihabitionis tradere ausus nec ille pecuniam.

Interim residuum anni 1632, ut ex priori faedere debitum, jure exactum et solutum est Dn. Heuftio[11], ex quo, quantum adhuc reliquum habuerit, quaeso, monitu E.T.

Hamburgum cambiis remittat. Mandatum enim mihi est, ut, quicquid eius cepero, in Pomeraniam mittam.

De altera controversia, loco nempe tractatus pacis capiendo, convenimus ita, ut Galli Coloniae, Sueci Hamburgi vel Lubecae tractemus; simul tamen tempore et libertate utrique relicta, ut nos aliquem Coloniae - si non legatum, saltem

quocunque titulo -, Galli viceversa apud nostros habeant. Intelligo autem hoc casu Gallos Coloniae tantum res Hispanicas, hic vero nobiscum pari passu res Germanicas idque per aequalem nobis dignitate legatum peragere velle.

Tertium erat de bello in Ferdinandum Tertium profitendo. Quod quidem quia primo faederis articulo continetur, nos tantum majoris lucis caussa requirimus, ut iam

publico scripto - manifestum vocant - expresse fiat a rege christianissimo[1]. Quod quidem futurum initio mihi promisit S. Chamondius[2] monstrato, quod eo tempore

penes se habuit, dicto manifesto; sed jam a Dn. Davausio haud necessarium putatur, asserente ipsis faederis verbis satis nobis cautum esse, quanquam de hac ultima controversia parum adhuc dubii ipsi moverim. Super his omnibus libenter haberemus E.T. judicia.

Heri Colonia nunciatum mihi est advenisse tandem eo literas salvi conductus caesareas, non solum pro Gallicis, sed et Suecicis et faederatorum Germanorum deputatis. Quod si earum, ut et plenipotentiae Gallicae, Hispanicae, caesareae, exemplar habere poterit E.T., rogo, nobiscum communicet; ut iis examinatis, si legitimae fuerint, nostras quoque maturius accommodemus: id enim mihi a S.R.

M.te Sueciae mandatum est. Potissimum vero scire cuperemus, utrum imperator[3] appellet regem Galliarum Serenissimum et potentissimum simul? et an hic ei vicissim titulum Majestatis tribuat? e.g. utrum V.ram M.tem vel V.ram Serenitatem scribat?

De pace his in oris alias nihil certi habetur silente prorsus tractatu Brandeburgico. Scribitur tamen Caesar pacem cum Suecia particulariter ambire eoque nomine

vice-cancellarium Curtium[4] ante tres septimanas Vienna expeditum in Saxoniam, ut agat cum Ordinibus tam de hospitatione exercitus quam de dicta pace, si tulerit

occasio. Si quid ejus intellexero, significabo E.T. consilium vicissim suum expectans, quid facto opus putet, si advenerit.

Banerius[5] Stetini haeret, Wrangelius[6] Grijphiswaldiae, Leslaeus[7] his diebus Stralsundio in Scotiam mari trajecit. Exercitus in hyberna concessere: Banerii in

citeriorem Pomeraniam et Neomarchiam, Wrangelii equitatus in Rugiam et Usedom; peditatu praesidia praecipua firmata sunt. Gallas[8] Anklamium, Bredaw[9] Deminum

obsidere dicuntur - neque enim certae literae jam inde ob itinera praeclusa habentur - sed sperantur irrito conatu nec sine damno ob annonae pabulique penuriam et

ingruentem hyemem equorumque pestem illinc brevi recessuri. Kingius[10] cum suis se recepit intra praesidia nostra Visurgica, Melander[11] cum Rantzovianis[12] ad confinia Ostfrisiae, Gotzius[13] ad loca Rheno vicina;

Lunaeburgicus[1] in suo se continet. Expectandum igitur iam passim, quid tractatuum vel consiliorum frigus hyemis in ver futurum parturiat.

Stocholmiae ad 13/23 Jan. comitia regni indicta sunt. Legati Tartari Precopensis et Transylvani[2] quid illic proposuerint, nondum plene rescivi.

Rex Daniae[3] tres naves bellicas cum celoce Dantiscum expedivit, ut omnes intrantes exeuntesque mercatores a vectigali Spiringiano[4] tueatur non passurus

regem Poloniae[5], quod facit, dominium maris Balthici praetendere nec praejudicium vectigali suo Sundano facturum. Interim ipse rex his diebus Gluckstadium expectatur

hybernaturus in Holsatia, ut praesens eam tueatur a milite caesareano et rebus Germanicis propinquior sit.

Wikius[6] et Averius[7], Angli residentes, dicunt se mandata iam cepisse de hic pertractando faedere Gallo-Britannico; e Suecia nihil adhuc certi ea de re habeo.

Hisce optime valeat E.T. et feliciter res agat.

Hamburgi, d. 8/18 Decemb. 1637.
Observantiss. et addictiss.
J.A.S.

E.T.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 17 (*met andere hand veranderd in* 19) Jan. 1638.

3388. 1637 december 19. Aan L. Camerarius[8].

Illustrissime Domine,

Carolo Lotharingo[9] auxilia advenere, a Picolominio[10] equites MCC, a Waertio[11] peditum cohortes sive regimenta V. His ille Longovillanumne[12] sit aggressurus, an

18 Pseudoniem van Grotius. Hier wordt de jonge Golilas - d.i. Cornelis - bedoeld.
1 Ontbreken.
2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 13. Eigenh. ondertek.
3 No. 3351 dd. 16 november.
4 Cornelis; vgl. no. 3383, p. 789 n. 4.
5 Nicolaes van Reigersberch.
6 Andreas Rey.
7 Wladislas VII (IV) van Polen.
8 Caspar van Vosbergen.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Voor bijgesloten brief uit Konstantinopel zie men bijlage no. 11. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 Grotius' brieven van 1637 aan Marini ontbreken; Marini's antwoord is no. 3378 van 10 december.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Paul Strasburgk.
5 Alessandra Paravicini Capelli.
6 Georg Müller, secretaris en Zweedse hofraad.
7 Oliver Fleming.
8 Karel I van Engeland.
9 Philips IV.
10 Voor hun namen zie men no. 3096, p. 325 n. 3.
11 Ferdinand III.
1 Hs. Leiden, UB., cod. L. 1003. Eigenh. ondertek. Beantw. dd. 23 januari 1638 (dl. IX). Gedrukt *Handelingen Maatsch. Ned. Letterk.* 1862, p. 121.
2 Ontbreekt. Wel aanwezig is een schrijven van genoemde datum aan Sten Bielke (no. 3353). De brieven aan Salvius en Bielke zijn meestal praktisch gelijkluidend.
3 Ontbreekt.
4 De Meulles du Tartre.
5 Balthasar Schörling.
6 Het verdrag van Wismar tussen Zweden en Frankrijk was gesloten op 30 maart 1636, maar de Zweden hielden de ratificatie ervan op tot het najaar 1637.
7 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
8 Christina van Zweden.
9 Peter Abel Schmalz.
10 Met deze ‘secretarius’ moet dezelfde De Meulles du Tartre bedoeld zijn die boven (p. 793 n. 4) met het woord ‘nuncius’ wordt aangeduid.
11 Johan Hoeufft, bankier te Parijs; hij behartigde financiële aangelegenheden zowel voor Zweden als voor Frankrijk.
1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Melchior Mitte de Miolans, markies van Saint-Chaumont.
3 Ferdinand III.
4 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau, vice-kanselier van Ferdinand III.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 De Zweedse veldmaarschalk Herman Wrangel.
7 Alexander Leslie, graaf van Leven.
8 Matthias, graaf Gallas, bevelhebber in het keizerlijke leger.
9 Hans Rudolph, Freiherr von Bredaw.
10 James King.
11 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
12 Josias, graaf van Rantzau.
13 Johann, graaf van Götz.
1 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
2 Het Tartaarse gezantschap stond onder leiding van Alexlam Murza. Namens Georg Rákóczi bevond zich Heinrich Meerbot te Stockholm.
3 Christiaan IV van Denemarken.
4 Vgl. hierover no. 3369, p. 763.
5 Wladislas VII (IV) van Polen.
6 Henry de Vic.
7 Joseph Averie.
8 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 107. Gedrukt *Epist.*, p. 386. Ludwig Camerarius was ordinarius Zweeds gezant in Den Haag.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen.
10 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini.
11 Johan van Werth, ruiter-generaal in dienst van de keizer.
12 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

ducem Vinariensem[13] incertum est nobis. Si hostium vis absit, putatur quibus est in locis dux Vinariensis per duos menses habere posse, unde suos sustentet Helvetiis nihil jam ultra adversus eum molientibus, dum suis ipsi discordiis distinentur. Multi[14] illis in locis sermones sunt de pace quam pontifex[15] fabricet.

13 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
14 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk: multis.
15 Urbanus VIII.

Bellici paratus omnes hic in ver novum differuntur: nec multo quam erat validior factus est Longovillanus. Dux Vinariensis aliquantum militis Basileae vicinisque locis conscribit.

Legati Anglici[1] volunt credi regem suum[2] fortiora quam antehac consilia animo agitare, quod utinam res ipsa nobis persuadeat. Rituali certamine commotos nonnihil Scotorum animos salubri regis temperamento consedisse intelligimus.

Per D. Bannerium[3] de pace agi rumores hic sunt eoque ardentius exoptant Galli consummationem pactorum Wismariensium[4], et cum Gallis Angli simul.

Cosinius jesuita[5], cujus opera ad confessiones rex[6] utebatur, excussus est eo munere creditus regis animo religionem objecisse super Batavico foedere. Sed jesuitae succedet[7] alius jesuita. Ita manet ea societas in possessione versandi regis animum.

Rhaetorum legati[8] satis comiter habentur in Hispania, cum dolore Vallitelinatium quorum impar gratia. Tuendis ad initia Rheni casteliis pecuniam Hispani suppeditant nec quicquam proficiunt Helvetii, qui ea vellent diruta. Neque magis curantur eorundem querelae de novis Constantiae contra pacta[9], ut ajunt, munitionibus.

Cosacci Moscovitici Asachum oppidum sociis Turcarum Tartaris eripuere atque inde infestum praedis habent Euxinum mare ipsumque oppidum muniunt. Ea de causa Turcae oppressis reliquiis ejus, quae ipsis adversabatur apud locorum illorum Tartaros, factionis foederatos sibi Tartaros in Moscoviam magna vi immittunt. Turcarum praeterea exercitus ad Danubium juxta Walachorum fines advenit duce Mahumete Bassa[10]. Irascitur et Transilvaniae principi[11] aula Turcica. Multi haec valitura putant ad pacem Persae[12] dandam, quam petit cum magnis muneribus Persicus Constantinopoli legatus[13].

Die XXVIII Novembris Christina Sabaudi vidua[14], filii sui Francisci Hyacinthi ducis[15] tutelam ad se pervenisse dictitans ex jure communi, moribus Sabaudicis et defuncti mariti voluntate vasallos, oppida, universitates edicto[16] vocavit ad fidem sibi promittendam.

1 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extraordinarius Engels gezant te Parijs.
2 Karel I van Engeland.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Het verdrag van Wismar tussen Zweden en Frankrijk was op 30 maart 1636 gesloten, maar de Zweden hielden de ratificatie ervan op tot het najaar 1637.
5 Nicolas Caussin. Op 10 december werd hij van zijn taak ontheven.
6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 In de copie te Uppsala staat ‘succedit’. Als opvolger van père Caussin werd Jacques Sirmond aangewezen.
8 Voor hun namen zie men no. 3096, p. 325 n. 3.
9 Wellicht zal het verdrag van Innsbruck van 17 januari 1637 bedoeld zijn.
10 Mohammed, pasja van Silistrië.
11 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
12 Sefi (Sam Mirza), sjah van Perzië.
13 Makssoudkhan.
14 Christine, weduwe van Vittorio Amedeo van Savoye.
15 Francesco Jacintho van Savoye.
16 Zie p. 800 n. 2.

In agro Lutsenburgico ad vicum Noaumaeum hybernabat Hispana turma Cantelmi[1] jussu. Eam egressi ex castello Reginaldi Galli mensis hujus die quinto ita perculere, ut evaserint pauci.

Is qui surrogatus est in Cosinii locum Binetus[2] dicitur.

Quod in itinere literas nonnunquam vetustescere quereris, non de nihilo esse hoc ipso tempore experior. Accipio enim jam demum eas, quas IX Novembris[3] dedisti, quibus non respondeo, quod de iis, quae in illis continentur, quae mihi cognita sunt jam ante scripserim. Sed solantur me neque perpetuum esse hoc malum ostendunt alterae tuae sane recentes scriptae quippe mensis hujus die VII. Pro his et addito programmate regis Poloni[4] verbisque per legatum[5] ejus habitis ago gratias. Apparet cordi esse regi vectigal illud, cujus odium forte civitatem Dantiscanam ad externas amicitias complexandas[6] coget. Puto neque Danos neque Batavos opem suam ipsis negaturos.

Ex Castilionaei[7] copiis nihil ad ducem Bernhardum pervenit.

Residunt in Portugallia motus nec quanti dicebantur, fuere.

Novum illud inter Gallos et Anglos alieno satis tempore certamen, si recte judicant Angli legati, ad quietem brevi deducetur.

Vix futurum videtur, ut aut Oldenburgicus ager vacet a milite, aut Orientalis Frisia iis, quos habet, liberetur. Curtiana legatio[8] haud dubie excitabit Gallos pigre hactenus negotium illud de pactis Wismariensibus tractantes. Redactis ad angustias Suedis sumptuosum erit bellum neque periculo cariturum: argumento sint quae nuper Wrangelianis militibus[9] evenere.

D. Vosbergius[10] multum quotidie a regis hominibus auditur. Neque dubitari debet, quin avidis manibus arrepturi sint Galli quod offertur haud ignari, quantum sua referat Batavos semper quidem, si fieri potest, hoc vero tempore maxime in bello retineri.

Foppii Aisemae morte[11] nihil Batavis, nihil Suedis decessit.

Comes Hanoviae[12], quo evasurus sit, miror nec, quo loco nunc sit Hanovia per itinerum intuta satis discimus. Metus hic a seditione concitoribus maxime monachis in causa est, cur et suburbia et suburbanus ager multo insideatur milite.

Pater Iosephus[13] Cenomanorum episcopatum accepit tanto jam speratae purpurae propior.

1 Andrea Cantelmo.
2 Etienne Binet (1569-1639). Dit gerucht bleek onjuist want Jacques Sirmond (1559-1651) werd als opvolger van Nicolas Caussin aangesteld.
3 Ontbreekt.
4 Wladislas VII (IV) van Polen.
5 Andreas Rey.
6 De copie te Uppsala heeft: amplexandans.
7 Gaspard de Coligny, maarschalk van Châtillon.
8 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau, vice-kanselier van keizer Ferdinand III.
9 De troepen van Herman Wrangel.
10 Caspar van Vosbergen.
11 Foppe van Aitzema.
12 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
13 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, de vertrouwde gunsteling van De Richelieu.

Comitatenses Burgundi Channitam oppidum recepere et Molbergam caesariani[1]. Vienna remissos intelligimus magni chami legatum[2] et a Turca[3] nuncium[4]. Datum Mutinensi duci[5] investituram et reginae Poloniae[6] baronatum Wittinganum in Bohemia; ducem Wittembergicum[7] ivisse Sturgardum dato in imperatoris[8] potestatem Hohentwilo et exutum bonorum parte, quam aliis elargitus est imperator; pacem Pragensem[9] acceptam ab Hassia inferiore.

Deus, illustrissime Domine, te tuosque servet.

Lutetiae, IX/XIX Decembris MDCXXXVII.

Excellentiae Tuae addictissimus ejusque observantissimus
H. Grotius.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Redd. 18/28 Xbris A.^{o} 1637.

3389. 1637 december 19. Aan A. Oxenstierna[10].

Excellentissime atque Illustrissime Domine,

Abiit hinc ad ducem Vinariensem[11] Betzius[12] impetrato permissu exportandae ad ipsum e Gallia pecuniae ad C millia francorum. Ad Longavillanum[13] quod mittitur militis, haud multum est nec quicquam hac hieme, ut Betzius censet, agetur dilatis in ver consiliis ac paratu.

At duci Lotharingo[14] auxilia advenere, a Piccolominio[15] equites M CC, a Savellio[16] sive Waertio[17] peditum cohortes sive regimenta quinque.

E castris Vinariensibus literae mensis hujus, ut hic numerus initur, principio scriptae nos docent eorum, quae ad Rhenum facta fuerant, castellorum id manere,

1 De troepen van Ferdinand III.
2 Karagoez, gezant van Behadir-Ghiraï.
3 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Francesco d'Este, hertog van Modena.
6 Cecilia Renata, zuster van Ferdinand III.
7 Eberhard III, hertog van Würtemberg.
8 Ferdinand III.
9 Zie V, p. 292 n. 1.
10 Gedrukt *Epist.*, 386; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 427. Ged. vertaald in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 124.
11 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Friedrich Betz.
13 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
14 Karel IV, hertog van Lotharingen.
15 Ottavio d'Arragona, hertog van Amalfi, prins van Piccolomini.
16 Federigo Savelli, hertog van Poggio Nativo.
17 Johan van Werth, ruiteroverste in het leger van Ferdinand III.

quod maximum est: Basileae locisque aliis nonnihil militis duci conscribi. Vicinis in locis multos esse de pace sermones, quam conficere laboret papa[1].

D. Mullerus[2] metuit, ut subsistere possit in istis hybernis dux Vinariensis. Betzius duos adhuc menses ibi maneri posse arbitrabatur. Helvetios idem dicebat nihil ultra contra ducem Vinariensem movere.

Legati Angliae[3] volunt nos credere regem suum[4] jam plane ad arma ferri si socios reperiat. Dixi ei quae Tua Sublimitas regni Suedici nomine obtulerit Anglis, sive suo nomine bellum indicere cuperent sive nostras bellantium vires suis firmare auxiliis. Si quid ad ea respondere quam antehac vellent explicatius, audiendi mandata habere tam D. Camerarium[5] quam D. Salvium[6].

Quis futurus sit exitus novae super pactis Wismariensibus[7] controversiae, et ipsi et, ut ex Heufdii[8] sermonibus disco, Galli avide exspectant non sine formidine, ne inter has moras pax aliqua cudatur, de qua agere Bannerium[9] putant.

In Scotia episcopi nimis calide promoventes ritus Anglicanos populum pridem aliis innutritum institutis ad Genevense exemplar conformatis et e nobilitate nonnullos commoverant. Sed audio regis prudentia ac moderatione effectum, ne quid gravius suboriretur.

Combaletta[10], cardinalis[11] propinqua, effecit, ut quem emit ipsa principatum Eguillonensem, is, quam olim habuit, dignitatem pariae, ut hic loqui mos est, reciperet: quo nomine ipsa apud reginam[12] sedendi jus consecuta, Longavillani ducis jam vidui matrimonio aulae rumoribus destinatur.

Cosinius[13], regi[14] a confessionibus, regis primum excidit gratia, quod ex Fayetta[15] rex intellexisset ipsam se ejus consilio subduxisse ab aula. Cardinalis autem Riceliacus hominem in regis animo labefactatum facile de eo, quem tenebat, loco depulit non eam ob causam, ob quam rex ei irascebatur, sed quod religionem idem homo regis injecisset animo de foedere cum Batavis. Aliorum enim principum rebelles, quales ipse Batavos habebat, non esse regum armis adjuvandos ut probaret, argumenta quaedam diversis e libris collegerat, quae perscripta in conclavi ipsius inventa sunt. In publicum non haec res proficiet, quando constitutum cardinali est regis conscientiam in potestate jesuitarum relinquere.

In Italia nihil fit. Turcica et Rhaetica D. Marinus[16] perscribit. Die 28 Novem-

1 Urbanus VIII.
2 Georg Müller, secretaris en Zweedse hofraad.
3 John Scudamore en Robert Sidney, graaf van Leicester, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
4 Karel I van Engeland.
5 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
6 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant in Duitsland, residerend in Hamburg.
7 Het verdrag van Wismar tussen Zweden en Frankrijk was gesloten op 30 maart 1636, maar de Zweden hielden de ratificatie ervan op tot het najaar 1637.
8 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Marie Madeleine de Vignerot, dame de Combalet.
11 De Richelieu.
12 Anna van Oostenrijk.
13 Nicolas Caussin.
14 Lodewijk XIII van Frankrijk.
15 Louise-Angélique Motier de La Fayette.
16 Charles Marin(i), Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.

bris Christina[1], Sabaudi vidua, ut filii sui Francisci Hyacinthi tutelam ex jure communi, moribus Sabaudicis et mariti voluntate sibi vindicans edictum[2] editit, quo vasallos, oppida et universitates Sabaudiae et cohaerentium terrarum ad fidem sibi obligandam vocat.

In agro Luxenburgico ad Noaumaeum vicum turma quaedam Hispanorum a Gallis castello Reginaldi egressis magna ex parte concisa est die quinto mensis hujus. Charnassaeana cum Batavis pacta[3] in annum prorogari arbitror debitasque pecunias reipsa persolvi.

Metus hic a seditione concitoribus maxime monachis in causa est, cur et suburbia et suburbanus ager multo insideatur milite. Pater Iosephus[4] Cenomannorum episcopatum accepit tanto jam speratae purpurae propior. Comitatenses Burgundi Channitam oppidum recepere et Molbergam caesariani[5].

Vienna remissos intelligimus magni chani[6] legatum[7] et a Turca nuntium[8]; datum Mutinensi duci[9] investituram et reginae Poloniae[10] baronatum Wittinganum in Bohemia; ducem Wirtembergicum[11] ivisse Sturgardum dato in imperatoris[12] potestatem Hohentwyla et exutum bonorum parte, quam aliis elargitus est imperator; comitem Hanoviensem[13] ut ad pacem veniat, remittere jus in monasterium Solitariense; pacem Pragensem[14] acceptam ab Hassia inferiore.

Deus, Excellentissime et Illustrissime Domine, cuncta det reginae[15], regno Tuaeque Sublimitati prospera.

Lutetiae, 9/19 Decembris 1637.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

1 Christine, weduwe van Vittorio Amedeo.
2 Dit edict dd. 28 november 1637 staat afgedrukt in de *Gazette de France*, no. 194, p. 785 dd. 18 december 1637.
3 Grotius doelt hier op de missie van Caspar van Vosbergen die op 2 december in Parijs was aangekomen. Vosbergen moest bij de Franse regering aandringen op een goede naleving van het verdrag, dat op 6 september 1636 door Charnacé gesloten was.
4 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, de bekende gunsteling van De Richelieu.
5 De troepen van Ferdinand III.
6 Behadir-Ghiraï.
7 Karagoez.
8 Niet geïdentificeerd.
9 François d'Este, hertog van Modena.
10 Cecilia Renata.
11 Eberhard III, hertog van Würtemberg.
12 Ferdinand III.
13 Philipp Moritz, graaf van Hanau-Münzenberg.
14 De vrede van Praag, gesloten op 30 mei 1635 tussen keizer Ferdinand II en Johann Georg, keurvorst van Saksen; vgl. V, p. 292 n. 1.
15 Christina van Zweden.

3390. 1637 december 19. Aan N. van Reigersberch[1].

Viro Amplissimo Nicolao Reigersbergio Senatori H. Grotius.

Vir Amplissime,

Dubitavi saepe, rectiusne sit respondere stultis et improbis criminationibus, an earum vanitatem bonae erectaeque mentis fiducia contemnere. Posteriorem sententiam pridem constanter amplex(um) nihil est, quod inde me possit dimovere praeter tuam auctoritatem tot meritis subnixam, quorum hoc quoque[2] non minimum est, quod causam meam sane optimam fido fortique proposito egisti, ut vel ob hoc unum gerendus tibi mos sit, ne tua in me tutando diligentia tranquillitati meae pigritiae imaginem induat.

Libri mei de Religione Christiana[3] leguntur magno piorum atque eruditorum cum plausu, non iis, tantum, quibus ego scripsi, linguis, sed Suedica[4], Gallica[5], Germanica[6], Anglica[7]. Quaerunt homines, qui sua referre putant, ne ego bene christianus existimer, quae carpant, quae arrodant.

Illud non minus ridiculum quam falsum, quod Castellionis[8], hominis meo judicio nec ineruditi nec mali, usus sim versione. Ego mihi certus sum non visum mihi, cum mea scriberem, Castellionis librum. Conferat qui volet - mihi enim otium non est - quantum[9] mea et illius discrepent. Ego ex Hebraeo Graecoque sensum meis expressi verbis, ut olim Tertullianus[10], Cyprianus[11], veterumque alii cum nulla adhuc esset in ecclesia publicae auctoritatis interpretatio. Si plane eadem, quae spon(te) ego eram scripturus, scripsit ante me Castellio, mirabor convenientiam non meditatem neque dicam, ut quidam apud Senecam: Pereant qui

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2; copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 647 aant.. Gedrukt *Epist.*, p. 387; gedeelt. in vertaling Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 134. Antw. op no. 3375.

2 De woorden ‘hoc quoque’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*; het woord ‘hoc’ ontbreekt in de copie te Rotterdam.

3 *De Veritate, Religionis Christianae;* zie Ter Meulen-Diermanse, nos. 944-1007.

4 De eerste Zweedse vertaling, die Ter Meulen-Diermanse (no. 1082) vermeldt is van na 1712: *Then lärda Mannens Hugonis Grotii Sex Böcker Om Then Christna Lärans Wisshet och Sanning För thes förträffeliga nytta skul, them enfaldigom til tienst, ifrån Latinet på Swenska öfwersatte. Jemte Berättelse om Auctorens märkwärdiga lefwerne och död.* Tryckt i Stockholm. Försäljes i Kongl. Tryckeri-boden.

5 *Traicté de la verité de la religion chrestienne, Par Hvgves Grotivs, Traduit du Latin de l'aucteur.* A Amsterdam, Chez Iean Blaev, MDCXXXVI.

6 aant. *Die Meinung der Bücher Hugonis Grotii Von der Warheit der Christlichen Religion Von ihm selbst. Auss dem Holländischen inn Latein, Vnd Auss diesem inn das Deutsche gezogen. Durch Christoph Colervm [Breslau] In Vorlegung David Müller.* 1631.

7 *True Religion explained, And defended against the Archenemies thereof in these times. In six Bookes. Written in Latine by Hugo Grotius, and now done in English for the common good. Prov. 23. 23. Buy the truth*, - London, Printed by I.H. for Richard Royston, and are to be sold at his shop in Ivy lane next the Exchequer office. 1632.

8 Sebastian Castellion. Zie voor zijn bijbelvertaling no. 3366, p. 760 n. 11.

9 De uitgave der *Epist.* heeft: videbit, quantum.

10 Q. Septimius Florens Tertullianus; zie over hem IV, p. 234 n. 4.

11 Caecilius Thascius van Carthago, kerkvader (±200-258).

ante nos nostra dixerunt[1], sed: bene illis sit, qui mecum non mentem tantum communem, sed et verba quibus mentem exprimerent, habuerunt.

Ia(m) vero quid Castellioni cum Socino[2], cui ille notus, ut arbitror, non fuit? In quinto Matthaei capite quaedam ita ut Socinus dicor interpretatus[3]. Modicae vero lectionis homines, qui non viderint[4] esse eam interpretationem Graecorum latinorumque paene omnium, qui veteribus saeculis cum pietatis fama famam eruditionis habuere[5]. Hos si quis compendio nominatos videre cupiat, legat doctissimos ex romana ecclesia interpretes[6], quos siquis Socino favere putat, valde aut ipsos aut Socinum ignorat. Quam vero iniquum est id a nobis exigere, ut credamus[7] nihil Socino veri in mentem venire potuisse? Si Socinus in antiquitatis sententiam non quaesitam - ita enim erat homo antiquitatis incuriosus quantum Genevensium quisquam - incidit, estne ea ob id deterior facta? Quod si a Socino veri didicissem aliquid, etiam hoc libere profiterer, exemplo Cypriani qui Tertullianum magistrum vocabat suum[8], exemplo[9] Hieronymi[10], qui per Apollinarem[11], Augustini[12], qui per Tychonium[13], Graecorum prope omnium qui per Origenem[14] in sacris literis intelligendis profecerunt.

At quam multa sunt in eodem quinto[15] Matthaei capite, quae contra Socini mentem sic interpretor, ut cum singulis ipsius argumentis conseram manum? Matrimonii institutionem sic interpretatus sum, ut unum unius viri conjugium monstratum tunc magis quam diserte imperatum sentiam. Quid vero id mali secum trahit, cum certum habeam tradamque christianis, quales Dei dono nos sumus, non nisi unam conjugem permitti? Estne in eo facinus, si praedicatae sanctitatis Patriarchas a[16] peccato contra conscientiam et quidem permanente immunes fuisse libenter[17] credimus? At sane[18] non minus quam nos benige mihi de illis existimavit veterum christianorum chorus[19]. Hos insequi mihi lubet, ridere

1 Aelius Donatus bij Hieronymus, *Comm. in Eccl.;* Migne, *P.L.* XXIII, kol. 1071.
2 Faustus Socinus; zie over hem no. 3190, p. 486 n. 6.
3 Zie voor Socinus' uitleg van Matth. V: *Fausti Socini van Siena Brieven aan zijn Vrienden geschreeven*, p. 225, de tweede brief aan Petrus Statorius dd. 8 september 1595.
4 De uitgave der *Epist.* heeft 'viderunt'.
5 *In margine:* 'Vide auctorem operis imperfecti, Theophylactum ect.' Theophylaktos, aartsbisschop van Ochrida (2e helft elfde eeuw).
6 *In margine:* 'Vide Maldonatum et alios'. Johannes Maldonatus (1534-1583). katholiek exegeet.
7 De woorden 'ut credamus' ontbreken in de uitgave der *Epist.*
8 Zie *S. Eusebii Hieronymi Stridonensis Presbyteri De Viris Illustribus Liber*, c. LIII, bij Migne, *P L* XXIII, 892 (kol 698) en *Sancti Hieronymi Epistola* LXXXIV 2, bij Migne, *P.L.* XXII, 523 (kol. 744).
9 In de uitgave der *Epist* staat abusievelijk 'exemplis'.
10 Eusebius Hieronymus (tegen 347-419 of 420), kerkvader en kerkleraar.
11 Apollinarius de Jongere van Laodicea; zie over hem no 3310, p. 666 n. 10.
12 De kerkvader Aurelius Augustinus; zie over hem no. 3310. p. 666 n. 9.
13 De donatist Tyconius; zie over hem no. 3310, p. 666 n. 9. In de uitgave der *Epist.* staat abusievelijk 'Tycherium'.
14 Origenes (± 185-± 254), kerkelijk schrijver.
15 Het woord 'quinto' ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
16 De Rotterdamse copie geeft 'patriarchalis'.
17 Het woord 'libenter' ontbreekt in de Rotterdamse copie en in de uitgave der *Epist.*
18 De copie en de uitgave der *Epist.* geven 'vero' in plaats van 'sane'.
19 *In margine:* '(V)ide, si vacat causa, 32. quaest. 4 (c) Dixit Sara quod est Ambrosij et (c.) obiiciuntur. Ib'. (Aangevuld op grond van de Rotterdamse copie).

autem eos, qui se exclusis caeteris, ecclesiam vocant superba non minus quam stulta iactatione.

Si pro satisfactione Christi non respondi Crellio[1], feci prudenter et ex consilio etiam Galliae protestantium pastorum, qui quaestiones huic coelo incognitas ne refutando quidem in vulgus mittendas censuerunt. Refelli ista gloriose possunt neque ab omnibus, sed ignorantur tutius. Ego vero locis scripturae sanctae a me productis, additisque explicationibus et explicationum firmamentis tantum tribuo, ut non verear ea sine alio praesidio apud bene animatum judicem cum omnibus postea dictis aut etiamnunc dicendis committere. Praeterea rationem, quae Socino potentissima videtur ad ea loca in sensum figuratum cogenda, everti, satis, ni fallor, efficaciter, quanquam agens aliud, de paenarum communicatione § XI[2]. In Veritate vero[3] Religionis Christianae contra Iudaeos disputans verba Esaiae capite LIII[4] ita verti, ut sententiam Socini sententiae contrariam aperte exprimant.[5] In eorundem librorum[6] peroratione expiationis peccatorum cum[7] morte Christi peractae disertam mentionem ut facerem, illud *ποιησάμενος* initio ad Hebraeos quod ad sensum eum quem posui effugiendum[8] praesenti tempore vertit Socinus, verti ut oportebat[9] praeterito[10] tempore.[11] Tum vero in iis scriptis, quae non edidi, sed quae etiam post me meam in recta sentenita tuenda constantiam testari poterunt, multa congessi eo spectantia, non transscripta ex aliorum laboribus, unde multi imperiti famam sibi mendicant, sed multiplici lectione omnis generis scriptorum mihi observata.

Illudne vero etiam excusandum habeo, quod Martino Ruaro[12] id petenti, homo homini, aditum non negaverim? At certe non otiosus neque paenitendus mihi is cum ipso congressus fuit. Dixi ei causas, cur veterum ecclesiarum consensum tam anxie quaererem, tam anxie sequerer. Ostendi ex Philone[13], quo sensu *λόγον* posuisset Johannes, quam novum, atque inauditum esset illud commentum de Christo ante mortem in caelum rapto, ut inde descendisse dici possit. Satisfactionis dogma ostendi nihil habere quod a ratione discrepet, sive paganos, sive[14] Iudaeos respicimus judices, et horum insignia quaedam ad id testimonia adduxi.

Non tacui, quam vim inferret sacris literis, quam periculosum esset dogma[15], qio paenae impiorum post hanc vitam negantur. Et confido me apud ipsum pro-

1 Johann Crell (1590-1633), Duits sociniaans theoloog. aant.
2 *De ivre belli ac pacis* I c. II § VIII, 11.
3 Het woord 'vero' ontbreekt in de Rotterdamse copie en in de uitgave der *Epist.*
4 *De veritate religionis Christianae* (ed. 1629), liber V p. 200 v.v.
5 De woorden 'In Veritate ... exprimant' zijn door Grotius in margine geschreven.
6 De copie en de uitgave der *Epist.* hebben de lezing 'eiusdem libri'.
7 Het woord 'cum' ontbreekt in de copie en in de uitgave der *Epist.*
8 De passus 'quod ad sensum ... praeterito tempore' is in de copie doorgestreept en vervangen door 'quem praesenti tempore vertit Socinus, ut sensum ejus effugiendum ostenderem'; de lezing der *Epist.* is gelijkluidend aan die der Rotterdamse copie.
9 De woorden 'ut oportebat' ontbreken in de uitgave der *Epist.*
10 *Hvgo Grotivs De Veritate Religionis Christianae Editio secunda.* Lvgd. Bat. MDCXXIX. c. V, p. 200 vv.
11 De woorden: 'In eorundem ... tempore' zijn op een apart vel bij brief no. 3397 bijgevoegd en door Van Reigersberch hier ter plaatse in margine aangevuld.
12 Martinus Ruarus, sociniaans theoloog; zie over hem IV, p. 364 n. 2.
13 Over Philo Judaeus zie men VI, p. 534 n. 13.
14 De woorden 'paganos, sive' ontbreken in de uitgave der *Epist.*
15 Het woord 'dogma' ontbreekt in de uitgave der *Epist.*

fecissse, si non quantum vellem, certe plus quam facturi fuerant clamosi convitiatores. Literarum quoque commercium[1] abscindere[2] cur debuerim, non video, cum id beneficium etiam paganis praestitisse videam eos, qui columina Graecae ecclesiae fuerunt. Non mihi tanti est maligna curiositas, ut eas literas proferam. Si luberet, jam aspicerent, non illas quaestiones, propter quas Photinus[3] et Photini sectatores male audiunt, sed quid sit unius uxoris vir apud Paulum[4], expellendusne sit a communione qui nuptias fecit legibus civilibus solis vetitas et alia ejusmodi.

Est vero Ruarus propter vitae ac consuetudinis lenitatem in tanta apud Dantiscanos reformatos gratia, ut quidam eorum, inter eos Andreas Conradi[5], liberos suos ad me cum ipsius testimonio miserint, quibus ego ita me comem facilemque praebui, ut uberrimas mihi gratias et ipsi egerint et ipsorum parentes.

Ego vero ejus sum animi ejusque instituti, ut mihi cum hominibus cunctis, praecipue cum christianis quantumvis errantibus necessitudinis aliquid putem intercedere idque me neque dictis neque factis pigeat demonstrare.

Lutetiae XIX Decembris MDCXXXVII.

Tibi obligatissimus
H. Grotius.

De lenitate in eos, qui haeretici aut sunt aut dicuntur, in libris de Iure belli ac pacis[6] non alia mea est sententia, quam quae ibi Salviani Augustinique verbis expressa est.

Rex Gustavus[7], qui omnes illos meos libros diligentissime legerat, adeo nihil in iis venenosum reperit, ut etiam in Suedicum sermonem jusserit verti.

Adres: A Monsieur Monsieur de Reigersberg, Conseiller au Parlement à la Haie.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 19 Decemb. 1637. Respondet ad calumnias Riveti.

3391. 1637 december 19. Van M. Rechlingen[8].

WohlEdler und Gestrenger Herr Ambassadeur,

Eur Excell. seindt meine trewgefliesene, und gantz willigste dienst ieder Zeit bevor. Wass massen dieselbige mich in Ihren Gn. conserviren, auch meiner undt weylandt meiner Lieben Söhn Seeligen[9], der in Gott ruhenden Königl. May.[tt] in

1 De uitgave der *Epist.* heeft de lezing ‘commercio’.
2 De uitgave der *Epist.* heeft de lezing ‘abstinere’.
3 Photinus, bisschop van Sirmium (†375), dwaalleraar.
4 Paulus van Samosate, bisschop van Antiochië (3de eeuw), dwaalleraar.
5 Andreas Conradt is mij niet nader bekend.
6 *De ivre belli ac pacis.* Lib. II Cap. XX, L. 3. Salvianus van Marseille (±390-na 470), kerkelijk schrijver, en Aurelius Augustinus (354-430), kerkvader.
7 Gustaaf II Adolf.
8 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 5. Marx Conrad von Rechlingen was kanselier van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
9 Gabriel; in 1629 was hij te Orléans ingeschreven.

Sweden[1] glorwärdigster gedächtnus, Auch folgendst gantzer Evangelischer confoederation ungespartes Leib guts undt bluts, geleisteter gehorsammer getrewer diensten, mit anerbietung aller favors undt künfftigen Vorschubs im lesten gedacht, dass hat mich meines lieben Sohns Gouverneur[2] zu Paris mit mehrerm erinnert.

Darfür gegen Eur Excell. deren erkantnus, gunst undt favor Ich sonderlich sehr hoch aestimire, Mich sehr starck obligirt befinde, mit höchstem Verlangen, die gelegenheit zu erleben, umb dieselbige diese sonderbare benevolentz zu verdienen: dero beliebe mir hirauff in allem dem, worinn Sie mich gnugsam erkennen, zu schaffen und zu befehlen.

Unterdessen recommendire Ich in Eur Excell. hochgültige protection meinen noch einig übergebliebenen Lieben Sohn[3], damit derselbige in etwan begegnenden occasionen meiner und Seiner Lieben Brüder Seelig. geniessen möge.

Ferners berichte Ich Eur Excell. in dienstlichem Vertrawen, dass ob Ich wohl in obangedeuten schweren occasionen Höchstged. Königl. May.[tt] zu gehorsambsten diensten auss trewhertziger Patriotischer eigner bewegnus, durch meinen Eltisten Sohn, Obristen Seel. tausendt pferdt, undt 400 zu fuss, item ducrh meinen andern Lieben Sohn S. eine compagnie zu pferdt, auss meinem eignen beutel gleich anfangs noch in den Seestätten mit erkauffung der Muster Plätz werben lassen. Auch in Legationen zu ReichsFürsten undt Stätten ein ansehnliches gespendirt undt über dass alles zu Franckfurt, nach der unglücklichen Nördlinger schalcht in der höchsten noth, da keinerley Standts personen im geringsten was dargeben wollen, viertzig tausendt Reichsthaler contant dargeliehen, wormit man die desperirte zerstrewete Armee widerumb fassen undt die Totalruin uffhalten mögen, dargegen sich des Herrn ReichsCantzlers Excell.[4] nicht allein in Qualitet eines Vollmächtigen Königl. Schwedischen Legaten, sondern auch im proprio, mich wider ehendest zu bezahlen verschrieben, wie beyliegende copia[5] mit mehrerm aussweist.

Jedoch aber bisshero von S. Excell. über vielfaltige meine bewegliche sollicitation schreiben, eintzig contentament oder Vorschlag zu demselben nicht erlangen mögen, dannenhero Ich mich entschlossen eine eygene qualificirte person nacher Stockholm abzufertigen, die da bey wohlged. Herrn ReichsCantzler, zu vorderst auch bey Königl. May.[tt6] undt den Herrn Reichsräthen[7], die bezahlung berürter 40000 Reichsthaler so lang zu sollicitiren, biss ein gewürige resolutoin erfolgen mochte; worzu dess Hertzog Bernhardts von Sachsen-Weimar Fürstl. Gn. mir bewegliche intercessionalia zu ertheilen geofferirt, undt da Eur Excell. thunlich erachten mir mit dergleichen auch Vorschub zu erweisen, würde Ichs für ein hohen und erspriesslichen favor erkennen, auch dergestalt zu verdienen mich bearbeiten, dass Sie im werck erkennen solten, dass Ich warhaffitg bin undt verbleib, Eur Excell. unterdienstwilligster undt befliessener

M.C. Rehlinger.

1 Gustaaf II Adolf (†1632).
2 Balthasar Venator; vgl. IV, p. 40 (no. 1387).
3 Ferdinand; zie IV, p. 40 n. 4, waar ik hem heb verward met zijn zoon, eveneens Ferdinand geheten.
4 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
5 Ontbreekt.
6 Christina van Zweden.
7 Voor hun namen zie men no. 3227, p. 523 nn. 7-12.

Bern, den 9/19 Decembr. Anno 1637.

Onder aan de brief staat: An H. Ambass. Grotium.

3392. 1637 december 20. Van N. van Reigersberch[1].

Mijn Heer,

Twe ende dertych seylen van de vlote van 34 wt Biscayen geseylt sijn binnen Dunkercke wel gearriveert, de resterende twee bij de fregatten van Middelburch, het eene met sout geladen, het andere met tweehondert ettelijcke Spaengaerts, in Zeelant gebracht. Den admirael van Hollant[2], die de Engelsche cust naest hielt, alsoo hij vreesde, dat se de Engelsche havenen souden soucken te winnen, heeft de gemelte vlote niet connen rencontreren, dewelcke met eenen zuytwesten wint wt vreese van de onse de Franse cust, die dangereux is, soo naer heeft geseylt, dat, indien den minsten storm hadde ontstaen, alle verloren souden hebben geweest. Mistyge dagen ende de lange nachten hebben de Spaense mede niet weynych gedient. Men reeckent met die vlote vijff duysent man overcomt; het gelt hebbe ick niet horen begrooten. De vreese om geen van d'onse te beiegenen heeft haer stillekens voorbij doen seylen veele coopvaerdijschepen, die sij hadden connen veroveren, indien het gerucht van schieten niet hadden ontsien; sochten alleen hare reyse te voorderen. Bij dese occasie kan uEd. wel oordeelen, geen discourssen en ontbreecken om den gewesen admirael[3] te iustificeren, wiens ongeluck voor faute altijt is gereeckent. Evenwel die ongepassyt gaen vinden niet, dat den iegenwoordygen admirael eenyge faute met reden is te imputeren.

Picolomini[4] schijnt niet, dat sijn winterquartier in het lant van Gulick sal nemen, sooseer niet omdat de stenden hetselve hebben geredimeert als wt vreese, dat het voor sijne troupes niet te veyl soude wesen, hebbende niet connen becommen asseurantie van dese sijde, dat voor neutrael soude werden gehouden als onder belofte, dat den commenden somer noch desen staet noch de geallieerde van dien geen hostiliteyt soude tonen.

Twintych ruyters van Maestricht hadden alreede bij St Vith, soo ich ben bericht, een regiment van Picolimini volck overvallen, 20 doot geslagen, veele gevangen gebracht. De resolutie schijnt, dat Picolimini sal blijven aen de Mosel, maer Gotsen[5] commen in het lant van den Berch.

Tot noch toe, hoewel vijfthien stemmen van de vergaderynge van Hollant, nietiegenstaende alle contrarie vertogen, hebben gepersisteert tot affdancken van de vijftych compangiën, is nochtans geen conclusie noch resolutie geformeert,

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., M 11 r. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 419. Beantw. dd. 2 jan. 1638 (dl. IX).
2 Maerten Harpertsz. Tromp.
3 Filips van Dorp.
4 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
5 Johann, graaf van Götz, generaal-majoor in dienst van Ferdinand III. Het nieuws raakte bekend toen op 19 december in de vergadering van de Staten-Generaal een brief van Henrick van Bilderbeek, dd 16 december, behandeld werd.

omdat den raetpensionaris[1] seyt sulckx naer sijn consciëntie niet te vermogen, van dewelcke de autoriteyt van de Staten van Hollant, indien hij daermede mach volstaen, soude commen te dependeren; off dat geen consciëntie en is, twijfelen andere.

Iovinianus[2] ende de Metersman[3] hadden alreede sooveel tewege gebracht, dat 2 waren gesonden om den iongen Golilas[4] te versoucken, doch den eenen eenyge lucht hebbende gecregen, hoewel sonder reden, dat sulckx Felix'[5] Neeff[6] niet wel aen en stont, is die saecke in suspens gebleven, hopen evenwel voortgaen sal, tensij het beleth van den iongen Golilas selver comt; die difficulteyten connen beiegenen in de conditiën, daervan eene de professie, die hij iegenwoordych doet, schijnt te preiudicieren. De particulariteyten sal uEd. wt den persoon selffs, die ick alles hebbe gecommuniceert, connen breeder vernemen.

Caesars[7] dyngen moeten rusten, tot ick wederom in Den Hage comme, dat thien off twaelff dagen aenlopen sal; het protest sal ick met de eerste gelegentheyt aen Caesar doen doen.

Den heer Vosbergen[8] wert alreede een millioen gepresenteert, soodat men niet en twijfelt, off de vijfthienhondert duysent guldens sullen wel volgen.

Den conynck van Engelant[9] heeft op eenen tijt repressalie verleent tegens Vranckrijck, desen staet ende Vlaenderen; tegens ons, overmits een proces bij de Engelsche voor de admiraliteyt tot Middelburch gewonnen bij revisie is verloren; tegens Brabant, overmits de Duynkerckers hebben genomen Nederlanders in Engelant wonachtych ende met Engelse vlagge vissende.

Denemarcken hebben wij advisen, dat vier schepen heeft gesonden om te doen delogeren de scepen, die het vrij uyt- ende invaren [in] Danssick beletten.

De dispute dus lange op het aenhouden off licentieren van volck in de vergaderynge gemoveert, meent men, dat in een conferentie gisteren bij sijne Hoocheyt[10] is gemiddelt. Continuerende de compangiën ende betalende niet als die in effecte daeronder sijn, daertoe goede monsterynge hanthavende, sal onnodych sijn cassatie te doen.

Soo uEd. yet van consideratie van ons neeff Vosberge verneemt, sal garen deelachtych daervan werden.

Desen 20 Decemb. 1637.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer De Groot, Raet ende Ambassadeur van de Coninginne ende Croone van Sweden bij den Alderchristelijcksten Conynck.

In dorso schreef Grotius: 20 Dec. 1637. N. Reigersb.

En boven aan de brief: Rec. 31 (verbeterd uit 23) Dec.

1 Jacob Cats.
2 Pseudoniem van Nicolaes van Reigersberch.
3 Schuilnaam voor Mr. Johan Basius.
4 Cornelis de Groot.
5 Pseudoniem van Grotius.
6 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
7 Codenaam voor Rotterdam. Het betreft de pogingen door Grotius en namens hem ondernomen om zijn achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
8 Caspar van Vosbergen.
9 Karel I van Engeland.
10 Frederik Hendrik.

3393. 1637 december 21. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Etsi pauca jam scribenda occurrunt, officio tamen meo deesse nolui, ut vicissim a te saepiuscule litteras accipiam, quae me valde delectant. Classem Hispanicam nostrorum oculos manusque evasisse et Dunkerkae cum octo militum millibus appulisse constans hic rumor est, nisi quod aliqui id tantum accipiendum putant de media classis parte; illud certum est Selandos duarum navium bene armatarum esse potitos, in quibus plus quam ducenti milites reperti, qui carceris coloniae addicti sunt.

Ex amicis iterum amisimus duos, Sophiam Reygersbergiam[2], plus quam septuagenariam, et Nicolaum Endegestium[3] cognatum; illius funus nudiustertius Lugduni duximus ibique et Heinsium[4] vidi, qui jam magnum tui amorem spirat et in libro de Epigrammate[5] ostensurum se pollicetur neminem melius te ejus poematii naturam intellexisse.

Advocatus Ruillaeus[6] - cujus nuper memineram[7] - Harlemensibus se addixit. Delfenses nostri in procinctu fuerunt, ut me vocarent, sed levicula de causa rem protraxerunt. Negotium religionis ipsos maxime offendit: ego non gravarer accedere publicos caetus, dummodo et privatis quandoque interesse liceret, quod ipsis ad declinandam pastorum et aliorum id genus invidiam, minus placet. Tu, quaeso, quid salva conscientia fieri possit, indica, in iis locis ubi utrique sunt caetus: magno certe emerem tuum unius horae colloquium, nam omnia per epistolam expediri non possunt.

Legi cum Gronovio[8] Statiana[9] errata, in quibus quattuor aut quinque loca sunt egregia et aliis non observata; lustravi et notas, quae me valde affecerunt, neque dubito, quin emendationes tuae sint certissimae. Perge de republica litteraria et magis etiam de ecclesia bene merei; nos qui nihil aliud possumus, votis certe favebimus et te tuosque ardentibus precibus Deo commendabimus.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXI Decembris 1637.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède a Paris.

In margine schreef Grotius ter hoogte van Willems datering: Error in die.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Tesamen met no. 3383 beantw. dd. 2 januari 1638 (dl. IX). Grotius heeft de brief op 27 december ontvangen, 6 dagen na de verzending door Willem; vandaar zijn vermoeden in margine neergeschreven, dat zijn broer zich in de datering zou hebben vergist. Het is echter niet uitgesloten, dat de brief inderdaad in zo'n korte tijd Parijs bereikt heeft.
2 Niet nader geïndentificeerd.
3 Nicolaas van Schouwen; zie over hem VII, p. 364 n. 12.
4 Daniel Heinsius.
5 Dit is blijkbaar bij een voornemen gebleven.
6 Mr. Aelbrecht Ruyl.
7 No. 3383.
8 Johann Friedrich Gronovius.
9 Zie no. 3377 in fine, p. 780.

Boven aan de brief: Rec. 27 Dec.
En in dorso: 21 Dec. 1637 W. de Groot.

3394. [1637 ± december 23] Van J.A. Salvius[1].

P.S.

Jamjam dn. Davaux[2] me visitavit cum secretario suo[3] reverso. Perstat in uno nobis termino retinendo. De bello in regem Hungariae[4] decernendo non putat fore controversiam. Forte etiam contenti erunt Galli Coloniae tractare et res suas Germanicas et nobis hic minorem legzto personam adjungere: modo nil concludatur, nisi simul utrobique.

Cracovius[5], residens Dn. Ordinum in Dania, hodie hac transiit ad prius officium negans sibi adhuc quidquam mandatum de foedere Gallo-Britannico, quod adhuc Hagae tractatum iri putat. Manebit tamen Haderslebiae in Holsatia per hyemem, ut, si quid sibi imperetur, hic adfore subito possit. Plura proxime.

3395. 1637 december 26. Aan I. Jasky[6].

Monsieur,

Je suis bien aise que vous ayez veu une solemnité si magnifique, comme a esté celle des nopces du roy de Pologne[7]. Je m'estonne s'il n'y a eu aucun débat entre les gens de tant d'ambassadeurs.

Vous parlez d'une diète, mais vous scavez bien, que les diettes ne sont pas bonnes pour des corps attenuez.

J'ayme et honore le prince Radzivil[8], et suis bien aise, qu'il a emporté la bague par dessus tant de courants.

Du costé du Turc[9] peutestre, que le mal vous est plustost différé qu'osté; et pourtaut tous faites bien d'estre tousjours sur vos gardes, ce qui ne se peut faire sans donner contentement raisonnable à ceux qui défendent les frontières.

En récompense des guerres et de bruits des guerres ie vous donneray une nouvelle des lettres, que est, que le père Sirmond[10]. le plus lettré de Jésuistes, à l'aage de quatrevingt ans est fait confesseur du roy[11]. Je ne luy envie point

1 Hs. Leiden, UB., cod. L 1003. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Handelingen Maatsch. Ned. Letterk.*, 1862, p. 111. De vermelding van Cracou's doorreis naar Denemarken helpt ons dit postscriptum van een verloren gegane brief enigszins te dateren. Cracou schrijft namelijk op 19 december - zie bijlage no. 12 - en op 21 december uit Hamburg aan de Staten-Generaal. In een schrijven dd. 15 januari 1638 n. st. meldt hij zijn aankomst in Hadersleben op ‘den 25 der voorloeden maent’. De brief, waarvan ons slechts het postscriptum rest, moet dus tussen 21 en 25 december geschreven zijn. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant in Duitsland, residerende te Hamburg.
2 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
3 De Meulles du Tartre.
4 Ferdinand III.
5 Karel van Cracou.
6 aant. Gedrukt *Grotii Epist. ad Iasky*, p. 11. Antw. op no. 3331.
7 Wladislas VII (IV). Het betreft diens huwelijk met Cecilia Renata, zuster van keizer Ferdinand III.
8 Janusz Radziwill; hij had zich verloofd met Katharina Potocka.
9 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
10 Jacques Sirmond; vgl. no. 3388.
11 Lodewijk XIII van Frankrijk.

cett'honneur scachant qu'il mérite d'avantage. Mais ie plains le bon Theodoret[1], de qui il avoit entrepris une édition belle et enrichie de plusieurs pièces non veues, laquelle ie crains, que ne s'accroche à ce nouvel employ.

On travaille icy à conclure nouvelle alliance avecq l'Hollande et à Hambourg avec la Suède et à la Haye avecq les Anglois s'ils veulent.

La gloire des François ayants chassé l'Espagnol de Guyenne, de Languedoc, des Isles de Provence, de la Bourgogne et de la Picardie a receue quelque flétrissement à la mauvaise défense du pont et forts sur le Rhin. L'armée du duc de Veimar[2] continue se nourrir aux despens de l'évesché de Basle. Les Suisses en murmurent, mais on s'en soucie fort peu, voyant leurs divisions et perte de courage.

Dieu vous conserve longtemps avec touts ceux qui vous sont chers.

A Paris, le 26 Decembr. 1637.

Monsieur,

Le Vostre H. de Groot.

3396. 1637 december 26. Aan A. Oxenstierna[3].

Excellentissime Domine,

Quod scribam hoc non coeli magis quam rerum frigore haud multum est praeter frigidiuscula quaedam.

Haeret adhuc in quibus antehac locis dux Bernhardus[4], quanquam dictus hic fuit in comitatum penetrasse Burgundiae me vix credente ob tanto majores Lotharingi[5] copias. Nuper abbatiam quandam, cui nomen, ni fallor, Bellelaio occupare parante duce Bernhardo, Bernates et subditos et socios in armis esse jussere ad vim arcendam.

Johannis Waertii[6] miles partim in Wirtenbergico est partim in Brisgoico. Multum esuritur cis Rhenum, eriam Argentorati, ita ut plebs magistratibus infensa sit ob missa ad ducis Bernhardi exercitum alimenta. Intendit famem Waertius, qui e Transrhenanis cis Rhenum ferri fruges non patitur.

Rhaetorum quoque plebs rectoribus suis parum aequa est instante jam maxime tempore, quo occultatum diu cum domo Austriaca foedus palam jurari debeat

1 De uitgave van de werken van Theodoretus, bisschop van Cyrrhus (geb. 393), door Sirmond verscheen in 1642. *ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ ΑΠΑΝΤΑ Beati Theodoreti Episcopi Cyri Opera omnia in qvatvor tomos distribvta. Qvorum plvrima Graece, qvaedam etiam Latinè nunc primùm prodeunt: Graeca cum manuscriptis exemplaribus diligenter collata, Latinae versiones ad Graecorum norman exactae & recognitae. Cura et studio Iacobi Sirmondi Societatis Iesv Presbyteri.* Lvtetiae Parisiorum, Sumptibus Sebastiani Cramoisy. Architypographi Regij: Et Gabrielis Cramoisy, viâ Iacobaeâ, sub Ciconiis. M.DC.XLII.

2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

3 Gedrukt *Epist.*, p. 388; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 429. Geciteerd in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 124.

4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

5 Karel IV, hertog van Lotharingen.

6 Johan van Werth, ruiter-generaal in dienst van de keizer.

exigente id per literas archiduce Claudia[1], quae nunc est Aeniponte. Brucherus[2] et Salis[3], Gallicarum semper partium tribuni, haud desunt concitandae plebi nec multum tamen promovent.

In Italia videtur bellum vere primo futurum acre. Neque enim desinit Hispaniam et Italiam commovere Sabaudus cardinalis[4], ne deseratur ea factio, quam ipse contra viduam[5] Gallosque clam suscitat palam amicitiam simulans. Tum vero Lomelli perfectae jam sunt munitiones repressurae excursus, qui e Bremo fieri solebant.

Est Paduae praefectus Mediolanensis[6] speratque vere habiturum se XXX M peditum, V M equitum aut amplius. In id per regnum Neapolitanum perque Siciliam Italiamque omnem fiunt delectus novi supplenturque turmae.

Crequiacus[7] Casali agit ferunturque rumores de insdutria, ut puto, conficti, quasi ei cum Sabaudi vidua non satis conveniret. Promiserat a Montisferratensi agro satis diu lacerato abducturum quod erat equitis. Id tantum abest, ut fecerit, ultro et pedestre agmen intulit in easdem terras, quas ex altera parte raptant Hispani, qui Nicaeae, quae Paleae dicitur, et Aquis Lombardicis praesidio sunt. Ita minores principes et hostium et sociorum praeda fiunt.

Effugit id malum Parmensis[8], qui Romam ire nuper voluit, sed comitatior quam gratum esset pontifici[9]. Vellet pontificis propinquus Thaddaeus[10] a Parmensi extorquere castrum quoddam ejus, cui nomen Boulionio, pro pecuniis, quas ei Thaddaeus mutuas dedit. Sed creditur persoluturus pro Parmensi id debitum dux Etruscus[11], pontificis observans, sed intra modum. Nam et cum ecclesiasticis Florentiae Etruriaeque severe interdixisset pontificis nuntius[12], ne in farinam impositum onus penderent, etiam excommunicationem minatus in ecclesiasticae libertatis temeratores, pertendit ille pendique jussit. Nequedum Romae, quo Victorium[13] suorum unum, Etruscus misit, composita est ea res.

Ab Hispali naves quaedam Livornum appulere commeatum ferentes Hispanicis exercitibus.

Redit Vosbergius[14] bene expedita re certus solutionis earum, quae debentur pecuniarum, et promisso in annum sequentem ex Charnassaeis pactis[15] in id tempus productis sesquimillione de cetero manente Parisiensi foedere[16].

1 Claudia de Medici (1602-1648), aartshertogin van Oostenrijk.
2 De kolonel Andreas Brügger (1588-1665).
3 De kolonel Ulysse de Salis-Marschlins (1594-1674).
4 Maurizio van Savoye.
5 Christine, weduwe van Vittorio Amedeo.
6 Diego Mexia Felipes Guzmán, markies van Leganés.
7 Charles Créquy de Blanchefort de Canaples.
8 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
9 Urbanus VIII.
10 Taddeo Barberini.
11 Ferdinando de Medici, groothertog van Toscane.
12 Giovanni Francesco Passionei (†1657).
13 Wellicht wordt hier de senator Allessandro Vettori (1586-1661) bedoeld.
14 Caspar van Vosbergen.
15 Het subsidieverdrag van Den Haag, gesloten op 6 september 1636.
16 Het verdrag van Parijs gesloten op 8 februari 1635.

Episcopatum, de quo scripseram[1], Cenomanensem abnuit pater Josephus[2]; et confessionibus regis[3] admotus est non quem dixeram[4], sed mutato consilio Jacobus Sirmundus[5], vir eruditione ut ex notis ejus ad Sidonium[6], Ennodium[7], Facundum[8] et Concilia Galliae[9] apparet, attamen jesuita et quidem veteranus, quippe octuagenarius.

Mitto alterum exemplum Marini[10] litterarum, quas miseram nuper ita eo volente, ne quid ad diligentiam testandam omittat. Dignus est cujus habeatur ratio.

Deus, Excellentissime ac Illustrissime Domine, Tuae Sublimitati adsit propitius.

Lutetiae, 16/26 Decembris 1637.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Multis indiciis cognosco Venetos[11] res Oryzae[12] agere et, ut nunc res sunt Laconis[13], ad Annibalem[14] reflecti. Non videt haec aliaque talia Lactuca[15] cunctaque molitur extra contra Violam[16], intus contra Martialem[17].

Pyrrhon[18] Simonide[19] facile placatur et omittit magnificas cogitationes Vindicis[20]. Homines miris artibus id agunt, ut ipsi Mimnermi[21] sint domini.

1 No. 3389 dd. 19 december 1637.
2 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, de bekende gunsteling van De Richelieu.
3 Lodewijk XIII van Frankrijk.
4 Etienne Binet; zie no. 3388, p. 797 n. 2.
5 Jacques Sirmond.
6 *C. Sollii Apollinaris Sidonii Arvernorvm Episcopi Opera Iac. Sirmondi soc. Iesv Presb. cura & studio recognita, Notísque illustrata.* Parisiis. Ex Officina Nivelliana. Sumptibus Sebastiani Cramoisy, via Iacobaea, sub Ciconiis. M.DC.XIV. Cvm Privilegio Regis.
7 *Magni Felicis Ennodii Episcopi Ticinensis Opera. Iac. Sirmondvs Soc. Iesv Presb. in ordinem digesta, multisque locis aucta emendauit, ac Notis illustrauit.* Parisiis, Ex officina Nivelliana. Apud Sebastianvm Cramoisy, via Iacobaea, sub Ciconiis. M.DC.XI. Cvm Privilegio Regis.
8 *Facvndi Episcopi Hermianensis Provinciae Africanae pro defensione trium Capitulorum Concilii Chalcedonensis Libri XII. Ad Iustinianum Imperatorem. Iac. Sirmondi Soc. Iesv Presbyteri cura et studio nunc primùm in lucem editi Notisque illustrati.* Parisiis, Apud Sebastianvm Cramoisy, M.DC.XXIX.
9 *Concilia antiqva Galliae tres in Tomos ordine digesta. Cum epistolis Pontificum Principum constitutionibus, et aliis Gallicanae rei Ecclesiasticae monumentis. Quorum plurima vel integra, vel magna ex parte, nunc primum in lucem exeunt. Opera et studio Iacobi Sirmondi Societatis Iesv Presbyteri.* Lvtetiae Parisiorvm. Sumptibus Sebastiani Cramoisy, M.DC.XXIX.
10 Charles Marin(i), Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
11 De naam 'Venetos' staat in de tekst in cijfer: 98(=93).33.78.85.77.73.67.217.248.
12 Schuilnaam voor Urbanus VIII.
13 Codenaam voor Italië.
14 Schuilnaam voor Ferdinand III.
15 Codenaam voor Frankrijk.
16 Codenaam voor de Duitse vorsten van de evangelische belijdenis.
17 Codenaam voor calvinisten.
18 Bernhard van Saksen-Weimar.
19 Codewoord voor geld.
20 Schuilnaam voor (koning van) Frankrijk.
21 Mimnermus is een codenaam voor vrede.

Veneti, qui Viennae fuere, legati[1] de literis tuti itineris pro legatis curam aliis reliquerunt. Dicit qui hic est[2] id eo factum, quod contra morem suum postulata perscripta tradere juberentur. Creditur cum iis actum de pecunia imperatori[3] credenda sub pignoribus in Dalmatia et vicinis locis.

Drusenhemi castellum nihilo melius quam ad Rhenum alia servatum a Gallis venit in hostium potestatem.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

3397. 1637 december 26. Aan N. van Reigersberch[4].

Mijn Heer,

Ick danck uE. van het schrijven van den XIIII[5], 't oversenden van de vonnissen van Venloo, de propositie ende bryeff van de Poolschen ambassadeur[6]. 't Antwoord sal ick verwachten. De reden, waerom mijnheer Camerarius[7] de Poolschen ambassadeur nyet en heeft gezyen, begrijp ick wel, maer verstae de reden nyet van dye van Vrancrijck[8].

Van de paspoorten van den keyser[9] gelove ick. 't Is veel, dat Cats[10] sijne consciëntie sooverre can uitstrecken, dat hij concludere ofte niet, nae dat het Suenno[11] te passe comt. Connen de steden van[12] Haldanus[13] sulcx concoqueren, 't sal veele sijn. Off Humelus' broeder[14] dat goed sal sijn, daer uE. van schrijft, twijffele ick seer lettende op de constitutie van tijden. Dat uE. ende de andere vrunden arbeiden in de saecke van Caesar[15] is mij lief ende dient ten einde gebracht.

Over acht dagen heb ick uEd. gesonden eenen latijnschen brief[16]. Aen de

1 Raniero Zeno en Anzolo Contarini. Zij waren op 30 oktober uit Wenen vertrokken; zie over hen no. 3372, p. 769 n. 7.
2 Alvise Contarini di Nicolo.
3 Ferdinand III.
4 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 6 d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 3384.
5 No. 3384.
6 Andreas Rey.
7 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
8 Jean d'Estampes, markies van Valençay.
9 Ferdinand III.
10 Jacob Cats. De naam ‘Cats’ staat in de tekst in cijfer: 12.48.3.33.800.913., met de betekenis erboven geschreven.
11 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
12 De woorden ‘de steden van’ staan in de tekst in code: ב. 63.70.24.10.75.73. ט., met de betekenis erboven geschreven.
13 Codenaam voor Holland.
14 Humelus is een pseudoniem van Grotius. Met ‘Humelus' broeder’ wordt Willem de Groot bedoeld. Het woord ‘broeder’ staat in de tekst in cijfer: 22.45.77.82.58.24.85., met de betekenis erboven geschreven.
15 Codenaam voor Rotterdam. Het betreft hier de pogingen door Grotius en voor hem ondernomen om zijn achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
16 No. 3390.

cant sal uE. sien iet, dat in den text vergeten was nopende mijne perseverantie in doctrine de satisfactione. Ick sende uE. nu bij desen brief weinigh woorden, die achter aen die woorden: aperte exprimant tot naerder bevestiging dienen bijgevoecht.[1]

Rivet[2] wert hier gehouden pro homine mediocris admodum judicii et eruditionis. Dat ick tegen het ketterdooden geschreven heb[3], bijt haer propter factum calumni in Servetum[4], 'twelck frater Paulo[5] seer wel seit te zijn van een consequentie, die licht op het hooft can vallen van deghene, die sulcx invoeren ofte gebruicken. Dat ick de Deo niet en heb bewesen dan generalia is waer, omdat ick houde, dat men ex naturalibus rationibus niet verder en can gaen. Ende staet mij voor, dat doctor Junius[6] in 't boeck van Plessis[7] quaed vond, dat hij meende Trinitatem te bewijsen met natuirlijcke redenen, quod ille putabat esse causam prodere, cum ea res probari nequaet, nisi ex revelatione. U.E. wert alsnoch gebeden te verhoeden, dat geen copiën en werden gemaect van die Latijnsche brief aen U.E.

De heer van Oosterwijck[8], als ick hem eerst besocht, gaf mij den tytel van Excellentie niet. Als hij bij mij wilde comen, dede ick seggen, dat ick verstont getracteert te werden als de ambassadeurs van Engelant[9] ende niet minder courtois te willen sijn als deselve en waeren. Daerop gaf hij mij Excellentie alleen in 't gaen ende comen sonder meer, hoewel ick het hem terstont weder had gegeven uit beleefdheit. De stijl is ter contrarie, dat men het de coninclijcke ambassadeurs geeft altijd ende overal. Als ick weder quam hem adieu seggen. gaf hij mij niet als ghij ende u, daer den ambassadeur van Venegië[10] noit met de Nederlandsche heeft willen spreecken par vous als sijnde sulcx wel de manier van 't hoff van Vrancrijck, maer niet onder ambassadeurs. Ende in plaets dat die van Venegië precys wil hebben Excellentie ende wedergeven Signori illustrissimi, waermede d'heer Ioachimi[11] altijd is tevrede geweest, soo sijn de Engelschen ende ick bij haer exempel tevrede geweest de Nederlandschen bij wijlen Excellentie te geven. Mijnheer Vosbergen[12] hier eerst sijnde gecomen dede mij saluteren Excellentie aen mijn huisvrouw, alsoo ick absent was. Ick sond weder ende dede hem groeten Sijne Edelheit. Maer naedat mijn huisvrouw bij hem was geweest, dede hij mij schielick ontrent de middagh weten, dat hij daetelijck bij mij wilde comen ende dat in 't Fransch par vous. Ick nam dat soo om de begroeting als om de schielijcke overvalling als een neefs visyte ende dede hem bij mijn huisvrouw als sijn nichte tegengaen, ontfangen in mijn huisvrouws camer, alwaer ick mede bijquam settende hem tusschen ons

1 Zie voor deze toevoeging op een apart papier bijgesloten, in fine.
2 De predikant en theologie-professor in Leiden André Rivet.
3 *De ivre belli ac pacis*, Lib. II Cap. XX § L.
4 Michel Servet (1509-1553), Spaans geneesheer en filosoof, te Genève verbrand wegens afwijkende godsdienstige opvattingen.
5 Fra Paolo Sarpi.
6 Dr. Franciscus Junius Sr. (du Jon) (1545-1602).
7 Philippe du Plessis - Mornay (1549-1623).
8 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, Staats gezant in Frankrijk.
9 John Scudamore en Robert Sidney, resp. ordinarius en extraordinarius Engels gezant in Parijs.
10 Alvise Contarini di Nicolo.
11 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, Staats gezant in Engeland.
12 Caspar van Vosbergen.

beide. Daernae is mijn huisvrouw weder bij hem geweest, geëxcuseert, waerom ick niet bij hem en was gecomen, niet als over hem clagende, maer over den heer van Oosterwijck. Heufd[1] heeft daernae mijnheer Vosbergen getracteert. Hadde mij mede gebeden, maer ick seide hem, dat hij mijnheer Vosbergen meer vrundschap soude doen met hem te maecken de principael van de maeltijd. Dencken om de coustume van Rome ubi qui triumphabant consules vocabant ad caenam, deinde rogabant ne venirent. Hij nam dat aen. Mijn huisvrouw ende dochter[2] sijn mede ter maeltijd geweest. Ick heb hem soo door S.r Heufd als door mijn huisvrouw verseeckert, dat ick tegen hem niet en hebbe. Mijn huisvrouw sal noch bij hem gaen. Hij geeft den heer van Oosterwijck ongelijck. Vinde niet goed, dat uE. over dese dingen aen Magog[3] claege ofte reparatie versoecke. Ick can mijselve rechten ende doen als die van Venegië, die iet hebbende, dat Nederlant aengaet, spreect niet S.r Euskercke[4]. Met deselve can ick mede spreecken ofte met S.r Heuf, sijnde in dienste van Swede ende van Nederlant. Monsieur d'Avaux[5], als hij soude vertrecken, is mij wesen eerst begroeten ende terstont Excellentie gegroet, hoewel een in 't Fransch spreeckende.

'Tgunt uE. seit van hertogh Bernhard[6] waer niet quaed, maer heeft te weinig volck om te passeren ende Vranckrijc, wiens gelt hij van doen heeft, wil hem soo verre van de hant niet hebben.

De besoigne van mijnheer Vosbergen alhier is cort afgeloopen met ordre tot betaeling van 'tgunt Vrancrijck schuldig is door goede assignatie, confirmatie van het tractaet van Parijs[7] ende prolongatie van een jaer van het laeste gehandelde met Charnassé, medebrengende belofte van anderhalff millioen voor hetselve jaer, waerop afslagh strecken de onderhouding van Mullaerds[8] ende Wardenbergs[9] regimenten.

Brieven uit Florence van den 14 November leeren ons dat den nuntius van de paeus[10] de geestelijcken introductie hadde gedaen van te betaelen een nieuwen impost bij den grooten hertogh[11] op het meel geset, met belofte van haer te mainteneren. Maer alsoo den hertogh contrarie gebot heeft gedaen, sullen de geestelijcken het meel op naem van anderen moeten doen coopen ende den impost alsoo heimelijck betaelen. Dat op dit stuck te Rome wierd gehandelt, maet noch niet en was gevordert. Dat den hertogh van Parme[12] sijne reis nae Rome hadde gestaeckt sijnde oock den paus niet aengenaem, dat hij daer comen soude met soo grooten gevolch als hij had voorgenomen. Hij is groot gelt schuldigh aen Thaddeo, des paus'

1 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
2 Cornelia de Groot.
3 Schuilnaam voor Frederik Hendrik.
4 Johan van Euskercke, Staats gezantschapssecretaris te Parijs.
5 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Het verdrag van Parijs gesloten op 8 februari 1635 en het subsidieverdrag van Den Haag gesloten op 6 september 1636.
8 Dir Mulert.
9 Diderigh van Waerdenburgh.
10 Giovanni Francesco Passionei.
11 Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
12 Odoardo Farnese, hertog van Parma.

neef[1], die garen Castro Bociglione daerover in betaeling had, maer men meent den grooten hertogh hem met leening van gelt sal assisteren.

Eenige schepen van Seville niet vivres voor de legers waeren te Livorno gearriveert. Andere laeter brieven uit Italië seggen, dat Lomello, waermede de Spaignaerden Bremo meenen te toomen is ten volle gefortificeert, waertoe geëmployeert sijn 1500 man te voet ende eenige compagniën te paerd.

Den gouverneur van Milan[2] was te Pavie ende het gerucht gaen van tegen de somer te hebben 30.000 paerden ende solliciterende in Spaignië om veel meerder. De drie regimenten te voet werden bij den gouverneur van Lindau[3] op sijne begeerte gelicht. Men vermeerdert oock de compagniën te paerd ende men doet nieuwe lichting in 't rijck van Napels ende Siciliën.

Den cardinal van Savoye[4] heeft in Spagnië ende aen eenige princen van Italië gesonden om hulp ende laet niet in Piedmont vrunden te maecken, hoewel uiterlijck hem gelaet als goed vrund van sijn broeders weduwe[5].

De marescal de Crequy[6] is te Casal, heeft daer aen de soldaten weinig gelt gegeven. Heeft belooft het Montferat van de Fransche soldaten te ontlasten ende die te brengen in andere quartieren. Maer de daet en volgt niet. Ter contrarie boven de ruiterie, die daer te voren was, werd van nieus voetvolck daer in 't lant gebracht. Ende werdt hetselve lant niet minder gequelt van de Spaignaerden, die in Nizze de la Paille ende Aqui logeren.

Uit Zurig verstaen wij door brieven van dese maent de continuatie van de oneenicheden onder de Grisons, sijnde de gemeente tegen de regierders ende werd deselve gemeente gestijft door de colonnellen Brucher[7] ende Salisse[8], die van Vrancrijck doet al wat sij nae soo grooten verloop van saecken connen doen. De eertshertoginne Claudia[9] was te Insprug, van dewelcke de Grisons den tijdt waeren verwachten-de om het erfelijck verbont met het huis van Oostenrijck, dat tot noch toe secreet gehouden is, opentlijck te besweren.

In de Switsersche bijeencomste tot Bade is niet gedaen dan eenige particuliere questiën tusschen steden ende abten afgedaen ofte in slaep gewiecht.

't Volck van Straesburg sijn met haer overheit in onlust om de duirte aldaer veroorsaect door het senden van vivres nae de armée van hertogh Bernhard, die noch blijft in sijne voorgaende quartieren. Ian de Waert[10] laet geen vivres passeren nae dese sijde van den Rijn, houdende sijn meeste volck soo in Brisgouw als in Wirtenberger lant. Alsoo den hertogh van Weimar voornemen had om sich meester te maecken van de abdie van Bellelay, hebben die van Bern aen haer volck ende bontgenooten ordre gegeven om sulcx te beletten.

Père Ioseph[11] heeft het bisdom van Mans niet geaccepteert hopende misschien

1 Taddeo Barberini, neef van Urbanus VIII.
2 Diego Mexia Felipes Guzmán, markies van Leganés.
3 Augustin Vitzthum von Eckstädt.
4 Maurizio van Savoye.
5 Christine, weduwe van Vittorio Amedeo van Savoye.
6 Charles Créquy de Blanchefort de Canaples.
7 De kolonel Andreas Brügger.
8 De kolonel Ulysse de Salis-Marschlins.
9 Claudia de Medici, aartshertogin van Oostenrijk.
10 Johan van Werth, ruiter-generaal in dienst van de keizer.
11 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, de bekende vertrouweling van De Richelieu.

iet beters. Ende de biecht van den coning[1] is gegeven niet aen die daertoe eerst was gedestineert[2], maer aen père Sirmond[3], een seer geleert jesuyt.
26 de Dec. 1637.

't Fort van Drusenhem is bij de Fransoisen niet beter bewaert geweest dan de andere forten aen den Rijn ende oversulcx mede gecomen in handen van den vijant.

Op een apart papier bijgesloten: In eorundem librorum peroratione expiationis peccatorum morte Christi peracta disertam mentionem ut facerem illud *ποιησάμενος* initio ad Hebraeos, quod ad sensum eum quem posui effugiendum praesenti tempore vertit Socinus[4], verti ut oportebat praeterito tempore.[5]

Adres: Mijn Heer Mijn Heer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant In Den Hage.
In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 26 December 1637. De Riveto quaedam Excerpenda. Oosterwijck Ambassadeurs Ex.[tie] Signoria illustrissima.

3398. 1637 december 26. Aan P. Schmalz[6].

Praestantissime Domine,
Laetor tam prosperum Tuae Praestantiae fuisse in patriam iter, quam narrant tuae IV/XIV Novembris[7], utque non minus feliciter Hamburgum pervenias, precarer, nisi jam eo te pervenisse augurarer.
Quod si est, arbitror facile conventurum inter vos ac D. Davausium[8]. Puto enim Gallos ad pecuniam oblatam adjecturos aliquid, modo producatur tempus foederis.
Hic certe multum desideratur ejus negotii consumatio: quo magis rogo, ut, cum primum fieri poterit, quicquid ejus fiat, discam.
Infirmae sunt landgravii[9] pupilli[10] res: imminet ei Darmstadiensis[11], et pars Hassiae, quae inferior est, ad pupillum pertinens non exspectato viduae[12] imperio pacem fecit cum caesare[13].

1 Lodewijk XIII van Frankrijk.
2 Etienne Binet.
3 Jacques Sirmond.
4 Faustus Socinus; zie over hem no. 3190, p. 468 n. 6.
5 Over de woorden 'In eorundem ... tempore' zie men no. 3390, p. 803 n. 11.
6 Hs. Stockholm, RA. Gedrukt *Ep. ex. Mus. Meerm.*, p. 42; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 611. Peter Abel Schmalz was secretaris van Axel Oxenstierna. aant.
7 Ontbreekt.
8 Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
9 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
10 Wilhelm VI van Hessen-Kassel.
11 Georg II, landgraaf van Hessen-Darmstadt.
12 Amelia Elisabeth van Hanau-Münzenberg.
13 Ferdinand III.

Fecit idem comes Hanoviensis[1] et urbem suam tradet, si poterit; quo magis et Suediae milite et Galliae pecunia sustentandae erunt res viduae, ne ei post tot defectionum exempla labascat animus. Nam ducem Wirtenbergensem[2] jam domi suae esse intellexeris magna tamen bonorum, quae possedit olim, parte mulctatum.

Pomeranis causae cur querantur, satis esse credo, at spei melioris haud multum.

Tartaros, de queis scribis, puto esse Precopenses, Polono[3] nunc an Moscovitae[4] infestiores, haud satis scio.

Transylvanum[5] audio invisum valde aulae Byzantinae. Itaque, nisi vestra gratia placare ei Turcam[6] poterit, non vacabit ei de vexando imperatore[7] cogitare.

De Wrangelii[8] rebus minus quam vellem properis dolens intellexi. Restituet fortunam felicior Bannerius[9].

De Gothorum Scythica origine est quidem vetus fama, Olavo Johannique Magnis[10] saepe memorata. Sed an ejus rei aliqua sint argumenta praeter ea, quae ego in prefatione[11] posui, cupiam scire. Certe, quod[12] attuli de innumeris Persicae linguae vocabulis cum Gothica congruentibus magnam habet vim, ut credibile faciat, quae dixi. Eorum vocabulorum recensionem non exiguam fecere Vulcanius[13] et Lipsius[14]. Sed Pentateuchum Persicum, quod ab Judaeis est editum[15], legenti multo se plura offerunt.

Si quid Messenii[16] prodibit aut haberi poterit, gaudebo legere. Fieri enim non potest, quin homo linguae vestrae non minus quam antiquitatis gnarus multa observaverit, quae nobis difficile sit indipisci.

Quod tantae curae tibi esse voluisti D. Deodati[17] negotium idque, donec confecisses, non desieris, multum tibi ipse, vir bonus et litterarus, multum et ego ipsius nomine, quippe et ejus et ejus similium valde amans, debeo. Cetera quae hic audiuntur apud Schorlingium[18] reperies.

1 Philipp Moritz van Hanau-Münzenberg.
2 Eberhard III, hertog van Würtemberg.
3 Wladislas VII (IV).
4 Michael III Fjodorowitsj Romanow.
5 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
6 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
7 Ferdinand III; het woord ‘imperatore’ staat in code.
8 De Zweedse veldmaarschalk Herman Wrangel.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Johan en Olaus Magnus; zie over hen no. 2973, p. 118 n. 5.
11 Zie bijlage no. 7.
12 De uitgave der *Ep. ex Mus. Meerm.* heeft de lezing ‘quae’ en dienovereenkomstig ‘habent’ en ‘faciant’.
13 *De Literis & Lingua Getarvm, Siue Gothorvm. Item De Notis Lombardicis. Quibus accesserunt Specimina variarum Linguarum, quarum Indicem pagina quae Praefationem sequitur ostendit. Editore Bon. Vvlcanio Brvgensi.* Lvgdvini Batavorvm, Ex officina Plantiniana, Apud Franciscum Raphelengium. M.D.XCVII.
14 Justus Lipsius (1547-1606).
15 Vertaald door Jacob ben Joseph Tauus, gedrukt in de veeltalige Pentateuch van Konstantinopel (1546).
16 Johan Messenius; zie over hem no. 3304, p. 655 nn. 8 en 9.
17 Elias Diodati.
18 Balthasar Schörling, postmeester te Hamburg.

Felicia tibi opto omnia.
Lutetiae, XXVI Decembris MDCXXXVII.
T. Pr. addictissimus
H. Grotius.

Adres: A Monsieur Schmalze, secrétaire de M. le Grand Chancellier de Suède. A Stockholm.

Met andere hand: Roskilde, den 19/29 Jan. 638.

3399. 1637 december 27[aant.]. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime Domine,

Haeret adhuc in quibus antehac locis dux Bernhardus[2], quanquam dictus hic fuit in comitatum penetrasse Burgundiae me vix credente ob tanto majores Lotharingi[3] copias. Nuper abbatiam quandam, cui nomen, ni fallor, Bellelaio, occupare parante duce Bernhardo Bernates et subditos et socios in armis esse jussere ad vim arcendam. Johannis Waertii[4] miles partim in Wirtenbergico est partim in Brisgoico. Multum esuritur cis Rhenum, etiam Argentorati, ita ut plebs magistratibus infensa sit ob missa ad ducis Bernhardi exercitum alimenta. Intendit famem Waertius, qui e Transrhenanis cis Rhenum ferri fruges non patitur.

Rhaetorum quoque plebs rectoribus suis parum aequa est instante jam maxime tempore, quo occultatum diu cum domo Austriaca foedus palam jurari debeat exigente id per literas archiduce Claudia[5], quae nunc est Oeniponte.

Brucherus[6] et Salis[7], Gallicarum semper partium tribuni, haud desunt concitandae plebi nec multum tamen promovent.

In Italia videtur bellum vere primo futurum acre. Neque enim desinit Hispaniam et Italiam commovere Sabaudus cardinalis[8], ne deseratur ea factio, quam ipse contra viduam[9] Gallosque clam suscitat palam amicitiam simulans. Tum vero Lomelli perfectae jam sunt munitiones, repressurae excursus, qui e Bremo fieri solebant.

Est Paviae praefectus Mediolanensis[10] speratque vere habiturum se XXX^{m} peditum, V^{m} equitum aut amplius. In id per regnum Neapolitanum perque Siciliam Italiamque omnem fiunt delectus novi supplenturque turmae.

Crequiacus[11] Casali agit serunturque rumores, de industria, ut puto, conficti,

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 108. Gedrukt *Epist.*, p. 388. Geciteerd in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 124. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
3 Karel IV, hertog van Lotharingen.
4 Johan van Werth, ruiter-generaal in dienst van de keizer.
5 Claudia de Medici, aartshertogin van Oostenrijk.
6 De kolonel Andreas Brügger.
7 De kolonel Ulysse de Salis-Marschlins.
8 Maurizio van Savoye.
9 Christine, weduwe van Vittorio Amedeo.
10 Diego Mexia Felipes Guzmán, markies van Leganés.
11 Charles Créquy de Blanchefort de Canaples.

quasi ei cum Sabaudi vidua non satis conveniret. Promiserat. se a Montisferattensi agro satis diu lacerato abducturum quod erat equitis. Id tantum abest ut fecerit, ultro et pedestre agmen intulit in easdem terras, quas ex altera parte raptant Hispani, qui Nicaeae, quae Paleae dicitur, et Aquis Lombardicis praesidio sunt. Ita minores principes et hostium et sociorum praeda fiunt.

Effugit id malum Parmensis[1], qui Romam ire nuper voluit, sed comitatior quam gratum esset pontifici[2]. Vellet pontificis propinquus Thaddaeus[3] a Parmensi extorquere castrum quoddam ejus, cui nomen Boulionio, pro pecuniis, quas ei Thaddaeus mutuas dedit, sed creditur persoluturus pro Parmensi id debitum dux Ethruscus[4], pontificis observans, sed intra modum. Nam et cum ecclesiasticis Florentiae Ethruriaeque severe interdixisset pontificis nuntius[5], ne in farinam impositum onus penderent, etiam excommunicationem minatus in ecclesiasticae libertatis temeratores, pertendit ille pendique jussit. Neque dum Romae, quo Victorium[6] suorum unum Ethruscus misit, composita est ea res.

Ab Hispali naves quaedam Livornum appulere commeatum ferentes Hispanicis exercitibus.

Redit Vosbergius[7] bene expedita re certus solutionis earum, quae debentur, pecuniarum et promisso in annum sequentem ex Charnassaeis pactis[8] in id continuatis sesquimillione, de caetero manente Parisiensi foedere.

Episcopatum, de quo scripseram[9], Cenomanensem abnuit pater Josephus[10] et confessionibus regis[11] admotus est non quem[12] dixeram, sed mutato consilio Jacobus Sirmundus[13], vir eruditione clarus, ut ex notis ejus ad Sidonium[14], Ennodium[15], Facundum[16] et concilia Galliae[17] apparet, attamen jesuita et quidem veteranus quippe octogenarius.

Drusenhemi castellum nihilo melius quam ad Rhenum alia servatum a Gallis venit in hostium potestatem.

Accipio nunc tuam epistolam scriptam 3/13 Decembris[18] agoque pro ea gratias

1 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
2 Urbanus VIII.
3 Taddeo Barberini.
4 Ferdinando II de Medici, groothertog van Toscane.
5 Giovanni Francesco Passionei.
6 Wellicht de senator Allessandro Vettori.
7 Caspar van Vosbergen.
8 Het subsidieverdrag van Den Haag, gesloten op 6 september 1636 door de toenmalige Franse gezant Hercule Girard, baron van Charnacé.
9 Zie no. 3388 dd. 19 december.
10 François Leclerc du Tremblay -père Joseph-, de bekende gunsteling van De Richelieu.
11 Lodewijk XIII van Frankrijk.
12 Etienne Binet.
13 Jacques Sirmond.
14 Zie no. 3396, p. 812 n. 6.
15 Zie no. 3396, p. 812 n. 7.
16 Zie no. 3396, p. 812 n. 8.
17 Zie no. 3396, p. 812 n. 9.
18 Ontbreekt.

et nobilissimo filio[1] tuo pro constante in me benevolentia, cui semper pari studio respondebo.

Ad Dn. Krusen[2] nullae erant in fasciculo literae; quae erant ad Dn. Gothofredum[3], eas curavi et ad Heustium[4] mihi ignotum alteras. Vivit hic D. Krusen pro natalium dignitate magnae sane spei juvenis et bono patriae crescens.

De Colmaria ab hoste obsessa rumor his diebus fuit, sed parum exploratae fidei.

Quod scribis de literis tuti itineris Viennensibus non tradendis, nisi una tradantur et Gallicae, haud dubie eo pertinet, ut cogatur rex Galliae Ferdinando[5] dare nomen imperatoris. Et eo laborant tum papa tum Veneti, et credibile est decessuros de proposito Gallos, quod videant non habere se ejus adjutores aut Suedos aut Anglos aut Germanos principes.

Suedos non missuros Coloniam tecum sentio et probo eorum consilium. In dandis literis pro Batavorum legatis[6] venturum arbitror Hispanum[7] ad temperamentum aliquid, praesertim cum multa quotidie etiam in bello negotia incidant, quae tractari se aliter non patiantur. Et melius id ipsi quam eos ponere in accessione Galliae.

De Wismariensi foedere[8] bene spero, quando redit eam ob causam Hamburgum Smalcius[9] et de pecuniae tantum quantitate pro exacto jam tempore solvendae restat quaestio conciliatu non plane difficilis.

Hassiacas copias[10] ut curae suae esse velint Angli, optare licet, sperare utinam liceret. Ego ex sermonibus legatorum[11] nihildum cognosco tale.

Gallos pecuniam mittere Ramzaeo[12] et militi an quantum vult nescio. Puto eum memorem futurum, quid Suediae debeat.

In arctis Pomeraniae locis ita sumtuosum erit Suediae posthac bellum, ut facile eos taedere possit impensarum, nisi contribuant quorum interest id bellum trahi. Alioqui si eo bello se exsolvant Suedi, nemo est, qui eorum fidem accusare possit, nemo etiam, ad quem non propius quam ad ipsos spectet periculum.

Quae de Dantiscanis rebus nuntias etiam inde ad me perscribuntur. Fruemur spectaculo.

Quae ex Constantinopoli didiceram scripsi nuper[13]. Iudicabis an congruant

1 Joachim Camerarius.
2 Johan Jespersson Kruus.
3 Wellicht Jacques Godefroy (1580-1649), Frans historicus en rechtsgeleerde; vgl. III, p. 94 n. 5.
4 Mij niet nader bekend.
5 Ferdinand III.
6 Dezen waren voorzover mij bekend nog niet benoemd.
7 Philips IV.
8 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636 tussen Frankrijk en Zweden. De Zweden hielden de ratificatie ervan op tot het najaar 1637.
9 Peter Abel Schmalz, secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
10 De troepen van de overleden Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
11 Johan Scudamore en Robert Sidney, resp. ordinarius en extra-ordinarius Engels gezant te Parijs.
12 James (Jacob) Ramsay, gouverneur van Hanau.
13 Zie no. 3388.

cum iis, quae ad Batavos inde veniunt literae. Literas ad D. Marinum[1] mittam primo die.

Opto, illustrissime Domine, tibi filioque nobilissimo felicia omnia.

Lutetiae, 16/26[2] Decemb. 1637.

Excellentiae Tuae addictissimus et observantissimus
H. Grotius.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala in margine: Red. A.^{o}. 1638. 7 januarii st. n.

3400. 1637 december 28. Van Willem de Groot[3].

Frater optime,

Legi his festis diebus satis attente Mileterii ultimum scriptum[4], in quo aequanimitas et modestia universaliter approbata D. Daillaei[5] accurate sane examinatur. Ego illum satis iniquum esse judico in hominem, qui se quanquam inutili forte conamine pacis esse studiosum profitetur.

Ad mea ut veniam hoc habe, consules paribus votis me in syndicum Delfensem vocandum censuisse; sed ego videns *θέιον τι* intercedere meque, si consulum intentionem sequerer, conscientiae vix posse satisfacere ab eo munere abstinendum mihi duxi.

Cognatus Meermannus[6] Curiae molestias effrigere volens suscepit Hagiense in tres annos munus publicas aerarii Hollandici rationes audiendi, non indecorum nec laboriosum; ita nos jam ejus praesentia saepius gaudebimus.

Dolet mihi, quod filius tuus natu major[7] tam diu in Selandia haeret; ea enim res et Petri[8] ad nos adventum et tua consilia interturbat.

Parentes[9] pro aetate sic satis valent gratiasque agunt pro misso per Treselium[10] vino, quod sub aestatem gustaturos spero.

Novi jam nihil habemus, nisi quod multus ubique rumor de faederibus Suecorum cum imperatore[11]. Quare hoc uno excepto verbum non addam; Servius[12]

1 Charles Marin(i), Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
2 In de uitgave der *Epist.* staat: $^{17}/_{27}$.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanwinsten 1911 XXIII, no. 24. Eigenh. oorspr. Beantw. dd. [17 januari 1637] (dl. IX).
4 *Declaration faitte par le Sievr de la Milletiere;* zie no. 3256, p. 569 n. 6.
5 Jean Daillé, protestants theoloog.
6 Dirck Meerman
7 Cornelis de Groot.
8 Pieter de Groot.
9 Jan de Groot en Aeltgen Borre van Overschie.
10 Daniel Tresel.
11 Ferdinand III.
12 Schuilnaam voor Frederik Hendrik. Grotius heeft erboven geschreven: Pr. Araus.

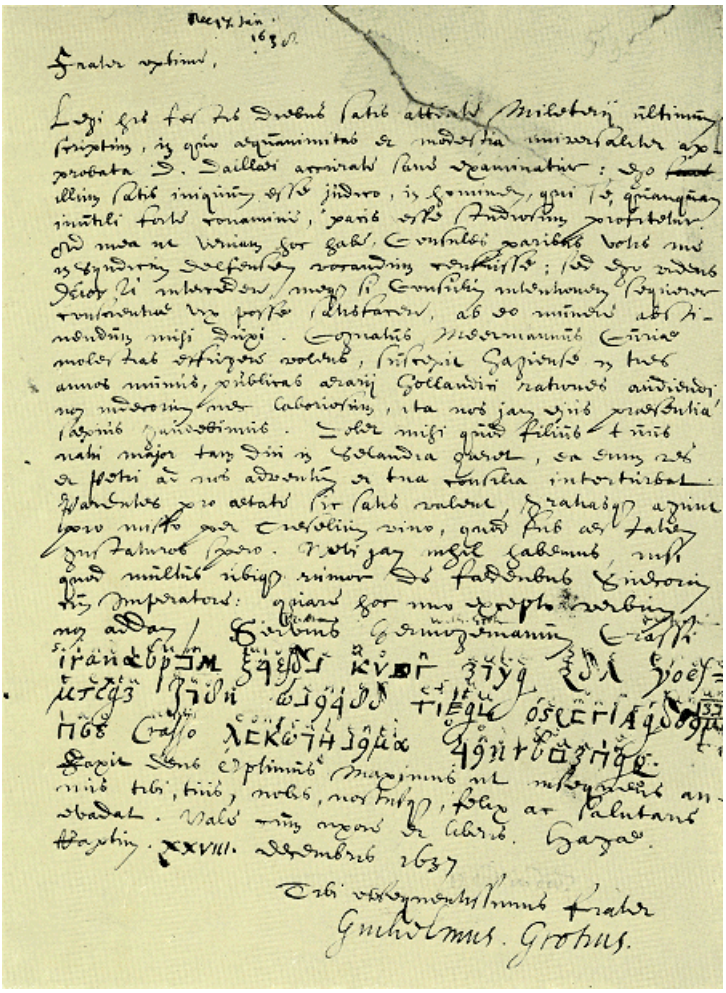

Facsimile van brief no. 3400 dd. 28 december 1637
van Willem de Groot aan zijn broer.

Hermogenianum[1] Crassi[2] sindicum videre non vult hoc praetextu, quod senior est remonstrantium; iam[3] Crasso consulenti indicavit[4].

Faxit Deus Optimus Maximus, ut insequens annus tibi, tuis, nobis nostrisque felix ac salutaris evadat.

Vale cum uxore et liberis.

Hagae.

Raptim, XXVIII Decembris 1637.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Adres: A Madame Madame de Groot, Ambassadrice de la Reine et couronne de Suède A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 17 Jan. 1637.

En in dorso: 28 Dec. 1638 (*sic*) W. de Groot.

3401. 1637 december 30. Van Ch. Marini[5].

Monsieur,

En peu de jours i'ay receu deux de vos lettres du 8 et 15 du courrant[6] vous remerciant très affectueusement de la peine qu'il vous plaît prendre en mon endroit, dont ie vous demeure bien obligé, et tant plus quand i'auray veu paroistre les effets de mon payement. I'en fais tousiours instance comme vous verrez par l'enclose du sieur Strasburg[7] parce que la nécessité m'y pousse, les Suisses estans trop mesfians en prestant de l'argent aux estrangers et si i'avois du mien pour fournir aux despances ie vous asseure que i'aurois volontiers patience, mais n'ayant de quoy vivre il faut que ie sois plus importun à monsieur le gran chancelier[8] que ie ne voudrois pas.

Pour les Suisses il ne fault pas craindre qu'ils entrebattent durant nos guerres, mais si une fois elles finissent, les bigots poussez d'ailleurs ne manqueront de troubler le repos des protestans. Au reste, si toute la Suisse estoyent unie, ie vous puis asseurer qu'elle contrebalanceroit grandement nos affaires et se mettant de nostre costé advanceroit à gran pas la paix que désirons, ayant gran nombre de bonne infanterie, vivres, munitions et argent en abondance oultre sa situation admirable d'où elle pourroit agir utilement et en Italie et en Allemagne contre les Austrichiens. Sed odia factionesque gentis nihil boni nobis ominantur.

1 Pseudoniem van Willem de Groot.
2 Codenaam voor Delft; vgl. Willems schrijven over de kwestie dd. 26 januari 1638 (dl. IX). Grotius heeft erboven geschreven: Delfen ...
3 De woorden ‘sindicum ... remonstrantium’ staan in code met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
4 De woorden ‘consulenti indicavit’ staan in code met de ontcijfering door Grotius erboven geschreven.
5 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds nieuwsagent betreffende Zwitserland en naburige landen.
6 Beide brieven ontbreken.
7 Paul Strasburgk.
8 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

Les Grisons ont receu derechef 28^{m} escus du gouverneur de Milan[1], néantsmoins pour s'en refaire du meilleur il ne veut pas encor permettre qu'ils prennent la possession de la Voltoline armata manu, voulant qu'on attende le retour des ambassadeurs[2] d'Espagne où ils sont détenus à desseing.

La desfaite des trouppes du Vrangel[3] est grande pour la conséquence d'avoir cest accidant ramené nostre Banier[4] jusques à Stetin où on dit qu'il se tient sans pouvoir poursuivre ses desseings contre la Siliesie. Il est temps que l'Angleterre nous aide, autrement ie crain que la longueur de ceste guerre que nos ennemys peuvent mieux continuer, ne nous lasse et donne à un chacun occasion de transiger à part, en faisant sa paix aux despans des petis, chose parmy les gran princes fort ordinaire.

Pour Rakozy[5] ie crain qu'il ne nous trompe estant hay de la Porte conforme le dernier advis que m'en a donné monsieur Haga[6] qui le cognoit mieux qu'aucun autre.

La copie de mon traitté de la guerre présente ie vous la communiqueray avec un autre occasion, ceste-cy est pour vous reccomander les encloses et vous asseurer que ie suis passionément, monsieur,

Vostre serviteur
Marin.

Zurig, ce 20/30 de Xbre.

Adres: Mr Grotius à Paris.

In dorso schreef Grotius: 30 Dec. 1637 Marin.

1 Diego Mexia Felipes Guzmán, markies van Leganés.
2 Voor hun namen zie men no. 3096, p. 325 n. 3.
3 De Zweedse veldmaarschalk Herman Wrangel.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
6 Cornelis Haga, Staats resident te Konstantinopel.

Bijlagen

Bijlage no. 1 Bij no. 2950
Brief van Lodewijk XIII aan zijn broer Gaston Jean-Baptiste de France [dd. 2 februari 1637][1].

La dernière lettre du roy[2] à monsieur[3] portée par monsieur le Chavigny[4].

Mon frère, encore que la façon avec laquelle j'ay tousjours vescu avec vous ne vous laisse aucun lieu de craindre que je puisse avoir de pensée qui vous soit préjudiciable, si est-ce toutesfois que pour prévenir toutes les fausses appréhentions qu'on vous pourroit donner en vous conviant, comme je fais, de me venir trouver pour faire voir à toute la chrestienté la bonne intelligence qui est entre nous.

Je vous promets en foy et parol de roy et à peine de perdre l'honneur et la réputation qui me sont plus chers que ma propre vie, que si estant auprès de moy vous persistiez à voulior sortir hors le roiaume, je vous le permettrai avecq toutes les seuretez que vous désirerez. Et si après nous avoir accordé cette asseurance vous n'effectuez ce que je désire, je feray voir à tout le monde que vous avez de desseings tout autres que je ne veux penser et qui ne peuvent avoir autre fin que nostre porpre perte ce que j'empescherai tousiours autant qu'il me sera possible. Asseurez-vous que je vous aime comme mon fils et que je suis etc.

Door Grotius aan de bijlage toegevoegd: Eenige personen van qualiteit adviseren mij, dat monsieur bij den coninc te Orléans soude sijn. Wij verwachten de confirmatie.

In margine schreef Grotius: Gelijk ick (zie no.2950).

In dorso schreef Van Reigersberch: broeder de Groot, den 6 febr. 1637 wt Paris. Brieff van den Coninck aen sijn Moeder (*sic*).

Bijlage no. 2 Bij no. 2956
Proposit[a] in Comitiis Anni 1637[5].

1. Securitas in finibus Turcicis.
2. Stipendia limitaneis militibus a 1ma Iunij ipsis debita solvenda.
3. Securitatis in finibus Moscoviticis ratio.
4. Constitutio munitioque partis Livoniae, quae in possessione reipublicae mansit.

1 Deze bijlage is van de hand van Grotius. Voor gegevens het hs. betreffende zie men no. 2950, p. 79 n. 4. Gedrukt Avenel, *Lettres de Richelieu*, V p. 744 met de datering op 2 februari 1637.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
4 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny en Buzançais; hij werd herhaaldelijk gebruikt als intermediair tussen de koning en diens broer.
5 Voor gegevens het hs. betreffende zie no. 2956, p. 86 n. 1.

5. Provisio Livonum exulum.
6. Castelli in Borysthene ad impediendas Cosacorum excursiones restauratio.
7. Res monetaria.
8. Conclusio comitiorum citra prorogationem.
9. Coaequatio tributorum.
10. Rationes gratitudinis regi[1] promissae.
11. Provisionis principis Casimiri[2] auctio.
12. Postulata ducis Croiensis[3] ratione feudi terrarum Lavenburg et Butaw.
13. Sumptus in classem maritimam a rege instrui coeptam; proponit rex capitaneatus Pucensis reditus dato aequivalente domino capitaneo.
14. Debitum civitat. Gedanens. per constitutionem assecuratem.
15. In (pr)aesidiarios Smolescense gratitudo. Per co(rr) uptatione[4] feudorum in ducatu Smolescensi collatores in modialia et nobilitationem constit. regni confirmatam eorum, qui prae reliquis testimonia fortitudinis retulerint.

In dorso staat: 12 feb. 1637.
en: behoort tot den brief van 12 Feb. van Jasky.

Bijlage no. 3 Bij no. 2970
Toespraak tot Lodewijk XIII van Frankrijk[5].

Sire,

Le plus sage entre les Grecs[6] a dict que quand quelque partie extérieure du corps est offensée, pour la bien guarir il faut premièrement voir s'il n'y a quelques humeurs au dedans du corps qui ayent besoing d'estre répurgées, et commancer par là à fin que le mal qui est au dedans n'entretienne et n'augmente celui qui est au dehors.

Vostre maiesté qui est le médecin de ce grand estat a suivi cette règle lorsque voyant que la mesintelligence et défiance estoyent entrez dans son royaume, voire dans sa maison, elle par une douceur plus que paternelle incontinent y a apporté les remèdes convenables. Ce que faisant, Sire, vostre maiesté n'a pas seulement obligé la France comme elle a faict mille et mille fois, mais aussi toutes les alliez et ceux auxquels il emporte que la France soit contenue en son estat fleurissant. Car les ennemis communs commençaient desià à bastir de desseings sur ces occurrences comme ils sont accoustumés de mettre l'ongle dans les malheurs de la France et tascher de faire d'une enflure un cancre.

1 Wladislas VII (IV), koning van Polen.
2 Johan Casimir, broer van de Poolse koning en in 1649 zijn opvolger.
3 Ernst Bogislaw, hertog van Croy; zie over hem no. 3069, p. 280 n. 8.
4 'Per' staat er met dezelfde hand boven geschreven; het handschrift is hier door een vlek onleesbaar.
5 Minuut Den Haag, KB., coll. Co. de Groot, IV 13 j. Vgl. no. 2970, p. 110.
6 Aristoteles.

Asteure la santé estant rendue à l'intérieur de ce royaume sans doubte vostre maiesté travaillera avecq tant plus de vigeur et d'asseurance pour faire retirer le mal qui est sur les frontières. Et contres que le temps d'hyver n'est pas fort propre aux actions de la guerre si ne laisse il pas de servir à vostre [maiesté] tout ainsi comme il sert à ceux qui cultivent la terre qui en cette saison jettent les sémences, lesquelles cachées pour un temps aprez se descouvrent par des fruicts très utiles au genre humain. De mesmes vostre maiesté en ce temps icy sème des conseils qui aprez fructifieront en des actions très glorieuses.

Et puis que monsieur le duc de Weimar[1] est maintenant icy, je veux espérer que vostre maiesté jettera les yeux favorables sur ces très grandes vertus pour luy donner un employ par lequel les armées suédois en Allemagne puissent estre soulagez. Car les advis viennent de touts costés que Gallas[2], Gots[3], Hatfeld[4], Picolomini[5], Ian de Waert[6] et des nouvelles levées de Bohème et d'Austrice se vont joindre contre les nostres lesquels sans qu'il se fasse une diversion puissante auront bien de la peine à se maintenir.

Au contraire, si la France agit vigoureusement de son costé la marescal Banier[7] aura moyen de poursuivre ses victoires et ceux qui gouvernent la Suède seront encouragez pour continuer la guerre jusques à ce qu'on obtienne une paix générale et honorable.

In dorso schreef Grotius: Proposition au Roy, faicte le 23 Febr. 1637.

Bijlage no. 4 Bij no. 3009

Strand-spoock aen Amelandt.[8]

Doe 't stramme lijff, de hoofse vloer most verve,
met vermeljoen, en Gorgel-snee onterve,
quam Batoos-rijck van grijsse Raed-heers[9] Raedt,
door een betig des wending van de staedt,
doorklenst met vuyl van landt-verraderie:
doe most de kling de ouwe strot doorsnye,

1 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
2 Matthias, graaf Gallas.
3 Johann, graaf van Götz.
4 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
5 Ottavio d'Arragona, prins van Piccolomini, hertog van Amalfi.
6 Johan van Werth, ruiteroverste in dienst van keizer Ferdinand III.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 Voor gegevens het hs. betreffende zie men no. 3009, p. 190 n. 7. Aangaande de kwestie Ameland zij verwezen naar no. 2928, p. 37 n. 12.
9 Johan van Oldenbarnevelt. De term, Batoos-rijck' doet denken aan Hoofts treurspel *Baeto Oft Oorsprong der Hollanderen*. t'Amsterdam, gedruckt bij Willem Iansz. Blaeuw, op 't Water, in de gulde Zonnewyzer, MDCXXVI.

doe wiert het swart gesprickelt met het roodt,
en Hollants-hoff van hooft en Raedt ontbloodt
dit droeve wee gedruckt met stale stemple
sijn stroom nu ebd, en stuyt aen heylge temple,
en breeckt sijn vloet in kille waeter brant,
aen 't schorre duyn vant barre Amelant,
en roept daer wraeck met binnen mondtse woorden,
dat men te heet in sijn tijt was int moorden.
men siet nu aen dat Hollants booter-vet
wiert op de disch van uytheems-volck geset,
en scheppen 't nut met volgepropte koppen
aen 't backboord uyt, om vrijheyts vloet te stoppen,
men siet nu aen dat men 't gelaede schip
moetwillich strand op 't barnen van een klip,
off bint men 't ooch met een gevouwe sluyer,
om niet te sien het buytenweechs gekuyer?
Is 't swaert nu bot, de slooten sonder slot,
off voecht geen Goon het morsig varkens-schot?
valt noeyt geen smet in purper of schaerlaecken?
soo acht men dan geen vuyl van eet versaecken,
hout dan dien bant nu niemandt meer verplicht?
soo valt den berch den grooten Atlas licht,
een grage beedt kost die u so versade
dat noch de maech is walgent overlade,
die 't vel nu stroopt van onse mellickkoe
krijcht die noch 't vlees met volle handen toe?
daer die sijn room wel eertijts secht te roove,
mest strack met bloet de toorenvlamme doove,
wat slibberaerd heeft die wel eer betreen
die door een stap is los int slick gegleen?
Sou nu die wech te gaen sijn vrij en veylich,
soo maeckt geen vloeck het eens gewijt onheylich,
men roept van Ja, en Ferdinand[1] die klapt
hoe 't hertebloed wort van den leeuw getapt,
wel grijpt men soo met toegeklemde hande
en scheurt men 't vlees met scharp-gewette tande?
die lust tot goud, staet-honger nimmer sat,
drijft die het schaep tot daert den wollef vat?

Libertati Patriae.

1 Keizer Ferdinand III, hoewel nog bedoeld kan zijn diens op 15 februari 1637 overleden vader Ferdinand II.

Bijlage no. 5 Bij no. 3027
Brief van E. Mercier aan Simon Episcopius dd. 13 februari 1637[1].

Monsieur et très cher ami,

Aussi tost que i'eus touché les cens livres dont vostre charité me daigna assister il y a environ 4 mois, ie me proposay de vous tesmoigner l'obligation que i'en ressens d'autant plus grande que sans cela nous eussions souffert des incommoditez fort grandes. Mais celuy qui vous devoit porter mes lettres avec quelques livres nouveaux, ayant venus son voyage de fois à autre, ie me trouve reduit à la nécessité de vous demander pardon d'un si long delay, et d'accepter l'occasion que le fils de monsieur Niellius[2] m'a offerte en attendant le retour d'un gentilhomme polonois[3] qui vous portera de ma part des lettrez plus amples avec les livrez susdits dont le frère de monsieur Grotius[4] a desià eu communication.

Je ne sçay s'il vous les aura communiquez, mais mon dit sieur Grotius m'a asseuré de les luy avoir envoyez à ce dessein se plaignant de ce que vous ne respondez rien aux Cameronistez[5] qui triomphent icy de vostre silence comme vous pourrez remarquer en la response du sieur de la Milletière[6] à une lettre du sieur du Moulin[7]. Il me dit mesme qu'il en avoit souvent escrit à vos amis, mais que vous sembliez mespriser ses advis, et restreindre vos soins dans les limites des Provinces Unies sans vous soucier beaucoup de ce qui se passoit ailleurs au préjudice de nostre cause.

Ces propos m'ayans donné de l'esmotion pour vous, ie luy repartis que vous n'estiez pas homme pour demeurer sur ces termes, et que par adventure n'avoit-on le moyen de faire imprimer autant d'oeuvres qu'il en pourroit partir de vostre main.

Quoy qu'il en soit ie n'auray iamais cette opinion de vous que vostre silence procède de négligence en une matière si importante à la pratique de piété pour laquelle vous avez desià subi tant de travaux et de pertes.

Aussi espère-ie que le temps vous garentira de ce blasme, et sur cette confiance ie vous prieray de me mander quelle est vostre résolution.

1 Hs. Amsterdam, UB., Z 50. Eigenh. oorspr. Vgl. no. 3027, p. 217. Over E. Mercier zie men III, p. 344 n. 3, waar hij abusievelijk J. Mercier wordt genoemd; voor Simon Episcopius zij verwezen naar IV, p. 4 n. 7.

2 Een van de drie zonen Pieter, Daniël of Karel van Carolus Niellius; de vader, remonstrants predikant, was in 1623 tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld en naar Loevestein gevoerd, waaruit hij met andere gevangenen - zie III, p. 39 n. 9 - in de nacht van 19 op 20 juli 1631 ontsnapte. Episcopius was gehuwd met Maria Pesser, die eerder gehuwd geweest was met de predikant Henricus Niellius, broer van Carolus.

3 Niet geïndentificeerd.

4 Willem de Groot.

5 De volgelingen van John Cameron (†1625 of 1626), Schots filosoof en theoloog uit Glasgow, doch meestentijds werkzaam geweest in Frankrijk.

6 Théophile Brachet de la Milletière, protestants theoloog.

7 Pierre Dumoulin; het betreft *Lettre de Monsievr du Moulin au sieur de la Milletiere, sur le iugement de son Liure* beantwoord door De la Milletière; beide geschriften zijn afgedrukt achter *Ivgement de Monsieur Dv Movlin svr le Livre dv Sievr de La Milletiere*. M.DC.XXXVI.

Cependant vous m'obligerez de dire à monsieur de Courcelles[1] que ie luy rescriray par ce gentilhomme polonois qui m'apporta des lettrez de sa part il y a environ 4 mois. Aussi vous prie-ie de dire à monsieur de Limbourg[2] que quand il aura receu de l'argent pour un autre gentilhomme polonois, nommé Chikowski[3], ilm'obligera de m'en donner advis au paravant que de luy envoyer, et de m'addresser mesme le pacquet, afin qu'il ne me puisse pas tromper comme cy-devant. C'est l'un des deux que vous me recommendastez il y aura 2 ans au mois de juillet, lequel ayant demeuré chez moy l'espace d'un an. I'ay esté contraint de luy donner congé à cause des grandes desbauches et insolencez ausquellez il s'est addonné depuis le retour de son camarade. Vostre considération et celle de monsieur Ruarus[4] m'en ont fait supporter beaucoup de desplaisir. Car le voyant reduit à la nécessité de ne pouvoir payer ses exercices, et d'estre par adventure mis prisonnier. I'ay respondu pour luy sur la promesse qu'il m'a faite de les payer aussi tost qu'il auroit receu de l'argent. Cependant il a receu cinq cens dalers à mon desceu, et sans satisfaire à sa promesse, de quoy ses créditeurs sont faschez contre moy. Je n'eusse iamais creu que des enfans nourris sous une si bonne discipline se fussent gaster iusqu'à ce point que de ne souffrir aucune remonstrance, et de s'estre abandonné à toutes dissolutions et paillardisez. Il vaudroit beaucoup mieux demeurer en son pays que d'en sortir sans la conduite de quelque homme de bien et de respect.

Au surplus ie vous apprendrois volontiers de bonnes nouvelles de nostre estat, mais le temps est si mauvais et les parties si peu affectionnées à la paix qu'il y a grande apparence qu'on continuera encores la guerre à nostre grand dommage.

Monsieur frère du roy[5] et monsieur le comte de Soissons[6] se sont retirez de la cour mescontens, le dernier à Sedan où il est encores, et le premier à Blois où le roy s'estant acheminé, il est venu au-devant de luy à Orléans et s'est accordé ie ne sçay pas encores à quelles conditions. On craignoit fort une guerre civile, mais cette entreveue des deux frères semblent en avoir esté toute appréhension. Dieu les veuille tousiours maintenir en concorde et tellement disposer les coeurs de tous les princes à la paix que sous leur domination nous puissions cy-après mener une vie paisible en toute piété et honesteté. Tel est le souhait que ie fais pour le public et pour le particulier.

Ie prie Dieu qu'il ..t un soin aussi particulier de vostre conservation que vous désirez et que ie souhaitte en qualité, monsieur,

de vostre très humble et
très affectionné f. et serviteur
E. Mercier.

De Paris, ce 13 febvrier 1637.

1 Etienne de Courcelles; zie over hem III, p. 331 n. 8.
2 Frans van Limborch, koopman te Amsterdam.
3 Wellicht Andreas Cikowski, die in 1634 als student te Leiden ingeschreven werd.
4 Martinus Ruarus (1588 of 1590-1657) was sociniaans predikant te Straffin bij Dantzig geweest; uit deze plaats verjaagd had hij zich te Amsterdam gevestigd.
5 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans, broer van Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.

Mad.elle vostre chère moitié[1], messieurs Vtenbogaert[2], Niellius, de Courcellez et tous les autres amis trouveront ici salutations, et ie vous prie de les leur vouloir présenter à la première rencontre.

Adres: A Monsieur Monsieur Simon Episcopius P.E. TH. à Amsterdam.

Sous couverte.

Bijlage no. 6 Bij no. 3050
N.N. aan B. Schörling[3].

Mein Herr,

Deinen leztess habe ich woll empfangen undt den Inschluss nach verlesung also baldt mit uf Nürmberg geben; bitte er wolle die continuation uf solche mass fordtsetzen.

Iezo haben wir alhier den Herr General-Major Pfuel[4], diese woche mit 1500 pferden undt 400 Tragunern zu Halle über die Brücken gangen undt sich in undt umb Sangerhausen undt Eissleben logirt. Hiergegen ist der Key. Obr. Trückmüller[5] mit 2000 commandirten Reutern undt Croaten auss Meisen herab zu Merseburg über die Sahl gesetzet, undt, wie iezo verlauten will, H. Obr.-Lieutenanden Törfflingen[6] zu Hockstedt eingefallen, seine bey sich habente trouppen ruïniret, alle pagago erobert, undt viel gefangene neben 6 standarten zu Leipzig eingebracht haben solle. Item wirdt auss Leipzig berichtet, das zwischen den Schwedischen undt Keys. bey Torgau auch etwan vorgangen sein solle, darbey die Key. victoritiret hetten; die Zeit wirdt beydes geben.

Hier zu lande sorget man noch taglichen um der Stadt Erfurt belagerung undt habe ich ein Lista gesehen, darauf die Regimenter verzeignet so solches berichten solten derer waren sehr viel, aber meist Gallisch Volck, die sonsten nicht sehr starck zu sein pflegen.

Gestern undt vorgestern haben sich viel Glanische[7] undt Isolanische[8] Regimenter bey Meinungen zusamen gezogen, zu was ende, weiss ich nicht. Auss Hessen habe ich vor diess mahl nichtens. Zu Mulhausen logirt Key: Obr. Spurck[9] undt gehen die Key. Partheyen hier in Lande sehr starck hin undt hehr. Was sonsten auss Meysen diese woche berichtet worten, das ist auss den Brieffen extra-

1 Maria Pesser; zie IV, p. 297 n. 5.
2 De remonstrantse predikant Johannes Wtenbogaert.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII, no. 1. Geadresseerde, Balthasar Schörling, was postmeester te Hamburg. De schrijver van de brief is mij niet bekend, de ondertekening is onleesbaar.
4 Adam von Pfuel.
5 Georg Truckmüller zu Prunn; voor een verslag van dit gevecht zie men *Theatrum Evropaeum*, Bd. III, p. 715.
6 Georg Derfflinger.
7 Troepen onder bevel van Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
8 Troepen onder bevel van Ettore Giovanni Ludovico Isolani.
9 Johann von Sporck.

hirt undt hierbey zu finden, wie auch was ich absondlich auss Franckreich, Strassburg undt Franckfurt habe.

Befehle den H. den liebe Gott undt verbleibe

T.T.

H ....

Den 7 Aprill A. 1637.

Adres: A Monsieur Monsieur Balthasar Schörling à Hamburg.

Bijlage no. 7 Bij no. 3132
H. Grotius aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissimo Illustrissimoque Domino, Domino Axelio Oxenstiernae, reginae regnique Suedici, Gothici, Vandalici Senatori, Cancellario, reginae tutorum regnique procuratorum uni, armorum summo per Germaniam rectori, Libero Baroni in Kymitho aliorumque locorum toparchae

H. Grotius.

Multum mihi ac saepe cogitanti, vir omni laude superior, quem ex antiquitate virum tibi non parem - frustra enim id quaeram - sed proximum componerem, offert sese Atheniensis Xenophon, dux belli egregius, sapientiae praesertim actuosae illius atque civilis praeceptis instructissimus, eloquentiae praeterea suavissima lenitate.

Nam dux quantus fuerit, ostendunt satis res eius sub Cyro Artaxersis fratre gestae[2], praesertim vero attriti exercitus reliquiae decem millia, ab ultima Perside per innumeros hostes, innumeras locorum difficultates, longissimo itinere in Graeciam reductae[3], quae quidem decem millia Xenophontis ob id apud Graecos in rei admirandae proverbium transierunt.

Etiam de re equestri libellus eiusdem[4], quam rei militaris peritus fuerit, ostendit.

Sapientiae vero illius actuosae cum tres sint partes, in his singulis eximius etiam ad alios instituendos fuit, nam virtutum privatarum semina, progressus, consummationemque Socratici eius sermones[5] abunde continent; rei familiaris tuendae augendaeque rationem accuratissime docent qui eo titulo exstant eius libri[6].

1 Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II, p. 361. Zie ook no. 3132, p. 369 en n. 2 aldaar.
2 Cyrus de Jongere, zoon van Darius en Parysatis; hij sneuvelde in 401 v. Chr. bij Cunaxa tegen zijn broer Artaxerxes II, koning der Perzen (404-358 v. Chr.; geb. 436).
3 Het relaas van de terugtocht der 10.000 is beschreven door de Atheense auteur Xenophon (±430-±354 v. Chr.) in zijn *Anabasis* (*Κύρου ἀνάβασις*).
4 *Περὶ ἱππικης*.
5 *Memorabilia* (*Ἀπομνημονεύματα*).
6 *Οἰκονομικός*, een discussie tussen Socrates en Critobulus over het beheer van bezittingen.

Civilem prudentiam quod attinet, cum ea aut in regnorum aut in liberarum civitatum cognitione versetur, principes perfectissimi, qualis forte ante Magnum Gustavum[1], tuis praecipuis consiliis in id perductum fastigii, nemo reipsa exstitit, disciplinam atque vitam sub Cyri persona felicissime expressit[2], liberae autem civitatis formam laudabilem in Laconica republica nobis dedit[3]. Et quia aerarii quoque cura ad implendam hanc prudentiam necessaria est, quam eius rei esset intelligens, libro de tuendis augendisque Atheniensis populi vectigalibus cognitum fecit[4].

Instrumentum viri negotia publica tractantis praecipuum sermo est, quo Xenophon non externas tantum sibi amicitias conciliavit, sed et militum suorum gravissimos motus atque seditiones sanavit.

Et certe eloquentiam non mediocrem fuisse necesse est, ob quam ille Musae Atticae, teste Laertio[5], nomen adeptus est. Atque adeo Dion ille Prusaeensis[6], qui ob summam eloquentiam a Graecis Chrysostomus dicitur, ubi ad eam facultatem parandam dat praecepta, lectionem praecipue Xenophontis commendat eamque viro politico vel solam ait sufficere posse.

Haec vero omnia, vir maxime, in te qualia quantaque sint, nihil hic opus est dici, satis id me tacente agnoscent, quibus te conspicere teque audire concessum est. Erit forte alias istas virtutes tuas et quae ex illis virtutibus emanerunt pulcherrimas actiones discribendi lolus. Unum est quod optare nunquam desinam: sperare vero, an audeam, cum videam totum belli Germanici onus tibi, res vero Suedicas tibi imprimis incumbere, dubitare cogor: ut quemadmodum Xenophon, quod - ni fallor - praeter eum soli contigit Caesari[7], res ipse a se gestas literis et veraciter et nitide consignavit, ita te scriptore habeamus, quae aut regum ab omni memoria maximus Gustavus Polonico, Moscovitico, Danico ac postremum Germanico bello te suasore atque adiutore gessit aut ipse egisti, primum mandato ipsius, deinde et postquam a tanto principe vacantem locum dignus successor implesti; nec iis quidem omisis consiliis, per quae rem Suedicam domi fundasti legibus magistratuumque cura, ornasti literis, stabilisti vectigalibus, muniisti vero armorum exercitati ne et valida classe. Ego vero quem tuus favor. - - - - - - -

Hoc autem omne, vir optime de humano genere, optime de Suedis, optime de me privatim merite, accipias velim, non ut munus, sed ut arrhabonem grati animi, quem ego multo majoribus, si possum, testimoniis velim ostendere, multum sic quoque citra id, quod debeo, constiturus[8].

1 Gustaaf II Adolf.
2 Xenophon in zijn Cyropaedie (*Κύρου παιδεία*).
3 *Λαχεδαιμονίων πολιτεία.*
4 *Περὶ πόρων.*
5 Diogenes Laertius, schrijver - in de eerste helft van de derde eeuw na Chr. - van een compendium van de antieke filosofie: *Βίοι καὶ γνῶμαι τῶν ἐν φιλοσόφοις εὐδοκιμησάντων καὶ τῶν ἑκάστῃ αἱρέσι ἀρεσκόντῶν ἐν ἐπιτόμῳ συναγωγή.* Hij vermeldt de aangehaalde woorden over Xenophon in II, 57 (ed. Hicks -The Loeb Class. Libr. - I. p. 186).
6 Dio Cocceianus Chrysostomus (±40 v. Chr.-112 na Chr.) uit Prusa in Bithynië, Grieks redenaar en filosoof. Ongeveer tachtig van zijn redevoeringen zijn bewaard gebleven. Zie ter zake de 18de redevoering *ΠΕΡΙ ΛΟΓΟΥ ΑΣΚΗΣΕΩΣ*, 14 (ed. Cohoon-Lamar Crosby- The Loeb Class. Libr. - II, p. 224).
7 Gaius Iulius Caesar in zijn *De Bello Gallico* en zijn *De Bello Civili.*
8 Vgl. *Oxenst. Skrifter* 2. afd. II. 362 derde allinea van onder.

Bijlage no. 8 Bij no. 3207
Brieff geschreven wt het leger voor Breda den 6 Aug. 1637[1].

Gisterenmiddach sijne Hoocheyt[2] aen tafel sittende quam eintelijck seeckere advertentie, dat het geheele leger van den viant tot Rijsbergen was gecommen, sijnde maer een uyrken van onse retrenchementen tusschen dit en graef Willems[3] quartier, ende dat de ruyterie albereyts haer hadde aldaer voor den retranchementen vertoont ende sooveel int gesichte marcheerde naer 't voors. quartier van graef Willem, in meenynge, soo het scheen, om ons daerontrent ergens te attaqueren, waerover sijne Hooch. datelijck veel volckx aen dede marcheren ende volchde in persoon aen (*sic*) den eeten met een deel stucken geschuts omme die te gebruycken ter plaetse, daer hij souden willen aencommen. Voorts was alle 't leger in wapenen ronthom de retranchementen ende creech yder collonel ende d'andere officieren last voor haer regimenten ende compangiën te blijven. Desen achtermiddach dede den viant niet als hier ende daer haer verthoonen ende oock somtijts eenyge dicht bij onse wercken omme naer apparentie de gelegentheyt van dien te recognosceren, ende retireerden haer soo wederom naer het leger. Die van de stat quamen oock buyten, maer retireerden haer mede terstont ende deden uyt de stat op ons volck, twelck marcheerde, verscheyde notable schooten, onder anderen een gelith schot wechnemende, sulckx men buyten twijfel meende, dat hij desen nacht ofte tegens den morgen soo van buyten als van binnen met een uyterste effort soude aentasten ofte altijts ergens met eenych volck daerdoor breecken. Sijne Hoocheyt retireerde mede naer sijn quartier latende 't geschut bij Papemuts met de compangie guardens ende ander volck.

Des avonts ten 12 uyren sat sijn Hoochheyt wederom te peert ende reden alsoo wederom langs de retrenchementen doort Mastbosch tot de schanse genaemt Papemuts, met de resolutie om alhier op des viants aencomste te wachten, alsoo de meeste opinie was ontrent het Mastbosch ofte tot Gageldonq. Om alsoo bij de hant te wesen ende assistentie te schicken, daer het van noode soude sijn langs de retrenchementen sach ick, dat onse schiltwachten stonden geen vier roeden van den anderen ende voorts beneden achter t'selve volck bij compangiën in bataille, veeltijts de compangiën geen 6 off 7 roeden van den anderen ende daerbij noch de ruyterie, sulckx dat, soo sij aengecommen hadden, sij op sijn Paeppenheyms[4] naer menschelijcke apparentie souden gevaren hebben.

Wij bleven alhier in Papemuts wachten tot half vier uyren, dat den dach aenquam, sonder yets ter wereld te hooren noch van buyten noch van binnen, selver niet een schoot, commende verscheyde contschappen. Eyntelijck wiert gerapporteert den viant wederom tot Rijsbergen terugge marcheerde. Andere ad-

1 Voor gegevens het hs. etc. betreffende zie men no. 3207, p. 491 n. 3.
2 Frederik Hendrik.
3 Willem, graaf van Nassau-Siegen.
4 Toespeling op een aanval door Pappenheim uitgevoerd tijdens het beleg van Maastricht in 1632; zie J.A. Worp, *De Briefwisseling van Constantijn Huygens* II, p. 258.

visen quamender, dat den viant in bataille was voor t'quartier van graef Hendrick[1] ontrent Tetteryngen, waerover evenwel omme alle seeckerheyt sijne Hoochheyt in persoon met een deel volck datelijck marcheerde langs de retranchementen naer t'selve quartier, latende graef Willem volck genouch om de quartieren alhier te defenderen. Daerontrent commende vernamen geen viant, ende naerdat sijne Hoocheyt daer een halve uyre op een batterye gewacht hadde ende eenyge guidens, die wt waren geweest, gesproocken, wesende de clocke vijff uyren, creeg men voor het seeckerste advys, dat den viant wat innewaerts het dorp van Rijsbergen was geretireert ende keeren wederom int quartier om wat te gaen slapen.

Dit is tgene tot hiertoe is gepasseert. Des viant leger hout men sterck 19000 te voet, 96 compangiën paerden.

Bijlage no. 9 Bij no. 3219
Copie van een brief van H. van Bilderbeke dd. 15 augustus 1637[2].

Mijnheer,

Vuyt diversche aengecomene brieven verstae ic, dat hertoogh Barent[3] den 7 deses bij Rhinou ende Cappel 4 mijlen boven Straesburgh, tusschen twee van de keysers generael van de artillierie Reynacher[4] aldaer opgeworpen schanssen, aengevangen heeft over Rijn te gaen ooc dien dach 2000 te voete ende dat regiment te paerde van de colonel Rosa[5] overgebracht heeft, 'twelc alles sonder eenige resistentie ende subytelijc geschiet is door dien sijn voorss. Gen. onversiens tot Benfelt aencomende dadelijc door des commandeurs ...da des colonels Quernheyms[6] dispositie in eenen nacht alle de vis.gers op de riviere Ill met haere ...enen ende grote schuyten liet tesamen brengen ende daerdeur de infanterie oversetten, die van stonden ..... daer hebben beg(onn)en te verschantsen. Den hertooch voer dien dach selffs in persoon over, waerdoor de andere om te volgen seer geancourageert wier(den) ..... en moet niet twijffelen, of de gansche armee sal volgens over Rhijn gebracht sijn. De lieutenant-generael Halier[7] lagh met de Fransche armees in Basel, begeerde aldaer in crachte der confederatie des pas den voorss. colonel Querneheym was op Straesburgh vertrocken om aldaer schepen ende andere materialen tot een brugge te coopen. En passant heeft sijn vorst. Gen. de stat ende het casteel .era. met alles ingenomen ende beseth gelaten. Van haer desse(in) .... niet sekers te schrijven, alleen dat eenige presumeren, dat sij

1 Hendrik Casimir, graaf van Nassau-Dietz.
2 Copie Amsterdam, UB., coll. RK., M 11 g. Voor de schrijver zie men III, p. 211 n. 8.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
4 Johann Heinrich von Reinach.
5 Reinhold von Rosen, officier in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
6 Arendt von Quernheim; zie VI, p. 356 n. 1.
7 François de l'Hospital, sieur du Hallier.

dat ooge op het lant van Francken heeft, aldaer sij de stat Hanou tot eene re... te hebben kon.

Men schrijft, dat de gansche armee m/20 soude sterc sijn. Johan de Waert[1] was noch niet den Rijn gepasseert, sijne troupen lagen om. ijnhausen tegens Speyr over. Den 12 deses bevont hij sich met den marquis de Strauz[2] ende den gouverneur van Philipsbourgh, den colonel Bambergen[3] binnen Worms om chrijchsraet te houden.

De handelinge met die van Hanau blijft noch steken sonder te avanceren; de meeste stemmen gaen tot de blockeringe, maer die mochten nu wel haest veranderen.

De lantgrave van Darmstadt[4] wil daermede niet te doen hebben vóór met sijnen cousijn, den heere lantgrave Wilhelm[5] vergeleken te sijn.

Gisteren passeerde hyerdoor een trompetter gedepeescheert van de Münsterschen maerschalck[6] tot den cheurvoorst van Ceulen[7], die refereerde, dat de Hessische armee op de Stadt Berge om de stadt te belegeren toe troc.

Van de comste van Götz[8] met sijne 15 regymenten verneem ic niet sekers; ic verneme niet, datter yet aen sij.

Hyermede mij recommanderende in uE. goede gratie blijve altoos, mijnheer,

Vuyt Ceulen, desen 15 augusti 1637.

Bilderbeeck.

Bijlage no. 10 Bij no. 3219
Copie van een brief van Johan van Brakel dd. 16 augustus 1637[9].

WelEd. Mo. wijse, seer voorsienige Heeren,

Ic hebbe niet connen naerlaten UEd. Mo. te verstendigen, hoe dat eergisterenavont ten 10 uyren den vijant over de 1000 mannen sterc een entreprise op dit fort gehadt heeft, bij haer hebbende menichte van schuyten ende lederen, om door onse grachten, dewelcke heel ondieppe sijn, vallende ons fort alsoo te beclimmen. Maer alsoo een soldaet[10] van des vijants volc affgeweken ons haer gansch desseyn geopenbaert hadde, soo ist dat de voorwacht, die ic gestelt hadde om ons des vijants overcomen te verstendigen ende hem soo veel doenlic was te obsteren, haer gewaer wordende op haer geschoten hebben, ende den vijant wederom van gelijcken, 't

1 Johan van Werth, ruiteroverste in het leger van keizer Ferdinand III.
2 Niet geïndentificeerd.
3 Kaspar Baumberger von Bairnsberg.
4 Georg II, landgraaf van Hessen-Darmstadt.
5 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel.
6 Ferdinand von Morrien zu Nordkirchen, erfmaarschalk van Münster.
7 Ferdinand van Beieren.
8 Johann van Götz, keizerlijk veldmaarschalk.
9 Copie Amsterdam, UB., coll. RK., M 11 g. Schrijver was Johan van Brakel, commandeur van het fort Voorn, ook wel Nassau geheten.
10 Wouter van Dynslaeken.

welcken ic ooc met mijn canon alsoo beantwoort hebbe, dat se vernemende, dat wij op onse hoede sijnde van haer comste gewaerschout waeren, met groote disordre vertrocken sijn, achterlatende eenige schuyten ende lederen, dye van ons sijn aengehaelt. Bij dese trouppen hebben haer geconjungeert, gelijc ic verneme, den gouverneur van Geldre ende Gennep[1] met noch 1000 mannen, medebrengende 13 stucken geschuts, vele spaden ende kruywagens ende andere gereetschappen, welcke ic bevinde sich noch dicht hyerbij te erhalden, waeruyt te beduchten staet, dat se ons noch eenmael op een nieuw met gewelt sullen attaqueren.

Op 't fort Nassauw, desen 16 Aug. 1637.

Den Commandeur van het fort Voorn.

Bijlage no. 11 Bij no. 3386
Bijvoegsel bij een brief van Ch. Marini dd. 17 december 1637[2].

Di Constantinopoli alli 17 d'ottobre 1637.

La gratiss.[a] lettera di V.S. di 19 luglio ho ricevuta alli 10 del mese presente, sto con gran desiderio per intender il ritorno in Germania del Ecc.[mo] Sig.[re] Cancelliere[3], e che speranza all'hora sarà della venuta di quelli huomini, la pregho d'usar ogni diligenza possibile per havergli; e far mentione di loro conoqui dispaccio. Gli Tartari finalm.[te], havendo ottenuto perdono dal Ré[4], con promessa di non offendendo, sono ritornati verso Crim nonostante che per avanti havessero accordati con la Corona di Polonia, e mandatili loro figliuoli, e alcuni principali Tartari per ostaggieri, gli quali hanno abbandonati e lasciati nel potere di Polacchi: di pace con Persia è poca apparenza, poiché il Amb.[re5] non ha ordine di proponer alcun partito circa la restitutione di Babilonia; e qui fanno apparati grandi per la andata dig.[to] Imp.[re6] in Aleppo, dove pare tenirà sua Corte fin'alla reduttione di quella prajja sotto sua ubedienza. Il Ré di Tartaria[7] per espresso commando di S. M[tà]., è per intrar in Moscovia con tutta sua potenza, per pigliar la vendetta della presa fatta d'Asach: alla ricuperatione della quale giudico che saranno la futura estate impiegate le forze maritime e buona parte della milità che hanno gli Turchi in Europa. Io stimo questa guerra con Moscovia di grandiss.[a] importanza, poiché non mancaranno fomenti da diverse parti; ma pareche qui ancora non l'apprehendono.

1 Juan de Verdugo.
2 Voor gegevens betreffende het hs. zie no. 3386, p. 792 n. 1. Over de in deze brief vermelde aangelegenheden zie men de *Gazette de France*, dd. 14 januari 1638 no. 6, p. 21.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Behadir-Ghiraï.
5 Makssoud Khan.
6 Murád (Amurath IV).
7 Sultan der Ottomanen Behadir-Ghiraï.

Bijlage no. 12 Bij postscriptum Salvius no. 3394
Brief van Karel van Cracou aan de Staten-Generaal[1].

Hooge Moogende Heeren,

Ick ben den 12 deser over de Wadden tot Gluckstadt gearriveert, daer ick een dach ofte twee naer den conninck van Dennemarcken[2] wachtede, die men seyde daer soude coomen. Maer verneemende, dat denselven in eenige daegen daer niet en soude coomen, hebbe mijn middelertijt ten dienste vant landt hier vervoecht, met meeninge in een dach oft twee mijn weder naede Gluckstadt te begeeven ende soo voort naer Haedersleeven om bij Zijne Ma.^{t} te coomen.

Hoewel gespargeert is, dat sijn Hoochgedachte Ma.^{t} prolongatie van den Gluckstadttisschen tolle van den keijser[3] hadde becoomen, hebbe hier van goeder handt verstaen, dat den heer grave van Pens[4], Zijne meer hoochgedachte Ma.^{ts} extraordinaris ambassadeur bij den keijser, deselve niet heeft connen erlangen, maer ront affgeslaegen is, derhalven den gemelte heer ambassadeur - nae mijn hier geseyt is - wel haest van Weenen mochte naer huijs vertrecken; dat de geestlijcke churfürsten[5] aen Zijne meer hoochged.^{e} Ma.^{t} vorts soude hebben geschreeven, dat die resolutie dies aengaende tot Reegensburch genoomen niet can werden gerevoceert; dat den keijser op dit selve subject metten eersten aen Zijnne Ma.^{t} oock soude schrijven ende arctiora mandata toesenden; dit alles niettegenstaende soude Sijnne hoochged.^{e} Ma.^{t} niet gesinnet sijn den gemelten tol te verlaeten.

De brieven die desen aengaende bij de heeren borgemeesteren[6] ende raedt deser stede sijn affgegaen sub dato 21^{en} Septembris laetstleeden aen den heer generael-majoor Marguart Rantzouw[7], jegenwoordich gouverneur van Gluckstadt, ende sijn antwoort sub dato 27^{en} ditto, nu onlangs in druck uijtgegaen, is mijn hier aengeseijt, aen Uwe Hooge Mogende gesonden te sijn.

De twee hier aenweesende residenten van den conninck van Groot Britaignen[8], de heeren De Fick[9] ende Havary[10], hebben onlangs weegen affschaffinge der

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Staten-Gen., lias Denemarken no. 7244. Eigenh. oorspr. Vgl. no. 3394, p. 809 n. 1. De schrijver, Karel van Cracou, was resident van de Republiek in Denemarken.
2 Christiaan IV.
3 Ferdinand III.
4 Christian, graaf von Pentz, Deens diplomaat.
5 Ferdinand van Beieren, keurvorst van Keulen, en Anselm, Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.
6 *Abdruck Hamburgischen Auch des Kon. Dennemarckischen General Majorn Herrn Marquardt Rantzowen An Burgermeister unnd Raht der Stadt Hamburg sub dato 27. Septemb. Anno 1637. abgangnen Antwort-Schreibens, Mit etlichen an stat gegenberichtlicher ablehnung Marginienten dabey dienlichen Notis, die angemaste Continuation dess Glückstädtischen Zolls betreffent. Hamburg, Gedruckt Im Jahr 1637.*
7 Markvard Rantzau (±1590-1640).
8 Karel I.
9 Henry de Vic.
10 Joseph Averie.

gemelte Gluckstattissche tol bij Sijne meer hoochged.e Ma.t alle goede debvoiren gedaen, maer niet geobtineert nae de selvige mijn - gisteren besoeckende - hebben geseijt, zijnde van haeren conninck gelast diesweegen alle vlijt aen te wenden.

Vanweegen de croone Sweeden is hier noch niemant om te compareeren op de bijeencomste van de heeren ambassadeurs; de heer resident Salvius[1] heeft oock noch geen commissie becoomen.

De gemelte heeren Engelsche residenten hebbende door ernstich begeeren van de regieringe van Sweeden het getracteerde tusschen de conningen van Vranckrijck ende Groot Britaignen voor deesen gesonden aen den heer cancelaer Oxenstern[2], seyde deselve niet ontfangen te hebben. Oversulcx de gemelte heeren residenten een ander copie met een expressen hebben gesonden zijnde van den heer Franse resident tot Stockholm[3] aen den selven heer cancelaer noch een copie behandicht.

Nae de gemeene oppiniën hier souden de Sweeden metten keijser heijmelijck tracteeren van vreede, oversulcx den graeve van Court[4], vice-cancelier des keijsers, soude tegenwoordich sijn bij den cheurfurst van Saxen[5], ende van daer verreijsen nae den churfurst van Brandenburch[6] ende van daer naer Lübeck, daer den keijserlijcken veltmaerschalck Gallas[7] is aengecoomen om den gemelten graeve daer te wachten, den welcken nae veeler oppiniën, die reijse niet heeft aengenomen dan om hooge ende seer importante saecken te verrichten.

Ick verstae, dat den naerder alleantie tusschen Vranckrijck ende Sweeden noch niet is geslooten[8]; het haeppert aen den gerings, derhalven ten wedersijden geschreeven is aen den principael en daerop men rescriptie is verwachtende.

Ick heb hier oock verstaen van goeder handt datten eerbaeren raedt deser stede de bijeencomste der gemelte heeren ambassadeurs niet geerne hier soude admitteren, alsoo den keijser aen haer heeft geschreeven dat deselve sulcken conventus, daer in praejuditium van het rijcke ende het Huijs van Oostenrijck soude werden gemachineert, niet soude willen toelaeten.

Den gemelten raedt mijne comste hier verneemende hebben mij twalff stadskannen met wijn toegesonden ende vereert.

Den gemelten veltmaerschalck Gallas wil in Holsteijn inquartieren; den conninck van Dennemarcken en den hartoch van Holsteijn[9] trachten 'tzelve bij alle goede ende gevoechelijcke middelen aff te wenden, soo niet, sijn geresolveert met macht 'tzelve te verhinderen ende te beletten.

In mijn laetste hebbe Uw Hooge Moogende geadviseert, dat Zijne Ma.t van Dennemarcken vier oorlochscheepen soude senden nae Danzick om de heffinge van den Poolschen tol te verhinderen; 'tselve is waer. Zijn hoochged.e Ma.t van

1 Johan Adler Salvius.
2 De Zweedse rijkskanselier Axe Oxenstierna.
3 Claude des Salles, baron van Rorté.
4 Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau.
5 Johann Georg, keurvorst van Saksen.
6 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
7 Matthias, graaf Gallas.
8 Het verdrag van Wismar tussen Frankrijk en Zweden, gesloten op 30 maart 1636, werd eerst in het najaar van 1637 geratificeerd.
9 Friedrich III.

denselven tol verstaende heeft hetselve doen proponneeren in de vergaederinge van de heeren rijcxraeden tot dyen eijnde geconvoceert; eenigen waeren van advyse, datter aen den conninck van Poolen[1] op soude werden geschreeven, maer omdat denselven Zijne Ma.t van Dennemarcken niet hadde gekent noch weegen denselven tol yets hadde geadviseert, wierde geresolveert inder ijl toe te maecken drie goede oorlochscheepen met een jacht van alles wel versien, dewelcke ontrent drie weecken geleeden onder commando van den heer Hans Uldrick Guldeleeuw[2], Zijne hoochged.e Ma.ts naetuijrlijcken zoon, als admirael van Coppenhagen sijn t'zeijl gegaen nae de reede van Danzych, met last het te setten bij des Spierincks[3] scheepen ende de coopvaerdijscheepen sonder tol te betaelen in ende uijt te helpen ende, soo Spierinck sich wil opposeeren, den selven met daedelijckheijt te bejeegenen. Men seyt, dat Spierinck van de comste der gemelte oorlochscheepen verneemende soude van de reede van Danzych t'zeijl gegaen zijn t'zeewaert in. Zijne meer hoochged.e Ma.t wert over dese heroysche resolution overal dapper gepresen ende geroemt; t'geene daer vorder sal passeeren sal Uwe Hooge Moogende metten naesten onderdanichst adviseren.

Hiermede, Hooge Moogende Heeren sal Uwe Hooge Moogende beveelen in Goodes protectie, die ick bidde Uw Hoo: Moo: te conserveeren in langdurige regeeringe. Amen.

In Hamburch, den 19en Decembris 1637.

P.S. Ick bidde Uwe Hooge Moogende te gelieven te ordonneeren, dat van deese geen copiën werden gegeeven, anders als daer het behoort.

Uwe Hooge Moogende gansch onderdanigen dienaer
Carel van Cracauw.

Boven aan de brief staat met andere hand: Dat. 19. R. 31 December 1637.

1 Wladislas VII (IV).
2 Hans Ulrik Gyldenløve (1615-1645).
3 Isaac Spiring.

Registers

1. Lijst van geraadpleegde werken.

In vorige delen vermelde werken, die ook voor deel VIII werden geraadpleegd, zijn niet opnieuw opgenomen.

Alfieri, Martino - zie Brulez, Wilfred.
Allier, Raoul - La Cabale des Dévots 1627-1666. Librairie Armand Colin. Paris, 5 rue de Mézières. 1902. Tous droits réservés.
Anthologia Graeca - Griechisch-Deutsch ed. Hermann Beckby. Ernst Heimeran Verlag in München. Buch I-VI, 1957. Buch VII-VIII, 1957. Buch IX-XI, 1958. Buch XII-XVI mit Namen- und Sachverzeichnis und anderen vollständigen Registern, 1958.
Antonibon, Francesca - Le Relazioni a Stampa di Ambasciatori Veneti. - R. Istituto Veneto di Scienze Lettere e Arti. Opera della Bibliografia Veneziana diretta da Andrea Moschetti. Collana di Bibliografie Minori Vol. N. 1. Tipografia del Seminario di Padova. MCMXXXIX - XVII.
Appianus - zie White, M.A., LL.D., Horace.
Ausonius, Decimus Magnus - zie Schenkl, Carolus.
Aymon, [Jean] - Tous les Synodes nationaux des Eglises Réformées de France: auxquels on a joint des Mandemens roiaux, et plusieurs Lettres politiques, Sur ces Matieres Synodales, Intitulées Doctrine, Culte, Morale, Discipline, Cas de Conscience, Erreurs, Impietés, Vices, Desordres, Apostasies, Censures, Suspensions, Anathemes, Griefs, Apels, Debats, Procedures, Decrets, et Jugemens definitifs, concernant Les Edits de Pacification & leurs Infractions, les Places de Sûreté & leurs Gouverneurs, les Chambres Miparties & leurs Conseillers, les Assemblées Politiques & leurs Privileges, les Universités & leurs Professeurs, les Coleges & leurs Regens, les Eglises & leurs Pasteurs, les Consistoires & leurs Membres, les Coloques & leurs Departemens, les Synodes & leurs Moderateurs, Ajoints, Commissaires, Deputés, & Secretaires, qui ont aprouvé ces Actes, mis au jour en deux Volumes, Par Monsieur -, Theologien & Jurisconsulte Reformé. II Tomes. A La Haye, Chez Charles Delo, sur le Cingel, à l'Esperance. M.DCC.X. Avec Privilege de Nos Seigneurs les Etats de Hollande & de Westfrise.

Banduri, Ans. - Imperium Orientale sive antiquitates Constantinopolitanae, in IV partes distributae, quae ex variis scriptt. graec. operibus et praesertim ined. adornatae, commentariis et geogr., topogr. etc. illustrantur. 2 tom. Paris, J. Bapt. Coignard. 1711.
Barbour, Violet - Capitalism in Amsterdam in the Seventeenth Century. By -. Baltimore, The Johns Hopkins Press, 1950.
Beckby, Hermann - zie Anthologia Graeca.
Bibliographes - et instruments de travail au XVIIeme siècle, in: Mélanges de Science religieuse. XVII° année 1960. Cahier unique.

Bibliographied'Histoire - des Villes de France. Préparée par Philippe Dollinger et Philippe Wolff, avec la collaboration de Simonne Guenée. Ouvrage publié avec le Concours du Centre National de la Recherche Scientifique. Librairie C. Klincksieck, Paris. 1967.
Bibliothecae Tydemannianae - zie Tydeman, Mr. H.W.
Bibliotheek van Nederlandsche Pamfletten - zie Petit, Louis D.
Blet S.J., Pierre - Le Clergé de France et la Monarchie. Etude sur les Assemblées Générales du Clergé de 1615 à 1666. Préface de Victor-L. Tapié, Professeur à la Sorbonne. Analecta Gregoriana. Cura Pontificiae Universitatis Gregorianae edita. Vol. 106. Series Facultatis Historiae Ecclesiasticae: sectio A, n. 8. Librairie Editrice de l'Université Grégorienne. 4, Piazza della Pilotta, Rome 1959. II Tomes.
Boer, Dr. M.G. de - Het proefjaar van Maarten Harpertsz. Tromp 1637-1639 door -. N.V. Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij, Amsterdam 1946. Koninklijke Nederlandsche Akademie van Wetenschappen. Werken uitgegeven door de Commissie voor Zeegeschiedenis X.
Boonzajer en J.G.W. Merkes, C.G. - Geschiedkundige Aanteekeningen betrekkelijk het Slot Loevestein. Met platen en kaarten. Te Gorinchem Bij H. Horneer, Boek- en Steen-Drukker. 1840.
Boot, J.C.G. - De Latijnsche Brieven van Constantijn Huygens, bewaard in een Handschrift der Kon. Akademie van Wetenschappen in: Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Afdeeling Letterkunde. Achtste deel. Amsterdam. C.G. van der Post. 1875.
Bosch, Hieronymus de - z.e Grotius, Hugo: Anthologia Graeca.
Bremond, Henri - Histoire littéraire du sentiment religieux en France depuis la fin des guerres de religion jusqu'à nos jours. Par -. Tomes XII Paris, Bloud et Gay, Éditeurs 7, Place Saint-Sulpice, 7. 1916-1936.
Bricka og J.A. Fridericia, C.F. - Kong Christian den Fjerdes egenhaendige breve. Udgivne ved - af Selskabet for Udgivelse af Kilder till Dansk Historie. I. 1589-1625; II. 1626-1631; III. 1632-1635; IV. 1636-1640; V. 1641-1644; VI. 1645-1648; VII. Tillaeg. Kjøbenhavn, 1878-1891.
Briefwisseling - van Christiaan IV, koning van Denemarken - zie Bricka og Fridericia.
Brieven - van de Gedeputeerden te velde uit het leger voor Breda, in 1637. In: Kronijk van het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht. Drie en twintigste Jaargang, 1867. Vijfde Serie, derde Deel. Utrecht, Kemink en Zoon. 1867, p. 593 vv.
Brieven - van verscheyde Vermaerde en Geleerde Mannen deser eeuwe: Voornamelijk van Jacobus Arminius, J. Uytenbogaert, Hugo de Groot, S. Episcopius, N. Grevinchovius, C. Niëllius, &c. waerin Veelderhande hoochwichtige Theologische materien en saecken, den stand der kercken betreffende / verhandelt werden. Noyt voor desen gedruckt. T'Amsterdam, By Jan Rieuwertsz, Boeck-verkooper, in Dirck-van-Assensteech, in 't Jaer 1662.
Bring, Samuel E. - Itineraria Svecana. Bibliografisk Förteckning över Resor i Sverige fram till 1950. Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1954.
Broekema, J. - Catalogus van de Pamfletten, Tractaten, enz. aanwezig in de Provinciale

Bibliotheek van Zeeland, bewerkt door -. Eerste Deel 1568-1795. Gedrukt bij U.F. Auer en Zoon, te Middelburg. 1892.
Brulez, Wilfrid - Analecta Vaticano-Belgica. Documents relatifs aux anciens diocèses de Cambrai, Liège, Thérouanne et Tournai publiés par l'Institut historique belge de Rome. 2e Serie: Nonciature de Flandre, X. Correspondance de Richard Pauli-Stravius (1634-1642). Publiée par -, Ancien membre de l'Institut historique belge de Rome, Aspirant du Fonds National de la Recherche scientifique. Institut historique belge de Rome. Bruxelles, 27, Montagne de la Cour - Rome, 8, Via Omero. 1955.
Brulez, Wilfrid - Analecta Vaticano-Belgica. Documents publiés par l'Institut historique belge de Rome. Deuxième Série. Section B. - Nonciature de Cologne. Correspondance de Martino Alfieri (1634-1639). Publiée par -. Ancien membre de l'Institut historique belge de Rome, Chargé de recherches du Fonds National de la Recherche scientifique. Institut historique belge de Rome. Bruxelles, 27, Montagne de la Cour - Rome, 8, Via Omero. 1956.
Buchholz, Samuel - Versuch einer Geschichte der Churmarck Brandenburg von der ersten Erscheinung der deutschen Sennonen an bis auf jezige Zeiten, ausgefertiget von -, Oberpfarrern zu Lichen. Mit einer Vorrede Sr. Hochwürden des Herrn Oberconsistorialraths Süssmilch. 6 Bänden. Berlin, bey Friedrich Wilhelm Birnstiel, Königl. privil. Buchdrucker. 1765-1775.

Cahen - Salvador, Georges - Un grand humaniste: Peiresc 1580-1637. Editions Albin Michel, 22, Rue Huyghens, 22. Paris.
Callimachus - zie Pfeiffer, R.
Castries, Henry de - Les sources inédites de l'histoire du Maroc. Par le comte -. Première Série - Dynastie saadienne. Archives et bibliothèques d'Angleterre. Tome I. Paris, Éditions Ernest Leroux, 28, Rue Bonaparte, 28 - Londres, Luzac et Cie, 46, Great Russell Street, 46. 1918.
Publications de la section historique du Maroc. Les sources inédites de l'histoire du Maroc. Par le lt-colonel -. Première Série - Dynastie saadienne. Archives et bibliothèques d'Angleterre. Tome II. Paris, Paul Geuthner, 13, Rue Jacob, 13 - Londres, Luzac et Cie, 46, Great Russell Street, 46. 1925.
Catalogus - van de Pamfletten, Tractaten enz. aanwezig in de Provinciale Bibliotheek van Zeeland - zie Broekema, J.
Celsus, Aulus Cornelius - zie Spencer, W.G.
Cenival et Philippe de Cossé Brissac, Pierre de - Publications de la section historique du Maroc. Les sources inédites de l'histoire du Maroc. Publiées par -. Première Série - Dynastie sa`dienne. Archives et bibliothèques d'Angleterre. Tome III: Mars 1626-1660. Paris, Paul Geuthner, 12, Rue Vavin, 12. 1936.
Clarke, Jack Alden - Huguenot Warrior: The life and times of Henri de Rohan 1579-1638. Martinus Nijhoff - The Hague - 1966.
Cohen, Gustave - Ecrivains français en Hollande dans la première moitié du XVII siècle. Paris, Librairie Ancienne Edouard Champion. 5, Quai Malaquais, 5. 1920.
Cohoon, Ph. D. and H. Lamar Crosby, J.W. - Dio Chrysostom with an English translation by -. In five volumes. London: William Heinemann Ltd. / Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. MCMXXXII-MCMLI.

Colson, M.A. and G.H. Whitaker, M.A., F.H. - Philo, with an English translation by -. In ten volumes. London: William Heinemann Ltd; New York: G.P. Putnam's Sons. MCMXXIX-MCMLXII.
Concilium Basiliense - Studien und Quellen zur Geschichte des Concils von Basel. Herausgegeben mit Unterstützung der historischen und antiquarischen Gesellschaft von Basel. VIII Bände. Basel, 1896-1936. Band V: Concilium Basiliense. Tagebuchaufzeichnungen 1431-1435 und 1438; Acten der Gesandtschaft nach Avignon und Konstantinopel 1437-1438; Brief des Enea Silvio 1433; Tagebuch des Andrea Gatari 1433-1435. Herausgegeben von Gustav Beckmann, Rudolf Wackernagel, Giulio Coggiola. Basel, Helbing & Lichtenhahn vormals Reich-Detloff. 1904.
Cowburn, Philip - The Warship in History. Macmillan, London - Melbourne 1966.
Cujas, Jacques - Iacobi Cviacii Ivrisconsvlti Opera, qvae de Ivre fecit, et edi volvit. Ab ipso Auctore postremùm recognita & libris quibusdam aucta. In Tomos quatuor distincta, quorum Catalogus, & Capita à facie cuiusque Tomi, excepto primo, qui post Praefationem illa tradit, continentur. Additi sunt Indices quinque omnium copiosissimi. Caetera, qvae alivnde ex eivs recitationibvs stvdiosorum diligentia variè exceptis, publicè hactenus exposita sunt, aut posthac exponentur, Auctor pro suis non agnouit; quin & edi prohibuit. Nvnc denvo ac tertio post accvratam diligentemque recognitionem, ab innumeris, quibus scatebant, mendis, repurgata ac restituta. Cum Priuilegio Sac Caes. Maiestatis, & Regis Christianiss. Francofvrti Typis Wechelianis, apud Danielem & Dauidem Aubrios, & Clementem Schleichium. M.DC.XXIII.

Damsteegt, Boudewijn Cornelis - Nieuwe Spiegel der Zeevaart. Nederlandse namen op zeekaarten uit de 16e en 17e eeuw, door -. Amsterdam, N.V. Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij 1942.
Déclaration - ... pour la continuation du droict annuel, jusques en l'année 1644, en faveur de tous les officiers, tant de judicature et de finance qu'autres, qui sont receus à payer ledit droict aux parties casuelles. Vérifiée en la Grande Chancellerie de France, le 8 Novembre 1636. Paris. A Estiéne, P. Mettayer, C. Prévost et P. Rocolet, 1636.
Defossez, L. - Les savants du XVIIIe siècle et la mesure du temps. Préface de M.A. Jaquerod. 1946. Edition du Journal suisse d'Horlogerie et de Byouterie. Lausanne.
Dek, Dr. A.W.E. - Genealogie der Heren en Graven van Egmond. 's-Gravenhage 1958.
Dek, Dr. A.W.E. - De afstammelingen van Juliana van Stolberg tot aan het jaar van de Vrede van Munster, in: Spiegel der Historie. Maandblad voor de geschiedenis der Nederlanden, uitgegeven door de Europese Bibliotheek, Zaltbommel. Derde jaargang juli/augustus 1968.
Dickmann, Fritz - Der westfälische Frieden. Verlag Aschendorf, Münster. 1959.
Dio Chrysostomus - zie Cohoon, Ph. D., and H. Lamar Crosby, J.W.
Diogenes Laertius - zie Hicks, M.A., R.D.
Doujatius, Joannes - Titi Livii Patavini Historiarum Libri qui extant. Interpretatione et notis illustravit Joannes Dujatius Antecessorum Paris. & Regiorum Profess. Primicerius. Jussu christianissimi Regis, in usum serenissimi Delphini. Accessêre Librorum omnium deperditorum Supplementa, per Jo. Freinshemium; quae magna ex parte nunc primùm prodeunt in lucem. Parisiis,

Apud Fredericum Leonard, Regis, Serenissimi Delphini, Cleri Gallicani Typographum; viâ Jacobaeâ. M.DC.LXXIX.-M.DC.LXXXII. Cum privilegio Regis.

D u c k w o r t h , G e o r g e E. - The nature of Roman comedy. A study in popular entertainment by -. Princeton, New Jersey. Princeton University Press 1952.
D u k e r , A.C. - Gisbertus Voetius door -, Theol. Doct. 3 Delen + Registerdeel. Boekhandel en Drukkerij voorheen E.J. Brill, Leiden. 1897-1915.
D u m o n t , J e a n - Corps Universel Diplomatique du Droit des Gens; contenant vn Recueil des Traitez d'Alliance, de Paiz, de Treve, de Neutralité, de Commerce, d'Echange, de Protection & de Garantie, de toutes les Conventions, Transactions, Pactes, Concordats, & autres Contrats, qui ont été faits en Europe, depuis le Regne de l'Empereur Charlemagne jusques à présent; avec les Capitulations Imperiales et Royales; les Sentences Arbitrales & Souveraines dans les Causes importantes; les Déclarations de Guerre, les Contrats de Mariage des Grands Princes, leur Testamens, Donations, & Protestations; les Investitures des grands Fiefs; les Erections des grandes Dignités, celles des grandes Compagnies de Commerce, & en général de tous les Titres, sous quelque nom qu'on les désigne, qui peuvent servir à fonder, établir, ou justifier les Droits et les Interets des Princes et Etats de l'Europe; Le tout tiré en partie des Archives de la Tres-Auguste Maison d'Autriche, & en partie de celles de quelques autres Princes & Etats; comme aussi des Protocolles de quelques Grands Ministres; des Manuscrits de la Bibliotheque Royale de Berlin; des meilleures Collections, qui ont déja paru tant en Allemagne, qu'en France, en Angleterre, en Hollande, & ailleurs; sur tout, des Actes de Rymer; & enfin les plus estimés, soit en Histoire, en Politique, ou en Droit; par -, Baron de Carels-Croon, Ecuier, Conseiller, et Historiographe de Sa Majesté Imperiale et Catholique. Tomes 8. A Amsterdam, Chez P. Brunel, R. et J. Wetstein, et G. Smith, Henri Waesberge, et Z. Chatelain. A La Haye, Chez P. Husson et Charles Levier. 1726-1731.
D u n l o p , H. - Bronnen tot de geschiedenis der Oostindische Compagnie in Perzië uitgegeven door -. Eerste Deel 1611-1638. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff 1930. Rijks Geschiedkundige Publicatiën uitgegeven in opdracht van Z. Exc. den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. 72. Dunlop, Bronnen tot de geschiedenis der Oostindische Compagnie in Perzië. Eerste Deel. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff 1930.

E n d e r s , L i e s e l o t t - Historisches Ortslexikon für Brandenburg. Teil I: Prignitz. Bearbeitet von -. 1962. Hermann Böhlaus Nachfolger, Weimar.

F a i r c l o u g h , H.R. - Horace, Satires, Epistles, Ars Poetica. Loeb Class. Library. MCMXXXVI.
F i e d l e r , J o s e p h - Die Relationen der Botschafter Venedigs über Deutschland und Österreich im siebzehnten Jahrhundert. Herausgegeben von -. I. Band. K. Mathias bis K. Ferdinand III. Wien. Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei. 1866. Fontes Rerum Austriacarum. Öesterreichische Geschichts-Quellen. Herausgegeben von der historischen Commission der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien. Zweite Abteilung. Diplomataria. XXVI. Band. Die Relationen der Botschafter Venedigs über Deutschland und Osterreich im siebzehnten Jahrhundert. Wien. Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei. 1866.
F o c k , O t t o - Der Socinianismus nach seiner Stellung in der Gesammtentwicklung der christlichen Geistes, nach seinem historischen Verlauf und nach seinem Lehrbegriff dargestellt von -. Erste Abtheilung. Kiel. Carl Schröder & Comp. 1847.

Fontes Rerum Austriacarum - zie Fiedler, Joseph.
Fraga Iribarne, Manuel - Don Diego de Saavedra y Fajardo y la Diplomacia de su Epoca. Madrid, Artes Gráficas ‘Arges’, 1956.

Gazette de France 1637.
Gensichen, Hans - Werner - Missionsgeschichte der neueren Zeit von -. Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen. Die Kirche in ihrer Geschichte. Ein Handbuch herausgegeben von Kurt Dietrich Schmidt und Ernst Wolf. Band 4, Lieferung T. Hans-Werner Gensichen Missionsgeschichte der neueren Zeit. Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen. 1961.
Gerberet A. Greef, A. - Lexicon Taciteum ediderunt -. U et V litteras confecit C. John. Lipsiae, in Aedibus B.G. Teubneri, MCMIII.
Gilbert, M.D.L. - Oeuvres de La Rochefoucauld. Nouvelle Édition. Reveu sur les plus anciennes impressions et les autographes et augmentée de morceaux inédits, des variantes, de notices, de notes, de tables particulières pour les 'Maximes' et pour les 'Memoires', d'un lexique des mots et locutions remarquables, d'un portrait, de facsimile, etc. Par -. III Tomes, Appendice du tome premier, Album. Paris, Librairie de L. Hachette et Cie, Boulevard Saint-Cermain, No. 77 1868-1883.
Griselle, Eugène - Etat de la Maison du Roi Louis XIII de celles de sa mère, Maria de Médicis; de ses soeurs, Chrestienne, Elisabeth et Henriette de France; de son frère, Gaston d'Orléans; de sa femme, Anne d'Autriche; de ses fils, le dauphin (Louis XIV) et Philippe d'Orléans comprenant les années 1601 à 1665. Publié par -. Paris, Editions de Documents d'Histoire, Paul Catin, Administrateur. 13, rue Lacépède, 13. 1912.
Grotius, Hugo - Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii. Edita ab Hieronymo de Bosch. Ultrajecti e Typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCV.
Grotius, Hugo - Anthologiae Graecae cum versione Latina Hugonis Grotii. Editae ab Hieronymo de Bosch. Tomus secundus. Ultrajecti e Typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCVII.
Grotius, Hugo - Anthologiae Graecae cum versione Latina Hugonis Grotii. Editae ab Hieronymo de Bosch. Tomus tertius. Ultrajecti e Typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCVIII.
Grotius, Hugo - Hieronymi de Bosch Observationes et Notae in Anthologiam Graecam, quibus accedunt Cl. Salmasii notae ineditae. Ultrajecti en Typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCCX.

Hamburg - Einige der Weltberuemeten Freien Reichs- See und Handel-Stade -. Sonderbare Nuezliche Gedächtnisse neben Unterschidenen Herlichen Altertums Glaubhaften Maerkwuerdigkeiten und Seltenen Wunder-geschichten kuerzlich und wolmeinend bei Hamburgs Hoheit angefueget und ausgefaertigt. Candore, Virtute, Honore. Luebek / Verlaegts Ulrich Wetstein. 1668.
Haynes, Henrietta - Henrietta Maria by -. With twelve illustrations. Methuen & Co. Ltd. 36 Essex Street W.C. London. 1912.
Helmbold, W.C. - Plutarch's Moralia in fourteen volumes. Volume VI 439A-523B with an English translation by -. London: William Heinemann Ltd.; Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. MCMXXXIX.
Hense, Otto - zie Stobaeus, Johannes.
Hering, Gunnar - Ökumenisches Patriarchat und europäische Politik 1620-1638. Franz Steiner Verlag GMBH. Wiesbaden 1968.

Hertzberg, Gustav Frd. - Geschichte der Stadt Halle an der Saale von den Anfängen bis zur Neuzeit. Nach den Quellen dargestellt von -, Professor der Geschichte an der Universität Halle. I. Halle im Mittelalter; II. Halle während des 16. und 17. Jahrhunderts (1513 bis 1717); III. Halle während des 18. und 19. Jahrhunderts (1717 bis 1892). Halle a.S., Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses. 1889-1893.

Herval, René - Histoire de Rouen. I: Des Origines à la fin du XVe Siècle; II: Du XVIe Siècle à nos Jours. Maugard, Rouen. 1947-1949.

Hicks, M.A., R.D. - Diogenes Laertius. Lives of eminent philosophers with an English translation by -. In two volumes. London: William Heinemann / New York: G.P. Putnam's Sons. MCMXXV.

Hirtenberg, Joachimab - Joachimi Pastorii De Hirtenberg, Protonotarii Apostol. Canonici Chelm. Decani, Parochi & Officialis Gedanensis, ac Pomeraniae Generalis, Praepos. ad S. Albertum, S.R.M. Polon. Historici, Secretarii & Commissarii. Florus Polonicus, Seu Polonicae Historiae Epitome Nova, Quintùm recognita, aucta, & ad nostri usque temporis bella continuata. Cum Gratia & Privil. Sac. Reg. Maj. Poloniae. Gedani et Francofurti. Sumptibus Simonis Beckensteinii. Typis Simonis Reinigeri, M.DC.LXXIX.

Hohenemser, Paul - Flugschriftensammlung Gustav Freytag. Im Auftrage der Gesellschaft der Freunde der Stadtbibliothek bearbeitet von -. 1925, Frankfurter Societäts-Druckerei G.m.b.H., Abteilung Buchverlag, Frankfurt am Main.

Hohenemser, Paul - Flugschriftensammlung 'Discursus politici' des Johann Maximilian Zum Jungen. Bearbeitet von -. Frankfurt am Main, Druck von Voigt & Gleiber 1930.

Houwink, Jan - De Staatkundige en Rechtsgeschiedenis van Ameland tot deze eeuw. Leiden - Eduard IJdo. 1899.

Jensen, Wilhelm - Die hamburgische Kirche und ihre Geistlichen seit der Reformation. Im Auftrage des Landeskirchenrats herausgegeben von -. Verlag J.J. Augustin, Hamburg. 1958.

Jüdisches Lexikon - Ein enzyklopädisches Handbuch des jüdischen Wissens in vier Bänden. Mit über 2000 Illustrationen, Beilagen, Karten und Tabellen. Herausgegeben von Dr. Georg Herlitz und Dr. Bruno Kirschner. Unter Mitarbeit von uber 230 jüdischen Gelehrten und Schriftstellern und unter redaktioneller Mithilfe von Prof. Dr. Ismar Elbogen, Dr. Josef Meisl, Dr. Aron Sandler, Dr. Max Soloweitschik, Dr. Felix A. Theilhaber, Dr. Robert Weltsch, Rabb. Dr. Max Wiener. Jüdischer Verlag, Berling. I-V, 1927-1930.

Keeler, Mary Frear - The Long Parliament, 1640-1641. A biographical study of its members. The American Philosophical Society, Independence Square, Philadelphia 1954.

Kraus, Hans - Joachim - Psalmen. 1. Teilband. 1960 Neukirchener Verlag der Buchhandlung des Erziehungsvereins Neukirchen Kreis Moers, in: Biblischer Kommentar. Altes Testament. In Verbindung mit Karl Elliger, Kurt Galling, Gilling, Gillis Gerleman, Friedrich Horst, Alexander Reinard Hulst, Klaus Kock, Hans-Joachim Kraus, Aarre Lauha, Otto Plöger, Gerhard von Rad, Rolf Rendtorff, Theodorus Christiaan Vriezen, Hans Wildberger, Hans Walter Wolff und Walther Zimmerli. Herausgegeben von Martin Noth. Band XV/1

Hans-Joachim Kraus: Psalmen. 1. Teilband. Neukirchener Verlag. Der Buchhandlung der Erziehungsvereins Neukirchen Kreis Moers.

Kristeller, Paul Oskar - Iter Italicum. A finding list of uncatalogued or incompletely catalogued humanistic manuscripts of the Renaissance in Italian and other libraries. Compiled by -, Columbia University. Volume II Italy. Orvieto Volterra. Vatican City. London, The Warburg Institute. 1967. Leiden, E.J. Brill.

La Force, duc De - Le maréchal de La Force. Un serviteur de sept Rois (1558-1652). II Tomes. Paris, Librairie Plon. Imprimeurs-Editeurs. - 8, Rue Gzrancière. 1950-1952.
La Porte, Pierre de - Mémoires de -, premier valet de chambre de Louis XIV, contenant plusieurs particularités des règnes de Louis XIII et de Louis XIV, in: Nouvelle Collection de Mémoires pour servir à l'Histoire de France depuis le XIIIe Siècle jusqu'à la fin du XVIIIe; précédés de notices pour caractériser chaque auteur des mémoires et son époque; Suivi de l'Analyse des Documents historiques qui s'y rapportent. Par MM. Michaud de l'Académie française, et Poujoulat. Tome huitième. La Porte, Temple, Madame de la Fayette, La Fare, Berwick, Madame de Caylus, Torcy. Guyot Frères, Imprimeurs-Libraires, A Paris, (Meme Maison) A Lyon, 17, Rue Pavée-St-André-des-Arts. / 2, Rue et cour de l'Archevêche. 1850.
La Rochefoucauld, François de - Oeuvres de -, zie Gilbert, M.D.L.
Lepreux, Georges - Reveu des Bibliothèques. - Supplément II: Gallia Typographica ou Répertoire biographique et chronologique de tous les imprimeurs de France depuis les origines de l'imprimerie jusqu'à la révolution par -. Série Parissienne (Pais et l'Ile-de-France) Tome I Livre d'Or des imprimeurs du roi. Ier Partie: Chronologie et Biographie. Paris (VIe) Librairie Ancienne Honoré Champion, Editeur. 5, Quai Malaquais, 5. 1911. Tois droits réservés.
Lepreux, Georges - Reveu des Bibliothèques. - Supplément III: Galliae Typographicae Documenta ou Inventaire de sources originales de l'histoire de l'imprimerie et des imprimeurs en France depuis les origines de l'imprimerie jusqu'à la révolution par -. Série Parisienne (Paris et l'Ile-de-France) Tome I Livre d'Or des imprimeurs du roi. 2e Partie: Documents et Tables. Paris (VIe) Librairie Honoré Champion, Editeur. 5, Quai Malaquais, 5. 1911. Tous droits réservés.
Lonchay, Henri - La Principauté de Liège. La France et les Pays-Bas au XVIIe et au XVIIIe Siècle. Etude d'Histoire diplomatique par -, in: Mémoires Couronnés et autres Mémoires publiés par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Collection in 8°. - Tome XLIV. Bruxelles, 1891.
Lonchay, Henri - La Rivalité de la France et de l'Espagne aux Pays-Bas (1635-1700). Etude d'Histoire diplomatique et militaire par -, in: Mémoires Couronnés et autres Mémoires publiés par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Collection in 8°. - Tome LIV. Bruxelles, 1896.
Lucilius, Gaius - zie Marx, Friedrich.

Manilius, Marcus - Marci Manilii Astronomicon libri quinque; accessere Marci Tullii Ciceronis Arataea, Cum interpretatione Gallica et notis: Edente Al.G. Pingré, Sanctae Genovesae Canonico & Bibliothecae Praefectae, Regiae Scientiarum Academiae Socio, Universitatis Parisiensis Cancellario, &c. Tomus

primus / Tomus secundus. Parisiis, Via et Aedibus Serpentinis. M.DCC.LXXXVI. Sub Privilegio Regiae Scientiarum Academiae.
Maroc, Histoire du - zie Castries, Henry de. - zie Cenival et Cossé Brissac.

Menasseh ben Israel - 1604-1657. Catalogus van de tentoonstelling georganiseerd door het Genootschap voor de Joodse wetenschap en het Joods Historisch Museum. 1957 Amsterdam 5717. Joods Historisch Museum, Waaggebouw.
Moerner, Theodor von - Kurbrandenburgs Staatsverträge von 1601 bis 1700. Nach den Originalen des Königl. Geh. Staats-Archivs bearbeitet von -. Berlin, Druck und Verlag von Georg Reimer. 1867. Unveränderter Nachdruck. 1965 by Walter de Gruyter & Co., vormals G.J. Göschen'sche Verlagshandlung - J. Guttentag, Verlagsbuchhandlung - Georg Reimer - Karl J. Trübner - Veit & Comp., Berlin 30.
Monceaux, Paul - Description de l'Afrique du Nord entreprise par ordre de M. le Ministre de l'Instruction publique et des Beaux-Arts. Histoire littéraire de l'Afrique chrétienne depuis les origines jusqu'à l'invasion arabe. Par -, docteur ès lettres. I. Tertullien et les origines, 1911; II. Saint Cyprien et son temps, 1902; III. Le IVe siècle, d'Arnobe à Victorin, 1905; IV. Le donatisme, 1912; V. Saint Optat et les premiers écrivains donatistes, 1920; VI. Littérature donatiste au temps de Saint Augustin, 1922; VII. Saint Augustin et le donatisme, 1923. Paris, Éditions Ernest Leroux, 28, Rue Bonaparte (VIe).
Moore and John Jackson, Clifford H. - Tacitus The Histories with an English translation by H. Clifford Moore. The Annals with an English translation by John Jackson. In four volumes. The Loeb Classical Library. London-Cambridge, Massachusetts MCMXXV-MCMXXXVII.
Moreau, J.J. - zie Puteanus, Erycius.
Mortier - Histoire des Maitres Généraux de l'Ordre des Frères Prêcheurs par R.P. Mortier des Frères Prêcheurs. Tome sixième 1589-1650. Paris, Alphonse Picard et Fils, Éditeurs. 82, Rue Bonaparte, 82. 1913.

Nielsen, Dr. Yngvar - Norges Historie. IV Binds anden del Tidsrummet 1588-1660 af -. Kristiania 1911. Forlagt af H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).

Oxenstierna, Axel - Rikskansleren Axel Oxenstiernas Skrifter och Brefvexling. Utgifna af Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiqvitets-Akademien. Stockholm, P.A. Norstedt & Söners Förlag.

Pange, Jean de - Charnacé et l'Alliance Franco-Hollandaise (1633-1637). Préface du marquis De Charnacé. Paris, Alphonse Picard et Fils, Éditeurs, Libraires des Archives Nationales et de la Société de l'École des Chartes. 82, Rue Bonaparte, 82. 1905.
Perrin, Bernadotte - Vitae Plutarch's Lives with an English translation by -. In eleven volumes. The Loeb Classical Library. Londen / New York MCMXIV-MCMXXVI.
Petit, Louis D. - Bibliotheek van Nederlandsche Pamfletten. Verzamelingen van de bibliotheek van Joannes Thysius en de bibliotheek der Rijks-Universiteit te Leiden. Bewerkt door -. 4 Delen. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff / Leiden, A.W. Sijthoff's Uitgeversmaatschappij. 1882-1934.
Pfeiffer, Rudolfus - Callimachus. Edidit -. Volumen I. Fragmenta. MCMXLIX Volumen II. Hymni et Epigrammata. MCMLIII. Oxonii E Typographeo Clarendoniano

P f i s t e r , A l e x a n d e r - Georg Jenatsch: Sein Leben und seine Zeit. Dritte, neube arbeitete und erweiterte Auflage. Basel 1951. Verlag von Helbing & Lichtenhahn.

Philo Judaeus - zie Colson, M.A. and G.H. Whitaker, M.A., F.H.
Plutarchus - zie Helmbold, W.C.
zie Perrin, Bernadotte.
Pohler, Dr. Joh. - Bibliotheca historico-militaris. Systematische Uebersicht der Erscheinungen aller Sprachen auf dem Gebiete der Geschichte der Kriege und Kriegswissenschaft seit Erfindung der Buchdruckerkunst bis zum Schluss des Jahres 1880. Von -. IV Bände. Cassel, Verlag von Ferd. Kessler / Leipzig, Verlag von Georg Lang. 1887-1899.
Porchnev, Boris - Les soulèvements populaires en France de 1623 à 1648. Ecole pratique des hautes études - VIe section. Centre de recherches historiques. Oeuvres étrangères IV. S.E.V.P.E.N., 13, Rue du Four, Paris. 1963.
Puteanus, Erycius - Honderd veertien Nederlandse brieven van - aan de astronoom Michael Florent van Langren. Met een inleiding uitgegeven door J.J. Moreau (B. Bibl.) Pretoria. Voor de Seven Sinjoren uitgegeven door De Sikkel N.V. te Antwerpen en ook verkrijgbaar bij De Wereldbibliotheek te Amsterdam, MCMLVII.

Rademaker ss. cc., C.S.M. - Gerardus Joannes Vossius (1577-1649). N.V. Uitgeversmaatschappij W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle 1967.
Richelieu, De - Memoires povr l'Histoire dv Cardinal Dvc De Richeliev. Recveillis par le sievr Avbery advocat au Parlement & aux Conseils du Roy. Tome Second. A Paris, Chez Antoine Bertier, ruë Saint Iacques, à l' Enseigne de la Fortune. M. DC LX. Avec privilege dv Roy.
Ritter, Annelies - Der Nachlass Priandi in der Niedersächsischen Landesbibliothek Hannover. Diplomatische Briefe und Berichte aus dem Besitz des mantuanischen Residenten am französischen Hofe (1610-1674) in: Niedersächsisches Jahrbuch für Landesgeschichte. Neue Folge der ‘Zeitschrift des Historischen Vereins für Niedersachsen’. Herausgegeben von der Historischen Kommission für Niedersachsen (Bremen und die ehemaligen Länder Hannover, Oldenburg, Braunschweig und Schaumburg-Lippe) Band 37. 1965. August Lax. Verlagsbuchhandlung. Hildesheim.
Rivet, André - Andreae Riveti Apologeticvs, pro Suo de Verae & sincerae Pacis Ecclesiae proposito. Contra Hvgonis Grotii Votvm, Et id genus conciliatorum artes, pro fucata & fallaci pace Ecclesiastica. Iasiae LIX. 8. Semitae eorum incurvatae sunt eis, omnis qui calcat in eis ignorat pacem. Lvgd. Batav. Ex Officinâ Elsevirianâ. MDCXLIII.
Rochemonteix, Camille de - Nicolas Caussin Confesseur de Louis XIII et le Cardinal de Richelieu. Documents inédits. Par le P. - de la Compagnie de Jésus. Paris, Librairie Alphonse Picard et Fils. 82, Rue Bonaparte. 1911.

Salmasius, Claudius - De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio auctore. Lvgd. Batav. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXVIII.
Schenkl, Carolus - D. Magni Avsonii Opvscvla recensuit -. Adiecta est tabvla. Berolini Apvd Weidmannos MDCCCLXXXIII. Monvmenta Germaniae Historica inde ab anno Christi qvingentesimo vsqve ad annvm millesimvm et qvingentesimvm edidit Societas aperiendis fontibvs rervm Germanicarvm medii aevi. Avctorvm antiqvissimorvm tomi V pars altera.
Schüling, Hermann - Bibliographischer Wegweiser zu dem in Deutschland erschienenen Schrifttum des 17. Jahrhunderts. Berichte und Arbeiten aus der Universitätsbibliothek Giessen. 4. Giessen 1964 Universitätsbibliothek.

Schulte Nordholt, J.W. - Hymnen en Liederen. Een bloemlezing uit de Latijnse gezangen en gedichten van de Kerk der eeuwen. Verzameld en vertaald door -. MCMLXIV. Paul Brand - Hilversum Antwerpen; W. ten Have - Amsterdam.
Schultze, Johannes - Die Mark Brandenburg. I - IV. Dunker & Humblot / Berlin. 1961-1964.
Sententien, - By die vanden Krijghs-rade der Vereenighde Nederlanden, uytgesprooken jeghens den Gouverneur, Major, ende Capiteynen: Mitsgaders de Lieutenanten ende Vendrichen, die als Cheffs gecommandeert, ende binnen Venlo Guarnisoen ghehouden hebben, over het subijt ende onverwacht overgheven vande selve Stadt. Gearresteert inden Leger bij Breda, opten 19. Octobris 1637. Ende ghepronunceert opten 29. daer aen volgende. In 's Graven-Haghe, By de Weduwe ende Erfgenamen van wijlen Hillebrandt Iacobssz van Wouw, Ordinaris Druckers vande Hog: Mog: Heeren Staten Generael. Anno 1637.
Slane, De - Bibliothèque Nationale. Département des manuscrits. Catalogue des Manuscrits arabes par M. le baron -, membre de l'Institut. Paris, Imprimerie Nationale 1883-1895.
Slingelandt, Mr. Simon van - Staatkundige Geschriften, opgesteld en nagelaten door -, Gebooren den 14 January 1644, aangesteld tot Secretaris van den Raad van Staaten den 4 Augustus 1690, Raad en Thesaurier Generaal der Vereenigde Nederlanden den 27 October 1725, Raadpensionaris van Holland den 17 July 1727, Overleeden den 1 December 1736. 4 Deelen. Te Amsterdam, By Petrus Schouten. 1784-1785.
Souvigny - Mémoires du Comte de Souvigny, Lieutenant Général des Armées du Roi. Publiés d'apres le manuscrit original pour la Société de l'Histoire de France par le Baron Ludovic De Contenson. III Tomes. A Paris, Librairie Renouard, H. Laurens, Successeur, Libraire de la Société de l'Historie de France, Rue de Tournon, no. 6. MDCCCCVI - MDCCCCIX.
Spencer, W.G. - Celsus De Medicina with an English translation by -. Three volumes. London, William Heinemann Ltd.; Cambridge / Massachusetts, Harvard University Press. MCMXXXV-MCMXXXVIII.
Steele, Robert - Bibliotheca Lindesiana. A Bibliography of Royal Proclamations of the Tudor and Stuart Sovereigns and of others published under authority 1485-1714 with an historical essay on their origin and use by -. Vol. I England and Wales; Vol. II Part I. Ireland / Part II. Scotland. Printed by the Clarendon Press, Oxford 1910
Sterck, Dr. J.F.M. - De Werken van Vondel. Volledige an geïllustreerde tekstuitgave in tien deelen. Levensbeschrijving en verdere geschiedkundige bewerking door -. Taalkundige bewerking door Dr. H.W.E. Moller en Prof. Dr. C.G.N. de Vooys. Letterkundige inleidingen van C.R. de Klerk, Lr. B.H. Molkenboer, Prof. Dr. J. Prinsen Jlzn. en L. Simons. Bandteekening van Prof. R.N. Roland Holst. Derde Deel 1627-1640. Maatschappij van Goede en Goedkoope Lectuur, Amsterdam. 1929.
Stobaeus, Johannes - Ioannis Stobaei Anthologii libri dvo priores qvi inscribi solent Eclogae Physicae et Ethicae Recensvit Cvrtivs Wachsmvth. Vol. I-II. Berolini, Apud Weidmannos MDCCCLXXXIV.
Stobaeus, Johannes - Ioannis Stobaei Anthologii libri dvo posteriores Recensvit Otto Hense. Vol. I-III. Berolini, Apud Weidmannos MDCCCXCIV-MCMXII.
Stravius, Richard Paul - zie Brulez, Wilfrid.

Susane - Histoire de la Cavalerie française. III Tomes. Paris, Librairie J. Hetzel et. C^{e}, 18, rue Jacob, 18. 1874.
Susane - Histoire de l'Infanterie française. III Tomes. Paris, Librairie militaire de J. Dumaine, Libraire-Editeur. Rue et Passage Dauphine, 30. 1876.
Suvanto, Pekka - Wallenstein und seine Anhänger am Wiener Hof zur Zeit des zweiten Generalats 1631-1634. Helsinki 1963.

Table Universelle - des Auteurs Elcclésiastiques, Disposez par ordre Chronologique, et de leurs Ouvrages véritables ou supposez. Tomes I-V. A Paris, Chez André Pralard, ruë saint Jacques, à l'Occasion. M.DCC.IV. Avec Privilège du Roy.
Tacitus, Cornelis - zie Moore and John Jackson, Clifford H.
Tacitus - Lexicon Taciteum, zie Gerber et A. Greef, A.
Tilmanus, Johannes - Examen Comitiorvm Ratisbonensivm, sive Disqvisitio Politica de nupera Electione novissime Regis Romanorvm. In qua perspicue ostenditur, neque Conventum Electoralem Ratisbonae rite institutum, neque designationem Regis Romanorum legitime celebratam esse. Avthore Jvsto Asterio, J.C.^{to}. Iuxta Exemplar Hanoviae, Apud Eleutherium Meinhardum, MDCXXXVII. Cvm Privilegio Veritatis.
Tjessinga, Dr. J C. - Enkele gegevens omtrent Adriaan Pauw en het slot van Heemstede. 2 dln. Uitgegeven in 1948-1949 door de Vereniging Oud-Heemstede-Bennebroek te Heemstede.
Tumler, Dr. P. Marjan - Der deutsche Orden im Werden, Wachsen und Wirken bis 1400 mit einem Abriss der Geschichte des Ordens von 1400 bis zur neuesten Zeit. Von -. Panorama, Biographische und Monographische Verlagsgesellschaft m.b.H., Wien VIII. 1955.
Turnbull, G.H. - Hartlib, Dury and Comenius. Gleanings from Hartlib's papers. By -. University Press of Liverpool, Hodder & Stoughton, London 1947.
Turnbull, G.H. - Letters witten by John Dury in Sweden, 1636-1638. Edited by Professor -, University of Sheffield, England, in: Kyrkohistorisk Årsskrift. Redigerad av Gunnar Westin. Fyrtionionde Årgången 1949. Almqvist & Wiksells Boktryckeri ab Uppsala ock Stockholm.
Tydeman, Mr. H.W. - Bibliothecae Tydemannianae Pars Prima. Catalogus der Bibliotheek nagelaten door den WelEd. HoogGel. Heer -, Hoogleeraar in de Staatswetenschappen en Regtsgeleerdheid te Leiden. Eerste Deel. Waarvan de verkooping zal plaats hebben op Maandag 24 October 1864 en volgende dagen, des avonds te 6 ure precies, onder directie van Martinus Nijhoff en E.J. Brill, Boekhandelaren te 's Gravenhage en te Leiden. Ten huize van den eerstgenoemde, te 's Gravenhage, Raamstraat, 49.

Vogel, Johann Jacob - Leipzigisches Geschicht-Buch oder Annales, Das ist: Jahrund Tage-Buecher Weltberuehmten Koenigl. und Churfuerstlichen Saechsischen Kauffund Handels-Stadt Leipzig, In welchen die meisten merckwuerdigsten Geschichte und geschehene Veraenderungen, die in und bey belobter Stadt und Gegend, beydes in Geistl. als Weltl. Sachen, so wohl in Friedens- als Krieges-Zeiten, von Anno 661. nach Christi Geburth an, biss in das 1714. Jahr, von Tage zu Tage sich begeben haben, enthalten sind, Alle zum theil aus glaubwuerdigen alten und neuen, beydes gedruckten als geschriebenen Chronicken, bewaehrten Historicis, uhralten Urkunden und

Documenten, zum theil auch aus eigener Erfahrung mit nicht geringer Muehe aus angebohr-

ner Liebe zusammen getragen und in richtige Ordnung verfasset, Auch mit, dienlichen Marginalien und einen benoethigten Register erlaeutert Von M. -, von Leipzig, Dienern am Wort Gottes zu Panitzsch, Sommerfeld und Althayn. Leipzig, Verlegt von Friedrich Lanckischens sel. Erben, 1714.

Wachsmuth, Curtius - zie Stobaeus, Johannes.
Warneck, Gustav - Abriss einer Geschichte der protestantischen Missionen von der Reformation bis auf die Gegenwart. Mit einem Anhang über die katholischen Missionen. Von -, Professor und Doktor der Theologie. Achte verbesserte und vermehrte Auflage. Berlin. Verlag von Martin Warneck. 1905.
Wentzcke, Dr. Paul - Johann Frischmann ein Publizist des 17. Jahrhunderts. Von -. Strassburg, Verlag von W. Heinrich. 1904.
Westermann, Antonius - *ΒΙΟΓΡΑΦΟΙ*. Vitarum Scriptores Graeci Minores edidit -, Litt. Gr. et Rom. in Univ. Lips. P.P.O. Brunsvigae Sumptum fecit Georgius Westermann. MDCCCXLV.
Westin, Gunnar - Brev från John Durie åren 1636-1638. Utgivna av Docent -, Uppsala, in: Kyrkohistorisk Årsskrift. Utgiven av D. Emanuel Linderholm. Trettiotredje Årgången 1933. Uppsala och Stockholm, Almqvist & Wiksells Boktryckeri.
Westin, Gunnar - John Durie in Sweden 1636-1638. Some documents, in: Kyrkohistorisk Årsskrift. Utgiven av D. Emanuel Linderholm. Trettiofjärde Årgången 1934. Uppsala och Stockholm, Almqvist & Wiksells Boktryckeri.
White, M.A., L L.D., Horace - Appian's Roman History with an English translation by -, in four volumes. The Loeb Classical Library. Londen / New York MCMXII-MCMXIII.
Whitmore, P.J.S. - The order of minims in seventeenth-century France. Martinus Nijhoff - The Hague - 1967.
Wiarda, Tileman Dothias - Ostfriesische Geschichte. Von -, Secretair der ostfriesischen Landschaft. 9 Bände. Aurich, bei August Friedrich Winter. 1797-1798.
Wilbur, D.D., Earl Morse - A History of Unitarianism by -. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press. Socinianism and its Antecedents, 1946. In Transylvania, England, and America, 1952.
Wille, R. - Hanau im dreissigjährigen Kriege. Von -, Oberst-lieutenant. Mit 5 Tafeln in Stein- und Lichtdruck. Hanau bei G.M. Alberti, 1886.

Zeller, Gaston - La réunion de Metz à la France (1552-1648). II Tomes. Société d'Edition: Les Belles Lettres. 95, Boulevard Raspail, Paris (VIe). Great Britain, British Empire, United States. Humphrey Milford, Oxford University Press 1926.
Zischka, Anton - Het wereldverkeer door alle eeuwen. Geschiedenis, invloed en techniek van schrijven, seinen, drukken, rijden, varen en vliegen. Geïllustreerd met reproducties en 16 fotopagina's. Bewerkt door Will. Kortekaas naar het nog onuitgegeven boek ‘Lebensadern der Gemeinschaft’. Nederland's Boekhuis, Tilburg 1951.

2. Register van brieven.

De cijfers zijn de nummers der brieven.
De nummers der brieven van hen, aan wie Grotius schreef, zijn romein, van hen die Grotius schreven, cursief gedrukt.

Bernegger, Matthias, *2960*, 3029, 3285.
Bielke, Sten, *2935, 2945*, 2953, 2970, *2980*, 2982, 2992, 3001, 3020, 3030, 3042, *3058*, 3060, 3070, 3087, 3096, 3150, 3122, 3130, 3153, *3162*, 3163, 3182, 3197, *3213*, 3225, 3238, 3257, 3268, 3279, 3340, 3353.
Bignon, H., 3126.

Calixtus, Georg, 3295.
Camerarius, Ludwig, 2911, 2927, 2938, 2954, 2971, 2987, 2993, 3002, 3007, 3021, 3031, 3043, 3051, 3061, 3067, 3071, 3081, 3085, 3097, 3112, 3123, 3134, 3144, 3152, 3164, 3176, 3183, 3198, 3208, 3215, 3226, 3236, 3239, 3247, 3258, 3269, 3287, 3300, 3308, 3319, 3320, 3332, 3341, 3354, 3362, 3370, 3380, 3388, 3399.
Casaubonus, Mericus, *3012*.
Christina van Zweden, *2968*, 3022, *3154, 3227*, 3270, 3309.
Conrad, A., 3189.

Duraeus, Johannes, 3245, 3355.

Empereur, Constantijn I', *3262*.

Forstner, C. von, 3246.
Frischmann, J., 3376.

Graswinckel, Theodoricus (Dirk), *3234*.
Gronovius, Johann Friedrich, *3170*, 3212, *3228, 3233, 3267, 3325*, 3377.
Groot, Cornelis de, *3326*.
Groot, Diederik (Dirck) de, *3075, 3224*.
Groot, Jan de, *2946, 3025, 3059, 3127*.
Groot, Willem de, 2912, *2913*, 2923, *2928, 2936*, 2941, 2955, *2962*, 2965, 2972, *2978*, 2981, 2986, 2988, 2994, *3009, 3026*, 3027, 3039, 3052, 3062, *3082*, 3086, *3110*, 3114, *3129*, 3135, 3151, 3171, *3173, 3192*, 3199, *3200, 3205*, 3209, 3216, *3223, 3252*, 3256, *3263, 3276, 3277*, 3280, 3297, *3305*, 3310, 3321, *3327*, 3342, *3348*, 3363, 3371, *3383, 3393, 3400*.

Hohenlohe, Georg Friedrich van, *3040*.
Holing, Peter, 3038.
Höpfner, H., *3330*.
Huygens, Constantijn, *2934*.

Jasky, Israel von, *2956*, 3010, *3069*, 3115, *3195*, 3271, *3331, 3369*, 3395.
Johann Kasimir, Rijngraaf, *3065, 3172*,

Lindenbrog, Friedrich, 3014, 3083.

Marini, Charles, *2920, 2942, 2943, 2961, 3013, 3117, 3131, 3140, 3175, 3193, 3214, 3222, 3237, 3244, 3266, 3278, 3296, 3311, 3317, 3339, 3352, 3361, 3368, 3378, 3386, 3401*.
Matthisius, Assuerus, *3298*.
Maurier, Louis Aubéry du, *3106, 3141*, 3145, *3174*, 3272.
May, Paul du, 3018.
Müller, Georg, *3349, 3358*.

Otto, Rijngraaf, *2963*.
Oxenstierna, Axel, 2914, 2917, 2924, 2929, 2939, 2949, 2957, 2966, 2973, 2983, *2984*, 2989, 2995, 3000, *3005*, 3008, 3019, 3032, 3044, 3053, 3066, 3072, 3088, *3094*, 3098, 3107, 3113, 3120, *3125*, 3132, 3146, 3155, *3160*, 3165, 3177, 3180, *3187, 3188*, 3196, *3201, 3206*, 3211, 3217, 3229, 3240, 3248, 3249, 3259, 3273, 3281, 3288, 3301, 3313, 3322, 3333, 3343, 3356, 3364, 3372, 3373, 3381, 3389, 3396.

Peiresc, Nicolas Claude Fabry de, 3016, *3033, 3037, 3048*, 3089.

Ramsay, J., *3006, 3101, 3102, 3103, 3121*, 3181, 3318.
Rechlingen, M.C., *3391*.
Reigersberch, Johan van, *3290*, 3337.
Reigersberch, Nicolaes van, 2915, *2916*, 2918, *2922*, 2925, *2926*, 2930, *2931*, 2932, *2933, 2937*, 2944, *2947*, 2950, 2951, 2958, 2967, *2969*, 2974, *2977*, 2985, 2990, 2996, 3003,

3011, *3015*, 3023, *3028*, 3034, 3041, 3045, 3054, 3063, *3068*, 3073, *3076, 3079, 3080*, 3084, 3090, *3095*, 3099, *3104*, 3108, *3111*, 3116, *3118, 3128*, 3136, *3142*, 3147, 3156, 3166, 3178, 3184, 3202, *3207*, 3210, 3218, *3219*, 3230, 3250, *3253*, 3255, *3264*, 3274, 3282, 3283, *3286*, 3289, *3293*, 3302, *3306*, 3312, *3315*, 3323, *3328, 3329*, 3334, *3336*, 3344, *3350, 3359*, 3365, *3366, 3375*, 3382, *3384*, 3390, *3392*, 3397.
Ridderschap in de Elzas, De, *2952*.
Ruarus, M., 3190.

Salmasius, Claudius, 3077, *3149, 3294*, 3324.
Salvius, Johan Adler, *2919, 2948*, 2959, 2975, 2997, *2999*, 3004, 3024, 3035, 3046, 3057, 3064, 3074, 3091, *3092*, 3100, 3124, 3133, *3143*, 3157, 3167, 3185, *3194*, 3203, *3204*, 3220, 3231, 3241, 3260, *3265*, 3291, 3303, 3314, 3345, 3360, 3374, *3379, 3387, 3394*.
Schmalz, Peter, 2976, 2998, 3036, 3047, *3078*, 3093, 3109, 3137, 3168, 3186, 3221, 3232, 3242, 3251, 3261, 3284, 3292, 3304, 3335, 3346, 3398.
Schörling, Balthasar, *3050, 3056, 3119, 3138, 3150, 3161, 3179, 3235, 3243, 3254, 3307, 3347, 3357, 3367*.
Slupecki de Konary, Jerzy, *3191*.
Spiring Silvercrona, Petter, *2940, 3139, 3351. 3385*.
Sprecher, Fortunatus, 2921, 2979.

Vixeisem, Isaac, *2964*.
Vögler, H., 3017.
Vondel, Joost van den, *3299*.
Vossius, Gerard Johannes, *3055, 3158, 3159*, 3169, 3338.

Witten, J., 2991, *3049*, 3148, 3316.
Wtenbogaert, Johannes, 3275.

3. Lijst van geciteerde plaatsen uit Griekse en Latijnse schrijvers en uit het Oude en Nieuwe Testament.

Het cijfer achter de punt geeft de bladzijden aan, waar het citaat in de tekst der brieven voorkomt.

Aeschines Ctesiphon 130. 242
Ammianus Marcellinus Rerum gestarum libri XIV, 2, 10. 534
Apuleius *ANEXOMENOΣ* 23 (Ex Menandro). 666
Ausonius Periochae Odyssiae V (30). 534

Callimachus frg. XXXVII (38). 237
Catullus, Gaius Valerius XXIX, 24. 220
Celsus, Aulus Cornelius De Medicina, Prooem. 36. 253
Cicero, Marcus Tullius De Divinatione I, 20 et seqq. 481
Cicero, Marcus Tullius De Divinatione II, 58 et seqq. 481
Cicero, Marcus Tullius De Natura Deorum I, 96. 443
Cicero, Marcus Tullius De Oratore 3, 32, 131. 688
Cicero, Marcus Tullius Tusculanae Disputationes I, 10. 766
Cicero, Marcus Tullius Tusculanae Disputationes V, 37. 158

Euripides Alcestis 1162. 666
Euripides Andromache 1287. 666
Euripides Bacchae 1391. 666
Euripides Helena 1691. 666
Euripides Medea 1418. 258, 666
Euripides Supplices 591/2. 535
Eusthatius Commentaria ad Homeri Iliadem 624, 41. 120

Gellius, Aulus Noctes Atticae I, 6, 2. 355 aant.
Gellius, Aulus Noctes Atticae XI, 4. 253

Herodotus I, 555. 243
Herodotus II, 104. 235

Homerus Ilias I, 31. 535
Homerus Ilias I, 63. 481
Homerus Ilias I, 118/9. 535
Homerus Odyssea V, 291-450. 534

Horatius, Flaccus, Quintus Ars Poetica 237-239. 198
Horatius, Flaccus, Quintus Ars Poetica 445-449. 780
Horatius, Flaccus, Quintus Ars Poetica 451. 314
Horatius, Flaccus, Quintus Ars Poetica 467. 242
Horatius, Flaccus, Quintus Carmina I, 9, 14. 149, 152
Horatius, Flaccus, Quintus Carmina I, 9, 15. 632
Horatius, Flaccus, Quintus Epistulae I, 18, 84. 168
Horatius, Flaccus, Quintus Epodi 16, 6. 703
Horatius, Flaccus, Quintus Satyrae I, 10, 40-42. 198
Horatius, Flaccus, Quintus Satyrae II, 5, 91-92. 198

Justinus Martyr Epistola ad Zenam et Serenum 2. 163
Juvenalis, Decimus Junius Satyrae VII, 154. 241

Livius, Titus Ab urbe condita I, 10, 4. 284
Livius, Titus Ab urbe condita XXII, 1. 110, 112, 116, 123
Livius, Titus Ab urbe condita XXXIV, 2. 318
Lucanus, Marcus Annaeus De Bello Civili V, 336-339. 249
Lucanus, Marcus Annaeus Pharsalia V, 654-656. 514
Lucilius, Gaius Carmina (ed. Marx) 1208. 481
Lucretius IV, 42. 33
Lukas 2, 29. 253

Manilius, Marcus Astronomica II, 6. 534
Markus 14, 43. 400
Martialis, Marcus Valerius Epigrammata VI, 62. 50
Martialis, Marcus Valerius Epigrammata IX, 12, 16. 168
Mattheus 25, 1-14. 124

Ovidius Naso, Publius Ars Amatoria III, 425. 206
Ovidius Naso, Publius Ars Amatoria III, 549. 546
Ovidius Naso, Publius Heroides XVII, 152. 586
Ovidius Naso, Publius Metamorphoses I, 73. 594
Ovidius Naso, Publius Metamorphoses XV, 497-546. 533

Persius, Aulus Persius Flaccus Saturae 1, 2. 518
Petronius Arbiter, Gaius Satyricon 4. 455

Plautus, Titus Maccius Aulularia 57. 132
Plautus, Titus Maccius Captivi 142/3. 299
Plautus, Titus Maccius Curculio 55. 243
Plautus, Titus Maccius Trinummus 1154. 554
Plinius Secundus, Gaius Naturalis Historia XXVIII, 36. 535
Plinius Secundus, Gaius Naturalis Historia XXXV, 36, 69. 271
Plutarchus Moralia, *ΠΕΡΙ ΦΙΛΑΔΕΛΦΙΑΣ* 490 E. 67
Publilius Syrus Sententiae 163. 364
Publilius Syrus Sententiae 264. 366

Sallustius Chrispus, Gaius Bellum Jugurthinum 54, 6. 534
Seneca, Lucius Annaeus De Otio I (28), 4-3 (30), 2. 258
Seneca Minor, Lucius Annaeus Ad Lucilium epistulae morales CXVIII, 4. 535
Seneca Minor, Lucius Annaeus Ad Lucilium epistulae morales CXX, 19. 535
Seneca Minor, Lucius Annaeus De Beneficiis 6, 30, 5. 456
Seneca Minor, Lucius Annaeus Hyppolytus 439. 535
Seneca Minor, Lucius Annaeus Hyppolytus 773. 443
Seneca Minor, Lucius Annaeus Hyppolytus 921-923. 533
Seneca Minor, Lucius Annaeus Troades 38-40. 534
Seneca Minor, Lucius Annaeus Troades 993-998. 533
Seneca Minor, Lucius Annaeus Troades 997/8. 535
Sophocles Antigone 672. 682
Sophocles Oedipus Tyrannus 1396. 633
Statius, Publius Papinius Achilleïs, I, 18-19. 525, 593
Statius, Publius Papinius Thebais I, 17-34. 525, 593
Statius, Publius Papinius Thebais I, 55. 594
Statius, Publius Papinius Thebais I, 64. 593
Statius, Publius Papinius Thebais I, 170. 159
Statius, Publius Papinius Thebais I, 651-654. 593
Statius, Publius Papinius Thebais VII, 252. 780
Suetonius Tranquillus, Gaius Augustus 87. 535
Suidas No. 1272. 241

Tacitus, Publius Cornelius Annales I, 6. 567
Tacitus, Publius Cornelius Annales I, 9, 2. 146
Tacitus, Publius Cornelius Annales I, 28. 37
Tacitus, Publius Cornelius Annales VI, 10. 94
Tacitus, Publius Cornelius Annales XIV, 15. 525, 593
Tacitus, Publius Cornelius Annales XV, 44. 567
Tacitus, Publius Cornelius Germania XLIV. 411, 448
Tertullianus, Quintus Septimius Florens De Anima 45 et seqq. 481

Vergilius Maro, Publius Aeneis I, 199. 536
Vergilius Maro, Publius Aeneis I, 513/4. 536
Vergilius Maro, Publius Aeneis II, 61. 111

Vergilius Maro, Publius Aeneis II, 274/5. 402
Vergilius Maro, Publius Aeneis III, 168. 644
Vergilius Maro, Publius Aeneis IV, 188. 229
Vergilius Maro, Publius Aeneis IV, 469-473. 645
Vergilius Maro, Publius Aeneis VI, 450. 618
Vergilius Maro, Publius Aeneis VII, 3. 594
Vergilius Maro, Publius Aeneis VII, 774 vv. 533
Vergilius Maro, Publius Aeneis XII, 71. 545
Vergilius Maro, Publius Catalepton VI, 6. 220
Vergilius Maro, Publius Eclogae IX, 50. 340
Vergilius Maro, Publius Georgica I, 514. 250

4. Register van persoonsnamen, aardrijkskundige namen en boektitels.

Voor aanwijzingen ten gebruike van het register zij verwezen naar deel III, p. 489

A

Abbesteegh, Willem 238.
Abyssinië, zie Ethiopië.
Abū-l-Fidā' Ismā'il ibn 'Alī, 'Imād al-dīn al-Aiyūbī 582[2].
Abū-l-Fidā' Ismā'il ibn 'Alī, 'Imād al-dīn al-Aiyūbī *Taqwīm al-buldān.* 582.
Achates 536.
Achilles 525, 533 593.
Ackerlaken, zie Akerlaecken, Barthold van.
Acqui 811, 816, 820.
Adam 217.
Adamus Bremensis 411.
Admiraliteit van Amsterdam 443.
Adrastus 535.
Adriaticum mare, zie Adriatische Zee.
Adriatische Zee 37.
Adrichem, Joost Jacobsz. van 70, 213, 214, 258, 268, 361, 365.
Adrichem, Maria van 70, 365.
Aegaeïsche Zee 578, 647.
Aegyptus, zie Egypte.
Aelianus = Spiring Silvercrona, Petter 13, 23, 28, 30, 43, 48, 54, 56, 72, 120, 126, 146, 167, 194, 197, 219, 278, 290, 341, 354, 455, 660.
Aelius = Plessis de Richelieu, Jean Armand du 332.
Aeneas 644.
Aenipons, zie Innsbrück.
Aerssen, heer van Sommelsdijk, François van 23, 31, 48, 55, 79, 93, 147, 169, 227, 279, 352, 354, 379, 380, 444, 455, 490, 563, 585, 618, 686, 777.
Aerssen van Wernhout, Cornelis van 34[2].
Aerssen van Wernhout, Johan van 34[2].
Aesch 723.
Aeschines 242.
Aeschines *Ctesiphon.* 242.
Aeschylus 645.
Aethiopia, zie Ethiopië.
Afrika 707, 739, 743, 753, 756.
Agamemnon 645.
Agathias Scholasticus 657.
Agaue 645.
Agliano 440, 446, 449, 457, 475, 479.
Aglianum, zie Agliano.
Agricola, Gnaeus Iulius 94.
Agrippina, zie Köln.
Ahausen, later Lilliesträom, Johannes Nicodemi van 20.

Aignan, zie Agliano.
Aigueberre, monsieur d' 290, 342.
Aiguillon 799.
Aitzema, Foppe van 37, 48, 53, 55, 56, 57, 71, 72, 99, 102, 109, 122, 126, 128, 151, 156, 168, 173, 174, 190, 198, 199, 218, 229, 237, 243, 249, 251, 256, 258, 267, 297, 301, 305, 314, 319, 323, 331, 344, 347, 364, 445, 489, 563, 712, 749, 797.
Aix-enProvence 171, 201, 226, 234, 252, 312, 430.
Akerlaecken, Barthold van 258, 347, 348[1], 470.
Alais, Louis-Emmanuel, graaf van 684, 690.
Alarik I 544.
Alba 385, 440.
Albanus mons 382.
Albertini, Ulrich von 325, 326, 367, 378, 521, 529, 540, 609, 626, 678, 717, 751. 792, 796, 824.
Albertus, aartshertog van Oostenrijk 679.
Albis, zie Elbe.
Alcaeus = bestand 580, 756.
Alemanni, Nicolo 293.
Alemanni, Nicolo *Nicolai Alemanni in Historiam Arcanam Procopii Notae Historicae ad Procopii Caesariensis V.I. ANEKΔOTA Arcana Historia, Qui est liber nonus Historiarum. Ex Bibliotheca Vaticana Nicolaus Alemannus protulit. Latinè reddidit. Notis illustrauit. Nunc primùm in lucem prodit triplici Indice locupletata. Lvgdvni, Sumpt. Andreae Brugiotti Bibliopolae Romani. M.DC.XXIII.* 293.
Alemannus, Nicolaus, zie Alamanni, Nicolo.
Alençon 252, 356, 358, 432.

Alençon, synode van 217, 307, 308, 338, 376, 402, 432, 480, 492, 495, 497, 508, 519, 569.
Aleppo 572, 574, 577, 839.
Alès, synode van 495, 508, 518.
Alewijn, Abraham 644.
Alexander = (koning van) Engeland 176, 178, 180, 244, 295, 382, 423, 426, 530, 579, 603, 687.
Alexander de Grote 694.
Alexandrië (Alexandrijns) 107, 235, 292, 626, 630, 662, 663, 670, 672, 774.
Algelsus = Beaumont, Simon van 128.
Algerije 371, 378, 397, 438, 441, 446, 494, 498, 499, 759.
Alicante 344, 346, 577.
Allerheiligenbaai 339, 353, 389, 456, 490.
Allobrogen 703.
Alo = Camerarius, Ludwig 658, 734.
Alpen 188, 207, 208, 241, 242, 672.
Alpes, zie Alpen.
Alsatia, zie Elzas.
Alt-Brandenburg 51.
Altkirch 449, 454, 457.
Amalfi, hertog van, zie Arragona, Ottavio d'.
Amasius, zie Ems.
Ambrosiaanse Hymne (Te Deum) 623, 625, 628.
Ambrosius 235, 623, 802.
Ameland 37, 85, 99, 109, 122, 128, 129, 162, 173, 190, 198, 214, 218, 229, 236, 247, 279, 288, 297, 301, 308, 319, 323, 342, 364, 418, 445, 489, 636, 829, 830.
Ameland, Vrij- en Erfheer van, zie Cammingha, Pieter III van.
Amelandia, zie Ameland.
America, zie Amerika.
Amerika 137, 405, 409, 415, 493.
Ammianus Marcellinus 534.
Ammianus Marcellinus *Rerum gestarum.* 534.
Amstelodamum, zie Amsterdam.
Amsterdam 12, 24, 28, 30, 31, 35, 45, 48, 55, 56, 65, 101, 109, 120, 190, 214, 217, 230, 258, 264, 286, 293, 294, 297, 319, 323, 341, 363, 365, 375, 417, 418, 419, 430, 432, 443, 456, 484, 496, 508, 513, 519, 526, 560, 565, 587, 616, 636, 637, 641, 644, 645, 646, 657, 659, 661, 662, 674, 709, 714, 732, 734, 747, 748, 758, 763, 832, 833.
Amurath IV, sultan der Ottomanen 27, 36, 280, 316, 396, 405, 408, 446, 474, 487, 493, 497, 499, 551, 568, 572, 574, 577, 712, 790, 798, 800, 809, 818.
Amyraut, Moïse 216[10], 257, 307, 402, 432, 481, 485, 495, 508, 518.
Anappes 739, 743.
Anclamium, zie Anklam.
Andegavum, zie Angers.
Andernach 288.
Andersdotter Hök af Partille, Carin 320.
Anderson (Landerson) 446.
Andes 645.
Angennes, sieur du Fargis, Charles d'. 717.
Angennes, markies van Poigny, Jacques d' 512.

Angenstein 723.
Angers 25, 29, 130.
Angestenum, zie Angenstein.
Anglia (Anglus, Anglicus) zie Engeland.
Angola 696, 699, 725, 748.
Angoulême 438, 442.
Angoumois 446.
Anklam 472, 487, 502, 547, 548, 565, 566, 586, 590, 616, 640, 664, 743, 761, 782, 794.
Anna van Denemarken, koningin van Engeland 321[7].
Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk 7, 17, 137, 142, 304, 312, 428, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 515, 517, 521, 527, 551, 554, 557, 568, 572, 579, 633, 655, 684, 799.
Annius Viterbiensis, Johannes, zie Nanni Giovanni.
Ansiaticae civitates, zie Hanzesteden.
Antalcidas (Antialcidas) 57[5].
Antalcidas, vrede van 57.
Antisthenes 694.
Antonio, prior van Crato 722[5], 726.
Antwerpen 389, 470, 488, 512, 793.
Aonius, zie Boeotië.
Apchon de Chanteloube, Jacques d' 9[5], 165.
Apollinarius (de Jongere) van Laodicea 666[10], 788, 802.
Appelboom, Anders Haraldsson 320.
Appelboom, Harald Andersson 320, 508[7], 515, 530.
Appianus 107[2].
Appianus *Ῥωμαικὴ Ἱστορία (Bella Civilia).* 107.
Apuleius 666.
Apuleius *Ἀνεχόμενος* 23 *(Ex Menandro).* 666.
Aqua Helvetiae, zie Baden.
Aquae Lombardicae, zie Acqui.
Aquitania, zie Guienne.
Arabië (Arabieren, Arabisch) 235, 582.
Araris, zie Saône.
Arausionensis princeps, zie Frederik Hendrik.
Arbois 421, 424, 425.
Arbosia, zie Arbois.
Arcadius 449, 544.
Arcesilaus = Hessen-Kassel, Wilhelm V, landgraaf van 284, 580, 603.
Arciszewski, Elias 281.
Arcti, zie de grote Beer.
Arcti, zie de kleine Beer.
Ardres 539, 610, 613, 616.
Ardresia, zie Ardres.
Arelatense regnum, zie Bourgondië Hertogdom.
Arelatense regnum, zie Provence Dauphiné.
Argentina, zie Straatsburg.

Argentoratum, zie Straatsburg.
Argos 535, 645.
Ariadne 535.
Arianisme (Arianen) 400, 774, 776.
Arias 774[2].
Arii 544.
Aristophanes 270, 271.
Aristoteles 292, 828.
Artistoles = Holland 28, 48, 49, 55, 128.
Arles 314, 340, 380.
Arlon 766.
Armentières, heer van, zie Egmond, Lodewijk, graaf van.
Arminianisme (Arminianen, Arminiaans) 432, 612, 775.
Arminius, Jacobus 2, 216[11], 217, 257.
Armorica, zie Bretagne.
Arnaldus, zie Arnauld, Isaac.
Arnaud, Anne 756.
Arnauld, Isaac 462.
Arnim-Boytzenburg, Hans (Johann) Georg von 231, 243, 254, 256, 304, 343, 355, 428, 462, 464.
Arnobius Afer 293, 307.
Arragon, Jean 349.
Arragona (Arragonicum), zie Ragou.
Arragona, Martino d' 609, 626, 630.
Arragona, prins van Piccolomini, hertog van
Amalfi, Ottavio d' 31, 41, 45, 48, 74, 105, 128, 176, 180, 186, 188, 193, 206, 212, 220, 223, 228, 352, 385, 388, 412, 422, 424, 426, 439, 446, 449, 451, 452, 454, 455, 460, 466, 472, 475, 478, 479, 485, 492, 497, 499, 500, 505, 506, 511, 515, 542, 545, 577, 589, 613, 648, 649, 650, 652, 663, 671, 795, 798, 806, 829,
Arras 334, 610.
Arslan bey 538.
Artaxerxes II 834.
Artesia, zie Artois.
Artischau Arciszewsky, Christoffel van 749.
Artois 186, 188, 388, 472, 494, 497, 499, 522, 539, 613, 616.
Arundel, graaf van, zie Howard, Thomas.
Arundelius, zie Howard, Thomas.
Arvernum, zie Auvergne.
Asauchum, zie Asow.
Ascasnaburgum, zie Aschaffenburg.
Ascha, zie Aesch.
Aschaffenburg 336.
Ascoli 36, 414.
Asia, zie Azië.
Asmundus = Reigersberch, Nicolaes van 31, 197, 352, 563, 637, 676, 747.
Asow 796, 839.
Asperen, Paulus van 218.
Asta, zie Asti.
Asterius, Justus, zie Tilmanus, Johannes.

Asti 385, 440, 447, 453, 460, 463, 475, 479, 485, 493, 497, 498, 568, 571, 573, 578, 581, 596, 597, 601, 606, 609, 626, 629, 662, 670, 672.
Aston of Forfar, Walter 344, 346, 685, 690.
Athene (Atheners, Atheens) 57, 270, 271, 292, 834, 835.
Atlantische Oceaan 149, 150, 344, 346, 579.
Atlas 830.
Atrebates, zie Artois.
Atrecht 193.
Attica 535, 835.
Atticus, Titus Pomponius 47[3], 94, 107.
Attisch-Delische Bond 271.
Aubert, Jean 293, 429.
Aubert, Jean *Sancti Cyrilli Alexandrini opera omnia Graece et Latine.*
Aubert, Jean *Lutetiae Parisiorum MDCXXXVIII.* 293, 429.
Aubery, seigneur du Troussay, Jean 334.
Aubery (Aubry), Pomponne 334, 394.
Augier (Ogier, Oger), René 42, 45, 58, 61, 87, 93, 96, 111, 113, 114, 117, 121, 124, 127, 137, 148, 151, 160, 175, 394, 395, 396.
Augsburg 375, 693.
Augusta Taurinorum, zie Turijn.
Augustinus, Aurelius 623, 666[9], 788, 802, 804[6].
Augustinus, Aurelius *Quaestiones in Heptateuch.* 666.
Augustinus, Aurelius *De doctrina christ.* 666.
Augustinus, Aurelius *Epist.* 666.
Augustus = Wladislas VII (IV) 176, 178, 181, 312.
Aunis 446.
Aurelianum, zie Orléans.
Aurelianus = Aerssen, François van 23, 55.
Auriacus princeps, zie Frederik Hendrik.
Ausonius, Decimus Magnus 534.
Ausonius, Decimus Magnus *Periochae Odyssiae. V. (*30*)*. 534.
Austria (Austriaans), zie Oostenrijk (Oostenrijks).
Autrai 367, 370, 373, 377, 382.
Autrea, zie Autrai.
Autun 282, 285.
Autunnacum, zie Autun.
Auvergne 309, 337.
Avares 544.
Avaugour, baron d', zie Du Bois, Charles.
Avaux, graaf van, zie Mesmes, Claude de.
Avenua, zie Avesnes.
Averie, Joseph 424, 473, 483, 523, 589, 619, 738, 742, 782, 795, 840.
Avernia (Averni), zie Auvergne.
Avesnes 541, 542, 543, 545.
Aymeries 497, 499, 539, 610, 613, 616.
Axelsson, Johan 580.
Azië 94, 195, 534.

B

Babylon (Babylonië Babylonisch) 476, 839.
Bacchanten 645.

Bachelier, Simon 137, 142, 153, 176, 306, 345, 407, 411, 527.
Backer, Jacob 55, 432,
Baden 325, 327, 441, 506, 511, 515, 663, 668, 670, 672, 731, 736, 737, 746, 762, 816.
Baden, landdag van 208, 327, 385, 717, 765, 781.
Baerle, Caspar van, zie Barleus, Caspar.
Baerle, Susanna van 290.
Baglioni, Malatesta 223, 568, 572, 576.
Bahia de todos os Santos, zie Allerheiligenbaai.
Baia, zie Allerheiligenbaai.
Balançon, baron van, zie Rye, de la Palud, Claude de.
Ballarino, Giovanni Battista 224, 493, 497, 499, 507, 509, 552, 745.
Balmae, zie Baume.
Balthicum mare, zie Oostzee.
Balzac, seigneur, de, zie Guez, Jean Louis.
Bamberg 241, 246, 248.
Banda (schip) 513, 563, 734.
Banér, Axel 91, 95, 111, 184, 202, 230, 259, 295, 435, 466, 483, 559, 591.
Banér, Johan Gustavsson 19, 22, 23, 24, 29, 31, 48, 51, 53, 56, 59, 69, 74, 75, 84, 95, 99, 113, 130, 133, 134, 135, 151, 161, 172, 173, 191, 202, 231, 248, 254, 264, 266, 294, 306, 315, 316, 318, 326, 332, 337, 343, 355, 373, 383, 390, 391, 395, 401, 420, 437, 447, 450, 452, 456, 457, 458, 462, 464, 466, 471, 472, 474, 476, 478, 483, 484, 487, 493, 501, 502, 503, 514, 521, 527, 529, 537, 546, 548, 550, 559, 566, 587, 588, 590, 595, 598, 599, 636, 654, 729, 743, 744, 751, 761, 766, 782, 794, 796, 799, 818, 824, 829.
Banerius, zie Banér, Johan Gustavsson.
Bar, hertogdom 25, 40.
Barberini 552.
Barberini, Franceso, kardinaal 223, 667, 742.
Barberini, Taddeo 811, 815, 816, 820.
Barbier, Louis 8^{10}, 60.
Barclaius, zie Berkeley, John.
Barlaeus, Caspar 53, 54, 102, 418, 430, 496, 643, 695.
Barlaeus, Caspar *Epigramma in problemata Menassis ben-Israel. Cum analysi et brevibus noti ... s.l.* 1636. 102. 418.
Barlaeus, Caspar *Casparis Barlaei Homilia in praesepe, sive Nativitatem Domini et Servatoris nostri Jesu Christi. Recitata in Illustri Amstelodamensium Gymnasio*, 27. *Decemb.* 1636. *Amstelodami, Apud Johannem Blaev.* 1637. 53, 102.
Barlaeus, Caspar *Caspari Barlaei Oratio Panegyrica, De Recepta Breda, Celsissimo Principi Frederico Henrico Arausionensium Principi dicta. Recitata Fuit in Illustri Amstelodamensium Gymnasio, XIX Octob. MDCXXXVII. Amstelodami, Apud Gviliel. & Iohannem Blaev. MDCXXXVII.* 695.
Barlaimont 539, 610, 613, 616.
Barnabas 102, 129, 190, 293.
Barnabas *Barnabae Epistolae.* 115, 164, 190, 293, 301, 313, 339, 347, 400, 402.
Barrensis ager, zie Bar.
Bärwalde 135.
Bas, dr. Dirck 297.
Basilea, zie Bazel.

Basius, mr. Johan 28, 94, 696, 776, 790, 791.
Bassompetrae villa, zie Bassompierre.
Bassompierre 412.
Bastilia, zie Bastille, (La).
Bastille, (La) 8, 256, 261, 297, 307, 506, 521, 528, 679, 683, 689, 690, 706.
Batavia 491, 513.
Batavia (Batavi, Batavicus, Batavus), zie Holland (Hollanders, Hollands).
Batelier, Jacobus Johannes.
Batelier, Jacobus Johannes. *Gisberti Voetii Doctoris, & Professoris Theologiae Academia anti-remonstrantico-libertinica, seu Methodus disputandi adversus Remonstrantes: Exhibita in tractatu cui titulus remonstranto-libertinus. Impresso apud Aegidium & Petrum Roman, juratos Acedemiae Ultrajectinae Typographos. M.D.CXXXVII.* 488.
Batiguier 255, 260.
Batila, zie Batiguier.
Batilly, sieur de, zie Lebey, Antoine.
Baudissin, Wolf Heinrich von 281[5], 344.
Baumberger von Bairnsberg, Kaspar 838.
Baume 437, 440, 445.
Bautru, graaf van Nogent, Nicolas de 27, 29, 59.
Baux, heren van 336.
Bavaria, zie Beieren.
Bavasium, zie Bavay.
Bavay 739, 743.
Bayonne 236, 587, 702.
Bazel 27, 29, 402, 404, 407, 412, 425, 441, 446, 476, 480, 486, 497, 677, 703, 705, 710, 718, 721, 732, 736, 764, 768, 781, 796, 799, 810, 837.
Bazel, concilie van 39, 139, 163, 169.
Béarn 597, 598, 603, 606, 680, 683, 689.
Beaumont 522, 529.
Beaumont, Aarnoud van 33[20].
Beaumont (burgemeester van Dordrecht), Simon van 37, 190, 214, 237, 258, 301.
Beaumont, Simon van 33, 73, 93, 128, 191, 199, 215, 431, 636.
Beaupréau, hertog van, zie Gondi, Henri de.
Beccaria, Paolo 378.
Beer, De grote 525, 592, 593.
Beer, De kleine 525, 592, 593.

Behadir-Ghiraï 568, 577, 578, 601, 798, 800, 839.
Beieren 472, 506, 515, 589, 600, 613.
Beieren (huis van) 175, 212, 305, 306, 311.
Beieren, keurvorst van, zie Maximiliaan I.
Beieren, Albrecht van 521.
Beieren, Cornelis van 296.
Beieren, keurvorst van Keulen, Ferdinand van 12, 52, 90, 96, 173, 236, 261[10], 284, 287, 391, 423, 426, 459, 521, 541, 838, 840.
Beieren, Ferdinand Maria van 8, 29[13], 105, 316, 544, 564.
Beieren, Maximilian Heinrich van 521.
Beïram Pasja 405, 409, 577.
Bel, priester van, zie Berosus of Berossus.
Belgium (Belgae, Belgia, Belgicus), zie Nederland (Nederlanders, Nederlands). Zuidelijke Nederlanden.
Belgrado 544.
Bellelaium, zie Bellelay.
Bellelay 810, 816, 819.
Belle-Isle 41, 45.
Belle-Isle, markies van, zie Gondi, Henri de.
Bellièvre, Pomponne II de 424, 625[8].
Bellimontium, zie Beaumont.
Bellimontius, zie Beaumont, Simon van.
Benfeld 82, 166, 440, 473, 505, 511, 539, 554, 611, 617, 627, 668, 731, 732, 837.
Bénigne, Elisabeth 418.
Benjamin ben Jona 581.
Benjamin ben Jona *Masaot schel Rabbi Benjamin (Itinerarium).* 581.
Benjamin, Monsieur 299, 675.
Bensert (vroeger Bizerta) 371, 378, 438, 577.
Berckel, Gerard Jansz. 790.
Berckhout 674.
Beresteyn, Cornelis Paulusz. van 213, 361, 365.
Berg, hertogdom 19, 806.
Berg (stad) 838.
Berg, Hendrik, graaf van den 273[5], 276.
Bergen 389, 497, 499, 500, 506, 511, 515, 521, 586, 596, 597, 603.
Bergen op Zoom 561.
Bergerac 324, 335, 356, 358.
Beria = Spiring Silvercrona, Petter 32, 73, 128, 145, 169, 197, 343, 660, 669, 688, 691, 698, 713, 714, 758.
Berkeley, John 78[9], 80, 96, 108, 160, 170, 174, 232, 243, 250, 295, 318, 359, 373, 382, 396, 428, 450, 462, 491, 492, 530.
Berlijn 31, 264, 355, 401, 472, 538, 566.
Bern 22, 306, 309, 311, 319, 521, 806, 810, 816, 819.
Bernard, Claude 283[15].
Bernartius, Johannes 594.
Bernartius, Johannes *P. Statii Papinii Opera qvae extant, Ioh. Bernartivs ad libros veteres recensuit & Scholiis illustrauit. Antverpiae, Ex Officina Plantiniana, Apud Viduam, & Ioannem Moretum, M.D.XCV.* 594.

Bernegger, Elisabeth 97.
Bernegger, Johan 97[5].
Bernegger, Johann Kaspar 97[5].
Bernegger, Matthias 97, 201, 219, 220, 620, 740.
Bernegger, Tobias 97[5].
Berosus of Berossus 476.
Berosus of Berossus *Berosi sacerdotis Chaldaici, Antiqvitatvm Italiae ac totivs orbis libri quinque, Commentarijs Ioannis Annij Viterbensis, Theologiae professoris illustrati, adiecto nunc primum Indice locupletissimo, & reliquis eius argumenti authoribus, quorum nomina sequenti pagella videre licet. Aeditio Vltima, caeteris longe castigatior. Antverpiae, In aedibus Joan. Steelsii. MDLII Cum Priuilegio Caesareo.* 476.
Berwalde, zie Bärwalde.
Besançon 393, 397, 398, 421, 424, 425, 473, 476, 480, 506, 509, 515, 529, 577.
Bethlen von Iktar, Stephanus (Istovan) 27.
Béthune, graaf van Charost, Louis de 622, 635.
Béthune, hertogin van Rohan, Marguerite de 245, 269[9], 273, 275, 287.
Bette, markies de Lede, Guillaume 586.
Betz, Friedrich 100, 573, 616, 744, 746, 746, 768, 786, 798, 799.
Beveren, Cornelis van 191, 199, 215, 218, 333, 335, 432, 470, 565, 648.
Beyeren van Schagen, Aelbrecht van 431[11].
Beza (de Bèze), Theodorus 400.
Bias van Priëne 535.
Bicker, Andries 423.
Bie, Joris de 190[12].
Bie, Josine de 79.
Bie, Nicolaes de 773.
Bielefeld 770.
Bielke, Sten Svantesson 51, 67[7], 70, 75, 82, 123, 135, 136, 139, 159, 171, 173, 179, 207, 208, 213, 220, 221, 230, 232, 239, 242, 244, 254, 266, 269, 270, 274, 281, 283, 289, 305, 308, 314, 316, 318, 324, 325, 328, 332, 354, 358, 359, 366, 372, 384, 406, 414, 420, 421, 422, 427, 451, 478, 480, 486, 501, 504, 521, 522, 529, 538, 541, 542, 546, 559, 571, 580, 595, 604, 610, 655, 718, 719, 727, 737, 793.
Bierno = Camerarius, Ludwig 169.
Biesium 494, 497, 499.
Bignon, Jérôme 360[2], 435.
Bilderbeek, Henrick van 388, 454, 512, 748, 790, 806, 837.
Binet, Etienne 797[2], 812, 817, 820.
Biorno = Camerarius, Ludwig (?) 759.
Birgitta van Zweden 140[1].
Birgitta van Zweden *Revelationes.* zie ook: Durant Cons.

Biscaje 109, 368, 372, 373, 378, 543, 622, 705, 778, 806.
Bisschop, Elisabeth 638.
Bisschop, mr. Hendrik 638.
Bithynië 835.
Bizerta, zie Bensert.
Blaeu, dr. Johan 348.
Blaeu, Willem Jansz. 348, 375, 416, 519, 583, 608, 641, 682, 709, 755, 767.
Blaeu, Willem Jansz. *Theatrum orbis terparum sive Atlas novus, in quo Tabulae et Descriptiones omnium regionum. Amsterdam, Guil. et Joa. Blaeu 1635. Paris I. II.* aant. 348, 608, 682, 755, 767.
Blaisy, Antoine Joly de 204, 208, 212.
Blavetta, zie Blaye.
Blaye 25, 29, 41, 45.
Blesa (Blaesae), zie Blois.
Bleterans 421, 424, 425, 441, 445, 541, 543, 552, 553, 557, 567, 571, 579.
Bleteranum (Bleteravium), zie Bleterans.
Blois 11, 12, 14, 22, 35, 41, 60, 65, 76, 77, 79, 83, 84, 89, 95, 481, 485, 495, 508, 518, 568, 832.
Blon, Cornelis le 688.
Blon, Michiel le 403, 633, 655, 688.
Blumenhagen 234.
Boccabella 261.
Bochart, Matthieu 432[10], 433, 488.
Bochart, Matthieu *Trois sermons faits sur divers textes par M.B., ministre de la parole de Dieu à Alençon. Charenton 1637.* 432, 433, 488.
Bode, Matthias 643.
Bodensee 269, 276.
Boellaert 389.
Boeotië 525, 593.
Boëthius, Anicius Severinus 594.
Boey, Cornelis 692, 695.
Bogislaw XIV, hertog van Pommeren 280[8], 304, 359[6], 404.
Bohain 422, 424, 425.
Bohanium, zie Bohain.
Bohemen 63, 89, 140, 186, 188, 194, 223, 266, 321, 395, 448, 517, 540, 599, 798, 800, 829.
Bohemen, Elisabeth van 187, 304, 310, 312, 318, 330, 477, 579, 749[3].
Bohemia, zie Bohemen.
Bologna 311, 336, 437, 438, 442, 715.
Bolognetti, Giorgio 15, 18, 36, 59, 62, 137, 141, 414, 433, 457, 528, 543, 588, 672, 742.
Bommel, Henricus van 487, 518, 569, 608, 665, 730, 755.
Bommert, Jan de 64, 319.
Bonelles, sieur de, zie Bullion, Claude de.
Bonifacius IX, paus 140.
Bonnard, dr. Jacques 349.
Bononia, zie Bologna.
Bononia Morinorum, zie Boulogne-sur-Mer.
Boogaert, Nicolaes Adriaensz. 365.
Bootsma, Jan van 199, 218[7].

Bordagain, Bordegain 702, 704, 709.
Bordeaux 44, 239, 679, 683, 689.
Boreck 272.
Boreel, Abraham 661.
Boreel, Jacob 432.
Boreel, Johan 667[7], 730.
Boreel, Willem 239, 565, 660, 661, 696, 730, 748.
Borghetto 494, 498, 499.
Borja, Don Melchor de 475, 479.
Borme, zie Bohemen.
Bormio 204, 275, 627.
Borne, Hans Georg van 538.
Borringen, Hans Koenraet 564.
Borthwick, Eleazar 532.
Borussia, zie Pruisen.
Borysthenes, zie Dnepr.
Bosch, Johan van den 47, 49, 656, 697.
Boswell, William 18, 71, 379, 473, 543, 552, 556, 584, 615, 620, 648, 650, 738, 742.
Botercoper, Cornelis 660.
Botnicum mare, zie Botnische Golf.
Botnische Golf 304.
Botruius, zie Bautru, Nicolas de.
Bouchaimum, zie Bouchain.
Bouchain 739, 743.
Bouchard, Jean-Jacques 136.
Bouckhorst, heer van Noordwijk en Wimmenum, Nicolaes van den 34, 633, 748.
Bouhier, Lucrèce-Marie 684, 690.
Bouillon, hertog van, zie La Tour d'Auvergne, Frédéric Maurice de. La Tour d'Auvergne, Henri de.
Bouillon, Huis van 349.
Bouillon, Godfried van 644.
Boulogne 445.
Boulogne-sur-Mer 439.
Boulonium castrum, zie Ronciglione.
Bourbon, hertogin van Longueville, Anne-Geneviève de 62[3].
Bourbon, Geneviève de 44[7].
Bourbon, prins van Condé, Henri de 10, 15, 18, 35, 41, 44, 61, 62, 76, 77, 79, 87, 88, 89, 90, 92, 108, 142, 155, 170, 175, 180, 182, 184, 204, 207, 208, 212, 259, 262, 269, 272, 275, 346, 385, 408, 441, 452, 462, 528, 651, 652, 662, 670, 672, 707, 710.
Bourbon, graaf van Soissons, Louis de 2[5], 6, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 22, 25, 26, 27, 29, 30, 35, 40, 41, 44, 45, 49, 56, 59, 62, 77, 78, 79, 80, 83, 84, 85, 88, 89, 90, 95, 104, 111, 113, 114, 115, 117, 120, 121, 124, 131, 138, 142, 147, 148, 150, 153, 155, 159, 160, 162, 165, 170, 171, 175, 177, 178, 180, 182, 221, 228, 243, 245, 262, 309, 311, 346, 370, 377, 395, 396, 398, 404, 408, 410, 413, 414, 423, 427, 438, 439, 445, 492, 497, 500, 579, 832.

Bourbon, prins van Condé, Louis II de 44, 62[3], 142[9], 154, 155.
Bourbon, Louise de 44[7], 225, 579, 633.
Bourbon, Marie de 104, 346[12], 370, 395, 410.
Bourges 511.
Bourgondie, graafschap, zie Franche Comté.
Bourgondië 1, 10, 12, 19, 35, 61, 91, 153, 157, 161, 175, 180, 182, 202, 209, 236, 282, 289, 368, 370, 377, 385, 391, 408, 420, 472, 476, 480, 522, 540, 546, 599, 637, 647, 663, 664, 670, 672, 742, 750, 781, 810.
Bourgondië (huis van) 364.
Bouthillier, heer van Pont en van Fossigny, Claude le 27.
Bouthillier, graaf van Chavigny, Léon le 6[6] 8, 12, 14, 17, 27, 30, 49, 59, 60, 76, 80, 119, 120, 206, 256, 261, 262, 326, 429, 527, 604, 606, 613, 623, 626, 628, 750, 751, 753, 755, 756, 769, 793, 827.
Bouze, heer van, zie Saumaise, Bénigne de.
Boxhorn, Marcus Zuerius 695.
Boxhorn, Marcus Zuerius *Marci Zverii Boxhornii Panegyricvs Celsissimo Arausionensium Principi Frederico Henrico Post Bredam Expugnatam Dictvs In illustri Batavorum Academiâ, die XXIII Octob. A.[no] MDCXXXVII. Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Isaaci Commelini.* 695.
Boxhorn, Marcus Zuerius *Marci Zuerii Boxhornii Historia Obsidionis Bredae, et Rerum. Anni MDCXXXVII. Lugduni Batavorum, Ex Officina Isaaci Commelini, A.[no] 1640.* 695.
Brabant 62, 94, 98, 223, 226, 296, 452, 461, 470, 472, 564, 568, 589, 628, 686, 722, 807.
Brabantia, zie Brabant. Zuidelijke Nederlanden.
Brachet de la Milletière, Théophile 2[17], 3, 10, 24[5], 53, 99, 102, 150, 214, 215, 237, 257, 308, 338, 376, 402, 403, 432, 434, 487, 518, 560, 569, 607, 611, 642, 666, 788, 822, 831.
Brachet de la Milletière, Théophile *Lettre à M. Rambours, ministre du Saint Evangile, pour la réunion des Evangéliques aux Catholiques Paris 1628.* 2, 10, 53, 99, 102, 214, 257.
Brachet de la Milletière, Théophile *De universi orbis christiani pace et concordiâ, per eminentissimum cardinalem ducem Richelium constituendâ. Parisiis 1634.* 2, 10, 53, 99, 102, 214, 257.
Brachet de la Milletière, Théophile *Discours des moyens d'établir une paix en la chrétienté par la réunion de l'Eglise Prétendue Reformée, proposé à M. le cardinal de Richelieu. Paris 1635.* 2. 10, 53, 99, 102, 214, 257.
Brachet de la Milletière, Théophile *Christianae concordiae inter catholicos et evangelicos in omnibus controversiis instituendae consilium ... de fidei per Christi gratiam dono et divina praedestinatione, per Theophilum Brachetum Milleterium, s.l. 1636.* 2, 10, 53, 99, 102, 214, 257, 308.
Brachet de la Milletière, Théophile *Ivgement de Monsievr Dv Movlin svr le livre dv sievr de La Milletiere. M.DC.XXXVI.* 2, 10, 24, 53, 99, 214, 257, 831.
Brachet de la Milletière, Théophile *Declaration faitte par le Sievr de la Milletiere a Messievrs les Pastevrs, Anciens et Consistoire de son Eglise. Sur le sujet de l'acte dressé par le Synode National, assemblé, par permission du Roy à Alençon le 28. de May & autres iours suivans, & la lettre dudit Synode audit Sieur de la Milletiere du 6. Iuillet 1637. concernant son Livre in titulé Le moyen*

de la paix Chrestienne A Paris. M.DC.XXXVII. 214, 257, 432, 569, 607, 611, 642, 788, 822.
Brachet de la Milletière, Théophile *Le Moyen de la Paix Chrestienne en la reunion des Catholiques & des Evangeliques sur les differens de la Religion. Divise en qvatre parties. La premiere contient, La refutation de la procedure de Monsieur Daillé en son examen, & l'esclaircissement sur la doctrine de la Iustification. La seconde, L'esclaircissement sur la doctrine de la Primauté de S. Pierre instituée pour le regime perpetuel de l'Eglise tant singuliere, qv'vniverselle. La troisiesme, L'Esclaircissement sur la doctrine de la Communion des fideles au Corps & au Sang du Seigneur au S. Sacrement de l'Eucharistie. La quatriesme, L'esclaircissement sur la doctrine de la Predestination, & de l'efficace de la grace de Dieu en la conuersion de l'homme par l'explication des diffierentes causes des deux Alliances de Dieu auec l'homme. Premiere partie. Par Theophile Brachet, Sieur de la Milletiere.* 2, 10, 53, 99, 102, 214, 257, 308, 376, 402, 432, 434, 487, 518, 560, 607, 611.
Braclaw 702.
Braganza, hertog van, zie Johan IV.
Braganza, Catarina van 722[10].
Brakel, Johan van 512, 838, 839.
Brande, Jan van den 199.
Brandenburg 31, 254, 305, 355, 404, 473, 538, 729, 782, 794.
Brandenburg, keurvorst van, zie Georg Wilhelm.
Brandenburg, Anna Catharina van 263[7].
Brandenburg, Friedrich Wilhelm van 126, 460, 785[4].
Brandenburg, Johann Georg, keurvorst van 126[22].

Brandenburg, Johann Sigismund, keurvorst van 314[5].
Brandenburg, Maria Eleonora van 34, 78[2], 93, 126, 168, 294, 317, 381, 427, 654.
Brandenburg, Sigismund, markgraaf van 52, 69, 75, 126[22], 131, 132, 135, 139, 156, 168, 173, 202, 203, 208, 232, 240, 242, 249, 255, 260, 261, 267, 305, 316, 333, 354, 367, 384, 391, 401, 450, 459, 503, 537, 552, 588, 604.
Brandenburgum Vetus, zie Alt.-Brandenburg.
Brandenstein, Christoffer Carl von 48[15], 56, 75, 120, 174, 232, 251, 309, 311, 316, 317, 319.
Brassac, graaf van, zie Gallard, Jean de.
Brasser, Govert 191, 214, 215, 216, 257, 279, 280, 300, 308, 339, 347, 402, 659, 778.
Brasset, Jean 561, 586, 661, 748.
Brasset, Joost aant. 657.
Braunschweig 19, 75, 260, 315, 729, 744.
Braunschweig-Lüneburg, Georg, hertog van 51, 74, 256, 315, 548, 566, 590, 729, 765, 770, 783, 795.
Brazilië, (Nederlands-) 128, 156, 169, 297, 323, 339, 342, 353, 405, 409, 413, 415, 490, 493, 506, 513, 563, 566, 567, 573, 577, 587, 696, 734, 749, 759, 784.
Brazy, Jean 257.
Breda 278, 331, 352, 434, 447, 448, 451, 453, 457, 458, 462, 470, 472, 484, 488, 490, 505, 507, 512, 514, 516, 519, 520, 541, 551, 554, 560, 561, 564, 568, 570, 573, 579, 583, 584, 587, 604, 608, 611, 618, 622, 634, 639, 648, 656, 660, 668, 675, 694, 695, 696, 697, 719, 725, 730, 734, 754.
Bredaw, Hans Rudolph, Freiherr von 794.
Brederode, Johan Wolfert van 431.
Brederode, Nicolaes van 536, 551, 561, 564, 566, 574, 583, 618, 695, 714, 758, 777, 789.
Brederode, Pieter Cornelisz. van 485.
Breisach 45, 62, 139, 205, 208, 212, 240, 246, 357, 388, 541, 544, 567, 571, 573, 578, 731.
Breisgau 810, 816, 819.
Brema, zie Breme. Bremen.
Breme (Brema, Bremum) 105, 111, 113, 116, 121, 125, 239, 246, 307, 309, 310, 319, 346, 368, 369, 395, 405, 408, 412, 415, 783, 811, 816, 819.
Bremen 19, 321, 355, 376, 390, 459, 475, 479, 560.
Bresse 15, 405, 411, 412, 415.
Bress(i)a, zie Bresse.
Brest 25, 29, 41.
Bresta, zie Brest.
Bretagne 18, 25, 41, 45, 531, 690.
Bretagne, Antoine de 26[8].
Breuil, François du 328.
Breuner, Seifried Christoph von 284[11], 287.
Bréviande, sieur de, zie Méliand, Blaise.
Brezaeus, zie Maillé, Urbain de.
Brezé, mardies van, zie Maillé, Urbain de.
Briançon, Louis de, sieur de la Saludie 477, 493.

Briel, Den, zie Brielle.
Briela, zie Brielle.
Brielle 53, 130, 257, 291, 292, 297, 307, 674.
Brigantius lacus, zie Bodensee.
Brimeu, George de 16, 18.
Brion, graaf van, zie Lévis-Ventadour, François-Christophe de.
Brisaccum, zie Breisach.
Brisgavia, (Brisgoia), zie Breisgau.
Brissac, hertog van, zie Cossé, François de.
Britannia (Britanni), zie Engeland.
Britannia Armorica, zie Bretagne.
Brochart, Matthieu 488.
Brochart, Matthieu *Trois sermons faits sur divers textes par M.B., ministre de la parole de Dieu à Alençon. Charenton 1637.* 488.
Broeckhoven, Jacob van 34, 457.
Brogg, William 228[1], 298[1], 337[2].
Bröms, Erik 677.
Brömse, Theodorus 234.
Brouenne 451, 455.
Broughton, Hugh 667[8].
Brouwershaven 73, 147.
Brubacensis insula 706.
Brüggeman, Otto 463.
Brügger, Andreas 811[2], 816, 819.
Bruining, Albrecht 788.
Brulart de Genlis, prieur de Léon, gezegd
Brulart de Léon, Charles 35[8], 41, 44, 57, 60.
Brulon, Anne, graaf van 118, 259, 360, 442, 461, 632, 634.
Brunbach 726.
Bruneau, dame des Loges, Marie 638.
Brunsvicum, zie Braunschweig.
Brussel 36, 137, 176, 180, 223, 225, 228, 242, 249, 256, 261, 300, 377, 393, 396, 414, 438, 439, 445, 457, 493, 561, 606, 778, 791.
Brutium 441.
Bruxella, zie Brussel.
Budes, Jean-Baptiste, maarschalk van Guébriant 541.
Bulgarije 195.
Bulionius, zie Bullion, Claude de.
Bouillon, hertog van.
Bullialdus, Ismael 720.
Bullialdus, Ismael *De Natvra Lvcis. Authore Ismaele Bvllialdo Iuliodunensi. Parisiis Apud Lvdovicvm de Hevqveville viâ Iacobaeâ, sub signo Pacis. M.DC.XXXVIII. Cvm Privilegio Regis.* 720.
Bullion, sieur de Bonelles, Claude de 8, 77, 78, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 95, 108, 110, 112, 117, 118, 123, 138, 139, 151, 152, 160, 161,

167, 170, 175, 259, 356, 467, 480, 486, 527, 528, 543, 553.
Buol, Meinrad 66, 106, 116.
Burckhardt, dr. Andreas 282, 285.
Burdigala, zie Bordeaux.
Burgh, Albert Coenraad 432, 660.
Burgerweeshuis 644.
Burges, Marie de 509.
Burgundia comitatus, zie Franche Comté.
Burgundia ducatus, zie Bourgondië.
Burno = Camerarius, Ludwig 128.
Burntsbuytel 321.
Bussy-Lamet, graaf van, zie Lamet, Charles de.
Butillerius, zie Bouthillier, Claude le.
Butow (Butaw) 281, 828.
Buijsero, Laurens 71.
Bye de, zie Bie de.
Bijlandt, Jason 398, 470, 686.
Byzantium (Byzantijns) 195, 544, 657, 818.

C

Caecilius = Bouthillier, Léon le 543.
Caesar, Gaius Julius 94, 107, 514, 530, 535, 644, 835.
Caesar, Gaius Julius *De Bello Civili.* 835.
Caesar, Gaius Julius *De Bello Gallico.* 835.
Caesar = Rotterdam 14, 28, 30, 42, 55, 56, 73, 122, 128, 169, 198, 230, 286, 290, 323, 341, 362, 386, 443, 444, 490, 556, 562, 584, 618, 636, 652, 669, 676, 698, 714, 724, 749, 758, 807, 813.
Caesarea 233.
Cagliari 156.
Cairo 498, 522, 529.
Cairum, zie Cairo.
Cajus = Zweden 222.
Calaber = Frederik Hendrik 13, 17, 23, 30, 49, 54, 79, 93, 122, 126, 128, 147, 156, 168, 169, 170, 211, 229, 230.
Calabria, zie Calabrië.
Calabrië 438, 441, 446.
Calais 24, 28, 86, 150, 157, 167, 169, 183, 276, 347, 423, 438, 440, 442, 445, 447, 451, 453, 460, 488, 490, 539, 610, 613, 622, 635, 676, 699.
Calari, zie Cagliari.
Caletum, zie Calais.
Calixtus, Georg 482, 569, 639, 642, 643.
Callimachus 237.
Callimachus = oorlog 181, 224, 283, 397, 423, 673, 727.
Calmar 75, 131, 383.
Calmarium, zie Calmar.
Calpurnius, Piso Caesoninus Frugi 94.
Calvinisten (calvinistisch) 253, 569, 812.

Calvus = Bourbon, prins van Condé, Henri de 651.
Calvijn 547.
Cambray 539, 610, 614, 617, 739, 743.
Cameracesium zie Cateau Cambrésis.
Cameracum, zie Cambray.
Camerarius, Joachim 113, 305[7], 317[5], 344, 374, 648, 703, 734, 754, 821.
Camerarius, Ludwig 1, 2, 35, 36, 43, 48, 56, 57, 59, 68, 72, 84, 110, 115, 128, 137, 138, 146, 150, 151, 152, 153, 155, 160, 162, 168, 169, 179, 183, 185, 186, 191, 207, 208, 213, 216, 220, 221, 230, 231, 237, 240, 244, 255, 257, 269, 270, 274, 277, 279, 281, 283, 289, 299, 300, 307, 314, 317, 319, 325, 343, 345, 350, 358, 359, 367, 372, 374, 392, 393, 403, 404[12], 405, 412, 421, 422, 427, 428, 436, 438, 445, 452, 454, 455, 457, 458, 478, 480, 491, 494, 498, 505, 507, 521, 522, 541, 542, 550, 553, 571, 572, 575, 597, 598, 605, 617, 623, 624, 638, 646, 649, 653, 658, 661, 662, 663, 679, 680, 702, 703, 704, 712, 718, 719, 726, 734, 739, 740, 747, 752, 753, 754, 758, 766, 767, 784, 785, 789, 795, 798, 799, 813, 819, 822.
Camerarius, Maria Modesta 277.
Camerlingh, mr. Johan 70, 71, 213, 214, 216, 258, 268, 361, 365.
Cameron, John 3[6], 216[12], 257, 338, 432[11], 480, 485, 560, 831.
Cammingha, Catharina 37[13], 85, 301.
Cammingha, Vrijheer- en Erfheer van Ameland, Pieter III van 129, 563.
Cammingha, Wytso 301, 347.
Campania, zie Champagne.
Campeggi, Lorenzo 409, 414, 568, 572, 576.
Campen, Nicolaes van 644[3].
Campion, Alexandre de 78[13], 80.
Canada 493.
Candale, hertog van, zie Nogaret de Foix de la Valette, Henri de.
Canillac, zie Montboisier Beaufort, Guillaume de.
Cantabrië 151, 158.
Cantelmo, Andrea 679[4], 683, 684, 689, 690, 784, 786, 797.
Canterbury 195, 484, 495, 519, 547, 570, 614.
Cantoux, sieur de 372.
Cantuaria (Cantuariensis), zie Canterbury.
Capella, zie La Capelle.
Capella, Martianus 79.
Capitool 525, 593.
Cappel, zie Kappel.
Captus = Cats, Jacob 55, 352.
Capucijnen 9, 142, 147, 150, 155, 162, 167, 167, 234, 568, 603.
Carafa, prinses van Stigliano, hertogin van Sabbionetta, Anna 189, 225, 228, 410.
Carafa, hertog van Nocera, Francesco Maria 410[1], 415, 702.
Carbonera, Andrea 378.

Carceria (Carcare) 522, 529, 549.
Carelia, zie Karelië.
Carentonum, zie Charenton.
Caretto, markies van Savona Y Grana, Francisco del 541, 543, 589.
Carignano, prins van, zie Savoye, Tommaso Francesco van.
Carlemontium, zie Charlemont.
Carpegna, graaf Orazio 89.
Carpenter, Eduard 564.
Carreria, zie Carrière.
Carrhae 530.
Carrière 702, 704, 709.
Carthago 577, 644.
Casal 239, 246, 251, 319, 344, 346, 357, 359, 369, 405, 408, 413, 415, 441, 703, 705, 715, 811, 816, 819.
Casaubonus, Isaac 293[17], 313, 431, 594.
Casaubonus, Isaac *Isaaci Casauboni Epistulae quotquot reperiri potuerunt, nunc primum junctim editae. Adjecta est epistola de morbi ejus mortisque causa: deque iisdem narratio Raphaelis Thorii. Hagae Comitis, Ex officina Theodori Maire. MDCXXXVIII.* 293., 313, 431, 594.
Casaubonus, Mericus 195.
Casant, zie Kadzand.
Caspium mare, zie Kaspische Zee.
Cassel, zie Kassel.
Cassius Dio Cocceianus 107.
Cassius Dio Cocceianus *Ῥωμαικά (Ῥωμαικὴ Ἱστορία)* 107.
Castagnetta, zie Castañeda, markies van.
Castañeda, markies van, zie Monroy y Zuñiga, don Sancho de.
Castel Rodrigo, markies van, zie Moura y Corte Real, Manuel de.
Castellan, heer van, zie Paris, graaf van Lodron.
Castellani, zie Spanje (Spanjaarden).
Castelletum, zie Le Catelet.
Castellio (Chateillon), Sebastian 760[11], 787, 801, 802.
Castellio (Chateillon), Sebastian *Biblia interprete S. Castalione, una cum eiusdem annotationibus. Bazel 1551.* 760, 787, 801.
Castellio (Chateillon), Sebastian *La Bible nouvellement translatée. Avec la suite de l'histoire depuis le tems d'Esdras jusqu'aux Maccabées; et depuis les Maccabées jusqu'à Christ. Item avec des annotacions sur les passages difficiles. Pars S. Chateillon Bâle 1555.* 760, 787, 801.
Castellnovo, heer van, zie Paris, graaf van Lodron.
Castellum Tiderici, zie Château-Thierry.
Castor, zie Gaster.
Castro Bociglione, zie Ronciglione.
Castrum Boulionium, zie Ronciglione.
Catalaunische Velden 153.
Catalaunum, zie Châlon-sur-Marne. *Catalogus van de Tractaten, Pamfletten, enz. over de Geschiedenis van Nederland, aanwezig in de Bibliotheek van Isaac Meulman. Bewerkt door J.K. vander Wulp. Eerste Deel, 1500-1648. Gedrukt te Amsterdam, bij de Erven H. van Munster en Zoon, 1866.* 190.
Cateau Cambrésis 367, 368, 370, 372, 377, 378, 382, 383, 388.
Catilina, Lucius Sergius 444.

Cato Censorius, Marcus Porcius 318, 535.
Cats, Anna 34[2].
Cats, Jacob 33[17], 34, 55, 93, 352, 485, 635, 733, 790, 807, 813.
Catullus, Gaius Valerius 42, 220.
Catullus = bestand 711, 742.
Caudijnse juk 222.
Caumont, hertog van La Force, Jacques Nompar 60[8], 103, 104, 118, 345, 377.
Caussin, Nicolas 312, 527, 792, 797[2], 799.
Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II 14, 59, 62, 86, 181, 187, 189, 265, 270, 273, 275, 280, 281, 282, 284, 288, 296, 310, 312, 318, 344, 348, 382, 404, 408, 414, 415, 428, 435, 437, 441, 446, 450, 459, 461, 474, 503, 506, 516, 538, 559, 579, 588, 599, 601, 602, 633, 701, 704, 707, 798, 800, 809.
Celsus, Aulus Cornelius 253[2].
Celsus, Aulus Cornelius *De Medicina.* 253.
Cenomanorum, zie Le Mans.
Centurione, Gian Battista 675.
Cerbellon, Johann, graaf van, zie Serbelloni, Giovanni, graaf.
Cereale, zie Ceriale.
Ceres. 594.
Ceriale 441, 494, 498, 499.
Cesia, zie Sesia.
Cesson, sieur de, zie Méliand, Blaise.
Cethegus, Gaius Cornelius 444.
Cevennes 624, 627, 630.
Chabò, markies van San Maurizio, Claudio Girolamo de 169, 276, 604.
Chaliot 414.
Chalonnois 412.
Châlons-sur-Marne 153.
Chamblaium, zie Chamblay.
Chamblay 284, 287.
Champagne 6, 137, 176, 275, 289, 309, 332, 335, 337, 342, 345, 393, 396, 398, 405, 412, 414, 546, 647, 742.
Champlita, zie Champlitte.
Champlitte 367, 370, 373, 377, 382, 395, 798, 800.
Channita, zie Champlitte.
Chantelupius, zie Apchon de Chanteloube, Jacques d'.
Chantilly 492, 497, 499, 512, 526, 529.

Charenton 215, 307, 432, 485, 495, 508, 569, 611, 666, 667, 681, 760, 787.
Charité, klooster van 557.
Charlemont 475, 479.
Charnacé, Hercule Girard de 13, 23, 27, 31, 34, 47, 49, 56, 60, 101, 128, 145, 157, 169, 223, 373, 429, 473, 498, 561, 567, 604, 681, 698, 765, 770, 785, 800, 815, 820.
Charost, Louis de, zie Bethune, Louis de.
Charpy, Nicolas de 486, 654.
Chartres 606.
Chastelet, zie Le Catelet.
Château-Regnault 797, 800.
Château-Thierry 452, 454.
Chaudebonne, heer van, zie Eurre du Puy-Saint-Martin, Claude d'.
Chaudebonnus, zie Chaudebonne, heer van.
Chaumont, baron de Lecques, Henri de 269[6], 273, 627, 630.
Chaussin 649, 650, 652.
Chauvency, le Château 451, 455.
Chavancy, zie Chauvency, le Château.
Chavigniacus, zie Bouthillier, Léon le.
Chavigny, graaf van, zie Bouthillier, Léon le.
Chemnitz, Martin 82[6].
Chemnitz, Martin 82[5].
Chemnitz, Martin 82[3].
Chenay-le-Châtel 5.
Chenetium castellum, zie Chenay-le-Châtel.
Cher 25.
Chera, zie Cher.
Chevreuse, hertog van, zie Lorraine, Claude de.
Chevreuse, hertogin van, zie Rohan, Marie de.
Chiavenna 22, 66, 196, 275, 344, 378, 409, 475, 479, 627, 752.
Chiavenna, verdrag van 117, 131.
Chilly 370.
Chimay 367, 370, 372, 382, 718, 722, 726, 738, 739, 742, 766, 771, 783.
Chivré, Françoise-Marguerite de 39[6].
Chlum, rijksgraaf van, zie Slawata, Wilhelm von.
Chrestien, Florent 271[3].
Christianus, Quintus Septimus Florens, zie Chrestien, Florent.
Christendom (Christenen) 130.
Christiaan IV, koning van Denemarken 13, 20, 58, 75, 78, 85, 96, 109, 125, 141, 170, 174, 178, 181, 186, 187, 231, 241, 249[7], 254, 261, 263, 294, 303, 315, 318, 321, 322, 331, 334, 337, 343, 355, 364, 366, 382, 384, 390, 394, 405, 408, 415, 423, 424, 426, 428, 441, 448, 450, 453, 459, 461, 463, 473, 478, 487, 493, 515, 516, 544, 551, 559, 575, 579, 588, 599, 631, 635, 636, 704, 707, 712, 719, 728, 734, 761, 763, 782, 784, 795, 840, 841, 842.
Christina, koningin van Zweden 2, 5, 9, 10, 14, 16, 17, 20, 27, 28, 34, 36, 38, 41, 42, 47, 49, 54, 59, 63, 70, 77, 78, 79, 84, 91, 92, 97, 100, 106, 107, 108, 109, 111, 115, 119, 133, 134, 138, 141, 143, 150, 154, 162, 166, 173, 174, 175, 178, 184, 186, 187, 189, 191, 193, 196, 202, 205, 207, 216, 224, 225, 244, 246, 250, 253, 257, 259, 260, 261[2], 262, 265, 267, 274, 276, 277, 285,

289, 291, 294, 295, 298, 299, 301, 307, 312, 324, 327, 330, 332, 336, 340, 343, 347, 355, 357, 360, 371, 372, 374, 381, 386, 391, 392, 393, 397, 411, 412, 414, 417, 419, 425, 431, 435, 441, 449, 454, 461, 465, 466, 467, 469, 471, 473, 478, 483, 486, 488, 491, 494, 500, 503, 504, 507, 513, 518, 520, 523, 526, 527, 528, 529, 539, 543, 545, 553, 554, 555, 558, 562, 575, 576, 582, 583, 588, 589, 595, 598, 601, 602, 605, 608, 614, 622, 624, 628, 632, 638, 643, 644, 649, 651, 652, 655, 661, 662, 663, 664, 665, 673, 676, 680, 684, 685, 699, 700, 704, 707, 712, 715, 740, 743, 749, 757, 769, 772, 786, 793, 798, 800, 805.
Christine de France, hertogin van Savoye, dochter van Hendrik IV van Frankrijk 105[19], 642, 648, 650, 652, 656, 662, 670, 672, 677, 684, 685, 689, 690, 703, 719, 723, 726, 757, 765, 769, 796, 811, 816, 819, 820.
Chur 186, 192, 193, 195, 196, 210, 220, 227, 325, 378, 627, 630.
Cibora, zie Ciboure.
Ciboure 250, 702, 705, 709.
Cicero, Marcus Tullius 107, 158, 443, 481, 535, 536, 688, 766.
Cicero, Marcus Tullius *De Divinatione.* 481.
Cicero, Marcus Tullius *De Natura Deorum.* 443.
Cicero, Marcus Tullius *De Oratore.* 688.
Cicero, Marcus Tullius *In Vatinium.* 535.
Cicero, Marcus Tullius *Pro Sestio.* 535.
Cicero, Marcus Tullius *Tusculanae Disputationes.* 158, 766.
Cicero = Palts (Huis van de) 164, 167, 181, 206, 312.
Cikowski, Andreas 832[3].
Ciliacum, zie Chilly.
Cimacum, zie Chimay.
Cimon = Staten-Generaal 28, 30, 33, 49, 122, 126, 157, 169, 170, 183, 197, 205, 224, 227, 229, 278, 280, 286, 342, 353, 364, 379, 387, 390, 412, 423, 426, 477, 562, 585, 604, 620, 673, 686, 688.
Circe 534.
Ciriola, zie Ceriale.
Claudia, aartshertogin 356, 367.
Claudius = Polen 181, 312, 712.
Claus = Bourbon, Louis de 120.
Clavenna, zie Chiavenna.
Clemens I, paus 115, 313.
Clemens I, paus *Prima Clementis ad Corinthios.* 115, 313.
Clemens VIII, paus 260.
Clodius = Spanje 154, 180, 203.

Cloppenburg, Johannes 130, 163, 190, 292, 307.
Cloppenburg, Johannes *Ioh. Cloppenbvrg I De Foenore et Vsvris, Brevis Institvtio, Cum ejusdem Epistola Ad Cl. Salmasivm, Lvgd. Batav. Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXL.* 130, 292.
Cloppenburg, Johannes *Onderwysinge van woeker, interessen, coop van renten, en allerley winsten van gelt met gelt. Amst. 1637.* 130. 163, 292.
Clunder, zie Klundert, de.
Cluverius, Philippus 369[4], 544.
Clytaemnestra 645.
Cobellutio, Scipio 136.
Codde van den Burgh, Willem 24.
Coignaeus, zie Le Coigneux, Jacques.
Coignet, sieur de La Tuillerie, Gaspard 627.
Coire, zie Chur.
Coislin, Marguerite-Philippine de 142.
Coke, John 350[2].
Colico 269, 273, 276.
Colicum, zie Colico.
Coligny, maarschalk van Châtillon, Gaspard III de 346, 393, 396, 398, 405, 412, 447, 449, 451, 453, 455, 460, 463, 492, 497, 499, 505, 511, 515, 541, 543, 545, 552, 553, 557, 571, 596, 597, 600, 601, 605, 619, 650, 662, 670, 672, 708[2], 718, 722, 726, 752, 756, 759, 765, 797.
Coligny, markies d'Andelot, later hertog van Châtillon, Gaspard IV de 708[3].
Coligny, Maurice, graaf van 708[3].
Collart, Jacques 109, 587.
Colmar 471, 541, 543, 629, 821.
Colonia (Agrippina), zie Keulen.
Colonna, Girolamo 499.
Cômasque 245, 307.
Comenius, Johan Amos 774[1].
Comenius, Johan Amos *Porta linguarum trilinguis reserata et aperta. Excudebat G. Millerus, sumptibus M. Sparkes & T. Slater Londoni 1631.* 774.
Comensis ager (laces), zie Como (meer).
Como(meer) 2, 8, 149, 153, 186, 192, 193, 204, 208, 211, 223, 245.
Condaeus, zie Condé, prins van.
Condé, prins van, zie Bourbon, Henri de. Bourbon, Louis II de.
Condricurtum, zie Gondrecourt.
Coning, Henric de 482.
Conn, George 89.
Conradt, Sigismund 467.
Conradus, Andreas 467, 804.
Constans = Reigersberch, Maria van 79, 93, 146, 197, 280, 354.
Constantia, zie Konstanz.
Constantinopolis, zie Konstantinopel.
Constantinus VII Porphyrogenetus 544.
Constantinus VII Porphyrogenetus *Constantini Imp. Porphyrogeniti De Administrando Imperio Liber.* 544.
Constantijn I de Grote 235[1].

Contarini di Nicolo, Alvise 7, 18, 39, 141, 224, 228, 240, 243, 260, 286, 347, 371, 396, 408, 409, 439, 459, 460, 461, 483, 499, 509, 510, 542, 575, 576, 604, 684, 769, 813, 814.
Contarini, Anzolo 769, 813.
Contra-remonstranten 215, 257, 488, 696.
Corbia, zie Corbie, (La).
Corbie, (La) 16, 18, 63, 107, 209, 236.
Cordes, Jean de 470, 507, 519, 570, 583, 608, 611, 682, 730, 755, 767, 789.
Cordova 514.
Corillus = krijgsvolk 747.
Coritzhareg (?) 450.
Correr, Anzolo 427, 459.
Corsi, Corsica 475, 479, 485, 494, 498, 499.
Coruña, La 587.
Corvinus, Johannes Arnoldi 775.
Corvinus, Johannes Arnoldi *Petri Molivaei novi anatomici mala encheiresis sev cenvra anatomes Arminianismi qva omnia qvae Petr. Molinaevs vtraque libri istius editione, aduersus Iac. Arminii & eorum, quos in Belgio Remonstrantes vocant, doctrinam, veritati S. Scripturarum consentaneam, de praedestinatione, morte Christi, natura & gratia & c. disputauit... examinantur. Francofvrti a M., Erasm. Kempffer, 1622.* 775.
Cospéau (Cospéan), Philippe de 753[6], 756, 760.
Cossé, hertog van Brissac, François de 41[14].
Cottington, Francis, lord 89[11].
Courcelles, Etienne de 832, 833.
Couwenburch van Belois, mr. Pieter 444.
Couwenhoven, Willem Allertsz. van 128, 584.
Coventriensis, Franciscus, zie Davenport, Christopher.
Coventry, Francis 3.
Coventry, Thomas 3.
Cowburn, Philip 218.
Cowburn, Philip *The Warship in History, London-Melbourne 1966.* 218.
Cracou, Karel van 331, 392, 586, 648, 650, 782, 809, 840.
Cramoisy, Sébastien 376[2].
Crassus Dives, Marcus Licinius 107, 530.
Crassus = Delft 823.
Crato, prior van, zie Antonio, prior van Crato.
Creangia, zie Krichingen.
Creil 84, 85, 90, 96.
Creila, zie Creil
Crell, Johann 803[1].
Creon 780.
Crequiacus, zie Créquy de Blanchefort de Canaples, Charles.
Créquy de Blanchefort de Canaples, Charles 16[4], 58, 59, 60, 141, 224, 307, 309, 311, 319,

441, 453, 499, 510, 629, 685, 690, 769, 811, 816, 819.
Critobulus 834.
Croese, Jacob 297, 301, 323.
Crokerus, Paulus 469.
Cromary 425.
Croy en Aerschot, Ernst, hertog van 280.
Croy, Ernst Bogislaw, hertog van 280[8], 344, 828.
Cruceblanca 475, 479.
Crijnssen, Abraham 699.
Cujacius, zie Cujas, Jacques.
Cujas, Jacques 4[10], 163[11], 292[7].
Cujas, Jacques *Iacobi Cviacii Ivrisconsvlti Opera, Francofvrti M.DC.XXII, Tomus Secundus, Paratitla in libros quinquaginta Digestorum, siue Pandectarum.* 292.
Culemborch, graaf van, zie Pallandt, Floris van.
Culm 265, 281.
Cumrell 238.
Cunaeus, Petrus 53, 85, 129, 162.
Cunaxa 834.
Curia, zie Chur.
Curius = Zweden (?) 143, 188, 204, 206, 208.
Curtius, zie Kurz, graaf van Senftenau, Ferdinand Siegmund.
Curtius Rufus, Quintus 536.
Custrin, zie Küstrin.
Cyprianus, Caecilius Thascius van Carthago 787, 788, 801[11], 802.
Cyprus 314.
Cyriaxburg (Cyriaci-burgum) 51.
Cyrillus van Alexandrië 429.
Cyrillus van Alexandrië *Cyrilli Alexandrini contra impivm Julianum libri decem.* 429.
Cyrus de Jongere 834, 835.
Cyzicus 544.

D

Dacië 525, 593.
Daetrius, Brandanus 376, 402, 434, 482, 496, 519, 560, 569, 608, 612, 639, 640, 642, 657, 681, 696.
Daetrius, Brandanus *Theses de corpore et sanguine Domini reapse praesentibus in Sanctissima Eucharistia, quas... sub praesidio Georgi Calixti... proponit Brandanus Daetrius, Helmstedt 1636.* 376.
Daetselaer, Abraham 4, 53, 64, 99.
Dagerus = Charnacé, Hercule Girard de 31.
Daillaeus, zie Daillé, Jean.
Daillé, Jean 3, 102[4], 150, 214, 237, 308, 402, 519, 611, 665, 822.
Daillé, Jean *Examen de l'avis de Monsieur de La Milletière sur l'accommodement des differents de Religion Charenton 1637.* 102.

Daillé, Jean *Ioannis Dallaei adversvs Milleterianam de conciliandis religionibus sententiam, Disputatio, Divisa in partes duas; quarum prior est de Primatu, de Eucheristia, iustificatione, Sanctorum invocatione, & precibus pro mortuis. Altera de Natura, & Gratia, & aeterna Praedestinatione. M.DC.XXXVII.* 102.
Dalmatië 599, 813.
Damgardt 743.
Damme 502.
Damus, zie Damme.
Damvillers 539, 541, 543, 552, 553, 557, 559, 567, 570, 571, 573, 579, 581, 596, 597, 600, 601, 602, 605, 610, 613, 616, 619, 623, 624, 625, 628, 629, 649, 650, 653, 662, 664, 670, 672, 679, 683, 684, 689, 690, 703, 705, 790 aant., 721.
Dampvilleria, zie Damvillers.
Dangu, baron de, zie Sublet, François.
Dania (Danus), zie Denemarken.
Danicae fretum, zie Kattegat.
Dantiscum, zie Dantzig.
Dantzig 14, 86, 134, 281, 334, 354, 394, 435, 474, 487, 548, 575, 661, 665, 702, 729, 749, 761, 764, 767, 773, 782, 783, 785, 795, 797, 804, 807, 821, 828, 832, 841, 842.
Danubius, zie Donau.
Darius 834.
Darmstadt 74, 315, 589, 590.
Datesilarius, zie Daetselaer, Abraham.
Daubin, Eustache 410.
Dauphiné 599.
Davaugourius, zie Du Bois, Charles.
Davausius, zie Mesmes, Claude de.
Davenport, Christopher 3.
Davenport, Christopher *True Religion explained, And defended against the Archenemies thereof in these times. In six Bookes, Written in Latine by Hugo Grotius, and now done in English for the common good. Prov. 23. 23. Buy the truth, - London, Printed by I.H. for Richard Royston, and are to be sold at his shop in Ivy lane next the Exchequer offiice. 1632.* 3.
David, Pierre 410.
Davus 198.
Deal 707.
Déclaration ... portant nouvelle imposition de 3 livres, sur chacun muid de vin entrant dans Paris... au lieu de prêts et emprunts, dont S.M. a désiré estre secourue par toutes les villes et gros bourgs de ce Royaume, pour l'entretien et subsistance de ses armées. 18.
Dedel, Johan 218.
Degenfeld, Christoph Martin, vrijheer van 347, 424, 476, 545, 567, 571, 573, 578, 655.

Dehn, Moritz August 52, 74, 189.
Delémont (Delsberg) 723, 736, 746, 764.
Delft (Delfts) 55, 70, 71, 191, 214, 258, 268, 296, 297, 339, 361, 363, 365, 431, 434, 470, 494, 507, 508, 529, 622, 659, 687, 788, 789, 808, 822, 823.
Delmontium, zie Delémont.
Delphinatus, zie Dauphiné.
Demer (river) 586.
Demmin 590, 647, 661, 664, 761, 782, 794.
Demosthenes 536.
Denemarken (Denen, Deens) 75, 170, 187, 250, 307, 316, 352, 357, 369, 381, 386, 389, 392, 411, 416, 462, 491, 515, 544, 579, 587, 636, 648, 650, 669, 725, 740, 761, 797, 807, 809, 835, 840.
Denemarken, koning van, zie Christiaan IV.
Denoveau, monsieur 28.
Derfflinger, Georg 833.
Descartes, René 271[5], 293, 313.
Descartes, René *Discours De La Methode Pour bien conduire sa raison, & chercher la vérité dans les sciences. Plus la Diotrique. Les Meteores. Et La Geometrie. Qui sont des essais de cete Methode. A Leyde De L'Imprimerie de Ian Maire MDCXXXVII. Auec Priuilege.* 271, 293, 313.
Descluseau 441.
Deventer 54, 418.
Diana 533.
Diepa, zie Dieppe.
Dieppe 316.
Diest 564.
Dignerus = Zeeland 342, 390, 489.
Dijon 202, 204, 208, 212, 262, 393, 395, 398, 402, 440, 454.
Dinan 451, 455.
Dio Cocceianus Chrysostomos 835[6].
Dio Cocceianus Chrysostomos *ΠΕΡΙ ΛΟΓΟΥ ΑΣΚΗΣΕΩΣ* 835.
Diodati, Deodato 265.
Diodati, Elias 265, 462, 465, 559, 581, 634, 655, 709, 728, 818.
Diodati, Jean (Johannes) 65[4].
Diodati, Jean (Johannes) *Relation de l'estat de la religion, et par qvels desseins et artifices elle a esté forgée et gouuernée en divers Estats de ces parties occidentales du monde. Tirée de l'anglois du chevalier Edwin Sandis, avec des additions notables. Genève, P. Aubert, 1626.* 65.
Diogenes uit Sinope 694.
Diogenes Laertius 835[5].
Diogenes Laertius *Βίοι καὶ γνῶμαι τῶν ἐν φιλοσόφοις εὐδοκιμησάντων καὶ τῶν ἑκάστῃ αἱρέσι ἀρεσκόντῶν ἐν ἐπιτομῷ συναγυγή.* 835.
Diomedes 534.
Dionysius de Jongere 270[11].
Dioscorus I 235.
Divio, zie Dijon.
Djouder ben Abd Allah 707, 710.
Dnepr 40, 828.
Dohna, Christoffel, graaf van 456, 565.

Dohna, Frederik, graaf van 456[9].
Dola, zie Dôle.
Dôle 153, 203, 223, 367, 370.
Domalder = Zeeland 33.
Domarus = Zeeland 341.
Domitianus, Titus Flavius 525, 593.
Dömitz 538, 565.
Donatisten 666, 788, 802.
Donatus, Aelius 666, 802.
Donau 138, 139, 202, 499, 525, 544, 578, 593, 601, 702, 796.
Dönhof, Caspar von 265, 281.
Dönhoff, Gerhard van 474.
Dordani (Dordanum ?) 91.
Dordracenus = Beveren, Cornelis van 215.
Dordrecht 37, 190, 363, 365, 431, 730.
Dordrecht, synode van 217, 495, 508, 518, 657, 667, 671.
Dore, Jaene 64[3], 319.
Dores 524.
Doria, Carlo 220, 223.
Doria, Giannettino 220, 223, 227.
Döring, David 538.
Dorne, Hieronymus 234.
Dorp, Arend van 696.
Dorp, Filips van 191, 219[5], 278, 291, 322, 323, 587, 622, 635, 660, 669, 674, 686, 695, 730, 806.
Dorsche, Johann Georg 696[13], 720.
Dortan 255, 260.
Dortemum, zie Dortan.
Dorvilius, Friedrich 277.
Doubs 421, 424, 425, 764, 771.
Douchant, sieur de, zie Plessis, Louis du.
Dresa, zie Drossen.
Dresden 74, 266, 538.
Dreux 80.
Driel, Cornelis Claesz. van 790, 791.
Drisa, zie Driesen.
Driesen 135.
Droit annuel, zie paulette.
Droit d'aubaine 708, 711.
Drosa 79, 88.
Drossen 202.
Drummond, David 264.
Drusenheim 324, 327, 538, 610, 612, 616, 731, 784, 813, 817, 820.
Drusenhemum, zie Drusenheim.
Drusius, Joannes 45.
Drusius, Joannes *Cl. V. Ioh. Drusii Nova Versio Et Scholia In Iobvm, Conscripta auspiciis & sumptibus Ill. Praetentumque Ordd. Generalium Provinciarum Foederatarum. Opvs Posthvmvm, Nunquam ante editum, Cui adjectus est Authorum*

librorumque Catalogus cum indice triplici. Amstelodami Sumptibus Ioh. Ianssonii Bibliopolae, Anno MDCXXXVI. Typis Frederici Heynsii Typographi in Acad. Franekerana. 45.
Drusus, zoon van keizer Tiberius 94.
Dubius amnis, zie Boubs.
Du Bois, baron d'Avaugour, Charles 20, 68, 114, 117, 125, 134, 143, 174, 221, 224, 232, 240, 244, 260, 312, 461, 603, 605, 757.
Duchesne, André 410[11].
Duchesne, André *Les Antiqvitez et Recherches des villes, chasteavx, & places plus remarquables de toute la France. Selon l'ordre et ressort des huict Parlemens. Oeuure enrichy des Fondations, Situations, & Singularitez desdites Villes & Places, & de plusieurs autres choses notables concernantes les Parlemens. Iurisdictions, Eglises, & Polices d'icelles. Derniere Edition. A Paris. M.DC.XXXVII.* 410.
Duckworth, George E. 198.
Duckworth, George E. *The Nature of Roman Comedy, A Study in Popular Entertainment, Princeton, New Yersey Princeton University Press 1952.* 198.
Dudley, hertog van Northumberland, John 357.
Dudley, Mary 357.
Du Fargis, comtesse, zie Silly, Magdelaine de.
Duinkerken (Duinkerkers) 72, 109, 127, 130, 237, 273, 278, 291, 297, 305, 322, 323, 423, 426, 428, 437, 438, 440, 445, 451, 459, 462, 470, 513, 539, 566, 587, 610, 611, 613, 616, 622, 674, 675, 730, 778, 783, 786, 806, 807, 808.
Duitsland (Duitsers, Duits) 1, 2, 3, 5, 7, 8, 11, 13, 16, 18, 20, 21, 29, 32, 35, 37, 39, 40, 43, 44, 48, 51, 53, 57, 62, 66, 67, 72, 74, 75, 76, 96, 98, 99, 101, 105, 106, 108, 109, 110, 112, 113, 117, 118, 121, 123, 125, 131, 132, 136, 140, 145, 149, 152, 153, 155, 158, 161, 166, 168, 172, 176, 179, 180, 183, 186, 188, 191 , 193, 197, 198, 202, 203, 209, 212, 219, 220, 223, 227, 231, 232, 235, 238, 239, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 251, 253, 261, 266, 268, 276, 281, 285, 294, 295, 296, 300, 302, 305, 306, 308, 309, 310, 312, 314, 316, 318, 322, 324, 332, 333, 334, 335, 337, 345, 350, 354, 355, 357, 358, 366, 372, 373, 381, 385, 389, 395, 399, 404, 406, 407, 408, 409, 411, 415, 416, 419, 421, 427, 436, 437, 441, 447, 448, 450, 453, 457, 458, 462, 464, 466, 467, 471, 473, 476, 478, 485, 490, 491, 492, 493, 497, 501, 507, 509, 510, 514, 515, 516, 521, 525, 527, 529, 537, 538, 546, 553, 554, 556, 559, 563, 566, 569, 574, 575, 576, 577, 578, 580, 589, 595. 596, 597, 598, 599, 600, 601, 603, 605, 610, 612, 613, 625, 626, 627, 629, 630, 632, 633, 647, 648, 654, 655, 662, 664, 666, 667, 670, 671, 672, 676, 677, 678, 681, 687, 703, 705, 709, 712, 721, 737, 738, 739, 741, 744, 751, 752, 753, 756, 765, 769, 772, 781, 783, 786, 792, 794, 795, 801, 803, 809, 823, 829, 839.
Duitsland, keizer van, zie Ferdinand II. Ferdinand III.
Dulce flumen, zie Doubs.
Du Moulin, Charles 292[9].
Dumoulin, Pierre 214, 215, 216, 217, 257, 308, 480, 481, 485, 667, 775, 831.
Dumoulin, Pierre *Anatome Arminianismi, s., enucleatio controversiarum, quae in Belgio agitantur, super doctr. de providentia, de praedest., de morte Christi, de natura et gratia. L.B., Abr. Pacard, 1619.* 775.

Dumoulin, Pierre *Lettres de MM. Rivet, de La Milletière et Du Moulin. Sedan 1635.* 99, 102.
Dumoulin, Pierre *Examen de la doctrine de messieurs Amyrault et Testard touchant la prédestination et les poincts qui en dépendent, par P.D.M. Amsterdam, 1638.* 216, 217, 257.
Dumoulin, Pierre *Lettre de Monsievr du Moulin au sieur de la Milletiere, sur le iugement de son Liure.* 831.
Dunquerca, zie Duinkerken (Duinkerkers).
Du Puy, Alexandre, markies van Saint-André-Montbrun 629.
Dupuy, Christophe 136, 200[8], 715.
Dupuy, Jacques 136, 200[7], 293, 307, 339.
Dupuy, Pierre 136, 200[7], 292, 293, 307, 339.
Duraeus, Johannes 64[15], 482, 531, 547, 549, 554, 557, 559, 620, 667, 671, 696, 720, 730, 740, 770.
Durant, Cons. 140.
Durant, Cons. *Revelationes S. Brigittae, olim a Card. Turrecremata recognitae, nunc a Consalvo Duranto... notis illustratae... Romae, apud S. Paulinum. 160.* 140.
Durant, Cons. *Revelationes S. Birgittae, olim a Card. Turrecremata recognitae et a Consalvo Duranto, A Sancto Angelo in Vado, ... notis illustratae... Adjuncta itidem synopsi approbationis et privilegiorum Ordinis S. Birgittae, opera et labore R R. P P. ejusdem Ordinis. - Revelationes SS. Virginum Hildegardis et Elizabethae, ... in Martyrologium Romanum relatarum... Coloniae Agrippinae, ex officina B. Gualtheri, 1628.* 140.
Durant, Cons. *Revelationes S.*[tae] *Brigittae, olim a Card. Turrecremata recognitae et approbatae, et a Consalvo Duranto, ... notis illustratae, et hac postrema editione, facta collatione cum Mss. Vat. aliisque anti-*

quis codicibus, emendatae... (Una cum Regulis S. Salvatoris, sermone de Virg. excellentia, necnon quatuor orationibus eid. Sancta divinitus revelatis. His accedunt SS. Brigittae et Catherinae, ejus filiae vitae ac miracula plura a beata Brigide edita). Romae, apud L. Grignanum, 1628. 140.
Durie, John, zie Duraeus, Johannes.
Dussen, Eewout Jacobsz. van der 213, 214, 258, 268, 361, 365.
Dynslaeken, Wouter van 838.
Dzjehan[aant.], sjah 156[8].

E

Eaux 314, 336.
Ebeling 643.
Ebora, zie Evora (in Portugal).
Edgar IV 218.
Edward III, koning van Engeland 218[11].
Eginhard 411.
Egligny, sieur d', zie Méliand, Blaise.
Egmond, Alberta van 256[7], 261.
Egmond, prins van Gavre, baron van Hamaide, heer van Fiennes, Armentières enz., Lodewijk, graaf van 26[10], 135[2], 136, 148, 190, 236, 256, 258, 261, 301, 347, 348, 425, 461, 484.
Egmond, prins van Gavre, Philips Lodewijk, graaf van 26[11].
Eguillonensis principatus, zie Aiguillon.
Egypte 234, 235.
Ehrenbreitstein 60, 99, 114, 115, 137, 140, 147, 151, 155, 161, 243, 255, 262, 285, 306, 311, 321, 328, 335, 357, 373, 388, 391, 393, 396, 398, 404, 407, 413, 324, 426, 437, 450, 456, 458, 462, 477, 490, 493.
Eilant, het, zie Brubacensis insula.
Einsiedeln 737.
Eisleben 833.
Eitzen, Albrecht van 643[4].
Elbe 13, 19, 51, 52, 74, 173, 254, 264, 266, 316, 321, 322, 331, 382, 384, 390, 450, 462, 501, 538, 575, 579, 622, 729, 734.
Elbing 749.
Elisabeth, gravin van Nassau, prinses van Oranje 84[9], 165.
Elseneur 386, 435.
Elve, zie Elbe.
Elzas 1, 6, 11, 82, 83, 87, 95, 139, 166, 204, 236, 385, 393, 395, 421, 424, 425, 440, 471, 545, 549, 553, 640, 668, 756, 760.
Elzevier 581.
Elzevier, Abraham 293, 637, 638, 642, 657, 669, 691, 693, 716, 771.
Elzevier, Bonaventura 293, 637, 638, 657, 669, 691, 693, 716, 771.
Elzevier, L. 65.
Emden 47, 128, 343, 363, 364, 777.
Emderlant, zie Oost-Friesland.

Emericum, Emmeri, zie Aymeries.
Emilia, de (schip) 513.
Empereur van Oppijck, Constantijn l' 581, 582.
Empereur van Oppijck, Constantijn l' *Oratio inauguralis, quam de Linguae Hebreae dignitate ac utilitate habuit Constantinus l'Empereur de Oppyck, SS. theol. doct. et linguae sanctae professor in Acad. Lugd. Bat.... Lugd. 1627.* 581.
Empereur van Oppijck, Constantijn l' *Talmudis Babylonici codex Middóth, sive de mensuris Templi; ex versione et cum commentariis depromptis e Talmudistarum, aliorumque Judaeorum scriptis ... Lugd. Bat. 1630.* 581.
Empereur van Oppijck, Constantijn l' *D. Isaaci Abrabanielis, et R. Mosis Alschechi Commentarius in Esaiae prophetiam XXX. Cum additamento eorum, quae E. Simeon e Veterum dictis collegit. Subjuncta hujusmodi refutatione et textus nova versione, ac paraphrasi ... Lugd. Bat. 1631.* 581.
Empereur van Oppijck, Constantijn l' *Mosis Kimchi ὁδοιποῳια ad scientiam, cum expositione doctoris Eliae; item introductio D. Binjamin F.D. Judae; omnia a quamplurimis mendis expurgata, et annotationibus illustrata, quibus multa scripturae testimonia explicantur ... Lugd. Bat. 1631.* 581.
Empereur van Oppijck, Constantijn l' *D. Josephi Jachiadae Paraphrasis in Danielem ... Amst. 1633.* 581.
Empereur van Oppijck, Constantijn l' *Itinerarium, 1633.* 581.
Empereur van Oppijck, Constantijn l' *Clavis Talmudica, complectens formulas, loca dialectica, et Rhetorica priscorum Judaeorum; Latine reddita per C. l'Empereur ... Cum indicibus accuratissimis, et dissertatione qua operis usus utilitasque ostendentur ... Lugd. Bat. 1634.* 581.
Empereur van Oppijck, Constantijn l' וקיזנ תכסממ אמק אבב [aant.] *De Legibvs Ebraeorvm Forensibvs Liber singularis. Ex Ebraeorum pandectis versus & commentariis illustratus: per Constantinvm L'Emperevr ab Opuyck. Lvgd. Batavorvm, Ex Officinâ Elzeviriorum Anno MDCXXXVIII.* 582. zie ook: Benjamin ben Jona.
Emmerick 352.
Ems 604, 647.
Enckhuysen, de (schip) 513.
Engeland (Engelsen, Engels) 1, 3, 4, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 23, 26, 28, 29, 32, 38, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 52, 56, 58, 59, 61, 62, 64, 65, 67, 68, 71, 72, 73, 76, 78, 80, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 96, 97, 99, 103, 104, 105, 106, 108, 109, 111, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 121, 122, 124, 126, 127, 128, 130,

136, 137, 138, 139, 140, 142, 144, 145, 147, 148, 149, 151, 152, 153, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 182, 186, 187, 191, 192, 195, 203, 205, 206, 207, 209, 212, 213, 218, 222, 224, 228, 232, 236, 240, 242, 243, 244, 245, 248, 249, 250, 251, 255, 262, 266, 269, 270, 276, 277, 278, 282, 283, 284, 286, 287, 295, 296, 299, 301, 303, 304, 305, 309, 310, 311, 317, 318, 321, 322, 325, 327, 330, 331, 333, 335, 338, 343, 344, 345, 346, 350, 352, 355, 356, 357, 358, 359, 364, 368, 373, 374, 379, 380, 382, 384, 389, 390, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 403, 404, 408, 410, 411, 413, 415, 422, 423, 424, 426, 427, 428, 431, 432, 436, 437, 438, 443, 445, 448, 449, 450, 451, 453, 455, 456, 459, 461, 462, 463, 468, 470, 473, 474, 477, 478, 490, 491, 492, 493, 497, 499, 505, 508, 510, 512, 515, 516, 519, 528, 531, 532, 542, 543, 547, 551, 554, 558, 561, 562, 565, 566, 567, 568, 570, 572, 574, 575, 577, 581, 583, 584, 586, 587, 589, 597, 598, 603, 604, 606, 612, 613, 614, 615, 618, 620, 621, 622, 625, 626, 631, 632, 633, 636, 648, 650, 651, 660, 661, 666, 667, 669, 671, 679, 681, 684, 686, 687, 689, 690, 697, 700, 703, 711, 712, 714, 722, 724, 738, 739, 742, 748, 749, 752, 758, 765, 766, 767, 777, 782, 786, 787, 790, 792, 795, 797, 801, 807, 810, 821, 824, 840, 841.
Engeland, koning van, zie Karel I.
Engelsman, Jan Jansz. 444.
Ennius, Quintus 253.
Ennodius, Magnus Felix 812, 820.
Ensisheim 507, 517.
Epernon, hertog van, zie Nogaret de La Valette, Jean Louis de.
Episcopius, Simon 217[2], 338[13], 402, 403, 434, 495, 508, 560, 831, 833.
Epstein, Johan 118, 172, 232, 384, 398, 399, 401, 412, 531, 532, 728.
Erfurt 18, 19, 23, 31, 51, 59, 74, 102, 254, 384, 506, 511, 515, 550, 647, 833.
Erfurtum (Erfurdum), zie Erfurt.
Ermensteinum, zie Ehrenbreitstein.
Ernst, Heinrich 263[2], 264.
Erp, Johanna van 4, 64.
Erp, Thomas van, zie Erpenius, Thomas.
Erpach, Elisabet Juliana von 537.
Erpenius, Thomas 4.
Esaia, zie Jesaje (Isaias).
Escalin, baron de La Garde, Louis 333, 336, 338, 388, 454, 574, 576.
Esia, zie Oise.
Espernonius, zie Nogaret de La Valette.
Estampes, sieur de Valençay, Jean d' 604, 605, 606, 676, 681, 686, 699, 706, 710, 713, 725, 748, 789, 813.
Estampes-Valençay, Léonor d' 606.
Estancheau, gezegd La Galoche, Simeon 438[7], 442, 446.
Este, hertog van Modena, Francesco d' 236, 250, 371, 493, 497, 498, 798, 800.
Estienne, Henri 400[7].
Estienne, Henri *Thesaurus graecae linguae.* 400.
Estland 107, 406, 522.
Estonia (Esthonia), zie Estland.
Estrées, hertog van, zie François Annibal.
Etampes, zie Estampes.

Ethiopië 200, 225, 235, 518.
Et(h)ruria (Et(h)ruscus), zie Toscane.
Ettenheim 567, 571, 573, 578, 601.
Euclio 271.
Eugamon van Cyrene 534.
Eugamon van Cyrene *Telegonie* 534.
Eulenburg 173.
Eumeniden = Furiën 645.
Euripides 258, 374, 535, 645, 665.
Euripides *Alcestis.* 665.
Euripides *Andromache.* 665.
Euripides *Bacchae.* 665.
Euripides *Helena.* 665.
Euripides *Medea.* 258, 665.
Euripides *Supplices.* 535, 591, 592.
Europa (Europees) 195, 243, 356, 357, 531, 599, 614, 648, 701, 742, 839.
Eurre du Puy-Saint-Martin, heer van Chaudebonne, Claude d' 14[10], 17, 25.
Eurypylus = vrede 724, 747.
Eusebius = Plessis de Richelieu, Jean Armand du 142, 164, 178, 180, 222, 230, 444, 509, 651, 769.
Eusebius van Caesarea 201[1].
Euskercke, Johan van 26, 103, 105, 157, 287, 332, 351, 379, 390, 426, 442, 454, 456, 617, 652, 685, 708, 815.
Eusthatius 120.
Eutyches 235.
Euxinus Pontus, zie Zwarte Zee.
Evangelisch 29, 267, 482, 731, 805, 812.
Evenor van Ephese 271.
Evertsen, Cornelis 699.
Evertsen, Jan 513.
Evora 685, 690.
Evora *Extract uyt seeckere Missive, gheschreven uyt Torgau den 9. Januarij 1637. oude stijl, verhalende de Heerlijcke Victorie so bij den Heer Veldt-Maerschalck Johan Bannier nu onlanghs teghens de Saxische Armade is geobtineert... Ghedruckt in 's Graven-Hage by Lvdolph Breeckevelt, ... 1637.* 130.
Eijk, Catharina van der 70.

F

Faber, Philippus, zie Vedelius, Nicolaes.
Fabius = Beaumont, Simon van 93.

Fabius = Mesmes, graaf van Avaux, Claude de 181, 205, 224, 464, 465.
Fabroni, Luca 77, 80.
Fabrus = Mesmes, graaf van Avaux, Claude de 224.
Facundus van Hermiane 812, 820.
Fakhr ed-din II, emier v.d. Drusen 499[13].
Fargis, sieur du, zie Angennes, Charles D'.
Farnese, hertog van Parma, Odoardo 2, 7, 16, 18, 40, 61, 77, 80, 89, 98, 105, 106, 110, 112, 116, 121, 123, 124, 141, 143, 153, 178, 180, 183, 186, 188, 189, 210, 212, 220, 225, 236, 239, 250, 371, 410, 521, 529, 663, 670, 673, 811, 815, 820.
Fasto = Plessis de Richelieu, Jean Armand du 120, 637, 669, 759.
Fauciniaca arx 153.
Faure, sieur de Berlize, Nicolas 360, 442, 527, 604, 632.
Fayette, zie La Fayette.
Felix = Grotius, Hugo 13, 33, 46, 48, 55, 72, 126, 128, 229, 279, 299, 340, 351, 387, 660, 674, 689, 778, 807.
Feltrio della Rovere, Federico, hertog van Urbino 701.
Ferdinand II, keizer van Duitsland 1, 2, 5, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 28, 29, 31, 32, 36, 37, 41, 42, 43, 45, 48, 51, 52, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 65, 66, 68, 69, 71, 72, 75, 77, 80, 85, 87, 89, 90, 92, 95, 96, 105, 108, 109, 111, 115, 116, 117, 121, 124, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 149, 151, 152, 155, 156, 157, 159[2], 161, 162, 164, 167, 171, 173, 175, 181, 185, 187, 188[8], 189, 212, 223, 231, 236, 240, 241, 246, 248, 249, 259, 262, 270, 275, 284, 285, 287, 310, 321, 370, 373, 377, 382, 391, 408, 409, 414, 415, 428, 435, 437, 441, 446, 461, 470, 503, 552, 623, 626, 629, 744, 769, 800, 820, 830.
Ferdinand III, keizer van Duitsland, passim.
Ferlini, Francesco 752.
Fernando, kardinaal-infant van Spanje, don 16, 35, 77, 80, 105, 150, 155, 161, 176, 182, 206, 212, 221, 223, 228, 243, 297, 306, 333, 346, 353, 370, 405, 408, 426, 436, 439, 440, 442, 445, 451, 453, 458, 460, 470, 488, 493, 514, 520, 539, 541, 561, 568, 577, 579, 583, 586, 596, 597, 603, 610, 613, 616, 619, 679, 683, 689, 699, 725.
Fernando, kardinaal-infant van Spanje, don *Copie d'une Lettre escripte par le Cardinal Infant aux Bourgem.... de Liege. s'Gravenhage, L. Breeckevelt ... 1637.* 353.
Ferrara 62.
Ferraria, zie Ferrara.
Ferret 520[10], 627.
Fête-Dieu. (Fête du Saint Sacrement) 338.
Feuquerius, zie Pas, Manasse de.
Feuquiêres, markies van, zie Pas, Manasse de.
Fiennes, heer van, zie Egmond, Lodewijk, graaf van.
Fiesque, Charles-Léon, graaf van 6, 10, 11, 14, 17.
Finale, zie Finale Marina.
Finale Marina (bij Albenga) 368, 522, 529, 549, 626.
Finland 107, 406, 522.
Finlandia, zie Finland.
Finnucum mare, zie Finse Golf.
Finse Golf 304.

Flandria, zie Vlaanderen.
Fleetwood, George 67[14], 136, 144, 174, 232, 243, 250, 255, 492.
Fleming, Klas Larsson 523, 761, 805.
Fleming, Oliver 781, 792.
Fleuri 742.
Florence 154, 233, 552, 663, 670, 672, 701, 715, 811, 815, 820.
Florentia, zie Florence.
Florin, Johann Simeon de 325, 326, 367, 378, 521, 529, 540, 609, 626, 678, 717, 751, 792, 796, 824.
Floristanum 150, 151, 154, 158.
Foederati Ordines, zie Staten-Generaal.
Foederati Ordines Belgii, zie Holland.
Fons Bellaqueus, zie Fontainebleau.
Fonseca Y Zúñiga, graaf van Monterey, Manuel 475, 479.
Fontainebleau 25, 35, 36, 41, 42, 44, 45, 60, 289, 397, 576.
Fontarabia, zie Fuenterabia.
Forbes 744.
Forbes, Arvid 477, 559.
Foreest, Joannes van 53, 102, 129, 162, 191, 215, 695. zie ook: Huygens, Constantijn. zie ook: Scriverius, Petrus.
Foreest, Nanning van 191, 215.
Forgacz, Nikolaus 543.
Forstner, Christoph von 550, 556.
Forstner, Christoph von *De comitiis electoralibus Ratisbonae celebratis anonymi autoris epistola. Lectione et memoria digna. MDCXXXI.* 550.
Forstner, Christoph von *Notae politicae ad libros VI priores Taciti, Straatsburg 1650.* 550.
Forstner, Christoph von *Notae politicae ad Annalium Taciti L. XI-XIII. Straatsburg 1652.* 550.
Fort-du-Rhin (Fort-de-France) 188, 222.
Fossigny, heer van, zie Bouthillier, Claude le.
Fostenaw, zie Fürstenau.
Fourdin, Gomar 583, 587, 656.
Fraga = Zweden 181, 295, 477.
Franche Comté 1, 9, 10, 12, 19, 22, 35, 57, 61, 62, 91, 95, 205, 207, 210, 211, 239, 241, 245, 248, 255, 260, 269, 272, 275, 281, 284, 285, 287, 289, 305, 309, 310, 319, 324, 325, 326,

344, 346, 349, 356, 357, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 377, 382, 385, 391, 393, 396, 398, 404, 407, 412, 420, 421, 424, 425, 427, 437, 441, 445, 451, 452, 458, 463, 476, 478, 480, 494, 497, 499, 506, 509, 541, 543, 553, 557, 571, 614, 626, 637, 647, 663, 664, 670, 672, 680, 683, 689, 703, 705, 710, 718, 721, 722, 742, 750, 764, 765, 768, 781, 784, 798, 800, 810, 819.
Franches Montagnes 726.
Francicum castellum, zie Fort-du-Rhin.
Franciotti, Marcantonio 311, 346[16].
Francofurtum, zie Frankfurt.
François Annibal, hertog van Estrées, markies van Coeuvres 203[3], 260.
Franconia, zie Franken.
Francus 645.
Franeker 320, 508.
Franken 185, 186, 188, 193, 411, 645.
Frankfurt (a.d. Main) 128, 328, 330, 416, 805, 834.
Frankfurt (a.d. Oder) 19, 22, 51, 260, 262, 295.
Frankrijk (Fransen, Frans), passim.
Frankrijk, koning van, zie Lodewijk XIII.
Frankrijk, koningin van, zie Anna van Oostenrijk.
Frarijn (?) 194.
Frederik II, koning van Denemarken 321.
Frederik III, koning van Denemarken 321[11], 704[5], 707, 712.
Frederik Hendrik, graaf van Nassau 13, 15, 17, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 37, 41, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 54, 55, 60, 71, 73, 79, 85, 88, 92, 93, 97, 99, 117, 120, 121, 122, 126, 127, 145, 146, 147, 156, 161, 168, 170, 171, 176, 178, 180, 182, 191, 198, 199, 200, 206, 211, 216, 221, 222, 226, 227, 229, 237, 241, 247, 270, 273, 276, 279, 286, 288, 290, 291, 296, 297, 298, 314, 319, 320, 322, 331, 332, 336, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 349, 351, 352, 353, 354, 356, 361, 362, 364, 365, 379, 380, 381, 389, 390, 391, 396, 402, 404, 407, 410, 411, 413, 415, 423, 425, 426, 434, 437, 439, 443, 444, 445, 448, 451, 453, 455, 458, 459, 462, 470, 472, 488, 490, 491, 498, 519, 543, 560, 561, 563, 565, 568, 579, 583, 584, 587, 604, 615, 622, 635, 637, 656, 661, 668, 669, 674, 675, 676, 686, 695, 697, 698, 704, 708, 709, 713, 715, 722, 724, 725, 730, 731, 733, 735, 746, 747, 754, 757, 758, 766, 777, 788, 807, 813, 815, 822, 836, 837.
Frederik V, keurvorst van de Palts, de Winterkoning 68[3], 109, 140, 157, 175, 187, 242, 304, 310, 321, 330, 389, 395, 477, 490, 517, 579, 699, 749, 754.
Freiburg (im Breisgau?) 62, 83, 90.
Freienwald 501.
Freinsheim, Johann 97[6], 220.
Friburgum, zie Freiburg.
Friedlandt 565, 590.
Friedland, hertog van, zie Wallenstein, Albrecht Wenzel Eusebius von.
Friesland (Friezen, Fries) 198, 215, 218, 219, 229, 237, 247, 257, 342, 352, 432, 448, 565, 587.
Friesland, Hof van 199.
Friesland, Raad van 218.
Friesland, Staten van 199, 218.
Frischmann, Johann 779[1].

Fritze, dr. Petrus 538.
Fuenterabia 152, 156, 410.
Fugger, rijksgraaf van Kirschberg en Weissenhorn, Johann Ernst 137, 150[2], 152, 155, 181, 203, 222, 333, 439.
Fuhra 83.
Fürstenau 384.

G

Gaditanum fretum, zie Gibraltar.
Gageldonck 836.
Galaste, zie Estancheau, Simeon.
Galba = Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg 178, 181, 464, 530.
Galilei, Galileo 674, 709, 715, 724, 748, 788.
Galland, Auguste 349[10].
Gallard, graaf van Brassac, Jean de 142.
Gallas, Matthias, graaf 1, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 15, 18, 19, 24, 26, 27, 29, 31, 35, 40, 43, 48, 49, 52, 57, 61, 62, 66, 69, 83, 90, 91, 95, 104, 107, 111, 173, 209, 223, 289, 324, 326, 327, 357, 368, 385, 388, 441, 446, 466, 472, 537, 547, 587, 590, 636, 729, 794, 829, 841.
Gallia (Galli, Gallicus, Gallicanus), zie Frankrijk, (Fransen, Frans).
Gallia Narbonensis, zie Narbonne.
Gamarra, Estevan de 105.
Gardie, Jacob Pontusson de la 91, 95, 96, 108, 111, 129, 133, 143, 184, 202, 230, 259, 294, 295, 333[6], 336, 338, 407, 435, 466, 483, 523, 559, 591, 761, 805.
Garz 501.
Gassion, Jean 393[7], 396, 398.
Gaster 736.
Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans 2[6], 6, 8, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 22, 25, 26, 27, 29, 30, 35, 40, 41, 44, 45, 57, 59, 60, 62, 65, 76, 77, 78, 79, 80, 83, 84, 85, 88, 89, 90, 91, 95, 104, 105, 110, 111, 112, 113, 115, 116, 118, 120, 121, 123, 124, 129, 130, 131, 141, 142, 147, 148, 150, 153, 155, 160, 162, 165, 203, 221, 442, 509, 528, 699, 725, 753, 827, 832.
Gaudenzio, Bernard 325, 326, 367, 521, 529, 540, 609, 626, 678, 717, 751, 792, 796, 810, 824.
Gavre, prins van, zie

Egmond, Lodewijk, graaf van. Egmond, Philips Lodewijk, graaf van.
Gazette de France. 165, 280, 531.
Gazette de France. Crvel Assasinat commis en la personne du sieur la Rüelle Bourgmestre de la ville de Liége: Par le Comte de Warfuzeé & autres assasins. 276.
Gecommiteerde Raden 297, 352, 363, 444.
Gedanum, zie Danzig.
Geelvinck, Jan Cornelisz. 263[12], 418, 646.
Geertruidenberg 637.
Gelder 352.
Gelderland 229, 443, 665.
Geldria, zie Gelre.
Gelhar = Frederik Hendrik 33, 49, 55, 127, 128, 198, 279, 331, 341, 352, 490, 563, 725, 747.
Gelhar (den iongen) = Willem II, graaf van Nassau, prins van Oranje 341.
Gellius, Aulus 253, 351, 533.
Gellius, Aulus *Noctes Atticae.* 253, 351, 533.
Gelre 135, 347, 695, 697, 700, 839.
Gelucstadium, zie Glückstadt.
Genaium, zie Givet.
Gendt, baron van Oyen, Walraven van 696.
Generaliteits Rekenkamer 279.
Generaliteit, zie Staten-Generaal.
Genera (Genevensis, Genevalis), zie Genève.
Genève 44, 65, 265, 294, 287, 346, 385, 393, 398, 400, 413, 421, 424, 425, 447, 581, 627, 630, 633, 634, 666, 709, 728, 755, 787, 799, 802, 814, 818.
Gennep 352, 839.
Genua 2, 7, 11, 116, 154, 186, 188, 209, 405, 409, 413, 438, 440, 441, 446, 475, 479, 485, 494, 498, 499, 510, 549, 577, 617, 631, 675, 678, 703, 705, 710, 714, 723, 724, 726, 742, 747, 766, 770, 783.
Genua, Golf van 176, 231.
Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg 8, 12, 19, 20, 34, 51, 52, 69, 75, 77, 78, 95, 96, 124, 131, 132, 133, 135, 165, 173, 178, 181, 236, 243, 245, 248, 251, 254, 264, 267, 304, 311, 315, 325, 333, 356, 357, 359, 366, 390, 391, 408, 450, 456, 459, 460, 461, 464, 472, 503, 514, 530, 548, 566, 588, 703, 721, 744, 753, 763, 785, 841.
Gepidae 544.
Gereformeerden (gereformeerd) 257, 302, 475, 492, 495, 497, 547, 665, 666, 770, 774, 776, 787, 788, 804.
Germania (Germani, Germanus, Germanicus), zie Duitsland.
Germanicus, zie Ceasar, Gaius Julius.
Germanus Antisidoriensis, zie Saint-Germain-l'Auxerrois.
Gert = Spiring Silvercrona, Petter 32, 197, 659, 691, 713, 714, 734.
Gestillus = Staten-Generaal 127, 331, 353, 387, 584.
Gethar = Frederik Hendrik 380.
Gether = Frederik Hendrik 381.
Getilas = Grotius, Hugo 288.
Gevaerts, Jean Gaspard 196.
Gibraltar 344, 346.
Ginai, zie Givet.

Ginetti, Martio, kardinaal 7, 25, 58, 91, 96, 222[3], 275, 305, 388, 453, 459, 462, 542, 575, 576, 790.
Ginneken 565, 587.
Girard (Pigard), zie Maillé, Dubois.
Girard, Etienne 349.
Giraut, René 360[3], 632.
Gisa, zie Gy.
Giustiniani Luca 405[2], 409.
Giustiniano, Geronimo 660, 661, 789.
Givaium (Ginaium,) zie Givet.
Givet 455, 475, 479, 485.
Glarges, Cornelis de 157.
Glarges, Gilles de 457, 490.
Glarus 736.
Glasgow 560, 831.
Gluckstadt 316, 334, 355, 441, 450, 478, 589, 795, 840, 841.
Goa, Miguel Perez de 260.
Goch, Johan van 33[19], 190[11], 199, 215.
Goch, Johanna van 33[20].
Godefroy, Denis 201.
Godefroy, Jacques 44, 304, 821[3].
Godefroy, Jacques *Iac. Gothofredi IC. De Imperio Maris déque Iure Navfragii colligendi, Υπόμνημα Ex Iure Romano, Ad Legem Ἀξίωσις seu Legem Deprecatio, 9. Digestis de L. Rhodia de Iactu. M.DC.XXXVII.* 44, 304.
Godefroy, Théodore 15, 38, 39, 143, 201, 205, 255, 256, 270, 272, 275, 285, 302, 304, 306.
Goeree 291, 297.
Goereese Gat, 't 291.
Goes 199, 608, 692.
Goes, Agatha, van der 99.
Golhar, zie Gelhar.
Golharus = Beaumont, Simon van 636.
Golilas = Grotius, Hugo 31, 32, 55, 121, 126, 197, 198, 332, 352, 353, 389, 491, 562, 586, 636, 660, 676, 687, 688, 689, 691, 708, 709, 714, 724, 725, 734, 757, 790, 791.
Golsius, zie Götze, Sigismund von.
Goltz, Christoffer Heinrich von der 51, 567.
Gondi, hertog van Retz en van Beaupréau, markies van Belle-Isle, Henri de 41[11], 45.
Gondi, Joannes Franciscus, kardinaal de 509, 554.
Gondrecourt 1, 5, 11.
Gonzaga, Anna 718[12], 722, 726.
Gonzaga, hertog van Mantua, Carlo I 187[8], 236, 239, 246, 250, 251, 310, 395, 497, 499,

623, 625, 630, 640, 642, 648, 650, 655, 668, 678, 703, 705, 707, 708[6], 710, 718, 723, 726,
Gonzaga, hertog van Rethel, Carlo II 708[6].
Gonzaga, hertog van Mantua, Carlo III 493, 623, 625, 630, 651, 653, 656, 685, 703, 705, 707, 708[6], 710, 711.
Gonzaga, Eleonora 284[20].
Gonzaga, Maria 703, 705, 707, 710.
Gonzaga, Maria-Louisa 187, 192, 318, 708[6], 711.
Gonzaga, vorst van Bozzolo, hertog van Sabbionetta, Scipione 410[4].
Gordon, John 441, 446.
Gorinchem 4, 53, 64.
Goten 107, 140, 370, 406, 411, 449, 522, 544, 642, 665, 692, 818, 834.
Gothar 167.
Gothofredus, zie Godefroy.
Gotilas, zie Golilas.
Gotland 435.
Gotthia, zie Gotland.
Götz, Johann, graaf van 19[4], 31, 48, 51[14 aant.], 52, 56, 72, 74, 99, 130, 315, 472, 537, 547, 566, 573, 578, 587, 589, 591, 600, 612, 729, 783, 794, 806, 829, 838.
Götz, Peter, graaf van 472.
Götze, Sigismund von 460[6].
Gouda 332, 363, 365.
Goulas, Nicolas 14, 17.
Goulasius, zie Goulas, Nicolas.
Goyon du Plessis de Renard de La Houdinière, Claude de 706[5].
Grabow 590.
Gracchus = Frederik Hendrik 178.
Graecia (Graecus), zie Griekenland.
Graeff, Cornelis de 263.
Graeff, Dirck de 263.
Graeff, vrijheer van Zuid-Polsbroek, Jacob de 297, 646.
Graia, zie Gray.
Gramont, graaf van Guiche, Antoine de 62[6].
Grancey, graaf van, zie Rouxel de Médavy, Jacques.
Graswinckel, Alida 3, 24, 38, 64, 85, 103, 217, 258, 271, 433, 482, 495, 520, 570, 642, 667, 682, 697, 720.
Graswinckel, heer van Holy, Dirck (Theodoricus) 25, 37, 71, 85, 129. 145, 162, 190, 194, 236, 536, 537, 633, 692, 791.
Graswinckel, heer van Holy, Dirck (Theodoricus) *Theodori Graswinckel I Delphensis I.C. Libertas Veneta sive Venetorum in se ac suos imperandi ivs. Assertum contra anonymum Scrutinii scriptorem. Lugduni Batavorum, Ex Offiicinâ Abrahami Commelini. MDCXXXIV.* 37. 162, 633.
Graswinckel, heer van Holy, Dirck (Theodoricus) *Catilina, sive in Caii Cripsi Salustii Bellum Catilinarium Observationes et Notae. Lugduni Batavorum 1642.* 536.
Graswinckel, heer van Holy, Dirck (Theodoricus) *Theod. J.F. Graswinckel, Vindiciae Maris liberi adversus V.C. Janum Seldenum* 25, 37, 633.

Graswinckel, mr. Simon 2, 28, 99[2], 150.
Graubünden 7, 11, 21, 22, 23, 27, 65, 98, 106, 111, 113, 116, 117, 124, 131, 159, 165, 166, 186, 188, 192, 193, 196, 204, 208, 210, 211, 212, 220, 222, 224, 227, 231, 236, 245, 246, 250, 256, 269, 273, 275, 276, 282, 283, 285, 306, 309, 310, 311, 319. 324, 325, 326, 327, 344, 346, 356, 359, 367, 371, 373, 378, 393, 398, 408, 409, 441, 475, 479, 486, 510, 521, 529, 540, 545, 549, 609, 623, 625, 626, 627, 630, 640, 668, 678, 717, 737, 751, 752, 780, 781, 792, 796, 799, 810, 816, 819, 824.
Grave 352, 512, 697.
's-Gravenhage, zie Haag, Den.
Gray 367, 370.
Greifenhagen 501, 502.
Greifswald 548, 743, 782, 794.
Grenoble 456,
Grevelingen 344, 347, 357, 364, 389, 424, 439, 442, 445, 448, 475, 479.
Griekenland (Grieken, Grieks) 46, 57, 107, 115, 195, 213, 226, 235, 252, 270, 271, 292, 313, 339, 374, 375, 400, 416, 449, 481, 526, 533, 534, 535, 536, 544, 619, 638, 641, 644, 645, 657, 666, 691, 692, 716, 787, 801, 802, 804, 828, 834.
Grimani, Giovanni Zuane 409.
Griola, zie Ceriale.
Grisons, zie Graubünden.
Groene Draak 674.
Groenwits 72.
Groningen 297, 352, 675.
Gronovius, Johann Friedrich 430, 496, 500, 524, 532, 533, 535, 536, 592, 593, 595, 682, 692, 730, 755, 767, 779, 780, 789, 808.
Gronovius, Johann Friedrich *Johannis Frederici Gronovii in P. Papinii Statii Silvarum Libros V. Diatribe ad Th. Graswinckelelium equitem & J.C. Hagae-Comitis, Ex Officina Theodori Maire. MDCXXVII.* 430, 496, 500, 524, 592, 682, 693, 780.
Gronovius, Johann Friedrich *L. Annaei Senecae, Tragoediae cum notis Johannis Frederici Gronovii Auctis ex Chirographo ejus et Variis Aliorum. Amstelodami Ex officina Henrici et Viduae Theodori Boom 1682.* 533.
Gronovius, Johann Friedrich *Album amicorum.* 692. zie ook: Casaubonus, Isaac.
Groot, Adriana de 4, 103, 495, 520.
Groot, Alida de 3, 24, 36[15], 64, 85, 103, 115, 151, 258, 433, 495, 570, 642, 667, 682, 720.
Groot, Anna de 3, 24, 64, 85, 103, 115, 151, 258, 433, 482, 495, 570, 642, 667, 682, 720.
Groot, Cornelia de 38, 85, 100, 191, 216, 339, 386, 419, 434, 471, 482, 488, 520, 583, 607, 815.

Groot, Cornelis de 32, 35, 42, 54, 93, 94, 126, 146, 168, 191, 197, 230, 278, 286, 341, 351, 374, 379, 383, 389, 419, 428, 434, 435, 443, 444, 455, 464, 471, 482, 490, 520, 556, 563, 584, 607, 615, 618, 619, 630, 633, 636, 641, 657, 659, 669, 676, 682, 687, 688, 689, 691, 694, 696, 698, 708, 714, 720, 724, 730, 734, 745, 749, 754, 757, 759, 778, 789, 791, 807, 822.
Groot, Diederik de 30, 32, 38, 42, 46, 47, 48, 49, 53, 54, 65, 73, 85, 100, 120, 126, 146, 147, 155, 166, 168, 191, 198, 216, 268, 285, 287, 324, 380, 397, 402, 417, 419, 434, 440, 444, 454, 470, 482, 490, 507, 511, 520, 528, 550, 556, 563, 583, 584, 607, 611, 614, 616, 618, 706, 709, 724, 768, 778.
Groot, Françoise de 3[11], 24[12], 36[12], 64, 85, 103, 115, 151, 258, 417, 433, 482, 495, 570, 642, 667, 682, 720.
Groot, Jacob II de 3, 24, 36[14], 64, 85, 103, 115, 151, 258, 433, 482, 495, 570, 642, 667, 682, 720.
Groot, Jan de 3, 24, 37[1], 53, 54, 64, 85, 99, 102, 115, 136, 164, 191, 214, 237, 258, 269, 271, 339, 348, 361, 365, 376, 377, 403, 431, 433, 494, 495, 508, 518, 519, 569, 570, 607, 608, 642, 667, 682, 720, 754, 768, 789, 822.
Groot, Johan de 3, 24, 64, 85, 103, 115, 151, 258, 433, 482, 495, 570, 642, 667, 682, 720.
Groot, Maria de (dochter van Willem de Groot) 3, 24, 64, 85, 103, 115, 151, 258, 433, 482, 495, 570, 642, 720.
Groot, Pieter de 4, 35, 64, 65, 85, 99, 101, 103, 115, 130, 147, 151, 163, 190, 191, 236, 237, 258, 268, 271, 287, 301, 308, 339, 341, 348, 365, 380, 402, 412, 417, 418, 419, 426, 429, 431, 432, 434, 443, 452, 455, 456, 457, 471, 482, 484, 488, 490, 491, 494, 496, 507, 519, 520, 556, 584, 607, 616, 618, 637, 641, 659, 674, 687, 724, 734, 788, 822.
Groot, Titia de 3[2], 24[13], 36[13], 37, 64, 85, 115, 258, 433, 482, 495, 570.
Groot, Willem de 5, 10, 38, 53, 54, 100, 131, 136, 148, 191, 214, 216, 217, 267, 289, 293, 301, 340, 361, 366, 430, 431, 435, 470, 471, 488, 524, 536, 562, 563, 583, 607, 608, 609, 642, 669, 676, 682, 692, 693, 697, 719, 731, 780, 789, 808, 813, 823, 831.
Grootenhuys, dr. Jan ten 587.
Groot-Mogol, zie Dzjehan, Sjah.
Grotius, Hugo, passim.
Grotius, Hugo, passim. *De Hugone Grotio, ab uxore carceri, in quo ad vitam damnatus erat, erepto.* 339.
Grotius, Hugo, passim. *In arcam libris onustam, quae servatus est Grotius.* 339.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii tragoedia Christvs patiens, Lvgdvni Batavorvm, Ex officina Thomae Basson. MD[C]VIII.* 646.
Grotius, Hugo, passim. *Mare libervm sive de ivre qvod Batavis competit ad Indicana commercia dissertatio. Lugduni Batauorvm, Ex officinâ Ludovici Elzevirij. Anno. M.DI.IX. [1609].* 303.
Grotius, Hugo, passim. *Ordinvm, Hollandiae ac Westfrisiae pietas ab Improbissimis Multorum Calumnijs, praesertim verò à nuperâ Sibrandi Lvbberti Epistolâ quam ad Reverendissimum Archiepiscopum Cantuariensem scripsit vindicata: Per Hvgonem Grotivm Eorundem Ordinum Fisci Advocatum. Avctoritate pvblica Senatus Delegatorum ab Ordinibus Hollandiae & Westfrisiae Excudit Lvgdvni Batavorvm Ioannes Patius, Iuratus & Ordinarius Academiae Typographus, Anno 1613.* 775.

Grotius, Hugo, passim. *M. Annaei Lvcani Pharsalia: sive de bello civili Caesaris et Pompeii libri X. Ex emendatione V.C. Hvgonis Grotii, cum eiusdem ad loca insigniora Notis. Accesserunt Variarvm Lectionvm Libellus, & rerum ac verborum Index locupletissimus, operâ Theodori Pvlmanni & aliorum concinnati. Ex Officina Plantiniana Raphelengii, MDCXIV.* 496, 519, 560, 570.
Grotius, Hugo, passim. *Defensio fidei catholicae De satisfactione Christi Adversus Favstvm Socinvm Senensem: Scripta ab Hvgone Grotio. Lvgdvni Batavorvm Excudit Ioannes Patius, Iuratus & Ordinarius Academiae Typographus, Anno 1617.* 666, 775.
Grotius, Hugo, passim. *Bewys Van den waren godsdienst In ses Boecken gestelt By Hvgo de Groot. Gedruckt in 't Iaer onses Heeren MMCXXII (= MDCXXII).* 258.
Grotius, Hugo, passim. *Verantwoordingh van de Vvettelijcke Regieringh van Hollandt Ende West-Vrieslandt, ... ghedruckt tot Parijs, Met Privilegie van den Coningh. 1622.* 556.
Grotius, Hugo, passim. *Dicta poetarvm qvae apvd Io. Stobaevm exstant. Emendata et Latino carmine reddita ab Hvgone Grotio. Accesserunt Plutarchi & Basilii Magni de usu Graecorum Poetarum libelli. Parisiis, Apud Nicolavm Bvon. in via Iacobaea, sub signis S. Claudij, & Hominis Siluestris. MDCXXIII. Cvm privilegio regis.* 376.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres. In quibus ius naturae & Gentium: item iuris publici praecipua explicantur. Parisiis, Apud Nicolavm Bvon, in via Iacobaea, sub signis S. Claudij, & Hominis Siluestris. MDCXXV. Cvm privilegio regis.* 11, 298, 761, 774, 779, 787, 803, 804, 814.

Grotius, Hugo, passim. *Sensvs librorvm sex, qvos pro veritate religionis Christianae Batavice scripsit Hugo Grotius. Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Iohannis Maire MDCXXVII.* 3, 666, 667, 720, 775, 787.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgo Grotivs De veritate religionis christianae. Editio secunda, priore auctior, & emendatior. Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Ioannis Maire. MDCXXIX.* 720, 801, 803.
Grotius, Hugo, passim. *Euripidis tragoedia Phoenissae, Emendata ex manuscriptis, & Latina facta ab Hvgone Grotio, Parisiis Apud Jacobum Ruart MDCXXX.* 646.
Grotius, Hugo, passim. *Die Meinung der Bücher Hugonis Grotii Von der Warheit der Christlichen Religion Von ihm selbst. Auss dem Holländischen inn Latein, Vnd Auss diesem inn das Deutsche gezogen. Durch Christoph Colervm [Breslau] In Vorlegung David Müller. 1631.* 801.
Grotius, Hugo, passim. *Inleiding tot de Hollandsche, rechtsgeleertheyd. Beschreven by Hugo de Groot. In s'Graven-Hage, By de Weduwe van Hillebrant Iacobsz. van Wou. 1631.* 163, 258, 268, 641.
Grotius, Hugo, passim. *True Religion explained, And defended against the Archenemies thereof in these times. In six Bookes. Written in Latine by Hugo Grotius, and now done in English for the common good. Prov. 23. 23. Buy the truth. - London, Printed by I.H. for Richard Royston, and are to be sold at his shop in Ivy lane next the Exchequer office. 1632.* 801.
Grotius, Hugo, passim. *Baptizatorvm pverorvm institvtio alternis interrogationibus & responsionibus. Ex Belgicis rhytmis, quos in carcere Hagiensi Hvgo Grotivs fecerat, ab auctore Latinè reddita. [Amsterdami, Apud Gvilielmvm Blaev, MDCXXXV].* 720.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii tragoedia Sophompaneas. Accesserunt, Tragoedia ejusdem Christvs patiens, et sacri argvmenti alia, Ex editione anni MDCXVII recusa emendatiora. Amsterdami, Apud Gvilielmvm Blaev, MDCXXXV.* 646.
Grotius, Hugo, passim. *Inleiding tot de Hollandsche rechts-geleertheyt. Beschreven by Hugo de Groot. Tot Haerlem, Bij Adriaen Roman Boeckdrucker inde vergulde Parsse A.*^{o} *1636.* 258.
Grotius, Hugo, passim. *Traicté de la verité de la religion chrestienne, Par Hvgves Grotivs, Traduit du Latin de l'aucteur. A Amsterdam, Chez Iean Blaev. MDCXXXVI.* 801.
Grotius, Hugo, passim. *C. Corn. Tacitvs ex I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii. Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. Anno. 1640.* 374, 375, 496, 519, 560, 570, 641, 716.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus. Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI.* 375, 496, 519, 716.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii Annotationvm in Novvm Testamentvm pars tertia ac vltima. Cui subiuncti sunt eiusdem auctoris libri pro veritate religionis Christainae, ita digesti vt annotata svis quaeque Paragraphis sint subnexa. Parisiis, Typis Viduae Theod. Pepingvé, & Steph. Mavcroy, vitâ Citharaeâ, è regione viae Mathurinorum. MDCL.* 375, 496, 519.
Grotius, Hugo, passim. *M. Annaei Lvcani Pharsalia, sive de bello civili Caesaris et Pompeji Lib. X Additae sunt in fine Hvgonis Grotii notae Ex binis antehac editis junctae, auctae correctae. Et Thomae Farnabii in margine. etc.*

Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A.° *MDCXLIII.* 374, 375, 496, 519, 560, 570, 641, 716.
Grotius, Hugo, passim. *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm: Ab Hvgone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta. Praemissa sunt ejusdem prolegomena. Vbi Regum Gotthorvm Ordo & Chronologia, cum Elogiis. Accedunt nomina appellativa & verba Gotthica, Vandalica, Langobardica, cum Explicatione. Auctorvm, omnium ordinem Tabula Contentorum indicat. Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, MDCLV.* 4, 166, 200, 233, 313, 336, 369, 375, 425, 496, 519, 555, 560, 570, 591, 608, 637, 638, 641, 657, 669, 681, 691, 693, 694, 716, 755, 771, 772.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii Annotationvm in Novvm Testamentvm, tomvs secvndvs. Parisiis, Sumptibus Authoris, Et prostant exemplaria Apud Viduam Gvlielmi Pelé. viâ Iacobaeâ sub signo Crucis Aureae. MDCXLVI.* 375, 496, 519.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii Annales et historiae de rebvs Belgicis. Amstelaedami, Ex Typographejo Joannis Blaev, MDCLVII. Cum Privilegiis S.C. Majestatis; & Ordd. Belgicae Foederatae, nec non Holl. West-Frisiaeque, per annos quindecim.* 211, 375, 496, 519, 570, 641, 716, 772.
Grotius, Hugo, passim. *Then lärda Mannens Hugonis Grotii Sex Böcker Om Then Christna Lärans Wisshet och Sanning för thes förträffeliga nytta skul, them enfaldigom til tienst, ifrån Latinet på Swenska öfwersatte Jemte Berättelse om Auctorens*

märkwärdiga lefwerne och död. Trycht i Stockholm. Försäljes i Kongl. Tryckeriboden. Na 1712. 801.
Grotius, Hugo, passim *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch. Ultrajecti e typograhpia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCV.* 375, 496, 560, 570, 641, 716. zie ook: Davenport, Christopher. Grotius Instituut 37.
Grubbe, Lars 264, 337, 383[9].
Gruterus, Janus 525, 592.
Gruytere, Jan de, zie Gruterus, Janus.
Gudmundus = Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans 120.
Guenettius, zie Ginetti, Martio, Kardinaal.
Guetaria 373, 378.
Guevara, graaf van Oñate y Villa Mediana, Iñigo Veléz de 59, 62, 89, 96, 282, 284, 287, 305, 331, 621, 684.
Guevara y Tasis, graaf van Oñate, Iñigo Veléz de 2, 8, 12, 48, 198, 305.
Guez, seigneur de Balzac, Jean Louis 136.
Guiche, graaf van, zie Gramont, Antoine de.
Guichius, zie Guiche, graaf van.
Guienne 2, 6, 9, 11, 57, 62, 149, 152, 236, 458, 647, 651, 652, 680, 683, 690, 702, 704, 709, 721, 750, 756, 810.
Guimaraens, Duarte (Edward), hertog van 722.
Guiscardi, Trajano 603, 715.
Guise (huis van) 567, 579.
Guldenlove, Hans Ulrik 842[2].
Guldenstern, Sigismund 265.
Guler von Weinegg Jr., Johann-Peter 325, 326, 367, 378, 521, 529, 540, 609, 626, 678, 717, 751, 792, 796, 824.
Gulik 806.
Günther, Friedrich 316.
Güntheradt, Johann Heinrich von 761.
Gustaaf I 605[1].
Gustaaf II Adolf, koning van Zweden 34, 78, 87, 202, 254, 260, 396, 472, 474, 502, 516, 589, 675, 687, 779, 787, 804, 805, 835.
Güstrow 636.
Guzmán, hertog van San Lúcar de Mayor, markies van Leganés, Diego Mexia Felipes de 149, 154, 159, 165, 170, 192, 236, 346, 367, 371, 378, 408, 438, 440, 447, 497, 504, 510, 521, 529, 540, 626, 630, 663, 670, 672, 678, 705, 783, 811, 816, 819, 824.
Guzmán, hertog van Medina Las Torres, Felipe Ramirez de 189, 225, 228, 367, 371, 441.
Guzmán, graaf-hertog van Olivarès, hertog van San Lucar, Gaspar de 104, 119, 137, 222, 306, 344, 407, 778.
Guzmán, graaf van Monterey, Manuel de 441.
Gy 393, 397, 398, 404, 407.
Gyllenhielm, Karl Karlsson 91, 95, 96, 108, 111, 129, 133, 143, 184, 202, 230, 259, 295, 407, 435, 466, 483, 523, 559, 591, 761, 763, 805.

H

Haag, Den 1, 4, 18, 35, 36, 38, 43, 50, 54, 57, 59, 64, 67, 68, 70, 72, 84, 94, 99, 100, 101, 114, 125, 128, 129, 130, 146, 148, 150, 153, 157, 160, 162, 163, 168, 169, 171, 172, 181, 183, 185, 186, 191, 194, 208, 209, 215, 216, 221, 223, 230, 231, 237, 240, 244, 250, 255, 257, 264, 270, 272, 273, 277, 279, 283, 288, 290, 295, 299, 301, 303, 307, 314, 317, 319, 325, 334, 339, 343, 350, 359, 365, 366, 367, 372, 373, 381, 392, 393, 398, 403, 412, 414, 428, 429, 431, 434, 436, 437, 422, 423, 427, 445, 452, 453, 454, 455, 458, 471, 473, 480, 482, 484, 486, 488, 491, 492, 494, 507, 510, 512, 519, 520, 522, 526, 536, 538, 542, 550, 552, 553, 556, 557, 560, 561, 567, 569, 572, 574, 583, 584, 595, 608, 609, 612, 614, 615, 617, 621, 624, 637, 638, 640, 642, 647, 648, 649, 650, 657, 660, 661, 662, 663, 669, 671, 693, 694, 695, 697, 699, 673, 680, 681, 691, 703, 707, 710, 712, 725, 731, 735, 738, 739, 742, 754, 756, 759, 760, 774, 789, 804, 807, 808, 809, 810, 817, 822, 823.

Haag, subsidieverdrag van Den 8, 12, 796, 799, 800, 811[15], 815, 820.
Haarlem 23, 55, 352, 363, 365, 457, 490, 633, 788, 789, 790, 808.
Hadersleben 809, 840.
Haemon 780.
Haersolte, Zweder van 352, 379.
Hafphnia, (Hafnia), zie Kopenhagen.
Haga, mr. Cornelis 65, 504, 540, 551, 752, 778, 824.
Haga, zie Haag, Den.
Hagenau 541, 544.
Hala, zie Halle.
Haldanus = Holland 55, 387, 813.
Hall 78.
Halle (Halla, Hala) 52, 74, 728, 833.
Halluin, hertog van, zie Schomberg, Charles, de.
Hamaide, baron van, zie Egmond, Lodewijk, graaf van.
Hamburg 19, 20, 64, 72, 73, 75, 93, 95, 102, 123, 132, 149, 153, 158, 174, 176, 177, 179, 182, 196, 198, 201, 202, 203, 205, 206, 207, 212, 222, 234, 237, 239, 240, 241, 242, 244, 245, 248, 254, 255, 260, 264, 265, 269, 272, 296, 297, 301, 302, 303, 304, 305, 316, 317, 318, 321, 322, 323, 331, 334, 337, 354, 355, 356, 358, 364, 366, 372, 374, 380, 382, 383, 384, 386, 390, 392, 393, 396, 397, 401, 404, 408, 413, 414, 420, 423, 424, 428, 437, 439, 442, 447, 450, 453, 456, 458, 459, 463, 464,

472, 473, 476, 477, 478, 483, 486, 487, 505, 510, 514, 516, 523, 529, 537, 538, 542, 546, 547, 548, 550, 551, 559, 563, 565, 566, 574, 575, 579, 580, 589, 590, 601, 612, 614, 615, 619, 620, 621, 628, 631, 633, 634, 636, 640, 642, 643, 647, 650, 653, 654, 657, 661, 662, 669, 671, 673, 680, 681, 700, 703, 707, 710, 711, 713, 726, 727, 728, 729, 738, 742, 743, 744, 750, 754, 755, 756, 759, 761, 762, 772, 778, 782, 783, 793, 795, 799, 809, 810, 817, 818, 821, 833, 834, 842.
Hamburgum, zie Hamburg.
Hameln 74.
Hamptoncourt 90
Hanapins, zie Anappes.
Hanau 26, 29, 72, 185, 255, 261, 285, 303, 309, 310, 328, 329, 330, 336, 356, 358, 374, 451, 458, 463, 470, 493, 497, 499, 506, 511, 515, 541, 544, 551, 572, 579, 586, 597, 598, 603, 612, 615, 623, 625, 626, 629, 647, 650, 664, 678, 679, 683, 689, 784, 818, 821, 838.
Hanau-Münzenberg, Amelia Elisabeth van 665, 669, 675, 706, 712, 817.
Hanau-Münzenberg, Philipp Ludwig II, graaf van 665, 669, 675.
Hanau-Münzenberg, Philipp Moritz, graaf van 72, 579, 623, 625, 627, 629, 647, 678, 679, 683, 689, 706, 784, 797, 800, 818.
Handaiae castellum, zie Hendaye.
Hanmann, Christiaan 700, 701.
Hanmann, Maria 700.
Hannibal = Ferdinand II 28.
Hannibal = Ferdinand III 136, 176, 181, 312, 426, 464, 603, 673, 712, 727, 812.
Hannonia, zie Henegouwen.
Hanovia, zie Hanau.
Hanzesteden 461.
Harcourt-Armagnac, graaf van, zie Lorraine, Henri de.
Harderwijk 719.
Hartigsvelt, Cornelis Jansz. 584.
Hasselaer, Pieter 297, 646
Hassia (Hassiacus), zie Hessen.
Hatzfeldt und Gleichen, Franz von 90, 137, 222, 241, 246, 248, 541, 544, 600, 784.
Hatzfeldt und Gleichen, Melchior von 19, 20, 31, 48, 51, 52, 56, 72, 74, 315, 472, 537, 590, 829.
Havel 51, 501, 503.
Havela (Havelum), zie Havel.
Havelberg 383.
Haynin, Jacques 422[2], 424, 426.
Hebraei (Hebraeus), zie Joden.
Hecabe 533, 534.
Hector 533.
Hecuba, zie Hecabe.
Heemskerck, Elselinge van 646.
Heenvliet, heer van, zie Polyander, mr. Johannes.
Heilbronn 62.
Heilbron(n)a, zie Heilbronn.
Heildsheim 261.
Hein, Pieter Pietersz. 635, 674

Heinsius, Daniel 196, 308, 313, 339, 402, 416, 429, 487, 537, 608, 657, 693, 695, 716, 730, 755, 771, 808
Heinsius, Daniel *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvum Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur. SS. Patrum aliorumque sententiae examinantur. Interpretationes denique antiquae aliaeque ad eum expenduntur. Qvibus Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior. Indicesque aliquot vberrimi accedunt. Lvgdvni Batavorvm. Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX.* 313, 416, 429, 693, 716.
Heinsius, Daniel *Danielis Heinsii Poemata Avctiora. Editore Nicolao Heinsio, Dan. Fil. Lvgdvni Batav. Apud Francis. Hegerum. A.^{o} MDCXL.* 339
Heinsius, Daniel *Danielis Heinsii Poemata Graeca: Et E Graecis Latine Reddita; diuerso tempora ac aetate conscripta. Quibus Adoptivorum liber accedit. Lvgd. Bat. Ex Officina Francisci Hegeri. MDCXL.* 339. zie ook: Boxhorn, Marcus Zuerius.
Heinsius, Nicolaes 308.
Hektor 645.
Helin 349.
Hellevoetsluis 219, 674.
Helmoldus 411.
Helmstedt 482, 569, 639, 642, 643.
Helvetia (Helvetii, Helveticus), zie Zwitserland (Zwitsers).
Hemno, zie Haynin, Jacques.
Hendaye 702, 705, 709.
Henderson, James 561.
Henderson, Robert (sir) 561.
Hendrik, koning van Portugal 722[12].
Hendrik III, koning van Frankrijk 103[15].
Hendrik IV, koning van Frankrijk 78, 92, 105, 260.
Henegouwen 389, 413, 427, 497, 512, 543, 690, 718, 726.
Henoch 200, 225, 233, 313.
Henrietta Catharina, gravin van Nassau 161[13].
Henriette Marie, koningin van Engeland 92[16], 477.
Henino, zie Haynin, Jacques.
Heracles 53.
Hérault, Didier 349[19].
Herbipolis, zie Würzburg.
Herbipolitanus, zie Hatzfeldt und Gleichen, Franz von.
Hercules, zie Heracles.

Hermann, Gottfried 526.
Hermas 313.
Hermas *Pastor*, (*Ποιμήν*). 313.
Hermestenum, zie Ehrenbreitstein.
Hermogenianus = Groot, Willem de 216, 823.
Herodotus 235, 243.
Herodotus *Bk. I.* 243.
Herodotus *Bk. II.* 235.
's-Hertogenbosch 586.
Hesdin 178, 182, 506, 511, 515.
Hesdinum, zie Hesdin.
Hesiodus 767.
Hesiodus *Ἔργα καί Ἡμέραι.* 767.
Hesiodus *Θεογονία.* 767.
Hessen 19, 51, 99, 105, 294, 328, 502, 738, 761, 777, 784, 790, 798, 800, 817, 833, 838.
Hessen-Darmstadt, Georg II, landgraaf van 777, 784, 817, 838.
Hessen-Kassel, Charlotte van 665, 777.
Hessen-Kassel, Christian van 272[8], 373, 766, 770.
Hessen-Kassel, Elisabeth van 665, 777.
Hessen-Kassel, Emilie van 665, 777.
Hessen-Kassel, Ernst van 272[8], 373, 766, 770.
Hessen-Kassel, Friederich van 272[8], 493, 499, 766, 770.
Hessen-Kassel, Hermann van 703, 706[14], 710, 753.
Hessen-Kassel, Luise van 665, 777.
Hessen-Kassel, Philipp van 665, 777.
Hessen-Kassel, Moritz van 706.
Hessen-Kassel, Wilhelm V, landgraaf van 51, 56, 58, 74, 78, 80, 109, 119, 128, 224, 228, 249, 265, 267, 272, 284, 306, 315, 328, 343, 355, 363, 364, 366, 373, 388, 390, 391, 404, 407, 437, 458, 472, 487, 490, 493, 499, 506, 554, 564, 574, 575, 580, 587, 590, 603, 604, 612, 615, 618, 625, 629, 632, 635, 647, 654, 664, 675, 687, 704, 706, 707, 710, 712, 713, 750, 777, 817, 821, 838.
Hessen-Kassel, Willem VI van 665, 669, 713, 750, 777, 817.
Hesychius van Alexandrië 524.
Hetruria, zie Et(h)ruria.
Heufdius, zie Hoeufft, Johan.
Heusda, zie Heusden.
Heusden, 54.
Heustius 821.
Heydelberch 352.
Hibernia, zie Ierland.
Hiëronymus, Sophronius Eusebius 235, 666[10], 788, 802[10].
Hiëronymus, Sophronius Eusebius *Commentarius in Ecclesiasten.* 666, 802.
Hiëronymus, Sophronius Eusebius *De viris illustribus Liber.* 666, 802.
Hiëronymus, Sophronius Eusebius *Epistola.* 802.
Hilarion 142, 147, 150, 155, 162, 167.
Hildesheim 246.
Hippocrates 552, 554.
Hippocrates *Corpus Hippocraticum.* 552.

Hippolytus 535.
Hirson 370.
Hispalis (Sevilla) 811, 820.
Hispania (Hispanus), zie Spanje (Spaans).
Hitland 734.
Hobrodus (?) = Aerssen, François van 686.
Höchst 328.
Hockstedt 833.
Hockstrata, zie Hoogstraten.
Hoditz, Zdenko, graaf von 74, 131.
Hoedekenskerke, heer van, zie Joachimi, Albert.
Hoeschel, David 200[6], 375[4], 693.
Hoeschel, David *Historiarum Procopii libri VIII, nunc primum Graece editi. Accessit liber de aedificiis Justiniani fere duplo quam antea auctior. Opera D. Hoeschelii. Augustae Vind.* 375. 693.
H(o)eufft, Johan 7, 27, 38, 63, 76, 87, 88, 91, 94, 110, 112, 120, 123, 139, 143, 144, 148, 160, 167, 169, 175, 184, 229, 242, 259, 286, 290, 326, 355, 379, 381, 384, 385, 410, 412, 413, 423, 426, 463, 484, 528, 531, 532, 545, 603, 618, 629, 671, 672, 673, 681, 686, 711, 721, 723, 727, 735, 738, 750, 757, 786, 793, 799, 815.
Hogendorp, Gijsbert van 73, 147, 219[6], 343, 351, 559, 734, 758, 759, 778.
Hogerbeets, Rombout 363, 444, 445.
Hohenlohe, Bodo van 269.
Hohenlohe, heer van Weikersheim, Georg Friedrich van 166[9], 238, 268[9].
Hohenlohe, Huis van 136.
Hohentwiel 781, 798, 800.
Holing, Peter 234.
Holland (Hollandia, Hollanders, Hollands, Batavia, Batavi, Batavicus, Batavus), passim.
Holland, Gecommitteerde Raden van 109, 297, 733.
Holland, Hof van 247, 300, 364, 444, 733, 758.
Holland, Staten van 13, 33, 34, 37, 47, 55, 72, 99, 129, 211, 214, 217, 219, 225, 226, 290, 291, 295, 297, 298, 363, 365, 388, 432, 444, 457, 490, 519, 584, 635, 688, 724, 733, 806, 807.
Holmia, zie Stockholm.
Holsatia (Holsatus), zie Holstein.
Holste, Lucas 136, 225[11], 233, 252, 313, 715.
Holstein 322, 579, 744, 795, 809, 841.
Holstein-Gottorp, Frederik III, hertog van 321, 322, 841.
Holy, heer van, zie Graswinckel, Dirck.
Homerus 481, 533, 534, 535, 644.
Homerus *Ilias.* 481, 535.
Homerus *Odyssea.* 534.
Homerus = Bourbon, graaf van Soissons, Louis de 178.
Homoloides (pylae) 780.

Honaert, Rochus van den 53, 102, 129, 162.
Hongarije (Hongaars) 20, 21, 61, 152, 227, 232, 422, 426, 497, 506, 599, 767, 809.
Hongarije, koning van, zie Ferdinand III, keizer van Duitsland.
Honorius, keizer 449, 544.
Honselersdijk 320.
Hooft, Pieter Cornelisz. 271, 645[3], 829.
Hooft, Pieter Cornelisz. *Baeta oft Oorsprong der Hollanderen. 't Amsterdam, gedruckt bij Willem Iansz. Blaeuw, op 't Water, in de gulde Zonnewyzer, MDCXXVI.* 645, 829.
Hooft, Pieter Cornelisz. *Geeraerdt van Velsen.* 645.
Hooft, Pieter Cornelisz. *Warenar.* 271.
Hoogstraten 470.
Hoorn, 53, 73, 191, 215, 444, 695.
Höpfner, Heinrich 700[3], 701.
Horatius Flaccus, Quintus 149, 152, 168, 198, 242, 314, 632, 703, 780.
Horatius Flaccus, Quintus *Ars Poetica.* 198, 242, 314, 780.
Horatius Flaccus, Quintus *Carmina.* 149, 152, 632.
Horatius Flaccus, Quintus *Epistulae.* 168.
Horatius Flaccus, Quintus *Epodi.* 703.
Horatius Flaccus, Quintus *Satyrae.* 198.
Horenbekius, Ysaacus 199.
Horn, Gustaf Karlsson 231[4], 737.
Hortensius, Martinus 709[9], 748, 788.
Hospital, graaf van Rosnay, sieur du Hallier, François de l' 203[11], 208, 211, 270, 275, 305, 309, 324, 326, 368, 372, 373, 378, 382, 395, 407, 437, 440, 492, 511, 528, 541, 544, 546, 555, 557, 567, 571, 703, 705, 706, 710, 745, 769, 837.
Hospital, François-Marie de l' 684, 690.
Hospital, markies, later hertog, van Vitry, Nicolas de l' 44, 208[11], 211, 262, 679, 683, 684, 689, 690, 706, 710.
Hotherus = Pauw, Adriaen Reyniersz. 686.
Hotman, Jean 234[9].
Housse, sieur de Hung, Jean de 258, 301.
Hove, Maarten van der, zie Hortensius, Martinus.
Howard, graaf van Arundel, Thomas 7, 13, 26, 29, 43, 58, 62, 68, 72, 78, 80, 89, 96, 175, 622.
Höxter 729.
Hugenoten 287, 307, 338, 358, 376, 377, 568.
Huissen 576.
Hulst 286, 300, 303, 344.
Humanist (humanisme) 107.
Humelus = Grotius, Hugo 55, 73, 127, 145, 197, 340, 353, 381, 637, 659, 669, 676, 688, 689, 691, 708, 714, 724, 758, 813.
Humingus = Aerssen, François van 279, 380, 490, 686.
Humult = Spiring Silvercrona, Petter 31, 32, 126, 156, 168, 197, 198, 489, 660, 759.
Hung, sieur de, zie Housse, Jean de.
Hungaria, zie Hongarije.

Hussa Cliviae, zie Huissen.
Huygens, Constantijn, heer van Zuilichem 290, 362, 587, 695, 709, 748.
Huygens, Constantijn, heer van Zuilichem *Constantini Hugenii Fr. Henrici Celsissimi Arausionum Principis, Anni triumphalis. Et quaedam alia Epigrammata. Hagacomitis, Apud Antonium Tongerlo. Anno 1637.* 695.
Huyn, graaf van Geleen, Gottfried 315, 466, 472, 833.
Hyacinthia 595.
Hymne, zie Ambrosiaanse hymne.
Hynojossa, Pieter d' 758.

I

Ierland 357.
Ierse Zee 393, 395, 397.
Ignatius van Loyola 470[10].
Ilium 645.
Illustre School 54.
Inayet-Ghiraï 316, 568, 572, 577.
India 235.
Ingellus = Charnacé, Hercule Giard de 34.
Ingermanland 107, 406, 522.
Ingria (Ingermanlandia, Ingermannia), zie Ingermanland.
Innsbrück 66, 106, 116, 276, 326, 367, 371, 437, 441, 446, 811, 816, 819.
Innsbrück, verdrag van 66, 276, 325, 327, 356, 367, 371, 378, 796.
Internum mare, zie Middellandse Zee.
Ion = Italië 478.
Ionvella, zie Jonville.
Iovinianus = Reigersberch, Nicolaes van 32, 72, 126, 127, 291, 332, 340, 341, 343, 387, 674, 790, 807.
Irenaeus van Lyon 313[5].
Irenaeus = Reigersberch, Nicolaes van 33.
Irsonum, zie Hirson.
Irval, seigneur d', zie Mesmes, Jean-Antoine de.
Isenburg, graven van 272.
Isidorus, St. 306[3], 527.
Isidorus van Sevilla 142[15].
Isolani, Ettore Giovanni Ludovico 315, 370, 567, 571, 573, 578, 589, 591, 600, 601, 662, 670, 672, 683, 689, 833.
Isolano, Johann Ludwig, graaf 5[10].
Ister, zie Donau.
Italia (Italicus), zie Italië.
Italië (Italianen, Italiaans) 1, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 16, 18, 21, 27, 40, 46, 58, 60, 65, 77, 81, 89, 98, 105, 107, 110, 112, 113, 116, 121, 123, 137, 141, 142, 147, 153, 154, 155, 186, 188, 189, 191, 192, 193, 220, 222, 223, 224, 227, 235, 236, 239, 242, 244, 245, 246, 306, 311, 319, 326, 346, 257, 359, 367, 368, 371, 378, 405, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 437, 440, 441, 446, 447, 452, 457, 459, 460,

463, 472, 478, 485, 493, 497, 504, 506, 510, 515, 522, 525, 552, 554, 568, 571, 573, 578, 591, 592, 593, 596, 600, 601, 603, 606, 609, 623, 625, 626, 629, 637, 644, 647, 648, 650, 651, 653, 660, 662, 664, 668, 670, 672, 678, 681, 684, 705, 707, 710, 712, 715, 718, 722, 725, 726, 737, 738, 765, 769, 771, 781, 792, 799, 811, 812, 816, 819.
Italië (noord-) 223, 236, 626.
Italus 534.
Ithacus = Ulixes 534.
Iugurtha 534.
Iustellus, zie Justel, Christophe.
Iustinus = Grotius, Hugo 673, 727.
Ivoy (Carignan) 505, 511, 515, 578, 718, 722, 738, 739, 742.

J

Jacobus I, koning van Engeland 321.
Jacobus II, koning van Engeland 477[8], 614.
Jacobsz. Jan 699.
Jan II Kasimir (Kazimierz; Casimir, Johan) 231, 265[5], 281, 828.
Janssen, Frans 699.
Japan 563, 618.
Jasky, Israel Köhne genannt von 86[1], 474, 601, 701, 702, 764, 828.
Jeger, Jan de 564.
Jenatsch, Georg 66, 106, 116, 325, 326, 367, 378, 521, 529, 540, 609, 626, 678, 717, 751, 792, 796, 824.
Jerusalem 644, 645.
Jesaje (Isaias) 803.
Jezuieten 8, 17, 153, 164, 224, 236, 240, 242, 246, 248, 293, 312, 470, 493, 650, 796, 809, 817, 820.
Joachimi, heer van Hoedekenskerke, Albert 37, 85, 333, 551, 565, 648, 661, 687, 698, 734, 748, 759, 766, 777, 814.
Joden, (joods) 54, 235, 252, 313, 582, 620, 787, 801, 803, 817, 818.
Johan IV, hertog van Braganza, koning van Portugal 722[9], 726.
Johann Christian, hertog van Schlesien zu Ziegnitz und Brieg 474.
Johann Georg I, keurvorst van Saksen 8, 12, 16, 19, 20, 51, 52, 74, 75, 96, 173, 178, 181, 189, 236, 243, 315, 319, 322, 357, 391, 453, 458, 464, 472, 504, 538, 548, 588, 599, 623, 626, 629, 744, 753, 800, 841.
Johann Kasimir, Rijngraaf, zie Salm-Kyrburg, Rijngraaf Johann, Kasimir von.
Johann Philipp, Rijngraaf 679, 683.
Johannes 803.
Jollyvet, sieur de Votilley, Evert 728[8].
Jollyvet, sieur de Votilley, Evert *Evertii Iolliveti Aurelianensis Fulmen in Aquilam, seu Gustavi Magni, Serenissimi Suecorum, Gothorum, Vandalorum Regis, etc. Bellum Sueco-Germanicum. Heroico-Politicum Poema. Editum Parisiis Apud Matthaeum Guillemot. A. MDCXXVI. Lipsiae Apud Georgium Wolbrecht. A. MDCCCXXXII.* 728.
Jongbloet, Cornelis 443.

Jonville 61.
Joseph 646.
Joseph, père, zie Leclerc du Tremblay, François.
Josephus, Flavius 252[5], 292[11], 313.
Josephus, Flavius *Antiquitates Judaicae.* 292.
Judas 201, 225.
Jülich-Kleve-Berg, Johann Wilhelm, hertog van 314, 319.
Junius, Elisabeth 264[2], 419, 430, 717.
Junius Sr., dr. Franciscus (du Jon) 814[6].
Junius Jacob 199.
Juppiter 525, 592.
Jussac, sieur de Saint-Preuil, François de 475, 479, 539, 610, 613, 616.
Justel, Christophe 6[10], 15, 17, 36, 40, 44.
Justel, Christophe *Discours du Palatinat et de la dignité électorale, appartenant au prince Charles-Louis, électeur palatin du Rhin, contre les prétentions et l'injuste possession du duc de Batavière ... (s.l.) 1636.* 36, 40, 44.
Justinianus 771.
Justinus = Grotius, Hugo 478.
Justinus Martyr 163.
Justinus Martyr *Epistola ad Zenam et Serenum.* 163.
Juvenalis 241.
Juvenalis *Satyrae.* 241.

K

Kadan (Kaaden), vrede van 256, 304.
Kadzand 323.
Kaltenhausen 541, 544.
Kantemir-Mirza 499, 572, 574, 578, 601.
Kapliř, ridder van Sulevic, Paul 306, 517, 540, 591.
Kappel 837.
Karagoez, gezant van Behadir- Ghiraï 798, 800.
Karel I, koning van Engeland 9, 52, 59, 62, 67, 72, 78, 80, 87, 89, 92, 96, 108, 109, 144, 148, 149, 151, 154, 156, 166, 170, 174, 175, 177, 178, 180, 213, 218, 277, 278, 295, 296, 298, 305, 321, 322, 327, 330, 333, 337, 352, 355, 356, 359, 364, 389, 392, 394, 395, 397, 408, 429, 436, 450, 459, 462, 477, 523, 530, 572, 579, 589, 614, 621, 626, 647, 699, 707, 738, 739, 742, 784, 792, 796, 799, 807, 840.
Karel II, koning van Engeland 477, 614.
Karel V, 599, 732.
Karel IX, koning van Zweden 516.
Karelië, 107, 406, 522.
Karinthië 599.

Karl Ludwig, keurvorst van de Palts 68[3], 90, 109[3], 122, 136, 140, 148, 151, 153, 156, 157, 158, 160, 175, 177, 179, 182, 187, 205, 207, 212, 227, 242, 249, 255, 296, 303, 309, 310, 318, 352, 389, 391, 397, 403, 408, 437, 439, 445, 448, 450, 455, 459, 462, 473, 477, 490, 498, 505, 514, 516, 530, 558, 706, 710, 753, 758, 766, 777.
Karl Ludwig, keurvorst van de Palts *Manifestvm sive Dedvctio Serenissimi Principis ac D. Domini Caroli Lvdovici Comitis Palatini Rheni, S.R.I. Archidapiferi & Electoris, Ducis Bavariae & C. Ad Romanam Caesaream Maiestatem, & ad Omnes Christianos Reges, Electores, Principes & Ordines Imperij continens Jvs Svccessionis in Electoratv, ac Principatibus Comitatus Palatini ad Rhenum, Sessione, Voce, Suffragio, Ditionibus, ac Subditis. Fideliter ex autographo Germanico translatum. Anno Domini MDCXXXVII.* 136, 255, 303, 310, 318.
Kaspar, Johann 219.
Kaspische Zee 463.
Kassel 109, 188, 712, 713.
Kastell 751, 752.
Katharina (zuster van Gustaaf II Adolf) 34[6].
Kattegat 530.
Keizer (keizerlijken, keizers) 167, 470, 499, 506, 765, 771, 772, 792, 833.
Kempen 564.
Kempis, Thomas à, zie Thomas à Kempis.
Kennemerland 431.
Kenringen 549, 567, 571, 573, 578, 581, 586, 601, 662, 670, 672, 784.
Kerkchoven, heer van, zie Polyander, mr. Johannes.
Keringhen, zie Kenringen.
Kesselring, Kilian 737[2].
Keulen 2, 7, 8, 9, 12, 13, 15, 16, 20, 24, 25, 27, 29, 36, 37, 38, 39, 43, 58, 59, 61, 62, 77, 85, 91, 93, 96, 98, 111, 113, 117, 119, 120, 121, 124, 128, 242, 133, 134, 137, 138, 141, 149, 150, 152, 159, 161, 181, 187, 192, 203, 205, 208, 222, 227, 238, 239, 241, 243, 244, 245, 246, 248, 255, 260, 261, 269, 272, 275, 275, 278, 282, 284, 285, 287, 288, 305, 306, 316, 321, 333, 334, 336, 337, 366, 368, 371, 374, 386, 388, 391, 392, 403, 423, 426, 438, 439, 442, 453, 545, 459, 461, 462, 499, 505, 509, 510, 512, 521, 541, 542, 543, 561, 564, 574, 576, 588, 590, 601, 681, 711, 727, 745, 748, 790, 793, 794, 809, 821, 838.
Keulen, vredehandel 261[3].
Khevenhüller-Frankenburg, Franz Christoph von 284[9], 287.
Kiel 463.
Kille 278.
King, James (Jacob) 231, 265, 267, 294, 315, 332, 472, 487, 713, 729, 738, 758, 782, 794.
Kinschot, Nicolaes van 215, 659.
Kirschberg, rijksgraaf van, zie Fugger, Johann Ernst.
Kleef, hertogen van 314.
Klein-Azië 57.
Klirmotsky 280.
Klitzing, Johann Kaspar von 51[5], 472, 503, 590.
Klundert, de 331.
Knuyt, Johan de 33[11], 171, 199, 456, 457, 714, 747, 758.

Koch 763.
Koenders van Helpen, Beernd 564.
Köhne genannt von Jasky, Israel, zie Jasky.
Koniecpolski, Stanislaw 578.
Königsberg 264, 763, 782.
Konstantinopel 65, 159, 196, 235, 436, 494, 499, 504, 540, 551, 572, 574, 577, 752, 778, 792, 796, 818, 821, 824, 839.
Konstanz 223, 273, 510, 521, 796.
Kopenhagen 334, 761, 842.
Koschumberg, rijksgraaf van, zie Slawata, Wilhelm von.
Kozakken 40, 133, 134, 135, 173, 181, 254, 409, 537, 568, 572, 578, 712, 796, 828.
Kraayenburg, heer van, zie Groot, Diederik (Dirck) de.
Krakau 467.
Krane, dr. Johann 222, 227, 241, 248.
Kreta 535.
Krichingen 15, 18.
Krim 494, 497, 499, 551, 568, 572, 574, 577, 761, 767, 795, 796, 818, 839.
Kroaten (Kroatisch) 1, 9, 28, 315, 370, 472, 502, 506, 515, 543, 567, 571, 573, 578, 589, 591, 599, 600, 601, 662, 670, 672, 679, 683, 689, 756, 760, 833.
Kruus, Jesper Mattsson 489.
Kruus, Johan Jespersson 429, 463, 489, 771, 821.
Krijgsraad, Hoge 46.
Kurz, graaf van Senftenau, Ferdinand Siegmund 137, 150[1], 152, 155, 159, 161, 164, 170, 181, 203, 222, 333, 439, 782[5], 794, 797, 841.
Küstrin 135, 202, 501, 538.

L

Laage, hertog van Puylaurens, Antoine de 142.
Labbé, Charles 115, 292, 349.
La Borde, sieur de, zie Méliand, Blaise.
La Capelle 236, 250, 309, 310, 319, 497, 500, 504, 539, 542, 545, 552, 553, 557, 559, 570, 571, 573, 581, 596, 597, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 610, 613.
Laconië 524.

Laconis = Italië 812.
Lactantius Placidus 525, 593, 594.
Lactantius Placidus *Scholia.* 525, 593.
Lactuca = Frankrijk 119, 142, 154, 178, 181, 283, 295, 312, 407, 423, 440, 558, 673, 712, 727, 812.
La Fayette, Louise-Angélique Motier de 312[11], 326, 327, 395, 427, 442, 446, 528, 579, 651, 799.
La Fontaine, sieur de, zie Testard, Paul.
La Force, hertog van, zie Caumont, Jacques Nompar de.
Lafortius, zie La Force, hertog van.
La Galoche, zie Estancheau, Simeon, gezegd.
La Garde, baron de, zie Escalin, Louis.
Laibach 743.
Laïus 593.
La Marche de Comte, Antoine de 311[9].
Lamet, graaf van Bussy-Lamet, Charles de 552, 557.
Lamet, François de 349.
Lamont 723.
Lamotius, zie Monjion, Louis de.
La Motte 1, 5, 11.
Landerson (Anderson) 446.
Landdag, Poolse 280.
Landrecies 367, 368, 370, 372, 377, 378, 382, 388, 389, 393, 395, 398, 407, 411, 413, 414, 415, 422, 424, 426, 437, 438, 439, 442, 445, 446, 447, 448, 451, 452, 453, 455, 460, 462, 463, 475, 476, 479, 481, 522, 539, 541, 610, 613, 616, 649, 651, 652, 653, 664, 670.
Landsberg 74, 135, 265, 402, 404, 405, 452, 504, 729, 743.
Lanerius, zie Lasnier, François.
Langania (Langaries), zie Guetaria.
Languedoc 539, 552, 554, 571, 573, 577, 578, 581, 602, 610, 613, 614, 616, 628, 647, 651, 652, 702, 704, 709, 721, 750, 810.
la Palme 573, 578.
Lapland 394.
Lapponia, zie Lapland.
La Porte, markies, later hertog van La Meilleray, Charles de 224, 336, 405[5], 407, 413, 421, 424, 425, 437, 439, 445, 447, 448, 451, 453, 455, 460, 463, 475, 479, 485, 505, 604, 606.
La Porte, Pierre de 506, 508, 515, 517, 521, 528.
Larenus, Jodocus 199.
La Rivière 8, 60.
La Rochefoucauld, François V, hertog van 41[10], 45, 79[1], 80.
La Rochefoucauld, prins van Marcillac, graaf van Roucy, François VI, hertog van 41[10], 77[5], 79, 80.
La Rochefoucauld, prins van Marcillac, graaf van Roucy, François VI, hertog van *Maximes.* 41.
La Rochefoucauld-Randan, markiezin van Senecey, Marie Catherine de 528.
La Rochelle 142, 147.
La Ruelle, Sébastien de 261.
La Saludie, zie Briançon, Louis de.

Lasnier, François 21[1], 22, 116[14], 188, 193.
Latium 525, 592, 644.
Latou = Frankrijk 128, 168.
La Tour, Julienne-Catherine de 77[6], 80.
La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, Frédéric Maurice de 5, 6, 15, 17, 25, 60, 77, 80, 84, 165, 171, 175, 178, 182, 206, 213, 221, 352, 438, 439, 445, 564, 582, 667, 704.
La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, Henri de 6[7].
La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne, Henri de 1[7], 5, 11.
La Tuillerie, sieur de, zie Coignet, Gaspard.
Laud, William 195, 477, 481, 484, 495, 519, 547, 570, 614, 666, 696, 707, 711, 720, 767, 770, 785.
Laud, William *A Speech delivered in the Starr-chamber ... the XIVth of June ... at the Censure of J. Bastwick, H. Burton & W. Prinn, concerning pretended renovations in the Church. R. Dager, London 1637.* 481, 519, 570, 696, 720.
Laud, William *Een Oratie, Die onlangs ghedaen is in de Ster-Camer, op de Censure Van Johan Bastwick, Henrick Burton, en Willem Prin, Aen-gaende eenighe ghepretendeerde Nieuwigheden, in de Kercke van Engelandt. Door ... Willem, Heer Eerts-Bisschop van Canter-berge. Met een Placcaet van den Coningh teghen de Papisten. In 't Neder-landt over-gheset, door H. Hexham Gedruckt nae het Exemplaer tot Londen, By Richard Badger, Ende nu gedruckt tot Delff, By Jan Pietersz. Waelpot, ... 1638.* 481, 495, 519, 570, 666, 696, 720.
Lauenburg 50, 56, 281, 828.
Laumontium, zie Lamont.
Lausitz 51, 266, 599, 728.
Lebey, sieur de Batilly, Antoine 629.
Le Catelet 41, 236, 250, 310, 405, 407, 409, 411, 413, 414, 662, 670, 672, 684, 690, 702, 704, 709, 722.
Leclerc du Tremblay, François 9[7], 15, 18, 26, 27, 60, 79, 81, 90, 120, 205, 245, 282, 284, 306, 311, 355, 568, 603, 605, 613, 619, 624, 625, 706, 786, 797, 800, 812, 816, 820.
Le Coigneux, Jacques 9[1], 12, 77, 80, 165.
Lecques, baron de, zie Chaumont, Henri de.
Lede, markies de, zie Bette, Guillaume.
Leeroord 635.
Leeuwarden 218.
Leeuwarden (schip), de 513, 563, 734.
Lefflerus, Jacobus, zie Löffler, Jacob.
Leganés, markies van, zie Guzmán, markies van Leganés, Diego Mexia Felipes de.
Leganesius, zie Leganés, markies van.

Leicester, graaf van, zie Sidney, Robert.
Leiden 4, 53, 85, 102, 129, 162, 164, 190, 196, 236, 290, 292, 293, 296, 301, 308, 313, 338, 342, 347, 348, 363, 365, 400, 402, 416, 418, 431, 481, 485, 487, 524, 535, 537, 560, 570, 581, 582, 618, 637, 639, 641, 643, 657, 665, 669, 692, 693, 771, 808.
Leipzig 19, 23, 48, 56, 72, 74, 102, 109, 149, 161, 172, 243, 251, 700, 701, 833.
Le Jay, Guido (Michel) Michael 429.
Le Jay, Guido (Michel) Michael *Biblia Parisiensis. Parijs 1645.* 429.
Lely = Engeland 104, 119, 127, 167, 169, 181, 222, 283, 397, 423, 604.
Le Mans 797, 800, 812, 816, 820.
Lemovici, zie Limoges.
Le Noir, Jean 349.
Leodium (Leodiensis), zie Luik.
Léon, prieur de, zie Brulart de Genlis, Charles 120.
Leonidas van Alexandrië 526.
Leonum Saunerium, zie Lons le Saunier.
Leopold V, aartshertog van Oostenrijk 373, 437.
Leopold Wilhelm (zoon van Ferdinand II) 36, 42^{3}, 45, 284^{19}, 287, 370, 373, 377, 623, 627.
Lepidus, Marcus Aemilius Lepidus 94^{5}.
Leslaeus, zie Leslie, Alexander.
Leslie, graaf van Leven, Alexander 19, 51, 56, 74, 76, 95^{5}, 133, 135, 202, 254, 294, 315, 355, 743, 782, 794.
Leslie, John 681, 684, 689.
Leslie, Walter 446^{5}.
Leucate 539, 552, 553, 557, 571, 573, 578, 587, 610, 611, 613, 616, 619, 623, 624, 625, 627, 628, 630, 632, 634, 649, 650, 653, 655, 662, 664, 669, 672, 681, 684, 690, 738.
Leuma, R. 469.
Leuven 271.
Levant 350, 368.
Levis-Ventadour, graaf van Brion, François-Christophe de 76^{7}, 79, 83, 84, 88, 160, 165, 177.
Lexovio, zie Lisieux.
Lex Salica. 741.
Liancourt, heer van, zie Plessis, Henri-Roger du.
Liancurtius, zie Liancourt, heer van.
Libnitz, zie Laibach.
Licestrius, zie Sidney, Robert.
Liefhebber, Jasper 674.
Liere, Emmery van 200.
Liere, heer van Oosterwijk, Willem van 45, 92, 103, 106, 108, 118, 126, 127, 130, 138, 144, 147, 163, 168, 169, 171, 200, 205, 210, 211, 212, 224, 225, 227, 228, 230, 232, 237, 239, 278, 286, 291, 342, 351, 353, 355, 358, 364, 365, 379, 424, 443, 455, 563, 585, 650, 661, 676, 686, 688, 698, 725, 742, 747, 759, 777, 790, 814, 815, 817.
Lieroort, zie Leeroord.
Liga, evangelisch 164.
Ligeris, zie Loire.

Ligures (Liguria, Ligur), zie Genua.
Ligusticum mare, zie Genua, Golf van.
Lilium, zie Lely = Engeland.
Lilliehöök, Johan 383[5].
Lilliesträom, Johan Nicodemi 354[10], 384, 391.
Limborch, Frans van 832.
Limoges 348, 370, 382, 404, 519, 570, 611, 682, 755, 767, 789.
Limousin 377.
Lincoln 477.
Lindanus = Beaumont, Simon van 73.
Lindau 784, 816.
Lindenbrog, Friedrich 196, 302[1], 334, 394.
Lindholm 108, 407.
Lingen 247.
Linhares, graaf van, zie Novonha, Miguel de.
Lipsia, zie Leipzig.
Lipsius, Justus 594, 818[14].
Lipski, Jan 265, 281.
Lisieux 753, 756, 760.
Lissabon 410, 413, 685, 690.
Litauen 86, 280, 354, 702, 764.
Livius, Titus 110, 112, 116, 123, 284, 318, 536.
Livius, Titus *Ab urbe condita.* 318.
Livonia, zie Lijfland.
Livorno 510, 811, 816, 820.
Loches 509.
Löckenitz 502.
Lodewijk XIII, koning van Frankrijk 1, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 30, 35, 37, 38, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 68, 69, 70, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 95, 101, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 128, 131, 132, 133, 134, 137, 138, 139, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 151, 152, 153, 155, 156, 160, 161, 162, 165, 171, 174, 175, 177, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 191, 192, 193, 196, 197, 201, 202, 206, 207, 208, 109, 212, 216, 222, 225, 228, 233, 241, 245, 248, 253, 255, 256, 259, 262, 267, 269, 272, 284, 289, 290, 291, 296, 298, 299, 300, 302, 304, 308, 310, 312, 321, 324, 326, 327, 329, 330, 331, 332, 333, 335, 343, 346, 352, 356, 358, 360, 370, 373, 379, 387, 388, 391, 395, 396, 397, 398, 405, 406, 408, 412, 413, 414, 417, 419, 426, 427, 428, 429, 431, 435, 439, 442, 446, 448, 452, 454, 458, 460, 463, 466, 467, 469, 471, 477, 482, 483, 487, 491, 492, 493, 495, 497, 498, 499, 504, 506, 507, 509, 510, 512, 513, 515, 516, 520, 521, 522, 523, 526, 527, 528, 529, 530, 538, 541, 543, 546, 551, 553, 554, 557, 573, 576, 577, 579, 582, 583, 588, 589, 591, 595, 597,

598, 602, 605, 608, 609, 610, 611, 613, 619, 622, 623, 624, 626, 627, 628, 629, 630, 632, 633, 634, 638, 642, 643, 644, 647, 649, 650, 651, 652, 653, 655, 661, 662, 663, 664, 665, 668, 669, 670, 672, 673, 677, 679, 680, 683, 684, 689, 690, 698, 699, 702, 704, 705, 710, 712, 715, 718, 719, 721, 722, 725, 726, 727, 741, 745, 750, 753, 756, 759, 765, 769, 772, 782, 783, 784, 794, 796, 799, 809, 812, 817, 820, 821, 827, 828, 829.
Lodewijk XIII, koning van Frankrijk *Declaration dv Roy, en favevr de Monseigneur le Duc d'Orleans. Frere vnique de sa Maiesté, & de Monsieur le Comte de Soissons. Verfiée en Parlement le douziesme Mars mil six cens trente sept.* 165.
Lodewijk XIII, koning van Frankrijk *Declaration dv Roy, portant decharge à tous ses sujets contribuables aux Tailles, de la moitié de ce qu'ils devoient porter en l'année 1637: des Tailles, Creiies & autres levée osrdinaires. Et rejet de l'autre moitié parforme de prest & emprunt en ladite année seulement: Sur les villes & bourgs principaux de ce Royaume, à la charge d'estre rembourcez du principal & interest dudit emprunt, suivant ladite Declaration, dd, 18 december 1636.* 38.
Lodewijk XIII, koning van Frankrijk *Lettre dv Roy, escrite avx Generavx d'armées & Gouverneurs des Provinces (dd. 9 februari 1637).* 165.
Lodron, graaf van, zie Paris, heer van Castellnovo en Castellan.
Loenius, Johan 218[5].
Loevestein 4, 53, 339, 831.
Löffler, Jacob 251.
Loges, Benjamin des 638.
Loges, Charles des 638.
Loire 25, 62, 76, 77, 79.
Loitz (Loetz) 590.
Lombardije (Lombardisch) 292.
Lomelli(o) 475, 479, 783, 811, 816, 819.
Londen 3, 37, 89, 114, 195, 199, 218, 272, 330, 333, 427, 512, 551, 565, 648.
Longavillanus, zie Longueville, hertog van.
Longobarden 411, 510, 544.
Longueval, baron van Manicamp. Achille de 528, 541, 543, 544, 545, 546, 624, 627, 629, 721, 752, 756, 760, 765, 768.
Longueville, hertog van, zie Orléans, Henri d'.
Longueville, hertogin van, zie Bourbon, Anne-Geneviève de.
Lons le Saumier 393, 396, 398, 421, 424, 425.
Loon, Willem van 644[3].
Lorentz, baron van Hofkirchen, Georg 410.
Lorraine, zie Lotharingen.
Lorraine, hertog van Guise, Charles de 718, 722, 726.
Lorraine, hertog van Chevreuse, Claude de 506, 508, 521, 571, 574, 579, 581, 597, 598, 603, 606, 680, 683, 765, 770.
Lorraine, François de 718[14].
Lorraine, hertog van Guise, Henri de 568[14].
Lorraine, hertog van Guise, Henri II de 718[9], 722, 726.
Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac en Brionne, Henri de 43, 44, 106, 239, 246, 324, 326.
Lorraine, Louis de 718[14].

Lorraine, Roger de 718[14].
Losches, Gilles de 234.
Losecaat, Anna van 103.
Losecaat, Diderik van 4[4], 24, 36, 38, 53, 54, 64, 100, 102, 103, 151, 494.
Losecaat, Esseline van 103.
Losecaat, Frederik van 4, 53, 54, 103, 494, 495, 520.
Losecatius, zie Losecaat.
Lotharingen (Lotharings) 1, 5, 6, 12, 15, 16, 18, 21, 39, 143, 154, 206, 236, 272, 273, 275, 282, 285, 288, 356, 411, 415, 451, 453, 465, 473, 522, 573, 589, 614, 624, 771, 784, 786.
Lotharingen, Claude-Françoise van 545.
Lotharingen, François-Nicolas, hertog van 545.
Lotharingen, Karel IV, hertog van 9, 57, 61, 62, 95, 164, 176, 180, 204, 275, 310, 324, 326, 344, 346, 349, 391, 393, 395, 397, 398, 404, 405, 407, 412, 415, 421, 424, 425, 438, 473, 476, 480, 509, 540, 541, 543, 544, 567, 571, 576, 579, 662, 670, 672, 738, 739, 744, 764, 765, 768, 770, 795, 798, 810, 819.
Lotharingen, Margareta van 6, 14, 17, 83, 88, 105, 141, 160, 509, 753, 756, 760.
Lotharingia (Lotharingicus), zie Lotharingen.
Louppy 451, 455.
Loyola, Ignatius van 470[10].
Lubeca, zie Lübeck.
Lübeck 62, 234, 260, 334, 394, 590, 675, 793, 841.
Luca (Lucenses), zie Lucca.
Lucanus, Marcus Annaeus 249, 514, 560, 644, 716.
Lucanus, Marcus Annaeus *De Bello civili (Pharsalia).* 249, 514, 644.
Lucca 416.
Lucey 726.
Lucia, zie Lucey.
aant. *Lucianus redivivus capistratus ad impediendos illius morsus, quibus nuper in clarissimum Barlaeum aliosque multos saeviit mordax animal in scripto suo vere satanico et diabolico, cui titulus est Vorstius redivivus et in lucem emissus sub nomieu* (sic) *Philippi Fabri. 1637.* 54.
Lucilius, Gaius 481.
Lucilius, Gaius *Carmina.* 481.
Luclawice 468.
Lucretius 33.
Lugdunum, zie Leiden.

Lyon.
Luik 16, 18, 49, 56, 256, 261, 276, 307, 353, 521.
Lukas, evangelist 253, 641.
Lumellus, zie Lomelli.
Lüneburg 19, 506, 511, 515, 551, 565, 566, 590, 647, 664, 729, 744.
Luneburgicus, zie Braunschweig-Lüneburg, Georg, hertog van.
Lunemburgium, zie Lüneburg.
Lusatia, zie Lausitz.
Lutetia, zie Parijs.
Lutheranen (luthers) 82, 93, 376, 482, 560, 569, 639, 640, 642, 643, 667, 671, 720, 770, 787.
Lützen 202, 472, 474, 502, 687.
Lutzenburg, zie Luxemburg.
Luxemburg 439, 446, 451, 453, 460, 463, 470, 499, 511, 515, 543, 553, 679, 683, 689, 784, 786, 797, 800.
Luzern 626.
Lijfland 827, 828.
Lykeion 292.
Lyon 15, 16, 26, 42, 45, 58, 61, 96, 111, 113, 119, 121, 124, 339, 416.

M

Maas 5, 291, 297, 447, 451, 455, 475, 479, 485, 492, 497, 499.
Maastricht 15, 25, 29, 470, 561, 564, 582, 583, 586, 618, 648, 704, 806, 836.
Madrid (Fr.) 412, 414, 427.
Madrid (Sp.) 142, 306, 344, 346, 407, 409, 568, 572, 573, 576, 577, 678.
Maecenas 643.
Maestlin, Michael, zie Moestlinus.
Maets, Carolus de 199.
Magdenburg 74, 319, 643, 728, 754.
Magnus, Johan 118[5], 476, 818.
Magnus, Johan *Gothorvm Sueonvm Qve Historia Avtore Io. Magno Gotho Archiepiscopo Vpsalensi, M.D.LIIII.* 476.
Magnus, Olaus 118[5], 476, 818.
Magnus, Olaus *Historia Olai Magni Gothi Archiepiscopi Vpsalensis, de Gentivm Septentrionalium uariis conditionibus statibusúe, & de morum, rituum, superstitionum, exercitiorum, regiminis, disciplinae, uictusque, mirabili diuersitate. Item de bellis, structuris, instrumentisque mirabilibus. Item de mineris metallicis, & uarijs animalium generibus, in illis regionibus degentium. Opus, omnibus cuiuscunque conditionis hominibus magno usui futurum, rerum cognitione delectationeque refertum, expressis figuris pictis illustratum. Historias mvltas Admirandas (Qvas Avtor apud alios quaerendas & legandas Lectori reliquit) quibus uelut exemplis & testimonijs, uix credenda probantur & obscura illustrantur, ne ab alijs longius petendae sint, suis ubique locis inseruimus. Cum Caes. Maiest. Gratia & priuilegio. Basileae, Ex Officina Henricpetri. M.D.LXVII.* 118, 476.
Magog = Frederik Hendrik 31, 55, 73, 120, 122, 127, 198, 286, 331, 340, 354, 379, 686, 758, 815.

Maguntiacum, zie Mainz.
Maillé (Mailly), Dubois 396, 398.
Maillé, hertog van Brezé, Jean-Armand de 62[2].
Maillé, markies van Brezé, Urbain de 60, 62.
Maillé Brezé, Claire Clémence de 62[3], 142.
Main 328.
Mainz 5, 52, 75, 131, 173, 282, 285, 328, 459, 541, 544, 589, 623, 626.
Maire, Jean le 560, 641.
Maisonneuve, heer van, zie Perponcher, Isaac de.
Maisonneuvius, zie Maisonneuve, heer van.
Majorca 510.
Makssoudkhan 405, 409, 568, 572, 574, 577, 796, 839.
Malbodium, zie Maubeuge.
Malchin 590.
Maldonatus, Johannes 802[6].
Malta (Maltezer ridders) 189, 328, 441.
Manicamp, zie Longueval, baron van Manicamp, Achille de.
Manilius, Marcus 534.
Manilius, Marcus *Astronomica.* 534.
Mansfeld, Philipp, graaf van 20, 31, 51, 75.
Mantello 165, 273, 344, 378, 792.
Mantellum, zie Mantello.
Mantua 61, 188, 205, 223, 318, 439, 645, 651, 781.
Manutius, Aldus 107[1].
Manuzio, Aldo, zie Manutius, Aldus.
Marais, de, zie Loges, Benjamin des.
Marazini, Rudolf 173, 472, 537.
Marchia, zie Mark Brandenburg.
Marcillac, prins van, zie La Rochefoucauld, François VI, hertog van.
Marckelsheim 640, 670.
Maria 741.
Maria Anna, dochter van Philips III van Spanje 96[11].
Marienburg 474, 575.
Marine, la (regiment) 422, 424, 425.
Marin(i), Charles 21[1], 22, 27, 40, 65, 66, 98, 142, 166, 195, 196, 204, 283, 350, 369, 386, 410, 436, 471, 504, 505, 518, 529, 540, 548, 549, 591, 592, 609, 639, 640, 668, 677, 717, 718, 737, 751, 752, 762, 780, 781, 792, 799, 812, 822, 823, 824.

Mark, hertogdom 19.
Mark Brandenburg 133, 134, 501.
Markus, evangelist 400.
Marokko 703, 707, 710.
Mars 678.
Marseille 396, 631, 753, 756, 759.
Marstallus, Constantinus 306.
Martialis, Marcus Valerius 50, 168.
Martialis, Marcus Valerius *Epigrammata.* 50, 168.
Martialis = Calvinisten 812.
Marugia 476, 480, 485.
Mascarenhas, graaf da Torre, Fernão de 413.
Massilia, zie Marseille.
Mastbosch 836.
Mathenes, Johan van 431[13].
Mattheus 124, 761, 774, 787, 802.
Matthisius, Assuerus 519, 560, 569, 640, 642, 643, 657, 754.
Maubeuge 475, 479, 492, 497, 499, 521, 528, 539, 541, 543, 567, 571, 578, 596, 597, 605, 606, 610, 613, 616, 619, 623, 626, 628, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 664, 738.
Mauri 476, 480.
Maurier, Amélie-Madelaine du 394, 435.
Maurier, Benjamin Aubéry du 196, 334, 394, 435, 602.
Maurier, Daniel Aubéry du 394, 435, 602.
Maurier, Eléonore Aubéry du 394, 435.
Maurier, Emilie-Catherine Aubéry du 394, 435.
Maurier, Louis Aubéry du 196, 302, 334, 386, 394, 435, 602, 709.
Maurier, Louise Aubéry du 394, 435.
Maurier, Maurice Aubéry du 394.
Maurier, Maximilien Aubéry du 394.
Mauritanië 703.
Maurits, graaf van Nassau, prins van Oranje 314.
Maximiliaan I, keurvorst van Beieren 8, 12, 26[5], 29, 52, 72, 87, 89, 90, 96, 105, 159, 161, 164, 170, 173, 187, 205, 208, 212, 236, 276, 284, 287, 296, 306, 309, 310, 316, 318, 327, 333, 335, 338, 391, 403, 410, 415, 459, 521, 541, 544, 621, 663, 670, 672, 706, 721.
Maximiliaan II, keizer van Duitsland 246[8].
May, heer van Saint-Aubin, Paul du 202.
Mazeria (Maseria), zie Mézières.
Mazzarini, Giulio Raimondo 312.
Mechelen 594.
Mecklenburg 166, 252, 315, 537, 565, 566, 636, 729, 744.
Mecklenburg, hertog van, zie Wallenstein, Albrecht Wenzel Eusebius von.
Mecklenburg-Schwerin, Adolf Friedrich, hertog van 20, 58, 133, 158, 252, 253[3], 254, 399[4], 677, 744.
Mecklenburgicum, zie Mecklenburg.
Medici, Alessandro de 38.
Medici, Carlo de 475[9], 479, 485, 499, 663, 670, 673.
Medici, Claudia de 437, 441, 446, 701, 811[1], 816, 819.

Medici, groothertog van Toscane, Ferdinando II de 77, 80, 89, 105, 110, 112, 116, 121, 123, 153, 157, 441, 510, 811, 815.
Medici, Margherita de 89[6].
Medici, Maria de 2[8], 8, 9, 12, 17, 35, 41, 44, 77, 80, 104, 165, 203, 411, 413, 427, 439, 528, 561, 568, 576, 579, 603, 604, 606, 679, 683, 706, 753, 756, 760.
Mediolanum (Mediolanensi), zie Milaan.
Meer, Abraham van der 300.
Meerbot, Heinrich 795.
Meerman, Dirck 822.
Meerman, Frans Dirksz. 301, 622, 687.
Megapoleos, zie Mecklenburg.
Megapolitanus dux, zie Mecklenburg-Schwerin, Adolf Friedrich, hertog van.
Megrandum (Migrandum) 255, 260.
Meiningen 833.
Meisner, Balthasar 468.
Meissen 19, 51, 52, 74, 75, 135, 390, 457, 546, 833.
Melachton, Philipp 253.
Melander, graaf van Holzapfel, Peter 267, 315, 355, 713, 729, 758, 783, 794.
Melham II 499.
Méliand, Blaise 283, 368, 476, 480, 486, 504, 762, 781.
Melitenses, zie Malta (Maltezer ridders).
Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna, Francisco de 150, 152, 155, 159, 187, 203, 222, 227, 241, 246, 248, 278, 282, 285, 288, 333.
Memphis 234.
Menasseh ben Israel 54, 102, 418, 682, 755, 767.
Menasseh ben Israel *De La Resvrrecion De Los Mvertos, Libros III. En los quales contra los Zaduceos, se prueva la immortalidad del alma, y Resurreccion de los muertos. Las causas de la milagrosa Resurreccion se exponen. Y del juizio final, y Reformacion del mundo, se trata. En Amsterdam, En casa, y à costa del Autor, Año 5396. de la criacion del mundo.* 682, 767.
Menasseh ben Israel *De Creatione Problemata XXX: Cum summarijs singulorum Problematum, & indice locorum Scripturae, quae hoc opere explicantur, Amstelodami, Typis & sumptibus Auctoris. MDCXXXV.* 54, 418.
Menasseh ben Israel *De resurrectione mortuorum Libri III. Amstelodami, typis et sumptibus, 1636.* 682, 767.
Menottus, zie Monod, Pierre.
Meneceus 780.
Mercier, Anne 53, 293, 418.

Mercier, E. 217, 257, 495, 508, 831.
Mercy, Franz von 589.
Mergae, zie Morgues.
Merseburg 833.
Mesmes, graaf van Avaux, Claude de 2[4], 7, 15, 25, 26, 58, 59, 61, 77, 93, 96, 111, 113, 119, 121, 124, 155, 159, 167, 172, 176, 181, 183, 186, 187, 189, 192, 193, 197, 203, 205, 206, 207, 208, 212, 221, 222, 224, 226, 228, 239, 240, 241, 243, 244, 245, 248, 251, 255, 256, 259, 262, 269, 272, 275, 276, 278, 296, 300, 302, 303, 306, 312, 316, 318, 321, 333, 334, 336, 343, 344, 359, 380, 392, 394, 464, 473, 486, 492, 523, 580, 586, 589, 596, 629, 636, 661, 703, 707, 710, 722, 742, 750, 755, 777, 782, 790, 793, 794, 809, 815, 817.
Mesmes, Henri de 77.
Mesmes, seigneur d'Irval, Jean-Antoine de 77.
Mesmes, seigneur de Roissy, Jean-Jacques de 77[11], 312[2].
Mesopotamia 574, 577, 601.
Messenius, Johan 655, 818.
Messenius, Johan *Johannis Messenü Scondia illustrata, Seu Chronologia de rebus Scondiae, Hoc est, Sueciae, Daniae, Norvegiae, Atque una Islandiae, Gronlandiaeque, tam Ecclesiasticis quam Politicis; â mundi Cataclysmo, usque annum Christi MDCXII. gestis. Primum edita, Et Observationibus aucta â Johanne Peringskiöld. Stockholmiae, Typis Olavi Enaei, Anno Christi MDCC.* 655.
Messenius, Johan *Ex Johannis Messenü Scondia illustrata. Tomus X. Seu Chronologia de rebus Venedarum Borealium, ad Scondiam jure pertinentium, scilicet Finnonum, Livonum, et Curlandorum, ab ipso fermè orbis diluvio, ad annum Christi MDCXXVIII. gestis. Stockholmiae, Typis Olavi Enaei, Anno Christi M.DCCIII.* 655.
Mestrezat, Jean 787[2].
Metellus Numidicus 351.
Metersman = Basius (Base), mr. Johan 128, 776, 790, 791, 807.
Metis, zie Metz.
Metternich, Heinrich 172.
Metz 5, 9, 16, 18, 26, 141, 203, 274, 284, 287, 349, 433, 599.
Meulles du Tartre de 750, 755, 793, 809.
Meulman, Henrick 675.
Meurs 72, 145, 247, 314, 319, 340, 380.
Meursa, zie Meurs.
Meursius, Johannes 263[3], 416.
Meusnier 257, 300.
Mézières 8.
Michaël, aartsengel 429, 474.
Michael III Fjodorowitsj Romanow 280[7], 396.
Michellet, Iaques, zie Musselères.
Michiel, Francesco 127[18], 314.
Middelburg 199, 213, 229, 806, 807.
Middelhoven, Daniel 92, 239.
Middellandse Zee 157, 192, 367, 377, 409, 733.
Middenwaldt 355.

Mieg, dr. Johann Ludwig 81[11], 166.
Mierevelt, Michiel Jansz. van 271[8], 301, 457, 508.
Mierop, Jacob van 688.
Mignet 10, 14, 17.
Milaan 150, 154, 155, 159, 186, 187, 189, 193, 210, 212, 220, 222, 227, 241, 246, 248, 278, 282, 285, 288, 325, 326, 333, 336, 338, 367, 371, 378, 395, 408, 409, 415, 438, 440, 441, 446, 447, 486, 493, 497, 498, 504, 510, 521, 529, 540, 626, 634, 662, 664, 672, 678, 685, 705, 781, 783, 811, 816, 819, 824.
Mileterius, zie Brachet de la Milletière, Théophile.
Milley, Louise de 506, 509, 511, 515, 517, 551, 554, 557.
Miltiades = Oxenstierna, Axel 295, 559, 757.
Mimnermus = vrede 206, 222, 283, 397, 464, 650, 727, 812.
Mina, zie São Jorge da.
Minda, zie Minden.
Minden 315.
Minderbroeders 137.
Miniemen, zie Minderbroeders.
Miniettus, zie Mignet.
Minos 535.
Minotaurus 535.
Miolans, markies van St. Chaumont, Melchior Mitte de 27, 58, 59, 61, 68, 87, 92, 96, 103, 106, 110, 112, 123, 139, 160. 224, 241, 242, 248, 259, 272, 305, 316, 326, 392, 423, 437, 473, 476, 486, 487, 492, 516, 528, 544, 546, 563, 580, 586, 589, 616, 654, 671, 711, 712, 770, 777, 794.
Mirabel, markies van, zie Zuñiga y Davila, don Antonio de.
Misne = Misnia, zie Meissen.
Misnia, zie Meissen.
Mockhel, Friedrich Richard 549, 731.
Möereby 108, 294, 407.
Moestlinus (Maestlin), Michael 140[7].
Moezel 310, 357, 446, 806.
Moguntiacum (Moguntinus), zie Mainz.
Mohammed, pasja van Silistrië 796.
Mohammedanen (Mohammedaans) 140, 448.
Molberg 567, 571, 573, 578, 601, 798, 800.
Molina, Anton 378.
Molinaeus, zie Dumoulin, Pierre.
Mombaldone 662, 670, 672.
Mommorantius, zie Montmorency.
Mompelgard, zie Montbéliard.
Monachodamus, zie Monnikendam.
Monaco 368, 410.
Moncada, prins van Paterno, hertog van

Montalto, Luis-Guillem de 189.
Monçon, verdrag van 204, 212, 367, 371, 378, 717, 751.
Monjion, gezegd La Motte, Louis de 54[4].
Monnikendam 432.
Monoecum, zie Monaco.
Monod S.J., Pierre 8[7], 104, 106, 153, 224, 650, 705.
Monroy y Zuñiga, markies van Castañeda, don Sancho de 8.
Mons Albanus, zie Montauban.
Monsferratus, zie Montferrat.
Mons Hannoniae, zie Bergen.
Monsorium, zie Montsoreau.
Monspellicardus, zie Montbéliard.
Montafié, Anne de 62, 78, 79, 80, 84, 85, 88, 90, 95, 177, 494, 497, 500.
Montagu (Mountagne), Richard 666.
Montana vallis, zie Delémont.
Montauban 377, 378.
Montauzier, markies van, zie Sainte-Maure, Charles de.
Montbazon, hertog van, zie Rohan, Hercule de.
Montbéliard 45, 57, 61, 105, 405, 407, 412, 415, 440, 448, 449, 454, 457, 497, 545, 550, 556.
Montboisier-Beaufort, Guillaume de, markies van Canillac 629.
Montbrun, zie Du Puy, Alexandre.
Montecuccoli, Raimondo 172[9].
Montefiascone 604.
Montferrat 61, 188, 367, 371, 373, 378, 383, 385, 393, 395, 398, 440, 475, 479, 485, 811, 816, 820.
Montigny de Glarges, Cornelis de, zie Glarges, Cornelis de.
Mont Martin 437, 440, 445.
Montmorency, Charlotte Marguerite de 62[4].
Montmorency, Henri, hertog van 573, 577.
Montron, Paul de 254[10].
Montsoreau 60.
Moravië 75, 266, 599.
Mooren (moors) 344, 393, 395, 486, 739, 743.
Morgues 6, 11.
Morgues, sieur de Saint-Germain, Mathieu de 9, 165.
Morrien zu Nordkirchen, Ferdinand von, erfmaarschalk van Münster 838.
Mosa, zie Maas.
Moscovia (Moschi), zie Rusland.
Mossella, zie Moezel.
Moses, 163, 235.
Motta, zie La Motte.
Moulay Mohammed ech-Cheikh el Asghar 703, 707, 710.
Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo, Manuel de 223.
Muiden 645.
Mulda (Milda), zie Mulde.
Mulde 173.
Mule, Hans 416, 716.
Mulert, Dir 815.
Mülhausen 833.

Müller, Georg 172, 406, 531, 547, 566, 571, 572, 573, 575, 576, 580, 581, 595, 603, 604, 613, 616, 619, 620, 624, 648, 668, 677, 684, 717, 721, 731, 740, 741, 744, 762, 768, 792, 799.
Munk, Christina 263, 405, 408, 415, 423, 493.
Münster 261, 838.
Murád, sultan, zie Amurath IV.
Murza, Alexlam 761, 795.
Musch, Cornelis 147, 379, 485, 586, 613, 637.
Musch, Josias 637.
Musselères (Michellet), Iacques 637, 671.
Muzen 678.
Myle, Cornelis van der 102, 352, 585, 667, 696, 730.
Myle, Magdalena van der 638.

N

Naevius = Oostzee 423.
Namen 321.
Nametum, zie Nantes.
Nanni, Giovanni 477[1].
Nannings 674.
Nantes 25, 29, 127.
Naomé 797, 800.
Napels 110, 112, 116, 123, 154, 157, 186, 189, 193, 206, 282, 284, 287, 358, 367, 371, 409, 438, 441, 446, 475, 479, 494, 498, 499, 510, 626, 634, 685, 690, 705, 758, 811, 816, 819.
Narbonensis provincia, zie Narbonne.
Narbonne 220, 244, 262, 275, 336, 356, 358, 367, 368, 371, 372, 373, 382, 405, 410, 411, 552, 553, 554, 557, 559, 602, 611, 627, 628, 649, 650, 653.
Narus (Narum) 478.
Nassau (fort), zie Voorn, de.
Nassau, graaf van, zie Frederik Hendrik. Maurits.
Nassau, graven van 247.
Nassau, Catharina Belgica van 675.
Nassau, Elisabeth (Isabella) van 6[9], 15, 17, 704.
Nassau, Frederik van 290[5], 299, 362.
Nassau, Henrietta Catharina van 161[13].
Nassau, heer van Beverweerd, Lodewijk van 634.
Nassau-Dietz, Hendrik Casimir, graaf van 352, 448[4], 455, 490, 587.
Nassau-Dietz, Willem Frederik, graaf van 587.
Nassau-Siegen, Hendrik van 696, 699.
Nassau-Siegen, Johan Maurits, graaf van 156, 297, 339, 490, 506, 636, 696, 699.

Nassau-Siegen, Johann van 706.
Nassau-Siegen, Juliane van 706.
Nassau-Siegen, Maurits Frederik, graaf van 92, 93, 272[6].
Nassau-Siegen, Willem, graaf van 92, 561, 634, 836, 837.
Nassau-Zuylenstein, Frederik van 380, 675, 722.
Naumburg 74.
Naumburgum, zie Naumburg.
Navarra 346, 766.
Neapolis (Neapolitanus), zie Napels.
Neck, Jacob van 109, 170.
Nederland (Nederlanders, Nederlands) 93, 129, 130, 206, 209, 213, 232, 238, 258, 261, 267, 271, 286, 287, 292, 379, 380, 393, 425, 455, 612, 636, 646, 690, 697, 732, 807, 814, 815.
Neef(f) = Frederik Hendrik 43, 48, 55, 56, 200, 211, 227, 273, 279, 286, 291, 298, 299, 322, 343, 353, 361, 389, 615, 698, 709, 715, 724, 757, 807.
Negrono, Giacomo di 405, 409, 675, 714, 747, 770.
Neoptolemus, zie Pyrrhus.
Nepos, Cornelius 47.
Neptunus 158, 366, 534.
Neptunus = Frederik Hendrik 216, 754.
Nero 567.
Nerva = Hamburg 205, 727.
Nerva = Spanje 478.
Nestorius 235.
Netshayer, monnik 280.
Neu-Brandenburg 502.
Neuchâtel 160, 162, 165.
Neu-Mark (Neo-Marchia) 51, 74, 472, 794.
Neustadt 501.
Nevers 711.
Nice 753, 756, 757, 759, 766, 771.
Nicea, concilie van 235, 293, 774.
Nice-de-la-Paille, zie Nizza Montferrato.
Nicetas, bisschop van Remesiana 623.
Nicolaus Ragvaldi, zie Ragvaldi.
Niellius, Carolus 488, 831, 833.
Niellius, Carolus *Proeve van de Conscientieuse oprechtigheydt ende wijsheydt Gisberti Voetii, ende van eenige sijne medestanders. Waer inne uyt eenighe hare schriften aenghewesen wordt / hoe onchristelijck ende ontrouwelijck van haer teghen de Remonstranten wort ghehandelt / ende met wat onwaerheyden sy sommighe aensienlijcke personen soecken te onteeren. In 't Neder-duytsch uytgegheven, tot waerschouwinghe van alle vrome Christenen, op dat sy sulcke luyden niet al te veel gheloofs gheven, ende wel toesien aen wien sy hare zielen vertrouwen. Door Timothevs Philopatris. In 't Iaer M.DC.XXXVII.* 488.
Niellius, Daniel 831.
Niellius, Henricus 831.
Niellius, Karel 831.
Niellius, Pieter 831.
Nieuwenaar, Adolf van 314[5].
Nieuwenaar an Meurs, Walpurga, gravin van 314[5].

Nieuw-Hoorn (schip) 73, 147.
Nieuw-Zeelandt, de (schip) 513.
Nîmes 313.
Nizza Montferrato (vroeger Nizza della Paglia) 367, 369, 373, 378, 408, 449, 457, 811, 816, 820.
Noaumeum, zie Naomé.
Nobel, Hendrik (Henrick Willemsz.) 34, 444.
Nocera, hertog van, zie Carafa, Francesco Maria.
Nogaret d'Epernon de La Valette, Bernard de 9[6], 45, 60, 269, 344, 345, 356, 358, 370, 651.
Nogaret d'Epernon de La Valette, Jean-Louis de 6, 11, 41, 45, 57, 336[5], 344, 651, 680, 683, 690.
Nogaret d'Eperon de La Valette, Louis de 1[3], 5, 9, 11, 15, 16, 17, 18, 26, 40, 83, 90, 91, 93, 152, 219, 269, 272, 275, 281, 284, 305, 309, 310, 319, 346, 347, 349, 356, 358, 365, 367, 370, 372, 377, 382, 393, 396, 398, 402, 413, 415, 421, 422, 424, 425, 437, 439, 447, 451, 453, 455, 460, 463, 475, 479, 485, 492, 497, 499, 500, 505, 506, 511, 515, 539, 541, 542, 543, 545, 552, 553, 557, 596, 597, 601, 604, 606, 610, 613, 617, 619, 628, 648, 650, 651, 652, 718, 721, 752, 756, 759, 765, 783.
Nogaret de Foix de La Valette, hertog van Candale, Henri de 269[13], 272, 275, 281, 290, 305, 319, 365, 367, 370, 372, 377, 382, 402, 475, 479, 485, 492, 499, 539, 553, 596, 597, 605, 606, 610, 613, 616, 617, 619, 649, 650, 651, 652, 783.
Nogent, graaf van, zie Bautru, Nicolas de.
Nooms, heer van Aarlanderveen, Willem 263[8], 264, 418, 429.
Noorderkwartier 297, 352.
Noord-Holland 388, 389, 431, 444, 699.
Noordwijk, heer van, zie Bouckhorst, Nicolaes van den.
Noormannen 411.
Noorwegen 411, 448, 725, 740.
Nordianus = Holland 31, 33, 55, 331, 342, 353, 387, 455, 562, 584, 746.
Nördlingen 231, 805.
Norimberga, zie Nürnberg.
Normandië (Normandisch) 5, 41, 45, 690, 752, 756, 759, 765, 770.
Noronha, graaf van Linhares, Miguel de 413, 784.
Norsholm, heer van, zie Spiring Silvercrona, Petter.

Northumberland, hertog van, zie Dudley, John.
Notulen Van de Ed: Mog: Heeren Staten van Zeelant, d'Anno 1637. 199.
Novara 626, 630.
Novum Castellum, zie Neuchâtel.
Noyerius, zie Noyers, seigneur de.
Noyers, seigneur de, zie Sublet, François.
Numa = Palts 154.
Numerianus = Amsterdam 28, 30, 48, 55, 56, 120, 286, 341, 443, 556, 616, 674.
Nürnberg 506, 515, 833.
Nuz 736.
Nijmegen 675, 698.

O

Oborski 280.
Oceanus, zie Atlantische Oceaan.
Oder 19, 22, 51, 83, 260, 315, 391, 420, 501, 502.
Odera, zie Oder.
Oderberg 355, 384, 502.
Odysseus 533, 534, 535.
Oedipus 135, 593.
Oenipons, zie Innsbrück.
Oetgens van Waveren, Anthony 37, 109[5], 170, 190, 199, 214, 237, 258, 301, 418, 432.
Offenburg 549, 662, 672.
Oger, René, zie Augier, René.
Ogerius, zie Augier, René.
Ognatius, zie Oñate, graaf van.
Oise 90.
Oldenbarnevelt, mr. Elias van 258[6].
Oldenbarnevelt, Johan van 829.
Oldenbarnevelt, Willem van 257, 300.
Oldenburg 218, 319, 343, 797.
Oldenburg, Anton Gunter, graaf van 321, 635.
Oléron 142.
Oleronis insula, zie Oléron.
Olisippo, zie Lissabon.
Olisium 541, 543.
Oliva (Olive) 763.
Olivarès, graaf-hertog van, zie Guzmán, Caspar aant. de.
Olivier, Henry 148, 150, 157, 618.
Olympiodorus 449.
Olympiodorus *Ἱστοριχοὶ λόγοι.* 449.
Ommelanden 564.
Oñate, graaf van, zie Guevara y Tasis, Iñigo Veléz de.
Oñate y Villa Mediana, graaf van, zie Guevara, Iñigo Veléz de.
Oosten, Nabije (Oosters) 4, 234.

Oostende 332, 679.
Oostenrijk (Oostenrijks) 21, 22, 40, 42, 66, 68, 77, 86, 87, 96, 111, 113, 116, 124, 160, 170, 177, 186, 188, 189, 204, 210, 224, 245, 256, 265, 270, 280, 282, 284, 288, 297, 318, 325, 344, 356, 359, 404, 405, 408, 415, 435, 441, 452, 459, 467, 476, 480, 487, 493, 505, 514, 516, 559, 567, 576, 589, 668, 717, 721, 736, 745, 751, 755, 769, 823, 829.
Oostenrijk, Huis van 21, 26, 65, 134, 152, 165, 174, 179, 192, 193, 209, 220, 222, 223, 243, 246, 247, 251, 264, 296, 305, 306, 311, 572, 584, 589, 600, 605, 613, 627, 629, 647, 664, 750, 810, 816, 819, 841.
Oostenrijk, aartshertog van, zie Albertus.
Oosterwijk, heer van, zie Liere, Willem van.
Oost-Friesland 388, 437, 554, 564, 590, 625, 635, 690, 706, 713, 758, 783, 794, 797.
Oost-Friesland, Ulrich II, graaf van 690.
Oostgoten 544.
Oost-Indië (Oostindisch) 73, 147, 156, 491, 563, 567, 587, 622, 636, 734.
Oostindische Compagnie 323, 636, 638.
Oostromeinse Rijk 544.
Oostzee 202, 242, 304, 336, 384, 423, 462, 579, 693, 754, 795.
Opalinski, Lucas 354[9].
Opolia, zie Oppeln.
Oppeln 469.
Oquendo, Antonio 510, 573, 577.
Or, François d' 641, 667, 696, 720.
Oran 739, 743.
Orange, prinsdom 60, 79, 93, 314, 456, 565.
Oranje, prins van, zie Willem I, graaf van Nassau.
Oranje, prinses van, zie Elisabeth, gravin van Oranje.
Oratorianen 9, 92, 165.
Ordines Foederati Belgii, zie Holland.
Ordines Foederati, zie Staten-Generaal.
Orestes 645.
Öresund 337.
Orgelet 420, 424, 425, 437, 441, 445.
Origenes van Alexandrië 201, 225, 788[4], 802[14].
Origenes van Alexandrië *Contra Celsum.* 225.
Origenes van Alexandrië *Hexaplorum Origenis quae supersunt Multis partibus auctiora quam a Flamino Nobilio et Joanne Drusio edita fuerint et Manuscriptis et ex Libris editis eruit et Notis illustravit D. Bern. Montfaucon, Monachus Benedictinus e Congregatione S. Mauri.* 201.
Oristanum (Oristano) 156, 172.
Orléans 35, 41, 59, 60, 65, 76, 77, 78, 79, 80, 83, 84, 85, 91, 95, 99, 306, 804, 832.
Orléans, hertogin van Montpensier, Anne-Marie Louise d' 16[9], 699, 725.
Orléans, hertog van Longueville, Henri d' 1[4], 5, 11, 41[12], 44, 45, 153, 162, 165, 205, 207, 210, 211, 344, 346, 347, 349, 358, 367, 370, 373, 377, 382, 391, 393, 396, 398, 405, 411, 412, 415, 421, 424, 425, 437, 441, 445, 447, 500, 545, 552, 553, 557, 567, 571, 579, 633, 649, 650, 652, 703, 707, 710, 718, 722,

726, 744, 752, 756, 759, 765, 768, 783, 786, 795, 796, 798, 799.
Orléans, hertog van, zie Gaston Jean-Baptiste de France.
Oroniae Castellum, zie Urrugne.
O(r)smael, heer van Valkenburg, Jan de Hertoge van 79.
Orsoy 700.
Ortala, graaf van, zie Torstensson, Lennart.
Oryza = Urbanus VIII 154, 673, 712, 812.
Osnabrück 19, 93, 95, 123, 158, 242, 244, 264, 265, 372, 414, 458, 464, 472, 486, 505, 514, 523, 529, 546, 551, 559, 575, 580.
Ossolinsky, Jerzy (Georg) 281.
Ostein, Jean-Henri d' 736, 781[3].
Otho 536.
Otho = Pruisen 143.
Otto, Rijngraaf 100, 274[3], 433.
Ottomanen 702, 712.
Ottomanen, sultan der, zie Amurath IV.
Oudart, Robert 237, 640, 681.
Overbeke, Matthijs van 643, 657.
Overrijns 437.
Overschie, Aeltgen (Borre) van 3, 24, 54, 64, 70, 85, 99, 102, 115, 164, 191, 213, 237, 258, 268, 271, 348, 361, 376, 377, 403, 433, 495, 508, 519, 570, 608, 642, 667, 682, 696, 720, 768, 789, 822.
Overschye, Alydia Born van 54[4].
Overijssel 443.
Ovidius Naso, Publius 206, 533, 546, 586, 594.
Ovidius Naso, Publius *Ars Amatoria.* 206, 546.
Ovidius Naso, Publius *Heroides.* 586.
Ovidius Naso, Publius *Metamorphoses.* 533, 594.
Oxenstierna, Axel 10, 17, 20, 21, 22, 28, 35, 41, 42, 43, 55, 58, 63, 64, 66, 67, 75, 79, 81, 90 91, 92, 93, 108, 110, 112, 114, 120, 123, 126, 131, 132, 138, 143, 144, 154, 158, 161, 164, 167, 168, 172, 178, 183, 189, 197, 202, 207, 219, 225, 229, 230, 231, 232, 233, 246, 251, 253, 254, 262, 265, 266, 269, 274, 277, 285, 286, 294, 295, 305, 312, 316, 317, 318, 319, 327, 336, 337, 344, 347, 350, 351, 357, 360, 366, 368, 369, 372, 375, 381, 383, 384, 385, 386, 397, 399, 401, 404, 407, 412, 420, 421, 425, 427, 429, 433, 435, 436, 437, 438, 443, 444, 446, 449, 457, 460, 461, 463, 466, 467, 471, 478, 483, 485, 491, 492, 500, 504, 515, 517, 521, 522, 528, 529, 530, 531, 540, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 555, 557, 558, 559, 560, 570, 574, 580, 581, 586, 589, 591, 598, 602, 605, 608, 616, 619, 620, 628, 632, 634, 636, 640, 641, 642, 647, 652, 654, 656, 660, 673, 685, 688, 691, 694, 708, 709, 711, 713, 721, 723, 724, 727, 729, 735, 740, 741, 743, 750, 751, 761, 762, 771, 772, 779, 781, 782, 786, 792, 800, 805, 813, 817, 821, 823, 834, 839, 841.
Oxenstierna, Gabriel Bengtsson 91, 95, 96, 108, 111, 129, 133, 143, 184, 202, 230, 259, 277, 295, 407, 435, 466, 483, 523, 559, 591, 761, 805.
Oxenstierna, Gabriel Gustafsson 67, 91, 95, 96, 108, 111, 129, 133, 143, 184, 202, 230, 259, 295, 407, 435, 466, 483, 489, 523, 548, 559, 591, 761, 805.
Oxenstierna, Johan Axelsson 295[12], 558, 586.
Oxenstierna, Ture 548.
Oxford 195, 468.
Oxonia, zie Oxford.

Oyen, baron van, zie Gendt, Walraven van.

P

Paci, Pietro 701[4].
Paci, Pietro *L'Ilarocosmo overo Il mondo lieto.* 701.
Padburg, Daniël 674.
Paderborn 265, 315.
Padua 811.
Padus, zie Po.
Palatinatus (Palatinus), zie Palts.
Palermo 222.
Pallandt, graaf van Culemborch, Floris II van 101, 214[5].
Pallavicini, Agostino 475, 479.
Palma, zie la Palme.
Palts (Huis van de) 7, 12, 26, 29, 32, 36, 40, 44, 58, 68, 72, 78, 86, 87, 89, 106, 114,139, 144, 145, 154, 158, 159, 161, 164, 165, 170, 174, 175, 177, 178, 179, 181, 182, 206, 236, 242, 243, 249, 256, 261, 296, 304, 305, 311, 325, 327, 333, 335, 355, 356, 357, 403, 408, 410, 437, 439, 453, 547, 558, 572, 579, 614, 622, 648, 685, 784.
Palts, keurvorst van de, zie Frederik V. Karl Ludwig.
Palts, Eduard van de 477[5].
Palts, Elisabeth van de, zie Bohemen, Elisabeth van.
Palts, Gustav van de 477[5].
Palts, Henriette Marie van de 477[5].
Palts, Luise Hollandine van de 477[5].
Palts, Moritz van de 477[5].
Palts, Neder 223, 228, 338.
Palts, Philipp van de 477[5].
Palts, Ruprecht van de 448, 450, 452, 455, 459, 477[5], 505, 514, 516.
Palts, Sophie van de 477[5].
Pancras, Gerbrand Claesz. 644[3].
Pandolfini, Giovanni Domenico 105.
Pannonië 544.
Papemuts 836.
Pappenheim, Gottfried Heinrich, Graf zu 470, 836.
Paravicini, Pietro Paolo 378.
Paravicini Capelli, Alessandra 639, 762, 792.

Paris 533.
Paris, graaf van Lodron, heer van Castellnovo en Castellan 600.
Parma 27, 35, 39, 61, 65, 89, 98, 131, 183, 223, 820.
Parma, hertog van, zie Farnese, Odoardo.
Parrasios 271.
Parthen 235, 530.
Parijs 14, 15, 18, 20, 26, 28, 40, 44, 53, 62, 83, 85, 95, 99, 102, 104, 108, 116, 121, 124, 128, 129, 132, 136, 137, 142, 144, 149, 155, 161, 211, 234, 235, 268, 272, 287, 299, 316, 328, 339, 391, 456, 462, 480, 500, 509, 520, 542, 543, 551, 554, 566, 588, 591, 594, 598, 615, 623, 625, 633, 651, 659, 667, 668, 669, 671, 675, 716, 732, 741, 744, 778.
Parijs, verdrag van 25, 139, 161, 358, 473, 483, 487, 492, 497, 498, 516, 527, 556, 574, 589, 615, 619, 625, 647, 649, 673, 684, 707, 712, 728, 737, 742, 766, 778, 795, 809, 820.
Parijs, verdrag van 1635 8, 811, 815.
Parysatis 834.
Pas, markies van Feuquières, Manasse de 2^{3}, 7, 15, 25, 26, 58, 59, 61, 62, 76, 77, 93, 96, 111, 113, 119, 121, 124, 155, 203, 208, 212, 221, 228, 241, 275, 276, 278, 306, 316, 333, 336, 344, 359, 623, 625, 723, 727, 751, 752, 756, 759, 768, 769, 783, 786, 790.
Pasewalk 401.
Passionei, Giovanni Francesco 811^{12}, 815, 820.
Patnuccio, Francisco 747, 770.
Patrocle-Seguin, Hercule de 511, 515.
Paulet, Charles 10^{3}.
Paulette 10.
Paulinus, Laurentius 476^{12}, 558, 655.
Paulinus, Laurentius *L. Paulini Gothi, Historiae Arctoae Libri Tres. Cum S.R.M*^{tis}. *Gratiâ & Privilegio Strengnesi, Typis & Impensis Authoris; Excudebat Johannes L. Barkenius. Anno, MDCXXXVI.* 476, 558, 655.
Paulinus van Nola 235.
Pauli-Stravius, Richard 223.
Paus (pausdom, pauselijk) 9, 15, 17, 25, 36, 38, 58, 59, 62, 91, 96, 136, 137, 140, 141, 159, 165, 204, 229, 282, 284, 305, 311, 312, 337, 378, 388, 400, 409, 412, 433, 458, 511, 542, 569, 574, 576, 625, 626, 634, 686, 745.
Pauw, dr. Adriaen Reyniersz. 79, 87, 106, 170, 263, 418, 686.
Pavia 816, 819.
Pavius, zie Pauw.
Peene 502, 547, 548, 565, 566, 586, 587.
Pegau 172.
Pegavia, zie Pegau.
Peiresc, Nicolas Claude Fabry de 171, 200, 201, 212, 252, 312^{15}, 430.
Peloponnesische Bond 271.
Peloponnesische oorlog 57, 271.
Pels, Paulus 403.
Pembroke 411.
Penelope 534.
Penexagoreas = vrede 725.
Pentateuch 818.

Pentheus 645.
Pentz, Christian von 316[3], 441, 588, 840.
Percy, graaf van Northumberland, Algernon 357[4], 364, 374, 395, 448, 453, 455, 462.
Perigord 309, 311, 324, 326, 337, 345, 370.
Perpignan 410, 662, 672.
Perpinianum, zie Perpignan.
Perponcher, heer van Maisonneuve, Isaac de 4[6].
Perseis 767.
Persijn, Reynier van 218[4].
Persius, Aulus Persius Flaccus 518.
Persius, Aulus Persius Flaccus *Saturae.* 518.
Pertinax = Johann Georg I, keurvorst van Saksen 181.
Peru 348, 682, 767.
Perzië (Perzen, Perzisch) 57, 106, 140, 159, 235, 322, 396, 405, 409, 448, 463, 476, 480, 486, 493, 494, 497, 518, 568, 572, 577, 712, 767, 771, 818, 834, 839.
Pesaro 223.
Pesaro, Zuane 141.
Pesser, Maria 831, 833.
Pestalozzi, Giovanni Battista 378.
Petit, Samuel 252, 313[9].
Petit Pas, Maria 519.
Petricorii, zie Perigord.
Petronius Arbiter, Gaius 455.
Petronius Arbiter, Gaius *Satyricon.* 455.
Petten 278.
Pfuel, Adam von 74, 76, 131, 833.
Pfuel, Katarina Elisabet von 537.
Philemon = Zweden 423.
Philippiburgum, zie Philippsburg.
Philippsburg 462, 838.
Philips II, koning van Spanje 26, 260, 722.
Philips III, koning van Spanje 96.
Philips IV, koning van Spanje 8, 9, 16, 18, 26, 29, 36, 41, 43, 59, 61, 72, 77, 87, 105, 110, 112, 113, 116, 124, 132, 137, 139, 149, 151, 152, 159, 175, 186, 187, 196, 206, 221, 222, 223, 225, 228, 241, 246, 248, 251, 255, 260, 306, 309, 310, 318, 327, 333, 335, 346, 356, 367, 373, 378, 388, 391, 408, 413, 414, 415, 428, 459, 461, 464, 493, 498, 499, 506, 510, 515, 516, 553, 612, 622, 626, 650, 663, 664, 673, 684, 690, 722, 765, 770, 781, 792, 821.
Philips, Robert 92[15].
Philo Judaeus 292, 803.
Philo Judaeus *De Specialibus Legibus.* 292.
Philo Judaeus *De Virtutibus.* 292.
Philopatris Timotheus, zie Niellius, Carolus.
Phocis 593.
Photinus, bisschop van Sirmium 804[3].

Photius, patriarch van Konstantinopel 449.
Piacenza 2, 7, 11, 27, 35, 39, 43, 58, 65, 66, 89, 98, 131, 153, 157, 188.
Picardië 12, 176, 186, 188, 204, 209, 236, 250, 269, 272, 275, 281, 305, 342, 365, 405, 458, 492, 497, 546, 647, 664, 702, 704, 709, 722, 750, 810.
Piccolomini, prins van, zie Arragona, Ottavio d'.
Pichon, Jacques 328.
Pico della Mirandola, Alessandro I 663, 670, 672.
Pico della Mirandola, Alessandro II 663, 670, 672.
Pico della Mirandola, Galeotto IV 663, 670, 672.
Pictones, zie Poitevins (Le Poitou).
Piemonte 368, 522, 529, 662, 703, 705, 710, 816.
Piemonte, prins van, zie Vittorio Amedeo.
Pieria, stroom aan de voet van de Olympus 525, 593.
Pietre 349.
Pigard (Girard), zie Maillé, Dubois.
Pignerol 6, 9, 21, 141, 204, 275.
Pignerola (Pignerolum), zie Pignerol.
Pillau 763.
Pimentel, graaf van Feria, Emmanuel 586.
Pindarus = oorlog 295.
Pintard, R. *Le libertinage érudit, Paris 1943.* 136.
Pirner, Christian 643, 657.
Placentia, zie Piacenza.
Placentinus ager, zie Piacenza.
Plaisance, zie Piacenza.
Plato 270, 427.
Plautus, Titus Maccius 132, 271, 243, 299, 554.
Plautus, Titus Maccius *Aulularia.* 132, 271.
Plautus, Titus Maccius *Captivi.* 299.
Plautus, Titus Maccius *Curculio.* 243.
Plautus, Titus Maccius *Trinummus.* 554.
Plessis, sieur de Douchant, Louis du 604.
Plessis, heer van Liancourt, Henri-Roger du 8^{12}.
Plessis-Mornay, Philippe du 814^{7}.
Plessis de Richelieu, Alphonse Louis du 15, 16, 26^{1}, 58, 59, 77, 96, 111, 113, 119, 121, 124, 155, 203, 208, 212, 221, 228, 275, 278, 306, 333, 336, 344, 359, 790.
Plessis de Richelieu, Jean Armand du 5, 6, 8, 9, 12, 15, 16, 17, 18, 21, 25, 26, 27, 29, 30, 38, 41, 59, 60, 62, 63, 76, 78, 79, 80, 81, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 95, 104, 105, 106, 118, 119, 120, 121, 130, 137, 142, 153, 162, 164, 167, 170, 178, 180, 184, 188, 205, 206, 222, 223, 224, 226, 230, 245, 250, 262, 278, 282, 283, 284, 290, 297, 302, 306, 311, 312, 326, 332, 336, 355, 376, 395, 403, 405, 412, 414, 421, 424, 425, 439, 444, 461, 463, 505, 506, 508, 509, 517, 520, 528, 561, 568, 576, 577, 579, 603, 604, 613, 619, 624, 625, 632, 637, 651, 669, 698, 703, 705, 706, 710, 721, 723, 741, 750, 759, 769, 785, 786, 797, 799, 800, 812, 816, 820.
Plinius Secundus, Gaius 271, 535.
Plinius Secundus, Gaius *Naturalis Historia.* 271, 535.
Ploos van Amstel, Adriaen 730.
Plutarchus 67, 107^{5}, 536.

Plutarchus *Βίοι παράλληλοι.* 107.
Plutarchus *Moralia.* 67.
Plymouth 714.
Po 116, 121, 307, 626, 630.
Podolia 767.
Poitevins (Le Poitou, Poitiers) 10, 15, 18, 41, 45, 79, 81, 446.
Polen (Pools) 15, 40, 74, 159, 167, 172, 173, 174, 183, 192, 193, 209, 212, 232, 254, 255, 297, 316, 334, 357, 381, 386, 394, 396, 409, 448, 468, 469, 474, 476, 480, 486, 503, 506, 516, 547, 568, 572, 574, 577, 578, 596, 601, 606, 626, 666, 675, 701, 712, 724, 739, 743, 747, 748, 761, 764, 767, 773, 776, 782, 783, 813, 832, 835, 839, 841.
Polen, koning van, zie Wladislas VII (IV).
Poljanovka, vrede van 280.
Polonia (Polonus), zie Polen (Pools).
Polonius = Johann Georg, keurvorst van Saksen 464.
Polyander, genaamd van den Kerkchoven, heer van Kerckhoven, Heenvliet en Sassenheim, mr. Johannes 34[1].
Polybius 400[8].
Polybius *ΙΣΤΟΡΙΩΝ.* 400.
Polynices 535.
Polyxena 533.
Pomerania, zie Pommeren.
Pommeren 19, 31, 51, 62, 75, 76, 124, 126, 133, 134, 153, 164, 165, 166, 176, 177, 206, 244, 245, 248, 249, 251, 254, 255, 266, 283, 304, 306, 307, 310, 315, 316, 326, 356, 357, 359, 366, 383, 384, 390, 395, 401, 404, 408, 420, 423, 449, 450, 453, 461, 462, 465, 472, 474, 484, 498, 501, 502, 530, 537, 540, 548, 551, 565, 586, 589, 632, 640, 647, 729, 743, 761, 780, 792, 793, 794, 818, 821.
Pommeren, Anna van 280.
Pompeius Magnus, Gnaeus 107, 530, 644.
Ponikau, Tobias von 5, 6, 16, 40, 57, 67, 68, 83, 90, 117, 213, 289, 393, 395, 397, 398, 402, 440, 454.
Pons novus, zie Pont-Neuf.
Pont, heer van, zie Bouthillier, Claude le.
Pontanus, Johannes Isacius 303[6], 308, 318, 445, 719, 725.
Pontanus, Johannes Isacius *Discussionum historicarum libri II, quibus praecipue quatenus et quodnam mare liberum vel non liberum clausum-*

que accipiendum, discipitur expenditurque. Harderovici 1637. 303, 445.
Pontanus, Johannes Isacius *Joh. Isacii Pontani Discvssionvm Historicarvm Libri duo. Quibus Praecipuè quatenus & quodnam mare liberum vel non liberum clausumque accipiendum dispicitur expenditurque. Accedit, praeter alia, Casparis Varrerii Lvsitani de Ophyra regione & ad eam Navigatione Commentarivs. Hardervici Gelrorvm, Excudebat Nicolaus à Wieringen Gymnasij Typographus. M.DC.XXXVII.* 303, 308, 719, 725.
Pont d'Horde 497, 499.
Pont-Neuf 176.
Poolse Landdag 192.
Poppius, Eduardus 376[8].
Porphyrius 200[10], 226, 233[3].
Porsena = Leger 69.
Porte, la, zie Turkije.
Porticus, zie Stoa.
Porto-Calvo 339, 342, 402, 409.
Port Specie 378.
Portugal (Portugees) 563, 680, 683, 690, 718, 748, 753, 766, 778, 784, 797.
Portugal, koning van, zie Hendrik. Johan IV, hertog van Braganza. Sebastiaan.
Portugal, Christóvão (Christophe) van 722[7], 726.
Portugal, Emanuel van 722[6], 726.
Potamo = Johann Georg I, keurvorst van Saksen 178.
Potocka, Katharina 702, 809.
Potocka, Stefan 702.
Praag 20, 173, 357.
Praag, vrede van 20, 90, 132, 205, 223, 224, 228, 243, 272, 316, 382, 409, 472, 491, 623, 626, 629, 744, 798, 800.
Praecoqua = Keulen 205, 727.
Prenzlau 590.
Pretzsch 390.
Priamus 533, 534, 644, 645.
Priandi, Giustiniano 205, 439[3].
Prins Willem, de (schip) 513.
Priscus, Clutorius 94.
Procopius 200, 233, 293, 369, 375, 465, 496, 555, 560, 570, 637, 638, 641, 642, 657, 691, 716, 755, 771, 772.
Procopius *ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΩΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ ΛΟΓΟΙ (De Bellis).* 771.
Procopius *ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΩΣ ΠΕΡΙ ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ (De Aedificiis).* 771.
Procopius *Historiarum Procopii Caesariensis libri VIII. Nunc primum Graecè editi ... Opera Davidis Hoeschelii Aug. Augustae Vind. apud Danidem Francum An. MDCVII.* 657.
Procopius *Procopii Caesariensis V.I. ΑΝΕΚΔΟΤΑ. Arcana Historia, Qui est liber nonus Historiarum, Ex Bibliotheca Vaticana Nicolaus Alemannus protulit, Latinè reddidit. Notis illustrauit. Nunc primùm in lucem prodit triplici Indice locupletata. Lvgdvni, Sumpt. Andreae Burgiotti Bibliopolae Romani M.DC.XXIII.* 293. zie ook: Alemanni, Nicolo.
Protestanten (protestants, protestantisme) 2, 3, 6, 7, 10, 20, 22, 24, 39, 58, 64, 96, 102, 113, 149, 152, 158, 165, 176, 179, 186, 192, 193, 204, 211, 217, 220, 224, 236, 242, 246, 282, 284, 285, 288, 327, 338, 344, 356, 370, 382, 392,

395, 401, 406, 409, 432, 433, 450, 454, 459, 462, 468, 472, 510, 542, 620, 624, 627, 630, 651, 662, 665, 667, 672, 681, 686, 717, 721, 736, 740, 741, 753, 760, 773, 783, 785, 787, 803, 822, 823, 831.
Provence 227, 272, 314, 336, 378, 398, 413, 414, 599, 679, 683, 684, 690, 710, 810.
Provinciën, Geünieerde of Verenigde, zie Republiek.
Pruisen (Pruisisch) 75, 124, 143, 159, 245, 310, 334, 354, 366, 408, 474, 487, 518, 532, 537, 569, 575, 580, 608, 665, 675, 747.
Prusa 835.
Prussia. (Prussicus), zie Pruisen.
Publilius Syrus 364, 366.
Publilius Syrus *Sententiae.* 364.
Puccatelli, Virgilio 701.
Puccatelli, Virgilio *La Santta Cecilia, dramma musicale con l'intermedii favolosi rapresentato nelle Reali nozze della Maestà Polonia a Svezia Vladislao e Cecilia Renata di Virgilio Puccatelli, dedicato alla Serenissima Claudia de Medici, archiduchessa d'Austria, 1637.* 701.
Pucensis capitaneatus, zie Putzig.
Puteanus (Puteani), zie Dupuy.
Puteanus, Erycius 271[4].
Puteanus, Erycius *Erycl Pvteani Circvlus Vrbanianvs. Sive Linea APXMEPINH, Compendio Descripta: Quâ Dierum Civilium principium Hieraticum, in Orbe terrarum hactenus desideratum, constituitur, Ad Vrbanvm VIII. Pontificem Opt. Max. Lovanii, Apud Ioan. Oliverivm, & Coenestenivm. M.DC.XXXII.* 271.
Putmans, Hans 513, 734.
Putte, Eerrijk de, zie Puteanus, Erycius.
Putzig 282.
Puyck, Nicolaes Cornelisz. 585.
Puylaurens, hertog van, zie Laage, Antoine de.
Pynssen van der Aa, Willem 512, 520, 675, 696, 709, 719, 724.
Pyreneeën 152, 649, 651, 653.

Pyrrhon = Saksen-Weimar, Bernhard, hertog van 407, 440, 478, 812.
Pyrrhus 533.
Pythias 242.

Q

Quarçany 702.
Quercy (Querciaci) 370, 377, 507, 511, 515.
Quernheim, Arendt von 82, 440, 554, 619, 732, 837.
Quesnoi 663, 671, 739, 743.
Questenberg, Hermann von 222, 227, 241, 248.

R

Raad, Geheime 272, 276, 296.
Raad van Holland, Hoge 18, 53, 67, 81, 94, 157, 171, 183, 194, 199, 213, 230, 239, 247, 273, 288, 399, 414, 427, 447, 457, 486, 498, 557, 606, 617, 630, 671, 695, 760, 817.
Raad van State 13, 109, 219, 279, 291, 297, 443, 513, 615, 777.
Radziwill, Albrecht 354[8].
Radziwill, Christoph II 666, 764[2].
Radziwill, Janus 702[1], 809.
Rafael 646.
Ragon 255, 260.
Ragvaldi, Nicolaus 39[1].
Rákóczi, vorst van Zevenburgen, Georg I 27, 36, 40, 409, 568, 572, 577, 767, 790, 795, 796, 818, 824.
Rakow 468.
Rambures, Jean, sieur de 552, 557.
Rammekens 455.
Ramsay, James (Jacob) 72, 185, 255, 256, 261, 262, 285, 328, 329, 330, 450, 451, 463, 493, 579, 623, 626, 627, 629, 678, 679, 683, 689, 821.
Ramsay, John 451.
Randwijck, Jacob van 564.
Rantzau, Josias, graaf van 91, 111, 113, 117, 121, 124, 219, 241, 267, 322, 352[6], 364, 388, 391, 437, 458, 472, 487, 490, 506, 530, 564, 575, 590, 636, 794.
Rantzau, Markvard 840[7].
Rantzau, Markvard *Abdruck Hamburgischen Auch des Kon. Dennemarckischen General Majorn Herrn Marquardt Rantzowen An Burgermeister unnd Raht der Stadt Hamburg sub dato 27. Septemb. Anno 1637. abgangen Antwort-Schreibens, Mit etlichen an stat gegenberichtlicher ablehnung Marginienten dabey dienlichen Notis, die angemaste Continuation dess Glückstädtischen Zolls betreffent. Hamburg, Gedruckt Im Jahr 1637.* 840.

Rantzau, Sophia von 281[6].
Rasch, Christoph Ludwig 265, 465.
Rat, het 278.
Ratenau 503.
Ratisbona, zie Regensburg.
Ravesteyn 512.
Ré, Ile de 393, 395, 397, 610, 611, 613, 616, 839.
Rea, zie Ré, Ile de.
Reael, Bartholomeus 674.
Reael Jr., Laurens 674.
Reael Sr., dr. Laurens 674, 709, 791, 724, 748.
Rechlingen, Ferdinand 805.
Rechlingen, Gabriel 804, 805.
Rechlingen (Rehlingen), Marx Conrad 343, 804.
Rees 322, 696.
Regensburg 8, 13, 20, 23, 36, 40, 42, 43, 45, 52, 56, 58, 75, 89, 92, 96, 105, 114, 132, 136, 140, 141, 156, 165, 173, 182, 203, 314, 374, 391, 403, 410, 492, 509, 550, 759, 840.
Reginaldi castellum, zie Château-Regnault.
Reiderland 554.
Reigersberch Jr., Johan van 194, 289, 341, 379, 617, 631, 715.
Reigersberch Sr., Johan van 81, 194, 213, 289, 617, 715.
Reigersberch, Maria van 3, 18, 24, 30, 35, 38, 42, 57, 70, 71. 79, 81, 93, 100, 144, 146, 168, 191, 194, 197, 213, 216, 247, 264, 280, 289, 293, 323, 339, 354, 365, 380, 390, 417, 455, 471, 488, 520, 556, 583, 607, 617, 631, 637, 640, 641, 643, 670, 697, 715, 815.
Reigersberch, Nicolaas van 12, 14, 18, 24, 31, 32, 33, 35, 47, 50, 57, 65, 67, 72, 73, 81, 93, 94, 105, 108, 109, 120, 121, 122, 126, 129, 130, 144, 145, 146, 150, 155, 157, 167, 170, 171, 183, 194, 195, 197, 200, 213, 219, 226, 227, 229, 230, 239, 269, 272, 273, 286, 288, 291, 298, 299, 303, 324, 332, 338, 339, 340, 342, 343, 353, 354, 365, 379, 381, 387, 390, 399, 414, 426, 427, 434, 442, 444, 447, 455, 457, 470, 484, 485, 486, 491, 498, 509, 513, 557, 562, 563, 565, 588, 606, 616, 617, 618, 622, 630, 631, 637, 638, 659, 661, 670, 671, 674, 676, 682, 686, 687, 688, 689, 691, 696, 699, 700, 711, 715, 725, 727, 730, 735, 749, 758, 759, 760, 778, 791, 803, 804, 807, 814, 817, 827.
Reigersberch, Pieter van 81, 157, 379.
Reigersberch, Sophia van 808.
Reimann, Placidus 737[1].
Reims 606, 718, 722, 726.
Reinach, Johann aant. Heinrich von 837.
Reinbachische Regiment 401.
Remonstranten (remonstrants) 24, 54, 102, 217, 338, 376, 402, 434, 482, 494, 508, 519, 560, 569, 570, 640, 641, 642, 643, 657, 720, 760, 823, 831, 833.
Remonstrantie, Van de Broederen ende Predicanten, ondert Classis van Walcheren

sorterende, gedaen aen de Ed. Mog: Heeren Staten 's Landts ende Graeffelyckheydt van Zeelandt. Ghedruckt ... 1637. 199, 215, 229, 257.
Renau, zie Rheinau.
Renaudot, Théophraste 118[1], 531.
Renaudot, Théophraste *Gazette de France.* 118.
Renesse, Alexandre de 256[6], 261, 307.
Renesse, graaf van Warfusée, René de 256[6], 261, 270, 273, 276, 307.
Renesse van Baer, Jhr. Frederik 23.
Renoberca, zie Rheinberg.
Republiek (Staatsen, Staats) 4, 13, 15, 32, 35, 37, 65, 80, 85, 92, 103, 109, 118, 126, 127, 130, 144, 147, 157, 158, 163, 168, 169, 198, 199, 215, 232, 233, 237, 239, 247, 268, 271, 278, 280, 286, 287, 291, 321, 331, 332, 333, 351, 352, 353, 364, 365, 379, 380, 388, 392, 402, 412, 417, 418, 419, 426, 429, 431, 434, 442, 443, 452, 454, 455, 456, 457, 471, 482, 484, 485, 490, 491, 494, 496, 497, 504, 507, 508, 519, 556, 604, 646, 648, 659, 661, 671, 675, 676, 687, 749, 782, 789, 791, 840.
Retz, hertog van, zie Gondi, Henri de.
Reus, Abraham Jansz. de 128, 562.
Revan 405.
Revanum, zie Revan.
Reventlow, Detlew 530.
Rey, Andreas 474, 572, 575, 579, 606, 626, 738, 739, 743, 748, 749, 760, 767, 773, 774, 776, 778, 784, 789, 790, 791, 797, 813.
Rhaetia (Rhaeticus), zie Graubünden.
Rheda insula, zie Ré, Ile de.
Rhede, heer van Vuyrs, Ernst van 443.
Rheinau 504, 511, 837.
Rheinberg 561, 695, 697, 700, 719, 725.
Rheinhausen 838.
Rheinfelden 139, 407, 440, 756.
Rhenoberca, zie Rheinberg.
Rhenus, zie Rijn.
Rhinavium, zie Rheinau.
Rhodanus, zie Rhône.
Rhodes, De 26, 30.
Rhodus 539.
Rhône 57, 61.
Rhotomagnus (Rhotomagensis), zie Rouaan.
Ribera, hertog van Alcalá, Fernando Afan de 222, 227, 241, 248, 282, 284, 287, 305.
Ribnitz 661, 738.
Richelieu, kardinaal De, zie Plessis de Richelieu, Jean Armand du.
Richer, Edmond 360[8].
Ridderorde van de Onbevlekte Ontvangenis van de H. Maagd Maria 763.
Rigault, Nicolas 136, 349.
Rinfeldum, zie Rheinfelden.
Rintelium (Rintelia), zie Rinteln.
Rinteln 315.
Riva 165, 344, 378, 792.
Rivalta 35, 39, 43, 65.

Riverius 753, 756, 760.
Riverius, zie Barbier, Louis.
Rivet, André 217, 290, 308, 342, 481, 485, 594, 637, 669, 760, 773, 774, 775, 776, 804, 814, 817.
Rochelle, zie La Rochelle.
Roe, Thomas 392, 450[11], 586.
Roermond 512, 520, 551, 554, 556, 561, 564, 568, 570, 579, 582, 697.
Rohan, Henri, hertog van 21, 22, 57, 116, 153, 171, 188, 192, 193, 196, 204, 210, 211, 220, 222, 227, 231, 246, 251, 269, 273, 275, 276, 282, 287, 306, 309, 311, 319, 344, 346, 349, 367, 370, 371, 373, 377, 378, 382, 385, 391, 393, 398, 407, 413, 421, 424, 425, 441, 447, 491, 545, 627, 630, 633, 684, 708, 718, 722, 725, 768.
Rohan, Henri, hertog van *Le Parfaict Capitaine. Avtrement L'Abregé des Gverres de Gavle des Commentaires de Cesar. Avec qvelqves remarqves sur icelles, suiuy d'vn Recueil de l'Ordre de gverre des Anciens, ensemble d'vn Traitté particulier de la Guerre. A Paris, Chez Iean Hovzé au Palais, en la Gallerie des Prisonniers, à la Renommée. M.DC.XXXVI.* 57.
Rohan, hertogin van Chevreuse, Marie de 176[15], 509, 510, 512, 521, 568, 571, 574, 579, 581, 597, 598, 603, 606, 680, 683, 689, 765, 770.
Rohan, hertog van Montbazon, Hercule de 27[7], 29, 104[1].
Roissy, seigneur de, zie Mesmes, Jean-Jacques de.
Rollant, mr. Corn. 199.
Roma, zie Rome.
Romagne 367, 370, 372, 377.
Romanenses, zie Rooms-Katholieken.
Romanow, Michaël III Fjodorowitsj 599, 818.
Romansia 685, 690.
Rome (Romeinen, Romeins) 14, 62, 83, 94, 96, 105, 107, 136, 140, 142, 154, 195, 198, 200, 203, 213, 222, 223, 224, 233, 235, 242, 246, 260, 305, 309, 311, 318, 344, 374, 378, 382, 391, 400, 401, 403, 408, 412, 414, 420, 444, 449, 475, 479, 485, 499, 525, 544, 548, 576, 582, 592, 593, 604, 606, 626, 634, 637, 644, 650, 652, 664, 685, 690, 692, 715, 719, 721, 723, 741, 742, 811, 815, 820.
Ronciglione (Bociglione, Boulonium) 811, 816, 820.
Ronquillo, Antonio 150, 155, 159, 187, 203, 222, 227, 241, 246, 248, 278, 282, 285, 288, 333, 336, 338, 588.
Ronsard, Pierre de 645.
Ronsard, Pierre de *La Franciade.* 645.
Rooms-Katholiek(en) (Paaps, papisme) 15, 26, 29, 170, 173, 211, 285, 302, 305, 337,

349, 395, 429, 561, 567, 601, 603, 622, 667, 681, 731, 736, 737, 740, 764, 787, 802.
Rooms koning(schap) 21, 23, 43, 52, 58, 61, 65, 82, 90, 97, 129, 136, 140, 149, 152, 156, 159, 161, 165, 171, 203, 205, 208, 212, 223, 235, 267, 272, 294, 299, 302, 308, 316, 373, 377, 382, 392, 410, 528, 596, 623, 626.
Roose, Pierre 272, 276, 296.
Roosendaal 470.
Rorté, baron van, zie Salles, Claude de.
Rosa = Duitsland 223, 312, 464, 478.
Rosaeus, Henricus 215[3], 257.
Rosen, Reinhold von 837.
Rosencrans, Otto 416.
Rosenkrantz, Erik 416[4].
Rosenkrantz til Rosenholm, Holger 416[3].
Rosentalia, zie Roosendaal.
Roskilde 819.
Rostock 661, 738.
Rotenhahn, Georg Wilhelm von 397, 407, 440, 454.
Rotraeus 753.
Rotterdam 12, 14, 28, 30, 33, 42, 55, 56, 73, 93, 109, 122, 127, 128, 146, 169, 191, 198, 201, 215, 230, 258, 286, 290, 292, 313, 323, 341, 351, 361, 362, 363, 365, 380, 386, 434, 443, 444, 447, 484, 490, 496, 508, 562, 566, 584, 615, 618, 635, 636, 638, 652, 658, 669, 674, 676, 687, 688, 691, 695, 698, 699, 714, 732, 733, 758, 776, 780, 788, 790, 802, 803, 813.
Rouaan 137, 142, 144, 146, 147, 153, 156, 159, 160, 165, 171, 434, 556.
Roucel 637, 670.
Roucy, graaf van, zie Rochefoucauld, François VI, hertog van.
Rouvroi, hertog van Saint-Simon, Claude de 41, 45.
Rouvroi, baron van Saint-Simon, Etienne de 41.
Rouxel de Médavy, graaf van Grancey, Jacques 440[9].
Rozière, Louis Charles, Carlet de la 629.
Ruarus, Martinus 467, 773, 803, 804, 832[4].
Rudolf II, keizer van Duitsland 246[7].
Rügen (eiland) 794.
Rugia, zie Rügen.
Ruminghem 539, 610, 613, 616.
Rupella, zie La Rochelle.
Rupifocaldius, zie La Rochefoucauld.
Rusland (Russen, Russisch) 40, 280, 316, 322, 344, 348, 357, 382, 396, 410, 448, 494, 499, 516, 707, 712, 796, 818, 827, 835, 839.
Rüsselsheim 328.
Ruthven, graaf van Fort en Brentford, Patrick 315, 530, 532, 559.
Ruychaver, Maerten 444.
Ruyl, mr. Aelbrecht 788, 808.
Ruysscher, Pieter de 297.
Ryck, Justus de 715.
Rye, de la Palud, baron van Balançon, Claude de 389[7].
Rijn 6, 26, 29, 35, 40, 43, 57, 59, 95, 107, 108, 111, 117, 138, 139, 149, 153, 173, 184, 198, 202, 219, 220, 222, 227, 269, 273, 283, 324, 326, 344, 357,

368, 385, 388, 391, 395, 437, 440, 445, 446, 452, 466, 471, 473, 384, 484, 487, 492, 504, 505, 506, 507, 511, 512, 514, 517, 522, 525, 527, 528, 530, 539, 541, 543, 544, 545, 546, 553, 567, 573, 579, 586, 591, 593, 600, 609, 611, 613, 614, 616, 617, 630, 632, 647, 663, 670, 672, 705, 710, 717, 718, 721, 726, 731, 736, 737, 738, 739, 742, 744, 748, 751, 752, 756, 760, 765, 770, 780, 785, 786, 794, 796, 798, 810, 813, 816, 817, 819, 820, 837, 838.
Rijnberk, zie Rheinberg.
Rijnland 431.
Rijsbergen 836, 837.

S

Saale 135, 202, 833.
Sabaudus, zie Vittorio Amedeo, hertog van Savoye.
Sabbionetta 116, 121, 178, 180, 183, 189, 225, 228, 410.
Sabionedum, zie Sabbionetta.
Safī (Sam Mirza) 405, 409, 493, 568, 572, 574, 577, 707, 712, 796.
Sagillus = geld 32, 120, 331.
Saige, mr. Guillaume le 71.
Saint-Amour 205, 207, 210, 211.
Saint-André, zie San Andrés.
Saint-Aubin, heer van, zie May, Paul du.
Saint-Avold 15, 18.
Saint-Bonnet, sieur de Saint-Ibar, Henry d'Escars de 438, 439, 445.
Saint-Chaumont, markies van, zie Miolans, Melchior Mitte de.
Saint-Claude 255, 260, 367, 370, 373, 377.
Saint-Denis 118.
Saint-Etienne, Mère de, zie Milley, Louise de.
Sainte-Foye 324, 335.
Saint-Germani, zie Saint-Germain-en-Laye.
Saint-Germain-en-Laye 82, 171, 663.
Saint-Germain-l'Auxerrois 511.
Saint-Germain, sieur de, zie Morgues, Mathieu de.
Saint-Honorat 1, 6, 11, 176, 179, 183, 192, 203, 207, 223, 227, 231, 250, 260, 309, 310, 319, 324, 326, 336, 344, 346, 389, 702, 704, 709.
Saint-Ibar, sieur de, zie Saint-Bonnet, Henry d'Escars de.
Saint-Laurens, bibliotheek van 226, 233.
Saint-Laurent la Roche 494, 497, 500.

Saint-Loup, heer van, zie Saumaise, Bénigne de.
Saint-Loupe 404, 407, 412, 415.
Saint-Marc 495.
Sainte-Marguerite 1, 6, 11, 176, 179, 183, 192, 203, 207, 209, 211, 223, 227, 231, 236, 239, 244, 246, 250, 251, 255, 260, 269, 272, 275, 282, 284, 287, 309, 310, 319, 324, 326, 336, 344, 346, 702, 704, 709.
Saint-Martin Boulogne 622.
Saint-Martin, markies (of graaf) 421, 424, 425.
Saint-Martin, rue de 157.
Saint-Maur-des-Fossés 551, 554, 557, 598.
Sainte-Maure, markies van Montauzier, Charles de 629.
Saint-Maure, Menisson da 629.
Sainte-Menehould (Saint Menohou), zie Saint-Menoux.
Saint-Menoux 25, 29, 405, 412, 414.
Saint-Nectaire, hertog van La Ferté-Nabert, Henri de 512.
Saintonge 137, 142, 446.
Saint-Pol 506, 511, 515.
Saint-Preuil, sieur de, zie Jussac, François de.
Saint-Quentin 422, 424, 425.
Saint-Raphael 368, 372, 373, 378.
Saint-Simon, baron de, zie Rouvroi, Etienne.
Saint-Simon, hertog van, zie Rouvroi, Claude de.
Saint-Tropez 368, 372, 373, 378.
Saksen (huis van) 19, 20, 40, 51, 52, 74, 75, 100, 131.
Saksen, (saksisch) 189, 264, 285, 288, 368, 372, 406, 411, 457, 466, 503, 522, 729, 782, 794.
Saksen, keurvorst van, zie Johann Georg I.
Saksen-Lauenburg, Frantz Albrecht, hertog van 75[10], 316, 367[14], 538, 588, 619.
Saksen-Weimar, Bernhard, hertog van, passim.
Saksen-Weissenfels, August, hertog van 728[1], 754.
Sala, zie Saale.
Salea, zie Salé.
Salé 703, 707, 710.
Salinae, zie Salins.
Salins 367, 370, 373, 377, 718, 722, 726, 738, 730, 742.
Salische Wet 741.
Salis-Marschlins, Ulysse de 811[3], 816, 819.
Salis-Zizers, Rudolf Andreas de 325, 327, 510.
Salles, baron van Rorté, Claude de 68, 132, 133, 134, 135, 180, 304, 318, 473, 486, 523, 588, 633, 841.
Sallustius Crispus, Gaius 534, 536.
Sallustius Crispus, Gaius *Bellum Catilinarium.* 536.
Sallustius Crispus, Gaius *Bellum Jugurthinum.* 534.
Salmasius, Claudius 53, 102, 115, 129, 164, 190, 236, 292, 293, 301, 308, 313, 338, 339, 347, 402, 418, 429, 431, 481, 524, 570, 638, 641, 691, 692.
Salmasius, Claudius *Annotationes in Novum Testamentum.* 293, 570.
Salmasius, Claudius *Libri De Re Nvmmaria.* 293, 400.

Salmasius, Claudius *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio auctore. Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXVIII.* 292, 307, 313, 338, 400, 418, 429, 638, 691, 692.
Salmasius, Claudius *Arnobii Afri, adversus Gentes, Libri VII cum recensione Viri celeberrimi. Lugduni Batavorum 1645.* 293, 307, 313, 692.
Salmasius, Claudius *De re Militari Ramanorum Liber. Opus posthumum. Lvgd. Batavorum, Apud Johannem Elsevirium, Academ. Typograph. MDCLVII.* 692.
Salm-Kyrburg, Rijngraaf Johann Kasimir von 274[2].
Salmurium, zie Saumur.
Salomon 655.
Saludius, zie Briançon, Louis de.
Saluzzo, Giambattista 405, 631, 742.
Salvianus van Marseille 804[6].
Salvius, Johan Adler 19, 72, 73, 93, 95, 123, 133, 158, 175, 208, 213, 221, 230, 242, 244, 253, 254, 264, 265, 267, 270, 283, 289, 305, 314, 315, 317, 318, 328, 354, 359, 372, 373, 390, 392, 406, 414, 422, 427, 458, 464, 472, 478, 486, 505, 514, 523, 529, 546, 551, 559, 575, 580, 631, 633, 653, 654, 661, 669, 673, 719, 726, 727, 729, 750, 755, 762, 772, 782, 793, 799, 809, 841.
Salzburg 600.
Samara, zie Somme.
Sambre 422, 424, 426, 499.
Samnitische Oorlog, Tweede 222.
Samosate, Paulus van, bisschop van Antiochië 804[4].
Sampreusius, zie Jussac, sieur de St. Preuil, François.
San Andrés 446.
Sanctae Fidei oppidum, zie Sainte-Foye.
Sancti Avonis oppidum, zie Saint-Avold.
Sanctichaumontius, zie Miolans, Melchior Mitte de.
Sancti-Mauri, zio Saint-Maur-des-Fossés.
Sanctimenulium, zie Saint-Menehould.
Sancti-Pauli fanum, zie Saint-Pol.
Sanctisimonius, zie Rouvroi, Claude de. Rouvroi, Etienne de.
Sanctonum, zie Saintonge.
Sanctus Claudius, zie Saint-Claude.
Sanctus Germanus, zie Saint-Germain, sieur de.
Sanctus Laurentius in rupe, zie Saint-Laurent de la Roche.
Sandys, sir Edwin 65[2], 130, 163.
Sandys, sir Edwin *A relation of the State of Religion, and*

with what hopes a. palicies it hath beene framed and is maintained in the severall states of these westerne parts of the world. S. Waterson, 1605. 65.
zie ook: Diodati, Jean. Sarpi, fra Paolo.
Sangershausen 833.
San Lucar, hertog van, zie Guzmán, Gaspar de.
San Maurizio, markies van, zie Chabò, Claudio Girolamo de.
Santen, Gerard (Gerrit) Beukelsz. van 365.
Santen, Johan van 456, 565.
Santen, Pieter Gerritsz. van 70, 365[7].
São Jorge da Mina 636, 699.
Saône 22, 57, 61, 393, 395, 397.
Sâo Vicente, Cabo de 105.
Sara 802.
Sardinië 142, 150, 151, 154, 158, 172, 175, 179, 182, 186, 189, 191, 192, 103.
Sarmatia, zie Polen.
Sarpi, fra Paolo 65[3], 130, 163, 814.
Sarpi, fra Paolo *Relatione dello stato della religione, e con quali dissegni et, arti è stata fabricata e maneggiata in diversi stati di questi occidentali parti del mondo; traaotta dall'inglese del cavaliero Edoino Sandis ... con aggiunte notabili (s.l.), 1625.* 65.
Sassenheim, heer van, zie Polyander, mr. Johannes.
Sauler, Sophia 620.
Saumaise, Claude de, zie Salmasius, Claudius.
Saumaise, heer van Tailly, Bouze, Saint-Loup, Bénigne de 481.
Saumur 25, 29.
Savelli, hertog van Poggio Nativo, Federigo 506, 511, 541, 543, 736, 738, 739, 760, 764, 770, 798.
Savigny-en-Revermont 284, 287, 405, 411, 412, 415.
Saviniacum, zie Savigny-en-Revermont.
Savona 371, 378, 719.
Savoye (Savoyaards) 80, 127, 169, 223, 273, 475, 485, 509, 662, 672, 769, 781.
Savoye, hertog van, zie Vittorio Amedeo.
Savoyo, Adelaide van 105[18], 642, 650, 652, 656, 664, 719.
Savoye, Adelheid Henrietta van 29[13].
Savoye, Carl'Emanuele I van 260.
Savoye, Carl'Emanuele II van 105[18], 642, 648, 650, 652, 656, 664, 719.
Savoye, Caterina van 105[18], 719.
Savoye, Christine van, zie Christine.
Savoye, Francesco Jacintho van 105[18], 642, 650, 652, 653, 656, 664, 677, 719, 790, 800.
Savoye, Luisa van 105[18], 642, 650, 652, 656, 664, 719.
Savoye, Margherita van 105[18], 642, 650, 652, 656, 664, 719.
Savoye, Maurizio van 45, 105[17], 189, 648, 650, 652, 662, 664, 670, 672, 677, 680, 683, 689, 690, 703, 705, 710, 719, 723, 726, 753, 756, 759, 765, 766, 769, 783, 811, 816, 819.
Savoye, prins van Carignano, Tommaso Francesco van 15[2], 17, 34, 40, 44, 104, 105, 346[12], 370, 389, 395, 410, 413, 648, 650, 652, 664, 677, 685, 690.

Saxonia, zie Saksen.
Scaglia, graaf van Verrua, Manfredo 648, 650, 652, 765, 769.
Scaliger, Joseph Justus 201[2], 234[1], 348[7], 400[3], 535, 667[5], 692.
Scaliger, Joseph Justus *Thesaurus temporum. Eusebii Chronicorum Canonum, omnimodae historiae libri duo, interprete Hieronymo. Item auctores omnes derelicta ab Eusebio et Hieronymo continuantes, [viz. Prosper Aquitanus, Victor Tununensis, Joannes Abbas Monasterii Biclariensis, Idacius Lemicensis, Marcellus (i.e. Marcellinus) Comes]. Ejusdem Eusebii utriusque partis Chronicorum Canonum reliquiae Graecae ... opera ac studio J.J. Scaligeri. Ejusdem J. Scaligeri notae et castigationes ... Ejusdem J. Scaligeri Isagogicorum Chronologiae Canonum libri tres. Lugduni Batavorum, 1606.* 201, 234.
Scandinavia 692.
Scania, zie Skåane.
Scarinus = Reigersberch, Nicsolaes van 73, 197, 291, 659, 725.
Sceveringa, zie Scheveningen.
Schaep, dr. Gerard 297, 646.
Schaffalitzky, Bernhard 385, 731, 745.
Schagen, heer van, zie Beyeren van Schagen, Aelbrecht van.
Schas, Jan 279, 456, 490.
Scheltinga, dr. Johannes van 218[8].
Schenkenschans 389, 656.
Scherpenisse 637.
Scheurgen (Scheurgat, Scheurtje) 't 734.
Scheveningen 98, 150.
Schickard, Wilhelm 582.
Schinchinelli, graaf 246.
Schleinitz, Joachim von 74.
Schlesien, zie Silezië.
Schletstadt (Schléstadt) 471.
Schlüchtern 623, 626, 629, 800.
Schmalz, Peter Abel 81, 92, 120, 125, 171, 172, 198, 230, 232, 252, 305, 317, 319, 337, 381, 383, 404, 427, 429, 443, 457, 460, 515, 517, 530, 546, 547, 549, 558, 580, 581, 619, 620, 632, 634, 654, 656, 691, 711, 713, 727, 728, 761, 782, 793, 817, 819, 821.
Schmid von Grüneck, Jucob 325, 327.
Schmid von Grüneck, Johann Gaudenz 325, 326, 367, 378, 510, 521, 529, 540, 609, 626, 678, 717, 751, 792, 796, 824.

Schomberg, hertog van Halluin, Charles de 554, 578, 684, 690.
Schomberg, Henri, graaf van 554.
Schoock, Maarten 54, 665.
Schoonhoven, Dirck Jacobsz. 363, 444.
Schörling, Balthasar 254, 264, 354, 355, 383, 401, 420, 428, 458, 460, 537, 547, 565, 631, 661, 662, 729, 743, 761, 793, 818, 833, 834.
Schorsch, Johannes 66, 106, 116.
Schotland (Schotten, Schots) 51, 56, 67, 68, 119, 136, 231, 254, 264, 355, 380, 384, 450, 453, 462, 472, 477, 487, 530, 559, 567, 622, 679, 681, 689, 734, 743, 778, 785, 794, 796, 799, 831.
Schotte, Apollonius 218.
Schouwen, Nicolaas van 808.
Schrader, Christoph 569, 642, 643.
Schwaben 273, 276.
Schwartzenberg, Adam, graaf van 264, 472, 785.
Schwartzenberg, Frederik, baron Thoe 564.
Schwedt 31, 173, 264, 315, 354, 384, 501, 502, 537, 590, 729, 743, 761.
Schwyz 737.
Scotia, zie Schotland.
Scriverius, Petrus. *Petri Scriverii Breda Vetvs & Nova, Memorabili expuganatione Domino suo, Celsissimo Arausionensium Principi, Frederico Henrico A Nassau, &c. Feliciter restituta aestate anni MDCXXXVII. Accedunt I. Foresti Epigrammata in eundem Triumphum. Lvgdvni Batavorvm, Typis Wilhelmi Christiani. Prostant apud Davidem Lopesivm ab Haro, Bibliopolam Academiae vicinum. MDCXXXVII.* 695.
Scudamore, John 7, 11, 42, 45, 58, 61, 78, 91, 92, 96, 103, 104, 114, 117, 118, 127, 128, 138, 139, 148, 163, 166, 168, 169, 175, 206, 213, 222, 245, 248, 255, 262, 269, 286, 304, 309, 311, 318, 327, 335, 350, 355, 358, 379, 382, 392, 395, 396, 397, 445, 459, 461, 483, 498, 514, 521, 527, 530, 543, 604, 612, 615, 647, 649, 665, 704, 707, 710, 720, 728, 737, 740, 741, 756, 767, 770, 796, 799, 814, 821.
Scythia 818.
Sebastiaan, koning van Portugal 722[13].
Secreet Besogne 290.
Sedan 2, 6, 8, 11, 14, 15, 17, 22, 25, 40, 44, 76, 80, 83, 85, 89, 95, 104, 159, 165, 167, 171, 175, 180, 182, 217, 221, 225, 228, 243, 257, 309, 311, 370, 377, 408, 411, 413, 414, 423, 427, 429, 439, 641, 667, 720, 832.
Sedanum, zie Sedan.
Sedulius Caelius, 140.
Sefi, zie Safī.
Séguier, Pierre 507[1], 508, 515.
Seianus 526, 595.
Sejus, Gnaeus 533.
Selandia (Zelandia), zie Zeeland.
Selden, John 25, 37, 129[12], 162, 303, 304, 318, 536, 719.
Selden, John *Mare Clausum, seu De Domino Maris Libri Duo. Primo, Mare, ex Jure Naturae seu Gentium, omnium hominum non esse Commune, sed Dominii privati seu Proprietatis capax, pariter ac Tellurem, esse demonstratur. Secundo, Serenissimum Magnae Britanniae Regem Maris circumflui, ut individuae atque perpetuae Imperii Britannici appendicis, Dominum esse,*

asseritur.-Pontus quoque Serviet IIIi. Londini, Excudebat Will. Stanesbeius, pro Richardo Meighen, MDCXXXV. 25, 37, 129, 162, 303, 318, 536, 719.
Sélestat, zie Schletstadt.
Selingenstadt (Selingstadt) 336.
Senaat 94.
Sendt-Brief van Doctor Delord, Professor inde vermaerde Vniversiteyt van Montpellier, Aen mijn Heere, mijn Heere De Montrabbe, Eerste President in 't Parlament van Thoulouse. Waer in ondersocht werden De Certificaten, Attestatien, Affirmatien van Doctoren, Vroe-vrouwwen, Joffrouwen, ende het Vonnis van 't Parlament van Grenoble, over een kindt geboren nae vier-jarigh af-wesen van zijn gepretendeerde Vader. Nu eerst uyt de Fransche Tale over-geset. In 's-Graven-Hage, Gedruckt by Isaac Bvrchhoorn, Boeckdrucker, woonende op 't Speuy, in de Nieuwe Druckery, 1637. 456.
Seneca Minor, Lucius Annaeus 258, 443, 456, 533, 534, 535, 666.
Seneca Minor, Lucius Annaeus *De Beneficiis.* 456.
Seneca Minor, Lucius Annaeus *Hyppolytus.* 443, 533, 535.
Seneca Minor, Lucius Annaeus *Ad Lucilium epistulae morales.* 535.
Seneca Minor, Lucius Annaeus *De Otio.* 258.
Seneca Minor, Lucius Annaeus *Troades.* 533, 534, 535.
Senecy, markiezin van, zie Rochefoucauld-Randan, Marie Catherine de la. aant.
Senftenau, graaf van, zie Kurz, Ferdinand Siegmund.
Senlis 526.
Seradsky, zie Siradia.
Serbelloni, Giovanni, graaf 211, 223, 245, 269, 273, 276, 307, 309, 310, 319, 346, 410, 415, 623, 625, 628, 649, 650, 653.
Servin, Louis 360[5].
Servius = Frederik Hendrik 822.
Servet, Michel 814[4].
Sesia 497, 504.
Seton, William 136, 301.
Sevenberga, zie Zevenaar.
Sevilla 816.
Shakovskoi, Simon 280.

Sibdagerus = Reigersberch, Nicolaes van 32, 353, 676.
Sibylle Margarete van Schlesien zu Liegnitz und Brieg 474[8].
Sicilia, zie Sicilië.
Siciliaanse Vesper 222.
Sicilië 189, 191, 222, 358, 409, 811, 816, 819.
Siculi (Siculus), zie Sicilië.
Sidney, graaf van Leicester, Robert 7, 10, 42, 45, 58, 61, 76, 77, 88, 89, 92, 96, 103, 104, 114, 117, 128, 138, 139, 148, 151, 163, 168, 169, 175, 177, 178, 222, 240, 245, 248, 249, 255, 262, 269, 286, 304, 309, 311, 318, 322, 327, 330, 335, 350, 357, 358, 374, 379, 382, 392, 394, 411, 422, 423, 424, 445, 448, 455, 459, 461, 477, 483, 492, 498, 514, 521, 527, 530, 532, 554, 604, 612, 613, 615, 647, 649, 665, 671, 704, 707, 710, 728, 737, 740, 741, 742, 756, 767, 770, 796, 799, 814, 821.
Sidon 497.
Sidonius 594, 812, 820.
Siena 468.
Sierck 15.
Sigenhemum, zie Ziegenhain.
Sigriane 544.
Sigthunius = Grotius, Hugo 32, 55, 127, 288, 341, 353, 659, 676, 688, 715, 759.
Silesia, zie Silezië.
Silezië 19, 20, 31, 51, 74, 132, 133, 134, 165, 173, 206, 209, 256, 266, 297, 401, 450, 493, 516, 527, 551, 599, 729, 824.
Silius Italicus 644.
Silius Italicus *Punica.* 644.
Silly, comtesse Du Fargis, Magdelaine de 527.
Silvanectum, zie Senlis.
Simmern, Ludwig Philipp, paltsgraaf van 749[5].
Simon 253.
Simonides = geld 223, 278, 465, 812.
Singedon, zie Belgrado.
Sinigaglia 409.
Sinon 534.
Sinope 694.
Sint-Maartensdijk 637.
Siradia (Siradensis) 265, 281.
Siricium, zie Sierck.
Sirmium 544.
Sirmond S.J., Jacques 293, 429, 796, 797[2], 809, 810, 812, 817, 820.
Sirmond S.J., Jacques *Magni Felicis Ennodii Episcopi Ticinensis Opera. Iac. Sirmondvs Soc. Iesv Presb. in ordinem digesta, multisque locis aucta emendavit, ac Notis illustrauit. Parisiis, Ex officina Nivelliana. Apud Sebastianvm Cramoisy, via Iacobaea, sub Ciconiis. M.DC.XI. Cvm Privilegio Regis.* 812.
Sirmond S.J., Jacques *C. Sollii Apollinaris Sidonii Arvernorvm Episcopi Opera Iac. Sirmondi soc. Iesv Persb. cura & studio recognita, Notisque illustrata. Parisiis. Ex Officina Nivelliana. Sumptibus Sebastiani Cramoisy, via Iacobaea, sub Ciconiis. M.DC.XIV. Cvm Privilegio Regis.* 812.
Sirmond S.J., Jacques *Concilia antiqva Galliae tres in Tomos ordine digesta. Cum epistolis Pontificum Principum constitutionibus, et aliis Gallicanae rei*

Ecclesiasticae monumentis. Quorum plurima vel integra, vel magna ex parte, nunc primum in lucem exeunt. Opera et studio Iacobi Sirmondi Societatis Iesv Presbyteri. Lvtetiae Parisiorvm. Sumptibus Sebastiani Cramoisy, M.DC.XXIX. 812, 820.
Sirmond S.J., Jacques *Facvndi Episcopi Hermianensis Provinciae Africanae pro defensione trium Capitulorum Concilii Chalcedonensis Libri XII. Ad Iustinianum Imperatorem. Iac. Sirmondi Soc. Iesv Presbyteri cura et studio nunc primùm in lucem editi Notisque illustrati. Parisiis, Apud Sebastianvm Cramoisy, M.DC.XXIX.* 812.
Sirmond S.J., Jacques *ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΛΩΡΙΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ ΑΠΑΝΤΑ Beati Theodoreti Episcopi Cyri Opera omnia in qvatvor tomos distribvta. Qvorum plvrima Graece, qvaedam etiam Latinè nunc primùm prodeunt: Graeca cum manuscriptis exemplaribus diligenter collata, Latinae versiones ad Graecorum norman exactae & recognitae. Cura et studio Iacobi Sirmondi Societatis Iesv Presbyteri. Lvtetiae Parisiorum, Sumptibus Sebastiani Cramoisy. Architypographi Regij: Et Gabrielis Cramoisy, viâ, Iacobaeâ, sub Ciconiis. M.DC.XLII.* 293, 429, 810.
Sirot, Claude d'Eltouf de Pradines, baron van 629.
Sisyphus 766.
Sitalcas = bestand 725, 759.
Sixtus, kardinaal 604, 606.
Skane 390.
Slaven 411, 448.
Slawata, rijksgraaf van Chlum en Koschumberg, Wilhelm von 284[10], 287.
Sleeswijk-Holstein-Gottorf, Friederich III, hertog van 463[7].
Sleeswijk-Holstein, Volckmar (Valdemar Christian), graaf van 263[5], 405[12], 408, 415, 423, 463, 493.
Slichting, Jonas 467, 468.
Slichting, Jonas *Qvaestiones Duae: Vna Num in Evangelicorum religione dogmata habeantur, quae vix ullo modo permittant, ut qui ea amplectatur, nullo in peccato perseveret? Altera Num in eadem religione*

quaedam cocedantur Christi legibus inconcessa? Contra Balthasarem Meisnerum S. Theologiae Doctorem & in Academia Wittebergensi Profess. publicum, à Iona Schlichtingio à Bukowiec disputatae. Typis Pauli Sternacii Anno à Christo nato M.DC.XXXVI. 468.
Slichting, Jonas *Jon. Schlichtingii a Bukowiec de SS. Trinitate, de moralibus N. & V. Testamenti praeceptis itemque de Sacris Eucharistiae & Baptismi ritibus adversus Balth. Meisnerum S. Th. Doct. et in Acad. Vitteb. Prof. Disputatio. 1637.* 468.
Slichting, Jonas *Confessio fidei Christianae illarum ecclesiarum, quae in Polonia Unum Deum, & Filium ejus unigenitum Iesum Christum, & Spiritum S. profitentur, per divinae veritatis confessorem 1642.* 468.
Sletstat, zie Schletstadt (Schlestadt).
Slochteren, zie Schlüchtern.
Sluchterense monasterium, zie Schlüchtern.
Slupecki de Konary, Jerzy 468.
Slupecki de Konary, Mikolaj 469.
Smolensk 828.
Socinianisme (Socinianen, Sociniaans) 54, 468, 666, 667, 760, 773, 776, 803, 832.
Socinus, Faustus 468, 666^{4}, 761, 773, 774, 775, 787, 788, 802, 803, 817.
Socinus, Faustus *Fausti Socini van Siena Brieven aan zijn Vrienden geschreeven. In welken Van meest alle Hooftstukken der Christelijke Religie word gehandelt, en voor een van zijn voornaamste werken worden geacht. Nooit in het Nederlands voor dezen gedrukt. Hier is bygevoegt 1. Des zelfs Theologische lessen, meer als een darde deel vermeerdert en ongelooffelijk verbeetert. 2. N.N. Verklaring over het 53Ste Kap. van Esaias. 3. De Schriftuurlijke lessen van de geloofwaardigheyt der H. Schriftuur. meede voor dezen nooit gedrukt, 4. Tractaat van de geloofwaardigheyt der H. Schriftuur, meede zeer verbeetert, en van ontallijke groove fouten gesuyvert. 5. By ieder van welke Tractaten van nieuws gevoegt is een Register van de verklaarde Schriftuurplaatzen. 6. Als meede een van de voornaamste zaaken in deeze werken verhandelt. Na het Jaar onzes Heeren 1666.* 774, 787, 802.
Socrates 835.
Socoa 204, 236, 250, 410, 415, 543, 552, 555, 557, 702, 704, 709.
Socova, zie Socoa.
Soenda, straat 491, 513.
Soissons 426.
Soissons, graaf van, zie Bourbon, Louis de.
Soissons, gravin van, zie Montafier[aant.], Anne de.
Solaire, zie Solenre.
Solenre 368.
Solingstadium, zie Selingenstadt.
Solitariense Monasterium, zie Schlüchtern.
Solms, Amalia van 43, 161, 565.
Solms, Ursula van 565.
Solre de château 522, 529.
Somme 22.
Sommelsdijk, heer van, zie Aerssen, François van.
Sondrio 344, 409.
Sonmans, Pieter 128.

Sonnevelt, Josua 157.
Sont 450, 795.
Soop, Matthias 523, 761, 805.
Sophi = Zweden 126, 127, 128, 167, 168, 169, 176, 205, 224, 244, 278, 283, 295, 299, 423, 530, 562, 698, 711, 714, 724.
Sophocles 633, 645, 682.
Sophocles *Antigone.* 682.
Sophocles *Oedipus Tyrannus.* 633.
Sora, zie Solre de château.
Sorbonne 376, 402, 569, 667.
Sor*ø* 263.
S*ö*tern, Philipp Christoph von 8, 12, 52, 61, 96, 165, 173, 236, 242, 282, 285, 288, 370, 373, 377, 391, 403, 423, 623, 626, 647.
Sourdis, Henri II d'Escoubleau de 44, 239, 246, 679, 683, 689.
Sovereign of the Sea 218.
Spaanse Nederlanden, zie Zuidelijke Nederlanden.
Spanje (Spanjaarden, Spaans) 1, 2, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 15, 16, 18, 26, 27, 29, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 43, 46, 57, 58, 59, 61, 62, 65, 72, 73, 77, 80, 87, 89, 96, 98, 105, 110, 111, 112, 113, 116, 121, 124, 132, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 161, 165, 173, 175, 177, 178, 179, 180, 183, 186, 187, 188, 189, 191, 192, 196, 198, 203, 204, 205, 206, 207, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 231, 236, 241, 242, 245, 248, 249, 250, 251, 255, 256, 260, 261, 276, 277, 278, 281, 284, 285, 287, 288, 296, 297, 305, 307, 309, 310, 311, 318, 319, 325, 326, 327, 330, 331, 333, 335, 337, 338, 344, 345, 346, 347, 349, 352, 357, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 377, 378, 382, 383, 388, 389, 391, 392, 393, 395, 296, 398, 404, 405, 407, 409, 410, 411, 413, 414, 415, 423, 426, 428, 434, 437, 438, 440, 442, 445, 446, 447, 449, 451, 452, 453, 457, 458, 459, 462, 463, 475, 478, 479, 480, 485, 488, 504, 506, 509, 510, 511, 513, 515, 516, 527, 528, 529, 540, 541, 542, 543, 547, 549, 551, 552, 553, 554, 557, 559, 561,

573, 574, 576, 577, 586, 587, 596, 597, 598, 599, 602, 603, 604, 606, 609, 612, 614, 615, 619, 621, 623, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 634, 637, 640, 648, 650, 651, 652, 653, 662, 663, 664, 669, 670, 672, 673, 675, 679, 680, 684, 685, 687, 689, 690, 695, 699, 702, 703, 705, 709, 710, 717, 719, 722, 723, 724, 733, 736, 737, 739, 743, 747, 751, 756, 758, 759, 765, 766, 769, 770, 781, 783, 784, 786, 789, 790, 794, 796, 797, 800, 806, 808, 810, 811, 816, 819, 820, 824.
Spanje, koning van, zie Philips II. Philips IV.
Sparta (Spartanen, Spartaans) 57, 271, 835.
Spartacus = Aerssen, heer van Sommelsdijk, François van 79.
Speciei Sinus, zie Spezia.
Specx, Jacques 674.
Speier 838.
Sperreuter, Claes Dietrich von 736.
Spezia 371.
Spiegell, Jan 564.
Spiers 149, 510.
Spinola, Ambrosio 634, 656.
Spira, zie Spiers.
Spiring, Arend 675, 738, 761, 763.
Spiring, Isaac 675, 701, 738, 761, 763, 842.
Spiring, Silvercrona, heer van Norsholm, Petter 4, 13, 23, 28, 30, 31, 32, 34, 38, 43, 48, 54, 56, 64, 72, 73, 87, 88, 93, 94, 101, 119, 120, 126, 127, 128, 145, 146, 147, 156, 157, 167, 168, 169, 183, 194, 197, 219, 229, 231, 232, 237, 259, 278, 286, 290, 291, 317, 323, 331, 341, 343, 351, 354, 361, 381, 384, 387, 428, 442, 455, 457, 464, 489, 531, 532, 547, 559, 560, 563, 570, 605, 607, 619, 622, 636, 657, 659, 660, 662, 669, 672, 675, 687, 688, 691, 693, 694, 698, 701, 709, 713, 714, 724, 726, 730, 734, 747, 758, 761, 791.
Spiringius, zie Spiring Silvercrona, Petter.
Sporck, Johann von 833.
Sprea, zie Spree.
Sprecher, Andreas 325, 327, 510.
Sprecher von Bernegg, Fortunatus 22, 131, 283[5].
Spree 51.
Staats(en), zie Republiek (dl. VI en volgende). Staten-Generaal.
Stade 321.
Stakenbroeck, jhr. Thomas van 512, 520, 567.
Stålhandske, Torsten 74, 76, 743.
Stammer, Heinrich 566.
Stamproy 564.
Stapelen, Johan van 199.
Staten-Generaal 13, 23, 26, 28, 30, 31, 33, 34, 37, 45, 49, 55, 57, 77, 87, 99, 101, 106, 109, 122, 126, 127, 128, 129, 147, 155, 157, 162, 169, 170, 183, 186, 190, 197, 198, 200, 205, 215, 218, 219, 224, 227, 228, 229, 239, 267, 278, 286, 291, 297, 301, 319, 320, 322, 331, 337, 342, 352, 353, 363, 364, 374, 379, 387, 393, 412, 423, 426, 432, 443, 444, 454, 470, 477, 488, 491, 512, 513, 543, 561, 562, 564, 567, 584, 585, 587, 613, 615, 620, 621, 622, 633, 635, 648, 650, 658, 660, 661, 670, 675, 685, 686, 688, 690, 698, 709, 724, 732, 733, 747, 748, 789, 790, 806, 809.
Statius, Publius Papinius 159, 496, 525, 532, 536, 592, 594, 682, 730, 755, 767, 779, 780, 789, 808.

Statius, Publius Papinius *Achilleïs.* 525, 532, 536, 592, 682, 780.
Statius, Publius Papinius *Silvae.* 532, 592, 682, 767, 780.
Statius, Publius Papinius *Thebais.* 159, 525, 532, 536, 592, 594, 682, 780.
Statius, Publius Papinius *Pvblii Papinii Statii Opera Omnia. Ianvs Casperivs Recensuit, et, Papinianarvm Lectionvm Lib. V. Illustravit. Accessit, nùnc primùm Copiosissimus Index. Lvgdvn. Batavor. Apvd Jacob Marcvm MDCXVI.* 196.
Statorius, Petrus 774, 787, 802.
Steig 717.
Steiermark 269, 276.
Stein 737.
Stein-Callenfels, Hartmann Gottfried, baron von 675.
Stella (Bipontinus) = Tilmanus, Johannes 4, 90, 97, 159, 161, 205, 242, 255, 272, 275, 285, 300, 302, 303, 304, 310, 342, 373, 403, 491.
Stenaium, zie Stenay,
Stenay 25, 29, 784, 786.
Stetinum, zie Stettin.
Stettin 19, 52, 70, 75, 135, 156, 254, 267, 354, 384, 421, 450, 472, 474, 483, 487, 501, 502, 504, 537, 548, 761, 782, 794, 824.
Stiria, zie Steiermark.
Stoa 292.
Stobaeus, Joannes, zie Grotius, Hugo.
Stockholm 20, 27, 34, 75, 108, 134, 144, 184, 232, 252, 294, 295, 316, 319, 320, 334, 338, 350, 360, 382, 383, 390, 404, 406, 411, 419, 429, 434, 435, 436, 465, 466, 467, 483, 489, 490, 517, 523, 532, 547, 569, 581, 588, 620, 632, 634, 656, 711, 713, 728, 761, 795, 805, 819, 841.
Stocholmia, zie Stockholm.
Stoici 258, 292.
Stolmaria, zie Stolmarn.
Stolmarn 579.
Stolp 590, 664.
Straatsburg 24, 26, 82, 100, 139, 219, 220, 224, 228, 238, 274, 328, 471, 473, 485, 509, 538, 542, 545, 610, 620, 731, 732, 740, 752, 756, 760, 810, 816, 819, 834, 837.

Strabo 526, 595.
Straffin 832.
Stralendorf, Ludert von 744.
Stralendorf, Peter Heinrich von 749.
Stralsund 9, 230, 436, 548, 616, 743, 761, 782, 794.
Stralsundum (Stralsundia), zie Stralsund.
Strängnäs 476, 558, 655.
Strasburgk, Paul 350, 436, 591, 640, 792, 823.
Straten, Mattheus van der 608, 692.
Straten, Pieter van der 608, 692[11], 695, 767, 788.
Straten, Pieter van der *Petri Strateni Iuris C.*[ti] *Venvs Zeelanda et Alia ejus Poëmata. C. Boyus I.C. Collegit & edidit. Hagae-Comitis, Ex Officina Theodori Maire. MDCXLI.* 692.
Stratenus, Petrus, zie Straten, Pieter van der.
Stravius, Richard Paul 36, 137, 223, 414, 457.
Stuart, Charles 477.
Stuart, Elisabeth 109, 304, 321, 389, 395, 477, 579, 699, 749.
Stuart, James 477.
Stuart, Mary 477[8].
Stuhmsdorf, verdrag van 675.
Stumensis 265.
Stuttgart 662, 670, 672, 798, 800.
Subalpinus, zie Piemonte.
Sublet de Noyers, seigneur de Noyers, baron de Dangu, François 8[11], 206, 478, 527, 627, 630, 721, 722, 723, 741, 786.
Suenno = Frederik Hendrik 31, 33, 49, 127, 279, 332, 342, 353, 379, 556, 563, 584, 686, 715, 758, 813.
Sueones, zie Zweden.
Suessio (Suessionensis), zie Soissons.
Suetonius Tranquillus, Gaius 374, 535.
Suetonius Tranquillus, Gaius *Augustus.* 87, 535.
Suevia, zie Schwaben.
Suidas 241.
Sultanus = Christiaan IV van Denemarken 178, 181, 530.
Sundano, zie Sont.
Sura, Publius Lentulus 444.
Surat(e) 491, 513.
Surendonck, Guillaume 194.
Surendonck, Ian 157.
Swalve, Bernhard 363.
Swart, Adriaen 699.
Swatidae (Sueci) 411.
Swol de (schip) 513.
Syracuse 270.
Syria 494, 497, 499.
Sziradens, zie Siradia.

T

Tabulae XII 200.
Tacitus, Publius Cornelius 37, 139, 146, 311, 411, 448, 525, 536, 550, 560, 567, 716.
Tacitus, Publius Cornelius *Agricola.* 94.
Tacitus, Publius Cornelius *Annales.* 37, 94, 146, 525, 567.
Tacitus, Publius Cornelius *Germania.* 411, 448.
Tacitus = Poolse adel 181.
Taddeis (Taddeo de) 378.
Tafelbaai de 513.
Tailly, heer van, zie Saumaise Bénigne de.
Talatanguin, zie Talantiguin, fort.
Talantiguin, fort 149, 151, 152, 155, 156, 158.
Talmud 582.
Tamaye, Jean 260.
Tamizey de Larroque, Philippe 200.
Tanansius = geld 32, 197, 279, 343, 709.
Tanaro 475, 479.
Taranto 476, 480, 485.
Tartaren (Noghai-) 409, 499, 538.
Tartaria Precopensis, zie Krim.
Tassin 290, 299, 362, 380.
Tasso, Torquato 644[9].
Tasso, Torquato *Gerusalemne liberata* of *Il Goffredo*. 644.
Tauler, Johann 376[9].
Taurinorum urbs, zie Turijn.
Tauroscythen, zie Krim.
Tauus ben Joseph, Jacob 818.
Taylor, John 427, 437, 492.
Te Deum, zie Ambrosiaanse hymne.
Telegonus 534.
Terentius Afer, Publius 198.
Terentius Afer, Publius *Andria.* 198.
Terentius = Frankrijk 440.
Tertullianus, Quintus Septimius Florens 481, 787, 788, 801, 802.
Tertullianus, Quintus Septimius Florens *De Anima.* 481.
Testament, Nieuw 667, 696.
Testard, sieur de La Fontaine, Paul 216, 217, 257, 307, 402, 432, 481, 485, 495, 508.
Testard, sieur de La Fontaine, Paul *P. Testardi εἰρενικον, seu synopsis doctrinae de natura et gratia. Blois 1633.* 216.
Teteringen 836.
Teutonicus, zie Duitsland.
Texel 56, 73, 322, 513, 638.
Thebe (Thebaans) 525, 535, 593, 645, 646.
Theoderik de Grote 544.
Theodoretus, bisschop van Cyrrhus 429, 810[1].
Theodosius I de Grote 544.
Theodosius II 449, 544.
Theophanes 544.
Theophanes *Chronographia.* 544.
Theophrastus 67.

Theophylactus 195[2], 802.
Theophylactus *Θεοφυλαχτου Ἀρχιεπισχοπου Βουλγαριας ἐξηγησις των ἐπιστολων του ἁγιου. Theophylacti Archiepiscopi Bulgariae in D. Pauli Epistolas commentarii: studio et cura Domini Augustini Lindselli, Episcopi Herefordensis, ex antiquis manuscriptis codicibus descripti, et castigati, et nunc primum*

Graece editi. Cum Latina Philippi Montani versione, ad Graecorum exemplarium fidem restituta. [With the text. Edited by Thomas Baylay]. Gr. et Lat. E Typographeo Regio: Londini, 1636. 195, 802.
Theseus 535.
Thibaud, François 784, 786.
Thionville 455.
Thomas, apostel 235.
Thomas à Kempis 376[10].
Thora, zie Thorn.
Thorn 474, 575.
Thou, François Auguste de 40[8], 567, 626, 628.
Thou, Jacques Auguste de 567, 623.
Thracië 94, 533, 544.
Thuanus, zie Thou.
Thucydides 536.
Thucydides = Oxenstierna, Axel 43.
Thurgau 737.
Thüringen 19, 51, 75, 188, 383.
Thuringia (Turingia), zie Thüringen.
Tiber 644.
Tiberius, keizer 94, 253, 526, 595.
Tibullus = Palts, Karl Ludwig 530.
Tigeles 255, 260.
Tigurini, zie Zürich.
Tilenus, Daniel 376, 795.
Tilmanus, Johannes 4, 90, 97, 159, 161, 205, 242, 255, 256, 272, 275, 285, 300, 302, 303, 308, 310, 335, 342, 373, 403, 491.
Tilmanus, Johannes *Deploratio pacis Germanicae, sive Dissertatio de pace Pragensi, Tam infaustè quam injustè inita Pragae Bohemorum 30-20 Maii: M.DC.XXXV. In qua artes et technae Austriacorum, vaecordia Saxonum, pericula Protestantium, & aequitas belli à Francis & Suecis jure prolati evidentissimè ostenditur, Avthore Jvsto Asterio, J.C.*[to] *Ierem. VI .14. & VIII. 11. Sanabant contritiones populi mei ad ignominiam, dicentes, Pax, pax: & non erat pax. Iuxta Exemplar Lvtetiae Parisiorvm, Sumptibus Sebastiani Cramoisy, Typographi Regii ordinarii, viâ Iacobaeâ, sub Ciconiis, MDCXXXVI. Cvm Privilegio Regis.* 4, 64, 205, 242, 272, 302, 303, 335, 373, 374, 491.
Tilmanus, Johannes *Examen Comitiorvm Ratisbonensivm, sive Disqvisitio Politica de nupera Electione novissime Regis Romanorvm. In qua perspicue ostenditur, neque Conventum Electoralem Ratisbonae rite institutum, neque designationem Regis Romanorum legitime celebratam esse. Avthore Jvsto Asterio J.C.*[to]*. Iuxta Exemplar Hanoviae, Apud Eleutherium Meinhardum, MDCXXXVII. Cum Privilegio Veritatis.* 159, 162, 164, 205, 212, 255, 256, 272, 273, 275, 300, 302, 303, 308, 310, 335, 373, 374, 491.
Tins 332.
Tirano 344.
Tirol 2, 8, 12, 66, 186, 192, 193, 204, 208, 211, 223, 227, 599, 792.
Tirolis regio, zie Tirol.
Toledo 45.
Toledo y Osorio, markies van Villafranca, hertog van Fernandina, García de 344, 346, 410, 413.

Tolen 199.
Tolosa, zie Toulouse.
Torenvliet, Frank van 363.
Torgau 52, 74, 131, 189, 202, 254, 264, 266, 294, 315, 355, 383, 384, 390, 401, 420, 452, 458, 466, 471, 472, 501, 833.
Torgavia, zie Torgau.
Torre, graaf van, zie Mascarenhas, Fernão de.
Torstensson, graaf van Ortala, Lennart 502[3], 590.
Toscane 77, 105, 154, 282, 284, 287, 326, 356, 358, 378, 409, 441, 510, 578, 673, 811.
Toul 9, 16, 18, 26, 599.
Toulouse 370, 377, 382.
Tours 509, 512.
Trajectum (ad Mosam), zie Maastricht.
Transche av Roseneck, Joachim 173.
Transilvania, zie Zevenburgen.
Trappen, gezegd Banckers, Joost van 699.
Trauttmansdorff, Maximiliaan, graaf van 282, 284, 287, 382.
Trecae, zie Troyes.
Tremouille, Huis van 349.
Trémouille, Louis de la, markies van Noirmontiers 684.
Tresel, Daniel 719, 822.
Treviri (Treveri, Trevirensis), zie Trier.
Trier 36, 42, 45, 61, 165, 242, 282, 285, 288, 370, 373, 377, 403, 423, 449, 452, 454, 455, 460, 623, 626, 647.
Troje (Trojanen, Trojaans) 533, 534, 644, 645.
Troll 449.
Trolho = Amsterdam 55.
Tromp, Maarten Harpertsz. 219[5], 635, 674, 675, 695, 699, 731, 733, 734, 748, 789, 790, 806.
Troussay, seigneur du, zie Aubery, Jean.
Troyes 289, 305, 309, 319.
Truchsess, Wolf Dietrich 289, 544, 546, 553, 706, 721, 723, 727, 741.
Truckmüller zu Prunn, Georg 833.
Tsjechoslowakije (Tsjechisch) 774.
Tübingen 140.
Tudela 581.
Tulipa = Spanje 136, 153.
Tulli (Tullum), zie Toul.
Tullus = Lotharingen 143, 154, 206, 465.

Tunis 441.
Turcicum Imperium, zie Turkije.
Turena, zie Turenne.
Turenne, burggraaf van, zie La Tour d'Auvergne Henri de.
Turkije (Turken, Turks) 27, 36, 40, 106, 140, 280, 316, 326, 344, 348, 396, 405, 408, 409, 441, 446, 448, 474, 487, 493, 499, 538, 551, 568, 572, 574, 577, 578, 601, 712, 767, 784, 796, 798, 799, 818, 824, 827, 839.
Turonae, zie Tours.
Turijn 248, 662, 670, 672.
Tuscia (Tusci), zie Toscane.
Tyconius 666[9], 788, 802.

U

Ubbo = Oxenstierna, Axel 55, 120, 197, 660, 709, 724.
Uckermark 354.
Uddo, zie Ubbo.
Uffo = Aerssen, François van 31, 48, 352, 379, 380, 444, 455, 490, 563, 585, 618.
Ulbo, zie Ubbo.
Ulfo, zie Uffo.
Ulfsparre, landdrost van Calmar, vrijheer van Brosevik, Göran, 67, 277.
Ulisippo, zie Lissabon.
Ulm 269, 272.
Ulma, zie Ulm.
Ulysses, zie Odysseus.
Uppsala 39, 118, 294, 480, 531, 619.
Upsalia, zie Uppsala.
Urbanus = Amsterdam 31, 484.
Urbanus VIII, paus 7, 58, 62, 89, 92, 105, 113, 119, 137, 140, 141, 154, 187, 203, 208, 212, 223, 242, 243, 244, 246, 269, 275, 282, 285, 288, 304, 309, 311, 337, 344, 346, 349, 370, 377, 382, 388, 391, 403, 409, 414, 447, 452, 453, 459, 462, 475, 479, 485, 499, 506, 509, 510, 528, 543, 547, 549, 552, 554, 557, 568, 572, 574, 575, 576, 596, 625, 626, 634, 667, 672, 673, 712, 718, 721, 726, 753, 756, 765, 769, 795, 799, 811, 812, 816, 820.
Ürebrov 355.
Urrugne 702, 705, 709.
Usedom 548, 794.
Utenbogardus, zie Wtenbogaert, Johannes.
Utrecht (Utrechts) 54, 269, 363, 445, 447, 484, 488, 637, 665, 714, 758.
Utrecht (provincie) 443, 444, 513.

V

Vada 6, 11.

Vaderland, zie Republiek.
Vadum, zie Vada.
Val de Grâce 506, 509, 515, 517, 521, 551, 554, 557.
Valdemar Christian, zie Sleeswijk-Holstein Volckmar, graaf van.
Valencay, sieur de, zie Estampes, Jean d'.
Valence 368, 422, 424, 426, 626, 630.
Valentia, zie Valence.
Valerius = Camerarius, Ludwig 43, 48, 56, 72, 146, 279, 455, 457, 758.
Valkenburg, heer van, zie O(r)smael, Jan de Hertoge van.
Vallis Gratiae, zie Val de Grâce.
Vallis Telina, zie Veltlin.
Valois, hertog van Angoulême, Charles de 690.
Vandalen 107, 406, 411, 449, 522, 544, 665, 834.
Vasaea gens, zie Wasa.
Vasconicum litus, zie Biskaje.
Vaticaan (Vaticaans) 638, 657, 785.
Vatinius, Publius 535.
Vaudrevangia, zie Wallerfangen.
Vay, zie Vada.
Vecht 355, 384, 388, 391, 645.
Vedelius, Nicolaas 54[1], 418, 666.
Vedelius, Nicolaas *Vorstius redivivus, seu examen vindiciarum Casp. Barlaei quas analysi epigrammatis seu in R. Manassis Ben-Israël librum de creatione opposuit, Harlem 1636.* 54.
Vedelius, Nicolaas *De Deo synagoge libri duo contra Casperem Barlaeum, et ejus vindicias quae in fine additae sunt, auctore Nicalao Videlio Hardervia, typ. N.a. Wieringen, 1637.* 418, 496.
Veen, Johan 443.
Veis (Veiler), zie Wittenweier.
Veltlin 2, 7, 8, 11, 12, 16, 18, 21, 22, 66, 116, 117, 131, 137, 149, 153, 157, 159, 165, 171, 186, 188, 192, 193, 204, 208, 210, 211, 212, 220, 224, 227, 231, 239, 246, 273, 275, 284, 287, 307, 309, 310, 311, 319, 325, 326, 327, 344, 346, 367, 371, 378, 393, 398, 408, 436, 475, 479, 486, 540, 626, 627, 630, 663, 670, 672, 717, 751, 752, 770, 781, 792, 796, 824.
Venator, Balthasar 805.
Venetia (Venetus), zie Venetië.
Venetië 7, 18, 37, 39, 65, 103, 107, 113, 118, 127, 128, 141, 153, 157, 162, 169, 171, 188, 211, 220, 223, 224, 227, 228, 234, 239, 240, 243, 244, 260, 273, 282, 286, 306, 309, 314, 347, 371, 374, 389, 392, 396, 404, 408, 409, 410, 411, 413, 415, 427, 439, 442, 455, 459, 460, 461, 473, 483, 493, 497, 499, 507, 517, 525, 542, 546, 552, 558, 565, 575, 578, 604, 605, 610, 623, 625, 627, 630, 633, 642, 656, 662, 670, 672, 678, 684, 703, 705, 712, 745, 765, 769, 771, 772, 781, 789, 812, 813, 814, 815, 821.
Venlo 512, 502, 536, 551, 554, 556, 561, 564, 566, 568, 570, 574, 579, 582, 583, 618, 695, 697, 714, 758, 789, 813.

Venosta, Giacomo 378.
Venuleius = Camerlingh, mr. Johan 216, 258.
Verbinum, zie Vervins.
Vercelli 493, 498, 504, 510, 609, 626, 630, 668.
Verda von Werdenberg, dr. Johann Baptista 48[16], 56, 284.
Verdemberg (Werdenberg) 736.
Verdrag, Frans-Engels, zie Parijs, verdrag van.
Verdugo, Don Juan de 700, 839.
Verdun 25, 29, 59, 61, 62, 77, 96, 599, 723, 727, 742.
Vereenigde Nederlanden, zie Republiek.
Vere (Veere) 457.
Vere, Francis 679.
Vergilius Maro, Publius 111, 229, 250, 340, 402, 533, 536, 545, 594, 618, 644, 645, 697.
Vergilius Maro, Publius *Aeneis.* 111, 229, 402, 533, 536, 545, 594, 618, 644, 645, 697.
Vergilius Maro, Publius *Bucolica.* 340.
Vergilius Maro, Publius *Catalepton.* 220.
Vergilius Maro, Publius *Georgica.* 250.
Verhaar, Cornelis 191, 215, 279.
Verpoorten, Jacob Adriaensz. 64.
Verres = Lotharingen, Karel IV, hertog van 164, 180.
Verrua, graaf van, zie Scaglia, Manfredo.
Versailles 84, 91.
Versalia, zie Versailles.
Vervins 38, 509.
Vervins, verdrag van 260.
Vesontio, zie Besançon.
Vesovium, zie Vesoul.
Vesoul 405, 411, 415, 425.
Vespasianus 525, 593.
Vespasianus = Pommeren 176, 206, 244, 283, 423, 465, 530.
Vettori, Allessandro 811[13], 820.
Viadrus, zie Oder.
Vic, Henry de 78, 80, 96, 254, 404, 473, 487, 738, 742, 782, 795, 840, 841.
Vico, Domenico 517, 781.
Vidame (regiment) 422, 424, 425.
Vienna, zie Wenen.
Vierraden 267.
Vieuvilla, zie Vieuville, Charles, markies van.
Vieuville, Charles, markies van 9, 12.
Vignerot, dame de Combalet, Marie Madeleine de 142, 147, 177, 528, 579, 633, 799.
Villa, Guido, markgraaf van 498, 626, 630.
Villafranca, zie Ville-Franche.
Villaune (Villaunum), zie Vilosne.
Ville-Franche 6, 11.
Villemontée, François de 446[14].
Vilmarus (Vilmerus) = Staten-Generaal 31, 126, 331, 352, 621, 747.
Vilosne 447, 451, 455.

Vilou 412.
Vinaria (Vinariensis), zie (Saksen-)Weimar.
Vindex = Frankrijk 28, 79, 120, 143, 176, 181, 206, 224, 227, 244, 353, 426, 440, 580, 586, 616, 650, 651, 673, 686, 711, 728, 770, 812.
Viola = Duitse vorsten van de evangelische belijdenis 164, 812.
Virbius 533.
Virginius = Philips IV, koning van Spanje 464.
Viridunum, zie Verdun.
Virovium, zie Vesoul.
Vismaria, zie Wismar.
Viso, de markies van 475.
Viswigis, zie Weser.
Vitellius, Aulus 525.
Vitriacum Francicum, zie Vitry le Français.
Vitry-le-Français 25, 29.
Vitry, markies van, zie Hospital, Nicolas de l'.
Vittorio Amedeo, hertog van Savoye, prins van Piemonte 8, 9, 29, 60, 61, 77, 89, 104, 105, 106, 111, 113, 116, 117, 121, 124, 141, 147, 149, 153, 154, 162, 167, 172, 178, 180, 188, 189, 204, 224, 236, 239, 246, 250, 251, 273, 276, 285, 310, 314, 325, 395, 453, 475, 476, 479, 480, 493, 497, 498, 506, 509, 510, 515, 571, 573, 578, 591, 596, 604, 642, 648, 650, 651, 652, 655, 656, 662, 664, 665, 668, 672, 677, 678, 680, 683, 684, 689, 706, 707, 723, 726, 757, 765, 769, 796, 800, 811, 816, 819, 820.
Vitzthum von Eckstädt, Augustin 784[1], 816.
Vitzthum von Eckstedt, Johann 264, 590.
Vivero, Juan de 652.
Vixeisem, Isaac 101.
Vlaanderen (Vlamingen, Vlaams) 98, 291, 297, 323, 343, 388, 389, 437, 439, 445, 448, 451, 452, 455, 458, 462, 634, 685, 807.
Vlaming van Oudtshoorn, Dirck Cornelisz. de 109[6], 170, 263[11], 418, 660.
Vlieger, gezegd Pottebreker, Jan Jacobsz. 699.
Voet, Gijsbert, zie Voetius, Gisbertus.
Voetius, Gisbertus 488, 665, 667, 696, 720.
Vogelaer, zie Vögler, Hieronymus.
Vögler (Vogler), Hieronymus 201[7], 202, 323[6].
Volbergen, Thyman van 191, 199, 215, 279, 490.
Voltoline la 540, 639.
Vondel, Joost van den 534, 644.
Vondel, Joost van den *Gijsbrecht van Aemstel.* 534, 644, 646.
Voocht, Johan de 300.
Voorn, de 512, 520, 838, 839.
Vorhauer, Hans von 254.
Vornanum, zie Voorn, de.
Vorstius, Adolf 53[10].
Vosbergen Jr., Caspar van, 637, 669.
Vosbergen Sr., Caspar van 637, 696, 698, 713, 725, 733, 735, 746, 747, 754, 759, 765, 766, 770, 777, 778, 785, 790, 791, 797, 800, 807, 811, 814, 815, 820.

Vosmaer 534.
Vossius, Cornelia 264, 419, 430, 717.
Vossius, Dionysius 264, 419, 430.
Vossius, Franciscus 264, 419, 430, 717.
Vossius, Gerardus 264, 419, 430, 717.
Vossius, Gerardus Johannes 292, 375, 417, 418, 419, 430, 469, 496, 525, 526, 536, 560, 641, 643, 709, 716, 768, 787.
Vossius, Gerardus Johannes *De theologia gentili, et physiologia Christiana; sive de origine ac progressu idololatriae, ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductae, deque naturae mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV. Amsterdami, apud Iohannem et Cornelium Blaeu, 1641.* 430.
Vossius, Gerardus Johannes *Gerardi Ioannis Vossii De Theologia gentili, et physiologia Christiana: sive de origine ac progressu idololatriae deque naturae mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, libri quatuor. Amstelodami 1641.* 417, 716, 768.
Vossius, Gerardus Johannes *Gerardi Johannis Vossii De Artis Poeticae Natura, Ac Constitutione Liber. Amstelodami Apud Ludovicum Elzevirium, 1647.* 430, 716.
Vossius, Gerardus Johannes *Gerardi Joannis Vossii De Imitatione cùm Oratoriâ, tum praecipuè Poeticâ; Deqve Recitatione Veterum, Liber. Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, 1647.* 716.
Vossius, Gerardus Johannes *Gerardi Joannis Vossii Poeticarum Institutionum, Libri Tres. Amstelodami, Apud Ludocivum Elzevirium, 1647.* 716.
Vossius, Isaac 264, 419, 430, 717.
Vossius, Johanna 264, 419, 430, 717.
Vossius, Johannes 264, 419, 430.
Vossius, Mattheus 264, 419, 430, 717.
Vrangelius, zie Wrangel.
Vulcanius, Bonaventura 637, 657, 692, 771, 818.
Vulcanius, Bonaventura *De Literis & Lingua Getarvm, Siue Gothorvm. Item De Notis Lombardicis. Quibus accesserunt Specimina variarum Linguarum, quarum Indicem pagina quae Praefationem sequitur ostendit. Editore Bon. Vvlcanio Brvgensi. Lvgdvni Batavorvm, Ex officina Plantiniana, Apud Franciscum Raphelengium. M.D.XCVII.* 818.
Vuyrs, heer van de, zie Rhede, Ernst van.
Vijgh, Gijsbert 564.

W

Waal, Anthonis de 432.
Waalse Kerk 418.
Wadden, de 840.
Waerdenburgh, Jhr. Diederigh van 109, 815.
Waertius, zie Werth, Johan van.
Walachije 474, 796.
Walcheren 199, 229.
Wallenstein, hertog van Friedland en Mecklenburg, Albrecht Wenzel Eusebius von 188[9], 399, 441, 446.

Wallerfangen 15, 18.
Wallonië 387.
Walmerode, Reinhard von 284, 285[1], 288.
Walslant, zie Wallonië.
Wambold von Umstadt, Anselm Casimir 8, 12, 52, 75, 96, 131, 173, 236, 282, 285, 316, 391, 459, 541, 544, 623, 626, 629.
Warendorf, Johannes 234.
Warfusée, graaf van, zie Renesse, René de.
Warmond 431.
Warschau 265, 331, 435, 538.
Warthe 75, 173.
Wasa 449.
Waslavius juvenis 495.
Wassenaar, jacob van 431[12].
Weede, Johan van 191[3].
Weert 564.
Weikersheim, heer van, zie Hohenlohe, Georg Friedrich van.
Weimar 563, 771.
Weissenhorn, rijksgraaf van, zie Fugger, Johann Ernst.
Wenen 2, 8, 20, 82, 96, 173, 223, 224, 284, 287, 316, 368, 393, 396, 405, 409, 415, 427, 437, 439, 464, 492, 493, 497, 499, 507, 509, 538, 552, 568, 572, 573, 576, 577, 588, 736, 749, 769, 782, 790, 794, 798, 800, 813, 821, 840.
Werdenberg, dr. Johann Baptista Verda von 120, 287.
Werth, Johan van 20, 31, 48, 105, 311, 315, 335, 472, 504, 506, 507, 511, 515, 517, 528, 539, 540, 541, 543, 549, 563, 571, 586, 600, 601, 609, 611, 614, 617, 627, 630, 640, 662, 672, 738, 739, 748, 756, 760, 764, 768, 784, 795, 798, 810, 816, 819, 829, 838.
Wesel 56, 322, 472.
Weser 19, 51, 56, 74, 266, 315, 384, 390, 450, 782, 783, 794.
Westfalen 19, 51, 206, 266, 294, 355, 373, 384, 472, 487, 590, 729.
Westfalia (Westphalia), zie Westfalen.
West-Friesland 34, 431.
Westgoten 336, 544.
West-Indië (Westindisch) 413, 513, 615, 621.
Westindische Compagnie 128, 323, 353, 389, 456, 699.
Westromeinse Rijk 449, 544.
Wexioë 39.
Weyer, Cornelis Jacobsz. 644[3].
Weyher, woïwode van Malbork, Jacques 281.
Whitehall 707.
Wielingen 513.

Wifreding, Jan 564.
Willem, graaf van Nassau-Siegen 272[6].
Willem I, graaf van Nassau, prins van Oranje 200, 675.
Willem II, graaf van Nassau, prins van Oranje 71[2], 331[15], 341, 379, 426.
Willemstad 200.
Williams, John 477[3].
Williamson, James 561.
Willsdorff, zie Wolfersdorf, Siegmund von.
Wimmernum, heer van, zie Bouckhorst, Nicolaes van den.
Windebank, Francis 392[4], 450[12].
Wirtembergia (Wirtembergensis, Wirtembergicus), zie Würtemberg.
Wismar 401, 447, 450, 546, 548, 590, 664, 758.
Wismar, verdrag van 7, 20, 58, 68, 76, 87, 91, 92, 96, 106, 110, 112, 117, 123, 134, 138, 160, 161, 170, 174, 177, 178, 242, 311, 317, 326, 439, 463, 473, 487, 514, 516, 523, 542, 551, 558, 574, 576, 588, 589, 603, 613, 615, 619, 625, 632, 654, 671, 673, 680, 721, 726, 729, 737, 750, 753, 758, 761, 766, 782, 786, 793, 796, 797, 799, 821, 841.
With, Jacob de 660.
With, Witte Cornelisz. de 674.
Witsen, Cornelis 644[3].
Witstochium, zie Wittstock.
Witte, mr. Boudewijn de 199.
Witten, Johan 158[1], 252, 253, 354, 399, 677.
Wittenberg 52, 74, 282, 285, 288, 355, 468, 636, 670, 672.
Wittengau 798, 800.
Wittenweier (Wittenweiz) 504, 520.
Wittstock 8, 19, 52, 131, 171, 466, 550.
Wladislas VII (IV), koning van Polen 14, 59, 62, 75, 86, 125, 132, 133, 134, 135, 176, 181, 186, 187, 189, 206, 231, 241, 249, 251, 256, 265, 270, 273, 275, 280, 281, 282, 284, 288, 294, 296, 304, 310, 312, 315, 318, 331, 354, 366, 382, 404, 408, 414, 415, 428, 435, 437, 441, 446, 450, 459, 461, 474, 503, 506, 516, 538, 559, 568, 574, 578, 579, 588, 599, 601, 602, 633, 675, 701, 702, 704, 707, 712, 738, 749, 754, 763, 769, 778, 785, 791, 795, 797, 809, 818, 828, 842.
Wolfersdorf, Siegmund von 52, 74, 189.
Wolfradt, Anton 284[7], 287.
Wolgast 401, 450, 782.
Wollin 537, 548.
Wolsacken 73.
Wormatia, zie Worms.
Worms 149, 206, 212, 838.
Wouw, van 470.
Wrangel, Herman 19, 22, 23, 31, 51, 74, 75, 95, 133, 134, 135, 174, 202, 266, 306, 315, 318, 332, 383, 390, 401, 450, 457, 466, 472, 484, 487, 501, 502, 503, 547, 566, 586, 590, 595, 599, 743, 782, 794, 797, 818, 824.
Wrangel, Karl Gustav 502, 548.
Wtenbogaert, Johannes 24[4], 53, 102, 214, 257, 434, 482, 494, 495, 519, 570, 607, 833.
Würtemberg 186, 188, 194, 368, 578, 662, 810, 816, 819.

Würtemberg, Eberhard III, hertog van 105, 288, 509, 781, 798, 800, 818.
Würtemberg-Weiltingen, Roderich van 289.
Würzburg 18, 241, 246, 248, 589, 600.
Würzburg, bisschop van, zie Hatzfeldt und Gleichen, Franz von.
Wijcke, Johan 695, 697.
Wijcke, Sara 697.
Wyckius, zie Vic, Henry de.
Wijnbergen, Johan van 520, 695, 697.
Wyts, Jacob 46[5], 48, 54, 146, 565.

X

Xanthus 644.
Xenocrates = Oxenstierna, Axel 295, 463, 558, 616, 654, 727.
Xenophon 536, 834, 835.
Xenophon *Λαχεδαιμονίων πολιτεία.* 835.
Xenophon *Περὶ ἱππικῆς.* 834.
Xenophon *Περὶ πόρων.* 835.
Xenophon *Οἰκονομικός.* 834.
Xenophon *Anabasis (Κύρου ἀνάβασις).* 834.
Xenophon *Cyropaedie (Κύρου παιδεία).* 835.
Xenophon *Memorabilia (Ἀπομνημονεύματα).* 834.

Y

Young (Junius), Patrick 115, 468.
Young (Junius), Patrick *Κλήμεντος πρὸς Κορινδιους ἐπιστολὴ πρώτη. Clementis ad Corinthios epistola prior. Ex laceris reliquiis vetustissimi exemplaris Bibliothecae Regiae eruit, lacunas explevit, Latine vertit, et notis brevioribus illustravit Patricius Junius Pet. F. Scotobritannus Sere*[mo] *Brittanniarum Fr. et Hib. Regi Carolo a Bibliothecis [volgt: Fragmentum epistulae secundae]. Oxoniae. Excud. Joh. Lichfield. Acad. Typogr. 1633.* 115, 468.
IJsland 567.
IJsselsteyn 696.

Z

Zacchia, Laudivio 604, 606.
Zamoyski, Jan 348[13].
Zamoisky, Thomas 764.
Zaradetzky (Zahradeck), Wenzel von 51.
Zawadski, Johan 132, 749.
Zeeland (Zeeuwen, Zeeuws) 33, 72, 100, 130, 151, 171, 191, 213, 215, 257, 297, 301, 323, 341, 342, 352, 386, 390, 434, 470, 471, 513,

551, 608, 675, 688, 695, 699, 713, 714, 725, 730, 733, 758, 806, 808, 822.
Zeeland Bewester-Schelde 81, 194, 289, 617.
Zeeland, Staten van 199, 323.
Zeno 292.
Zeno, Keizer van Byzantium 544.
Zeno, Raniero 769, 813.
Zerila (Zweden?) 691.
Zevenaar 576.
Zevenburgen 21, 65, 159, 405, 572, 574, 577, 796.
Zevenburgen, vorst van, zie Bethlen von Iktar, Stephen. Rákóczy, Georg I.
Ziegenhain 703, 710.
Zierikzee 199.
Zosimus = Charnacé, Hercule Giard de 49, 56.
Zuhn, Ernst 37[13], 85, 199, 237, 301, 347.
Zuidelijke Nederlanden 26, 105, 148, 150, 236, 272, 276, 296, 344, 346, 367, 382, 404, 411, 413, 421, 424, 427, 439, 447, 448, 451, 452, 463, 481, 492, 499, 511, 514, 521, 522, 527, 528, 529, 539, 568, 576, 581, 603, 606, 610, 662, 666, 672, 679, 683, 685, 700, 715, 722, 739, 743, 753, 756, 760, 770.
Zuid-Polsbroek, vrijheer van, zie Graeff, Jacob de.
Zuñiga y Davila, markies van Mirabel, don Antonio de 282, 284, 287, 305.
Zuñiga, Felix de 590.
Zürich 196, 350, 369, 385, 409, 436, 505, 517, 518, 540, 549, 592, 609, 612, 616, 626, 640, 663, 668, 672, 678, 717, 731, 736, 737, 745, 752, 762, 781, 792, 816.
Zutphen 385.
Zutphen, de (schip) 513, 563.
Zuylen van Nijeveld, Agatha van 168.
Zwarte Zee 409, 578, 712, 796.
Zweden (Zweeds) 4, 7, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 29, 30, 31, 34, 35, 37, 39, 43, 48, 52, 57, 58, 61, 62, 64, 66, 67, 68, 69, 71, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 96, 98, 99, 102, 103, 104, 106, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 129, 131, 132, 133, 134, 135, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 149, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 172, 174, 176, 177, 178, 181, 182, 183, 188, 189, 192, 203, 205, 206, 207, 209, 213, 219, 222, 224, 228, 230, 231, 232, 234, 235, 238, 241, 242, 243, 244, 245, 249, 256, 259, 261, 262, 269, 276, 278, 283, 295, 299, 304, 305, 311, 321, 322, 326, 328, 329, 333, 334, 336, 337, 338, 347, 352, 355, 356, 357, 358, 362, 369, 371, 373, 374, 379, 380, 382, 386, 391, 392, 393, 394, 395, 399, 403, 404, 407, 409, 411, 415, 416, 419, 423, 424, 425, 435, 436, 439, 442, 443, 448, 449, 452, 453, 455, 459, 460, 463, 464, 469, 473, 476, 477, 482, 486, 487, 492, 497, 499, 503, 505, 506, 508, 509, 510, 511, 512, 514, 516, 519, 523, 532, 542, 543, 544, 547, 548, 551, 554, 556, 558, 560, 562, 563, 565, 566, 569, 570, 574, 586, 589, 591, 596, 600, 604, 607, 612, 615, 616, 618, 621, 625, 629, 631, 632, 633, 636, 639, 640, 642, 647, 651, 654, 657, 659, 668, 669, 671, 675, 676, 679, 681, 684, 687, 688, 689, 696, 704, 714, 715, 720, 735, 738, 740, 745, 757, 758, 778, 781, 784, 787, 789, 790, 792, 797, 801, 804, 810, 815, 818, 821, 829, 833, 834, 841.
Zweden, koning van, zie Gustaaf II Adolf. Karel IX.
Zweden, koningin van, zie Christina van Zweden.

Zweibrücken, Johann Kasimir, paltsgraaf van 34[6].
Zwitserland (Zwitsers) 1, 10, 21, 27, 65, 131, 142, 149, 154, 159, 165, 170, 186, 188, 192, 193, 204, 208, 310, 211, 220, 222, 227, 231, 273, 276, 282, 283, 285, 325, 350, 356, 359, 368, 396, 407, 409, 410, 412, 422, 424, 425, 441, 471, 476, 480, 486, 510, 567, 626, 639, 668, 670, 677, 678, 717, 731, 736, 737, 738, 739, 743, 745, 746, 751, 753, 757, 762, 765, 768, 770, 780, 781, 784, 792, 795, 799, 810, 812, 816, 822, 823.

[Addenda et Corrigenda]

Addenda et Corrigenda Deel III.

P. 173, n. 5:	Ehas moet zijn: Elias.
p. 229, n. 8:	zieo ver hem moet zijn: zie over hem.
p. 428, n. 4:	*Politica* III 4 moet zijn: *Politica* III 2. 6 (1277 a 24).

Addenda et Corrigenda Deel V.

P. 4:	Met ‘D. Vossius’ wordt Gerard Johannes Vossius bedoeld en niet Dionysius, zoals het register ten onrechte aangeeft.

Addenda et Corrigenda Deel V en Deel VII.

Alle noten, waarin sprake is van Meters of Metersman moeten aldus worden gewijzigd: Meters, Metersman is een schuilnaam voor Mr. Johan Basius, raad en rekenmeester van Holland.

Addenda et Corrigenda Deel VI.

P. 335, no. 3249:	november 13 moet zijn: november 23.

Addenda et Corrigenda Deel VII.

P. 602, n. 10:	de verwijzing naar V moet zijn naar VI. Hetzelfde geldt voor p. 605, n. 11; p. 607, n. 12; p. 610, n. 12.
p. 610, r. 8 v.o.:	15) moet zijn: 10).
p. 684 s.v. Palts, Ruprecht van de:	204^4 moet zijn: 240^4.

Addenda et Corrigenda Deel VIII.

P. 40, r. 10 v.b.:	Castello moet zijn: castello.
p. 195. n. 3:	*Ἀρχιεπισχοπου* moet zijn: *Ἀρχιεπισχοπου*.
p. 354, r. 1 v.o.:	Ü .. ermarck, wellicht Ückermarck.
p. 363, n. 5:	moet zijn: Dr. Wittfelt, raad van Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel en Herbert en Bernhard Swalve, burgemeesters van Embden.
p. 384, r. 7 v.b.:	Aderberg moet zijn: Oderberg.
p. 535, r. 5 v.o.:	praevenirim moet zijn: praevenerim.
p. 538, no. 3236:	deze brief aanvankelijk volgens Grotius' eigen datering geplaatst op 3 september bleek op grond van de inhoud op 3 oktober geplaatst te moeten worden en zou dus onder no. 3279 op p. 611 moeten volgen op de brief aan Bielke. De briefnummers 3237 tot en met 3279 (aan Bielke) dienen dan met één verlaagd te worden.
p. 771, n. 5:	p. 1693 moet zijn: p. 693.
p. 819, no. 3399:	december 27 moet zijn: december 26.
p. 896, kol. 2:	'*Lucianus redivivus ... 1637.* 54.' gelieve men te lezen op p. 918, kol. 2 onder 'Vedelius Nicolaas'.

Ad p. 102 n. 4 r. 2 v.b.:
12 september 1637
moet zijn: 11 september 1636